Goti Hanjuwä Iqueqä Kukŋui

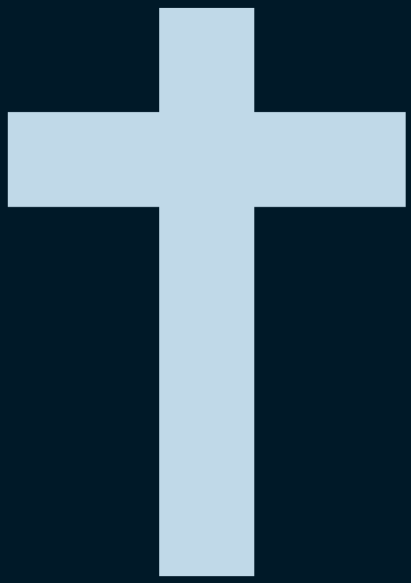

he New Testament in the Menya language of Papua New Guine

Goti Hanjuwä Iqueqä Kukŋui

The New Testament in the Menya language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac

Contents

FRT 1
INT 3
Matiu 4
Makä 80
Lukä 124
Jonä 200
Wäuŋuiŋqä 256
Romä 329
1 Korinä 365
2 Korinä 399
Galesiya 421
Epäsäsi 434
Pilipai 447
Kolosi 456
1 Tesälonaika 464
2 Tesälonaika 471
1 Timoti 476
2 Timoti 486
Talusi 494
Pilimänä 499
Hipru 502
Jemisi 527
1 Pitä 536
2 Pitä 545
1 Jonä 551
2 Jonä 560
3 Jonä 562
Jutä 564
Itkimäkqä 567
Kukŋuä quati 604
TDX 616

Goti Hanjuwä Iqueqä Kukŋui
Goti Iqueqä Kukŋuä Qänakŋä Iqu

Published by
With assistance from
Wycliffe Canada

The New Testament in the Hapäwanjukä Dialect
of the Menya language
spoken by approximately 25,000 speakers in the Menyamya District,
Morobe Province, Papua New Guinea

Illustrations on pages 43, 73, 78, 79, 103, 108, 118, 125, 136, 161, 175, 230, 239, 256, 285, 292, 312, 346, 439, 496, 600, 608, 622, 638, 647, 648, 673, 728, 740, 767, 768, 769, 771, 775 and 781 are by Louise Bass © The British & Foreign Bible Society, 1994.
Illustrations on pages 726, 734, 738 are by Birney Boyd. Used by Permission.
Illustrations on pages 121, 140, 198, 213, 262, 289, 462, 593, 681 and 683 are by Darwin Dunham © United Bible Societies, 1989.
Illustration on page 576 is by Carolyn Dyk. Used by permission.
Illustrations on pages 46, 66, 166, 185, 281, 295, 317, 334, 375, 385, 398, 408, 410, 434, 464, 471, 503, 519, 531, 535, 539, 603, 605, 668, 701 and 703 are by Dr Farid Faadil. Used by permission.
Illustration on page 445 is by Doris Graham. Used by permission.
Illustrations on pages 450 and 506 are by Yohana Hynum. Used by permission.
Illustrations on pages 7, 11, 33, 156, 166, 300, 389, 453, 508, 509, 521, 564, 584, 618, 641, 642, 647, 665, 666, 676, 692, 766, 773, 776 and 781 are by Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society, 1954, 1967, 1972, 1995.
Illustrations on pages 56, 740 and 772 are by Horace Knowles revised by Louise Bass © The British & Foreign Bible Society, 1994.
Illustrations on pages 19, 352 and 358 are by Look, Listen & Live series © Global Recordings Network.
Illustrations on pages 429, 490, 587, 677, 754 and 765 are by Alice Paschal. Used by Permission.
Illustrations on pages 724 and 780 are in the public domain.
Illustrations on pages 205, 270, 340, 341, 342, 360, 367, 429, 514, 656, 657, 658, 660, 682 and 713 are © Southern Baptist Convention, 1987.
Illustrations on pages 424 and 571 are by Gordon Thompson © 2012 Wycliffe Bible Translators Inc. and are licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Australia License.
Illustrations on pages 4, 22, 84, 92, 152, 220, 259, 277 and 418 are by UBS New Reader Series © United Bible Societies
Illustrations on pages 94, 172, 183, 232, 253, 323, 329, 480, 560, 567, 654 and 719 are by Graham Wade © United Bible Societies, 1989.
Cover illustration computer adaptation by Dan Bauman.
Colour illustrations and photographs are used by permission of the following photographers and organisations:
© Todd Bolen/www.bibleplaces.com
© Hank Dannecker, 2007
© Mark Evans

© Kim Guess/www.bibleplaces.com
© Frank Mecklenburg, Zion Pathway 2007
© Ritzuo Ozaki
© Schmidt Colour Photos
© Southern Baptist Convention, 1987
© Gloria Suess/www.bibleplaces.com
© www.scrolls4all.org
© 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.
First Edition 2017 (KBS) – 1600
ISBN: 0 86893 488 7

Goti Iqueqä Kukŋuä Qänakŋä Iqueqä
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Bukä tque, Goti Iqueqä Kukŋuä Qänakŋä Iqueyi. Jisasi Iqu qua buta ävautä, qäukuä yätuŋqä aŋgi yqaŋgqetaŋi, Goti Iqu Iqueqä ämaqä iquauŋi, kukŋuä tä äqäpŋqä äwikqe. Jisasi Iqu qua täuŋqä maquvepqä änä itaŋga, Goti Iqu, Iqueqä Kukŋuä Kiŋganäŋä Ique, Mosisi iquesä, hiŋuä-tqä iquautä, äqäpŋqä äwikqe. Iqu, ämaqä-qune Iqueqä suqeŋqätä, äwiŋqeŋqätä, wäuŋuä eeqänäŋä Iqu imäkkqeŋqätä, näqŋqä äŋguä metuŋquä änätapkqe. Iiŋqe ne Iqueŋi, “Äŋguiqä” ätuätanä, Iqueqä yoqe haqeu mamäutuŋquänänji.

Goti Iqu kukŋuä tä Iqueqä ämaqä iquau kiŋganä vqaŋga, iqua Grikä iquauqä aŋä-kukŋuä du äqäkuwi. Quvokuä hui ae äpäwqaŋga, kukŋuä äma ikämiŋuwä iqua, qokä-apäkä kuapänäŋi Grikä iquauqä aŋä-kukŋuiŋqä maqŋqä etaŋgä äqumbiyi, aŋä-kukŋuä hui-mända äkunmäkpŋqä ipäqäkuwi. Itaŋga wiyä-kukŋui, quväukuä 1382 iuŋi, Goti Iqueqä kukŋui Iŋglisi-mända äkunmäkkuwi. Ga 1989 iuŋi, kukŋuä Tok Pisinqä iu-mända äkunmäkkuwi. Itaŋi 2016 iuŋi, ne Goti Iqueqä yätamäkqä dutanä, Iqueqä Kukŋuä Qänakŋä Iqu, aŋä-kukŋuä Menya iu-mända qäpu äkunmäkkque. Ne kukŋuä Grikä iutä, wiyä-kukŋuä iquaqutä a ätäutanä, kukŋuä iqueqä quatiŋqä ämenitaŋi, aŋä-kukŋuä Menyä iu-mända äkunmäkmiŋque. Iiŋqä-pqe ne Goti Iqueŋi, “Äŋguiqä” ätuätanä, Iqueqä yoqe haqeu mamäutuŋquänänji.

Mosisi iqu äpäkonätŋqä itä, Israitqä iquauŋi, Goti Iqueqä kukŋuä-suqä aŋgi ätuätäqäŋgaŋi, tii ätukqe.

> He Israitqä iquenä, qätä äŋguänä nyipu! Neqä Naqä Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuänänji. Iŋi si tqä Goti Hanjuwä Naqä Iqueŋi, äwqetä, qeqä-quuvqetä, yäŋänäqŋqetä Ique äwinyätnä, Iquenyqänä kuapänä kiŋguätŋqeqä. Itaŋga kukŋuä täŋga etqäqe, si hui mimäuqä, kŋuä yqänä kiyätaŋguti pmettŋqänänji. Tqä ymeqä iquauŋi, kukŋuä iiŋiŋqe yäŋänäqŋqä motquatŋqänänji. Ga tqä aŋä äpmanä iu, qaŋä äwätnä iu, hiqaqä äwitnä, pämä ävautŋnäŋgaŋä-pqe, kukŋuä iiŋä iquauŋqä tquätŋqänänji.
>
> (Kukŋuä-suqä 6:4-7)

Aŋä-kukŋuä Menya tqä iqune Goti Iquenyqä tääqe, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, bukä tquesa, yäŋänäqŋqä nemäktŋqä ätuätqäŋu. Iutaŋi ne Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, Iqu suqä ikikinyäŋinä imäkätŋqä-pa, imäkätanä, ga Iqueŋi yeeqä iwimäkatuŋquänäyi.

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi,
Matiu
iqu äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Bukä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä 4 iqua, ii tiwiqä nätmatqä, hea Jisasi Iqu, qua täu pmetaŋga ätimäumiŋqeŋqä. Bukä Matiu iqu äqäkqä tqueqä tiwiqä kiŋganäŋi, ii nätmatqä Mäliyai, Jisasi Ique ämikqä ga ätimäukqeuta, Jisasi Ique qu pizqä äpäkukuwä iutaŋi, aŋgi ävaukqä iuŋqeyi. Ga Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, qäukuä haqä yätuŋqä äväma ekqeŋqä.

Nätmatqä naqänäŋä hŋqu Matiu iqu ämänätquakqe, ii tiinji. Goti Iqu hiŋuiqänä kukŋuä guä ämäsäueqaŋgi, qu bukä yäuä iu äqäkuwä äqänäŋqe, Jisasi Iqu qayunänä timäutŋqä diŋqä imäkkqe. Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuetä, “Ämaqä Israitqä iquau aŋgu itmetŋqä Hŋque dowatmniqeqä” ätkqe. Bukä tqu tii ämänätqueqi. Jisasi Iqu, ii Qäqueyqä. Bukä Matiu tqueŋi, tiiŋiŋqä-pqe ämänätqueqi. Jisasi Iqu nätmatqä kuapänä imäkmiŋqe, kukŋuä Goti Iqueqä hiŋuä-tqä iqua, hiŋuiqänä ätäpu äqäkuwiŋqe, ii qäyunä naqä-qakuänä ätimäumiŋqeŋqä. Hiqŋqä täu hiŋuä qunä. Saptä 1:22-23; 2:4-6; 2:14-15; 2:23; 4:13-16; 8:16-17; 12:15-21; 13:34-35; 21:2-5; 21:16; 26:24; 26:31; 26:54; 27:6-10.

Nätmatqä naqänäŋä, bukä Matiu ique ätäŋqä huizi, ii Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋqä äyä äqänä. Jisasi Iqu wäuŋuä imäkkqeutaŋi, Goti Iqu, qokä-apäkä eeqäpnäŋä iquauqä ämiqä naqä-qakuä äpmetä, ga qu Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä iqäpŋqä äwinyä.

Bukä Matiu tqueŋi, Jisasi Iqueqä kukŋuä quäuqänäŋä 5-qua ätmiŋqeŋqä äqänä. Kiŋganäŋi, saptä 5 iuta 7 iuŋqe, ii kukŋuä tiiŋiŋqä ätäŋqeyi. Jisasi Iqu, qoqoŋä hŋqueqä haqä yatu ätqäuä, kukŋuä, Goti Iqueqä qokä-apäkä naqä-qakuänäŋä iquauqä suqä imäkqäpŋqeŋqä, awä ätmiŋqe. Kukŋuä huiziqu, saptä 10 iuŋi, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, qokä-apäkä huiziu awä ätuäkipiyäŋga imäkqäpnuwäŋqeŋqä, kukŋuä äwikqe.

Kukŋuä quäuqä huiziqu, saptä 13 iuŋi, Jisasi Iqu kukŋuä awi, kukŋuä ktqä Goti Iqunä miqe äänä hitaŋgqeŋqä ätumiŋqe. Kukŋuä quäuqä huiziqu, saptä 18 iuŋi, Jisas Iqu, kukŋuä awi, Ique naqä-qakuänä äwivändäpiyä iqua, suqä imäkqäpnuwäŋqä iiŋqä ätkqe. Kukŋuä quäuqä yäpakä iqu, saptä 24 iutä, 25 iutäŋi, Jisasi Iqu nätmatqä hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä ätkqe.

Qänakŋi ämaqe, Jisasi Iqueŋqä, himä-wiuŋqä ipu, Iqueŋi haŋä-iqä kuapänäŋi äwiminuwi. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Matiu iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apäkonätä, aŋgi vaukqeŋqä äqäkqe.

Bukä tqu kiqä-kiuäŋi, ämaqä äsqu äqäkqeŋqä kukŋuä hui hmanji. Ii etaŋgqeŋqä, bukä tqueqä yoqe, qu ti änyuätkuwi. “Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä Matiu iqu äqäkqeqä.” Qu kŋuä iqe, ämaqä mbqä motauqä, iqueqä tiwiqä saptä 9:9-13 iu äqänäŋqä iqu, äqäkqeqä.

*Jisasi Iqueqä kaqä-kawäkauŋqä**

---

* **1:** Lukä 3:23-38

1 Kukŋuä tä, Jisasi Kraisi Iqueqä kaqä-kawäkauŋqe. Iqu häŋeqä Dewiti
iquesaŋi, itaŋga Dewiti iqu häŋeqä Aprähamä iquesaŋi.
2 Aprähamä iqu, Aisakä iqueqä kanique. Itaŋga Aisakä iqu, Jekopä
iqueqä kanique. Jekopä iqu, Jutä iqueqätä, käŋguäkauqätä kanique.
3 Jutä iqu, Peresi iqueqätä, Sela iqueqätä kanique. Iŋgueqiyqä känai,
Tema iiyi. Peresi iqu, Eslonä iqueqä kanique. Eslonä iqu, Lamä iqueqä
kanique.
4 Lamä iqu, Aminätapä iqueqä kanique. Aminätapä iqu, Nasonä iqueqä
kanique. Nasonä iqu, Salämonä iqueqä kanique.
5 Salämonä iqu, Boasi iqueqä kanique. Kiqä känai, Leopä iiyi. Boasi
iqu, Opeti iqueqä kanique. Kiqä känai, Rutqi iiyi. Opeti iqu, Jesi iqueqä
kanique.
6 Jesi iqu, ämaqä naqä Dewiti iqueqä kanique.
Dewiti iqu, Solomonä iqueqä kanique. Kiqä känai, hiŋuiqänäŋi Yuraya
iqueqä apäkä emiŋqe.
7 Solomonä iqu, Leopamä iqueqä kanique. Leopamä iqu, Apiya iqueqä
kanique. Apiya iqu, Asa iqueqä kanique.
8 Asa iqu, Jeosapatä iqueqä kanique. Jeosapatä iqu, Jeolamä iqueqä
kanique. Jeolamä iqu, Yusiya iqueqä kanique.
9 Yusiya iqu, Jotamä iqueqä kanique. Jotamä iqu, Ahasi iqueqä kanique.
Ahasi iqu, Hesekiya iqueqä kanique.
10 Hesekiya iqu, Mänasa iqueqä kanique. Mänasa iqu, Amonä iqueqä
kanique. Amonä iqu, Josiya iqueqä kaniquvi.
11 Josiya iqu, Joakinä iqueqätä, käta-käŋguäkauqätä kanique. Iŋganŋi,
mäkä-huŋqä hŋqua Israitqä iquauŋi, Bapilonä iuŋqä ätuma äwäpu,
iquauqä yäpä imä äpmuatekuwi.
12 I äpmapiyitaŋi, Joakinä iqu, Selatiyoli iqueqä kaniqu ekqe. Selatiyoli
iqu, Serupapelä iqueqä kaniqu ekqe.
13 Serupapelä iqu, Apiyutä iqueqä kaniqu ekqe. Apiyutä iqu, Eliyakimä
iqueqä kaniqu ekqe. Eliyakimä iqu, Asolä iqueqä kaniqu ekqe.
14 Asolä iqu, Satokä iqueqä kaniqu ekqe. Satokä iqu, Akimä iqueqä
kaniqu ekqe. Akimä iqu, Eliyutä iqueqä kaniqu ekqe.
15 Eliyutä iqu, Eliyasa iqueqä kaniqu ekqe. Eliyasa iqu, Matanä iqueqä
kaniqu ekqe. Matanä iqu, Jekopä iqueqä kaniqu ekqe.
16 Jekopä iqu, Josepä iqueqä kaniqu ekqe. Josepä iqu, Mäliyaqä qokique.
Mäliyai, Jisasi Iqueqä känaiyi. Iquenyqe, qu tii ätätqäŋuwi. “Ämaqä Tqu,
Iqu Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä Iquvi.”
17 Iiŋä etaŋgi Jisasi Iqu Aprähamä iquesaŋä hueqä-himqä Ique. Iŋi
Aprähamä iquesa, ämaqä 14 iquau eqiyämaŋguwitaŋi, Dewiti iqu ekqe.
Itaŋga Dewiti iquesa, ämaqä 14 iquau inä eqiyämaŋguwitaŋi, mäkä-
huŋqä iqua Israitqä iquauŋi Bapilonä iuŋqä ätuma äukuwi. Itaŋga
Bapilonä iuŋqä äukuwitaŋi, ämaqä 14 iquau inä eqiyämaŋguwitaŋi, Jisasi
Kraisi Ique ämikqe.

Mäliya, Jisasi Ique ämikqeŋqä†

18 Jisasi Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä Iqueŋi,
Iqueqä känai ämikqeŋqä kukŋui, tiiŋi. Iqueqä känai Mäliya, qu Josepä
iquenyqä tuwakŋä ae äunyqaŋguwäŋga, iqu mämeqä änä etaŋganŋi, Dŋä
Äŋguä Iqu iiyqä äwqä imda imäkqaŋgi, ii äwqä-täŋä emiŋqe.

† **1:17** Lukä 2:1-7

19 Iiyqä qokä Josepä iqu, ii äwqä-täŋi etaŋgi näqŋqä ämeqe, ämaqä
jänäŋu eä, qokä-apäkä iquauqä hiŋuä iqiŋi, ii womba iŋqä meqäŋqe
mäwiŋgaŋgi, hiŋuinä qunäwatmätä ikqe.
20 Iqu iiŋä imäkätŋqä kŋuä yqänä indqänätqätaŋga, wätqä iuŋi Goti
Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu äwimeqe, tii ätukqe. "Josepä Dewiti iqueqä
kawiquki, Mäliya matŋqä diŋqe, si kŋuä kuapänä mindqäŋqä panä.
Ymeqä äwqä imä ämnäŋqä Iqu, Dŋä Äŋguä Iqu änyueqeqä.
21 Itaŋga ii Ymeqä Qokä Hŋqu nyuäŋqiyä. Iqu Iqueqä qokä-apäkä iuqä
suqä quvqetaŋi, häŋä imäkäqumuatäniqeqä. Iŋi si Iqueqä yoqe, 'Jisasi‡
Iqukiyä' nyuättŋqeqä" ätukqe.
22 Nätmatqä eeqänäŋä tä ätimäukqe, Goti Naqä Iqueqä kukŋui, qäyunä
imäkätŋqä ätimäukqe. Naqä Iqu hiŋuä-tqä hŋque kukŋui tiiŋä äwikqe.
23 *"He qätä wipiyä. Apäkä, qokätä hiqaqä mäwiqä hui, äwqä-täŋä
eätä, ymeqä qokä hŋque nyuäniqeqä. Qu iqueqä yoqe, 'Imanueli iqueqä'
nyuätpnuwäŋqeqä. Yoqä tqueqä quati, tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, nesä anä
äpmenä."*§
24 Itaŋga Josepä iqu, hiqaqä äwämiŋqe ivatuwänäqe, Naqä Iqueqä
ynaunjqä iqu ätukqä-pa imäkätä, iqueqä apäki qe ämakqe.
25 Iqu apäki ae ämakqä-qe, ii Ymeqä Qokä Ique ae nyquaŋgqäŋgaŋqä,
iisä hiqaqä anä mäwiqä imiŋqe. Ga iqu Iqueqä yoqe, "Jisasi Iqukiyqä"
änyuätkqe.

2

Näqŋqä-täŋä iqua, Jisasi Ique äwimakuwiŋqä

1 Ämaqä naqä Heroti iqu qua Jutiya iu mitqätaŋga, Mäliya Jisasi
Ique anä-himqä Betlemä iu ämikqe. Qänakndaŋi ämaqä mäptqä
timäuqä mäŋgisaŋä näqŋqä-täŋä iqua, Jerusälemä iuŋqä äyappiyi,
yatŋqä hiŋginäwa ikäkuwi.
2 "Ymeqä, ämaqä Jutiya pmeqä iquau mitŋqä, täŋga änyquä Iqu, äŋgi
winä? Ne Iqueqä qätäqueqä ique, mäptqä timäuqä mäŋgisa äqunätanä,
Iquenyqä qoŋä woktatuŋquä äyapqunä."
3 Ämaqä naqä Heroti iqu qätä iiŋä äwiyäqe, iqu kŋuä kuapänä
indqänätä, änämiqä imiŋqe. Jerusälemä pmeqä iqua asä iiŋä imiŋuwi.
4 Iiŋä hitaŋgi, Heroti iqu hiqäva-imäkqä naqä iquautä, kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquautä, eeqänä tääqä ätuätumetä, yatŋqä tiiŋä äwikqe. "Kraisi,
Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqeu mitŋqä Ique atäuŋuä ikqä Iqu, anä
äsqisa timäutŋqäwä?" ätukqe.
5 Iqu yatŋqä i vqaŋga, qu kimaŋi tii qe ätukuwi. "Iqu anä-himqä
Betlemä, qua Jutiya iuta timäutŋqeqä. Hiŋuä-tqä hŋqu, Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋui ätätä, bukä iu tiiŋä äqäkqeqä.
6 *'Qua Jutiya iuŋi, anä-himqä Betlemä iquki, huizi iquauqä yäpakä iquki
manä. Ämaqä sitaŋä hŋqu, huiziquau miqä timäuniqeqä. Iqu Nqä
ämaqä Israitqä iquau miqäŋqä pmeniqeqä,' ätätä äqäkqeqä"* ätukuwi.*
7 Heroti iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, ämaqä mäptqä timäuqä
mäŋgisaŋä näqŋqä iquau tääqä maqŋqä ätuätumeqe, yatŋqä vqaŋga, qu,
"Qätäqueqä iqu hea iŋga ätimäuqeqä" ätukuwi.
8 Itaŋi iqu näqŋqä ämeqe, iquau ätäwqatkqe. "He Betlemäŋqä
äwipu, Ymeqä Iquenyqä qävqä äŋguänä ipiyä. Itaŋga he hiŋuä ae

‡ **1:21** Yoqä Jisasi, kiqä quati tiinji. Qokä-apäki häŋä imäkäqumuatqä. § **1:23** Asayä 7:14 * **2:6** Maika 5:2

äqumbiyi, nyi ndpŋqä aŋgumä quveppiyä. Nyi-pqe äpätmä, Ique qoŋä woktäumqänänyä.”
9 Qu ique qätä äwipiyi, qe äukuwi. Wätqätaŋguwäŋgaŋi, qätäqueqä mäptqä timäuqä iŋgi äquŋguwä iqu, iquauŋi hiŋuiqä äwimamiŋqe. Itaŋga iqu äwätä, aŋä Ymeqä Iqu witaŋgqä iu, haqä yätqä äpmakqe.
10 Iŋgaŋi iqua iiŋä äqumbiyi, yeeqä kiiŋä qe äwiŋgqe.
11 Itaŋga iqua aŋä yäpä iŋgisa äpaquväpu, Ymeqä Iquesä, Iqueqä känai Mäliyatäŋi äqumbiyi, iqua Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, qoŋä äwoktäupu, hipeŋui qua bu ekuwi. Itaŋi iqua golqetä, eqä wetqä jinaŋä äŋguänäŋä weqetä, zä-wänuŋuä eqetä, quwqä qa iuta ätaupu, Ique qe äwikuwi.
12 Iŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu wätqä ävätä, “Heroti iquenyqä aŋgumä mäwqä pambiyä” tquaŋga, iqua quwqä aŋämqä hänaqä hui-mända qe äukuwi.

Isipäŋqä zä äwäkuwiŋqä

13 Iqua ae uwqaŋguwäŋgaŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu, Josepä ique wätqeu äwimetä ätukqe. “Heroti iqu, Ymeqä Tquenyqä qävqä itä, päsätŋqä iqiyä. Iŋi si ävautnä, Ymeqä Iquesä, känäutä itmetnä, itaŋga Isipä iuŋqä zä ätuma äwätnä, pmatŋqeqä” ätukqe. “Nyi si aŋgumä ktqaŋgmdqäŋgaŋqäuä.”
14 Itaŋi heatqäŋga, Josepä iqu ivatuwänäqe, Ymeqä Iquesä, känäutä Isipäŋqä qe ämitimäukqe.
15 Iqu iu yqänä pmetaŋga, Heroti iqu qe äpäkoŋgqe. Nätmatqä tä ätimäukqe, Naqä Iqu Iqueqä hiŋuä-tqä hŋque ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe. “*Nqä ymeqä ique, Isipä buta ätuma äpkqeqä*” ätkqe.†

Ymeqä qokä iquau äpäkkuwiŋqä

16 Heroti iqu, ämaqä mäptqä timäuqä mäŋgisaŋä iqua, ique awä mätquä, hänaqä hui-mända ämäwqätäukuwiŋqä näqŋqä ämeqe, iqueqä äwqe tnäŋä wiŋgaŋga, ämaqä hui Betlemäŋqä ändowatätä ätukqe. “Betlemä iutä, aŋä-himqä qäqiqi ämätnäŋqä iutäŋi, he ymeqä qokä quväukuä hŋquaqu mämäwqätäuqä iquauŋi, pizqä päkpiyä.” Iqu näqŋqe, ämaqä mäptqä timäuqä mäŋgisaŋä iquauta ämeqe, ymeqä quväukuä iiŋi mämäwqätäuqä iquauŋqä ätukqe.
17 Qu ymeqä i äpäkkuwi, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä, hiŋuä-tqä Järämai ique ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe.
18 “*Aŋä-himqä Lama iuŋi, Lesoqä kaqäua ymeqä iquauŋqe, kŋuä äqiyäpu pmapqä iqaŋguwäŋga, qu qätä äwikuwi. Ymeqe mäpmeqä itaŋguwiŋqä, qokä-apäkä huizi iqua iuauqä äwqe jänä iwimäkpŋqä diŋqe, mäwiŋqä imiŋqe.*”‡

Isipäta, Nasäretqäŋqä aŋgi äukuwiŋqä

19 Heroti iqu ae äyä päkoŋganga, Isipä iuŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu, Josepä ique äwimetä tiiŋä ätukqe.
20 “Ämaqä, Ymeqä Ique pizqä päsanä-tpu ikuwä iqua, ae äpäkoŋguwiqä. Iŋi si ävautnä, Ymeqä Iquesä känäutäŋi itmetnä, qua Israitqäŋqä aŋgumä upŋqeqä.”
21 Kukŋuä ii qätä äwiyäqe, iqu ävautä, imbaqi itmetä, qua Israitqä iuŋqä äukuwi.
22 Iu ätimäuqe, Akelausi iqu kanä Heroti iqueqä aŋä ämetä, Jutiya iu mitqätaŋgqeŋqä qätä äwiyäqe, iqu zä wiŋgaŋgi iuŋqä mäwqä ikqe.

---

† **2:15** Hosiya 11:1 ‡ **2:18** Järämai 31:15

Iiŋä etaŋgi Goti Hanjuwä Iqu wätqeuta kŋuä vqaŋgi, iqu qua Galilisäŋä iŋgisaŋqä äukqe.
23 Iu ätimäuqe, iqu aŋä-himqä “Nasäretqävqä” ätmiŋuwä iu qe äpmakqe. Iqinyqä äukuwi, hiŋuä-tqä iquauqä kukŋui qäyunä qe ätimäukqe. *“Qu iquenyqe, ‘ämaqä Nasäretqätaŋä-queqä’ tupnuwiqä.”*

3

*Jonä asŋä-qäyqä iqu, kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä**

1 Itaŋi quväukuä hui ae äpäwqaŋga, Jonä asŋä-qäyqä iqu Jutiya iu änyä qe ätimäutä, aŋä avqŋqä iu äpme, ämaqeu kukŋuä awä tii ätumiŋqe.
2 “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi ae äquvepqeŋqe, hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupiyä.”
3 Kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä maŋä iuta ätkqe, ii Jonä iquenyqe. Ii tiinji.

“Aŋä avqŋqä imdaŋi, ämaqä hŋqueqä maŋi tääqä tii ätqiyä. ‘Naqä Iquenyqä hänaqe, näwinyä jänänä imäkepiyä.’ ”†

4 Jonä iqueqä qäki, kametqä aa äyäuä, itaŋga yaqueqä huiwi, aquvä ämuäsämäumiŋqe. Itaŋi peŋuätä, wiyä-makŋuä aŋitä ätetä äŋgmanmiŋqe.
5 Iŋgaŋi ämaqä Jerusälemä pmeqä, qua Jutiya iu pmeqä, itaŋga eqä Jotänä iqueqä maŋä iu pmeqä iqua, qu eeqänä iquenyqä äpmiŋuwi.
6 Qu i äpäpu, quwqä suqä quvqeŋqä awä tquaŋguwäŋgaŋi, Jonä iqu eqä Jotänä iu asŋä äwqämiŋqe.
7 Iŋgaŋi Jonä iqu, Parisi hŋquatä, Satyusi hŋquatä, asŋä mapŋqä kuapänä pqaŋgä äqunäqe, iqu tiiŋä ätukqe. “He qämakä quvqä iquauqä ymeqä-quenjqä. ‘Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä äpäŋqiyä. He zä upiyä-qe,’ tqu hitqaŋgikä?
8 Hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä äktmbu motquapiyä. Iiŋä imäkquwi, he zä hŋqu häukuä-täŋä eŋqä-paŋuenjqä.
9 ‘Aprähamä iqu neqä awiqu hitaŋgqetaŋi, ne äŋguä äpmeŋunä-qe,’ matŋqä pambiyä. Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqu hikä tä, Aprähamä iqueqä kaqä-kawäka epŋqe, äŋguä imäkänä.
10 Zä-häukuä äŋguä mäwiqaŋgutqä iquauŋi, tä täuvepŋqä diŋqe, japiŋi zä-quatä iqi ae äwinä” ätukqe.
11 “Hiqä kŋui äkunmäknäpu, ‘suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä’ motquapŋqe, nyi asŋi eqetänä eqiyätqäŋä. Iiŋä etaŋgi Ämaqä nyi ämaŋqutäuŋqä Iqu, qänaki änä äpäŋqiyä. Nyi Iqueqä yukä ämuasmäŋqe mamqe, ämaqä äŋguä-qunä ma, quvqunji. Iqu asŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä Dŋä Äŋguitä, tä itä heqiyäŋqiyä.
12 Iqu pokä a äqätänä, kuä pa huätä ämatnämäutä, kuä naqe, aquvä äqiyätä kiqä aŋiu pŋqä maeniŋqeqä. Itaŋga kuä pai, tä maisquä du tnämäuniqeqä” ätukqe.

Jonä iqu, Jisasi Ique asŋä äwqäkqeŋqä‡

13 Iŋgaŋi Jisasi Iqu qua Galili iu ävämaŋi, Jonä iqu asŋä wuqiyätŋqä, ique eqä Jotänä du äwimakqe.
14 Itaŋga Jonä iqu, “Qäyä eenä. Asŋi, Si ŋqiyqänäŋä qäyuŋä-qe, nyi kqämqä äpŋi, änääŋqäwä?” ätukqe.

---

* **3:** Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28 † **3:3** Asayä 40:3 ‡ **3:12** Makä 1:9-11; Lukä 3:21-22

15 I tquaŋga Jisasi Iqu kimaŋi, “Qäyä eenä. Täŋgaŋi Nyi äktqä-pa, ii
imäkiyä. Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä eeqänäŋi qäyunä timäutŋqe, ye
suqä ii imäkeŋqeqä” ätukqe. Iŋgaŋi Jonä iqu kukŋuä duŋi qänaknä ikqe.
16 Jisasi Iqu asŋä ae ämeqe, eqä bu äväma äyapqaŋga, maqänäŋi qäukui
qŋqaŋä eŋqä-pa qe äutäŋgqe. Itaŋi Iqu, Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, yŋŋä-
heeqä eŋqä-pa äquvepätä, Iqueä huiwä iu pmeqaŋgi hiŋuä äquŋgqe.
17 Iŋgaŋi qäukuä yätutaŋi, maŋä hŋqu tiiŋä äqäŋgqe. “Ämaqä Tqu,
Ŋqä Ymeqä Nyi kiiŋä änyinätŋqä Iqueqä. Ŋqä äwqä imdaŋi, Iquenyqä
aquvänä änyinätqänä” ätukqe.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwikqeŋqä**

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqueŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, aŋä avqŋqä iuŋqä ätma äukqe.
Ii, Setänä iqu Ique yamwiqä vätŋqä diŋqä.
2 Iqiŋi Iqu hiunjitä, heatqetä 40, buayä maŋqä äpmeqe, buayäŋqä dä
äwikqe.
3 Iŋgaŋi dŋä quvqä yamwiqä vqä iqu, Ique äwimeqe, “Si Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, hikä tqua buayä kunmäkmbŋqä, kukŋuä
tuvä” ätukqe.
4 Jisasi Iqu kimaŋi, “Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tii äqänä.
*‘Qokä-apäki buayä dutanä pmeqä hmanjqä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä eeqänäŋä iutanä pmeqeqä,’* ätä äqänänä” ätukqe.†
5 Iqu iiŋä tquaŋga, Setänä iqu Ique Jerusälemä Goti Hanjuwä Iqueqä
aŋä-himqä iuŋqä ätuma äwäqe, hiqäva-imäkqä aŋä atääqä iu ätqäteqe,
“Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, qua mäŋi ikuapmävä”
ätukqe. “Tiiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tii äqänä.
6 *‘Goti Hanjuwä Iqu iqueqä eŋätqä iqua äŋguänä mikipŋqä ätuäŋqiyä.
Tqä yuki hikä iu hui matävqä isŋqä diŋqe, iqua hipae hevqä
mäkiqutäpŋqäuä.’ ”*‡
7 Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. “Bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqe inä äqänänä.
‘Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueŋi, yamwiqä mävqä panä.’”§
8 Itaŋi Setänä iqu aŋgumä, qoqoŋä haqä naqä ziimäŋä hŋquenyqä
ätuma äyäqe, aŋä-himqä eeqänäŋä qua täuŋitä, iquauqä nätmatqä äŋguä
eeqänäŋä itä ämotquakqe.
9 Ga iqu tiiŋä ätukqe. “Si qoŋä änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeqä
manmäuqaŋgtqe, nyi eeqänäŋä tä Si ktapmqänä.”
10 Jisasi Iqu tii ätukqe. “Setänä iquki, huätä päuvä! Goti Hanjuwä Iqueqä
bukä iuŋi tii äqänä, *‘Si qoŋä äwoktäutnä, Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueä
yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäuŋui Iqueqenä iqaŋginyä.’*”*
11 Iŋgaŋi Setänä iqu Ique ävämeqaŋga, eŋätqä iqua äpäpu, Ique
yätamäkqä äwikuwi.

Jisasi Iqu wäuŋui, Galili iuta ipäqäkqeŋqä†

12 “Qu Jonä ique, guä ae äkiqiyäuquwiqä” tqaŋgä äwiyäqe, Jisasi Iqu
qua Galili iuŋqä aŋgi äukqe.
13 Itaŋi Iqu aŋä-himqä Nasäretqä iuŋi ävämaŋi, aŋä-himqä Kapänamä
buŋqä äwitä äpmakqe. Kapänamäŋi, eqä-huäŋä Galili-täŋä qäqiqi eä,
Seplonä, Näptali gueqiyqä hueqä-himqä iquauqä qua iuvi.

---

* **4:** Makä 1:12-13; Lukä 4:1-13 † **4:4** Kukŋuä-suqä 8:3 ‡ **4:6** Apqä Bukä 91:11-12 § **4:7** Kukŋuä-suqä 6:16 * **4:10** Kukŋuä-suqä 6:13 † **4:11** Makä 1:14-15; Lukä 4:14-15

14 Iqu e imäkätä, kukŋuä hŋqu Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä
maŋä iu ätimekqeuŋi, qäyunä timäutŋqä ikqe.
15 *“Seplonä, Näptali gueqiyqä quae, hänaqä eqä-huäŋä duŋqä*
änyäwäŋqä qäqiqi eä, eqä Jotänä-täŋä iŋgi-mända, qua Galili-täŋä
iŋgisayi. Itaŋga ämaqä Israitqä iquanä ma, huiziqua iqi anä äpmeŋäuä.
16 *Ämaqä pisqukuä imä äpmeŋuwä iqua, qu we-huŋqä naqä ique hiŋuä*
ae äqunäŋäuä. Ga ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua eŋqä-paŋä äpmeŋuwä
iquauŋi, we ae äwiomäkqiyä” ätkqeqä.‡
17 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, qokä-apäkä iu kukŋuä awä ätipäqiyätä, tiiŋä ätukqe.
“Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi äwiŋqä-
qae, hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupiyä.”

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä iquau tääqä ätuätumakqeŋqä§

18 Iqu eqä-huäŋä maŋä Galili iu qaŋä äwätäqäŋgaŋi, Saimonä, Endru
gueqi hämapäkä-piqä qa ätnämäutqätaŋginyä äquŋgqe. Saimonä iqueqä
yoqä huizi, Pitä ique. Iŋgueqi hämapäkä äpisinyä, mbqä ämamiŋiyi.
19 Iqu iquaqui hiŋuä äqunäqe, “Nyi qänaki nyivänjinyqä. Ämaqä-
piqeŋqe ämäqesquamqänänyä” ätukqe.
20 I tquaŋgaŋi, iŋgueqi hämapäkä qae, maqänä iqi emäŋi, Ique qänaki
äwivändkiyi.
21 Iqisaŋi haqä nänä hmbu tii äwäqe, ämaqä hŋgueqi, Jemisi
iquesä, Jonä iquesä hiŋuä äquŋgqe. Iquaqu Sepri iqueqä hikŋä-quaqu
eänyä, imätqua yimba iu äpmapu, hämapäkä-piqä qae dakmäuqaŋgi
anä imäkqämanmiŋuwi. Jisasi Iqu iŋgueqi hiŋuä äqunäqe, tääqä
ätuätumakqe.
22 I tuätumeqaŋgaŋi, iŋgueqi yimbaetä, kaniquesä maqänä ävämaŋi,
Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä täŋä-yaqä hŋquau, äŋguä iwimäkkqeŋqä

23 Iŋgaŋi Jisasi Iqu qua Galili iuŋi qaŋä ikitä, quwqä aŋä aquväqŋqä
iuŋi näqŋqä ävätä, kukŋuä äŋguänäŋä Goti Iqunä qäukuä haqä yätuta
miqeŋqä awä ätuätä, täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä eeqänä äŋguä imäkätä
ikämiŋqe.
24 Iquenyqä kukŋui, qua Siliya iuŋi eeqänä im-imä qe äukqe. Ga ämaqe
Jisasi Iqueŋqä, täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä-täŋitä, dŋä quvqä-täŋitä, yaqä
ppqä-täŋitä, yaqä ŋŋuä-täŋitä, eeqänä äma pqaŋguwäŋgaŋi, Iqu eeqänä
äŋguä imäkkqe.
25 Itaŋga ämaqä kuapänä qua Galilisaŋä iquatä, qua Dekapolisisaŋä
iquatä, Jerusälemätaŋä iquatä, qua Jutiyataŋä iquatä, eqä Jotänä
yätäqäŋgisa pmeqä iquatäŋi, qu eeqä Ique qänaki äwivändkuwi.

Jisasi Iqu qoqoŋä yätu äpme, kukŋuä awä ätukqeŋqä (5:1-7:27)

5

*Ämaqä äwqä yeeqä-wiŋqä iquauŋqä**

1 Jisasi Iqu ämaqä kuapänä pqaŋgä äqunäqe, qoqoŋä yätuŋqä ekqe. Iqu
iqi quamä pmeqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Iqueŋqä
äpkuwi.
2 Iŋgaŋi Iqu iquau tiiŋä ämotquakqe.

---

‡ **4:16** Asayä 9:1-2 § **4:17** Makä 1:16-20 * **5:** Lukä 6:20-23

3 “Ämaqe, ‘Nyi ämaqä äwa iqunä eämä, Goti Iqueqä hiŋuä iqi
qäyunäŋunä hmanjqä’ kŋuä indqänätqäŋuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä
Iqu ämaqä iiŋä iquau ämitqätaŋgqeŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä.
4 Ämaqä, suqä quvqeŋqä kŋuä äqiyätqäŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu
äwqä haŋuä iwimäkätŋqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä.
5 Ämaqä, iquauqä yoqe mändi äkittqänätqäŋuwä iqua, qua tä quwqä
heniqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä.
6 Ämaqä, suqä jänäŋiŋqä äwa ipu, ique mapŋqä kiiŋä äwinyätŋqä
iqua, Goti Hanjuwä Iqu jänä imäkpŋqä qäyunä väniqä iiŋqe, äwqä yeeqä
ipŋqeqä.
7 Ämaqä, huizi iquauŋqä qeqä äwimänätä yätamäkqä ävätqäŋuwä iqua,
Goti Hanjuwä Iqu quŋqe asä inä wimäniqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä.
8 Ämaqä, qeqä-quuvqä ikikinyäŋä änyäŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Ique
hiŋuä qumbnuwäŋqe, qu äwqä yeeqä ipŋqeqä.
9 Ämaqä, äkasuwä-mäkä mändi kittqäpŋqä imäkätqäŋuwä iqua, Goti
Hanjuwä Iqu iquauŋqe, ‘Ŋqä ymeqä-quaiqä’ tuäniqä iiŋqe, äwqä yeeqä
ipŋqeqä.
10 Ämaqä, suqä jänäŋä iu qänaki itqätaŋguwiuta, huizi iquauqä hipa
iuta haŋä-iqä ämetqäŋuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqu ämaqä iiŋä
iquau ämitqätaŋgqeŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä.
11 He Nyaqä yoqä ämetqätaŋguwiŋqä, ämaqe kukŋuä quvqä etäpu,
quvqä etquepu, henyqä quaŋgä tqaŋguwäŋgaŋi, he äwqä yeeqä ipŋqeqä.
12 Hiŋuä-tqä he mäpmeqäŋga äpmamiŋuwä iquauŋi, ämaqe suqä
quvqä asä iiŋi itquamiŋuwiqä. Itaŋga he Nyaqä yoqä ämetqäŋuwitaŋi,
nätmatqä äŋguänäŋi qäukuä haqä yätu henyqä näwi äwinä. Iiŋiŋqe, he
äwqä yeeqä kiiŋä ipŋqeqä.”

“He hakitä, we-huŋqetä, eŋqä-paŋuenjqä”

13 “Qua täu qui maqänä mimäkŋqä, äpakänä witätŋqe, he hakä
eŋqä-paŋuenjqä. Haki ätquäŋqä qäpu heqaŋgutqe, hakä ätquänätŋqe,
aŋgumä äänä timäuniqiyä? Oeyqä. Aŋgi wäuŋuä miqä iqaŋguti, ämaqe
bi ätnämäupu, qonjqä ipŋqäuä.†
14 Qua täuŋi, he we-huŋqä eŋqä-paŋuenjqä. Aŋä-himqä hŋqu qoqoŋä
iu ämätnäŋqe, zä mamätŋqä itäŋqiyä.
15 Asä iiŋi, ämaqä aŋä iu pmetaŋguwä iquau we wunätŋqe, ämaqe hiqi-
tä ämäsäupu häkä imä matqäteqä ipu, kiqä ätqäuqä iqinyä tqätepŋqäuä.‡
16 Iiŋä etaŋgi heqä we-huŋqe, ämaqeu we wunätätŋqänänjqä. Iŋi
iqua, he suqä äŋguänäŋä imäkätqätaŋgä eqämbiyi, Apiqu Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqueqä yoqe haqeqä mamäupŋqäuä.”

Kukŋuä-suqä, Goti Iqu Mosisi ique äwikqeŋqä

17 “He Nyinyqe, ‘Iqu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä itä, kukŋuä hiŋuä-
tqä iqua äqäkuwä itä, huätä mamäutŋqä äpqeqä’ kŋuä mindqäŋqä
pambiyä. Oeyä! Nyi huätä mamäumqä äpqä ma, qäyunä naqä-qakuä
timäutŋqä äpqeqä.
18 Nyi he naqä-qakuänä etqänä. Qäukuitä, quaetä, aaŋqä hiqaŋgaŋqe,
kukŋuä-suqä iutaŋä wäŋqä hmbu aaŋqe, maeqä yäniqeqä. Oeyqä.
Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä eeqänäŋi ae ätimäuqaŋgaŋqe,
hiqŋqä wäŋqä suqä iu äqäkuwi, eeqänäŋi äwitäniqeqä.

---

† **5:13** Makä 9:50; Lukä 14:34-35 ‡ **5:15** Matiu 6:22-23; Lukä 11:33-36

19 Iŋäqe ämaqä hŋqu, suqä Mosisi iqu äqäkqä iutaŋä wäŋqä hmbi
mändi äkittqiyätä, ämaqä hŋquau mända-pqä inä eyäqiyämetqe, suqä
ipu huiziquauqä yäpä imä qäyä witaŋgqä-qe, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä
miqä iuŋi, ämaqä tqueqä yoqe wäŋqäpu, huiziquauqä yäpä imä winiqeqä.
Itaŋgi ämaqä hŋqu suqä iuŋi qänaknä itä, ämaqä iuŋi ämotquamitätqe,
Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋi, iqu yoqä naqä meniqeqä.
20 Nyi he etqänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuŋi, jänänäŋä
imäkäpiyäŋganji, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä, Parisi
iquauqätä, suqä jänäŋä imäkqä iuŋi mämäwqätäuqä ipu qänaki iquwi,
he Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋqe änä mäyqänäŋiqä.”

Äwqä tnäŋiŋqätä, ämaqä päsqeŋqätä

21 “Kukŋuä hiqä taqä-tawäkiqua qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiiŋä
ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Ämaqä pizqä mapäsqä ipŋqeqä.’*§ Itaŋga
*‘Ämaqä hŋqu ämaqä hŋque pizqä äpäsätqe, iqueŋi kukŋuä wimeniqeqä.’**
22 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä. Ämaqä hŋqu ämaqä hŋququque äkasuwä
ätuätqe, iqueŋi kukŋuä wimeniqeqä. Itaŋi, ämaqä hŋqu hŋquququeŋi,
‘Hiŋgiŋqukiyqä’ ätuätqä iqu, kukŋuä iwäsäuqä naqä iquau wimeniqeqä.
Itaŋi ämaqä huizi ique-mända, ‘Si ämaqä kŋuä maeqä hŋgisanä iqä
iqukiyqä’ ätuätqä iqu, tä quvqä iqu äsäŋqä iuŋqä wäniqeqä.
23-24 Iiŋiŋqe, si hiqäva äma äpätnä, hiqäva-imäkqä ttawä iu
ätqäutŋäŋganji, tqä sämaquenyqe, ‘Iqu nyitä kukŋuä-täŋueqä’ kŋuä
indqäŋgŋi, tqä hiqäva iqi pŋqä eätnä, iquenyqä äwätnä, äwqä naqä-
hŋqunä ganä nyiyŋqeqä. E ae imäknyiyi, si äwätnä, tqä hiqävae Goti
Hanjuwä Ique iŋganä wisŋqeqä.
25 Ämaqä hŋqu si kukŋuä miktätŋqä iqaŋgutqe, itaŋi iqutä sitä kukŋuä
tqä aŋiuŋqä hänaqä iu qaŋä anä äwäsiyäŋganji, si maqänäŋi ique äwqä
haŋuä iwimäkätnä, iqutä jänä imäkiyŋqeqä. Si e mimäkqä iqaŋgtqe,
iqu ämaqä jänä imäkqä iqueqä hipa iu kivqaŋguti, jänä imäkqä iqu
guä kiqiyäueqä aŋä iu miqä iqueqä hipa iu kivqaŋguti, itaŋga iqu guä
kiqiyäueqä aŋä iu mäqumuatekiyäniqeqä.
26 Nyi siŋi naqä-qakuänä äktqänä. Mbqä qu si atäuŋuä äkipqä
iuŋi qäyunä vätŋäŋganqe, si guä kiqiyäueqä aŋiu mävämeqä yqänä
pmettŋiqä.”†

Huiwä yaŋä ikiqä suqeŋqä

27 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiŋqe, he qätä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Qokä-
apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä ipŋqeqä!’*‡
28 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä. Ämaqä hŋqu apäkä hui hiŋuä äqunä, ‘Iisä
hiqaqä anä womqe’ kŋuä ävqäqe, iqu iqueqä äwqä iutaŋi, suqä quvqe ae
imäkqeqä.
29 Tqä hiŋuä ämuaŋgisaŋi suqä quvqeuŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe, huätä
ätquätnä bi tnämävä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, tqä huiwitaŋä hmbu yuuwä
ätänäŋqä-qe, suqä quvqä iiŋä mimäkqä iŋä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu
äsäŋqä iu matnämäuqä ipŋqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänäŋqe, ii haŋä-
iqä wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä.
30 Itaŋga tqä hipa ämuaŋgisaŋi suqä quvqeŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe,
huätä ätävätnä bi tnämävä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, tqä huiwitaŋä hmbu yu-
uwä ätänäŋqä-qe, suqä quvqä iiŋä mimäkqä iŋä-qae, saqä huiwi, tä quvqä

§ **5:21** Aŋgumä Itmakqä 20:13, Kukŋuä-suqä 5:17 * **5:21** Aŋgumä Itmakqä 21:12 † **5:26** Lukä 12:58-59 ‡ **5:27** Aŋgumä Itmakqä 20:14, Kukŋuä-suqä 5:18

iqu äsäŋqä iu matnämäuqä ipŋqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänäŋqe, ii haŋä-iqä wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä.”

Qokiqutä, apäkisä, anä näweqä pmesiyŋqeŋqä§

31 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiqä. *‘Ämaqä hŋqu iqueqä apäki huätä ändowatätäqäŋgaŋi, iqu iiŋä imäkätqeŋqä ämotquetŋqe, iiŋi, tuwaŋuä hui äqiyätä vätŋqeqä.’**
32 Itaŋgi Nyi he etqänä. Ämaqä hŋqueqä apäki, huizitä huiwä yaŋä mävqä itqä qäyä etaŋgi, iqu ii huätä ändowatätqe, ämaqä iqu iqueqä apäki kukŋuä-suqä ävausätŋqä iuŋqä iwimäkqiyä. Kukŋuä tqueqä quati, tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu apäkä iiŋi ämeqe, iqutä iisä, suqä qokä hŋqutä apäkä huisä hiqaqä anä mäwiqä iuŋi ävausqinyqä.”

Kukŋuä yäŋänäqŋqä wimäkqä suqeŋqä

33 “Kukŋuä hiqä taqä-tawäkiqua hiŋuiqänä qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiiŋä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Si nätmatqä hŋqu imäktŋqä diŋqä kukŋuä yäŋänäqŋqä ätätŋäŋgaŋi, quaŋgi matqä panä. Si ätätŋä-pa Naqä Iqueqä hiŋuä iqiŋi ii imäktŋqeqä.’*†
34 I etaŋgi Nyi he etqänä. Hiqä kukŋuä hŋqu yäŋänäqŋqä imäkpŋqä etaŋgutqe, he nätmatqä hŋqueqä yoqe matqä pambiyä. Oeyqä. Iiŋä imäkpŋqä etaŋgutqe, qäukuiŋqä matqä pambiyä. Ii tiiŋi. Qäukui, tqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä, Iqu äpme ämitŋqeyqä.
35 Itaŋga quaeŋqä matqä pambiyä. Ii tiiŋi. Qua iuŋi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä yuki qutatä haqeqi äui äpmeŋqeyqä. Itaŋga Jerusälemäŋqä matqä pambiyä. Ii tiinji. Jerusälemäŋi, Ämiqä Kiŋganäŋä Iqueqä aŋä-himqeqä.
36 I etaŋgi si kukŋuä hŋqu yäŋänäqŋqä imäktŋqä etaŋgutqe, tqä nyuäŋä iquenyqe matqä panä. Oeyqä. Si tqä nyuäŋä iuŋi, dä qaandätä nätqätä huitŋqe, mimäkqä isŋqinyä.
37 Hiqä kukŋui, ‘Auäqä’ ätäpu, ‘Oeyqä’ tpŋqeqä. Ii qäyuvqä. Kukŋuä haqä nändi ätätqäŋuwi, quvqä imäkqä iquesanjqä.”

Hiqä himä-wiuŋqä iquauŋqe, kiiŋä eŋguätŋqä‡

38 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiŋqe, he qätä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Ämaqä hŋqu huiziqueqä hiŋui qui imäkqaŋgutqe, he iqueqä-pqe, inä imäkpŋqeqä. Itaŋga ämaqä hŋqu hŋqueqä hiquaŋi ämisqiyqaŋgutqe, he iqueqe, inä misqäpŋqeqä.’*§
39 Iiŋä etaŋgi Nyi he tiiŋäŋqe etqänä. Hŋqu quvqä etqueqaŋgutqe, iqueŋi he kimaŋi mitqueqä pambiyä. Hŋqu saqä maŋgawä iu kpäsqaŋgutqe, si hŋgisa inä wisuätŋqeqä.
40 Hŋqu si kukŋuä ämiktätä, tqä gque metŋqä iqaŋgutqe, si tqä gquä quäuqä-pqe inä wisŋqeqä.
41 Hŋqu iqueqä yquayä äma qäqi wisŋqä ktqaŋgutqe, si iqutäŋi kiŋä näŋi tii äma wisŋqeqä.
42 Hŋqu si nätmatqäŋqä yatŋqä kiyqaŋgutqe, ique äwisŋqeqä. Itaŋga ämaqä hŋqu, ‘Si yakuä dapiyä’ ktqaŋgutqe, si ique tuwä mäwiyqä panä.”
43 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiŋqä, he qätä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Si sämaqä iquenyqe kiiŋä äkinyätä,** tqä himä-wiuŋqä iquenyqe, äwqä quvqä imäktŋqeqä.’

---

§ **5:30** Matiu 19:1-12; Makä 10:1-12; Lukä 16:18 * **5:31** Kukŋuä-suqä 24:1, 3 † **5:33** A Täuqä 13:2 ‡ **5:37** Lukä 6:27-36 § **5:38** Aŋgumä Itmakqä 21:24; Hiqäva-imäkqä 24:20; Kukŋuä-suqä 19:21 * **5:43** Hiqäva-imäkqä 19:18

44 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä. He hiqä himä-wiuŋqä iquauŋqe kiiŋä
enyätä, ä ämaqä suqä quvqä emäkquwä iquauŋqe, Goti Hanjuwä Iqu
iquau äŋguä itquetŋqä tääqä tpŋqeqä.
45 He iiŋä ipqe, Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä ymeqä-quenä
eäpu, Iqu imäkätŋqä-pa imäkpŋqeqä. Iqu Iqueqä mäptqe, ätimäutä
ämaqä äŋguitä, quvqetä asänä tuätŋqä iwimäkätqänä. Itaŋga piyä-pqe,
ämaqä jänäŋä iquauŋqätä, suqä qäyunä mimäkqä iquauŋqätä, qiyätŋqä
imäkätqänä.
46 Nyi kukŋuä iiŋä etqe, kiqä quati tiiŋiqä. He äwqe, ämaqä
heŋqänä äwinyätŋqä iquauŋqänä hiŋgaŋgutqe, kimaŋi Goti Hanjuwä Iqu
nätmätqä squä hitapäniŋqäwä? Ämaqä mbqä ämotautqäŋuwä iqua-pqe,
Goti Hanjuwä Ique qätä mäwiyqä ipiyä-qe, asä inä imäkätqäŋuwiqä.
47 Iiŋä etaŋgqä-qe, he hiqä hita-hiŋguäkaunä yeeqä äväpu
itmapqe, ämaqä huizi iquauŋi äänä mäwqätäupŋqäwä? Suqä käta-
kŋguäkauŋqänä äwiŋqä ii, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä
maeqiyqä iqua-pqe inä imäkätqäŋuwiqä.
48 Iŋi Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu ikikinyäŋä äpmeŋqä-pa, he-pqe
ikikinyäŋä iiŋä pmepŋqeqä.”

Suqä, äŋgui huiziquauqä hiŋuä iqi mimäkqeŋqä (6:1-18)

6

1 “He äŋguänäŋä wimasipiyä. He suqä jänäŋi imäkpiyäŋgaŋi, ‘Hiŋuä
naqämbŋqäuä’ kŋuä hiyqaŋguti, ämaqä iuqä hiŋuä iqisa mimäkqä
ipŋqeqä. He iquauqä hiŋuä iqi imäkqaŋgpqe, Hiniqu Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqu kimaŋi metapqä yäŋqiyä.

Nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä vqeŋqä

2 Iŋi si ämaqä nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä wisŋqä itŋäŋgaŋi,
ämaqä hääwä-tqä hŋqu hiŋuiqä äkimetä, ämaqe hiŋuä kqämbŋqä
tuätumetŋqeŋqe, mändowatqä isŋqeqä. Ämaqä wopqä ipu, kukŋuinä tqä
iqua, yoqe haqeqä muämäupŋqä aŋä aquväqŋqä iutä, hänaqä iutä, iiŋä
itqäŋuwä iquaiqä. Nyi naqä-qakuänäŋä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä
suqä iutaŋi kima ae ämeqäuä.
3 Iŋäqe si ämaqä nätmätqä maeqä hŋque yätamäkqä wisŋqä itŋäŋgaŋi,
sämaqä iqua-pqä maqŋqä hipŋqeqä.*
4 Iiŋä etaŋgi suqä tqu zä witätŋqeqä. Iŋi tqä Tniqu zä wiqä imä hiŋuä
äqunäŋqe, Iqu suqä iutaŋi kima ktapäniqeqä.

Goti Iquenyqä tääqä tqeŋqä

5 Itaŋga he tääqä ätäpiyäŋgaŋi, ämaqä wopqä ipu, kukŋuinä tqä
iqua imäkätqäŋuwä-pa, mimäkqä pa iqäpŋqeqä. Ämaqe, iquau hiŋuä
qumbŋqä diŋqä, aŋä aquväqŋqä yäpä iŋgisatä, hänaqä äuktäuqä iutatä
pämä ätqäupu, tääqä tpŋqä äwinyätŋqä iquaiqä. Nyi naqä-qakuä etqänä.
Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutaŋi, kima ae ämeqäuä.
6 Iŋi si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätŋäŋgaŋi, aŋä hiqŋqä ämaqä
maeqä iŋgisa äwätnä, qŋqaŋä ämäyeŋi, zä äpmanä tääqä tquätŋqe. Si

* **6:3** Jisasi Iqu, sämaqä iquauä-qe ätnäŋäqi matqä, kukŋuä ktqenä tii ätkqe. ‘Tqä hipa qunamäuqäŋgisaŋiqu, nätmatqä hipa ämuaŋgisaŋiqu imäkätŋqä iiŋqe, änyä maqŋqä eŋqiyä.’

iiŋä imäkqaŋgŋäŋganı, tqä Tniqu zä wiqä imä hiŋuä äqunäŋqe, Iqu tqä suqä iutanı, kima ktapäniqeqä.
7 He tääqä ätäpiyäŋganı, tääqä kuapänä hiŋginäwa, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua ätätqäŋuwä-pa, matqä iqäpŋqeqä. Ämaqä iqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋuwi. ‘Ne Iquenyqä tääqe, quäuqänä ätquque, Goti Iqu qätä neyäŋqiyä.’ Iŋäqe, oeyqä.
8 He iquauqä suqä iuŋi qänaki miqä pambiyä. Ii tiiŋiqä. He yatŋqä mävqä änä etaŋganı, hiqä Hiniqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä äwa itqäŋuwiŋqe, Iqu näqŋqä ae eänä.
9 Iŋi he tääqe, tiiŋä tqäpŋqeqä.†

‘Neqä Apä Qäukuä Yätu Äpmeŋä Iquki, Tqä yoqe huiziquau ämäwqätäuä, naqänäŋä äqonäŋinyä.
10 Tqänä miqe, äpänä. Qu qäukuä haqä yätuŋi, Tqä äkinyäŋqeu qänaknä itqäŋuwä-pa, qua täuŋä-pqe, asä ii iqäpŋqeqä.
11 Täŋganı Si buayä hiunji tquenyqe, änätaptŋqeqä.
12 Ämaqä quvqä inetqueqaŋguwä iquauŋqä ne äwqä haŋuä imäknätuŋquä-pa, Si nenyqä äwqä haŋuä imäknätnä, neqä suqä quvqe huätä mänamäutŋqe.
13 Yamwiqä nemetŋqä itŋqä iuŋi, Si hiŋuinä mäquŋquä panä. Ämaqä quvqä imäkqä iqueqä hipa iuta aŋgu inätmetnä, metäuku neyä.’
14 He iiŋä ätquwi, ii tiiŋiqä. He ämaqeuqä suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä imäkŋganŋgpqe, hiqä Hiniqu Qäukuä Haqä Yätutanä Iqu äwqä haŋuä imäknätä, hiqä suqä quvqe huätä maitnämäuŋqiyä.
15 Iiŋä etaŋgqä-qe, he ämaqeuqä suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä mimäkŋqä iqaŋgpqe, hiqä Hiniqu äwqä haŋuä mimäkŋqä itä, hiqä suqä quvqe huätä mämaitnämäuqä yäŋqiyä.

Suqä, buayä pmua imäkŋqeŋqä

16 Itaŋga he hiqä tääqä yäŋänäqŋqä imäkpŋqeŋqä buayä pmua imäknäpiyäŋganı, ämaqä wopqä ipu, kukŋuinä tqä iqua, hipeŋui iuismäknätqäŋuwä-pa, mimäkŋqä iqäpŋqe. Qu hipeŋuä quvqä iiŋä imäknätqäŋuwi, ämaqä huiziqua, qu buayä pmua imäkŋganŋguwiŋqä näqŋqä mapŋqä imäkätqäŋuwi. Nyi kukŋuä naqä-qakuänäŋä etqänä. Ämaqä iqua, iquauqä suqä iutanä kimanı ae ämeqäuä.
17 Itaŋgi si buayi pmua imäknätŋi, eqä jinanä-weqe tqä nyuäŋä iu equatnätnä, tqä hipeŋuä iuŋi asŋä qändŋqeqä.
18 Si iiŋä imäkätŋi, buayä pmua imäknätqäŋiŋqe, ämaqe qu sinyqe maqŋqä iqaŋguwä-qe, tqä Tniqu si hiŋuä mäquŋquä eŋä Iqu kiqä-kiuänä näqŋqeqä. Itanı Iqu nätmatqä zä wiqä imä hiŋuä äqunäŋqe, tqä suqä iutanä kima ktapäniqeqä.”

Suqä, nätmatqä äŋgui aquvä qäyqeŋqä

19 “He nätmatqä äŋguänäŋä, qua täuŋi aquvä maqiyqä ipŋqeqä. Nätmatqä qua täuŋi, imätanuä äquvätä, kukuiŋuä itä, itaŋga ämaqä quwä-meqä iqua täknı äpnasäpu mapŋqäuä.
20 Iiŋiŋqe he nätmatqä äŋguänäŋä aquvi, qäukuä yätutanı qäpŋqeqä. Yätuŋi, imätanuä maquvqä itä, kukuiŋuä miqä itä, itaŋga ämaqä quwä-meqe, täknä mäpnasqä ipu, quwä mämeqä da ipnuwi.
21 Tqä kŋuä indqäŋqä imŋitä, äkiŋqä imŋitä nätmatqä äsquenyqe, ‘Ii äŋguiqä. Nyi ämamqänä’ kŋuä äkiyätŋqe, tqä kŋuä indqäŋqe, asä iunä witätŋqeqä.‡

† **6:9** Lukä 11:2-4 ‡ **6:21** Lukä 12:33-34

22 Tqä hiŋui, huiwä iqueqä hiqi-tä eŋqä-paŋiqä.§ Tqä hiŋui äŋguä
äqännä, si ämaqe yätamäkqä wiyquki hitaŋgutqe, tqä huiwä eeqänäŋä
imŋi, we äŋguä äkunänä.
23 Iŋäqe, tqä hiŋui quvqä äqännä yätamäkqä mävquki hitaŋgutqe, tqä
huiwi eeqänäŋä imŋi hea äwinä. Iŋi we-huŋqä tqä huiwä imä äwiŋqä ii
hea witaŋgutqe, pisqukuinänjqä.
24 Ämaqä hŋqu, ämiqä hŋquaquiyqä yäpä iŋgisa mäpmeqä yäŋqiyä.
Iqu hŋquenyqänä äwinyätä, huiziquenyqä mäwiŋqä yäŋqiyä. Itaŋga iqu
kukŋuä qäte, hŋquenyä äwiyätä, hŋqueŋi qätä mäwiyqä yäŋqiyä. Ämaqä
hŋqu mbqäŋqä äwiŋqä iuŋi, yäpä iqi imitätqe, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä
yäpä iqiŋi mäpmeqä yäŋqiyä.

*Nätmatqä huitaŋä-huitaŋiŋqä qundqändqä miqeŋqä**

25 Iiŋiŋqä Nyi he etqänä. He ‘Ne ymisaŋitä, eqetä, squä natuŋquäwä?’
kŋuä indqänäpu, hiqä häŋä-pmeqä iuŋqä qundqändqä kiiŋä miqä pam-
biyä. Itaŋga ‘Qäki äki yäuatuŋquäwä?’ kŋuä indqänäpu, hiqä huiwä
iuŋqe, äwäwa kiiŋä miqä pambiyä. Ymisaŋitä qäkitäŋi, huiwä iuŋitä
häŋä-pmeqä iuŋitäŋi, mämäwqätäuqä yäŋqiyä.
26 He yŋŋä iquauŋi hiŋuä qumbiyä. Qu ymisaŋä vowä mamäuqä ipu,
aquvä mämaqiyqä ipu, buayä aŋä iu maeqä itqäŋuwä-qe, hiqä Hiniqu
Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu iquauŋi buayi ävätqänä. Yŋŋä iqua ämaqä-
quneŋi mämänaqutäuqä iŋäuä.
27 Itaŋgi hesaŋä hŋqu iqueqä häŋä-pmeqeŋqä äwäwa kiiŋä itä, wiyä
nändi iqa wäniqiyä? Oeyä. Änä maeqä inä.
28 He qäkä-gquä isuaŋqe, äwäwa suŋqä itqäŋäuä? Qätaqä hutqä
hiŋginäwa ätäŋqä iuŋi, he hiŋuä äŋguänä qumbiyä. Qu hutqä tpŋqe,
äänä imäkqäpiyä? Qu wäuŋuä yäŋänäqŋqä miqä ipu, qäkä ämuasmäŋqä
mimäkqä itqäŋäuä.
29 Itaŋgi Nyi he etqänä. Hiŋuiqänäŋi ämaqä miqä Solomonä iqu, iqueqä
yoqä naqä motquetŋqä vä-yauqä äŋguä-täŋä qäyä etaŋgqä-qe, vä-yauqe,
qätaqä iquauqä hutqe mämäwqätäuqä inä.
30 Qätaqä hutqe, täŋga hiŋginäwa ätqäwäŋqe, awiŋgaŋi yäuä
piqaŋguti, qu ätäupu tä du tnämäupŋqä iqaŋgpqä-qe, Goti Hanjuwä
Iqu huvä-quayuŋuä iwimäkätqänä. Iqu heŋi asä inä emäkäŋqutiyä,
memäkqä yäŋqutiyä? He Iquenyqä quuvqä wäŋqäpu eqiyätqäŋuwä
iquenä, Iqu heŋi haqä nändi emäkäŋqiyä.
31 Iiŋiŋqe, ‘Ne ymisaŋitä, eqetä äkitaŋi natuŋquäwä? Ä, qäkä-gque äki
yäuatuŋquäwä?’ ätäpu, äwäwa kiiŋä miqä pambiyä.
32 Ii tiiŋiqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua,
nätmatqä eeqänäŋä iiŋqe, äwäwa ipu qävqä itqäŋäuä. Itaŋgi he äŋguä
pmapŋqeŋqe, nätmatqä ii mapŋqä diŋqe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqu näqŋqä ae eänä.
33 Itaŋgi kiŋganäŋi he Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu äpmepu, Iqueqä
suqä jänäŋi mapŋqe, qävqä ipŋqeqä. Itaŋgaŋi he nätmatqä huiziŋqä
äwäwa itqäŋuwi, Iqu eeqänä inä hitapäŋqiyä.
34 Iiŋiŋqe he awiŋgaŋqe äwäwa miqä pambiyä. Hiunji iqu, äwäwa
iqueqä-kiuäŋqä iquäŋqä. Haŋä-iqä hiunji hŋque ätimäuqe, ii hiunji
iqueqe, qäyuvqä.”

---

§ **6:22** Matiu 5:15-16; Lukä 11:33-36 * **6:24** Lukä 12:22-31

7

*Ämaqä huiziquauqä suqe iwäsäuqeŋqä**

1 “Ämaqä hŋquauŋqe, ‘Ämaqä quvqä-quaiqä’ ätäpu, miwäsäuqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu suqä asä iiŋä di, he-pqe inä emäkqäŋqäuä.
2 Ii tiinjqä. He ämaqä hŋquauä suqe iwäsäutqäŋuwä-paŋä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqu heyaqe, inä iwäsäutäqäŋganı, asä e iwäsäuniqeqä.
3 Si hinoqukuä wäŋqä hmbu tqä tta-tuŋgueqä hiŋuä iu witaŋgi äqunätŋä-qe, zä naqänäŋä tqä hiŋuä iu äwiŋqe, hiŋuä mäquŋquä iŋinyä. Ii suŋqäwä?
4 Zä naqänäŋä iqu, tqä hiŋuä iu yqänä witaŋguti, si tqä tta-tuŋgueŋi, ‘Hinoqukuä tqä hiŋuä iu änyäŋqe, huätä mäkmäumqänä-qe’ äänä tutŋqäwä?
5 Si wopqä itnä, kukŋuinä tqä iqukiyqä. Si zä tqä hiŋuä iu äwiŋqe, huätä ganä mamänyä. Itaŋi iŋganä hiŋuä äŋguänä äqänätnä, hinoqukuä huiziqueqä hiŋuä iu änyäŋqe, huätä mamäutŋqeqä.
6 He nätmatqä Goti Hanjuwä Iquenyqä ätä äwiŋqä iuŋi ämepu, hiveqä quvqä iquau mävqä pambiyä. Iqua nätmatqä iiŋi, hiŋuinä ämäquŋgua hiquaŋä hitäpŋqäuä. Itaŋga wimŋä äŋguänäŋi, yaqueqä iquau matnämäuqä pambiyä. Iqua qonjqenä ipŋqäuä.”

Goti Iqueŋi, nätmatqäŋqä yatŋqä vqeŋqä

7 “He tääqä ätuäpu, Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqäpŋqeqä. Iqu etapäŋqiyä. He qävqä iqa uwqäpŋqeqä. Goti Iqu he ämäqumuapŋqeŋqä yätamäkqä hiyäŋqiyä. He qŋqaŋi ptqä qäyqäpŋqeqä. Goti Iqu qŋqaŋä euteyäŋqiyä.
8 Ämaqä nätmatqäŋqä tääqä ätuäpiyä iqua, qu ämapŋqäuä. Ämaqä qävqä ipiyä iqua, ämäqumuapŋqäuä. Ämaqä qŋqaŋä ptqä qiyäpiyä iqua, Goti Iqu qŋqaŋä wuäteyäŋqiyä.
9 Hesaŋä hŋqueqä ymeqä hŋqu, bretqäŋqä kiqä kanique yatŋqä vqaŋgutqe, iqu hiki muayäniqiyä? Oeyä.
10 Itaŋga ymeqä iqu kanique hämapäkäŋqä yatŋqä vqaŋgutqe, iqu qämakä quvqe muayäniqiyä? Oeyä.
11 Kaniquenä, suqä quvqä kuapänä imäkäpiyä-qe, hiqä ymeqä iuŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äyä ämuayätqäŋuwiqä. I etaŋgi hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iquenyqä näqŋqä äŋguänäŋi mapŋqeqä. Iquenyqä tääqä tquaŋguwä iquauŋi, nätmatqä äŋguänäŋi väŋqiyä.†
12 Itaŋi, suqä ämaqä huiziqua he emäkpŋqä eŋgaŋgutqe, he-pqe suqä asiqunä motquapiyä. Suqä iiŋä iqu, kukŋuä-suqä Mosisi iqu ätätä äqäkqetä, hiŋuä-tqä iqua äqäkuwitäŋi, kiqä quatiyqä.”

Hänaqä, aŋä häŋä-pmeqä ämepu pmeqä iuŋqä‡

13 “Hänaqä aŋä qui imäkŋqä iuŋqä änyäŋqä iqu, aaŋä hiqŋqä naqänäŋiqä. Iwä ämaqä hänaqä iu qänaknä itqäŋuwä iqua, kuapänäŋiqä.
14 Iŋäqe hänaqä aŋä häŋä-pmeqä ämepu pmeqä iuŋqe, äpätäuqumäkqä änyä, änä mäwqänäŋiqä. Itaŋga hänaqä iuŋi, ämaqä hŋqunä-hŋqunä ämäqumuepu qänaknä itqäŋäuä. He hänaqä iunä uwqäpŋqeqä.”

Ämaqeqä wäuŋui, quwqä quuvqä heqiyqeŋqä ämänätquenä§

15 “He hiŋuä-tqä quaŋgä iquauŋi, äŋguänä wimasipiyä! He iquauŋqe, ‘Iqua sipsipqä eŋqä-pa äwqä haŋuä änyäŋäuä’ kŋuä eyätaŋgqä-qe,

---

* **7:** Lukä 6:37-38, 41-42 † **7:11** Lukä 11:9-13 ‡ **7:12** Lukä 13:24 § **7:14** Matiu 12:33-37; Lukä 6:43-45

quwqä kŋuä indqäŋqe, hiveqä hiqiyqä iquauqä eŋqä-paŋä-qae, qui emäkpŋqäuä.
16 He zä hŋqueqä häukui iwäsäupu, iquenyqä näqŋqä ämetqäŋuwä-pa, ämaqä iiŋä iquauqä wäuŋui, iwäsäupu näqŋqä mapŋqeqä. Ämaqe, guä-wainqä häukui dupŋqe, guä yäŋä-täŋä iuŋqä upŋqätanä? Ä, zä-eaqä häukuä dupŋqe, qu qätaqä guaqä-täŋä iuŋqä upŋqätanä? Oeyä.
17 Zä äŋguä eeqänäŋä iqua, häukui äŋguä wiŋqiyä. Zä quvqä iqua, häukui quvqä wiŋqiyä.
18 Zä äŋguänäŋi, häukui quvqä maqiyqä yäŋqiyä. Zä quvqä iqua, häukui äŋguä maqiyqä yäŋqiyä.
19 Zä kiqä häukui äŋguä maqiyqä iqua, ätäupu tä du väupŋqäuä.
20 Iitä asänäŋi. Hiŋuä-tqä quaŋgä iquauqä suqe, hiŋuä äqunäpu, iquauŋqe näqŋqä mapŋqeqä.
21 Ämaqä Nyiŋi, ‘Naqä Iqukiyqä’ ändätqäŋuwä iquauŋqe, he kŋuä tiiŋä maeyqä pa inä, ‘Qu eeqänäŋi Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeunqä epnuwiqä.’ Ämaqä Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitpqä iquanä hipnuwiqä.
22 Hiunji Goti Iqueqä kukŋuä mitqä naqä iŋganji, ämaqä kuapänäŋi tii dpnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä, ne hiŋuä-tqä wäuŋui imäkätanä, dŋä quvqä iquau huätä ändowatätanä, ämaqä mimäkqänäŋä iuŋi imäkätanäŋganji, Tqä yoqetanä imäkmiŋqueqä.’
23 Iquauŋi, Nyi kimaŋi tii tumniqeqä. ‘Nyi tutqä qäpu henyŋqe änyä maqŋqä eäŋänä. He ämaqä suqä quvqä kuapänä imäkquenjqä. Huätä upiyä!’ ”*

Kukŋuä ktqä, ämaqä aŋä mätqä hŋquaquiŋqä†

24 “Nyi kukŋuä etqä tä, ämaqä hŋqu qätä änyiyätä qänaknä imitätqe, ii tiiŋiqä. Ämaqä kŋuä äŋguänäŋä indqänätä, aŋi hikä haqeu ämätqä-paŋiqä.
25 Piyä äqiyätä, huakä äpätä, yuŋuä naqänäŋä äqunätä, aŋä ique hevqäŋganjgutqäŋga, hiki qua buta äknä, ique a yäŋänäqŋqä kiqätätaŋgi, qua iqä mäpnasqiyäuqä yäniqeqä.
26 I etaŋgi, ämaqä hŋqu, Nyaqä kukŋuä iu qänaknä miqä imitätqe, ii tiiŋiqä. Ämaqä kŋuä mämeqä itä, aŋä weä haqeqi ämätqä-paŋiqä.
27 Itaŋga piyä äqiyätä, huakä äpätä, yuŋuä naqänäŋä äqunätä, aŋä ique hevqäŋganjgutqäŋga, aŋä iqu äpisäutä, qui eeqänä imäknäniqeqä” ätukqe.
28 Jisasi Iqu kukŋuä ii qäpu tqaŋga, ämaqä Iqueqä kukŋuä qätä äwipiyä kuapänäŋä iqua, Iqueqä näqŋqä motquetqätaŋgqeŋqä yäuŋuä naqänäŋä ikuwi.
29 Quwqä ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqua ämotquamiŋuwä-pa, mämotqueqä itä, Yoqä-täŋä-qu eä, ämotquakqe.

8

*Jisasi Iqu, wänyimäŋqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä**

1 Iqu qoqoŋä iuŋi äväma quveqeqaŋga, qokä-apäkä kuapänäŋi, Ique qänaki äwivändqa äquveqäkuwi.
2 Iŋganji ämaqä wänyimäŋqä-täŋä hŋqu Ique äwimeqe, qoŋä äwoktäutä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Si äkiŋganjgutqe, nyi äŋguä nyimäktŋqeqä.”

---

* **7:23** Lukä 13:23-27 † **7:23** Lukä 6:46-49 * **8:** Makä 1:40-45; Lukä 5:12-15

3 I tquaŋga, Iqueqä hipae, ämaqä iqueqä huiwiu itmaqiyätä, “Nyi
änyiŋgiyä. Si äŋguä kimänänä” tquaŋga, maqänäŋi wänymäŋqe qäpu
eätä, ämaqä iqu äŋguä qe imäŋgqe.
4 Itaŋi Jisasi Iqu iqueŋi, “Si äkimeqeŋqe, ämaqeu mätquä panä. Si
äwätnä, tqä huiwi ämaqä Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä ique ämotquetnä,
Mosisi iqu hiŋuiqänä ätkqä-pa hiqäva imäkiyä. Tqä yaqe qäpu eqeŋqe,
ämaqe, näqŋqä iuta hipŋqeqä” ätukqe.

Mäkä-iqä iutaŋä naqä hŋqueqä quuvqä heqiyqeŋqä†

5 Jisasi Iqu aŋä-himqä Kapänamäŋi yäŋgisa peyqaŋga, ämaqä
Romätaŋä mäkä-iqä iutaŋä naqä hŋqu äwimetä, yatŋqä yäŋänäqŋqä
äwikqe.
6 “Naqä Iquki, nyaqä wäuŋuä-nyiyqä hŋqu yaqä vqaŋgi, aŋä du hiqaqä
äwinä. Iqueqä yäŋi ŋŋuä itä, täŋä-huŋqä naqänäŋä ämetqäuä.”
7 Kimaŋi Jisasi Iqu, “Nyi äwätmä äŋguä iwimäkmqänä” ätukqe.
8 E tquaŋga, ämiqä iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Naqä Iquki, Si nyaqä
aŋä täŋgisaŋqä yaptŋqe, nyi ämaqä äŋguänäŋä-qunä hmanjqä. Iŋi Si
kukŋuinä tqaŋgti, nyaqä wäuŋuä-nyiyqä iqu äŋguä imänänä.
9 Nyi-pqe inänji. Nyi ämaqä yoqä-täŋä hŋqueqä yäpä imä äpmamä,
ique qänaknä inä wimqänä. Nyaqä ämaqä mäkä-iqä nyi ämitŋqä
iquauŋi, hŋque ‘Si uvä’ tquaŋgundqe, iqu äwäŋqiyä. Hŋque ‘Si biyä’
tquaŋgundqe, iqu äpäŋqiyä. Itaŋga ŋqä wäuŋuä-nyiyqä hŋque ‘Si tä
imäkiyä’ tquaŋgundqe, iqu imäkäŋqiyä” ätukqe.
10 Jisasi Iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, yäuŋuä itä, ämaqä Ique qänaki
wivändätaŋguwä iu ätukqe. “Nyi he etqänä. Ämaqä yäpaqäŋgisaŋä
tqueqä quuvqä eqiyätŋqä-paŋä iiŋi, Israitqä duŋi, Nyi hiŋuä mäquŋquä
itŋqeqä.
11 Tiiŋä-pqe etqänä. Ämaqä kuapänäŋi mäptqä yapqä iŋgisatä, mäptqä
wiqä iŋgisaŋä iqua, qu Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeu ätimäupu,
Aprähamä iqutä, Aisakä iqutä, Jekopä iqutä buayä anä bŋqä quamä
pmapnuwiqä.
12 Iŋäqe Israitqä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeu pmepŋqä atäuŋuä kiŋganä
ikqä iquauŋi, Goti Iqu hiawiqä iŋgisaŋqä huätä dowatäniqeqä. Iqiŋi qu
kŋuä kuapänä äqiyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä.”
13 E ätuäqetaŋi, Iqu ämiqä ique, “Si ätuŋqueqä. Nyi imäkmqeŋqä
quuvqä ae eqŋä-pa timäuŋqiyä” ätukqe. Iiŋä tquaŋga, asäŋgaŋi ämiqä
iqueqä wäuŋuä imäkqä iqu, äŋguä qe imäŋgqe.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hŋquautä, äŋguä iwimäkkqeŋqä‡

14-15 Iŋgaŋi Jisasi Iqu Pitä iqueqä aŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe, Pitä
iqueqä känemi huiwä tnäŋä wimäŋgaŋgi, iquvaŋä iu witaŋgi äqunäqe,
kiqä hipa iu itmaqiyqaŋga, huiwä tnäŋä iqu ävämeqaŋga, ii ävautä
Iquenyqä buayä näwenyä imäkkqe.
16 Mäptqä äwitŋqä iqaŋgaŋi, Jisasi Iquenyqä ämaqä peŋqä-täŋä
kuapänäŋä ätuma äpkuwi. Iqu peŋqä iquau kukŋuä ätuätä huätä
ändowatätä, yaqä-täŋä iquauŋi äŋguä qe imäkkqe.
17 Iqu iiŋä imäkätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiŋuä-tqä Asayä
iqueqä maŋä iuta ätkqä hŋque, qäyunä imäkqaŋgi ätimäukqe.
*“Iqueqä-kiuäŋi, neqä yaqä huitaŋä-huitaŋi ämetä, huätä
ämamäuqeqä.”*§

† **8:4** Lukä 7:1-10 ‡ **8:13** Makä 1:29-34; Lukä 4:38-41 § **8:17** Asayä 53:4

*Jisasi Ique qänaki wivändqeŋqä**

18 Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäŋi Ique qäuiqä eŋqä-pa äkutäupu, pämä
tqäutaŋgä äqunäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, “Ne
eqä-huäŋä yätäqä näŋgisaŋqä äwanä” ätukqe.
19 Iŋganj ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu äpäqe, Jisasi Ique tiiŋä
ätukqe. “Ämotqueqä Iqukiyä, Si aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋqä uwqaŋgtqe,
nyi qänaknä kivändmqänä.”
20 Jisasi Iqu kimanj tii ätukqe. “Hiveqä hiqiyqä iqua, iquauqä aŋä-
täŋiqä. Yŋŋä iqua, aŋä-täŋiqä. Iŋäqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä
aŋä hiqaqä wiqe, hmanjqä.”
21 Itaŋga wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquqqu tii ätukqe. “Naqä
Iquki, ŋqä apique ganä, qua qäyä mapteumqänä, hiŋuinä ŋqänäwqatiyä.”
22 I tquaŋganj, Jisasi Iqu kimanj tii ätukqe. “Qäyä eänä. Ämaqä ae
äpäkombqä iqua,† quwqä ämaqä pizqä iqueŋi, qua qäyä ptepŋqeqä. Si
Nyi qänaki nyivändiyä.”

Yuŋuä iqutä, eqä iqutä, Jisasi Iqueqä kukŋui qätä äwikiyiŋqä‡

23 Kukŋuä e ätmbiyitanj, Jisasi Iqu yimba iu tkamäuqaŋga, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua anä ätkamäukuwi.
24 Qu eqä-huäŋä Galili awä iqi wätqätaŋguwäŋga, yuŋuä naqänäŋä
hŋqu ätimäutä, eqä änyuämäwa äpäyätä, yimba iqueŋi qui imäkätŋqä
iqaŋgqä-qe, Jisasi Iqu hiqaqä yqänä äwämiŋqe.
25 Iiŋqe qu äwäpu, Ique ämeŋä äväpu tii ätukuwi. “Naqä Iquki, ne qui
imäknatŋqä iqunä. Yätamäkqä neyä.”
26 Iwä Iqu, “Täukueqä! Hiqä quuvqä heqiyqe, wäŋqäpiyqä. He ze,
suŋqä eŋgiyä?” ätukqe. Itanj Iqu yuŋuä iquesä, eqä iquesä, “Iiŋi miqä
manyinyqä” tquaŋga, iquaqu ämŋäŋgiyi.
27 Iŋganj ämaqä iqua yäuŋuä ipu, tii ätŋguwi. “Ae! Ämaqä Tqu äkitaŋä
änäänukä? Yuŋuä iqutä, eqä iqutä, Iqueqä kukŋui qätä äwiyqiyiuä.”

Ämaqä peŋqä-täŋä hŋquaquinyqä§

28 Itanj Jisasi Iqu eqä-huäŋä yätäqä näŋgisa ätimäuqe, qua Gatala iu
iuäqämakqe. Iqiŋi ämaqä peŋqä-täŋä hŋquaqu hikä hovqä ämaqä pizqä
emiŋuwä iuta äpäsinyä äwimakiyi. Iquaqu hiqi tqäutaŋginyiŋqä, ämaqe
huäŋqä iuŋi mäwqä imiŋuwi.
29 Ique äwimayi, zääqä yäŋänäqŋqä ätukiyi. “Goti Hanjuwä Iqueqä
Ymeqä Iquki, squä nemäktŋqäwä? Hea qäyuŋi matimäuqä qäyä etaŋgi,
Si qui nemäktŋqä äpinyä?”
30 Yaqueqä kuapänäŋi kiŋä näŋi ätqäupu, ymisaŋä änmiŋuwi.
31 Itaŋga peŋqä iqua yatŋqä yäŋänäqŋqä äväpu, “Si huätä
nandowatqaŋgtqe, ne yaqueqä iquau-mända paquvatuŋquä hiŋuinä
naqänyä!” ätukuwi.
32 I tquaŋguwäŋga, Iqu “He upuiyä” ätukqe. Itanj peŋqä iqua ämaqä
iquaquiŋi äväma, yaqueqä iquauqä yäpä iŋgisa äpaqukuwi. Iŋganj
yaqueqä eeqänäŋä iqua tnäŋä äwäpu, iwaqä iuta eqä-huäŋä buŋqä
äpäquveqäpiyi, eeqänäŋi eqä änyuäpätäkqe.
33 Ämaqä yaqueqä miqä iqua hiŋuä e äqumbiyi, zä aŋä-himqä iuŋqä
äwäpu, iiŋä timäuqaŋgqeŋqätä, itaŋga ämaqä peŋqä-täŋä iquaqui
äwimakqeŋqätäŋi, ämaqeu ätukuwi.

---

* **8:17** Lukä 9:57-60 † **8:22** Jisasi Iqu ii ätkqe, Iqu ämaqä häŋä yqänä äpmapiyä-qe, quuvqä maeqiyqä iquauŋqä ätkqe. ‡ **8:22** Makä 4:35-41; Lukä 8:22-25 § **8:27** Makä 5:1-20; Lukä 8:26-39

34 Itaŋga ämaqä aŋä iutaŋä eeqänäŋi, Jisasi Ique wimapŋqä äpkuwi.
Qu Ique hiŋuä ae äqumbiyi, Iqu qua iu ävämetŋqä yatŋqä yäŋänäqŋqä
äwimiŋuwi.

9

*Jisasi Iqu, ämaqä yäŋä ŋŋuä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä**

1 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu yimba hŋque ätkapmäuqe, eqä-huäŋä
yätäqäŋgisaŋqä aŋgumä äwätä, Iqueqä aŋä-himqä iu ätimäukqe.
2 Iŋgaŋi ämaqä hŋqua, yäŋä ŋŋuä-täŋä hŋque, iqueqä yquvaŋä iunä
witaŋgi Iquenyqä ätuma äpkuwi. Itaŋi Iqu iquauqä quuvqä heqiyqe naqä-
qakuänäŋä äqunäqe, ŋŋuä-täŋä iqueŋi tii ätukqe. "Ŋqä ymeqä iquki, tqä
äwqe haŋuä äkinyänä. Nyi tqä suqä quvqe, huätä ae ämakmäuqänä."
3 Ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, Iqu e tquaŋgi äwipiyi, quwqä
kŋuä indqäŋqä imnä tiiŋä indqäŋguwi. "Ämaqä Tqu Goti Hanjuwä Iqu
eŋqä-pa timäutŋqä iqiyä."
4 Jisasi Iqu iquauqä kŋuä indqäŋqeuŋi näqŋqä eätä, tii ätukqe. "He
heqä kŋuä indqäŋqä iutaŋi, kŋuä quvqe suŋqä indqänätqäŋäuä?
5 Nyi iqueŋi, 'Tqä suqä quvqe huätä ämakmäuqänä' ätuätmä imäkmqe,
yäŋänäqŋqä-täŋunjqä. Itaŋga Nyi iqueŋi, 'Si ävautnä qaŋä uvä' ätuätmä
imäkmqä-pqe yäŋänäqŋqä-täŋunjqä. Qäquaqu asänäŋi.
6 Iŋi Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua täuŋi suqä quvqe huätä
mamäuŋqiyä-qe, he näqŋqä mapŋqä änyiŋgiyä." E ätuäqetaŋi, yäŋä
ŋŋuä-täŋä iqueŋi, "Si pämä ätqäutnä, yquvaŋä ämetnä, tqä aŋä iuŋqä
uvä" ätukqe.
7 I tquaŋga ämaqä iqu ävauqe, iqueqä aŋä iuŋqä äukqe.
8 Ämaqä iqua hiŋuä iiŋä äqumbiyi, zä ipu, Goti Iqu ämaqeuŋi
yäŋänäqŋqä iiŋä vqaŋgqeŋqä, Iqueqä yoqe haqeqä ämamäukuwi.

Matiu mbqä motauqä iqueŋqä†

9 Jisasi Iqu aŋä ique äväma äwätäqäŋgaŋi, ämaqä hŋqu mbqä motauqä
aŋä iu pmetaŋgi äquŋgqe. Iqueqä yoqe, Matiu ique. E äqunäqe, iqueŋi,
"Qänaki nyivändiyä" ätukqe. Iŋi, Matiu iqu ivatuwänäqe, Ique qänaki qe
äwivändkqe.
10 Ga Jisasi Iqu, iiŋä iqueqä aŋä iu buayä änätä pmetaŋga, ämaqä mbqä
motauqä kuapänäŋä hŋquatä, suqä quvqä imäkqä kuapänäŋä hŋquatä
äpäpu, Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua-pqetä buayä anä
äŋgmanmiŋuwi.
11 Parisi hŋqua hiŋuä e äqumbiyi, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau
yatŋqä äwikuwi. "Hiqä Ämetqueqä Iqu buayi, ämaqä mbqä motauqä
iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatä, anä änätŋqe, äänä etaŋgiwä?"
12 Jisasi Iqu qätä e äwiyäqe, tii ätukqe. "Ämaqä yaqä maeqä iqua, duuta
iquauŋqe, mäwqä ipŋqäuä. Ämaqä yaqä-täŋä iquanä upŋqäuä.
13 Nyi äpqe, ämaqä jänäŋä iquau tääqä tuätumamqä äpqä hmanjqä.
Oeyä. Nyi ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau tääqä tuätumamqä äpqeqä.
Iiŋiŋqe he Goti Hanjuwä Iqueä bukä iu tiiŋä äqänäŋqe, näqŋqä mapiyä.
*'He hiqäva imäkätqäŋuwiŋqe, manyiŋqä iqiyä. He ämaqä iquauŋqä
qeqä emäŋgaŋguti äŋguä itquapŋqä änyiŋgiyä.'"*‡

Suqä, buayä maŋqä imäkmbu, pmeqeŋqä§

---

* **9:** Makä 2:1-12; Lukä 5:17-26 † **9:8** Makä 2:13-17; Lukä 5:27-32 ‡ **9:13** Hosiya 6:6 § **9:13** Makä 2:18-22; Lukä 5:33-39

14 Iŋganŋi ämaqä Jonä iqu ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Ique äwimepu
yatŋqä äwikuwi. “Ii änäänäŋqäwä? Nesä, Parisi iqua ämotquetqäŋuwä
iquatä, tääqä yäŋänäqŋqä imäkatuŋquä diŋqä, buayä maŋqä imäknätanä
yakuä äpmetuŋqueqä. Iŋäqe ämaqä Si ämotquetqäŋä iqua, iiŋä miqä
itqäŋuwiqä.”
15 Jisasi Iqu kimanŋi, kukŋuä ktqä tii ätukqe. “Ämaqä apäkä metŋqä
hŋqu, iqueqä käyämaqä iquatä yqänä pmetaŋga, qu äwqä haŋä iuta
hipeŋuä iuismäknäpu pmapnuwäŋqätanä? Oeyä. Qänakndaŋi, huiziqua
ique ätuma uwqaŋguwäŋga, iqueqä käyämaqä iqua iŋganä imäkmbu
pmapnuwäŋqeqä.
16 Itaŋga, gquä yäuä hŋqu äpkŋgqe, ämaqä hŋqu yuä änyä-häŋä
hŋquesaŋä ätävätä, hovqä yäuä ique mapmävqä yäŋqiyä. Iqu e
imäkätqe, asŋä äqiyätäqäŋganŋi änyä-häŋä guä e äktäpitqä iqu, yäuä
iqueŋi qui naqänäŋä imäkätä, hovqä naqä väŋqiyä.
17 Tiiŋi iinänjqä. Ämaqä hŋqu wainqä-eqä änyä-häŋä hui yaqueqä
huiwä yäuä du mequatimäuqä yäŋqiyä. Iqu e imäkätqe, wainqä-eqä
änyä-häŋi, yaqueqä huiwä yäuä iqueŋi äpisätä, qua bu hiquatäuŋqiyä.
Yaqueqä huiwä-pqe, qui inä imäknäŋqiyä. Wainqä-eqä änyä-häŋi, qu
yaqueqä huiwä häŋä iu iquatimepŋqäuä. Iŋi qäquaqu äŋguänäŋäŋqeqä.”

*Jisasi Iqu apäkä hiuaqui, äŋguä iwimäkkqeŋqä**

18 Jisasi Iqu, ämaqä Jonä iqu ämotquamiŋqä iquau, kukŋuä ii yqänä
tuätqätaŋga, ämaqä miqä hŋqu äpäqe, Ique qoŋä äwoktäutä tii ätukqe.
“Ŋqä ymeqä apäkä ii, täŋga äpäkoŋgqä-qe, Si äpätnä Saqä hipae haqeqi
wiyqaŋgti, häŋä vautŋqänänyä.”
19 Iqu e tquaŋga, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä
pämä ätqäpiyi, ique äwivändkuwi.
20 E äwäpiyä imdaŋi, apäkä hui Jisasi Iqueä tuwä-täŋä qäqiqi äpäqe,
Iqueqä gquä iu itmaqäŋgqe. Ii hea ique-iqueŋi, qaŋuä yaqä e pmetaŋgi,
quväukuä 12 ämäwqätäukqe.
21 Ii kŋui, “Nyi Iqueqä gquä iu itmaqänmqe, äŋguä nyimänäŋqiyä”
indqänätä, iiŋä ikqe.
22 Ii Ique itmaqiyqaŋga, Iqu hiqumuaŋä äwiyäqe, ii hiŋuä äqunätä tii
ätukqe. “Ŋqä ymeqä iiki, tqä äwqe haŋuä äkinyänä. Si Nyinyqä quuvqä
eqäŋä-qae, äŋguä äyä ikimäkqänä.” Hea iŋgata-tiŋi, äŋguä äpmaka
äukqe.
23 Itaŋganŋi Jisasi Iqu ämiqä iqueqä aŋä iu äpaquväqe, ämaqä
hŋqua häähwä ätäpu, qokä-apäkä kuapänäŋi kŋuä yäŋänäqŋqä
qäkmanätqätaŋgä äquŋgqe.
24 Itaŋi Iqu tii ätukqe. “Ii mäpäkoŋqä iqeqä. Oeyä. Ii hiqaqenä äwinä.
He huätä upiyä.” E tquaŋgqetaŋi, qu Iqueŋi tä äsukuwi.
25 Qu iquau yäpaqä mäŋgisa huätä dowatqaŋguwäŋga, Iqu hiqŋqä ii
witaŋgqä iŋgisa äpäwäqe, iiyqä hipa iu a maqätqaŋga, ii ävaukqe.
26 Iŋi Iqu i imäkqaŋgqeŋqe, kukŋui hiŋginäwa im-imä ätqa äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä hiŋuä pisqä hŋquaqui äŋguä iwimäkkqeŋqä

27 Jisasi Iqu aŋä ique äväma wätqätaŋganŋi, ämaqä hiŋuä pisqä
hŋquaqu, Ique qänaki äwivändäsinyä, tääqäqä äumiŋiyi. “Dewiti iqueqä
Kawiquki, Si yenyqä qeqä kimänänä.”

---

* **9:17** Makä 5:21-43; Lukä 8:40-56

28 Iqu äwätä aŋä iu paquvqaŋgaŋi, iquaqu Ique wimeqaŋgiyäŋga, Iqu
yatŋqä äwikqe. “Nätmatqä iiŋi, Nyi qäyunä imäkmqeŋqe, qe quuvqä
eqiyqinyqä?”
Kimaŋi iquaqu, “Naqä Iquki, ye quuvqä eqiyqueä” ätukiyi.
29 Itaŋi Iqu iquaquiyqä hiŋuä iu itmaqiyätä, “Qe Nyinyqä quuvqä
eqiyqiyä-paŋi, nätmatqä iiŋi äqemeŋqiyä” ätukqe.
30 I tquaŋga iquaquiyqä hiŋui äŋguä äqäŋgiyi. Itaŋga Jisasi Iqu kukŋuä
yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. “Nätmatqä äqemeqeŋqe, ämaqä hŋque awä
mätquä panyinyqä.”
31 Iqu i tquaŋgqä-qe, iquaqu äwiyi, Iqu iwimäkqaŋgqeŋqe, ämaqä
eeqänäŋiu awä ätuäkäminiyi.

Jisasi Iqu, ämaqä peŋqä-täŋä, kukŋuä matqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä

32 Ämaqä iquaqu Ique tii vämeqaŋgiyäŋga, qu ämaqä peŋqä-täŋä,
kukŋuä matqä hŋque ätuma äpkuwi.
33 Jisasi Iqu peŋqä ique huätä mamäuqaŋga, ämaqä kukŋuä matqä iqu
kukŋuä tqaŋga, ämaqe kŋuä kuapä indqänäpu, tii ätkuwi. “Israitqä täuŋi,
nätmatqä huitaŋä tiiŋi, hiŋuiqänäŋi matimäuqä imiŋqeqä.”
34 Itaŋgi Parisi iqua, “Iqu peŋqä iquau huätä ämamäuqe, peŋqä naqä
iqueqä yäŋänäqŋqetä imäkqiyä” ätkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqeuŋqä huäqä kiiŋä äwunmiŋqeŋqä

35 Jisasi Iqu aŋä-himqä eeqänäŋä iu ikitä, aŋä aquväqŋqä iuŋi ämaqeu
ämotquetä, Goti Iqunä ämitŋqä iuŋqä kukŋuä äŋgui awä ätuäkitä, yaqä
huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋi äŋguä iwimäkäkäminqe.
36 Iqu qokä-apäkä kuapänä pmetaŋgä äqunätä, iquauŋqä huäqä kiiŋä
äwunminqe. Qu sipsipqä quwqä ämiqe hma etaŋgi, äwäwa kiiŋä ipu, qui
imäkmbŋqä itqäŋuwä-pa pmetaŋgä äqunminqe.
37 E äqunäqetaŋi, Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquaminqä iquauŋi, tiiŋä
ätukqe. “Wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä yäuä kuapänä iinä, iŋä etaŋgi ämaqä
wäuŋuä iqe, hmbnänjqä.
38 Iiŋiŋqe ämaqä wäuŋuä iqä häŋä hŋqua, ymisaŋä aquvä ptpŋqä
dowatätŋqä iiŋqe, he wäuŋuä Kaniquenyqä tääqä tupŋqeqä” ätukqe.

10

*Jisasi Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä yoqeyi**

1 Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquaminqä 12 iquau tääqä
ätuätumeqe, dŋä quvqe huätä ändowatäpu, täŋä-yaqä hiutaŋä-huitaŋä-
täŋä iquau äŋguä wimäkpŋqä diŋqä, yäŋänäqŋqetä yoqä naqetä äwikqe.
2 Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä dowatätŋqä 12 iquauqä yoqe, tiinji.
Kiŋganäŋi Saimonä, iqueqä yoqä huizi Pitä iquvi. Itaŋga käŋguequ,
Endru iquvi. Itaŋi Sepri iqueqä hikŋä iquaqu, Jemisi iqutä Jonä iqutänji.
3-4 Itaŋga Pilipä ique, Batromi ique, Tomasi ique, Matiu mbqä motauqä
ique, Jemisi Aläpiyasi iqueqä hikŋä ique, Tatiyusi ique, Saimonä ämaqä
Selotqä iutaŋä ique, itaŋga Jutasi Iskarioti,† ämaqä qänaknda Jisasi Ique
ämaqä huiziuqä hipa iu qui imäkpŋqä väniqŋqä iquvi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iqua wäuŋuä imäkpŋqä, näqŋqä äwikqeŋqä‡

---

* **10:** Makä 3:13-19; Lukä 6:12-16 † **10:3-4** Näqŋqä-täŋä kuapänä iqua, kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Yoqe Iskarioti, kiqä quati, ‘ämaqä aŋä-himqä Karioti iquesaŋä ique’. ‡ **10:3-4** Makä 6:6b-13; Lukä 9:1-6

5 Ämaqä 12 iquauŋi, Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ändowatätä tii ätukqe.
“Ämaqä Israitqä iqune qäyä etaŋgi huiziquauŋqä mäwqä pambiyä.
Sämaliya pmeqä iquauqä aŋä-himqä iuŋi, mäpaquvqä pambiyä. Oeyqä.
6 He Israitqä iquauŋqänä upŋqeqä. Qu sipsipqä, hänaqä qäyunäŋiŋqä
maqŋqä eŋqä-paŋä-quai.
7 He äwäpu kukŋuä awi, ‘Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, qäukuä
yätuta qäqi täqi ae äquvepqeqä’ tupŋqeqä.
8 Ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquau äŋguä iwimäkäpu, ämaqä ae
äpäkoŋguwä iquau ävauqumuatäpu, ämaqä wänyimäŋqä-täŋä iquau
äŋguä iwimäkäpu, dŋä quvqä peŋqä, ämaqä iquau ätqäuŋqe, huätä
dowatäpu iqäupiyä. Nätmatqä he ämeŋuwi, mbqä mävqä ipu hiŋgi
ämequwitaŋi, ämaqä iuŋi, hiŋgi wipiyä” ätukqe.
9-10 “He qaŋä äwäpiyäŋgaŋi, mbqä-qatä, yquayä qa-mŋqetä, gquä
tŋäŋqä hŋqutä, yukä iu ämuasmäuqetä, qaŋä uwqä yäkqetä, qäsä
mämeqä pambiyä. Oeyä. Ii tiiŋä hitaŋgiyi. Ämaqä wäuŋuä iqaŋgpqä
iquauŋi, ämaqä quwqä yätamäkqä ämetqäŋuwä iqua buayi äwipŋqäuä.
11 He aŋä-himqä hŋque äpaquväpiyäŋgaŋi, ämaqä suqä äŋguä-täŋä
hŋquenyqä qävqä ipu, aŋä-himqä iu ävämepiyäŋgaŋqe, ämaqä iqueqä
aŋiunä pmeqäpŋqä.
12 He iqueqä aŋiu äpaquväpiyäŋgaŋi, iqi pmamitpqä iquauŋi, ‘Goti
Hanjuwä Iqu äŋguänä emäkäŋqiyä’ tquäpŋqä.
13 Iqua aquvänä ipu he etmeqaŋgpqe, hiyaqä kukŋuä äŋgui, iquatä
witäniqeqä. I etaŋgqä-qe, qu he etmapŋqe aquvänä miqä iqaŋgpqe, hiqä
kukŋuä ii iquau yätamäkqä mävqä da yäŋqiyä.
14 Ämaqä hŋqu he etmetä iqueqä aŋä iuŋqä etma mäwqä itä, hiyaqä
kukŋui qätä maeyqä iqaŋgutqe, he aŋä-himqä ique ävämepiyäŋgaŋi, qua
hinoqukuä yukä iu täka emäkmitätqe, ptä quväteqämä emä uwqäpŋqä.
15 Nyi naqä-qakuä etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqä
kukŋuä mitäniqäŋgaŋi, qokä-apäkä aŋä-himqä iquesaŋi iquauqä kimaŋi
haŋä-iqe, Sotomä iutä Gomora iutä äpmamiŋuwä iquauqeuŋi,§ aaŋä
ämäwqätäuniqeqä.”

*Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkqä iquauŋi, haŋä-iqä wimeniŋqeŋqä**

16 “Nyi endowatqe, tiinjqä. Sipsipqä iqua, hiveqä hiqiyqä iquauqä awä
imä äwquwä eŋqä-paŋä iiŋä endowatqänä. Ämaqä hui he qui emäkpŋqä
iqäpŋqäuä. Iŋi he qämakä iquauqä suqä iunä qänaknä ipu, kŋuä äŋguä
ganä indqämbiyi imäkqäpŋqä. Iŋäqe yŋŋä-heeqe, suqä quvqä mimäkqä
itqäŋuwä-pa, he-pqe asä ii iqäpŋqeqä.
17 He ämaqä iquauŋi äŋguänä wimasipiyä. Qu quwqä ämiqä iquauä
hiŋuä iqiŋi kukŋuä metpnuwiqä. Quwqä aŋä aquväqŋqä iuŋi, täua
hitäwipnuwiqä.
18 Qu Nyi mändi äŋgittqiyäpu, ämiqä Romätaŋä iquauŋqätä, aŋä-himqä
naqä ämiqä iquauŋqätä, heŋi eyqiyäma upnuwiqä. Iŋgaŋi he ämaqä naqä
iiŋä iquautä, ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquautäŋi, kukŋuä äŋgui
awä tupnuwäŋqeqä.
19 Qu heŋi, kukŋuäŋqä eyqiyäma uwqaŋguwäŋgaŋi, ‘Ne kukŋui, äki
taŋquatiyä? Ä kimaŋi, äänä tuaŋquatiyä?’ kŋuä mindqäŋqä pa iqäpŋqä.
Oeyä. He kukŋuä tpŋqäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu he kukŋuä tupŋqe,
ämetqueŋqiyä.

---

§ **10:15** Ipäqäkqä 18:16-19:29 * **10:15** Makä 13:9-13; Lukä 21:12-19

20 Ii tiiŋiqä. Kukŋui, hiqä-hiuä matqä ipŋqäuä. Hiniqueqä Dŋä Äŋguä
Iqu hiyaqä maŋä iuta awä tuäŋqiyä.
21 Ämaqä hui quwqä käta-käŋgueque, huiziqua ique pizqä päkpŋqä
iiŋqe, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itaŋi kaniqukua, quwqä ymeqä iquauŋi-
pqe, suqä asitaŋi itquapnuwiqä. Itaŋga ymeqä iqua, kunaqä-kunuŋuau-
pqe, mäkä äunäpu asä inä ipnuwiqä.
22 He Nyaqä yoqä-täŋuenä etaŋgi, ämaqä eeqänäŋi äwqä quvqä
emäkqäpnuwiqä. Iŋäqe qokä-apäkä haŋä-iqä qäpu etqäŋgaŋqä yäŋä
äqämbu äpmamitpqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu häŋä iqumuatäniqeqä.
23 Ämaqä aŋä-himqä hŋquesaŋi quvqä etqueqaŋgpqe, he ävämepu,
aŋä-himqä hŋquenyqä zä uwqäpŋqä. Nyi naqänä etqänä. He Israitqä
iquauqä aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi änyä mikiqäŋga, Ämaqeuqä Ymeqä
Ekqä Iqu äpäniqeqä.
24 Ämaqä näqŋqä ämetqäŋuwä iqua, näqŋqä ävätŋqä iqueŋi,
mämäwqätäuqä ipŋqäuä. Itaŋga ämaqä wäuŋuä imäkätqäŋuwä iqua,
iquauqä naqä iqueŋi, mämäwqätäuqä ipŋqäuä.
25 Näqŋqä ämetqäŋuwä iqua, ämotquetŋqä iqutäŋi, asänäŋä eäŋuwi,
ii qäyunjqä. Wäuŋuä imäkätqäŋuwä iqua, naqä iqutä asänä eäŋuwi, ii-
pqe qäyunjqä. Iŋi ämaqä ämiqä iquenyqe, qu ‘Iqu dŋä quvqä Belsäpulä
iqueqä’ ätpqe,† iqueqä yäpä iqi itqäŋuwä iquauŋqe, yoqä quvqänäŋä asä
inä tpŋqäuä.

Zä tquenyqä wiŋqeŋqä?‡

26 He ämaqä iiŋä etqueqaŋgpqä iquauŋqe, zä miqä pambiyä. Nätmatqä
eeqänäŋi huäqä äutnmitätqe, ätnäŋä iqi timäuŋqiyä. Nätmatqä eeqänäŋi
zä äwämitätqe, ämaqe näqŋqä hipŋqäuä.
27 Kukŋuä Nyi ämaqeu mätquä henyä etätŋqe, he ätnäŋäqi tquäpŋqe.
Kukŋuä Nyi qeiqinyä etqe, he ämaqeuqä hiŋuä iqi ätqäupu awä tquäpŋqe.
28 Ämaqä hiqä huiwä iunä päsqä iquauŋqe, zä miqä pambiyä. Qu
quuvqe, pizqä mapäsqä ipŋqäuä. Goti Hanjuwä Iqu, huiwitä, quuvqetä,
tä iuŋqä dowatätä, qui Imäkqä-qu etaŋgi, he ze Iquenyqänä iqäpŋqeqä.
29 He näqŋqeqä. Yŋŋä wäŋqä isuauŋqe, ämaqe, qu hnjuaquinyqä mbqä
wäŋqä hŋqunä itqäŋä. Iŋäqe hiqä Hiniqu, isuau äŋguä ämitäqetaŋi,
Iqu hiŋuinä mäquŋquä iqaŋgutqe, isuautaŋä hmbu qua mäŋi mapäkŋqä
iŋqiyä.
30-31 Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, he yŋŋä isuauŋi,
ämäwqätäuŋäuä. Hiyaqä dä nyuäŋä iuŋi, Iqu a ae ätäuqeqä. Iiŋä
etaŋgi he haŋä-iqä emeqaŋgutqeŋqä, zä miqä pambiyä.

Jisasi Iquenyqä kuapänä wiŋgaŋgi, Iquenyqä awä-tqeŋqä§

32 Ämaqä hŋqu, ämaqä iuŋi, ‘Nyi Jisasi Iquesaŋunjqä’ tquaŋgutqe, ga
Nyi-pqe iqueŋqe, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueä hiŋuä iqiŋi, ‘Ämaqä
tqu, Ŋqeqä’ tumniqeqä.
33 Itaŋga ämaqä hŋqu, ‘Nyi Jisasi Iquesaŋunä manä’ tquaŋgutqe, ga Nyi-
pqe iqueŋqe, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueä hiŋuä iqiŋi, ‘Ämaqä tqu,
Nyitaŋu manä’ tumniqeqä.
34 He Nyinyqe, ‘Iqu mäkä eeqäpnäŋi, mändi kittqiyätŋqä äpqeqä’ kŋuä
maeyqä pa inä. Oeyä. Nyi ämaqe, äwqä haŋuä iŋqä pmetpnuwä diŋqe,
mäma mapqä, ipäqäyuŋä äma äpqeqä.
35 Nyi tiiŋiŋqä äpqe.

---

† **10:25** Matiu 9:34 ‡ **10:25** Lukä 12:2-7 § **10:30-31** Lukä 12:8-9

‘Hikŋuiqu, kanique mäkäŋqä vqä iiŋqätä, meqi, känäu mäkäŋqä vqä iiŋqätä, hikŋueqä apäki, keeŋqä mäkäŋqä vqä iiŋqätä, äpqeqä.
36 *Itaŋga ämaqä hŋqueqä käyämaqä iquautaŋä hŋqua, iqueŋi himäwiuŋqä wipnuwiqä.’**
37 Ämaqä hŋqu kaniquenyqätä, känäuŋqätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wäŋqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä. Ämaqä hŋqu iqueqä ymeqä qokä iquauŋqätä, apäkä iuauŋqätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wäŋqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä.
38 Itaŋga ämaqä hŋqu haŋä-iqä Nyaqä yoqeta wimeqaŋgutqe mämeqä itä, Nyinyqä qänaknä miqä imitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu manä.†
39 Ämaqä häŋä-pmeqä äŋgui ämäqumuetä, a yäŋänäqŋqä äqätmitätqä iqu, iqueqä häŋä-pmeqe qui imäknäŋqiyä. Itaŋgi ämaqä Nyinyqä kŋuä indqänätä, iqueqä häŋä-pmeqe huätä ävquatämäumitätqä iqu, häŋä-pmeqä naqä-qakuänäŋi ämeniqeqä” ätukqe.

Yätamäkqä vqä iqua, kima äŋguä mapnuwäŋqä

40 “Ämaqä hŋqu, he etmetä äŋguänä emäkqaŋgutqe, iqu Nyi-pqe inä inyimäkqiyä. Ämaqä Nyi indmetqä iqu, Nyi änändowatkqä Ique-pqe inä itmeqiyä.
41 Ämaqä hŋque, Goti Iqueqä kukŋuiŋqä hiŋuä-tqä hŋqu ique wimeqaŋga, iqu iquenyqe, ‘Hiŋuä-tqä-queqä’ kŋuä indqänätä, iqueŋi itmetä äŋguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueŋi, nätmatqä äŋgui, hiŋuä-tqä iquau ävätŋqä-pa väniqeqä. Itaŋga ämaqä hŋque, ämaqä jänäŋä hŋqu ique wimeqaŋga, iqu iquenyqe, ‘Ämaqä jänäŋä-queqä’ kŋuä indqänätä, iqueŋi itmetä äŋguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueŋi, nätmatqä äŋguä, ämaqä jänäŋä iquau ävätŋqä-paŋi väniqeqä.
42 Itaŋgaŋi ämaqä hŋqu, Nyaqä ämaqä tquautaŋä yoqä naqä-täŋä maeqä hŋquenyqe, ‘Iqu Jisasi Iquenyqä qänaknä itŋqä-queqä’ kŋuä indqänätä, ique eqä isqä ävätqä iqu, Nyi iquenyqe, ‘Ämaqä tqueqä wäuŋuä äŋguä iutaŋä kimaŋi, ämeniqeqä’ naqä-qakuänäŋä etqänä” ätukqe.

11

*Jonä asŋä-qäyqä iqu, yatŋqä äwikqeŋqä**

1 Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 12 iquauŋi kukŋuä ii ae ämotqueqe, Iqu iqiŋi äväma, aŋä-himqä huizi, qua Galili iu äwiŋqä iu, ämaqeu ämotquetä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui awä ätuäkämiŋqe.
2 Jonä iqu guä kiqiyäueqä aŋiu äpmeqäŋgaŋi, iqu wäuŋuä eeqänäŋi Kraisi Iqu imäkqaŋgqeŋqä qätä äwiyäqe, iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqu, Jisasi Ique yatŋqä wiyŋqä ändowatkqe.
3 Iquaqu Ique äwimayi, yatŋqä tiiŋä äwikiyi. “Qu ‘Kraisi Iqu äpäŋqiyä’† ätätqäŋuwi, Si Qäqukitanä, ä hŋquenyqä hiŋuä inä äqänanä pmetuŋqutanä?”
4 Jisasi Iqu kimaŋi, iquaqui tiiŋä ätukqe. “Qe nätmatqä hiŋuä äqunäsinyä qätä äwiyäŋiyiŋqe, äwäsinyä Jonä ique awä tiiŋä suinyqä.
5 *‘Ämaqä hiŋuä pisqä iqua, hiŋuä äŋguä äqäŋgäuä. Yukä quvqä iqua, qaŋä äŋguä äwqäuä. Wänyimäŋqä-täŋä iqua, äŋguä imäŋgäuä. Qätä äyqä iqua, qätä äwiyqäuä. Ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgi ävauqäuä.*

---

* **10:36** Maika 7:6 † **10:38** Lukä 14:26-27 * **11:** Lukä 7:18-23 † **11:3** Matiu 3:1-12; Malakai 3:1

Nätmatqä maeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋgui qätä äwiyqäuä.'‡

6 Ämaqe, qu Nyi imäkqaŋgqeŋqä kŋuä indqänäpiyä iqua, quwqä quuvqä heqiyqe qui mimäkŋqä iqaŋgutqe, qu aquvänä ipŋqäuä" ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iqueŋqä ätukqeŋqä§

7 Jonä iqueqä ämaqä iquaqu ae uwqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu qokä-apäkä iuŋi, Jonä iquenyqä tii ätukqe. "He aŋä avqŋqä duŋqe, squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? Qoä-qamqä yuŋuä miqaŋgqe qumbŋqä äukuwätanä? Oeyä.

8 Squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? He ämaqä qäkä äŋguänäŋä yäuqä pmetaŋgqä hŋque hiŋuä qumbŋqä äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä qäkä äŋguä äyäuŋuwä iqua, ämiqä naqä iqueqä aŋä du pmetpŋqäuä.

9 He squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? Ämaqä hiŋuä-tqä hŋque hiŋuä qumbŋqä äukuwätanä? Ŋŋqä. Iiŋä sätäti, Nyi tiiŋä etqänä. Iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä hiŋuä-tqä huizi iquauŋi ämäwqätäunä" ätukqe.

10 "Bukä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwaŋui tii ätä äqänänä.

'Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukŋuä ämapqä hŋque, Si hiŋuiqä kimetŋqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetŋqänänyä,' ätä äqänänä.*

Kukŋuä ii, ämaqä tätquenyqä ätqiyä.

11 Itaŋgi Nyi he naqä-qakuä tiiŋä etqänä. Ämaqä eeqänäŋä iutaŋi, Jonä asŋä-qäyqä ique ämäwqätäutŋqe, aaŋqeqä. Iŋäqe Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋi, ämaqä yäpakä quvqä äpmeŋqä iqu, Jonä iqueŋi ämäwqätäunä" ätukqe.

12 "Jonä asŋä-qäyqä iqu kukŋuä awä ätumiŋqäŋgaŋi, ämaqä yäŋänäqŋqä-täŋä iqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iu paqupŋqeŋqe, qu wäuŋuä yäŋänäqŋqä ipŋqä ipäqäkuwi. Täŋgaŋi qu wäuŋuä iiŋi yqänä imäkäpu, Goti Iqueqä miqeuŋi haŋä-iqä kuapänä ävätqäŋäuä.

13 Jonä iqu ätimäukqäŋgaŋqe, ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqe, qu bukä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwiutatä, Mosisi iqu kukŋuä-suqeŋqä äqäkqeutatä ämamiŋuwiqä.

14 Goti Iqueqä bukä iuŋi, '*Hiŋuä-tqä Laisa iqu äpäŋqiyä*' ätätä äqänäŋqe,† ii Jonä iquenyqänä äqänänä. He Nyaqä kukŋuä iiŋqe, quuvqä heqäpŋqäpiyä, maeqiyqä ipŋqäpiyä?

15 He qätä-täŋuenä epiyi, kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä indqämbiyä" ätukqe.

16 "Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iuŋqe, Nyi änäänyä tmqäwä? Tiiŋuaiqä. Ymeqä ququawä aquväqŋqä iu quamä äpmapu, ymeqä huizi iquauŋqä tääqä tiiŋä ätätqäŋuwä-paŋä-quaiqä.

17 'Ne henyqä hääwä qäyä ätqaŋgu, he himnuŋuä miqä iquwiqä. Ne pmapqä qäyä iqaŋgu, he kŋuä maqiyqä iquwiqä' ätätqäŋuwiqä. Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iqua, qu ymeqä tqua eŋqä-paŋä eäpu, suqä äsque-äsqueŋqä mäwiŋgaŋgiyi.

18 Jonä asŋä-qäyqä iqu äpäqetaŋi, buayä änätä, wainqä-eqä maŋqä iqaŋga, qu 'Dŋä quvqä-täŋä-queqä' äyä ätkuwiqä.

---

‡ **11:5** Asayä 35:5-6 § **11:6** Lukä 7:24-35 * **11:10** Malakai 3:1 † **11:14** Malakai 4:5

19 Iŋäqe Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäqetaŋi, buayätä eqätä
gaŋgqäŋga, qu tii ätqäuä. ‘Ämaqä buayä eqä yaqäpiqä itä änätä, wainqä-
eqä kuapä ŋqueqä. Itaŋga ämaqä mbqä motauqä iquauqätä, suqä quvqä
imäkqä iquauqätä näueqä-queqä’ inä ätqäuä. Iŋäqe, Goti Hanjuwä
Iqueqä ämaqä iquauqä wäuŋui, tiiŋä motquapnä. Iqueqä kŋuä indqäŋqe,
ii aaŋä naqä-qakuiqä” ätukqe.

Ämaqä, quwqä suqä quvqeŋqä mävquatämäuqä iquauqä haŋä-iqeŋqä‡

20 I ätuäqetaŋi, Iqu ämaqä aŋä-himqä hui-huiu äpmeŋuwä iquauŋi,
äkasuwä ätukqe. Aŋä-himqä iuŋi, Iqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä
di kuapänä qäyä imäkqaŋgi, quwqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe
mävquatämäuqä imiŋuwi.
21 Iquauŋi Iqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä, Betsaitä
pmeqä iquendä, hiqä haŋä-iqeŋqe, Nyi ‘Oänä’ etqänä. Tiiŋä etaŋgiyä.
Nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-
paŋi, ämaqä hŋqu Tayä pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä
awä iqisa imäkqä-säpi, qu qäŋganä tiiŋi ae pmeqäpniŋgä. Quwqä
kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupiyitaŋi, huäqä-huŋqä qäki
ämäyäupu, tä wätakiu ae pmeqäpniŋgä.
22 Iiŋiŋqe Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuqä suqä
iwäsäuniŋqä atäuŋuä ikqeuŋi, heyaqä haŋä-iqe, Tayä pmeqä iquauqätä,
Saitonä pmeqä iquauqätäŋi, ämäwqätäuniqeqä.
23 Itaŋga Kapänamä pmeqä iquenyä, Goti Iqu heŋi, qäukuä haqä
yätuŋqä etma yäniqätanä? Oeyä, Iqu he ämaqä pizqä iquauqä aŋä buŋqä
endowatäniqeqä. Nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, Nyi heyaqä awä
iqisa imäkkqä eŋqä-paŋi, ämaqä hŋqu Sotomä pmeqä iquauä awä iqisa
imäkqä-säpi, aŋä-himqä iqu yqänä witäninjqä.
24 Iiŋä etaŋgi hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuqä suqä iwäsäuniŋqä
atäuŋuä ikqeuŋi, heyaqä haŋä-iqe Sotomä pmeqä iquauqeuŋi
ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

Hapä pmeqe, Jisasi Iquesanji

25 Iŋgaŋi, Iqu tii ätukqe. “Apä, Qäukuitä Quaetä Miqä Iquki, ämaqä
näqŋqä kŋuä-täŋä iquauŋqä si nätmatqä tä zä äkittqiyeŋä-qe, ymeqä
däŋä-sua eŋqä-pa äyä ämotquenyä. Si e imäkqaŋgnä, Nyi ‘äŋguiqä’
äktqänä.
26 Auä, Apä, Si Tqä-täuä yeeqä imäkndŋqä diŋqä, imäkŋiqä” ätukqe.
27 Tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ŋqä Apiqu nätmatqä eeqänäŋi, Ŋqä hipa täu
änjiyqeqä. Ämaqe, Ymeqä Iquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä. Apiqunänjqä.
Ämaqe, Apiquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä. Ymeqä Iqutä, ämaqä Ymeqä Iqu
ämotquetŋqä iquatänä, Apiquenyqä näqŋqä eäŋäuä” ätukqe.§
28 “Ämaqä wäuŋuä tnäŋä ipu, haŋä-iqä ämepu, huiwä haŋuä enyätŋqä
iquenä, he eeqänäŋuenä hapä hitapmqä Nyinyqä ppiyä.
29 Nyi Ŋqä-näuä äkittqänätmä, ämaqeuŋi haŋuä itquetŋqe. Iŋi,
bulumäka iqua nätmatqä eyqiyämapŋqä, zä quavqä hiŋuä-qo iu guä
ämäsäutqäŋuwä-paŋä iiŋi, he Nyaqä yäpä iqi äpmapu, Nyita näqŋqä
meqäpŋqeqä. Itaŋga he haŋä-iqä naqänäŋä mämeqä, hapä pmepŋqäuä.
30 Kukŋuä Nyi etmqe, haŋä-iqä naqä manä, he qeiqinyäŋä mapŋqäuä”
ätukqe.

---

‡ **11:19** Lukä 10:12-15 § **11:27** Lukä 10:21-22

12

*Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iqueŋqä**

1 Qänakndaŋi, Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, Jisasi Iqu kuä-
witqä wäuŋuä awä iu qaŋä ikämiŋqe. Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua buayä dä vqaŋga, qu kuä-witqä häukui, ätäkäpu
änmiŋuwi.
2 Parisi hŋqua hiŋuä iiŋä äqumbiyi, Jisasi Ique tiiŋä ätukuwi. "Hiŋuä
qunyä! Suqä Tqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iqua iquwi, hiunji
hapä pmeqäŋga imäkqeŋqe, pmua imäknänä."
3 I tquaŋguwäŋga, Iqu kima tii ätukqe. "Änääŋgä? Hiŋuiqänäŋi neqä
awiqu Dewiti iqutä, iqueqä ämaqä iquatä, buayä dä äpäkombiyi, Dewiti
iqu imäkkqeŋqe, he kukŋuä iuŋi a matäuqä itqäŋuwätanä?
4 Dewiti iqu Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväqe, bretqä
Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi äwämiŋqe, iqutä iqueqä ämaqä iquatäŋi,
ämepu äŋguwiqä.† Buayä Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi äwiŋqe, ämaqe
ämepu ŋqäŋqe, pmua imäknänä. Hiqäva-imäkqä iquanä ämepu bŋqä inä
äwiŋä.‡
5 Änäääŋäŋqäwä? Bukä Mosisi iqu kukŋuä-suqeŋqä äqäkqä iuŋi,
he kukŋuä tä a matäuqä itqäŋuwätanä? Sämbatqä hiunji hapä
pmeqäŋgaŋi, hiqäva-imäkqä iqua Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä
aŋä iu, Sämbatqäŋqä suqä ätä äwiŋqä iuŋi ävausäpiyä-qe, Goti Hanjuwä
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, qu suqä quvqä mimäkqä itqäŋäuä.
6 I etaŋgi Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä ique
Ämäwqätäuŋqä Hŋqu, täqi äwinä.
7 Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä hŋqu tiiŋä äqänänä.
*'He hiqäva imäkätqäŋuwiŋqe, manyiŋqä iqiyä. He ämaqä iquauŋqä
qeqä emäŋgaŋguti äŋguä itquapŋqä änyiŋgiyä.'*§
He kukŋuä iiŋä iqueqä quatiŋqä näqŋqä meqä-säpi, he ämaqä suqä quvqä
mimäkqä itqäŋuwä iquauŋi, haŋä-iqä mävqä iqäpniŋgä.
8 Iiŋä etaŋgi he iqueqä quatiŋqä maqŋqä epu, Nyaqä ämaqä iquauŋi haŋä-
iqä hiŋgi ävätqäŋä. Nyi iiŋä etqe, tiiŋiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu
Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iuŋi ämitqänä. Nyi tä qäqunjqä" ätukqe.

*Jisasi Iqu, ämaqä hipa hŋgiŋi quvqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä**

9 Jisasi Iqu iqiŋi äväma äwätä, iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä iŋgisa qe
äpaqukqe.
10 Iqiŋi, ämaqä hipa hŋgiŋi quvqä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe. Iŋgaŋi
Parisi iqua Jisasi Ique kukŋuä mitpnuwä diŋqä yatŋqä tiiŋä äwikuwi.
"Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, ne ämaqä yaqä iquauŋi äŋguä
imäkqe, ii äŋguätanä, ä änäääŋgä?"
11 Iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. "Ämaqä hiyaqä awä iqisaŋä hŋqu, sipsipqä-
täŋä-qu eä, itaŋga Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi sipsipqä iqu qua
hovqä iu äpäwitqe, iqu äänä imäkäniqiyä? He näqŋqeqä. Ämaqä iqu
sipsipqe a ämaqätätä, äkäka yäpaqä täŋgisa ätuma yapäŋqiyä.
12 Iŋi ämaqä di sipsipqä duŋi ämäwqätäutaŋgqeŋqe, Sämbatqä hiunji
hapä pmeqäŋga suqä äŋguä imäkqe, ii äŋguänäŋiqä" ätukqe.
13 I ätuäqetaŋi, Iqu ämaqä hipa quvqä-täŋä iqueŋi, "Tqä hipa jänä
imäkinyä" ätukqe. I tquaŋga ämaqä iqu hipa jänä i imäkŋgaŋga, hipae,
äŋguäŋgisa änyäŋqä-pa, e iŋgqe.

---

* **12:** Makä 2:23-28; Lukä 6:1-5 † **12:4** 1 Samueli 21:1-6 ‡ **12:4** Hiqäva-imäkqä 25:5-9 § **12:7** Hosiya 6:6 * **12:8** Makä 3:1-6; Lukä 6:6-11

14 Iŋganŋi Parisi iqua anŋä iu äväma, hŋqäqi aquvä äqänäpu, Jisasi Ique pizqä päkpnuwä iiŋqä hänaqeŋqä qävqä ikuwi.

Goti Iqu Jisasi Ique, wäuŋuäŋqä atäuŋuä ikqeŋqä

15 Jisasi Iqu qu iiŋä iqaŋguwiŋqä näqŋqä eäqe, anŋä-himqä iunŋi qe äväma äukqe. Itanŋi qokä-apäkä kuapänäŋi Ique qänaki qe äwivändkuwi. Itaŋganŋi iquautanŋä täŋä-yaqä-täŋä iquaunŋi, Iqu eeqänäŋä äŋguänä qe iwimäkkqe.
16 Ii iwimäkätäqäŋganŋi, Iqu iqua Iquenyqä kukŋuä awä matqä ipŋqänä pmua imäkkqe.
17 Suqä e imäkmiŋqe, Iqu kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä manŋä iuta ätkqä iunä naqä-qakuä timäutŋqä imäkkqe. Kukŋui, tiiŋiqä.

18 *"Ämaqä tqu, Nyaqä wäuŋuä imäkqä iqueqä. Nyi ique atäuŋuä ikqeqä. Nyi iquenyqe, kiiŋä änyinätŋqeqä. Itaŋga Nyaqä äwqe, iquenyqä aquvänä kuapänä itqänä. Nyi Ŋqä Dŋä Äŋgui, ique wimqänä. Itanŋi ämaqä qua täutanŋä eeqänäŋä iunŋi, iqu suqä jänäŋiŋqä kukŋui awä tquätŋqänänyä.*
19 *Iqu kukŋuä äkasuwä ätätä manŋä tnäŋä matqä yätŋqänänyä. Iŋi hänaqä iutanŋi qokä-apäki, iqu manŋä yäŋänäqŋqä tqaŋguti qätä mäwiyqä ipŋqänänyä.*
20 *Tuuwä-hiyawä äukinymätä iqaŋgutqä iqua, iqu mäquasqä yäŋqiyä. Hiqi-tä hikui-hikui iqaŋgutqe, iqu maiqupisqä yäŋqiyä. Hea suqä jänäŋi, suqä quvqä iu ämäwqätäuniŋqäŋganqe, iqu wäuŋuä yqänä iqämaŋguäŋqiyä.*
21 *Itanŋi ämaqä qua täutanŋä eeqänäŋä iqua, iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iqu yätamäkqä vätŋqä hiŋuä äqämbu pmepnuwiqä."*†

Jisasi Iquenyqätä, dŋä quvqä iquauŋqätä‡

22 Hea iŋganŋi qu ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋque, Jisasi Iquenyqä qe ätma äukuwi. Ämaqä iqu hiŋuä pisqä eä, manŋä matqä-que. Iŋganŋi Jisasi Iqu iqueŋi äŋguä imäkqaŋga, hiŋuä äqänätä kukŋuä ätkqe.
23 E äqumbiyi, qokä-apäkä iqua yäuŋuä ipu, "Täukueqä. Ämaqä Dewiti iquesanŋä ne hiŋuä äqunanä äpmeŋquä iqu, qäqutiyä?" ätŋguwi.
24 Parisitanŋä hŋqua kukŋuä tä qätä äwipiyi, tiiŋä ätkuwi. "Ämaqä Tqu, dŋä quvqä iquau huätä ändowatätŋqe, Iqu Belsäpulä, dŋä quvqä iquau miqä iqueqä yäŋänäqŋqä iutanänjqä."
25 Jisasi Iqu iquauqä kŋuä indqäŋqä iunŋi näqŋqä eä, tii ätukqe. "Ämaqä, qua naqä hŋquesanŋä iqua, iwäsänäpu mäkä huŋganŋgpqe, ämaqä iqua qui imäkmbŋqäuä. Itaŋga ämaqä anŋä-himqä hŋquesanŋä-qe, hueqä-himqä huitanŋä-qe, qu awä äkutnäpu mäkä huŋganŋgpqe, yäŋänäqŋqe änä matqäuqä ipŋqäuä.
26 Iŋi tiiŋä-pqe inänji. Setänä iqu, iqueqä dŋä hŋque huätä ändowatätqe, ne näqŋqeqä, iqueqä ämaqä iqua awä äpatŋgäuä. Iŋi iqu qua täu ämitŋqe, äpakänä mämiqä yäniqe.
27 He Nyinyqe, 'Iqu Belsäpulä iqueqä yäŋänäqŋqeta dŋä quvqä iquau huätä ändowatätŋqeqä' qäyunä tqaŋgpqe, hiqä ämaqä iqua dŋä quvqä huätä ändowatätqäŋuwi, yäŋänäqŋqä tqueqeta imäkätqäŋuwäwä? Hiqä ämaqä iiŋä imäkätqäŋuwä iqua, heyaqä kukŋuä iiŋi, ii qäyunä hma hitaŋgqeŋqä ämetquapŋqeqä.

---

† **12:21** Asayä 42:1-4 ‡ **12:21** Makä 3:22-30; Lukä 11:14-23

28 I etaŋgqä-qe, Nyi, Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä
iquesa, dŋä quvqä iquau huätä dowatqaŋgundqe, iiŋqe he näqŋqä tiiŋä
mapŋqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, ae emeqeqä.’
29 Quwä-meqä hŋqu, ämaqä yäŋänäqŋqä hŋqueqä aŋä iu äpaquvätä,
iqueqä nätmatqe metŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu äänä imäkäniqiyä? Iqu
ämaqä yäŋänäqŋqä iqueŋi, guä ganä äkiqiyäueqe, iqueqä nätmatqe hiŋgi
iŋga meŋqiyä.
30 Ämaqä hŋqu wäuŋuä yätamäkqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä himä-
wiuŋqä-queqä. Ämaqä hŋqu, qokä-apäkä aquvä-qäyqeŋqä yätamäkqä
manyqä imitätqe, iqu ämaqe im-imä ändowatqiyä.
31 Iiŋiŋqe, Nyi he tiiŋä etqänä.§ Suqä quvqä eeqänäŋitä, kukŋuä
quvqetä, qokä-apäkä iqua imäkmipqe, Goti Hanjuwä Iqu huätä
mamäuŋqiyä. Iŋäqe, ämaqä hŋqu Dŋä Äŋguä Iquenyqä kukŋuä
quvqä ätmitätqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqe, huätäŋi änä
mämamäuqä da iniqeqä.
32 Ämaqä hŋqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä kukŋuä quvqä
tqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqä di, huätä mamäuŋqiyä. I
etaŋgi ämaqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iquenyqä kukŋuä ququvqä di tqaŋgutqe,
Goti Iqu, iqueqä suqä quvqä huätäŋi, täŋga mämamäuqä yäŋqiyä. Ga
qänakndaŋä-pqe, mämamäuqä yäniqeqä.”

*Zä iquauqä häukuiŋqätä, ämaqeuqä suqeŋqätä**

33 “Ämaqe zä hŋquenyqä, ‘Zä tqu quvqätiyä, äŋguänäŋätiyä’ kŋuä
indqänäpiyäŋganji, kiqä häukui, hiŋuä ganä äqumbiyi, iŋganji qu näqŋqä
mapŋqäuä. Zä hŋqu äŋguänäŋä eäŋqe, kiqä häukuä-pqe, äŋguänäŋiqä.
Iŋäqe zä hŋqu quvqä eäŋqe, kiqä häukuä-pqe, quvqeqä.
34 Iŋi heŋi, qämakä quvqä iqua eämakuwänäŋä eqänäŋänä. He ämaqä
quvqä eäŋuwi, kukŋuä äŋgui äänä tpŋqäwä? Ämaqä iquauqä kukŋuä tqe,
ii iquauqä kŋuä indqäŋqä dutanjqä.
35 Ämaqä äŋguänäŋä iqua, kŋuä äŋguänäŋä indqänäpu, suqä
äŋguänäŋä dinä imäkpŋqäuä. Ämaqä quvqä iqua, kŋuä quvqä huitaŋä-
huitaŋä indqänäpu, suqä quvqä imäkpŋqäuä.
36 Itaŋgi Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeu kukŋuä
mitäniqäŋganji, Iqu quwqä kukŋuä hiŋgi ätmitpqeŋqä kŋuä indqänätä,
iuta iwäsäuniqeqä.
37 Si kukŋuä äŋguä tquki etaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä
jänänäŋukiyqä’ ktäniqeqä, ŋŋ si kukŋuä quvqä tquki etaŋgutqe, Goti
Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä quvqukiyqä’ ktäniqeqä” ätukqe.

Qu Jisasi Ique, “Ne Sinyqä näqŋqä metuŋquä mänätquayä” ätukuwiŋqä†

38 Iqu e tquaŋga, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquatä, Parisi
hŋquatä, Iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Ämotqueqä Iqukiyä, ne tiiŋiŋqä
äneŋgiyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Wäuŋuä Imäkquki eäŋi, ne ‘naqä-
qakuä-queqä’ kŋuä neyätŋqe, mänätquayä.”
39 Iqu iquauqä kukŋui, kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Qokä-apäkä täŋga
äpmeŋuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma qaŋä hiŋgi qŋqä eŋqä-
paŋä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueŋqe qänaknä miqä-quenjqä. He
‘Ne Sinyqä näqŋqä metuŋquä diŋqä, mänätquayä’ ändquwä-qe, Nyi iiŋi
mimäkqä imqänä. He näqŋqä mapŋqe, hiŋuä-tqä Jona iqu qeyqä.

---

§ **12:31** Makä 3:28-29; Lukä 12:10 * **12:32** Lukä 6:43-45 † **12:37** Lukä 11:29-32

40 Jona iqu hiunji hŋquaqui-hŋque, heatqä hŋquaqui-hŋque, hämapäkä
naqänäŋä iqueqä äwqä yäpä iŋgisa äpmakqä-pa, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu asä inänjqä. Hiunji hŋquaqui-hŋque, heatqä hŋquaqui-hŋque, qua
yäpä iŋgisa pmeŋqiyä.
41 Hiŋuiqänäŋi, ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua, Jona iqueqä kukŋui
qätä äwipiyi, iquauqä kŋui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe huätä
ävquatämäukuwiqä. Iŋäqe täŋganı, ämaqä Jona ique Ämäwqätäuŋqä
Iqu, täqi qäyä pmetaŋgi, ämaqe iquauqä kŋui äkunmäknäpu quwqä suqä
quvqe mävquatämäuqä iquwiqä. Iiŋiŋqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-
apäkä iwäsäutqäŋganı, ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua ävaupu, ämaqä
täŋga äpmeŋuwä iquauqä suqä quvqeŋqä awä tpnuwiqä.
42 Hiŋuiqänäŋi apäkä, qua hituŋuä nämä äwiŋqä iu miqä naqä ii,
Solomonä iqueqä kukŋuä näqŋqe qätä wiyätŋqä äpkqeqä.‡ Iŋäqe täŋganı
Ämaqä Solomonä ique Ämäwqätäuŋqä Iqu täqi qäyä pmetaŋgi, ämaqe
Ique qätä mäwiqä itqäŋuwiqä. Iiŋiŋqe hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-
apäkä iwäsäutqäŋganı, apäkä naqä ii, ävautä ämaqä täŋga äpmeŋuwä
iquauqä suqä quvqeŋqä awä täniqeqä.

Dŋä quvqä ämaqä hŋque ävämetä, aŋgi äwimakqeŋqä§

43 Dŋä quvqä hŋqu ämaqä hŋque ävämanı, aŋä yeŋuä duŋqä äwäqe, iqu
aŋä hapä pmeqä diŋqä qävqä ikiquäŋqiyä. Itaŋga hŋque mämäqumueqä
iäqe, ‘Nyi aŋä hiŋuiqänä ävämakqä duŋqä aŋgu umqänä,’ täŋqiyä.
44 I ätäqe, iqu äwäqe, ämaqä hŋqua aŋä iqueŋi siiyä äpipu äŋguä
imäkepiyä-qe, mäpmetaŋgä qunäŋqiyä.
45 Iiŋä äqunäqe, iqu äwätä dŋä quvqä 7 hŋqua itmeŋqiyä. Dŋä iquauqä
quvqe, dŋä kiŋganäŋä iqueqä quvqeu ämäwqätäuŋqiyä. Iquau itmetä,
qu aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväpu pmapŋqäuä. Ämaqä iqu hiŋuiqänäŋi
iiŋänäŋä quvqä äpmamiŋqä-qe, täŋganı aaŋä quvqä kuapänä pmeŋqiyä.
Suqä quvqä asä iutanı, ämaqä quvqä täŋga äpmeŋuwä iquauŋi
äwimeŋqiyä” ätukqe.

*Jisasi Iqueqä känaisä, käŋgukuatä, äwimakuwiŋqä**

46 Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kukŋuä iiŋä yqänä tuätqätaŋga, Iqueqä
känatä käŋgukuatä äpäpu, Iqutä kukŋuä anä tpŋqä yäpaqä mäŋgisa
ätqäumiŋuwi.
47 Itanı ämaqä hŋqu Iqueŋi, “Hueqä” ätukqe, “Tqä tnatä tuŋgukuatä,
Sitä kukŋuä anä tpŋqä yäpaqä täŋgisa ätqäunäuä.”
48 Ii ätukqä iqueŋi, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Ŋqä nipatä guäkatäŋi,
tqukuakä?”
49 Itanı Iqu Iqueqä wäunuäŋqä ämotquamiŋqä iquau atäunuä ävätä,
“Qätä nyipiyä” ätukqe. “Ŋqä nipatä guäkatäŋi, täsquakänä.
50 Ii tiinjqä. Qokä-apäkä, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä
äwiŋqä iu qänaknä imitpqä iqua, qu Nyaqä tasi-guäka, nanyi-napqa,
itaŋga nipaqätänjqä” ätukqe.

13

*Kukŋuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqeŋqä**

1 Hiunji asä qäqueŋi, Jisasi Iqu aŋä iu ävämanı, yäpaqä mäŋgisa äwätä,
eqä-huäŋä Galili iqueqä maŋä iqi quamä äpmamiŋqe.

---

‡ **12:42** 1 Ämiqä Naqä 10:1-13 § **12:42** Lukä 11:24-26 * **12:45** Makä 3:31-35; Lukä 8:19-21 * **13:** Makä 4:1-20; Lukä 8:4-15

2 I pmetaŋga, ämaqä kuapänäŋi Iquenyqä pqaŋguwitaŋi, Iqu yimba
hŋque ätkamäuqe, quamä qe äpmakqe. Itaŋi ämaqä eeqänäŋi, eqä-
huäŋä maŋä iqi pämä tqäutaŋgä, Iqu yimba iu äpme näqŋqä äwikqe.
3 Iqu iquauŋi kukŋuä ktqä ätuätä, näqŋqä kuapänäŋi äwikqe. Kukŋuä
ktqä hŋqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä hŋqu kuä-witqä uwqä tnämäwäwätŋqä
wäŋqiyä. 4 Iqu ätnämäwäwqaŋga, hui hänaqä iqi päknätqe, yŋŋä äpäpu
ämambnä.
5 Itaŋga hui qua kuapänä hma etaŋgi, hikä-täŋä qäsä äwitaŋgqä iu
päknätqe, qua äŋgui äwa itaŋguti, kuä uwqä ii bakä maqänä hukauŋqiyä.
6 Iŋi mäptqä haqä tiqä ae äyapätä tnäŋä tqaŋga, kuä kiqä tapiŋi
wäŋqäpu etaŋgi, yäuä hämänä piŋqiyä.
7 Itaŋga kuä uwqä hui guä yäŋä-täŋä awä imä päknätqe, guä quvqä iqua
qäsä naqä-huinyä epiyi, kuä-witqeuŋi, qua aowi äŋguä mävqä yäŋqiyä.
8 Itaŋga kuä uwqä hui qua äŋguänäŋä iu päknätqe, kiqä nääŋqe 100
huknänä, hui 60 huknänä, itaŋga hui 30 huknäŋqiyä.
9 Ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe, kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä in-
dqämbiyä” ätukqe.
10 Qänakndaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äpäpu, Jisasi
Iqueŋi yatŋqä äväpu, “Si qokä-apäkä iquauŋi, kukŋuä ktqä inä suŋqä
tuätqäŋinyä?” ätukuwi.
11 Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeŋqä
kukŋuä qakui zä witaŋgqä-qe, he näqŋqä mapŋqe, Iqu henyä etapqiyä.
Iŋäqe ämaqä huizi iquauŋi, mävqä itŋqe.
12 Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä näqŋqä hui ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä
Iqu hui inä ävätä, qu näqŋqä kuapänäŋä-täŋä-qua hipŋqä iwimäkänä.
Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä näqŋqä maeqä iqua, näqŋqä wäŋqä qu ämeŋuwi,
Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäuŋqiyä.
13 Iŋitaŋi, Nyi ämaqä iquauŋi kukŋuä ktqenä ätuätŋqeqä. Qu hiŋuä
äqunäpu qätä äwiyäpiyä-qe, näqŋqä maeqä-quayqä.
14 Qu iiŋä epu, kukŋuä hiŋuä-tqä Asayä iqu äqäkqä tqueŋi, ii naqä-
qakuänäŋä ämotquetqäŋä. Iqu pmetaŋga äpmamiŋuwä iquauŋqe, tiiŋä
ätätä äqäkqeqä.

‘He kukŋuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatiŋqe änyä maqŋqä hipnuwiqä. He hiŋuä äquŋgua äwäpiyä-qe, nätmatqä hŋquenyqe näqŋqä maeqä ipnuwiqä.

15 *Ämaqä iiŋä iqua näqŋqä äŋguä mämeqäŋqe, quwqä nyuäŋi woyqä ae imaqundäŋgqeqä. Kukŋuä qätä äŋguä mäwiyqäŋqe, quwqä qäte, ae imaqundäŋgqeqä. Nätmatqä hiŋuä äŋguä mäquŋquä ipŋqe, quwqä hiŋuä-pqe, ae yämaqundi iŋgqeqä.*

Qu iiŋä mimäkqä-säpi, quwqä kŋui äkunmäknäpu, Nyinyŋqä aŋgumä quvepqaŋgpi, ga Nyi iquauŋi äŋguä iwimäkqäminjqä.’†

16 Iŋäqe he Nyi nätmatqä imäkqaŋgqe hiŋuä äqunäpu, Nyaqä kukŋui qätä
änyiyätqäŋuwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä ae emäkqä iiŋqe, näqŋqä
eŋä.
17 Nyi naqä-qakui tiiŋä etqänä. Nätmätqä he hiŋuä äqunätqäŋuwi,
hiŋuä-tqä iquatä, ämaqä jänäŋä iquatä, qu kuapänäŋi hiŋuä quŋqäŋqä
naqänäŋä winyätqätaŋgqä-qe, qu hiŋuä mäquŋquä imiŋuwiqä. Kukŋuä
he qätä äwiyätqäŋuwi, qu qätä wiyqäŋqä naqänäŋä winyätqätaŋgqä-qe,
qu qätä mäwiyqä imiŋuwiqä” ätukqe.

---

† **13:15** Asayä 6:9-10

18 Jisasi Iqu kukŋuä äpakänä yqänäŋi, tiiŋä ätukqe. “Goti Iqu he näqŋqä
mapŋqä etapqetaŋi, täŋgaŋi kukŋuä ktqä ämaqä kuä-witqä wäuŋuä iu
tnämäuqä-queŋqe, kiqä qakuiŋqä Nyi awä tqaŋgundi, he qätä nyipiyä.
19 Ämaqe, qu Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋqä kukŋui qätä
äwiyäpu, kiqä qakuiŋqä näqŋqä mämeqä itqäŋuwä iqua, qu kuä
uwqä hänaqä iqi äpäkŋgqä-paŋä-quaiqä. Setänä iqu äwimetä, kukŋuä
Goti Hanjuwä Iqu quwqä kŋuä indqäŋqeu hiqaŋgqe, huätä maqänä
ämotautŋqe.
20 Itaŋga kuä uwqä qua hikä-täŋä iu äpäkŋgqä ii, tiinjqä. Ämaqä
kukŋuä iiŋä ique qätä äwiyäpu, maqänä ämepu, aquvänä iquwä iquaiqä.
21 Iŋäqe iquauqä quuvqä heqiyqe, kuä tapiŋä wäŋqäpu uwqatätä,
yäuä äpiqä i eŋqä-paŋiqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui mändi
kittqiyanä-tpu itqäŋuwä iqua, ämaqä tquauŋi haŋä-iqä äväpu quvqä
itqueqaŋguwäŋga, iquauqä quuvqä heqiyqe, qui maqänä imäknänä.
22 Itaŋga kuä uwqä guä yäŋä-täŋä awä imä äpäkŋgqä ii, tiiŋiqä. Ämaqä
kukŋuä iiŋä ique qätä äwiyäpiyä-qe, qu nätmatqä qua täutaŋiŋqä äwäwa
ipu, mbqä aquvä kuapänä qäpŋqeŋqä kŋuä kuapänä indqänätqäŋuwä
iquaiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiuŋi, suqä iiŋä iqu qŋqaŋä yeqaŋgi,
qu suqä jänäŋä imäkpŋqe, yäŋänäqŋqä mävqä yäŋqiyä.
23 Itaŋga kuä uwqä qua äŋguä iu äpäkŋgqe, ii ämaqä kukŋuä iiŋä ique
qätä äŋguä äwiyäpu, kiqä quatiŋqä näqŋqä ämetqäŋuwä iquaiqä. Iŋi,
kukŋuä iqueqä nääŋqe, hui 100 huknänä, ga hui 60 huknänä, itaŋga hui
30 huknäŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, qätaqä quvqeŋqä

24 Iqu ämaqeuŋi, kukŋuä ktqä huizi tiiŋä ätukqe. “Goti Qäukuä
Yätutaŋä Iqunä miqe, ii ämaqä hŋqu iqueqä wäuŋuä iu kuä uwqä äŋguinä
ätnämäwäwqä-paŋä iiŋiqä.
25 Iŋäqe ämaqä iqi äpmamitpqä iqua hiqaqä witaŋguwäŋga, ämaqä
iqueqä himä-wiuŋqä iqu ätimäutä, qätaqä quvqe, asä iu ätnämäwaŋi
äwäŋqiyä.
26 Qänakndaŋi kuä-witqä uwqä bakä ae äukaupu äpepiyi, nääŋqe
äukŋgaŋgaŋi, wäuŋuä-wiyqä iqua, qätaqä quvqä hui anä tqäutaŋgä
qumbnuwiqä.
27 Iŋgaŋi iqua äwäpu, ämaqä wäuŋuä kaniqueŋi tiiŋä tupnuwiqä.
‘Ämaqä naqä iquki, ne si tqä wäuŋuä iuŋi, kuä uwqä äŋguinä
ätnämäuqiyä-tanä ikque. Qätaqä quvqä hui anä ätqäuŋuwi,
änääŋäŋqäwä?’
28 Iqu iquau kimaŋi, ‘Suqä iqu, ämaqä himä-wiuŋqä hŋqu imäkkqeqä’
tuäniqeqä. Itaŋi iqua yatŋqä wipnuwiqä. ‘Ne äwätanä, qätaqä quvqe
ekautanä, aquvä maqiyatuŋqueŋqä äkiŋgiyä?’ tupnuwiqä.
29 Iŋgaŋi iqu iquauŋi kimaŋi tuäniqeqä. ‘Oeyä. He qätaqä quvqe
ekaupiyäŋgaŋi, kuä-witqä itä qäsä hikauqŋqäuä.
30 Kuä täkqäŋgaŋqä, qäquaqu qäyä ätqäunyqä. Kuä täkqäŋgaŋi, nyi
ämaqä kuä täkpŋqä iquau tii tumniqeqä. “He qätaqä quvqe ganä ekaupu,
aquvä äqiyäpu, tä väuepnuwäŋqä hatŋä äquqotäupu epiyä. Iŋgaŋi he
kuä-witqe ätäupu, aquvä äqiyäpu nyaqä buayä pŋqä wiqä aŋä iu pŋqä
hipiyä” tumniqeqä,’ tuäŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä hnjuaquiŋqä‡

‡ **13:30** Makä 4:30-32; Lukä 13:18-21

31 Iqu kukŋuä ktqä huizi tiiŋä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä
miqe, ii zä-guawä§ piikä, ämaqä hŋqu iqueqä wäuŋuä iu vowä ämäutŋqä
eŋqä-paŋä iiŋiqä.
32 Zä iqueqä piiki, wäŋqänäŋä-sua etaŋgi, piikä huiziqua, ique
ämäwqätäuŋäuä. Iŋäqe, kiqä baki äukautä naqä äpeyätäqäŋganji,
nätmatqä huizi wäuŋuä iu ätqäuŋqä iquauŋi ämäwqätäutaŋguti, yŋŋä
iqua äpäpu, kiqä äpa iuŋi yuuwä imäkpŋqäuä.”
33 Itaŋga Iqu kukŋuä ktqä hŋqu-mända inä ätukqe. “Goti Qäukuä
Yätutaŋä Iqunä miqe, ii nätmatqä änyuämäuqä eŋqä-paŋiqä. Apäkä
hui nätmatqä änyuämäuqe, hmbunä ämetä, kuä-witqä* kuapänä ämetä
naqä-huinyä imäkänä, buayä pälawä eeqänäŋi änyuämäutŋqä diŋqeuä”
ätukqe.

Jisasi Iqu kukŋuä ktqe, suŋqä ätumiŋqätiyä

34 Kukŋuä eeqänäŋä Jisasi Iqu qokä-apäkä iu e ätumiŋqe, Iqu kukŋui
ätnäŋä iqi matqä, ktqä dinä ätumiŋqe.
35 Kukŋuä, Goti Iqu hiŋuä-tqä hŋqueqä maŋä iuta ätimekqä hŋqu
qäyunä timäutŋqe, Iqu iiŋä imäkmiŋqe. Ämaqä hiŋuä-tqä iqu tiiŋä ätkqe.
*Nyi kukŋuä ktqe etätmä, nätmatqä qua täu imäkkqäŋgatqä zä äwäka
äpääŋqeŋqe, täŋga awä etmqänä.*†

Qätaqä quvqä iqueqä kukŋuä ktqä quatiŋqä

36 Jisasi Iqu ämaqä iu ävämaŋi, aŋä yäpä iŋgisa qe äpaqukqe.
Itaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Iquenyqä äpäpu ätukuwi.
“Kukŋuä ktqä qätaqä quvqä wäuŋuä iuta äukautŋqeŋqe, Si ne kiqä
quatiŋqä awä natiyä.”
37 Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä kuä uwqä äŋguänäŋi tnämäwäwqä
iqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueqä.
38 Wäuŋui, ii qua tqueqä. Kuä uwqä äŋguänäŋi, qokä-apäkä Goti
Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iutaŋä iquaiqä. Qätaqä quvqe, Setänä
iqueqä ämaqä iquayqä.
39 Himä-wiuŋqä, qätaqä quvqä tnämäwäwqä iqu, Setänä iqueqä. Kuä
täkqäŋganji, qua täuŋi iqueqä yäpakäŋganjqä. Itaŋga kuä täkqä iqua,
eŋätqä iquaiqä.
40 Qu qätaqä quvqä aquvä ämaqiyäpu, tä väuepŋqä imäkätqäŋuwä-pa,
qua täuŋi iqueqä yäpakäŋganjä-pqe asä iiŋä imäkpnuwiqä.
41 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä eŋätqä iquau dowatqaŋga,
Iqueqänä miqä iutaŋi, nätmatqä ämaqeuqä quuvqä heqiyqä qui
iwimäkqä iutä, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquautäŋi, eeqänäŋi huätä
mamäupnuwiqä.
42 Itaŋi qu tä naqänäŋä iu tnämäupnuwiqä. Tä iu tnämäuqaŋguwäŋga,
qu kŋuä naqänäŋä äqiyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä.
43 Iŋganji ämaqä jänäŋä iqua, iquauqä Kaniqunä ämitŋqä yäpä iŋgisa
äpmepu, quwqä huiwitaŋi mäptqä eŋqä-pa we hunäniqeqä.‡ He qätä-
täŋuenä epiyi, kukŋuä iiŋqe kŋuä indqämbiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, mbqä pŋqä wiqä ipŋä iqueŋqä

44 “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, mbqä pŋqä wiqä ipŋä imäkäpu,
wäuŋuä iu qua zä äptekuwä eŋqä-paŋiqä. Ämaqä hŋqu mbqä ipŋä

§ **13:31** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. * **13:33** Jisasi Iqu kuä-witqä iqueqä haŋä-iqe, 20 kilo iqä ätukqe. † **13:35** Apqä Bukä 78:2 ‡ **13:43** Deniyäli 12:3

ique ämäqumuetä hiŋuä äqunäqetaŋi, iqu ‘Nätmatqä iiŋi mbqeuŋi ämäwqatäunä’ kŋuä indqänätä, hiŋuä qunämapenä yeeŋqiyä. Iŋgaŋi iqu aquvänä itä, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi aquvä ämaqiyätä, ämaqä hŋquququa mbqä ipŋqä imäkäŋqiyä. Mbqä iiŋi ae ämeqe, iqu äwätä wäuŋuä iqueŋi mbqä iŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, wimŋä äŋguänäŋiŋqä

45 “Aŋgumŋi, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, ämaqä hŋqu mbqä wäuŋuä imäkätä, wimŋä äŋguänäŋiŋqä qävqä ikitŋqä-paŋiqä.
46 Iqu äŋguänäŋä hŋque ämäqumueqe, iqu äwätä, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi aquvä ämaqiyätä, ämaqä huiziqua mbqä ipŋqä imäkäŋqiyä. Mbqä iiŋi ae ämeqe, iqu wimŋi mbqä yäŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, hämapäkä qaeŋqä

47 “Aŋgumŋi, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, ii tiiŋiqä. Hämapäkä qa, qu eqä-huäŋä bu ätnämäupu, hämapäkä huitaŋä-huitaŋä äqupuiquwä eŋqä-paŋiqä.
48 Hämapäkä qa mŋqä iuŋi maŋguä mŋgaŋga, qu hikä weä aaŋqä täŋgisa eyqiyäma äyapäpu, quamä äpmapu, itaŋga hämapäkä äŋguänäŋä iquauŋi häkiu ämimepu, hämapäkä quvqä iquauŋi bi tnämäupnuwiqä” ätukqe. 49 “Itaŋga qua tqueqä hiunji yäpakäŋgaŋi, asä iiŋäŋqeqä. Ynaunjqä iqua äpäpu, ämaqä quvqä iqua, jänäŋä iquauqä awä iqi pmetaŋguwä iquauŋi itmapnuwiqä.
50 Itaŋi qu tä naqänäŋä iu tnämäupnuwiqä. Tä iu tnämäuqaŋguwäŋga, kŋuä naqänäŋä äqiyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä” ätukqe.
51 Itaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, yatŋqä tiiŋä qe äwikqe. “Kukŋuä tquauqä quatiŋqe, he näqŋqä ae ämequwätanä?”
Qu “Auqä, ne näqŋqä ae ämeququeqä” ätukuwi.
52 I ätuäqetaŋi, tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Iiŋä etaŋgi ämaqä Goti Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquataŋä hŋqua, qu Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeŋqä näqŋqä ämepu qänaknä imipqä iqua, qu aŋä naqä hŋqueqä kaniqu eŋqä-paŋä hipnuwiqä. Iqu iqueqä nätmatqä äŋguänäŋä pŋqä wiqä iu äpaquväqe, nätmatqä änyä-häŋitä yäuetä qäsä äma päŋqiyä” ätukqe.§

*Nasäretqätaŋä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä**

53 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä tä awä ae ätuäqe, aŋä-himqä iuŋi qe ävämakqe.
54 Äväma äwäqe, Iqu kaniqueqä aŋä-himqä† iu ätimäuqe, iquauä aŋä aquväqŋqä iu äpaquväqe, ämaqä iuŋi Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä äwikqe. Qu Iqueqä kukŋui qätä äwipiyitaŋi, yäuŋuä ipu, “Ämaqä Tqu näqŋqä tä äŋgisa ämeqäwä? Itaŋga änääŋäŋqäwä, Iqu ämaqä mimäkqänäŋi imäkätŋqeuä?” ätkuwi.
55 “Ne Ämaqä Tquenyqe, näqŋqeqä. Iqu ämaqä aŋä imäkqä iqueqä Ymeqä Iqueqä. Itaŋga Mäliya ii, Iqueqä känaiyqä. Iŋi Jemisi ique, Josepä ique, Saimonä ique, Jutasi ique, iqua Iqueqä käŋgukuayqä.
56 Täqiŋi Iqueqä känapqa, nesä anä äyä äpmeŋunä. Iŋi Iqu ii imäkätŋqe, näqŋqe äŋgisa ämeqäwä?” ätŋguwi.
57 Qu iiŋä ätnäpu, Iquenyqe äwqä quvqä ätimäukŋguwi.

---

§ **13:52** Näqŋqä-täŋä iqua, “Jisasi Iqu ii ätkqe, suqeŋqäti, kukŋuä naqä-qakuiŋqätiyä, ätkqeqä” ätätqäŋä. * **13:52** Makä 6:1-6a; Lukä 4:16-30 † **13:54** Iqueqä kaniqueqä aŋä-himqe, Nasäretqä iiyi.

Iŋganŋi Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Hiŋuä-tqä iqua, anä-himqä eeqänäŋä iuŋi, yoqä-täŋuae. Etaŋgqä-qe, hŋqunä-hŋqunäŋi, iqueqä anä-himqä iutä, iqueqä anŋiu anä äpmeŋuwä iutäŋi, iqu yoqä maiqä-queqä.”
58 Iŋi Jisasi Iqu-pqe, Iqueqä anä-himqä iuŋi, qu Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqätaŋgä, Iqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋi, kuapänä mimäkqä imiŋqe.

14

*Heroti iqu, Jonä ique pizqä äpäkkqeŋqä**

1 Hea iŋganŋi ämaqä ämiqä Heroti iqu, qu Jisasi Iqu wäuŋuä imäkqaŋgqeŋqä tqaŋgä qätä äwikqe.
2 Iwä, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä Tqu, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä. Iqu qua äptekuwä iuta aŋgumä ävaukqä iqueqä. Iiŋiŋqe Iqu yäŋänäqŋqä-täŋu eä, wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋi, imäkqiyä” ätukqe.
3-4 Kukŋuä iiŋä iqueqä quati, tiiŋiqä. Qäŋganäŋi Heroti iqueqä käta Pilipä iqu, apäkä Herotiyasi ämamiŋqe. Ii Pilipä ique ävämaŋi, Heroti ique ämuaŋgqe. Heroti iqu ii ämakqeŋqe, Jonä iqu iqueŋi tiiŋä ätumiŋqe. “Si apäkä täsi ämeŋi, ii qäyunä hmanjqä.” Iqu e tquaŋgqetaŋi, Heroti iqu iqueŋi a äkiqätätä, guä äkiqiyäutä, guä pmuateqä anŋiu äpmuatekqe.
5 Iqu iqueŋi pizqä päsqäŋqä kŋuä wiyqaŋgqä-qe, qokä-apäkä iqua, “Jonä iqu hiŋuä-tqä-queqä” kŋuä indqänätaŋguwiŋqä, iqu iquauŋqä zä äwiŋgqe.
6 Hiunji hŋqueŋi ämaqä hŋqua, Heroti iqueqä känai ique ämikqeŋqä kŋuä indqänäpu, iqutä buayä anä äŋguwi. Iŋganŋi Herotiyasiyqä meqi ätimäuqe, iquauqä awä iqisa yeewä imiŋqe.
7 Itaŋga Heroti iqu iiyqä yeewä iqaŋgqeŋqä kiiŋä wiŋganŋgi, kukŋuä guä tiiŋä ämäsäukqe. “Si nätmatqä äkitaŋä äkiŋqä kiŋganŋgi, yatŋqä nyisqe, nyi äktapmqänä” ätukqe.
8 Iiŋä etaŋgi apäkä hitqiyqä kanai, meqiu kŋuä yändqäŋqä vqaŋgi, ii Heroti iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Jonä asŋä-qäyqä iqueqä nyuäŋi, ätäväpu hevqä iu eqaŋgpi, si äma äpätnä, nyi dapiyä” ätukqe.†
9 Heroti iqu qätä iiŋä äwiyäqe, iqueqä äwqe haŋä qäyä vqaŋgi, iqu kukŋuä guä ae ämäsäukqeŋqä kŋuä indqänätä, ämaqä iqutä buayä anä änmiŋuwä iquauqä hiŋuä iqi womba metŋqe mäwiŋganŋgi, iqu “Apäkä hitqä ii ätqä-pa, ii imäkpiyä” ätukqe.
10-11 Iqu ämaqä hŋque guä kiqiyäueqä anä duŋqä dowatqaŋga, qu Jonä iqueqä hiiŋuä-qo iu häuä ätäväpu, iqueuä nyuäŋi hevqä hŋque ämiqutäwa äma äppiyi, hitqä ii äwikuwi. Ii äma äwätä, känäu äwikqe.
12 Iiŋä imäkqaŋguwäŋga, iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äppiyi, iqueqä huiwi äma äwäpu, qua äptekuwi. Iqua qua ae äptepiyi, äwäpu Jisasi Ique qe ätukuwi.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iquau buayä äwikqeŋqä‡

13 Jisasi Iqu Jonä ique pizqä äpäkkuwiŋqä qätä äwiyäqe, Iqu anä iuŋi äväma, yimba ikuapmäutä anä avqŋqä imqä äukqe. Iqutä Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatänä äukuwi. Itaŋgi qokä-apäki, “Jisasi Iqu äwqiyä” tqaŋgä qätä äwipiyi, qu quwqä anä-himqä äväma, Iqutä ämimbŋqä eqä maŋä iu qaŋä äukuwi.

---

* **14:** Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20; 9:7-9 † **14:8** Ii Jonä iqueqä nyuäŋi, iiŋä imäkpŋqä ätukqe, “Iqu ae äpäkoŋgqätiyä” tä näqŋqä metŋqä iŋqeyi. ‡ **14:12** Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17; Jonä 6:1-15

14 Iiŋä etaŋgi, Jisasi Iqu iuäqämetäqäŋgaŋi, qokä-apäkä kuapänäŋä
pmetaŋgä äquŋgqe. Iqu iquauŋqä huäqä wuŋgaŋgi, iquautaŋä ämaqä
täŋä-yaqä iquauŋi äŋguä imäkkqe.
15 Mäptqä äwitŋqä iqaŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua
äpäupiyi, Jisasi Iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Mäptqe ae äquveqetŋqä iqiyä.
Täqiŋi qua avqŋqäqiyä-qae, Si ämaqeuŋi aŋä-himqä ämätŋgäwäŋqä
iuŋqä ymisaŋä mbqä ipu bŋqä dowatiyä.”
16 Iqu kimaŋi, “Qu täqiŋi suŋqä äväma upŋqäwä? He hiqä-hiuä ymisaŋä
wipiyä” ätukqe.
17 Iwä, qu Iqueŋi, “Ne ymisaŋi kuapänä hmanjqä. Bretqä hipa hŋgiŋitä,
hämapäkä hŋquaqutänä ämeŋunä” ätukuwi.
18 Iŋgaŋi Iqu “Ymisaŋä iiŋi, Nyinyqä ämappiyä” ätukqe.
19 Itaŋi Iqu ämaqeu, qätaqä iqi quamä pmapŋqä ätukqe. Quamä
pmeqaŋguwäŋga, Iqu bretqä hipa hŋgiŋitä, hämapäkä iquaqutä ämeqe,
hiŋuä haqä yätu äqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätäqe, buayitä
hämapäkitä äkutätä, Kiqä ämaqä iquau äwikqe. Iqua ämepu, ämaqä iu
äwikuwi.
20 Qu buayä änäpu, äwqä puäsqaŋga, iqi änätqutekuwi, iqua qa naqä
12 ämamikuwi.
21 Qokä iqua buayä äŋguwi, kuapänäŋi 5,000. Apäkiutä ymeqeutäŋi, a
matäuqä ikuwi.

Jisasi Iqu, eqä haqeqi qaŋä äukqeŋqä§

22 Qu iiŋi qäpu iqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquauŋi, “He yimba iu ätkamäupu, eqä yätäqä näŋgisaŋqä hiŋuiqä
upuiyä. Nyi ämaqä täu dowatmqänä” ätukqe.
23 Iqu ämaqeu ae ändowatäqetaŋi, Iqueqä-kiuänä qoqoŋä yätuŋqä
Kaniquenyqä tääqä tätŋqä ekqe.
Mäptqä ae äquvqaŋga, Iqu Iqueqä-kiuänä qoqoŋä iu yqänä
äpmamiŋqe.
24 Iŋäqe yimbae kiiŋä näŋi ae äwqaŋga, yuŋui himäŋgisa yäŋänäqŋqä
äqunätä, eqä änyämäwa äpeyätä, yimba iqueŋi ämäquvasämäuqänä itä,
näŋgi-täŋgi ämimiŋqe.
25 Zä vätŋqä qäqiqiŋi, Jisasi Iqu eqä-huäŋä haqeqä iquau wimetŋqä
äukqe.
26 Iqua Iqu eqä-huäŋä haqeqi qaŋä quvepqaŋgi äqumbiyi, “Hiwiyqeqä”
kŋuä indqänäpu, zä kiiŋä ipu, zä-zääqä, ätkuwi.
27 Itaŋgi maqänäŋi, Iqu iquauŋi ätukqe. “He zä miqä pambiyä!
Yäŋänäqŋqä pmapiyä! Ii Nyinjqä.”
28 I tquaŋga, Pitä iqu kimaŋi, “Naqä Iquki, Si Qäquki etaŋgutqe, ‘Eqä
haqeqi qaŋä biyä’ diyä” ätukqe.
29 Itaŋi Jisasi Iqu, “Si yqä biyä!” ätukqe. I tquaŋga Pitä iqu yimba iu
ävämaŋi, eqä-huäŋä haqeqi Jisasi Ique wimetŋqä äukqe.
30 Itaŋi yuŋui yäŋänäqŋqä yqänä qunätqätaŋgi äqunäqe, iqu zä
äwiŋgqe. Ga eqä-huäŋä yäpä iŋgisa quveqetŋqänä tii itäqäŋgaŋi, zääqä
ätätä tiiŋä ätukqe. “Naqä Iquki, nyi yätamäkqä nyiyä!”
31 Maqänäŋi Jisasi Iqu iqueŋi a äkiqätätä ätukqe. “Si ämaqä quuvqä
wäŋqäpu heqiyä iqukiyqä. Kŋuä hŋquaquŋi, suŋqä indqänätqäŋinyä?”
32 E ätuäqetaŋi, iquaqu yimba iu ikuapmäuqaŋgiyäŋga, yuŋui qäpu qe
ämŋäŋgqe.

§ **14:21** Makä 6:45-52; Jonä 6:16-21

33 Iŋganji ämaqä yimba iu äpmamiŋuwä iqua, qu Ique qoŋä äwoktäupu,
Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäupu tii ätkuwi. “Naqä-qakuiqä. Si Goti
Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Qäqukiyqä.”

*Jisasi Iqu, Genesäretqä pmeqä iquau äŋguä iwimäkkqeŋqä**

34 Itaŋga iqua eqä-huäŋä iuŋi qäyakämä ipiyi, qua Genesäretqä iu
iuäqämakuwi.
35 Ämaqä aŋä iutaŋä iqua Ique hiŋuä äqunäpu, Jisasi Iqu iqi timäuqaŋgi
näqŋqä epiyi, qu kukŋuä aŋä qäqiqiŋiuŋqä ändowatkuwi. Itaŋi qu ämaqä
täŋä-yaqä-täŋä eeqänäŋä iquauŋi, Iquenyqä qe ätuma äpkuwi.
36 Äwimapiyi, qu Iqueŋi yatŋqä änäänä äväpu, tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä
yaqä-täŋä iqua hipae tqä gquä hämänäŋä iu qäyä itmaqämbŋqä hiŋuinä
qunyä.” Itaŋi qokä-apäkä inyänä ipiyitaŋi, qu eeqänäŋi äŋguä imäŋguwi.

15

*Goti Iqueqä kukŋuä-suqä iqu, suqä kaqä-kawäka äwikuwiu ämäwqätäuŋqeŋqä**

1 Iŋganji Parisi hŋquatä, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquatä,
qu Jerusälemä iu ävämaŋi, Jisasi Iquenyqä äquveppiyi, yatŋqä tii qe
äwikuwi.
2 “Äänä etaŋgikä? Tqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iqua,
suqä atqä-awäka änätapukuwi, qu qui imäkätqäŋuwiuä. Qu buayä
bŋqäŋganji, hipa asŋi eqä akiyä iŋqä du,† ganä maqŋqä, hipa kiyä mätqetä
änätqäŋuwiuä.”
3 Jisasi Iqu iquauŋi kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Änääŋäŋqäwä? Hiqä-hiuäŋi,
he Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iuŋi ävasäupu, hiqä suqä iuŋi
qänaknä itqäŋuwiuä.
4 Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä hŋquaqu tii ätkqeqä. *‘Si tqä tniquetä,
tnäwqätä, kukŋuä qänaknä itnä, yäpä iqinyä isŋqeqä.’*‡ Itaŋga *‘Ämaqä
hŋqu kiqä kaniqueŋqätä, känäuŋqätä, kukŋuä quvqä ätätqe, qu iqueŋi
pizqä päkpŋqeqä.’*§
5-6 Goti Iqu iiŋä ätkqä-qe, he tii tquenjqä. Ämaqä hŋqu iqueqä
käniquesä känäutäŋi, ‘Nätmatqä nyi yätamäkqä qemätmä ämeŋqe, nyi
Goti Hanjuwä Ique wimqä a ae ätäuqeqä’ ätuätqe, ämaqä iqu kaniqueqätä
känäwqätä, yäpä iqi itä mävqä yäŋqiyä. Suqä iiŋä dutaŋi, he Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋui mändi äkittqiyäpu, hiqä taqä-tawäkauqä suqe,
haqeqä ävauqumuatätqäŋäuä.
7 He wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä! Hiŋuä-tqä Asayä iqu hiqä suqä
iiŋqe, atäuŋuä qäyunä itä, tiiŋä ätkqe.
8 *‘Ämaqä tä, qu Nyaqä yoqe, maŋitänä haqeqä ämamäutqäŋuwä-qe,
quwqä qeqä-quuvqe, Nyinyqe kiiŋä nämä äwinä.*
9 *Qu ämaqä iquauqä kukŋuä-suqä dinä awä ätäpiyä-qe, “Kukŋuä tä
Goti Hanjuwä Iqueqe-qe” quaŋgä ätätqäŋä. Iiŋqe, qu Ŋqä yoqe haqeqä
mamäupŋqä qoŋä änäuktäutqäŋuwi, hiŋginäwa itqäŋuwiqä.’”**

Jisasi Iqu, ämaqeu kiyä mätqä imäkqeŋqä ätkqe†

---

* **14:33** Makä 6:53-56 * **15:** Makä 7:1-13 † **15:2** Quwqä suqä asŋä-qŋqe, tiinji. Qu eqä akiyä iŋqä ämepu, hipa iu hiŋgi equatembŋqäuä. ‡ **15:4** Aŋgumä Itmakqä 20:12; Kukŋuä-suqä 5:16 § **15:4** Aŋgumä Itmakqä 21:17; Hiqäva-imäkqä 20:9 * **15:9** Asayä 29:13 † **15:9** Makä 7:14-23

10 Iqu iiŋä ätuäqetaŋi, qokä-apäkä iquauŋi, tääqä ätuätumetä tiiŋä
ätukqe. “He qätä änyiyäpu, kŋuä äŋguänä indqämbiyä!
11 Nätmatqe ämaqä hŋqueqä maŋä iu äpaquvqe, ii ämaqä iqueŋi Goti
Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä mimäkqä iqiyä. Oeyqä. Ämaqä kiyä mätqä
imäkqe, nätmatqä maŋä iuta ätimäutä awä ätqe, ii qäqunänjqä” ätukqe.
12 Qänakndaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äppiyi, Jisasi Ique tiiŋä
ätukuwi. “Parisi iqua, Saqä kukŋui qätä äkipiyitaŋi, qu äwqä quvqä
äwiŋgqeŋqe, Si näqŋqä ae eäŋätanä, änäändanä?”
13 Itaŋi Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Ŋqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu
wäuŋuä-täŋueqä. Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä Iqu vowä mikqä ikqä iuŋi,
hukä qäsä äyauniqeqä.
14 Ämaqä tquauŋqe, he äwäwa miqä pambiyä. Iqua hiŋuä pisqä
epu, hiŋuä pisqä hŋquau-mända hänaqä ämotquetqäŋuwä-paŋiqä.
Hiŋuä pisqä hŋqu, hiŋuä pisqä hŋque-mända hänaqä motquamätä itqe,
qäquaqu qua hovqä iu quanŋä päkinyiyäŋqinyqä.”
15 Itaŋi Pitä iqu Jisasi Iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä ktqä kiqä quatiŋqe,
awä natiyä.”
16 Jisasi Iqu kimaŋi, “Iŋi suŋqäwä? He kŋuä mämeqä iquwätanä?”
ätukqe.
17 “Tiiŋiŋqä he maqŋqätanä? Nätmatqä eeqänäŋi, maŋä iu
äpaquvätŋqe, ii tuqä iuŋqä äwitä, iqisaŋi zä-aŋä buŋqä äquveqänä.
18 I etaŋgi nätmatqe, maŋä iqu awä ätätŋqe, ii kŋuä indqäŋqä iutanjqä.
Nätmatqä ämaqeu, Goti Iqueqä hiŋuä iqi kiyä mätqä imäkätŋqe, ii
qäqunänjqä.
19 Nyi ‘kŋuä indqäŋqä iutanjqä’ etqe, ii suqä tiiŋiŋqä ätqä. Kŋuä
indqäŋqä quvqä, suqä ämaqä pizqä päsqä, huiziqueqä apäkäŋqä iqä,
huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä, quwä-meqä, kukŋuä mitqeta quaŋgä-tqä, itaŋga
hŋquauŋqä kukŋuä quvqä tqä, iquayi.
20 Suqä tqua ämaqä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä
imäkätqänä. Itaŋgi ämaqä hŋqu hipa asŋä maqŋqä buayä äŋgqäqe, suqä
iiŋi, ique kiyä mätqä mimäkqä iqiyä” ätukqe.

Apäkä Kenanätaŋä hui quuvqä eqäkqeŋqä‡

21 Jisasi Iqu iqi ävämaŋi, aŋä-himqä Tayätä Saitonätä ämätnäŋqä-täŋä
iŋginyqä äukqe.
22 Apäkä hueqä-himqä Kenanätaŋä iqi äpmamiŋqä hui, ii äpätä tääqä
tiiŋä ätukqe. “Naqä Iqukiyä, Dewiti iqueqä kawiquki, dŋä quvqä hŋqu
nyaqä ymeqä apäkä hmbi qui imäkätqäuä. Si nyinyqä qeqä kimänänä”
ätukqe.
23 Itaŋgi Iqu iiŋi, kimaŋi hui mätquä ikqe. Itaŋga Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua äpäpu, Iqueŋi tii ätukuwi. “Apäkä ne änavändä,
tääqä ätqapätŋqä täsiiŋi, huätä dowatiyä.”
24 Itaŋi Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu, Nyi Israitqä iquaunä
yätamäkqä wimqä änändowatkqe. Qu sipsipqä hänaqä qäyunäŋiŋqä
maqŋqä eŋqä-paŋä-qua etaŋgä.”
25 I tquaŋgi äwiyäqe, apäkä ii Iqu-täŋä qäqi äpätä, qoŋä äusäuepätä,
“Naqä Iqukiyä. Si nyi yätamäkqä nyiyä” ätukqe.
26 Iiyqä kukŋui, Iqu kima tii ätukqe. “Ne ymeqä iquauqä buayi ämetanä,
hiveqä iquau-mända vatuŋque, ii qäyu manä.”

‡ **15:20** Makä 7:24-30

27 Itaŋgi apakä ii, “Naqä Iquki, Si naqä-qakuänä ätnyä” ätukqe. “Itaŋgi
buayä hituŋuä hnjua, quwqä kaniqueqä hevqä iuta qua iqi ätiväutqe,
hiveqä iqua pänaŋqä ipu, ämambŋqäuä.”
28 Jisasi Iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Tqä quuvqä
heqiyqe, naqänäŋiqä. Nätmatqä si äkiŋgqe, äkimeŋqiyä.” Asäŋgaŋi iiyqä
hitqä ii, äŋguä qe imäŋgqe.

Jisasi Iqu, ämaqä kuapänä äŋguä imäkkqeŋqä

29 Jisasi Iqu aŋä iuŋi ävämaŋi, eqä-huäŋä Galili maŋä iuŋqä
äpäquveqäkqe. Iqisaŋi Iqu qoqoŋä yätuŋqä äyätä, iqi äpmamiŋqe.
30 Iqu iqi pmetaŋga, qokä-apäkä kuapänäŋi, qu yukä quvqä iquautä,
hiŋuä pisqä iquautä, yukä ŋŋuä iquautä, maŋä matqä iquautä, itaŋga
ämaqä täŋä-yaqä-täŋä kuapänäŋä iquauŋi, Iqueŋqä ätuma äpkuwi.
Äwimapiyi, qu Iqueuä yukä-täŋä qäqi pmuateqaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi
äŋguä imäkkqe.
31 Itaŋi ämaqe, qu maŋä matqä iqua kukŋuä tqaŋgä, yukä quvqä iqua
äŋguä imäŋgaŋgä, yukä ŋŋuä iqua qaŋä uwqaŋgä, hiŋuä pisqä iqua hiŋuä
qäŋgaŋgä, hiŋuä äquŋguwi. Hiŋuä iiŋä äqumbiyitaŋi, qu yäuŋuä ipu,
“Täukueqä” ätäpu, Goti Hanjuwä Israitqä iquau Miqä Iqueqä yoqe, haqeqä
ämamäukuwi.

Jisasi Iqu, qokä 4,000 iu buayä äwikqeŋqä§

32 Hiunji hŋquaqui-hŋque ae äpäwqaŋga, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi, tääqä ätuätumetä, tiiŋä ätukqe. “Nyi qokä-
apäkä täuŋqe huäqä änuŋgiyä. Qu Nyitä hiunji hŋquaqui-hŋque
äpmequwi, buayi hmayqä. Buayä dä qäsä dowatmqe, hänaqä awä ipe
popo ipu päkŋqeŋqe, Nyi manyiŋqä iqiyä” ätukqe.
33 Iqu e tquaŋga, iqua kimaŋi ätukuwi. “Täqiŋi aŋä avqŋqä eäŋqe,
ämaqä kuapänäŋä tiiŋä du ymisaŋä vatuŋquä diŋqe, ne bretqe äŋgisa
metuŋquäwä?”
34 Itaŋga Iqu yatŋqä tii äwikqe. “He bretqe, äänä meŋäuä?”
Itaŋi iqua, “Ne bretqe, 7 hŋquatä, hämapäkä wäŋqä hnjuatä ämeŋunä”
ätukuwi.
35 I tquaŋguwäŋga Iqu qokä-apäkä iquauŋi, “Qua iqi quamä pmapiyä!”
ätukqe.
36 Iŋgaŋi Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe, Goti Hanjuwä Ique
“äŋguiqä” ätuäqe, äkutätä, itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau qe
äwikqe. Itaŋgaŋi iqua ämotaupiyi, ämaqä iu qe äwikuwi.
37 Qu eeqäŋi äwqä änäpäsäpu, iqi änätqutekuwi, iqua hiqokä-qa 7
ämamikuwi.
38 Qokä iqua buayä äŋguwi, kuapänäŋi 4,000. Apäkiutä ymeqeutäŋi, a
matäuqä ikuwi.
39 Itaŋi Jisasi Iqu qokä-apäkä iu ae ändowatäqe, Iqu yimba iu
ätkamäutä, Makändanä iuŋqä äukqe.

16

*“Si Tquki eäŋiŋqä ämänätquetnä, wäuŋuä hui imäkiyä” ätukuwiŋqä**

1 Parisi hŋquatä, Satyusi hŋquatä Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä
äväpu tii ätukuwi. “Si Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä wäuŋuä
imäkquki etaŋgutqe, si wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä hŋqu imäkätnä
mänätquayä.”

---

§ **15:31** Makä 8:1-10 * **16:** Makä 8:11-13; Lukä 12:54-56

2 Itaŋgi Iqu iquau kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Mäptqä äquveqetä, qäukui
qua häŋesqä qäyqaŋgaŋi, he ‘Qäukui häŋesqä äqiyqe, ziŋuitäŋi mäptqä
äŋguänä täŋqiyä’ tqä-quenjqä.
3 Itaŋga ziŋuitäŋi, he tii tqä-quenjqä. ‘Qaquvqe hea äwitä, qäukui
häŋesqä imäŋgqeŋqe, ii yuŋuä äqunätä piyä qiyäŋqiyä.’ Auqä, qäukuä
iutaŋä hiqŋqe, he hiŋuä äqunäpu, iuta iwäsäupŋqeŋqe, näqŋqä äŋguänä
ämeŋäuä. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu täŋga imäkätŋqeŋqä hiqŋqe, he hiŋuä
äqumbiyi, iuta iuwäsäupŋqä iiŋqe, he maqŋquenjqä.
4 He qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma
qaŋä hiŋgi qŋqä eŋqä-paŋä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueŋi qänaknä
miqä-quenjqä. He ‘Si Tquki eäŋiŋqä ämänätquetnä, wäuŋuä hui imäkiyä’
ändquwä-qe, Nyi wäuŋuä hui mimäkqä imqänä. He näqŋqä mapŋqä
hiqŋqe, hiŋuä-tqä Jona iqu qeyqä” ätukqe. I ätuäqe, quŋi äväma äukqe.

Jisasi Iqu, Parisi iquauŋqätä, Satyusi iquauŋqätä, ätkqeŋqä†

5 Jisasi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua eqä-huäŋä-täŋä
yätäqäŋgisaŋqä äukuwi. Iqua qaŋä äwäpiyäŋgaŋi, bretqe qäsä äma
pqeŋqe, kŋuä hui imäukuwi.
6 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Parisi iquauätä, Satyusi
iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iiŋqe, he maŋitä ämäwqätäupu
äŋguänä mimbiyä.”
7 Iqu i tquaŋgqeŋqä kŋuä indqänäpu, quwqä-quwä tiiŋä ätŋguwi. “Ne
bretqe äma mapqä iququeŋqä, i änatqiyä.”
8 Qu kukŋuä iiŋä ätnmiŋuwiŋqe, Jisasi Iqu näqŋqä eä, tii ätukqe.
“Hiqä quuvqä heqiyqe, wäŋqänäŋäpiyqä. ‘Ne bretqe hmanjqe’ suŋqä
ätätqäŋäuä? Nyi bretqeŋqä maetqä da iqänä.
9 He Nyinyqätä, Nyaqä kukŋuiŋqätäŋi, näqŋqä änä mämeqä
iquwätanä? Buayä hipa hŋgiŋinäŋi, ämaqä kuapänäŋä 5,000 äŋguwiŋqe,
he hui imäuquwätanä? He qae squmä ämamikuwäwä?
10 Itaŋga buayä hipa hiŋgi eeqä hŋgi hŋquaqunäŋi, ämaqä kuapänäŋä
4,000 iqua äŋguwiŋqä-pqe, he hui imäuquwätanä? Iŋganji he qae squmä
ämanyuequwäwä?
11 He iiŋiŋqä maqŋqä eäŋuwi, ii suŋqäwä? Nyi bretqeŋqä kŋuä
nyiyqaŋgi maetqä da iqänä. Nyi Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä,
nätmatqä änyuämäuqä iiŋqe, ‘He maŋitä ämäwqätäupu äŋguänä mim-
biyä’ etqänä” ätukqe.
12 Qu kukŋuä tä qätä äwipiyitaŋi, näqŋqä tiiŋä ämakuwi. “Iqu
nätmatqä bretqä änyuämäuqä iiŋqä mänatqä iqiyä. Oeyä. Iqu Parisi
iquauätä, Satyusi iquauätä, kukŋuiŋqä änatqiyä-qe” näqŋqä ämakuwi.

Pitä iqu, “Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqä” ätkqeŋqä‡

13 Jisasi Iqu aŋä-himqä Sisariya-Pilipai-täŋä iŋgisaŋqä äwäqetaŋi, Iqu
Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, yatŋqä äwikqe. “Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iquenyqe, qokä-apäki kŋuä äänä indqänätqäŋuwäwä? Iqu
tqukä?”
14 I tquaŋga iqua kimaŋi, “Hŋqua ‘Jonä asŋä-qäyqä iqueqä,’ hŋqua
‘Laisa iqueqä,’ itaŋga hŋqua ‘Järämai iqutiyä, hiŋuä-tqä hŋququtiyä?’
ätätqäŋuwiqä” ätukuwi.
15 Iqua e tquaŋguwäŋga, Iqu “Hiyaqä kŋuä duŋi, Nyi tquŋgä?” ätukqe.

---

† **16:4** Makä 8:14-21 ‡ **16:12** Makä 8:27-30; Lukä 9:18-22

16 Saimonä Pitä iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ne äminesŋqä atäuŋuä äkikqä Iqukiyqä. Si Goti Häŋä Pmeqä-täŋä Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä” ätukqe.
17 Itaŋi Jisasi Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Jona iqueqä ymeqä Saimonä iquki, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä ikimäkqeqä. Ämaqä qua täutaŋä hŋqu, kukŋuä tä si mämäktqueqä iqeqä. Oeyä. Ŋqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqunä si ämäktqueqeqä.
18 Itaŋga Nyi si tiiŋä äktqänä. Si Pitä§ iqukiyqä. Itaŋgaŋi ämaqe, aŋä yäŋänäqŋqä hikä haqeqi ämätätqäŋuwä-pa, Nyi Ŋqä ämaqä iquau aquvä ämaqiyätmä, hikä tqueqä haqeqi pmuatemniqeqä. Itaŋgaŋi äpäkoŋqä iqueqä yäŋänäqŋqe, Nyaqä ämaqä aquväqŋqä tquauŋi, änä makittqiyqä yäniqeqä.
19 Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqetaŋä qŋqaŋä hutäuqe, Nyi si ktapmniqeqä. Nätmatqe, si qua täuŋi pmua imäkqaŋgtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä inä imäkäŋqiyä. Itaŋga nätmatqä qua täuŋi hiŋuinä quŋgaŋgtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä asä e imäkäŋqiyä” ätukqe.
20 Itaŋi Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, pmua yäŋänäqŋqä iwimäkätä, tii ätukqe. “Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä miqeŋqä atäuŋuä ikqä Kraisi Iqu, Nyi Qäqunjqae, he ämaqeuŋi awä mätquä pambiyä.”

Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqeŋqä ätukqeŋqä (16:21-17:27)

21 Iŋgaŋi Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi kukŋuä tiiŋä tuätŋqä ätipäqäkqe. “Nyi Jerusälemä iuŋqä umqe. Iqiŋi, ämaqeu miqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatäŋi, qu haŋä-iqä naqänäŋä ändapäpu, Nyi pizqä bäkpnuwiqä. Iwä hea hŋquaqu-hŋque ae äpäwqaŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu Nyi aŋgi änyivauqumuatäniqeqä.”
22 Pitä iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, Jisasi Ique maŋitä ätuma äwäqe, Ique äkasuwä tuätŋqä ätipäqäkqe. “Naqä Iquki, oeyä! Nätmatqä tä, Si mäkimeqä iŋqiyä!” ätukqe.
23 Itaŋi Jisasi Iqu hiqumuaŋä äwiyäqe, Pitä iqueŋi tiiŋä qe ätukqe. “Setänä iquki, wawiyä! Si hikä hänaqä iu äknänä, Nyi quanŋä päknmqä nyimäkŋä-paŋä iqukiyqä. Si qänaknäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kŋuä indqäŋqä iunä miqä itnä, ämaqeuqä kŋuä iunä inyä” ätukqe.
24 Iŋgaŋi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu Nyi qänaknä nyivändätŋqä wiŋgaŋgutqe, iqueqä äwiŋqä eeqänäŋi, kiuä mändi äkittqänätä, iqueqä zä-huätatä huŋqe ämetä, Nyi qänaki nyivändänä.
25 Ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe a yäŋänäqŋqä äkiqätmitätqe, qui imäknäniqeqä. Iŋäqe ämaqä hŋqu, Nyinyqä kŋuä indqänätä, iqueqä häŋä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu häŋä pmetäniqeqä.
26 Itaŋga ämaqä hŋqu nätmatqä qua täuŋi eeqänä ämetä, iqueqä häŋä-pmeqe qui imäkŋgaŋgutqe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, yätamäkqä äänä väniqiyä? Itaŋga ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe aŋgumä metŋqe, squä di väniqiyä?
27 Nyi iiŋä etqäqe, kiqä quati tiiŋiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu Kaniqueqä yäŋänäqŋqe ämetä, Iqueqä eŋätqä iquatä quvepäniqeqä.

§ **16:18** Yoqä Pitä iqueqä quati, ii hikiqä.

Itaŋga Iqu ämaqä eeqänäŋä iuŋi, qu suqä imäkmitpqeŋqe, kimaŋi iŋga väniqeqä.
28 Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä täqi pämä ätqäuŋuwä hŋqua, mapäkoŋqä änä yqänä pmetaŋguwäŋgaŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, ämiqä naqä eŋqä-paŋä-qu pqaŋgi qumbnuwiqä” ätukqe.

17

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitaŋä iŋgqeŋqä**

1 Hiunji 6 ae äpäwqaŋgaŋi, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique, itaŋga käŋgua Jonä ique itmeqe, qoqoŋä quäuqä hŋqueŋqä ätuma ekqe. Iqiŋi iquauqä-quwänä äpmamiŋuwi.
2 Iquauqä hiŋuä iqisaŋi, Jisasi Iqueqä huiwi huitaŋä änyätä, Iqueqä hipeŋui mäptqä eŋqä-paŋä ätätä, qäki qäpaiqänäŋä imänätä we äuŋgqe.
3 Iunä äqunäŋunä tpu ikuwi, Jisasi Iqutäŋi, Mosisi iqutä, Laisa iqutä, anä ätqäunyä kukŋuä tätqätaŋgä äquŋguwi.
4 Ii äqunäpiyiŋqä, Pitä iqu, Jisasi Iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Ne täqi äpmeŋque, ii äŋguänäŋiqä. Iŋi Si äkiŋgaŋgutqe, nyi ittäŋä aŋä hŋquaqui-hŋque mätmqänä. Hŋqu Tqäuä. Hŋqu Mosisi iqueqäuä. Itaŋga hŋqu Laisa iqueqäuä” ätukqe.
5 Pitä iqu kukŋuä änä tätqätaŋga, qaquvqä wenyä-huŋqä hŋqu iquauŋi qe äpatqäkqe. Itaŋi qaquvqä iqueqä yäpä imdaŋi, maŋä hŋqu tiiŋä ätukqe. “Tqu Ŋqä Ymeqä Nyi kuapänä änyinätŋqä Iqueyqä. Iquenyqe, Nyi aquvänä kiiŋä itqäŋänä. He Iqueqä kukŋui qätä wipŋqeqä” ätukqe.
6 Iqueqä ämaqä iqua kukŋuä tä qätä äwipiyi, qu zä kiiŋä wiŋgaŋgi qoŋä äusäukipu, hipeŋui qua bu ekuwi.
7 Itaŋi Jisasi Iqu iqua-täŋä qäqiqi äquvepäqe, iquauŋi itmaqiyätä, tii ätukqe. “He zä miqä pambiyä. Pämä tqäpiyä.”
8 Qu ätkimbu hiŋuä ämäquŋguwi, ämaqä huizi iquaqu aaŋqä etaŋgi, Jisasi Iqu Iqueqä-kiuänä tqäutaŋgi äquŋguwi.
9 Itaŋga qu qoqoŋä yätuta äpäwipiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. “Nätmatqä he hiŋuä äqunäŋuwiŋqe, ämaqä hŋque mätquä pambiyä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua äptepqetaŋi ävämetä, aŋgumä ävauqaŋgutqäŋgaŋqäuä” ätukqe.
10 I tquaŋga, iqua Iqueŋi yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Laisa iqu täŋganä quvepqaŋgi äqunäŋunä. Iŋi ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqua tiiŋi, suŋqä ätätqäŋuwäwä? ‘Laisa iqu Kraisi Iqueŋi hiŋuiqä wimeŋqiyäqeuä.’ ”
11 Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Qu qäyunä ätätqäŋuwiqä. Laisa iqu äpätä, nätmatqä eeqänäŋi aŋgumä jänä imäkäŋqiyä.
12 Itaŋgi Nyi tiiŋä hitmqeqä. Laisa iqu ae äquvepkqeqä. Itaŋga ämaqä iqua qu iquenyqä maqŋqä eäpu, iquauqä äwiŋqä dunä imäkäpu, suqä huitaŋä-huitaŋä itquamiŋuwiqä. Itaŋgi Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, iquauqä huiqä iutaŋi, asä iiŋä meŋqiyä” ätukqe.
13 Iqu iiŋä tquaŋgqeŋqe, iqua näqŋqä tiiŋä ämakuwi. “Tä, Jonä asŋä-qäyqä iquenyqä ätqiyä.”

Jisasi Iqu, ymeqä dŋä quvqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä†

14 Iqua qoqoŋä yätuta äquveppiyi, qokä-apäkä kuapänä imänätaŋguwä iu äwimakuwi. Iŋgaŋi ämaqä hŋqu Jisasi Iqueŋqä äpäqe, qoŋä äusäuepätä tii ätukqe.

---

* **17:** Makä 9:2-13; Lukä 9:28-36 † **17:13** Makä 9:14-29; Lukä 9:37-43a

15 “Naqä Iqukiyä. Nyaqä ymeqä qokä iqu ppqä-täŋä etaŋgi, Si iquenyqä
qeqä äkimänänä. Iqu tä iu äpäknätä, ä eqä iu äpäknätä, qui kuapänä
imäknätŋqeqä.
16 Itaŋga nyi iqueŋi, Tqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iquauŋqä ätuma
äpqä-qe, iqua iqueŋi, äŋguä mimäkqä iquwiqä” ätukqe.
17 Kimaŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquenä, he
quuvqä maeqiyqä itqäŋuwiqä. Hiqä kŋuä indqäŋqetä, suqetäŋi, jänä
hmanjqä. Nyi hesä anäŋi, squäŋgaŋqä pmamqäwä? Ä, hesaŋi haŋä-iqä
squäŋgaŋqä meqämqäwä? Ymeqä iqueŋi, ätuma bpiyä” ätukqe.
18 Itaŋi Jisasi Iqu dŋä quvqä ique äkasuwä tquaŋga, dŋä quvqä iqu
ymeqä iqueŋi ävämeqaŋga, maqänäŋi ymeqä iqu äŋguä qe imäŋgqe.
19 Qänakŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Ique äwimepu,
yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Ne dŋä quvqä ique huätä mämamäuqe, äänä
hitaŋgikä?”
20-21 Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, aaŋä
wäŋqänäŋäpu etaŋgi, he iiŋi änä mimäkqä ipŋqäuä. Nyi naqä-qakuä
hitmqeqä. Hiqä quuvqä heqiyqe, zä-guawä‡ piikä wäŋqä isua eŋqä-paŋä
etaŋgutqe, he qoqoŋä tqueŋi, ‘Täqisaŋi, näŋiŋqä uvä’ tquaŋguwäŋgaŋi,
iqu äwäŋqiyä. He eeqänäŋä iŋi, qeiqinyä imäkpŋqäuä.”§

*Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqeŋqä aŋgi ätukqeŋqä**

22 Jisasi Iqutä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, qua naqä Galili iu
aquvä äqämbiyi, Iqu iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Hea hatŋä mäpäwqaŋga, qu
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi ämaqä iquauqä hipa iu wipŋqäuä.
23 Itaŋi iqua Iqueŋi pizqä päkpŋqäuä. Ga hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä
iuŋi, Goti Hanjuwä Iqu Ique aŋgumä vauqumuatäŋqiyä.” Iqua qätä iiŋä
äwipiyi, äwqä haŋä kiiŋä qe äwikqe.

Hiqäva-imäkqä aŋiŋqä mbqä vqeŋqä

24 Qänakŋi iqua äwäpu, aŋä-himqä Kapänamä iu ätimäukuwi. Iqiŋi
Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä Jerusälemä iu ämätnäŋqä iiŋqe, mbqä
motauqä hŋqua, Pitä iquenyqä äpäpu, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Hiqä
Ämetqueqä Iqu, hiqäva-imäkqä aŋiŋqe, mbqä ävätŋqätanä, ä mävqä
itŋqätanä?”
25 Pitä iqu “Ŋŋqä. Iqu ävätŋqeqä” ätukqe.
Itaŋi iqu aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväqe, kukŋuä hui matqäŋga, Jisasi Iqu
yatŋqä tii äwikqe. “Saimonä iquki, si kŋuä äänä kiyqiyä? Ämaqä ämiqä
qua täutaŋä iqua, mbqä huitaŋä-huitaŋi, tquesa ämotautqäŋuwäwä?
Iquauqä ymeqä iquautatanä, ä ämaqä hŋquau-mändatanä?”
26 Kimaŋi iqu, “Ämaqä huizi iquaiqä” ätukqe.
I tquaŋga, Jisasi Iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Iiŋitaŋi, ämaqä miqä
iquauqä ymeqä iqua mävqä itqäŋuwä-pa, Goti Iqu Iqueqä ymeqä-quauta
mämotauqä yänä.
27 Ii qäyä etaŋgqä-qe, ne iquau äwqä äkasuwä iwimäkqä iiŋqe, si
äwätnä, eqä-huäŋä iuŋi hämapäkäŋqä guä quväyä. Hämapäkä kiŋganä
äpiŋä iqueŋi, si iqueqä maŋi a hutamäkätnä, mbqä hŋqu yäpä iŋgisa

‡ **17:20-21** Jisasi Iqu zä-guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä.
§ **17:20-21** Ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, “Matiu iqu kukŋuä hui inä äqäkqeqä” kŋuä indqänätqäŋä. Kukŋui tiiŋiqä. “Dŋä quvqä tiiŋä iqua huätä dowatqe, Goti Iquenyqä tääqä ätätnä, buayä maŋqä itnä dutanjqä.” * **17:20-21** Makä 9:30-32; Lukä 9:43b-45

witaŋgi qundŋqinyä. Si mbqä iqu ämetnä, Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋiŋqe, yeqä-yeuäŋqä iquau wisŋqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Iqunä miqeuŋgaŋqä ätkqeŋqä (18:1-20:34)

18

*Yoqä naqä, tqukua mapnuwäŋqe?**

1 Iŋganı wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Jisasi Ique äwimepu, yatŋqä tii äwikuwi. “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeu äpmeŋuwä iquautaŋi, huizi iquau mipŋqe, yoqä naqä tqukua mapnuwäŋqäwä?”

2-3 I tquaŋguwäŋga, Iqu ymeqä hmbi tääqä ätuätumeqe, iquauqä awä iqi pämä ämatqätetä, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etmqänä. He hiqä kŋuä äkunmäknäpu, ymeqä täpu eŋqä-pa matimäuqä iqaŋgpqe, he Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋi, mäpaquvqä ipnuwiqä.

4 Ämaqä hŋqu iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, ymeqä täpu eŋqä-pa ätimäutqe, iqu yoqä naqä ämetä, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋi, huizi iquau ämäwqätäuŋqiyä.

5 Ämaqä hŋqu Nyinyqä kŋuä indqänätä, ymeqä täpu eŋqä-paŋä tiiŋä hmbi itmetä, äŋguänä iwimäkätqe, iqu Nyi-pqe asä iiŋä nyimäkqiyä.

6 Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätŋqä täutaŋä hmbu, ämaqä hŋqueuä suqä imäkqaŋgqä du hiŋuä äqunätä, asä iiŋi imäkätä quanŋä päkŋgaŋgutqe, ämaqä iqueŋi, haŋä-iqä naqänäŋi wimenä. Ämaqä hŋqua hikä naqänäŋä hŋqu ämepu, iqueqä hiiŋuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huäŋä bu tnämäueqaŋgpqe, ii haŋä-iqä wäŋqäpiyqä. Haŋä-iqä ique wimeniqä iqu, tqueŋi aaŋä naqänäŋä ämäwqätäunä.

Quuvqä heqiyqä qui mimäkqeŋqä†

7 Oänä, ämaqä qua täutaŋä eeqänäŋä iquenä. Naqä-qakuiqä. Ämaqe, qu suqä quvqä du quanŋä päkmbŋqeŋqe, nätmatqä huitaŋä-huitaŋi wimenä. Iŋäqe, ämaqä suqä quvqä iiŋä iqua äma äpätqä iqu, haŋä-iqä naqänäŋä meniqeqä.

8 Tqä hipaiŋä-qe, yukiŋä-qe suqä quvqeŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe, huätä ätävätnä bi tnämävä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, tqä huiwitaŋä hmbu yuuwä ätänätqä-qe, si suqä quvqä iiŋi mimäkqä iŋä-qae, häŋä-pmeqe ämatŋqinyä. Si iiŋä mimäkqä iqaŋgtqe, huiwä yuuwä matäŋqä-qe, qu si tä maisquä iŋqä iu ktnämäupnuwiqä. Huiwä hmbi yuuwä täŋqe, haŋä-iqä ii, wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä.

9 Tqä hiŋui suqä quvqeŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe, huätä ätqoätnä bi tnämävä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, hiŋuä hŋqunä äqännä, häŋä-pmeqe ämatŋqinyä. Si iiŋä mimäkqä iqaŋgtqe, hiŋuä hŋquaqu yqänä qänätaŋgnä, qu si tä maisquä iŋqä iu ktnämäupnuwiqä. Hiŋuä hŋqunä qŋqe, haŋä-iqä ii, wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä.

10-11 Ymeqä wäŋqä isuauä awä iqisaŋä hmbinyqe, ‘Ipu nätmatqä hiŋginäwaŋqeqä’ kŋuä miqä pambiyä. Kŋuä iquenyqe, he äŋguänä wimasipiyä. Nyi he tii hitmqeqä. Ynaunjqä qäukuä yätuŋä ymeqä tquau ämitqäŋuwä iqua, qu Ŋqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä hiŋuä iqi ätqäuŋäuä.”‡

---

* **18:** Makä 9:33-37; Lukä 9:46-48 † **18:6** Makä 9:42-48 ‡ **18:10-11** Ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, “Matiu iqu kukŋuä hui inä äqäkqeqä” kŋuä indqänätqäŋä. Kukŋui tiiŋiqä. “Ii tiiŋiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqä qui imäkmbŋqä iqaŋguwä iquau häŋä iqumuatätŋqä äpqeqä.”

Kukŋuä ktqä, sipsipqä imatŋgqeŋqä§

12 “He kŋuä äänä heyqiyä? Ämaqä hŋqu sipsipqä kuapänäŋä 100
täŋä-qu emitätqe, ga iquautaŋä hŋqu imatnätqe, iqu qävqä miqä in-
iqiyä? Oeyä. Iqu kuapänäŋä 99 iquau qoqoŋä iu äpmuatemä äwätä,
imatnätqä iquenyqä qävqä yäkiŋqiyä. 13 Nyi naqä-qakuänäŋä etqänä.
Iqu sipsipqä kuapänäŋä 99 mimatŋqä iquauŋqe yeeqä itäqä-qe, sipsipqä
kiuänäŋä imatnätqä iqueŋi, aŋgi itmetqe, iŋgaŋi iqueqä yeeqä iiŋqe, aaŋä
naqänäŋä yäniqeqä.
14 Asä iiŋi, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu, ymeqä isua eŋqä-
paŋä hmbu imatnätä qui imäknätŋqe mäwiŋqä inä” ätukqe.

Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu, si quvqä ikitqueqä iiŋqä

15 I ätuätäqäŋgaŋi, Iqu kukŋuä hui-pqe inä ätukqe. “Tqä quuvqä
anä heqiyqä iqu si quvqä ikitqueqaŋgutqe, si iquenyqä äwätnä, qeeqä-
qeuänä äpmanyä, iqueqä suqä imäkätqeŋqä kukŋuä ätäsinyä, kukŋuä
jänä imäkiyäŋqä yamwiqä inyqä. Iqu saqä kukŋui qätä kiyqaŋgutqe, si
tqä näueqä iqueŋi aŋgumä itmenyä.
16 Iqu saqä kukŋui qätä makiyqä iqaŋgutqe, si Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä
ätkqä-pa qänaknä itnä, ämaqä hŋqunäŋä-qe, hŋquaquiŋä-qe itmetnä,
iqutä kukŋuä anä tpŋqeqä. Goti Iqu tii ätkqe. *‘Ämaqä hŋquaquiŋä-
qe, hŋquaqui-hŋqueŋä-qe kukŋuä asänäŋä dinä tqaŋgpqe, he qätä iunä
wiyqäpnä.’**
17 Itaŋgi iqu iquauqä kukŋui qätä mawiyqä iqaŋgutqe, si ämaqä Goti
Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋi, iqueqä suqeŋqä
tutŋqeqä. Itaŋi iqu iquau-pqe qätä mäwiyqä iqaŋgutqe, suqä si ämaqä
quuvqä maeqiyqä iquautä, mbqä motauqä iquautä, itquetqäŋä-pa, ga si
ique-pqe asä inä itquatŋqeqä.
18 Nyi naqä-qakuänäŋä tii etmqänä. Nätmatqe he qua täuŋi pmua
imäkqaŋgpqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä inä imäkäŋqiyä.
Itaŋga nätmatqä qua täuŋi hiŋuinä quŋgaŋgpqe, Goti Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqu-pqä asä e imäkäŋqiyä.
19-20 Itaŋga Nyi kukŋuä hui inä hitmqeqä. Ämaqä hŋquaquŋä-
qe, hŋquaqui-hŋqueŋä-qe Nyaqä yoqeŋqä aquvä qäŋgaŋgpqe, Nyi
iquatä anä pmamqänä. Iiŋiŋqe, ämaqä hesaŋä qua täutaŋä hŋquaqu,
iquaquiyqä kŋui nätmatqä hŋquenyqä naqä-hŋqunä indqänäsinyä tääqä
siyqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu äväŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, wäuŋuä-wiyqä hŋqu, hŋquququenyqä huäqä mäwuŋqä ikqeŋqä

21 Iŋgaŋi Pitä iqu Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi äpäqe, yatŋqä tii äwikqe.
“Naqä Iquki, ŋqä näueqä hŋqu suqä quvqä indqueqaŋgutqe, iqueqä suqä
quvqeŋqe, nyi äwqä haŋui, squmä änä imäknmniŋqäwä? Hipa hŋgiŋi
eeqä hŋgiŋi hŋquaquiŋi, ii äŋguätanä?”
22 I tquaŋga kimaŋi, tii ätukqe. “Suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä
imäkŋqeŋqe, Nyi hipa hŋgiŋi eeqä eäqe, hŋgiŋi hŋquaquŋä iuŋqe,
maktqä da iqänä. Si suqä quvqeŋqä äwqä haŋui imäkŋga-imäkŋga
äwätnä, aaŋä kuapänäŋä 490 iuŋi ämäwqätäutŋqeqä.
23 Nyi e äktqe, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, kukŋuä ktqä
tiiŋä etaŋgiyqä. Ämiqä naqä hŋqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iqua mbqä
hiŋginäwa ämequwi, aŋgi wipŋqä winyäŋqiyä.

---

§ **18:10-11** Lukä 15:3-7 * **18:16** Kukŋuä-suqä 19:15

24 Iqu aŋgi metŋqä ipäqiyqaŋganı, qu wäuŋuä-wiyqä hŋque iquenyqä
ätuma ppŋqäuä. Iqueqä hiŋginäwa meqe, mbqä aanä kuapänäŋä
10,000,000 kinaiqä.
25 Iŋäqe, iqu kima vätŋqe hma etaŋgutqe, ämiqä iqu tii tuäŋqiyä. ‘He
ämaqä tquesä, iqueqä ymeqä-apäkä iutä, iqueuä nätmatqä eeqänäŋä-
pqe, ämaqä hŋqua mbqä ipŋqä qäsä ätuma upuiyä. Iŋi, imbqua ämaqä
iquauqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hipŋqänänyä. Itaŋga he mbqä kimanı,
iuta mapŋqänänyä.’
26 Wäuŋuä-wiyqä iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, iqu ämiqä iqu-täŋä
qäqiqi äpäknätä, qoŋä äuktäuä, tii tuäŋqiyä. ‘Yää, si nyinyqä huäqä
kuŋganguti, hiŋuä äqännä pmayä. Itaŋga nyi si hiŋginäwa ämäktaukqe,
kimanı äktapmqänä.’
27 Itanı ämiqä naqä iqu iquenyqä huäqä wuŋgangi, iquenı
ävquatäwatätä, iqueqä hiŋginäwa ämamiŋqä-pqe, pipa iuŋi, yoqe huätä
kutäŋqiyä.
28 Itanı wäuŋuä-wiyqä iqu yäpaqä mäŋgisa äpäwäqe, iqueqä wäuŋuä
anä isinyä 10 kina hiŋginäwa ämotaukqä hŋque wimeŋqiyä. Iqu ique
a äkiqätätä, hiiŋuä-qo iu a äkiyamäkätä, tii tuäŋqiyä. ‘Si hiŋginäwa
ämakŋä eeqänäŋi, täŋga maqä dapiyä!’
29 Iutanı wäuŋuä anä imisiyqä iqu quanŋä äpäknätä, ‘Yää, nyinyqä
huäqä kuŋganguti, hiŋuä äqännä pmayä’ tuäŋqiyä. ‘Nyi si hiŋginäwa
ämäktaukqe, kima ktapmqänä.’
30 I tquaŋganı, kiŋganäŋä iqu iiŋiŋqe mäwiŋganŋgi, ‘Oeyqä’ ätuätä,
iquenı guä pmuateqä anä iuŋqä ätuma wäŋqiyä. Iqueqä hiŋginäwa
ämotaukqe, kimanı qäyunä äyä hiqaŋganqe, iu yqänä pmetäŋqiyä.
31 Ämaqä wäuŋuä anä imipqä huizi iqua, ämaqä iqu i imäkqaŋgi
äqumbiyi, qu äwqä hanä wiŋganguti äwäpu, iquauqä ämiqä naqä ique,
suqä e timäuqaŋgi äqumbqeŋqä tupŋqäuä.
32 Iŋganı ämiqä naqä iqu, iquenı tääqä ätuätumetä, tiiŋä tuäŋqiyä.
‘Si wäuŋuä imäkqä ququvqä-qukiyqä. Kiŋganäŋi si zääqä dqaŋgnä, tqä
hiŋginäwa naqänäŋä ämändaukŋi, nyi pipa iuŋi huätä äyä äkuteqeqä.
33 Nyi sinyqä huäqä änuŋgqeqä. Iŋi suŋqäwä? Si tqä wäuŋuä anä
imäkqä iquenyqä huäqä makuŋqä iqeuä’ tuäŋqiyä.
34 Itanı iqu äwqä tnäŋä wiŋganguti, ämaqä täŋä-huŋqä vqä iquauqä
hipa iu väniqeqä. Iqueqä hiŋginäwa ämotaukqe, kimanı qäyunä äyä
hiqaŋganqä, iu yqänä pmetäŋqiyä.
35 He hiqä näueqä hŋqu suqä quvqä etqueqaŋganı, iqueqä suqä
quvqeŋqä äwqä hanuä mimäkŋqä iqaŋgpqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqu-pqe, ämiqä iqu iqä-pa iiŋä emäkäŋqiyä” ätukqe.

19

*Suqä, apäkä huätä dowatqeŋqä**

1 Jisasi Iqu kukŋuä tä qäpu ätuäqetanı, Iqu qua Galili iuŋi äväma, qua
Jutiya eqä Jotänä ique yätäqä näŋgisaŋqä äukqe.
2 Itanı ämaqä aanä kuapänäŋä, Iquenı qänaki äwivändkuwi. Itaŋga
iqiŋi, Iqu iquauqä yaqe äŋguä iwimäkmiŋqe.
3 Itaŋganı Parisi hŋqua Ique äwimepu, “Iqu kukŋuä quvqä hui
natqaŋgutqe, Ique kukŋuä mitquaŋqä” kŋuä ämapu, yatŋqä tiiŋä

* **19:** Matiu 5:31-32; Makä 10:1-12; Lukä 16:18

äwikuwi. “Ämaqä hŋqu iqueqä äwiŋqetanä apäki huätä dowatqe, näyaqä suqä iuŋi, äŋguätanä, quvqätanä?”
4 Kimaŋi, Iqu tii ätukqe. “He Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqe, kukŋuä tiiŋi a matäuqä itqäŋuwätanä? Kiŋganäŋi, *Goti Nätmatqä Eeqänäŋä Imäkqä Iqu, ämaqe imäkätäqäŋgaŋi, Iqu qokätä apäkätä imäkkqeqä.*†
5 Iiŋä imäkätäqetaŋi, tiiŋä ätkqeqä. *‘Qokä hŋqu, kandä-känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänyinyä, huiwä naqä-hŋqunä änyinyä pmeqäŋqeqä.’*‡
6 Goti Hanjuwä Iqu iiŋä ätkqeŋqä, qäyaqu huiwi hŋquaqu miŋqä, hŋqunä änyinyä pmesiyäŋqeqä. Iiŋä etaŋgi nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hŋqunä ämamonyetqe, ii ämaqä hŋqu mandumakqŋqeqä” ätukqe.
7 E tquaŋga, Parisi iqua Iqueŋi, yatŋqä änyä-häŋä hŋqu tiiŋä äwikuwi. “Iŋi, Mosisi iqu suqä tiiŋi, änääŋqä änätapkqäwä? Iqu suqe, ‘Ämaqä hŋqu huätä dowatqä tuwaŋuä äqiyätä, apäki ävätä, ii huätä dowatätŋqeqä’ ätätä änätapkqeqä.”
8 I tquaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi tii ätukqe. “He ämaqä hŋgisanä iquendaŋgi, Mosisi iqu apäkä huätä qäyä dowatpŋqä hiŋuinä eqäŋgqeqä. Iŋäqe kiŋganäŋi suqä täutaŋi maeqä imiŋqe.
9 Nyi tiiŋä hitmqeqä. Ämaqä hŋqueqä apäki, ii ämaqä hŋqutä miqä imitätqä, iiyqä qokiqu iiŋi hiŋgi huätä ändowatätä, apäkä hui-mända ämetqe, iqu suqä huiwä yaŋä ikiqe, imäkqiyä” ätukqe.
10 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, qu kukŋuä tä qätä äwipiyi, Iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Täukueqä! Ämaqä hŋqu Si ätŋä täuŋi qänaknä itä, iqueqä apäkitä anä äpmamitätqe, iqu haŋä-iqä naqänäŋä ämattqiyenäŋqiyä. Suqä apäkä mämeqä iqe, ämäwqätäuänä.”
11 Itaŋga Iqu tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä ii meqe, ämaqä eeqänäŋä iuqä hmanjqä. Oeyqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu yäŋänäqŋqä ävqä iquanä mapŋqäuä.
12 Ämaqä kukŋuä ii ämetqä iqu, äŋguä meŋqiyä. Nyi e ätqäqe, ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqua, känai ämikqäŋgatqä huiwi qui imäknätä, apäkä mämeqä ipŋqäuä. Ämaqä hŋqua, hŋqua-mända ya äyitqätaŋgä, iqua apäkä mämeqä ipŋqäuä. Itaŋga hŋqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋqä kŋuä indqänäpu, quwqä-quwä pmua imäknäpu, apäkä mämeqä ipŋqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä isuau hipa haqeqi äwikqeŋqä§

13 Iŋgaŋi ämaqe, Jisasi Iqu ymeqä isuau hipa haqeqi äwiyätä, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä wimäkätŋqä tääqä tuätŋqä wiŋgaŋgi, quwqä ymeqä isuau ätuma äpkuwi. Iŋäqe, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Ymeqe, ätuma mapqä pambiyä” ätukuwi.
14 I tquaŋguwäŋga, Iqu “He ‘oeyä’ mätquä pambiyä. Isua änyimapŋqä qäyä äppiyä. Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋi, ymeqä täsua eŋqä-paŋä iiŋä isuauqeqä.”
15 Itaŋi Iqu ymeqä isuau äŋguä iwimäkätŋqä, hipa haqeqi äwiyäqetaŋi, iqiŋi äväma äukqe.

*Hikŋä mbqä kuapä-täŋä hŋqu, Jisasi Iqutä kukŋuä ätkiyiŋqä**

---

† **19:4** Ipäqäkqä 1:27 ‡ **19:5** Ipäqäkqä 2:24 § **19:12** Makä 10:13-16; Lukä 18:15-17 * **19:15** Makä 10:17-31; Lukä 18:18-30

16 Hea hŋqueŋi, hikŋä hŋqu Jisasi Iquenyqä äpätä, tii ätukqe. “Näqŋqä-
vqä Iqukiyä. Nyi häŋä hea ique-ique pmeqä mamqe, suqä äŋgui äänä
imqäwä?”
17 I tquaŋga, Iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Si suqä äŋguiŋqä suŋqä yatŋqä
änyinyä? Äŋguänäŋi, Goti Hanjuwä Iqu kiqä-kiuänänjqä. Iŋäqe si
häŋä hea ique-ique pmeqe matŋqä kiŋgaŋgutqe, si Goti Hanjuwä Iqueqä
suqeuŋi qänaknä isŋqeqä” ätukqe.
18 Iŋganji ämaqä iqu yatŋqä tii inä äwikqe. “Si suqe, äkitaŋiŋqä tnyä?”
Kimaŋi, Iqu “Suqä tiiŋä ätnäŋqä iquaŋqä ätqänä” ätukqe.
*“Si ämaqä pizqä mapäsqä panä. Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi
yaŋä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukŋuä jänä imäkqä iqueŋi,
quaŋgä mätquä panä.*
19 *Tnaqä-tnuŋuau yäpä iqi qänaknä iqätŋqe.*† *Itaŋga tqä-täuŋqä
äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä si-täŋä qäqiqiŋä iquauŋqe, asä ii kinyätŋqeqä.”*‡
20 Jisasi Iqu i tquaŋga, hikŋä iqu tiiŋä ätukqe. “Suqä eeqänäŋä täuŋi,
nyi qänaknä itŋqeqä. Ga nyi äwaŋi, nätmatqä äkiŋqä itqäŋänä?”
21 Itaŋi Jisasi Iqu iqueŋi tiiŋä qe ätukqe. “Si jänänäŋukui hisŋqä
kiŋqaŋgutqe, tqä nätmatqä eeqänäŋi, ämaqä hŋqua mbqä ipŋqä äma
äwätnä, iuta mbqä ämatqe, ämaqä nätmatqä maeqä iquau yaŋä
wisŋqeqä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, qäukuä yätutaŋä nätmatqä äŋguänäŋä-
täŋukui hisŋqinyä. Ga si Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe.
22 Hikŋä iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, nätmatqä kuapänäŋä-täŋu etaŋgi,
iqueqä äwqä imdaŋi haŋä-iqä ämeqe, äväma äukqe.
23 Iqu ae äväma uwqaŋga, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä mbqä kuapä-
täŋä iqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iu paqupŋqe, qeiqinyä manä,
yäŋänäqŋqeutanä paqupnuwi.
24 Nyi he aŋgumä etqänä. Kametqä hŋqu, qäkä guä ktäpiqä yäŋä hovqä
iu wätŋqe, iqu yäŋänäqŋqeutanä wänä. Iŋäqe, ämaqä mbqä kuapä-täŋä
iqua, Goti Iqueqä miqeuŋqä paqupŋqä yäŋänäqŋqe, kametqä iqueqeuŋi
ämäwqätäunä.”
25 Wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua kukŋuä ii qätä äwipiyi, qu yäuŋuä
naqänäŋä ipu, tii ätkuwi. “Mbqä kuapä-täŋä iqua yäŋänäqŋqeuta
paqupŋqä etaŋgutqe, ämaqä qui imäknätqäŋuwitaŋi, häŋä hea ique-ique
pmeqe, tqu meniqiyä?”
26 Itaŋi Jisasi Iqu iquauŋi hiŋuä jänä äqunä, tii ätukqe. “Ämaqe, iiŋi änä
mimäkqä iqaŋgpqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänäŋä imäkätŋqe,
Yäŋänäqŋqä-täŋueqä.”
27 Iŋganji, Pitä iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Nenyäŋqe äänä etaŋgiwä?
Ne nätmatqä eeqänäŋi ävämaŋi, Si qänaki äyä äkivändäŋunä. Iŋi ne
nätmatqe, äkitaŋi metuŋquäwä?”
28 Itaŋi Jisasi Iqu iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänäŋä
etqänä. Hea nätmatqä eeqänäŋi änyä-häŋä ätimäutqäŋganji, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu yoqä naqä-täŋä-qu eätä, zä-hawä aaŋä äŋguänäŋä iu
pmeniqeqä. Iŋganji he ämaqä Nyi qänaki änyivändäŋuwä iquenä-pqe,
zä-hawä äŋguänäŋä huizi 12 iu äpmapu, Israitqä iquauqä hueqä-himqä
12 iquau mipnuwäŋqeqä.
29 Itaŋga qokä-apäkä Nyaqä yoqeŋqä kŋuä indqänäpu, quwqä aŋä
iutä, käta-käŋguäkautä, känanyi-känapqautä, kanuŋuautä, känaqautä,

† **19:19** Aŋgumä Itmakqä 20:12-16; Kukŋuä-suqä 5:16-20 ‡ **19:19** Hiqäva-imäkqä 19:18

ymeqä iquautä, qua itä, ävämapqä iqua, qu eeqänäŋi, kuapänä 100 inä
ämepu, häŋä hea ique-ique pmeqe, ämapnuwiqä.
30 Ämaqä täŋga yoqä-täŋä äpmeŋuwä iutaŋi, kuapänäŋä hŋqua qänaki
pmapnuwiqä. Itaŋga ämaqä täŋga yoqä maeqä äpmeŋuwä iutaŋi,
kuapänäŋä hŋqua yoqä-täŋä pmapnuwiqä” ätukqe.

20

Kukŋuä ktqä, ämaqä wainqä wäuŋuä iu ipnuwäŋqä iiŋqä

1 “Nyi kukŋuä ämaqä yoqä-täŋä pmapnuwä iquauŋqä i etqe, ii tiiŋä
etaŋgi. Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, tiiŋä eŋqä-paŋiqä. Ämaqä
hŋqu qua kanä eä, ziŋuä quaesqäŋga 6 klokiuŋi ämaqä hŋquau, iqueqä
wainqä wäuŋuä iu wipŋqä, itmewäŋqiyä.
2 Ämaqä wäuŋuä imipqä iqua, ‘Ne hiunji tque wäuŋuä itanä, mbqä
huätäkŋqä metuŋqueqä’ tquaŋguwäŋga, ämaqä naqä iqu iquauŋi, iqueqä
wainqä wäuŋuä iuŋqä dowatäŋqiyä.
3-4 Hiunji ziŋuitäŋi 9 klokŋga, iqu äwätä, ämaqä hŋqua ququawä
aquväqŋqä iu hiŋginäwa tqäutaŋgä äqunäqe, tiiŋä tuäŋqiyä. ‘He-pqe
äwäpu, nyaqä wainqä wäuŋuä iu wäuŋuä iqaŋgpqe, nyi mbqe, qäyunä
etapmqänä.’
5 I tquaŋga, qu upŋqäuä. Hiunji quemisqä 12 klokŋgatä, äwiyqä 3
klokŋgatä, ämaqä naqä iqu ququawä aquväqŋqä iuŋqä aŋgi äwätä, suqä
asitaŋinä imäkäŋqiyä.
6 Itaŋi heatqä awiyqä 5 klokiuŋi, iqu äwätä, ämaqä huizi iquau-
pqe, hiŋginäwa pämä tqäutaŋgä äqunäqe, yatŋqä tiiŋä väŋqiyä. ‘Äänä
etaŋgikä? He hiunji tqueŋi, wäuŋuä maeqä hiŋgi, suŋqä tqäuŋäuä?’
7 Qu kimaŋi, ‘Ämaqä hŋqu, ne wäuŋuä mänätapqä iqeqä’ tupŋqäuä.
Itaŋi iqu iquauŋi, ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäuŋuä iu, wäuŋuä
nyipiyä’ tuäŋqiyä.
8 Hiappkä ae äyä wiqaŋga, wäuŋuä kaniqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä
iquau miqä ique, tiiŋä tuäŋqiyä. ‘Si ämaqä wäuŋuä imäkqä iquau
tääqä ätuätumetnä, mbqä wiyä. Si mbqä wisŋqä ipäqiyätŋäŋganj,
qänaki ätimäupqä iquau ganä ävätnä, qu-ganä ätimäupqä iquauŋi qänaki
wisŋäŋqeqä.’
9 Ga ämaqä wäuŋuä heatqä awiyqä 5 klokiu ipäqäpqä iqua äpäpu,
hŋqunä-hŋqunä mbqä huätäkŋqä mapŋqäuä.
10 Itaŋga ämaqä wäuŋuä qu-ganä ipäqäpqä iqua äpäpu, ‘Ne mbqä
kuapänä meŋqunä’ kŋuä indqäŋgaŋgpqä-qe, oeyqä. Iqua-pqe hŋqunä-
hŋqunä mbqä huätäkŋqä hŋqunä mapŋqäuä.
11 Qu quwqä mbqä ämepiyä du hiŋuä äqumbiyi, wäuŋuä kaniqueŋi
äkasuwä tiiŋä tupŋqäuä.
12 ‘Ämaqä qänaki ätimäuquwä iqua, wäuŋui wäŋqäpu qäyä iquwä-qe,
si mbqe ne änätapŋä-paŋi, iquau-pqe asänä äwinyä. Ne wäuŋuä tnäŋä
iqa pätqätaŋgu, mäptqä-pqä natätŋqe, täŋga täsuwänä.’
13 Wäuŋuä kaniqu qätä iiŋä äwiyäqe, ämaqä iquautaŋä hŋqueŋi tiiŋä
tuäŋqiyä. ‘Näueqä iqukiyä. Nyi siŋi, quvqä miktqueqä iqänä. Täŋga
ziŋuitäŋi, ye mbqä huätäkŋqeŋqä “äŋguiqä” ätquee. Qäyutanä?
14 Si tqä mbqe ämetnä, uvä. Ŋqä änyiŋqä dutanä, ämaqä yäpakä äpätqä
iqueŋi mbqä asiqunä wimqänä.

15 I nätmatqä tqä ma, ŋqeqä. Nyaqä mbqe iwäsäuqaŋganı, ŋqä änyiŋqä
iunı, pmua tqu nyimäkätŋqäwä? Aaŋqeqä. Nyi ämaqä tquauŋı suqä
äŋguä di iwimäkqaŋgqeŋqe, si äkasuwä suŋqä kmŋgiyä?' tuäŋqiyä."
16 Itaŋı Jisasi Iqu tii ätukqe. "Kukŋuä ktqä ämänätqueqä-pa, asä iiŋı,
ämaqä täŋga yäpakä äpmeŋuwä iqua, hiŋuiqä pmapnuwiqä. Itaŋga
ämaqä täŋga hiŋuiqä äpmeŋuwä iqua, qänaki pmapnuwiqä" ätukqe.

*Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqeŋqä aŋgumä ätukqeŋqä**

17 Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä qaŋä äwätäqäŋganı, Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä 12 iquaunä ämitmetä, qeiqi tiiŋä ätqäumiŋqe.
18 "Qätä nyipiyä. Täŋganı ne Jerusälemäŋqä äyätanä, äyä ätqeyqunä.
Yäŋiŋı, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋı, qu hiqäva-imäkqä naqä
iquauqätä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä, hipa iunä wipŋqäuä.
Itaŋga iqua Iqueŋı, kukŋuä ämitäpu, 'Iqu äpäkonätŋqeqä' tpŋqäuä.
19 Iŋganı qu Iqueŋı, ämaqä Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau-mända
wipŋqäuä. Ämaqä iiŋä iqua, Iqueŋı ewiiqä kukŋuä ämitäpu, täuatätäu
ipu, itaŋga zä-huätati äuepŋqäuä. Itaŋı hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä iunı,
Goti Hanjuwä Iqu Ique aŋgumä ävauqumuatäŋqiyä" ätukqe.

Jemisi Jonä gueqiyqä känai, Jisasi Ique yatŋqä äwikqeŋqä†

20 Qänakŋı Sepri iqueqä ymeqä iŋgueqiyqä känai, Jemisi iquesä Jonä
iquesä ätuma, Jisasi Ique äwimakuwi. Äwimapiyi, ii Iqu-täŋä iqi qoŋä
äwoktäutä, "Nyi yatŋqä hŋqu kimqänänjqä" ätukqe.
21 Itaŋı Iqu iiŋı yatŋqe, "Si nätmatqä äkitaŋiŋqä kiŋgiyä?" ätukqe.
Ii kimaŋı tii ätukqe. "Nyi Si ämaqä ämitŋäŋganı, tii ttŋqeŋqä
änyiŋgiyä. Ŋqä hiknä tquaqu, hŋqu saqä hipa ämuaŋgisa pmeqaŋga,
hŋquqqu hipa qunamäuqäŋgisa pmeniŋqeqä."
22 Iqu kima tiiŋä ätukqe. "Nätmatqä he yatŋqä änyiquwiŋqe, he
änyä maqŋqä yqänä eŋäuä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyäŋqe,‡ qe-pqä inä
nyiyŋqätanä?"
Itaŋı iquaqu, "Ŋŋqä. Ye-pqä qäyu äneŋqueä" ätukiyi.
23 Iqu iquaquiŋı tii ätukqe. "Qe naqä-qakuä ändqinyqä. Eqä-häkä
Nyi nmqä änyäŋqe, qe nyiyŋqeqä. Iŋäqe Ŋqä hipa ämuaŋgisatä,
qunamäuqäŋgisatä pmanyiyäŋqe, Nyi atäuŋuä miqä da imqänä. Nyaqä
Apiqu ämaqä hŋquaqu atäuŋuä itä, zä-hawi ämaqä iquaquinyqä näwenyä
ämaeqeqä."
24 Wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 10 iqua, iŋgueqi Ique tquaŋgiyiŋqä qätä
äwipiyitaŋı, qu iquaqui himänä äwiyäpu, äwqä äkasuwä imäkkuwi.
25 Iwä Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. "He näqŋqeqä.
Ne Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau miqä iqua, yäŋänäqŋqetä, yoqä
naqetä ämapu, quwqä ämaqeuŋı, äwiŋqä quwqä dunä qänaknä ipŋqä
iwimäkätqäŋäuä.
26 Iŋäqe, hiyaqä awä iqiŋı, suqä tä mäwiqä itŋqeqä. Oeyqä. Ämaqä
hŋqu, hiyaqä awä iqisaŋı hiqä ämeyätŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu heqä
wäuŋuä-eyqä-qu pmetŋqeqä.
27 Auä, ämaqä hŋqu, hiqä naqä pmetŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu hiyaqä
wäuŋuä-eyqä hiŋgäŋqä-qu pmetŋqeqä.
28 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu suqä iiŋı asä inä imäkqiyä. Iqu äpkqe,
ämaqe Ique wäuŋuä yätamäkqä wipŋqä äpkqä manä, oeyqä. Iqu äpkqe,

---

* **20:16** Makä 10:32-34; Lukä 18:31-34 † **20:19** Makä 10:35-45 ‡ **20:22** Jisasi Iqu eqä-häkiŋqä naqä-qakuä ätkqä hmanä. Ktqe ätkqeqä. Iqu haŋä-iqä Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iuta wimeniŋqä diŋqä ätkqe. Matiu 26:39; Jonä 18:11; Itkimäkqä 16:19.

iquau wäuŋuä yätamäkqä ävätä, Iqueqä häŋä-pmeqe ävätä, qokä-apäkä kuapänäŋä iquau aŋgu mbqä imetŋqä äpkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, hiŋuä pisqä hŋquaqui äŋguä iwimäkkqeŋqä§

29 Iqua aŋä-himqä Jeriko ävämeqaŋguwäŋga, qokä-apäkä kuapänäŋi
Ique qänaki äwivändkuwi.
30 Iŋgaŋi ämaqä hiŋuä pisqä, hänaqä maŋä iqi äpmeqäsmiŋiyä
hŋquaqu, “Jisasi Iqu qaŋä äpqiyä” tqaŋgä äwiyitaŋi, tääqä yäŋänäqŋqä
tiiŋä ätukiyi. “Naqä Iqukiyä. Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si yenyqä qeqä
äkimänänä.”
31 Qokä-apäki, qu iquaqu tääqä tqaŋginyä qätä äwipiyi, maŋä matqä
iyŋqä yäŋänäqŋqä ätukuwi. Iiŋä qäyä ätquaŋguwä-qe, iquaqu aaŋä
tääqä yäŋänäqŋqä ätkiyi. “Naqä Iqukiyä. Dewiti iqueqä Ymeqä Iqukiyä.
Si yenyqä qeqä äkimänänä.”
32 Jisasi Iqu qaŋä äumiŋqe, tääqä tqaŋginyä äwiyäqe, Iqu iqi
ätqäuwäqe, iquaqui tääqä ätuätumetä, tii ätukqe. “Qeŋi, äänä
qemäkmqä qeŋgiyä?”
33 Itaŋi iquaqu kimaŋi, tiiŋä ätukiyi. “Naqä Iqukiyä. Yeyaqä hiŋui äŋguä
qäneŋqä yemäktŋqä äyeŋgiyä.”
34 I tquaŋgiyäŋga, Iqu iquaquinyqä huäqä wuŋgaŋgi, iquaquiuä hiŋuä
iuŋi, a qe ämikqe. Maqänäŋi, äŋguä imänyiyi, hiŋuä äqänäsinyä, Ique
qänaki äwivändqa äukiyi.

21

*Jisasi Iqu, Jerusälemä yäpä iŋgisa, yoqä naqä qoŋqä-qu eŋqä-pa äpekqeŋqä**

1 Itaŋga iqua, Jerusälemä-täŋä qäqi timäupŋqä ipiyäŋgaŋi, qoqoŋä
Olipä iŋgisa aŋä-himqä Betäpake iu ätimäukuwi. Iŋgaŋi Jisasi Iqu Iqueqä
ämaqä hŋquaqui ändowatätä, tii ätukqe.
2 “Qe aŋä-himqä näŋgisaŋqä winyqä. Ique äpaquväsiyäŋgaŋi, qe
doŋgi hŋqu, guä äkiqiyäuequwä, kiqä meqä iqutä anä pmetaŋginyä,
qunyiyäŋqinyqä. Iiŋä äqunyiyi, gue iwasqiyäsinyä, Nyinyqä ätuma
binyqä.
3 Ämaqä hŋqu kukŋuä hui qesqaŋgutqe, ga qe tiiŋä tquinyqä. ‘Naqä
Iqu iquaqui wäuŋuä vätŋqeqä.’ Qe i tquaŋgisqe, maqänäŋi iqu hiŋuinä
qeqänäwqatäŋqiyä.”
4 Nätmatqä ii ätimäukqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiŋuä-tqä
iqueqä maŋä iuta ätkqe, qäyunä imäkätŋqä ätimäukqe. Hiŋuä-tqä iqu
kukŋui tiiŋä ätääŋqe.
5 *“Kukŋuä tä, ämaqä Sayonä† äpmeŋuwä iu awä tii tuvä. ‘Hiŋuä
qumbiyä! Hiyaqä ämeyqä naqä iqu, emetŋqä äpqiyä. Iqu ämaqä yoqä
maeqä-qu eŋqä-pa, doŋgi haqeu pmeqä äyä äquvepqiyä. Iqu doŋgi iiyqä
meqä iqueqä haqeu pmeqä äquvepqiyä.’”‡*
6 Itaŋga ämaqä wäuŋuä imäkqä iquaqu äwäsinyä, Jisasi Iqu ätukqä-pa
iiŋä imäkkiyi.
7 Iquaqu doŋgi känäutä meqä iquesä ätuma äpäsinyä, iquaquvqä gquä
quäuqe, doŋgi iquaquiyqä haqeqi eqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu haqeu qe
äpmakqe.

---

§ **20:28** Makä 10:46-52; Lukä 18:35-43 * **21:** Makä 11:1-11; Lukä 19:29-40; Jonä 12:12-19 † **21:5** Sayonä, ii aŋä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huiziyi. ‡ **21:5** Sakätiyasi 9:9

8 Itaŋi ämaqä kuapänäŋi quwqä gquä quäuqe, äquvätäpu, hänaqeu
äqäqasäueqäkuwi. Ga ämaqä huiziqua zä-äpa ätäväpu, hänaqä iqi
äqäqasäueqäkuwi.
9 Itaŋi qokä-apäkä Jisasi Ique hiŋuiqä äwimamiŋuwä iquatä, qänaki
äwivändmiŋuwä iquatä, tääqä tii ätmiŋuwi.
"Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.
Naqä Iqueqä yoqeta äquvepätŋqä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋä iwimäkqiyä.§
Goti Haqä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä."
10 Jisasi Iqu Jerusälemä yäpä iŋgisa peyqaŋga, ämaqä aŋä-himqä iutaŋä
iqua, yäuŋuä ipiyi, yatŋqä hiŋginäwa, "Ämaqä Tqu, äsqukuä?" ätukuwi.
11 Itaŋgaŋi qokä-apäkä Iqutä anä äpmamiŋuwi, kima tii qe ätukuwi.
"Ii Jisasi Iqueqä. Iqu Hiŋuä-tqä aŋä-himqä Nasäretqä qua Galili iutaŋä
Iqueqä."

*Jisasi Iqu, mbqä wäuŋuä imäkmiŋuwä iquau, huätä äpäsäwqatkqeŋqä**

12 Itaŋga Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä iŋgisa äpäyäqe, Iqu
ämaqä mbqä wäuŋuä imäkätqätaŋguwä eeqänäŋi, huätä äpäsäwqatkqe.
Itaŋga ämaqä mbqä huitaŋi tŋäŋqä imäkäpu vätqätaŋguwä iquauqä
hevqetä, ämaqä yŋŋä-heeqe mbqä itqätaŋguwä iquauqä zä-hawitä
ämäquvasqiyekqe. 13 Iiŋä imäkäqe, tii ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqueqä
bukä iuŋi, tiiŋä äqänänä.
'Nyaqä aŋiŋqe, qu "Aŋä tääqä dqä aŋiqä" tpnuwiqä.†
Iŋäqe, he *ämaqä quwä-meqä iquauqä zä pmeqä aŋä*‡ eŋqä-paŋä
imäkätqäŋäuä.' "
14 Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä iŋgisa yqänä äpme, ämaqä hiŋuä
pisqä iquatä, itaŋga yukä quvqä iquatä, Ique wimeqaŋguwä iquauŋi,
äŋguä qe imäkkqe.
15 Itaŋgi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquatä, Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi imäkqaŋgi äqumbiyi, itaŋga
ymeqe, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä iŋgisa äpmapu, "Dewiti iqueqä
Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä" ätäpu, tääqä tqaŋgä äwipiyi,
äwqä quvqä äwiŋgqe.
16 Itaŋi qu Jisasi Iqueŋi, yatŋqä tiiŋä qe äwikuwi. "Tääqä tä tqaŋguwi,
Si qätenä äwiyätnä, hiŋuinä äqunäŋnä?"
Kimaŋi Iqu tii ätukqe. "Auä, itaŋgi änääŋäŋqäwä? He kukŋuä Dewiti
iqu Goti Ique ätukqä tä, a matäuqä itqäŋuwäta?
Si ymeqä wäŋqänäŋä isua, Tqä yoqe haqeqä makmäupŋqä ämotquetqäŋiqä."§
17 Itaŋga Iqu iquau ävämeqe, aŋä-himqä naqä iuŋi, yäpaqä mäŋgisa
äwäqe, aŋä-himqä Betani ätimäutä, heatqä iqueŋi iqi äpmakqe.

*Jisasi Iqu, zä-eaqä hŋque qui imäkkqeŋqä**

18 Aaŋä ziŋuä matqäŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä naqä iuŋqä aŋgumä
äwätäqäŋgaŋi, buayäŋqä dä äwikqe.
19 Iqu zä-eaqä hŋqu, hänaqä maŋä iqi tqäutaŋgi äqunäqe, qäqiqi
äwäqe, kiqä häukuä näŋqe aaŋqä, quwqenä nyätaŋgi äquŋgqe. Itaŋi Iqu
zä-eaqä iqueŋi, tiiŋä qe ätukqe. "Si häukui aŋgumä maqiyqä isŋqinyä."
I tquaŋgqetaŋi, zä-eaqä iqu maqänä yäuä qe äpäkqe.

---

§ **21:9** Apqä Bukä 118:26 * **21:11** Makä 11:15-17; Lukä 19:45-46; Jonä 2:13-17 † **21:13** Asayä 56:7 ‡ **21:13** Järämai 7:11 § **21:16** Apqä Bukä 8:2 * **21:17** Makä 11:12-14; 11:20-26

20 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, hiŋuä iiŋä äqumbiyi,
yäuŋuä ipu, “Änäääŋäŋqäwä? Zä-eaqä iqu yäuä maqänäŋi, äänä itä
piqiyä?” ätkuwi.
21 Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Nyi heŋi naqä-qakuänä etqänä. He kŋui,
‘Ŋqä änyiŋqe ätimäuŋqutiyä, matimäuqä yäŋqutiyä-qe?’ kŋuä hŋquaqu
mindqäŋqä ipu, quuvqe yäŋänäqŋqä heqäpqe, he zä-eaqä tqueŋi, Nyi
imäkqä-pa asä iiŋä imäkpŋqäuä. Itaŋga he imäkpŋqe, iquenyä ma. He
qoqoŋä tqueŋä-pqe, ‘Goti Iqu si äkiyautä, eqä-huäŋä bu äktnämäunä’
ätupqe, ii ätimäuŋqiyä.
22 Asä iiŋi, he quuvqä eqiyäpu tääqä tupqe, nätmatqä eeqänäŋä he
yatŋqä äwipqä iuŋi, ämapŋqäuä” ätukqe.

Jisasi Ique, “Yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä?” ätukuwiŋqä†

23 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täknä yäpä iŋgisa äpäyätä, ämaqeu
ämotquetqätaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä
Ique äwimepu, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Wäuŋuä tä imäkätqäŋiŋqe, yoqä
naqä äŋgisa ämeŋäwä? ‘Si ii imäktŋqe’ tqu ktkqäwä?”
24 Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nyi-pqe nätmatqä hŋquenyqe, yatŋqä inä
heyqaŋgmdi, ga he kima qäyunä ändquwi, Nyi wäuŋuä tä imäkmqä yoqä
ändapkqä Iqueŋqe, etmqänä.
25 Jonä asŋä-qäyqä iqu wäuŋuä imäkmiŋqe, äŋgisa ämetä imäkkqäwä?
Iqu yäŋänäqŋqe, qäukuä haqä yätuta ämakqätanä, ä ämaqä iquauta
ämakqätanä?” ätukqe.
I tquaŋga, iquauqä-quwä kukŋuä tiiŋä qe ätŋguwi. “Ne kimaŋi,
‘Qäukuä haqä yätutaŋiqä’ tquaŋguatqe, Iqu tiiŋä natäŋqiyä. ‘He
iquenyqä quuvqä maeqiyqe, suŋqä itqäŋuwäwä?’
26 Iŋäqe, ne kimaŋi, ‘Ämaqä iquautaŋiqä’ ätuatque, änääŋqätiyä?
Ämaqe, ‘Jonä iqu hiŋuä-tqä iqueqä’ kŋuä indqänätqäŋuwiŋqe, iquauŋqe
ne zä äneŋgiyä.”
27 E ätmbiyitaŋi, Jisasi Iqueŋi, “Ne maqŋqeqä” ätukuwi.
Ga Iqu kimaŋi, “Nyi-pqe inänjqä. Nyi yoqä naqä-täŋä eämä, wäuŋuä e
imäkätŋqeŋqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, ämaqä hŋqueqä hikŋä iquaquinyqä

28 “Itaŋga he kŋui äänä heyqiyä? Ämaqä hikŋä hŋquaqu-täŋä hŋqu,
iqueqä ymeqä hitmqä ique äwimeqe, tuäŋqiyä. ‘Ymeqä iquki, täŋgaŋi si
äwätnä wainqä wäuŋui iyä.’
29 Itaŋi ymeqä iqu, ‘Nyi enyqä änyiŋgiyä’ ätuäqe, qänakndaŋi iqu
tŋäŋqä imäkäqe, äwäŋqiyä.
30 Itaŋga kaniqu iqueqä ymeqä käŋgueque-pqä inä äwimeqe, kukŋuä
asä iqunä tuäŋqiyä. Ymeqä iqu, ‘Apä, nyi imäkmqänä’ ätuäqe, mäwqä
yäŋqiyä.
31-32 Iŋi kaniqueqä äwiŋqä iu qänaknä itŋqe, ymeqä iquaquisaŋi,
äsqutiyä?”
Kimaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, “Hitmqä
iqueqä” ätukuwi.
Itaŋi Iqu tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqänä. Jonä iqu he emetä,
suqä jänäŋi qäyä ämetqueqaŋgi, he iquenyqe quuvqä maeqiyqä äyä
imiŋuwiqä. Itaŋgi ämaqä mbqä motauqä iquatä, apäkä qaŋä hiŋginäwa
ikiqä iuatäŋi, qu iquenyqä quuvqä eqämiŋuwiqä. He iuŋi hiŋuä qäyä
äqunäpiyä-qe, kŋuä indqäŋqe tŋäŋqä mimäkqä ipu, iquenyqä quuvqä

† **21:22** Makä 11:27-33; Lukä 20:1-8

maeqiyqä imiŋuwiqä. Iiŋiŋqe, ämaqä mbqä motauqä iquatä, itaŋga apäkä qaŋä hiŋginäwa ikiqä iuatäŋi, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä iuŋqe, qu-ganä hiŋuiqä hemapŋqäuä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, wainqä wäuŋuä miqä quvqä iquauŋqä‡

33 “He kukŋuä ktqä huizi tqu qätä nyipiyä. Ämaqä hŋqu guä-wainqä vowä ikqäwäqe, täknä äqäyäqe, kiqä häukui qonjqä itä, eqä päquveqätŋqä hikä huä ätäkätä iquqonmäuqe, ämaqä wäuŋuiuŋqä hiŋuä äqumbu pmeqä aŋä quäuqä ämätäqe, itaŋga wäuŋui, ämaqä mbqä meqä imäkpŋqä hŋquauqä hipa iu äwimä, aŋä kiŋä nämqä wäŋqiyä.

34 Itaŋgaŋi guä-wainqä häukuä näŋqe äyä qäyqaŋgaŋi, iqu iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hŋquau, ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iquauŋqä, häukui iqueqe mapŋqä dowatäŋqiyä.

35 Itaŋgi iquauŋi, ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iqua, a äkiqätäpu, hŋque häptqä äpäsäpu, huiziqueŋi pizqä hämänä äpäsäpu, itaŋga huiziqueŋi hikä päkpŋqäuä.

36 Aŋgiŋi kaniqu wäuŋuä-wiyqä kuapänäŋä hui inä dowatäŋqiyä. Iŋäqe ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iqua, iquauŋä-pqe suqä asä iqunä iwimäkpŋqäuä.

37 Qänakŋi iqu, ‘Qu nyaqä ymeqä iqueŋi qätä wipŋqäuä’ ätätä, iqueŋi iquauŋqä dowatäŋqiyä.

38 Iŋäqe, ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iqua, hikŋuqu äpqaŋgi äqumbiyi, tii tmbŋqäuä. ‘Wäuŋuä kaniqueqä hikŋuqu äpqiyä. Kaniqu äpäkoŋgaŋgaŋi, kanmä nätmatqä eeqänäŋi, iqu ämeniqeqä. Iiŋiŋqe ne ique pizqä äpäsätanä, wäuŋui neqä metuŋqueqä’ tmbŋqäuä.

39 Iiŋä ätmbiyi, qu ique a äkiqätäpu, wäuŋuä yäpaqä mäŋgisa ätnämäupu, pizqä päkpŋqäuä.

40 Itaŋgaŋi he kŋui äänä heyqiyä? Qänakndaŋi wäuŋuä kaniqu äpäqe, wäuŋuä ämimitpqä iquauŋi suqä äänä iwimäkäŋqutiyä?” ätukqe.

41 Ga hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, Ique kima tii ätukuwi. “Iqu ämaqä quvqä tquauŋi, qui wimäkäŋqiyä. Itaŋga wäuŋui, iqu ämaqä hŋquau-mända muayäŋqiyä. Ämaqä ymisaŋä meqäŋgaŋi, ymisaŋä aquvä äqämipqe, ique-pqe wipnuwäŋqä iquau, muayäŋqiyä” ätukuwi.

42 Iŋi, Iqu yatŋqä tii äwikqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqe, he a matäuqä itqäŋuwätanä? Kukŋuä tä, tiinjqä.

Hikä-aŋä-mätqä iqua, hiki quvqä wäuŋuä maeqä hiŋuinä äquŋguwi, hikä iiŋä iqu, aŋä quea eŋqä-paŋä, aŋä yäŋänäqŋqä imäkqä-queqä. Nätmatqä tä ätimäuqe, Naqä Iqu Iqueqä-kiuä imäkqiyä. Itaŋi ne hiŋuä äqunani, ‘Äi, aaŋä äŋguänäŋiqä’ äyä ätqunä.§

43 Iiŋä etaŋgi, Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä yäpä iŋgisaŋqä uwqäŋqe, hiyaqä hipa iutaŋi huätä ämetautä, ämaqä hŋquau-mända muayäŋqiyä. Qu Iqueqä ämiqä iu äpmapu, kiqä häukui imäkpŋqä iquau muayäŋqiyä.

44 Itaŋga ämaqä, Hikä Tqueqä haqeqi äpäknätqe, iqu qui imäknäŋqiyä. Ga Hikä Tqu haqä yätqä äwämitätqe, ämaqä hŋqueqä haqeqi äpäknätqe, iqueŋi guipäyäuŋqiyä” ätukqe.

45 I tquaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, qu Jisasi Iqueä kukŋui qätä äwipiyi, Iqueä kukŋuä ktqe, iquauqä-quwäŋqä äyä äwqaŋgi näqŋqä ekuwi.

---

‡ **21:31-32** Makä 12:1-12; Lukä 20:9-19 § **21:42** Apqä Bukä 118:22-23

46 Qu näqŋqä iiŋä epiyi, a kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä huizi iqua,
“Jisasi Iqu hiŋuä-tqä hŋqueqä” kŋuä indqäŋgaŋguwiŋqä, zä ikuwi.

22

*Kukŋuä ktqä, ämaŋqä ymisaŋä naqänäŋiŋqä**

1 Asä qäŋgaŋi, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä huiziqu, ämaqä naqä iquauŋi tiiŋä
qe ätukqe.
2 “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, ämiqä naqä hŋqu imäktqä eŋqä-
paŋiqä. Iqueqä ymeqä qokä iqu apäkä metŋqäŋgaŋi, ämaqä ämiqä iqu,
ymisaŋä naqänäŋä imäkäŋqiyä.
3 Kiŋganäŋi iqu ämaqä hŋquauŋi, ‘Nyi ymisaŋä naqänäŋä
imäkmqäŋgaŋi, he nyitä ymisaŋä anä natuŋquä ppnuwäŋqeqä’ tuäŋqiyä.
Itaŋga hiunji ymisaŋä-ŋqä iqueŋi, iqu iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi,
tääqä tuätumapŋqä dowatqaŋga, qu äpqeŋqe, enyqä winyäŋqiyä.
4 Itaŋi iqu wäuŋuä imäkqä huiziquau-mända ändowatätä tii tuäŋqiyä.
‘He ämaqä nyi tääqä ätukqä iquauŋqä äwäpu, nyaqä kukŋui, tii jipiyä.
“Qätä nyipiyä. Nyi ymisaŋi näwe ae imäkeqeqä. Bulumäka qokä
iquautä, naŋuä äŋguänäŋitä äpäsätanä, nätmatqä eeqänäŋi näwenyä ae
imäkequä äwinä. He ämaŋqä ymisaŋä täuŋqe, ppiyä” tupŋqä äupiyä’
tuäŋqiyä.
5 Ämaqä wäuŋuä imäkqä iqua äupiyi, kukŋuä tä iquau tquaŋguwäŋga,
ämaqä iqua qätä mäwiyqä ipu, hiŋginäwa wepŋqäuä. Hŋqu iqueqä
wäuŋguwä-aŋguwiuŋqä wäŋqiyä. Hŋqu iqueqä mbqä wäuŋuä yätŋqä
wäŋqiyä.
6 Ga huiziqua, wäuŋuä imäkqä iquau a äkiqätäpu, ämuamuapqä ämipu,
pizqä päkpŋqäuä.
7 Iutaŋi, ämaqä ämiqä iqu, äwqä tnäŋä wiŋgaŋguti, iqueqä ämaqä
mäkä-iqä iquau, ämaqä pizqä päsqä iquauŋqä dowatäŋqiyä. Qu äwäpu,
iquau pizqä äpäsäpu, iquauqä aŋä-himqe tä qäyäväpŋqäuä.
8 Iŋgaŋi ämiqä iqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi tuäŋqiyä. ‘Ämaŋqä
ymisaŋi näwenyä witaŋgqä-qe, ämaqä nyi tääqä kiŋganä ätquäqä iqua,
buayä täŋqä ppŋqe, äŋguä-qua manä.
9 Iiŋä etaŋgi, he hänaqä maŋä eeqänäŋä iuŋqä äwäpu, ämaqä
iqi pmetaŋgä äqunäŋuwä iquau, ämaŋqä ymisaŋä tä bŋqä tääqä
tuätumapiyä’ tuäŋqiyä.
10 Ga iqua hänaqä eeqänäŋä im-imä äwäpu, qokä-apäkä quvqä iquautä,
äŋguä iquautä äwindäpqä iquauŋi, aquvä maqäpŋqäuä. Itaŋi qu äpäpu,
ämaŋqä ymisaŋä täu äpmepiyäŋgaŋi, aŋä iuŋi täptembŋqäuä.
11 Iŋäqe ämiqä iqu, yäpä iŋgisa iquau hiŋuä qunätŋqä äpäyäqe, ämaqä
hŋqu ämaŋqä gque mipnätaŋgi qunäŋqiyä.
12 Iiŋä äqunäqe, iqueŋi, ‘Näueqä iqukiyä’ tuäŋqiyä. ‘Si ämaŋqä gque,
mipŋga mäyapqä iŋi, äänä etaŋgikä?’ Iqu kimaŋi matqä yäŋqiyä.
13 Itaŋi ämiqä iqu iqueqä wäuŋuä imäkqä iquauŋi, tiiŋä tuäŋqiyä.
‘He iqueqä yukä hipa iuŋi hatŋä äququätäupu, hiawiqä imä pmetŋqä
yäpaqä mäŋgisa tnämäupiyä. Aŋä hiawiqe, ii kŋuä äqiyäpu hiquaŋä
maŋgtäsqukuä ämäutqäŋuwä ivqä’ tuäŋqiyä.
14 Ii tiiŋä etaŋgiyqä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kuapänäŋä iquauŋi,
tääqä ätuätŋqeqä. Itaŋgi yäpä iŋgisa upŋqä iiŋqe, Iqu hŋqunä-hŋqunäŋi
atäuŋuä itŋqeqä” ätukqe.

---

* **22:** Lukä 14:15-24

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqeŋqä†

15 Iŋganı Parisi iqua äupiyi, “Jisasi Iqueŋi, kukŋuä äänä mitaniquäwä?”
ätnäpu, kŋuä yaŋä änyäpu, iqueä kukŋuä quvqä hui tqaŋgutqe, äkäpŋqä
kukŋuä guä ämäsäukuwi.
16 Qu iquauqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋuwä hŋquautä, ämiqä
naqä Heroti iqueŋqä äwinyäminqä hŋquautä‡ Jisasi Ique tii tupŋqä
ändowatkuwi. “Ämotqueqä Iquki, ne näqŋqä eäŋunä. Si kukŋuä naqä-
qakuä Tqukiyqä. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqueqä suqeŋqe, Si qokä-apäkä
iquau naqä-qakuä ämotquetqäŋä qäyuŋä-qe, Si ämaqä hŋquenyqä zä
miqä itnä, yoqä-täŋä iquautä, yoqä maeqä iquautäŋi, kukŋuä asänäŋi
ätuätqäŋiqä.
17 Iŋi ne Romätaŋä ämiqä naqä Sisa ique mbqä takisi ävätuŋque, ii
äŋguätiyä, quvqätiyä? Si kŋuä äänä äkiyäŋqe, ne natiyä” ätukuwi.
18 Itaŋgi Iqu iquauqä kŋuä indqäŋqä quvqä iuŋqe näqŋqä ae eätä, tiiŋä
ätukqe. “He wopqä ipu, kukŋuinä tqä iquenä, suŋqä yamwiqä nyiyqäuä?
19 He mbqä takisi iunä ävätqäŋuwitaŋä hŋqu, Nyi mändquapiyä.”
Iŋganı qu mbqä hŋqu Iquenyqä äma äpkuwi.
20 Itaŋi Jisasi Iqu iquauŋi, “Ktqä itä, yoqä itä, ii tqueqäwä?” ätukqe.
21 Qu “Sisa iqueqeqä” tquaŋguwäŋga, Iqu iquau tii ätukqe. “Iŋi,
nätmatqä Sisa iqueqä etaŋgutqe, ii kaqäque wipŋqeqä. Ä nätmatqä Goti
Hanjuwä Iqueqä etaŋgutqe, ii Goti Ique wipŋqeqä.”
22 Qu kukŋuä tä qätä äwipiyi, eämepu, Iqueŋi äväma äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä vauqeŋqä ätukqe§

23 Hiunji iqueŋi Satyusi hŋqua, Jisasi Iquenyqä qe äpkuwi. Satyusi iqua,
tii tqä-quae. “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgumä mävauqä ipŋqäuä.”
Itaŋi qu Jisasi Iqueŋi, yatŋqä tiiŋä äwikuwi.
24 “Ämotqueqä Iquki, Mosisi iqu bukä iuŋi tiiŋä ätätä äqäkqe.

*‘Ämaqä hŋqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, iquenyqä tŋäŋqe, käŋguequ apäqŋqe ämetä, ymeqä hemeŋqiyä.’**

25 Hiŋuiqänäŋi, ämaqä 7 hŋguiqua, neyaqä awä iqi äpmamiŋuwiqä.
Itaŋga iŋguiquautaŋi, kätequ apäkä ämeqetaŋi, äpäkoŋgqeqä. Iqu
ymeqä meämeqäŋga äpäkoŋganŋgi, apäqŋqä iiŋi, käŋguequ ämakqeqä.
26 Itaŋi käŋguequ-pqe, asä inä ikqeqä. Itaŋi käŋgua huiziqu-pqe, asä
inyänä ikqeqä. Itaŋga inyänä-inyänä iqaŋi, käŋgua yäpakä iquenyqäuä.
27 Eeqäŋguiqua äpäkoŋganŋguwäŋga, yäpaki, apäqŋqä ii inä
äpäkoŋgqeqä.
28 Iŋi qänakndaŋi, ämaqä äpäkombqä iqua aŋgumä ävauqaŋguwäŋganı,
apäkä eeqäŋguiqua ämamiŋuwä ii, tqueqä heäniqäwä?” ätukuwi.
29 Kimaŋi Iqu tii ätukqe. “He Goti Iqueä bukä iu äqänäŋqeŋqätä,
itaŋga Iqueä yäŋänäqŋqeŋqätä maqŋqä epu, kukŋuä iuŋqe qämä-qämä
ipu ätqäuä.
30 Hea iŋganı, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä ävaupiyäŋganı,
qokä-apäkä mämaŋqä ipnuwiqä. Oeyä. Qu eŋätqä qäukuä yätuŋä iqua
äpmeŋuwä-pa, iiŋä pmapnuwiqä.

---

† **22:14** Makä 12:13-17; Lukä 20:20-26 ‡ **22:16** Ämaqä iqua, Heroti ique quea äwisäumiŋuwä iquayi. Qu kŋui, ‘Mbqä takisi Romätaŋä iquau vqe, ii äŋguiqä’ indqänmiŋuwi. Parisi iqua, ‘Ii suqä quvqeqä’ kŋuä indqänmiŋuwi. § **22:22** Makä 12:18-27; Lukä 20:27-40 * **22:24** Kukŋuä-suqä 25:5

31 Itaŋgi ämaqä äpäkombqä aŋgumä ävaupnuwäŋqe, Nyi yatŋqä hemqeqä. Kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu etkqä bukä iu äqänäŋqe, he a matäuqä itqäŋuwätanä?

32 *Nyi Aprähamä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iqunjqä.*†
Goti Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä manä. Ämaqä häŋä äpmeŋuwä iquauqä Goti Iqueqä" ätukqe.

33 Qokä-apäkä iqua i tqaŋgi äwipiyi, näqŋqä Iqu vqaŋgqeŋqä yäuŋuä kiiŋä ikuwi.

Kukŋuä-suqä naqänäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqä iqu, äsqukuä?‡

34 Parisi iqua, Jisasi Iqu Satyusi iquauŋi, qu kukŋuä matqä ipŋqä imäkqaŋgqeŋqä, qätä äwipiyi, iqua aquvä äqänäpu Iquenyqä äpkuwi.

35 Iquautaŋä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu, Jisasi Ique yamwiqä ävätä, yatŋqä tii äwikqe.

36 "Ämotqueqä Iquki, kukŋuä-suqä naqänäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqä iqu, äsqukuä?"

37 Itaŋi Iqu kimaŋi tii ätukqe. " '*Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueŋi, si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, kŋuä indqäŋqetä Ique äwinyätnä, Iquenyqänä kuapänä kiŋguätŋqeqä.*'§

38 Kukŋuä-suqä tqu, naqä kiŋganäŋä-qu eä, huizi iquau ämäwqätäunä.

39 Itaŋga kukŋuä-suqä tqueqä tuwä iqiŋä iqu, asä tiiŋiqä. '*Si tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä si-täŋä iqi äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe, inä kinyätŋqeqä.*'*

40 Mosisi iqu ätätä äqäkqetä, hiŋuä-tqä iqua äqäkuwitäŋi, kukŋuä-suqä tquaqu, kiqä quatiyqä" ätukqe.

Kraisi Iqu, tqueqä ymeqäwä?†

41 Parisi iqua aquvä yqänä äqämbu pmetaŋguwäŋga, Jisasi Iqu iquau yatŋqä äwikqe.

42 "Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqä iquau ämitŋqä atauŋä ikqä Iquenyqe, he kŋui äänä hiyqiyä? Iqu tqueqä ymeqäwä?"
Itaŋi qu Iqueŋi, "Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä" ätukuwi.

43 Iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi tii ätukqe. "Iŋi änääŋäŋqäwä? Dŋä Äŋguä Iqu Dewiti ique kŋuä indqäŋqä vqaŋgi, ga iqu Kraisi Iqueŋi, 'Ŋqä Naqä Iqueqä' ätuätäqe, iŋi änääŋäŋqä äqäkqäwä?

44 '*Naqä Hanjuwä Iqu, ŋqä Naqä Ique tii ätukqeqä, "Nyi Tqä himä-wiuŋqä iquauŋi, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqäŋgaŋqe, Si Nyaqä hipa ämuaŋgisa pmatŋqinyä" ätkqeqä,*' ätätä äqäkqeqä.‡

45 Iŋi änääŋgä? Kraisi Iqueŋi, Dewiti iqu, 'Ŋqä naqueä' ätukqä-qe, ämaqe, iquenyqe, 'Dewiti iqueqä ymeqeqä' änääŋqä tätqäŋäuä?" ätukqe.

46 Iqu e tquaŋga, qu kimaŋi änä mätquä ikuwi. Hiunji iquesaŋi, qu zä ipu, yatŋqä hui inä mävqä imiŋuwi.

23

*"Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quauŋqä, wa wipiyä"**

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu qokä-apäkä iquautä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquautä, kukŋuä awä tiiŋä ätukqe.

---

† **22:32** Aŋgumä Itmakqä 3:6 ‡ **22:33** Makä 12:28-31; Lukä 10:25-28 § **22:37** Kukŋuä-suqä 6:5
* **22:39** Hiqäva-imäkqä 19:18 † **22:40** Makä 12:35-37; Lukä 20:41-44 ‡ **22:44** Apqä Bukä 110:1
* **23:** Makä 12:38-40; Lukä 11:43, 46; 20:45-47

2 “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Parisi iquatä yoqä naqä ämapu,
suqä Mosisi iqu ätkqeŋqä näqŋqä äyä etapätqäŋäuä.
3 Iiŋiŋqe, kukŋuä eeqänäŋi qu he hitqaŋgpqe, he qätä äwiyäpu qänaknä
iqäpŋqeqä. Iŋäqe qu kukŋuinä kuapänä ätäpu, iquauqä-quwäŋi qänaknä
miqä-qua etaŋgi, suqä qu imäkquwi, he qänaknä miqä iqäpŋqeqä.
4 Quwqä suqe, ktqä tii eŋqä-paŋiqä. Nätmatqä hui aquvä äqiyäpu,
qa eŋqä-ma maŋguä ämanyuäpu, ämaqä iquau haŋä-iqä ävätqäŋäuä.
Iŋäqe iquauqä-quwäŋi, ämaqä haŋä-iqä metaŋguwä iquauŋi, yätamäkqä
mävqä-quaiqä.
5 Suqä eeqänäŋä qu imäkätqäŋuwi, ii ämaqe qu hiŋuä äqumbu
yoqä naqä wipŋqä iiyqä. Qu tääqä tpŋqä ipiyäŋgaŋi, wäpiqä-qatäwä,
naqänäŋä imäkmbŋqäuä. Itaŋi qu Goti Iquenyqä qänaknä iqä iquaiqä
motquapŋqä iiŋqe, quwqä gquä quäuqä maŋä iuŋi, ttiŋuä-täŋä quäuqe
imäkmbŋqäuä. 6 Ymisaŋä naqä imäkqäŋgaŋi, aŋä äŋguäqinyä pmapŋqä
winyäŋqiyä. Aŋä aquväqŋqä iuŋä-pqe, zä-hawä äŋguänäŋä iqinyä
pmapŋqä winyäŋqiyä.
7 Ququawä aquväqŋqä iu pmetaŋguwäŋga, ämaqe iquauŋi, ‘hiun-
jiŋganjqä’ tupŋqätä, ‘Ämotqueqä naqä iqukiyä’ tupŋqätä, winyäŋqiyä.
8 Iŋäqe hiyaqä Ämetqueqä Naqe, Hŋqunänjqä. Ga he hiŋguiqueŋqä
hiuänjqä. Iutaŋi, he hŋqunä-hŋqunäŋi, huiziqua, ‘Si ämotqueqä naqä
iqukiyqä’ ktpŋqä iiŋqe, hiŋuinä mäquŋquä isŋqeqä. Oeyä.
9 Itaŋga hiqä Hiniqu Hŋqunä eä, qäukuä yätu äyä äpmenä. Iutaŋi, he
ämaqä qua täutaŋä hŋque, ‘Apä-qä’ mätquä pambiyä.
10 Ga heqä näqŋqä etapqe, Kiuänäŋä Hŋqunänjqä. Ii Kraisi, Goti
Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqeu ämitŋqä atäuŋuä ikqä Iquvqä. Iutaŋi he
hŋqunä-hŋqunäŋi, huiziqua, ‘Näqŋqä nätapqä iqukiyqä’ ktpŋqä iiŋqe,
hiŋuinä mäquŋquä isŋqeqä.
11 Hesaŋä ämaequtäuŋqä iqu, hiqä wäuŋuä emäkiyqä pmeniqeqä.
12 Ämaqä hŋqu iqueqä yoqe haqeqä mamäŋgaŋgutqe, Goti Iqu
iqueŋi mändi kittqiyäŋqiyä. Itaŋga ämaqä hŋqu iqueqä yoqe mändi
äkittqäŋgqe, Goti Iqu iqueqä yoqe yäänä imäkäŋqiyä” ätukqe.

Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quau, haŋä-iqä wimapnuwäŋqä†

13-14 “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Ämaqe, Goti
Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋqä yäpä iŋgisa peyqeŋqe, he hoptäwä äyä
ävätqäŋäuä. He hiqä-hiuäŋi yäpä iŋgisa mäyqä ipu, ämaqä yäpä iŋgisa
yanä-tpu iqaŋguwä iquauŋi, hoptäwä äyä ävätqäŋäuä.‡
15 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Ämaqä
yäpaqäŋgisaŋä hŋqu, iqueqä kŋuä äkunmäknätä, Israitqä iqune Goti Han-
juwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäutuŋquä-pa mamäutŋqä iiŋqe, he eqä-
huäŋä ätäutqutäŋqä iutä, qua hituŋuä äwitqutäŋqä iutä, qaŋä ikiquenjqä.
He iiŋi äŋguänä imäkpiyä-qe, hŋqu kŋuä kunmäkŋgaŋgutqäŋgaŋi, he
iqueqä suqä quvqe, hiqeuŋi ämäwqätäutŋqä iwimäkätqäŋäuä. Iŋi iqu-
pqä tä maisquä iuŋqä wäŋqiyä.

---

† **23:12** Lukä 11:37-52 ‡ **23:13-14** Näqŋqä-täŋä hŋqua tii ätätqäŋä. Täqiŋi Matiu iqu tiiŋä-pqä äqäkqe. “He kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, haŋä-iqe täŋqe emeŋqiyä. He wopqä ipu, kukŋuinä tquenjqä. Iŋi he apäqŋqä iquauŋi, quaŋgä ätuäpu, quwqä aŋi quwä mapŋqäuä. He wopqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqe, quäuqä tquäpŋqäuä. Iiŋiŋqä, hiqä haŋä-iqe, ämaqä huizi iquauqe ämäwqätäuniqeqä.” Makä 12:40 itaŋga Lukä 20:47 asänäŋi ätä äqänänä.

16 He hiŋuä pisqä eäpu, huiziu hänaqä motquapŋqä itqäŋuwä-paŋuenji.
He tiiŋä ätätqäŋuwitaŋi, haŋä-iqe emeŋqiyä. ‘Ämaqä hŋqu, “Iiŋä-
iiŋä imäkmqänä” ätätäqäŋgaŋi, kukŋui naqä-qakuiqä tqe motquetŋqe,
hiqäva-imäkqä aŋä iuŋqänä ätätqe, ii nätmatqä hiŋgiŋqeqä. Iŋäqe
iqu golqä hiqäva-imäkqä aŋiu äwiŋqeŋqä ätätqe, iqu iiŋä ätätqä-pa
imäkäŋqiyä’ ätätqäŋäuä.§
17 He hiŋuä pisqä qämä-qämä iqä-quenjqä. Golqä hiqäva-imäkqä aŋä
iu äwiŋqä ii, hänaqä äkiutaŋgä, Goti Iqueqänä ätimäuqeuä? Ii, Iqueqä
aŋä iutaŋiqä. Iutaŋi, Iqueqä hiŋuiqiŋi, nätmatqä kiŋganäŋi, äsqukä?
Ii golqetanä, ä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋitanä? Ii Iqueqä hiqäva-imäkqä
aŋiyqä.
18 Ga he tiiŋä-pqä ätätqäŋäuä. ‘Ämaqä hŋqu “Iiŋä-iiŋä imäkmqänä”
ätätäqäŋgaŋi, kukŋui naqä-qakuiqä tqe, ämotquetŋqe, hiqäva-qäyqä
ttawiŋqänä ätätqe, ii nätmatqä hiŋgiŋqeqä. Iŋäqe, iqu naŋuä
hiqäva-qäyqä ttawä haqeuŋiŋqä ätätqe, iqu iiŋä ätätqä-pa imäkäŋqiyä’
ätätqäŋäuä.
19 He hiŋuä pisqä-quenjqä. Naŋuä hiqäva-imäkqäŋqä ii, hänaqä
äkiutaŋgä, Goti Iqueqänä etŋqeuä? Ii Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-
qäyqä ttawä iutanänjqä. Iutaŋi, Goti Iqueqä hiŋuiqiŋi, nätmatqä
kiŋganäŋi äsqukä? Ii naŋuitanä, ä hiqäva-qäyqä ttawitanä? Ii ttawiyqä.
20 Iiŋiŋqe, ämaqä, kukŋuä naqä-qakuiqä motquetŋqä, hiqäva-qäyqä
ttawiŋqä ätätqä iqu, iqu hiqäva-qäyqä ttawiŋqätä, nätmatqä eeqänäŋä
haqeqi äwiŋqä iŋqätä, ätqiyä.
21 Itaŋga ämaqä, kukŋuä naqä-qakuiqä motquetŋqä, hiqäva-imäkqä
aŋiŋqä ätätqä iqu, iqu aŋä iqueŋqätä, Goti aŋä iu äpmeŋqä Iqueŋqätä
ätqiyä.
22 Itaŋi ämaqä, kukŋuä naqä-qakuiqä motquetŋqä qäukuä yätuŋqä
ätätqä iqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawiŋqätä, itaŋga Goti iu
äpmeŋqä Iquenyqätä ätqiyä.
23 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä ipu,
kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He kukŋuä-suqä
hŋqueŋqä* kŋuä indqänäpu, iwuneqätä, kuämiqätä, itaŋga andŋätä
ämepu, iwäsäupu 10 imäkäpu, hŋqu Goti Hanjuwä Ique ävätqäŋuwiqä.
I etaŋgi kukŋuä-suqä iutaŋä naqänäŋä, suqä wäŋqä iiŋä iqueŋi
ämäwqätäuŋqä tiiŋä iquauŋi, he tuwä wiyquenjqä. Suqä ämaqä qäyunä
itqueqetä, ämaqeuŋqä qeqä imäŋqetä, Goti Iquenyqä quuvqä hämänänä
wiyqä itäŋi, he mimäkqä itqäŋuwiqä. Äŋguänäŋi, tiiŋiqä. Suqä he
hiqä nätmatqä iwäsäupu, hŋqu Goti Ique vqe mävquatämäuqä ipu, suqä
iquauŋä-pqe qänaknä iqaŋgpqe, ii äŋguä wäŋqiyä.
24 He ämaqä hiŋuä pisqä qäyä etaŋgi, huiziquau hänaqä motquapŋqä
itqäŋuwä iquenä, he tiiŋä-quenjqä. Ämaqä hŋqu quinaŋuä meqä isua
waŋä iu witaŋguti, hiŋuä äqunätä huätä ämatnämäutŋqä-qe, kametqä
waŋä iu äwiŋqe, hiŋuä mäquŋquä, eqetä eeqänä äŋguneqäqä-paŋä-
quenjqä.
25 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä ipu,
kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Eqä-häkitä,
hevqetä haqäŋgisaŋi asŋä äŋguänä äqiyäpiyä-qe, ymisaŋä wiqä iŋgisaŋi,

§ **23:16** Ämaqä iŋga äpmamiŋuwä iqua, kŋuä tii indqänmiŋuwi. Nyi ämaqä äŋguänäŋä hŋqueqä yoqä-qe, nätmatqä äŋguänäŋä hŋquŋä-qe, qäsä tmqe, nyi suqä iquesa nyaqä kukŋui yäŋänäqŋqä imäkmä. Hipru 6:16 * **23:23** Kukŋuä-suqä 14:23

suqä quwä meqetä, kŋuä hiqä-hiuäŋqänä indqäŋqetäŋi, maŋguä äyä imäkätqäŋäuä.
26 Si Parisi hiŋuä pisqä-qukiyqä. Kiŋganäŋi, si eqä-häkä yäpä iŋgisaŋi asŋä äŋguänä qäyqaŋgtqe, ga haqäŋgisaŋä-pqe asä iiŋä timäutŋqeqä.
27 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He ämaqä qua äptepqä haqäŋgisaŋi, qätäqua äqiyequwä-paŋuenjqä. Qua äptepqä yäpaqä iŋgisaŋi, aaŋä äŋguänäŋä äqunätŋä-qe, yäpä iŋgisaŋi ämaqä pizqä iquauqä yäŋitä, nätmatqä kiyä mätqä eeqänäŋitä witaŋgi qundŋqinyä.
28 He-pqe asä iiŋä-quenjqä. Ämaqä iqua, hiyaqä huiwi hiŋuä eqänäpiyi, qu he ämaqä jänäŋuayqä kŋuä indqänätqätaŋguwä-qe, hiqä yäpä iŋgisaŋi suqä wopqä ipu kukŋuinä tqetä, suqä hŋgisa mamäuqetäŋi, kuapänä emnänä.
29 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He hiŋuä-tqä qäŋganä äpäkoŋguwä iquauqä yäŋä qua äptekuwiu änyä-häŋä imäkäpu, itaŋga ämaqä jänänäŋä iqua qua äptekuwä iuŋi ätnäŋä imäkäpu äŋguänä imäkquenjqä.
30 He iiŋä imäkäpu tiiŋä ätätqäŋäuä. ‘Ne atqä-awäkatä anä pmeqä-säpi, qu hiŋuä-tqä iquau pizqä päkpŋqe, yätamäkqä mävqä iquaniŋgä’ ätätqäŋäuä.
31 Kukŋuä iiŋä ätätqäŋuwi, hiqä-hiuä tiiŋä äyä ämänätqueqäuä. He hiŋuä-tqä iquau pizqä äpäkkuwä iutaŋä ymeqä hueqä-himqä iquenjqä.
32 I etaŋgi hiqä tawäka suqä quvqä imäkqätaŋuenjqae, he-pqe imäkqa qae upiyä.
33 He qämakä quvqä iqua eämakuwänäŋä iquenjqä. Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä ämetätqäŋganaŋi, he äänä mäwqätäupnuwäŋqäwä? Oeyä! He tä maisquä iuŋqä upnuwiqä.
34 Iiŋiŋqe, he qätä nyipiyä. Nyi hiŋuä-tqä hŋquautä, ämaqä kŋuä äŋguä-täŋä hŋquautä, itaŋga ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquautäŋi, henyŋqä dowatmqänä. Itaŋgi he hŋquauŋi pizqä äpäsäpu, zä-huätatä huepnuwiqä. Itaŋga hŋquauŋi aŋä aquväqŋqä iuŋi täuatätäu ipu, aŋä-himqä hŋqueŋqä päsäwatpnuwiqä.
35 Iiŋä etaŋgi qu ämaqä jänäŋä iquauŋi, qua täu pizqä äpäkka äpmiŋuwä iquauqä suqä quvqe, he kima eeqänäŋi ämapŋqäuä. Epo iquesa äpäsipäqäkaŋi, yäpaki Beläkiya iqueqä hikŋä Sakätiyasi ique äpäsätqutukuwiqä. He Sakätiyasi ique äpäkkuwi, hiqäva-imäkqä aŋä iuŋi, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqŋqä Goti Hanjuwä Iqunä pmeqä iutä, awä iqi äpäkkuwiqä.
36 Nyi heŋi naqä-qakuä etqänä. Suqä quvqä eeqänäŋä iiŋqe, kiqä kimaŋi haŋä-iqe, qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwi ämapŋqäuä.
37 Jerusälemä iquenyä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä hiŋuä-tqä henyŋqä dowatqaŋgqä iquauŋi, hikä pizqä päsquenjqä. Hea kuapänäŋä iuŋi, Nyi heyaqä ymeqä iquauŋi, kukutakisqä kiqä meqä itmetä hikuwä yäpä iqi ämäqumuatetŋqä-pa, naqä hmbinyä i mäqumuatemätmä iqa äpätŋqeqä. Iiŋä etaŋgqä-qe, he iiŋqe maeŋqä enä.
38 Qätä nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu heyaqä aŋi ae ävämeqaŋga, aaŋqä hiäniqeqä.
39 Itaŋga Nyi he tiiŋä etqänä. Täŋgata tiiŋi, he hiŋuä maŋqäŋqä ipŋqäuä. Qänakndaŋi he kukŋui, *‘Ämaqä, Goti Naqä Iqueqä kukŋuä awä*

tuätŋqä pätqätaŋgqä Iqueŋi, Goti Iqu äŋgui iwimäkäŋqiyä'† ätpqäŋganı, he aŋgi hiŋuä ŋqämbnuwiqä" ätukqe.

24

*Haŋä-iqä hea yäpakiŋga timäuniqeŋqä**

1 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋi ävämetqätaŋganı, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, hiqäva-imäkqä aŋä iqi mätnätaŋgqä iquauŋqä tupŋqä äwimakuwi.
2 Iqu iquauŋi, kima tiiŋä ätukqe. "He aŋä eeqänäŋä iquauŋi, hiŋuä qumbiyä! Iqua äŋguänäŋä-qe, Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qänakndaŋi hikä hŋqu huizi iqueuä haqä yäŋi mäwiqä yäniqeqä. Qu eeqänäŋi ämisqiyäpu, qua mäŋi tnämäupnuwiqä" ätukqe.
3 Iqu qoqoŋä Olipäŋqä äwätä pmetaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquanä Iquenyqä äpäpu, yatŋqä tiiŋä qe äwikuwi. "Nätmatqä Si ne änatŋi, hea äkŋga timäuniqä iiŋqe, awä natiyä. Si aŋgumä quveptŋiŋqätä, qua tä qäpu hiäniqŋqätäŋi, 'Täŋga timäuŋqiyä' kŋuä neyätŋqä iiŋqe, ne hiqŋqä äkisque qunaniŋquäwä?" ätukuwi.
4 Yatŋqä e vqaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi, "He yasämä mimbiyä, qu quaŋgä etäpu, hiqä kŋuä indqäŋqe, qui emäkqäpnuwiqä" ätukqe.
5 "Ii tiiŋiŋqä etqänä. Ämaqä kuapänä hŋqunä-hŋqunä ätimäuqisäpu, Ŋqä yoqe ätäqisäpu, 'Kraisi ämaqä he ämeyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqe, nyi qäqunjqä' ätäpu, ämaqä kuapänäŋä iuqä kŋuä indqäŋqe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä.
6 Itaŋga he ämaqe mäkä naqänäŋä päuŋgeyqaŋguwi qätä äwiyäpu, 'Ämaqä kiŋä daŋä hui mäkä äunätqäŋäuä' tqaŋgä qätä äwiyäpiyäŋganı, he zä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä miqä pa iqäpŋqä. Nätmatqä iiŋi ätimäutäqä-qe, hiunji yäpaki änänjqä.
7 Ämaqä huitaŋä iqua, hueqä-himqä huitaŋä iquatäŋi mäkä vauqumu-atpnuwiqä. Ämaqä miqä hŋqueqä mäkä-iqä iqua, huiziqueqä iquatäŋi mäkä humbnuwiqä. Hŋqäqiŋi buayä dä naqänäŋä timäuniqeqä. Itaŋga hŋqäqiŋi qua ekä yäniqeqä.
8 Apäkä iua ymeqä änä ämipŋqä täŋä-huŋqä ämetqäŋuwä-paŋi, nätmatqä iiŋä iqua ganä timäuniqeqä.
9 Hea iŋganı, qu heŋi etmepu, huizi iquauqä hipa iu haŋä-iqä mapŋqä hiwipnuwiqä. Hesaŋä hui, qu pizqä hipäkipnuwiqä. Itaŋga he Nyinyqä quuvqä heqiyätqätaŋguwitaŋi, ämaqä eeqänäŋi, qu henyqä äwqä quvqä wiŋguäniqeqä.
10 Hea iŋganı, qokä-apäkä Nyinyqä quuvqä eqämipqä kuapänäŋi, quwqä quuvqä heqiyqe qui imäknäpu, quwqä-quwäŋqä äwqä quvqä wiŋganguti, qutaŋä hŋquauŋi, mäkä-huŋqä iquauqä hipa iu wipnuwiqä.
11 Itaŋga hiŋuä-tqä kuapänäŋi, qu quaŋgä ätuäpu, ämaqä kuapänäŋä iuqä kŋuä indqäŋqe, qui wimäkpnuwiqä.
12 Kukŋuä-suqeu yäpä imä mäpmeqä ii, naqänäŋä ätimäutä, ämaqä kuapänäŋi suqä ämaqeuŋqä wiŋqe ävquatämäupnuwiqä.
13 Iŋäqe ämaqä hiunji yäpakäŋganqä Nyinyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu äpmamitpqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu häŋä iqumuatäniqeqä.
14 Itaŋi Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä iuŋqä kukŋuä äŋguänäŋi, qu qua äwitqutäŋqä-pa, awä tuäkiqäpnuwiqä. Ämaqä eeqänäŋiu tquaŋgä qätä ae äwiyqaŋguwäŋganı, hiunji yäpaki, iŋga timäuniqeqä" ätukqe.

---

† **23:39** Apqä Bukä 118:26 * **24:** Makä 13:1-37; Lukä 21:5-36

15 “Iŋi, tiinjqä. Hiŋuä-tqä Deniyäli iqu hiŋuiqänä nätmatqä qui imäkqä
quvqänäŋä iquenyqä ätätä äqäkqe, nätmatqä iiŋä iqu Goti Hanjuwä
Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä iu pämä tqäutaŋgi qumbnuwiqä. (Ämaqä,
hiŋuä-tqä iqu äqäkqä iu a ätäutqä iqu, kŋuä äŋguänä mequäŋqä.)
16 E äqumbiyäŋganı, ämaqä qua Jutiya pmeqe, qoqoŋä iuŋqä zä maqänä
uwqäpŋqä.
17 Ämaqä aŋä atääqä hevqä iu äpmamitätqä iqu, qua mäŋi
ikuapmäutäqäŋganı, iqu iqueqä nätmatqä aŋä yäpä iŋgisa
witaŋgutqeŋqä kŋuä mindqäŋqä itä, hämänänä zä wäŋqiyä. 18 Ämaqä,
iqueqä wäuŋuä iu äpmamitätqä iqu, iqueqä gquä quäuqä metŋqä aŋgumä
mäwqä yäŋqiyä.
19 Itaŋga, apäkä äwqä-täŋä iuauŋqätä, ymeqä aŋuäŋqä-täŋä
iuauŋqätäŋi, zä maqänä mäwqä iqaŋgpqeŋqe, huäqä kiiŋä huŋqeqä.
20 Ga hiqä zä maqänä uwqe, yuŋuäŋgatä, Sämbatqä hiunji hapä
pmeqäŋgatä, matimäuqä yätŋqä diŋqe, he Goti Hanjuwä Iqueŋqä tääqä
tqäpŋqeqä.
21 Itaŋga haŋä-iqä iŋga timäuniqe, naqänäŋä ämäwqätäuniqeqä.
Qua änyä qe ipäqäkqäŋgatqä täŋga ti täuŋqe, haŋä-iqä tqutä asänäŋi
matimäuqä imiŋqeqä. Qänakndaŋä-pqe, tqutä asänäŋi hŋqu-pqe ma-
timäuqä yäniqeqä.
22 Haŋä-iqeŋqe, Naqä Iqu ‘Wäŋqäpu wäniqeqä’ ae ätkqeqä. Iqu iiŋä
mimäkqä-säpi, ämaqä eeqänä qui imäkŋgäpäniŋgä. Iŋäqe Iqu qokä-
apäkä Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋqä kŋuä indqänätä, wäŋqäpu
hiätŋqä imäkäniqeqä.
23 Iŋganı ämaqä hui, ‘He hiŋuä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätŋqä Goti
Iqu ique atäuŋuä ikqä iqu täqi äpmenä,’ ä ‘Näŋi äpmenä’ etqaŋgpqe, he
qätä mäwiyqä pa iqäpŋqä.
24 Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä quaŋgä-tqä hui ätimäupu, ‘Nyi Kraisi he
ämeyqäŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä änyikqä iqunjqä’ etäpu, ämaqe
kŋuä iqä mapŋqeŋqä, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋi
imäkpnuwiqä. Quaŋgä iiŋä tqä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä
atäuŋuä ikqä iquauŋi, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ipnuwiqä. Itaŋga ämaqä
huizi, ‘Nyi hiŋuä-tqä iqunjqä’ ätäpu, asänäŋä imäkpnuwiqä.
25 Qätä nyipiyä! Nätmatqä ii ätimäuniŋqeŋqe, Nyi ae äyä etätŋqeqä.
26 Iŋi ämaqä hui, ‘He hiŋuä qumbiyä! Kraisi Iqu aŋä avqŋqä imä
äpmenä,’ ä ‘Iqu aŋä yäpä iŋgisa äpmenä’ hitqaŋgpqe, qätä mäwiyqä pa
iqäpŋqä.
27 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋganı, nyuauä itä qäukuä
haqä yätuta we im-imä eeqänäŋä äunätŋqä-paŋi, Iquesaŋi, we asä iiŋä
hunäniqeqä. Iŋi ämaqä eeqänäŋi hiŋuä qumbnuwiqä.
28 Nätmatqä äpäkonä pizqä witaŋgqä iuŋi, yŋŋä quvqä iqua äpäpu,
äpputmäupu äŋgpŋqäuä.
29 Itaŋga, haŋä-iqä naqänäŋä ae etqä iqua qäpu hiqaŋganı, maqänäŋi
*mäptqä iqu hea äwitä, qaŋuä iqu mäyäŋqä itä, qätäqueqä iqua qäukuä
yätuŋi äväma, qua täu qiyäpäkŋgaŋguwäŋga, ga nätmatqä yäŋänäqŋqä
qäukuä yätu äwiŋuwi, ämeŋä ipnuwiqä.*†
30 Iŋganı Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueqä hiqŋqe, qäukuä iu
timäuqaŋga, hueqä-himqä eeqänä qua täu äpmeŋuwi, zä ipu zääqä
ätäpu, hiŋuä tiiŋä qumbnuwiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä

† **24:29** Asayä 13:10; Joeli 2:10

iu äpme, Iqueqä yäŋänäqŋqetä, Iqueqä yoqä naqe motquetŋqetä pqaŋgi qumbnuwiqä.
31 Itaŋga hääwä naqänäŋä tqaŋga, Iqu Iqueqä eŋätqä iqua qua maŋä eqiyäŋqä-pa äwäpu, qokä-apäkä Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iu, aquvä maqäpŋqä dowatäniqeqä” ätukqe.
32 “Itaŋga he zä-eaqä iqu ämetquetŋqeŋqä näqŋqä mapiyä. Kiqä äpa iuŋi, eqä yqänä änyä, quwqä mŋi änyä-häŋä iŋgqäqe, näqŋqä tiiŋä iqäpŋqä. Yuŋuä äqunätŋqe qäpu eätä, mäptqä dŋä hinätŋqe, qäqi etaŋgiyqä.
33 Asä iiŋi, he nätmatqä Nyi etqäqä iiŋä ii timäwäwqaŋgi äqumbiyäŋgaŋi, he näqŋqä tiiŋä hipnuwiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqä aŋä hänaqä iu näwe tqäutaŋgiyqä.
34 Nyi he naqä-qakuä etqä. Ämaqä hea iŋga pmapnuwä iqua, qu mapäkoŋqä yqänä pmetaŋguwäŋga, nätmatqä eeqänäŋi timäuniqeqä.
35 Qäukuitä, quaetä, qui imäknäniqeqä. I etaŋgi Nyaqä kukŋui, qui mimäkŋqä yäniqeqä” ätukqe.
36 “Iŋäqe nätmatqä iiŋi äkŋga timäuniqä iiŋqe, ämaqä hŋqu änyä maqŋqä eänä. Ynaunjqä qäukuä yätutaŋä iquatä, Nyi Ymeqä Iqundäŋi, ne änyä maqŋqä eäŋunä. Äpiqu Iqueqä-kiuänänjqä.
37 Noa iqu pmetaŋga, huakä naqänäŋä ätimäukqä-paŋä iiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋgaŋi, asä iiŋä timäuniqeqä.
38 Huakä naqänäŋi matimäuqä änä etaŋgaŋi, qu ymisaŋä änäpu, eqä änäpu, apäkä ämepu, apäkä yaŋä änyäpu, Noa iqu yimba paquvqaŋgaŋqä imäkqa äumiŋuwi.
39 Qu nätmatqä timäutŋqä iiŋqe maqŋqä eäpu, iiŋä iqa wätqätaŋguwäŋga, huakä naqänäŋä ätimäutä, ämaqä eeqänäŋä iiŋä iuŋi pizqä äpäkkqeqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋgaŋi, asä iiŋä timäuniqeqä.
40 Ämaqä hŋquaqu qeeqä wäuŋuä iu äpmamisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hŋque itmetä, hŋqueŋi hiŋuinä qunäniqeqä.
41 Itaŋga apäkä hiuaqu sŋgumetqä quqowä äqämisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hui itmetä, ga huiŋi hiŋuinä qunäniqeqä.
42 Iŋi hiqä Naqä Iqu äŋga päniqätiyä maqŋqä eäŋuwitaŋi, he näwenyä imäknäpu äŋguänä mimbiyä.‡
43 Itaŋga he tiiŋä-pqeŋqä kŋuä indqämbiyä. Ämaqä aŋä-täŋä hŋqu, ämaqä quwä-meqä hŋquenyqe, ‘Iqu heatqä äsqueti päŋqutiyä’ tä näqŋqä ae eätqe, iqu hiŋuä äŋguä äqunätä, quwä-meqä iqu iqueqä aŋi qäyäpnasqiyätä, yäpä yäŋgisa päyätŋqe, hiŋuinä mäquŋquä yäŋqiyä.
44 Iiŋiŋqe, he-pqe näwinyä imäkmbu pmapiyä! Hea hŋqueŋi, he ‘Täŋganqe mapqä yäŋqiyä’ kŋuä indqänätqätaŋguwäŋgaŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäŋqiyä” ätukqe.
45 “Wäuŋuä-wiyqä, kŋuä äŋguä äme, kiqä wäuŋui äŋguä imäkqä iquenyqe, Nyi awä etmqe. Ämaqä naqä iqu, ämaqä iiŋä iqueŋi, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquau ämitä, iquauqä ymisaŋä hea qayunäŋäŋga väniqä iiŋqe atäuŋuä väŋqiyä.
46 Naqä Iqu äpäqe, iqueqä wäuŋuä imitätqä di hiŋuä quŋgaŋgaŋi, iqu aquvänä yäŋqiyä.
47 Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi ämitŋqeŋqe, ique atäuŋuä väŋqiyä.

‡ **24:42** Lukä 12:35-48

48-50 I etaŋgqä-qe, wäuŋuä-wiyqä tqu, ‘Nyaqä naqä iqu maqänä mapqä
yäŋqiyä’ kŋuä indqänätä, wäuŋuä-wiyqä huizi iquau äpäsätä, itaŋga
buayätä eqätä ämaqä hiqiiyqä imitpqä iquatä änmitätqe, hea hŋqueŋi,
iqu maqŋqä eätä näwenyä mimäkŋqä etaŋganı, iqueqä ämaqä naqä iqu
aŋgi äpäniqeqä.
51 Iqu quvqä e imäkqaŋgi äqunäqe, iqueŋi mŋä ätävätä, ämaqä
wopqä ipu kukŋuinä tqä iquatä äpmamitpqä iuŋqä huätä dowatäniqeqä.
Iqi äpmapiyäŋganı, kŋuä naqänäŋä äqiyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä
mäuqäpnuwiqä” ätukqe.

25

Kukŋuä ktqä, hitqä 10 iuauŋqä

1 “Ga Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋganı, Goti Qäukuä Yätutaŋä
Iqunä miqe, apäkä hitqä hipa eeqäŋä iuauqä tiwiqä eŋqä-panı hiäniqeqä.
Ämaqä apäkä metŋqä imäknätä äpätŋqä iqaŋgi, iua iqutä ämimbŋqä hiqi-
tä ämäsäupu upnuwiqä.
2 Apäkä iuataŋä hipa hŋginä iua, kŋuä maiqe. Itaŋga huizi iua, kŋuä
äŋguä meqä iuai.
3 Apäkä kŋuä maeqä iua hiqi-tä ämäsäupiyi, ga olipqä eqä aowä hiqi-tä
aŋgi iquatimepu ämäsäuqe, qäsä mäma mapqä ipnuwiqä.
4 Iŋäqe näqŋqä epiyä iua, eqä-häkä iu equatimepiyi, quwqä hiqi-tä
mäsäuqetä qäsä äma ppnuwiqä.
5 Ämaqä apäkä metŋqä iqu maqänä mapqaŋgi, iua hiŋuä hiqaqäŋqä
ipiyi, hiqaqä wopnuwiqä.
6 Heatqä quaesqäŋganı, tääqe, ‘Ämaqä apäkä metŋqä iqu äpqiyä. Iqutä
mimbŋqä ppiyä’ tuäniqeqä.
7 Itaŋi apäkä hitqä iua eeqänäŋi ivatuwämbiyi, iuauqä hiqi-tä näwenyä
imäkpnuwiqä.
8 Apäkä maqŋqä iua näqŋqä iuau-mända tii tupnuwiqä. ‘Neyaqä hiqi-te
esuätŋqä iqaŋgi, olipqä eqä aowä hui nätappiyä.’
9 Iiŋä tquaŋguwäŋga näqŋqä iua kimaŋi, ‘Oeyqä’ tupnuwiqä, ‘Eqä tä,
nenyqätä, henyqätä qäyunä maeqä eänä. Eqä miqä iquauŋqä äwäpu, hiqe
mbqä ipiyä.’
10 Itaŋi apäkä maqŋqä iua, eqä mbqä ipŋqä uwqaŋguwäŋga, apäkä
metŋqä iqu ätimäuqaŋga, apäkä näwenyä imäknmipqä iua, aŋä yäpä
iŋgisa iqutä anä ymisaŋä naqänäŋi bŋqä paquvqaŋguwäŋga, qu qŋqaŋä
mäyepnuwiqä.
11 Qänakndaŋi apäkä hitqä huizi iua äppiyi, tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä.
Si äpätnä, qŋqaŋä nauteyä.’
12 I tquaŋguwäŋga, iqu kimaŋi tiiŋä tuäniqeqä. ‘Nyi henyqe, tutqä qäpu
änyä maqŋqä eäŋänä.’ ”
13 Tiwiqä e ätuäqetaŋi tii ätukqe. “Iŋitaŋi, hiqä Naqä Iqu äkŋgati
päniqeŋqe maqŋqä eäŋuwä-qae, he näwenyä imäknäpu äŋguänä mim-
biyä.”

*Kukŋuä ktqä, wäuŋuä-wiyqä mbqä mipŋqä iquauŋqä**

14 “Huizi, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqunä miqe, ii tiiŋä eŋqä-paŋiqä.
Ämaqä hŋqu kiŋämqä qaŋä wätŋqä imäknätäqäŋganı, iqueqä wäuŋuä-
wiyqä iquauŋi tääqä ätuätumetä, qu iqueqä nätmatqe miqäpŋqä iquauqä
hipa iu väniqeqä.

* **25:13** Lukä 19:11-27

15 Iqu wäuŋuä-wiyqä iquauqä näqŋqeŋqä iwäsäuqe, ga hŋqueŋi mbqä
kuapänä 5,000 ävätä, hŋqueŋi iiŋänäŋä 2,000 ävätä, itaŋga yäpakä iqueŋi
1,000 äväqe, wäniqeqä.
16 Ae uwqaŋga, maqänäŋi wäuŋuä-wiyqä mbqä 5,000 ämetqä iqu mbqä
wäuŋuä imäkätä, mbqä haqeqiŋi, 5,000 inä meniqeqä.
17 Itaŋga ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu-pqe, mbqä wäuŋuä inä
imäkäqe, 2,000 inä meniqeqä.
18 Itaŋgi ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu äma äwätä, iqueqä ämaqä naqä
iqueä mbqe, qua hovqä äptätä, imä zä pteäniqeqä.
19 Hea quäuqä ae äpäwqaŋgaŋi, ämaqä naqä iqu aŋgumä äpäqe,
iqueqä mbqä ävätqeŋqä näqŋqä metŋqä, wäuŋuä imäkqä iquau tääqä
tuätumeniqeqä.
20 Itaŋga ämaqä mbqä 5,000 ämetqä iqu äpätä, mbqä 5,000 haqeqi
hutäkŋä ämetqe, qäsä äma äpätä, tiiŋä tuäniqeqä. ‘Ämaqä naqä iqukiyä.
Si mbqä 5,000 ändapkŋiqä. Hiŋuä qunyä. Nyi wäuŋuä imäkätmä, 5,000
haqeqi äyä ämeqeqä.’
21 Itaŋi ämaqä naqä iqu tiiŋä tuäniqeqä. ‘Si ämaqä äŋguki eänä,
wäuŋuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wäŋqä isua äŋguänäŋä
ämitqäŋä-qae, si nätmatqä kuapä misŋqä atäuŋuä kimqänänjqä. Äpätnä,
nyitä aquvänä yeŋqeqä’ tuäniqeqä.
22 Ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu inä äpätä, tiiŋä tuäniqeqä. ‘Ämaqä
naqä iqukiyä. Si nyiŋi 2,000 äyä ändapkŋiqä. Hiŋuä qunyä. Nyi wäuŋuä
ämitmä, kiqä haqeqiŋi 2,000 inä äyä ämeqeqä’ tuäniqeqä.
23 Itaŋi ämaqä naqä iqu tiiŋä tuäniqeqä. ‘Si ämaqä äŋguki eänä,
wäuŋuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wäŋqä isua äŋguänäŋä
ämitqäŋä-qae, si nätmatqä kuapä misŋqä atäuŋuä kimqänänjqä. Äpätnä,
nyitä aquvänä yeŋqeqä’ tuäniqeqä.
24 Itaŋi ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu-pqe äpätä, tii tuäniqeqä. ‘Naqä
iquki, nyi sinyqe näqŋqeqä. Si ämaqä tnäŋänäŋä iqukiyqä. Ämaqä hŋqua
wäuŋuä iu ymisaŋä vowä ämäuepqe ptqukiyqä. Ämaqä hŋqua kuä uwqä
tnämäwäpqeuŋi, kiqä nääŋqe mequkiyqä.
25 Si suqä iiŋä iquki etaŋgi, nyi zä itmä, tqä mbqä 1,000 qua hovqä iu zä
äptekqä-qae, ga täsuwänä’ tuäniqeqä.
26 I tquaŋga, naqä iqu kimaŋi tiiŋä tuäŋqiyä. ‘Si wäuŋuä-wiyqä quvqä
enyqä iqukiyqä. Nyinyqe, si näqŋqä ae eäŋnä. Nyi ämaqä hŋqua
wäuŋuä iu ymisaŋä vowä ämäuepqe ptqunjqä. Ämaqä hŋqua kuä uwqä
tnämäwäpqeuŋi, kiqä nääŋqe mequnjqä.
27 Si näqŋqä iiŋä eäŋi, nyaqä mbqe, kiqä pŋqä wiqä iuŋi, suŋqä pŋqä
maeqä ikŋäwä? Iiŋä imäkqä-säpi, nyi aŋgumä äpmqäŋgaŋi, ŋqä mbqä
qäyunäŋitä kiqä haqeqiŋitä meqämiŋgä.’
28 Itaŋi wäuŋuä-wiyqä huizi iquauŋi, ‘He mbqä 1,000 ämotaupu, ämaqä
mbqä 10,000-täŋä ique wipiyä’ tuäniqeqä.
29 ‘Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä nätmatqä-täŋä eeqänäŋä iquauŋi, nyi hui aŋgi
vqaŋga, qu kuapänäŋä-täŋä hipnuwiqä. I etaŋgi, ämaqä nätmatqä maeqä
eä wäŋqäpu ämeŋuwä iquauŋi, nyi aŋgi ämotaumqänä.
30 Itaŋga wäuŋuä-wiyqä quvqä tqueŋi, he yäpaqä iŋgisa aŋä hiawiqä
iŋgisaŋqä huätä dowatpiyä. Iqi äpmamipqä iqua, hiquaŋä maŋgtäsqukuä
ämäupu, kŋuä qäkmaŋgpnuwiqä’ tuäniqeqä” ätukqe.

Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqeu iwäsäuniqeŋqä

31 “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu aŋgu äpätqäŋganı, yoqä naqä-täŋä
äpätä eŋätqä eeqänäŋä iquatä anä ppnuwiqä. Itaŋga Iqu Iqueqä yoqä
naqe motquetŋqe, ämiqä iqueqä zä-hawä iu pmeniqeqä.
32 Iŋganı hueqä-himqä eeqänäŋı Iqueqä hiŋuä iqi tqäuqaŋguwäŋga,
Iqu iquauŋı iwäsäutä hŋquaqu mäqäqasäueniqeqä. Yaqueqä miqä iqu
sipsipqä iquatä, meme iquatä ämäqäqasäuetŋqä-pa, i imäkäniqeqä.
33 Iqu sipsipqä iquauŋı ämuaŋgisa, itaŋga meme iquauŋı
qunamäuqäŋgisa, mäqäqasäueniqeqä.

34 I imäkäqetaŋı, Ämiqä Naqä Iqu ämaqä iqueqä hipa ämuaŋgisa
tqäutaŋguwä iquauŋı tiiŋä tuäniqeqä. ‘Ŋqä Apiqu he äŋguä emäkätŋqä
ae etkqeqä. Iqu nätmatqä äŋguänäŋı quae änä imäkätäqäŋga, henyŋqä
näwenyä imäkekqe, he mapŋqe, Iqunä ämitŋqä yäpä täŋgisa yappiyä.
35 Ii tiiŋä etaŋgiyä. Nyi buayä dä pmetaŋganı, he buayä
äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi eqä maŋqä pmetaŋganı, he eqä äyä
ändapmiŋuwiqä. Nyi ämaqä hueqä-himqä huitaŋunä etaŋga, he Nyiŋı
hiqä aŋä iuŋqä ändma äumiŋuwiqä.
36 Nyi qäkä mäyäuqä itaŋga, he qäkä äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi yaqä
witaŋganı, he äyä äminyimiŋuwiqä. Nyi guä pmetaŋganı, he äpäpu hiŋuä
äyä ämaŋqänmiŋuwiqä’ tuäniqeqä.

37 I tquaŋga, qokä-apäkä jänäŋä iqua kimaŋı tiiŋä tupnuwiqä.
‘Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetaŋgnä hiŋuä äkqänätanä, äkŋga
äktapmiŋquäwä? Si eqä maŋqä pmetaŋgnä, eqä äkŋga äktapmiŋquäwä?
38 Si ämaqä hueqä-himqä huitaŋänäŋuki äkqänätanä, neqä aŋä iuŋqe,
äkŋga äktma äumiŋquäwä? Si qäkä maiquki etaŋgnä, qäkä äkŋga
äktapmiŋquäwä?
39 Si yaqä witaŋgnä ä guä pmetaŋgnä, äpätanä hiŋuä äkŋga
ämakqänmiŋquäwä?’ tupnuwiqä.

40 Itaŋga Ämiqä Naqä Iqu kimaŋı tiiŋä tuäniqeqä. ‘Nyi aaŋä
naqä-qakuänäŋä etqänä. Nätmatqä eeqänäŋı, he Nyaqä guäkautä,
napqautä iwimäkmipqe, qu yoqä maeqä qäyä etaŋgqä-qe, iiŋı he Nyi
nyimäkmiŋuwiqä.’

41 Iŋganı Iqu ämaqä hipa qunamäuqäŋgisa tqäutaŋguwä iquau
tuäniqeqä. ‘Henyqe, Ŋqä Apiqu, “Qu qui imäkmbŋqäuä” ae ätkqeqä.
He tä maiusqänäŋä äsäŋqeuŋqä huätä upuiyä. Tä äsäŋqä iqu, Setänä
iqueŋqätä, iqueqä eŋätqä iquauŋqätä näwenyä äsänä.
42 Ii tiiŋä etaŋgiyä. Nyi buayä dä pmetaŋganı, he buayä mändapqä
äyä imiŋuwiqä. Nyi eqä maŋqä pmetaŋganı, he eqä mändapqä äyä
imiŋuwiqä.
43 Nyi ämaqä hueqä-himqä huitaŋunä etaŋga, he Nyiŋı hiqä aŋä iuŋqä
mändma mäwqä äyä imiŋuwiqä. Nyi qäkä mäyäuqä itaŋga, he qäkä
mänyiyätqä äyä imiŋuwiqä. Nyi yaqä äwitmä ä guä-pqä pmetaŋganı, he
mäminyqä da äyä imiŋuwiqä’ tuäniqeqä.

44 I tquaŋga iqua-pqe kimaŋı tiiŋä tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si buayä
dä pmetaŋgnä, ä eqä maŋqä pmetaŋgnä, ä, hueqä-himqä huitaŋänäŋuki
etaŋgnä, ä qäkä maiquki etaŋgnä, ä yaqä witaŋgnä ä guä pmetaŋgnä,
hiŋuä äkqänätanä yätamäkqä makiyqe, äkŋga imiŋquäwä?’ tupnuwiqä.

45 Itaŋga Ämiqä Naqä Iqu kimaŋı tiiŋä tuäniqeqä. ‘Nyi aaŋä
naqä-qakuänäŋä etqänä. Nätmatqä eeqänäŋı he Nyaqä guäkautä
napqautä yoqä maeqä inäsquauŋı miwimäkqä imiŋuwi, iiŋı he Nyi-pqe
mänyimäkqä äyä imiŋuwiqä’ tuäniqeqä.

46 Ämaqä tqua äwäpiyi, haŋä-iqä qäpu maeqä eniqä di ämepu pmep-
nuwiqä. Iiŋä etaŋgi qokä-apäkä jänäŋä iqua, häŋä hea ique-ique pmeqe
ämepu pmetpnuwiqä” ätukqe.

26

*Ämaqä naqä iqua, Jisasi Ique päkpŋqä ätkuwiŋqä**

1 Jisasi Iqu kukŋuä tä eeqänä qäpu ätuäqetaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi tiiŋä ätukqe.
2 “He näqŋqä äyuwänä. Hiunji hŋquaqu yqänä äwinä. Iŋgaŋi
hiunji naqänäŋä Pasopa iqu timäuŋqiyä. Hiunji iqu ätimäuqaŋgaŋi, qu
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, mäkä-huŋqä iqua zä-huätatä huepŋqä
wipnuwiqä.”
3 Hea asä qäŋgaŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä,
hiqäva-imäkqä naqä Käyäpasi iqueqä aŋä iqi aquvä äqäŋguwi.
4 Iqua kukŋuä ätqämanäpu, “Ne Jisasi Ique maqŋqä itmetanä pizqä
päsatuŋque, äänä imäkatuŋquäwä?” ätŋguwi.
5 “Ämaqe hiŋuä änaqänäpu mäkä ipäqiyqeŋqe, ne suqä iiŋi, hiunji
naqänäŋäŋga mimäkqä yatuŋqueqä” ätŋguwi.

Apäkä hui, eqä jinaŋä-weqe, Jisasi Iqueä nyuäŋiu equatekqeŋqä†

6 Jisasi Iqu aŋä-himqä Betani, Saimonä Wänyimäŋqueä‡ aŋä iu
äpmamiŋqe.
7 Iqu buayä gmanätqätaŋga, apäkä hui hikä häkä eqä jinaŋä-weqä
iŋqä hŋqu, äma äwimetä, Iqueuä nyuäŋiu equatkqe. Häkitä, eqä jinaŋä-
weqetä, kiqä mbqe naqänäŋi. 8 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua
e äqumbiyi, äwqä tnäŋä imäkäpu, “Eqä jinaŋä-weqe, hiŋgi qui suŋqä
imäkqiyä?
9 Ii eqä jinaŋä-weqe, mbqäŋqä imäkätä, mbqä naqänäŋä ämetä, ämaqä
nätmatqä maeqä iquau mävqä suŋqä iqiyä?” ätŋguwi.
10 Jisasi Iqu iquauqä kukŋuiŋqä näqŋqä eä, iquauŋi tiiŋä ätukqe. “He
apäkä täsiŋi, haŋä-iqe suŋqä vqäuä? Ii suqä äŋguänäŋi nyimäkqiyä.
11 Ämaqä nätmatqä maeqä iqua hesä anäŋi, hea ique-ique äyä
äpmeŋäuä. Itaŋgi Nyi hesä anäŋi, hea ique-ique mäpmeqä imqänä.
12 Apäkä ii eqe änjiquatqe, ii Nyaqä huiwi qua ptnäniqä iiŋqä näwenyä
inyimäkqiyä.
13 Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qu qua eeqänäŋä iuŋqä äwäpu, kukŋuä
äŋguä we-huŋqä-täŋi awä ätuäkipiyäŋgaŋi, apäkä täsi inyimäkqeŋqe
awä inä tqäpŋqeqä. Iŋi qu iiŋqä hui mimäuqä ipŋqeŋqä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau vätŋqä ätukqeŋqä§

14 Iŋgaŋi wäuŋuä imäkqä 12 iutaŋä Jutasi Iskarioti iqu, hiqäva-imäkqä
naqä iquauŋqä äukqe.
15 Iquau äwimeqe, yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Nyi Jisasi Ique he hitapmqe,
he nätmatqe äkitaŋi dappŋqäwä?” Yatŋqä vqaŋgqäŋga, qu mbqä-hiki,
30 qe äwikuwi.
16 Itaŋi Jutasi iqu, Jisasi Iqueŋi ämaqä iquau vätŋqe, hänaqeŋqä qävqä
yätŋqä ipäqäkqe.

---

* **26:** Makä 14:1-2; Lukä 22:1-6; Jonä 11:45-57 † **26:5** Makä 14:3-9; Lukä 7:36-50; Jonä 12:1-8 ‡ **26:6** Saimonä iqu hiŋuiqänäŋi wänyimäŋqä-täŋä äpmamiŋqä etaŋgi, qu iqueŋi “Wänyimäŋqueä” ätumiŋuwi. § **26:13** Makä 14:10-11; Lukä 22:3-6

*Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä, ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋgaŋqä**

17 Hiunji bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqä iquauqä hiunji kiŋganäŋä
iqueŋi,† wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Jisasi Iquenyqä äpäpu, yatŋqä
tiiŋä äwikuwi. “Si hiunji naqänäŋä Pasopa iutaŋä buayä dŋqe, ne
näwenyäŋi, äsqi imäkekiyatuŋquäwä?”
18 Iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. “He aŋä-himqä yäpä iŋgisa
äpaquväpu, ämaqä iiŋä ique hiŋuä äqumbiyi, tii tupiyä. ‘Ämotqueqä
iqu “Tupiyä” ätätä änandowatqiyä. “Hea Apiqu Nyinyqä atäuŋuä ikqe,
ae qäqiqi quvepqaŋgi, Nyitä Ŋqä ämaqä iquatä, hiunji naqänäŋä Pasopa
iutaŋä ymisaŋä natuŋque, tqä aŋä iu naŋqunä” ätqiyä,’ tupiyä” ätukqe.
19 I tquaŋga, iqua Jisasi Iqu ätukqä-pa, Pasopa iutaŋä ymisaŋi näwenyä
qe imäkekuwi.
20 Awiyqä ae eqaŋga, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä ymisaŋä bŋqä
äpmakuwi.
21 Qu ymisaŋä äŋgmanäpiyäŋgaŋi, “Nyi naqä-qakuä etqänä. Hesaŋä
hŋqu Nyiŋi, himä-wiuŋqä iquau nyiväŋqiyä” ätukqe.
22 I tquaŋgi äwipiyi, äwqä haŋä vqaŋga, qu hŋqunä-hŋqunä yatŋqä
wipŋqä ipäqäkuwi. “Naqä Iquki, Si e ätŋi, ii nyi ma! Qäyutanä?”
23 Kimaŋi Iqu tiiŋä ätukqe. “Buayä hevqä täu, Nyitä anä ämeququä
iquenä, ämaqä Nyi himä-wiuŋqä iquau nyivätŋqä iqu, heyaqä awä iqisaŋä
hŋquvqä.
24 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi
äpäkonäŋqiyä ätkqä-pa, Iqu e päkonäŋqiyä. Itaŋgi Ique himä-wiuŋqä
iquau vätŋqä iquenyqe, iqueŋi haŋä-iqä naqänäŋä wimeŋqiyä. Ämaqä
iiŋä imäkätŋqä iqueŋi, känai maunyqä-säpi, ii äŋguä hitäninjqä” ätukqe.
25 Jutasi, ämaqä himä-wiuŋqä iquau vätŋqä ikqä iqu, Jisasi Iqueŋi,
yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Ämotqueqä iqukiyä. Si e ätŋi, nyi ma. Qäyutanä?”
E tquaŋga kimaŋi, “Si e ätŋi qeyqä” ätukqe.
26 Iqua ymisaŋä äŋgmanäpiyäŋga,‡ Jisasi Iqu bretqä hŋqu ämeqe, Goti
Hanjuwä Ique “äŋguiqä” ätuäqe, äkutätä, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquau ävqäwätä, ätukqe. “He ämepu biyä. Tä Ŋqä huiwiyqä.”
27 Itaŋi Iqu wainqä-eqä-häki ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “äŋguiqä”
ätuäqe, iquau ävätä ätukqe. “He eeqänäŋi, eqä tä bŋqeqä.
28 Tä Ŋqä häŋeqä, he yätamäkqä heyätŋqä kukŋuä guä mäsäuŋqä
iiyqä. Ämaqä kuapänäŋä iquauqä suqä quvqe, huätä mamäutŋqe, Nyaqä
häŋeqe, iuäŋqiyä.
29 Nyi he etqänä. Ŋqä Apiqunä miqä iu wainqä-eqä änyä-häŋä hesä anä
naniquäŋgaŋqe, Nyi wainqä-eqä aŋgumŋi maŋqä imqänä” ätukqe.
30 I ätuäqetaŋi, qu apqä ätpiyi, aŋä-himqä iu äväma, qoqoŋä Olipä
iuŋqä äukuwi.

*Jisasi Iqu Pitä iqueŋi, “ ‘Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä’ ttŋqinyä”
ätukqeŋqä§*

---

* **26:16** Makä 14:12-26; Lukä 22:7-38; Jonä 13:1-17:26 † **26:17** Quväukuä ique-iqueŋi, Israitqä iqua bretqä yeŋuä qo matäuqä änäpu hiunji 7 äpmamiŋuwi. Hiunji kiŋganäŋä iuŋi, qu hiunji eŋätqä ämaqä päsqä iqu Israitqä iquauqä kaqä-kawäka mapäsqä ämäwqätäukqeŋqä kŋuä ämepu buayä naqänäŋä änmiŋuwi. Ii hiunji Pasopayi. ‡ **26:26** Makä 14:22-24; Lukä 22:17-20; 1 Korinä 11:23-26
§ **26:30** Makä 14:27-31; Lukä 22:31-34; Jonä 13:36-38

31 Iŋganŋi Jisasi Iqu iquauŋi ätukqe. “Täŋga heatqeuŋi, nätmatqä
nyimeqaŋgutqetaŋi, heqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, mändi päwiŋqiyä. Ii
Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä ätä äqänäŋqä-payqä.
*‘Nyi sipsipqä-miqä ique päkmqänä. Iiŋä imäkqaŋgmdqäŋga, sipsipqä
iqua zä im-imä wepnuwiqä.’**
32 Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqu, Nyi aŋgi nyivauqumuatqaŋga, Nyi qua Galili
iuŋqä hiŋuiqä emamniqeqä” ätukqe.
33 I tquaŋga Pitä iqu ämävauqe, “Iqua eeqänä nätmatqä kime-
qaŋgutqeta quwqä quuvqä heqiyqä mändi qäyä äpäwiqaŋguti, nyi iiŋä
miqä da ymqänä” ätukqe.
34 I tquaŋga Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä äktqänä. Heatqä
tqueŋi, kukutakisqä äkakä matqäŋga, si Nyinyqe, ‘Iquenyqä maqŋqeqä’
hŋquaqui-hŋque tutŋqinyä” ätukqe.
35 I tquaŋga Pitä iqu ämävauqe, “Qäyä eänä. Si äpäkoŋgti, nyi-pqe anä
päkoneŋqeqä. Nyi Sinyqe, ‘Iquenyqä maqŋqeqe’ matqä imqänä” ätukqe.
Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä eeqänäŋä huiziqua-pqe, inyänä ätkuwi.

Jisasi Iqu, Gesemäniu Goti Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä†

36 Iŋganŋi, Jisasi Iqutä, iquatä, ‘Gesemäniyqä’‡ ätmiŋuwä iu ätimäupiyi,
Iqu iquauŋi tiiŋä qe ätukqe. “He täqi pmapiyä. Nyi tääqä tmqä, näŋiŋqä
umqänä.”
37 I ätuäqe, Iqu Pitä iquesä, Sepri iqueqä hikŋä iquaquisä itmeqe, nänä
qe äukuwi. Itaŋi Iqu änä mäwimäŋqä itä, Iqueqä äwqe haŋä kiiŋä äwikqe.
38 Iŋganŋi Iqu iquauŋi, tiiŋä qe ätukqe. “Haŋä-iqä tqu, Nyaqä qeqä-
quuvqä tämŋi imbätäumäkqä-qae, ae qäqi äpäkonmqä iqä. He täqi
äpmapu, quvqä nemeqeŋqe äŋguä äminyanä.”
39 I ätuäqe, nändi ti äwäqe, Iqueqä hipeŋui qua bu eäqe, tääqä tiiŋä
ätukqe. “Ŋqä Apiquki, hänaqä-pqä hui inä etaŋgutqe, häkä haŋä-iqä-
täŋä tqu§ huätä mändavä. Iŋäqe änyiŋqä Nyaqeuŋi, qäyä etaŋguti,
äkiŋqä Saqeunä isŋqeqä.”
40 Iiŋi ae ätuäqetaŋi, Iqu Iqueqä ämaqä iquauŋqä aŋgi äpäqe, hiqaqä
witaŋgä äqunäqe, Pitä iqueŋi tii ätukqe. “Änäääŋäŋqäwä? He Nyitä anäŋi,
wäŋqäpu mämiŋqä iquwiuä?
41 Yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä yätŋqä iiŋqe, he äminyäpu
tääqä tupŋqeqä. Hiqä quuvqe, qäyunä imäkŋqäŋqä wiŋgaŋgutqä-qe,
huiwi yäŋänäqŋqä maeqeqä” ätukqe.
42 Iqu aŋgumä äväma äwäqe, tääqä tiiŋä ätukqe. “Ŋqä Apiquki, häkä
haŋä-iqä-täŋä tqu, huätä mändautŋqä etaŋgutqe, kiqä haŋä-iqe, Tqä
äkiŋqä iunä mamqänä.”
43 Itaŋga iquauŋqä aŋgumä äpäqe, iqua hiŋuä kukuäŋuä wiyqaŋgi
hiqaqä witaŋgä äquŋgqe.
44 Iqisaŋi Iqu iquauŋi aŋgumä ävämaŋi, tääqä yäpaki, kiŋganäŋä
iquaqu ätkqä-pa, ätkqe.
45 Qänakndaŋi Iqu Iqueqä ämaqä iquauŋqä aŋgu äpäwäqe, ätukqe.
“He hiqaqä yqänä äwiŋuwi, hapä äpmeŋäuä? Qätä nyipiyä. Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Ique, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauqä hipa iu wipŋqe, ae
qäqiyqä.

---

* **26:31** Sakätiyasi 13:7 † **26:35** Makä 14:32-42; Lukä 22:39-46 ‡ **26:36** Yoqä ‘Gesemäni’ kiqä quati tiinji. ‘Zä-olipqä häukui quqowä päsqä.’ Ii olipqä wäuŋuä iu, qoqoŋä Olipä iu äwomiŋqe.
§ **26:39** Matiu 20:22; Jonä 18:11; Itkimäkqä 16:19.

46 He pämä äpmepu äwanä! Hiŋuä qumbiyä. Huiziuqä hipa iu
nyivätŋqä iqu, ae qäqi ätimäutŋqä iqiyä” ätukqe.

*Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä**

47 Jisasi Iqu kukŋuä ii yqänä tätqätaŋganı, Jutasi ämaqä 12 iquautaŋä
iqu äpkqe. Iqutäŋi, ämaqä kuapänäŋi, ipäqäyuŋätä, jävqätä a äqätqa
äquvepkuwi. Ämaqä iquauŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, qokä-apäkä iu
miqä huiziquatä ändowatkuwi.
48 Qu änyä upŋqä imäknäpiyäŋganı, täkqä-tqä iqu, huiziquauŋi tii
ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä Tqueyqä’ etätmi, kikiyä äwuŋgundi, he Iqueŋi a
kiqätpŋqe.”
49 Qu ätimäupiyi, Jutasi iqu Jisasi Ique maqänä äwimeqe, “Ämotqueqä
Iqukiyä, heatqevqä” ätuätä, maŋgawiu kikiyä äwuŋgqe.
50 Itaŋi Jisasi Iqu iqueŋi, “Näueqä iquki, nätmatqä si imäktŋqä äpŋi,
imäkiyä” ätukqe.
Iŋganı ämaqä iqua äppiyi, Jisasi Ique a qe äkiqätkuwi.
51 Ique kiqätqaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä ämaqä hŋqu, iqueqä ipäqäyuŋi
ämäkäqiyäqe, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋque, qätä
mŋä hämänä ätqavämäukqe.
52 I imäkqaŋga, Jisasi Iqu iqueŋi tii ätukqe. “Tqä ipäqäyuŋi, kiqä aŋä
iu aŋgi qupuiseyä. Ämaqä ipäqäyuŋä itä mäkä äumbqä eeqänäŋä iqua,
ipäqäyuŋä iutanä päkombnuwiqä.
53 Si tiiŋiŋqä maqŋqä eŋnä? Nyi Ŋqä Apique yatŋqä vqaŋgndqe, Iqu
eŋätqä kuapänä 50,000 iquauŋi, yätamäkqä nyipŋqä ändowatäŋqiyä.
54 Itaŋgqä-qe Nyi iiŋä imäkqaŋgndqe, kukŋuä Goti Hanjuwä Iqueqä
bukä iu äqänäŋqe, qäyunäŋi äänä timäuniqätiyä? Iqueqä bukä iuŋi,
‘Nätmatqä tä, Nyi nyimeŋqiyä’ ätä äqänänä” ätukqe.
55 Ique a kiqätqaŋguwä iquauŋi, Iqu tiiŋä ätukqe. “He ipäqäyuŋätä,
jävqätä a äqätqa äpquwi, ämaqä äpäsätä quwä-meqä hŋque a
äkiqätätqäŋuwä-pa, Nyi-pqe, iiŋunä etaŋgä äŋgiqätqäuä? Hiunji
eeqänäŋä iuŋi, Nyi hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iu äpmamä, qokä-apäkä
iu ämotquetqätaŋganı, iŋga maŋgiqätqä, suŋqä itqäŋuwäwä?
56 Nätmatqä eeqänäŋä ii, hiŋuä-tqä iqua kukŋuä äqiyäpu ekuwä ii,
qäyunä imäkätŋqä ätimäuqeqä” ätukqe.
Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä eeqänäŋä iqua, Jisasi Ique zä äväma
äwekuwi.

Käyäpasi iqu, Jisasi Ique kukŋuä ämitkqeŋqä†

57 Ämaqä Jisasi Ique a äkiqätukuwä iqua, Iqueŋi Käyäpasi hiqäva-
imäkqä naqä iqueqä aŋä iuŋqä qe ätuma äukuwi. Iqiŋi, kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä, aquvä äqämbu äpmamiŋuwi.
58 Pitä iqu Jisasi Ique kiŋä-näŋi ti äwivändqa äpätä, hiqäva-imäkqä
naqä iqueqä aŋä täkŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe, “Jisasi Iqueŋi nätmatqä
äkitaŋi wimeŋqutiyä” tä, ämayukä-imaŋqä iquatä anä äpme, hiŋuä
äqunä äpmamiŋqe.
59 Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä huiz-
iquatä, Jisasi Ique pizqä päkpŋqä diŋqe, quaŋgä tpŋqä hŋquau tääqä
ätuätumepu, Iqu suqä quvqä hui imäkqäŋqä qävqä imiŋuwi.
60 Ämaqä kuapänä äpäpu, Iquenyqä quaŋgä täqisqaŋguwä-qe, ämiqä
naqä iqua, Ique pizqä päkpŋqä iiŋqe, qakui mämäqumueqä ikuwi.

---

* **26:46** Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11 † **26:56** Makä 14:53-65; Lukä 22:63-71; Jonä 18:12-14,19-24

61 Qänakŋi, ämaqä hŋquaqu äpäsinyä, tii ätukiyi. “Ämaqä Tqu, ‘Nyi
Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋi äpnetmä, hiunji hŋquaqui-
hŋquenyä aŋgi mätmqänä’ ätkqeqä” ätukiyi.
62 I tquaŋgiyäŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqu pämä ätqäuqe, Jisasi Ique
yatŋqä tiiŋä qe äwikqe. “Iquaqu e ätqiyi, änääŋgä? Si kima matqä
isŋqätanä?”
63 Itaŋgi Jisasi Iqu kukŋuä hui matqä ikqe. Itaŋi hiqäva-imäkqä naqä
iqu tii ätukqe. “Si kukŋuä naqä-qakuänäŋinä nattŋqä iiŋqe, nyi Goti
Häŋä äpmeŋqä Iqueqä yoqä iutanä yatŋqä äkiyqänä. Si Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ä Kraisi, Goti Iqu ne äminesŋqä atäuŋuä äkikqä
Iqukitanä?”
64 I tquaŋga, Jisasi Iqueuä kimaŋi, “Si e ätŋi qeyqä. Nyi he etqänä.
Qänakndaŋi, he Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Yäŋänäqŋqä-täŋä Iqueqä
hipa ämuaŋgisa pmetaŋgi hiŋuä qumbnuwiqä. Itaŋga Iqu qaquvqeu
pmeqä qäukuä yätuta quvepqaŋgi, qumbnuwiqä” ätukqe.
65 Käyäpasi iqu i tqaŋgi äwiyäqe, äwqä tnäŋä wiŋgaŋgi, iqueqä gquä
quäuqä äpisätä, tii ätukqe. “Iqu Goti Hanjuwä Iqu eŋqä-pa timäutŋqä
tqaŋgi, äyä äwiyäŋunä. Ne Ämaqä Tqueqä suqeŋqä awä natpŋqe, ämaqä
hŋquauŋqä qävqä miqä yatuŋqueqä.
66 Ne Ique änä-änä imäkatuŋqueŋqe, he kŋuä äänä hiyqiyä?” ätukqe.
I tquaŋga qu kimaŋi, “Iqu suqä quvqä-täŋu-qae, äpäkonätŋqeqä”
ätukuwi.
67 E ätupiyi, qu Iqueqä himä-hiqumuaŋä iu makukuä äqutäupu, aaŋä
kuapänäŋä äpäkmiŋuwi.
68 Iŋgaŋi iqua äpäsäpu tii ätukuwi. “Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä
äkikqä Iquki, hiŋuä natiyä. Ämaqä tä äkpäsquwä iqua, tqukuakä?”
ätukuwi.

Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä’ ätkqeŋqä‡

69 Asäŋganji, Pitä iqu yäpaqä mäŋgisa, aŋä ququawä iqi äpmamiŋqe.
Apäkä wäuŋuä imäkqä hui, iqu-täŋä qäqi äpätä, “Si Jisasi Galilisaŋä Iqutä
anä äpmetqäŋiyiqä” ätukqe.
70 Itaŋgi Pitä iqu ämaqä eeqänäŋä iquauqä hiŋuä iqisaŋi, “Oeyqä. Si
kukŋuä tä ändŋi, nyi maqŋqeqä” ätukqe.
71 Itaŋi iqu äwäqe, täknä hävqä iu miqä iquauqä aŋä iu ätqäumiŋqe.
Iqiŋi apäkä wäuŋuä imäkqä hui, ique hiŋuä äqunäqe, ämaqä qäqi
pmetaŋguwä iquauŋi, “Ämaqä tqu, Jisasi Nasäretqätaŋä Iqutä anä
äpmetqäŋiyiqä” ätukqe.
72 I tquaŋga, Pitä iqu aŋgumŋi, “Oeyä” ätukqe. “Nyi aaŋä naqä-
qakuänäŋä ätqänä. Ämaqä Iquenyqe, änyä maqŋqä eäŋänä.”
73 Qänaki wäŋqäpŋi, ämaqä qäqi ätqäumiŋuwä iqua äpäpu, ique
ätukuwi. “Naqä-qakuänänjqä. Si Ämaqä Iqutä anä äpmeŋuwä iquautaŋä
iqukiyqä. Ne tqä quväki äkiyätanä, näqŋqä ämequnä.”
74 I tquaŋguwäŋga, Pitä iqu kukŋui, yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. “Aaŋä
naqä-qakuä etqänä. Nyi Ämaqä Iquenyqe, maqŋqeqä. Nyi kukŋuä naqä-
qakuä matqä iqaŋgndqe, Goti Hanjuwä Iqu haŋä-iqä qäyä dapänä.” Iqu
kukŋuä qäpu ae tqaŋga, maqänäŋi kukutakisqä äkakä qe ätkqe.
75 Asä qäŋganji, Pitä iqu Jisasi Iqueqä kukŋui, “Kukutakisqä äkakä
matqäŋga, si Nyinyqe, ‘Maqŋqeqä’ hŋquaqui-hŋque ttŋiqä” ätukqeŋqä
kŋuä indqänäqe, yäpaqä mäŋgisa äwäqe, kŋuä naqänäŋä äqäkqe.

‡ **26:68** Makä 14:66-72; Lukä 22:54-62; Jonä 18:15-18,25-27

27

*Pailoti iquenyqä ätuma äukuwiŋqä**

1 Zä ae äveqaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä huiz-
iquatä, Jisasi Ique pizqä päkpŋqä kukŋuä imäkkuwi.
2 Itaŋi qu Ique guä äkiqiyäupu, kiyapqä kiŋganäŋä Pailoti† ique wipŋqä
ätuma äukuwi.

Jutasi iqu imäkkqeŋqä‡

3 Jutasi, ämaqä Jisasi Ique himä-wiuŋqä iquau äwikqä iqu, qu Jisasi Ique
kukŋuä ämitäpu, “Iqu äpäkonäŋqiyä” tqaŋguwi näqŋqä ämeqe, iqu suqä
ii ikqeŋqä womba ämetä, mbqä-hikä hiqäva-imäkqä naqä iquatä ämaqä
miqä huiziquatä äwikuwi, aŋgi äma äukqe.
4 Iquau äwimeqe, tiiŋä ätukqe. “Nyi suqä quvqä ae imäkqeqä. Ämaqä
nyi he etapqä Iqu, suqä quvqä mimäkqä itŋqä-queqä.”
I tquaŋga, qu kimaŋi, “Ii nätmatqä neqä hmanjqä. Tqä dutanänjqä”
ätukuwi.
5 Itaŋi Jutasi iqu mbqä-hiki, hiqäva-imäkqä aŋä iŋgisa ätnämäwaŋi,
äväma äwäqe, iqueqä-kiuä guä äqupuäqäŋgqe.
6 Hiqäva-imäkqä naqä iqua mbqä-hikä iiŋi ämapiyi, ätkuwi. “Mbqä tä
ämaqä pizqä päsqä iutaŋä-qae, ga ne mbqä hiqäva-imäkqä aŋitaŋitä pŋqä
qäsä maeqä yatuŋqueqä.”
7 Itaŋi qu kukŋuä imäkpiyi, mbqä iqueŋi ämaqä qua qondä imäkqä
iqueqä qua hŋqu, ämaqä kiŋä nändaŋä iquau qua ptepnuwäŋqä mbqä
qe ikuwi.
8 Iiŋiŋqe, qu “Qua häŋeqeqä” änyuätmiŋuwi, täŋga-pqe inä ätqa
äwätqäŋäuä.
9-10 Iiŋä etaŋgi, kukŋuä hŋqu Goti Iqu hiŋuä-tqä Järämai iqueqä maŋä
iu hiŋuiqänä ätimäuekqe, ii naqä-qakuä ätimäukqe. Ii tiyi.

*“Mbqä hikä kuapänäŋi 30, Israitqä iqua ämaqä tque mbqä ipnuwäŋqä
atauŋä ikuwi, qu ämepu, Naqä Iqu nyi ändkqä-pa, ämaqä qua qondä
imäkqä iqueqä quae mbqä ikuwi.”*§

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä**

11 Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hiŋuä iqi tqäutaŋga, Pailoti iqu Iqueŋi yatŋqä
tiiŋä qe äwikqe. “Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?”
E tquaŋga kimaŋi, “Si e ätŋi qeyqä” ätukqe.
12 Itaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huizi iquatä, qu Jisasi
Iquenyqe, “Suqä quvqä iiŋä-iiŋä imäkätŋqeqä” tuätqätaŋguwäŋga, Iqu
kukŋuä hui kimaŋi, mätquä ikqe.
13 Iiŋä etaŋgi Pailoti iqu Iqueŋi yatŋqä äwikqe. “Änääŋgä? Kukŋuä
eeqänäŋä tä Sinyqä äquvepqe, qätä mäwiyqä iŋinyä?”
14 Yatŋqä i vqaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi mätquä ikqe. Iiŋiŋqe, Pailoti iqu
yäuŋuä itä, kŋuä kuapänä indqäŋgqe.
15 Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkäpiyäŋgaŋi, Israitqä iqua, ämaqä
guä äkiqiyäuepqä hŋque atäuŋuä iqaŋguwäŋga, kiyapqä naqä iqu iqueŋi
ewewqatmiŋqeqä.

---

* **27:** Makä 15:1-20; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16 † **27:2** Pailoti iqueŋi, Romätaŋä miqä kiŋganäŋä Sisa iqu qua Jutiya iu kiyapqä kiŋganäŋä pmetŋqä atäuŋuä ikqe. Israitqä iquau miqä eeqänäŋä iqua, kiyapqäeqä yäpä iqi äpmamiŋuwi. ‡ **27:2** Wäuŋuiŋqä 1:18-19 § **27:9-10** Järämai 32:6-9; Sakätiyasi 11:12-13 * **27:9-10** Makä 15:2-5; Lukä 23:3-5; Jonä 18:33-38

16 Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqä quväukuä iqueŋi, ämaqä
suqä quvqä huiziquau ämäwqätäuä, aaŋä naqänäŋä imäkqä hŋqu guä
äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Jisasi Baräpasi ique.
17 Qokä-apäkä iqua aquvä ae äqänätaŋguwäŋga, Pailoti iqu iquau
yatŋqä tiiŋä qe äwikqe. “Henyqä pätŋqä ewewqatmqä diŋqe, tquenyqä
hiŋgiyä? Nyi Jisasi Baräpasi ique ewewqatmqätanä, ä Jisasi, ‘Kraisi
Iqueqä’ ätätqäŋuwä Ique ewewqatmqätanä?”
18 Israitqä iquau miqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä metqätaŋgqeŋqä
äwqä quvqä imäkäpu ätuma äpkuwiŋqe, Pailoti iqu näqŋqä eä, yatŋqä
i äwikqe.
19 Pailoti iqu zä-hawä iwäsäuqäŋqä iu pmetaŋga, iqueqä apäki kukŋuä
iquenyqä tiiŋä ätätä ändowatkqe. “Nyi Ämaqä Jänäŋä Iqueŋi wätqä
äqunäŋqä-qae, haŋä naqänäŋä änyiyqiyä. Iŋi si Iqueŋi, quvqä hui
mitqueqä panä.”
20 Iŋäqe hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä iquatä, qu qokä-
apäkiuqä kŋuä iuŋi hiŋi-hiŋi iwimäkäpu, “Baräpasi ique dowatätnä, Jisasi
Ique pizqä päkiyä” tupŋqä imäkkuwi.
21 Itaŋi kiyapqä kiŋganäŋä iqu, iquauŋi yatŋqä aŋgumä, “Ämaqä
tquaquisaŋi, nyi äkisque hewasqiyäwqatmqä hiŋgiyä?” tquaŋga, iqua
maŋi tiiŋä ätukuwi. “Baräpasi iquenyqeqä.”
22 I tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu yatŋqä tii äwikqe. “I etaŋgutqe, nyi
Jisasi, ‘Kraisi Iqueqä’ ätätqäŋuwä Iqueŋi, äänä imäkmqeŋqä eŋgiyä?”
I tquaŋga, iqua kimaŋi, “Iqueŋi, zä-huätatä hueyä” ätkuwi.
23 Ga Pailoti iqu ämävauqe, “Suŋqäwä? Iqu suqä quvqä äki
imäkätŋqäwä?” ätukqe.
Iiŋä ae ätquaŋga, qu aaŋä yäŋänäqŋqä ätkuwi. “Iqueŋi, zä-huätatä
hueyä.”
24 Pailoti iqu qokä-apäki, iqueuä kukŋui qätä mäwiyqä ipu, mäkä naqä
timäutŋqänäŋä ikutäŋgaŋgi näqŋqä eäqe, iqu eqä hui ämeqe, iqueqä
hipae, qokä-apäkä iquauqä hiŋuä iqisa asŋä äqäŋgqe. Iiŋä itä, tiiŋä
ätukqe. “Ämaqä Tqu äpäkonätä häŋeqä iuätŋqä iqe, ŋqä hmanjqä. Ii
hiqeqä.”†
25 I tquaŋga kimaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, “Quvqä tä, nesä, näyaqä
ymeqä-pqä iquatäŋi, qäyä witätŋqeqä” ätukuwi.
26 I tquaŋguwitaŋi, iqu Baräpasi iqueŋi, iquauŋqä hiŋuinä qe
äqunäwatkqe. Itaŋga Jisasi Iqueŋi, mäkä-iqä iqua täuatätäu
iqaŋguwäŋga, iqu ämaqä zä-huätatä huepŋqä iquau äwikqe.
27 Kiyapqä kiŋganäŋä iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi,
kiyapqäeqä aŋä iuŋqä ätuma äwäpu, mäkä-iqä huizi iquau-mända ique
qäuiqä mamäupŋqä tääqä ätuätumakuwi.
28 Iŋaŋi iqua Ique mändi äkittqiyäpu, quaŋgä ämiqä naqä eŋqä-pa
hiätŋqä tii imäkkuwi. Iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätäpu, häŋesqä
hŋqu ämiqä naqä iqua ipnmiŋuwä itaŋi ämepu äwiptkuwi.
29 Itaŋga guä yäŋä-täŋi äkuiyäpu, nätmatqä ämiqä naqä iquauqä yŋŋa
eŋqä-pa imäkäpu, Iqueqä nyuäŋiu ämuasmäwiyäpu, jävqä hŋqu ämepu
Iqueqä hipa ämuaŋgisa a ämuätäpu, qoŋä äwoktäupu, “Israitqä iquauqä
Ämiqä Iquki, ne haqeqä ämakmäuqunä” ätuäpu, tä sisäwqä äwimiŋuwi.
30 Qu quaŋgä e iwimäkäpiyitaŋi, Ique makukuä äwquväuqutäpu, jävqä
iqueqä hipa iu a ämuätukuwi ämotaupu, Iqueqä nyuäŋiu äpäkmiŋuwi.

† **27:24** Pailoti iqu iqueqä hipae asŋä äqänätä kukŋuä i ätukqe, kiqä quati asänäŋiqä.

31 Qu mändi e äkittqiyepiyitaŋi, gquä häŋesqe huätä äquvätäpu, Iqueqä
qäki aŋgi äwiyätäpu, zä-huätatä huepŋqä ätuma äukuwi.

Jisasi Iqueŋi zä-huätatä äuekuwiŋqä‡

32 Qu e äwäpiyäŋgaŋi, mäkä-iqä iqua, ämaqä aŋä-himqä Sairini iutaŋä
Saimonä ique hiŋuä äqumbiyi, iqu Jisasi Iqu zä-huätatä hunätŋqe, äma
wätŋqä kukŋuä ätuätumakuwi.
33 Qu äupiyi, aŋä yoqä Golketa qunätaŋgqä iu ätimäukuwi. Yoqä iiŋi,
kiqä quati, ‘Ämaqä nyuäŋä-yäŋiqä.’
34 Iqiŋi, täŋä-huŋqe Iqueqä huiwiuŋi wipti iqiyätŋqe, qu Jisasi Iqu
nätŋqä diŋqe, wainqä-eqetä, marasinqä zä iqetä yuqui-yaqui imäkäpu
äwikuwi. Iqu mäŋgä-mäŋgäŋqä itä, maŋqä ikqe.
35 Mäkä-iqä iqua Ique zä-huätatä ae äuepiyi, Iqueqä gquetä,
ämuasmäŋqetä iwäsäupu, kikiŋä mapŋqä häŋä ikuwi.
36 Iqi häŋä ämiqämanäpu, ämaqä hui äpäpu, Ique yätamäkqä vqäŋqä
hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwi.
37 Iqueqä nyuäŋä haqeqäŋi, qu kukŋuä ämitkuwä iqu ätäpu äqiyekuwi.
“Tä Jisasi, Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä.”
38 Jisasi Iqu-täŋä qäqiqiŋi, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä hŋquaquiŋi,
zä-huätatä äuekuwi. Hŋqueŋi, hipa ämuaŋgisa äuepu, hŋqueŋi
qunamäuqäŋgisa äuekuwi.
39 Ämaqä iqi äpäwäpiyi, qu nyuäŋä ptqä äqiyäpu, Iqueŋi tä sisäwqä
äväpu, tii ätukuwi.
40 “Si, ‘Nyi hiqäva-imäkqä aŋi äpnetmä, hiunji hŋquaqui-hŋquenyä
aŋgi mätqunjqä’ tqä-qukiyqä. Iŋi Si Tqä-täuä yätamäkqä yqä inyä. Si
Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquki etaŋgutqe, zä-huätatä äunäŋitaŋi,
äyaqäsqäŋga biyä” ätukuwi.
41 Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qokä-
apäkä miqä huiziquatäŋi, qu-pqe Ique tä sisäwqä inä äväpu, tii ätŋguwi.
42 “Iqu ämaqä huiziuŋi häŋä iqumuatätŋqä-qe, Iqueqä-kiuäŋi häŋä
miqumuatŋqä iqiyä. Iqu Israitqä iquau Miqä Naqä-qu etaŋgutqe, ga
zä-huätatä äunäŋqetaŋi, äyaqäsqäŋga pqaŋguti, ne Iquenyqä quuvqä
hiqiyatuŋquänänyä.
43 Iqu ‘Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqunjqä’ ätätŋqeqä. Iŋi Iqu
Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätŋqä Iquvqä. Goti Iqu Iquenyqä
äwiŋgaŋgutqe, täŋga yätamäkqä vätŋqänänjqä” ätŋguwi.§
44 Ämaqä quwä-meqä Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi äuekuwä iquaqu-pqe inä
itquesinyä, kukŋuä quvqä ätukiyi.

*Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä**

45 Itaŋi hiunji quemisqäŋgaŋi, qua eeqänäŋä iuŋi, hea äwäkqe. Mäptqä
äwitŋqä qäqä ti pmetaŋga, we aŋgi äuŋgqe.
46 Mäptqä äwitŋqä qäqä ti pmetaŋgaŋi, Jisasi Iqu tääqä yäŋänäqŋqe, tii
ätkqe. “Eli! Eli! Lema säpäktani?” Kiqä kukŋuä quati tiiŋi. “Ŋqä Goti
Iqukiyä! Ŋqä Goti Iqukiyä! Si suŋqä nyivquatämäunyä?”
47 Ämaqä qäqiqi ätqäumiŋuwä hŋqua, kukŋuä tä qätä äwipiyi, “Ämaqä
Tqu, Laisa iquenyqä tääqä ätqiyä” ätkuwi.

---

‡ **27:31** Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27 § **27:43** Ämaqä miqä iqua e ätkuwi, qu Apqä Bukä 22:8 iqueŋqä kŋuä indqänäpu ätkuwi. * **27:44** Makä 15:33-41; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37

48 Itaŋga maqänäŋi, ämaqä qutaŋä hŋqu tnäŋä äwäqe, yaaŋuä hŋqu
ämeqe, wainqä-eqä iu äyeqe, wainqä maŋguä iŋgaŋga, iqu jävqä iu
ävätäutä, Jisasi Iqu nätŋqä äwikqe.
49 I imäkätqätaŋga, huizi iqua Iqueŋi, “Qaiyä” ätukuwi. “Laisa iqu
äpätä Iqueŋi yätamäkqä äväŋqutiyä, mävqä yäŋqutiyä? Hiŋuä äqänanä
äpmenä.”
50 Iŋgaŋi Jisasi Iqu tääqä yäŋänäqŋqä aŋgumä ätäqe, Iqueqä hindŋä-
meqe äwquatämäuqe, äpäkoŋgqe.
51 Asä qäŋgaŋi, yuä naqänäŋä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa imakn-
miŋqä iqu, hituŋuä yätuta iŋgi-iŋgi äpkŋga äpäwiqe, hŋquaqu qe
imäkŋgqe. Itaŋga quae yäuŋuä-yäuŋuä itä, hikä naqä hŋqua qe
äqiyämisqäŋgqe.
52 Itaŋi hikä hovqä ämaqä pizqä emiŋuwä iuŋi, Goti Iqu qŋqaŋä äutäutä,
Iqueqä ämaqä ae äpäkoŋguwä hŋquau aŋgi ävauqumuatkqe.
53 Qu qua äptekuwä iu ävämapiyi, qänakndaŋi Jisasi Iqu aŋgumä
ävauqaŋga, qu Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä-himqä Jerusälemä yäpä iŋgisa
äpaqukuwi. Iqiŋi, ämaqä kuapänäŋä iqua, iquauŋi hiŋuä äquŋguwi.
54 Mäkä-iqä Jisasi Ique hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwä iquatä, quwqä
ämiqä iqutä, qua yäuŋuä-yäuŋuä iqaŋgqetä, nätmatqä ätimäuqaŋgqetä
hiŋuä äqumbiyi, zä kiiŋä wiŋgaŋgi, tiiŋä ätŋguwi. “Naqä-qakuänänjqä.
Ämaqä Tqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueqä.”
55 Qu Jisasi Ique i itqueqaŋguwäŋga, apäkä kuapänäŋä iua-pqe,
kiŋä qäqiqi ätqäupu, hiŋuä inä äqunmiŋuwi. Qu Jisasi Iqu Galili iu
ävämeqaŋgqetaŋi, Ique yätamäkqä äväpu, qänaki äwivändkuwä iuayi.
56 Iuauqä awä iqisaŋi, tä Mäliya aŋä-himqä Maktälataŋä iiyi. Itaŋga
huizi, Mäliya Jemisi iqueqätä Josepä iqueqätä känaiyi. Itaŋga huizi, Sepri
iqueqä ymeqä iquaquiyqä känaiyi.

Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä†

57 Mäptqä äwitŋqä ti pmetaŋgaŋi, mbqä-täŋä hŋqu aŋä-himqä
Arämatiya iutaŋä, iqueqä yoqe Josepä iqu äpkqe. Iqu Jisasi Iqueqä kukŋuä
iu qänaknä iqä-que.
58 Iqu Pailoti iquenyqä äwäqe, yatŋqä ävätä, “Nyi Jisasi Iqueqä huiwi,
äma umqä hiŋuinä ŋqinyä” ätukqe. I tquaŋga, Pailoti iqu iqueqä mäkä-
iqä iqua, Jisasi Iqueuä huiwi ique wipŋqä ätukqe.
59-60 Itaŋi Josepä iqu huiwi äma äwäqe, yuä äŋguänäŋä quäuqä hŋqu
ämetä, huäqä äutäqe, iqueqä-kiuä ptŋqäŋqä mŋä häŋä ätäŋäkqä ique
yäpä iŋgisa qe ekqe. Iiŋä ae eäqe, iqu hikä naqänäŋä hŋque, huaqä-huaqä
ämiqa äpätä, hovqä maŋä iu äpmäveqa äukqe. 61 Mäliya Maktälataŋä
iisä, Mäliya huizi iisä, iuaqu ämaqä qua ptnätaŋgqä qäqiqi hiŋuä
äqunyinyä äpmamiŋiyi.

Mäkä-iqä iqua, qua hovqä iu hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwiŋqä

62 Hiunji nätmatqä Sämbatqä hapä pmeqäŋgaŋqä hukiki imäkqä iqu
qäpu eäqetaŋi, awiŋgaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, Pailoti
iqutä kukŋuä tpŋqä äukuwi.
63 Qu iqueŋi, tiiŋä qe ätukuwi. “Ämaqä naqä iqukiyä. Ne
Ämaqä Quaŋgä-tqä Iqueqä kukŋuä hŋquenyqä kŋuä äneyqiyä. Iqu
yqänä äpmeqäŋgaŋi, ‘Hiunji hŋquaqui-hŋque päwqaŋgaŋi, Nyi aŋgumä
ävamniqeqä’ ätkqeqä.

† **27:56** Makä 15:42-47; Lukä 23:50-56; Jonä 19:38-42

64 Iŋi ämaqä qua ptŋqä täuŋi, hiunji hŋquaqui-hŋqueŋäŋgaŋqe,
qu qŋqaŋä äŋguänä ptäuepŋqä tuätŋqeqä. Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquetŋqä iqua äpäpu, Iqueqä huiwi quwä äma äwäpu, qokä-apäkä
iquauŋi, ‘Iqu qua iutaŋi aŋgumä ae ävauqeqä’ ätupqe, ii quvqeqä.
Quaŋgä änyä-häŋä e ätpqe, qu Iqu kukŋuä quaŋgä hiŋuiqänä ätmiŋqä
iuŋi, ämäwqätäupŋqäuä” ätukuwi.
65 Kimaŋi Pailoti iqu iquauŋi, tiiŋä qe ätukqe. “Ämaqä qua äptnäŋqä
iuŋi hiŋuä äqumbu tqäupŋqe, mäkä-iqä hŋquau itmepu, hovqä iu
pmäukuä yäŋänäqŋqä ptäpŋqä hiqä eŋqä iunä imäkpiyä” ätukqe.
66 Iqu e tquaŋga, iqua Ique qua äptekuwä iuŋqä äupiyi, hikä qua
hovqä iu ptänätaŋgqä iqueŋi hiqŋqe pmua imäkäpu, mäkä-iqä iqua hiŋuä
äqumbu tqäutpŋqä ätqätekuwi.

28

*Jisasi Iqu aŋgi ävaukqeŋqä**

1 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä ae äpäwqaŋga, hiunji kiŋganäŋä iqueŋi,
mäptqä timäutŋqä qäqä etaŋga, Mäliya Maktälataŋä iisä, Mäliya huizi
iisä, iuaqu qua äptekuwiu hiŋuä qunyiyŋqä qe äpkiyi.
2 I pätqätaŋgiyäŋga maqänäŋi, ekä naqänäŋä hŋqu ikqe. Ii tiiŋä
etaŋgiyä. Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu qäukuä yätuta äquvepätä, hikä ique
kunmä-kunmä ämiqe, hikä iqueqä haqeqi äpmamiŋqe.
3 Eŋätqä iquesaŋi we nyuauä iqäqä eŋqä-paŋä äuŋgqe. Itaŋga iqueqä
gquä quäuqä, qäpaiqä hiwiyä-häukuä eŋqä-paŋiqä.
4 Mäkä-iqä, hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwä iqua, qu iquenyqä zä ipu,
yäuŋuä-yäuŋuä ipu, ämaqä ae äpäkoŋguwä eŋqä-paŋä-qua ekuwi.
5 Apäkä iuaqu äwimeqaŋgiyäŋga, eŋätqä iqu iuaquiŋi ätukqe. “Qe zä
miqä panyinyqä. Nyi näqŋqeqä. Qe Jisasi, zä-huätatä äuequwä Iquenyqä
qävqä iyŋqä äquvepqinyqä.
6 Iqu hiŋuiqänä ätkqä-pa, ae ävauqeqä. Täqi mäwiqä eänä. Iqu
äwiŋqeu qunyiyäŋqä binyqä.
7 Itaŋga qe maqänä äwäsinyä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iquau
tiiŋä suinyqä. ‘Iqu qua äptequwä iutaŋi ae ävauqeqä. Tiiŋä-pqä
inänjqä. Iqu heŋi hiŋuiqä eväma, Galili iuŋqä äwqiyä. He Ique hiŋui, iu
qumbŋqäuä ätqiyä’ suinyqä. Nyi kukŋuä tä hitmqä äquvepqeqä” ätukqe.
8 Iuaqu zä kiiŋä äwiŋgqä-qe, yeeqä naqänäŋä ikiyi. Maqänäŋi qua
äptekuwä iu ävämaŋi, Iqueqä ämaqä iquau suiyŋqä tnäŋä qe äukiyi.
9 Hänaqä awä iqiŋi, Jisasi Iqu iuaqui äwimeqe, “Ziŋuitänjqä” ätukqe.
Itaŋi iuaqu Iqu-täŋä qäqiqi äwiyi, Iqueqä yukiu a äkiqätäsinyä, Ique qoŋä
äwoktäukiyi.
10 Iŋgaŋi Jisasi Iqu iuaqui tiiŋä qe ätukqe. “Qe zä miqä panyinyqä.
Äwäsinyä, Ŋqä guäkau suinyqä. Qu Galiliuŋqä äwäpu, iuŋi hiŋuä
ŋqämbŋqeuä” ätukqe.

Mäkä-iqä iquauqä kukŋuiŋqä

11 Apäkä iuaqu yqänä wätqätaŋgiyäŋga, mäkä-iqä, hiŋuä äqumbu
ätqäumiŋuwä iutaŋä hŋqua, Jerusälemä yäpä iŋgisa äpepiyi, hiqäva-
imäkqä naqä iquau, nätmatqä eeqänäŋä i timäuqaŋgqeŋqä ätukuwi.
12 Itaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä aquvä
äqänäpu kukŋuä imäkpiyi, mäkä-iqä iquau mbqä kuapänäŋä äväpu, tii
ätukuwi.

---

* **28:** Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18

13 “He tiiŋä tquäpŋqe. ‘Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iqua
heatqäŋga äpäpu, ne hiqaqä witauŋgua, Iqueqä huiwi quwä äma
äwquwiqä.’
14 Itaŋga kiyapqä kiŋganäŋä iqu kukŋuä tä qätä wiyqaŋga, haŋä-iqä
memeqä yätŋqä, ne iqueŋi kukŋuä haŋuä ätuätanä imäkatuŋqueqä”
ätukuwi.
15 Itaŋi mäkä-iqä iqua mbqä ämapiyi, ämaqä naqä iqua ätukuwä-pa
ikuwi. Iŋi Israitqä iquauqä awä iqisaŋi, qu kukŋuä tä ätqa äpätqäŋuwi,
täŋga täsuänä.

Jisasi Iqu, Iqueqä kukŋuä yäpakä ätukqeŋqä†

16 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 11 iqua, qua Galiliuŋqä
qaŋä äwäpu, qoqoŋä Jisasi Iqu ätukqä iu ätimäukuwi.
17 Iqiŋi qu Ique hiŋuä äqumbiyi, qoŋä äwoktäupu, Iqueqä yoqe
haqeu ämamäukuwi. Iŋäqe qutaŋä hŋqua Iqueŋqe, kŋuä hŋquaqu
indqänmiŋuwi.
18 Jisasi Iqu qäqiqi äpätä, iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Nätmatqä eeqänäŋä
qäukuä iutä, qua täutä mimqe, Goti Hanjuwä Iqu Nyi yoqä naqetä,
yäŋänäqŋqetä ändapqeqä.
19 Iiŋiŋqe, he hueqä-himqä eeqänäŋä iuŋqä äwäpu, qokä-apäkä iuŋi,
Nyaqä ämaqä hipŋqä motquapiyä. He iquauŋi, Apiqueqä yoqeu, Ymeqä
Iqueqä yoqeu, Dŋä Äŋguä Iqueqä yoqeuta, asŋä qäpŋqeqä.
20 Itaŋga qu qänaknä ipŋqä diŋqe, kukŋuä eeqänäŋä Nyi ‘Iiŋä-iiŋä
imäkpnuwäŋqeqä’ etqäqe, he ämotqueqäpŋqeqä.
Kukŋuä tiiŋiŋqä kŋuä metpŋqänänyä. Qua tqu qäpu heniqeŋqe, Nyi
hiunji eeqänäŋi, hesä anä pmetmqänä” ätukqe.

† **28:15** Makä 16:14-18; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi,
Makä
iqu äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Makä iqueqä kukŋuä kiŋganäŋä tii ätqi. Tä, Jisasi Kraisi, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueŋqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä, iquvi. Bukä tqueŋi, ne hiŋuä tiiŋä äqunätqäŋu. Jisasi Iqu yoqä naqä, yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, wäuŋuä äki-äkitaŋi Imäkqä-que. Iqu qokä-apäkä iu ämotquetä, dŋä quvqä iquau huätä ändowatätä, qokä-apäkiuqä quvqe, huätä äwivquatämäumiŋqäŋgaŋi, Iqueqä yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä, hiŋuä äqunätqäŋu. Iwä Iqu, Kiuäŋi, yoqä tiiŋä änyuätŋgqe. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqunjqä. Ga iqu tii ätkqe. Iqu Iqueqä häŋä-pmeqe äwinyätä, ämaqä kuapänäŋä iu mbqä imetŋqä äpkqe. (10:45)

Makä iqu, Jisasi Iqueŋqä tiwiqä kuapänäŋi, Iqu wäuŋuä imäkmiŋqeŋqä itäqä-qe, tiwiqe, Jisasi iqu qokä-apäkiu ämotquamiŋqeŋqe, kuapänäŋi, miqä imiŋqe. Kiŋganäŋi Makä iqu tiwiqe, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä wäuŋuiŋqätä, Jisasi iqu asŋä ämakqeuŋqätä, Setänä iqu Ique yamwiqä äwikqeuŋqätä ikqe. Qänakŋi ne hiŋuä tiiŋä, äqunätqäŋu. Jisasi Iqu, ämaqe haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä metqätaŋguwiŋqe, qeqä äwutätä, quŋi ämotquamiŋqe. Iqu wäuŋuä ipäqäkqäŋgaŋi, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, nätmatqä tqueqä, quatiŋqä änyä maqŋqä emiŋuwä-qe, qeiqi-qeiqiŋi, qu näqŋqä ämakuwi.

Qänakŋi ämaqe, Jisasi Iqueŋqä himä-wiuŋqä ipu, Iqueŋi haŋä-iqä kuapänäŋi äwimiŋuwi. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Makä iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apäkonätä, aŋgi vaukqeŋqä ikqe.

*Jonä asŋä-qäyqä iqueŋqä**

1 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä tä, Goti Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqueŋqä kukŋuä nyuäŋiyi.

2 Itaŋgaŋi Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä Asayä iqu, ätätä tuwaŋuä äqäkqä-panä ekqe. Iqu tii ätkqe.

“Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukŋuä ämapqä hŋque, Si hiŋuiqä kimetŋqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetŋqänänyä.

3 *Ämaqä hŋqu aŋä avqŋqä näunda maŋä yäŋänäqŋqä tii ätätqäuä. ‘Naqä Iqueqä hänaqe, näwinyä imäkpiyä. Itaŋga hänaqe, äŋguä jänä imäuepu, ga Iqu iu pätŋqänänyä!’”*†

4 Iiŋä etaŋgi Jonä iqu aŋä avqŋqä iunda ätimäuä äpme, ämaqä asŋä äqiyätä, qokä-apäkä iuŋi, kukŋuä tii ätumiŋqe. “Goti Iqu äwqä haŋuä imäknätä, heyaqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä iiŋqe, heqä kŋuä äkunmäknäpu, hiqä suqä quvqe ävquatämäupu, asŋä mapiyä” ätumiŋqe.

5 Itaŋgaŋi ämaqä, qua Jutiyataŋä kuapänäŋitä, ä aŋä-himqä Jerusälemä pmeqetä, Jonä iqu kukŋuä tqaŋgqeŋqä äpäpu, qätä äwimiŋuwi. Iwä qu quwqä suqä quvqeŋqä awä tqaŋguwäŋga, Jonä iqu eqä Jotänäŋi, asŋä äwqäkqe.

---

* **1:** Matiu 3:1-12; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28 † **1:3** Malakai 3:1; Asayä 40:3

6 Jonä iqueqä qäki, kametqä aa äyäuä, itaŋga yaqueqä huiwi, aquvä
ämuäsämäumiŋqe. Iqueqä ymisaŋi, awikätä wiyä-mäkŋuä aŋitä ätetä,
änmiŋqe.
7 Itaŋgaŋi iqu kukŋuä awä tii ätumiŋqe. “Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki
pätŋqä Iqu, Naqä nyi ämaŋqutäuä yänäŋä Iquvi. Nyi Iqutä asänäŋä ma,
oee. Ä nyi äŋguänäŋunä ma, qua iqi äpäwitmä, Iqueä yukä ämuasmäŋqä
guä ämäsänäŋqe, huätä ewamqe, änä maeqä eŋä.
8 Nyi asŋi, qanyä eqetänä eqiyätŋqe. Mä Iqu asŋi, Goti Iqueqä Dŋä
Äŋguitänä eqiyäniqeqä” ätumiŋqe.

Jonä iqu, Jisasi Iqueŋi asŋä äwqäkqeŋqä‡

9 Qu iiŋä itqätaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä Nasäretqä, qua Galili
iuta äpkqe. Iqu äpqaŋga, Jonä iqu, Iqueŋi eqä Jotänäŋi, asŋä äwqäkqe.
10 Jisasi Iqu eqä mäunda ti iwuŋga äpeyätäqäŋgaŋi, Iqu qäukuä qŋqaŋä
hutäŋgaŋgi äquŋgqe. Qŋqaŋä äutänäqe, Dŋä Äŋguä Iqu, Iquenyŋqä
yŋŋä-heeqä eŋqä-paŋä pqaŋgi äquŋgqe.
11 Iŋgaŋi kukŋuä qäukuä haqä yätutaŋi, “Si Ŋqä Ymeqä naqä-qakuä
Iqukiyqä. Nyi Sinyŋqä aaŋä kuapänä änyinätqänä” tqaŋgi äwikqe.

Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwimiŋqeŋqä§

12 Iŋga qäŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, Jisasi Iqueŋi aŋä avqŋqä duŋqä ätuma
äukqe.
13 Jisasi Iqu nämŋi, hiunji 40 äpmakqe. Iqu hiunji e pmetaŋgaŋi, Setänä,
Goti Iqueqä himä-wiuŋqä iqu, Jisasi Iqu suqä quvqä imäkätŋqä yamwiqä
äwiminqe. Yŋŋä-täŋä hiveqä-yaqueqä hiqiyqä iquatänä pmetaŋgi,
eŋätqä iqua äpäpu, yätamäkqä äwikuwi.

*Jisasi Iqu, Galiliuŋi wäuŋuä ipäqäkqeŋqä**

14 Jonä iqu guä ae äpmetaŋga, Jisasi Iqu qua Galili ätimäuqe, Goti Iqueä
kukŋuä we-huŋqä-täŋiŋqä tii ätukqe.
15 “Goti Iqu kukŋuä ätätä ekqe, tä qäŋga qe ätimäuqiyä. Goti
Iqunä miqe, qäqiqi äpqi. Heqä kŋuä äkunmäknäpu suqä quvqeŋqä
ävquatämäupu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä täuŋqä quuvqä heqäpiyä”
ätukqe.

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä hŋquau tääqä ätuätumakqeŋqä†

16-17 Jisasi Iqu, eqä-huäŋä Galili maŋä iu ikitä, ämaqä hämapäkä-
piqä Saimonä, ä Endru gueqi äwindäukqe. Iŋgueqi hämapäkä
qaetä hämapäkä pitqätaŋginyä äqunäqe, Iqu iŋgueqiŋi, “Nyitä anä
äwätanä, ga Nyi qeŋi, ämaqä-piqeŋqä näqŋqä äqesapätmä, itaŋga
ämäqesquamqänä” ätukqe.
18 I tquaŋganä, iquaqu, hämapäkä qae iqi esinyä, Jisasi Ique qänaki
äwivändkiyi.
19 Itaŋga Jisasi Iqu hmbu ti äwäqe, Sepri iqueqä hikŋä Jemisi,
Jonä gueqi, imätquauqä yimba iu äpmanyä, hämapäkä-piqä qae guä
ktäpitqätaŋginyä äwimakqe.
20 Iqu iŋgueqiŋi iqi äwimetä, tääqä tquaŋga, iquaqu kaniquesä, itaŋga
ämaqä mbqäŋqä wäuŋuä anä imiŋuwä iquautä, yimba iu ävämesinyä,
Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋquenyŋqä‡

‡ **1:8** Matiu 3:13-17; Lukä 3:21-22 § **1:11** Matiu 4:1-11; Lukä 4:1-13 * **1:13** Matiu 4:12-17; Lukä 4:14-15 † **1:15** Matiu 4:18-22 ‡ **1:20** Lukä 4:31-37

21 Iqua aŋä-himqä Kapänamä yäpä iŋgisa ekuwi. Itaŋga Jisasi Iqu,
Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iŋganı, Goti Iqueä kukŋui, aŋä aquväqŋqä
iuta näqŋqä äwikqe.
22 Iqueä kukŋui, qokä-apäki qätä huitaŋänäŋä äwipiyi, kŋuä kuapänä
ämepu, “Iqu, ämaqä Goti Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqua eŋqä-pa
matqä danä, yoqä naqä-täŋä-qu ätqiyä” ätŋguwi.
23 Iŋganı, ämaqä dŋä quvqä-täŋä aŋä aquväqŋqä yäŋgisa äpmamiŋqä
hŋqu ämävauqe, awqä tii ätkqe.
24 “Jisasi Nasäretqätaŋä Iquki, Si squä nemäktŋqäwä? Si ne qui
nemäktŋqä äpŋätanä? Nyi Sinyqe näqŋqä eŋänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä
Ämaqä Jänänäŋä Iqukiyqä” ätukqe.
25 I tquaŋga, Jisasi Iqu, dŋä quvqä iqu kukŋuä hui matqä yätŋqä, “Qäyä
eänä!” ätuätä, “Ämaqä iquesaŋı, täŋgisa huätä timäuvä!” ätukqe.
26 I tquaŋganı, dŋä quvqä iqu, ämaqä iqueŋi vänyqä yäŋänäqŋqä
ämiqe, ‘zääqä’ ätäqe, ämaqä iquesaŋi huätä qe ätimäukqe.
27 Iiŋä timäuqaŋgqeŋqä yäuŋä ipu, “Tä änääŋqäwä? Ämaqä Tqu, squä-
täŋä-qutiyä? Iqu yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, kukŋui, änyä-häŋä huitaŋä
hui änatqiyä. Iinä ma, Iqu dŋä quvqä-pqä duŋi, ‘Huätä timäupiyä!’
tquaŋgqe, qu Ique qätä äwiyqäuä” ätŋguwi.
28 Itaŋi kukŋuä Jisasi Iquenyqä, “Ii iqiyä” ätnäkiqaŋguwitaŋi, qua Galili
iuŋä-pqe, maqänänä qätä äwikuwi.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hŋquautä, äŋguä iwimäkkqeŋqä§

29 Qu aŋä aquväqŋqä iuta ätimäwaŋi, Saimonä, Endru gueqiyqä aŋiuŋqä
jänänä äukuwi. Itaŋga Jemisi, Jonä gueqi qutä anä äukiyi.
30 Qu Jisasi Iqueŋi, “Saimonä iqueqä apäkiyqä känai, täŋä-yaqä, huiwä
dŋä tnäŋä wiyqaŋgi äwinä” ätukuwi.
31 Iqu qätä ii äwiyäqe, iinyqä äpeyäqe, hipa a ämäwqätätä, pämä
ävauqumuatkqe. Iqu ii iqaŋga, täŋä-yaqe qäpu ekqe. Itaŋga ii quŋi,
ymisaŋä häkiyä äyäwqikqe.
32 Mäptqä ae äquvqaŋganı, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä, ŋŋ ämaqä dŋä
quvqä huitaŋä-huitaŋä tqäuqe, Jisasi Iquenyŋqä ätuma ätimäukuwi.
33 Iŋganı ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, eeqäpnä aŋä ququawä iqi
ätimäukuwi.
34 Iŋganı, täŋä-yaqä-täŋä iquauŋi, Iqu äŋguä iwimäkätä, itaŋga dŋä
quvqä iquauŋi, huätä ändowatkqe. Dŋä quvqä iqua, Iquenyqä näqŋqä
epiyä dutaŋi, qu Ique kukŋuä hui mätquä danä ipŋqeŋqe, Iqu iquauŋi,
“Qaimbiyä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, qua Galili iu ikämiŋqeŋqä**

35 Ziŋuä matqä, hea yqänä witaŋganı, Jisasi Iqu ävamämä, ämaqä
maeqä kiuänäŋä imŋqä äwäqe, Goti Iquenyqä tääqä ätmiŋqe.
36 Iqu e pmetaŋga, Saimonä iqutä, iqueqä käyämaqä iquatäŋi, Jisasi
Iquenyqä qävqä ikäkuwi.
37 Qu Ique äwimapiyi, “Ämaqä eeqänäŋi, Sinyŋqä qävqä ikitqäŋäuä”
ätukuwi.
38 Qu ii tquaŋguwäŋganı, Jisasi Iqu, “Nyi wäuŋuä tä qeŋqä äpqä-qae,
aŋä-himqä huiuŋqä-pqä inä watuŋqueqä. Ga ämaqä aŋä iuŋä-pqe, Goti
Iqueä kukŋuä awä inä tumqänänyä” ätukqe.

---

§ **1:28** Matiu 8:14-17; Lukä 4:38-41 * **1:34** Lukä 4:42-44

39 Iiŋä etaŋgi, Iqu, qua Galili iu ikitä, quwqä aŋä aquväqŋqä iuta, Goti
Iqueä kukŋui awä ätuätä, dŋä quvqeuŋi, huätä ändowatmiŋqe.

Ämaqä wänyimäŋqä-täŋä iquenyŋqä†

40 Ämaqä wänyimäŋqä-täŋä hŋqu, Jisasi Ique äwimeqe, qoŋä
äwoktäutä, "Iyää! Jisasi Iquki, yätamäkqä nyisŋqä kiŋgaŋgutqe, nyi
äŋguä nyimäktŋqinyä!" ätukqe.

41 Jisasi Iqu, iquenyŋqä huäqä kiiŋä wuŋgaŋgi, Iqu ämaqä iqueä huiwiu
a ämitä, "Nyi, si yätamäkqä kimqä iqe, si äŋguä esŋqinyä" ätukqe.

42 Iqu i tquaŋganä, ämaqä iqueqä wänyimäŋqe äsätä, äŋguä qe ekqe.

43 Itaŋga Jisasi Iqu, ämaqä iqueŋi maqänä ändowatätä, kukŋuä
yäŋänäqŋqä tii ätukqe.

44 "Qätä nyi! Ämaqä-pqä hŋquauŋi, Nyi tä ikimäkqeŋqe, awä mätquä
panä. Hiqäva-imäkqä iquenyŋqänä äwätnä, tqä huiwi ique ämotquetnä,
ga si äŋguä ikimäkqaŋgä eŋiŋqe, Mosisi iqu, 'Ii imäkpiyä!' ätätä‡ ekqä-
pa, hiqäva qänyä. Iiŋä iqaŋgnä dutaŋi, ämaqä eeqänäŋi sinyŋqe, 'Iqueqä
täŋä-yaqe qäpu eqeqä' kŋuä wiyätŋqänänyä."

45 Iqu ii qäyä ätquaŋgi, ämaqä iqu äwäqe, ämaqä eeqänäŋä iu iqueqä-
kiuä iwimäkkqeŋqä awä ätuäkämiŋqe. Iutaŋi Jisasi Iqu aŋä-himqeuŋi
mikiqä, aŋä avqŋqä imä äpmamiŋqe. Ii qäyä etaŋgi, ämaqä iŋgi-iŋgisa
ätimäupu, iqi äwimamiŋuwi.

2

*Ämaqä täŋä-yaqä ŋŋuä-täŋä iquenyŋqä**

1 Hiunji hatŋä hmbu äpmeqe, Jisasi Iqu Kapänamäŋqä aŋgumä äukqe.
Itaŋga ämaqe, "Jisasi Iqu aŋä iqi aŋgi ätimäuqiyä" tqaŋgä äwikuwi.

2 Iŋi ämaqä kuapänäŋi, Iquenyqä aquvä äqänäpu, aŋä iuŋi näwinyä tä
äptembiyi, aŋä huä, aŋä ququawä-pqä iqiŋi kiqä ämaqenä äpmakuwi.
Iŋganı Iqu quŋi, Goti Iqueä kukŋui awä ätukqe.

3 Itaŋga, ämaqä hŋquaqu-hŋquaquiŋä hŋqua, ämaqä täŋä-yaqä ŋŋuä-
täŋä hŋque, Iquenyqä isuäŋä äqäŋga ätimäukuwi.

4 Ämaqä kuapänä etaŋgä, Jisasi Iquenyŋqä änä mäma mäpeyqä ipiyi,
aŋä atääqä, Jisasi Iqu pmetaŋgqä iutanä ätaqäkuwi. Ii ätaqäpiyi, ämaqä
iqu isuäŋiu yqänä wiqä-que, Iquenyqä guä äqiyäŋguatkuwi.

5 Iŋganı Jisasi Iqu, quwqä Iquenyqä "täŋä-yaqä huätä mamäuŋqiyä"
kŋui, yäŋänäqŋqä metaŋgä äqunäqe, Iqu ämaqä iqueŋi, "Ŋqä ämaqä
iquki, saqä suqä quvqe, huätä ämakmäuqänä" ätukqe.

6 I tquaŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, qätä äwipu
äpmapiyäŋganı, kŋuä tii indqänmiŋuwi.

7 "Äi! Iqu kukŋuä tä, qäyu matqä iqiyä. Iqu Goti Ique äkittqiyeqiyä.
Suqä quvqä, huätä mamäutŋqe, tqukä? Naqä-hŋqunäŋi, Goti Iqunänjqä."

8 Jisasi Iqu, quwqä kŋuä zä indqänmiŋuwä imŋi, näqŋqä maqänä
ämeqetaŋi, tii ätukqe. "He kŋuä iiŋä di, suŋqä indqänätqäŋäuä?

9 Ämaqä täŋä-yaqä ŋŋuä-täŋä ique äŋguä iwimäkmqe, 'Tqä suqä quvqe
huätä ämakmäuqänä' tquä iquta? Ä, 'Pämä äpmetnä, tqä isuäŋi ämetnä,
qaŋä uvä!' tquä iquta? Wäuŋuä haŋä mämiqä, qeiqinyäŋi, äkisque?

10-11 Nyi he näqŋqä epŋqe, ämetquamqänä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu, qua täutaŋä suqä quvqe huätä mamäuqeŋqe, yäŋänäqŋqä-täŋä

† **1:39** Matiu 8:1-4; Lukä 5:12-15 ‡ **1:44** Hiqäva-imäkqä 14:1-32 * **2:** Matiu 9:1-8; Lukä 5:17-26

Iquvqä.” Ii ätuäqetaŋi, ämaqä täŋä-yaqä ŋŋuä-täŋä iqueŋi, “Si pämä äpmetnä, tqä isuäŋi ämetnä, tqä aŋiuŋqä uvä!” ätukqe.

12 I tquaŋgqeŋqä, ämaqä eeqänä hiŋuä qunätaŋguwäŋgaŋi, iqu pämä äpmeqe, iqueqä isuäŋi maqänä ämetä, äukqe. Qu hiŋuä iiŋä äqumbiyi, näwi miiqä yäŋä ipu, tii ätukuwi. “Ne nätmatqä tiiŋä hui hiŋuä mäquŋquä ituŋqueqä” ätäpu, Goti Iqueä yoqe, haqeu ämamäukuwi.

Jisasi Iqu, Lipai ique tääqä ätuätumakqeŋqä†

13 Jisasi Iqu aŋgumä, eqä-huäŋä Galili maŋä iu äukqe. Itaŋga ämaqä kuapänä Iqueŋqä pqaŋguwäŋga, Iqu quŋi, Goti Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä äwimiŋqe.

14 Jisasi Iqu qaŋä äwätäqäŋgaŋi, mbqä motauqä Lipai, Aläpiyasi iqueqä hikŋä iqu, mbqä motauqä aŋiu pmetaŋgi äqunäqe, “Lipai iquki, si Nyi qänaki nyivändiyä!” ätukqe. I tquaŋgaŋi, Lipai iqu pämä ätqäuqe, Jisasi Ique qänaki äwivändkqe.

15 Itaŋgaŋi Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Lipai iqueä aŋiu buayä gaŋguwäŋgaŋi, ämaqä mbqä motauqä kuapänäŋä hui, ä suqä quvqä imäkqä kuapänäŋitäŋi, qutä buayä anä äŋguwi. Ämaqä iiŋä iqua, Ique qänaki äwivändmiŋuwi, qu aaŋä hävemnäqŋqä iquayi.

16 Parisi iquautaŋä, Goti Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, Jisasi Iqu, mbqä motauqä iquatä, ä suqä quvqä imäkqä iquatä, buayä anä gaŋgi äqumbiyi, qu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau, yatŋqä tii äwikuwi. “Jisasi Iqu mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatäŋi, buayä anäŋi, suŋqä äŋgiyä?” ätukuwi.

17 Qu yatŋqä ii vqaŋgä äwiyäqe, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä täŋä-yaqä maeqä äŋguä iqua, duuta iquauŋqä mäwqä ipnä. Ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquanä, iquauŋqä upnä. Iiŋä eŋqä-paŋi, Nyi ämaqä suqä quvqä mimäkqä iquaŋqä tääqä tmqä mapqä iqäqe. Nyi ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauŋqä äpqe.”

Ymisaŋä maŋqä pmeqeŋqä‡

18 Jonä iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Parisi iquatä, Goti Iqueä kukŋuä-suqeu qänaknä ipu, ymisaŋä maŋqä pmetaŋgä, ämaqä hui Jisasi Iquenyqä äppiyi, yatŋqä tii äwikuwi. “Jonä iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Parisi iquauqä iquatäŋi, ymisaŋä maŋqä äpmeŋäuä. Itaŋga saqä iqua, iiŋi miqe, suŋqäwä?”

19 Kimaŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu apäkä metŋqä itä, ämaqeŋqä tääqä tqaŋgi, ätimäupqe, qu ymisaŋä maŋqä pmeqätanä? Iqu anä epiyi, qu ii mimäkqä ipnä.

20 Qänakndaŋi, ämaqä apäkä ämetqä ique ätuma uwqaŋguwäŋgaŋi, qu ymisaŋä maŋqe, iŋganä pmapnuwi.

21 Ii suqä tiiŋä eŋqä-paŋiyi. Ämaqe, yuä änyä-häŋi ämepu, yuä yäuä äpknätaŋgqeu, guä mäktäpiqä ipnä. Ii imäkpqä iuŋi, asŋä äqäpqä, ga ye itqaŋgaŋi, yuä häŋi äväumetä, yäuä duŋi naqänäŋä pknätŋqä imäkqa wäniqe.

22 Tiiŋä-pqä inänji. Wainqä-eqä änyä-häŋi, yaqueqä huiwä häkä yäuä iu maŋguä mequatimäuqä danä ipnä. Qu qätäyqä equatimäupqe, wainqä-eqe maŋguä iŋga äpeyätä, yaqueqä huiwä iiŋi opnätä, ga eqetä, hui-witäŋi, qui imäknyinyiyi. Iiŋiŋqe, wainqä-eqä änyä-häŋi, kiqä yaqueqä huiwä häkä änyä-häŋä iunä equatimepnuwi.”

---

† **2:12** Matiu 9:9-13; Lukä 5:27-32 ‡ **2:17** Matiu 9:14-17; Lukä 5:33-39

Jisasi Iqu, Sämbatqä hiunji hapä pmeqeu Ämiqä Iquvi§

23 Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Sämbatqä
hiunji hapä pmeqäŋga, kuä-witqä wäuŋuä iŋgäwätaŋgqä iu äukuwi.
Itaŋga Iqueqä ämaqä iqua, kuä-witqä hui iwakkuwi.
24 Ii iqaŋguwiŋqä, Parisi iqua Jisasi Iqueŋi, "Hiŋuä qunyä! Tqä ämaqä
iqua, neyaqä Sämbatqä hiunji hapä pmeqä suqeu qänaki miqe, suŋqä
iqäuä?" ätukuwi.
25 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ämävauqe tii ätukqe. "Dewiti iqutä,
iqueqä ämaqä iquatä, buayä dä vqaŋga imäkkuwiŋqe, he a matäuqä
itqäŋuwätanä?*
26 Tiiŋä etaŋgi. Apiata iqu, hiqäva-imäkqä naqä pmetaŋga, Dewiti iqu
Goti Iqueä aŋiu äpeyätä, bretqä Goti Iqueä yoqe ätnä witaŋgqe ämetä,
äŋgqe. Neqä suqä duŋi, ämaqä Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä iquanä
äŋqe qäyä etaŋgi, iqu änätä, iqueqä ämaqä iquau-pqe inä äwikqe."
27 Iŋganı Jisasi Iqu tii ätukqe. "Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iqu, Goti
Iqu, ämaqeu yätamäkqä vätŋqä imäkkqä iiyi. Ä ämaqe, Sämbatqä ique
yätamäkqä wipŋqä mimäkqä ikqe.
28 Iiŋä etaŋgi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Sämbatqeu Ämiqä Iquvi."

3

*Ämaqä hipa ŋŋuä-täŋä hŋquenyqä**

1 Itaŋga Jisasi Iqu aŋä aquväqŋqeu aŋgumä äpaqukqe. Aŋä iuŋi, ämaqä
hipa hŋgiŋi ŋŋuä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe.
2 Iŋganı, Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgayqae, ämaqä hui Jisasi
Iquenyqe, "Iqu ämaqä hipa ŋŋuä-täŋä iqueŋi, äŋguä imäkäŋquti, ä
mimäkqä yäŋqutiyä" tpu ikuwi. Iqu äŋguä wimäkqaŋgutqe, "Suqä quvqä
imäkqiyä" ätäpu, kukŋuä mitpnuwäŋqeŋqä hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwi.
3-4 Itaŋganı Jisasi Iqu ämaqä hipa ŋŋuä-täŋä iqueŋi, "Si täqiŋqä biyä!"
ätuäqetaŋi, ämaqeu yatŋqä tii äwikqe. "Neqä suqä Sämbatqäŋganqe,
äänä ätnä? Ämaqä huiu yätamäkqä vqäŋqä ätnä, ä qui imäkqäŋqä ätnä?
Ämaqä hŋque häŋä iqumuatqäŋqä ätnä, ä pizqä päsqäŋqä ätnänä?"
ätukqe. I tquaŋgqeŋqä, iqua kukŋuä hui matqä ikuwi.
5 Qu kŋui, quwqä äwiŋqä dunä metaŋgä äqunätä yeeqä miqä, äwqä
tnäŋitä hiŋuitänä hiŋuä äqunäkiqetaŋi, ämaqä iqueŋi, "Tqä hipae,
hiyaepä iyä!" ätukqe. Itaŋi ämaqä iqu hipae hiyaepä iqaŋga, iqueqä
hipae äŋguä qe imäŋgqe.
6 I äqumbiyi, Parisi iqua aŋä aquväqŋqä iutaŋi ävämapiyi, Jisasi
Ique äpäkpŋqä diŋqä, ämiqä naqä Heroti iqueŋqä äwinyämiŋqä iquatä,
kukŋuä ätipäqäkuwi.

Ämaqä kuapänä, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwiŋqä

7-8 Itaŋga Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, aŋä
iuŋi äväma, eqä-huäŋä Galiliŋqä uwqaŋguwäŋga, ämaqä kuapänä, Ique
qänaki äwivändkuwi. Qu qua Galili pmeqä, qua Jutiya pmeqä, aŋä-
himqä Jerusälemä pmeqä, qua Itumeä pmeqä, eqä Jotänä yätäqä-hŋgisa
pmeqä, aŋä-himqä Tayätä, Saitonätä qäqiqi pmeqe, kuapänäŋi, "Jisasi Iqu,
nätmatqä iiŋä hui imäkqiyä" tqaŋgä qätä äwipiyiŋqä, ätimäukuwi.
9 Ämaqä kuapänäŋä etaŋguwiŋqä, Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquauŋi
tii atukqe. "Ämaqä kuapänäŋi, Nyi mambutmäuqä da ipŋqänä, he

§ **2:22** Matiu 12:1-8; Lukä 6:1-5 * **2:25** 1 Samueli 21:1-6 * **3:** Matiu 12:9-14; Lukä 6:6-11

Nyinyqä yimba hŋqu-ganä näwi maepiyä. Ga qokä-apäkä kuapänä äkippisäŋgaŋgpqe, iwä Nyi yimbaeu ikuapmämi, kukŋui iuta tm-niŋqänänyä.”
10 Iqu ämaqä täŋä-yaqä kuapänä äŋguä iwimäkqaŋgqeŋqä, ga täŋä-yaqä huizi iquauŋi, Ique itmaqämbŋqeŋqä, Iqu-täŋä iqi änäänä äkippisänmiŋuwi. Iiŋä äqunäqe, Iqu yimbaŋqä ätukqe.
11 Itaŋga dŋä quvqä ämaqeu ätqäuŋuwä iqua, Jisasi Ique hiŋuä äqumbiyäŋganji, qu qoŋä äwoktäupu, maŋä tii ätmiŋuwi. “Si Goti Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä!”
12 Itaŋga Jisasi Iqu dŋä quvqä iquauŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “He Nyiŋqe, ‘Iiŋä Iqueyqe,’ awä matqä pambiyä!”

Jisasi Iqu, ämaqä 12 iquaunä atäuŋuä ikqeŋqä†

13 Itaŋganji Jisasi Iqu qoqoŋä yätuŋqä äyäqe, ämaqä hŋquau Iqueqä äwiŋqä iutanä, “Eä eänä” tquaŋga, qu Iqueŋqä ekuwi.
14 Ique i wimeqaŋguwäŋga, Iqu ämaqä 12 iquaunä atäuŋuä ikqe. Itaŋga Iqu iquauŋi, yoqe, “Aposälqäuä” änyuätkqe. Yoqä iqueqä qakui tii etaŋgi, ‘ändowatqä iquae’. Iqua Iqutä anä ikipu äpmapu, itaŋga Iqu iquauŋi, wäuŋuä hŋquaquiŋqä ändowatätŋqä äwiŋgqe. Wäuŋuä hŋqu, iqua Goti Iqueä kukŋuä äma awä täkiqä iqueyi.
15 Wäuŋuä huiziqu, iqua yoqä naqä Iquesa ämepu, dŋä quvqeuŋi huätä mamäuqä iqueyi.
16 Itaŋga tä, ämaqä 12, Iqu itmakqä iquayi. Saimonä iqueŋi, “Pitäuä” änyuätkqe.
17 Itaŋga Sepri iqueqä hikŋä Jemisi, Jonä gueqiŋi, yoqä “Bonäŋgesi” änyuätkqe. Yoqä iqueqä qakui, ‘käkaqä eŋqä-paŋä-quaquvi.’
18-19 Itaŋga Iqu, Endru ique, Pilipä ique, ä Batromi ique, Matiu ique, ŋŋ Tomasi ique, Aläpiyasi iqueqä hikŋä Jemisi ique, Tatiyusi ique, Saimonä Selotqä iquautaŋä ique, itaŋga Jutasi Iskariotitaŋä, Jisasi Iquenyqä täkqä ätukqä ique, iquayi.

Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä, äwäwa ikuwiŋqä

20 Itaŋga Jisasi Iqu aŋä hŋque äpaquvä pmetaŋga, ämaqä kuapänä aŋgumä aquvä qäŋgaŋguwitaŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatäŋi, buayä änä yasämä maŋqä da ikuwi.
21 Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä, Iqueŋqä iiŋä tqaŋgä qätä äwipiyi, qu, “Iqu qämä-qämä iqiyä” ätnäpu, itmapŋqä äukuwi.

‘Belsäpulä iqu, Jisasi Ique äminyasäuqiyä’ ätukuwiŋqä‡

22 Itaŋga kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä Jerusälemä iuta äpkuwä iqua, “Peŋqä iquauqä naqä Belsäpulä iqu, Jisasi Iqueŋi äminyasäuqaŋgi, dŋä quvqä huiziquau huätäŋi, iuta ändowatätqänä” ätukuwi.
23 Itaŋga Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, kukŋuä ktqä tii ätukqe. “Setänä, Goti Iqueqä himä-wiuŋqä iqu, iqueqä-kiuä huätä äänä dowatnätŋqäwä?
24 Itaŋga qua naqänäŋä hŋquesaŋä ämaqe, quwqä-quwä iwäsänäpu mäkä äuŋgpi, qu yäŋänäqŋqä matqäuqä ipnä.
25 Itaŋga hueqä-himqä hŋquesaŋä iwäsänäpu, quwqä-quwä mäkä äuŋgpi, qu yäŋänäqŋqä matqäuqä ipnä.

---

† **3:12** Matiu 10:1-4; Lukä 6:12-16 ‡ **3:21** Matiu 12:22-32; Lukä 11:14-23

26 Iŋi Setänä iqu, iqueqä-kiuä mäkä äpäkŋgqe, ga iqueqä dŋä iqua-
pqe, ipipiyqä iwäsänäpu mäkä äuŋgpi, iutaŋi iqu yqänä mäpmeqä, qäpu
hiänä.
27 Itaŋga quwä-meqä hŋqu, ämaqä yäŋänäqŋqä hŋqueä aŋiuŋi
otasqiyätä, iqueqä nätmatqä mämeqä da yänä. Ämaqä yäŋänäqŋqä
iqueŋi, guä ganä äkiqiyeqe, iŋgaŋi ämaqä iqueä aŋiuŋi otasqiyätä
nätmatqä ämenä.
28 Iiŋä etaŋgi, Nyi kukŋuä naqä-quäkuänäŋi, tii etmqe.§ Ämaqä
suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkäpu, itaŋga ämaqeuŋqä kukŋuä
quvqä ätämipqe, Goti Iqu äwqä haŋuä imäknätä, quwqä quvqe huätä
muämäuniqe.
29 Itaŋga ämaqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iquenyqä qui kukŋuä ätätä, Ique
äkittqiyemitätqe, Goti Iqu suqä quvqä iiŋi, äwqä haŋuä mimäkŋqä itä,
huätä mämuämäuqä yäniqe. Suqä quvqä iiŋi, hea ique-ique yqänä i
witäniqeqä” ätukqe.
30 Jisasi Iqu i ätkqe, iqua Iquenyqe, “Dŋä quvqä-täŋä-queqä”
tätqätaŋguwiŋqä, ii ätukqe.

*Jisasi Iqueqä känainyqätä, käŋguäkauŋqätä**

31 Iŋgaŋi Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä ätimäukuwi. Qu yäpaqä
mäŋgisa ätqäpiyäŋga, ämaqä hŋque, Jisasi Iqueŋi, ätämäkäqäka pätŋqä
ändowatkuwi.
32 Itaŋga ämaqä kuapänäŋi, Jisasi Ique iŋgi-iŋgisa äwqäqämapiyä
iqua, Ique ätukuwi. “Tqä tnatä, tuŋguäkatä, Sinyŋqä yäpaqä mäŋgisa
äpmeŋäuä.”
33 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ŋqä nipaisä, ä guäkatäŋi, tqukuawä?”
ätuätä yatŋqä ikqe.
34 Itaŋgaŋi Iqu ämaqä qäqiqi pmetaŋguwä iu äqunä, “He hiŋuä
qumbiyä! Ŋqä nipaisä, guäkatäŋi, täsä äpmeŋäuä” ätukqe.
35 “Ämaqä Goti Iqueä äwiŋqä dunä imäkätqäŋuwä iqua, ii Ŋqä guäka,
ä napqa, itaŋga nipaqayqä.”

4

*Kukŋuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqeŋqä**

1 Aŋgumŋi, Jisasi Iqu eqä-huäŋä Galili maŋä iqisa, qokä-apäkä iu
näqŋqä vätŋqä ipäqäkqe. Ämaqä aaŋä kuapänä Iquenyqä äpäpu, eqä-
huäŋä maŋä iqi tqäutaŋguwitaŋi, Iqu yimba eqä-huäŋä näŋi pmetaŋggä
hŋque ikuapmäuqe, ique äpmeqäŋga kukŋuä ätumiŋqe. 2 Iŋgaŋi Jisasi
Iqu kukŋuä ktqä kuapänä ätätä, näqŋqä ämotquamiŋqe. Iqu, quŋi tii
ätumiŋqe.
3 “Nyi qätä nyipu! Hea hŋque ämaqä hŋqu, kuä-witqä uwqä
tnämäwäwätŋqä wäniqe.
4 Iqu ätnämäwäwqaŋgaŋi, hui hänaqä iqi päkmbqe, yŋŋä äppiyi,
ämambnuwi.
5 Itaŋga hui qua kuapänä hma etaŋgi, hikä-täŋä qäsä witaŋggä iu
päkmbqe, qua äŋgui äwa itaŋguti, kuä uwqä ii bakä maqänä hukaup-
nuwi.
6 Iŋi mäptqä haqä tiqä ae äyapätä tnäŋä tqaŋga, kuä kiqä tapiŋi
wäŋqäpu etaŋgi, yäuä hämänä piniqe.

---

§ **3:28** Matiu 12:31-32; Lukä 12:10 * **3:30** Matiu 12:46-50; Lukä 8:19-21 * **4:** Matiu 13:1-23; Lukä 8:4-15

7 Itaŋga kuä-witqä hui, guä yäŋä-täŋä awä imä päkmbnuwi. Ga guä
quvqä iqua, qäsä naqä-huinyä epiyi, kuä-witqeuŋi, qua aowi äŋguä
mävqaŋguti, häukuä äŋguä maukŋqä danä ipnuwi.
8 Itaŋga kuä-witqä qua äŋguänäŋä iqi päkmbqe, bakä äukapu, äŋguänä
epeyäpu, kuapänä, hui 30, hui 60, itaŋga hui 100 hukmbnuwi."

9 Jisasi Iqu i ätuäqe, tii ätukqe. "Ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe,
kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä indqämbiyä."

10 Itaŋga ämaqä kuapänäŋi ae äwqaŋguwäŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä, 12 iquatä, ä huizi iqi yqänä äpmamiŋuwä iquatäŋi, Jisasi
Ique, "Kukŋuä ktqeŋqä, iiŋä-iiŋäŋqä ätqeqä ätätnä, awä natiyä" ätukuwi.
11 Iqu iquauŋi tii ätukqe. "Goti Iqunä miqeuŋqä kukŋuä quati zä ekqe,
he näqŋqä mapŋqe, Iqu ae qe ämetqueqi. Itaŋga ämaqä yäpaqäŋgisa
äpmeŋuwi, qu kukŋuä ktqä dinä äwiyätqäŋä.
12 Ii tiiŋiŋqeyi. *'Qu hiŋuä äqunäpu, qätä äwiyäpiyä-qe, näqŋqä
maeqä-quayqä. Qu näqŋqä meqä-säpi, quwqä kŋui äkunmäknäpu,
aŋgumä quvepqaŋgpi, Goti Iqu äwqä haŋuä imäknätä, quwqä suqä quvqe
huätä mamäuquäninjqä.'*†
13 He kukŋuä ktqä iiŋqe, änyä maqŋqä äyitanä? Ga kukŋuä ktqä huizi
iquauŋqe, näqŋqä äänä hepŋqäwä?" ätukqe.

14 "Ämaqä kuä-witqä uwqä tnämäwäwqä iqu, Goti Iqueqä kukŋui,
ämaqeuqä qeqä-quuvqä imä vowä eŋqä-pa ikeqä iiyi.
15 Itaŋga, kuä-witqä, hänaqä iqi äpäknätqä ii, ämaqä Goti Iqueqä
kukŋui qätä wiyqaŋguwäŋga, Setänä iqu, kukŋuä Goti Iqu iquauqä qeqä-
quuvqä imä vowä iketqe, ga huätä maqänä mamäunä.
16-17 Itaŋganj, kuä-witqä, qua hikä-täŋä iqi äpäknätqä ii, ämaqä
kukŋui qätä äwiyäpu, asä qäŋganä äwqä yeeqätä ämapiyi, hukä-
tapiŋä yäŋänäqŋqä mamäsäuqä ipu, äpakä mäpmeqä da ipnä. Ämaqä
Goti Iqueqä kukŋuiŋqä mäwiŋqä iqä iqua, quvqä iwitquepu, haŋä-iqä
vqaŋguwäŋganj, qu maqänä ävquatämäupnä.
18-19 Itaŋga kuä-witqä, guä yäŋä-täŋä awä imä äpäknätqä ii, ämaqä
kukŋuä qätä äwiyäpiyä-qe, mbqä, nätmatqä qua täutaŋä äwiŋqä iiŋqänä
kŋuä kuapänä indqämbnuwi. Ga nätmatqä huitaŋä-hiutaŋäŋqä äwiŋqä
ii, Goti Iqueqä kukŋui huäqä äkeutätä, häukuä mäwiqä yänä.
20 Itaŋga kuä-witqä, qua äŋguänäŋä iqi äpäknätqä ii, ämaqä kukŋuä
qätä äwiyäpu, qänaknä ipu, häukuä qäpŋqä iquayi. Itaŋga häukui, hui
30 huknänä, ä hui 60 huknänä, itaŋga hui 100 huknäŋqiyä" ätukqe.

Kukŋuä ktqä, hiqi-tä mäsäuqeŋqä‡

21 Jisasi Iqu kukŋuä tii-pqä inä ätukqe. "Ämaqe hiqi-te äma äpäpu,
häkä yäpä imŋä-qe, ä hevqä imŋä-qe matqäteqä ipnä. Qu hiqi-tä-tqäuqä
iqi tqätepŋqäuä.
22 Iŋi nätmatqä hiawiqä imä zä äwämitätqe, ga we-huŋqä iqi äti winiqe.
Iwä nätmatqä eeqänäŋä zä äwämitätqe, ätnäŋä iqi winiqe.
23 I etaŋgi, ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe, kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä
indqämbiyä" ätukqe.

24 Iqu kukŋuä tii-pqä inä ätukqe. "Kukŋuä qätä äwiyäŋuwä iuŋi, kŋuä
yasämä iwäsäupiyä. He kukŋuä ii iwäsäuquwi, itaŋga Goti Iqu he-pqä inä
ewäsäutä, näqŋqä hui haqeqi inäŋqeqä.

---

† **4:12** Asayä 6:9-10; Jonä 12:40; Wäuŋuiŋqä 28:26-27 ‡ **4:20** Lukä 8:16-18

25 Iiŋä etaŋgi, ämaqä näqŋqä hui ae ämeŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu
hui inä väniqe. Itaŋga ämaqä näqŋqä maeqä iqua, näqŋqä wäŋqä qu
ämeŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäuŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, piikä äukaqeŋqä

26 Itaŋganj Jisasi Iqu kukŋuä tii inä ätukqe. “Goti Iqunä miqeuŋi, ii
ämaqä hŋqu, iqueqä wäuŋuä iu piikä ätnämäuqä-paŋä iiŋiqä.
27 Itaŋga ämaqä iqu hiunjiŋgatä, heatqäŋgatä hiqaqä äwitä, ävautä
iqueqä wäuŋuä hui imäkäkiquänä. Itaŋga piiki bakä äukatä, naqä äänä-
äänä equtiyä-qe, änyä maqŋqä eänä.
28 Qua iqu kiqä-kiuä piiki naqä imänätŋqä imäkqaŋgi, bakä-ganä
ätimäuqe, huizi kiqä näŋqeŋqä hutqä ätäqe, itaŋga häukuä winä.
29 Ga häukui, ae yäuä etaŋganj, ique ätävqäŋqä qäyu äyä timäuqaŋganj,
ämaqä iqu, iqueqä hionaqä äkkapiŋqetä tävänjqe.”

Kukŋuä ktqä, zä-guawä häukuiŋqä§

30 Itaŋga Iqu aŋgumä tii inä ätukqe. “Goti Iqunä miqeuŋqe, ne äänä
ätätanä, kukŋuä ktqä äki tatuŋquäwä?
31 Ii zä-guawä* piikä eŋqä-paŋä iiŋi. Iwä piikä iiŋi, huizi iqua eŋqä-paŋä
naqä ma. Isua aaŋä naqämatqä-sua, ga vowä mäuquänä.
32 Piikä iiŋä isua vowä ämäutqe, iwä naqä eätäqäŋganj, huizi iquauŋi
ämäwqätäunä. Itaŋga kiqä äpae nämä-tämä iqutäutaŋga, ga yŋŋi iu
yuuwä äyäqäsqäpnä.”

Jisasi Iqu, kukŋuä ktqenä ätumiŋqeŋqä

33 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä asä iiŋi, qokä-apäki qätä äwiyäpu, quwqä kŋuä
duŋi qäyu mapŋqä diŋqe, kuapänä ätumiŋqe.
34 Iqu quŋi, kukŋuä ätinyäŋä hŋqu mätquä, ktqenä ätumiŋqe. Iŋäqe
Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatänä äpmapiyäŋganj, quatä
eeqänäŋiŋqe, “iinjqä-iinjqä” ätumiŋqe.

Yuŋuitä, eqetäŋi, Jisasi Ique qätä äwikiyiŋqä†

35 Hiunji qäque, mäptqä ae äquvqaŋga, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi, “Ne eqä-huäŋä yätäqä näŋgisaŋqä äwanä”
ätukqe.
36 I tquaŋga, iqua ämaqä kuapänäŋä iuŋi äväma, yimba Jisasi Iqu ae
äpmetaŋgqeu ikuapmäupu, äukuwi. (Iŋganj yimba huizi iqua-pqe anä
äukuwi.)
37 Iŋganj yuŋuä-isisqä naqänäŋä äqunätä, eqe yimbaeu ämevqunäqe,
yimba yäpä yäŋgisa äpeyätä, maŋguä nymätä ikqe.
38 Jisasi Iqu yimba tuwä mäŋgisa nyuäŋä ekuŋqetä nyuäŋä ekunä
hiqaqä äwäminqe. Iqueqä ämaqä iqua itukuwatpiyi, “Näqŋqä-vqä Iquki,
Ne qui imäknatuŋquä ituŋquä tä, Si hiŋuinä naqändŋqätanä?” ätukuwi.
39 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ävauqe, “Yuŋuä iquki, yäŋänäqŋqä
mäquŋquä panä. Eqä iquki, ämeŋä miqä panä” ätukqe. I tquaŋga, yuŋui
äqänäutä, eqe ämeŋä-miqä ätuukqe.
40 Itaŋga Iqu, ämaqä iquauŋi, “He zä suŋqä iqäuä? He quuvqä maeqiyqä
itqäŋuwätanä?” ätukqe.
41 Iqu ii imäkqaŋgqeŋqä, qu zä kiiŋä ipu, quwqä-quwä tii ätŋguwi.
“Yuŋuitä, ä eqetäŋi, qätä äwiyäsinyä, qänaknä iqiyä tä, ämaqä tqu,
tqukä?”

---

§ **4:29** Matiu 13:31-32; Lukä 13:18-21 * **4:31** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. † **4:34** Matiu 8:23-27; Lukä 8:22-25

5

*Ämaqä dŋä quvqä-tqäuqä iqueŋqä**

1-2 Itaŋganı qu eqä-huäŋä maŋä Galili yätäqäŋgisa, Gerasa pmeqä
iquauqä qua iŋgisa ätimäupiyi, Jisasi Iqu yimba iuta ti timäuqaŋganı,
ämaqä dŋä quvqä-tqäuqä hŋqu, hikä himaŋä, ämaqä pizqä wiqä iuta,
Jisasi Ique äwimakqe.
3 Ämaqä iqu, ämaqä pizqä pŋqä witaŋgqä imä pmetaŋganı, ämaqä-pqä
hŋqu, iquenı guä änä makiqiyäueqä iminqe. Senqä-guä ii äkiqiyäuepqä-
qe, hmayi.
4 Itaŋga ämaqä iquenı yukä hipa iunı, senqä-guetä, kiqiyäuqaŋguwä-
qe, äqiyändakminqe. Iqueqä yäŋänäqŋqä di, aaŋä hävemnäqŋqä etaŋgi,
ämaqä-pqä hŋqu iquenı a makiqätqä iminqe.
5 Itaŋga heatqäŋgatä, hiunjiŋgatäŋı, ämaqä pizqä wiqeu äpme, ä hipkä-
qoqonıu ikitä, zääqä ätäkitä, itaŋga hikä ämetä, iqueqä huiwiu häuä
äktänminqe.
6 Itaŋga iqu, Jisasi Iquenı kiinä nämda hinuä äqunäqe, Iquenyqä tnäŋä
äpäqetanı, qonä äwoktäukqe.
7-8 Ga Jisasi Iqu, "Dŋä quvqä iquki, ämaqä iquesanı, täŋgisa huätä
timäuvä" tquaŋga, dŋä quvqä iqu zääqä ätätä, maŋä yäŋänäqŋqä tii
ätukqe. "Jisasi, Goti Haqä Yätutanä Iqueqä Ymeqä Iquki, nyi äänä
nyisäŋqäwä? Nyi Goti Iqueä hinuä iqisanı, 'Si qui minyimäkqä isŋqä'
yatŋqä äkiyqänä," ätukqe.
9 Itanı Jisasi Iqu, "Tqä yoqe, äänä äqonäŋinyä?" ätuätä, yatŋqä äwikqe.
Ga iqu kimanı, "Ŋqä yoqe, Hatŋuneyi. Ne aaŋä kuapänäŋune
etaŋgqueŋqä ätqänä" ätukqe.
10 Itaŋganı iqu, Jisasi Ique, dŋä quvqä iquaunı, qua iquesa huätä
mändowatqä yätŋqä, yatŋqä yäŋänäqŋqä ävqa äukqe.
11 Itaŋganı hipkä-qoqonä iunı, yaqueqä aaŋä kuapänäŋä hui ymisaŋä
änminuwi.
12 Inı dŋä quvqä iqua, "Iyää! Ne yaqueqä näŋuau tquatunquänä
nandowatiyä!" ätukuwi.
13 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu qunı, "Yqänä!" ätukqe. Itaŋga dŋä quvqä
iqua, ämaqä iquesa ätimäwanı, yaqueqä iquau ätqäukuwi. Yaqueqä
eeqänäŋä 2,000 iqua, qaŋä tnäŋänä iwaqetanı, eqä-huäŋä bu äpäwipu,
eeqäpnä eqä änyuäpätäkqe.
14 Iŋganı ämaqä yaqueqä miqä iqua, zä äupiyi, aŋä-himqä iutä, qua
qäqi witaŋgqä isuautä awä ätuäkäkuwi. I tquaŋguwäŋga, qokä-apäki
qätä äwipiyi, qu, "Ämaqä Iqu äänä iqaŋgi natqäpiyä" tpu, hinuäŋqä
ätimäukuwi.
15 Qu Jisasi Ique äwimapiyi, dŋä quvqä kuapä-täŋä eminqä iqu, ämaqä
äŋguä-qu, dŋä quvqä maeqä eä, qäkämä äŋguä imäkänä pmetaŋgi
äqumbiyi, zä ikuwi.
16 Itaŋga ämaqä, Jisasi Iqu iinä imäkqaŋgi hinuä äquŋguwä iqua,
huiziunı awä ätukuwi. Ämaqä, dŋä quvqä ävämakuwä iquenyqätä, ä
yaqueqä iquauŋqätäŋı, "Iinä-iinä imäkqaŋgi äqunäŋqueqä" ätukuwi.
17 Iinä tquaŋgä äwipiyi, qu Jisasi Iquenı, "Iyää! Neqä aŋä täqisanı huätä
uvä" ätukuwi.
18 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu yimba yätu ti peyqaŋganı, ämaqä dŋä
quvqä ävämakuwä iqu, Jisasi Iquenı, "Iyää! Nyi sitä anä weŋqeqä"
ätukqe.

---

* **5:** Matiu 8:28-34; Lukä 8:26-39

19 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu, iqu anä uwqeŋqe mäwiŋgaŋgi, tii ätukqe.
“Tqä aŋämqä aŋgumä äwätnä, Naqä Iqu siŋqä qeqä wimäŋgaŋgi, äŋguä
ikimäkqeŋqe, sämaqeu awä tuvä!” ätukqe.
20 Iiŋä etaŋgi, iqu qua Dekapolisi pmetaŋguwä iuŋi, “Jisasi Iqu, nyi
äŋguä sä nyimäkqiyä” ätuätä, awä ätäkäkqe. Iqu iiŋä tqaŋgi äwipiyi,
“Häwe! Si tä änääŋqä tnyä?” ätukuwi.

Jisasi Iqu apäkä hiuaqui, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

21 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, eqä-huäŋä yätäqä näŋgisaŋqä aŋgumä yimba
äukqe. Iqiŋi, Iqu eqä maŋä iqi pmetaŋga, ämaqä aaŋä kuapänä, Ique
iŋgi-iŋgisa äwimakuwi.
22-23 Iŋgaŋi Jarusi, ämaqä iqi pmeqä iquauqä aŋä aquväqŋqeu miqä
iquautaŋä hŋqu ätimäuqe, Jisasi Ique hiŋuä äqunäqe, Iqueä yukä iqi qoŋä
äwoktäutä, “Iyää! Nyaqä ymeqä ii, yaqä quvqä, nawinyä äpäkonätŋqä
äwinä. Si äpätnä, tqä hipaitä ymeqä ii a uwqätqaŋgti, iwä ymeqä ii, äŋguä
häŋä pmetŋqänänyä” ätukqe.
24 I tquaŋga, Jisasi Iqu, Jarusi iqutä itmaŋga äukiyi. I uwqaŋgiyäŋga,
ämaqä aaŋä kuapänäŋi, Jisasi Ique anä äpuputmäwa äukuwi.
25 Apäkä, qaŋuä-yaqä qäpu maeqä, yqänä imiŋqä, quväkuä 12
ämäwqätäukqä-pqä hui, ämaqä kuapänä äumiŋuwä awä imä äumiŋqe.
26 Apäkä iiŋi, duuta kuapänäŋä iquauä hipaeutaŋi tmi-tmiqä-tqä naqä
ämetä, iiyqä mbqä eeqänäŋi hiŋgi äwimiŋqe. Iwä, qäpu heqänäŋä di,
yändi-yändi imäŋga äpemiŋqe.
27-28 Ii, Jisasi Iqueŋqä qätä äwiyäqe, kŋuä tii äwikqe. “Nyi Jisasi Iqueä
ämuasmäŋqeu itmaqänmqe, ye änyiyätä äŋguä nyimänäŋqiyä.” Kŋuä
iiŋä indqänäqe, ii ämaqä huizi ditä Iqueä tuwiu qänaki äwivändä, Iqueä
ämuasmäŋqeu itmaqäŋgqe.
29 Iŋga qäŋganä, ye vqaŋga, ii näqŋqä tiiŋä ekqe. “Nyi äŋguä ae
nyimäŋgiyä.”
30 Ii iqaŋga, Jisasi Iqu, Iqueqä yäŋänäqŋqä hui ävämeqaŋgqeŋqä
näqŋqä ämeqe, ämaqä anä äumiŋuwä iu hiqumuaŋä äwiyä, yatŋqä ävätä,
tii ätukqe. “Nyaqä ämuasmäŋqä täuŋi, tqu indmaqäŋgiyä?”
31 Yatŋqä i vqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Si hiŋuä
mäquŋquä danä iŋinyä? Ämaqä kuapänä si iŋgi-iŋgisa äkivändäŋuwi,
‘Tqu indmaqiyqiyä-qe,’ suŋqä tnyä?” ätukuwi.
32 Iiŋä qäyä ätquaŋguwä-qe, Jisasi Iqu, “Tqutiyä” tä, hiŋuä qävqä ikqe.
33 Iŋgaŋi apäkä ii, nätmatqä iiŋi wimeqaŋgqeŋqä näqŋqä ae eäqe,
zä itä, yäŋuä-yäŋuäqä äpäyäqe, Jisasi Iqueä hiŋuä iqi qoŋä äwoktäutä,
nätmatqä äwimakqeŋqä awä eeqäpnä ätukqe.
34 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Ŋqä ymeqä iiki, tqä quuvqä eqiyqe, äŋguä
ae qe ikimäkqiyä. Itaŋga äwqä haŋuä iŋqä äwätnä, täŋä-yaqä maeqä
pmettŋiqä” atukqe.
35 Jisasi Iqu apäkä iiŋi, kukŋuä yqänä tuätqätaŋga, ämaqä hŋqua Jarusi
iqueqä aŋä iuta äwimapiyi, tii atukuwi. “Tqä meqi ae äpäkoŋgqeqä.
Näqŋqä-vqä Iqueŋi, haŋä-iqä hui inä mävqä panä.”
36 Jisasi Iqu, qu ii tquaŋguwiŋqä qätä mäwiyqä itä, iqueŋi, “Si iiŋqä
äwäwa miqä, quuvqenä heqiyä!” ätukqe.
37 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, ämaqä eeqänäŋi iqi ätäqumuatätä, Iqutä anäŋi, Pitä
ique, Jemisi, Jonä gueqi, iquatänä äukuwi.
38 Iqua ämiqä iqueä aŋä iu ätimäupiyi, Jisasi Iqu, qokä-apäki näŋi-täqi
äqutäukipu, kŋuä kiiŋä qiyätqätaŋgä äquŋgqe.

† **5:20** Matiu 9:18-26; Lukä 8:40-56

39 Iqu ii äqunäqe, aŋä yäpä yäŋgisa äpeyätä, tii ätukqe. “He häänqä
kuapä äkitmäkäpu, kŋuä tä suŋqä äqiyätqäŋäuä? Ymeqä täsi, hämä
mapäkoŋqä iqi. Ii hiqaqä äwinä” ätukqe.
40 I tquaŋgqeŋqä, qu Iqueŋi tä äwisukuwi. Iŋgaŋi Iqu quŋi, yäpaqä
mäŋgisa huätä ändowatäqe, ymeqä iiyqä kanä-känäu, itaŋga Iqutä anä
äukuwä iquau itumetä, hiqŋqä ymeqä ii witaŋgqeuŋqä äpekuwi.
41 Iqua äpepiyi, Jisasi Iqu ymeqä ipiyqä hipae a ämaqätäqe, iipiŋi,
quwqä aŋä-kukŋuitäŋi, “Talita kumä” atukqe. Kukŋuä iqu, tiinji. “Ymeqä
iiki, ‘Pämä vayä!’ äktqä.”
42 I tquaŋga, ymeqä ii, asä qäŋganä pämä ävauqe, qaŋä ikäkqe. Iŋgaŋi
iiyqä quväukui 12 etaŋganji. Iqu iiŋä iqaŋgqeŋqä, qu miqä yäŋä ipu,
yäuŋuä naqänäŋä ikuwi.
43 Ga Iqu quŋi, “Täŋqe, ämaqeuŋi awä mätquä pambiyä” ätuäqetaŋi,
“Qe ymeqä täpiŋi, ymisaŋä hui nätŋqä winyqä,” ätukqe.

6

*Nasäretqätaŋä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä**

1 Jisasi Iqu aŋä iqiŋi äväma, aŋä-himqä Iqueqeuŋqä aŋgumä äukqe. Ii
äwqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äwivändkuwi.
2 Sämbatqä, hiunji hapä pmeqäŋganji, Iqu aŋä aquväqŋqä iuŋqä äwäqe,
Goti Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä vätŋqä ätipäqäkqe. Ämaqä kuapänäŋi,
qu Iqueŋi qätä äwipiyi, “Äänä ätqutiyä” tpu ikuwi. Iiŋä ipiyi, “Ämaqä
tqu, kukŋuä tä äŋgisa ämeqäqäwä? Näqŋqä Iqu ämeŋqä ätqäqä
tä, äkitaŋiwä? Itaŋga ämaqä mimäkqänäŋi imäkätŋqe, änääŋäwä?”
ätŋguwi.
3 Itaŋga, “Ne näqŋqe, Iqu, aŋä Imäkqä Ique. Ä Mäliyaqä Ymeqä Iquvi.
Itaŋga Jemisi, Josepä, Jutä, Saimonä, iquauqä Kätequvi. Ga qunapqa
täqi nesä anä äpmeŋunä” ätŋguwi. Ii ätäpu, Iqueŋqä äwqä quvqä
ätimäukŋguwi.
4 Iŋgaŋi Jisasi Iqu quŋi, ätukqe. “Hiŋuä-tqä iqua aŋä-himqä eeqänäŋä
iuŋi, yoqä-täŋuae. Etaŋgqä-qe, hŋqunä-hŋqunäŋi, iqueqä aŋä-himqä
iutä, iqueqä käyämaqä iutä, iqueqä aŋiu anä äpmeŋuwä iutäŋi, iqu yoqä
maiqä-queqä.”
5 Itaŋi Iqu, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi hui, iqi mimäkqä danä ikqe.
Mä Iqu ämaqä täŋä-yaqä-täŋä huiunä a uwqätätä, äŋguä imämbŋqä inä
imäkkqe.
6 Iŋi Iqu, iqua qätä äwiyäpu quuvqä maeqiyqaŋguwiŋqä, yäuŋuä itä,
kŋuä kuapänä indqäŋgqe.

Jisasi Iqu, ämaqä 12 iquau ändowatkqeŋqä†

Iŋgaŋi Jisasi Iqu ämaqä aŋä-himqä pmetaŋguwä-pa äkoquväkitä,
näqŋqä äwiminqe.
7 Iqu Iqueqä 12 iquauŋi, aquvä ämaqiyäqe, iŋgi-iŋgi hŋquaqu-hŋquaqu
ändowatätŋqä ipäqäkqe. Iwä Iqu iquauŋi, dŋä quvqä qokä-apäkiu
ätqäuŋuwi, huätä ändowatpŋqä yäŋänäqŋqä äwikqe.
8 Iqu tii ätukqe. “He äwäpiyäŋganji, yäkqä qaŋä huisäŋqenä a
maqätqäpŋqä. Ä nätmatqä qaŋä qäsä äma uwqä hnjua, mämeqä
iqäpŋqä. Tiiŋä isua, bretqä, yquayä qa-mŋqä, ŋŋ mbqeu. Iiŋqe, ‘aaŋä
oeyqä’ ätqä.

---

* **6:** Matiu 13:53-58; Lukä 4:16-30 † **6:6** Matiu 10:5-15; Lukä 9:1-6

9 Itaŋga yukä-su dinä ämuasmäupu, gque hŋquaqu mipŋqä danä
iqäpŋqä.”
10 Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He aŋä himqä hŋque ätimäupiyäŋgaŋi,
hiqaqe, aŋä du-täu mäwäyäkiqä, aŋä-himqä iuŋi ävämepiyäŋgaŋqe, aŋä
hiqaqä äwipiyä iquenyä wiqäpŋqä.
11 Itaŋga aŋä-himqä hŋqueŋi, qu yeeqä miqä danä ipu, qätä
maeyqä iqaŋgpqe, he iqi ävämepiyäŋgaŋi, qua yukä iu emäkäŋqe,
ptäquväteqämä imbnuwäŋqe. Suqä iiŋi, qu quwqä suqä quvqeŋqä
näqŋqä mapŋqänänyä” ätukqe.
12 Itaŋi iqua äupiyi, qokä-apäkiuŋi, quwqä kŋuä äkunmäknäpu, suqä
quvqe huätä vquatämäupŋqä, awä ätuäkämiŋuwi.
13 Iqua ii ätäkipiyäŋgaŋi, dŋä quvqä kuapänäŋi huätä ändowatäpu,
itaŋga ämaqä täŋä-yaqä-täŋä etaŋguwä iuŋi, olipqä eqä aowätäŋi
äwiquatäpu, äŋguä iwimäkmiŋuwi.

Jonä iqu äpäkoŋgqeŋqä‡

14-15 Jisasi Iqueä yoqe im-imä täkiqaŋgä, ämaqeu miqä naqä, Heroti
iqu qätä äwikqe. Ämaqä hui, “Jonä asŋä-qäyqä iqu, pizqeuta aŋgi häŋä
ävautä, yäŋänäqŋqä-täŋä eä, ämaqä mimäkqänäŋä di täwäsi imäkqiyä”
tqaŋguwäŋga, hui, “Laisa iqueqä” tqaŋguwäŋga, itaŋga hui, “Ii, Goti
Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä qäŋgatqä iqua eŋqä-paŋä iqueyqä” ätmiŋuwi.
16 Heroti iqu qätä ii äwiyäqäŋgaŋi, tii ätkqe. “Jonä, nyi nyuäŋä
ätäwikqä iqu, täŋga aŋgi häŋä ävautänjqä.”
17 Tiiŋä etaŋgi. Heroti iqu, iqueqä-kiuä ämaqä hui dowatqaŋgi, ga qu
Jonä ique itmepu, guä äkiqiyäupu, guä pmeqä aŋiu äpmuatekuwi. Iqu ii
ikqe, käta, Pilipä iqueqä apäkä Herotiyasi iiŋi, iqu ämotautä, ämetäqeŋqä
imäkkqe.
18 Jonä iqu Heroti iqueŋi, “Si tqä ttequeqä apäki ämotautnä ämeŋi,
äŋguä miqä danä inyä” ätumiŋqe.
19 Ii tuätqätaŋgqetaŋi, Herotiyasi, Jonä Iquenyqä wiwuŋgaŋgi, “Iqueŋi
äpäkmä” kŋuä vqaŋgqä-qe, Heroti iquesa eqänmiŋqe.
20 Heroti iqu, Jonä iqueŋqe, iqu ämaqä jänänäŋä-qu, Goti Iqueqä yäpä
iqi pmetaŋgqeŋqä zä itä, äŋguänä ämimiŋqe. Iwä iqu Jonä iqueqä kukŋui
qätä äwiyätäqäŋgaŋi, kŋuä mäwiyqä imiŋqe. Ii qäyä itä, Jonä iqueqä
kukŋui qätä-wiyqäŋqe, yqänä äwinymiŋqe.
21 Qänakŋi Herotiyasi, iiyqä äwinyätaŋgqä di imäkätŋqä hiunji iqu
ätimäukqe. Hiunji Heroti iqu, iqueqä känai ämikqeŋqä kŋuä ämetä,
ymisaŋä naqänäŋä hŋqu imäkkqe. Iqu ii imäkkqe, ii ämaqä naqä,
iqueqä gapmanqä wäuŋuiu yätamäkqä wimiŋuwä iquauŋqätä, ä mäkä-
iqä iquauqä ämiqä kiŋganäŋä iquauŋqätä, ŋŋ ämiqä qua naqä Galili
iutaŋä iquatä anä bŋqeyi.
22 Iŋgaŋi Herotiyasiyqä meqi, yäŋgisa äpäyäqe, Heroti iquesä, iqutä anä
pmetaŋguwä iquautä, himnuŋuä äwukoquvätä, yeeqä äwikqe. Iŋgaŋi
ämiqä naqä iqu, hitqä iinyŋqä yeeqä itä, “Si nätmatqä hnjua matŋqä, nyi
yatŋqä änyiyqaŋgtqe, ga äktapmqänä” ätukqe.
23 Heroti iqu kukŋuä guä yäŋänäqŋqä tii ämäsäukqe. “Hitqä iiki,
naqä-qakuä äktqä. Nätmatqä tqä äkinyäŋqeŋqä yatŋqä änyiŋi, ga nyi
äktapmqänä. Itaŋga qua nyi ämitŋqe, hŋquaqu ämisqiyätmä, hŋgiŋi si
ktapmqä dqaŋgtqe, nyi kikiyaŋgu miqä ymqänä” ätukqe.
24 Iqu iiŋä tquaŋga, hitqi äwäqe, känäu yatŋqä äwikqe. “Nyi iqueŋi
yatŋqe, nätmatqä äkiŋqä wimqäwä?”

‡ **6:13** Matiu 14:1-12; Lukä 3:19-20; 9:7-9

Ii i tquaŋga, känae, “Jonä asŋä-qäyqä iqueqä nyuäŋi ktapätŋqä tuvä” ätukqe.
25 Känai i tquaŋga, hitqi aŋgumä ämiqä naqä iqueŋqä tnäŋä äwäqe, “Nyi Jonä asŋä-qäyqä iqueqä nyuäŋi, täŋganä hevqä iqutäwa daptŋqeqä” ätukqe.
26 Qätä ii äwiyäqe, iqu äwqä haŋä naqänäŋä ämakqe. Iŋgaŋi, iqu hitqiŋi, iqueqä kukŋuä guä yäŋänäqŋqä ämäsäukqeŋqä kŋuä ämetä, ga iqutä ymisaŋä anä änmiŋuwä iquauqä hiŋuä iqisa womba meqäŋqe mäwiŋqä itä, iiyqä äwiŋqeuŋi hŋgisanä vqeŋqe mäwiŋqä ikqe.
27-28 Itaŋga iqu mäkä-iqä hŋque, Jonä iqueqä nyuäŋi äma pätŋqä maqänä ändowatkqe. Itaŋi iqu guä pmuateqä aŋä duŋqä äwäqe, Jonä iqueä nyuäŋi ätävätä, hevqeu äma äpätä, hitqä ii äwikqe. Ga hitqä ii äma äwätä, känäu äwikqe.
29 Itaŋgaŋi Jonä iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, haŋä-iqä ii timäuqaŋgqeŋqä qätä äwipiyi, iqua ätimäupu, iqueä huiwi ämapiyi, hikä hovqeu pŋqä ekuwi.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iu buayä äwikqeŋqä§

30 Itaŋga ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, aŋgumä Jisasi Iqutä aquvä äqämbiyi, qu Iqueŋi, wäuŋuä imäkkuwiŋqätä, kukŋuä qokä-apäkiu ätukuwiŋqätä, tiwiqä eeqänä äwikuwi.
31 Iŋgaŋi ämaqä kuapänäŋi, iquauŋqä äpäpu, äwäpu iqaŋgä, iqua ymisaŋä änä maŋqä ipu, hapä äŋguä mäpmeqä ipiyä iutaŋi, Jisasi Iqu, “Hapä wäŋqä hmbu pmetuŋquä, neqä-neuänä hŋqäqinyqä watuŋqueqä” ätukqe.
32 I etaŋgi, quwqä-quwänä yimba ikuapmäupu, aŋä avqŋqä imŋqä upŋqä ävämakuwi.
33 Iqua iiŋä iqaŋguwiŋqe, ämaqä aŋä-himqä eeqänäŋä iutaŋä kuapänäŋi, hiŋuä äqunäpu, “Tä iqua äyä mändanä-qe” näqŋqä ämapiyi, qaŋä maqä-maqä äwäpu, qu-ganä ätimäukuwi.
34 Ga Jisasi Iqu yätäqä näŋgisa ae iuäqämeqe, ämaqä kuapänä pmetaŋgä äqunäqe, quŋqä huäqä kiiŋä äwuŋgqe. Huäqä äwuŋgqe, tiiŋä iutayi. Qu sipsipqä, quwqä ämiwiyqä iqu maeqä eŋuwä-paŋä iiŋä äquŋgqe. Ii äqunäqe, Iqu näqŋqä kuapänä äwimiŋqe.
35-36 Qäŋga awiyqeuŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Ique äwimapiyi, tii ätukuwi. “Täqiŋi aŋä avqŋqä eä, ga ae awiyqä äyä eqä-qae, ämaqä täuŋi, ymisaŋä mbqä ipu bŋqeŋqe, ämaqä aŋä qäqi täpe pmakäwätaŋguwä iuŋqä dowatiyä” ätukuwi.
37 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ymisaŋi, hiqä-hiuä wipiyä” ätukqe.
Iqua Iqueŋi, kima tii ätukuwi. “Ne mbqä 200 äma äwätanä, ymisaŋä mbqä itanä, iquau vatuŋquä änatnyä?” ätukuwi.
38 Iqu, “He bretqe, äänä ämeŋä? Hiŋuä-ganä qumbŋqä upiyä!”
Itaŋga qu näqŋqä ae ämapiyi, tii ätukuwi. “Bretqe, hipa hŋgi eeqä, ä hämapäkä hŋquaqu qäsä äqunäŋunä.”
39 Iŋgaŋi, Iqu ämaqeuŋi, “Iwäsämbu, qätaqä hioätqä äŋguä täqi pmakäupiyä” ätukqe.
40 Itaŋga qu iwäsämbiyi, hui 100, ä hui 50 äpmakuwi.
41 Itaŋi, Jisasi Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe, qäukuä yätu äqunä, Goti Ique, “äŋguiqä” ätuäqe, bretqe äkutätä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äma yaŋä väkäpŋqä äwikqe. Itaŋga hämapäkä iquaquiŋä-pqe, ämaqä eeqänäŋi bŋqe, inä iwäsäukqe.

§ **6:29** Matiu 14:13-21; Lukä 9:10-17; Jonä 6:1-15

42-43 Ämaqä eeqänäŋi äwqä änäpäkpiyi, iqi änätquteqaŋguwäŋga, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, bretqätä, hämapäkitäŋi aŋgi aquvä ämaqäpiyi, qa naqä 12 ämamikuwi.
44 Ämaqä qokä ymisaŋä äŋguwä iqua, 5,000.

*Jisasi Iqu, eqä-huäŋä haqeqi qaŋä äukqeŋqä**

45 Ymisaŋä qäpu ti ämbiyi, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, "He yimba ikuapmäupu, eqä-huäŋä yätäqä Betsaitä näŋgisaŋqä, hiŋuiqä upiyä" ätukqe. "Nyi qokä-apäkä täuŋi, quwqä aŋämqä dowatmqänä."
46 Iŋgaŋi Iqu, ämaqä eeqänäŋä iuŋi ae ändowatäqe, Goti Iquenyqä tääqä tätŋqä qoqoŋä yätuŋqä ekqe.
47 Heatqä asä qäŋgaŋi, yimba eqä-huäŋä awä iqi äwätqätaŋga, Jisasi Iqu kiuänä näŋgisa yqänä ätqäumiŋqe.
48-50 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, yimba iqueŋi wäuŋuä tnäŋä ämipiyä-qe, yuŋui aŋgumä ätakmä uwqänä itqätaŋgi äquŋgqe. Zä we-hunätŋqetäŋi, Jisasi Iqu, iquauŋqä eqä-huäŋä haqeqi qaŋä äukqe. Iqu iquauŋi jänä mäwqätäutŋqä pqaŋgi äqumbiyi, iqua 'hikuapqeqä' kŋuä wiyqaŋgi, zä ipu, zääqä ätukuwi. Jisasi Iqu maqänäŋi tii ätukqe. "Nyi tä Qäqunjqä. He zä miqä, pemä pmapiyä."
51 Ii ätuäqe, Iqu yimba iu äpeyätä, iquatä anä pmeqaŋga, yuŋui qe äqänäkqe. Yuŋuä ii iqaŋgqeŋqä, iqua, "Tä änääŋqä iqutiyä" tpu, miqä yäŋä ikäkuwi.
52 Quwqä kŋui qŋqaŋä enätaŋgqetaŋi, Iqu bretqä äkutätä ämaqeu yaŋä ävqäkqueta, Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä kŋuä yasämä mämeqä ikuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä Genesäretqätaŋä kuapänä äŋguä iwimäkkqeŋqä†

53 Qu eqä-huäŋä maŋä näŋgisa, qua Genesäretqä iu iuäqämapiyi, yimba iqi guä äqäyekuwi.
54 Qu yimbaeta ti ätimäwa uwqaŋguwäŋgaŋi, ämaqe, tä Jisasi Iqu äyä hitaŋgi äquŋguwi.
55 Iŋgaŋi qu qua ique äpmamiŋuwi, im-imä tnäŋä ikipu, ämaqä täŋä-yaqä-täŋi hevqä ämiqutäwa, Jisasi Iqu äkisqi pmetaŋgutqeu wimapŋqä ätŋgäukuwi.
56 Itaŋga Iqu aŋä-himqä naqä iquau, ä wäŋqä isuau, ŋŋ aŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iu ikiqaŋgqä-pa, ämaqe, qu täŋä-yaqä-täŋä iquau ququawä aquväqŋqä iqi ätuma äwätemiŋuwi. Itaŋga Jisasi Iqueŋi, "Iyää! Ämaqä täŋä-yaqä-täŋä tqua, saqä qäkä hituŋui qäyä itmaqämbŋqä, hiŋuinä qunyä" ätumiŋuwi. Iŋi, ämaqä Iqueä qäkä hituŋui itmaqänäpiyä iqua, quwqä täŋä-yaqe qäpu emiŋqe.

7

*Goti Iqueqä kukŋuä-suqe, aeqä iquauqä kukŋuiuŋi yändi ämäwqätäuŋqeŋqä**

1 Parisi iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jerusälemäta äppiyi, Jisasi Iqutä aquvä äqäŋguwi.
2 Itaŋga qu iŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋqua, quwqä hipae asŋi, eqä akiyä iŋqä ditä† maqiyqä ipu, ymisaŋi qanyä gaŋgä

---

* **6:44** Matiu 14:22-33; Jonä 6:16-21 † **6:52** Matiu 14:34-36 * **7:** Matiu 15:1-9 † **7:2** Quwqä suqä asŋä qŋqe, tiinji. Qu eqä akiyä iŋqä ämepu, hipa iu hiŋgi equatembŋqäuä.

äqumbiyitaŋi, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, quwqä hipae kiyä mätqä äquŋguwi.
3 (Tiiŋi. Parisi iquatä, Israitqä huizi iquatä, eeqänäŋi quwqä quwokiqua
imiŋuwä iuŋi qänaknä ipu, maŋqä, quwqä hipae eqä akiyä iŋqä ditä
asŋä-ganä äqämbiyi, iŋga änmiŋuwi. 4 Itaŋga ququawä aquväqŋqä iuta
äpäpiyäŋganŋi, nätmatqä hnjua maŋqä, eqä akiyä iŋqä ditä asŋä-ganä
äqämbiyi, iŋga änmiŋuwi. Itaŋga quwqä kaqä-kawäkauqä suqä, eqä-
häkä, kuatä-häkä, häkiyä yäqiyqä hevqä iquau, hevqä äpmeqä iu, qu asŋä-
ganä äqämiŋuwä iuŋi, a yäŋänäqŋqä äqätmiŋuwi.)
5 Iiŋä äqumbiyi, Parisi iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Iqueŋi,
“Suŋqäwä? Tqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iqua, suqä neqä
awiqukua hipa eqä akiyä iŋqä ditä asŋä äqänmiŋuwä-pa, mimäkqä ipu,
ymisaŋi hipa kiyä mätqetä äŋguwiuä” ätukuwi.
6 I tquaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. “He wopqä ipu kukŋuinä tqä
iquenäŋqe, Asayä iqu, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä ätätä, naqä-qakuä tii
äqäkqe.
*‘Ämaqä tä, Nyi Goti Iqunäuä yoqe, maŋitänä haqeu
ämandnämäutqäŋuwä-qe, quwqä qeqä-quuvqe, kiŋä nämä äwi.*
7 *Qu ämaqä iquauqä kukŋuä-suqä dinä awä ätäpu, “Kukŋuä tä
Goti Hanjuwä Iqueqeqe” quaŋgä ätätqäŋä. Iiŋä ipiyitaŋi, qu Ŋqä yoqe
haqeqä mamäupŋqä qoŋä änäuktäutqäŋuwi, hiŋginäwa itqäŋuwiqä,’*
ätätä äqäkqeqä.‡
8 He Goti Iqueqä kukŋuä-suqä duŋi ävquatämäupu, ämaqä iquauä suqä
iunä qänaknä ipu, a yäŋänäqŋqä äqätäŋäuä” ätukqe.
9 Iŋi Jisasi Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He kŋui qeiqinyä indqänäpiyitaŋi,
kukŋuä-suqä Goti Iqueqe, huätä ätnämäupu, itaŋga qänaknäŋi suqä heqä
dunä itqäŋäuä.
10 Ii tiiŋi. Mosisi iqu, *‘Tniquesä, tnäutäŋi äŋguänä itqueqaŋgnyä!’*
ätätä,§ ga *‘Ämaqä hŋqu kaniqueŋqätä, känäuŋqätä qui kukŋuä tqaŋgutqe,
iqu häŋä mäpmeqä yäŋqiyä’* ätkqe.*
11-12 Mosisi iqu e ätkqä-qe, he tii äyä ätätqäŋä. ‘Ämaqä hŋqu kanä-käna-
yaquiŋqä yätamäkqä vätŋqä nätmatqä hui ämamitätqe, ga “Nätmatqä
iiŋi, nyi Goti Ique ae ävqeqä” ätque, kanä-käna-yaquiŋi, yätamäkqä
mävqä da yätŋqeqä,’ ätätqäŋäuä” ätukqe.
13 “Heqä aeqä iquauqä suqä iunä imäkäpiyitaŋi, Goti Iqueä kukŋui,
mändi äkittqiyätqäŋä. Itaŋga, he suqä iiŋä iquauŋi, kuapänäŋä imäkqa
äwätqäŋäuä” ätukqe.

Ämaqeu kiyä mätqä iwimäkqeŋqä†

14 Iŋganŋi Jisasi Iqu ämaqä kuapänäŋä iuŋi, aŋgumä tääqä ätuätumeqe,
“Eeqänäŋuenä, Nyaqä kukŋui qätä änyiyäpu, kŋuä mapiyä” ätukqe.
15-16 “Nätmatqä ämaqä hŋqueä yäpä iŋgisa mäwitaŋgqä hui, ique
äpaquvqe, ii Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, kiyä mätqä miwimäkqä
yänä. Nätmatqä iqueqä yäpä imä äwuwiŋqä ii, iqueŋi kiyä mätqä
iwimäkäŋqiyä” ätukqe.
17 Iqu ämaqä iuŋi äväma, aŋä yämä peyqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua Iqueŋi, kukŋuä ktqä iquenyqä yatŋqä äwikuwi.

---

‡ **7:7** Asayä 29:13 § **7:10** Aŋgumä Itmakqä 20:12; Kukŋuä-suqä 5:16 * **7:10** Aŋgumä Itmakqä 21:17 † **7:13** Matiu 15:10-20

18 Jisasi Iqu kimaŋi, “He-pqe kukŋuä ktqä iqueŋqe, maqŋqä eqä?
Tiiŋiŋqä etqä. Nätmatqä yäpaqäŋgisa äwiŋqe, ämaqeu yäpä yäŋgisa
äpeyätä, kiyä mätqä miwimäkqä yäŋqiyä” ätukqe.
19 “Nätmatqä iiŋi, qeqä-quuvqä imä mäpaquvqä, tuqä iuŋqä äwitä,
iqisaŋi zä-aŋä buŋqä äquveqänä.” (Jisasi Iqu ii ätätä, tii ätkqe. “Goti
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ymisaŋä eeqänäŋi, äŋguänäŋiqä.”)
20 Jisasi Iqu ii ätuätä, tii ätukqe. “Nätmatqä ämaqeuta, yäpaqäŋgisa
ätimäwa äpqäqe, ii kiyä mätqä iwimäkqiyä.
21-22 Ämaqeuqä qeqä-quuvqä imdaŋi, tiiŋä iqua ätimäwa päŋqiyä. Kŋuä
indqäŋqä quvqä, huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä, quwä-meqä, ä ämaqä pizqä
päsqä, ŋŋ huiziqueqä apäkäŋqä iqä, hiŋuä aowä quŋqä, quaŋgä tquä,
ä hŋgisanä iqä, hŋqueŋqä äwqä äkasuwä imäkätä qui äkasuwä tquä, ä
kiuä nyuätŋqä, kŋuä qäyasäqi ämetä imäkqä, itaŋga suqä quvqä huitaŋä-
huitaŋä huizi-pqä imäkqä iquauŋqä ätqä.
23 Ga suqä quvqä iiŋä iqua, ämäqeuta ätimäwa äpqe, ämaqeuŋi, Goti
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, kiyä mätqä iwimäkäŋqiyä” ätukqe.

Siliya-Ponisiyataŋä apäkä iiyqä quuvqä heqiyqeŋqä‡

24 Jisasi Iqu iqi äväma, aŋä-himqä Tayä-täŋä qäqiqinyqä äukqe. Iqiŋi
Iqu, “Ämaqe, Nyi täqi pmetaŋgqeuŋqe, änyä maqŋqä epŋqäuä” kŋuä
wiyqaŋgi, aŋä hŋque äpaqukqe. Iqu kŋuä ii äwikqä-qe, ämaqe, qu Iqu
pmetaŋgqeuŋqe näqŋqä ämakuwi.
25 Apäkä hui, iiyqä meqi dŋä quvqä tqäutaŋgi, ii Jisasi Iquenyqä qätä
maqänä äwiyäqe, äpäqe, Iqueä yukä-täŋä qäqiqi qoŋä äuktäukqe.
26 Apäkä ii Israitqä iquautaŋä ma, qua Siliya-Ponisiya iu imäŋgqe. Ii
Iqueä yukä iqi qoŋä äuktäuqe, “Nyaqä meqe dŋä quvqä tqäutaŋgi, Si
huätä dowatiyä” ätuätä, yatŋqä äwikqe.
27 Iqu kimaŋi, “Ne ymisaŋi, ymeqeu-ganä käyä ävanä” ätukqe.
“Ymeqeuqä ymisaŋi ämotautanä, hiveqä iquauŋqä tnämäuqe, qäyu
maeqä danä eänä.”
28 I tquaŋga, apäkä ii, “Ämaqä Naqä Iquki, Si qäyu ätŋä-qe, ymeqä
ymisaŋä änätquteqaŋguwi, hiveqä iqua ämambŋqäuä” ätukqe.
29 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Si ii ätŋiŋqe, yqä uvä! Dŋä quvqe, tqä meqiŋi
huätä ae ävämeqiyä” ätukqe.
30 Iŋganŋi, apäkä ii, iiyqä aŋä iqi ätimäuqe, meqä iiŋi, dŋä quvqe ae
ävämeqaŋga, iiyqä yquvaŋä iu witaŋgi äquŋgqe.

Ämaqä qätäyqä kukŋuä änä matqä iquenyqä

31 Jisasi Iqu aŋä himqä Tayäŋi äväma, aŋä-himqä Saitonä-täŋä iu äwätä,
qua Dekapolisi iu, eqä-huäŋä Galili ätimäukqe.
32 Iqi timäuqaŋga, qu ämaqä qätäyqä, kukŋuä wiŋuä änä maqŋqä
hŋque, Iquenyqä ätuma äppiyi, “Iyää! Jisasi Iquki, Saqä hipae, ämaqä
tque itmaqiyä” ätukuwi.
33 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, ämaqä iqueŋi kiuänä itmeqe, Iqueqä
hipae ämaqä iqueä qätä hovqä iŋgi-iŋgisa ävätäqetaŋi, aŋgiŋi, Iqu
makukuä äquteqe, ämaqä iqueä tewi itmaqäkqe.
34 Ii iqe, Iqu hiŋui qäukuä haqä yätu äqunäqe, oänä ätätä, iqueŋi,
“Epata” ätukqe. Kukŋuä iiŋi, kiqä quati tiinji “Qäte äkivänä!”
35 Iqu ii wimäkqaŋga, ämaqä iqueä qäte äutänäqe, itaŋga iqueä tewä-
pqe äŋguä eätä, iqu kukŋui, iqueqä tqä-pa qe ätkqe.

‡ **7:23** Matiu 15:21-28

36 Jisasi Iqu ii iqetaŋi, Iqu quŋi, “Ämaqeuŋi awä mätquä pambiyä”
ätukqe. Iqu ii qäyä tquaŋgi, qu awä ätäkäkuwi.
37 Qätä äwiyäpiyä iqua, “Äänä imäkäqutiyä” tpu ikuwi. “Iqu nätmatqä
eeqä äŋguä imäkqiyä. Qätäyqä-pqe, qätä äwiyqäuä. Kukŋuä matqä-pqe,
kukŋuä tqä imäkqiyä” ätkuwi.

8

*Jisasi Iqu, 4,000 iquau buayä äwikqeŋqä**

1 Iŋgaŋi aŋgumŋi, ämaqä kuapänäŋi Jisasi Ique äwimepu, ymisaŋä
äŋqeŋqe aaŋqä etaŋgä, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe.
2 “Ämaqä tä, Nyitä hiunji hŋquaqu-hŋque äpmeŋuwi, ga ymisaŋä bŋqä
di aaŋqä etaŋgqeŋqä, Nyi quŋqä huäqä änuŋgiyä.
3 Iŋi Nyi, quwqä aŋämqä dä yqänä iqä ändowatmqe, hŋqua aŋä kiŋä-
näunda äpquwä-qae, qaŋä änä mäwqä ipu, hänaqeuŋi dä päkombŋqäuä”
ätukqe.
4 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Aŋä avqŋqä
täqiŋi, ämaqä eeqänäŋä tä ymisaŋä bŋqe, ne äŋgi ämetanä vatuŋquäwä?”
ätukuwi.
5 Jisasi Iqu iquauŋi, “He bretqe, äänä ämeŋäuä?” tquaŋga, qu kimaŋi,
“Ne 7 ämeŋunä” ätukuwi.
6 Iŋgaŋi Iqu ämaqä eeqänäŋi, “Quamä pmapiyä!” ätuäqe, bretqä
7 iquau ämeqe, Goti Ique “äŋguiqä” ae ätuäqe, äqäyäkutätä, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau äwikqe. Ävqaŋga, iqua ämaqeu yaŋä
wipŋqä äma ikäkuwi.
7 Itaŋga qu hämapäkä wäŋqä hnjua qäsä ämamiŋuwi. Jisasi Iqu
isuauŋqä, Goti Ique “äŋguiqä” ae ätuäqe, “Hämapäkä-pqä tä, qäsä yaŋä
wipiyä” ätukqe.
8 Iŋi ämaqä eeqäŋi äwqä änäpäsäpu iqi änätqutekuwi, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, aquvä ämaqiyäpu, hiqokä-qa 7
ämamikuwi. 9 Ymisaŋä ii änmiŋuwä iqua, 4,000 iquayi. Ga Jisasi Iqu,
quwqä aŋämqä ändowatkqe.
10 Iqu ae ändowatäqe, iŋga qäŋga Iqueqä ämaqä iquatä yimbaeu
ikuapmäupiyi, qua Dalämanuta iuŋqä äukuwi.

“Si Tquki eŋiŋqä ämänätquetnä, wäuŋuä hui imäkiyä” ätukuwiŋqä†

11 Parisi hŋqua, Jisasi Ique äwimapiyi, Iqueqä kukŋui mändi kit-
tqäpŋqä ipäqiyäpu, yamwiqä äväpu, tii ätukuwi. “Si nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋi imäkätnä, Tquki eŋiŋqe, mänätquayä.”
12 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä äwqä imŋi, quŋqä haŋä-iqä
ämetä, haaqä ätätä, “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä ii, wäuŋuä imäkätnä
ämänätquayä-qe, suŋqä dqäuä?” ätukqe. “Nyi he naqä-qakuä etqä. Iqua
nätmatqä hui hiŋuä mäquŋquä ipnä.”
13 I ätuäqe, Iqu quŋi äväma, aŋgi yimbaeu ikuapmäuqe, eqä-huäŋä
yätäqäŋgisaŋqä äukqe.

Parisi iquauqätä, Heroti iqueqätä, nätmatqä änyuämäwa peyqeŋqä‡

14 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, bretqä hui inä
mämeqä, hui imäukuwi. Iutaŋi, qu yimbaeuŋi, bretqä hŋqunä ämapu
äpmamiŋuwi.

---

* **8:** Matiu 15:32-39 † **8:10** Matiu 16:1-4; Lukä 12:54-56 ‡ **8:13** Matiu 16:5-12

15 Itaŋgaŋi Jisasi Iqu, “Parisi iquauqätä, Heroti iqueqätä, bretqä
änyuämäwa peyqeŋqe, äŋguänä äminyäpu, wimasäpiyä” ätuätä, näqŋqä
äwikqe.
16 I tquaŋga, iqua quwqä-quwä, “Ne bretqä aaŋqä etaŋgqueŋqä
änatqiyä” ätŋgäukuwi.
17 Iqu, qu iiŋä tŋgaŋguwiŋqä, näqŋqä ämeqe, iquau yatŋqä äwikqe.
“He ‘Ne bretqä aaŋqeqä’ ätŋguwi, suŋqä tqauä? He näqŋqä-pqä, ä
kŋuä-pqe, mämeqä iquwätanä? Heqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, kŋuä wäuŋui
yasämä miqä da iqiyä?
18 He hiŋuä-täŋä eŋuwi, hiŋuä mäquŋquä ipu, qätä-täŋä eŋuwi, qätä
mäwiyqä ipu, kŋuä äpakänäŋi mämeqä iquwi, ii suŋqäwä?
19 Nyi bretqä hipa hŋgi eeqä, 5,000 iquauŋqä äkutkqe, ga änätqutekuwi,
he qa naqä maŋgui, äänä ämamikuwäwä?”§ ätukqe.
Iqua, “Ne qa 12 ämamikqueqä” ätukuwi.
20 Itaŋi Iqu, “Ga Nyi bretqä 7, ämaqä 4,000 iquauŋqä äkutkqä,
änätqutekuwi, hiqokä-qa maŋgui, äänä ämamikuwäwä?”* ätukqe.
Qu, “Ne qa 7 ämamikqueqä” ätukuwi.
21 Ga Iqu, “He iiŋqe, näqŋqä mämeqä yqänä itqäŋäuä?” ätukqe.

Jisasi Iqu, hiŋuä quvqä Betsaitätaŋä hŋque äŋguä imäkkqeŋqä

22 Itaŋgaŋi iqua aŋä-himqä Betsaitä qe ätimäukuwi. Iqiŋi, qu ämaqä
hiŋuä quvqä hŋque, Jisasi Iqueŋqä ätuma ätimäupiyi, “Iyää, Jisasi Iquki,
tqä hipae itmaqiyä” ätukuwi.
23 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, ämaqä iqueŋi, a ämasqäŋga, aŋä himqä
yäpaqä mängisa ätuma äwäqe, iqueqä hiŋuiu makukuä äwqutäqe, hiŋuä-
huiwiu itmaqiyätä, yatŋqä äwikqe. “Si nätmatqä hui hiŋuä äqunäŋinyä?”
24 Iqu hiŋuä äqänäqe, “Ŋŋqä, nyi ämaqä hui qaŋä ikiqaŋgä äqunmä-
qe, quŋi ätnäŋäqi mäquŋquä eŋänä. Qu zä eŋqä-paŋä-qua etaŋgä
äqunäŋänä” ätukqe.
25 I tqaŋga, Jisasi Iqu, Iqueqä hipae, ämaqä iqueä hiŋuä-huiwä iu
itmaqiyqaŋga, iqueqä hiŋui hämänä äqänätä, äŋguä ätimäuqaŋga, iqu
nätmatqä eeqänäŋi, ätnäŋäqi äquŋgqe.
26 Itaŋgaŋi Jisasi Iqu ämaqä iqueŋi, “Si aŋä-himqeuŋi mäpaquvqä, tqä
aŋiuŋqä jänä uvä” ätukqe.

Pitä iqu, Jisasi Iquenyqe, “Kraisi Iqueyqä” ätkqeŋqä†

27 Itaŋi Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, aŋä
wäŋqä, aŋä-himqä Sisariya-Pilipai iu mätnätaŋgqeuŋqä äukuwi. Hänaqä
äwäpiyä nämŋi, Iqu quŋi yatŋqä äwikqe. “Ämaqe, Nyiŋqe, tqueqä
ätätqäŋuwäwä?”
28 Iqu yatŋqä ii vqaŋga, iqua tii ätukuwi. “Ämaqä hui Sinyqe, ‘Jonä
asŋä-qäyqä iqueqä,’ hui, ‘Laisa iqueqä,’ itaŋga hui, ‘hiŋuä-tqä-queqä,’
ätätqäŋuwiqä” ätukuwi.
29 Iqua iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi yatŋqä tii äwikqe. “Hiyaqä
kŋuä duŋi, Nyi tquŋgä?”
Iqu i tquaŋga, Pitä iqu, “Si Kraisi ne äminesŋqä, Goti Iqu atäuŋuä äkikqä
Iqukiyqä” ätukqe.
30 Iŋgaŋi Iqu, quŋi, “He Nyiŋqe, ämaqeuŋi awä mätquä pampiyä” ätätä,
kukŋuä yäŋänäqŋqä ätukqe.

Jisasi Iqu, äpäkonätä, aŋgi vauniŋqä ätkqeŋqä‡

§ **8:19** Makä 6:43 * **8:20** Makä 8:8 † **8:26** Matiu 16:13-20; Lukä 9:18-22 ‡ **8:30** Matiu 16:21-28; Lukä 9:22-27

31 Ii ätuäqetaŋi, Jisasi Iqu, iquau näqŋqä änyä-häŋä hui ävätä, tii
ätukqe. “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, haŋä-iqä kuapänä meniqeqä.
Itaŋga ämaqeu miqä iquau, hiqäva-imäkqä naqä iquau, itaŋga kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä-pqä iquau, Iqueŋi pizqä päsqaŋguwäŋga, Iqu hea
hŋquaqui-hŋque äwiqe, aŋgumä vauniqeqä” ätukqe.
32 Jisasi Iqu eeqäpnä ätnäŋä iqi tquaŋga, Pitä iqu Iqueŋi, haqä nänä
ätuma äwäqe, “Si kukŋuä iiŋi, awä matqä panä. Ii quvqeqä” ätukqe.
33 Pitä iqu i tquaŋga, Jisasi Iqu yakmbä iqe, Iqueqä ämaqä iquau äqunä,
Pitä iqueŋi, maŋä mi äminyätä, “Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iquki,
hoptäwä manyqä, qänaki nyi! Tqä kŋuä indqäŋqe, Goti Iqueä ma, ämaqä
iquauqeqä” ätukqe.
34 E ätuäqe, Iqu, ämaqeutä, Iqueqä ämaqä iquautä tääqä ätuätumeqe,
tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu Nyi qänaki nyivändätŋqä etaŋgutqe, iqu,
iqueqä-kiuäŋqä kŋuä mämeqä, iqueqä zä-huätati huŋqe ämetä, Nyi
qänaki nyivändänä.
35 Ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe a yäŋänäqŋqä
äkiqätmitätqe, qui imäknäniqeqä. Iŋäqe ämaqä hŋqu, Nyinyqätä,
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqätä, kŋuä indqänätä, iqueqä häŋä-pmeqe
ävquatämämitätqe, iqu häŋä pmetäniqeqä.
36 Itaŋga ämaqä hŋqu, nätmatqä qua täutaŋi eeqä ämetä, äpäkoŋgqe,
iqueqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, yätamäkqä äänä väniqiyä?
37 Itaŋga ämaqä hŋqu, iqueqä quuvqe aŋgumä metŋqe, squäsua
väniŋqäwä?
38 Itaŋgaŋi, apäkä, qokique äväma qaŋä hiŋgi qŋqä eŋqä-paŋä iiŋi,
ämaqä täŋga äpmeŋuwi, asä e imäkäpu, Goti Iqueŋi tuwä äväpu,
suqä quvqä imäkätqäŋä. Iŋi, ämaqä hŋqu qutä anä äpme, Nyiŋqätä,
Nyaqä kukŋuiŋqätä womba wiŋgaŋgutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu,
Kaniqueä yäŋänäqŋqä motqueqä di ämetä, Goti Iqueqä eŋätqä iquatä
äppqäŋgaŋi, Iqu ämaqä iquenyqä womba yäniqeqä” ätukqe.

9

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu quŋi, “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä täqi tä
ätqäuŋuwä hŋqua, mäpäkoŋqä, häŋä yqänä äpmapiyäŋgaŋi, Goti Iqunä
miqe, Iqueqä yäŋänäqŋqetä äpqaŋgutqe, hiŋuä qumbnuwiqä” ätukqe.

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitaŋä iŋgqeŋqä**

2 Hiunji 6 ae äpäwqaŋgaŋi, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique, itaŋga
Jonä ique itmeqe, qoqoŋä quäuqä hŋqueŋqä ätuma ekqe. Iqiŋi iquauqä-
quwänä äpmamiŋuwi. Iquauä hiŋuä iqisaŋi, Jisasi Iqu huiwä huitaŋä
iŋgqäqe.
3 Iqueqä qäki, we-huŋqä aaŋä qäpaiqänäŋä äyäminqe. Ämaqä qua
täutaŋä hŋqu, ämuasmäŋqä qäpaiqä iiŋä eŋqä-pa timäutŋqe, änä
mimäkqä yänä.
4 Iŋgaŋi iqua, Laisa iqutä, Mosisi iqutä, iquaqu, Jisasi Iqutä anä
ätqäunyä, kukŋuä tätqätaŋgä äquŋguwi. 5 Ii äqunäpiyiŋqä, Pitä iqu Jisasi
Iqueŋi, “Ämotqueqä Naqä Iquki, ne täqi äpmeŋque, ii äŋguänäŋiqä. Ne
ittäŋä aŋä hŋquaqu-hŋque mätatuŋqueqä. Hŋqu Tqäŋqä, ŋŋ hŋqu Mosisi
iqueqäŋqä, itaŋga hŋqu Laisa iqueqäŋqänänyä” ätukqe.
6 Pitä iqu kukŋuä ii ätukqe, iqua zä kiiŋä ipu, ga iqu kukŋuä äänä
täniŋqe, kŋuä yasämä mäwimeqä iqaŋgi, ii ätkqe.

---

* **9:1** Matiu 17:1-13; Lukä 9:28-36

7 Iŋganŋi qaquvqä hŋqu äpäqe, iquauŋi äpatqäkqe. Iwä qaquvqä
iqueuä yäpä imdanŋi kukŋuä hŋqu tii ätkqe. “Tä Ŋqä Ymeqä aanä kiiŋa
änyinätŋqä Iqueyqä. Iqueqä kukŋui qätä wipiyä.”
8 I tqaŋgi äwipiyi, qu hiŋuä qävqä ikuwi, ämaqä aaŋqä eä, Jisasi Iqunä
qutä tqäutaŋgi äquŋguwi.
9 Qu qoqoŋä yätuta äpäpiyäŋganŋi, Jisasi Iqu iquauŋi, “Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu häŋä vauniqäŋganŋqe, hiqä hiŋuitä äqunäŋuwiŋqe,
ämaqeuŋi, awä mätquä pambiyä” ätukqe.
10 Qu, Iqu tquaŋgqä-pa, awä matqä ipu, yatŋqä tii iŋguwi. “Häŋä vauqe,
ii squäwä?”
11 Itaŋga qu Iqueŋi, yatŋqä tii äwikuwi. “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqua,
‘Laisa iqu-ganä päŋqiyä-qe’ suŋqä tätqäŋäuä?”
12 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ii naqä-qakuänäyi. Laisa iqu-ganä äpätä,
nätmatqä eeqänäŋi, aŋgumä äŋguä imäkäŋqiyä. Iŋä-qe, Goti Iqueqä
bukä iuŋi, ‘Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, qu himä-wiuŋqä kiiŋä äväpu,
täŋä-huŋqä kuapänä meniqeqe,’ tuwaŋuä iiŋi, suŋqä ätä äqänänä?”
ätukqe.
13 “I etaŋgi Nyi he tiiŋä etmqe. Laisa iqu ae äpkqe. Ga Goti Iqueqä bukiu
äqänäŋqä-pa, qu quwqä äwiŋqeunä ipu, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä
itquakuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä qokä dŋä quvqä-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

14 Iqua äppiyi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä huizi iquau
wimapŋqä ipiyäŋganŋi, ämaqä kuapänäŋi, iquau äpputmäupu, ga kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä hŋqua, iquauqä kukŋui mändi kittqäpŋqä itqätaŋgä
äquŋguwi.
15 Ämaqä eeqänäŋi, Jisasi Iqu äpqaŋgi äqumbiyäŋganŋi, yäuŋuä ipu,
Iquenyqä maqänä äupiyi, yeeqä äwikuwi.
16 Iŋganŋi Iqu quŋi, yatŋqä tii äwikqe. “He iquatäŋi, manä-mäkä suŋqä
äunätqäŋäuä?”
17 I tquaŋga, ämaqä hŋqu ämävauqe, “Näqŋqä-vqä Iquki, ŋqä ymeqä
dŋä quvqä ätqäuä kukŋuä matqä itqätaŋgi, Sinyŋqä ätuma äpqänä.
18 Dŋä quvqä iqu iqueŋi, ppqä yätŋqä imäkätä, qua iqi ämatnmäutŋqe.
Ga, iqu makusewä kuä äsätä, hiquaŋi maŋgtäsqukuä ämäuqe, yukä
hipa woä äwimäutŋqe. Iiŋä etaŋgi nyi, Tqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä
iquauŋi, huätä mamäupŋqä yatŋqä vqaŋga, iqua iiŋi änä mimäkqä iqäuä”
ätukqe.
19 I äwiyäqe, Jisasi Iqu iquauŋi, “He ämaqä quuvqä maeqiyqä
tquenä! Nyi hesä anäŋi, squäŋganŋqä pmamqäwä? Ä, hesaŋi haŋä-iqe,
squäŋganŋqä meqämqäwä?” ätuätä, tii ätukqe. “Ymeqä iqueŋi, ätuma
bpiyä.”
20 I tquaŋga, qu ymeqä iqueŋi, Iquenyqä itmeqaŋguwäŋga, dŋä quvqä
iqu, Ique hiŋuä äqunäqäŋganŋi, ymeqä iqueŋi ppqä yätŋqä imäkqaŋga,
ymeqä iqu qua iqi äpäknäqe, iqueqä manŋi makusewä kuä äsätä, qua iqi
huaqä-huaqä ikqe.
21 I iqaŋga, Jisasi Iqu kanique, yatŋqä tii äwikqe. “Ymeqä tqueŋi,
äkŋgata ti äwimakqäwä?”
Kimanŋi, “Däŋäŋga äwimakqeqä” ätukqe.

† **9:13** Matiu 17:14-21; Lukä 9:37-43a

22 “Dŋä quvqä iqu, ymeqä ique pizqä päsätŋqe, tä iu ämävetä, ä eqä du
ämäyetä, ii iqa äwätŋqe. Itaŋgi Si nätmatqä hui yätamäkqä iqä-täŋä eŋi,
yenyqä huäqä kuŋgaŋguti, yätamäkqä yeyä” ätukqe.
23 I tquaŋga, Jisasi Iqu iqueŋi, “Si ‘Yätamäkqä iqä-täŋä eŋiuä’ ändŋi,
suŋqä ändnyä? Quuvqä eqiyätquŋuwä iqua, nätmatqä eeqä timäutŋqä
imäkpŋqäuä” ätukqe.
24 I tquaŋganä, kaniqu maŋä yäŋänäqŋqe, “Nyi quuvqä eqiyäŋqä-qe, Si
nyi äwa iqeuŋi, yätamäkqä nyisŋqä äktqänä” ätukqe.
25 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu ämaqä kuapänäŋi tnäŋä pqaŋgä äqunäqe, Iqu dŋä
quvqä iqueŋi, “Dŋä quvqä kukŋuä matqä, qätä mäwiyqä imäkqä iquki,
nyi si, ymeqä iquesa täŋgi huätä ätimäutnä, ga aŋgi mäpaquvqä isŋqä
äktqänä” ätukqe.
26 I tquaŋga, dŋä quvqä iqu zääqä ganä ätäqe, ymeqä iqueŋi ppqä
yäŋänäqŋqä yätŋqä iwimäkäqe, huätä ätimäukqe. Itaŋga ymeqä iqu
pizqänäŋä-qu witaŋga, ämaqä kuapänäŋi, “Ymeqä iqu näwi äpäkonä
äwinä” ätukuwi.
27 I witaŋga, Jisasi Iqu iqueqä hipaeu a ämaqätätä, pämä vauqumu-
atqaŋga, iqu pämä ätqäukqe.
28 Qänakŋi, Jisasi Iqu aŋä iu pmetaŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua, quwqä-quwänä anä äpmapu, “Ne dŋä quvqä iqueŋi,
huätä mandowatqe, suŋqä iququwä?” ätuäpu, yatŋqä äwikuwi.
29 Iwä, Iqu iquauŋi, “Dŋä quvqä tiiŋi, nätmatqä huisä mändowatqä,
kiqä Goti Iquenyqä tääqä ätäpiyä iutanänjqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, “Äpäkonätmä, vaumniŋqeqä” aŋgi ätkqeŋqä‡

30-31 Qu iqi ävämaŋi, qua Galili iuŋi jänä ämäwqätäukuwi. Iŋgaŋi
Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaunä näqŋqä vätŋqä
wiŋgaŋgi, Iqu ämaqe, Iquenyqä “Iqiyqe” näqŋqä mapŋqä diŋqe,
mawiŋqä ikqe. Iqu iquauŋi tii ätumiŋqe. “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi,
itumepu ämaqä iquauä hipa iu wipnuwiqä. Itaŋga qu Iqueŋi pizqänä
päkpnuwiqä. Hiunji hŋquaqu-hŋque ae äpäwqaŋgaŋi, Iqu aŋgumä häŋä
vauniqeqä” ätukqe.
32 Iqu kukŋuä ii tquaŋgqeŋqe, iqua näqŋqä mämeqä qäyä ipu, ga zä
wiŋgaŋgqeutaŋi, Iqueŋi yatŋqä mävqä ikuwi.

Qu, “Neyaqä awä iqisaŋi, yoqä naqä-täŋi tqukä?” ätŋguwiŋqä§

33 Iqua Kapänamä ätimäupiyi, aŋiu äpmapiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi,
“He hänaqä dutaŋi suŋqä ätŋgapätqäŋuwäwä?” ätuätä, yatŋqä äwikqe.
34 I tquaŋga, iqua hänaqä dutaŋi, “Nyi naqeqä, nyi naqeqä”
ätŋgapkuwä etaŋgqeŋqä, kukŋuä hui kima mätquä äpmamiŋuwi.
35 Iqu quamä ae äpmeqetaŋi, 12 iquau, “Eä-embiyä!” ätuäqe, tii
ätukqe. “Ämaqä hŋqu naqä-pmeqäŋqä wiŋgaŋgutqe, iiŋä iqu eeqänäŋä
iquauqä yäpakä, itaŋga iquauqä wäuŋuä-wiyqä hetŋqeqä” ätukqe.
36 I ätuäqetaŋi, Iqu ymeqä wäŋqä hmbi itumeqe, iquauä awä iqi
ätquteäqe, ymeqä iqueŋi atukuä ämaitä, iquau tii ätukqe.
37 “Ämaqä hŋqu ymeqä wäŋqä hmbiŋi, Nyiŋqä kŋuä äme, yeeqä
itumeqäqe, iqu Nyi indmeqiyä. Itaŋga Nyi indmeqäqe, ii iqu Nyinä
mindmeqä iqiyä. Iqu Nyi änändowatkqä Ique, inä itumeqiyä” ätukqe.

*‘Ämaqä ne hŋgisa minetqueqä iquwä iqua, neqä-quaiqä’ ätukqeŋqä**

‡ **9:29** Matiu 17:22-23; Lukä 9:43b-45 § **9:32** Matiu 18:1-5; Lukä 9:46-48 * **9:37** Lukä 9:49-50

38 I tquaŋga, Jonä iqu Jisasi Iqueŋi, “Näqŋqä-vqä Iquki, ämaqä nesä anä
mikiqä itŋqä hŋqu, saqä yoqeta dŋä quvqä huätä dowatqaŋgi äqunätanä,
ne iqueŋi, ‘Iiŋi mimäkqä panä!’ ätukqueqä” ätukqe.
39 Jonä iqu i tqaŋga, Jisasi Iqu, “He ique pmua mimäkqä pambiyä”
ätukqe. “Ämaqä hŋqu, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, Nyaqä yoqeta
imäkqä iqu, Nyiŋqä kukŋuä quvqä di maqänä matqä yäŋqiyä.
40 Ämaqä ne hŋgisa minetqueqä iquwä iqua, neyaqä-quayqä.
41 Nyi naqä-qakuä etqä. He Kraisi Ique qänaki vändqä-quenä
etaŋguwiŋqä, ämaqe, he eqä-häki, ämbŋqä etapquwi, qu hiŋgi metapqä
iqä. Qu Goti Iquesaŋi, äŋgui ämapnuwiqä” ätukqe.

Suqä quvqe, quuvqä heqiyqe qui imäkqeŋqä†

42 “Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätŋqä täutaŋä hmbu, ämaqä hŋqueuä
suqä imäkqaŋgqä iu hiŋuä äqunätä, asä iiŋä imäkätä quanŋä
päkŋgaŋgutqe, ämaqä suqä ipäqiyqä iqueŋi, haŋä-iqä naqänäŋi
wimenä. Ämaqä hŋqua hikä naqänäŋä hŋqu ämepu, iqueqä hiiŋuä-qo
iu guä äkiqiyepu, eqä-huäŋä bu tnämäueqaŋgpqe, ii haŋä-iqä naqä-qe,
huizique mämäwqätäuqä yäŋqiyä” ätukqe.
43-44 “Tqä hipa hŋqu suqä quvqeuŋqä äkiyqiyäma uwqaŋgutqe,
huätä täwisŋqe. Si iiŋä iŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe ämatŋi. Iiŋä
miqä isqe, hipa qäquaqu yqänä nyqä-quki, tä maisquä yäniqä äsäŋqeu
äktnämäupnuwi. Hipa hŋqunä änyäŋi, ämäwqätäutŋi.
45-46 Itaŋga tqä yukä hŋqu suqä quvqeuŋqä äkiyqiyäma uwqaŋgutqe,
huätä täwisŋqe. Si iiŋä iŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe ämatŋi. Iiŋä
miqä isqe, yukä qäquaqu yqänä nyqä-quki, tä maisquä yäniqä äsäŋqeu
äktnämäupnuwi. Yukä hŋqunä änyäŋi, ämäwqätäutŋi.
47 Ä tqä hiŋuä hŋqu suqä quvqeuŋqä äkiyqiyäma uwqaŋgutqe, huätä
tquätŋqe. Si iiŋä iŋi, häŋä hea ique-ique pmeqä ämatŋi. Iiŋä miqä isqe,
hiŋuä qäquaqu yqänä qŋqä-quki, tä maisquä äsäŋqeu äktnämäupnuwi.
Ä hiŋuä hŋqunä äqänäŋi, Goti Iqunä miqeuŋi äpaqutŋi.
48 Tä iiŋä äsäŋqä iqueŋi, *Piweqe mapäkoŋqä ipu, itaŋga te maisquä
yäniqeqä.*‡
49 Haki, nätmatqä äpakänä witpŋqä imäkätŋqä-pa, ämaqä eeqänäŋä
iuŋi, te äpakänä e imäkäniqeqä.§
50 Haki äŋguänä etaŋgqä-qe, kiqä ätquäŋqä di qäpu eqäqe, ga aŋgi
ätquänätŋqeŋqe, äänä imäkpni? Hakä eŋqä-paŋuenä ätimäupu, itaŋga
äwqä haŋuä iŋquenä pmapŋqeqä” ätukqe.*

10

*Suqä apäkä huätä dowatqeŋqä**

1 Jisasi Iqu aŋä-himqä iuŋi äväma, qua Jutiya iuŋqätä, itaŋga eqä
Jotänä yätäqäŋgisaŋqätä äukqe. Iŋganj ämaqä kuapänäŋä aŋgumä Ique
wimeqaŋguwaŋga, ga Iqueqä suqä hea ique-ique iminqä-pa, Goti Iqueqä
kukŋuiŋqä näqŋqä aŋgumä äwimiŋqe.
2 Iŋganj Parisi hŋqua, Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä äväpu yatŋqä
tii äwikuwi. “Neqä suqä duŋi, ‘Ämaqä hŋqu iqueqä apäki huätä
ändowatqäŋqä,’ ätnä, ‘ä mändowatqäŋqä’ ätnänä?”

---

† **9:41** Matiu 18:6-9 ‡ **9:48** Asayä 66:24 § **9:49** Näqŋqä-tŋä hŋqua, kukŋuä iiŋä iqueqä quatiŋqe, tii ätätqäŋäuä. Haki, hiqäva eeqänäŋi, ikikinyäŋä iwimäkätqäŋuwä-pa, te ämaqä eeqänäŋi ikikinyäŋä imäkänä. Hiqäva-imäkqä 2:13 * **9:50** Matiu 5:13; Lukä 14:34-35 * **10:** Matiu 5:31-32; 19:1-12; Lukä 16:18

3 I tquaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. “Mosisi iqu heŋi, suqä äki
etapkqäwä?”
4 Iŋgaŋi qu tii ätukuwi. “Mosisi iqu, ‘Ämaqä hŋqu, iqueqä apäki huätä
dowatätŋqä etaŋgutqe, iqu huätä dowatqä tuwaŋuä äqiyätä, huätä iŋga
dowatätŋqeqä,’ ätkqeqä” ätukuwi.
5 Jisasi Iqu, quŋi kima tii ätukqe. “Mosisi iqu suqä iiŋä imäkqäpŋqä
ätätä tuwaŋuä äqäkqe, ii he nyuäŋä woyqä imbu, hŋgisanä iqä-quenä
etaŋgqetanänjqä” ätukqe.
6 “I etaŋgi, aiŋgaŋi, Goti Iqu nätmatqä eeqänä ipäqiyätŋqä
imäkätäqäŋgaŋi, ämaqe, ‘*Iqu qokätä, apäkätä imäkkqe.*’†
7-8 Iiŋä imäkätäqetaŋi, tiiŋä ätkqeqä. ‘*Qokä hŋqu, kandä-känatä
ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänyinyä, huiwä naqä-hŋqunä änyinyä
pmeqäŋqeqä.*’‡ Goti Hanjuwä Iqu iiŋä ätkqetaŋi, qäyaqu huiwi hŋquaqu
miŋqä, hŋqunä änyinyä pmesiyäŋqeqä.
9 Iiŋä etaŋgi nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hŋqunä ämamonyetqe,
ii ämaqä hŋqu mandumakqŋqeqä” ätukqe.
10 Itaŋga qu aŋiu äpmapiyäŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iqua, Jisasi Ique kukŋuä iiŋqä yatŋqä äwikuwi.
11 I vquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu iqueqä apäki
huätä ändowatätä, apäkä änyä-häŋä hui ämeqäqe, ämaqä iqu iqueqä
apäkiŋi qui imäkätä, huizitä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä eŋqä-pa imäkqi.
12 Itaŋga apäkä-pqä ii, iiyqä qoki äväma, qokä änyä-häŋä hŋque
ämuaŋgqe, ii-pqe huizitä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä eŋqä-pa imäkqiyä”
ätukqe.

Ymeqä wäŋqä isuauŋqe§

13 Ämaqä hui ymeqä wäŋqä isuauŋi, Jisasi Iqu hipa haqeqi
wiyätŋqä, ätuma äwimakuwi. Ii ätuma wimeqaŋguwäŋga, wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua, “Huätä ätuma upiyä!” ätukuwi.
14 Jisasi Iqu hiŋuä ii äqunäqe, Iqu iquauŋi, upui-hiŋuä ämoqunätä,
“Ymeqä wäŋqe, Nyinyqä qäyä äppiyä. Goti Iqunä miqeuŋi, täsua eŋqä-
paŋä yäpäŋgisa epŋqä-qae, ‘Oeyqä’ matqä pambiyä!” ätukqe.
15 “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hŋqu Goti Iqunä miqä duŋi, ymeqä
wäŋqä itmetqäŋuwä-pa mitmeqä da itqe, iqu Goti Iqunä miqä iuŋi,
mäpaquvqä yäniqe.”
16 Ii ätuäqe, Iqu ymeqä hŋqunä-hŋqunä quvätäuku ämäqumuateqe,
hipa nyuäŋä haqeqi äwiyätä, Goti Iqu äŋguä iwimäkätŋqä yatŋqä äwikqe.

*Ämiqä, nätmatqä kuapänäŋä-täŋä hŋqu, Jisasi Iqutä kukŋuä ätŋgiyiŋqä**

17 Jisasi Iqu qaŋä tii wätŋqä iqaŋga, ämaqä hŋqu Iquenyqä tnäŋä
äpeyäqe, qoŋä äwoktäutä, Iqueŋi yatŋqä tii äwikqe. “Näqŋqä-vqä Äŋguä
Iquki, nyi häŋä hea ique-ique pmeqe äänä itmä mamniqäwä?” ätukqe.
18 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “ ‘Äŋguä Iqukiyqe’ suŋqä dnyä? Ämaqä
äŋguänäŋi, Goti Hanjuwä Iqunänjqä” ätukqe.
19 “Si kukŋuä-suqeŋqe, näqŋqä äyä eŋnä. Ii tiiŋä iquauŋqä,
‘*Si ämaqä pizqä mapäsqä panä. Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi
yaŋä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukŋuä jänä imäkqä iqueŋi,*

† **10:6** Ipäqäkqä 1:27 ‡ **10:7-8** Ipäqäkqä 2:24 § **10:12** Matiu 19:13-15; Lukä 18:15-17 * **10:16** Matiu 19:16-30; Lukä 18:18-30

tiwiqä quaŋgä mätquä panä. Ämaqeu quaŋgä ätuätnä, mämotauqä panä. Itaŋga tnaqä-tnuŋuau yäpä iqi qänaknä iqätŋqeqä'" ätukqe.†

20 I tquaŋga, ämaqä iqu, "Näqŋqä-vqä Iquki, ymeqäŋgatqä suqä iuŋi qänaknä iqa äpätŋqe, täŋga täsuwänä" ätukqe.

21 Iŋganj Jisasi Iqu, ique hiŋuä äqunäqetaŋi, Iquenyqä aaŋä kuapänä wiŋgaŋgi, "Nätmatqä hŋqu si äwa yqänä iŋinyä. Si nätmatqä ämeŋi, ga äwätnä, eeqänä mbqäŋqä imäkätnä, itaŋga ämaqä aaŋqä etaŋguwiu wisŋqeqä. Itaŋga si qäukuä yätuŋi yquayä-täŋä hesŋqänänyä. Ii ae imäkŋi, äpätnä, Nyi qänaki nyivändiyä" ätukqe.

22 Kukŋuä iiŋä qätä äwiyäqe, iqu yquayä kuapänäŋä-täŋu etaŋgqeŋqä, iqueqä äwqä imdaŋi haŋä-iqä ämetä, hipeŋui yäuä äpitä, ävämakqe.

23 I uwqaŋga, Jisasi Iqu hiŋuä ipe-ipe äpäquŋgueyätä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau tii ätukqe. "Qua-yquayä kuapä-täŋä iqua, Goti Iqunä miqä duŋi, qeiqinyä ma, yäŋänäqŋqeuta paquvqeqä."

24 I tquaŋga, iqua Iqueä kukŋuiŋqä yäuŋuä ikuwi. Iiŋqe, Jisasi Iqu quŋi aŋgumä, "Ymeqä tquenä, Goti Iqunä miqeu paquvqe, qeiqinyä ma, yäŋänäqŋqeuta paquvqeqä!" ätukqe.

25 "Kametqä hŋqu, qäkä guä ktäpiqä yäŋä hovqä iu wätŋqe, iqu yäŋänäqŋqä iutanä wänä. Iŋäqe, ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua, Goti Iqunä miqeu paqupŋqä yäŋänäqŋqe, kametqä iqueqeuŋi, ämäwqätäunä" ätukqe.

26 Iŋganj iqua yäuŋuä naqänäŋä ipu, tii ätŋguwi. "Iŋi ämaqä qui imäknätqäŋuwitaŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe, tqu meniqiyä?"

27 Jisasi Iqu, iquau hiŋuä jänä äqunä, tii ätukqe. "Ämaqe, iiŋi änä mimäkqä iqaŋgpqä-qe, Goti Iqu äwa mämiqä yäŋqiyä. Nätmatqä eeqänäŋi, Iqu qäyunä imäkäŋqiyä."

28 I tquaŋga, Pitä iqu Jisasi Iqueŋi, "Hiŋuä qunä! Ne nätmatqä eeqänäŋi ävämaŋi, Si qänaki äyä äkivändäŋunä" ätukqe.

29-30 Jisasi Iqu kimaŋi, "Nyi heŋi naqä-qakuä etqänä. Qua täuŋi, ämaqä tqu-tqu iqueqä aŋä, käta-käuŋgua, känanyi-känapqa, kanä-känäu, ymeqä, ä wäuŋuä-pqe, Nyiŋqätä, Ŋqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqätä ävquatämäutqe, tŋäŋqe, asä iiŋä iqua, aaŋä hävemänäŋqe, inä ämeniqe. Itaŋga iqu haŋä-iqä qäsä mequänä. Iŋi hea yäpakäŋganj, häŋä hea ique-ique pmeqä meniqe.

31 Iŋäqe ämaqä, täŋga yoqä-täŋä eäŋuwä iutaŋä kuapänäŋä hŋqua, qänakŋi yoqä maeqäŋqe. Itaŋga täŋga yoqä maeqä eäŋuwi, iŋganj yoqä naqä-täŋäŋqeqä" ätukqe.

Jisasi Iqu, "Äpäkonätmä, vaumniqeqä" aŋgi ätkqeŋqä‡

32 Qu Jerusälemäŋqä äyäpiyä iuŋi, Jisasi Iqu hiŋuiqä äwimamiŋqe. Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, yäuŋuä ipu, qänaki äymiŋuwi. Itaŋga huiziqua zä ipu, qänaki äwivändmiŋuwi. Iŋganj Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaunä itmeqe, Iqueqä-kiuä haŋä-iqä wimeniqä diŋqä, iquauŋi aŋgumä awä tii ätukqe.

33 "Qätä nyipiyä. Täŋganj ne Jerusälemäŋqä äyätanä, äyä ätqeyqunä. Yäŋiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, qu hiqäva-imäkqä naqä iquauqätä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä, hipa iunä wipŋqäuä. Itaŋga iqua Iqueŋi, kukŋuä ämitäpu, 'Iqu äpäkonätŋqeqä' tpŋqäuä. Iŋganj qu Iqueŋi, ämaqä Israitqä iqua qäyä etaŋgi, huizi iquau-mända wipŋqäuä.

---

† **10:19** Aŋgumä Itmakqä 20:12-16 ‡ **10:31** Matiu 20:17-19; Lukä 18:31-34

34 Iŋi ämaqä iiŋä iqua, Iqueŋi ewiiqä kukŋuä ämitäpu, makukuä
äwqutäpu, guä yäŋä-täŋi ämepu, täua ätäväpu, pizqä päkpnuwiqä. I
etaŋgi hiunji hŋquaqu päwqaŋga, hŋquququeŋi ävauniqeqä” ätukqe.

Jemisi, Jonä gueqi, Jisasi Ique yatŋqä äwikiyiŋqä§

35 Itaŋi, Jemisi, Jonä, Sepri iqueqä hikŋä iquaqu, Jisasi Ique äwimayi,
“Näqŋqä-vqä Iquki, Si yeqä äyeŋgaŋgi yatŋqä äkiyqueuŋi, imäktŋqeqä”
ätukiyi.
36 I tquaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu iquaquiŋi, “Nyi qe squä qemäkmqä
äqeŋgiyä?” ätukqe.
37 I tquaŋga, iquaqu naqä pmanyiyäŋqä wiŋgaŋgi, Jisasi Iqueŋi, “Si
yoqä naqä ämetnä, ämaqä ämitŋäŋgaŋi, ye hŋqu saqä hipa ämuaŋgisa,
itaŋga hŋqu qunamäuqäŋgisa pmenyqueŋqä äyeŋgiyä” ätukiyi.
38 Iiŋä tquaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu iquaquiŋi, “Qe iiŋqä yatŋqä iqiyi,
änyä maqŋqä eŋinyqä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyäŋqe, qe-pqä inä
änyiyäŋqätanä? Itaŋga, asŋä Nyi meqaŋgqä-pa, qe-pqe ämayäŋqä-tanä?”
39 Iŋi, “Ye imäkeŋqueuä” ätukiyi.
Jisasi Iqu iquaquiŋi, “Eqä-häkä nyi nmqä iqeuŋi, qe-pqe inä
änyiyäŋqeqä, itaŋga asŋä Nyi meqaŋgqeuŋi, qe-pqe inä mayäŋqeqä.
40 I etaŋgi, Nyaqä hipa ämuaŋgisatä, ä qunamäuqäŋgisatä
pmanyiyäŋqe, Nyi atäuŋuä miqä da imqänä. Goti Iqu ämaqä hŋquaqu
atäuŋuä itä, zä-hawi ämaqä iquaquinyqä näwenyä ämaeqeqä” ätukqe.
41 Wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 10 iqua, Jemisi, Jonä gueqi ii tquaŋginyä
äwiyäpiyä iutaŋi, qu iquaqui himänä äwiyäpu, äwqä äkasuwä imäkkuwi.
42 Iŋgaŋi Jisasi Iqu eeqäquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “He
näqŋqä äyuwä. Ne Israitqä qäyä etaŋgi, huizi iquau miqä epiyä iqua,
yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetä ämapu, quwqä ämaqeuŋi, äwiŋqä quwqä
dunä qänaknä ipŋqä iwimäkätqäŋäuä.
43 Iiŋä etaŋgi, hiyaqä awä iqiŋi, suqä tä mäwiqä itŋqeqä. Oeyqä.
Ämaqä hŋqu, hiyaqä awä iqisaŋi, hiqä ämeyätŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu heqä
wäuŋuä-eyqä-qu pmetŋqeqä.
44 Auä, ämaqä hŋqu, hiqä naqä pmetŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu hiyaqä
wäuŋuä-eyqä hiŋgäŋqä-qu pmetŋqeqä.
45 Ii tii etaŋgqä dutayi. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu suqä iiŋi asä inä
imäkqiyä. Iqu äpkqe, ämaqe Ique wäuŋuä yätamäkqä wipŋqä äpkqä
manä, oeyqä. Iqu äpkqe, iquau wäuŋuä yätamäkqä ävätä, Iqueqä
häŋä-pmeqe ävätä, qokä-apäkä kuapänäŋä iquau aŋgu mbqä imetŋqä
äpkqeqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, Batimiyasi ique äŋguä iwimäkkqeŋqä**

46 Itaŋi Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä,
aŋä himqä Jeriko ätimäukuwi. Iquatä, ämaqä kuapänäŋitä
ävämeqaŋguwäŋgaŋi, ämaqä hiŋuä pisqä, Batimiyasi, Timiyasi
iqueqä hikŋä iqu, huäŋqä manä iqi äpme, mbqä nätmatqä isuauŋqä
tquämanmiŋqe.
47 Iqu, “Jisasi Nasäretqätaŋä Iqueqä” tqaŋgä äwiyäqetaŋi, aawqä
yäŋänäqŋqä ätätä, tii ätkqe. “Jisasi, Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si nyiŋqä
huäqä äkunänä.”
48 I tquaŋga, ämaqä kuapänäŋi, iqueŋi äminyäpu, “Aawqä matqä
panä!” ätukuwi.

---

§ **10:34** Matiu 20:20-28 * **10:45** Matiu 20:29-34; Lukä 18:35-43

Ii qäyä ätquaŋgä, iqu aawqä yäŋänäqŋqä yqänänä, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, nyiŋqä huäqä äkunänä” ätukqe.
49 Jisasi Iqu iqi ätqepäqe, “Ique tääqä tuätumapiyä” ätukqe.

Iŋganı qu hiŋuä pisqä iquenı, “Iqu siŋqä ‘Äpänä!’ ätqi. Mä pämä ätqätnä, tqä äwqe hanuä äknätnä biyä” ätukuwi.
50 I tquaŋguwäŋganı, iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätämäuqe, ätkamäutä, Jisasi Iquenyqä äpkqe.
51 Iqu äwimeqaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi äänä ikimäkmqäwä?” ätukqe.
“Näqŋqä-vqä Iquki, nyi aŋgumä hiŋuä qänmqä nyimäkiyä” ätukqe.
52 I tquaŋga, Jisasi Iqu “Si yqä uvä! Tqä quuvqä heqiyqe, äŋguä ikimäkqiyä” ätukqe. Asä qäŋganı, iqu hiŋuä äŋguä äqänätä, Jisasi Ique hänaqeu qänaki äwivändkqe.

11

*Jisasi Iqu, yoqä naqä qoŋqä-qu eŋqä-pa, Jerusälemä ätimäukqeŋqä**

1 Itaŋga iqua, Jerusälemä-täŋä qäqi timäupŋqä ipiyäŋganı, aŋä-himqä Betäpaketä, Betanitä, qoqoŋä Olipä iu ätimäukuwi. Iŋganı, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquaminqä hŋquaqui, hiŋuiqä ändowatätä, tii ätukqe.
2 “Qe aŋä-himqä näŋinyqä winyqä. Qe yäpä iŋgisa äwäsiyäŋganı, doŋgi hipkä hŋque guä äkiqiyequwä qunyinyä. Doŋgi iquenı, ämaqä hŋqu haqeqi mäpmeqä iminqä iquvi. Iquenı guä ewesinyä, ätuma äquvepinyqä” ätukqe.
3 “Ämaqä hŋqu, ‘Qe doŋgi gue, suŋqä hiweqinyqä’ qesqaŋgutqe, qe kimanı, ‘Naqä Iqueqä wäuŋuä-täŋiqä. Ga Iqu ämaqä huisä aŋgumä maqänä dowatäŋqiyä,’ suinyqä” ätukqe.
4-5 I tquaŋga, iquaqu äwiyi, doŋgi hipkä hŋqu, hänaqä iqi, aŋä qŋqaŋä-täŋä iqi guä qäyänätaŋgi äquŋgiyi. Iquaqu eweqaŋgiyäŋga, ämaqä iqi ätqäuminuwä hŋqua, iquaquinı, “Doŋgi iquenı suŋqä eweqinyqä?” ätukuwi.
6 I tquaŋguwäŋga, iquaqu quŋi, Jisasi Iqu ätukqä-pa ätukiyi. I tquaŋgiyäŋga, ämaqä iqua, iquaquinı, “Yqä ätuma winyqä” ätukuwi.
7 Iŋganı, iquaqu doŋgi, Jisasi Iquenyqä ätuma äpiyi, gquä quäuqä äquvätäsinyä, doŋgi iqueä haqeqi ipteqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu haqeu qe äpmakqe.
8 Iŋganı ämaqä kuapänäŋi, quwqä gquä quäuqe, äquvätäpu, hänaqeu äqäqasäueqäkuwi. Ga ämaqä huiziqua, zä-äpa wäuŋuiuŋi ätäväpu, hänaqä iqi äqäqasäueqäkuwi.
9 Ämaqä hiŋuiqä äwäpiyitä, ä qänaki äwivändäpiyitä, pu-aawqä ätäpu, tii ätkuwi.
“Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä äwinä! Naqä Iqueqä yoqeta äquvepätŋqä Tquenı, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋä iwimäkqiyä.
10 Neqä awiqu Dewiti iquesaŋä äpätŋqä Tqu, Iqueqä ämaqeu miqe, Goti Iqu äŋguä itquenä. Goti Haqä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.”
11 Jisasi Iqu Jerusälemä ätimäuqe, hiqäva-imäkqä anıu äpaquväqe, nätmatqä eeqä hiŋuä äqunäkäkqe. Ae hea äyä eqaŋga, Iqueqä ämaqä 12 iquatä, Betaniŋqä äukqe.

Jisasi Iqu, zä-eaqä hŋque qui imäkkqeŋqä†

---

* **11:** Matiu 21:1-11; Lukä 19:29-40; Jonä 12:12-19 † **11:11** Matiu 21:18-19

12 Awiŋganŋi, qu Betanisa äpäpiyäŋganŋi, Jisasi Iqu buayä dä äwikqe.
13 Iŋganŋi Iqu zä-eaqä hŋqu quwqä kuapänä nänyä änyä tqäutanŋgi äqunäqe, häukuä wiqäŋqä hiŋuäŋqä äukqe. Näŋi ätimäuqe, aanŋqä, quwqenä änyätanŋgi äquŋgqe. Iŋganŋi zä-eaqä häukuä qäyqäŋga mayi.
14 Ii äqunäqe, tii ätukqe. “Zä iquki, ämaqe-pqä hui anŋgumä häukui äkndopu, makŋqä danä ipnuwiqä.”
Iwä Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, iiŋä äyä tquanŋgi äwikuwi.

Jisasi Iqu, mbqä wäuŋuä imäkmiŋuwä iquau huätä äpäsäwqatkqeŋqä‡

15 Jerusälemä ätimäupiyi, Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä anŋä täknŋä yäpä iŋgisa äpäyäqe, Iqu ämaqä mbqä wäuŋuä imäkätqätanŋguwä eeqänäŋi, huätä äpäsäwqatkqe. Itanŋga ämaqä mbqä huitanŋi tŋäŋqä imäkäpu vätqätanŋguwä iquauqä hevqetä, ämaqä yŋŋä-heeqe mbqä itqätanŋguwä iquauqä zä-hawitä ämäquvasqiyekqe.
16 Itanŋga hiqäva-imäkqä anŋä ququawä iqiŋi, nätmatqä hui mbqä ipŋqä mäpeyqäŋqä imäkkqe.
17 Iqu ämaqä näqŋqä ävätä, “Goti Iqueä tuwanŋuiuŋi, tiiŋä äqänä.
‘Ŋqä anŋiŋqe, “Ämaqä eeqänä tääqä dqä anŋiqä” tpnuwiqä.’§
Iŋä-qe, he *quwä-meqä iquauqä zä-pmeqä anŋä** eŋqä-panŋä imäkätqäŋäuä” ätukqe.
18 Iŋganŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qätä iiŋä äwipiyi, Iquenyqä zä ipu, Ique äpäkpŋqä diŋqä huäŋqä huiŋqä qävqä ikuwi. Qu zä ikuwi, ämaqä kuapänäŋi, Jisasi Iqueä näqŋqä vqanŋgqeŋqä yäuŋuä ipu, miiqä yäŋä iqanŋguwitanŋi.
19 Heaetäŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, anŋä-himqeuŋi äväma äukuwi.

Goti Iqueŋqä tääqä ätäpu, yatŋqä vqeŋqä†

20 Awiŋga zä-hiŋuitäŋi, qu huäŋqeu äwäpiyäŋganŋi, zä-eaqä hiŋuä äquŋguwi, quatä buta himqä yätuŋqä yäuä pitanŋgi äquŋguwi.
21 I äqunäpiyiŋqä, Pitä iqu kŋuä indqänäqe, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si hiŋuä qunyä! Zä-eaqä äkasuwä ätuŋä iqu, yäuä ae äpiqeqä” ätukqe.
22 I tquanŋga Jisasi Iqu iquauŋi, “He Goti Iquenyqä quuvqä heqäpiyä” ätukqe.
23 “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hŋqu qoqoŋä hŋque, ‘Ävauätnä eqä-pŋä bu päkinyä’ ätque, iqueqä quuvqä mŋi, ‘Matimäuqä yäŋqiyä’ kŋuä mämeqä eä, ‘Iiŋi ätimäuŋqiyä’ kŋuä äme, ätquäqe, iqueqä ätqanŋgutqä dunä ätimäuŋqiyä” ätukqe.
24 “Iiŋä etanŋgi Nyi he etqä, nätmatqä huiŋqä Goti Ique tääqä ätuäpu yatŋqä ävquwi, ‘Ne ämeŋqunä’ kŋuä ämapu quuvqä eqäpqe, he ämapŋqäuä.
25-26 Itanŋga he Goti Iqueŋqä tääqä tpŋqä ätqäpiyäŋganŋi, he hŋqutä äwqä äkasuwä-täŋä eäŋuwi, iŋi iqueqä suqä quvqä etquetŋqeŋqä äwqä hanŋuä imäknäpu, hui imäuquwi, heqä Heniqu Qäukuä Haqä Yätuŋä Iqu, heqä suqä quvqe huätä ämaemäutä, äwqä hanŋuä imäknäŋqiyä” ätukqe.

Jisasi Ique, “Yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä?” ätukuwiŋqä‡

27-28 Qu anŋgumä Jerusälemä ätimäupiyäŋganŋi, Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä anŋä täknŋä yäpä iŋgisa ikitqätanŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, ämaqä naqä iquatä, Ique äwimapiyi, “Si

---

‡ **11:14** Matiu 21:12-13; Lukä 19:45-46; Jonä 2:13-17 § **11:17** Asayä 56:7 * **11:17** Järämai 7:11
† **11:19** Matiu 21:20-22 ‡ **11:25-26** Matiu 21:23-27; Lukä 20:1-8

nätmatqä tä imäktŋqe, yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä? ‘Si ii imäktŋqe’ tqu äktkqäwä?” ätuäpu yatŋqä äwikuwi.
29 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Nyi yatŋqä hŋqu hemqänänjqä” ätukqe. “He Nyi yatŋqä eyqe awä dqäpi, Nyi wäuŋuä tä imäkmqä yoqä ändapkqä Iqueŋqe, etmqänä.
30 Häe! He Nyi awä dpu. Jonä asŋä-qäyqä iqu wäuŋuä imäkmiŋqe, yoqä naqe, qäukuä haqä yätuta ämakqäta, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?”
31 Iŋgaŋi quwqä-quwä tii ätŋguwi. “Ne ‘Qäukuä haqä yätutaŋiqä’ tquaŋguatqe, Iqu tiiŋä natäŋqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä maeqiyqe, suŋqä itqäŋuwäwä?’
32 Iŋäqe, ne ‘Ämaqetanjqä’ tuatuŋquäta? I matqä yatuŋqueqä” ätŋguwi. Ämaqe, “Jonä iqu, hiŋuä-tqä-queqä” kŋuä indqänätaŋguwiŋqe, zä ipu, matqä ikuwi.
33 Iŋi qu kimaŋi, “Ne maqŋqeqä” ätukuwi.
I tquaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu, “Nyi-pqe inänji. Nyi yoqä naqä-täŋä eämä, wäuŋuä e imäkätŋqeŋqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

12

*Kukŋuä ktqä, wainqä wäuŋuä miqä quvqä iquauŋqä**

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu quŋi, kukŋuä ktqä tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu guä-wainqä vowä ikqäwätä, täkŋä äqiyäqe, guä-wainqä häukui qonjqä itä, eqä päquveqätŋqä, hikä huä ätäkätä iquqonmäuqe, ämaqä wäuŋuiuŋqä hiŋuä äqumbu pmeqä aŋä quäuqä ämätäqe, itaŋga wäuŋui, ämaqä mbqä meqä imäkpŋqä hŋquauqä hipa iu äwimä, aŋä kiŋä nämqä wäniqe. 2 Iwä häukui yäuä änduqäŋgaŋi, iqu iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋque, wainqä häukui hui äpatäpu wipŋqä, wäuŋuä miqä iquauŋqä dowatäniqe.
3 Iqu ätimäuqaŋgaŋi, wäuŋuä miqä iqua, iqueŋi a äkiqätäpu, ptqä äpäsäpu, nätmatqä hui a maqätqä aŋgumä dowatpnuwi.
4 Iŋi wäuŋuä-wiyqä hŋque aŋgumä inä dowatäniqe. Wäuŋuä miqä iqua iqueŋä-pqe nyuäŋiu äpäsäpu womba-iŋqä itquapnuwi.
5 Ii qäyä iqaŋgpi, Iqu hŋqu-pqä inä dowatäniqe. Iŋgaŋi qu iqueŋi pizqä päkpnuwi. Itaŋga kuapänäŋi, suqä asä ii itquapnuwi. Hŋquauŋi, ptqä äpäsäpu, itaŋga hŋquauŋi, pizqä päkpnuwi.
6 Iŋgaŋi iqueqä ymeqä, iqueŋqä kuapänä äwinymitätqä iqunä yqänä pmetäniqe. Iwä yäpaki, ‘Wäuŋuä miqä iqua, nyaqä ymeqä iqueŋi, qätä wipŋqäuä’ ätätä, iqu, iqueqä ymeqä ique dowatäniqe.
7-8 Iŋgaŋi wäuŋuä miqä iqua, ‘Kaqä ämeniqä-qu, täsqukuänä’ tmb-nuwi. ‘Maqänänyä! Pizqä äpäsanä. Ga iqueqä wäuŋuä tä, neqä nemänätŋqänänyä’ ätnäpu, ique a äkiqätäpu, pizqä äpäkpiyi, iqueä huiwi wäuŋuä täkŋä yäpaqä mäŋgisa matnämäupnuwi.
9 Iŋgaŋi kaqä wäuŋuä iutäŋä kawiqu, äänä yäniqe? Iqu äpätä, wäuŋuä miqä iquauŋi pizqä äpäsätä, wäuŋui huizi iqua mipŋqä väniqe.
10 Iŋi he Goti Iqueä buki a matäuqä itqäŋuwäta?
‘Hikä-aŋä-mätqä iqua, hiki quvqä wäuŋuä maeqä hiŋuinä äquŋguwi, hikä iiŋä iqu, aŋä quea eŋqä-paŋä, aŋä yäŋänäqŋqä imäkqä-queqä.
11 *Iŋi tä, Naqä Iqueqä imäkqaŋgi ne hiŋuä äqunätaqe, äŋguänäŋä äqunäŋu.’ ”*†
12 Iqu i tquaŋga, Israitqä iquauqä ämaqä naqä iqua, kukŋuä ktqä ii, iquauŋqä äyä tqaŋgqeŋqä näqŋqä ekuwi. Iŋgaŋi iqua, Iqueŋi guä

* **12:** Matiu 21:33-46; Lukä 20:9-19 † **12:11** Apqä Bukä 118:22-23

qäyanätpu ikuwi, ämaqä kuapänä etaŋguwiŋqä zä wiŋgaŋgi qanyä äväma äukuwi.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqeŋqä‡

13 Ämaqä naqä iqua, Parisi hŋquatä, Heroti iqueŋqä äwinyämiŋqä
hŋquatäŋi, Jisasi Iqu kukŋuä quvqä hui tqaŋgutqe äkäpŋqä, Ique
yamwiqä wipŋqä ändowatkuwi.
14 Ique äwimapiyi, "Näqŋqä-vqä Iquki, ne Tqä suqeŋqä näqŋqä tii eŋu.
Ämaqeuqä yoqeŋqätä, quwqä äwiŋqeŋqätä kŋuä mindqäŋqä itnä, suqä
jänänäŋinä imäkätnä, Goti Iqueqä suqeŋqä qäyunä ämotquetqäŋnä. Iŋi
Si kŋuä äänä äkiyqiyä? Romätaŋä ämiqä naqä Sisa iqueŋi, ne mbqä takisi
ävquatuŋquätanä, mävqä iquatuŋquätanä?" ätukuwi.
15 Iqua yatŋqä naqä-qakuä mävqä iqaŋguwiŋqe, Iqu näqŋqä eäqe, kima
tii ätukqe. "He Nyi yamwiqe, suŋqä nyiyqä? Mbqä hikä hŋqu, Nyi hiŋuä
qunmqä äma quveppu."
16 Iqua hŋqu äma pqaŋguwäŋga, Iqu quŋi ämävauqe, "Ktqä tätä, ä yoqä
tätäŋi, tqueqä pmenä?" ätukqe.
Qu, "Romätaŋä naqä iqueqeqä" ätukuwi.
17 Iqu kimaŋi, "Iŋi, nätmatqä Sisa iqueqä etaŋgutqe, ii kaqä-que
wipŋqeqä. Ä nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä etaŋgutqe, ii Goti
Ique wipŋqeqä" ätukqe. I tquaŋga, qu Iqueä kukŋuiŋqä miiqä hii
imäkäukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä vauqeŋqä ätukqe§

18 Satyusi, 'Ämaqä pizqä äpäkombqä iqua, aŋgumä häŋä mävauqä
ipnuwiqä' ätmiŋuwä iqua, Jisasi Ique äwimapiyi, yatŋqä tii äwikuwi.
19 "Näqŋqä-vqä Iquki, Mosisi iqu bukä iuŋi, Israitqä iqunenyqä tiiŋä
ätätä äqäkqe.

*'Ämaqä hŋqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, käŋguequ apäqŋqä ämetä, kätequenyqä tŋäŋqä hiätŋqe, ymeqä hemeŋqiyä.'**

20 Itaŋga hiŋuiqänäŋi, ämaqä 7 hŋguiqua äpmamiŋuwi. Itaŋga
iŋguiquautaŋi, kätequ apäkä ämeqe, ymeqä meämeqäŋga äpäkoŋgqe.
21 Itaŋi käuŋguequ apäqŋqä iiŋi ämeqe, ymeqä meämeqäŋga äpäkoŋgqe.
Itaŋga käuŋgua huizi iqu, apäkä asä ii ämetä, äpäkoŋgqe.
22 Iŋi eeqänäŋä iŋguiqua, apäkä iiŋi ämapiyi, qu ymeqä meämeqäŋga
äpäkoŋguwi. Yäpaki, apäkä ii inä äpäkoŋgqeqä.
23 Iŋi, ämaqä äpäkombqä iqua äŋgumä ävauqaŋguwäŋgaŋi, apäkä
eeqäŋguiqua ämamiŋuwä täsi, tqueqä heäniqäwä?" ätukuwi.
24 Iiŋä tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. "He Goti Iqueä bukiu
äqänäŋqeŋqätä, itaŋga Iqueä yäŋänäqŋqeŋqätä maqŋqä, qämä-qämä
ipu, ii ätqäuä.
25 Hea iŋgaŋi, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä ävaupiyäŋgaŋi,
qokä-apäkä mämaŋqä ipnuwiqä. Oeyä. Qu eŋätqä qäukuä yätuŋä iqua
äpmeŋuwä-pa, iiŋä pmapnuwiqä.
26 Itaŋgi ämaqä äpäkombqä aŋgumä ävaupnuwäŋqe, Nyi yatŋqä
hemqeqä. He Mosisi iqueä tuwaŋuä zä-yäŋä-täŋi tä äŋgqeŋqä a matäuqä
itqäŋuwenda? Iŋgaŋi Goti Iqu Mosisi iqueŋi, '*Nyi Aprähamä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iqunjqä*'† ätukqeqä.
27 Goti Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä manä. Ämaqä häŋä
äpmeŋuwä iquauqä Goti Iqueqä. Iiŋä etaŋgi, Aprähamä, Aisakä, Jekopä,

‡ **12:12** Matiu 22:15-22; Lukä 20:20-26 § **12:17** Matiu 22:23-33; Lukä 20:27-40 * **12:19** Kukŋuä-suqä 25:5 † **12:26** Aŋgumä Itmakqä 3:6

iqua ae äpäkoŋguwä-qe, häŋä yqänä äpmeŋä. Iiŋä eŋqä di, he qämä-qämä kuapänä ipu ätätqäŋäuä” ätukqe.

Kukŋuä-suqä naqänäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqä iqu, äsqukuä?‡

28 Iqua kukŋuä yqänä tätqätaŋguwäŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu äpäqe, qätä äwikqe. Jisasi Iqu quvaqä yatŋqeuŋi, kima äŋguänä äyä tquaŋgi äwiyäqe, iqu Jisasi Ique yatŋqä tii äwikqe. “Kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqä, ga huizi iquau kiŋganä ämäwqätäuŋqe, äkisqukuä?” ätukqe.

29 Iqu yatŋqä ii vqaŋga, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Suqä kiŋganäŋä iqu, tiinji.

‘Israitqä iquenä, kukŋuä tä qätä äŋguänä wipu. Goti neqä Naqä Iqu, Kiqä-kiuänäŋä Iquvqä.

30 *Itaŋga Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueŋi, si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, kŋuä indqäŋqetä, yäŋänäqŋqetäŋi, Ique näwe äwinyätnä, Iquenyqänä kuapänä kiŋguätŋqeqä.’*§

31 Itaŋi huizi iqu tiiyi.

*‘Si tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä si-täŋä iqi äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe, inä kinyätŋqeqä.’**

Suqä iquaquiŋi, huizi iqua mämäwqätäuqä eŋäuä” ätukqe.

32 I tquaŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqu tii ätukqe. “Näqŋqä-vqä Iquki, Si naqä-qakuä qäyunä ätnyä. Goti hui aaŋqe! Iqu Kiqä-kiuänä äpme.

33 Itaŋga ne neqä qeqä-quuvqe, kŋuä indqäŋqe, yäŋänäqŋqe, Goti Iqueŋi, ävätanä, Iquenyqä kiiŋä neŋguätŋqe. Itaŋga neqä-neuäŋqä änenyätŋqä-pa, ämaqä huizi iquauŋqä-pqe inä neŋguätŋqe. Ne iiŋä ituŋque, ii naŋuä, nätmatqä huitaŋä-huitaŋätä hiqäva äqiyätanä, Goti Iquenyqä tä ikeqeuŋi, suqä tquaqu ämäwqätäuŋinyqä” ätukqe.

34 Jisasi Iqu, ämaqä iqu kŋuä äŋguä indqänätä tquaŋgi äwiyäqe, iqueŋi tii ätukqe. “Si Goti Iqunä miqeuŋi, qäqiqi äpmeŋinyä” ätukqe. Iutaŋi, ämaqä eeqä zä ipu, Ique yatŋqä hui mävqä ikuwi.

Kraisi Iqu, tqueqä ymeqäwä?†

35 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä mätnätaŋgqä iqi näqŋqä ävätä, tii ätukqe. “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqua, Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqe,’ iqua näqŋqä äänä epu tätqäŋä?

36 Dewiti iqunäŋi, Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, ique kŋuä vqaŋgi, tii ätkqe.

‘Naqä Hanjuwä Iqu, ŋqä Naqä Ique tii ätukqeqä. “Nyi Tqä himä-wiuŋqä iquauŋi, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqäŋgaŋqe, Si Nyaqä hipa ämuaŋgisa pmettŋqinyä,” ätkqeqä.’

37 Iŋi änääŋgä? Kraisi Iqueŋi, Dewiti iqunä, ‘Ŋqä naqueä’ ätukqä-qe, ämaqe, Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä ymeqeqä’ änääŋqä tätqäŋäuä?” ätukqe.

Ämaqä kuapänäŋi, qu Jisasi Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpiyäŋgaŋi, yeeqä imiŋuwi.

Wopqä ipu, kukŋuinä tqä iquauŋqä, wa wipiyä‡

38 Jisasi Iqu näqŋqä ävätäqä iŋganŋi, Iqu tii-pqä inä ätukqe. “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqä suqä quvqeŋqe, wa wipiyä. Qu suqä tquauŋqe,

‡ **12:27** Matiu 22:34-40; Lukä 10:25-28
† **12:34** Matiu 22:41-46; Lukä 20:41-44
§ **12:30** Kukŋuä-suqä 6:5
* **12:31** Hiqäva-imäkqä 19:18
‡ **12:37** Matiu 23:1-7; Lukä 20:45-47

kiiŋä äwinyänä. Gquä quäuqä ipmbu qaŋä upŋqäuä. Ququawä aquväqŋqeuŋi, ämaqe iquauŋi, ‘Hiunjiŋganjqä’ tupŋqäuä.
39 Aŋä aquväqŋqeuŋi, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä. Ymisaŋä naqä imäkqäŋgaŋä-pqe, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä.
40 Iŋi qu apäqŋqä iuauŋi, quaŋgä ätuäpu, quwqä aŋi quwä mapŋqäuä. Qu tääqä quäuqä ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quaŋgä tquäpŋqäuä. Iqu suqä quvqä iwäsäuniqäŋgaŋi, ämaqä iiŋä iqua, quwqä haŋä-iqe, ämaqä huizi iquauqe, ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

Apäkä apäqŋqä nätmatqä maeqä hui, mbqä ätnämäukqeŋqä§

41 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, Goti Iquenyqä mbqä tnämäuqaŋguwä-täŋä iqi äpmeqe, ämaqä mbqä tnämäuqaŋguwi, hiŋuä äqunä äpmamiŋqe. Ga ämaqä mbqä hatŋä-täŋä kuapänäŋi, mbqä hävemnäqŋqä ätnämäumiŋuwi.
42 Iŋgaŋi apäkä nätmatqä maeqä yawiqä hui äpäqe, mbqä wäŋqä hnjuaqunä ätnämäukqe. 43 Iqu ii äqunäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau, tääqä ätuätumetä tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqä. Apäkä nätmatqä maeqä yawiqä täsiyqä mbqä ätnämäuqe, ämaqä Goti Iquenyqä mbqä tnämäuqä täu ätnämäuquwi, iiyqe, eeqänäŋä iuqe, ämäwqätäuqiyä.
44 Itaŋga qokä-apäkä quwqä mbqä kuapä iutaŋi, wäŋqä hmbu ätnämäuqäuä. Apäkä täsi iiŋä ma, mbqäŋqä äwa itä iiyqä quuvqäŋqä äwiŋqepu, eeqänä qe ätnämäuqä-qae, aaŋqä pmeŋqiyä” ätukqe.

13

*Haŋä-iqä hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä**

1 I ätäqe, Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋiutaŋi yäpaqäŋgisa ätimäwa pqaŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋqu, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si hiqäva-imäkqä aŋi hiŋuä qunyä. Kiqä hikä naqetä, aŋä qeqätqetäŋi, äänä ämätukuwätiyä-qe, ne iiŋqä maŋä matqä yaŋqunä” ätukqe.
2 I tquaŋga Jisasi Iqu iqueŋi, “Si aŋä naqä tä mätnätaŋgqä tquauŋi hiŋuä äqunäŋnä? Hikä iqua yäŋqä-mäŋqeu yqänä tii makŋqä, qäpu heniqeqä. Eeqäpnä qäpu äsisäupu, bi tnämäupnuwiqä” ätukqe.
3-4 Jisasi Iqu qoqoŋä Olipä iu, hiqäva-imäkqä aŋä näŋgisa mätnätaŋgi äqunä pmetaŋgaŋi, Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique, itaŋga Endru ique, iqua quwqä-quwänä Jisasi Iqueŋi yatŋqä tii äwikuwi. “Nätmatqä iiŋi, äkŋga timäuniqä iiŋqä, natiyä. Itaŋga ne squä-ganä mänätqueqaŋguti, ga ne iutaŋi näqŋqä eätanä, ‘Ou, nätmatqä tiiŋä tqua timäuniqeŋqä äyä änatqiyä,’ kŋuä neyäniŋqäuä” ätukuwi.
5-6 Yatŋqä ii vqaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi, tii ätukqe. “Qu quaŋgä etäpu, hiqä kŋuä indqäŋqä qui emäkqäŋqe, he mimbiyä. Ämaqä kuapänä hŋqunä-hŋqunä ätimäuqisäpu, Ŋqä yoqe ätäqisäpu, ‘Nyi qäqunjqä’ ätäpu, ämaqä kuapänäŋä iuqä kŋuä indqäŋqe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä.
7 Itaŋga he ämaqe mäkä naqänäŋä päuŋgeyqaŋguwi qätä äwiyäpu, ‘Ämaqä kiŋä daŋä hui mäkä äunätqäŋäuä’ tqaŋgä qätä äwiyäpiyäŋgaŋi, he zä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä miqä pa iqäpŋqä. Nätmatqä iiŋi ätimäutäqä-qe, hiunji yäpaki änänjqä.
8 Ämaqä huitaŋä iqua, hueqä-himqä huitaŋä iquatäŋi, mäkä vauqumu-atpnuwiqä. Ämaqä miqä hŋqueqä mäkä-iqä iqua, huiziqueqä iquatäŋi,

§ **12:40** Lukä 21:1-4 * **13:** Matiu 24:1-51; Lukä 21:5-36

mäkä humbnuwiqä. Hŋqäqiŋi, qua ekä yäniqeqä. Itaŋga hŋqäqiŋi, buayä
dä naqänäŋä timäuniqeqä. Apäkä iua, ymeqä änä ämipŋqä täŋä-huŋqä
ämetqäŋuwä-paŋi, nätmatqä iiŋä iqua-ganä timäuniqeqä.
9 Iiŋä etaŋgi, he yasämä mimbiyä.† Ämaqä naqä kukŋuä mitqä
iquauŋqä etma upnuwi. Itaŋga aŋä aquväqŋqä iu ptqä hepäkpnuwi.
Itaŋga qu Nyi mändi äŋgittqiyäpu, he aŋä-himqeutaŋä ämaqä naqä
iquauä hiŋuä iqi ekitqätepnuwi. Ii he iquau kukŋuä äŋguä we-huŋqä-
täŋi, awä eeqä tupŋqeŋqä.
10 Itaŋga Ämaqä eeqänäŋä, qua äwitqutäŋqä-pa, qu kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋiŋqe, qätä-ganä wipnuwäŋqeqä.
11 Itaŋga qu etmepu, kukŋuäŋqä etma uwqaŋgpqe, ‘Ne kukŋuä äänä
tatuŋquäwä?’ kŋuä maeyqä itä, zä miqä iqäpnä. Iŋgaŋi kukŋui, he matqä,
Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu täniqeqä. Iŋi, he kŋuä Goti Iqu etapqaŋgqenä
tqäpnä.
12 Ämaqä hui quwqä käta-käŋgueque, huiziqua ique pizqä päkpŋqä
iiŋqe, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itaŋi kaniqukua, quwqä ymeqä
iquau-pqe, suqä asitaŋinä itquapnuwiqä. Itaŋga ymeqä iqua, kunaqä-
kunuŋuautä-pqe, mäkä äunäpu asä ii ipnuwiqä.
13 He Nyaqä yoqä-täŋuenä etaŋgi, ämaqä eeqänäŋi himä-wiuŋqä
emäkqäpnuwiqä. Iŋäqe qokä-apäkä haŋä-iqä qäpu etqäŋgaŋqä yäŋä
äqämbu äpmamitpqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu häŋä iqumuatäniqeqä”
ätukqe.
14 (Ämaqä kukŋuä tä a ätäutäqä iqu, näqŋqä äŋguänä mequätŋqe.) “He
nätmatqä qui imäkqä quvqänäŋä iqu aŋä pmua imäknäŋqä iqi tqäutaŋgi
qumbnuwiqä. Iŋgaŋi qokä-apäkä qua Jutiya iu äpmeŋuwä iqua, ze,
qoqoŋä yätuŋqä yqäpŋqä.
15 Ä ämaqä aŋä atääqä hevqä iu äpmamitätqä iqu, qua mäŋi
ikuapmäutäqäŋgaŋi, iqu aŋä yäpä yäŋgisa mäpeyqä itä, iqueqä nätmatqä
aŋä yäpä iŋgisa witaŋgutqeŋqä kŋuä mindqäŋqä itä, hämänänä zä
uwquäŋqä.
16 Ŋŋ ämaqä, iqueqä wäuŋuä iu äpmamitätqä iqu, iqueqä gquä quäuqä
metŋqä aŋgumä mäwqä iquäŋqä.
17 Itaŋga, apäkä äwqä-täŋä iuauŋqätä, ymeqä aŋuäŋqä-täŋä
iuauŋqätäŋi, zä maqänä mäwqä iqaŋgpqeŋqe, huäqä kiiŋä huŋqeqä.
18 Nätmatqä quvqä iiŋi, yuŋuä quŋqäŋga matimäuqä yätŋqä diŋqe, he
Goti Hanjuwä Iqueŋqä tääqä tqäpŋqeqä.
19 Itaŋga haŋä-iqä iŋga timäuniqe, naqänäŋä ämäwqätäuniqe. Goti
Iqu qua imäkkqäŋgata täŋga tiŋqe, haŋä-iqä tqutä asänäŋi matimäuqä
imiŋqeqä. Qänakndaŋä-pqe, iiŋi matimäuqä yäniqeqä.
20 Haŋä-iqeŋqe, Naqä Iqu, ‘Wäŋqäpu wäniqeqä’ ae ätkqeqä. Iqu iiŋä
mimäkqä-säpi, ämaqä eeqänä qui imäkŋgäpniŋgä. Iŋäqe Iqu qokä-apäkä
Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋqä kŋuä indqänätä, wäŋqäpu hiätŋqä
imäkäniqeqä” ätukqe.
21 “Iŋgaŋi ämaqä hui, ‘He hiŋuä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätŋqä Goti
Iqu ique atäuŋuä ikqä iqu täqi äpmenä,’ ä ‘Näŋi äpmenä’ etqaŋgpqe, he
qätä mäwiyqä pa iqäpŋqä.
22 Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä quaŋgä-tqä hui ätimäupu, ‘Nyi Kraisi
he ämeyqäŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä änyikqä iqunjqä’ etäpu,
ämaqe kŋuä iqä mapŋqeŋqä, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-
huitaŋi imäkpnuwiqä. Quaŋgä-tqä iiŋä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä

† **13:9** Matiu 10:16-22; Lukä 21:12-19

Iqu, Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ip-
nuwiqä. Itaŋga ämaqä huizi, ‘Nyi hiŋuä-tqä iqunjqä’ ätäpu, asänäŋä
imäkpnuwiqä.
23 Iiŋä etaŋgi nätmatqä eeqä timäuniqeŋqä Nyi ganä awä näwi etqä. Iŋi
he yasämä mimbiyä.
24-25 Itaŋga, haŋä-iqä naqänäŋä ae etqä iqua qäpu hiqaŋgaŋi, maqänäŋi
*mäptqä iqu hea äwitä, qaŋuä iqu mäyäŋqä itä, qätäqueqä iqua qäukuä
yätuŋi äväma qua täu qiyäpäkŋgaŋguwäŋga, ga nätmatqä yäŋänäqŋqä
qäukuä yätu äwiŋuwi ämeŋä ipnuwiqä.*‡
26 Iŋgaŋi qu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä iu äpme, Iqueqä
yäŋänäqŋqetä, Iqueqä we-huŋqä naqänäŋä itä pqaŋgi qumbnuwi.
27 Iŋgaŋi Iqu eŋätqä iquau ändowatätä, ämaqä ‘Ŋqeqä’ ätätä atäuŋuä
ikqä iquauŋi, qäukuä-qua hituŋuä äwitqutäŋqä-pa, aquvä eeqänä
maqiyäniqe.
28 Itaŋga zä-eaqä iqu ämetquetŋqeŋqä näqŋqä mapiyä. Kiqä äpa iuŋi,
eqä yqänä änyä, quwqä mŋi änyä-häŋä iŋgqäqe, näqŋqä tiiŋä iqäpŋqä.
Yuŋuä äqunätŋqe qäpu eätä, mäptqä dŋä hinätŋqe, qäqi etaŋgiyqä.
29 Asä iiŋi, he nätmatqä Nyi etqäqä iiŋä ii timäwäwqaŋgi
äqumbiyäŋgaŋi, he näqŋqä tiiŋä hipnuwiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu
äpätŋqä aŋä hänaqä iu näwe tqäutaŋgiyqä.
30 Nyi he naqä-qakuä etqä. Ämaqä hea iŋga pmapnuwä iqua, qu
mapäkoŋqä yqänä pmetaŋguwäŋga, nätmatqä eeqänäŋi timäuniqeqä.
31 Qäukuitä, quaetä qäpu heniqe. Mä Nyaqä kukŋui qäpu maeqä yäniqe.
32 Iŋäqe nätmatqä iiŋi äkŋga timäuniqä iiŋqe, ämaqä hŋqu änyä
maqŋqä eänä. Ynaunjqä qäukuä yätutaŋä iquatä, Nyi Ymeqä Iqundäŋi,
ne änyä maqŋqä eäŋunä. Apiqu Iqueqä-kiuänänjqä.
33 Nätmatqä iiŋi äkŋga timäuniŋqeŋqä änyä maqŋqä eäŋuwä-qae,
yasämä ätuäqämepu, hiŋuä äqumbu pmetpŋqe.
34 Ii tiiŋä eŋqä-paŋi. Ämaqä hŋqu kiŋä hmqä wätŋqä, ga iqu, iqueqä
wäuŋuä-wiyqä iqua, iqueqä aŋä mipŋqä ävqä-paŋä iiŋiyi. Ga wäuŋui,
ique-iqueqä äpatätä, kikiŋä väniqe. Iŋi, hänaqä qŋqaŋä miqä iqueŋi,
‘Yasämä ätuäqämanä pmettŋqeqä’ tuäniqe.
35-36 Iiŋä etaŋgi, ‘Kaqä aŋä-täŋä iqu, heaetäŋä-qe, ä quaesqäŋgaŋä-
qe, ä zäŋqä kŋuä duätqätaŋgaŋä-qe, ŋŋ zä we-huŋgaŋgaŋä-qe, äkŋga
ti päniqätiyä-qe’ änyä maqŋqä eäŋäuä. Iiŋqe, he yasämä ätuäqämepu,
ga hui, ‘Iqu iŋga päŋqiyä’ kŋuä maeyätaŋga, äpätqe, hiqaqä witaŋgä
hiqäŋqä iiŋqäuä.
37 Nyi kukŋuä etqe, qokä-apäkä eeqänäŋä iu ätquä. ‘Ga yasämä
ätuäqämapu pmäpŋqä iiŋqä’ etqänä” ätukqe.

14

*Ämaqä naqä iqua, Jisasi Ique päkpŋqä ätŋguwiŋqä**

1 Hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqutä, bretqä yeŋuä qo-matäuqä
hiunji iquatä timäutŋqä, hiunji hŋquaqu änyä äwämiŋqe. Iŋgaŋi
hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatäŋi, kukŋuä
ätqämanäpu, “Ne Jisasi Ique maqŋqä itmetanä pizqä päsatuŋque, äänä
imäkatuŋquäwä?” ätŋguwi.
2 “Ämaqe hiŋuä änaqänäpu mäkä ipäqiyqeŋqe, ne suqä iiŋi, hiunji
naqänäŋäŋga mimäkqä yatuŋqueqä” ätŋguwi.

---

‡ **13:24-25** Asayä 13:10; Joeli 2:10 * **14:** Matiu 26:1-5; Lukä 22:1-6; Jonä 11:45-57

Apäkä hui, eqä jinaŋä-weqe, Jisasi Iqueä nyuäŋiu equatekqeŋqä†

3 Jisasi Iqu aŋä-himqä Betani, Saimonä Wänyimäŋqueä‡ aŋiu buayä
gmanätqätaŋga, apäkä hui hikä häkä eqä jinaŋä-weqä iŋqä hŋqu, äma
äwimetä, häkä pmäukui ikuväqe, eqä jinaŋä-weqe Jisasi Iqueä nyuäŋiu
äwiquatkqe. Häkitä, eqä jinaŋä-weqetä, kiqä mbqe naqänäŋi.
4 Iŋgaŋi apäkä ii, ii imäkqaŋgqeŋqä, ämaqä iqi pmamiŋuwä ii, äwqä
äkasuwä imäkpiyi, quwqä-quwä, "Eqä jinaŋä-weqe, suŋqä hiŋgi qui
imäkqiyä?" ätŋguwi.
5 "Eqä jinaŋä-weqe, mbqä 300 täuqä imäknäqe, mbqä ämanäqe, ämaqä
nätmatqä maeqä iu winätŋqänänjqä." Ii ätmbiyi, apäkä iiŋi äkasuwä
ätukuwi.
6 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ätukqe. "Iiŋi hiŋuinä qumbiyä. Suŋqä
haŋä-iqä vqäuä? Ii Nyi suqä äŋguänäŋi inmäkqiyä.
7 Ämaqä nätmatqä maeqe, hesä anäŋi, hea ique-ique pmetpŋqäuä. Iiŋä
etaŋgi, 'Yätamäkqä eanä' kŋuä eyqe, yätamäkqä wipŋqe. Mä Nyi iiŋä
maetqe, Nyi hesä anäŋi, hea ique-ique mäpmeqä itmniqeqä" ätukqe.
8 "Apäkä täsiyqe, ae äyä imäkqiyä. Ii eqä jinaŋä-weqä änjiquatqe,
Nyaqä huiwi qua witŋqeŋqä näwi-ganä inmäkqiyä.
9 Nyi naqä-qakuä etqä. Aŋä eeqänäŋä im-imä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-
täŋi awä ätäkipiyäŋgaŋi, apäkä täsi inmäkqeŋqä awä inä tqäpŋqeqä. Iŋi
qu iiŋqe, hui mimäuqä iqäpŋqänänyä" ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau vätŋqä ätukqeŋqä§

10 Itaŋga Jutasi Iskarioti, Jisasi Iqueqä ämaqä 12 iquautaŋä hŋqu, Jisasi
Iqueŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquauä hipa iu vätŋqä, täkqä tuätŋqä äukqe.
11 Qu iiŋä qätä äwipiyi, yeeqä ipu, "Ne naqä-qakuä mbqä hui kta-
paŋqunä" ätukuwi. Iŋgaŋi iqu, "Äkŋga ti itmetmä wimqändiyä" tä iqe,
huäŋqäŋqä qävqä imiŋqe.

*Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋgaŋqä**

12 Hiunji naqänäŋä bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqä iquauqä hiunji
kiŋganäŋä iqu ätimäukqe. Quväukuä ique-ique hiunji iqueŋi, Is-
raitqä iqua Pasopaŋqä kŋuä indqänäpiyäŋgaŋi, sipsipqä hui äpäsäpu
gpnä. Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, "Si Pasopa
iutaŋä ymisaŋä dŋqe, ne nätmatqä näwinyäŋi äŋgi kimäkiyatuŋquäwä?"
ätukuwi.
13 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqui,
ändowatätä tii atukqe. "Qe aŋä-himqä yätuŋqä hinyqä. Ämaqä eqä-häkä
meqä hŋqu äqemeŋqiyä. Ga iqueŋi, qänaki wivändqinyqä.
14 Iqu aŋä yäpä yäŋgisa paquvqaŋga, aŋä kaniqueŋi, 'Ämotqueqä
Iqu, si yatŋqä kiyeŋqä äyandowatqiyä' suinyqä. ' "Nyitä, Ŋqä ämaqä
wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iquatä, hiunji naqä tque, buayä natuŋquä aŋä
hiqŋqä äŋgikä?" äyatqiyä,' suinyqä" ätukqe.
15 "Qe ii tquaŋgiyäŋga, iqu aŋä hiqŋqä naqänäŋä haqä yätqä
ämätnäŋqä iqueŋi ämäqesqueŋqiyä. Iquvaŋätä, buayä ŋqätä, näwenyä
imäknänä. Qe iqiŋi, buayä näwenyä inemäkinyqä" ätukqe.

---

† **14:2** Matiu 26:6-13; Lukä 7:36-50; Jonä 12:1-8 ‡ **14:3** Saimonä iqu hiŋuiqänäŋi wänyimäŋqä-täŋä äpmamiŋqä etaŋgi, qu iqueŋi "Wänyimäŋqueä" ätumiŋuwi. § **14:9** Matiu 26:14-16; Lukä 22:3-6
* **14:11** Matiu 26:17-30; Lukä 22:7-38; Jonä 13:1-17:26

16 I tquaŋga, iquaqu eyi, aŋä-himqä yätu ätimäyi, nätmatqä eeqänä
Jisasi Iqu ätukqä-pa imäknätaŋga äqunyiyi, Pasopa iutaŋä ymisaŋä
bŋqeŋqä näwi imäkkiyi.
17 Heaetäŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä, eeqäqua ätimäukuwi.
18 Qu ymisaŋä änäpu äpmapiyäŋganı, Jisasi Iqu, "Nyi naqä-qakuä
etqä. Hesaŋä hŋqu, Nyiŋqä täkqä tuänä. Ii ämaqä Nyitä ymisaŋä anä
änätqäŋuwä iquendaŋä hŋquvqä" ätukqe.
19 I tquaŋga, iqua äwqä-haŋä ämepu, hŋqunä-hŋqunäŋi, "Ii nyi ma!
Qäyutanä?" ätukuwi.
20 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, "He 12 iquendaŋä hŋqueyqä. Ämaqä
Nyitä bretqä hevqä asiu äyämetä äŋgqäqä iqueyqä" ätukqe.
21 "Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi,
'Äpäkonäŋqiyä' ätkqä-pa, Iqu e päkonäŋqiyä. Itaŋgi Ique himä-wiuŋqä
iquau vätŋqä iquenyqe, iqueŋi haŋä-iqä naqänäŋä wimeŋqiyä. Ämaqä
iiŋä imäkätŋqä iqueŋi, känai maunyqä-säpi, ii äŋguä hitäniŋgä" ätukqe.
22 Qu ymisaŋä änäpiyäŋganı,† Jisasi Iqu bretqä hŋqu ämeqe, Goti Ique
"äŋguiqä" ätuäqe, äkutätä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau,
ävqäwätä tii ätukqe. "He mändaupiyä. Tä Nyaqä huiwiyqä."
23 Itaŋi Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe, Goti Ique "äŋguiqä" ätuäqe, iquau
ae äväqetaŋi, eeqäqua iuta äŋguwi.
24 Itaŋi, Iqu tii ätukqe. "Tä Nyaqä häŋeqeqä, Goti Iqu kukŋuä guä
mäsäueŋqe, yäŋänäqŋqä imäkätŋqä diŋqeqä. Nyi ämaqä kuapänäŋä iu
yätamäkqä vätŋqe, ŋqä häŋeqe equatqänä" ätukqe.
25 "Nyi naqä-qakuä etqä. Nyi wainqä-eqe, Goti Iqunä miqäŋga häŋi
nmniqäŋganqe, aŋgumä maŋqä imqänä" ätukqe.
26 Iŋganı qu apqä hŋqu ätpiyi, aŋä-himqä iu äväma, qoqoŋä Olipäŋqä
äukuwi.

*Jisasi Iqu Pitä iqueŋi, " 'Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä' ttŋqinyä"
ätukqeŋqä*‡

27 Ii äwäpiyäŋganı, Jisasi Iqu iquauŋi, tii ätukqe. "Heqä Nyinyqä
quuvqä heqiyqe, mändi päwiŋqiyä. Ii Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi,
tiiŋä ätä äqänäŋqä-payqä.

*'Nyi sipsipqä-miqä ique päkmqänä. Iiŋä imäkqaŋgmdqäŋga, sipsipqä
iqua zä im-imä wepnuwiqä.'*§

28 Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqu, Nyi aŋgi nyivauqumuatqaŋga, Nyi qua Galili
iuŋqä hiŋuiqä emamniqeqä" ätukqe.
29 I tquaŋga Pitä iqu, "Iqua eeqänä, quwqä quuvqä heqiyqe mändi qäyä
äpäwiqaŋguti, nyi ii miqä ymqänä" ätukqe.
30 I tquaŋga Jisasi Iqu, "Nyi naqä-qakuä äktqänä. Heatqä tqueŋi, kuku-
takisqä äkakä hŋquaqu matqäŋga, si Nyiŋqe, 'Nyi Iquenyqä maqŋqeqe,'
hŋquaqu-hŋque ttŋqinyä" ätukqe.
31 Jisasi Iqu ii tquaŋga, Pitä iqu yäŋä äqänätä, "Qäyä eänä. Si äpäkoŋgti,
nyi-pqe anä päkoneŋqeqä. Nyi Sinyqe, 'Iquenyqä maqŋqeqe' matqä
imqänä" ätukqe. Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä eeqänäŋä huiziqua-
pqe, inyänä ätkuwi.

*Gesemäniŋi, Jisasi Iqu Goti Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä**

† **14:22** Matiu 26:26-28; Lukä 22:17-20; 1 Korinä 11:23-26 ‡ **14:26** Matiu 26:31-35; Lukä 22:31-34; Jonä 13:36-38 § **14:27** Sakätiyasi 13:7 * **14:31** Matiu 26:36-46; Lukä 22:39-46

32 Iŋganŋi iqua, aŋä yoqä ‘Gesemäni’ qonätaŋgqeu ätimäupiyi, Jisasi
Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau, “Nyi Goti Iqutä kukŋuä
teŋqueä. He täqi pmapiyä” ätukqe.
33 I ätuäqe, Iqu Pitä ique, Jemisi ique, itaŋga Jonä ique itumeqe, iqua
Iqutä anä äukuwi. Iŋganŋi Iqu haŋä-iqä wimetŋqä iqaŋgqeŋqä, Iqueqä
äwqä tämŋi änä mäwimäŋqä ikqe.
34 Iiŋqe, Iqu tii ätukqe. “Haŋä-iqä tqu, Nyaqä qeqä-quuvqä tämŋi
imbtäumäkqä-qae, ae qäqi äpäkonmqä iqä. He täqiŋi yasämä äminyäpu,
pmapiyä” ätukqe.
35 Iŋganŋi Iqu nänä hmbu äwäqe, qua iqi äqiyäpäknätä, haŋä-iqä
wimeqaŋgqä iqueŋqä huäŋqä hui etaŋgutqe äwimasiyätŋqä, Goti Ique
kukŋuä ätkqe.
36 Iqu, “Aba,† Apiqukiyä. Si nätmatqä äwa mämiqä imäkqä Iquki,
häkä haŋä-iqä-täŋä tqu, huätä mändavä. Iŋäqe Nyaqä änyiŋqeuŋi qäyä
etaŋguti, Tqä äkiŋqä dunä isŋqeqä” ätukqe.
37 I ätäqe, aŋgi äpäqe, ämaqä anä ätuma äukqä iqua hiqaqä witaŋgä
äquŋgqe. Iwä Pitä iqueŋi, “Saimonä iquki, änääŋäŋqäwä? He Nyitä
anäŋi, wäŋqäpu mämiŋqä iquwiuä?” ätukqe.
38 “Yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä yätŋqä diŋqe, he äminyäpu,
Goti Iqutä kukŋuä tpiyä. Hiqä quuvqe, nätmatqä qäyunä imäkqäŋqä
äwinyätaŋgqä-qe, huiwi yäŋänäqŋqä maeqeqä” ätukqe.
39 I ätuäqe, aŋgumä äwäqe, Goti Ique kukŋuä asi, aŋgumä ätukqe.
40 Ae ätuäqe, iquauŋqä aŋgumä äpäqe, iqua hiŋuä kukuäŋuä wiyqaŋgi,
hiqaqä witaŋgä äquŋgqe. Ique kukŋuä äki-äki tupŋqe, änyä maqŋqä
yqänä emiŋuwi.
41 Hŋquaqu-hŋque äwimetäqäŋganŋi, Iqu iquauŋi, “He hiqaqä äwäpu,
hapä yqänä äpmeŋäuä?” ätukqe. “Ga qäpu qenji. Hiunji tä, qäŋga qe
ätimäuqiyä. Hiŋuä qumbu! Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, suqä quvqä
imäkqä iquauä hipa iuŋi, täkqä tqä iuta ävqiyä.
42 He pämä äpmepu, äwanä! Hiŋuä qumbiyä. Huiziuqä hipa iu
nyivätŋqä iqu, ae qäqi ätimäutŋqä iqiyä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä‡

43 Jisasi Iqu kukŋuä ii yqänä tätqätaŋga, Jutasi ämaqä 12 iquau-
taŋä iqu ätimäukqe. Iqutäŋi ämaqä kuapänä, ipäqäyuŋä, ä jävqä a
äqätqa ätimäukuwi. Ämaqä ii, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ä kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä iquatä, itaŋga qokä-apäkä iu miqä iquatä dowatqaŋgä,
ätimäukuwi.
44 Qu änyä upŋqä imäknäpiyäŋganŋi, täkqä-tqä iqu huiziquauŋi, tii
ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä Tqueyqä’ etätmi, kikiyä äwuŋgundi, he Iqueŋi a
äkiqätäpu, yasämä ätuma uwqäpnä.”
45 Qu ätimäupiyi, iqu Jisasi Ique äwimeqe, Iqueŋi, “Näqŋqä-vqä
Iqukiyä” ätuätä, Ique himä kikiyä äwutäŋgqe.
46 Iŋganŋi qu Jisasi Ique itumepu, a yäŋänäqŋqä äkiqätukuwi.
47 Iqua, Ique a kiqaŋguwäŋga, Iqutä qäqi anä tqäumiŋuwä hŋqu,
iqueqä ipäqäyuŋä ämäkäqiyäqe, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-
wiyqä hŋque, qätä mŋä hämänä ätqavämäukqe.
48 Iŋganŋi Jisasi Iqu, “He ipäqäyuŋätä, jävqätä a äqätqa äpquwi, ämaqä
äpäsätä quwä-meqä hŋque a äkiqätätqäŋuwä-pa, Nyi-pqe, iiŋunä etaŋgä
äŋgiqätqäuä?” ätukqe.

† **14:36** Kukŋuä “Aba” ii Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuiyi. Kiqä quati, “Apä.” ‡ **14:42** Matiu 26:47-56; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11

49 “Hiunji ique-ique Nyi hesä anä äpmamä, hiqäva-imäkqä aŋä ququawä
iu näqŋqä vätqätaŋgqä iŋga maŋgiqätqe, suŋqä itqäŋuwäwä? Iŋäqe, he
tä iquwi, kukŋuä Goti Iqueqä bukiu ätnäŋqeunji, qäyunä ätätaŋgqeŋqeqä”
ätukqe.
50 Iŋganji Iqueqä ämaqä iqua, eeqänä zä äväma äwekuwi.

Hikŋä hŋqu zä äukqeŋqä

51-52 Zä ii uwqaŋguwäŋga, hikŋä gquä hŋqunä huäqä hutŋqä hŋqu,
Jisasi Ique qänaki ti äwivändqaŋga, qu iqueŋi a kiqätqaŋguwäŋga, iqu
gque iqinyä iquvesemä, ipätäkqä zä äukqe.

Ämaqä naqä iqua, “Iqu qäyä päkonätŋqeqä,” ätkuwiŋqä§

53 Qu Jisasi Iqueŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquenyqä ätuma äukuwi.
Iŋganji hiqäva-imäkqä naqä iquau, ämaqeu miqä iquau, itaŋga kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä iquatä, qu iqi aquvä äqäŋguwi.
54 Pitä iqu, Jisasi Iqueŋqä, kiŋä-tämä qänaki äumiŋqe. Hiqäva-imäkqä
naqä iqueqä aŋä ququawä iqi ätimäuqe, iqiŋi, iqu ämaqä ämayukä-
imaŋqä iquatä äpme, tä-diyeqä inyimiŋqe.
55 Iŋganji, Jisasi Ique pizqä päkpŋqeŋqä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Is-
raitqä iquau miqä hiuzi iqua qäsäŋä, Jisasi Iqu suqä quvqä imäkätŋqeŋqä
qävqä yanätpiyi, ämävqäŋguwi.
56 Ämaqä kuapänä Iquenyqä quaŋgä kukŋuä täqisqaŋguwä-qe, quvaqä
kukŋui yamuätqäŋqä ikuwi, asänä mäwqaŋgi äquŋguwi.
57 Iŋganji ämaqä hŋqua pämä ämatqäupiyi, Jisasi Iquenyqä quaŋgä
kukŋuä tii ätukuwi.
58 “Ne Ämaqä Tqu tii tqaŋgi äwikque. ‘Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä,
ämaqä-qua mätqe, Nyi äqiyäpnetmä, aŋgumŋi, hiunji hŋquaqu-hŋque
mätmniqeqä. Iŋäqe Nyi hipaetä mamätqä imqänä’ tqaŋgi, äwikqueqä”
ätukuwi.
59 I tqaŋguwä-qe, quvaqä kukŋui asänä mäwqä ikqe.
60 I tqaŋguwäŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqu, iquauä hiŋuä iqi ätqäuä,
Jisasi Ique yatŋqä tii äwikqe. “Ämaqä tä kukŋui Siŋqä ätquwi, änääŋgä?
Si kima hui matqä isŋqätanä?” ätukqe.
61 I tquaŋgqä-qe, Jisasi Iqu kima miqä, Iqueä kukŋuä hui mätquä da
ikqe.
Iŋi, hiqäva-imäkqä naqä iqu aŋgumä yatŋqä tii äwikqe. “Kraisi, Goti Iqu
ne ämineyätŋqä atäuŋuä äkikqä Iqukita? Ä Yoqä haqä yätu ämaetuŋquä
Iqueqä Ymeqä Iqukitanä?” ätukqe.
62 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi qäqunjqä. Itaŋga Ämaqeuqä Ymeqä
Ekqä Iqu, Yäŋänäqŋqä-täŋä Iqueqä hipa ämuaŋgisa pmetaŋgi hiŋuä
qumbnuwiqä. Itaŋga Iqu qaquvqeu pmeqä qäukuä yätuta quvepqaŋgi
qumbnuwiqä” ätukqe.
63 Iqu i tqaŋgqeŋqä, hiqäva-imäkqä naqä iqu äwqä tnäŋä wiŋgaŋgi,
iqueqä gquä quäuqä äpisätä, tii ätukqe. “Iquenyqä kukŋuä hui inä
natpŋqe, ne suŋqä qävqä yatuŋquäwä?
64 Iqueä kukŋui, Goti Ique äkittqiyätä tqaŋgi, qätä äyä äwiyäŋunä. Ga
heyaqä kŋuä imŋi, äänä eyqi?”
Iŋganji eeqänäŋi qu, “Iqu suqä quvqä imäkqä-qae, qäyä päkonätŋqeqä”
ätukuwi.

---

§ **14:51-52** Matiu 26:57-68; Lukä 22:54,63-71; Jonä 18:12-14,19-24

65 Itaŋi ämaqä hŋqua, Iqueŋi makukuä äwqutäpu, hiŋuä huäqä
äkeuätäpu, hipa äpäsäpu, “Si tqu kpäsqiyä? Hiŋuä natiyä” ätumiŋuwi.
Itaŋga ämayukä-imaŋqä iqua, Iqueŋi itmepu hipa äpäkkuwi.

*Pitä iqu, ‘Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä’ ätkqeŋqä**

66-67 Pitä iqu täkŋä yäŋgisa ququawä mäŋi pmetaŋga, hiqäva-
imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä apäkä hui äpäqe, Pitä iqu tä
diyeqä imäknätqätaŋgi äqunäqe, ique hiŋuä yqänä äqunä, “Si Jisasi
Nasäretqätaŋä Iqutä anä äpmetqäŋiyä iqukuiyqä” ätukqe.
68 Ii iiŋä tquaŋgqeŋqä, iqu, “Oeyqä, si ii ätŋi, nyi änyä maqŋqä eŋänä”
ätuäqe, yäpaqäŋgisa äwätä, täkŋä hävqä qänätaŋgqä iqi ätqäukqe.
Iŋganı kukutakisqä hŋqu äkakä ätkqe.
69 Wäuŋuä-wiyqä ii, iqueŋi iqi äqunäqe, aŋgumä ämaqä iqi
tqäutaŋguwiuŋi, “Ämaqä tqu, qutä anä äpmetqäŋuwiqä” ätukqe.
70 Ii käyä ätquaŋgi, Pitä iqu aŋgumä “Oeyä” ätkqe.
Iwä wäŋqä hmbu ti imäŋgaŋga, ämaqä iqi ätqäumiŋuwä iqua, “Si
Galilisaŋä iqukiyqä. Iŋi si oeyä matqä pa. Si, qutä anä äpmetqäŋuwiqä”
ätukuwi.
71 Ga iŋganı iqu tii ätukqe. “Ämaqä tä ätätqäŋuwä Iquenyqe, nyi änyä
maqŋqä eŋä. Nyi quaŋgä etqändi, Goti Iqu, nyi qui nyimäkäŋqiyä.”
72 Iqu kukŋuä iiŋi ae ti tqaŋga, kukutakisqä äkakä huiziqu ätkqe.
Iŋganı Pitä iqu, Jisasi Iqu “Kukutakisqä äkakä hŋquaqu matqäŋga, si
Nyiŋqe, ‘Nyi Iquenyqä maqŋqeqe,’ hŋqaqu-hŋque ttŋqinyä” ätukqeŋqä
kŋuä äwikqe. Iŋganı, iqu iiŋä imäkätäqeŋqä huäqä kiiŋä wuŋgaŋgi, kŋuä
kuapänä äqäkqe.

15

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä**

1 Zä we-huŋgaŋgqetäŋi, hiqäva-imäkqä naqä iqua, kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquautä, ŋŋ ämaqä naqä huiziquautäŋi, qu Israitqä iquau miqä
eeqänäŋä iqua qäsäŋi, kukŋuä naqä-hŋqunä imäkkuwi. Itaŋi qu Jisasi
Ique guä äkiqiyäupu, ätuma Pailoti ique äwikuwi.
2 Itaŋga Pailoti iqu, “Si Israitqä iquau Miqä Naqä Iqukitanä?” ätuätä,
yatŋqä äwikqe.
Jisasi Iqu ämävauqe, “Iiŋi, si qe ätnyä” ätukqe.
3 Iŋganı hiqäva-imäkqä naqä iqua, Jisasi Iquenyqe, “Iqu suqä quvqä iiŋä-
iiŋä imäkätŋqeqä” ätqua äukuwi.
4 Iiŋä etaŋgi Pailoti iqu Iqueŋi, “Si kukŋuä hui kima matqä isŋqätanä?”
ätuätä, yatŋqä aŋgumä äwikqe. “Hiŋuä qunyä. Qu Sinyqe, ‘Suqä quvqä
iiŋä-iiŋä imäkätŋqeqä’ äyä ätqäuä” ätukqe.
5 I tquaŋga, Jisasi Iqu kukŋuä hŋqu mätquä ikqe. Iqu i iqaŋgqeŋqä,
Pailoti iqu, “Kukŋuä hui matqä suŋqä iqutiyä” tä, kŋuä kuapänä ämakqe.
6 Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkäpiyäŋganı, Israitqä iqua, “Ne guä
pmetaŋguwä iquautaŋä iquenyqä äneŋgiyä” tqaŋguwä iqueŋi, Pailoti iqu
huätä äwiquteminqe.
7 Iŋganı ämaqä hŋqua, ämiqä naqä iquau huätä mamanä-tpu ipu, huiu
pizqä äpäkkuwiŋqä guä äpmamiŋuwi. Qutaŋä hŋqu, Baräpasi iquvi.
8 Itaŋga ämaqä kuapä aquvä äqäŋguwä iqua, Pailoti ique äwimepu,
“Hiŋuiqänä imäkminä-pa, iiŋä imäkiyä” ätuäpu, yatŋqä äwikuwi.

---

* **14:65** Matiu 26:69-75; Lukä 22:54-62; Jonä 18:15-18,25-27 * **15:** Matiu 27:1-2,11-31; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16

9 Qu iiŋä tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu, “Israitqä iquau Miqä Naqä Tqueŋi,
huätä equtäutmä etapmqätanä?” ätukqe.
10 Hiqäva-imäkqä naqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä metqätaŋgqeŋqä
äwqä quvqä imäkäpu, Ique ätuma vqaŋguwiŋqä, Pailoti iqu näqŋqä
yasämä eäqeŋqä, ii ätukqe.
11 Pailoti iqu i tquaŋgqä-qe, hiqäva-imäkqä naqä iqua, qokä-apäkiuqä
kŋuä iuŋi hiŋi-hiŋi iwimäkäpu, Pailoti iqueŋi, “Jisasi Iqu qäyä etaŋguti,
Baräpasi Iquenyqeqä” tupŋqä ätukuwi.
12 Iŋgaŋi Pailoti iqu, “Iŋi, ‘Israitqä iquau Miqä Naqä Iqueqä’ ätätqäŋuwä
Iqueŋi, nyi äänä imäkmqäwä?” ätukqe.
13 Iiŋä tquaŋga, qu kima tnäŋä tii ätukuwi, “Iqueŋi, zä-huätati
hunätŋqä imäkiyä!”
14 Iiŋä tquaŋguwäŋga, “Iiŋi suŋqe? Iqu suqä quvqä äki imäkätŋqäwä?”
ätukqe.
Kimaŋi, qu maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu, “Zä-huätati hunätŋqä imäkiyä!”
ätukuwi.
15 I tquaŋguwäŋga, iqu, qokä-apäkiu yeeqä iwimäkätŋqä wiŋgaŋgi,
Baräpasi iqueŋi quŋqä huätä äwiqutekqe. Itaŋga iqu, Jisasi Ique ptqä
päkpŋqä imäkätä, ämaqä mäkä-iqä iquau hipa iu zä-huätatä huepŋqä
äwikqe.
16 Pailoti iqu, iquau vqaŋga, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi, kiyapqä iqueqä
aŋä ququawä yäŋgisa ätuma äpeyäpiyäŋgaŋi, mäkä-iqä huizi iquauŋqä
tääqä ätukuwi.
17 Iŋgaŋi iqua Ique mändi äkittqiyäpu, quaŋgä ämiqä naqä eŋqä-pa
hiätŋqä tii imäkkuwi. Iqiŋi qu iqueŋi, qäkä ipisqä hämänäŋä hŋqu
äwiyätpiyi, guä yäŋä-täŋi ämaqä naqä hŋqueä yŋŋa-näŋä äkuäquväpu,
Iqueä nyuäŋiu ämuäkuwi.
18-19 I imäkpiyi, qu iqueŋi, “Israitqä iquau Miqä Naqä Iquki! Hiun-
jiŋganjqä” ätuäpu, häsuäŋitä Iqueä nyuäŋiu äpäsäpu, Iqueŋi makukuä
äwqutäpu, itaŋga suqä ämaqä naqä hŋqueŋqä ipqä-pa, Iqueŋi qoŋä
äwoktäupu imiŋuwi.
20 Qu Iqueŋi quvqä iiŋi qäpu itquapiyi, iŋgaŋi qäkä ipisqä iqu huätä
ätäuquväpu, Iqueqä qäki aŋgumä äwiyätukuwi. Itaŋi Iqueŋi, zä-huätati
huepŋqä ätuma äukuwi.

Mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi zä-huätati äuekuwiŋqä†

21 Ämaqä aŋä-himqä Sairinisaŋä, Aleksandä iqueqätä, Rupesi iqueqätä,
iquaquiyqä kanä Saimonä iqu, aŋä-himqä yäpaqäŋgisa äpmamiŋqe,
yäŋgisa paquvqaŋgaŋi, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqu zä-huätatä hunätŋqä ze,
iqu metŋqä imäkkuwi.
22 Qu Jisasi Iqueŋi, aŋä yoqä Golketa qonätaŋgqeuŋqä ätuma äukuwi.
Yoqä iiŋi, kiqä quati, ‘Ämaqä nyuäŋä-yäŋiqä.’
23 Iqiŋi qu Jisasi Iqueŋi, wainqä-eqä duŋi marasinqätä qäsä
imäkŋqe, täŋä-huŋqe Iqueqä huiwiuŋi wipti iqiyätŋqä wisäuqaŋga,
Iqu mämotaŋqä ikqe.
24 Iŋgaŋi, mäkä-iqä iqua, Iqueŋi zä-huätati äuekuwi. Iqua, Iqueqä
gquetä ämuasmäŋqetä iwäsäupu, kikiŋä mapŋqä häŋä ikuwi.
25 Qu Iqueŋi zä-huätatiŋi, mäptqä awänä mäpmeqä 9 klokŋga äuekuwi.
26 Quwqä suqä imäkmiŋuwä duŋi, kukŋuä ämitkuwä iqu, ätäpu tii
äqiyekuwi. “Israitqä iquau Miqä Naqä Iqueqä.”

† **15:20** Matiu 27:32-44; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27

27-28 Itaŋga Iqu-täŋä qäqiqiŋi, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä
hŋquaquiŋi, zä-huätatä äuekuwi. Hŋqueŋi, hipa ämuaŋgisa äuepu,
hŋqueŋi qunamäuqäŋgisa äuekuwi.‡
29-30 Ämaqä iqi äpäwäpiyi, qu nyuäŋä ptqä äqiyäpu, Iqueŋi tä sisäwqä
äväpu, tii ätukuwi. “Si, ‘Nyi hiqäva-imäkqä aŋi äpnetmä, hiunji
hŋquaqui-hŋquenyä aŋgi mätqunjqä’ tqä-qukiyqä. Iŋi Tqä-täuä häŋä
iqumuatnätnä, zä-huätatä äunäŋitaŋi, äyaqäsqäŋga biyä!” ätumiŋuwi.
31 Iŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qu-
pqä tä inä äsäpu, “Iqu ämaqä huiziuŋi häŋä iqumuatätŋqä-qe, Iqueqä-
kiuäŋi häŋä miqumuatŋqä iqiyä” ätŋguwi.
32 “Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Iqu, Ique atäuŋuä ikqä, Israitqeu
Miqä Naqä Tqu, äyaqäŋga qua täqinyqä äpä. Ga ne hiŋuä äqunaqe,
Iquenyqä quuvqä heqiyatuŋquänänyä” ätŋguwi. Iŋi, ämaqä zä-huätati
anä äunmiŋiyä iquaqu-pqe, Iqueŋi kukŋuä quvqä inä ätukiyi.

Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä§

33 Itaŋga hiunji quemisqä ae ätimäuqaŋga, qua eeqänäŋä iuŋi, hea
äwäkqe. Awiyqä 3 klokŋgaŋi, we aŋgi äuŋgqe.
34 Awiyqä 3 klokŋgaŋi, Jisasi Iqu maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. “Eloi,
Eloi, lema sapatani.” Kukŋuä iqu, quati tiinji. “Ŋqä Goti Iqukiyä! Ŋqä
Goti Iqukiyä! Si suŋqä nyivquatämäunyä?”
35 Ämaqä qäqiqi ätqäumiŋuwä hŋqua, kukŋuä tä qätä äwipiyi, “Qätä
wipu! Iqu Laisa iquenyqä tääqä ätqiyä” ätkuwi.
36 Ga, ämaqä hŋqu tnäŋä äwäqe, yaaŋuä hui ämeqe, wainqä-
eqä yäŋänäqŋqä iu äyämeqe, hätäkqeu ikätäutä, Jisasi Iqu änätŋqä
äwisäukqe. Iiŋä itä, tii atukqe. “Laisa iqu äpätä, Iqueŋi zä-huätati
äunäŋqe äyaqiyätä itumeŋqutiyä? Hiŋuä äqänanä äpmenä.”
37 Iŋgaŋi Jisasi Iqu maŋä yäŋänäqŋqä ätäqe, hindŋä-meqä
äwquatämäuqe, äpäkoŋgqe.
38 Iŋgaŋi yuä naqänäŋä, hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa imaknmiŋqä
iqu, hituŋuä yätuta iŋgi-iŋgi äpkŋga äpäwiqe, hŋquaqu qe imäkŋgqe.
39 Iŋi mäkä-iqä iquau miqä, Jisasi Ique hiqumuaŋä äwiyä ätqäumiŋqä
iqu, Iqu äänä itä päkoŋgaŋgqe hiŋuä äqunäqe tii ätkqe. “Naqä-qakui.
Ämaqä Tqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iqueyqä!” ätukqe.
40 Itaŋga apäkä hiua, kiŋä näŋisa hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwi. Iuau-
taŋi, Mäliya, aŋä-himqä Maktälataŋä ii, itaŋga Mäliya, Jemisi hikŋä
wäŋqä ique, ä Josepä gueqiyqä känäu, itaŋga Solomiyi.
41 Jisasi Iqu qua Galili iu pmetaŋgaŋi, Ique qänaki äwivändäpu,
yätamäkqä äwimiŋuwä iuae. Ga, apäkä kuapänäŋä, Jisasi Iqutä
Jerusälemäŋqä anä äpkuwä iua-pqe, qäsä iqi ätqäumiŋuwi.

*Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä**

42-43 Hiunji iqueŋi, ii Sämbatqä hapä pmeqä iqueŋqä, nätmatqä
näwinyä imäkqäŋganji. Iutaŋi, mäptqä äwitŋqä ti pmetaŋgaŋi, Josepä
Arämatiyataŋä iqu, Pailoti Iquenyqä zä-miqä, ique äwimeqe, “Jisasi Iqueä
huiwi ämamqeqä” ätukqe. Ämaqä iiŋä iqu, Israitqä iquau miqä eeqänäŋä
iquautaŋä, yoqä naqä inäŋä-täŋu eä, Goti Iqunä miqeuŋqä hiŋuä äqänä
äpmamiŋqä iquvi.

---

‡ **15:27-28** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä. “Goti Iqueä bukiuŋi tii äyä äqänä. ‘Qu Iqueŋi ämaqä quvqä iquatä qäsä itquakuwiqä ätnäqeuŋi,’ iiŋi qäyu hetŋqeŋqä ii itquakuwi.” § **15:32** Matiu 27:45-56; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37 * **15:41** Matiu 27:57-66; Lukä 23:50-56; Jonä 19:38-42

44 “Jisasi Iqueä huiwi ämamqeqä” tquaŋga, Pailoti iqu yäuŋuä iqe,
ämaqä mäkä-iqä iquau miqä ique tääqä ätuätumeqe, “Jisasi Iqu ae
äpäkoŋgqätanä, ä änääŋgä?” ätuätä, yatŋqä äwikqe.
45 Ämaqä iquesa näqŋqä ae ämeqetaŋi, Pailoti iqu, Josepä iqueŋi, “Jisasi
Iqueä huiwi, yqä mayä” ätukqe.
46 Iŋganŋi, Josepä iqu yuä naqä hŋqu mbqä iäqe, Jisasi Iqueä huiwi zä-
huätati äuekuwiuta äyaqiyätä, qua mäŋi ämaeqe, Iqueä huiwi huäqä
äutäqe, ämaqä pizqä pŋqä heqäŋqä hikä ätäŋukuwä aŋä-näŋä imä pŋqä
ekqe. Pŋqä ae eäqe, hikä qŋqaŋä naqä hŋqu, huaqä-huaqä ämiqa qŋqaŋä
ämaptekqe. 47 Mäliya Maktälataŋä iisä, ŋŋ Mäliya Josepä iqueqä känaisä,
Jisasi Ique pŋqä eqaŋgqe, hiŋuä äquŋgiyi.

16

*Jisasi Iqu ävaukqeŋqä**

1 Hiunji Sämbatqe ae äpäwqaŋganŋi, Mäliya Maktälataŋä iu, Mäliya,
Jemisi iqueqä känäu, itaŋga Solomi, qu eqä jinaŋä-weqe mbqä ikuwi. Ii,
qu äma äwäpu, Jisasi Iqueä huiwiu equatpŋqänänyä.
2 Hiunji kiŋganäŋä iqueuä zi-hiŋuä matqä, mäptqä ti eumäuqaŋganŋi,
apäkä iua, Jisasi Ique pŋqä ekqeuŋqä äwäpiyäŋganŋi, tii ätŋguwi.
3 “Ne Jisasi Iqu hikä hovqä äwiŋqä iqueqä hikä qŋqaŋä äptänäŋqe,
huaqä-huaqä ämitä nauteyätŋqe, tqukä?”
4 E äwäpiyä iunda hiŋuä äqunäukuwi, hikä iiŋä iqu, kätanäŋä qäyä
hitaŋgqä-qe, qŋqaŋä mäpmäwänätaŋgi äquŋguwi.
5 Itaŋga apäkä iua, Jisasi Ique pŋqä ekqä yämä äpaquväpiyäŋganŋi, hikŋä
gquä qäpaiqä hämänänäŋä imäkŋqä hŋqu, hipa ämuaŋgisa pmetaŋgi
äqumbiyi, iŋganŋi iua miiqä yäŋä ipu, äwäwa ikuwi.
6 I iqaŋguwäŋga, iqu iuauŋi, “He yäuŋuä miqä pampiyä” ätukqe. “He
Jisasi Nasäretqätaŋä, zä-huätati äuequwä Iquenyqä hiŋuäŋqä äpqäuä.
Iqu ae ävauqäqe. Hiŋuä qumbiyä! Äwäteqä täqiŋi, aaŋqä suänä.
7 Iiŋä-qae, he äwäpu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau, (Pitä
ique qäsä), tii tupiyä. ‘Iqu qua Galiliŋqä hiŋuiqä wäŋqiyä. Iqu ae etkqä-
pa, he Ique iqi qumbŋqäuä’ tupiyä” ätukqe.
8 Iŋganŋi apäkä iua zä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä wiŋgaŋga, ämaqä pŋqä
wiqeuta yäpaqä mäŋgisa ätimäupiyi, iqisaŋi zä äväma äukuwi. Iua
äwäpiyäŋganŋi, zä yqänä iqäwäpu, ämaqeuŋi mätquä ikuwi.

Jisasi Iqu, Mäliya Maktälataŋä ii äwimakqeŋqä†

9 Jisasi Iqu hiunji kiŋganäŋä iqueuä ziŋuä matqäŋga ävauqetaŋi, Mäliya
Maktälataŋä ii-ganä äwimakqe. Iiŋi, dŋä quvqä 7 tqäutaŋgi, Iqu huätä
ändowatkqe.
10 Itaŋi ii äwäqe, ämaqä, Iqutä anä ikämiŋuwä iqua, huäqä-huŋqä
ämepu, kŋuä qiyätqätaŋguwä iu äwimetä, awä ätukqe.
11 Ii, “Jisasi Iqu häŋä pmetaŋgi, äqunäŋänä” tquaŋgi äwiyäpiyä-qe, qu,
“Ii quaŋgä ätqiyä” kŋuä äwikqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä hŋquaqui äwimakqeŋqä‡

12 Itaŋi huizi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqu, aŋä-himqä
iutaŋi äväma, qaŋä wätqätaŋginyäŋga, Jisasi Iqu, iquaquiŋi huitaŋä-qu
imäknä äwimakqe.

---

* **16:** Matiu 28:1-15; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18 † **16:8** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä hiqŋqä 9 iuta 20 buŋqe, maqŋqä eänä. Näqŋqä-täŋä kuapänäŋi, Makä iqu maqiyqä ikqeŋqä kŋuä indqänätqäŋä. ‡ **16:11** Lukä 24:13-35

13 Iquaqu aŋgumä äwiyi, huizi iquauŋi, iquaqui wimeqaŋgqeŋqä
ätukiyi. I tquaŋgiyä-qe, iqua, “Iquaqu quaŋgä ätqinyqä” kŋuä ämakuwi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äwimetä, wäuŋuä äwikqeŋqä§

14 Itaŋi Iqu, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 11 iqua, ymisaŋä änäpu
pmetaŋguwäŋga äwimakqe. Iqu äwimeqe, ämaqä, Ique häŋä aŋgi
pmetaŋgi hiŋuä äquŋguwiŋqä qäyä ätquaŋgä, ga “Qu quaŋgä änatqäuä”
ätuäpu pmetaŋguwiŋqä, Iqu, “He nyuäŋä woyqä imbu, quuvqä maeqiyqe,
suŋqä itqäŋäuä?” ätuätä, yäŋänäqŋqä ätukqe.
15 Itaŋga Iqu iquauŋi, “He qua äwitqutäŋqä-pa kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋi äma äwäpu, ämaqä eeqänäŋä iu awä tupŋqeqä” ätukqe.
16 “Ämaqä quuvqä eqiyätä asŋä ämeqä iqueŋi, Goti Iqu häŋä iqumu-
atäniqe. Itaŋga ämaqä quuvqä maeqiyqä iqä iquenyqe, Goti Iqu, ‘Häŋä
mäpmeqä yäŋqiyä’ täniqeqä.
17-18 Ämaqä quuvqä eqiyquwä iqua, wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä tiiŋi
imäkäpnuwi. Nyaqä yoqeta, dŋä quvqä huätä ändowatpnuwi. Iqua
kukŋuä änyä-häŋi ätpnuwi. Quwqä hipaitä qämakä a ämaqätpnuwi.
Eqä quvqä ämbqe, qui mäwimäkqä yäniqe. Itaŋga ämaqä täŋä-yaqä
witaŋgpqeuŋi, hipae haqeqi äwiyquwi, äŋguä imämbnuwiqä” ätukqe.

*Goti Iqu Jisasi Iqueŋi, qäukuä yätuŋqä ätuma ekqeŋqä**

19 Naqä Jisasi Iqu, iquauŋi kukŋuä qäpu tquaŋga, Iqueŋi qäukuä
yätuŋqä ätuma ekqe. Itaŋga Iqu Goti Iqueä hipa ämuaŋgisa äpmakqe.
20 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua im-imä äwäpu,
kukŋuä awä ätuäkämiŋuwi. Kukŋuä naqä-qakuä hitaŋgqeŋqä
motquapŋqe, Naqä Iqu yäŋänäqŋqä vqaŋgi, iqua ämaqä mimäkqänäŋi
imäkäkämiŋuwi.

§ **16:13** Matiu 28:16-20; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23 * **16:17-18** Lukä 24:50-53, Wäuŋuiŋqä 1:9-12

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Lukä iqu äqäkqe

Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Bukä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä Lukä iqu äqäkqeu, ne hiŋuä tiiŋä äqunäŋu. Jisasi Iqu, ämaqä Israitqä iquautä, qokä-apäkä huizitäŋi, Aŋgumä Itmeqä-quvi. Jisasi Iqu, wäuŋuä ipäqiyätäqäŋganŋi, qokä-apäkiu, tiiŋä ätumiŋqe. Dŋä Äŋguä Iqu, iwimäkqaŋgi, Iqu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä äŋgui, ämaqä quvqä iquau ätukqe. Naqä-qakuiqä, Bukä tqu tiwiqä kuapänäŋi, Jisasi Iqu, qokä-apäkä haŋä-iqä äki-äkitaŋi, metqätaŋguwiŋqe, huäqä äwunätä, äŋguä iwimäkmiŋqeŋqä.

Jisasi Iqu, quŋi äŋguänä iwimäkqaŋgqeuŋqä, qokä-apäki aquvänä imiŋuwi. Mäliyai, Ique nyquaŋga, qu yeeqä ikuwi. (Lukä 1:42-48 ä 2:10 hiŋuä qunyä.) Bukä Iqueqä qäpuŋi, Jisasi Iqu qäkuä yätuŋqä ekqetaŋi, qu yeeqä naqänäŋä ikuwi. (Lukä 24:52 hiŋuä qunyä.)

Nätmatqä kuapänäŋi, Jisasi Iqueä äpmeqeuŋqe, Lukä iqunä tiwiqä ikqäqe. Kukŋuä iiŋä iqua, bukä tque äqänäŋqe, huizi iquauŋi maqŋqä eä. Kukŋuä ktqä, ämaqä Sämaliya pmeqä iqu, ämaqä äpäkkuwä ique yätamäkqä äwikqeŋqätä, ä kukŋuä ktqä, ymeqä iqu kanique ävämakqeŋqätä, ä kukŋuä ktqä huizi, Jisasi Iqu ätkqeŋqätäŋi, Lukä iqunä äqäkqe. Tiwiqä Säkiyasi, ämaqä mbqä motauqä iquenyqe, Lukä iqunä äqäkqe.

Tiiŋäpqe inänji. Suqä tääqä yäŋänäqŋqä tqeuŋqä, ä Dŋä Äŋguä Iqueä wäuŋuiŋqä, ä Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iuqä suqä quvqä huätä mamäuqeŋqätäŋi, ii äqäkqe. Itaŋga kukŋuä kuapänäŋi, apäkä iua imäkmiŋuwä iiŋqätä, qäsä äqäkqe.

Lukä iqueä tuwaŋui, bukä tqu qapu miqä danä iqi, oee. Bukä, ne täŋga ‘Wäuŋuiŋqäuä’ ätätuŋque, Lukä iqunä äqäkqe. Ii tiwiqä, nätmatqä eeqäpnäŋä, Jisasi Iqu qäukuä yätuŋqä ae ekqäŋga, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäŋqä ändowatkqä iqua, imäkmiŋuwiŋqeyi.

Lukä iqu, Jisasi Iquenyqä näqŋqä äŋguä ämetä, tuwaŋuä äqäkqeŋqä

1-2 Jisasi Iqu nesä pmetaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä ekqeŋqe, Iqueqä kukŋuä awä-tqä iqua, nätmatqä eeqänäŋi hiŋuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä iqua qaŋä ikipu, kukŋuä awä änatmiŋuwi. Itaŋga ämaqä kuapänäŋi, iqua qätä äwiyäpu, bukä yamwiqä äqäkuwi.

3-4 Nyi wäuŋuä ipäqäkqä duta, yatŋqä iqa äpqinjaqänmi, täŋganŋi nyi nätmatqä eeqänäŋä ätimäuqaŋgqeŋqä kŋuä äŋguänäŋi ämeqänä. Tipilusi naqä iquki, qu nätmatqä eeqänäŋiŋqä ämäktquakuwä iiŋqe, si näqŋqä eätnä, “Ii naqä-qakuiqä” ttŋä diŋqe, täŋganŋi nyi sinyqä bukä qäyunä äqiyätmä emqä di ktapmqänä.

Eŋätqä hŋqu Sakätiyasi iqueŋi, Jonä iquenyqä ätukqeŋqä

5 Ämaqeu miqä naqä Heroti iqu Jutiya iu mitqätaŋganŋi, hiqäva-imäkqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe Sakätiyasi ique. Ämaqä iqutä wäuŋuä anä iqe, iquauqä yoqe Äpaisa iquai. Sakätiyasi iqueqä apäkiyqä yoqe, Älisapetqi. Ii hiqäva-imäkqä iquauqä kaqä, Aronä iquesaŋä iiyi.

6 Iyaqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, Iqueqä kukŋuitä, suqetä,
eeqänä qänaknä isinyä, jänänäŋä äpmamiŋiyi.
7 Älisapetqi qokitqä etaŋgi, iyaqu ymeqä maeqä enyä, qoyaŋä-äpäyaŋä
äpmamiŋiyi.
8 Hea hŋqueŋi, ämaqä Äpaisa iqua Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva
imäkätqätaŋguwäŋga, Sakätiyasi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi
wäuŋuä iqämanmiŋqe.
9 Iŋgaŋi iqua quwqä suqä iwäsäuqäŋqä imäkäpu, Sakätiyasi iqu Naqä
Iqueqä aŋä hiqŋqä pmua iŋgisaŋqä äwätä, nätmatqä jinaŋä-weqä tä
iketŋqä diŋqä, atäuŋuä ikuwi. 10 Iqu hiqŋqä pmua iuŋqä uwqaŋga,
qokä-apäkä aquvä äqäŋguwi, qu yäpaqä mäŋgisa äpmapu, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätqämanmiŋuwi.
11 Iŋgaŋi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä hŋqu, hiqŋqä yäpä iŋgisa
jinaŋä-weqä ttawä iŋiu, hipa ämuaŋgisa tqäutaŋgi äquŋgqe.
12 Iqu ique hiŋuä e äqunäqe, änä mäwimäŋqä itä, zä kiiŋä ikqe.
13 Iŋgaŋi eŋätqä iqu, “Sakätiyasi iquki, si zä miqä panä” ätukqe. “Goti
Hanjuwä Iqu saqä tääqä ätŋi, qätä ae äkiyäŋqe. Tqä apäkä Älisapetqi,
ymeqä qokä hŋqu nyuäŋqiyä. Iqueqä yoqe, ‘Jonäuä’ nyuätqätŋqä.
14 Iŋgaŋi, saqä äwqe, aaŋä yeeqä kuapä kinyäniqeqä. Ämaqä
kuapänäŋi, ymeqä iquenyqä aquvänä ipnuwiqä.
15 Aquvänä iqä qakui, tiinji. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi,
ämaqä naqä-qu äpme, wainqätä, eqä ämaqä iquauqä kŋuä indqäŋqe
qui wimäkqetä, maŋqä yäniqeqä. Ymeqä iqu känäwä äwqä imä yqänä
mnätaŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, iqutä anä pmetäniqeqä.
16 Iqu iqueqä wäuŋuä imäkätqätaŋgi, Israitqä kuapänäŋi, iquauqä suqä
hŋgisanäŋi huätä ävquatämäupu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qätä
äwiyäpu, qänaknä ipnuwiqä.
17 Iqu Laisa iqueuä suqetä, yäŋänäqŋqetä ämetä, Naqä Ique hiŋuiqä
wimeniqeqä. Qunuŋuatä, ymeqä iquatä, äwqä naqä-hŋqunä imbŋqä
imäkätä, ämaqä hŋgisanä itqäŋuwä iquauŋi, kŋuä äkunmäknäpu,
iquauqä kŋuä indqäŋqe äŋguänäŋä metpŋqä imäkäniqeqä. Iqu ämaqä
iquauŋi, Naqä Iqu äpätqäŋgaŋqä näwenyä e imäkäniqeqä” ätukqe.
18 Sakätiyasi iqu eŋätqä iqueŋi, “Saqä kukŋuiŋqe, naqä-qakuiqä kŋuä
nyätŋqe, nyi näqŋqe äänä himqäwä? Nyitä ŋqä apäkisä, ye quväukuä
kuapänä ae ämäyaqutäuqeqä” ätukqe.
19 Eŋätqä iqu kimaŋi, “Nyi Gapleti iqunjqä. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä
hipeŋuä iqi ätqäuŋänä. Iqu nyi kukŋuä äŋguä täŋqä awä ktmqä
änändowatqiyä.
20 Nyaqä kukŋuä tä hea qayunäŋäŋga, naqä-qakuänäŋä timäuniqeqä.
Iŋäqe si nyaqä kukŋui qätä manyiyqä iŋä-qae, hea nätmatqä tä
timäuqaŋgaŋqe, kukŋuä matqä isŋqinyä” ätukqe.
21 Sakätiyasi iqutä, eŋätqä iqutä, iquaqu kukŋuä
tqämanätqätaŋgiyäŋgaŋi, ämaqä yäpaqä mäŋgisa ätqäumiŋuwä iqua,
Sakätiyasi iqu aŋä yäpä yäŋgisa äpakä pmetaŋgqeŋqä, iquenyqä hiŋuä
äqumbu äpmapu, kŋuä kuapänä indqänmiŋuwi.
22 Iqu hŋgaŋqä imänjaqänäqe, hŋgaŋi yäpaqä mäŋgisa ätimäuqe,
kukŋuä mätquä iqaŋga, qu iquenyqe, iqu aŋä pmua iŋgisa äpme, wätqä
eŋqä-pa äqunätänjqe, näqŋqä ämakuwi. Iqu kukŋuä matqä itä, iqueqä
hipa itänä wätqä eŋqä-paŋi imäkkqe.
23 Qänakndaŋi Sakätiyasi iqu, iqueqä wäuŋuä Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä
iuŋi qäpu iäqe, iqueqä aŋämqä äukqe.

24 Iŋganji iqueqä apäkä Älisapetqi, äwqä-täŋä eä, iiyqä anä yäpä yäŋgisa
zä qanuä hipa hŋgi eeqä äpmaminqe.
25 “Goti Hanjuwä Iqu huäqä äwunätä äŋguänä inyimäkqiyä. Nyi
qokitqä äpmamä womba änyinminqe, täŋganji Goti Hanjuwä Iqu huätä
ämanmäuqiyä” ätkqe.

Eŋätqä iqu Mäliyauŋi, Jisasi Ique nyuäniqeŋqä ätukqeŋqä

26 Älisapetqi äwqä-täŋä qanuä 6 pmetaŋganji, Goti Hanjuwä Iqu eŋätqä
Gapleti iqueŋi, Galilisäŋä iŋgi anä-himqä Nasäretqäŋqä ändowatkqe.
27 Iqiŋi iqu apäkä hitqä, qokätä hiqaqä mäwiqä iminqä hui, iiyqä yoqe
Mäliyau äwimakqe. Ii Josepä iquenyqä ätminuwi. Josepä iqueqä kawiqu,
ämaqä naqä Dewiti ique.
28 Eŋätqä iqu apäkä ii äwimeqe, “Si äŋguä äpmeŋinyä. Goti Naqä Iqu
sinyqä kŋuä äŋguänäŋä indqänätä, sitä anä äpmenä” ätukqe.
29 Ii kukŋuä tä qätä äwiyäqe, änä-änä mäwimäŋqä itä, “Änääŋqä
dqutiyä?” kŋuä äwikqe.
30 Eŋätqä iqu, “Mäliya, si zä miqä panä!” ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu
nätmatqä äŋguänäŋiŋqä, si atäunuä ae äkiyqeqä.
31 Si äwqä eätnä, Ymeqä Qokä Hŋque misiŋiqä. Iqueqä yoqe, ‘Jisasiuä’
nyuättŋäŋqeqä.
32 Iqu Naqä-qu etaŋguti, ämaqä iqua, ‘Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä
Ymeqeqä’ tpnuwiqä. Goti Hanjuwä Iqu iwimäkqaŋguti, Iqu qokä-apäkä
iunji, Kiqä kawiqu Dewiti iqu äpmetä ämiminqä-pa, e miniqeqä.
33 Iqu hueqä-himqä Jekopä iquesaŋä iquauqä Naqä-qu eä, hea ique-
ique pmetäniqeqä. Iqueqä ämiqä iiŋi, qäpunä maeqä da, e witäniqeqä”
ätukqe.
34 I tquaŋga Mäliya eŋätqä iqueŋi, “Tä äänä timäutŋqä tnyä? Nyi qoki
maeqinjqä” ätukqe.
35 Eŋätqä iqu kimaŋi, “Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu si
äkimetä, Iqueqä yäŋänäqŋqe äkpatqiyäŋqiyä. Ymeqä si änyuesqä Iqu,
Goti Iqueqänä hiätaŋguti, qu Iquenyqe, ‘Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqeqä’
tpnuwiqä.
36 Qätä nyiyä! Apäkä äpäyaŋä tqä sämaqi Älisapetqi-pqe, ymeqä hŋqu
inä nyuäŋqiyä. Iinyqe, ämaqe, ‘Apäkä täsi qokitqeqä’ ätuminuwä-qe,
qaŋuä 6 päwqaŋga, ii äwqä-täŋä äpmenä.
37 Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di imäkäŋqiyä”
ätukqe.
38 Iqu e tquaŋga Mäliya ämävauqe, “Nyi Naqä Iqueqä wäunuä-
wiyqinjqä. Si tä ändŋä-maŋi, ätimäunqiyä” ätukqe. Ii iiŋä tquaŋga,
eŋätqä iqu ävämakqe.

Mäliya äyätä, Älisapetqi äwimakqeŋqä

39 Iŋganji Mäliya, qoqoŋä Jutiya-täŋä iŋgiŋqä anä-himqä hŋquenyqä
maqänä ekqe.
40 Anä-himqä iu ätimäuqe, Sakätiyasi iqueqä anä yäpä yäŋgisa äpäyätä,
Älisapetqiŋi, “Hiunjiŋganjqä” ätukqe.
41 Iŋganji Älisapetqi, iuä manji qätä wiyqaŋganji, ymeqä iqu äwqendanji
ämeŋä iqaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu Älisapetqiyqä äwqeunji kuapänä ämŋgqe.
42 Iŋganji ii Mäliyau tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Apäkä eeqänäŋä
iua äpmetaŋguwä-qe, Goti Hanjuwä Iqu si äŋguä ikimäkqiyä. Ymeqä si
misŋqä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu Ique-pqe äŋguä iwimäkqiyä.

43 Nyi änäänäwä? Nyi apäkä naqinyä maeqä etaŋgqä-qe, ŋqä Naqä
Iqueqä känaiki änyimenyä.
44 Qätä nyiyä. Si nyi tääqä ändŋäŋganı, nyi qätä kiyqaŋga, ymeqä äwqä
tämŋi aquvänä itä, ämeŋä iqäqeqä.
45 Si Goti Hanjuwä Iqu äktqeŋqä, ‘Naqä-qakuä, ätimäuŋqiyä’ kŋuä
indqäŋgŋi, äwqä yeeqä iŋqikiyqä” ätukqe.

Mäliya, Goti Iqueqä yoqä haqä ämamäutä, apqä ätkqeŋqä

46 Ii i tquaŋga, Mäliya tii ätukqe.
“Nyaqä äwqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuqiyä.
47 Nyaqä quuvqe, Goti Häŋä Inyimäkqä Iquenyqä yeeqä änyiŋgiyä.
48-49 Nyi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä apäkä hiŋgiŋqä-qenyä, Iqu nyinyqä
kŋuä äŋguänäŋä indqäŋgi. Goti Yäŋänäqŋqä Iqu äŋguänäŋä ny-
imäkqeŋqe, ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquatä, qänaknda pmapnuwä
iquatä, ‘Apäkä täsiŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋi iwimäkkqeqä’ tp-
nuwiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, aaŋä pmua äqonänä.
50 Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquautä, qänaknda pmapnuwä iquautä,
Ique qätä wiyqä iquauŋqe, Iqu qeqä wimäŋgaŋgi äŋguä imäkqä-queqä.
51 Iqu, hipa wäuŋuä yäŋänäqŋqä iqä-queqä. Ämaqä ‘Ŋqä-näuä äŋguä
eäŋänä, nyi imäkmqänä’ kŋuä indqäŋqä iquauŋi, Iqu hiŋginäwa dowatqä-
queqä.
52 Ämaqä naqä iquauqä yäŋänäqŋqe huätä mamäuqä-queqä. Ämaqä
yäpä iqiŋä iquauä yoqe, haqeqä vauqumuatqä-queqä.
53 Ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iquauŋi, kuapänä vqä-queqä.
Ämaqä nätmatqä kuapänä-täŋä iquauŋi, huätä qanyä dowatqä-queqä.
54-55 Iqu neqä atqä-awäkau kukŋuä guä ämäsäutä, ‘Aprähamä
iqueŋqätä, iqueqä kaqä-kawäkauŋqätä, qeqä hea ique-ique
nyimäŋguäniqeqä’ ätukqeqä. Iqu kukŋuä iiŋqe kŋuä indqänätä, Iqueqä
wäuŋuä-wiyqä Israitqä iquau yätamäkqä vqä-queqä” ätukqe.
56 Mäliya e ätuäqe, Älisapetqisä qaŋuä hŋquaqui-hŋque äpmeqe, kiqä
aŋämqä aŋgi äpäwäkqe.

Älisapetqi, Jonä ique ämikqeŋqä

57 Älisapetqi iŋganı ymeqä qokä hŋque ämikqe.
58 Ämaqä iisä qäqiqi äpmamiŋuwä iquatä, iiyqä käyämaqä iquatä, qätä
äwipiyi, Goti Hanjuwä Iqu qeqä äwutätä, yätamäkqä vqaŋgqeŋqä, iqua
iisä aquvänä anä ikuwi.
59-60 Hea 8 päwqaŋga, qu ymeqä hayuqä-täŋä iqueqä huiwi häuä
ktäupŋqä aquvä äqämbiyi, iqueqä kaniqueä yoqä, “Sakätiyasiuä”
nyuätanä-tpu iqaŋguwäŋga, känai, “Oeyä, ne iqueqä yoqe, ‘Jonäuä’
nyuätatuŋqueqä” ätukqe.
61 Iŋi, “Änäänäŋqäwä? Ämaqä sitaŋä hui, yoqä iiŋi maqoŋqä iŋäuä”
ätukuwi.
62 Iqua e ätupiyi, Sakätiyasi iqu iqueqä kŋui ämotquetŋqä diŋqä, ique
atäuŋuä äwikuwi.
63 Itaŋga iqu, iqua zä-heauqä muaepŋqä hipaitänä atäuŋuä äwikqe. Iqu
zä-heauqä iuŋi, “Iqueqä yoqe, Jonäuä” äqäkqe. Iqu e qäyqaŋgqeŋqä iqua
yäuŋuä ikuwi.
64 Iŋganı, Sakätiyasi iqu kukŋuä matqä äpmamiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu
äŋguä iwimäkqaŋgi, iqu kukŋuä ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä
ämamäukqe.

65 Nätmatqä huitaŋä e timäuqaŋgqeŋqä, ämaqä iqi äpmamiŋuwä iqua
zä ikuwi. Iŋganı ämaqä Jutiya iu qoqoŋä im-imä pmeqä iqua, kukŋuä
kuapä ätmiŋuwi.
66 Ämaqä kukŋuä qätä e äwikuwä iqua, “Goti Hanjuwä Iqu ymeqä
däŋä iqutäŋı, anä pmeŋqiyä” kŋuä e indqämbiyi, “Ymeqä iqu, änääqu
heniqätiyä?” ätkuwi.

Sakätiyasi iqu hiŋuä ätukqeŋqä

67 Dŋä Äŋguä Iqu, kaniqu Sakätiyasi iqutä kuapänä muŋganŋgi, iqu
hiŋuä tii ätukqe.
68 “Israitqä iquneqä Goti Hanjuwä Naqä Iqu, Iqueqä ämaqä
iqune, haŋä-iqä-täŋä pmetaŋgu änemetä, yätamäkqä äneyätä aŋgi
inätmeqeŋqe, ne Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuanä.
69 Iqu imäkqaŋgi, Ämaqä Yäŋänäqŋqä Hŋqu häŋä inemäkätŋqä eqi.
Iqueqä wäuŋuä-wiyqä Dewiti iqueqä hueqä-himqä iuqä awä iqisa eqi.
70 Iqu hiŋuiqänä hiŋuä-tqä iquauä manıuta ätkqä-pa, iiŋä
ätimäuqiyä.
71 Neyaqä mäkä-huŋqä iquauqätä, himä-wiuŋqä iquauqätä, hipa iuta
aŋgi inetmetŋqä e imäkqiyä.
72-73 Iqu atqä-awäkaŋqä qeqä äwutätä, awiqu Aprähamä iqutä kukŋuä
guä äumäsäuekqeŋqä kŋuä indqänätä e imäkqiyä.
74 Neqä ämaqä mäkä-huŋqä iquauqä hipa iuta aŋgi inetmeqaŋga, ne
zä mäneŋqä iqaŋguti Iqueuä wäuŋui wiyquatuŋqueqä.
75 Iiŋä etaŋgi ne hea ique-iqueŋı, Iqueqä hiŋuä iqiŋi, suqä
äŋguänäŋinä itanä, Iqueuä wäuŋui imäkquatuŋqueqä.
76 Ga ŋqä ymeqä iquki, sinyqä tii tpnuwiqä. ‘Iqu Goti Haqä Yätutaŋä
Iqueqä hiŋuä-tqä iqueqä.’ Quati tiinjqä. Si Naqä Iquenyqä hiŋuiqä
äwätnä, hänaqä näwenyä imäktŋäŋqeqä.
77 Si iiŋä imäktŋäŋqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauŋı, Iqu
iquauqä suqä quvqe huätä ämamäutä, häŋä iwimäkäniqeŋqä näqŋqä
wisŋäŋqä diŋqeyi.
78 Ämaqä iquauŋqä qeqä wimäŋganŋgi, e imäkqe, qäukuä yätutaŋı
we-huŋqä hŋque mäptqä ätätŋqä-paŋı, nenyqä iiŋä dowatäniqeqä.
79 Ne aŋä hiawiqä imä pmetaŋgua, Iqu neqä huiwä zä iiŋqe ktqä
namäuqaŋga, mäptqä ätätŋqä-paŋä iiŋi we-huŋqe ne naunätä hänaqä
ämänätqueqaŋguti, ne äwqä haŋuä änyätanä qeiqinyä pmetaniqueqä”
ätukqe.
80 Ymeqä iqu naqä eätä, iqueqä quuvqe yäŋänäqŋqä ämeqe, qänakŋi,
Israitqä iquauqä hiŋuä iqi tqäuniqäŋganŋqe, iqu aŋä avqŋqä imä
äpmamiŋqe.

2

*Jisasi Ique ämikqeŋqä**

1 Iŋganı ämaqä naqä Romätaŋä iqu, ämaqä iqueqä ämimiŋqä eeqänäŋä
iuqä yoqä ämepu a täupŋqä, kukŋuä yäŋänäqŋqä änyä-häŋä hui
imäkkqe. Iqueqä yoqe, Sisa Okastusi ique.
2-3 Iqu e tqaŋga, ämaqä eeqänäŋi, qu quwqä yoqä inä mapŋqänä,
quwqä aŋä yäuä duŋqä aŋgumä äukuwi. Iŋganı qu ämaqä iuqä yoqe
änyä qe ämakuwi. Siliya iŋgisanı, Kuiliniyäsi iqu kiyapqä wäuŋuä itä
äpmamiŋqe.

---

* **2:** Matiu 1:18-25

4 Josepä iqu hueqä-himqä Dewiti iquesaŋä eä etaŋgi, iqu Nasäretqä
iu ävämaŋi, Betlähemäŋqä ekqe. Ämiqä naqä Dewiti iqu hiŋuiqänäŋi,
Betlähemä iu äpmamiŋqe. Nasäretqäŋi, qua Galilisäŋä iŋgisayi.
Betlähemäŋi, qua Jutiya-täŋä iŋgisayi.
5 Mäliyaŋi, iquenyqä ätmiŋuwi, ii äwqä-täŋi etaŋgi, qu iyaquvqä yoqä
mapŋqä, Josepä iqu iisä anä äukiyi.
6 Iyaqu Betlähemä iu äpmayi, Mäliya ymeqä nyuätŋqä hiŋuä äwqäŋgqe.
7 Ga ii Ymeqä Qokä Hitmqä Ique änyuäqe, ämaqä iquauqä aŋä hiqaqä
wiqe hma etaŋgi, yuä huäqä ätuätä, bulumäka iquauqä buayäŋqä hevqä
iu äwätekqe.

Eŋätqä iqua, sipsipqä-miqä iquau äwimakuwiŋqä

8 Heatqä iqueŋi, Betlähemä-täŋä qäqiqiŋi, sipsipqä-miqä hŋqua
iquauqä sipsipqä ämipu, qamqä iqi äpmamiŋuwi. 9 Iŋgaŋi Naqä Iqueqä
eŋätqä hŋqu, iquauqä hiŋuä iqi maqänä tqäuqaŋga, Goti Hanjuwä Iqueqä
we-huŋqe, iquau we äwuŋgqe.
10 Iqua iiŋä äqumbiyi, zä kiiŋä iqaŋguwäŋga, eŋätqä iqu, “He zä miqä
pambiyä!” ätukqe. “Nyi henyqä kukŋuä äŋguänäŋi, ämaqä eeqänäŋi
yeeqä naqä-qakuänäŋä ipŋqä äma äpqänä.
11 Täŋgaŋi Dewiti iqueqä aŋä-himqä täutaŋi, Ymeqä Hŋqu eqiyä. Ymeqä
Iqu, ämaqä eeqänäŋä hiqä haŋä-iqetaŋi, häŋä equmuatäniŋqä Iqueqä.
Iqu Naqä-qu eä, Kraisi, he ämeyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iquvqä.
12 He Iqueŋi, hiŋuä tiiŋä äqumbiyitaŋi, näqŋqä mapŋqäuä. Iqu
yuä huäqä äutnä, bulumäka iquauqä buayäŋqä hevqä iu witaŋguti
qumbŋqäuä” ätukqe.
13 Eŋätqä iqu e tquaŋga, eŋätqä kuapänäŋä iqua, qäukuä yätuta
maqänä äquveppiyi, iqutä anä äpmamiŋuwi. Iqua Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqä haqeqä ämamäupu, tiiŋä ätkuwi.
14 “Qäukuä haqä yätuŋi, Goti Hanjuwä Iqu yoqä naqä-täŋiyi. Iŋi
qua buŋi, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä wimäkätŋqä äwinyätŋqä
iquauŋi, äwqä haŋuä di ävqiyä.”
15 Iŋgaŋi eŋätqä iqua äväma, qäukuä haqä yätuŋqä aŋgumä
äyqaŋguwäŋga, sipsipqä-miqä iqua kukŋuä tii ätŋguwi. “Naqä Iqu
nätmatqä ae ämänätqueqä-qae, ga e ätimäuqä-qinyqä hiŋuä qunatuŋquä
Betlähemä duŋqä jänänä äwanä.”
16 E ätmbiyi, maqänä äupiyi, iqua Mäliyautä, Josepä iquesä, Ymeqä
Hayuqä-täŋä bulumäka buayäŋqä hevqä iu witaŋgi ämäqumuakuwi.
17 Iqua e äqumbiyi, nätmatqä eeqänäŋi, eŋätqä iqu Ymeqä Iquenyqä
ätukqeŋqä awä ätukuwi.
18 Iqua awä e tquaŋgä qätä äwikuwä iqua, kŋuä kuapänä indqäŋguwi.
19 Mäliya nätmatqä eeqänäŋiŋqä kŋuä huätä mävquatämäuqä da, kŋuä
yqänä indqänä äpmamiŋqe.
20 Iŋgaŋi sipsipqä-miqä iqua aŋgi äwäpiyäŋgaŋi, nätmatqä qätä
äwiyäpu hiŋuä äquŋguwiŋqe, Goti Hanjuwä Ique yeeqä äväpu, Iqueqä
yoqä haqeqä ämamäukuwi. Nätmatqä eeqänäŋä eŋätqä iqu ätukqä-pa,
qäyunä qe ätimäukqe.

Jisasi Ique yoqä änyuätkuwiŋqä

21 Ii Ymeqä ämikqä hiunji 8 ae äpäwqaŋga, Iqueqä huiwi häuä äktäupu,
yoqä änyuätkuwi. Känai äwqä änyä etaŋga eŋätqä iqu ätukqä-pa
“Jisasiuä” änyuätkuwi.

Simiyonä iqu, Jisasi Iquenyqä hiŋuä ätkqeŋqä

22 Iyaqu Mosisi iqu ätkqeuŋi qänaknä isinyä, hea 40 qanyä ae äpmayi,
akiyä änyäsinyä Ymeqä Iqueŋi Naqä Ique wiyŋqä, Jerusälemäŋqä ätuma
ekiyi.
23 Ii tiiŋiŋqe. Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iuŋi, ymeqä vqeŋqe,
tiiŋä äqänätaŋgiyi. *“Hiveqä-yaqueqä, ämaqä, ymeqä qokä hitmqä*
eeqänäŋä iquauŋi, Naqä Ique wipŋqä.”†
24 Iyaqu yäŋiŋi, akiyä nyämänäsinyä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqe
qänaknä isinyä, hiqäva imäkiyŋqä ekiyi. Bukä iuŋi, tiiŋä qänätaŋgi,
“Yŋŋä-heeqä hŋquaqu mapŋqti, ä yŋŋä-quaunyqä meqä hŋquaqu
mapŋqti.”‡
25 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu Jerusälemä iu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe,
Simiyonä ique. Iqu suqä äŋguänäŋinä imäkätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä
qänaknä imiŋqe. Iqu Israitqä iquauqä yätamäkqä väniqä iqueŋqä hiŋuä
äqänä pmetaŋgi, Dŋä Äŋguä Iqu, iqutä anä äpmamiŋqe.
26 Qäŋganäŋi Dŋä Äŋguä Iqu, “Si Kraisi Ämaqä he ämeyätŋqä Goti Han-
juwä Iqu atäuŋuä ikqä Ique hiŋuä ganä äqunŋi, iŋga päkondŋäŋqeqä”
ätukqe.
27-28 Hiunji iqueŋi, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä vqaŋga, iqu hiqäva-imäkqä aŋä
duŋqä äukqe. Iŋgaŋi Jisasi Iqueqä kaniqutä, känaisä, kukŋuä-suqä iu
qänaki isinyä imäkiyŋqä, Ique äma pqaŋgiyäŋga, Simiyonä iqu atukuä
ämaitä, Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätätä, tiiŋä ätkqe.
29 “Naqä Iquki, nyi Tqä wäuŋuä-kiyqunjqä. Si ändkŋä-ma, nyi äwqä
haŋuä iiŋqetä umqä, hiŋuinä ŋqänäwqatiyä.
30 Nätmatqä Si imäkŋi, ämaqä iqune häŋä inemäkqä di etaŋgi, nyi
hiŋuä ae äqunäŋänä.
31 Si nätmatqä iiŋi, ämaqä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä iquauqä hiŋuä
iqisaŋi näwinyä ae imäkŋiqä.
32 Iqu Israitqä, Tqä sämaqä iquau, yoqä naqä ävätä, ämaqä huiziquau
we-huŋqä vätŋqeqä” ätukqe.
33 Simiyonä iqu Ymeqä Iquenyqä e tquaŋgqeŋqä, kandä-känatä, kŋuä
kuapänä indqäŋgiyi.
34 Iŋgaŋi iqu, Goti Iqu imbquau äŋguä iwimäkätŋqä tääqä ätäqetaŋi,
känäu Mäliyauŋi tii ätukqe. “Ymeqä Tqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu ae
ätekqeqä. Iŋi Iquesaŋi, Israitqä hŋqua qui imäkŋgaŋguwäŋga, itaŋga
huiziqua äŋguänä pmapnuwiqä. Iqu, nätmatqä Goti Iqu imäkäniqeŋqä
hiqŋqä eŋqä-paŋä eqaŋgqeŋqä, ämaqä kuapänä kukŋuä quvqä tup-
nuwiqä.
35 Itaŋga si ipäqäyuŋi tqä qeqä iu kiunjätäuqaŋgi, täŋä-huŋqä i
matqä-paŋä iiŋä matŋiqä. Iiŋiŋqe, ämaqä kuapänäŋä iquauqä kŋuä zä
indqänmipqe, ätnäŋäqi timäuniqeqä” ätukqe.

Anai, Jisasi Iquenyqä ätkqeŋqä

36 Apäkä hui Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä äpmamiŋqe. Iiyqä yoqe,
Ana. Ii Panuelä iqueqä meqiyi. Panuelä iqu, Aseli iquesaŋäquvi. Ii
äpäyaŋä ae ekqe. Ii hiŋuiqänäŋi quväukuä 7 kiqä qokä iqutä äpmamiŋiyi.
37 Qänakndaŋi kiqä qokiqu äpäkoŋganga, apäqŋqä quväukuä kuapänä
äpmamiŋqe. Iiyqä quväukuä eeqänäŋi, 84 äpäukqe. Ii hiqäva-
imäkqä aŋä iuŋi mävquatämäuqä itä, buayä maŋqä äpme, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätqämanätä, Iqueqä wäuŋui heatqäŋgatä hinjuiŋgatä itä,
äpmamiŋqe.

---

† **2:23** Aŋgumä Itmakqä 13:2, 15 ‡ **2:24** Hiqäva-imäkqä 12:8

38 Hiunji iqueŋi, Simiyonä iqu qäpu tqaŋga, Anai imbquau äwimeqe,
Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätkqe. Iiŋä ätätä, ämaqä Goti Hanjuwä
Iqu Jerusälemä iuŋi aŋgi itmetŋqä diŋqä hiŋuä äqämbu pmetaŋguwä
iquauŋi, ii Ymeqä Iquenyqä awi, iqisa ätipäqäkqe.
39 Iŋganı iyaqu Naqä Iqueqä bukä iu äqänäŋqä-pa eeqänä ae imäkiyi,
iyaquvqä aŋä-himqä Nasäretqäŋqä, qua Galilisäŋä iŋginyqä äwäkiyi.
40 Ymeqä Iqu naqä eätä, näqŋqä kuapänä ämetä, yäŋänäqŋqä ekqe.
Iŋganı Goti Hanjuwä Iqu, Iquenyqä aquvänä itä, äŋguä iwimäkmiŋqe.

Hikŋä Jisasi Iqu, näqŋqä-vqä iquatä kukŋuä ätkuwiŋqä

41 Quväukuä ique-iqueŋi, hiunji naqänäŋä Pasopaŋganı, Jisasi Iqueqä
känatä-kandä hiunji hiŋuä qunyiyŋqä, Jerusälemäŋqä iqäsmiŋiyi.
42 Jisasi Iqueqä quväukui hipa eeqäpnä eäqe hŋquaqu päwqaŋga, suqä
iuŋi qänaknä ipu, Jerusälemäŋqä ekuwi.
43 Qu hiunji yäpakä ique qäpu ae äqämbiyi, quwqä aŋämqä wiqäŋganı,
Hikŋä Jisasi Iqu Jerusälemä yätu yqänä äpmamiŋqe. Iiŋqe kaniqutä
känaisä, “Iqu Jerusälemä yätu yqänä äpmenä-qe” kŋuä mindqäŋqä ikiyi.
44 Iyaqu, “Iqu ämaqä huizitä anä äpätqäŋäuä” kŋuä vqaŋgi, qu hiunji
hŋque qaŋä äwämiŋuwi. E äwipiyäŋganı, iyaqu Ique moqumuayŋqä,
quvämaqä awä iu qävqä iyŋqä ipäqäkiyi.
45 Ique mämoqumueqä iyi, qävqä iyŋqänä Jerusälemäŋqä aŋgi ekiyi.
46 Hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä iuŋi, iyaqu hiqäva-imäkqä aŋä iuŋi, Iqu
näqŋqä-vqä iquauä awä iqi pmetaŋgi ämoqumuakiyi. Iqiŋi Iqu iquauqä
kukŋui qätä äwiyätä, iquau yatŋqä inä äwimiŋqe.
47 Iŋganı ämaqä iqueqä kukŋui qätä äwipu äpmapiyä iqua, Iqueqä
näqŋqeŋqätä, Iqueqä kima tquaŋgqeŋqätä, qu eeqänä yäuŋuä ikuwi.
48 Iyaqu hiŋuä äqunyiyi, tä äktäuwänäsinyä, känai tii ätukqe. “Ŋqä
Ymeqä Iquki, suqä iiŋi suŋqä yetquenyä? Tniqutä tnandäŋi, äwqä haŋä
yeyqaŋgi, ye Sinyqä qävqä itqäŋueä.”
49 I tquaŋga, Iqu kimaŋi, “Qe Nyinyqä suŋqä qävqä itqäŋinyqä?
Änääŋgä? Nyi Ŋqä Apiqueä aŋä täu pmetmqä diŋqe, qe maqŋqä
eäŋinyqä?” ätukqe.
50 Kukŋuä kima iiŋqe, iyaqu kiqä quatiŋqe, maqŋqä emiŋiyi.
51 Iŋganı Iqu iyaqutä Nasäretqäŋqä anä qe äwäkuwi. Ga Iqu iyaquiuä
kukŋui, qänaknä äwimiŋqe. E äpmapiyäŋganı, känai kukŋuä eeqänäŋi
ämetä, iiyqä kŋuä indqäŋqä imä yäŋänäqŋqä ämaemiŋqe.
52 Jisasi Iqu naqä eätä, Iqueqä näqŋqe äŋguänäŋä-täŋu ekqe. Goti
Hanjuwä Iqu Iquenyqä kuapänä winyätaŋgi, ämaqä iqua-pqe inä
äwinymiŋqe.

3

*Jonä asŋä-qäyqä iqu, kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä**

1 Sisa Taipiriyasi iqu, Romä pmeqä iquauqä naqä quväukui 15
pmetaŋganı, Pondisi Pailoti iqu, qua Jutiya du kiyapqä pmetaŋga, Heroti
iqu†, qua Galili du ämimiŋqe. Itaŋga iqueqä käŋguequ Pilipä iqu, qua
Ituriyä dutä, qua Tätakonitisi dutä ämimiŋqe. Itaŋga Lisaniyasi iqu, qua
Apilene du ämimiŋqe.

---

* **3:** Matiu 3:1-12; Makä 1:1-8; Jonä 1:19-28 † **3:1** Heroti iqueqä yoqä huizi, Antipasiyi. Iqueqä kaniqueqä yoqä-pqe Heroti iqueyi.

2 Iŋganŋi Anasi iqutä, Käyäpasi iqutä, iquaqu hiqäva-imäkqä naqä
äpmaminŋiyi. Iŋganŋi Sakätiyasi iqueqä ymeqä Jonä iqu, aŋä avqŋqä imä
pmetaŋga, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui iquenyqä äpkqe.
3 I etaŋganŋi, iqu aŋä eeqänäŋä eqä Jotänä-täŋä iu ikitä, awä tii
ätuminŋqe. “Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä diŋqe,
hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupu, asŋä mapiyä”
ätuminŋqe.
4 Iqu iiŋä imäkminŋqetaŋi, hiŋuä-tqä Asayä iqueqä bukä iu äqänäŋqä-pa
ätimäukqe.
*“Aŋä avqŋqä duŋi, ämaqä hŋqueqä maŋi tääqä tii ätqiyä. ‘Naqä
Iquenyqä hänaqe näwinyä jänänä tiiŋä imäkepiyä.*
5 *Hänaqä ätŋnäŋqe, qua äptätnyäpu, itaŋga qoqoŋä ätqäuŋqe,
yaquetä ipu, itaŋga ätuqä änyäŋqe, hii iwqatäpu, itaŋga äquvätä ätimäutä
iqä änyäŋqe, äŋguä nyätŋqä imäkepiyä.*
6 *Iŋi ämaqä eeqänäŋi, qu Goti Hanjuwä Iqueqä suqä, ämaqä qui
imäknätqäŋuwä iquau häŋä iqumuatqe, hiŋuä qumbnuwiqä’ ätqiyä”* ätätä
äqänä.‡
7 Iŋganŋi qokä-apäkä kuapänä, Jonä iqu asŋä wuqiyätŋqä wime-
qaŋguwaŋga, iqu tii ätukqe. “He qämakä quvqä iquauqä ymeqä-
quenjqä. ‘Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä äpäŋqiyä, he zä upiyä-qe’
tqu hitqaŋgikä?
8 Hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä äktmbu
motquapiyä. Iiŋä imäkquwi, he zä hŋqu häukuä-täŋä eŋqä-paŋuenjqä.
Ga ‘Aprähamä iqu neqä awiqu hitaŋgqetaŋi, ne äŋguä äpmeŋunä-qe,’
matŋqä pambiyä. Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqu hikä tä, Aprähamä
iqueqä kaqä-kawäka epŋqe, äŋguä imäkänä.
9 Zä-häukuä äŋguä mäwiqaŋgutqä iquauŋi tä täuvepŋqä diŋqe, japiŋi
zä-quatä iqi ae äwinä” ätukqe.
10 Jonä iqu e tquaŋga, qu yatŋqä äväpu, “Iiŋqe ne äänä
imäkatuŋquäwä?” ätukuwi.
11 I tquaŋguwäŋga iqu kimaŋi, “Ämaqä hŋqu gquä hŋquaqu-täŋu
sätäti, ämaqä gquä maeqä ique väŋqiyä. Itaŋga ämaqä hŋqu buayä-täŋu
eäqe, iqu-pqe asä e yäŋqiyä” ätukqe.
12 Itaŋga ämaqä mbqä motauqä hŋqua, asŋä mapŋqä äwimepu, tii
ätukuwi. “Ämaqä ämänätqueqä iquki, ne äänä imäkatuŋquäwä?”
13 Kimaŋi iqu iquauŋi, “Heqä ämeyätqäŋuwä iqua etquwä-pa, iunä
motaupŋqeqä” ätukqe.
14 Itaŋga ämaqä mäkä-iqä iqua-pqe yatŋqä äväpu, “Ne äänä
imäkatuŋquäwä?” ätukuwi.
I tquaŋguwäŋga iqu, “He ämaqeuŋi, ‘Mbqä nätappiyä’ ätuäpu, suqä
quvqä mitqueqä pambiyä. Quŋi kukŋuä quaŋgä mämitqä pambiyä.
Itaŋga ‘Mbqe, wäuŋuä iququeŋqe, tä qäyunjqä’ kŋuä indqämbiyä”
ätukqe.
15 Iŋganŋi qokä-apäki, Kraisi ämaqeu mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä
Iquenyqe hiŋuä äqämbu äpmamiŋuwä iqua, Jonä iquenyqe, “Tqu Kraisi
Qäqutiyä?” kŋuä äwiminŋqe.
16 Qu kŋuä e indqänätaŋguwiŋqe, Jonä iqu iquau tii ätukqe. “Nyi
asŋi, eqä ditänä eqiyätqäŋä. Iiŋä etaŋgi, Ämaqä nyi ämaŋqutäuŋqä Iqu,
qänaki änä äpäŋqiyä. Iqueqä yukä ämuasmäŋqä gue ewamqe, nyi ämaqä

‡ **3:6** Asayä 40:3-5

äŋguqunä manä, quvqunjqä. Iqu asŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä Dŋä Äŋguitä, tä itä hiqiyäŋqiyä.
17 Iqu spetqä a äqätänä, kuä pa huätä ämatnämäutä, kuä naqe, aquvä äqiyätä Kiqä aŋiu pŋqä maeniŋqeqä. Itaŋga kuä pai, tä maisquä du tnämäuniqeqä" ätukqe. 18 Iŋganj Jonä iqu, ämaqä kŋuä äŋguä mapŋqä iuŋqä, kukŋuä hui inä ätuätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋgui awä ätumiŋqe.

Heroti iqu, Jonä ique guä äpmuatekqeŋqä§

19 Galilisaŋä ämaqä naqä Heroti iqu, iqueqä käŋguequeqä apäkä Herotiyasi ämetä, suqä quvqä huizi, kuapänä imäkqaŋgqeta, Jonä iqu äkasuwä ätukqe.
20 Iutaŋi Heroti iqu suqä quvqä hŋqu aŋgu inä imäkätä, Jonä ique guä äkiqiyäuekqe.

*Jisasi Iqu, asŋä ämakqeŋqä**

21-22 Ämaqä eeqänäŋi, qu asŋä metqätaŋguwäŋganj, Jisasi Iqu-pqe asŋä ämakqe. Iqu asŋä ae ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqämanätqätaŋga, qäukui qŋqaŋä äutänäqe, Dŋä Äŋguä Iqu, yŋŋä-heeqä eŋqä-pa, Iquenyqä äquvepkqe. Äquvepqaŋga, qäukuä yätutaŋi, maŋä tiiŋä ätukqe. "Si Ŋqä Ymeqä Nyi kiiŋä änyinätŋqä Iqukiyqä. Ŋqä äwqe, Sinyqä yeeqä änyiŋgiyä."

Jisasi Iqueqä kawäkauŋqä†

23-38 Jisasi Iqu, Iqueqä quväukui 30 päwqaŋga, Iqueqä wäuŋuä ipäqäkqe. Iŋganj qokä-apäki Iquenyqe, 'Josepä iqueqä Ymeqeqä' kŋuä indqäŋguwi.
Kiŋganäŋi, Goti Hanjuwä Iqu Atamä ique imäkkqe. Atamä iqu Seti ique eämakqe. Seti iqu Inosi ique eämakqe. Inosi iqu Kenanä ique eämakqe. Kenanä iqu Mähaleli ique eämakqe. Mähaleli iqu Jareti ique eämakqe. Jareti iqu Inokä ique eämakqe. Inokä iqu Metusela ique eämakqe. Metusela iqu Lamekä ique eämakqe. Lamekä iqu Noa ique eämakqe. Noa iqu Semä ique eämakqe. Semä iqu Apäksati ique eämakqe. Apäksati iqu Kainanä ique eämakqe. Kainanä iqu Sela ique eämakqe. Sela iqu Epe ique eämakqe. Epe iqu Pelekä ique eämakqe. Pelekä iqu Reu ique eämakqe. Reu iqu Serukä ique eämakqe. Serukä iqu Neho ique eämakqe. Neho iqu Tera ique eämakqe. Tera iqu Aprähamä ique eämakqe. Aprähamä iqu Aisakä ique eämakqe. Aisakä iqu Jekopä ique eämakqe. Jekopä iqu Jutä ique eämakqe. Jutä iqu Peresi ique eämakqe. Peresi iqu Heslonä ique eämakqe. Heslonä iqu Ani ique eämakqe. Ani iqu Atäminä ique eämakqe. Atäminä iqu Aminätapä ique eämakqe. Aminätapä iqu Nesonä ique eämakqe. Nesonä iqu Salämonä ique eämakqe. Salämonä iqu Boasi ique eämakqe. Boasi iqu Opeti ique eämakqe. Opeti iqu Jesi ique eämakqe. Jesi iqu Dewiti ique eämakqe. Dewiti iqu Netenä ique eämakqe. Netenä iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Mena ique eämakqe. Mena iqu Melea ique eämakqe. Melea iqu Eliyakimä ique eämakqe. Eliyakimä iqu Jonamä ique eämakqe. Jonamä iqu Josepä ique eämakqe. Josepä iqu Jutä ique eämakqe. Jutä iqu Simiyonä ique eämakqe. Simiyonä iqu Lipai ique eämakqe. Lipai iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Jorimä ique eämakqe. Jorimä iqu Eliyesa ique eämakqe. Eliyesa iqu Josuwa ique eämakqe. Josuwa iqu Erä ique eämakqe. Erä iqu Elämatamä ique

§ **3:18** Matiu 1:1-12; Makä 6:14-29; Lukä 9:7-9 * **3:20** Matiu 3:13-17; Makä 1:9-11 † **3:21-22** Matiu 1:1-17

eämakqe. Elämatamä iqu Kosamä ique eämakqe. Kosamä iqu Ati ique eämakqe. Ati iqu Meläki ique eämakqe. Meläki iqu Neri ique eämakqe. Neri iqu Selatiyoli ique eämakqe. Selatiyoli iqu Serupapelä ique eämakqe. Serupapelä iqu Resa ique eämakqe. Resa iqu Joänanä ique eämakqe. Joänanä iqu Jota ique eämakqe. Jota iqu Josekä ique eämakqe. Josekä iqu Semenä ique eämakqe. Semenä iqu Mätatiyasi ique eämakqe. Mätatiyasi iqu Matä ique eämakqe. Matä iqu Näkai ique eämakqe. Näkai iqu Esäli ique eämakqe. Esäli iqu Nahumä ique eämakqe. Nahumä iqu Amosi ique eämakqe. Amosi iqu Mätatiyasi ique eämakqe. Mätatiyasi iqu Josepä ique eämakqe. Josepä iqu Jänai ique eämakqe. Jänai iqu Meläki ique eämakqe. Meläki iqu Lipai ique eämakqe. Lipai iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Heli ique eämakqe. Heli iqu Josepä ique eämakqe. Iŋi qokä-apäki, "Josepä iqu Jisasi Ique eämakqeqä" kŋuä indqäŋguwi.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwimiŋqeŋqä**

1-2 Iŋganŋi Dŋä Äŋguä Iqu Jisasi Iqueqä äwqä imä kuapänä muŋganŋga, Iqu aŋgu wätŋqä, eqä Jotänä iuŋi ävämakqe. Iqisanŋi Dŋä Äŋguä Iqu Jisasi Ique iwimäkqaŋgi, Iqu aŋä avqŋqä imä hiunji 40 äpmakqe. Iqu iu pmetaŋga, Setänä iqu, Jisasi Iqu suqä quvqä imäkätŋqä duŋqä yamwiqä äwimiŋqe. Imŋi Jisasi Iqu buayä maŋqä äpmenjaqänäqe, hiunji yäpakä iqueŋi Iqu buayä dä äwikqe.

3 Iŋganŋi Setänä iqu, "Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, hikä tqu buayä kunmäknätŋqä, kukŋuä tuvä" ätukqe.

4 Iŋäqe Jisasi Iqu kimanŋi, "Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tii äqänä.

'Ämaqe buayä dutanä pmeqä hmanjqä' "† ätukqe.

5 I tquaŋga, Setänä iqu ätuma äyäqe, aŋä-himqä eeqänäŋä qua täuŋi maqänä ämotquakqe.

6 Ämotquetä tii ätukqe. "Aŋä-himqä eeqänäŋä täuŋi, nyi Si misŋqä ktapmqänä. Itaŋi, Si yoqä naqä qondŋqinyä. Nätmatqä eeqänäŋi, ŋqä ae änyimäŋgqeqä. Itaŋgi nyi ämaqä hŋque wimqä etaŋgutqä di, nyi äwimqänä.

7 Iŋi Si qoŋä änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeu mamäuqaŋgtqe, eeqänäŋä tä Tqä hiäŋqiyä" ätukqe.

8 I tquaŋga Jisasi Iqu kimanŋi, "Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii äqänä,

'Si qoŋä äuktäutnä, Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueä yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäuŋui Iqueqenä iqaŋginyä' äqänänä"‡ ätukqe.

9 Itaŋi, Setänä iqu Jisasi Iqueŋi, Jerusälemäŋqä ätumä äwäqe, hiqäva-imäkqä aŋä atääqä yäŋgisa ätqäteqe, "Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, qua mäŋi ikuapmäuvä.

10 Ii tiinjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii äqänä.

'Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä eŋätqe, si äŋguä mikipŋqänä ätuäŋqiyä.

11 *Iŋi tqä yuki, hikä iu hui matäveqä isŋqä diŋqe, iqua hipae hevqä mäkiqutäpŋqäuä,'* äqänänä"§ ätukqe.

12 I tquaŋga Jisasi Iqu kimanŋi tiiŋä ätukqe. "Bukä iuŋi tii äqänä.

'Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Ique, yamwiqä mävqä panä' äqänänä"* ätukqe.

---

* **4:** Matiu 4:1-11; Makä 1:12-13 † **4:4** Kukŋuä-suqä 8:3 ‡ **4:8** Kukŋuä-suqä 6:13 § **4:11** Apqä Bukä 91:11-12 * **4:12** Kukŋuä-suqä 6:16

13 Iŋganŋi Setänä iqu, Jisasi Iqueŋi yamwiqä eeqänäŋi qäpu äväqe, hea
hŋganŋqä hiŋuä äqänä pmetŋqä diŋqä ävämakqe.

Jisasi Iqu, Galili iuta wäuŋuä ipäqäkqeŋqä†

14 Iŋganŋi Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä ditä qäsä, Jisasi Iqu Galili
duŋqä aŋgumä äukqe. Ämaqä iqi pmeqe, Iquenyqä qätä äwikuwi.
15 Iqi äpme, iquauqä aŋä aquväqŋqä iu näqŋqä äväkiqe, ämaqä
eeqänäŋä iuqä hiŋuä iqi, yoqä naqä täŋä-qu emiŋqe.

Nasäretqätaŋä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä‡

16 Iqisaŋi Iqu Nasäretqäŋqä, aŋä Iqu hiŋuiqänä äpme naqä ekqä duŋqä
ävämakqe. Iqi ätimäuqe, Iqueqä suqä dunä itä, Sämbatqä hiunji hapä
pmeqäŋganŋi, aŋä aquväqŋqä yäŋgisa äpeyätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋui a täutŋqä ätqäukqe.
17 Ämaqä hiŋuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, ämaqä bukä miqä iqu
ämetä, Jisasi Ique vqaŋga, Iqu ävatäqe, kukŋuä tiiŋä qänätaŋgi äqunätä
a ätäukqe.
18 *"Dŋä Äŋguä Iqu nyaqä yäpä tämä äpmenä. Ii tiiŋiqä. Naqä Iqu nyi
ätenjikqe. Qokä-apäkä nätmatqä maeqä du, Iqueqä kukŋuä äŋgui awä
tumqätä, ämaqä guä pmetaŋguwä iquau, 'Hiŋginä upŋqeqä' tumqätä,
ämaqä hiŋuä quvqä iquau-pqe, 'Hiŋuä aŋgu qämbŋqeqä' tumqätä, itaŋga
ämaqä, huizi iqua mändi kittqiyätqätaŋguwä iquau, qanyä pmapŋqä
iwimäkqämqä änändowatkqeqä.*
19 *'Hea Naqä Iqu ämaqe äŋguä iwimäkäniqeŋqä äpätŋqe, qäqiqiyqä'
awä tquämqä änändowatkqeqä"*§ qänätaŋgi a ätäukqe.
20 Jisasi Iqu a qäpu ätäuäqe, bukä ämuänyätä, aŋgi äväqe, quamä
äpmakqe. Iŋganŋi, ämaqä aŋä aquväqŋqä iu äpmamiŋuwä iqua, qu
eeqänä Jisasi Ique hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunmiŋuwi.
21 Iiŋä iqaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä
bukä täu äqänäŋqä tä, he qätä äwiyäŋuwä iuŋi, täŋga ätimäuqiyä."
22 Iqu i tquaŋga, eeqänäŋä iqua Iquenyqä yeeqä ipu, kukŋuä äŋguä
ätpiyi, Iqu kukŋuä äŋguänäŋä tquaŋgqeŋqä kŋuä kuapä indqämbiyi, tiiŋä
ätŋguwi. "Tä Josepä iqueqä Hikŋiqueqä. Kukŋuä tä, Iqu äŋgisa ämetä
tqiyä?"
23 Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. "Ämaqe quamä äŋguänäŋä pmeqeuŋqä
kukŋuä ätätqäŋuwä-paŋi, he 'Si duuta iqukiyqä. Tqä-täuä äŋguä
imäkinyä' ändpiyi, itaŋga 'Nätmatqä Si Kapänamä imäkŋiŋqe, ne qätä
äwiyququeqä. Iŋäqe Tqä aŋä täqiŋi, asä i imäkiyä' dpŋqeqä" ätukqe.
24 Iŋganŋi Iqu tiiŋä-pqe inä ätukqe. "Nyi naqä-qakuä etqänä. Ämaqe,
hiŋuä-tqä quwqä aŋä-himqä iutaŋä iquenyqe, qu yeeqä miqä ipŋqäuä.
25 Nyi naqä-qakuä tiiŋä-pqä etqänä. Kiŋganäŋi, Laisa iqu pmetaŋganŋi,
quväukui hŋquaqui-hŋque, qaŋui 6 iunä piyä maqiyqä itä, buayä dä
naqänäŋä ätimäukqeqä. Iŋganŋi apäqŋqä kuapänä hiua, Israitqä iu
äpmamiŋuwiqä.
26 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu Laisa iqueŋi, apäqŋqä iuautaŋä huinyqä
mändowatqä danä ikqeqä. Oeyä. Iqu iqueŋi, apäqŋqä yäpaqäŋgisaŋä
aŋä-himqä Säläpatqä pmeqä huinyqä, aŋä-himqä naqä Saitonä iŋgisaŋqä
ändowatkqeqä.
27 Tiiŋä-pqä emiŋqe. Hiŋuä-tqä Elisa iqu pmetaŋganŋi, qokä-apäkä
wänyimäŋqä-täŋä kuapä Israitqä iu äpmamiŋuwiqä. Iŋäqe, eeqänäŋä

† **4:13** Matiu 4:12-17; Makä 1:14-15 ‡ **4:15** Matiu 13:53-58; Makä 6:1-6a § **4:19** Asayä 61:1-2

iquauqä wänyimäŋqä qäpu maeqä da ikqe. Naimänä, qua Siliya pmeqä iqunä, äŋguä imäŋgqeqä” ätukqe.
28 Jisasi Iqu e tquaŋga, ämaqä aŋä aquväqŋqä iu äpmamiŋuwä iqua, kukŋuä qätä iiŋä äwipiyi, qu eeqänä äwqä tnäŋä naqänäŋä äwiŋgqe.
29-30 Iiŋä ipiyi, iqua ävaupu, Iqueŋi aŋä-himqä yäpaqäŋgisa äkiwqatämäkuwi. E imäkäpiyitaŋi, qoqoŋä, aŋä-himqä iu mätnätaŋgqä yäŋgisaŋi, iwaqä bu ävqutäumanä-tpu, ätuma yqaŋguwäŋga, Iqu quvaqä awä iqisa äqupäwuŋga äwekqe.

*Jisasi Iqu, ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä**

31 Iqisaŋi Iqu Kapänamä, aŋä-himqä Galilisäŋä iŋgisaŋqä äwäkqe. Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, Iqu ämaqä iquau näqŋqä äwimiŋqe.
32 Iŋgaŋi Iqu, yoqä-täŋä-qu tquaŋgqeŋqä, qu qätä äwiyäpu, yäuŋuä ikuwi.
33 Iŋgaŋi, ämaqä dŋä quvqä-täŋä aŋä aquväqŋqä iu äpmamiŋqä hŋqu ämävauqe, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe.
34 “Äi! Jisasi Nasäretqätaŋä Iquki, Si squä nemäkätŋqäwä? Si ne qui nemäkätŋqä äpŋätanä? Nyi Sinyŋqe näqŋqä eŋänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ämaqä Jänänäŋä Iqukiyqä” ätukqe.
35 E tquaŋga, Jisasi Iqu yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Si kukŋuä matqä panä. Ämaqä iqueŋi huätä vämayä!” E tquaŋga, dŋä quvqä iqu, iqueŋi qu-täŋä awä iqi qua mäŋi äkimäuqe, ique qui mimäkqä itä ävämakqe.
36 Ämaqe yäuŋuä ipiyi, tii ätŋguwi. “Kukŋui äkitaŋäwä? Iqueqä yoqetä yäŋänäqŋqä iutatä tquaŋga, dŋä quvqä iqua qätä äwiyäpu ävämeqäuä.”
37 Jisasi Iqu nätmatqä iiŋä imäkkqeŋqä tiwiqe, aŋä-himqä im-imä äwekqe.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hŋquautä, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

38 Jisasi Iqu aŋä aquväqŋqä iuŋi ävämaŋi, Saimonä iqueqä aŋä iu äpaqukqe. Iqiŋi Saimonä iqueqä känemi, huiwä dŋä tnäŋä iqaŋgi witaŋgqeŋqä, qu Iqu yätamäkqä vätŋqä diŋqä yatŋqä äwikuwi.
39 I tquaŋguwäŋga, Iqu äwäqe, apäkä ii-säŋä qäqiqi ätqäuqe, yaqä huätä wätŋqänä kukŋuä yäŋänäqŋqä ätukqe. Iqu e tquaŋga, yaqä qäpu eqaŋgi, ii äŋguä maqänä imänäqe, ymisaŋä näwinyä imäkekqe.
40 Maptqä äqukunätŋqä itqätaŋga, qu ämaqä täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä-täŋi, Jisasi Iquenyqä ätuma ätimäukuwi. Iiŋä iquauŋi, Iqu hŋqunä-hŋqunä hipa haqeqi äwiyätä, äŋguä iwimäkkqe.
41 Iqu e imäkätqätaŋga, dŋä quvqe ämaqä kuapänäŋä iuŋi ävämakuwi. Ävämepiyäŋgaŋi, qu Iqueŋi, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä” ätukuwi. Qu, “Tqu Kraisi, Ämaqä mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqueqä” näqŋqä etaŋguwitaŋi, Iqu, qu äkasuwä ätuätä, “He matqä pambiyä-qe,” yäŋänäqŋqä ätukqe.

Jisasi Iqu, aŋä-himqä huiu awä ätuäkämiŋqeŋqä‡

42 Ziŋuäŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä avqŋqä duŋqä äväma äukqe. Iŋgaŋi ämaqe, qu Iquenyqä qävqä ikipu, ämäqumuapiyi, iquau mävämeqä yätŋqä, iqi ätäuqumuatekuwi.
43 E iqaŋguwiŋqä Iqu iquau tii ätukqe. “Henyä ma, aŋä-himqä huiuŋi, Goti Hanjuwä Iqunä miqeŋqä awä inä tumqeqä. Goti Hanjuwä Iqu iiŋiŋqä änändowatkqeqä” ätukqe.

---

* **4:29-30** Makä 1:21-28 † **4:37** Matiu 8:14-17; Makä 1:29-34 ‡ **4:41** Makä 1:35-39

44 Iqiŋi ävämaŋi, Iqu qua Jutiya iu ikitä, iquauqä aŋä aquväqŋqä iu awä
ätuäkämiŋqe.

5

*Jisasi Iqu, hämapäkä piqä hŋquau tääqä ätuätumakqeŋqä**

1 Hiunji hŋqueŋi, Jisasi Iqu eqä Genesäretqä iqueqä maŋä iqi tqäutaŋga,
ämaqä kuapänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä wipŋqä, Iqu-täŋä
qäqiqi ätqäumiŋuwi.
2 Jisasi Iqu kukŋuä awä ätuätäqäŋgaŋi, hämapäkä-piqä hŋquauqä
yimba hŋquaqu eqä maŋä iqi witaŋginyä äquŋgqe. Hämapäkä-piqä iqua
yimba iu mäpmeqä, quwqä hämapäkä qa piunyqe, asŋä äqämiŋuwi.
3 Iŋgaŋi Iqu Saimonä iqueqä yimba ique hiŋuä äqunäqe, ätkamäutä,
Saimonä ique, "Yimba nändi äma uvä" ätukqe. Itaŋi Iqu yimba iu quamä
äpmeqe, qokä-apäkä iquau kukŋuä hui inä äwikqe.
4 Iqu näqŋqä qäpu äväqe, Saimonä iqueŋi, "Si yimba eqä awä näŋi äma
äwätnä, iqisaŋi he qae hämapäkiŋqä eqä-huäŋä bu tnämeqapiyä" ätukqe.
5 I tquaŋga, Saimonä iqu kimaŋi, "Naqä Iquki, ne heatqä tqueŋi wäuŋuä
yäŋänäqŋqä itqätaŋgu, zä aaŋqä änavqiyä. Ne hämapäkä tutqä qäpu
mapiqä iqunä. Ga Si iiŋä ändiŋi, nyi qa ätnämäumqänä" ätukqe.
6 Qu iiŋä ipiyi, hämapäkä kuapä piqaŋguwäŋga, qae ändakmäumätä
ikqe.
7 Iquauqä käyämaqä yimba huizi du äpmamiŋuwä iqua, yätamäkqä
wipŋqä diŋqä hipa äuqueqä äwikuwi. Iqua äppiyi, hämapäki yimba
hŋquaqui ämaikuwi. Iŋgaŋi yimba iquaqu eqä-huäŋä mämä quve-
qenyäsinyä ikiyi.
8 Saimonä Pitä iqu, hämapäkä eeqänäŋä äpäkuwä iu äqunäqäŋgaŋi, iqu
yäuŋuä naqänäŋä itä, Jisasi Iqueqä yukä yäpä iqi äpäknäqe, "Naqä Iquki,
Si änyiväma uvä. Nyi ämaqä quvqunjqä" ätukqe.
9 Iqunä ma. Ämaqä Saimonä iqutä anä äpmamiŋuwä iqua-pqe, yäuŋuä
ikuwi.
10 Iqueqä wäuŋuä anä iqä, Jemisi iqutä, Jonä iqutä, Sepri iqueqä hikŋä
iŋgueqi-pqe, yäuŋuä inä ikiyi.
Saimonä iqu i tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, "Si zä miqä panä. Nyi, si
ämaqe, hämapäkä eŋqä-pa, piqätŋäŋqä, ikimäkmqänä" ätukqe.
11 Qu yimba eyqiyämaŋi, eqä maŋä weä näŋinyqä äpäupiyi, quwqä
nätmatqä eeqänäŋi hiŋuinä äquŋguaŋi, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä wänyimäŋqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä†

12 Hea hŋqueŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä hŋque äpmamiŋqe. Aŋä-himqä
iuŋi, ämaqä wänyimäŋqä kuapänäŋä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe. Iqu Jisasi
Ique hiŋuä äqunäqe, qoŋä äwoktäutä, hipeŋuä qua bu eätä, Jisasi Ique tii
ätukqe. "Naqä Iquki, Si äkiŋgaŋgutqe, nyi äŋguä iqu nyimäkätninyä."
13 Itaŋga Jisasi Iqu hipa haqeqä äwiyäqe, tii ätukqe. "Nyi änyiŋgiyä. Si
äŋguä imänyä." I tquaŋga, ämaqä iqueqä wänyimäŋqe, äŋguä maqänä
imäŋgqe.
14 Iiŋqe Jisasi Iqu tiiŋä ätukqe. "Nyi tä imäkqeŋqe, si ämaqä hŋque
mätquä panä. Si hiqäva-imäkqä iquenyqä äyätnä, tqä huiwi ique
motquayä. Mosisi iqu ätkqä-pa, tqä huiwä äŋguä ikimäkqeŋqä hiqäva
imäkiyä. Iiŋqe, qu 'ämaqä tqu iqueqä yaqe, äŋguä ae imäŋgqeqä' kŋuä
vätŋqänänyä" ätukqe.

---

* **5:** Matiu 4:18-22; Makä 1:16-20 † **5:11** Matiu 8:1-4; Makä 1:40-45

15 Iqu, “Si ämaqä hŋque mätquä panä” qäyä ätukqä-qe, ämaqä im-
imä äpmapiyä iqua, Jisasi Iquenyqä kukŋui qätä kuapänä äwimiŋuwi.
Iŋganı ämaqä kuapänä kukŋuä qätä wipŋqätä, iquauqä yaqä äŋguä
iwimäkätŋqätä, Iquenyqä äpmiŋuwi.
16 Qu iiŋä itqätaŋguwäŋga, hea kuapänäŋäŋganı Iqu äväma, aŋä
avqŋqä imqä äwätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäqismiŋqe.

Jisasi Iqu, ämaqä yäŋä-a quvqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä‡

17 Hea hŋqueŋı Jisasi Iqu qokä-apäkiu näqŋqä vätqätaŋga, Parisitaŋä
hŋquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquatä aŋä-himqä eeqänäŋä Galil-
isaŋä, Jutiyataŋä, Jerusälemätaŋä iuta äppiyi, Jisasi Iqutä quamä anä
äpmamiŋuwi. Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqe, Jisasi Iqu ämaqä täŋä-
yaqä iquau äŋguä iwimäkätŋqänä Iqutä äpmamiŋqe.
18 Iŋganı ämaqä hŋqua, ämaqä yäŋä-a quvqä hŋque hevqä ämiqutäwa
äpäpu, aŋä yäpä yäŋgisa äma äpeyäpu, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi hianä-tpu
ikuwı.
19 Ämaqä kuapänä pmetaŋgä änä mäpeyqä ipiyi, aŋä haqä yätuŋqä äma
äpepiyi, atääqä yäŋisa itäqäktäupu, ämaqä yäŋä-a quvqä iqueŋı, iqueqä
hevqeu guä ämäsäupiyi, ämaqä pmetaŋguwä awä Jisasi Iqu tqäutaŋgqä
buŋqä guä äyämäwatukuwi.
20 Iqu quwqä quuvqä heqiyqä du hiŋuä äqunäqe, “Ŋqä näueqä iquki,
tqä suqä quvqe, huätä ae ämakmäuqänä” ätukqe.
21 Iqu e iqaŋgqeŋqä, Parisi iquatä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä
kŋuä tiiŋä indqäŋguwi. “Suqä quvqä huätä mamäuqe, Goti Hanjuwä
Iqunänjqä. Iqueŋı äkittqiyetä, naqä timäutŋqä ätqäqä Tqu, ii Tqukä?”
22 Iquauqä kŋuä indqäŋqä imŋı, Jisasi Iqu näqŋqä ae eäqe, “He Nyinyqä
kŋuä iiŋı, suŋqä indqäŋgäuä?” ätukqe.
23 “Nyi qeiqinyä imäkätmä tmqe, kukŋui äkikä? ‘Tqä suqä quvqe huätä
ämakmäuqänä’ tmqätanä ä, ‘Si ävautnä qaŋä uvä’ tmqätanä?
24 Tiiŋä eänä, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua täuŋı suqä quvqe huätä
mamäuŋqiyä. He iiŋiŋqe näqŋqä mapŋqe, Nyi ämaqä täŋä-yaqä iqueŋı
tii ätquä. ‘Si ävautnä, tqä yquvaŋä a ämaqätätnä, aŋämqä uvä’ ätquänä”
ätukqe.
25 Jisasi Iqu e tquaŋga, iqu maqänä ävauqe, iqueqä yquvaŋı a
ämaqätäqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätätä, iqueqä aŋämqä
äukqe.
26 E äqumbiyi, qu eeqänä yäuŋuä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä
“äŋguiqä” ätkuwi. Iiŋiŋqe, tiiŋä ätkuwi. “Täŋga ne nätmatqä huitaŋä
yäŋänäqŋqe timäuqaŋgi hiŋuä äqunäŋunä” ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä
yäŋänäqŋqeŋqä kŋuä kuapänä indqäŋguwi.

Jisasi Iqu, Lipai (Matiu) ique tääqä ätuätumakqeŋqä§

27 Iqisaŋı Jisasi Iqu äwäqe, ämaqä mbqä motauqä hŋqu, mbqä motauqä
aŋä iu pmetaŋgi äquŋgqe. Iqueqä yoqe, Lipai ique. Iqueŋı Jisasi Iqu, “Si
qänaki nyivändiyä” ätukqe.
28 I tquaŋga, iqu nätmatqä eeqänäŋı iqi ävämetä, pämä ätqäuqe, Jisasi
Ique qänaki äwivändkqe.
29 Lipai iqu Jisasi Ique itmakqeŋqä, iqueqä aŋä du ymisaŋä naqänäŋä
imäkkqe. Ämaqä kuapänä mbqä motauqä iquatä, ämaqä huizi-pqä
iquatä, buayä anä änäpu äpmamiŋuwi.

---

‡ **5:16** Matiu 9:1-8; Makä 2:1-12 § **5:26** Matiu 9:9-13; Makä 2:13-17

30 I pmetaŋguwäŋga, Parisi iquatä, iquauqä ämaqä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquatä, Jisasi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, “He
ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatä buayä anäŋi,
suŋqä nätqäŋäuä” ätukuwi.
31 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Ämaqä yaqä maeqä iqua, duuta
iquauŋqä mäwqä ipnä. Ämaqä yaqä iquanä upŋqäuä” ätukqe.
32 “Iŋäqe, kŋuä äkunmäknäpu suqä quvqä vquatämäupŋqä diŋqe, Nyi
ämaqä suqä äŋguä imäkqä iquau tääqä tumqä mapqä iqäqeqä. Ämaqä
suqä quvqä imäkqä iquau tääqä tumqä äpqäqeqä” ätukqe.

*Qu Jisasi Ique, suqä buayä maŋqäŋqä yatŋqä äwikuwiŋqä**

33 Iŋgaŋi qu Jisasi Ique, tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä Jonä iqu wäuŋuäŋqä
ämotquetŋqä iqua, buayä maŋqäŋqä imäkäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä
tääqä ätätqäŋuwiqä. Itaŋga, Parisi iquauqä-pqä iqua, asänänjqä. Iŋäqe
Saqä iqua, buayätä eqätä änätqäŋäuä” ätukuwi.
34 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä apäkä metŋqä hŋqu,
iqueqä käyämaqä iquatä yqänä pmetaŋgaŋi, he iquauŋi, ‘Buayä maŋqä
pambiyä’ tupŋqätanä? Oeyä!
35 Qänakndaŋi, ämaqä hŋqua ique ätuma uwqaŋguwäŋga, iqueqä
käyämaqä iqua buayä maŋqe, iŋganä pmapnuwäŋqeqä” ätukqe.
36 E ätuäqe, Iqu kukŋuä ktqä tii ätukqe. “Gquä yäuä hŋqu äpäkŋgqe,
ämaqä hŋqu gquä änyä-häŋä dutaŋi, yäuä näŋuenyqä mapisqä yäŋqiyä.
E äpisätqe, iqu änyä-häŋä ique qui imäkäŋqiyä. Itaŋga änyä-häŋitaŋitä,
yäuä ditäŋi, asänäŋä maeqä etaŋgi, yäuä iqu äŋguä matimäuqä yäŋqiyä.
37 Tiiŋi inänjqä. Ämaqä hŋqu wainqä-eqä änyä-häŋä hui, yaqueqä
huiwä yäuä du mequatimäuqä yäŋqiyä. Iqu e imäkätqe, wainqä-eqä
änyä-häŋi, yaqueqä huiwä yäuä iqueŋi äpisätä, qua bu iquasäunä.
Yaqueqä huiwä-pqä qui inä imäknäŋqiyä.
38 Iiŋiŋqe, qu wainqä-eqä änyä-häŋi, yaqueqä huiwä häŋä iu iqua-
timäupŋqäuä.
39 Itaŋga ämaqä wainqä-eqä yäuä äŋguwä iqua, änyä-häŋä duŋqe
mäwiŋqä inä. ‘Yäuä iqu ämäwqätäunä’ ätätqäŋäuä” ätukqe.

6

*Qu Jisasi Ique, suqä Sämbatqeŋqä yatŋqä äwikuwiŋqä**

1 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä hŋqueŋi, Jisasi Iqu kuä-witqä wäuŋuä
iu ikämiŋqe. Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua anä ikipu, kuä-
witqe ätäkäpu änmiŋuwi. 2 Iqua e iqaŋgä äqumbiyi, Parisi hŋqua tii
ätukuwi. “Nätmatqä iiŋi, neyaqä suqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, ne pmua
imäkätuŋqueqä. He iiŋi suŋqä imäkqäuä?” ätukuwi.
3 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Hiŋuiqänäŋi, neqä awiqu Dewiti iqutä,
iqueqä ämaqä iquatä buayä dä äpäkonäpiyäŋga imäkkqeŋqe, he kukŋui
a matäuqä itqäŋuwätanä?
4 Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväqe, buayä Goti
Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi äwämiŋqe, ämakqe. Buayä iiŋi, hiqäva-imäkqä
iquanä ämepu bŋqä äwämiŋqe. Huiziquauŋqe, ii pmuai. Iŋäqe, Dewiti
iqu ämeqe, änätä, hui iqueqä ämaqä iquau äwikqeqä” ätukqe.
5 Tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Hiunji hapä pmeqeuŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu ämitqänä.”

---

* **5:32** Matiu 9:14-17; Makä 2:18-22 * **6:** Matiu 12:1-8; Makä 2:23-28

Jisasi Iqu, ämaqä hipa quvqä-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

6 Hiunji hapä pmeqä huiziqueŋi, Jisasi Iqu aŋä aquväqŋqä hŋque
äpaquväqe, näqŋqä äwimiŋqe. Qutä anäŋi, ämaqä hipa ämuaŋgisaŋi
quvqä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe.
7 Iŋgaŋi kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Parisi iquatä kŋui, "Ämaqä
Iqu ämaqä tqueŋi, hiunji hapä pmeqä täŋgaŋi, äŋguä iwimäkäŋqutiyä, ä
äŋguä mäwimäkqä yäŋqutiyä?" vqaŋgi, Jisasi Ique kukŋuä mitpnuwäŋqä
hänaqeŋqä qävqä ipu, hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwi.
8 Itaŋgi Jisasi Iqu iquauqä kŋuä indqäŋqä imŋiŋqe näqŋqe eäqe, Iqu
ämaqä hipa quvqä ique ätukqe. "Si ävautnä, ämaqä iquauqä hiŋuä iqi
pämä tqävä." I tquaŋga, iqu ävautä e imäkkqe.
9 Iqu e imäkqaŋga, Jisasi Iqu iquau ätukqe. "Nyi yatŋqä
eyqänä. Neyaqä suqä duŋi, hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, ne suqä
äŋguä imäkatuŋquätanä, ä quvqä imäkatuŋquätanä? Ne ämaqä qui
imäkmbŋqä pmetaŋguwä iquauŋi, yätamäkqä vatuŋquätanä, ä qui
iwimäkatuŋquätanä?" ätukqe.
10 E ätuäqe, Iqu ämaqä eeqänäŋä iu hiŋuä äquŋgäwäqe, ämaqä
hipa quvqä ique, "Si tqä hipae jänä väpäyä" ätukqe. Iqu tquaŋgqä-pa
imäkqaŋga, iqueqä hipae äŋguä qe imäŋgqe.
11 Iiŋä äqumbiyi, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Parisi iquatä
äwqä äkasuwä kuapänä muŋgaŋga, tii ätŋguwi. "Ne Jisasi Iqueŋi, äänä
imäkatuŋquäwä?"

Jisasi Iqu, ämaqä 12 hŋquau atäuŋuä äwikqeŋqä‡

12 Heatqä hŋqueŋi Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tuätŋqä
qoqoŋä yätuŋqä äyäqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tätqätaŋgi zä
ävekqe.
13 Mäptqä timäuqaŋga, Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau
tääqä ätuätumeqe, qutaŋä 12 iquau atäuŋuä äväqe, "ämaqä wäuŋuäŋqä
dowatqä" änyuätkqe.
14-16 Ämaqä iiŋi, hŋqu iqueqä yoqe Saimonä ique. Iqueŋi, Jisasi Iqu "Pitä
iqukiyqä" ätukqe. Hŋqu Endru, Saimonä iqueqä käŋgueque, hŋqu Jemisi
ique, hŋqu Jonä ique, hŋqu Pilipä ique, hŋqu Batromi ique, hŋqu Matiu
ique, hŋqu Tomasi ique, hŋqu Jemisi, Aläpiyasi iqueqä ymeqä ique, hŋqu
Saimonä, ämaqä Selotqä iutaŋä-que, hŋqu Jutasi, Jemisi iqueqä ymeqä
ique, hŋqu Jutasi Iskarioti ique. Ämaqä yäpakä tqu, qänakndaŋi Jisasi
Ique ämaqä himä-wiuŋqä iquau väniŋqä ique.

Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäŋä hŋquau äŋguä iwimäkkqeŋqä

17 Iqu iquau atäuŋuä ae äväqe, iquatä anä äppiyi, Iqu aŋä quauŋä
hŋqäqi, ämaqä kuapänäŋä iquatä pämä anä ätqäukuwi. Iqutä anä
ätqäumiŋuwä iqua, kuapänäŋä hŋqua, Iqueqä wäuŋuä ämotquamiŋqä
iquai. Ämaqä huiziqua, hui qua Jutiya im-imä äpmakäwäŋuwä iutaŋi,
hui aŋä-himqä Jerusälemä iutaŋi, hui eqä-huäŋä maŋä, aŋä-himqä Tayätä
Saitonätä iŋgisaŋä-pqe anä äpmamiŋuwi.
18 Iŋgaŋi qu Jisasi Iqueä kukŋui qätä wipŋqätä, iquauqä täŋä-yaqä
äŋguä imämbŋqätä, äwimakuwi. Ga ämaqä dŋä quvqä iquauta qui
imäknätqätaŋguwä iquauŋi, Jisasi Iqu äŋguä qe iwimäkkqe.
19 Ämaqä eeqänäŋi, qu Jisasi Iqueä yäŋänäqŋqä dutaŋi äŋguä
imänäpiyä diŋqä, äwutmaqänanä-tpu imiŋuwi.

---

† **6:5** Matiu 12:9-14; Makä 3:1-6 ‡ **6:11** Matiu 10:1-4; Makä 3:13-19

Haŋä-iqä ämetqäŋuwä iqua, yeeqä ipŋqeŋqä§

20 Iŋganı Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau hiŋuä äqunäqe,
tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä maeqä iquenyä, he yeeqä enyänä. Tinjqä.
Goti Hanjuwä Iqunä miqeunı, hiqeqä.
21 Ämaqä täŋga buayä dä eyätŋqä iquenyä, yeeqä enyänä. Tinjqä.
Qänakndanı he buayä kuapänä änäpu, äwqä äŋguä hipäsäniqeqä. Ämaqä
kŋuä äqiyätqäŋuwä iquenyä, he yeeqä enyänä. Tinjqä. He qänakndanı,
tä spnuwiqä.
22 Qänakndanı, he Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋuwä duta, qu äwqä äkasuwä kiiŋä etäpu, huätä
endowatäpu, kukŋuä quvqä etäpu, hiqä yoqeŋqä ‘quvqeqä’ etäpu, qui
imäkqaŋgpqäŋganı, he yeeqä iqäpŋqä.
23 Hea iŋganı, he aquvänä ipu, häukuä qutäqäpŋqä. Tinjqä. Nätmatqä
äŋguänäŋä kuapänäŋı, qäukuä haqä yätu henyqä näwinyä äwinä. Suqä
qu emäkpŋqä-panı, iquauqä kaqä-kawäka qäŋganäŋı hiŋuä-tqä iquauŋı
iiŋä imäkmiŋuwiqä” ätukqe.

Äŋguä äpmeŋuwä iqua, haŋä-iqä mapŋqeŋqä

24 “Itaŋga ämaqä nätmatqä kuapä-täŋä iquenä, äŋguänä mimbiyä!
Haŋä-iqä hemeŋqiyä! Nätmatqä hiqä äwqä äŋguä imäkmbŋqe, he ae
ämeŋäuä.
25 He täŋga buayä änäpu, äŋguä äpmeŋuwä iquenä, äŋguänä mimbiyä!
Haŋä-iqä hemeŋqiyä! Qänakndanı, he dä heyäniqeqä. He täŋga
tä äsätqäŋuwä iquenä, he äŋguänä mimbiyä! Haŋä-iqä hemeŋqiyä!
Qänakndanı, he ka ipu, kŋuä qäyqäpnuwiqä.
26 Ämaqä eeqänäŋı henyŋqä aquvänä iqaŋgpqäŋganı, he äŋguänä
mimbiyä! Haŋä-iqä hemeŋqiyä! Qäŋganäŋäŋganı, hiŋuä-tqä quaŋgä
iquauŋı, kaqä-kawäka iquauŋqä aquvänä asä e imiŋuwä-qe, iquauŋı
haŋä-iqe, äwimakqeqä” ätukqe.

*Himä-wiuŋqä iquauŋqä, naqä-qakuänä wiŋqeŋqä**

27 “Nyi he etqänä. Nyaqä kukŋuä qätä änyiyätqäŋuwä iquenä, he hiqä
himä-wiuŋqä iquauŋqä, naqä-qakuänä heŋguätŋqeqä. Ämaqä henyqä
mäwiŋqä itŋqä iquauŋı, he suqä äŋguänäŋä dinä iwimäkqäpŋqeqä.
28 Ämaqe, he qui imäkmbŋqä diŋqä tääqä ätätqäŋuwä iquauŋı, he
iqua äŋguä pmapŋqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tquäpŋqeqä!
He ämaqä qui emäkätqätaŋguwä iquauŋı, Goti Hanjuwä Iqu iquau
yätamäkqä vätŋqä tääqä tquäpŋqeqä!
29 Ämaqä hŋqu saqä maŋgawä iu kpäsqaŋqutqe, si hŋgisa inä
wimäkqätŋqeqä. Ämaqä hŋqu saqä gquä quäuqä äquvätqe, gquetä qäsä
qäyä ämequänä.
30 Ämaqä eeqänäŋı, nätmatqäŋqä yatŋqä kiyqaŋguwä iquauŋı, si
äwisŋqeqä. Ämaqä hŋqu saqä nätmatqä meqaŋgutqe, si ‘Aŋgi dapiyäqe’
mätquä pa iqätŋqä.
31 Suqe, ämaqä qu he emäkpŋqä enyäŋqä-panı, he-pqe quŋı inä
iwimäkpŋqeqä” ätukqe.
32 “He ämaqä henyqä äwinyätŋqä iquauŋqänä eŋgaŋgutqe, iiŋä
itqäŋuwitanı, he nätmatqä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iutanı,
squä mapnuwäŋqäwä? Hmanjqä. Ii tiinjqä. Ämaqä suqä quvqä

§ **6:19** Matiu 5:1-12 * **6:26** Matiu 5:38-48

imäkqä iqua-pqe, iquauŋqä winyätqätaŋgqä iquauŋqänä äwinyätä, asä
inä imäkqä-quaiqä.
33 He ämaqä äŋguä emäkqaŋguwä iquaunä äŋguä iwimäkqaŋgpqe,
he nätmatqä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iutaŋi, squä map-
nuwäŋqäwä? Hmanjqä. Ii tiinjqä. Ämaqä suqä quvqä imäkqä iquapqe,
asä inä imäkqä-quaiqä.
34 He 'Iqu aŋgumä kima dapqoŋqä' kŋuä indqämbu, ämaqä hŋque
qanyinä vqaŋgpqe, he nätmatqä äŋguänäŋi squä mapnuwäŋqäwä?
Hmanjqä. Ii tiinjqä. Suqä quvqä imäkqä iqua, 'Iqu aŋgumä dapqoŋqä'
kŋuä indqämbu, suqä quvqä imäkqä huiziquau qanyinä wipŋqäuä.
35 Itaŋga, hiqä himä-wiuŋqä iquauŋqä eŋgaŋguti, iquauŋi äŋguä
iwimäkpŋqäuä. 'Ämaqä tqu, aŋgumä mändapqä yäŋqiyä' kŋuä qäyä
indqänäpu, qanyinä wipŋqäuä. He suqä iiŋä imäkpqe, Goti Haqä
Yätutaŋä Iqueqä ymeqä äpmepu, qänakndaŋi nätmatqä kuapänä Iqueqä
hipa iutaŋi mapnuwiqä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä qu Iquenyqä 'äŋguiqä'
mätquä ipu, suqä quvqä imäkätqätaŋguwä iquauŋi, äŋguänä ämitqäuä.
36 Goti Hiqä Heniqu, ämaqeuŋqä wiuŋqä miqä, huäqä äwunätŋqä-pa,
he-pqä huäqä heunätŋqeqä" ätukqe.

Huiziquauqä suqeŋqä miwäsäuqeŋqä

37 "He ämaqä iquauqä suqeŋqä iwäsäupu, 'Ämaqä quvqä-quaiqä'
matqä pambiyä. He iiŋä mimäkqaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu heŋä-pqe
memäkqä yäŋqiyä. Ämaqä hŋqu suqä quvqä imäkqaŋgqeŋqä, 'Iqueŋi
pizqä päkiyä' mätquä pambiyä. He e mätquä iqaŋgpqe, Goti Hanjuwä
Iqu henyqä e mätquä yäŋqiyä. He suqä quvqä qäyä etqueqaŋgpi, heqä
äwqe haŋuä imäknäpu, hui enyänä. He iiŋä imäkqaŋgpqe, Goti Hanjuwä
Iqu heŋi, iiŋä emäkäŋqiyä" ätukqe.
38 "He nätmatqä ämaqeu vqaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä tiiŋä
hetapäŋqiyä. Iqu qa maŋguä ämanyuäqe, mändi äkisäutä, aŋgumä
hui ämanyueqaŋga maŋguä ämnätä, hui qua mäŋi äpäkŋgqä-paŋä
iiŋä hetapäŋqiyä. He nätmatqä qäyunä äwipqä-paŋä iiŋi, asä iiŋä
hetapäŋqiyä" ätukqe.†
39 Iwä Iqu iquauŋi, kukŋuä ktqe tiiŋä-pqe ätukqe. "Ämaqä hiŋuä
quvqä hŋqu, hiŋuä quvqä hŋqueŋi, äŋguä itmetä hänaqeŋi äŋguä
motqueniqiyä? Oeyä, qäquaqu qua hovqä bu päwäyŋqinyqä.
40 Ämaqä hŋqu näqŋqä ämetqe, iqueqä näqŋqä-vqä iqueŋi,
mämäwqätäuqä yäŋqiyä. Ämaqä näqŋqä eeqänä qäpu ämapqä iqua,
quwqä näqŋqä-vqä iqutäŋi, asänäŋä hipŋqäuä" ätukqe.
41 "Si tqä tta-tuŋgueqä hiŋuiu, hinoqukuä wäŋqä änyätaŋgqä ipi
äqunätnä, tqä hiŋui zä naqänäŋä iqu qäyä witaŋgi kŋuä mindqäŋquki,
suŋqä tutndi?
42 Iŋi äänä etaŋgikä? Tqä hiŋuiuŋi, zä naqänäŋä hŋqu qäyä witaŋgi
hiŋuä änä mäquŋquä itnä, tqä tta-tuŋguequeŋi, 'Tasi-guequkiyä, tqä
hiŋuiuŋi, hinoqukui nyi huätä makmäumqänä-qe,' äänä tutŋqäwä? Si
wopqä itnä, kukŋuinä tqä-qukiyi. Zä naqänäŋä tqä hiŋuiu äwiŋqe,
huätä ganä mamändŋqeqä. Iiŋä itŋi, si hiŋuä äŋguä äqänätnä, tqä tta-
tuŋguequeä hinoqukui, huätä mamäutŋqeqä" ätukqe.‡

Zä huitaŋä-huitaŋä iquauqä häukuiŋqä§

† **6:38** Matiu 7:1-2 ‡ **6:42** Matiu 7:3-5 § **6:42** Matiu 7:15-20, 12:33-37

43 “Zä äŋguä di, näŋqä ququvqä maqiyqä yänä. Itaŋga, zä quvqä di,
häukuä äŋguä maqiyqä yäŋqiyä.
44 Ämaqe, zä-häukuä hiŋuä äqunäpu, ‘äŋguätiyä, quvqätiyä?’ kŋuä
indqämbŋqäuä. Qu zä-yäuŋguä maeqä guä yäŋä-täŋä iqiŋi, zä-eaqä
häukui dupŋqe, mäwqä ipŋqäuä. Qu wainqäŋqänä kŋuä indqäŋga
äupqe, guä yäŋä-täŋä iquauŋi, hiŋgi manduqä ipŋqäuä.
45 Iiŋä eŋqä-paŋi, ämaqä äŋguänäŋä iqua, kŋuä äŋguänäŋä indqänäpu,
suqä äŋguänäŋä di imäkpŋqäuä. Ämaqä quvqä iqua, kŋuä quvqä huitaŋä-
huitaŋä indqänäpu, suqä quvqä imäkpŋqäuä. Ämaqä iquauqä kukŋui, ii
iquauqä kŋuä indqäŋqä dutanjqä” ätukqe.

*Aŋä qäyunä mätqeŋqä**

46 Itaŋgi “He ‘Naqä Iqukiyä’ ändäpiyä-qe, Nyaqä kukŋuiŋqä qänaknä
manyiyqä itqäŋuwi, suŋqäwä?
47 Ämaqä Nyinyqä äpätä, Nyaqä kukŋuä qätä änyiyätä, qänaknä iqäqä
iquenyqe, Nyi näqŋqä hitapmqänä.
48 Ämaqä iqu tiinjqä. Ämaqä hŋqu, qua mäŋqä mämä äptäqe, hikä
iuŋi aŋä haqeqi yäŋänäqŋqä ämätqä-paŋä, iiŋiqä. Maqŋqä hitaŋgua,
eqä huakä ätimäutä, aŋä du yäŋänäqŋqä äpäsqäqe, ämaqä iqu aŋä
yäŋänäqŋqä ämätätqä-qae, aŋi ämeŋä miqä yäŋqiyä.
49 Ämaqä hŋqu Nyaqä kukŋui qätä änyiyätä, qänaknä miqä iqä iqu, ii
tiinjqä. Ämaqä qua mäqueqä aŋä hiŋginä ämätätqe, qänakndaŋi eqä
huakä äpätä, aŋi qui imäkätä, qua iqi äpäkŋgqä-paŋä iiŋiqä” ätukqe.

7

*Jisasi Iqu, Romätaŋä mäkä-iqä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä**

1 Itaŋga Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kukŋuä iiŋä qäpu ätuäqe, Iqu aŋä-
himqä Kapänamäŋqä äukqe.
2-3 Iqiŋi Romätaŋä mäkä-iqä iquauqä naqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä
wäuŋuä-wiyqä hŋqu, täŋä-yaqä ämetä, äpäkoŋqänä äwomiŋqe. Ämaqä
naqä iqu, iquenyqä kuapänä wiŋgaŋgqetaŋi, iqu Jisasi Iquenyqä qätä
äwiyäqe, ämaqä Israitqätaŋä naqä hŋquau, Jisasi Iqu äpätä, iqueqä
wäuŋuä-wiyqä ique äŋguä iwimäkätŋqä diŋqä ändowatkqe.
4 Qu Jisasi Ique äwimapiyi, kukŋuä aquvänä ätuäpu, “Iyääqä” ätukuwi.
“Ämaqä naqä tqu, äŋguänäŋä-queqä. Si yätamäkqä wisŋqeqä.
5 Iqu Israitqä iquneŋqä äwinyätä, neqä aŋä aquväqŋqä änamäsikqeqä”
ätukuwi.
6 E tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu qutä anä äukuwi. Qu äupiyi, ämaqä
mäkä-iqä iquauqä naqä iqueqä aŋä-täŋä qäqiqi pätqätaŋgua, iqu iqueqä
quvämaqä iquau, Jisasi Ique tii tupŋqä ändowatkqe. “Naqä Iquki, Si qae
pmayä! Si nyaqä aŋä täŋgisaŋqä yaptŋqä diŋqe, nyi ämaqä äŋguänäŋä-
qunä hmanjqä.
7 ‘Nyi ämaqä äŋguänäŋunä manä’ kŋuä nyiyqaŋgi, ŋqä-näuä mäkimeqä
da iqänä. Iŋi, Si kukŋuinä tqaŋgti, nyaqä wäuŋuä-nyiyqä iqu äŋguä
imänänä.
8 Nyi-pqe inänjqä. Nyi ämaqä yoqä-täŋä hŋqueqä yäpä imä äpmamä,
ique qänaknä inä wimqänä. Nyaqä mäkä-iqä nyi ämitŋqä iquauŋi, hŋque
‘Si uvä’ tquaŋgmdqe, iqu äwäŋqiyä. Hŋque ‘Si biyä’ tquaŋgmdqe,

* **6:45** Matiu 7:24-29 * **7:** Matiu 8:5-13

iqu äpäŋqiyä. Itaŋga ŋqä wäuŋuä-nyiyqä hŋque, ‘Si tä imäkiyä’ tquaŋgmdqe, iqu imäkäŋqiyä” ätukqe.
9 Iŋgaŋi Jisasi Iqu kukŋuä iiŋä qätä äwiyäqe, yäuŋuä itä, qänaki hiŋuä ämäqunäqe, ämaqä Ique qänaki wivändätaŋguwiu ätukqe. “Täukue! Ämaqä tqu quuvqä eqiyätŋqä-paŋä iiŋi, Israitqä duŋi, hiŋuä mäquŋquä itŋqeqä” ätukqe.
10 Iŋgaŋi ämaqä, mäkä-iqä naqä iqu ändowatkqä iqua, iqueqä aŋä iuŋqä aŋgi äupiyi, wäuŋuä-wiyqä iqu äŋguä pmetaŋgi äquŋguwi.

Jisasi Iqu, hikŋä ae äpäkoŋgqä hŋque, aŋgi ävauqumuatkqeŋqä

11 Hiunji hui ae päwqaŋga, Jisasi Iqu aŋä-himqä, kiqä yoqe Nainqä iuŋqä äukqe. Iŋgaŋi iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, ämaqä kuapänä huizitä anä äukuwi.
12 Qu iqi ätimäupiyi, aŋä-himqä iqueqä täkŋä hävqä-täŋä qäqiqi uwqaŋguwäŋga, ämaqä aŋä-himqä iutaŋä kuapänäŋä iqua, ämaqä pizqä hŋque täkŋä yäpaqä mäŋgisaŋqä äma äukuwi. Hikŋä e äpäkoŋgqä iqueqä känai, apäqŋqä eä, ymeqä iqunäŋä-täŋiyi.
13 Naqä Iqu ii hiŋuä äqunäqe, huäqä wuŋgaŋgi, “Si kŋuä maqiyqä panä” ätukqe.
14 E ätuäqe, qäqiqi äwäqe, isuäŋi a äqätkqe. I iqaŋga, ämaqä äma äpmiŋuwä iqua iqi tqäuqaŋguwäŋga, ämaqä pizqä iqueŋi, “Hikŋä iquki, ‘Si pämä vayä!’ äktqänä” ätukqe.
15 I tquaŋga, ämaqä ae äpäkoŋgqä iqu ävautä, kukŋuä ätipäqäkqe. Kukŋuä tqaŋga, Jisasi Iqu kiqä känäu aŋgi äwikqe.
16 Iŋgaŋi ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä zä ipu, Iqueqä yoqe haqeqä ämamäupu, “Hiŋuä-tqä Naqä Hŋqu ätimäuqiyä” ätkuwi. Itaŋga “Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä yätamäkqä vätŋqä ätimäuqiyä” ätkuwi.
17 Jisasi Iqu iiŋä imäkqaŋgqeŋqe, ämaqä Jutiyataŋätä, aŋä huiziutaŋä-pqetä, qu qätä äwikuwi.

Jonä asŋä-qäyqä iqu, Jisasi Iqueŋqä yatŋqä äwikqeŋqä†

18-19 Ämaqä Jonä iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, iqueŋi nätmatqä eeqänäŋä Jisasi Iqu imäkqaŋgqeŋqä awä ätukuwi. Jonä iqu qätä äwiyäqe, iqueqä ämaqä hŋquaqui tääqä ätuätumeqe, Naqä Jisasi Iquenyqä ändowatätä, tii ätukqe. “ ‘Ämaqä äpäŋqiyä ätätqäŋuwi, Si Qäqukitanä, ä hŋquenyqä hiŋuä inä äqänanä pmetuŋquätanä?’ qe yatŋqä e winyqä” ätukqe.
20 Iquaqu Jisasi Ique äwimayi, tii ätukiyi. “Jonä asŋä-qäyqä iqu, ye Si yatŋqä kiyeŋqä äyändowatqiyä. Ämaqä äpäŋqiyä ätätqäŋuwi, Si Qäqukitanä, ä hŋquenyqä hiŋuä inä äqänanä pmetuŋquätanä?”
21 Iquaqu anä pmetaŋgua, Jisasi Iqu ämaqä kuapänäŋä, täŋä-yaqä-täŋä iquautä, dŋä quvqä-täŋä iquautä, hiŋuä pisqä iquautäŋi, äŋguä iwimäkkqe.
22 Iŋgaŋi iquaquvqä kimaŋi imäkätä, tiiŋä ätukqe. “Qe nätmatqä hiŋuä äqunäsinyä qätä äwiyäŋiyiŋqe, äwäsinyä, Jonä ique awä tiiŋä suinyqä. ‘Ämaqä hiŋuä pisqä iqua, hiŋuä äŋguä äqäŋgäuä. Yukä quvqä iqua, qaŋä äŋguä äwqäuä. Wänyimäŋqä-täŋä iqua, äŋguä imäŋgäuä. Qätäyqä iqua, qätä äwiyqäuä. Ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgi ävauqäuä. Nätmatqä maeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋgui qätä äwiyqäuä.

---

† **7:17** Matiu 11:1-6

23 Ämaqä, qu Nyi imäkqaŋgqeŋqä kŋuä indqänäpiyä iqua, quwqä
quuvqä heqiyqe qui mimäkŋqä iqaŋgutqe, qu aquvänä ipŋqäuä' suinyqä"
ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iqueŋqä ätukqeŋqä‡

24 Ämaqä Jonä iqueuä kukŋuä äma äpkiyä iquaqu ae uwqaŋgiyäŋganı,
Jisasi Iqu qokä-apäkä iuŋi, Jonä iquenyqä tii ätukqe. "He aŋä avqŋqä
duŋqe, squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? Qoä-qamqä yuŋuä miqaŋgqe
qumbŋqä äukuwätanä? Oeyä.
25 Squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? He ämaqä hŋqu qäkä äŋguänäŋä
yäuqä pmetaŋgqä ique, hiŋuä qumbŋqä äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä qäkä
äŋguä äyäupu, nätmatqä eeqänäŋä äŋguä imäkŋqä iqua, ämaqä miqä
naqä iqueqä aŋä du pmetpŋqäuä.
26 He squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? Ämaqä hiŋuä-tqä hŋquenyqä
hiŋuä qumbŋqä äukuwätanä? Ŋŋqä. Iiŋä sätäti, Nyi tiiŋä etqänä. Iqu,
Goti Hanjuwä Iqueuä hiŋuä-tqä huizi iquauŋi ämäwqätäunä" ätukqe.
27 "Bukä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, tii äqänänä.

'Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukŋuä ämapqä hŋque, Si hiŋuiqä kimetŋqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetŋqä iqueqä'§ äqänänä.

Kukŋuä iiŋi, ämaqä tquenyqä ätqiyä.
28 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä. Ämaqä qua täu pmeqä iqua, Jonä iqueŋi
mämäwqätäuqä ipnuwiqä. Iŋäqe aŋä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋi,
ämaqä yäpakä quvqä äpmeŋqä iqu, Jonä ique ämäwqätäunä" ätukqe.
29 Ämaqä eeqänäŋä iquatä, ämaqä mbqä motauqä iquatä qäsäŋi, qu
kukŋuä iiŋä tqaŋgi äwipiyi, Jonä iquesa asŋä ämakuwitaŋi, iqua "Goti
Hanjuwä Iqueqä suqä eeqänäŋi, jänänäŋiqä" ätkuwi.
30 Itaŋgi, Parisi iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jonä iqu asŋä
uwqiyätŋqe mäwiŋqä ikqä iqua, qu hänaqä Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqä
näwinyä imäuekqeuŋiŋqä kukŋui, qätä mäwiyqä ikuwi.
31 Iŋganı Jisasi Iqu tii ätukqe. "Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquauŋqe, Nyi
änäänyä tmqäwä? Qu ämaqä änääŋuakä?
32 Qu tiinjqä. Ymeqä ququawä aquväqŋqä iu äpmapu, ymeqä huizi
iquauŋqä tääqä tiiŋä ätätqäŋuwiqä. 'Ne henyqä hääwä qäyä ätqaŋgu,
he himnuŋuä miqä iquwiqä. Ne pmapqä qäyä iqaŋgu, he kŋuä maqiyqä
iquwiqä' ätätqäŋuwiqä. Qu ymeqä tqua eŋqä-paŋä iiŋiqä.
33 Jonä asŋä-qäyqä iqu äpäqetaŋi, bretqetä, wainqä-eqetä maŋqä
iqaŋga, he 'Dŋä quvqä-täŋä-queqä' äyä ätkuwiqä.
34 Iŋäqe Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäqetaŋi, buayä änätä eqä änätä
iqaŋga, he tii ätqäuä. 'Ämaqä buayä eqä yaqäpiqä itä änätä, wainqä-
eqä kuapä ŋqueqä. Itaŋga ämaqä mbqä motauqä iquauqätä, suqä quvqä
imäkqä iquauqätä näueqä-queqä' inä ätqäuä.
35 Iŋäqe, ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä näqŋqe ae ämapiyä iqua,
tiiŋä motquapnä. Goti Hanjuwä Iqueqä näqŋqe, ii aaŋä naqä-qakuiqä"
ätukqe.

*Apäkä hui, Jisasi Iqueqä yukiu asŋä äqäkqeŋqä**

36 Parisitaŋä hŋqu Jisasi Iqu buayä anä nyiyŋqä tääqä ätuätumakqe.
Tääqä tuätumeqaŋga, Iqu iqueqä aŋiuŋqä äwäqe, ymisaŋä nätŋqä yuki
ipämäuä hiqoti äweukqe.

---

‡ **7:23** Matiu 11:7-19 § **7:27** Malakai 3:1 * **7:35** Matiu 26:6-13; Makä 14:3-9; Jonä 12:1-8

37 Apäkä, ämaqe, “Ii suqä quvqä imäkqiyqä” ätmiŋuwä ii, aŋä-himqä iu
äpmamiŋqe. Ii “Jisasi Iqu Parisi hŋqutä buayä anä änätqäŋinyqä” tqaŋgä
qätä äwiyäqe, eqä-häkä jinaŋä-weqä äŋguänäŋä-täŋi äma äpkqe.
38 Ii äwäqe, Jisasi Iqueä tuwä iqi, yukä-täŋä qäqiqi ätqäuqe, kŋuä
äqäkqe. Iiyqä hiŋuä-eqe Jisasi Iqueqä yukä iu ioqaŋga, iiyqä detä
ye imäkätä, Iqueä yukiu kikiyä kuapänä äwunätä, aowä jinaŋä-weqe
equatekqe.
39 Ii iiŋä imäkqaŋga, Parisi, Jisasi Ique itmakqä iqu, hiŋuä iiŋä äqunäqe,
kŋuä tiiŋä indqäŋgqe. “Ämaqä Tqu hiŋuä-tqä-qu etaŋgutqe, apäkä Ique
a äwqätqä iinyqe, ‘Ii suqä quvqä imäkqiyqä’ näqŋqä hiäŋqiyä.”
40 Iqu kŋuä iiŋä indqäŋgaŋga, Jisasi Iqu, “Saimonä iquki, Nyi kukŋuä
hŋqu ktmqeqä” tquaŋga, iqu, “Näqŋqä-vqä Iquki, Tqä kukŋui yqä tiyä!”
ätukqe.
41 I tquaŋga Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu nätmatqä kuapä-täŋä
pmetäniqe. Iquesaŋi, ämaqä hŋquaqu nätmatqä aŋgu kima winyiyŋqä
meqä-quaqu pmesinyiyiqä. Ämaqä aŋgu kima väniŋqä meqä hŋqu,
kuapä-täŋue. Mä huiziqueqe, homänjqä.
42 Itaŋgi iquaqu, ique kima vqä di hma hiätqätaŋgaŋi, iqu ‘qäyä eänä’
tuäniqeqä. Iŋi, Saimonä iquki, ämaqä tquaqu, ämaqä iquaquvqä kima
vqeŋqä ‘qäyä eänä’ tqä iquenyqe, äwqä yeeqä iiŋqe, ämäwqätäuniqe,
äsqukä?” ätukqe.
43 I tquaŋga Saimonä iqu kimaŋi, “ ‘Ämaqä nätmatqä aŋgu kima
väniŋqä, kuapänä meqä iqueqä’ kŋuä änyänä” ätukqe.
Ga Jisasi Iqu, “Si qäyunä iwäsäunyä” ätukqe.
44 I ätuäqe, Iqu tuwäŋgi hiŋui, apäkä ii ämäqunätä, Saimonä ique tii
ätukqe. “Si apäkä täsiŋi hiŋuä äqunäŋinyä? Nyi saqä aŋä yäpä täŋgisa
yapqaŋganŋi, si Nyaqä yukiuŋqe, eqä mändapqä iŋi. Iŋäqe, apäkä täsi,
iiyqä hiŋuä-eqe Nyaqä yuki ioqäqe, iiyqä detä yeŋuä imäkqiyä.
45 Itaŋga Nyi saqä aŋä täŋgisa äyapmä pmetaŋganŋi, si himä kikiyä
manuŋqä iqaŋgnä, ii Nyaqä yukiu kikiyä yqänä änunätqänä.
46 Si olipqä eqä aowi, Nyaqä nuäŋiuŋi mänjiquatqä iqaŋgnä, ii aowä
jinaŋä-weqe, Nyaqä yukiu änjiquatqiyä.
47 Iiniŋqe Nyi si tii äktqänä. Ii Nyinyqä kuapänä äwinyätä, iiŋä
nyimäkqaŋgqetaŋi, iiyqä suqä quvqä kuapänäŋä etaŋgqä-qe, huätä ae
ämamäuqä. Iŋäqe, ämaqä hŋqu, suqä quvqä wäŋqäpu imäkqäqä eŋqe,
Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä iiŋi huätä ämamäuqe, iqu Iquenyqe,
wäŋqäpu winyäŋqiyä” ätukqe.
48 I ätuäqe, apäkä iiŋi tii ätukqe. “Tqä suqä quvqe, huätä ae
ämamäuqeqä.”
49 I tquaŋgqeŋqä, ämaqä buayä anä änäpu äpmamiŋuwä iqua, qätä
äwipiyi, “Ämaqä, suqä quvqä huätä mamäuqäŋqä ätqäqä Tqu, Tqukä?”
ätŋguwi.
50 Iŋi, Jisasi Iqu apäkä iiŋi tii ätukqe. “Si qäqiqi qui imäknmätnä
iqaŋgnä, tqä quuvqä heqiyqe yätamäkqä äkiyqiyä. Si äwqä qeiqi iŋqä
uvä” ätukqe.

8

Apäkä hiua, Jisasi Ique yätamäkqä äwimiŋuwiŋqä

1 Qänakŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä wäŋqä iutä, naqä iutä, Goti Hanjuwä
Iqunä miqä iuŋqä kukŋuä äŋgui awä ätuäkämiŋqe. Iŋganŋi Iqueqä ämaqä
12 iqua-pqe, Iqutä anä ikämiŋuwi.

2 Itaŋga apäkä, Jisasi Iqu iuauqä dŋä quvqetä, täŋä-yaqetä hiŋuiqänä
huäta ändowatkqä iua, Iqutä qaŋä anä ikämiŋuwi. Apäkä huizqä yoqe,
Mäliya ‘Maktälataŋä iiyqä’ ätmiŋuwi. Hiŋuiqänäŋi, Jisasi Iqu dŋä quvqä
7 huätä ämamäukqä iiyi.
3 Itaŋga apäkä huiziyqä yoqe, Jonaiyi. Iiyqä qokiqueqä yoqe, Kusa,
ämaqä naqä Heroti iqueqä aŋä ämimiŋqä ique. Itaŋga huiziyqä yoqe
Susenayi. Apäkä kuapänäŋä hiua-pqe anänji. Iua iuauqä yquayä ämepu,
Jisasi Iquesä, Iqueqä ämaqä iquautä yätamäkqä äväpu, anä ikämiŋuwi.

*Kukŋuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqeŋqä**

4 Ämaqä kuapänäŋi, aŋä-himqä im-imda äpäpu, Jisasi Ique wime-
qaŋguwäŋga, Iqu kukŋuä ktqä ätukqe.
5 “Ämaqä hŋqu kuä-witqä uwqä tnämäwäwätŋqä wänä. Iqu
ätnämäwäwqaŋgaŋi, hui hänaqä iqi päkmbnä. Ii ämaqä qonjqä
iqaŋguwäŋga, yŋŋä äpäpu ämambnä. 6 Hui qua hikä-täŋä iqi päkmbnä.
Ii bakä äukaupqe, eqä ye etaŋgi, qänakndaŋi yäuä päpnä.
7 Hui guä yäŋä-täŋä awä imä päkmbnä. Kuä bakitä, guä yäŋä bakitä
qäsä äukaupiyi, kuä baki qui imäkmbnä.
8 Hui qua äŋguä du päkmbnä. Bakä äukaupiyi, näŋqe kuapänä 100
hukmbnuwiqä” ätukqe. Jisasi Iqu e ätuäqe, Iqu maŋä yäŋänäqŋqä,
“Ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe, kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä in-
dqämbiyä” ätukqe.
9 Iiŋä tquaŋga Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, kukŋuä ktqä
iqueŋqä yatŋqä äwikuwi.
10 Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqunä miqeŋqä kukŋuä
qakui zä witaŋgqä-qe, Iqu he näqŋqä mapŋqe, etapqiyä. Iŋäqe ämaqä
huizi iqua, qu kukŋuä ktqenä äwiyätqäŋuwiqä. Qu hiŋuä äqunäpu qätä
äwiyäpiyä-qe, näqŋqä maeqä-quayqä” ätukqe.
11 E ätuäqe tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä ktqä qakui, tiinjqä. Kuä-witqä uwqä
iiŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä atäuŋuä eänä.
12 Kuä-witqä uwqä hänaqä iqi päknätqe, ii tiinjqä. Qokä-apäkä
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpu, quwqä äwqä imä manyue-
qaŋguwäŋgaŋi, Setänä iqu, ‘Qu quuvqä maeqiyqaŋgpi, Goti Hanjuwä Iqu
quŋi aŋgi mitmeqä yäniqeqä’ kŋuä indqänätä äpätä, kukŋuä iiŋi huätä
mamäuŋqiyä.
13 Itaŋga kuä-witqä uwqä qua hikä-täŋä iqi päknätqe, ii tiinjqä. Qu Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä äwipiyäŋgaŋi, aquvänä ipu ämapqe, kuä
hukä tapiŋä maeqä eŋqä-paŋä iiŋiqä. Qu quuvqä eqiyäpiyä-qe, yamwiqä
wimeqaŋga, qua iqi päkmbŋqäuä.
14 Itaŋga kuä-witqä uwqä guä yäŋä-täŋä iqi päknätqe, ii tiinjqä. Qu
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä äwipiyi, haŋä-iqeŋqätä, mbqeŋqätä,
nätmatqä yeeqä iŋqä isuauŋqätä, kŋuä kuapä indqänäpu quuvqä heqiyqe
yäŋänäqŋqä maeqä iäŋqiyä. Iŋi, qu kuä-witqä näŋqä naqe, maeqä eŋqä-
paŋä iiŋiqä.
15 Itaŋga kuä-witqä uwqä qua äŋguä iu päknätqe, ii tiinjqä. Ämaqä
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpu, kŋuä indqäŋqä imä äŋguänä
ämaipu, quwqä qeqä-quuvqe jänänä imbu yäŋänäqŋqä ätqäŋuwi, näŋqä
naqä äuknätŋqä-paŋä iiŋiqä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, hiqi-tä mäsäuqeŋqä†

---

* **8:3** Matiu 13:1-23; Makä 4:1-20 † **8:15** Makä 4:21-25

16 “Ämaqä hiqi-tä ämäsäupu, zä mäpatqiyeqä ipŋqäuä. Iquvaŋä yäpä
imä maeqä ipŋqäuä. Ämaqä aŋä yäpä iŋgisa äyappiyä iqua, hiŋuä
qumbŋqä diŋqe, qu hiqi-te, kiqä ätqäuqä ätnäŋä iqi tqätepŋqäuä.
17 Ii tiinjqä. Nätmatqä eeqänäŋä zä äwämitätqe, ätnäŋäŋgisa
witäniqeqä. Nätmatqä eeqänäŋä ämaqä iqua zä epqe, ätnäŋä iqi
wiqaŋguti, qu hiŋuä äqunäpu näqŋqä hipnuwiqä.
18 He kukŋui qätä äŋguänä wipŋqä diŋqe, kŋui äŋguänä indqämbiyä.
Ämaqä näqŋqä hui ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä väniqe.
Itaŋga ämaqä näqŋqä maeqä iqua, näqŋqä wäŋqä qu ämeŋuwi, Goti
Hanjuwä Iqu huätä mamäuŋqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä, Ique äwimakuwiŋqä‡

19 Iŋganji Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä ätimäupiyi, ämaqä kuapänä
pmetaŋga, qu Iqu-täŋä qäqiqi mapqä ikuwi.
20 I iqaŋguwäŋga ämaqä hŋqu Jisasi Iqueŋi, “Tqä tnaisä, tuŋguäkatä
Sinyqä hiŋuäŋqä äpquwi, yäpaqä täŋgisa ätqäuŋäuä” ätukqe.
21 I tquaŋga, Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä qätä äwiyäpu qänaknä itqäŋuwä iqua, qu Ŋqä nipaqä, guäkayqä”
ätukqe.

Jisasi Iqu yuŋuitä, eqetä, äminyekqeŋqä§

22 Hiunji hŋqueŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquatä, yimba ätkamäupu, Iqu iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Eqä-huäŋä yätäqä
näŋgisaŋqä äwanä” ätukqe. I ätuäqe, iqua äukuwi.
23 Yimba iu qaŋä äwäpiyä iuŋi, Jisasi Iqu hiqaqä äwäkqe. Iŋganji yuŋuä
naqänäŋä hŋqu ätimäutä, eqe yimba iu huaquvämäqaŋga, eqä-huäŋä
kuapänä ätuäqetaŋi, iqua qui imäkŋqänä ikuwi.
24 I imäkqaŋga, qu Ique ävauqumuatäpu, “Naqä Iquki, Naqä Iqukiyä!
Ne qui imäknatuŋquä iqunä!” ätukuwi.
Iŋi Iqu ävauqe, yuŋuitä eqetä, “Qaiyä” ätukqe. E tquaŋga, yuŋuitä
eqetä ämŋäŋgiyi.
25 Jisasi Iqu iiŋä imäkäqetaŋi, ämaqä iquauŋi, “Hiqä quuvqä heqiyqe,
äŋgikä?” ätukqe.
Iŋganji qu zä ipu, kŋuä kuapänä indqänäpu, quwqä-quwä kukŋuä
ätŋguwi. “Yuŋuitä eqetä ‘qäyä enä’ ätuätä äminyeqäqä Tqu, Ämaqä
Tqukä?” ätŋguwi.

*Jisasi Iqu, ämaqä dŋä quvqä hui-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä**

26 Iŋganji Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Gerasa
iqua-täŋä hiqŋqä du ätimäukuwi. Gerasa, ii Galilisäŋä eqä-huäŋä
näŋgisanji.
27-29 Iqiŋi Jisasi Iqu yimba iutaŋi ätimäwa päwqaŋga, ämaqä aŋä-himqä
iu pmeqä dŋä quvqä hui-täŋä hŋqu äwimakqe. Iqu ppqä itqätaŋgi, ämaqä
iqua yukä hipa iu guä äkiqiyäupu, hiŋuä äqumbu, qäyä äpmetaŋgä,
dŋä quvqä iqua, iqu guä ändakemä wätŋqä yäŋänäqŋqä iwimäkäpu,
aŋä avqŋqä duŋqä wätŋqä iwimäkmiŋuwi. I imäkätqätaŋgua, ämaqä
iqu tpqäyäqä ikitä, aŋiu mäpmeqä itä, hikä hovqä ämaqä pizqä wiqeu
hiŋginäwa äwäyäkämiŋqe. Iqu Jisasi Ique hiŋuä äqunäqe, zääqä ätätä,
Jisasi Iqueuä yukä iqi äpäknäqe, maŋi tiiŋä ätukqe. “Jisasi, Goti Haqä
Yätutaŋä Iqueqä Ymeqä Iquki, Si äänä nyimäktŋqäwä? Nyi yatŋqä

‡ **8:18** Matiu 12:46-50; Makä 3:31-35 § **8:21** Matiu 8:23-27; Makä 4:35-41 * **8:25** Matiu 8:28-34; Makä 5:1-20

äkiyqänä, ‘Si qui minyimäkqä panä’ ” ätukqe. Iqu iiŋä ätukqe, ii Jisasi Iqu “Dŋä quvqe huätä äwänä” ae ätkqetanji.

30 Ämaqä iqu e tquaŋga, Jisasi Iqu yatŋqä ävätä, “Tqä yoqe, squkukä?” ätukqe.

Ämaqä iqu kimaŋi, “Ŋqä yoqe ‘Hatŋunenjqä’ ” ätukqe. Tiiŋäŋqe, dŋä quvqä kuapänäŋi, iqueä äwqäŋgisa äpekuwiŋqä ätukqe.
31 Iŋganji dŋä quvqä iqua, Jisasi Ique yatŋqä yäŋänäqŋqä äväpu, “Si ne qua hovqä aaŋä mämnäŋä väŋqä eŋqä-paŋä iuŋqä mänandowatqä panä” ätukuwi.
32 Iŋganji yaqueqä kuapänäŋä, hipkä hmbi buayä änäpu pmetaŋgä, dŋä quvqä iqua, Jisasi Ique yatŋqä yäŋänäqŋqä tii äwikuwi. “Ne yaqueqä iquauä äwqä yäpä duqumä paquvatuŋquä, hiŋuinä naqänäwqatiyä” ätukuwi. I tquaŋguwäŋga, Iqu hiŋuinä äqunäwatkqe.
33 Iŋi, dŋä quvqä iqua, ämaqä ique ävämaŋi, yaqueqä iquauä äwqä imä qe äpaqukuwi. Iiŋä iqaŋguwäŋga, iqua iwaqä iu tnäŋä äwäpiyi, eqä bu quauqaŋguwäŋga, eqä qe änyuäpätäukqe.

34 E iqaŋgä äqumbiyi, ämaqä yaqueqä miqä iqua zä äwäpu, kukŋui aŋä-himqä iutä, im-imä pmetaŋguwä iutä ätuäkäkuwi.
35 Ämaqe qätä iiŋä äwipiyi, “Nätmatqä iiŋi äänä timäuqaŋgi tqäpiyä” tpu, hiŋuä qumbŋqä äpkuwi. Iqua Jisasi Ique äwimapiyi, ämaqä dŋä quvqä iqua ävämakuwä iqu, qäkä äyäuä, kŋuä äŋguä wimeqaŋga, Jisasi Iqueqä yukä-täŋä qäqiqi pmetaŋgi hiŋuä äquŋguwi. Iqua hiŋuä iiŋä äqumbiyi, zä äwiŋgqe.
36 “Dŋä quvqä-täŋä iqu, äŋguä äänä imäŋgutiyä” tpu kŋuä kuapä indqäŋgaŋguwäŋga, ämaqä, Jisasi Iqu imäkqaŋgi hiŋuä äquŋguwä iqua awä ätukuwi.
37 Iiŋä timäuqaŋgqeŋqä, ämaqä Gerasa pmeqä iqua, zä kuapänä äwinyätä, Jisasi Ique, “Nevämayä” ätukuwi. Iŋi, Jisasi Iqu yimba ätkamäuqe, aŋgi äukqe.

38 Iqu äwätŋqä iqaŋga, ämaqä, dŋä quvqä iqua ävämakuwä iqu, Jisasi Ique yatŋqä yäŋänäqŋqä ävätä, “Nyi Sitä anä weŋqätanä?” ätukqe.

Yatŋqä e vqaŋga Jisasi Iqu ämaqä iqueŋi, aŋgi ändowatätä, tii ätukqe.
39 “Si tqä aŋä duŋqä aŋgi äwätnä, kukŋuä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqu si ikimäkqeŋqä, awä tuvä” ätukqe. I tquaŋga ämaqä iqu äwäqe, nätmatqä eeqänäŋä Jisasi Iqu iwimäkkqeŋqä, ämaqä aŋä himqä iu pmetaŋguwä iu awä ätukqe.

Jisasi Iqu, apäkä hiuaqui äŋguä iwimäkkqeŋqä†

40 Jisasi Iqu iqi ävämetä, qua Galiliu aŋgi timäuqaŋga, qokä-apäkä Iquenyqä hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwä iqua, yeeqä ipu itmakuwi.
41 Iqiŋi, ämaqä naqä aŋä aquväqŋqeu miqä hŋqu, Jisasi Ique äwimakqe. Iqueqä yoqe Jarusi, ique. Äwimeqe, iqu Jisasi Ique qoŋä äwoktäuqe, iqueuä aŋä duŋqä wiyäŋqänä yatŋqä yäŋänäqŋqä äwikqe.
42 Iqu ymeqä apäkä hmbnäŋä-täŋä-qu eeä, iipu äpäkonätŋqä qäqiqä etaŋgi, iiŋqä ätukqe. Iipiyqä quväukui 12 inji.

Jisasi Iqu Jarusi iqutä itmaŋga äwätqätaŋgiyäŋga, qokä-apäkä kuapänäŋä-pqä Iqutä anä äwäpu, kukundä-kukundä äumiŋuwi.

---

† **8:39** Matiu 9:18-26; Makä 5:21-43

43 Quwqä awä iqiŋi, apäkä hui äumiŋqe. Ii hea ique-iqueŋi, qaŋuä yaqä
e pmetaŋgi, quväukuä 12 ämäwqätäukqe. Ämaqä äŋguä iwimäkqäŋqe,‡
hma emiŋqe.
44 Ii Jisasi Iqueä tuwä-täŋä qäqiqi äpäqe, Iqueqä gquä quäuqä iu
itmaqäŋgqe. Ii iiŋä iqaŋga, iiyqä yaqe, maqänä hma ekqe.
45 Iiŋä iqaŋga Jisasi Iqu, "Tqu indmaqäŋgiyä?" ätukqe.
Ämaqä eeqänäŋi qu hŋqunä-hŋqunä, "Nyi hmanjqä. Nyi hmanjqä"
tqaŋguwäŋga, Pitä iqu tii ätukqe. "Naqä Iquki, ämaqä hävemä tä
äpätuŋquä imda ikitmaqäŋgäuä."
46 I tquaŋga Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. "Ämaqä hŋqu Nyi ind-
maqäŋgiyä. Nyaqä yäŋänäqŋqä hui, änyivämeqaŋgi ätqänä."
47 Iqu i tqaŋga, apäkä iiŋi, "Nyi zä mäpmeqä imä" kŋuä ämeqe,
yäuŋuä itä, hipeŋui quamäŋi, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi eäqe, qokä-apäkä
iuqä hiŋuiqisaŋi awä tiiŋä ätukqe. "Ii tiinjqä. Nyi täŋä-yaqä nyätaŋgi
iktmaqäŋgänä. Nyi iiŋä imäkqaŋga, nyaqä täŋä-yaqe, qäpu maqänä
eqiyä" ätukqe.
48 I tquaŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. "Apäkä iiki, tqä quuvqä heqiyqe,
äŋguä ikimäkqiyä. Si äwqä qeiqi iŋqä uvä."
49 Jisasi Iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, ämaqä naqä aŋä aquväqŋqä iu
miqä iqueqä aŋä iutaŋä hŋqu äpäqe, ämaqä naqä iqueŋi tii ätukqe. "Tqä
ymeqe, ae äpäkoŋgiyä. Itaŋgi, Ämaqä Näqŋqä-vqä Iqueŋi, haŋä-iqä hui
inä mävqä panä."
50 Jisasi Iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, Jarusi iqueŋi, "Si zä miqä itnä,
quuvqenä heqiyä. Ii aŋgi äŋguä imänäŋqiyä" ätukqe.
51 Iqisaŋi Jisasi Iqu, Jarusi iqueqä aŋä du ätimäuqe, qokä-apäkä huizi,
aŋä yäŋgisa pepŋqe, hiŋuinä mäquŋquä ikqe. Pitä ique, Jonä ique, Jemisi
ique, apäkä iiyqä kanä-käna-yaqutä, quwqä-quwänä pepŋqä imäkkqe.
52 Iŋgaŋi ämaqä aŋä yäŋgisa äpmapiyä iqua, kŋuä huäqä-huŋqä
qiyätqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, "He kŋuä maqiyqä pambiyä. Mäpäkoŋqä
iqäqe, hiqaqä äwinä" ätukqe.
53 Iqu e tquaŋga, qu, hitqä ii pizqä witaŋgqeŋqä näqŋqä epiyi, tä
äsukuwi.
54 Itaŋgi Jisasi Iqu, iiyqä hipa a ämaqätätä, "Ymeqä iiki, si pämä pmayä"
ätukqe.
55 Iqu e tquaŋga, iiyqä quuvqe, aŋgi wimeqaŋga, maqänä ävaukqe.
Ävauqaŋga, "Buayä winyqä" ätukqe.
56 Iŋgaŋi kaniqutä känaisä yäuŋuä kuapänä iqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu
iyaquiŋi, yäŋänäqŋqä ätukqe. "Qe ämaqä hŋque nätmatqä tä timäuqaŋgi
äqunäŋiyiŋqe, awä mätquä panyinyqä" ätukqe.

9

*Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquau, wäuŋuäŋqä ändowatkqeŋqä**

1 Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä 12 iquau tääqä ätuätumeqe, dŋä quvqe huätä
dowatäpu, täŋä-yaqä hiutaŋä-huitaŋä-täŋä iquau äŋguä wimäkäpŋqä
diŋqä, yäŋänäqŋqetä yoqetä äwikqe.
2 Iqu iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä awä ätuäpu, täŋä-yaqä-
täŋä iquau äŋguä iwimäkpŋqänä ändowatkqe.

‡ **8:43** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä, "iiyqä mbqä eeqänä qäyä ae tnämäuqaŋgqä-qe,"

* **9:** Matiu 10:5-15; Makä 6:6b-13

3 Ändowatätä tii ätukqe. “He yäkqätä, qatä, buayätä, mbqätä, gquä
hŋquaqutä, mämeqä pambiyä.
4 He aŋä-himqä hŋque äwimepu, ämaqä hŋqueqä aŋä iu äpaquväpiyi,
aŋä-himqä ique vämapŋqäŋgaŋqe, iquenyä pmepŋqä.
5 Aŋä-himqä hŋqueŋi, ämaqä yeeqä maeyqaŋgpqe, aŋä-himqä ique
ävämepiyäŋgaŋi, qu quwqä suqä quvqeŋqä näqŋqä hipŋqänä, hinoqukuä
heqä yukä iu täka emäkmitätqe, iqi ptä quväteqiyemä uwqäpŋqä”
ätukqe.
6 Iqu e tquaŋga, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋguänäŋi awä
ätuäpu, qokä-apäkä iuqä täŋä-yaqä quvqe, huätä ämamäupu, äŋguä
iwimäkäpu, aŋä-himqä eeqänäŋä iu qaŋä ikäpŋqänä, Ique ävämakuwi.

Heroti iqu, Jisasi Iqueŋqä kŋuä kuapänä indqäŋgqeŋqä†

7 Iŋgaŋi ämaqä naqä Heroti, aŋä-himqä iu miqä iqu, Jisasi Iqu
imäkqaŋgqeŋqätä, ämaqe Iquenyqä tqaŋguwiŋqätä qätä äwiyäqe, iqu
kŋuä kuapänä indqäŋgqe. Hŋqua, “Jonä, qua äptekuwä iqu, aŋgi
ävauqiyä.”
8 Hŋqua, “Laisa iqu ätimäuqiyä.” Hŋqua, “Hiŋuä-tqä hiŋuiqändqä
hŋqu, aŋgu ävauqiyä.”
9 Iiŋä äwiyäqe, Heroti iqu tii ätkqe. “Nyi Jonä iqueŋi, hiiŋuä ae
ätäwikqeqä. Nyi qätä tä äwiyäŋqe, ii tquenyqä äwiyäŋänä?” Iiŋä
äwiyäqetaŋi, iqu Jisasi Ique hiŋuä qunmätä imiŋqe.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iquau buayä äwikqeŋqä‡

10 Ämaqä Jisasi Iqu ändowatkqä iqua, aŋgu äppiyi, nätmatqä eeqänäŋä
qu imäkkuwiŋqe, Jisasi Ique ätukuwi. Iŋgaŋi Jisasi Iqu, iquau ätuma
äwäqe, quwqä-quwänä anä pmetanä-tpu, aŋä-himqä Betsaitä iŋgisaŋqä
äukuwi.
11 Iŋäqe ämaqe, qu näqŋqä eäpu, iquau qänaknä äwivändkuwi.
Qu Ique äwimeqaŋguwäŋga, Iqu yeeqä itmetä, Goti Hanjuwä Iqunä
miqeunqä awä ätuätä, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iuŋi, äŋguä iwimäkkqe.
12 Hiaitäŋi, ämaqä 12 iqua Ique äwimapiyi, tii ätukuwi. “Si ämaqä
iuŋi, qu aŋä-himqä iuŋqä äwäpu, buayäŋqätä, aŋäŋqätä qävqä ipŋqänä
dowatiyä. Ne äpmeŋquä täuŋi, aŋä aaŋqeqä” ätukuwi.
13 I tquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi, “Hiqä-hiuä buayä wipiyä” ätukqe.
Qu kimaŋi tii ätukuwi. “Ne buayi kuapänä mämeqä iäŋu. Ne
bretqä hipa hŋgiŋi eeqätä, hämapäkä hŋquaqunä ämeŋunä. Ne ämaqä
eeqänäŋä täuŋqe, buayä mbqä äŋgi yatuŋquäwä?” ätukuwi.
14 Iqiŋi ämaqä qokinäŋi, 5,000 äpmamiŋuwi.
I tquaŋguwäŋga Iqu Iqueqä ämaqä iquauŋi tiiŋä ätukqe. “He iquauŋi,
‘He 50-50 iŋä, quamä pmakäupiyä’ tupiyä.”
15 Iqua e tquaŋguwäŋga, qokä-apäkä iqua qätä äwiyäpu, quamä e
äpmakuwi.
16 Quamä pmeqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, bretqä hipa hŋgiŋi eeqä,
hämapäkä hŋquaquŋitä ämeqe, hiŋuä haqä yätu äqänä Goti Hanjuwä
Iquenyqä “äŋguiqä” ätäqe, buayitä hämapäkitä äkutätä, kiqä ämaqä iqua
huiziu yaŋä wipŋqä äwikqe.
17 Qu buayä qäpu änäpu, äwqä puäsqaŋga, iqi änätqutekuwi, iqua qa
naqä 12 ämamikuwi.

Pitä iqu, “Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqä” ätkqeŋqä§

† **9:6** Matiu 14:1-12; Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20 ‡ **9:9** Matiu 14:13-21; Makä 6:30-44; Jonä 6:1-15
§ **9:17** Matiu 16:13-20; Makä 8:27-30

18 Hea hŋque Jisasi Iqu, Kiqä-kiuänä Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä anä
ätqämanmiŋiyäŋganı, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Iqutä
anä äpmapu, Iqu iquau yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Qokä-apäkä iuqä kŋuä
indqäŋqä duŋi, Nyi Tquŋgä?” ätukqe.
19 I tquaŋga iqua kimaŋi, “Hŋqua, ‘Jonä asŋä-qäyqä iqueqä’
ätätqäŋuwiqä. Iŋäqe hŋqua, ‘Laisa iqueqä.’ Hŋqua, ‘Hiŋuä-tqä
hiŋuiqändqä aŋgi ävauqä hŋqueqä’ ” ätukuwi.
20 Iqua e tquaŋguwäŋga, Iqu “Hiyaqä kŋuä duŋi, Nyi Tquŋgä?” ätukqe.
Pitä iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Kraisi, ne
äminesŋqä ätekikqä Iqukiyqä” ätukqe.
21 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. “He täŋqe, ämaqä
huiu awä mätquä pambiyä.
22 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, haŋä-iqä naqänäŋä meŋqiyä. Ämaqeu
ämiqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquatä, qu Ique tuwä äwiyäpu äpäkpŋqäuä. Iŋi hea hŋquaqui-
hŋqueŋäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Ique aŋgi ävauqumuatäŋqiyä” ätukqe.

Suqä, Jisasi Ique qänaknä wivändqeŋqä

23 Iŋgaŋi Jisasi Iqu eeqäpnäŋä iquau tii ätukqe. “Ii tiinjqä. Ämaqä hŋqu,
Nyi qänaknä nyivändätŋqä wiŋgaŋgutqe, iqueqä äwiŋqä eeqänäŋi, kiuä
mändi äkittqänätä, hiunji ique-iqueŋi, iqueqä zä-huätatä huŋqe ämetä,
Nyi qänaknä nyivändänä.
24 Ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe a yäŋänäqŋqä
äkiqätmitätqe, qui imäknäniqeqä. Iŋäqe ämaqä hŋqu, Nyinyqä kŋuä in-
dqänätä, iqueqä häŋä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu häŋä pmetäniqeqä.
25 Itaŋga ämaqä hŋqu, nätmatqä qua täuŋi eeqänä ämetä, iqueqä häŋä-
pmeqe qui imäkŋgaŋgutqe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, yätamäkqä
äänä väniqiyä?
26 Itaŋga ämaqä hŋqu, Nyinyqätä, Nyaqä kukŋiŋqätä, womba
wiŋgaŋgutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, yäŋänäqŋqä motqueqäIque-
qetä, Apiqueqetä, eŋätqä iquauqetä, ämetä äpätqäŋganı, Iqu ämaqä
iquenyqe, womba inä yäniqeqä” ätukqe.
27 “Nyi naqä-qakuä tiiŋä etqänä. Ämaqä täqisaŋä hŋqua, qu
mapäkoŋqä häŋä yqänä äpmamitpqe, Goti Hanjuwä Iqunä miqe hiŋuä
qumbnuwiqä” ätukqe.

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitaŋä iŋgqeŋqä**

28 Jisasi Iqu e ätukqeuŋi, wikä hŋqunä päwqaŋga, Iqu Pitä ique, Jonä
ique, Jemisi iquesäŋi, qoqoŋä yätuŋqä ätuma, Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä
anä siyŋqä ekqe.
29 Iŋgaŋi Iqu Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä ätqämanäsiyäŋganı, Iqueqä
hipeŋui, huitaŋä änyätä, Iqueqä gque, qäpaiqänäŋä we-huŋqänäŋä iŋgqe.
30 E pmetaŋga, ämaqä hŋquaqu, Mosisi iqutä Laisa iqutä, ätimäusinyä,
Iqutä kukŋuä anä ätmiŋuwi.
31 Iquaqu Goti Hanjuwä Iqueqä we-huŋqetä ätimävi, Jisasi Iqutä kukŋuä
anäŋi, Goti Hanjuwä Iqu ätukqä-ma, Jerusälemä du imäkätä, qua täu
ävämetŋqeŋqä ätnmiŋuwi.
32 Iŋgaŋi Pitä iqutä, ämaqä huiziquaqutä quvaqä hiŋui haŋä ämipu
hiqaqäŋqä iqämanmiŋuwi, yäuŋuä ipiyi, Jisasi Iqueqä huiwiuŋi we äunä,
ämaqä hŋquaqu Iqutä tqäutaŋgä äquŋguwi.

---

* **9:27** Matiu 17:1-13; Makä 9:2-13

33 E äqumbiyi, iquaqu Jisasi Ique äväma wenyäsinyä tii itqätaŋgiyäŋga,
Pitä iqu Jisasi Ique tii ätukqe. “Naqä Iquki, ne täqi äpmeŋque, ii äŋguiqä.
Ne aŋä wäŋqä hnjua maqänä mätanä. Hŋqu Tqäŋqä, hŋqu Mosisi
iqueqäŋqä, hŋqu Laisa iqueqäŋqäuä” ätukqe. Pitä iqu iiŋä ätuätäqä-qe,
iqueqä-kiuäŋi kukŋui äkitaŋätiyä-qe, iqu maqŋqä emiŋqe.
34 Pitä iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, qaquvqä hŋqu ätimäuqe, iquauŋi
haqeqi äpatqäkqe. Iiŋä wimeqaŋga, iqua zä ikuwi.
35 Iŋgaŋi qaquvqä yäpä imdaŋi, maŋä tii ätukqe. “Ämaqä Tqu, Nyaqä
Ymeqeqä. Nyi ae ätekqä-queqä. He Ique qätä wipiyä” ätukqe.
36 Maŋä qäpu tqaŋgqetäŋi, Jisasi Iqu kiqä-kiuänä äyä pmetaŋgi
äquŋguwi. Iŋgata tiiŋi, iqua nätmatqä hiŋuä e äquŋguwiŋqe, ämaqä
hŋque awä mätquä da imiŋuwi.

Jisasi Iqu, ymeqä qokä dŋä quvqä-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

37 Awiŋgaŋi, qu qoqoŋä iu ävämaŋi, qokä-apäkä kuapänä Jisasi Iqutä
hänaqä awä iqi ämiŋguwi.
38 Ämimbiyi, quvaqä awä iqisaŋi, ämaqä hŋqu tääqä tii ätukqe.
“Näqŋqä-vqä Iquki, nyi ymeqä kiuänäŋä-täŋunä etaŋgi, Si ique hiŋuä
qundŋqä yatŋqä yäŋänäqŋqä äkiyqänä.
39 Dŋä quvqä hŋqu, iqueqä äwqä yäpä imä äpaquvätä, zääqä
yäŋänäqŋqä ätätŋqeqä. Dŋä iqu imäkqaŋgi, iqu yäuŋuä-yäuŋuä itä,
makusewä iqueqä maŋita ätimäutŋqeqä. Dŋä iqu ‘maqänä mävämeqä
imä’ kŋuä vqaŋgi äpakänä äpme, iqueqä huiwiu quvqä imäkätŋqeqä.
40 Iiŋqe, nyi Tqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iquau, dŋä quvqä
huätä dowatpŋqä yatŋqä yäŋänäqŋqä ae ävqeqä. Iŋäqe, iqua änä
mimäkqä da iquwiqä” ätukqe.
41 I tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä
iquenä, he quuvqä maeqiyqä itqäŋuwiqä. Hiqä kŋuä indqäŋqetä,
suqetäŋi, jänä hmanjqä. Nyi hesä anäŋi, squäŋgaŋqä pmetmqe? Hiqä
quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqe, squäŋga imäkmbnuwäŋqäwä? Tqä ymeqe,
ätuma biyä” ätukqe.
42 Iŋgaŋi, ymeqä iqu äpätqätaŋga, dŋä quvqä iqu ique qua mäŋi
mamäuqaŋga, ymeqä iqu yäuŋuä-yäuŋuä ikqe. E iqaŋga, Jisasi Iqu dŋä
quvqä ique kukŋuä yäŋänäqŋqä ätuätä, ymeqä ique äŋguä iwimäkätä,
kanique aŋgi äwikqe.
43 Iŋgaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä
yäuŋuä ikuwi.

Jisasi Iqu, äpäkonäniŋqä aŋgi ätukqeŋqä‡

Iiŋä ipiyi qu, Jisasi Iqu wäuŋuä eeqänäŋä imäkmiŋqeŋqä kŋuä kuapä
indqänätqätaŋguwäŋga, Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau,
tii ätukqe.
44 “He kukŋuä tqueŋi, qätä äŋguänä nyipiyä. Ämaqe, qu Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueŋi, ämaqä hŋquauqä hipa du wipŋqäuä” ätukqe.
45 Kukŋuä iqueqä qakuiŋqe, Iqueqä ämaqä iqua maqŋqä emiŋuwi.
Kukŋuä qakui, iquauŋqä zä witaŋgi, iqua näqŋqä äŋguä mämeqä
imiŋuwi. Ique yatŋqä vqäŋqe, iqua zä ipu, yatŋqä mävqä ikuwi.

Qu, “Neyaqä awä iqisaŋi, yoqä naqä-täŋi tqukä?” ätŋguwiŋqä§

46 Hea hŋqueŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, kukŋuä
yäŋänäqŋqä, “Neyaqä awä iqisaŋi, yoqä naqä-täŋi tqukä?” ätŋguwi.

---

† **9:36** Matiu 17:14-21; Makä 9:14-29 ‡ **9:43** Matiu 17:22-23; Makä 9:30-32 § **9:45** Matiu 18:1-5; Makä 9:33-37

47 Iiŋqe Jisasi Iqu, iquauqä kŋuä imŋi näqŋqä ae ämeqe, ymeqä wäŋqä
hmbi ätuma äpäqe, Iqueqä-täŋä qäqiqi ätqätekqe.
48 I iäqe, iquau tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu Nyinyqä-pqe kŋuä
indqänätä, ymeqä tqu pqaŋgi yeeqä ävätmeqä-paŋä iiŋi, yeeqä inä
änyiyätmetŋqe. Itaŋga ämaqä hŋqu Nyi äpqaŋgä yeeqä änyiyätmeqäqe,
iqu Nyi änändowatkqä Ique-pqe, yeeqä inä ävqiyä. Ii tiinjqä. Heyaqä awä
iqiŋi, ämaqä hŋqu iqueqä yoqe mändi äkittqänätä äpmamitätqe, iqu yoqä
naqä-täŋä-quvi.”

*‘Ämaqä ne hŋgisa minetqueqä iquwä iqua, neqä-quaiqä’ ätukqeŋqe**

49 Iŋgaŋi Jonä iqu, Jisasi Iqueqä kukŋui qätä äwiyäqe, tii ätukqe.
“Naqä Iquki, ämaqä hŋqu Tqä yoqä ätätä, dŋä quvqe huätä mamäuqaŋgi
äqunanitaŋi, iqu ne qänaknä mäneyqä etaŋgi, ne iqueŋi, ‘Si iiŋi miqä
panä’ ätququeqä” ätukqe.
50 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “He ique pmua mimäkqä pambiyä. Ämaqä hŋqu
hŋgisa metqueqä iqäqe, iqu hiqä-queqä” ätukqe.

Sämaliya pmeqä hŋqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä

51 Hea Jisasi Iqu qäukuä haqä yätuŋqä aŋgu yäniŋqä qäqi pätqätaŋgaŋi,
Iqu Jerusälemä duŋqä wätŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä indqäŋgqe.
52 Iŋgaŋi, Iqu ämaqä kukŋuä äma uwqä hŋquau, hiŋuiqä ändowatkqe.
Iqua äupiyi, Iquenyqä nätmatqä nawenyä imäkpŋqä diŋqä, Sämaliya
pmeqä iquauqä aŋä-himqä hŋque äpaqukuwi.
53 Äwimeqaŋguwäŋga, ämaqä iqi äpmamiŋuwä iqua, Jisasi Iqu
Jerusälemäŋqä wätŋqeŋqä näqŋqä ämapiyi, Iqu iquauqä aŋä du
wimetŋqä diŋqe, mäwiŋqä ikqe.
54 I iqaŋguwiŋqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaqu, Jemisi
iqutä Jonä iqutä, näqŋqä ämayi, Jisasi Ique tii ätukiyi. “Naqä Iquki, Si
ye tääqä teŋqä äkiŋgiyä? Qäukuä haqä yätutaŋi, tä iwa äpätä, ämaqä täu
tä nätŋqä diŋqäuä.”
55 I tquaŋgiyiŋqe, Iqu hiŋuä ämoqunätä, “Iiŋi matqä panyinyqä”
ätukqe.
56 Iiŋä tquaŋga, qu aŋä-himqä huiziuŋqä äukuwi.

Suqä, Jisasi Ique qänaki wivändqeŋqä†

57 Qu hänaqä awä iqi qaŋä wätqätaŋguwäŋga, ämaqä hŋqu, Jisasi
Ique tii ätukqe. “Si aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋqä uwqaŋgtqe, Nyi qänaki
kivändmqänä.”
58 Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Hiveqä hiqiyqä iqua, iquauqä aŋä-
täŋiqä. Yŋŋä iqua, aŋä-täŋiqä. I etaŋgi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu,
Iqueqä aŋä hiqaqä wiqe, hmanjqä.”
59 Ämaqä hŋquququeŋi, Jisasi Iqu, “Si qänaki nyivändiyä” ätukqe.
I tquaŋga, ämaqä iqu, “Naqä Iquki, apique ganä qua qäyä mapteumqä,
Si hiŋuinä ŋqänäwqatiyä” ätukqe.
60 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Qäyä eänä. Ämaqä ae
äpäkombqä iqua, quwqä ämaqä pizqä iqueŋi, qua qäyä ptepŋqeqä. Si
äwätnä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä, awä tuäkätŋqeqä” ätukqe.
61 Itaŋga ämaqä huiziqu, Jisasi Ique tii ätukqe. “Naqä Iquki, nyi qänaki
kivändmqä etaŋgqä-qe, ŋqä ämaqä iquau yeeqä wimqä aŋämqä ganä
umqe, Si hiŋuinä ŋqänäwqatiyä.”

---

* **9:48** Makä 9:38-41 † **9:56** Matiu 8:18-22

62 Iqueŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu wäuŋuä imäkätäqäŋgaŋi,
hea ique-ique iqueqä aŋämqä kŋuä yqänä vqaŋguti imitätqe, iqu Goti
Hanjuwä Iqunä miqeuŋi, yätamäkqä änä mävqä yäŋqiyä” ätukqe.

10

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä kuapänäŋä iquau, wäuŋuäŋqä ändowatkqeŋqä

1 Qänakndaŋi Naqä Iqu, ämaqä 72 atäuŋuä itä, hŋquaqunä-hŋquaqunä
ändowatkqe. Aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, Iqu Iqueqä-kiuä äwäniŋqä
diŋqä, iqua hiŋuiqä upŋqä ändowatkqe.
2 Iiŋä mimäkqäŋgaŋi, tii ätukqe. “Wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä yäuä kuapänä
iätaŋgqä-qe, ämaqä wäuŋuä itqäŋuwi, kuapänä hmanjqä. Iiŋiŋqe,
wäuŋuä-täŋä Kaniquenyqä tääqä ätuäpu, Iqu ämaqä wäuŋuä iqä häŋä
hŋquau ymisaŋä aquvä mipŋqä dowatätŋqä diŋqä tupuiyä.”
3 E ätuäqe, “He upiyä. Nyi endowatqe, ii tiinjqä. Sipsipqä, hiveqä
hiqiyqä iquauqä awä imä upŋqä endowatqänä.
4 Hiqä mbqä qaetä, hiqä yquayä qa-mŋqetä, itaŋga hiqä yukiu
muasmäuqe, qäsä äma mäwqä pambiyä. Qaŋä äwäpiyä iuŋi, qokä-apäkä
hui, hänaqä awä iqi äminäpiyi, ‘Hiunjiyqä’ mätquä pambiyä” ätukqe.
5 “He aŋä hŋqua-hŋquau äpaquväpiyi, tii ganä tquäpŋqä. ‘Ämaqä aŋä
täu äpmeŋuwä iquenä, he äwqe, haŋuä iŋqä pmapiyä.’
6 Ämaqä äwqä haŋuä iŋqä hŋqu aŋä iu äpmamitätqe, hiyaqä kukŋuä
äŋguänäŋi, iquenyqä wätŋqeqä. Iŋäqe ämaqä äwqä haŋuä iŋqä hŋqu,
iu mäpmeqä imitätqe, hiqä kukŋuä äŋguänäŋi, hiqä-hiuäŋqä asuŋgumä
quvepäŋqiyä.
7 He buayä-sua, eqä-sua hitapqaŋguwi, änäpu, aŋä iquenyä
pmapŋqeqä. Quati tiinjqä. Ämaqä hŋqu wäuŋuä imitätqe, iqu iqueqä
mbqe ämeniqä eäŋqe, ii äŋguiqä. I etaŋgi, he aŋä huizi du mäpmeqä
pambiyä” ätukqe.
8-9 “Itaŋga he aŋä-himqä hŋqua-hŋquau timäuqaŋguwäŋgaŋi, qu
henyqä aquvänä ipu, ymisaŋä iwäsäuqaŋgpqe, ämepu änäpu, ämaqä
täŋä-yaqä-täŋä iqi pmetaŋgpqe, äŋguä iwimäkäpu, kukŋuä awä tiiŋä
tupŋqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, hesäŋä qäqiqi ae äquvepqiyä.’
10 Iŋäqe, he aŋä-himqä hŋqua-hŋquau timäuqaŋguwäŋga, qu aquvänä
miqä iqaŋgpqe, aŋä-himqä hänaqä iqi ätqäupu, tii tquäpŋqä.
11 ‘Qua hinyaŋä heyaqä aŋä-himqä täutaŋä, neyaqä yukä täu ämäkäŋqe,
ne ptä quväteqäma yaŋqunä, hiqä suqä quvqeŋqä ämetquetuŋquänänyä.
Iŋi, he näqŋqä tiiŋä hipŋqäuä. Goti Hanjuwä Iqunä miqe, qäqiqi ae
äquvepqeqä’ tquäpŋqä.
12 Nyi he etqänä.* Qänakndaŋi, hiunji Goti Hanjuwä Iqu suqä quvqeŋqä
iwäsäuqäŋqä ätekqeuŋi, ämaqä aŋä-himqä iquesaŋä iquauqä haŋä-iqe,
Sotomä äpmamiŋuwä iquauqä haŋä-iqe ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.
13 Iqu tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä, Betsaitä
pmeqä iquendä, hiqä haŋä-iqeŋqä ‘Oänä’ etqä. Tiinjqä. Nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋi, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-paŋi, ämaqä hŋqu Tayä
pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä, awä iqisa imäkqä-säpi, qu
qäŋganä tiiŋi ae heqäpniŋgä. Quwqä suqä quvqeŋqä womba ipu, tuwä
äwiyäpu, quwqä huäqä-huŋqä qäki ämäyäupu, tä wätakiu pmeqäpniŋgä.

---

* **10:12** Matiu 11:20-24

14 Iiŋiŋqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu suqä quvqeŋqä iwäsäuqäŋqä
ätekqeuŋi, heyaqä haŋä-iqe, Tayä pmeqä iquauqätä, Saitonä pmeqä
iquauqätäŋi, ämäwqätäuniqeqä.
15 Itaŋga Kapänamä pmeqä iquenyä, he qäukuä haqä yätuŋqä hip-
nuwätanä? Oeyä, he ämaqä pizqä iquauqä aŋä buŋqä wäpnuwiqä”
ätukqe.
16 I ätuäqe, ämaqä, Iqu ändowatätŋqä iquauŋi, Iqu tiiŋä ätukqe.
“Ämaqä hŋqu heyaqä kukŋuä qätä eyqäqe, Nyaqä kukŋuä-pqe, qätä inä
änyiyqiyä. Ämaqä hŋqu he tuwä eyqäqe, iqu Nyi-pqe tuwä inä änjiyqiyä.
Ämaqä hŋqu Nyi tuwä änjiyqäqe, Nyi änändowatkqä Ique-pqe, tuwä inä
äwiyqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, iquauqä wäuŋuiŋqä yeeqä äwikqeŋqä

17 Qänakŋi ämaqä, Jisasi Iqu ändowatkqä iqua, aquvänä ipu, aŋgumä
äppiyi, tii ätukuwi. “Naqä Iquki, ne Saqä yoqe tquaŋgua, dŋä quvqä iqua,
neyaqä kukŋuiu qänaknä iquwiqä.”
18 Iwä, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Nyi hiŋuä äqunäŋqeqä. Setänä Goti
Hanjuwä Iqutä himä-wiuŋqä iqu, qakuä haqä yätuta päkŋgaŋga, nyuauä
eŋqä-pa iqaŋgi äqunäŋqeqä.
19 Qätä nyipiyä! Qämakitä, qänjuakätaitä qo äkitäupu, Setänä iqueqä
yäŋänäqŋqe, ämäwqätäupŋqä diŋqetäŋi, Nyi yoqä naqä ae etapqeqä.
Iiŋiŋqe, nätmatqä qui emäkätŋqä di, aaŋqeqä.
20 Itaŋgi, ‘Dŋä quvqä iqua, neyaqä kukŋuiu qänaki iquwiqä’ ätäpu,
aquvänä miqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu heyaqä yoqe, qäukuä haqä
yätu ae äqiyqäqeŋqä aquvänä ipiyä” ätukqe.
21 Iŋganji, Dŋä Äŋguä Iqu yeeqä wimäkqaŋgi, Jisasi Iqu tii ätkqe.
“Apä, qäukuitä quaetä Miqä Iquki, ämaqä näqŋqätä kŋuä-täŋä iquauŋqe,
Si nätmatqä tä zä äkittqiyäŋä-qe, ymeqä däŋä-suau eŋqä-pa, äyä
ämotquenyä. Si e imäkqaŋgnä, Nyi ‘äŋguiqä’ äktqänä. Auä, Apä, Si Tqä
äkiŋqeu qänaknä itnä imäkinyä.”
22 Ämaqeuŋi, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ŋqä Apiqu nätmatqä eeqänäŋi,
Ŋqä hipa täu änjiyqeqä. Ämaqe, Ymeqä Iquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä.
Apiqunänjqä. Ämaqe, Apiquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä. Ymeqä Iqutä,
ämaqä Ymeqä Iqu ämotquetŋqä iquatä, iquanänjqä.”†
23 Iŋganji, Iqu tuwäŋgi hiŋuä ämoqunäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquaunä tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä he hiŋuä
äqunätqäŋuwiu hiŋuä qumbŋqä iqua, aquvänä ipŋqäuä.
24 Tiiŋä etqänä. Nätmätqä he hiŋuä äqunätqäŋuwi, hiŋuä-tqä iquatä,
ämaqä naqä iquatäŋi, qu hiŋuä quŋqäŋqä kuapänä winyätqätaŋgqä-qe,
hiŋuä mäquŋquä imiŋuwiqä. Kukŋuä he qätä äwiyätqäŋuwi, qu qätä
wiyqäŋqä winyätqätaŋgqä-qe, qätä mäwiyqä imiŋuwiqä” ätukqe.

Häŋä hea ique-ique pmeqä meqeŋqä

25 Ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu, Jisasi Ique yamwiqä ävätä,
tiiŋä ätukqe.‡ “Näqŋqä-vqä Iquki, häŋä hea ique-ique pmeqä mamqe, nyi
äänä imäkmqäwä?”
26 I tquaŋga Jisasi Iqu, “Kukŋuä-suqä iuŋi, äänä äqänänä? Si a äänä
ätäutqäŋäwä?” ätukqe.
27 Iqu kimaŋi, “ ‘*Goti tqä Naqä Iqueŋi, tqä qeqä-quuvqetä,
yäŋänäqŋqetä, kŋuitä, Ique äwitnä, itaŋga Iquenyqänä kuapänä*

† **10:22** Matiu 11:25-27 ‡ **10:25** Matiu 22:34-40; Makä 12:28-31

kiŋguätŋqeqä.' Tiiŋä inänjqä. *'Si tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä si-täŋä iqi äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe, inä kinyätŋqeqä'* " ätukqe.§

28 Ga Jisasi Iqu kimaŋi, "Ii qäyunä ätnyä. Si e imäkätŋi, hea ique-ique pmettŋqinyä" ätukqe.

29 Itaŋi, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqu, qu iquenyqä, 'Iqu suqä äŋguänäŋä iqä-queqä' kŋuä mapŋqä wiŋgaŋgi, tii ätukqe. "Ämaqä nyi-täŋä iqi äpmeŋuwi, tqukuakä?"

Kukŋuä ktqä, ämaqä äŋguä Sämaliyataŋä iqueŋqä

30 Mä, Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. "Ämaqä hŋqu Jerusälemä ävämaŋi, Jerikoŋqä quveqätqätaŋga, ämaqä quwä-meqä hŋqua, iqueqä yquayä eeqä ämotaupu, äpäseqa weqaŋguwäŋga, iqu äpäkonmätä yäniqeqä.

31 Iqu e witaŋga, hiqäva-imäkqä hŋqu hänaqä asä iu äquveqätä, ique hiŋuä äqunäqe, hänaqä hŋgisa jänä mäwqätäuniqeqä.

32 Itaŋi ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä iu wäuŋuä iqä hŋqu ätimäuqe, ique hiŋuä äqunäqe, hänaqä hŋgisa jänä inä mäwqätäuniqeqä.

33 Itaŋga yäpaki, Sämaliyataŋä hŋqu-pqe qaŋä äpmitätqe, ique äwimeqe, hiŋuä äqunäqe, iquenyqä huäqä kiiŋä wunäniqeqä. 34 Iiŋä itä, qäqiqi äwimeqe, olipqä eqä aowitä, wainqä-eqetä, ämaqä iqua äpäkpqeu equateqe, huäqä wotäniqeqä. Itaŋi, iqueqä doŋgi iu ämäqumuateqe, aŋä ämaqä hiqaqä äwiqismipqä iuŋqä ätuma äwäqe, ique äminiqeqä.

35 Ziŋuitäŋi, iqu ämaqä aŋä miqä iqueŋi, mbqä kuapänä ävätä tii tuäniqeqä. 'Si ämaqä tqueŋi, äŋguänä miyä. Itaŋga si mbqä saqä-pqä hui äwisqä etaŋgutqe, nyi aŋgi äquvepätmäŋganji, nyaqä kima ktapqämqä' tuäniqeqä" ätukqe.

36 I ätuäqetaŋi, ämaqä ique yatŋqä tiiŋä äwikqe. "Ämaqä tquaqui-tquenyqe, si kŋuä äänä kiyqiyä? Ämaqä quwä-meqä iqua äpäsekuwä iquenyqe, 'Tqu nyi-täŋä iqi pmeqä-queqä' kŋuä indqänätä, suqä qäyunä motqueniqe, tqukä?"

37 I tquaŋga, ämaqä iqu tii ätukqe. "Ämaqä qeqä äwimänätä, ique yätamäkqä väniqä iqueqä."

Iŋgaŋi, Jisasi Iqu, "Si äwätnä, suqä asänäŋi imäkiyä" ätukqe.

Jisasi Iqu, Malaisä, Mäliyatä, äwimakqeŋqä

38 Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquaminqä iquatä, qu qaŋä äupiyi, aŋä-himqä hŋque ätimäukuwi. Iqi timäuqaŋguwäŋga, apäkä aŋä-himqä iutaŋä hui, Iquenyqä yeeqä itä, iiyqä aŋiuŋqä ätuma äukqe. Iiyqä yoqe, Mala.

39 Malai, känapi huisäŋiyi. Iiyqä yoqe, Mäliya. Ii Naqä Iqu-täŋä qäqiqi, Iqueä kukŋui qätä äwiyä äpmaminqe.

40 Ii e pmetaŋga, Malai, ymisaŋä-sua näwinyä imäkätä, wäuŋuä kuapänä etaŋgi, kŋuä indqänminqe. Iiŋqe, ii Jisasi Iquenyqä äwätä, "Naqä Iquki, ŋqä napi nyivämeqaŋgi, ŋqä-näunä ymisaŋä näwinyä imäkätqäŋänä. Si iiŋiŋqe, kŋuä äänä kiyqi? Si ŋqä napiŋi, tu. Ii äpätä, yätamäkqä nyiyätŋqäuä" ätukqe.

41 Iwä Iqu kimaŋi, tii ätukqe. "Ŋqä näueqä Malaiki, si nätmatqä kuapänäŋiŋqä kŋuä indqänätnä, haŋä-iqä ämetqäŋinyä.

42 Iŋäqe nätmatqä hŋqu, huiziquau ämäwqätäunä. Mäliya nätmatqä qäyunäŋqä äwinyänä. Ye nätmatqä tä, huätä mämatnämäuqä yeŋqueä" ätukqe.

---

§ **10:27** Kukŋuä-suqä 6:5; Hiqäva-imäkqä 19:18

11

Suqä, Goti Iqueŋqä tääqä tqeŋqä

1 Hiunji hŋqueŋi, Jisasi Iqu hŋqäqi äpme, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätqämanmiŋqe. Iqu tääqä ae ätqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä hŋqu, tii ätukqe. "Naqä Iquki, Jonä iqu iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau näqŋqä äwimiŋqä-paŋi, ne-pqe neqä
Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqeŋqe, Si mänätquayä" ätukqe.
2 I tquaŋga Jisasi Iqu, tii ätukqe.* "He Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
ätäpiyäŋgaŋi, tii tqäpŋqä. 'Apiquki, ämaqe, Tqä yoqe haqä yätqä äwi,
pmua hitaŋgi qumbnä. Sinä miqe, äpänä.
3 Hiunji ique-ique, buayä nätapqaŋgnä.
4 Ämaqä quvqä inetqueqaŋguwä iquauŋqä, ne äwqä haŋuä
imäknätuŋquetaŋi, Si nenyqä äwqä haŋuä imäknätnä, neqä suqä
quvqe huätä mänamäutŋqe. Yamwiqä nemetŋqä itŋqä iuŋi, Si hiŋuinä
mäquŋquä panä' tqäpŋqeqä" ätukqe.
5-7 Iqu tiiŋä-pqä ätukqe. "Ämaqä hesaŋä hŋqu, iqueqä käyämaqä
hŋque heatqäŋga äwimetä, 'Nyämaqä iquki, ŋqä näueqä hŋqu qaŋä
äpätŋqe, änyimeqaŋgi, nyi ique buayä wimqe hma etaŋgqeŋqä, si buayä
hŋquaqui-hŋque dapiyä' tuäŋqiyä. I tquaŋga, ämaqä aŋä yäpä yäŋgisa
äpmamitätqä iqu kimaŋi, 'Si wäuŋuä yäŋänäqŋqä mändapqä manä.
Nyitä ŋqä ymeqä iquatä, ne qŋqaŋä ämeyätanä, hiqaqä ae äwiqueqä. Nyi
ävautmä buayä mäktapqä ymqänä' tuätŋqätanä?
8 Nyi tii etqänä. Iqu 'Ŋqä nyämaqä-queqä' kŋuä vqaŋguti, ävautä
mavqä yäŋqiyä. Iŋäqe, ämaqä yäpaqäŋgisa ätqäuqä iqu, qŋqaŋä
ptqä yqänä äqäyätä, ymisäŋiŋqä yatŋqä vätqätaŋgi, iqu enyqä qäyä
wiŋgaŋguti, ävautä nätmatqä eeqänäŋi, iqu äwa iqaŋgutqe, äväŋqiyä"
ätukqe.
9 "Iiŋiŋqe, Nyi he etqänä. He Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqaŋgpqe,
Iqu nätmatqä etapäŋqiyä. He qävqä ipiyi, he ämäqumuapŋqäuä. He aŋä
qŋqaŋä ptqä päsqaŋgpqe, qŋqaŋi äutänäŋqiyä.
10 Ämaqä, Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqaŋgpqä iqua, nätmatqä
ämapŋqäuä. Ämaqä qävqä ipiyä iqua, ämäqumuapŋqäuä. Ämaqä
qŋqaŋä ptqä päsqaŋgpqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu qŋqaŋä
äwuteyäŋqiyä" ätukqe.
11 "Ii tiinjqä. Heyaqä ymeqetaŋä hŋqu, hämapäkäŋqä tqaŋgutqe,
kaniqu qämakä quvqä momuayqä yäŋqiyä.
12 Iqu yŋŋä quiŋqä tqaŋgutqe, kaniqu qänjuakäta momuayqä yäŋqiyä.
13 Kaniquenyä, he suqä quvqä imäkqä-quenä etaŋgqä-qe, he nätmatqä
äŋgui ämepu, hiqä ymeqä du inä ävätqäŋuwiqä. Iiŋqe he näqŋqä tiiŋä
hipŋqäuä. Hiqä Hiniqu, Qäukuä Haqä Yätuŋä Iqu, ämaqä 'Tqä Dŋä Äŋguä
Ique dapiyä' ätuäpu, yatŋqä vqaŋgpqä iquauŋi, Iqu äväŋqiyä" ätukqe.†

Jisasi Iqueŋqätä, Belsäpulä iqueŋqätä‡

14 Hea hŋqueŋi dŋä quvqe, ämaqä hŋqueä äwqä imä ämnä, ique kukŋuä
matqäŋqä imäkätqätaŋgi, Jisasi Iqu "Huätä uvä" ätukqe. Dŋä quvqä iqu
ae ävämeqaŋga, ämaqä iqu kukŋuä tqaŋgi, ämaqe yäuŋuä ikuwi.
15 Iiŋä ipiyitaŋi, ämaqä hŋqua tii ätkuwi. "Belsäpulä, dŋä quvqä
iquauqä naqä iqu, yäŋänäqŋqä vqaŋgi, Iqu dŋä quvqä iquau huätä
ändowatätqänä."

---

* **11:2** Matiu 6:9-13 † **11:13** Matiu 7:7-11 ‡ **11:13** Matiu 12:22-32; Makä 3:22-30

16 Itaŋga huiziqua, yamwiqä äväpu tii ätukuwi. “Si wäuŋuä hui
imäkiyä. Ne Sinyqä, ‘Iqu Goti Iqueqä Wäuŋuä Imäkqä-queqä’ kŋuä
neyätŋqänänyä” ätukuwi.
17 Jisasi Iqu iquauqä kŋuä iuŋi, näqŋqä eä tii ätukqe. “Ämaqä
aŋä-himqä hŋquesaŋä iqua, iwäsänäpu mäkä huŋgaŋgpqe, aŋä-himqä
iqueŋi, qui imäknäŋqiyä. Itaŋga ämaqä hŋqueqä ymeqä iqua, iwäsänäpu
mäkä huŋgaŋgpqe, iqua-pqe qui inä imäkmbŋqäuä.
18 Iwä Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu, iqueqä ämaqä iqua
iwäsänäpu mäkä humbqe, iqua äänä pmapnuwäŋqäwä? He Nyinyqä
tii ätquwiuä. ‘Belsäpulä iqu yäŋänäqŋqä vqaŋgi, dŋä quvqe huätä
ändowatätqänä.’ Iiŋqe, Nyi yatŋqä eyqänä.
19 He Nyinyqe, ‘Iqu Belsäpulä iqueqä yäŋänäqŋqeta, dŋä quvqä iquau
huätä ändowatätŋqeqä’ qäyunä tqaŋgpqe, hiqä ämaqä iqua, dŋä quvqä
huätä ändowatätqäŋuwi, yäŋänäqŋqä tqueqeta, ändowatätqäŋuwäwä?
Hiqä ämaqä iiŋä iqua, ämetquapŋqeqä. Heyaqä kukŋuä iiŋi, ii qäyunä
hmanjqä.
20 I etaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu yäŋänäqŋqä dapqaŋgi, Nyi dŋä quvqä
iquau huätä dowatqaŋgmdqe, he näqŋqä tiiŋä mapŋqeqä. Goti Hanjuwä
Iqunä miqe, ae emeqeqä.”
21 “Ämaqä yäŋänäqŋqä hŋqu, nätmatqä mäkä iqä-sua a äqätä, iqueqä
aŋiu ämitqätaŋgutqe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi, äŋguänä witäŋqiyä.
22 Itaŋgi qänakŋi, ämaqä aaŋä yäŋänäqŋqänäŋä hŋqu äpäqe, ämaqä
iqueŋi ämäwqätäutä, iqueqä yäŋänäqŋqä isuatä e äpmamitätqä-qe,
iqueqä nätmatqä eeqänäŋi ämotawaŋi, ämaqä hŋquau-mända väŋqiyä”
ätukqe.
23 “Ämaqä hŋqu wäuŋuä yätamäkqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä himä-
wiuŋqä-queqä. Qokä-apäkä aquvä qiyqeŋqä yätamäkqä manyqä imitätqä
iqu, ämaqä huätä im-imä ändowatäniqeqä” ätukqe.

Dŋä quvqä ämaqä hŋque ävämetä, aŋgi äwimakqeŋqä§

24 “Dŋä quvqä hŋqu ämaqä hŋque ävämaŋi, aŋä yeŋuä duŋqä
äwäqe, iqu aŋä hapä pmeqä iuŋqä qävqä ikiquäŋqiyä. Itaŋga hŋque
mämoqumueqä iäqe, ‘Nyi aŋä hiŋuiqänä ävämakqä duŋqä, aŋgu
umqänä’ tnäŋqiyä.
25 I ätnäqe, iqu äwäqe, aŋä iqueŋi siyä äpipu äŋguä imäkepqä
qunäŋqiyä.
26 Iiŋä äqunäqe, iqu äwätä dŋä quvqä 7 yätmeŋqiyä. Dŋä iquauqä
quvqe, dŋä kiŋganäŋä iqueqä quvqe, ämäwqätäuŋqiyä. Iquau yätmetä,
qu aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväpu pmapŋqäuä. Ämaqä iqu hiŋuiqänäŋi
quvqä äpmamitätqe, täŋgaŋi aaŋä quvqänäŋä pmeŋqiyä” ätukqe.

Suqä, aquvänä iqeŋqä

27 Jisasi Iqu e tuätqätaŋga, apäkä hui, qokä-apäkä iuqä awä iqisaŋi,
maŋä tiiŋä ätukqe. “Apäkä, Si äkinyuätä aŋuä äktapkqe, ii aquvänä
yäŋqiyä.”
28 I etaŋgi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Si kukŋuä naqä-qakuä ätätŋä
qayuä. Iŋäqe ne iiŋi, matqä yaŋqunä. Tiiŋä tatuŋqueqä. ‘Qokä-apäkä,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä äwiyäpu, qänaknä itqäŋuwä iqua, qu
aquvänä iqäpŋqäuä’ tatuŋqueqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, hiŋuä-tqä Jona iqueŋqä ätkqeŋqä**

§ **11:23** Matiu 12:43-45 * **11:28** Matiu 12:38-42

29 Qokä-apäkä kuapänä timäuqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tiiŋä ätukqe.
“Qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwi, quvqä-quaeqä. Iqua, ‘Ne Sinyqä näqŋqä
metuŋquä diŋqe, wäuŋuä hui imäkiyä’ ändquwä-qe, Nyi iiŋi mimäkqä
imqänä. Iqua näqŋqä mapŋqä diŋqe, hiŋuä-tqä Jona iqu qeyqä.
30 Ii tiinjqä. Ämaqä hiŋuiqänä, aŋä-himqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua,
Jona ique hiŋuä äqunäpu, näqŋqä ämakuwä-paŋä iiŋi, qokä-apäkä täŋga
äpmeŋuwä iqua, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Ique hiŋuä äqunäpu, näqŋqä
asänäŋä iiŋä hipnuwiqä.
31 Hiŋuiqänäŋi, apäkä, qua hituŋuä nämä pmeqä ämiqä naqä ii,
Solomonä iqu iqueqä näqŋqeŋqä awä tqaŋgi qätä wiyätŋqä äpkqeqä.†
Iŋäqe täŋgaŋi, Ämaqä, Solomonä ique ämäwqätäuŋqä Iqu, täqi qäyä
äpmetaŋgi, ämaqe, Ique qätä mäwiyqä itqäŋuwi. Iiŋiŋqe hiunji Goti
Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqäŋgaŋi, apäkä naqä iiŋi ävautä, ämaqä
täŋga äpmeŋuwä iquauqä suqä quvqeŋqä, awä täniqeqä.
32 Asä iiŋi, ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua, Jona iqueqä kukŋuä qätä
äwipiyi, iquauqä kŋuä äkunmäkŋguwiqä.‡ Iŋäqe täŋgaŋi, Ämaqä Jona
ique ämäwqätäuŋqä Iqu, täqi qäyä äpmetaŋgi, ämaqe, iquauqä kŋuä
makunmäkŋqä iquwi. Iiŋiŋqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä
iwäsäutqäŋgaŋi, ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua ävaupu, ämaqä täŋga
äpmeŋuwä iquauqä suqä quvqeŋqä awä tpnuwiqä” ätukqe.

Hiŋuä iqu, huiwä iqueqä hiqi-tä eŋqä-paŋiqä§

33 I ätuäqe, tiiŋä-pqä ätukqe. “Ämaqe, hiqi-tä ämäsäpiyi, qu aŋä yäpä
imä-qe, ä häkä yäpä imŋä-qe, matqäteqä ipŋqäuä. Ämäsäpiyi, qu kiqä
ätqäuqä ätnäŋä iqi tqätepŋqäuä. Ämaqä aŋä yäpä iŋgisa äyappiyä iqua,
hiŋuä qumbŋqä diŋqäuä.
34 Tqä hiŋuä iqu, huiwä iqueqä hiqi-tä eŋqä-paŋiqä. Tqä hiŋui äŋguä
äqännä, si ämaqe yätamäkqä wiyquki hitaŋgutqe, tqä huiwä eeqänäŋä
imŋi, we äŋguä äkunänä. Iŋäqe, tqä hiŋui quvqä äqännä yätamäkqä
mävquki hitaŋgutqe, tqä huiwi eeqänäŋä imŋi hea äwinä.
35 Itaŋga si äŋguänä miŋgaŋginyä, we-huŋqä si-täŋä yäpä imä
äyänäŋqä di, hea mäwiqä yätŋqänänyä.
36 Iŋi tiinjqä. Tqä huiwä äwqä eeqänäŋi wenyä-huŋqä eä, hea mäwiqä
etaŋgutqe, iŋi tqä huiwä eeqänäŋi we äunä, hiqi-tä eŋqä-pa yänätäŋqiyä”
ätukqe.

*Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quau, haŋä-iqä wimeniŋqä**

37 Jisasi Iqu kukŋuä qäpu tqaŋga, Parisi hŋqu, Iqu äpätä buayä anä
nyiyäŋqä yatŋqä äwikqe. Itaŋga Jisasi Iqu aŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe,
buayä nätŋqä qua iqi eqäkŋgqe.
38 Jisasi Iqu buayä nätŋqä itäqäŋgaŋi, eqä akiyä iŋqä du asŋä ganä
maqŋqä iqaŋgi äqunäqe, Parisi iqu kŋuä kuapänä indqänmiŋqe.
39 Iŋgaŋi Naqä Iqu tii ätukqe. “He Parisi iquenyä, eqä-häkitä hevqetä
haqäŋgisaŋi, asŋä äŋguänä äqäyäpiyä-qe, hiqä yäpä iŋgisaŋi, quwä-
meqetä suqä quvqä huitaŋä-huitaŋitä maŋguä äyä enyänä.
40 He kŋuä qäyunäŋi, mindqäŋqä-quenjqä. Ämaqeqä huiwä
yäpaqäŋgisa imäkkqä Iqu, yäpäŋgisaŋä-pqe mimäkqä ikqätanä? Iqu inä
imäkkqeqä.

---

† **11:31** 1 Ämiqä Naqä 10:1-13; 2 Tiwiqä 9:1-12 ‡ **11:32** Jona 3:6-10 § **11:32** Matiu 5:15-16, 6:22-23 * **11:36** Matiu 23:13-36

41 I etaŋgi, nätmatqä buayä hevqä yäpäŋgisaŋi, ämaqä äwa
itqätaŋguwä iquau yätamäkqä inä wipŋqeqä. He e imäkqaŋgpqe,
hiqä nätmatqä eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi äŋguänäŋä
witäŋqiyä” ätukqe.
42 “He Parisi iquenyä, haŋä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Iwuneqätä,
kuämiqätä, nätmatqä isuaqu-täŋä asänäŋä huizitä ämepu, iwäsäupu
10 imäkäpu, hŋqu Goti Hanjuwä Ique ävätqäŋuwiqä. I etaŋgi suqä
ämaqä qäyunä itqueqetä, Goti Hanjuwä Iquenyqä hiŋqetäŋi, he tuwä
wiyquenjqä. Äŋguänäŋi, tiiŋiqä. Suqä he hiqä nätmatqä iwäsäupu,
hŋqu Goti Ique vqe mävquatämäuqä ipu, suqä he tuwä äwiyätqäŋuwä
iquaquiŋä-pqe qänaknä iqaŋgpqe, ii äŋguä wäŋqiyä” ätukqe.
43 “He Parisi iquenyä, haŋä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Aŋä aquväqŋqä iuŋi,
zä-hawä äŋguänäŋä iqinyä pmapŋqä kiiŋä hiŋquenjqä. Ga, ququawä
aquväqŋqä iu pmetaŋguwäŋga, ämaqe, ‘hiunjiŋganjqä’ etpŋqä kiiŋä
hiŋquenjqä” ätukqe.
44 “Ga haŋä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He ämaqä qua maqŋqä äptepqä
eŋqä-paŋuenjqä. Ämaqä qua maqŋqä äptepqe, ämaqä huiziqua maqŋqä
epu qaŋä haqeqi äwäpiyitaŋi, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä eäŋäuä”
ätukqe.†
45 Iŋgaŋi kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu, kima ävätä, “Näqŋqä-vqä
Iquki, Si kukŋuä iiŋä ätätqäŋäŋgaŋi, ne-pqä qäsä qui inemäkätqäŋiqä”
ätukqe.
46 Iqu e tquaŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquenyä, haŋä-iqe he-pqe emeŋqiyä. Ii tiinjqä. He ämaqeu, yquayä haŋä
änä mämeqäŋqä ävätqäŋuwenjqä. Iiŋä etaŋgi, he qu yätamäkqä wipŋqä
diŋqe, hipa hui mävqä itqäŋuwiqä.
47 Mä haŋä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Hiŋuä-tqä, hiqä tawäka
qäŋganä äpäkkuwi, he täŋgaŋi quwqä qua äptekuwä iuŋi, äŋguänä
imäkätqäŋuwenjqä.
48 He suqä ii imäkäpiyäŋgaŋi, tawäkauqä suqeŋqä ‘äŋguiqä’
ätätqäŋuwiqä. Ii tiinjqä. Hiŋuä-tqä, tawäka äpäkkuwä iquauŋqe, he
quwqä huiwä pŋqä wiqä aŋi imäkätqäŋuwiqä.
49 Iŋi Goti Hanjuwä Iqu kŋuä jänäŋä äŋguänäŋä indqänätä tii ätkqeqä.
‘Hiŋuä-tqä iquautä, ämaqä Nyi wäuŋuäŋqä ändowatqä iquautä, ämaqä
iquauŋqä ändowatmniqeqä. Itaŋga iqua hŋquau äpäsäpu, huizi iquau
quvqä itquapnuwiqä’ ätkqeqä.
50 I etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu qua tä änyä imäkqaŋga, ämaqä, hiŋuä-tqä
iquau pizqä äpäkka äpmiŋuwä iquauqä suqä quvqetaŋä kimaŋi, ämaqä
täŋga äpmeŋuwä iqua-mända mapŋqeqä.
51 Hiŋuä-tqä iquauŋi, qu Epo iquesa äpäsipäqäkaŋi, yäpaki Sakätiyasi
ique äpäsätqutukuwi. Sakätiyasi ique äpäkkuwi, Goti Hanjuwä Iqueqä
aŋä iuŋi, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqŋqä Goti Hanjuwä Iqunä
pmeqä iutä awä iqi äpäkkuwi. Nyi heŋi naqä-qakuä etqänä. Suqä
quvqä eeqänäŋä iiŋqä kimaŋä haŋä-iqe, qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwi
mapŋqäuä” ätukqe.
52 Itaŋga, “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquenä, haŋä-iqe tiiŋäŋqä-pqä inä
emeŋqiyä” ätuätä, kukŋuä ktqä tiiŋä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iquenyqä
näqŋqä meqä aŋä hänaqä iutaŋä qŋqaŋä hutäuqe, he ae ämakuwiqä.
Hiqä-hiuä näqŋqä mapŋqe, aŋä yäpä yäŋgisa mäpeyqä itqäŋuwiqä.

† **11:44** A Täuqä 19:11-22; Hiqäva-imäkqä 21:1-3

I etaŋgi, qokä-apäkä yäŋgisa äpeyäpu näqŋqä menätpu iqaŋguwä iquauŋqe, he hänaqä qŋqaŋä äyätqäŋäuä” ätukqe.
53 Iŋgaŋi Jisasi Iqu iqisaŋi ävämeqaŋga, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Parisi iquatä äwqä quvqä wiŋgaŋga, qu nätmatqä huitaŋä-huitaŋä iuŋqä yatŋqä ävqa-ävqa äumiŋuwi.
54 Iqua täŋäŋqä guä äquväutqäŋuwä-pa, Iqu kukŋuä kimaŋi qäyunä mätquaŋgutqe, iqua Ique guä kiqiyäupŋqä ätuma wanä-tpu, iiŋqä ätumiŋuwi.

12

*Jisasi Iqu, Parisi iquauqä suqeŋqä awä ätukqeŋqä**

1 Qokä-apäkä kuapänä ätimäupu, ätqäupu, quwqä yukä duŋi qo ktäupäumä änymiŋuwi. Iŋgaŋi Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, kukŋuä awä tiiŋi ganä ätukqe. “Parisi iquauä nätmatqä änyuämäuqä iiŋqe, he wa wipiyä. Quwqä suqä, wopqä ipu kukŋuinä tqeŋqä etqänä.
2 Nätmatqä eeqänäŋä huäqä äutnmitätqe, ätnäŋä iqi timäuŋqiyä. Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä zä äwämitätqe, ämaqä iqua näqŋqä hipŋqäuä.
3 Iŋi, he kukŋuä eeqänäŋi, hiawiqä imda ätmipqe, ämaqe, hiunjiŋganä qätä wipŋqäuä. He aŋä hiqŋqä imda hiyäkakä ätmipqe, qu aŋä haqä yätqä ätqäupu, awä tpŋqäuä” ätukqe.

He ze, Goti Hanjuwä Iquenyqänä ipŋqeqä†

4 “Ŋqä näueqä iquenyä, ‘He ämaqä huiwä dunä päsqä iquauŋqä, zä miqä pambiyä’ sä etqänä. Iqua qänakndaŋi, nätmatqä hui mimäkqä ipnuwi.
5 He zä tquenyqä ipŋqeŋqe, Nyi ämetquamqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä äpäsätäqäŋgaŋi, Iqu yäŋänäqŋqä-täŋu eä, ique tä hea ique-ique äsäŋqä du tnämäuŋqiyä. Auqä. Nyi he etqänä. ‘He ze, Goti Hanjuwä Iquenyqänä ipŋqeqä.’
6 He näqŋqeqä. Ämaqe, qu yŋŋä wäŋqä hipa hŋgiŋi eeqä hnjuauŋqe, mbqä wäŋqä hnjuaqu ipŋqäuä. Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu yŋŋä hmbinyqe, huäqä äumäkätä, kŋuä huätä mävquatämäuqä yäŋqiyä.
7 Tiiŋä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu, hiyaqä dä nyuäŋä iuŋi, a ae ätäuqeqä. Iutaŋi, he zä miqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu yŋŋä kuapänä isuauŋqe, huäqä wäŋqäpu äwunänä. Henyqe, huäqä aaŋä kuapänä äwunänä” ätukqe.

Zä miqä, Jisasi Iqueŋqä awä-tqeŋqä‡

8 “Nyi tiiŋä etqänä. Ämaqä hŋqu, zä miqä itä, huizi duŋi, ‘Nyi Jisasi Iqueqä-qunjqä’ tqaŋgutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu eŋätqä iquauŋi, ‘Iqu Nyaqeqä’ tuäŋqiyä.
9 Iŋäqe ämaqä hŋqu, zä itä, ‘Nyi Jisasi Iqueqä-qunä manä’ tqaŋgutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu eŋätqä iquauŋi, ‘Iqu Nyaqä hmanjqä’ tuäŋqiyä.
10 Ämaqä hŋqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä kukŋuä quvqä tqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä quvqä iiŋi, huätä mamäuŋqiyä. Iŋäqe ämaqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iquenyqä kukŋuä ququvqä di tqaŋgutqe,

* **12:** Matiu 10:26-27 † **12:3** Matiu 10:28-31 ‡ **12:7** Matiu 10:32-33

Goti Hanjuwä Iqu iqueqä quvqä iiŋi, huätä mämamäuqä yäŋqiyä”
ätukqe.§
11 “Ämaqä hŋqua he aŋä aquväqŋqeu miqä iquauŋqä-qe, ämaqä miqä
naqä iquauŋqä-qe, ämaqä yoqä-täŋä iquauŋqä-qe, etma uwqaŋgpqe, ‘Ne
kukŋuä kimaŋi, äki tuatuŋquäwä?’ kŋuä indqänäpu, zä miqä pa iqäpnä.
12 Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä tupŋqe, iŋganä ämetqueniqeqä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, ämaqä yquayä kuapä-täŋä hŋqueŋqä

13 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu, ämaqä awä iqisa ämävauqe, Jisasi Iqueŋi,
“Näqŋqä-vqä Iquki, ŋqä apiqu ae äpäkoŋgqeqä. Nyi Si ŋqä tasipeque,
yeqä apiqueqä nätmatqe yewäsäutŋqä, tutŋqä änyiŋgiyä” ätukqe.
14 I tquaŋga Jisasi Iqu, “Ämaqä iquki, qe äqewäsäutmä, qeyaqä
nätmatqe iwäsäumqe, tqu pmuatenjikqäwä?” ätukqe.
15 Iqu iiŋä ätuäqe, qokä-apäkä iuŋi tii ätukqe. “Nätmatqä eeqänäŋiŋqä
hiŋuä aowä mäquŋquä ipŋqä diŋqe, he wa wipiyä. Ämaqä hŋqu
yquayä kuapä-täŋu emitätqe, iqueqä yquayi häŋä-pmeqä mävqä yäŋqiyä”
ätukqe.
16 E ätuäqe, Iqu kukŋuä ktqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä yquayä kuapä-täŋä
hŋqueqä wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä kuapänä witäŋqiyä.
17 Iŋgaŋi iqu, ‘Nyi aŋä naqä hma eŋqe, ymisaŋä pŋqä emqe, äänä
imäkmqäwä?’ kŋuä indqäŋguäŋqiyä. 18 Iiŋä itä, tii tnäŋqiyä. ‘Nyi
tiiŋä imäkmqänä. Ŋqä buayä pŋqä maeqä aŋä äpnakmi, aŋä naqänäŋä
imäkätmä, ymisaŋä eeqänäŋi aquvä äqiyätmä, aŋä iuŋi pŋqä maemqeqä.
19 Nyi ŋqä-näuä tiiŋä äyä ätŋgänä. “Nyi yquayä kuapä-täŋunjqä,
quväukuä kuapänäŋä iuŋqäuä. Täŋgaŋi nyi hapä pmetmqeqä. Buayä eqä
änätmä, yeeqä itmä pmetmqeqä” ätŋgänä,’ täŋqiyä.
20 Iiŋä iqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä qämä-qämänjqukiyqä’
tuäŋqiyä. ‘Täŋga hea tqueŋi, äpäkondŋqinyä. Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä
näwenyä imäkätqäŋä iqu, tqu maqutnätŋqäwä?’ tuäŋqiyä” ätukqe.
21 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä iiŋä ätuäqe, tii-pqä inä ätukqe. “Ämaqä hŋqu
nätmatqä aquvä i äqäka äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqe mävqä iqaŋgutqe,
kukŋuä ktqä du ätimäukqä-paŋä iiŋi, äwimeŋqiyä.”

*Ymisaŋiŋqätä, gqueŋqätä, kŋuä kuapänä indqäŋqeŋqä**

22 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, Iqu tii ätukqe.
“Iiŋiŋqe, Nyi he tiiŋä etqänä. He ‘Ymisaŋä squä natuŋquäwä?’ ätäpu,
häŋä pmapŋqä diŋqä kŋuä kuapänä mindqäŋqä pambiyä. ‘Ne gque,
squä ipnatuŋquäwä?’ ätäpu, hiqä huiwiuŋqä kŋuä kuapänä mindqäŋqä
pambiyä.
23 Häŋä-pmeqe, buayiŋqänä pmeqä manä. Huiwi nätmatqä gquä
iuŋqänä manä.
24 He yŋŋä iquauŋqä kŋuä indqämbiyä. Qu ymisaŋä vowä mamäuqä
ipu, ymisaŋä maptqä ipŋqäuä. Itaŋga qu aŋä ymisaŋä pŋqä hipŋqe,
aŋi hmanjqä. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu iquauqä ymisaŋi äväŋqiyä. Yŋŋä
iquaŋqe, Goti Hanjuwä Iqu huäqä wäŋqäpu äwunänä. Henyqe, Iqu huäqä
kuapänä äwunänä.
25 Itaŋga ämaqä hesaŋä hŋqu, häŋä-pmeqeŋqä kŋuä kuapänä in-
dqänätqe, iqueqä häŋä-pmeqe haqä nänä imäkäwatätŋqä di, hmanjqä.
26 He nätmatqä wäŋqä iiŋä ipu, änä mimäkqä ipiyitaŋi, nätmatqä
huiziŋqänäŋi, kŋuä kuapänä suŋqä indqänätqäŋäuä?” ätukqe.

---

§ **12:10** Matiu 12:31-32; Makä 3:28-29 * **12:21** Matiu 6:25-34

27 “I indqänäpiyi, he qätaqä hutqeŋqä, ‘Äänä ätätätiyä?’ tpu, kŋuä
indqämbiyä. Qätaqä isua, wäuŋuä ipu gquä mimäkäyäuqä ipŋqäuä.
Itaŋgi Nyi he etqänä. Solomonä, ämaqä naqä hiŋuiqä äpmamiŋqä iqu, iqu
gquä häŋä qeqätqä ii imäknmiŋqe, qätaqä hutqe, iqueŋi ämäwqätäunä.
28 Täŋganji qätaqe, yqänä ätqäuqä-qe, awiŋganji ämaqä ätäväpu, tä
du tnämäuqäpŋqäuä. Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu imäkqaŋgi, qätaqe
hutqä äŋguänäŋä ätänä. Iiŋiŋqe, ämaqä quuvqä wäŋqäpu eqiyätqäŋuwä
iquenyä, he näqŋqä tiiŋä hipŋqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu ne-pqe gquä
äneptätqänä’.
29 Itaŋga ‘Ne buayä eqä squä natuŋquäwä’ kŋuä indqänäpu,
qundqändqä miqä pambiyä.
30 Ämaqä eeqänäŋä im-imä äpmeŋuwi, qu quuvqä maeqiyqä da,
nätmatqä iu mapŋqeŋqä kŋuä indqänätqäŋuwiqä. I etaŋgi, he nätmatqä
iiŋiŋqä äwa itqäŋuwiŋqe, hiqä Heniqu näqŋqä eänä.
31 Itaŋi he Goti Hanjuwä Iqunä meyqeuŋqä qävqä ipŋqeqä. Iŋganji Iqu
nätmatqä iiŋä-pqe etapäŋqiyä” ätukqe.

Hiqä Hiniqu, aquvänä itä, Iqueqä-kiuänä miqe etapätŋqä, ae ätkqeŋqä

32 Iqu tiipqä ätukqe. “Sipsipqä iquenyä, he zä miqä ipŋqe. Hiqä Hiniqu,
aquvänä itä Iqueqä-kiuänä miqe etapätŋqä, ae ätkqe.
33 Nätmatqä he ämeŋuwi, eeqänäŋä mbqäŋqä imäkäpu, mbqä ämapiyi,
ämaqä äwa itqäŋuwä iquau wipŋqeqä. Itaŋga qua täuŋi, he nätmatqä
qui imäkŋqä di aquvä maqiyqä ipŋqe. Nätmatqä eeqänäŋi aquvi, qäukuä
haqä yätuŋi qäpŋqeqä. Yäŋiŋi, nätmatqä eeqänäŋi qui mimäkŋqä itä,
ämaqä quwä mämeqä ipu, imätaŋuä maquvqä yäniqeqä.
34 He iqiŋi aquvä qäpŋqe, tiiŋä hitaŋgiyi. Ämaqe, aŋä quwqä nätmatqä
äŋguänäŋä pŋqä witäŋgqä iuŋqänä wiŋguäŋqiyä” ätukqe.†

“Naqä Iqu aŋgi päniqeŋqä, näwenyä pmapiyä” ätukqeŋqä‡

35 Tiipqä inänji. “Hiqä wäuŋuä iqä gquä ipnäpu, hiqi-tä ämäsäupu,
näwenyä e pmapiyä.
36 Tiiŋä eŋqä-paŋi. Ämaqä naqä hŋqu, apäkä ämetä ymisaŋä naqänäŋä
iuta äpätŋqä iqaŋgi, iqueqä ämaqä iqua, iquenyqä hiŋuä äqumbu
pmepnä. Iwä iqu äpätä, qŋqaŋä ptqä qäyqaŋganji, iqua qŋqaŋä maqänä
wätepŋqäuä.
37 Ämaqä naqä iiŋä iqu äpäqe, iqua hiqaqä mawiqä äyä etaŋgä
quŋganga, iqua aquvänä ipŋqäuä. Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä
naqä iqu, gquä wäuŋuä imäkätŋqä näwe ipnätä, ‘He buayä bŋqä quamä
pmapiyä’ ätuätä, buayä äma äpätä väŋqiyä.
38 Ämaqä naqä iiŋä iqu, heatqä quaesqäŋga äpätqä, ä zä vätŋqä
qäqiqiŋiŋga äpätqä-qe, iqua hiqaqä mäwiqä etaŋgpi quŋganga, iqua
aquvänä ipŋqäuä.
39 Itaŋga he tiiŋä-pqeŋqä näqŋqä inä mapiyä. Ämaqä aŋä-täŋä hŋqu,
‘Quwä-meqä hŋqu, hea iŋga ti päŋqiyä-qe’ näqŋqä eä äpmamitätqe, iqu
quwä-meqä iqueŋi, iqueqä aŋä qäyä pänasqiyätä yäpä yäŋgisa päyätŋqe,
hiŋuinä mäquŋquä yäŋqiyä.
40 Iiŋiŋqe, he-pqe näwinyä imäkmbu pmapiyä! Hea hŋqueŋi, he
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe, ‘Täŋga mapqä yäŋqiyä’ kŋuä in-
dqänätqätaŋguwäŋganji, Iqu äpäŋqiyä” ätukqe.

---

† **12:34** Matiu 6:19-21 ‡ **12:34** Matiu 24:42-51

41 Pitä iqu, kimaŋi, “Naqä Iquki, Si kukŋuä ktqä iiŋi, nenyä änatnyä ä,
ämaqä eeqänäŋqä änatnyä?” ätukqe.
42 I tquaŋga, Naqä Iqu tii ätukqe. “Ämaqä wäuŋuä miqä kŋuä äŋguä
ämetä, kiqä wäuŋui äŋguä imäkqä iquenyqe, awä etmqe. Ämaqä naqä
iqu ämaqä iiŋä iqueŋi, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquau ämitä, ymisaŋä hea
qayunäŋäŋga väniqä diŋqä atäuŋuä väŋqiyä.
43 Naqä Iqu aŋgi äpäqe, iqueqä wäuŋuä imitätqä di hiŋuä quŋgaŋgaŋi,
iqu aquvänä yäŋqiyä.
44 Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmatqä
eeqänäŋi mitŋqeŋqe, iqueŋi atäuŋuä väŋqiyä.
45-46 I etaŋgqä-qe, wäuŋuä miqä tqu, ‘Nyaqä naqä iqu maqänä
mapqä yäŋqiyä’ kŋuä indqänätä, qokä-apäkä wäuŋuä-wiyqä huizi iquau
äpäsätä, buayätä eqätä änätä, hiqiiyqä imitätqe, hea hŋqueŋi, iqu
maqŋqä etaŋgaŋi, iqueqä ämaqä naqä iqu aŋgi päŋqiyä. Iqu quvqä
imitätqä äqunäqe, iqueŋi mŋä ätävätä, kukŋuä qätä mawiyqä huiziqua
pmetaŋguwä iuŋqä huätä dowatäniqeqä” ätukqe.
47 “Wäuŋuä-wiyqä, iqueqä naqä iqueqä äwiŋqeŋqä näqŋqä qäyä eäqä-
qe, nätmatqä näwenyä mimäkqä itä, naqä iqueqä äwiŋqeuŋi qänaknä
miqä imitätqe, ämaqä naqä iqu yäŋänäqŋqä päsäniqeqä.
48 Itaŋga wäuŋuä-wiyqä huizi, naqä iqueä äwiŋqä duŋqä maqŋqä eä,
suqä äŋguä miqä imitätqe, naqä iqu wäŋqäpu päsäniqeqä. Ämaqä
nätmatqä kuapänä huizi iquauqä hipa iuta ämamipqä iqua, kimaŋi
kuapänä wipnuwiqä. Qokä-apäki, ämaqä hŋque nätmatqä kuapänä
äwimitpqe, iqu quŋi, kima kuapänä väniŋqä tupnuwiqä” ätukqe.

“Ämaqe, Nyinyqä iwäsämbŋqä äpqeqä” ätukqeŋqä§

49 “Nyi qua täuŋi, tä hänaqä ikävemqä äpqäqe. Tä iiŋi, hänaqä ae äsqä-
säpi, Nyi aquvänä iqämiŋgä.
50 Nyi asŋä huitaŋä hui mamqänä. Asŋä iiŋi, mämeqä änyä etaŋgqeŋqe,
haŋä änyiyqiyä.
51 He Nyi äpqeŋqe, ‘Iqu ne ämaqä qua täu äpmeŋqu iqune, äwqä
haŋuä nemäkätŋqä äpqeqä’ kŋuä eyqiyä? Oeyä. Nyi he etqänä. Ämaqe,
Nyinyqä iwäsämbŋqä äpqeqä.
52 Täŋgaŋqätä, qänakŋqätä, ämaqä hipa hŋgiŋä hŋqua aŋä hŋqueu
äpmamipqe, Nyinyqä iwäsänäpu, hŋquaqui-hŋqueŋä iqua, hŋquaquiŋä
iquaqui äkasuwä tupnuwiqä. Hŋquaquŋä iquaqu, hŋquaqui-hŋqueŋä
iquau äkasuwä suinyiyiqä.
53 Iqua Nyinyqä tiiŋä iwäsämbnuwi. Kaniqutä ymeqä qokä iqutä,
äkasuwä tninyiyi, känaisä kiqä meqisä, äkasuwä tninyiyi, itaŋga ämaqä
hŋqueqä känaisä, iqueqä apäkisä äkasuwä tninyiyiqä” ätukqe.

“Nätmatqä täŋga ätimäuqäqä täŋqe, äŋguänä iwäsäupiyä” ätukqeŋqä

54 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu qokä-apäkä kuapänäŋä iuŋi, tiiŋä ätukqe.* “He
qaquvqä, mäptqä quveqäqä mäŋgisa timäuqaŋgi, hiŋuä äqumbiyäŋgaŋi,
‘piyä qiyätŋqeqä’ ätätqäŋäuä. Ga, asä iiŋi ätimäutqänä.
55 He yuŋuä, ämaqä mäpmeqä mäŋgisa yapqaŋgi, hiŋuä
äqumbiyäŋgaŋi, ‘mäptqä tnäŋä timäutŋqeqä’ ätätqäŋäuä. Ga, asä
iiŋi ätimäutqänä.

---

§ **12:48** Matiu 10:34-36 * **12:54** Matiu 16:1-4; Makä 8:11-13

56 He wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. He nätmatqä qäukuä
haqä yätutatä, qua täutatä ätimäuqäqeŋqä, äŋguänä iwäsäutqäŋuwiqä.
Nätmatqä täŋga ätimäuqäqä täŋqe, he miwäsäuqä iquwi, äänä etaŋgikä?
57 Hiqä-hiuänä, ‘suqä äŋgui äsqutiyä’ tpu, miwäsäuqä iquwi, ii
suŋqäwä?
58 Ämaqä hŋqu, si mändi äkikittqiyätä, guä kkiqäyäutŋqä, hänaqä awä
iqi äwäsiyäŋganji, si ämaqä iqutä kukŋuä jänä imäkiyŋqä diŋqä yamwiqä
isŋqeqä. Ii, haŋä-iqä tiiŋi, mäkimeqä diŋqeyi. Iqu ämaqä jänä imäkqä
iquenyqä äktäma uwqaŋga, jänä imäkqä iqu ämayukä-imaŋqä hŋqueqä
hipaeu kivqaŋguti, iqu guä pmuateqä aŋä du pmuatekiyqä iŋqäuä.
59 Nyi si kukŋui tiiŋä äktqänä. Mbqä qu atäuŋuä kipqä iqueŋi, eeqänä
päsesŋqä diŋqe, guä pmeqä aŋiuŋi, mävquatämäuqä isŋqeqä” ätukqe.†

13

Kŋuä makunmäkŋqä iqua, qui imäkmbŋqeŋqä

1 Iŋganji ämaqä iqi äpmamiŋuwä hŋqua, Jisasi Iqueŋi, ämaqä Galili
pmeqä hŋquauŋqä ätukuwi. Galili pmeqä iiŋä iqua, Goti Hanjuwä
Iquenyqä hiqäva imäkätqätaŋguwäŋga, ämaqä naqä Pailoti iqu, “He
iquauŋi pizqä päkpiyä” tquaŋga, qu iquau äpäsqaŋguwäŋga, iquauqä
häŋeqetä, hiqäva iutaŋitä, naqä-huinyä imäkŋgqeŋqä ätukuwi.
2 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nätmatqä quvqä Galili pmeqä iquau
e äwimakqetaŋi, he ‘Ämaqä e äpäkoŋguwä iquauqä suqä quvqe, Galili
pmeqä huiziquauqä suqeuŋi ämäwqätäunä’ kŋuä indqänätqäŋäuä?
3 Oeyä, kŋuä iiŋi mämeqä pambiyä. Nyi etqänä. He heqä kŋuä
makunmäkŋqä ipu, suqä quvqä huätä mävquatämäuqaŋgpqe, hepqe qui
inä imäkmbŋqäuä.
4 Tiiŋä-pqe. Ämaqä 18 iquauŋi, hiŋuiqänäŋi Siloamä iuŋi, aŋä quäuqä
iqu äpisäutä, ämaqä iu äpäkkqä iquauŋqe, he ‘Ämaqä e äpäkoŋguwä
iquauqä suqä quvqe, ämaqä Jerusälemä iu iŋga äpmamiŋuwä huiz-
iquauqe, ämäwqätäunä’ kŋuä indqänätqäŋäuä?
5 Oeyqä. Nyi he etqänä. Heqä kŋuä makunmäkŋqä ipu, suqä quvqä
huätä mävquatämäuqaŋgpqe, he-pqe qui inä imäkmbŋqäuä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, zä-eaqä iqueŋqä

6 Iŋganji Iqu kukŋuä ktqä tiiŋä hŋqu ätukqe. “Ämaqä hŋqu, zä-eaqä
hŋqu, iqueqä wainqä wäuŋuä iqisa tqäutaŋgi, häukuä wiqäŋqä-tä qävqä
äpätqe, aaŋqä qunäniqeqä.
7 I äqunäqe, ämaqä wäuŋuä iu miqä iqueŋi, tiiŋä tuäniqe. ‘Quväukuä
hŋquaqui-hŋqueŋä iquauŋi, nyi äpkqe, häukuä mäwitaŋgi aaŋqä
äquŋgqeqä. Zä tqu, qua aowä hiŋginä ämetŋqä di, suŋqäwä? Si zä iqueŋi
huätä tävä’ tuäniqeqä.
8 I tquaŋga wäuŋuä-wiyqä iqu tii tuäniqe. ‘Naqä Iquki, qäyä eänä.
Quväukuä hŋqunä qäyä äpäwänä. Nyi kiqä hukä iqi qua mŋä yasäqi
äuätmä, yaqueqä zä äkäka qakuä iqi qäyä emä.
9 Qänakndaŋi häukuä winiqätiyä, mäwiqä yaniqätiyä? Häukuä
mäwiqaŋgutqe, si huätä iŋga täumäuqätŋqä’ tuäniqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, apäkä hui äŋguä iwimäkkqeŋqä

10 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä hŋqueŋi, Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau,
aŋä aquväqŋqä hŋqueu näqŋqä äwikqe.

---

† **12:59** Matiu 5:25-26

11 Iŋganı äpäkä dŋä quvqä-täŋä hui äpmamiŋqe. Dŋä quvqe, ii
täŋä-yaqä vätqätaŋgi, quväukuä 18 ae äpäukqe. Iiyqä tuwä-hiiki qui
imäknätaŋgi, pämä jänänäŋi matqäuqä imiŋqe.
12 Jisasi Iqu ii hiŋuä äqunäqe, tääqä ätuätumeqe, “Tqä yaqä quvqe,
huätä ae äkivämeqiyä” ätukqe.
13 E ätuäqe, hipa haqeqi wiyqaŋga, apäkä iiŋä ii, maqänä jänä pämä
ätqäuqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu qe ämamäukqe.
14 Iiŋä etaŋgi, ämaqä naqä, aŋä aquväqŋqä iu miqä iqu, Jisasi Iqu
Sämbatqäŋga, apäkä ii äŋguä wimäkqaŋgqeŋqä äwqä tnäŋä wiŋgaŋga,
qokä-apäkiu tiiŋä ätukqe. “Hiunji wäuŋuä iqe, 6 inänjqä. Hiunji iquauŋi,
Iqu yaqä äŋguä emäkätŋqä ppŋqeqä. Hapä pmeqäŋganı, iiŋqe mapqä
ipŋqeqä” ätukqe.
15 Kimaŋi, Naqä Iqu tii ätukqe. “He wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä.
Hiunji hapä pmeqäŋganı, he eequenä, bulumäka aŋä duŋqä äwäpu,
bulumäkatä doŋgitä eeqänäŋi, eqä bŋqä ätuma uwquenjqä.
16 I etaŋgi apäkä, Aprähamä iqueqä meqä täsi, Setänä Goti Hanjuwä
Iqutä mäkä-huŋqä iqu a äkiqätä pmetaŋgi, quväukuä 18 ae äpäukqeqä.
Itaŋga hiunji hapä pmeqäŋganı, Nyi nätmatqä ii a äkiqätäŋqe, huätä
mämamäuqä imqe, ii suŋqäwä?” ätukqe.
17 Iqu e tquaŋganı, Iqueqä himä-wiuŋqä iqua womba naqänäŋä
iqaŋguwä-qe, qokä-apäkä eeqänäŋi, Jisasi Iqu e imäkätqätaŋgqeŋqä
yeeqä naqänäŋä ikuwi.

*Kukŋuä ktqä hnjuaquiŋqä**

18 Iŋganı Iqu kukŋuä hui inä tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋi,
ii änääŋgä? Nyi kukŋuä ktqe, äkitaŋi tmqäwä?
19 Ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu zä-guawä† piikä wäŋqe ämetä, iqueqä
wäuŋuä du vowä meŋqiyä. Qänakndaŋi, piikä iiŋä ipu, zä eŋqä-pa naqä
tqäuqaŋgqäŋga, yŋŋä iqua äpäpu, äpa du yuuwä imäkpŋqäuä” ätukqe.
20 Iqu tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqe, Nyi
kukŋuä ktqe, äkitaŋi tmqäwä?
21 Ii tiinjqä. Ii nätmatqä änyuämäutŋqä imäkätŋqä eŋqä-panjqä. Apäkä
hui pälawä kuapänä ämetä, eeqänäŋi änyuämäutŋqä diŋqe, nätmatqä
änyuämäutŋqä imäkätŋqä hmbunä ämetä, naqä-huinyä imäkäŋqiyä”
ätukqe.

Qŋqaŋä wäŋqä ique, yäpä iŋgisa peyqäŋqä‡

22 Qänakŋi Iqu Jerusälemä timäutŋqä äwätäqäŋganı, Iqu qokä-apäkä
du näqŋqä ävätä, aŋä-himqä naqeutä wäŋqeutä ikämiŋqe.
23 Iŋganı ämaqä hŋqu, “Naqä Iqukiyä, mäpäkoŋqä ipŋqä häŋä iqumu-
atätŋqe, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hmbunä aŋgu itmeniqätanä?” ätukqe.
I tquaŋga, Iqu ämaqeuŋi tii ätukqe.
24 “Nyi he etqänä. Qänakŋi, ämaqä kuapänäŋi, Goti Iqunä miqeuŋqä
yanä-tpu ipiyä di, änä mäyqä da ipnuwiqä. Iiŋiŋqe, he aŋä hänaqä wäŋqä
iuta hipŋqeŋqä yäŋä qämbiyä.§
25 Aŋä Kaniqu ävautä, qŋqaŋä ae ämäyeqaŋga, he yäpaqä mäŋgisa
ätqäupu, qŋqaŋä ptqä äqiyäpu tääqä tupnuwiqä. ‘Naqä Iquki, Si qŋqaŋä
nauteyä.’ Iŋäqe Iqu kimaŋi, tiiŋä hetäniqeqä. ‘He äŋgisa ti äpquwätiyä-
qe, Nyi maqŋqeqä.’

---

* **13:17** Matiu 13:31-33; Makä 4:30-32 † **13:19** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. ‡ **13:21** Matiu 7:21-23 § **13:24** Matiu 7:13-14

26 Iŋganji he tii tupnuwiqä. ‘Ne Sitä buayä eqä anä äyä änmiŋqueqä. Si
neyaqä aŋä-himqä hänaqä näŋi ätqäunä, ne näqŋqä äyä änätapmiŋiqä.’
27 Iŋäqe Iqu tii hetäniqeqä. ‘He äŋgisa ti äpquwätiyä-qe, Nyi
maqŋqeqä. He ämaqä suqä quvqä imäkquenjqae, huätä upiyä’
hetäniqeqä.
28 He Aprähamä ique, Aisakä ique, Jekopä ique, itaŋga hiŋuä-tqä iquau,
Goti Hanjuwä Iqunä miqeu pmetaŋgä hiŋuä ae äquŋganŋguwäŋganji, Goti
Hanjuwä Iqu henyä hŋqäqinyqä huätä hindowatäniqeqä. Iqiŋi he iiŋqe,
kŋuä äqäyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä.
29 Iŋganji ämaqä mäptqä timäuqä iŋgisaŋä, mäptqä quveqäqä iŋgisaŋä,
yuŋuä yapqä iŋgisaŋä, yuŋuä quveqäqä iŋgisaŋä iqua, qu äppiyi, Goti
Hanjuwä Iqunä miqä iu buayä bŋqä quamä pmapnuwiqä.
30 Qätä nyipiyä! Ämaqä täŋga qua täu yoqä maeqä äpmamipqä
iquautaŋä hŋqua, qu yoqä naqä-täŋä timäupnuwiqä. Itaŋga ämaqä
täŋga qua täu yoqä-täŋä äpmamipqä iquautaŋä hŋqua, qu yoqä maeqä
timäupnuwiqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, Jerusälemäŋqä huäqä äwunmiŋqeŋqä**

31 Iŋganji, Parisi hŋqua äwimapiyi, “Heroti iqu äkpäsätŋqä itŋqä-qae,
Si aŋä täuŋi äväma, aŋä huiuŋqä uvä” ätukuwi.
32 Iqu kimaŋi tii ätukqe. “He täŋä hindqä iquenyqä äwäpu, Nyaqä
kukŋuä tä awä tupiyä. ‘Täŋgatä äwiŋgatäŋi, Nyi dŋä quvqä iquau
huätä ändowatätmä, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquau äŋguä iwimäkmqänä.
Iŋi hea hŋquaqui-hŋque päwqaŋganji, Nyi Ŋqä wäuŋui qäpu imniqeqä’
tupiyä.
33 Iŋäqe tängatä, awiŋgatä, ä awiŋga-mändaŋi, Nyi asänä iqa umqänä.
Ii tiinjqä. Ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä iqueŋi aŋä hŋqäqi
päsqe qäyä etaŋguti, Jerusälemä dunä päsqe qäyunjqä” ätukqe.
34 “Jerusälemä, Jerusälemä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä hiŋuä-tqä sinyŋqä
dowatqaŋgqä iquauŋi, hikä pizqä päsqukiyqä. Hea kuapänäŋi, Nyi
saqä ymeqä iquauŋi, kukutakisqä kiqä ymeqä itmetä, hikuwä yäpä iqi
ämoqumuatetäŋqä-pa, naqä hmbinyä i moqumuatemätmä itŋqeqä. Iiŋä
etaŋgqä-qe, he iiŋqe maeŋqä enä.
35 Tiiŋä timäuniqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, heyaqä aŋi äväqeqaŋga, ii
aaŋqä hiäniqeqä. Itaŋga Nyi tiiŋä etqänä. He qänaknda hiŋuä äŋqänäpu,
‘Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeta pqaŋgqä Iqueŋi, nätmatqä äŋgui
äwimeŋqiyä’ ätäpiyäŋganqe, hiŋuä maŋqŋqä iqäpnuwiqä” ätukqe.

14

Hiunji hapä pmeqäŋga, ämaqeu äŋguä wimäkqeŋqä

1 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä hŋqueŋi, Jisasi Iqu ämaqä naqä
Parisitaŋä hŋqueqä aŋä iu buayä nätŋqä uwqaŋga, qu “Iqu änä-änä
imäkäŋqutiyä” tpu, hiŋuä äŋguänä äqumbu äpmamiŋuwi.
2 Iŋganji ämaqä huiwä ppkä päpmakeyqä hŋqu, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi
äpmamiŋqe.
3 Jisasi Iqu ique hiŋuä äqunäqe, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquautä, Parisi iquautä, quwqä suqä du kimaŋi, yatŋqä tiiŋä äwikqe.
“Hiunji hapä pmeqäŋganji, ne ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquauŋi, äŋguä
iwimäkatuŋquätanä, qäyä hiätŋqätanä?” ätukqe.

---

* **13:30** Matiu 23:37-39

4 Iqu yatŋqä e vqaŋga, qu kima mätquä ipu äpmamiŋuwi. Iwä Iqu
ämaqä ique a äwqätätä, äŋguä iwimäkäqe, hiŋuinä äqunäwatkqe.
5 Iiŋä imäkäqetaŋi, iquauŋi tii ätukqe. “Ämaqä hesaŋä hŋqu hiunji
hapä pmeqäŋgaŋi, iqueqä ymeqä-pqä, ä iqueqä bulumäka-pqä qua
hovqä eqä-huäŋä täutaŋgqä bu äpäquveqätqe, iqu iqueŋi maqänä
ioqäpimeŋqutiyä, ä hiŋuinä qunäŋqutiyä?”
6 Iqu e tquaŋga, qu kimaŋi änä mätquä ikuwi.

Kukŋuä ktqe, zä-hawiu pmeqeŋqä

7 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, ämaqä buayä bŋqä ätimäukuwä iqua, zä-hawä äŋguä
iuŋqä äyä wiŋgaŋgi äqunäqe, kukŋuä ktqä tii ätukqe.
8-9 “Ämaqä hŋqu apäkä metŋqä itä, ymisaŋä naqänäŋä imäkätä, si
hŋquki tääqä ktqaŋgutqe, zä-hawä kiŋganäŋä iqueu, mäpmeqä pa
iqätŋqä. Si iu äpmeŋi, ämaqä yoqä naqä qoŋqä hŋqu ätimäuqaŋgutqe,
ämaqä ymisaŋä imäkätqä iqu, ‘Zä-hawi, yoqä naqä qoŋqä ique wiyä’
ktäniqeqä. Iŋgaŋi si womba itnä, zä-hawä yäpakä bu pmatŋqä utuŋiqä.
10 Ämaqä hŋqu si tääqä ktqaŋga äuŋi, zä-hawä yäpakä bu pmeqätŋqä.
Itaŋga ämaqä ymisaŋä imäkätqä iqu, äpätä, ‘Nyämaqä iquki, si äpätnä
zä-hawä kiŋganäŋä täu pmayä’ ktäniqeqä. Iŋgaŋi si ämaqä ymisaŋä anä
änäpiyä iuqä hiŋuä iqisaŋi, yoqä naqä qondŋiqä.
11 Qakui tiinjqä. Ämaqä hŋqu iqueqä yoqe haqeqä mamäŋgaŋgutqe,
Goti Iqu iqueŋi mändi kittqiyäŋqiyä. Itaŋga ämaqä hŋqu iqueqä yoqe
mändi äkittqäŋgqe, Goti Iqu iqueqä yoqe, yäänä imäkäŋqiyä” ätukqe.

Ämaqä ymisaŋä naqä bŋqä, tääqä tqueŋqä

12 Iŋgaŋi, ämaqä ymisaŋä imäkätä tääqä ätukqä iqueŋi, Jisasi Iqu tii
ätukqe. “Si ymisaŋä hui aŋgu imäkätŋäŋgaŋi, tqä näueqä iquauŋqä,
tta-tuŋguäkauŋqä, sämaqä iquauŋqä, ä tqä aŋä-täŋä qäqiqiŋä mbqä
kuapänäŋä-täŋä iquauŋqä, tääqä matqä isŋäŋqeqä. Si iquau tääqä
tquaŋgtqe, qänakŋi qu sinyŋqä tääqä äktpu, buayä saqä äwisqeŋqä, qu
kima ktappnuwiqä. Iiŋiŋqe si iquauŋqä tääqä matqä ma iqätŋqä.
13 Si ymisaŋä naqänäŋä imäkätŋäŋgaŋi, ämaqä nätmatqä maeqä
iquauŋqä, huiwä quvqä iquauŋqä, yukä quvqä iquauŋqä, hiŋuä quvqä
iquauŋqä tääqä tquätŋqä. 14 Ämaqä iqua, si kimaŋi änä mäktapqä
ipnuwiqä. Iiŋiŋqe, si aquvänä iqätŋqä. Qakui tiinjqä. Ämaqä jänänäŋä
iqua aŋgu vauqaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu ymisaŋä iiŋqe, kima
ktapäniqeqä” ätukqe.

*Kukŋuä ktqe, ymisaŋä naqeŋqä**

15 Iŋgaŋi ämaqä, Iqutä buayä anä änäpu äpmapiyä hŋqu, qätä iiŋä
äwiyäqe, Ique ätukqe. “Qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeu buayä
änäpu pmapnuwä iqua, qu aquvänä ipŋqäuä” ätukqe.
16 Iqu e tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu ymisaŋä
naqä imäkäniqä diŋqä kŋuä indqänätä, ämaqä kuapänä ätimäupu buayä
bnuwä diŋqä tääqä tquäniqeqä.
17 Hiunji atäuŋuä itqä iqu, äyä timäuqaŋgaŋi, iqueqä wäuŋuä-wiyqä
iqueŋi, ämaqä, iqu ätuätqä iquauŋqä äwätä, ‘He bpiyä. Ymisaŋä
näwinyänjqä’ tuäniqä diŋqä dowatäniqeqä” ätukqe.
18 “I etaŋgi ämaqä eeqänäŋä iqua, qu hŋqunä-hŋqunä, ‘Nyi mapqä
ymqänä’ tupnuwiqä. Ämaqä hŋqu tiiŋä tuäniqeqä. ‘Huäqä kiiŋä

* **14:14** Matiu 22:1-10

änuŋgiyä. Nyi äpmqä etaŋgqä-qe, wäuŋuä hŋqu mbqä ae iqäqä etaŋgi, hiŋuä qunmqä umqänä.’
19 Hŋqu, ‘Huäqä änuŋgiyä. Nyi äpmqä etaŋgqä-qe, bulumäka 10 wäuŋuäŋqä mbqä ae iqäqä etaŋgi, nyi iquauqä wäuŋuiŋqä yamwiqä wimqä umqänä.’
20 Hŋqu, ‘Nyi apäkä ae ämeqä etaŋgi, mapqä ymqänä’ tuäniqeqä” ätukqe.
21 “Qu i tquaŋguwäŋgaŋi, wäuŋuä-wiyqä iqu äpäqe, iqueqä naqä iqueŋi, ‘ “Mapqä yaŋqunä” ändqäuä’ tuäniqeqä. Iŋgaŋi naqä iqu äwqä tnäŋä wiŋgaŋga, wäuŋuä-wiyqä iqueŋi, ‘Aŋä-himqä täuŋi, hänaqä naqä iutä, wäŋqä iutä maqänä äwätnä, ämaqä nätmatqä maeqä iquau, huiwä quvqä iquau, hiŋuä quvqä iquau, yukä quvqä iquautäŋi, ätuma yapiyä’ tuäniqeqä.
22 Itaŋga qänakŋi, wäuŋuä-wiyqä iqu, ‘Naqä iquki, si ändŋä-paŋä iiŋi, nyi ae imäkqänä. I etaŋgi, aŋi yqänä iqänänä’ tuäniqeqä.
23 Iŋgaŋi naqä iqu, ‘Aŋä-himqä täutaŋä yäpaqäŋgisaŋi, hänaqä naqeutä, wäŋqeutä äwätnä, qokä-apäki, qu äppŋqänä kukŋuä yäŋänäqŋqä tuvä. Ŋqä aŋä täuŋi, ämaqä kuapänä pmapŋqä änyiŋgiyä.
24 Nyi si äktqänä, ämaqä nyi tääqä ganä ätukqä iqua, qu nyaqä buayi mämeqä naqä-qakuänä ipŋqäuä’ tuäniqeqä” ätukqe.

Jisasi Ique qänaki wipŋqä iqua, kŋuä ganä indqäŋqeŋqä†

25 Qänakndaŋi qokä-apäkä kuapänäŋi, Jisasi Iqutä qaŋä anä äwäpiyä iuŋi, Iqu tuwäŋgi hiŋuä ämoqunäqe, iquau tii ätukqe.
26 “Ämaqä Nyinyqä äpätäqä hŋqu, kunaqä-kunuŋuauŋqä, ymeqä-apäkiuŋqä, käta-käŋguäkauŋqä, känanyi-känapqauŋqä, iqueqä häŋä-pmeqä-pqeŋqä kŋuä kuapänä indqänätä, yqänä äpätŋqe, iqu Nyaqä wäuŋuä-nyiyqe, mäpmeqä yäŋqiyä.
27 Itaŋga ämaqä hŋqu, zä-huätatä huŋqä iqueqe mämiwäuqä itä, Nyi qänaki mänyivändqä itqe, iqu Nyaqä wäuŋuä-nyiyqe, mäpmeqä yäŋqiyä” ätukqe.
28 “Ämaqä hesaŋä hŋqu, aŋä quäuqä hŋqu mätätŋqä itqe, iqu änä imäkäniqiyä? Iqu ganäŋi, ‘Nyi aŋä iqueŋqä mbqe, qäyunä ämetmdiyä?’ kŋuä indqänätä, quamä äpme, aŋä ique mätätŋqä mbqe iwäsäuŋqiyä.
29-30 Ii tiiŋiqä. Iqueqä mbqä homä etaŋgi, aŋä äteŋinä iqutetqä etaŋgutqe, ämaqä hiŋuä äqumbiyä iqua, qu ique tä äsuäpu, äkasuwä tii tpŋqäuä, ‘Ämaqä tqu aŋä ique imäkqe, iqu qäpunä mimäkqä iqeqä’ tpŋqäuä” ätukqe.
31 “Tiiŋä-pqe inänji. Ämaqä aŋä-himqä hŋquesaŋä miqä hŋqu, aŋä-himqä huiziquesaŋä miqä hŋquenyqä mäkä huinyiyŋqä wätŋqäŋgaŋi, iqu äänä imäkäniqiyä? Iqu quamä ganä äpme, ‘Nyaqä ämaqe, 10,000 inänjqä. Iqueui, 20,000 iquaiqä. Nyaqä ämaqä iquatä nyitä, ne ämäwqätaŋquatiyä, mämäwqätäuqä yaŋquatiyä?’ kŋuä indqänäŋqiyä.
32 Itaŋga iqu tiiŋä yäŋqiyä. ‘Nyitä nyaqä ämaqä iquatäŋi, ne änä mämäwqätäuqä yaŋqunä’ kŋuä vqaŋgutqe, iqueqä mäkä-huŋqä iqua kiŋä nämä pätqätaŋguwäŋgaŋi, iqu ämaqä hŋquau kukŋuä yamwiqä ipu, mäki mändi kittqäpŋqä diŋqä dowatäŋqiyä.
33 Iŋäqe, heyaqä awä iqisaŋä hŋqu, iqueqä nätmatqä eeqänäŋiŋqä tuwä mäwiyqä iqäqe, iqu Nyaqä wäuŋuä-nyiyqä mäpmeqä yäŋqiyä” ätukqe.

Hakä ätquäŋqe, maeqeŋqä‡

† **14:24** Matiu 10:37-38 ‡ **14:33** Matiu 5:13; Makä 9:50

34 I ätuäqe, Iqu tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Haki, äŋguiqä. Iiŋä etaŋgi
kiqä ätquäŋqä qäpu heqaŋgutqe, hakä ätquänätŋqe, aŋgumä äänä
timäuniqiyä?
35 Haki kiqä ätquäŋqe hma eqäqe, tä wätakä wäuŋuä iu ymisaŋä haqeqä
äquvatetuŋquä-paŋi, mäquvateqä yaŋqunä. Itaŋga yaqueqä yäätä naqä-
huinyä imäkätanä wäuŋuä iu buayä haqeqi mäquvateqä yaŋqunä. Hakä
iiŋi, ne bi tnämaŋqunä. Ämaqä qätä-täŋä iqua, kukŋuä iiŋqe kŋuä
äŋguänä indqämbiyä” ätukqe.

15

Kukŋuä ktqä, sipsipqä imatŋqeŋqä

1 Hiunji hŋqueŋi, ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä
iquatä, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi kukŋuä qätä wipŋqä äpkuwi.
2 Iŋgaŋi Parisi iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jisasi Iquenyqä
maŋä qeiqi tii ätmiŋuwi. “Ämaqä suqä quvqä imäkqä iqua, Iqu-
täŋä qäqiqi wimeqaŋguwäŋga, Iqu iquau yeeqä itmetä, buayä anä
änätqäŋuwiqä” ätŋguwi.
3 Iiŋqe, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä tqu ätukqe.*
4 “Hesaŋä hŋqu sipsipqä 100-täŋu emitätqe, hŋqu imatnätqe, iqu
hiŋuinä qunäniqiyä? Oeyä, iqu huiziquauŋi qamqä änmipqä iqi äväma,
kiuänäŋä ävämetqä ique ämoqumuetŋqä diŋqä, qävqäŋqä wäniqeqä.
5 Iqu ämoqumueqe, quamä äkiwäwa äpätä, aquvänä yäniqeqä.
6 Iqueqä aŋä iqi ätimäutäqäŋgaŋi, iqu iqueqä näueqä iquauŋqätä,
iqueqä aŋä-täŋä qäqiqiŋä iquauŋqätä, tääqä tii tuäniqeqä. ‘Nyaqä
sipsipqä imatŋgqe, ŋqä-näuä ae ämoqumueqäqeŋqe, he nyitä aquvänä
anä yatuŋqueqä’ tuäniqeqä.
7 Nyi tiiŋä etqänä. Iiŋä iqua aquvänä kuapänä iquwä-paŋi,
eŋätqä qäukuä yäŋiŋä iqua, ämaqä suqä quvqä imäkqä hŋqu, kŋuä
äkunmäknätä, iqueqä suqä quvqe ävquatämäuqetaŋi, qu aquvänä
kuapänä asä inä ipŋqäuä. Ämaqä suqä jänänäŋä imäkqä iqua, quwqä
kŋuä makunmäkŋqä etaŋgä, kuapänäŋä qäyä etaŋgqä-qe, eŋätqä iqua
iquauŋqe, aquvänä asänäŋi miqä ipŋqäuä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, mbqä ätivämäuqeŋqä

8 “Tiiŋä-pqä inänji. Apäkä hui iiyqä mbqä-hikä äŋguänäŋä 10
ämamitätqe, hŋqu ätivämäutqe, ii äänä yäniqiyä? Ii iiyqä mbqe
aŋgi metŋqe, hiqi-tä ämäsäutä, tä äyäqunätä aŋi siyä äpitä, ique
ämoqumuetŋqäŋgaŋqe, hiŋuä äŋguänäŋä qunäŋqiyä.
9 Iiyqä mbqe ae ämetqäŋgaŋi, ii kiqä käyämaqä iuauŋqätä, iiyqä
aŋä iqiŋiuŋqätä, tääqä tiiŋä tuäniqe. ‘Nyaqä mbqä ätivämäuqä-qe, ae
ämeqänä. He nyitä yeeqä anä yatuŋqueqä’ tuäniqeqä.
10 Nyi he etqänä. Iiŋä iua aquvänä kuapänä iquwä-paŋi, eŋätqä qäukuä
yäŋiŋä iqua ämaqä suqä quvqä imäkqä hŋqu kŋuä äkunmäknätä, iqueqä
suqä quvqe ävquatämäuqetaŋi, qu aquvänä kuapänä asä inä ipŋqäuä”
ätukqe.

Kukŋuä ktqä, kaniqueŋqätä, hikŋuä iquaquiŋqätä

11-12 I ätuäqetaŋi, kukŋuä ktqä hŋquqqu tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä
hŋqu ymeqä qokä hŋquaqu-täŋä emitätqe, ymeqä qänakŋä iqu kanmä
tii tuäniqe. ‘Apä, saqä nätmatqe iwäsäutnä, ŋqe täŋga dapiyä.’ Iŋgaŋi
kaniqu yquayi iwäsäutä, iqueqe äväniqe.

---

* **15:3** Matiu 18:12-14

13 Iŋi hŋgaŋqä miqä, yquayä maqänä ämeqe, aŋä kiŋä nämqä äwäqe,
suqä quvqä iuta, iqueqä mbqä maqänä-maqänä tnämäuniqe.
14 Iqueqä mbqä qäpu eequnäqe pmetaŋga, qua iuŋi buayä dä naqänäŋä
timäuqaŋga, iqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä äwa yäniqeqä.
15 Iŋgaŋi iqu ämaqä iqisaŋä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä-qu hiätŋqä wime-
qaŋga, ämaqä iqu iqueqä yaqueqä miquätŋqä dowatäniqe.
16 Ämaqä, ique ymisaŋä wipŋqe, aaŋqä etaŋgi, iqu yaqueqä täpqä-pa
nätqätaŋgä äqunäqe, iqu hui ämetä nmätä yäniqe.
17 Iŋgaŋi iqu kŋuä jänäŋi indqänätä, iqueqä-kiuä tii tnäniqe.
‘Apiqueqä wäuŋuä-wiyqä eeqänäŋi, qu buayäŋqä äwa miqä ipu, kuapänä
änätqäŋäuä. Iŋäqe nyi täu äpmamäŋgaŋi, buayä dä naqänäŋä
äpäkonätqäŋänä.
18 Nyi täqiŋi äväma, ŋqä apiquenyqä aŋgi äumi, tii tumqeqä. “Apiquki,
nyi suqä quvqe, Goti Hanjuwä Iqueuätä, saqätä hiŋuä iqiŋi ae imäkqeqä.
19 Täŋgaŋi nyi tqä ymeqä äŋguä-qunä hmanjqä. Iiŋiŋqe, ‘Si ŋqä
ymequkiyä’ mandqä manä. Nyi tqä wäuŋuä-kiyqä hŋqunä-mända emqä
pmuatenjitŋqeqä” tumqeqä’ tnäniqe.
20 E ätnäqe, iqu aŋä-himqä iuŋi ävämaŋi, kiqä kaniquenyqä wäniqeqä.
Iŋgaŋi ymeqä-qu kiŋä nämä yqänä pätqätaŋga, kaniqu hiŋuä äqunäqe,
kiqä ymeqä iquenyqä huäqä kiiŋä wuŋgaŋguti, tnäŋä äwäqe, atukuä
ämaitä, quneqä väniqeqä.
21 Iqu i iqaŋga, ymeqä iqu kanmŋi tii tuäniqeqä. ‘Apiquki, nyi suqä
quvqe, Goti Hanjuwä Iqueuätä, saqätä hiŋuä iqiŋi ae imäkqeqä. Täŋgaŋi
nyi tqä ymeqä äŋguä-qunä hmanjqä’ tuäniqeqä.
22 Iiŋä iäqe, kaniqu iqueqä ämaqä wäuŋuä-wiyqä iquau tuäniqeqä. ‘He
nyaqä gquä quäuqe, maqänä äma äpäpu, wiyätäpu, gue iqueqä hipa
hitäuŋuä hŋque muasmepiyi, yukä qutatä huiqä bu hŋqu muasmepiyä.
23 Itaŋi he äwäpu, bulumäka meqä yäŋänäqŋqä ique, ätma äpäpu
päkpiyä. Ymisaŋä naqänäŋä imäkätanä, häähwä ätätanä, aquvänä
yatuŋquänänyä’ tuäniqeqä.
24 ‘Quati tiinji. “Nyaqä ymeqä tqu ae äpäkonäŋqeqä” tmä itŋqe,
iqu aŋgu ävauqiyä. “Mämoqumueqäŋqä äukqeqä” tmä itŋqe, iqu
aŋgi ätimäuqiyä’ tuäniqeqä. Qu iiŋä ipiyitaŋi, himnuŋuä ipu aquvänä
ipnuwiqä.
25 Qu e imäkqaŋguwäŋgaŋi, ymeqä hitmqä iqu wäuŋuä imä
äpmamitätqe, aŋgi äpätä kiqä aŋä-täŋä qäqi ätimäuqe, häähwä qätä
äwiyätä, quvaqä himnuŋui qätä wiyäniqeqä.
26 E äwiyäqe, iqu wäuŋuä-wiyqä hŋque tääqä ätuätumetä, iqueŋi tii
tuäniqeqä. ‘Ii suŋqä imäkätqäŋäuä?’
27 I tquaŋga, wäuŋuä-wiyqä iqu kimaŋi, tii tuäniqeqä. ‘Tqä tuŋguequ
aŋgumä pqaŋgi, tniqu bulumäka meqä yäŋänäqŋqä ique äpäsqiyä.
“Nyaqä ymeqä iqu äŋguä äpmeŋqä äpqiyä” kŋuä vqaŋgi, aquvänä
itanjqä’ tuäniqeqä.
28 Ymeqä hitmqä iqu qätä iiŋä äwiyäqe, äwqä tnäŋä wiŋgaŋguti, aŋä
yäpä yäŋgisaŋi mäpeyqä yäniqeqä. Kaniqu yäpaqäŋgisa ätimäuqe,
ymeqä-queqä äwqe, yuŋuä itmäketŋqe, kukŋuä äŋgui ganä tuäniqeqä.
29 Iŋäqe kaniqueŋi tiiŋä tuäniqeqä. ‘Änääŋgä? Quväukuä kuapänäŋi,
nyi wäuŋuä-kiyqä heŋgŋqä eŋqä-paŋä äpmamä, saqä kukŋui huätä
mämamäuqä itŋqeqä. Iŋäqe nyi ŋqä nyämaqä iquatä, ymisaŋä naqä
imäkätanä himnuŋuä yatuŋque, si yaqueqä meme meqä hŋqu, mändapqä
itqäŋiqä’ tuäniqeqä.

30 ‘Täŋganji tqä ymeqä näŋu, saqä nätmatqä eeqänäŋi, apäkä qanä ikiqä
iquau qäpunä äväqe, aŋgu pqaŋga, si iquenyqä bulumäka yäŋänäqŋqä
ique äyä päkinyä’ tuäniqeqä.
31 I tquaŋga kaniqu tii tuäniqeqä. ‘Ymeqä iquki, hea ique-iqueŋi si nyitä
anä äpmeŋiqä. Nyaqä nätmatqä eeqänäŋi, sitänä äyä äwinä.
32 Iiŋä etaŋgi täŋganji, ne äwqä yeeqä itanä pmetuŋqueqä. Ii tiiŋiqä.
Tqä tuŋguequ ae äpäkoŋgqe, aŋgu ae ävauqiyä. Iqu mämoqumueqäŋqä
äukqe, aŋgi äpätä nesä anä äpmeqiyä’ tuäniqeqä” ätukqe.

16

Kukŋuä ktqä, wäuŋuä miqä quvqä imitätqä iqueŋqä

1 I ätuäqetaŋi, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi,
tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-täŋä hŋqueqä nätmatqä iuŋi,
ämaqä hŋqu ämitä pmetäniqeqä. Ämaqä hŋqua äquvepäpu, ämaqä
naqä iqueŋi tii tupnuwiqä. ‘Ämaqä tqä nätmatqä eeqänäŋiu miqä iqu,
hiŋginäwa eeqä änätqänä.’
2 Iŋganji ämaqä naqä iqu, iqueqä ämaqä iqueŋi tääqä ätuätumeqe,
‘Änääŋgä? Nyi sinyqä kukŋuä quvqä hui qätä äwiyäŋqeuä. Nyaqä
nätmatqä eeqänäŋi, nyi saqä hipa iu ekqe, si äänä ämitqäŋiŋqe,
äŋguänäŋä iwäsäutnä, pipa äqiyäma dapiyä. Nyi si quvqänäŋä
äkqänäŋqä-qae, nyaqä nätmatqä eeqänäŋä iuŋi, ämiqä mäpmeqä
isŋqinyä’ tuäniqeqä.
3 I tquaŋga iqu kiqä-kiuä tiiŋä tnäniqeqä. ‘Naqä Iqu huätä
nändowatätŋqä iqäqe, nyi äänä imäkmqäwä? Nyi qua ptmqe,
yäŋänäqŋqe maiqunji. Nyi ämaqä hŋqua yätamäkqä nyipŋqä, yatŋqä
imqe, womba nyinäŋqiyä.
4 Nätmatqä nyi täŋga imäkmqä diŋqe, näqŋqä ae ämeqä. Nyi nätmatqä
hui imäkqaŋgmdqe, ŋqä naqä iqu nändowatqaŋganji, ämaqä hŋqua
indmepu, iquauqä anä duŋqä ändma upŋqäuä’ tnäniqeqä.
5 Näqŋqä ae ämeqetaŋi, iqu ämaqä quwqä naqä iqueqä nätmatqä
hiŋginäwa ämakuwä iquauŋi, tääqä hŋqunä-hŋqunä tuätumeniqe.
Ämaqä kiŋganä wimeqaŋgqä iqueŋi, ‘Si nätmatqä hiŋginäwaŋi, äänä
ämakŋäwä?’ tuäniqeqä.
6 Yatŋqä iiŋä vqaŋga, iqu kimaŋi, ‘Nyi nätmatqä hiŋgiŋi, kuatä-häkä
olipqä eqä aowi, 100 täqä ämakqeqä’ tuäniqeqä.
I tquaŋga iqu, ‘Si quamä maqänä äpmetnä, pipa nätmatqä hiŋginäwa
meqaŋgnä äqiyäpu ekuwi, ämetnä, 50 qiyä’ tuäniqeqä.
7 Qänakndaŋi iqu hŋque-pqä yatŋqä inä ävätä, ‘Si nätmatqä
hiŋginäwaŋi, äänä ämakŋäwä?’ tuäniqeqä.
Iqu kimaŋi, ‘Nyi kuä-witqä qae, hiŋginäwa 100 ämakqeqä’ tuäniqeqä.
I tquaŋga iqu, ‘Si pipa maqänä ämetnä, 80 qiyä’ tuäniqeqä.
8 Qänakndaŋi, ämiqä quvqä iqu kŋuä qeiqinyä indqänätä
imäkqaŋgqeŋqä, iqueqä naqä iqu, iqueqä yoqe haqeqä vauqumuatäniqe.
Ämaqä suqä qua täuŋiŋqä qänaknä itqäŋuwä iqua, kŋuä qeiqinyä
indqänäpu imäkäpiyi, ämaqä qutäŋä asänäŋä iquau ämäwqätäutqäŋuwi.
Ämaqä, suqä we-huŋqä-täŋiu qänaknä itqäŋuwä iqua, kŋuä qeiqinyä
mindqäŋqä ipu, imäkätqäŋuwiqä” ätukqe.

9 “Nyi he etqä. Mbqä quvqä qua täutaŋi ämapiyitaŋi, heqä näueqä imäkmbu. He iiŋä imäkpiyä dutaŋi, mbqä hma eqaŋgi, ga he aŋä hea ique-ique pmeqä yätu timäuqaŋguwäŋgaŋi, qu henyqä aquvänä ipnuwiqä” ätukqe.

10 “Ämaqä nätmatqä wäŋqä isuauŋi äŋguänäŋä ämitŋqä iqu, iqu nätmatqä naqänäŋä-pqä iuŋi, äŋguänäŋä miquänä. Ämaqä nätmatqä wäŋqä isuauŋi änä mämiqä iqu, iqu nätmatqä naqä-pqä iuŋi, änä mämiqä yänä.

11 Iŋi tiinji. He mbqä quvqä qua täutaŋä di änä mämiqä imipqe, nätmatqä äŋguänäŋä mipŋqe, tqu hitapäniŋqe? Aaŋqeqä.

12 He ämaqä hŋqueqä nätmatqä äŋguä mämiqä imitpqe, nätmatqä hiqä hiätŋqä di, tqu hitapäniqäwä? Aaŋqeqä” ätukqe.

13 “Ämaqä kiuänäŋä hŋqu, ämaqä hŋquaquiŋi, wäuŋuä änä mäwiyqä yänä. Iqu iiŋä itäqe, hŋquenyqänä äwinyätä, huiziquenyqe, äkasuwä ätätä mäwiŋqä yänä. Hŋqueŋi, iqueqä kukŋui qätä äwiyätä, huiziqueŋi, tuwä wiyänä. Itaŋgi he Goti Hanjuwä Iquenyqä qänaknä ipiyi, mbqä iquenyqe qänaknä miqä ipŋqeqä” ätukqe.

Kukŋuä-suqeŋqätä, Goti Iqunä miqeŋqätä

14 Jisasi Iqu e tquaŋga, Parisi iqua, mbqeŋqä äwinymiŋqä etaŋgi, qu kukŋuä eeqänäŋi qätä äwipiyi, tä sisäwqä ipu, Iquenyqä äkasuwä ätmiŋuwi.

15 Iqu iquauŋi, “Ämaqä qu henyqe, ‘Ämaqä suqä jänänäŋi imäkqä-quaiqä’ kŋuä vätŋqeŋqe, he kiiŋä eŋgiyä. Iiŋä etaŋgi nätmatqä eeqänäŋä hiqä äwqä yäpä iŋgisatä, hiqä kŋuä indqäŋqä iutä äwiŋqeŋqe, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqä eä. Nätmatqä ämaqä iqua ‘äŋguänäŋiqä’ kŋuä äväŋqe, Goti Hanjuwä Iqu quvqä äqunänä” ätukqe.

16 “Hea Jonä iqu änyä mapqäŋganqe, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqeŋqätä, iqueqä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwiŋqätä, awä ätqa äpmiŋuwi. Iiŋä etaŋgi Jonä iqu äpkqeta täŋganqe, qu Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋqä awä ätqa äpätqäŋuwi. Iŋi ämaqä eeqänäŋä iqua, aŋä Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä pepŋqä, yäŋä äqänätqäŋäuä.

17 Qäukuitä quaetäŋi, äwa yänä. Iiŋä etaŋgi Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iutaŋi, hui qui mimäkŋqä yäŋqiyä. Oeyä.

18 Ämaqä hŋqu iqueqä apäki ävquatämäuwa, apäkä hui-mända ämetqe, iqu suqä quvqä, huiwä yaŋä ikiqe imäkqi. Iŋi ämaqä hŋqu iqueqä apäki ävquatämäuqaŋga, qänakŋi ämaqä huizi hŋqu apäkä asä ii ämetqe, iqu-pqe asä inänji. Iqu suqä quvqä, huiwä yaŋä ikiqe, imäkqiyä” ätukqe.*

Ämaqä mbqä-täŋä iqueŋqätä, Lasarusi iqueŋqätä

19 E ätuäqetaŋi, tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe. Hea ique-iqueŋi, iqueqä ämuasmäŋqe, gquä ipisqetä†qäkä äŋguänäŋitä imäknä äpme, buayä äŋguä dinä äŋgmanmiŋqe.

20 Iqueqä aŋä qŋqaŋä-täŋä iqiŋi, ämaqä nätmatqä maeqä, wätaŋqä kuapänä-täŋä hŋqu äpmamiŋqeqä. Iqueqä yoqe, Lasarusi ique.

21 Iqueqä kŋuä iqä imŋi, ‘Ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-täŋä tqu, ymisaŋä hituŋuä änänjuämäqaŋgutqe, ämetmä nmqeqä’ kŋuä vqaŋgi

* **16:18** Matiu 5:31-32, 19:1-12; Makä 10:1-12 † **16:19** Ämaqä iŋga äpmamiŋuwi, gquä ipisqeŋqä ‘Ii gquä äŋguänäŋä, huiziquau ämäwqätäunä’ kŋuä indqänmiŋuwi.

äpmamiŋqe. Iiŋä pmetaŋga, hiveqä iqua äpäpu, iqueä wätaŋqe tewä äpnmiŋuwiqä.
22 Qänakndaŋi Lasarusi iqu äpäkoŋgaŋga, iqueqä quuvqe, Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä iqua ätuma äwäpu, Aprähamä iqutä anä äpmuatekuwi. Itaŋga qänakndaŋi, ämaqä nätmatqä kuapä-täŋä iqu äpäkoŋgaŋga, qu iqueä huiwi qua äptekuwi.
23 Iqueqä quuvqe, ämaqä pizqä iquauqä aŋä iu äpme, haŋä-iqä naqänäŋä ämakmanmiŋqe. Iqu iiŋä itäqä imdaŋi, hiŋuä haqä yätu äqunätä, Aprähamä iqu kiŋä yämä, Lasarusi iqutä anä äyä pmetaŋginyä äquŋgqe.
24 Iŋgaŋi iqu, ‘Iyää apä Aprähamä iquki, nyi tä täu äpmami, täŋä-huŋqä naqänäŋä ämetqäŋä. Si nyinyqä huäqä kuŋgaŋguti, Lasarusi ique dowati, iqu iqueqä hipa hitäuŋuä hŋqu eqä du äyämetä, ŋqä tewä täu ptqiyenjiyätŋqäuä’ ätukqeqä.
25 Iiŋä tquaŋga Aprähamä iqu kimaŋi, tii ätukqe. ‘Ŋqä ymeqä iquki, änä äpmämiŋiyiŋqä kŋuä indqänä. Si qua bu äpmamiŋäŋgaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äŋgmanätqätaŋgŋäŋga, Lasarusi iqu nätmatqä quvqe ämanmiŋqe. Iiŋiŋqe täŋgaŋi, aŋä täuŋi, iqu äŋguä pmetaŋga, si täŋä-huŋqä naqänäŋä iiŋä makmaŋgtŋqe.
26 Tiiŋä-pqe hiŋuä qunyä. Hesäŋä nesäŋä awä iqiŋi, suä naqänäŋä iqu äptnä, ämaqä täŋgisaŋä hŋqu henyŋqä pätŋqä wiŋgaŋgutqe, änä mapqä yänä. Itaŋga ämaqä iŋgisaŋä hŋqu nenyŋqä, änä mapqä yäŋqiyä’ ätukqeqä.
27-28 I tquaŋga, iqu kimaŋi, ‘Apä, nyi si yatŋqä äkiyqä. Lasarusi iqu ŋqä apiqueqä aŋä duŋqä äwätä, ŋqä tatqä-guäka paipqä iquauŋi, kukŋuä tä awä tuätŋqä dowati. Iqua-pqe aŋä nyi äpmeŋqä täuŋqä äpäpu, huiwä täŋä-huŋqä meqä diŋqä ätqänä’ ätukqeqä.
29 Ga, Aprähamä iqu, ‘Qu bukä Mosisi iqu äqäkqetä, bukä Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwitä ämeŋä. Qu kukŋuä ii qätä äwiyäpu, qänaknä ipŋqäuä’ ätukqeqä.
30 Iwä iqu tii ätukqe. ‘Apä Aprähamä iquki, iiŋi änä matimäuqä yänä. Ämaqä ae äpäkonätqä hŋqu, ävautä iquau wimeqaŋgutqe, iqua hiŋuä äqumbiyi, kŋuä äkunmäknäpu, quwqä suqä quvqe ävquatämäupŋqäuä.’
31 Iŋgaŋi Aprähamä iqu kimaŋi, ‘Ii tiiŋi. Iqua Mosisi iqueätä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä iquauqätä, kukŋui qätä mäwiyqä iqaŋgpqe, ämaqä ae äpäkonätqä hŋqu qua duta ivatuwäŋgaŋga, qu quuvqä maeqiyqä ipŋqäuä’ ätukqeqä” ätukqe.

17

Suqä quvqeŋqätä, quuvqä heqiyqeŋqätä, wäuŋuä-wiyqeŋqätänji

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, “Ämaqe, qu suqä quvqä du quannä päkmbŋqeŋqe, nätmatqä huitaŋä-huitaŋi wimeŋqiyä” ätukqe. “Iŋäqe, ämaqä suqä quvqä iiŋä äma äpätä ävätqä iqu, haŋä-iqä menä.
2 Itaŋga ii tiiŋi. Ymeqä täutaŋä hŋqu, ämaqä hŋqueuä suqä quvqä imäkqaŋgqä du hiŋuä äqunätä, asä iiŋä imäkätä quannä päkŋgaŋgutqe, ämaqä suqä ipäqiyqä iqueŋi, haŋä-iqä naqänäŋi äwimenä. Ämaqä hŋqua, hikä naqänäŋä hŋqu ämepu, iqueqä hiiŋuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huäŋä bu tnämäupqe, ii haŋä-iqä asänäŋä hmanjqä. Iŋäqe haŋä-iqä ique äwimeniqä iqu, iqueŋi aaŋä naqänäŋä ämäwqätäuŋqiyä” ätukqe.

3 “He hiqä-hiuä hŋqunä-hŋqunä äŋguänä mimbiyä. Tqä tta-tuŋguequ
suqä quvqä imäkqaŋgutqe, si, iqu iqueqä suqä quvqä imäkqeŋqä jänä
imäknätŋqä tutŋqe. Iqu kŋuä äkunmäknätä, suqä quvqe hämänä
ävquatämäuqaŋgutqe, si äwqä haŋuä imäknätnä, hui äkinyänä.
4 Ga hiunji hŋqueŋi, iqu suqä quvqä 7 ikimäkätä, 7 äkimetä, ‘Nyi kŋuä
ae äkunmäkŋgänä’ ktqaŋgutqe, si iqueqä suqä quvqä kuapänäŋä iiŋqe,
äwqä haŋuä imäknätnä, hui kinyätŋqeqä” ätukqe.
5 Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, Naqä Iqueŋi, tii
ätukuwi. “Si neqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqänäŋä inemäkiyä.”
6 Iqu kimaŋi, “Hiqä quuvqä heqiyqe, guawä piikä isua eŋqä-paŋä,
wäŋqä iiŋä etaŋgutqe, he zä-yäŋä tqueŋi, tiiŋi äŋguä tupŋqäuä. ‘Si tqä
hukä qäsä äyautnä, eqä-huäŋä buŋqä äwitnä, iqi tqävä’ tquaŋgpqe, qätä
heyäŋqiyä” ätukqe.
7 “Ämaqä hesaŋä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, wäuŋuä duta pqaŋga,
iqueqä naqä iqu iqueŋi, ‘Si maqänä äptnä, quamä äpmetnä, buayä
huinyä’ tuäniqiyä?
8 Oeyä, iqu iqueŋi, ‘Si nyinyqä ymisaŋi näwinyä imäketnä, tqä gquä
yappä änyätnä, nmayäqäsiyä. Nyi buayätä, eqätä ganä gaŋga, si qänaki
dŋqänänyä’ tuäniqeqä.
9 Wäuŋuä-wiyqä iqu ätquaŋgqä-pa iqaŋgaŋi, naqä iqu ‘äŋguiqä’
tuäniqi, ä mätquä yäniqi? Iqu mätquä yänä.
10 Iiŋä etaŋgi he-pqe, he nätmatqä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqu etätqä-
pa imäkäpiyi, ‘Ne ämaqä wäuŋuä-wiyqä quvqä-quneyqä. Nätmatqä ne
imäkätaqe, neqä Naqä Iqueqä kukŋuä dunä imäkätuŋqueqä’ tpŋqeqä”
ätukqe.

Jisasi Iqu, ämaqä wänyimäŋqä-täŋä 10 iquau, äŋguä iwimäkkqeŋqä

11 Iŋgaŋi Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä wätŋqänä, qua Sämaliyatä, qua
Galilisäŋä, awä iqi qaŋä äumiŋqe.
12-13 Iqu aŋä-himqä hŋque ti timäuqaŋga, ämaqä wänyimäŋqä-täŋä 10
hŋqua, Jisasi Iqutä äminanä-tpu äpmiŋuwi, kiŋä näŋi ätqeppiyi, Iquenyqä
tääqä yäŋänäqŋqä, “Naqä Jisasi Iquki, Si nenyqä huäqä äkunänä”
ätukuwi.
14 I tquaŋguwäŋga, Iqu iquau hiŋuä äqunäqe, “He äwäpu, hiqä huiwi
hiqäva-imäkqä iquau motquapiyä” ätukqe. Iqu iiŋä tquaŋgqe, qu qätä
äwipiyi, qaŋä wätqätaŋguwäŋga, iquauqä huiwi äŋguä qe imäŋgqe.
15 I ipiyitaŋi, ämaqä iquautaŋä hŋqu, iqueqä huiwä iu hiŋuä iqänäqe,
tääqä yäŋänäqŋqä ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutä,
aŋgi äpkqe.
16 Iqu Jisasi Ique äwimeqe, hipeŋui Iqueä yukä-täŋä qua mäŋi eätä, Ique
“äŋguiqä” ätukqe. Ämaqä iqu Sämaliyataŋä ique.
17 I iqaŋga, Iqu tii ätukqe. “Ämaqä 10 iqua äŋguä ae imäŋguwi,
huiziqua äŋgikä?
18 Iqua aŋgi äpäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäupŋqe,
hmandanä? Ämaqä yäpaqäŋgisaŋä tqunä imäkqä-qeuä” ätukqe.
19 I ätuäqetaŋi, Iqu ämaqä iqueŋi, “Si pämä ätqäutnä, qaŋä uvä. Tqä
quuvqä heqiyqe, aŋgumä äŋguä ikimäkqiyä” ätukqe.

Goti Iqunä miqä iqueqä pqeŋqä

20 Hea hŋqueŋi Parisi iqua, Jisasi Ique yatŋqä äväpu, “Goti Hanjuwä
Iqunä miqe, äkŋga timäuniŋqäwä?” ätukuwi.

I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Goti Hanjuwä Iqunä miqe timäuqaŋgaŋi, qokä-apäki, hiqŋqä hui atäuŋuä eä timäuqaŋgqe, hiŋuä mäquŋquä ipnä.
21 Iŋi, qu ‘Hiŋuä qumbiyä, täqi täsä äpmenä’ ä ‘Näŋi äpmenä’ matqä ipnä. Ii tiiŋi. Goti Hanjuwä Iqunä miqe, hesä ae äpmenä” ätukqe.

Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueqä pqeŋqä

22 Iŋgaŋi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau ätukqe. “Hea qänakndaŋi, he hea Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu pmeniqä hŋquenyqe, hiŋuä qumbŋqä kiiŋä hinyänä. Iiŋä etaŋgi, he hiŋuä moquŋqä da ipnä.
23 Qu ‘Hiŋuä qumbiyä! Iqu näŋi äpmenä’ ä, ‘Täqi täsä äpmenä’ hitqaŋguwäŋgaŋi, he iquau qänaki mäwivändqä pa iqäpnä.*
24 Iqu äpätŋqäŋgaŋi, nyuauä itä, qäukuä haqä yätuta we im-imä äunätŋqä-paŋi, Iquesa we asä inä hunäniqe.
25 Iiŋä etaŋgi Iqu täŋä-huŋqä kuapänä ganä menä. Ämaqä hea täŋga äpmeŋuwä iqua, qu Iqueŋi tuwä wipŋqeqä” ätukqe.

26 “Ämaqe, Noa iqu pmetaŋga imäkmiŋuwä-paŋä iiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋgaŋi, suqä asiqu timäuniqe.†
27 Noa iqu pmetaŋgaŋi, qu ymisaŋä änäpu, eqä änäpu, apäkä ämepu, apäkä yaŋä änyäpu, iqa wätqätaŋguwäŋga, Noa iqu yimba yätu äpaqukqe. Iŋgaŋi eqä huakä naqänäŋä ätimäutä, qokä-apäkä eeqänäŋä qui imäkŋguwi.
28 Loti iqu-pqä pmetaŋgaŋi, asä inä ätimäukqe. Iŋgaŋi qu ymisaŋä änäpu, eqä änäpu, nätmatqä mbqä ipu, mbqäŋqä imäkäpu, ymisaŋä vowä ikäpu, aŋä ämätäpu imiŋuwi.
29 Itaŋgi, Loti iqu aŋä-himqä Sotomä iu ävämeqaŋga, iŋga qäŋgaŋi, tätä hikätä qäukuä haqä yätutaŋi, piyä eŋqä-paŋä äquvepäqe, ämaqä eeqänäŋä pizqä äpäkkqe.
30 Iiŋä etaŋgi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu aŋä ätnäŋä iŋgisa timäuqaŋgaŋi, asä iiŋä timäuniqeqä” ätukqe.

31 “Hea Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu aŋgi timäuqaŋgaŋi, ämaqä hŋqu iqueqä aŋä atääqä yätu äpmamitätqe, nätmatqä aŋä yäpä iŋgisa witaŋgqeŋqe, äpäkäwitä mämeqä yäniqe. Itaŋga ämaqä hŋqu iqueqä wäuŋuä imä äpmamitätqe, aŋiqinyqä mäwqä yäniqe.
32 He Loti iqueqä apäkinyqe, kŋuä äŋguänä indqämbu.
33 Ämaqä hŋqu iqueqä häŋä-pmeqeŋqä äwinymitätqe, ga iqueqä quuvqe qui imäknäniqe. Ii etaŋgi, ämaqä hŋqu iqueqä häŋä-pmeqe ävquatämäutqe, iqueqä quuvqe, qui mimäkŋqä yäniqeqä.

34 Nyi he etqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu heatqäŋga äpätqe, ämaqä hŋquaqu iquvaŋä naqä-huinyä witaŋgiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, hŋque itmetä, hŋqueŋi hiŋuinä qunäniqe.
35-36 Itaŋga apäkä hiaqu sŋgumetqä quqowä qäyätqätaŋgiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqu hui itmetä, huiŋi hiŋuinä qunäniqeqä” ätukqe.

37 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua qätä äwipiyi, “Naqä Iquki, nätmatqä ii äkŋgi timäuniŋqäwä?” ätukuwi.

Iqu kimaŋi, “Nätmatqä äpäkonä pizqä witaŋgqä iuŋi, yŋŋä quvqä iqua äpäpu, äpputmäupu äŋgpŋqäuä” ätukqe.

---

* **17:23** Matiu 24:23-27 † **17:26** Matiu 24:36-44

18

Kukŋuä ktqä, apäqŋqä yatŋqä iqa uwqä iinyqä

1 Iqua Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä hea ique-ique tqäpnuwä diŋqätä,
‘Goti Hanjuwä Iqu qätä mäneyqä iqiyä’ ätäpu, enyqä miqä pa ipnuwä
diŋqätä, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä tiiŋä ätukqe.
2 “Aŋä-himqä hŋqueuŋi, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä hŋqu pmetäniqe.
Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä zä miqä itä, ämaqä huiuŋqä kŋuä mindqäŋqä-
que.
3 Apäkä apäqŋqä hui-pqä, aŋä-himqä iu pmetäniqe. Hea ique-iqueŋi,
ii ämaqä iquenyqä äwätä, ‘Ämaqä nyinyqä wiuŋqä itäqä iqu, qui
inyimäkätŋqä itqänä. Yätamäkqä nyiyä’ tuäqisquäniqe.
4-5 Kiŋganäŋi ämaqä jänä imäkqä iqu, qätä mäwiyqä da iquäniqe. Iŋi
qänakndaŋi, iqu kŋuä tiiŋä indqänäniqe. ‘Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä zä
miqä itmä, ämaqä iquauŋqä kŋuä mindqäŋqä qäyä pmetaŋgä, apäqŋqä
täsi, nyi haŋä-iqä dapäqisqä-qae, täŋgaŋi, iiyqä kukŋui qätä äwimä. Nyi
iiŋi miqä imqe, ii hea ique-ique ändäqisätä, enyqä nyimäkäŋqiyä’ kŋuä
indqänäniqeqä” ätukqe.
6 Iiŋqe, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä kukŋuä jänä imäkqä quvqä
iqueqä kukŋui, he qätä wipiyä.
7 Qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqu ‘ŋqeqä’ ätkqä iqua, qu Iqueqä
yätamäkqeŋqä tääqä, hea ique-ique, hiunji ique-ique tätqätaŋguwäŋgaŋi,
Iqu äpmaka äwäqe, iquauŋi, yätamäkqä maqänä mävqä yäniqätanä?
8 Nyi he etqä. Iqu yätamäkqä maqänä väniqe. Iŋäqe, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu äquvepätqäŋgaŋi, ämaqä qua täu äpmeŋuwi,
quuvqä heqiyätqätaŋgä qunäniqätanä, quuvqä maeqiyqä itqätaŋgä
qunäniqätanä?” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, Parisi iqueŋqätä, mbqä motauqä iqueŋqätänji

9 Ämaqä hŋqua, qu hŋqunä-hŋqunäŋi, kŋuä tiiŋä indqänmiŋuwi. “Nyi
ämaqä huizi iqua eŋqä-paŋä hmanjqä. Nyi ämaqä äŋguä-qunjqä. Qu
ämaqä quvqä-quaiqä.” Ämaqä iiŋä iquauŋi, Jisasi Iqu kukŋuä ktqe, tiiŋä
ätukqe.
10 “Ämaqä hŋquaqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä siyŋqä, Iqueqä
hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa penyiyi. Parisi hŋqutä, ämaqä mbqä
motauqä hŋqutä.
11 Parisi iqu pämä ätqäuqe, Goti Iquenyqä tääqe, iqueqä-kiuäŋqä tii
ätukqe. ‘Goti Hanjuwä Iquki, nyi ämaqä huiziqua eŋqä-paŋä-qunä
hmanji. Iiŋiŋqe, nyi “äŋguiqä” äktqä. Quwä-meqä iquatä, suqä quvqä
imäkqä iquatä, ämaqä hŋquauqä apäkitä ikiqä iquatä, mbqä motauqä
näŋu-pqä eŋqä-paŋä-qunä, hmanjqä’ tuäniqe.
12 ‘Wikä eeqänäŋä iquauŋi, hiunji hŋquaquiŋi nyi buayä maŋqäŋqä
imäkätŋqe. Nätmatqä eeqänäŋä nyi ämetŋqe, 10 iwäsäutmä, hŋqu Si
äktapätŋqeqä’ tuäniqe.
13 Itaŋga, ämaqä mbqä motauqä iqu, kiŋä näŋi ätqäuqe, hiŋui qäukuä
yätu moquŋqä da yäniqe. Iqu iqueqä suqä quvqeŋqä womba itä, quikuä
ptqä äqänätä, tii tuäniqe. ‘Goti Hanjuwä Iquki, nyi ämaqä suqä quvqä
imäk-qunji. Si nyinyqä qeqä äkimänänä.’
14 Nyi tiiŋä etqä. Ämaqä tqu, aŋämqä aŋgi äwätäqäŋgaŋi, Goti Hanjuwä
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, aaŋä qäyunäŋä-qu hiäniqe. Itaŋga ämaqä huiziqu,
hmanji. Quati tiinji. Ämaqä quwqä yoqe haqeu mamäŋgaŋguwä iquauŋi,
Goti Hanjuwä Iqu mändi kittqiyeŋqiyä. Iŋäqe ämaqä iquauqä yoqe

mändi kittqŋgaŋguwä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu haqä iqä mamäuŋqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqueŋqätä, ymeqä wäŋqä iquauŋqätä[*]

15 Iŋgaŋi qokä-apäki, ymeqä wäŋqä iquautä, däŋä iquautä, Jisasi Iquenyqä ätuma äpkuwi. Ii, Jisasi Iqu iquauŋi hipa haqeqi wiyätŋqänä. Iŋäqe wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, hiŋuä e äqumbiyi, “Ätuma mapqä pambiyä” ätukuwi.
16 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ymeqä iquau tääqä ätuätumeqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, tii ätukqe. “Iqua änyimapŋqä qäyä äppu, ‘oeyä’ mätquä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋi, ymeqä täsua eŋqä-paŋä isuauqeqä.
17 Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hŋqu, ymeqä täsua eŋqä-paŋä eä, Goti Hanjuwä Iqunä miqe mämeqä imitätqe, iqu iuŋqe, mäwqä yäniqeqä” ätukqe.

Ämiqä, kuapänäŋä-täŋä hŋqu, Jisasi Iqutä kukŋuä ätŋgiyiŋqä[†]

18 Ämiqä hŋqu Jisasi Iqueŋi, “Ämotqueqä Äŋguänäŋä Iquki, nyi häŋä hea ique-ique pmeqä mamqe, äänä imäkmqäwä?” ätukqe.
19 I tquaŋga Jisasi Iqu kimaŋi, “Si ‘Äŋguänäŋä Iqukiyqä’ suŋqä dnyä? Ämaqä äŋguänäŋi, Goti Hanjuwä Iqunänjqä” ätukqe.
20 “Kukŋuä-suqeŋqe, si näqŋqä eäŋnä. *‘Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä panä. Ämaqä pizqä mapäsqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukŋuä jänä imäkqä iqueŋi, quaŋgä mätquä panä. Tnaqä-tnuŋuauqä yäpä iqi qänaknä iqätŋqeqä’*” ätukqe.
21 Ga ämiqä iqu kimaŋi, “Nyi ymeqäŋgatqä suqä täuŋi qänaknä iqa äpätŋqe, täŋga täsuwänä” ätukqe.
22 Jisasi Iqu qätä iiŋä äwiyäqe, tii ätukqe. “Si nätmatqä hŋquenyqä äwa yqänä itqäŋinyä. Tqä nätmatqä eeqänäŋi, ämaqä hŋqua mbqä ipŋqä äma äwätnä, mbqä ämetnä, nätmatqä maeqä iquau iwäsäutnä, hmbunä-hmbunä wisŋqe. Si iiŋä imäkätŋi, qäukuä haqä yätuŋi nätmatqä äŋguänäŋi ämatŋi. Ii itnitaŋi, Nyi qänaknä nyivändiyä” ätukqe.
23 Ämiqä iqu iiŋä tqaŋgi äwiyäqe, iqueqä nätmatqä kuapänäŋä etaŋgqeŋqä, äwqä haŋä äwikqe.
24 Iŋgaŋi Jisasi Iqu iiŋä äqunäqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä nätmatqä kuapä-täŋä iqua, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu paquvqe, qeiqinyä manä, yäŋänäqŋqeuta paquvqeqä.
25 Kametqä hŋqu, qäkä guä ktäpiqä yäŋä hovqä iu wätŋqe, iqu yäŋänäqŋqeutanä wänä. Iŋäqe, ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua, Goti Iqueqä miqeuŋqä paqupŋqä yäŋänäqŋqe, kametqä iqueqeuŋi ämäwqätäunä” ätukqe.
26 I tquaŋgi äwiyäpiyä iqua, “Mbqä kuapä-täŋä iqua yäŋänäqŋqeuta paqupŋqä etaŋgutqe, ämaqä qui imäknätqäŋuwitaŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe, tqu meniqiyä?” ätukuwi.
27 Ga Jisasi Iqu kimaŋi, “Nätmatqä ämaqä iqua änä mimäkqä iqaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu qäyunä imäkäŋqiyä” ätukqe.
28 Iŋgaŋi Pitä iqu, “Qätä nyi. Ne neqä nätmatqä eeqänäŋi ae ävämetanä, Si äkivändqa äquvepqueqä” ätukqe.

---

[*] **18:14** Matiu 19:13-15; Makä 10:13-16 [†] **18:17** Matiu 19:16-30; Makä 10:17-31

29-30 I tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Ämaqe,
Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋqä indqänäpiyä di, quwqä aŋä, ymeqä-
apäkä, käta-käŋguäkau, kunaqä-kununuau, ävämequwä iqua, qu
qua täu yqänä äpmapiyäŋgaŋi, nätmatqä kuapänäŋä mapnä. Iiŋä
ävquatämäupqä diŋqe, häŋä mapŋqä di ämäwqätäunä. Itaŋga hea
qänakŋäŋgaŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe mapnuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, äpäkonätŋqä diŋqä aŋgi ätukqeŋqä‡

31 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquau itmeqe, tii ätukqe. “Ne
Jerusälemäŋqä watuŋqueqä. Itaŋga nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä
hiŋuä-tqä iqua, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä ätukuwi, eeqänäŋi
ätimäuniqeqä.
32-33 Iŋi qu Iqueŋi, nokuiyqä iquauä hipa iu wipnuwiqä. Iŋgaŋi qu Ique
ewiiqä kukŋuä ämitäpu, quvqä imäkäpu, makukuä äwuqutäpu, guä yäŋä-
täŋi ämepu, täua ätäväpu, pizqä päkpnuwiqä. I etaŋgi hiunji hŋquaqu
päwqaŋga, hŋquququeŋi ävauniqeqä” ätukqe.
34 Iiŋä etaŋgi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, kukŋuä quatiŋqe, qu
maqŋqä ekuwi. Kukŋuä ii iquauŋqä zä witaŋgi, qu iiŋqe näqŋqä äŋguänä
miqä imiŋuwi.

Jisasi Iqu, hiŋuä quvqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä§

35 Jisasi Iqu, aŋä-himqä Jeriko timäutŋqä wätqätaŋga, ämaqä hiŋuä
quvqä hŋqu, hänaqä maŋä iqi mbqäŋqä yatŋqä iqämanmiŋqe.
36 Iqu ämaqä yukä äkakäqäqä pqaŋgä qätä äwiyäqe, yatŋqä ävätä, “He
squä imäkätqäŋäuä?” ätukqe.
37 Qu kimaŋi, “Jisasi Nasäretqätaŋä Iqu äquvepqiyä” ätukuwi.
38 Iwä, ämaqä hiŋuä quvqä iqu tääqä yäŋänäqŋqä, “Jisasi Dewiti iqueqä
Ymeqä Iquki, Si nyinyqä huäqä äkunänä” ätukqe.
39 I tqaŋgi äwipiyi, ämaqä qaŋä hiŋuiqä äppiyä iqua, “Si maŋä matqä
panä!” ätukuwi.
Qu ii qäyä ätquaŋgä, iqu maŋä yäŋänäqŋqä, “Dewiti iqueqä Ymeqä
Iquki, Si nyinyqä huäqä äkunänä” ätukqe.
40-41 Iŋgaŋi Jisasi Iqu äpmiŋqe, kiŋä nämä ätqäutä, “Ämaqä ique ätuma
bpiyä” ätukqe. Ämaqä hiŋuä pisqä iqu, Iqu-täŋä qäqiqi pqaŋga, “Nyi äänä
ikimäkmqä kiŋgiyä?” ätukqe.
I tquaŋga iqu kimaŋi, “Naqä Iquki, ŋqä hiŋui äŋguä qänmqä änyiŋgiyä”
ätukqe.
42 I tquaŋga Jisasi Iqu kimaŋi, “Tqä hiŋui äŋguä qändŋqinyä. Tqä
quuvqä heqiyqe, äŋguä ikimäkqiyä” ätukqe.
43 Iŋi maqänäŋi, iqueqä hiŋui äŋguä äqäŋgqe. Iŋgaŋi iqu Goti Hanjuwä
Iqueqä yoqä haqeqä ämamäutä, Jisasi Ique qänaki äwivändqa äukqe.
Qokä-apäkä hiŋuä iiŋä äqumbiyi, qu eeqänä Goti Hanjuwä Iqueä yoqe
haqeqä ämamäukuwi.

19

Jisasi Iqueŋqätä, Säkiyasi iqueŋqätä

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu aŋä-himqä Jeriko iu yäpä iŋgisa äwäqe, jänänä
hŋgisaŋqä wätŋqä äwiŋgqe.
2 Iqiŋi ämaqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Säkiyasi ique. Iqu ämaqä
mbqä motauqä iutaŋä iquauqä ämiqä eä, mbqä kuapä-täŋä-que.

‡ **18:29-30** Matiu 20:17-19; Makä 10:32-34 § **18:34** Matiu 20:29-34; Makä 10:46-52

3-4 Iqu Jisasi Ique hiŋuä qunätŋqä winyätaŋgqä-qe, qokä-apäkä
kuapänä etaŋguwiŋqä, ämaqä wäŋqäpu eä, Jisasi Iqueŋi hiŋuä änä
mäquŋquä itä, hiŋuiqä tnäŋä äwiqe, hänaqä Jisasi Iqu pätŋqä iqaŋgqeu
zä-eaqä haqeu äpäkekqe.
5 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, Säkiyasi iqu zä haqä yätu pmetaŋgqä-täŋä iqi
ätimäuqe, hiŋuä haqä yätu äqunäqe, iqueŋi, “Säkiyasi iquki, si maqänä
kapu. Täŋgaŋi Nyi saqä aŋä iu pmamqeqä” ätukqe.
6 Iŋgaŋi Säkiyasi iqu maqänä äkapäqe, aquvänä itä, Jisasi Iqueŋi,
iqueqä aŋä duŋqä ätuma äukqe.
7 Ämaqe, hiŋuä iiŋä äqumbiyi, qu eeqänä Jisasi Iquenyqä äkasuwi, tiiŋä
ätkuwi. “Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqä iqueqä aŋä du pmetŋqä, suŋqä
uwqiyä?”
8 Iquaqu aŋä du äpmayitaŋi, Säkiyasi iqu pämä ätqäuqe, “Naqä Iquki,
qätä nyi. Ŋqä nätmatqä eeqänäŋi, hŋquaqu iwäsämi, hŋqu, ämaqä
nätmatqä maeqä iquau wimqänä. Itaŋga nätmatqä huizi, ämaqeu
quaŋgä ätuätmä ämotautŋqe, nyi hŋquaqui-hŋquaquiŋi iwäsäutmä,
aŋgumä wimqänä” ätukqe.
9 Jisasi Iqu kimaŋi, “Ämaqä tqu-pqe, iqu Aprähamä iqueqä ymeqeqä
ämänätqueqetaŋi, täŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä aŋä täu äpmeŋuwä
iquauŋi, aŋgu ae itmeqiyä.
10 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, ämaqä qui ae imäkŋguwä iquau qävqä
itä, aŋgumä itmetŋqä äpkqeqä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, ämaqä naqä hŋqu wäuŋuä-wiyqä 10 iquau mbqä äwikqeŋqä[*]

11 Iŋgaŋi qokä-apäkä, qu qätä iiŋä äwipu pmetaŋguwäŋga, Jisasi Iqu
Jerusälemä timäutŋqä qäqiqi ti etaŋgi, ga qu, “Goti Hanjuwä Iqunä miqe,
ätnäŋä iqi maqänä timäutŋqeqä” kŋuä indqänätqätaŋguwiŋqä, kukŋuä
ktqä tii ätukqe.
12 “Ämaqä naqä hŋqu, qu ique ämaqä miqäŋqä teqaŋgä, ga iqu
aŋgi äpätä, iqueqä qua iunä miniqä diŋqä, kiŋä nämqä ganä wätŋqä
imäknäniqe.
13 Iŋi iqu äwätŋqä itäqäŋgaŋi, iqueqä wäuŋuä-wiyqä 10 iquau tääqä
ätuätumeqe, mbqä-hikä naqä qu ‘minaqä’[†] ätmiŋuwi, hŋqunä-hŋqunä
ävätä, tiiŋä tuäniqe. ‘He mbqä tä ämepu, nyi aŋgu äquvepmqäŋgaŋqä
wäuŋuä mipiyä’ tuäniqe.
14 Iiŋä etaŋgi ämaqä iqueqä aŋä-täŋä qäqiqisaŋä iquauqä äwqe,
iquenyqä quvqä winyäniqe. Iutaŋi, iqu ae äwqaŋgaŋi, qu ämaqä hŋquau,
‘Ne ämaqä iqu ämineyätŋqä diŋqe, mäneŋqä iqiyä,’ tupnuwä diŋqä
dowatpnuwi.
15 Iiŋä qäyä itaŋguwä-qe, iqu iquau miqäŋqä heniqe. Itaŋga
qänakndaŋi iqu aŋgu äpäqe, tiiŋä tuäniqe. ‘Ämaqä nyaqä wäuŋuä
imäkpŋqä mbqä äwikqä iquauŋi, tääqä tupu. Nyi mbqä äwikqe, haqeqiŋi
äänä imäsäumequwäti, nyi hiŋuä qunmqänänyä’ tuäniqe.
16 Ämaqä hiŋuiqä äpätqä iqu, ‘Ämiqä iquki, si mbqä mina hŋqunä
ändapkŋi, haqeqiŋi mina 10 inä imäsäumeqeqä’ tuäniqe.
17 I tquaŋga, ämiqä iqu, ‘Täukue! Si nyaqä wäuŋuä-nyiyqä
äŋguänäŋukiyi. Si nätmatqä wäŋqä täpiŋi äŋguänäŋä ämitqäŋiŋqe, nyi
yoqä naqä, aŋä-himqä 10 hŋquau misŋqä ktapmqänä’ tuäniqe.

---

[*] **19:10** Matiu 25:14-30 [†] **19:13** Ämaqä hŋqu wäuŋuä qaŋuä hŋquaqui-hŋque itäqetaŋi, mina hŋqunä menä.

18 Itaŋga wäuŋuä-wiyqä huiziqu äpäqe, ‘Ämiqä iquki, mbqä mina si
ändapkŋi, haqeqiŋi mina 5 inä imäsäumeqeqä’ tuäniqe.
19 I tquaŋga, ämiqä iqu kimaŋi, ‘Si aŋä-himqä 5 hŋquauŋi ämisŋqeqä’
tuäniqe.
20 Itaŋga wäuŋuä-wiyqä huiziqu äyapäqe, ‘Ämiqä iquki, tqä mbqä täqi
äwi. Nyi yutävqä huäqä äutätmä, imä zä ekqe.
21 Ii tiinji. Si ämaqä qeiqinyä mimäkqukiyi. Ämaqä nätmatqä pŋqä
epqe, ämequkiyi. Ämaqä buayä vowä ämäuepqe, äptqukiyi. Iutaŋi, nyi
sinyqä zä nyiŋgaŋgi, imä zä ekqeqä’ tuäniqe.
22 I tquaŋga, ämiqä iqu kimaŋi, ‘Si wäuŋuä-nyiyqä quvqä iqukiyi. Si
“Qeiqi mimäkqukiyqä” ändŋi, täŋgaŋi nyi si-pqe qeiqinyä mikimäkqä
ymä.
23 “Nyi ämaqä qeiqi mimäkqä-qunä, nätmatqä pŋqä epqe meqä-qunä,
buayä vowä ämäuepqe ptqä-qunä” näqŋqä iiŋä enä etaŋgutqe, nyaqä
mbqe, ämaqä ämiqä huiziquau mävqe, suŋqä ikŋäwä? Si iiŋä imäkqä-
säpi, nyi aŋgu äpmqe, mbqä haqeqiŋi qäsä meqämiŋgä’ tuäniqe.
24 I ätuäqetaŋi, ämiqä iqu qokä-apäkä qäqiqi tqäutaŋguwä iuŋi, ‘He
mbqä mina iqueqä hipa iuta ämotaupu, ämaqä mbqä 10-täŋä ique wipiyä’
tuäniqe.
25 Ga qu kimaŋi, ‘Ämiqä iquki, iqu mbqä mina 10 ae ämenä’ tupnuwi.
26 Iwä iqu kimaŋi, ‘Nyi he etqä. Ämaqä nätmatqä-täŋä eeqänäŋä
iquauŋi, nyi hui inä wimniqe. I etaŋgi, ämaqä nätmatqä maeqä eä,
wäŋqäpu ämeŋuwä iquauŋi, nyi aŋgi ämotaumqänä’ tuäniqe.
27 ‘I etaŋgi, nyiŋqä himä-wiuŋqä ipu, “Ämaqä tqu ne ämineyätŋqä
diŋqe mäneŋqä iqiyä” ätukuwä iquauŋi, täqinyqä ätuma äpäpu, nyaqä
hiŋuä täqi pizqä päkpiyä’ tuäniqeqä” ätukqe.
28 Iŋgaŋi Jisasi Iqu kukŋuä ktqä iiŋä qäpu ätuäqe, Jerusälemäŋqä
wätŋqä pämä ätqäuqe, qaŋä äukqe.

Jisasi Iqu, Jerusälemä yäpä iŋgisa, yoqä naqä qoŋqä-qu eŋqä-pa äpekqeŋqä‡

29 Iŋgaŋi Jisasi Iqu aŋä-himqä Betäpake iutä, Betani iutä timäutŋqä
äukqe. Iqu qoqoŋä, qu ‘Olipä’ ätämiŋuwä iŋgisa ätimäuqe, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqui ändowatätä tiiŋä ätukqe.
30 “Qe aŋä-himqä näŋinyqä winyqä. Qe yäpä iŋgisa äwäsiyäŋgaŋi,
doŋgi hikŋä hŋque guä äkiqiyequwä qunyinyä. Doŋgi iqueŋi, ämaqä
hŋqu haqeqi mäpmeqä imiŋqä iquvi. Guä ewesinyä, täqinyqä ätuma
binyä.
31 I iqaŋgiyäŋgaŋi, ämaqä hŋqu, ‘Qe doŋgi gue, suŋqä hiweqinyqä’
qesqaŋgutqe, qe kimaŋi, ‘Naqä Iqueqä wäuŋuä-täŋiqä’ tquinyqä” ätukqe.
32 Ämaqä, Iqu ändowatkqä iquaqu äwiyi, nätmatqä eeqänäŋi, Iqu
ätukqä-pa iiŋä witaŋgi äquŋgiyi.
33 Iquaqu äwiyi, guä eweqaŋgiyäŋga, doŋgi iqueqä kawäkiqua
iquaquiŋi, “Qe yaqueqä gue, suŋqä hiweqinyqä?” ätukuwi.
34 Iquaqu kimaŋi, “Naqä Iqueqä wäuŋuä-täŋiqä” ätukiyi.
35 Iŋgaŋi, iquaqu doŋgi, Jisasi Iquenyqä ätuma äpiyi, gquä
äquvätäsinyä, doŋgi iqueä haqeqi eiyi, Jisasi Iqu haqeqi pmetŋqä
yätamäkqä äwikiyi.
36 I qäpu etaŋga, Iqu doŋgi iqueä haqeqä äpmeqe äwqaŋga, hŋqua
quwqä gque äquvätäpu, hänaqä iqi ekuwi.

‡ **19:28** Matiu 21:1-11; Makä 11:1-11; Jonä 12:12-19

37 Hänaqä qoqoŋä Olipä-täŋä iuŋi ävquatämäutä, hänaqä mäŋgi
nyeäqätaŋgqeu, ququawä iqi ätimäukqe. Iqiŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä kuapänäŋä iqua, Iqu wäuŋuä ämaqä änä mimäkqänäŋä di
imäkqaŋgi äqunmiŋuwiŋqä kŋuä indqämbiyi, aquvänä ipu, Goti Hanjuwä
Iqueqä yoqe, haqeu ämamäupu, tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukuwi.
38 *"Ämiqä Naqä, Goti Hanjuwä Iqueä yoqeu äpqäqä Iqu, Goti Hanjuwä
Iqu äŋguä minä. Äwqä haŋuä iiŋqe, qäukuä haqä yätuta pänä. Itaŋga
Goti Hanjuwä haqä naqä yämä äpmeŋqä Iqu, yoqe naqänäŋä äqonänä"*
ätukuwi.§
39 I iqaŋgä äqumbiyi, Parisi, ämaqä kuapänäŋä iiŋitä anä äpmamiŋuwä
hŋqua, qu Jisasi Iqueŋi, "Näqŋqä-vqä Iquki, Si Tqä wäuŋuäŋqä
ämotquetqäŋä iquauŋi, 'Iiŋi mimäkqä pambiyä' tuvä" ätukuwi.
40 Iqu kimaŋi, "Nyi he etqänä. Iqua maŋä matqä iqaŋgpqe, hiki maŋä
tpŋqäuä" ätukqe.

Jisasi Iqu, Jerusälemä iuŋqä kŋuä äqäkqeŋqä

41 Iqu aŋä-himqä Jerusälemä-täŋä qäqiqi ätimäuqe, aŋä-himqä iqueŋi
hiŋuä äqunätä, kŋuä äqäkqe.
42 Kŋuä äqiyätä, tiiŋä ätukqe. "Aŋä-himqä Jerusälemä iquki, si täŋgaŋi
nätmatqä äwqä qeiqi ikimäkqä diŋqe, näqŋqä hisŋqä änyiŋgiyä. Iiŋä
etaŋgi nätmatqä iiŋi, zä witaŋgqe, si hiŋuä mäquŋquä itqäŋinyä.
43 Iŋi hea qänakndaŋi, tqä mäkä-huŋqä iqua äpäpu, qua pŋqä
äkqumuatäpu, qäuiqä kktäupnuwi.
44 Qu äkqäyäpnasäpu, tqä ymeqä täkŋä yäpä iŋgisa äpmeŋuwä iquauŋi,
qui imäkpnuwi. Itaŋga tqä hikä hui, huizi iqueqä haqä yäŋiŋi, mäwiqä
yäniqe. Si Goti Hanjuwä Iqu äkimeqäqeŋqä maqŋqä etaŋgnä haŋä-iqe, ii
kimeŋqiyä" ätukqe.

*Jisasi Iqu, mbqä wäuŋuä imäkmiŋuwä iquau huätä äpäsäwqatkqeŋqä**

45 Itaŋga Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe, ämaqä
nätmatqä mbqäŋqä imäkätqätaŋguwä iquauŋi, huätä päsäwqatätŋqä
ipäqiyätä tii ätukqe.
46 "Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äqänänä. *'Ŋqä aŋi, Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä tpŋqä mätnätätŋqeqä.'*† Iiŋä etaŋgqä-qe, he
quwä-meqä iquauqä aŋä zä pmeqä eŋqä-paŋä imäkätqäŋäuä" ätukqe.
47 Iŋgaŋi Iqu hiunji ique-ique, Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä
iu, qokä-apäkä iquau näqŋqä äwimiŋqe. Iiŋä etaŋgi, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qokä-apäkä iu miqä hŋquatä,
Ique pizqä päkpŋqä hänaqeŋqä qävqä imiŋuwi.
48 Qävqä ipiyä-qe, qokä-apäkä eeqänäŋä iqua, Ique qätä tänä äwipu
pmetaŋgä, hänaqe änä mämoququeqä ikuwi.

20

*Jisasi Ique, "Yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä?" ätukuwiŋqä**

1-2 Hiunji hŋqueŋi Jisasi Iqu, qokä-apäkä iquau hiqäva-imäkqä aŋä
iuŋi näqŋqä ävätä, kukŋuä we-huŋqä-täŋiŋqä awä tuätqätaŋga, hiqäva-
imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, ämaqä naqä iquatä,
Ique äwimapiyi, "Ne natiyä. Wäuŋuä Si imäkätqäŋiŋqe, yoqä naqä äŋgisa
ämeŋäwä? 'Si ii imäktŋqe' tqu äktkqäwä?" ätukuwi.

---

§ **19:38** Apqä Bukä 118:26 * **19:44** Matiu 21:12-13; Makä 11:15-17; Jonä 2:13-17 † **19:46** Asayä 56:7; Järämai 7:11 * **20:** Matiu 21:23-27; Makä 11:27-33

3 Qu yatŋqä ii vqaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi, “Nyi-pqe, he kima dpŋqä,
yatŋqä inä emqe.
4 Jonä asŋä-qäyqä iqu wäuŋuä imäkmiŋqe, yoqä naqe, qäukuä haqä
yätuta ämakqäta, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?” ätukqe.
5 Iqu kima ii tquaŋga, iqua, “Ne ‘Qäukuä haqä yätutaŋiqä’ tquaŋguatqe,
Iqu tiiŋä natäŋqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä maeqiyqe, suŋqä itqäŋuwäwä?’
6 Itaŋga ne, ‘Ämaqä iquautaŋiqä’ tquaŋguatqe, ämaqä eeqänäŋä
iqua, ‘Jonä iqu hiŋuä-tqä-queqä’ näqŋqä yäŋänäqŋqä ämapiyitaŋi, hikä
napäkpŋqäuä” ätŋguwi.
7 E ätmbiyitaŋi, Jisasi Iqueŋi, “Ne maqŋqeqä. Iqu äŋgisa ämakqätiyä?”
ätukuwi.
8 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Nyi-pqe inänji. Nyi yoqä naqä-
täŋä eämä, wäuŋuä e imäkätŋqeŋqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, wainqä wäuŋuä miqä quvqä iquauŋqä†

9 Jisasi Iqu ämaqä naqä iquau e ätuäqe, qokä-apäkä iquau kukŋuä
ktqä tque ätukqe. “Ämaqä wäuŋuä itä, guä-wainqä vowä ikqä hŋqu,
kiŋä nämqä näweqä wätŋqä, iqueqä wäuŋui, ämaqä hŋquau mbqä meqä
imäkäpu, hui ique wipnuwäŋqä, yakuä äwimä wäniqe.
10 Qänakŋäŋganji zä-häukuä mmqä iqaŋganji, wäuŋuä kaniqu, iqueqä
wäuŋuä-wiyqä hŋque, wäuŋuä miqä iqua, guä-wainqä häukuä hui
iwäsäupu wipŋqä, dowatäniqe. Wäuŋuä-wiyqä iqu äwimeqaŋganji,
äpäsäpu, nätmatqä maeqä hiŋginäwa dowatpnuwi.
11 E imäkqaŋguwäŋga, wäuŋuä kaniqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä huizi
hŋque, iquauŋqä inä dowatäniqe. Iqua iqueŋä-pqe quvqä itquepu,
äpäsäpu, hiŋginäwa dowatpnuwi.
12 Itaŋga qänakŋi, hŋque inä dowatqaŋga, iqu wäuŋuä miqä
iquau äwimeqaŋga, qu ique ptqä äpäsäpu, ququawä mäŋgisa
matnämäupnuwiqä” ätukqe.
13 “I iqaŋgä äqunäqe, wäuŋuä kaniqu, ‘Nyi äänä imäkmqäwä?’ kŋuä
vqaŋga, ‘Ŋqä ymeqä qokä, kiiŋä änyinätŋqä ique dowatmqänä. Qu
iqueuä kukŋui, qätä wipŋqäpiyä?’ tnäniqe.
14 Iŋäqe, ymeqä iqu äpqaŋganji, wäuŋuä miqä iqua hiŋuä äqumbiyi,
tii tmbnuwi. ‘Wäuŋuä kaniqueqä ymeqä iqu äpqiyä. Kaniqu
äpäkoŋgaŋganji, nätmatqä eeqänäŋi, tätqu-qäqu meniqe. Iiŋiŋqe ne ique
pizqä äpäsätanä, wäuŋui neqä nemänätŋqeqä.’ 15 Qu e ätmbiyi, iqueŋi
wäuŋuä yäpaqä mäŋgisa ämatnämäupu, pizqä päkpnuwiqä. Iŋganji
wäuŋuä kaniqu, iquauŋi äänä imäkäniqäwä?
16 Iqu äpäqe, ämaqä iquauŋi, pizqä äpäsätä, wäuŋui, ämaqä hŋqua-
mända väniqeqä” ätukqe.
Itaŋga ämaqe, qu iiŋä äwipiyi, “Nätmatqä iiŋi, matimäuqä yäniqeqä.
Oeyä” ätukuwi.
17 Kimaŋi e tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu hiŋuä yqänä äqunä, tiiŋä ätukqe.
“He ‘oeyqä’ ätquwi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä täu äqänäŋqe, qakui
äkikä?
*‘Ämaqä aŋä imäkqä iqua, “Hikä quvqeqä” ätäpu, huätä
ämatnämäuquwi, hikä iqu aŋä quea eŋqä-paŋä, aŋä yäŋänäqŋqä
imäkqä-queqä’* ätä äqänänä.‡
18 Qokä-apäki, hikä iqueqä haqeqi päkmbqe, qui imäkmbŋqäuä. Hikä iqu
haqä yätqä äwämitätqe, äpäqe, ämaqä pizqä päsäŋqiyä” ätukqe.

† **20:8** Matiu 21:33-46; Makä 12:1-12 ‡ **20:17** Apqä Bukä 118:22

19 I tquaŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, iiŋä äwipiyi, kukŋuä ktqe, iquauqä-quwäŋqä äyä uwqaŋgi näqŋqä
ekuwi. Iŋganı, qu Ique a maqänä kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä huizi-pqä
iquauŋqä kŋuä kuapänä indqänäpu, zä ipu, hiŋuinä äquŋguwi.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqeŋqä§

20-21 Iŋganı, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, Jisasi Iqueä kukŋui quwä mapŋqä diŋqä, hiŋuä äŋguänä äqumbu
äpmamiŋuwi. Iŋganı Ique yamwiqä äväpu, ämaqä naqä Romätanä
iqueä hipa iqi wipnuwä diŋqä, iqua ämaqä tämaqä ipŋqä hŋquau
ändowatkuwi. Tämaqä äukuwä iqua, quaŋgi, naqä-qakuä eŋqä-pa
imäkäpu, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Näqŋqä-vqä Iquki, ne näqŋqä ae
ämequnä. Si kukŋui, jänäŋinä ätätnä, qokä-apäkiu naqä-qakuinä
ämotquetqäŋinyä. Itaŋga iquau ämotquetŋäŋganı, Si iquauqä yoqeŋqä
kŋuä mindqäŋqä itnä, kukŋuä naqä-qakuinä ätätnä, Goti Hanjuwä Iqueqä
suqeŋqä ämotquetqäŋinyä.
22 I etaŋgi Si kŋuä äänä kiyqiyä? Mbqä takisi, Romätanä iquauqä ämaqä
naqä Sisa iqueŋi, ävquatuŋquätanä, mävqä iquatuŋquätanä?” ätukuwi.
23-24 Iqu, qu kukŋuä quaŋgä imäkäpu tquaŋguwiŋqä näqŋqä ae eäqe,
kimaŋi, “He mbqä äma äpäpu, mändquapu. Mbqä iuŋi, ktqetänä,
yoqetänä, tqueqäwä?” ätukqe.
Qu kimaŋi, “Sisa Romätanä iqueqeqä” ätukuwi.
25 Ga, Iqu kimaŋi, “Nätmatqä Sisa iqueqä etaŋgutqe, ii ique wipŋqe.
Iŋi, nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä etaŋgutqe, Ique wipŋqeqä” ätukqe.
26 Iŋi, Iqu qokä-apäkä itä anä pmetaŋguwäŋganı, ämaqä naqä iqua,
Ique kukŋuä mitpŋqä diŋqe, kukŋui quwä mämeqä imiŋuwi. Iqu kukŋuä
kimaŋi äŋguänäŋä dinä tquaŋgi äwipiyi, iqua yäuŋuä ipu, kukŋuä hui
matqä ipu, qanyä äpmakuwi.

*Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä vauqeŋqä ätukqe**

27 Qänakndaŋi, ämaqä Satyusi hŋqua, Jisasi Iquenyqä äpkuwi. Satyusi
iqua, “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgumä mävauqä ipŋqäuä” tqä-quae.
28 Iqua äppiyi, Jisasi Iqueŋi, “Ämotqueqä Iquki, Mosisi iqu bukä iuŋi,
Israitqä iqunenyqä tiiŋä ätätä äqäkqe.
*‘Ämaqä hŋqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, iquenyqä
tŋäŋqe, käŋguequ apäqŋqä ämetä, ymeqä hemeŋqiyä,’*† ätätä
äqäkqeqä” ätukuwi.
29 “Itaŋga hiŋuiqänäŋi, ämaqä 7 hŋguiqua äpmamiŋuwi. Itaŋga
iŋguiquautaŋi, kätequ apäkä ämeqe, ymeqä meämeqäŋga äpäkoŋgqe.
30 Itaŋga apäqŋqä iiŋi, käŋguequ ämeqe, iqu-pqä äpäkoŋgqe.
31 Itaŋga, käuŋgua huiziqu apäqŋqä asä iiŋi ämeqe, iqu-pqä inä
äpäkoŋgqe. Ii tiiŋi. Eeqänäŋä iŋguiqua, apäkä iiŋi ämapiyi, qu ymeqä
meämeqäŋga äpäkoŋguwi.
32 Qänakndaŋi apäkä ii, inä äpäkoŋgqe.
33 Iŋi, ämaqä äpäkombqä iqua aŋgumä ävauqaŋguwäŋganı, apäkä
ämaqä iŋguiqua eeqä ämamiŋuwä täsi, tqueqä heäniqäwä?” ätukuwi.
34 Iqu kimaŋi, “Qokä-apäkä ämanätqäŋuwi, ii täŋganji.
35 Itaŋgi qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqe, ‘Qu aŋgi ävaupu,
Nyitä anä pmepŋqä qäyunäŋä iquaiqä’ täniqä iqua, qu iŋganı mämaŋqä
ipnuwi.

---

§ **20:19** Matiu 22:15-22; Makä 12:13-17 * **20:26** Matiu 22:23-33; Makä 12:18-27 † **20:28** Kukŋuä-suqä 25:5

36 Goti Hanjuwä Iqu quŋi aŋgumä ae ävauqumuatätqä-qae, Iqueqä
ymeqä eäpiyitaŋi, eŋätqä iqua eŋqä-paŋä eäpu, aŋgi mäpäkoŋqä da
ipnuwiqä” ätukqe.
37 “Iŋäqe, ämaqä ae äpäkombqä iqua, qua äptepqä duta aŋgi
ävaupnuwä diŋqe, Mosisi iqu-pqä ae ämänätquakqe. Tiinji. Iqu kukŋuä,
zä wäŋqä tä äsämiŋqeŋqä, bukiu äqiyätäqäŋgaŋi, tiiŋä äqäkqe. ‘*Naqä
Iqu, Aprähamä iqueqätä, Aisakä iqueqätä, Jekopä iqueqätä, iquauqä Goti
Hanjuwä Iqueqä.’*‡
38 Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqu ämaqä pizqä iquauqä ma, häŋä äpmeŋuwä
iquauqä-quvi. Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi,
awäka iiŋä iquatä qäsäŋi, häŋä äpmeŋäuä” ätukqe.
39-40 I tquaŋga, qu Iqueqä kimaŋiŋqä zä ipu, yatŋqä hŋqu inä mavqä
ikuwi. Iutaŋi, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, “Ämotqueqä Iquki, Si
kukŋui, äŋguänäŋä ätunyä” ätukuwi.

Kraisi Iqu, tqueqä ymeqäwä?§

41 Iŋgaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqe, Kraisi ne ämineyätŋqä Goti
Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqe,’
näqŋqä äänä epu tätqäŋäuä?
42-43 I etaŋgqä-qe, apqä bukä iuŋi, Dewiti iqu tiiŋä ätkqeqä äqänänä.
‘*Naqä Hanjuwä Iqu, ŋqä Naqä Ique tii ätukqeqä, “Nyi Tqä himä-wiuŋqä
iquauŋi, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqäŋgaŋqe, Si Nyaqä hipa ämuaŋgisa
pmatŋqinyä” ätkqeqä*’ äqänä.*
44 Iŋi änääŋgä? Kraisi Iquenyqe, Dewiti iqu ‘Ŋqä Naqä Iqueqä’ ätqeuä. Iŋi
ämaqe, Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqe,’ änääŋqä tätqäŋäuä?”
ätukqe.

Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quauŋqä, wa wipiyä†

45 Itaŋga qokä-apäkä iqua qätä yqänä pänätaŋguwäŋga, Iqu Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, tiiŋä ätukqe.
46 “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqä suqä quvqeŋqe, wa wipiyä. Qu
suqä tquauŋqe, kiiŋä äwinyänä. Gquä quäuqä ipmbu qaŋä upŋqäuä.
Ququawä aquväqŋqeuŋi, ämaqe iquauŋi, ‘hiunjiŋganjqä’ tupŋqäuä.
Aŋä aquväqŋqeuŋi, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä. Ymisaŋä naqä
imäkqäŋgaŋä-pqe, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä.
47 Iŋi qu apäqŋqä iuauŋi, quaŋgä ätuäpu, quwqä aŋi quwä mapŋqäuä.
Qu tääqä quäuqä ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quaŋgä tquäpŋqäuä. Iqu
suqä quvqä iwäsäuniqäŋgaŋi, ämaqä iiŋä iqua, quwqä haŋä-iqe, ämaqä
huizi iquauqe, ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

21

*Apäqŋqä nätmatqä maeqä hui, mbqä ätnämäukqeŋqä**

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu hiŋuä ämoqunäqe, ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua
äpäpu, mbqä pŋqä-wiqä ipŋä iu mbqä tnämäuqaŋgä äquŋgqe.
2 Iŋgaŋi apäqŋqä mbqä maeqä hui, mbqä wäŋqä hnjuaqu tnämäuqaŋgi
äquŋgqe.
3 E äqunäqe, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqä. Apäqŋqä mbqä maeqä
ii mbqä ätnämäuqe, qokä-apäkä eeqänäŋi, ämäwqätäuqi.

---

‡ **20:37** Aŋgumä Itmakqä 3:6 § **20:39-40** Matiu 22:41-46; Makä 12:35-37 * **20:42-43** Apqä Bukä 110:1 † **20:44** Matiu 23:1-7; Makä 12:38-40 * **21:** Makä 12:41-44

4 Ämaqä eeqänäŋä iqua, quwqä mbqä kuapä iutaŋi, wäŋqä hmbu
ätnämäuqä. I etaŋgi ii äwa itä, ‘buayä mbqä iŋgmqä’ tä ämeŋqe,
ätnämäuqiyä” ätukqe.

Haŋä-iqä hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä†

5 Iŋganı ämaqä hŋqua, hiqäva-imäkqä aŋä iuŋqä kukŋuä tii ätmiŋuwi.
“Ämaqä aŋä ämätkuwä iqua, qu hikä äŋguänäŋitä, nätmatqä ämaqe
Goti Hanjuwä Ique äwimiŋuwitä ämepu, aŋä tä äŋguänäŋä ämätkuwiqä”
ätmiŋuwi.
6 I tqaŋgä äwiyäqe, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Nätmatqä he hiŋuä
äqunäŋuwä tä, qänakndaŋi hikä hŋqu, huizi iqueuä haqä yäŋi mäwiqä
yäniqeqä. Qu eeqänäŋi ämisqiyäpu, qua mäŋi tnämäupnuwiqä” ätukqe.
7 Iqu e tquaŋganı, qu yatŋqä äväpu, “Näqŋqä-vqä Iquki, nätmatqä
ii, hea äkŋga timäuniŋqäwä? Hiqŋqä äsque ganä timäuqaŋguti
qunaniŋquwä?” ätukuwi.
8 Iwä, Iqu kimaŋi, “Qu quaŋgä etäpu, hiqä kŋuä indqäŋqä qui
emäkqäŋqe, he mimbiyä. Ii tiinjqä. Ämaqä kuapänä hŋqunä-hŋqunä
äpäpu, Nyaqä yoqe etäpu, ‘Nyi ämaqä qäqunjqä’ hitpnuwiqä. Mä, ‘Hea
qäqiqinjqä’ hitpnuwiqä. I etaŋgi he iquauŋi, qänaknä mäwivändqä
iqäpŋqä.
9 Itaŋga he, ‘Ämaqä qua huitaŋä-huitaŋä iutaŋi mäkä äuŋgäuä’ ä
‘Ämaqe, quwqä ämiqä iquau huätä dowatpŋqä mäkä itqäŋäuä’ tqaŋgä
qätä äwiyäpiyäŋganı, he zä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä miqä pa iqäpŋqä.
Nätmatqä tä ganä timäuniqä-qe, hea yäpaki maqänä matimäuqä
yäniqeqä” ätukqe.
10 I ätuäqetaŋi, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä hŋqua, ämaqä huiziquatä mäkä
humbŋqä ipäqäpnuwi. Itaŋga qua naqä iu miqä hŋqueqä ämaqe, huizi
iqueqä iquatä mäkä humbŋqä ipäqäpnuwi.
11 Qua huiuŋi, ekä itä, yäuŋuä-yäuŋuä naqänäŋä timäuniqe. Hŋqäqiŋi,
buayä dä naqänäŋä timäuniqe. Hŋqäqiŋi, täŋä-yaqä naqänäŋä
timäuniqe. Itaŋga qäukuä yätutaŋi, hiqŋqä naqänäŋä ätimäutä, he zä
emäkäniqeqä.
12 I etaŋgi nätmatqä iiŋi änyä etaŋganı, qu a ekiqätäpu, quvqä
emäkpnuwi.‡ Qu Nyaqä yoqä mändi äkittqäpŋqä diŋqä indqämbu, aŋä
aquväqŋqä iuŋi, kukŋuä ätäpu guä hikiqiyaupnuwiqä. Itaŋga etma
äwäpu, ämaqä naqä huitaŋä-huitaŋä iquauqä hiŋuä iqi hekitqätepnuwi.
13 Nätmatqä iiŋi emeqaŋgutqäŋganı, ii hiqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-
täŋi awä tpnuwäŋqä-ganji.
14 Iiŋä emäkqaŋguwäŋga, he kukŋuä kima tupnuwä diŋqe, kŋuä ganä
mindqäŋqä pa iqäpnä.
15 Nyi kukŋuitä, näqŋqetä, Ŋqä-näuä hitapmniqe. Ga ämaqä qui
emäkätqäŋuwä eeqänäŋi, qu huätä ämaemäupu mändi maekittqiyqä
ipnuwiqä” ätukqe.
16 “Hiqä hinaqä-hinuŋuatä, hita-hiŋgukatä, itaŋga näueqä iquatä, qu
hiqä mäkä-huŋqä iquauä hipa du hewipnuwi. Ga qu hesaŋä hŋquau pizqä
päkpnuwi.
17 He Nyaqä yoqä-täŋuenä etaŋgä, ämaqä eeqänäŋi äwqä quvqä
emäkpnuwi.
18 Iŋäqe heyaqä nyuäŋä iuŋi, dä hui qui näweqä mimäkŋqä yäniqe.

---

† **21:4** Matiu 24:1-51; Makä 13:1-37 ‡ **21:12** Matiu 10:16-22; Makä 13:9-13

19 Iŋganı he yäŋänäqŋqä äpmamipqe, he häŋä äŋguänä pmepnuwiqä”
ätukqe.
20 I ätuäqetanı tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Jerusälemäŋı, mäkä-iqä iqua
äpäpu, qäuiqä ktäuqaŋgä hiŋuä qumbiyäŋganı, he näqŋqä tiiŋä hipnuwi.
‘Aŋä-himqe qui imäkpŋqä hea, qäqiqinjqä’ kŋuä heyquänä.
21 Iŋganı qokä-apäkä qua Jutiya iu äpmeŋuwä iqua, ze, qoqoŋä yätuŋqä
hipnuwi. Qokä-apäkä aŋä-himqä Jerusälemä iu äpmeŋuwä iqua, aŋä-
himqä iuŋı äväma, huiuŋqä upnuwi. Itaŋga ämaqä Jerusälemä iu
yäpaqäŋgisa äpmeŋuwä iqua, yäpäŋgisa mäpaquvqä ipnuwi.
22 Hea iŋganı, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä ätäŋqä-pa, naqä-qakuä
iiŋä timäutŋqä diŋqe, iquauqä suqä quvqeŋqä iiŋä väniqe.
23 Itaŋga, apäkä äwqä-täŋä iuauŋqätä, ymeqä aŋuäŋqä-täŋä
iuauŋqätäŋı, huäqä kiiŋä huŋqeqä. Ii tiinji. Haŋä-iqä naqänäŋä qua
täu ätimäutä, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqe, qokä-apäkä iŋga
pmamipqä iquau wimeniqe.
24 Itaŋga hŋquauŋı ipäqäyuŋätä päkpnuwi, huiziquauŋı, ämaqä huiz-
iquauqä wäuŋuä hiŋginäwa äwiyäpu pmepŋqä diŋqä, ätuma upnuwi.
Itaŋga Jerusälemäŋı, Israitqä iquauqä nokuiyqä iqua, mändi äkittqiyäpu,
hea Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqä ätekqä iqu qäpu heqaŋganqe, qui
imäkqäŋqä pmetpnuwiqä” ätukqe.
25 I ätuäqetanı, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Hea iŋganı, mäptqä iuta,
qaŋuä iuta, qätäqueqä iuta, hiqŋqä huitanä-huitanä timäuniqe. Itaŋga
qokä-apäkä qua täu im-imä äpmeŋuwä iqua, eqä-huäŋä äusuätä ämŋga
peyqaŋgi äqumbiyäŋganı, quwqä kŋuä indqäŋqe qui iwimäkqaŋguti,
yäuŋuä-yäuŋuä ipnuwi.
26 Itaŋga nätmatqä qäukuä haqä yätutanı ävämapŋqä imäkqaŋgi
äqumbiyi, qokä-apäki, ‘Qua täutanı squä timäutŋqätiyä?’ kŋuä in-
dqänäpu, yäuŋuä-yäuŋuä ipu, hiŋuä qaŋä äma ikäpnuwi.
27 Iŋganı qu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä iu äpme, Iqueqä
yäŋänäqŋqetä, Iqueqä we-huŋqä naqänäŋä itä pqaŋgi qumbnuwi.
28 Hea nätmatqä tä änyä qe ipäqiyqaŋganı, pämä yäŋänäqŋqä ätqäupu,
hiŋuä haqä yätu quŋgpŋqä. Goti Hanjuwä Iqueqä etmetŋqe, qäqiqinjqä”
ätukqe.
29 I ätuäqetanı, Iqu kukŋuä ktqä tiiŋä ätukqe. “He zä-eaqä iutä, zä huizi
iquautä hiŋuä äqunäpu, näqŋqä mapiyä.
30 He zä-mŋä änyä-häŋä iŋganŋqe hiŋuä äqumbiyi, näqŋqä äyä
etqäŋuwiqä. ‘Ii hea mäptqä äŋguä tätŋqäŋganjqä.’
31 Iŋı Goti Hanjuwä Iqunä miqä timäutŋqe, asä inänjqä. Nätmatqä Nyi
täŋga etqe, ipäqiyqaŋgi hiŋuä äqumbiyäŋganı, he näqŋqä hipnuwi. ‘Goti
Hanjuwä Iqunä miqe, timäutŋqäŋganjqä.’
32 Nyi he naqä-qakuä etqä, qokä-apäkä hea iŋga pmapnuwä iqua, qu
mapäkoŋqä yqänä pmetaŋguwäŋga, nätmatqä eeqänäŋä iiŋı timäuniqe.
33 Qäukuitä, quaetä qui imäknäniqä-qe, Nyaqä kukŋui, qui mimäkŋqä
yäniqeqä” ätukqe.
34 I ätuäqetanı, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “He äŋguänä mimbiyä. Eqä
änäpu, hea ique-ique qämä-qämä iqe, ii quvqe. Nätmatqä hiqä huiwiŋqä
kŋuä kuapä indqäŋqe, ii-pqe quvqe. He suqä iiŋä imäkqaŋgpqe, hea
iqueŋı, guä eŋqä-pa maqänä heuniqeqä.
35 Ii tiinji. Hea iŋganı, nätmatqä Nyi etqe, qokä-apäkä qua täu
äpmeŋuwä eeqänäŋä iquauŋı äwimeniqe.

36 Iŋi, nätmatqä eeqänäŋä iiŋä iqua, ämäequtäupnuwäŋqätä,
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueuä hiŋuiqi tqäpnuwä diŋqetäŋi, he hea
ique-ique äŋguänäŋä äminyäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqäpŋqä”
ätukqe.
37 Iŋganj hiunji eeqänäŋä iuŋi, Jisasi Iqu, hiqäva-imäkqä aŋä
ususawä iqi ämotquamiŋqe. Heatqäŋganj Iqu qoqoŋä Olipä iu hiqaqä
äwiqismiŋqe.
38 Itaŋga qokä-apäkä eeqänäŋi, Iqueqä kukŋui qätä wipŋqe, ziŋuäŋga
äquvepmiŋuwi.

22

*Qu Jisasi Ique pizqä päkpŋqä ätkuwiŋqä**

1 Hiunji naqänäŋä qu “Bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqäŋganjqä”
ätmiŋuwä iqu, ätimäutŋqä qäqi ekqe. Hiunji iquenyqe, qu Pasopa
ätmiŋuwi.
2 Iŋganj hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä,
qokä-äpäkiuŋqä zä ipu, Jisasi Ique äpäkpnuwä diŋqä hänaqäŋqä qävqä
ämävqänmiŋuwi.
3 Iŋganj Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu, Jutasi iqueqä
äwqeu äpaqukqe.† Qu iqueqä yoqe, “Iskarioti iqueqä” ätumiŋuwi. Iqu
ämaqä 12 iquautaŋä ique.
4 Iqu äwäqe, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, hiqäva-imäkqä aŋi qui
mimäkqäŋqä miqä naqä iquautä, Jisasi Ique iquauqä hipa iu vätŋqä
hänaqä diŋqä ätukqe.
5 I tquaŋga, iqua aquvänä ipu, “Mbqä hui ktapatuŋqueqä” ätukuwi.
6 Ita Jutasi iqu “äŋguiqä” ätuätä, Jisasi Iqueŋi iquauqä hipa iu vätŋqä
diŋqä hea qäyunäŋäŋganjqä, qokä-apäki Jisasi Iqutä anä mäpmeqä
etaŋguwäŋganjqä, hiŋuä äqunä äpmamiŋqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä, ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋganjqä‡ (22:7-38)

7 Hiunji naqänäŋä bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqä iqu ätimäukqe.
Quväukuä ique-ique hiunji iqueŋi, Israitqä iqua Pasopaŋqä kŋuä in-
dqänäpiyäŋganj, sipsipqä hui äpäsäpu gpnä.
8 Hiunji iqu ae ätimäuqaŋganj, Jisasi Iqu, Pitä iquesä, Jonä iquesä
ändowatätä, “Hiunji naqänäŋä tqueŋi, qe äwäsinyä, neyaqä buayi
näwinyä nemäkinyqä” ätukqe.
9 I tquaŋga, iquaqu yatŋqä äwikiyi, “Ye näwinyäŋi äŋgi imäkeŋqäwä?”
10 Mä Iqu kimaŋi, “Qe aŋä-himqä yäpä iŋgisa äyäsiyäŋganj, ämaqä
eqä-häkä qondä a qätqä hŋqu ämimbŋqäuä” ätukqe. “Qe ique qänaki
wivändiyiŋqe. Aŋä iqu paquvqaŋgutqä iqueŋi, eequenä paqupiyä.
11 Itaŋga aŋä kaniqueŋi, ‘Ämotqueqä Iqu, si yatŋqä kiyeŋqä
äyandowatqiyä’ suinyqä. ‘ “Nyitä, Ŋqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä
iquatä, hiunji naqä tque, buayä natuŋquä aŋä hiqŋqä äŋgikä?” äyatqiyä’
suinyqä.
12 Iŋganj iqu, aŋä hiqŋqä naqänäŋä haqä yätqä ämätnäŋqä iqueŋi
ämäqesqueŋqiyä. Iquvaŋätä, buayä ŋqätä, näwenyä imäknänä. Qe iqiŋi,
buayä näwenyä inemäkinyqä” ätukqe.

---

* **22:** Matiu 26:1-5; Makä 14:1-2; Jonä 11:45-57 † **22:3** Matiu 26:14-16; Makä 14:10-11 ‡ **22:6** Matiu 26:17-30; Makä 14:12-26; Jonä 13:1-17:26

13 I tquaŋga, iquaqu äwiyi, nätmatqä eeqänäŋä Jisasi Iqu ätukqä-pa
witaŋgi äqunyiyi, buayä näwenyä imäkkiyi.
14-15 Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä wäuŋuäŋqä ändowatmiŋqä iquatä,
buayä bŋqä äpmapiyäŋganj, iquvaŋä iu äwi tii ätukqe. “Hiunji naqänäŋä
tä ätimäuqä tquenj, Nyi buayä Pasopa tä, hesä natuŋqueŋqä kuapänä
nyinätaŋgi äpmeŋänä. Buayä qäpu änani, Ŋqä huiwä täŋä-huŋqä
mamqänä. 16 Nyi he etqä. Buayä Pasopa iqueqä quati, Goti Hanjuwä
Iqunä miqä iunj naqä-qakuänäŋä timäuqaŋganqe, Nyi ique aŋgu maŋqä
iqämqänä” ätukqe.
17 Iŋganj,§ Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä
“äŋguiqä” ätuäqe, tii ätukqe. “He wainqä-eqä-häkä tä ämepu, wäŋqäpu-
wäŋqäpu biyä.
18 Nyi he naqä-qakuä etqä. Täŋgata tiinj, Goti Hanjuwä Iqunä miqe
äpqaŋganqe, wainqä-eqä tä aŋgumä maŋqä iqämqänä” ätukqe.
19 Iinj qäpu ätuäqe, Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä
“äŋguiqä” ätuäqe, äkutätä, iquau ävätä tii ätukqe. “Tä Ŋqä huiwä,
he yätamäkqä hiyätŋqä etapqänä. Nyinyqä kŋuä indqänäpu, iiŋä
imäkqäpŋqä” ätukqe.
20 Qu buayä qäpu ganguwäŋga, Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe, bretqeu
imäkkqä-pa imäkäqe, tii ätukqe. “Wainqä-eqä-häkä tä, kukŋuä Goti Iqu
hesä guä ämäsäuqä häŋiyi. Ii naqä-qakuä imäkätŋqe, Ŋqä häŋeqe, he
yätamäkqä hiyquäniŋqä equatemqänä.
21 Iŋäqe qätä nyipiyä. Ämaqä, Nyi bäkpŋqä iquauqä hipa iu nyivätŋqä
iqu, Nyitä iquvaŋä täunj anä äpmeŋue.
22 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu, Iquenyqä
ätekqä iu wäŋqiyä. Iŋäqe ämaqä Nyi ämbäkpŋqä iquau nyivätŋqä
iquenyqe, huäqä-huŋqe naqänäŋiqä” ätukqe.
23 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, iquauqä quwä
yatŋqä änyäpu, “Suqä tä imäkäniŋqe, tqukiŋqä tqiyä?” ätŋguwi.

“Nesaŋä naqe, tqukiŋqäwä?” ätŋguwiŋqä

24 Iŋganj wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Neqä naqe, tqu
pmeniqätiyä?” tpu, kukŋuä mäkä äunmiŋuwi.
25 E huŋgaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tiinä ätukqe. “Ämaqä huizi iquauqä
ämiqä naqä iqua, qokä-apäkiu wäuŋuä vqä iquaiqä. Iŋi naqä iquauŋqe,
qu ‘Ämaqä yätamäkqä äŋguä vqä-quaeqä’ ätätqäŋuwi.
26 I etaŋgi he iinj mimäkqä pambiyä. Hiqä hitmqä iqu, hiŋgua yäpakä,
yoqä maeqä-qu eŋqä-paŋä äpmenä. Hiqä ämeyqä iqu, wäuŋuä-eyqä-qu
eŋqä-paŋä äpmenä.
27 Iŋi ämaqä buayä nätŋqä iquvaŋä iu äpmeŋqä iqu, ämaqä buayä
meqisqä ique ämäwqätäunä. Iinä etaŋgi, Nyi hiqä wäuŋuä heyqä eŋqä-
paŋä äpmeŋänä.
28 Haŋä-iqä nyimeqaŋganj, he manyivämeqä Nyitä anä äpmeŋquä
iquenjqä.
29 Iutaŋi Ŋqä Apiqu Nyi ämaqeu mimqä yoqä naqä ändapkqä-paŋi, asä
iinj Nyi he etapqä.
30 Iŋi Nyaqä ämaqeu miqä iunj, he Nyaqä iquvaŋä iu äpmapu, buayätä
eqätä änäpu, itaŋga Israitqä iquauqä hueqä-himqä 12 iquau iwäsäupu,
zä-hawä äŋguänäŋä iu pmeqäpŋqä” ätukqe.

---

§ **22:17** Matiu 26:26-28; Makä 14:22-24; 1 Korinä 11:23-26

*Jisasi Iqu Pitä iqueŋi, “ ‘Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä’ ttŋqinyä” ätukqeŋqä**

31 I ätuäqetaŋi, Iqu “Saimonä iquki, qätä nyiyä” ätukqe. “Setänä iqu,
ämaqe kuä-witqä hinoqukuä huätä ämamäutqäŋuwä-pa, heqä quuvqä
heqiyqe yamwiqä hiyätŋqeŋqä, Goti Hanjuwä Ique yatŋqä ae ävqe.
32 Iiŋä etaŋgi, tqä quuvqä heqiyqe qui mimäkŋqä yätŋqe, Nyi Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä ae ätqeqä. Itaŋga si aŋgu äpätŋäŋgaŋi, tqä
tta-tuŋguäkau yäŋänäqŋqä wisŋäŋqeqä” ätukqe.
33 Pitä iqu kimaŋi, “Naqä Iquki, Sitä guäŋqä anä äwita, anä päkoneŋqä,
näwinyä imäknmä äpmeŋänä” ätukqe.
34 I etaŋgi Jisasi Iqu, “Pitä iquki, Nyi jänä äktqä. Heatqä tqueŋi, kuku-
takisqä äkakä matqäŋga, si Nyaqä yoqe, zä hŋquaqui-hŋque hisŋqinyä”
ätukqe.
35 Ita, eeqänäŋä iquauŋi, “Nyi hiqä mbqä qa mŋqetä, qa-pqetä,
yukä ämuasmäuqetä, maeqä hendowatkqäŋgaŋi, he nätmatqeŋqä äwa
ikuwätanä, äwa miqä ikuwätanä?” ätukqe.
Iqua, “Äwa miqä ikqueqä” ätukuwi.
36 Ga Iqu tii inä ätukqe. “Iiŋä etaŋgi, täŋgaŋi, ämaqä mbqä-qa mŋqä-
täŋä iqu, äma wätŋqe. Ämaqä qa-täŋä iqu, äma wätŋqe. Itaŋga
ämaqä ipäqäyuŋä maeqä iqu, iqueqä gquä quäuqä ämetä, ämaqä hŋque
mbqäŋqä imäkätä, ipäqäyuŋä mbqä yätŋqe.
37 Ii tiinjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, *‘Qu iquenyqä “Ämaqä
quvqueqä” ätkuwiqä’* ätä äqänänä.† Nyi jänä etqä. Kukŋuä iiŋi, Nyinyqä
aŋgi päŋqiyä. Kukŋuä eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu Nyinyqä
ätäŋqe, naqä-qakui täŋga ätimäuŋqiyä” ätukqe.
38 Iŋgaŋi iqua, “Naqä Iquki, ipäqäyuŋä hŋquaqu täqiyqä” ätukuwi.
Iqu kimaŋi, “Ii qäyunjqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, qoqoŋä Olipä iu, Goti Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä‡

39 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä iuŋi äväma, qoqoŋä Olipä, iŋga-iŋga
iqismiŋqeuŋqä ekqe. Itaŋga Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua
qänaki äwivändkuwi.
40 Iu ätimäupiyi, Iqu iquauŋi, “Yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä
yätŋqä diŋqe, Goti Iquenyqä tääqä tupiyä” ätukqe.
41 E ätuäqetaŋi, äväma äwäqe, ämaqä hikä tnämäuqä-paŋä iiŋäqi
ätqäwäqe, qoŋä äuktäutä, tääqä ätukqe.
42 “Apiquki, Si äkiŋgaŋgutqe, häkä haŋä-iqä-täŋä tqu huätä mändavä.
Iiŋä etaŋgi Nyaqä änyiŋqeuŋi, qäyä enä. Tqä äkiŋqeu ätimäunä” ätukqe.
43 I tquaŋgaŋi, eŋätqä qäukuä haqä yätutaŋä hŋqu äwimeqe, Ique
yäŋänäqŋqä äwikqe.
44 Itaŋga Jisasi Iqu haŋä-iqä naqänäŋä ämetä, tääqä yäŋänäqŋqä
tquaŋga, Kiqä dŋi, häŋeqä eŋqä-paŋi, qua mäŋi iokqe.
45 Iqu tääqä qäpu ätuäqe, pämä ätqäutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋqä äukqe. Iquau äwimeqe, iqua äwqä haŋä
naqänäŋä vqaŋgi, hiqaqä witaŋgä äquŋgqe.
46 E äqunäqe, “Suŋqä hiqaqä wiŋäuä? Ävaupu, yamwiqä iqe, he mändi
maekittqiyqä yätŋqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tupiyä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä§

---

* **22:30** Matiu 26:31-35; Makä 14:27-31; Jonä 13:36-38 † **22:37** Asayä 53:12 ‡ **22:38** Matiu 26:36-46; Makä 14:32-42 § **22:46** Matiu 26:47-56; Makä 14:43-50; Jonä 18:1-11

47 Jisasi Iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, ämaqä kuapänä äpkuwi. Iqueqä
ämaqä 12 iutaŋä hŋqu, iqueqä yoqä Jutasi, iqu iquau ätuma äpkqe. I
ätuma äpäqe, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi, quneqä vätŋqä äpkqe.
48 Ii iqaŋgaŋi, Jisasi Iqu, “Jutasi iquki, si quneqä ävätnä, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueŋi ämaqä iuqä hipaeu wisŋqätanä?” ätukqe.
49 Ämaqä Iqutä anä äpmamiŋuwä iqua, nätmatqä ii timäuqaŋgi
äqumbiyi, “Naqä Iquki, ne ipäqäyuŋitä ämaqä äpäsatuŋquätanä?”
ätukuwi.
50 E ätupiyi, iquautaŋä hŋqu, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-
wiyqä hŋqueŋi, ipäqäyuŋitä iqueqä qätä ämuaŋgisa mŋä hämänä
ätqavämäukqe.
51 E iqaŋga, Jisasi Iqu “Qäyä enä” ätuäqe, qätä a ämaqätätä, aŋgu
ämäqumuatekqe.
52 Iŋgaŋi Iqu hiqäva-imäkqä naqä iquatä, hiqäva-imäkqä aŋä qui
mimäkqäŋqä miqä naqä iquatä, Israitqä iquauqä ämaqä naqä iquatä, qu
Ique a kiqätpŋqä äpkuwä iquauŋi, “He ipäqäyuŋitä, jävqätä a äqätqa
äpquwi, ämaqä äpäsätä quwä-meqä hŋque a äkiqätätqäŋuwä-pa, Nyi-
pqe, iiŋunä etaŋgi äŋgiqätqäuä?
53 Hiunji ique-ique Nyi hesä hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iqi
pmetaŋgaŋi, he a maŋgiqätqä itqäŋuwiqä. Iiŋä etaŋgi heatqä
yäŋänäqŋqä ätimäuqäqe, ii hiqäŋganjqä” ätukqe.

*Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä’ ätkqeŋqä**

54 Iqu i tquaŋga, iqua Ique a äkiqätäpu ätuma äupiyi, hiqäva-imäkqä
naqä iqueqä aŋä yäpä iŋgisa ätuma ekuwi. E wätqätaŋguwäŋgaŋi, Pitä
iqu kiŋä näŋi ti ätqawäwätä, qänaki äukqe.
55 Iŋgaŋi qu täkŋä yäpä yäŋgisa tä ikepu quamä pmeqaŋguwäŋga, Pitä
iqu quvaqä awä iqi äpmakqe.
56 Qu e äpmetaŋguwäŋga, wäuŋuä iqä apäkä hui, Pitä iqu tä ttawä iqi
pmetaŋgi äqunäqe, hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunä, “Ämaqä tqu, Jisasi Iqutä
anä äpmeŋiyiqä” ätukqe.
57 I tquaŋga Pitä iqu, “Apäkä iiki, nyi Iquenyqe, maqŋqeqä” ätukqe.
58 Ga wäŋqäpu äpmapiyi, ämaqä hŋqu ique äqunäqe, “Si-pqä iquau-
taŋu-kiyqä” ätukqe.
I tquaŋga Pitä iqu, “Ämaqä iquki, nyi hmanjqä” ätukqe.
59 Mä quäuqänä hmbu äpmapiyi, ämaqä huiziqu yäŋänäqŋqä ätukqe.
“Ämaqä tqu, Galilisaŋä-qu hitaŋgi äqunätmä, ‘Iqu Jisasi Iqutä anä
äpmeŋiyi-qe’ naqä-qakuä etqänä.”
60 I tquaŋga Pitä iqu, “Ämaqä iquki, si kukŋuä ii ätŋi, nyi maqŋqeqä”
ätukqe. Iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, kukutakisqä äkakä ätkqe.
61 Asä qäŋgaŋi, Naqä Iqu hiqumuaŋä äwiyätä, Pitä ique hiŋuä
ämoquŋgqe. Iŋgaŋi Pitä iqu, Naqä Iqu, “Heatqä tqueŋi, kukutak-
isqä äkakä matqäŋga, si Nyinyqe, ‘Maqŋqeqä’ hŋquaqui-hŋque ttŋiqä”
ätukqeŋqä kŋuä äwikqe.
62 Iiŋä iqe, yäpaqä mäŋgisa äwätä, kŋuä naqänäŋä äqäkqe.

Qu Jisasi Ique tä säwqä äväpu, äpäkkuwiŋqä†

63-64 Iŋgaŋi ämaqä Jisasi Ique a äkiqätkuwä iqua, Ique kukŋuä quvqä
ätuäpu, jävqä äpäkkuwi. Ga, tapätapi Iqueqä hiŋuiu ktqä äpmuatepu,
tiiŋä ätumiŋuwi. “Si ‘Iqu bäsqiyä-qe’ hiŋuä eŋqä-pa natiyä.”

---

* **22:53** Matiu 26:58,69-75; Makä 14:54,66-72; Jonä 18:15-18,25-27 † **22:62** Matiu 26:57-68; Makä 14:53,55-65; Jonä 18:12-14,19-24

65 Itaŋga iqua kukŋuä quvqä huisä qäsä ätumiŋuwi.

Ämaqä naqä iquauqä hiŋuiqi, Ique kukŋuä ämitkuwiŋqä‡

66-67 I imäkätqätaŋguwäŋga, mäptqä timäuqaŋgaŋi, qokä-apäkä iquauqä ämaqä naqä iqua, qu eeqänä aquvä äqäŋguwi. Ii hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatänji. Aquvä e äqämbiyi, Jisasi Iqueŋi iquauqä aquväqŋqä iuŋqä ätuma äupiyi, "Si Kraisi ne äminesŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä äkikqä Iquki sätäti, 'Nyi Qäqunjqä' natiyä" ätukuwi.

Iqu kimaŋi, "Nyi he etqaŋgmdqe, he quuvqä maeqiyqä ipŋqäuä.

68 Nyi he yatŋqä heyqaŋgmdqäŋgaŋi, he kimaŋi mandqä ipŋqäuä.

69 Iiŋä etaŋgi, täŋgata tiiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuaŋgisa pmetäŋqiyä" ätukqe.

70 I tquaŋga, ämaqä eeqänäŋä iqua yatŋqä tiiŋä äwikuwi. "Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqukitanä?"

Iqu kimaŋi, "Hiqä-hiuä ae äyä ätqäuä. Nyi Qäqunjqä" ätukqe.

71 I tquaŋga, iqua "Ne Iqueqä suqeŋqä awä-tqä hŋquauŋqä tääqä matqä yatuŋque. Iqueqä-kiuä, maŋiuta tqaŋgi qätä qe äwiyäŋunä" ätukuwi.

23

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqätä, Heroti iqueqätä, hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä**

1 Iŋgaŋi ämaqä naqä eeqänäŋä iqua ävaupiyi, Jisasi Iqueŋi, Pailoti iquenyqä ätuma äukuwi.

2 Äwimapiyi, Ique kukŋuä mitpŋqä ipäqiyäpu, Pailoti iqueŋi tiiŋä ätukuwi. "Ne Ämaqä Tqu quvqä tiiŋä imäkätqätaŋgi äqunätuŋque. Neyaqä ämaqä iquauqä kŋuä indqäŋqe qui iwimäkätä, 'He Romätaŋä ämiqä Sisa iqueŋi, mbqä takisi mävqä pambiyä' ätuätä, itaŋga Iqueqä-kiuäŋqe, 'Nyi Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu he ämemqä atäuŋuä änyikqä Iqunä, hiqä Ämeyqä Naqä Iqunjqä' ätuätŋqeqä" ätukuwi.

3 I tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu Jisasi Iqueŋi, yatŋqä tiiŋä äwikqe. "Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?"

Ga Jisasi Iqu kimaŋi, "Si qe ätnyä" ätukqe.

4 Iŋgaŋi Pailoti iqu, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, qokä-apäkä iquautäŋi, "Ämaqä Tque kukŋuä mitmqä diŋqe, Iqueqä suqä quvqe, hiŋuä mäquŋquä eäŋänä" ätukqe.

5 Iŋäqe, qu kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä hui ätukuwi. "Iqu aŋä-himqä eeqänäŋä qua Jutiya iuŋi, qaŋä yäkenä itä, ämaqeu näqŋqä ävätä, quvaqä äwqe, ävauqumuatätqänä. Iqu qua Galili iu ganä iäqetaŋi, täqinyqä äpqäqeqä" ätukuwi.

6 Pailoti iqu, ii tqaŋgä äwiyäqe, "Ämaqä Tqu, Galilisaŋä Iqutanä?" ätukqe.

7 Qu "Ŋŋqä" tquaŋguwäŋga, iqu, "Jisasi Iqu Heroti iqueqä ämitŋqeuta äpqäqeqä," kŋuä vqaŋgi, Heroti iquenyqä ändowatkqe. Hea iŋgaŋi, Heroti iqu Jerusälemä iu yakuä pmetaŋganji.

8 Heroti iqu Jisasi Ique hiŋuä äqunäqe, iqu aquvänä ikqe. Ii tiinji. Hiŋuiqänäŋi Iqu ämaqä mimäkqänäŋä di imäkqaŋgi qätä äwiminqeŋqä, Ique hiŋuä qunätŋqä äwinyätä, "Iqu nyaqä hiŋuä iqi, ämaqä mimäkqänäŋä di imäkänä" kŋuä vqaŋgi äpmaminqe.

---

‡ **22:65** Matiu 26:69-75; Makä 14:66-72; Jonä 18:15-18, 25-27 * **23:** Matiu 27:1-2,11-14; Makä 15:1-20; Jonä 18:28-19:16

9 Ique äwimeqaŋga, nätmatqä kuapänäŋiŋqä yatŋqä vqaŋgqä-qe, Jisasi
Iqu kimaŋi mätquä ikqe.
10 E tuätqätaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquatä, qäqi ätqäupu, Ique kukŋuä yäŋänäqŋqä ämitkuwi.
11 Iŋganji Heroti iqutä, iqueqä mäkä-iqä iquatä, Ique quvqä imäkäpu,
kukŋuä quvqä ätuäpu, gquä hämänäŋä äŋguänäŋä hŋqu ämepu
äwiyätäpu, Pailoti iquenyqä aŋgu ändowatukuwi.
12 Hiŋuiqänäŋi Heroti iqutä, Pailoti iqutä, himä-wiuŋqä äpmamiŋiyä-qe,
hiunji iqueŋi, iquaqu näueqä imäkŋgiyi.
13-14 Ique aŋgi wimeqaŋga, Pailoti iqu hiqäva-imäkqä naqä iquauŋqätä,
ämaqä naqä iquauŋqätä, qokä-apäkä iquauŋqätä, tääqä ätuätä aquvä
ämaqiyäqe, tii ätukqe. “He Ämaqä Tquenyqä nyitä kukŋuä jänä
imäkatuŋquä ätuma äpäpu, tii ändquwiqä. ‘Ämaqe, qu gapmanqä
iquauŋi hŋgisanä itquapŋqe, Ämaqä Tqu quvaqä kŋuä indqäŋqe qui
imäkätqänä.’ Iŋäqe, nätmatqä he ändquwiŋqe, nyi hiqä hiŋuä iqiŋi
yatŋqä ämitmäŋganji, Iqueqä suqä quvqe mämoqumueqä iqänä.
15 Itaŋga Heroti iqu-pqe mämoqumueqä itä, nenyqä aŋgi ändowatqiyä.
Ne Ique pizqä päsatuŋquä diŋqe, Iqueqä quvqe, hma etaŋgi äqunäŋueä.
16-17 Iiŋiŋqe, nyi täŋä-huŋqenä äwimi, hiŋuinä qunäwatmqänä.”
18 I tquaŋga, qu eeqänäŋi, maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu, “Ämaqä Tqueŋi,
pizqä äpäsätnä, Baräpasi iqueŋi nenyqä vquatäwatiyä!” ätukuwi.
19 Baräpasi iqu, Jerusälemäŋi, gapmanqä iquatä mäkä äunäpu, ämaqä
pizqä päsqaŋgi, guä äpmuatekuwä iquvi.
20 Iŋganji, Pailoti iqu Jisasi Ique ävquatäwatätŋqeŋqä wiŋgaŋgi, aŋgu
ätukqe.
21 Iŋäqe qu maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukuwi. “Zä-huätatä hueyä! Zä-
huätatä hueyä!”
22 Ga aŋguŋi, “Suŋqäwä? Iqu suqä quvqe, äki imäkätŋqäwä? Ne Ique
pizqä päsatuŋquä di, nyi Iqueqä suqä quvqä hui mämoqumueqä iqä-qae,
täŋä-huŋqenä ävätmä, hiŋuinä qunäwatmqänä” ätukqe.
23 I tquaŋgqä-qe, qu maŋä yäŋänäqŋqä, “Jisasi Iqueŋi pizqä päkiyä!”
ätqua äupiyi, iqueqä maŋi mändi äkittqäkuwi.
24 Iŋi Pailoti iqu, “Iquauä äwiŋqä dunä qänaknä wimqeqä” ätŋgqe.
25 Ämaqä, gapmanqä iquatä mäkä äunäpu, huizique äpäkkqä iquenyqä
ätukuwiŋqe, Pailoti iqu iqueŋi ävquatäwatkqe. Itaŋga Jisasi Iqueŋi,
iquauä äwiŋqä iu qänaknä itä, ämaqä päsqä iquauqä hipa iu äwikqe.

Qu Jisasi Ique zä-huätatä äuekuwiŋqä†

26 Qu Jisasi Ique ätuma äwäpu, ämaqä Saimonä Sairinisaŋä iqu, aŋä-
himqä iuŋqä tä pätqätaŋgi a äkiqätäpu, zä-huätatä huŋqe, ique quamä
äwiwätäpu, “Jisasi Ique qänaki wivändiyä” ätukuwi.
27 Iqua Ique ätuma wätqätaŋguwäŋganji, qokä-apäkä kuapänä Ique
qänaki äwivändkuwi. Iquautaŋä apäkä kuapänäŋä hiua, pmapqä ipu,
kŋuä äqiyäpu, qänaki äwivändkuwi.
28 Qu iiŋä iqaŋguwäŋga, Iqu qänaki hiŋuä ämoqunätä, “Apäkä
Jerusälemätaŋä iuenä, Nyinyqä kŋuä maqiyqä pambiyä! Hiqä-hiuäŋqätä,
hiqä ymeqäŋqätä qäpiyä” ätukqe.
29 “Qakui tiinjqä. Hea qänakndaŋäŋganji, qu tii tpnuwi. ‘Apäkä qokitqä
iuatä, ymeqä manyquä iuatä, ymeqä aŋuä mävqä iuatä, qu quwqä-quwä
aquvänä iqäuä.’

† **23:25** Matiu 27:32-44; Makä 15:21-32; Jonä 19:17-27

30 Hea iŋganji, ‘*Qoqoŋä iquenä, he qua täqi äpäknäpu, ktqä naqumuätäpiyä*’ tpnuwiqä.‡
31 Ii tiinjqä. Täŋganji qu zä eqä-täŋä eŋqä-paŋä-qunä, suqä tä nyimäkätqäŋuwi, iŋi suqä quvqä imäkqä, zä yäuä äpitŋqä eŋqä-paŋä iquauŋi, suqä äki iwimäkpnuwäŋqäwä?” ätukqe.
32 Itaŋga Iqutä anäŋi, qu suqä quvqä imäkqä hŋquaqui-pqe, pizqä päkpŋqä ätuma äukuwi.
33 Qu äupiyi, hipkä ‘Ämaqä nyuäŋiqä’ ätmiŋuwä iu ätimäupiyi, Jisasi Iquesä, suqä quvqä imäkqä iquaquisä, zä-huätatä äuekuwi. Ämaqä hŋquqqu, Iqueqä hipa ämuaŋgisa, huiziqueŋi, hipa qunamäuqäŋgisa äuekuwi.
34 Ae äueqaŋguwäŋganji, Jisasi Iqu, “Apiquki, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäuvä. Nätmatqä tä nyimäkquwiŋqe, qu maqŋqeqä” ätukqe. Iŋganji qu Iqueqä gquetä ämuasmäŋqetä iwäsäupu, kikiŋä mapŋqä häŋä ikuwi.
35 Jisasi Iqu zä-huätatä huŋganganji, qokä-apäki hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwi. Ämaqä naqä iqua, Ique äkasuwä ätuäpu, “Iqu ämaqä huiziuŋi häŋä iqumuatqä-queqä. Itaŋga Iqu Kraisi, ne mineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä Iqu etaŋgutqe, Iqueqä-kiuä häŋä iqumuatnänä” ätukuwi.
36-37 Itaŋga mäkä-iqä iqua-pqe, Iqu-täŋä qäqiqi äpäpu, äkasuwä ätupiyi, wainqä-eqä yäŋänäqŋqä äväpu, “Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iquki etaŋgutqe, Tqä-täuä yätamäkqä inyä” ätukuwi.
38 Itaŋi Iqueqä nyuäŋä haqä yäŋiŋi, tuwaŋuä tiiŋä äqäkuwi. “Ämaqä Tqu, Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä.”
39 Itaŋga ämaqä quvqä Jisasi Iqutä zä-huätatä anä äuekuwä iquaqu, huiziqu äkasuwä tiiŋä ätukqe. “Si Kraisi, ne äminesŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä äkikqä Iqukitanä? Si Qäquki etaŋgutqe, yätamäkqe, Tqä-täuä änyätnä, ye-pqe inä yesŋqeqä” ätukqe.
40 I tquaŋga, ämaqä huiziqu qätä äwiyäqe, äkasuwä tii ätukqe. “Haŋä-iqä Iqu ämeqä-pa, si-pqä inä ämenyä. Si iiŋä ätätŋäŋganji, Goti Hanjuwä Iquenyqä zä makiŋqä iqiyä?
41 Yeqä suqä quvqä imäkqeuta, haŋä-iqä tä meqaŋgueetaŋi, qu qäyunä yemäkqäuä. Iŋäqe Ämaqä Tqu, suqä quvqä maiqueqä” ätukqe.
42 Iqueŋi qäpu ätuäqe, “Jisasi Iquki, Si Ämiqä Naqä äpmetŋäŋganji, nyinyqä kŋuä indqäŋgtŋqä” ätukqe.
43 Ga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Nyi naqä-qakuä äktqä. Täŋganji, si Nyitä qäukuä yäŋiŋi anä pmeŋqueä” ätukqe.

Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä§

44-45 Hiunji quemisqeuta, awiyqä 3 klokŋganqä, mäptqä we mauŋqä itä, qua eeqänäŋä iuŋi hea äwäkqe. Iŋganji, yuä naqänäŋä hiqäva-imäkqä aŋä yäŋgisa imaknmiŋqe, iŋgi-iŋgi äpkŋga äpäwäkqe.
46 Iŋganji, Jisasi Iqu tääqä yäŋänäqŋqä ätätä, “Apiquki, Nqä quuvqe, Tqä hipa iqi eqänä” ätukqe. E ätuäqe, qe äpäkoŋgqe.
47 Ae äpäkoŋganga, mäkä-iqetaŋä naqä iqu, hiŋuä e äqunäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeu ämamäutä, “Ämaqä Tqueä suqä quvqä imäkqe, aaŋqeqä. Ämaqä Jänänäŋä-queqä” ätkqe.

---

‡ **23:30** Hosiya 10:8 § **23:43** Matiu 27:45-56; Makä 15:33-41; Jonä 19:28-37

48 Ämaqä eeqäpnä hiŋuä qumbŋqä aquvä äqänmiŋuwä iqua, nätmatqä
ii timäuqaŋgi äqumbiyi, huäqä kiiŋä wuŋgaŋgqetaŋi, quwqä quikuiu
ptqä äpäknäpu, aŋämqä aŋgi äukuwi.
49 Iŋäqe Jisasi Iqueqä käyämaqä iquatä, apäkä ique Galilisa
äwivändkuwä iuatä, qu nätmatqä tä timäuqaŋgqeŋqä kiŋä näŋisa hiŋuä
äqumbu ätqäumiŋuwi.

*Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä**

50-51 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe Josepä ique. Iqu
Israitqä iquauqä aŋä-himqä Arämatiyataŋä ique. Iqu ämaqä jänä-ŋu eä,
Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä hiŋuä äqänä äpmamiŋqe. Iqu Israitqä
iquauqä ämaqä naqä iquautaŋä-que. Iŋäqe, ämaqä naqä huizi iqua, Jisasi
Ique qui imäkpŋqeŋqä kŋuä indqänätqätaŋguwäŋga, iqu, “äŋguiqä”
matqä imiŋqe.
52 Jisasi Iqu ae äpäkoŋgaŋga, iqu Pailoti iquenyqä äwäqe, Jisasi Iqueä
huiwiŋqä ätukqe.
53 Pailoti iqu, “Yqä mayä” tquaŋga, iqu Jisasi Iqueä huiwi zä-huätatä
äuekuwiuta äma äpätä, yuä huäqä äutätä, ämaqä qua ptŋqä iu ekqe.
Ämaqä wiqä iuŋi, hikä mŋä ae ätäpqiyäŋuwä-qe, iuŋi ämaqä hŋque pŋqä
maeqä iŋuwi.
54 Hiunji iqueŋi, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä näwenyä imäkqäŋganji.
Mä Josepä iqu ii imäkqaŋgaŋi, Sämbatqä timäutŋqä ikqe.
55 Itaŋga apäkä Galilisa Jisasi Iqutä anä äpkuwä iua, “Josepä iqu, Jisasi
Iqueä huiwi qua äkiu pŋqä eäŋqutiyä. Ä äänä itä eäŋqutiyä” tpu, hiŋuä
qumbŋqä, Josepä ique qänaki äwivändkuwi.
56 Hiŋuä ae äqumbiyi, äväma äwäpu, marasinqätä, wetqä jinaŋä-
weqätä näwinyä imäkepiyi, hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, suqä ätäŋqä duŋi
qänaknä ipu, hapä äpmamiŋuwi.

24

*Jisasi Iqu, qua buta aŋgi ävaukqeŋqä**

1 Hiunji hapä pmeqä ae äpäwqaŋgaŋi, ziŋuä matqäŋgaŋi, apäkä iua
nätmatqä näwinyä ae imäkekuwi ämapiyi, ämaqä qua ekuwä duŋqä
äukuwi.
2-3 Qu iqi ätimäupiyi, hikä qua hovqä iuŋi mäpmäwänätaŋgi äqumbiyi,
yäpä yäŋgisa äpeyäpu, Naqä Jisasi Iqueqä huiwi mäwiqä itaŋgi
äquŋguwi.
4 Qu iiŋä äqumbiyi, kŋuä kuapänä indqänäpu pmetaŋguwäŋga, ämaqä
hŋquaqu, gquä hämänäŋä we-huŋqä ipŋqä, qäqiqi maqänä ätqäukiyi.
5 I tqäuqaŋgiyäŋga, apäkä iua zä ipu, hipeŋuä qua bu epu äpmakuwi.
Itaŋga ämaqä iquaqu tii ätukiyi. “Ämaqä häŋä Iquenyqe, he ämaqä pizqä
iqua wiqeuŋi, suŋqä qävqä itqäŋäuä?
6 Iqu täqi mäwiqä inä, ae ävauqeqä. Mä Galili du yqänä äpmeqäŋga,
kukŋuä etkqeŋqä kŋui aŋgi hiyätŋqeqä.
7 Iqu tiiŋä äyä etkqeqä. ‘Qu Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, suqä
quvqä imäkqä iquauä hipa iqi wipnuwiqä. Itaŋga qu Ique zä-huätatä
huepnuwiqä. Hea hŋquaqu äwitqe, hŋquququeŋi aŋgi vauniqeqä’ ”
ätukiyi.
8 I tquaŋgiyäŋga, iua Jisasi Iqu ätukqeŋqä kŋuä äwimakqe.

---

* **23:49** Matiu 27:57-66; Makä 15:42-47; Jonä 19:38-42 * **24:** Matiu 28:1-15; Makä 16:1-11; Jonä 20:1-18

9 Iua iuŋi äväma äupiyi, ämaqä 11 iquautä, ämaqä huizi iquautä,
nätmatqä hiŋuä äquŋguwiŋqä awä ätukuwi.
10 Apäkä, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau,
kukŋuä ätukuwä iua, ii tiiŋi. Mäliya Maktälataŋä ii, Jonai, Mäliya Jemisi
iqueqä känäu, itaŋga apäkä huizi iuautä anä äpmamiŋuwä iuatä, iuayi.
11 Apäkä iuauqä kukŋuiŋqe, ämaqä iqua, "Kukŋuä qämä-qämä iŋqä
änatqäuä" kŋuä vqaŋgi, quuvqä maeqiyqä ikuwi.
12 Quuvqä maeqiyqä ipiyitaŋi, Pitä iqu pämä ätqäuqe, qua ekuwä
iuŋqä tnäŋä äwäqe, qoŋä äuktäutä, yuä huäqä äutäpu ekuwinä witaŋgi
äquŋgqe. Iŋgaŋi iqu nätmatqä iiŋä äqunätäqŋqä kŋuä kuapänä in-
dqänätä, aŋgi äukqe.

Ämaqä hŋquaqu, Emiyasiŋqä äukiyiŋqä†

13 Itaŋga hiunji asä iqueŋi, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqu, aŋä-
himqä hmbinyqä äumiŋiyi. Aŋä ipiyqä yoqe, Emiyasiyi. Jerusälemätaŋi,
kiŋä namji (11 kilomita).
14 Iquaqu qaŋä äwäsiyäŋgaŋi, nätmatqä eeqänäŋä ii ätimäukqeŋqä
kukŋuä ätqämuiŋiyi.
15 Iquaqu yatŋqä iŋgäwätqätaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu iquaqu-täŋä qäqiqi
äpätä, qaŋä anä äumiŋuwi.
16 Iquaqu Jisasi Ique hiŋuä äqunyiyä-qe, "Tä, Jisasi Iqueqä" kŋuä
mindqäŋqä ikiyi.
17 Iŋi Iqu iquaqui tii ätukqe. "Qe qaŋä äpäsiyäŋgaŋi, squä-suaŋqä
tätqäŋinyqä?"
Iqu yatŋqä e vqaŋga, iquaquvqä hipeŋui huäqä-huŋqä-quaqu
ätqäukiyi.
18 Itaŋi, iquaquisaŋä hŋqu, iqueqä yoqe Keleopasi iqu, kukŋuä kimaŋi
tii ätukqe. "Ämaqä, aŋä-himqä huitaŋä-huitaŋä Jerusälemäŋi kuapänä
äpmeŋuwä iutaŋi, nätmatqä täŋga ätimäuqeŋqe, Sinä qätä mäwiyqä
iŋätanä?" ätukqe.
19 Iqu i tquaŋga, Jisasi Iqu, "Squä nätmatqäwa?" ätukqe.
Iquaqu kimaŋi, "Nätmatqä Jisasi Nasäretqätaŋä Ique äwimeqeŋqä
ätqueä" ätukiyi. "Iqu hiŋuä-tqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqisä,
qokä-apäkä iuqä hiŋuä iqisä, wäuŋuätä kukŋuätä, yäŋänäqŋqä imäkqä
Iqueqä.
20 Neyaqä hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä naqä huizi iqua-pqätä,
qu Ique päkpŋqä kukŋuä ämitäpu, ämaqä iquauqä hipa iu ävquwiŋqätä,
Ique zä-huätatä äuequwiŋqätä, ätätqäŋueä.
21 Kiŋganäŋi ne Ämaqä Iquenyqe, kŋui tiiŋä indqänätuŋque. 'Ämaqä
Tqu, qokä-apäkä Israitqä iqune aŋgi inätumeqä Iquvqä.' Itaŋgi kukŋuä
hŋqu inänji. Qu Ique äpäsquwäŋgaŋi, hea hŋquaqu ae äpäwqe, hŋqu
täsuänä.
22-23 Iŋi täŋgaŋi, apäkä nesaŋä hnjua, yäuŋuä-yäuŋuä iŋqä inemäkqäuä.
Zä-hiŋuä maqŋqäŋga, qua equwä duŋqä äwäpu, Iqueqä huiwi hiŋuä
moquŋqä ipiyi, ne änemepu tii änatqäuä. 'Ne Goti Hanjuwä Iqueqä
eŋätqä hŋquaqunä äqunäŋunä. Iquaqu, "Iqu häŋä äpmenä" änatqinyqä'
änatqäuä.
24 Itaŋga ämaqä nesaŋä hŋqua, qua equwä iuŋqä äupiyi, apäkä iua
änatquwä-pa, e äqunäŋäuä. Iqua Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä iqäuä" ätukiyi.
25-26 I tquaŋgiyäŋga, Iqu kimaŋi, "Qeyaqä kŋuä indqäŋqe, hman-
jqä" ätukqe. "Kukŋuä hiŋuä-tqä iqua ätkuwä eeqänäŋi, naqä-qakuä

† **24:12** Makä 16:12-13

ätimäuqeŋqe, suŋqä maqŋqä eŋinyqä? Qu Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu
ämineyätŋqä ätekqä Iquenyqe, ‘Täŋä-huŋqä tä ganä ämeqe, qänakndaŋi
yoqä naqä meniqeqä’ äqäkuwiqä” ätukqe.
27 I ätuäqe, Iqu kukŋuä Mosisi iqutä, hiŋuä-tqä eeqänäŋä iquatä, bukiu
äqiyäuŋuwiŋqä ätipäqiyätä, awä ätukqe. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu
Iqueqä-kiuäŋqä ätä äqänäŋqeŋqä, qakuä eeqänäŋi ämotquakqe.
28-29 Iŋgaŋi qu aŋä iquaqu pmayŋqä-täŋä qäqiqi ätimäupiyi, Jisasi Iqu
äwätŋqä imäkŋgaŋga, iquaqu, “Mäptqä ae äwiqe, hea hiätŋqä iqäqä-qae,
Si yesä anä pmetuŋqueqä” ätukiyi. I tquaŋgiyäŋga, Iqu iquaqutä anä
pmapŋqänä, aŋä yäpä yäŋgisa äpaqukqe.
30 Qänakŋi, Iqu buayä bŋqä, iquaqutä iquvaŋiu anä äpmapiyi, Iqu buayä
ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä ‘äŋguiqä’ ätäqe, äkutätä, iquaqui vätŋqä
ipäqäkqe.
31 Iqu ävätŋqä iqaŋga, iquaquiyqä hiŋui äŋguä äqänyiyi, “Tqu, Jisasi
Iqueqä” näqŋqä ämakiyi. Iŋgaŋi Iqu maqänä imatneqaŋga, iquaqu
Iqueŋi, hiŋuä mäquŋquä ikiyi.
32 E imatneqaŋga, iquaqu, “Ne hänaqeu äpätaqäŋgaŋi, Iqu ye
kukŋuä äyätapätä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi kukŋuä qakui
ämäyätqueqaŋgqäŋga, yeyaqä äwqe, tä hänaqä eŋqä-pa äyasqeqä”
ätŋgiyi.
33 I ätniyi, iquaqu Jerusälemäŋqä aŋgumä maqänä äukiyi. Iqi ätimävi,
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 11 iquatä, ämaqä huizi iquatä, aquvä äqämbu
pmetaŋgä äwimakiyi.
34 Äwimeqaŋgiyäŋga, qu iquaqui, “Naqä-qakuiqä. Naqä Iqu aŋgu
ävautä, Saimonä ique äwimeqiyä” ätukuwi.
35 Itaŋi, iquaqu nätmatqä eeqänäŋä hänaqä du äwimakqeŋqä awä
ätukiyi. Itaŋga iquaqu, “Ye Iqueŋi, buayä yätapqaŋganä hiŋuä
äqunäŋueä” ätukiyi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äwimakqeŋqä‡

36 Qu kukŋuä i tqämanätqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqu iquauä awä iqi
ätqäukqe. I ätqäuqe, “Heqä äwqä haŋuä enyänä” ätukqe.
37 I tquaŋga iqua yäuŋuä ipu, ‘Hikuapqeqä’ ätäpu, zä ikuwi.
38 Iwä Iqu tii ätukqe. “Äwqä haŋuä miŋqä, kŋuä kuapänä suŋqä
indqänäpu pmeŋäuä?
39 Nyaqä hipaitä, yukitäŋi, hiŋuä qumbiyä. Ii nyinjqä. Nyaqä huiwiu a
äminyiyäpu, näqŋqä mapiyä. Nyi guwä-täŋä, yäŋä-täŋunjqä. Hikuapqä
iqua, iiŋäqua manä” ätukqe.
40 Iqu iiŋä ätuäqe, Iqueqä hipaetä, yukitä ämotquakqe.
41 Iqua aquvänä ipiyä-qe, “Naqä-qakuätiyä? Quaŋgitiyä?” kŋuä
indqänätqätaŋguwäŋga, Iqu, “He buayä hui ämeŋäuä?” ätukqe.
42 Iqu e tquaŋga, iqua hämapäkä häkiyä äyäqäkuwi, hŋgiŋi, Ique
äwikuwi.
43 Iqu ämotauqe, iquauqä hiŋuä iqisa äŋgqe.
44 Iŋgaŋi, Iqu tii ätukqe. “Nyi hesä yqänä äpmamäŋgaŋi, ‘Kukŋuä
eeqänäŋä Nyinyqä, bukä Mosisi iqu äqäkqeutä, hiŋuä-tqä iqua
äqäkuwiutä, apqä tqä iqua äqäkuwiutäŋi, ii naqä-qakuinä timäuniqeqä’
äyä etmiŋqeqä” ätukqe.
45 Iiŋä ätuäqetaŋi, iqua Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqeŋqä
qakuä eeqänäŋiŋqä näqŋqä mapŋqä yätamäkqä äwikqe.

‡ **24:35** Matiu 28:16-20; Makä 16:14-18; Jonä 20:19-23

46 Ga tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä
ätä äqänänä. ‘Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ämeyätŋqä ätekqä Iqu, täŋä-
huŋqä meŋqiyä. Itaŋga qua äptepqä duŋi, hiunji hŋquaqu äwitqe,
hŋquququeŋi, aŋgi ävauŋqiyä.
47 Itaŋga ämaqä eeqänäŋä iuŋi, qu Iquenyqä awä tpuŋqäuä. Ämaqe,
quwqä kŋuä äkunmäkmbu, suqä quvqe ävquatämäuqeŋqätä, Goti Han-
juwä Iqu äwqä haŋuä imäknätä, quwqä suqä quvqe huätä mamäuqeŋqätä
awä tpuŋqäuä. Kukŋuä awi, Jerusälemä iu ganä tpuŋqäuä’ ätä äqänänä.
48 He nätmatqä tä hiŋuä äquŋguwiŋqe, awä-tqä-quenä epŋqeqä.
49 Nätmatqä äŋguänäŋä Apiqu etapäniŋqä ätkqe, Nyi henyqä
ändowatmqänä. He, yäŋänäqŋqä qäukuä haqä yätutaŋi emetqäŋgaŋqä,
aŋä-himqä täu pmetpŋqeqä” ätukqe.

Goti Iqu, Jisasi Ique, qäukuä yätuŋqä ätuma ekqeŋqä§

50 Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, aŋä Betani
iuŋqä ätuma äukqe. Iqi ätimäupiyi, Iqueqä hipa haqä yätqä eätä, Goti
Hanjuwä Iqu, iquau äŋguä miwiyätŋqeŋqä tääqä ätukqe.
51 Iqu e ätuäqe ävämeqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu qäukuä haqä yätuŋqä
ätuma qe ekqe.
52 Iŋgaŋi iqua qoŋä äuktäupu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupiyi,
aquvänä ipu, Jerusälemäŋqä aŋgi äukuwi.
53 Iŋgata-tiŋi, iqua hiunji ique-ique, hiqäva-imäkqä aŋä ququawiu
äpmapu, Goti Iquenyqä “äŋguiqä” ätäpu, Iqueqä yoqe, haqeqä
ämamäumiŋuwi.

§ **24:49** Makä 16:19-20, Wäuŋuiŋqä 1:9-12

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi,
Jonä
iqu äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ique äqäkqe, Jonä iqu, Jisasi Iqueŋqe, “Goti Iqueqä Kukŋuä Iqu ämaqä-qu eätä, neyaqä awä iqi äpmenä” ätkqe. Itaŋga Jonä iqu, tiiŋäŋqä äwiŋgqe. Qokä-apäki, qu Jisasi, Goti Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, quuvqä eqiyäpu, ga qu näqŋqä tii hepŋqänänyä. Ämaqä, Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä iuta, ämaqä-qune aŋgi inetmetŋqä ändowatkqä iqu, ii Jisasi Iquvi. Itaŋga Jonä iqu näqŋqä tii eä, Iqueqä tuwaŋuä tä, i äqäkqe. Ämaqe, qu Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämitpqe, qu häŋä hea ique-ique äŋguänä pmeqe mapnuwäŋqä. (20:31 hiŋuä qunyä).

Hiŋuiqäŋi Jonä iqu, “Jisasi Iqu, Kukŋuä Goti Iqutä kiŋganä anä äpmamiŋqä Iquvqä” änatkqe. Iwä qänakŋi Jonä iqu tiwiqe, Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi, imäkmiŋqeŋqä ätkqe. Ii ne hiŋuä näqŋqe, tii eatuŋque. Jisasi Iqu, ämaqä, Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä iuta, ämaqä-qune aŋgi inetmetŋqä ändowatkqä Iquvqä. Ga Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iquvi. Itaŋga Jonä iqu, Jisasi Iqu, ämaqe mimäkqänäŋä di imäkmiŋqä iutaŋä qakuiŋqä-pqe, inä änatkqe. Iutaŋi ne hiŋuä tii ae äyä äqunäŋque. Ämaqä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyäpu, Ique qänaki äwivändkuwi. Ä ämaqä hui, quuvqä heqiyqäŋqe, mäwiŋqä ikqe.

Itaŋga saptä 13-17 iuŋi, Jonä iqu tiwiqe, Jisasi Iqueqä himä-wiuŋqä iqua, a kiqätpŋqä ikuwäŋga, nätmatqä heatqä iŋga ätimäukqeŋqä ätkqe. Iŋgaŋi Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä äpme, iquauŋi, kukŋuä äŋguä hui inä ätumiŋqe. Qänakŋi, himä-wiuŋqä iqua, Jisasi Ique a äkiqätäpu, kukŋuä ämitäpu, Iqueŋi zä-huätatä äuekuwi. Itaŋga kukŋuä yäpaki, Jisasi Iqu aŋgi ävauqaŋgaŋi, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Ique hiŋuä äquŋguwiŋqeyi.

Nätmatqä hŋquenyqe, ne Jonä iqueqä bukä iu hiŋuä kuapä äqunätuŋque, ii qokä-apäkä iuqä suqä häŋä pmapŋqä dutaŋi, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä eŋqä-pa ätkqeyi. Iŋi kukŋui, yuŋuiŋqä, eqeŋqä, bretqeŋqä, we-huŋqeŋqä, guä wainqeŋqä, itaŋga, sipsipqä miqeŋqe, ne hiŋuä äqunätquŋu.

Kukŋuä häŋä-pmeqä-täŋiŋqä

1 Qua tqu mimäkqä änyä etaŋgaŋi, Kukŋuä Iqu ganä äpmamiŋqe. Itaŋga Kukŋuä Iqu, Goti Hanjuwä Iqutä anä äpmamiŋqe. Kukŋuä Iqu, Goti Hanjuwä Inäŋä-quvi.

2 Aiŋga nätmatqä mimäkqä änyä etaŋgaŋi, Kukŋuä Iqu, Goti Hanjuwä Iqutäŋi anä äpmamiŋqe.

3 Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä imäkätäqäŋgaŋi, nätmatqä eeqänäŋä Kukŋuä Iquesanä imäkkqe. Hänaqä huiziutaŋi, nätmatqä hui, mimäkqä pa ikqe.

4 Iiŋä etaŋgi Kukŋuä Iqu, häŋä-pmeqä quatä Iquvi. Itaŋga häŋä-pmeqä tqu, qokä-apäkä iuqä We-huŋqä Vqä Iquvi.

5 We-huŋqä Iqu, hea witaŋgqeuŋi, we eumäkätqätaŋga, hea iqu, Iqueŋi
mämäwqätäuqä itŋqe.
6 Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋque ändowatkqe. Iqueqä yoqe, Jonä iquvi.
7 Jonä iqu iŋgaŋi, We-huŋqä Iquenyqä qokä-apäkiu awä tquaŋgi, qu
iqueä kukŋui qätä äwiyäpu, We-huŋqä Iquenyqä quuvqä heqäpŋqeŋqä
äpkqe.
8 Jonä iqu We-huŋqä Iqu maetqe, iqu We-huŋqä Iquenyqä awä tuätŋqä
iquvi.
9 I tätqätaŋgaŋi, We-huŋqä naqä-qakuä qokä-apäkä eeqänäŋä we
wumäkquätŋqä Iqu, qua täuŋqä pätŋqä imiŋqe.
10 Kukŋuä Iqu qua täu äpmeŋqe, qua tqu Goti Hanjuwä Iqu Kukŋuä
Iquesanä qäyä imäkkqäŋqä, qua täu äpmapiyä iqua Kukŋuä Iquenyqe,
yoqä mäwqueqä ikuwi.
11 Iqu Iqueqä quae qäyä timäuqaŋgi, quvämaqä iqua, Iqueŋi mitmeqä
danä ikuwi.
12 Iŋäqe, Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, itmakuwä iquauŋi, Kukŋuä Iqu qu
Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä timäupŋqä imäkkqe.
13 Qu Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä ätimäuquwi, qu hiŋgi ämaqä qua
täutaŋä hŋqu hemeqaŋgi ätimäuquwä maetqe, Kaniqu Goti Hanjuwä Iqu
imäkqaŋgi ätimäuquwi.
14 Kukŋuä Iqu, täkä ämaqä ne eŋqä-paŋä-qu imänätä, neyaqä awä iqi
äpmamiŋqe. Iqu ämaqeŋqä kuapä äwinyätä äŋguä Iwimäkqä-qu eä,
itaŋga naqä-qakuänäŋiŋqä Motqueqä Iquvi. Itaŋga Ymeqä Kiuänäŋä Iqu,
Iqueqä Kaniquesa yäŋänäqŋqä ämeqäqä di, ne hiŋuä äqunäŋque.
15 Iiŋä etaŋgi, Jonä iqu Iquenyqe awä-tqä-quvi. Maŋä yäŋänäqŋqä tii
ätukqe. “ ‘Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki pätŋqä Iqu, Iqueä yoqe, nyaqeuŋi
ämäwqätäuŋqiyä’ etätŋqä Iqu, Iqu tä Qäquvi. I ätätŋqe, quati tiiŋä
etaŋgiyi. Nyi nipai manyinyquäŋgaŋi, Iqu äpmamiŋqeqä” ätukqe.
16 Iqu ämaqeuŋqä kuapä äwinyätä äŋguä Iwimäkqä-qu eä, neŋi
nätmatqä äŋguänäŋi, tätä änätapätqäuä.
17 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqe, ne Mosisi iquesa ämequä äyuwä. Goti
Hanjuwä Iqueqä ämaqeŋqä äwinyätä äŋguä iwimäkqeŋqätä, Iqueqä suqä
naqä-qakuiŋqätä näqŋqe, Jisasi Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu
atäuŋuä ikqä Iquesa ämeque.
18 Ämaqä-pqä hui Goti Hanjuwä Iqueŋi hiŋuä ae äqunätqäŋuwä hmanji.
Iŋi Iqu Goti eä, Ymeqä Hŋqunäŋä, Kaniqutä anä äpmanyä Iqu, neŋi Goti
Hanjuwä Iquenyqä ämänätqueqi.

*Jonä asŋä-qäyqä iqueŋqä**

19 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminuwä iquauqä naqä iqua, ämaqä
Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-qäyqä hŋquatä itaŋga, Iqueqä aŋiu
wäuŋuä imäkqä hŋquatä, Jonä iqueŋi, “Si tqukikä?” ätuäpu, ique yatŋqä
wipŋqä, Jerusälemäta dowatqaŋguwäŋga, Jonä iqu awä tii ätukqe.
20 Iqu qätenä mäwiyqä itä, äti tii ätukqe. “Nyi Kraisi ne ämineyätŋqä
Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iqunä maetqenä” ätukqe.
21 “Iŋi si tqukikä? Si Laisa iquki maeqä enä?” ätuäpu yatŋqä äwikuwi.
I tquaŋguwäŋga, Jonä iqu, “Nyi Laisa iqunä maetqenä” ätukqe.
“Iŋi Mosisi iqu hiŋuä-tqä hŋquenyqä ätkqe.† Si qäquki maeqä enä?”
ätuäpu yatŋqä vqaŋguwäŋga, iqu “Oeyä” ätukqe.

---

* **1:18** Matiu 3:1-12; Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18 † **1:21** Kukŋuä-suqä 18:15, 18

22 Iqu “Oeyä” i tquaŋgaŋi, “Ämaqä ne änandowatquwä iquau aŋgumä
äwätanä tuatuŋqueŋqe, si tquqiyi? Iŋi si tqä-täuŋqe, äänä ttŋqäwä?”
ätukuwi.
23 I tquaŋguwäŋga, Jonä iqu kukŋuä hiŋuä-tqä Asayä iqu ätkqeuŋi,
ämetä ätukqe.
*“Nyi ämaqä aŋä avqŋqä imda maŋä ätätmä, ‘Naqä Iqueqä hänaqe
jänänä imäkpiyä’ tqä iqunjqä.”*‡
24-25 I tquaŋguwäŋgaŋi, ämaqä i ändowatkuwä Parisi iqua, iqueŋi
yatŋqä ämipu tii ätukuwi. “Si Kraisi Iquki maeqä eäŋnä, Laisa iquki
maeqä eäŋnä, itaŋga hiŋuä-tqä iquki maeqä eäŋi, iŋi si ämaqä asŋi, suŋqä
qäyätqäŋinyä?” ätukuwi.
26 I tquaŋguwäŋga Jonä iqu, “Nyi asŋi, eqetä äqäyätqäŋänä. Iŋäqe,
heyaqä awä iqiŋi, hŋqu ätqäuä. Iquenyqe, he änyä maqŋqä eäŋäuä.
27 Iqu nyaqä tuwiu qänaki pätŋqä Iquvi. Itaŋga Iqueä yukä muasmäŋqä
quvätmŋqe, nyi äŋguänäŋunä maeqä iŋänä” ätukqe.
28 Kukŋuä iiŋi, eqä Jotänä yätäqä näŋgisa aŋä-himqä Betani iu ätŋguwi.
Iqiŋi, Jonä iqu ämaqä asŋä äqämiŋqe.

Goti Iqueqä Sipsipqä Meqä Iquenyqä

29 Kukŋuä i ätŋguwä awiŋgaŋi, Jonä iqu, Jisasi Iqu iquenyqä pqaŋgi
äqunäqe, “Goti Hanjuwä Iqueqä Sipsipqä Meqä, ämaqä qua täutaŋä
iquauqä suqä quvqä huätä mamäuqä Iqu, Täsqukänä” ätukqe.
30 “ ‘Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki pätŋqä Iqu, Iqueä yoqe nyaqeuŋi
ämäwqätäunä’ ätätmä, itaŋga ‘Nyi nipai manyinyquäŋgaŋi, Iqu ganä
äpmamiŋqeqä’ ätätŋqä Iqu, nyi Ämaqä Tquenyqä ätätŋqeqä” ätukqe.
31 “Ämaqä Tquenyqe nyi maqŋqä ekqä-qe, Israitqä iqua Iquenyqä
näqŋqä hipŋqeŋqä äpätmä, eqetä asŋi i äqäyätqäŋänä” ätukqe.
32 Jonä iqu iqueqä hiŋuitä hiŋuä äquŋgqeŋqä, “Qäukuä yätutaŋi, Dŋä
Äŋguä Iqu yŋŋä-heeqä eŋqä-pa äpäqe, Iqutä pmeqaŋgi§ äqunäŋqeqä”
ätukqe.
33 “Ämaqä Tquenyqe nyi änyä maqŋqä ekqä-qe, nyi asŋi eqetä qämqä
änändowatkqä Iqu tii ändkqe. ‘Si tqä hiŋuitä Dŋä Äŋguä Iqu äpätä,
ämaqä hŋqutä pmeqaŋgi äqunäŋi, Ämaqä ii Qäqu, ämaqeu Dŋä Äŋguä
Iqutänä asŋä qiyäniŋqe, Qäqueyqä,’ ändkqeqä” ätukqe.
34 “Nyi ŋqä hiŋuitä hiŋuä äqunäŋqä etaŋgi, nyi he i etqä, ‘Tqu Goti
Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Qäquvqä’ ” ätukqe.

Ämaqä hŋqua, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwiŋqä

35-36 Aŋgumä awiŋga-mändaŋi, Jonä iqu iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä hŋquaqutä ätqäupu, Jonä iqu, Jisasi Iqu sä
mäwqätäuqaŋgi äqunäqe, “Goti Hanjuwä Iqueqä Sipsipqä Meqä Iqu,
Näŋqiyqukuänä” ätukqe.
37 Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaqu i tqaŋgi äwiyi, iquaqu Jisasi
Ique qänaki äwivändkiyi.
38 Iŋgaŋi Jisasi Iqu qänaki hiŋuä ämamäukqe, iquaqu Ique qänaki äyä
wivändätaŋginyä äqunäqe, “Qe suŋqä qeŋgaŋgikä?” ätukqe.
I tquaŋga iquaqu, “Lapai iquki, si äŋgi äpmanä ikitqäŋinyä?” ätukiyi.
Kukŋuä ‘Lapaiqä’ ätnäŋqä tqu, ‘Näqŋqä-vqä iqukiyä’ ätnä.
39 I tquaŋgiyäŋga, Iqu iquaquiŋi, “Qe Nyi äpmeŋqeuŋi, hiŋuä qun-
yiyäŋqänä äwanä” ätukqe.

---

‡ **1:23** Asayä 40:3 § **1:32** Matiu 3:16; Makä 1:10; Lukä 3:22

I tqaŋgi äwiyi, 4 klokä iuŋi, iquaqu Iqutä äupiyi, Iqu äpmamiŋqeuŋi
hiŋuä äqunäsinyä, hiunji iqueŋi Iqutä äpmakiyi.
40 Jonä iqu i tqaŋgi äwinyä Jisasi Ique qänaki äwivändkiyä iquaqu, hŋqu
Endru iquvi, Saimonä Pitä iqueqä käta-käŋguequ.
41 Endru iqu Jisasi Iqueŋi äväma, Saimonä iquenyqä ganä äwäqe, “Ne
Mäsayä iqueŋi hiŋuä äqunäŋunä” ätukqe. Kukŋuä Mäsayä ätnäŋqä iqu,
‘Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iqueqä’ ätnä.
42 I ätuäqe, Endru iqu iqueŋi Jisasi Iquenyqä ätuma äukqe.

Äwimeqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu Saimonä ique äqunäqe, “Si Saimonä
iqukiyqä. Tqä tniqueqä yoqe, ‘Jonäuä’ ätmiŋuwi. Tqä yoqe, ‘Sipasiuä’
qondŋqeqä” ätukqe. Yoqä iiŋi, Pitä-qe, asä qeyi. Yoqä iquaquvqä quati,
hikä äknänä ätnä.

Jisasi Iqu, hŋquaqui tääqä ätuätumakqeŋqä

43 Awiŋganŋi, Jisasi Iqu Galiliŋqä wätŋqä itä, Iqu Pilipä iquenyqä qävqä
äwäqe, iqueŋi, “Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe.
44 Pilipä iqu anŋä-himqä Betsaitä pmeqä-quvi. Iŋi Endrutä, Pitätä, anŋä
asitanŋä iquaquvi.
45 Itaŋga Pilipä iqu, Nataniyoli iqueŋqä qävqä äwäqe, tii ätukqe. “Mosisi
iqu, bukä kukŋuä-suqeŋqä ätnä qänätaŋgqä iu, ämaqä hŋquenyqä
äqäkqe. Itaŋga hiŋuä-tqä-pqä iqua, asä iquenyqä tuwaŋuä äqiyekuwi.
Ämaqä iqueŋi ae ämäqumuequnä. Iqu Jisasi, Josepä iqueqä hikŋä, anŋä
Nasäretqä-tanŋä-queqä” ätukqe.
46 I tquaŋga Nataniyoli iqu, “Änäändiyä? Anŋä Nasäretqätanŋi, nätmatqä
äŋguä hui timäuŋqutiyä?” ätukqe.
I tquaŋga, Pilipä iqu, “Si äpätnä hiŋuä qunyä” ätukqe.
47 Jisasi Iqu, Nataniyoli iqu Ique wimetŋqä iqaŋgi äqunäqe, Iqu
iquenyqe, “Israitqä naqä-qakui täsqukänä. Iqu suqä quaŋgä di,
mimäkqueqä” ätukqe.
48 I tquaŋga, Nataniyoli iqu, “Iŋi Si nyinyqe, näqŋqä äänä ämanä tnyä?”
ätuätä, Jisasi Iqueŋi yatŋqä äwikqe.
Yatŋqä e vqaŋganŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, tii ätukqe. “Pilipä iqu si
änyä äkimetŋqä iqaŋganŋi, Nyi si zä-eaqä iqueä quatä iqi pmetaŋgnä
äkqänäŋqeqä.”
49 I tquaŋganŋi, Nataniyoli iqu, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymequki eänä, itaŋga Israitqä iquneqä Ämäneyqä Naqä Iqukiyqä”
ätukqe.
50 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi siŋi, ‘Zä-eaqä iqueä quatä iqi pmetaŋgnä
äkqänäŋqeqä’ ktqaŋgqeŋqä, si quuvqä i eqinyä. Nyi iiŋä äktqe, ii wäŋqe.
Nätmatqä naqänäŋä hŋquauŋi, si qänaki hiŋuä qundŋqinyä” ätukqe.
51 Jisasi Iqu i ätuäqe, tii-pqä inä ätukqe. “Nyi he naqä-qakuä etqä.
Qäukuä qŋqanŋä äutänätä, Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä iqua, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueä haqeqisa äyäpu, äpäpu itqätaŋgpi, qumbŋqäuä”
ätukqe.

2

Jisasi Iqu, wainqä-eqä imäkkqeŋqä

1 Awiŋgatanŋä huiziuŋi, anŋä-himqä Kana, qua Galili iuŋi, qokä-apäkä
hiyaqu ämanyiyŋqä iqaŋginyä, Jisasi Iqueqä känae iu äpmamiŋqe.
2 Itaŋga Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, i
maŋganŋginyä iuŋqä kukŋuä tquaŋgä, iqua-pqe iu anä äpmamiŋuwi.

3 Wainqä-eqe qäpu hiqaŋga, Jisasi Iqueqä känae, “Qu wainqä-eqe qäpu
äŋgäuä” ätukqe.
4 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu, “Naye, si iiŋi suŋqä dnyä? Ŋqä ii imäkqeŋqe,
änyänjqä” ätukqe.
5 Iŋgaŋi Iqueqä känae wäuŋuä imäkqä iquauŋi, “He Iqu het-
qaŋgutqeunä imäkpiyä” ätukqe.
6 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä suqä hŋqu tiinji.
Goti Iqueqä hiŋuä iqi äŋguä hipŋqä diŋqe, qu asŋä äqänäpu akiyä
änymiŋuwi. Eqetäŋi, iiŋä imäkmbŋqe, hikiu iquqonämäupu, eqä-häkä
imäkkuwä 6 iqi ätqäumiŋuwi. Eqä-häkä iiŋä hŋqu iomäupqe, ämaqä
hŋqu kiqä-kiuänä mämeqe, 100 litä-quayi.
7 Känae i tquaŋga, Jisasi Iqu wäuŋuä imäkqä iquauŋi, “He häkä tquau
eqä equatimepiyä” ätukqe. I tquaŋga, iqua häkä iquauŋi, maŋguä
equatimäukuwi. 8 Iqua eqä i iomeqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “He täŋgaŋi
eqä hui iopu, ämaqä ymisaŋä miqä ique äma wipiyä” ätukqe. I tquaŋga,
iqua Iqu tquaŋgqä-pa ikuwi.
9 Iŋgaŋi aaŋä eqe, wainqä heqaŋgi, ämaqä ymisaŋä miqä iqu yamwiqä
ikqe. Wäuŋuä iqä eqä iopiyä iqua, qu wainqä-eqä hiqaŋgqeŋqä näqŋqä
etaŋguwä-qe, ymisaŋä miqä iqu maqŋqä eä, iqu ämaqä apäkä meqaŋgqä
ique kukŋuä ätuätumeqe, tii ätukqe.
10 “Ämaqe tii iqe. Wainqä-eqä äŋguänäŋi, ganä maepnä. Itaŋga qu
eqä kuapänä änäpu, hiqiiyqä heqaŋguwäŋga, wainqä-eqä huizi di iŋga
mapŋqänänyä. Iiŋä qäyä etaŋgi, si wainqä-eqä äŋguänäŋä zä eŋi, täŋga
äyä ämaenyä” ätukqe.
11 Nätmatqä ämaqä hui mimäkqä imiŋuwi, Jisasi Iqu aŋä-himqä Kana,
qua Galili iuŋi, i qe imäkätä, Iqueqä yäŋänäqŋqe ämotquetä ipäqäkqe.
I äqumbiyi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Iquenyqä quuvqä
eqäkuwi.
12 Jisasi Iqu i imäkäqetaŋi, Iqutä, känaisä, käŋguäkatä itaŋga Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatäŋi, qu aŋä Kapänamäŋqä äwäkuwi.
Itaŋga qu iqiŋi, hiunji hatŋä hmbu äpmakuwi.

*Jisasi Iqu, hiqäva-imäkqä aŋi jänä imäkkqeŋqä**

13 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä hiunji naqänäŋä,
Pasopa ätätqäŋuwä iqu qäqi etaŋgi, Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä ekqe.
14 Äyäqe, iqiŋi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä ququawä
iqiŋi, ämaqe qu bulumäka-sua, sipsipqä-sua, itaŋga yŋŋä-heeqä-sua
mbqäŋqä imäkäpu, ga hŋqua quamä äpmapu mbqä yaŋä nyätqätaŋgä
äquŋgqe.
15 Iiŋä äqunäqe, Iqu guä hui ämeqe, äqäyäkoquvätä jävqä imäkäqe,
hiqäva-imäkqä aŋä iutaŋi eeqänäŋä huätä äpäsäwqatkqe. Bulumäka-
pqä, sipsipqä-pqä qäsänji. Itaŋga ämaqä mbqä huitaŋi tŋäŋqä imäkäpu
vätqätaŋguwä iquauä mbqe bi ämäquvatämäutä, mbqä hevqe yiwaŋä
ämamäukqe.
16 I itä, ämaqä yŋŋä-heeqä mbqäŋqä imäkätqätaŋguwä iquauŋi,
“Täqiŋi huätä äma äupiyä. Ŋqä Apiqueä aŋi, he mbqä meqä aŋä mimäkqä
pambiyä” ätukqe.
17 Jisasi Iqu i imäkqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Goti
Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, *“Goti Hanjuwä Iquki, saqä aŋiŋqä kuapänä*

* **2:12** Matiu 21:12-13; Makä 11:15-17; Lukä 19:45-46

änyinätäqe, nyaqä yäpä tämŋi änä manyimäŋqä iqiyä”† tnätaŋgqeŋqä kŋuä äwikqe.

18 Jisasi Iqu i imäkqaŋgqeŋqä, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminŋuwä iquauqä naqä iqua, Iqueŋi, “Si nätmatqä ämaqä mimäkqä di äki imäktŋqäwä? Si nätmatqä imäkŋä tä, yoqä naqe äkita ämanä imäkinyä, ne mänätquayä” ätukuwi.

19 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ätukqe. “Hiqäva-imäkqä aŋä tque huätä äpnemäpqe, aŋgumŋi Nyi hiunji hŋquaqu-hŋquenyä mätmqänä.”

20 I tquaŋga, Israitqä iqua tii ätukuwi. “Hiqäva-imäkqä aŋä tque mätätqätaŋgä quväukuä 46 ämäwqätäukqä eŋqe, Si ‘Nyi aŋgumŋi hiunji hŋquaqu-hŋquenyä mätmqänä-qe,’ änääŋqä tnyä?” ätukuwi.

21 Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä iquenyqä ätukqe, Iqu Iqueqä huiwiŋqä ätkqe.

22 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquaminŋqä iqua, kukŋuä i ätukqä iquenyqe, hui äwinyminŋqä-qe, Jisasi Iqu qua buta häŋä vauqaŋga, qu kŋuä iŋga äwikqe. Iŋganŋi iqua Goti Hanjuwä Iqueqä bukiu tnätaŋgqeŋqätä, Jisasi Iqu ätkqeŋqätäŋi, quuvqä eqiyäpu naqä-qakuä imäkkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqeqä suqeŋqä näqŋqä ekqeŋqä

23 Israitqä iqua hiunji naqä Pasopaŋga, ämaqä kuapänäŋi, Jisasi Iqu Jerusälemä iqi äpme, hiqŋqä ämaqä hui mimäkqe imäkätqätaŋgi äqumbiyi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

24 I iqaŋguwä-qe, Jisasi Iqu ämaqä eeqänäŋäŋqä näqŋqä äŋguänäŋä eäqä-qae, Iqu quŋqä quuvqä maeqiyqä ikqe.

25 Jisasi Iqueŋi, ämaqä hŋqu-pqe ämaqä hŋqueŋqe, ‘Iinjqä-iinjqe’ mätquä yänä. Iqu ämaqeuqä suqä eeqänäŋiŋqe näqŋqä hiänä.

3

Jisasi Iqu, Nekitimäsi iqutä, kukŋuä ätŋgiyiŋqä

1 Parisi iquautaŋä hŋqu, iqueqä yoqe Nekitimäsi iquvi. Iqu Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminŋuwä iquauqä naqä ämiqä iquautaŋä hŋquvi.

2 Iqu Jisasi Iquenyqä heatqäŋga äpäqe, “Näqŋqä-vqä Iquki, ne näqŋqe, si näqŋqä motqueqä Goti Hanjuwä Iqu äkndowatqä Iqukiyqä” ätuätä, tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu nätmatqä ämaqä hui mimäkqänäŋi Si imäkätqäŋä-paŋä iiŋi, mimäkqä danä yänä. Goti Hanjuwä Iqu iqutä anä sätäti, i imäkäŋqiyä” ätukqe.

3 I tquaŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi naqä-qakuänäŋä ktmqeqä. Ämaqä hŋqu, aŋgumä* ymeqä däŋä hayuqä ii eŋqä-paŋä mimäŋqä itqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqä duŋi, hiŋuä mäquŋquä danä iquäŋqiyä” ätukqe.

4 Itaŋi Nekitimäsi iqu yatŋqä tii äwikqe. “Iqu ae ämaqä naqä qoyaŋä eŋqe, ymeqä däŋä hayuqä ii eŋqä-paŋi, äänä itä imänätŋqäwä? Iqu känai iqueŋi aŋgumä nyuetŋqä diŋqe, känäwä äwqä imŋi aŋgumä mamŋqä yäŋqiyä” ätukqe.

5 Ga Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi naqä-qakuänäŋä ktmqeqä” ätukqe. “Ämaqä hŋqu eqetä, itaŋga Dŋä Äŋguä Iquesatä, ymeqä däŋä hayuqä eŋqä-paŋä mimäŋqä itqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqä duŋi mäpeyqä danä iquäŋqiyä.

---

† **2:17** Apqä Bukä 69:9 * **3:3** Kukŋuä Jonä iqu täqi äqäkqe, kiqä quati hŋquaquvi. Hŋqu ‘aŋgumä’, huiziqu ‘haqä yätuta’. Hiqŋqä 3:7 iuŋä-pqeyi.

6 Ämaqä huiwiqu änyuetqe, iqu huiwä-quvi. Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqu
änyuetqe, iqu quuvqä-quvi.
7 Si Nyaqä kukŋui, ‘He aŋgumä ymeqä däŋä imämbŋqeqä’ tqaŋgqeŋqä,
yäuŋuä miqä isŋqeqä.
8 Yuŋuä kiqä äwinyätaŋgqä du äqunätä, huuwqä tqaŋgqenä
äwiyätnäŋgaŋi, äŋgisa äpätä, äŋgi äwqutiyä-qe, si maqŋqä esnä. Iŋi
ämaqä Dŋä Äŋguä Iqu änyueqäqe, qu eeqä asänäŋä iiŋiqä” ätukqe.
9 Ii tquaŋga, Nekitimäsi iqu, “Si e ätŋi, änääŋqä tnyä?” ätuätä yatŋqä
äwikqe.
10 Yatŋqä i vqaŋga Jisasi Iqu ämävauqe, “Si Israitqä iquauqä näqŋqä
motquequki eŋi, nätmatqä täŋqe näqŋqä mämeqe, äänä itnä inyä?”
ätukqe.
11 “Nyi naqä-qakuänäŋä ktmqe. Ne näqŋqä eanä hiŋuä äqunätuŋquä
duŋqä etätqäŋu. Iŋäqe he neyaqä kukŋuä duŋi, naqä-qakuä mimäkqä
iqäuä.
12 Nyi nätmatqä qua täuŋiŋqä tqaŋgqe, he quuvqä maeqiyqä iquwi,
ga Nyi nätmatqä qäukuä yätuŋiŋqä hetqaŋgundqe, he quuvqe äänä ipu
heqäpŋqäwä?
13 Ämaqä hŋqu qäukuä yätuŋqä mäyqä iŋqe. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqunä, qäukuä yätu äpme äpqeqä.
14-15 Iŋi ämaqä quuvqä eqämipqä eeqänäŋä iqua, häŋä hea ique-ique
pmeqe mapnuwä diŋqe, ii tiinji. Aŋä avqŋqä imä, Mosisi iqu qämakä
imäkätä, zä imasätä, äma äpekqä-pa,† Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, qu
i äma pepŋqäuä” ätukqe.
16 “Goti Hanjuwä Iqu ämaqä qua täuŋiŋqä huäqä kiiŋä wuŋgaŋgi, Iqu
Iqueqä Ymeqä Kiuänäŋä Ique äwikqe. Ga iŋi, ämaqä tqu-tqu Iquenyqä
quuvqä eqämipqe, qu eeqänä qui mimäkŋqä danä, häŋä hea ique-ique
pmeqe mapnuwi.
17 Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä Iqueŋi, ämaqä qua täuŋä iuqä suqä
quvqe iwäsäutŋqä ändowatkqä mäetqe, Iqu iquauŋi häŋä iqumuatätŋqä
ändowatkqe.
18 Itaŋga ämaqä tqu-tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqä quuvqä
eqämitpqe, iquauŋi suqä quvqeŋqä miwäsäuqä yäniqe. Itaŋga ämaqä
tqu-tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Kiuänäŋä Iqueqä yoqeŋqä quuvqä
maeqiyqä imitpqe, iquauŋi iuta suqä quvqeŋqä ae iwäsäuä.
19 We-huŋqä Iqu qua täuŋqä qäyä äpqaŋgqä-qe, ämaqe, suqä quvqä
imäkäpiyiŋqä We-huŋqä Iqueŋi tuwä äwiyäpu, hiawiqä imqä äwinyä.
Suqä iŋiuta iwäsäunä.
20 Ämaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä iqua, suqä quvqe ätnäŋäqi äti
witŋqä etaŋgqeŋqä, qu eeqänäŋi, We-huŋqä Iquenyqä mäwiŋgaŋguti,
Iquenyqä mapqä ipnä.
21 Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqueä suqä naqä-qakuä iu qänaki itqäŋuwä
iqua, quwqä wäuŋui Goti Hanjuwä Iquesa imäkqaŋgpqe, ätnäŋäqi äti
timäutŋqänä, We-huŋqä Iquenyqe äppŋqäuä” ätukqe.

Jonä iqu, Jisasi Iquenyqä ätkqeŋqä

22 Ii iqe, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä qua Jutiya
iuŋqä äupiyi, iqiŋi qu ämaqä asŋä äqiyäpu äpmamiŋuwi.

† **3:14-15** A Täuqä 21:9

23-24 Iŋganʒi Jonä iqu guä änyä pmetŋqäŋga, iqu-pqe anʒä-himqä Ainonä,
Salimä-täŋä qäqiqi, ämaqä asŋä äqämiŋqe. Iqiŋi eqä kuapä pätqätanʒgi,
ämaqä kuapänä iquenyqä äpäpu asŋä ämamiŋuwi.
25 Hiunji hŋqueŋi, Jonä iqueqä ämotquamiŋqä hŋquatä, Israitqä
huizi hŋqutä, suqä eqetä akiyä änymiŋuwä iquenyqä kukŋuä näŋi-täqi
ämamäumiŋuwi.
26 Iiŋä ipiyi, qu Jonä iquenyqä äpäpu, “Näqŋqä nätapqä iquki, eqä Jotänä
ique yätäqä näŋgisa, Ämaqä sitä anä äpmanyä, itanʒga Iquenyqä ‘Iiŋä-
iiŋäqueqä’ ätmiŋä Iqu, täŋganʒi ämaqä asŋä qäyqanʒgi, ämaqä kuapänä
Iquenyqä äwqäuä” ätukuwi.
27 I tquanʒguwäŋga Jonä iqu, “Ämaqä hŋqu nätmatqä hui hiŋgi mämeqä
danä yänä. Goti Hanjuwä Iqu ique vqanʒgutqenä ämenä.
28 ‘Nyi Kraisi, ämaqä mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä iqunä
maetqenä. Nyi Iquenyqä hiŋuiqä änändowatqä iqunjqä’ tqanʒgqe, hiqä-
hiuä qätä äyä änyikuwiqä.
29 Ämaqä hŋqu apäkä tuwakŋä änyuätqe, apäkä ii iqueqä apäkiyi.
Iŋäqe ämaqä apäkä metŋqä iqueqä näueqä iqu, iqi ätqäutä apäkä
meqanʒgqä iqueqä quväki qätä äwiyäqäŋganʒi, iqu yeeqänäŋä yänä. Ga
nyaqä yeeqä iqe, aanʒä naqänäŋä asä iiŋiqä.
30 Nyi yoqä maeqä quvqä hiqanʒga, Iqu ämanʒqutäutä, yoqä-täŋä
hiäŋqiyä” ätukqe.
31 “Ämaqä haqä yätuta äpqäqä Iqu, ämaqä huiziquauŋi ämäwqätäunä.
Itanʒga ämaqä qua täutanʒä iqu, iqu täutanʒä-qu eä, kukŋui nätmatqä qua
täutaniŋqä tänä. Iŋäqe qäukuä yätuta äpqä Iqu, eeqänäŋi ämäwqätäunä.
32 Iqu hiŋuä äqunätä, qätä äwiyätŋqä iu qäyä ätqanʒgi, qu Iqueä kukŋui
naqä-qakuä mimäkqä danä itqäŋäuä.
33 Iŋäqe ämaqä Iqueqä kukŋuä qätä äwiyätä ämeqä iqu, iqu
ämaqä huiziquauŋi, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui naqä-qakuänäŋä etanʒgi
ämotquenä.
34 Goti Hanjuwä Iqu, Ämaqä Iqu ändowatqäqä Iqueŋi, Iqueqä Dŋä
Äŋguä Ique aanʒä kuapänäŋä vqanʒgqetanʒi, Iqu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui
awä tänä.
35 Kaniqu, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä kuapänä wiŋganʒgi, ga Iqu nätmatqä
eeqänäŋi Iqueä hipa iqi ekqe.
36 Ämaqä tqu-tqu Ymeqä Iquenyqä quuvqä eqiyqäqe, häŋä hea ique-ique
pmeqe äme. Iŋäqe ämaqä tqu-tqu Ymeqä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä
iqäqe, häŋä-pmeqe mämeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä äkasuwi, iqutä
hea ique-ique witäŋqiyä” ätukqe.‡

4

Jisasi Iqu, Jutiyanʒi äväma äukqeŋqä

1-3 Parisi iqua Jisasi Iquenyqe, “Iqu Jonä iqueŋi ämäwqätäutä, iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua kuapänäŋä eäpu, asŋi iqueqä hipa iuta
ämetqäŋä” tqanʒgä äwikuwi. Iquenyqä iiŋä ätmiŋuwä-qe, ämaqe asŋi,
Iqu maqiyqä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äqämiŋuwi. I
tqanʒgä qätä äwiyäqetanʒi, Iqu qua Jutiyanʒi äväma, anʒgumä qua Galili
iuŋqä äukqe.

‡ **3:36** Ämaqä näqŋqä-täŋä hui, kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä Hiqŋqä 31-36 iuŋi, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä kukŋuä ma, Jonä tuwanʒuä äqäkqä iqueqeqä.

4 I äwätäqäŋganŋi hänaqe, qua Sämaliya, aŋä-täŋä iu wätŋqä indqänätä,
äukqe.
5 Iu äwätäqäŋganŋi, Sämaliya pmeqä iquauä aŋä-himqä hŋqu, yoqe
‘Sikauä’ ätmiŋuwä ique ätimäukqe. Ii qua Jekopä iqu iqueqä hikŋä Josepä
ique äwikqä-täŋä qäqiqiyi.

Jisasi Iqu, apäkä Sämaliyataŋä huisä, kukŋuä ätkiyiŋqä

6-8 Mäptqe awänä pmetaŋga, Jisasi Iqu hänaqe qaŋä imiŋqeŋqä yäŋä-a
täŋäŋqä hapä äpmamiŋqe. Jekopä iqu eqäŋqä qua hovqä iqiyätä, eqä es-
quä imäkäŋqä iqi hapä äpmamiŋqe. Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iqua, buayä mbqäŋqä aŋä-himqä duŋqä äukuwi. Iqu i pmetaŋganŋi, apäkä
Sämaliyataŋä hui eqä euätŋqä pqaŋga, Jisasi Iqu iiŋi, “Eqä hui nmqä
dapiyä” ätukqe.
9 I tquaŋga, ii ämävauqe, “Nyi Sämaliyataŋinyä etaŋgä, si Israitqä
Jerusälemä iu hiqäva äqäyätqäŋuwä iutaŋä-quki eäŋi, si nyiŋi, ‘Eqä hui
nmqä dapiyä’ ätätnä, yatŋqä änääŋqä nyinyä?” ätukqe. Kukŋuä iiŋi,
Israitqä Jerusälemä iu Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiŋuwä iqua,
Sämaliya iquatäŋi naqä-huinyä mäpmeqä imiŋuwä etaŋgi, i ätukqe.
10 Ii i tquaŋganŋi, Jisasi Iqu iiŋi tii ätukqe. “Si nätmatqä Goti Hanjuwä
Iqu qanyinä vqeŋqä maqŋqä eŋinyä. Itaŋga Ämaqä, ‘Nyi eqä hui nmqä
dapiyä’ äktätŋqä Iquenyqä-pqe, maqŋqä eŋinyä. Si näqŋqä eänä, Ique
yatŋqä vqaŋgtqe, Iqu eqä häŋä-pmeqe ktapäŋqiyä” ätukqe.
11 I tquaŋga ii, “Naqä Iqukiyä, quae kiŋä mämä äptnä, eqe mämä
eŋqe, ga Si eqä-häkä-pqä mämeqä danä iŋi, eqä häŋä-pmeqe äkŋgisa
iutŋqäwä?” ätukqe.
12 I ätuätä tii ätukqe. “Neyaqä awiqu Jekopä iqu, eqä qua äptesqiyätä,
ga eqä täu äŋgqe. Ga iqueqä ymeqä-pqä, hiveqä-yaqueqä-pqe,
täu änmiŋuwi. Itaŋga kaqä-kawukäne änätapkqä Jekopä iqueŋi, si
ämäwqätäunyä?”
13 Iŋganŋi Iqu, “Ämaqe, eqä esquä täu iopu ämbqe, aŋgumä eqäŋqä
quväkä ye vquäŋqiyä.
14 Iŋäqe ämaqä, eqä Nyi vqaŋgundi änätqä iqu, aŋgumä eqäŋqä quväkä
ye mävqä iquänä. Itaŋga eqä Nyi äwimqä iiŋi, ämaqä iquesaŋi eqä
esquä eŋqä-pa, hea ique-ique esuätä, itaŋga häŋä hea ique-ique pmeqe
vqäŋqeqä” ätukqe.
15 I tquaŋganŋi, ii Iqueŋi, “Naqä Iquki, eqä ätŋi, yqä dapiyä. Nyi
eqäŋqä quväkä ye manyiyqaŋguti, nyi aŋgumä eqä täu iumqe, mapqä
iqämqänänyä” ätukqe.
16 Iŋganŋi Iqu iiŋi, “Tqä qokique kukŋuä ätuätnä, asä täqinyqä ätuma
ptŋqänä uvä” ätukqe.
17 I tquaŋga, ii “Nyi qokä mäeqinjqä” ätukqe.
Iwä Iqu, “Kukŋuä ii, si naqä-qakuä ätnyä” ätukqe.
18 “Si ämaqä hipa hŋgiŋä eeqänäŋä iu ämuannä, itaŋga ämaqä täŋga
anä äpmeŋiyä iqu, naqä-qakuä tqä qokiqu maeqä eäŋä-qae, iŋi si naqä-
qakuänäŋä ätnyä” ätukqe.
19 I tquaŋganŋi apäkä ii, “Naqä Iquki, Si hiŋuä-tquki äkqänäŋänä.
20 Ne Sämaliyataŋä iquneqä awäkiqua, Goti Hanjuwä Ique qoŋä
äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäuqäŋqä aquvi, qoqoŋä tquesa
qänätqätaŋgä, he Israitqä huiziquenä, ‘Goti Hanjuwä Ique qoŋä
äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäuqäŋqä aquvi, Jerusälemä iunä
qäŋgpŋqä,’ ätätqäŋäuä” ätukqe.

21 Ga Iqu iiŋi, “Apäkä iiki, si nyaqä kukŋui naqä-qakuänäŋä imäkiyä. Hi-
unji, ämaqe Apique qoŋä äwoktäupu, Iquenyqä aquvi, qoqoŋä tquesänä-
pqä, itaŋga Jerusälemä dutänä-pqä maqŋqäŋqä iqu ätimäuŋqiyä”
ätukqe.
22 “He Sämaliyataŋä iquenä, Goti, Ique qoŋä äwoktäutqäŋuwä
Iquenyqe, näqŋqä maeqä ipu hiŋgi itqäŋuwiqä. Ne Israitqä iutaŋä,
Jerusälemä iu ituŋquä iquneŋi, Goti, ne qoŋä äwoktäutanä, yoqe
haqeu ämatnämäutuŋquä Iquenyqe, näqŋqä eanä itquŋunä. Äpäkoŋqä
witaŋgi häŋä iqumuatqeŋqä hänaqe, Goti Hanjuwä Iqu Israitqä iqunesa
imäuqäqeqä.
23 Iŋäqe hiunji hŋqu timäutŋqä itŋqe, ae qe ätimäuqi. Iŋi
ämaqä, Apique qoŋä äwoktäupu Iqueqä yoqe haqeu naqä-qakuänäŋä
mamäupŋqä iqua, qu Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueä yäŋänäqŋqä ditä, suqä
naqä-qakuänäŋitäŋi, iiŋä ipnä. Ämaqe, iiŋä iqäŋqe, Apiqu äwinyänä.
24 Goti Hanjuwä Iqu huiwä maeqä, quuvqä-qu eŋqä-qae, ämaqä, Ique
qoŋä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeu mamäupŋqä iqua, qu Iqueqä
Dŋä Äŋguä Iqueä yäŋänäqŋqetä, suqä naqä-qakuänäŋitä, iiŋä ipŋqeqä”
ätukqe.
25 Iŋgaŋi apäkä ii Iqueŋi, “Nyi näqŋqä eäqä. Ämaqä Mäsayä Kraisi
ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä Iqu äpäŋqiyä. Iqu
äpätäqäŋgaŋi ‘Nätmatqä eeqänäŋä iiŋä-iiŋiqä’ natäŋqiyä” ätukqe.
26 I tquaŋgaŋi, Iqu iiŋi, “Kukŋuä äktätŋqä Tqunä, Nyi tä Qäqunä
äktätqäŋänä” ätukqe.

Jisasi Iqu buayäŋqätä, wäuŋuäŋqätä, ätkqeŋqä

27 I tuätqätaŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua aŋgumä
ätimäupiyi, Iqu apäkä huisä quea tätqätaŋginyä äqumbiyi, iqua yäuŋuä
ipu, ‘Änäändiyä’ tpu ipiyä-qe, hŋqu-pqe, “Si suŋqä kiŋgaŋgikä-qe?”
mätquä danä ipu, ä “Si apäkä iiŋi suŋqä tnyuä-qe?” ätuäpu, yatŋqä miqä
ikuwi.
28 Iŋgaŋi apäkä ii, iiyqä eqä-häki iqi emä, aŋgumä aŋä-himqä duŋqä
äwäqe, ämaqeuŋi tii ätukqe.
29 “Ämaqä nätmatqä nyi imäkätŋqeŋqä eeqänäŋä ändqäqä Ique, hiŋuä
qumbŋqänä äwanä! Iqu Kraisi ämaqeu ämitŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique
atäuŋuä ikqä Iqu heqänäŋiqä?” ätukqe.
30 I tquaŋgaŋi, qu aŋä dutaŋi äqiyätimäwa, Jisasi Iquenyqä äpäukuwi.
31 Apäkä ii, i äväma uwqaŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iqua Jisasi Iqueŋi, “Näqŋqä Motqueqä Iquki, buayä hui huinyä” qäyä
ätuäpu, änäänä ätumiŋuwi.
32 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu iquauŋi, “Nyi buayä he änyä maqŋqä
etaŋguwä hui-täŋunjqä” ätukqe.
33 Ga iqua, “Iqueŋi, ämaqä hui buayä äma ävqäuä?” ätnäpu, iquauqä-
quwä yatŋqä iŋguwi.
34 Yatŋqä i iŋgäwqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu “Ŋqä buayi, Nyi
änändowatkqä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä itmä, itaŋga Iqueqä wäuŋuä
ändapqäqe qäpu imäkqeqä” ätukqe.
35 “He ymisaŋä yäuä iqaŋguti mapŋqe, tii ätätqäŋä. ‘Qaŋui hŋquaqu-
hŋquaqu änänjqä.’ He i ätätqäŋuwä-qe, Nyi ‘He wäuŋuä iuŋi, hiŋuä
yasämä qumbŋqä’ etqänä. Täŋgaŋi ymisaŋi ämapŋqe, ae yäuä iqäwänä.
36 Ymisaŋi yäuä etaŋgi, qanyä ämetä ämapqä iqu, mbqä menä. Itaŋga
iqu ymisaŋä iiŋi, häŋä hea ique-ique pmeqä duŋqä aquvä äqiyänä.

Ga ymisaŋä vowä qutqä iqutä, ymisaŋä meqä iqutä, qäquaqu yeeqänä inyiyiqä.
37 Iiŋä etaŋgi ämaqeuqä kukŋuä tqu, naqä-qakuä timäunä. ‘Ymisaŋä vowä ämaqä hŋqu iqaŋguti, itaŋga ämeqe, ämaqä hŋquvqä’ tpnä.
38 Nyi he wäuŋuä ipu tuwä-yawä tmimiqä mämeqä ikuwä iuŋqä ymisaŋä mapŋqä endowatkqeqä. Wäuŋui, ämaqä hŋqua dŋä-huqä ikuwä iu, he ymisaŋä qanyinä mapŋqeqä” ätukqe.

Ämaqä Sämaliyataŋä iquauŋqä

39 Ämaqä Sämaliyataŋä aŋä-himqä Sika iu pmeqä kuapänäŋi, apäkä ii Jisasi Iquenyqe, “Iqu nätmatqä nyi imäkätŋqeŋqä eeqänäŋä ändqiyä” tqaŋgqeta, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.
40 Iwä iqua Ique äwimapiyi, “Si nesä pmayä” tquaŋgä, Iqu qutäŋi hiunji hŋquaqu äpmakqe.
41-42 Iqu kukŋuä vqaŋgqetaŋi, ämaqä kuapänäŋä quuvqä inä eqiyäpu, apäkä iiŋi tii ätukuwi. “Si änatŋä iunä maetqe, täŋgaŋi neqä-neuä qätä äwiyätanä, quuvqä eqiyqunä. Ne näqŋqe, Iqu ämaqä qua täutaŋiu Häŋä Iqumuatqä Iquvqä” ätukuwi.

Jisasi Iqu, Galiliŋqä äukqeŋqä

43 Jisasi Iqu iqiŋi hiunji hŋquaqu ae äpmeqe, Iqueqä qua Galiliuŋqä äukqe.
44 Iqu Iqueqä-kiuä awä äti tii ätkqe. “Ämaqe, hiŋuä-tqä quwqä aŋä-himqä iutaŋä iquenyqe, qu ‘äŋguä-queqä’ matqä ipŋqäuä.”
45 Iŋäqe hiunji naqä Pasopaŋga ymisaŋä imäkqaŋguwäŋgaŋi, Galili pmeqe Jerusälemä iu äpmapu, Jisasi Iqu nätmatqä iqi imäkätqätaŋgqe hiŋuä äquŋguwi. Iutaŋi, Iqu Galili du timäuqaŋgaŋi, qu Iqueŋi yeeqä itmakuwi.

Jisasi Iqu, ämiqä hŋqueqä ymeqe, äŋguä iwimäkikqeŋqä

46 Galili duŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä Kanaŋi, aaŋä eqe wainqä imäkkqä iuŋqä äukqe. Iŋgaŋi, ämiqä naqä iqueqä wäuŋuä miqä hŋqueqä ymeqe, aŋä-himqä Kapänamäŋi, täŋä-yaqä äwäminqe.
47 Ämaqä iqu Jisasi Iquenyqe, ‘Jutiyataŋi Galiliŋqä äpqiyä’ tqaŋgä äwiyäqe, iqu Iquenyqä äwäqe, yatŋqä tii äwikqe. “Si Kapänamäŋqä äwätnä, nyaqä ymeqä täŋä-yaqä qäyu äpäkonätŋqä äwiŋqä iqueŋi, äŋguä iwimäkiyä.”
48 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, “He Nyi nätmatqä ämaqä mimikqänäŋi mimäkqä iqaŋgmdqe, he quuvqä maeqiyqä danä ipŋqäuä” ätukqe.
49 Iŋäqe ämaqä naqä iqu, “Naqä Iquki, nyaqä ymeqe qäyu äpäkonätŋqä etaŋgi, iyää, Si nyitä anä weŋqeqä!” ätukqe.
50 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, “Tqä ymeqä iqu äŋguä häŋä äpmeŋqiyä. Aŋämqä mänä” ätukqe.
I tquaŋga, ämaqä iqu Jisasi Iqueä kukŋuä du quuvqä eqiyätä, iqueqä aŋämqä äukqe.
51 Iqu hänaqä tämä änä wätqätaŋga, iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋqua ämimbiyi, “Tqä ymeqä iqu ae äŋguä häŋä eqiyä” ätukuwi.
52 Iiŋä tquaŋguwäŋgaŋi, iqu iqueqä ymeqä iquenyqe, “Äŋguä äkŋga eqäwä?” ätuätä, yatŋqä äwikqe.
Iqua kimaŋi, “Tqä ymeqä iqu yaqä dŋi qäpuŋi, huäqi awiyqeu wanä klokŋga eqeqä” ätukuwi.
53 I äwiyäqetaŋi, kaniqu, “Jisasi Iqu ‘Tqä ymeqä iqu äŋguä häŋä äpmeŋqiyä-qe,’ mäptqe i pmetaŋga äyä ändqäqätanä” kŋuä ämakqe.

Iiŋqe, ämaqä iqutä iqueqä aŋä iu anä äpmamiŋuwä eeqänäŋi, qu Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.
54 Jutiyata Galiliŋqä äpkqäŋganŋi, Jisasi Iqu nätmatqä Iqueqä yäŋänäqŋqä ämotquetŋqä hŋqu ae imäkkqeu, tä huiziqu imäkkqe.

5

Jisasi Iqu, Betesa iu ämaqä äŋguä iwimäkkqeŋqä

1 I imäkätä äpmamiŋqetanŋi, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iqua, Goti Iquenyqä ymisaŋä naqä bŋqä aquvä qŋganŋgä, Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä ekqe.
2 Jerusälemäŋi, täkŋä hänaqä ‘sipsipqeuqeqä’ ätmiŋuwä-täŋä qäqiqiŋi, eqä-huäŋä aŋä mätävätiŋä hipa hŋgisanŋi eeqänäŋä-täŋä hŋqu itäumäkekuwä iqi ätumiŋqe. Israitqä iquauä kukŋuiuŋi, kiqä yoqe ‘Betesauä’ ätmiŋuwi.
3-4 Iqiŋi ämaqä täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä iqä iqua, kuapänä äwämiŋuwi. Täŋä-yaqä hiŋuä maqŋqä iquau, ä yäŋä quvqä iquau, ä ŋŋuä ämeŋä miqä iqua, äwämiŋuwi.*
5 Jisasi Iqu timäuqaŋganŋi, ämaqä täŋä-yaqä quväukuä 38 mäwqätäuqä hŋqu iqi äwämiŋqe.
6 Jisasi Iqu ämaqä iqu täŋä-yaqä aiŋgatqä witaŋgi äqunäqe, iqueŋi, “Si äŋguä imändŋqä äkiŋgiyä?” ätukqe.
7 Kimaŋi, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iqu “Naqä Iquki, eqä ämeŋä iqaŋganŋi ämaqä hŋqu nyi änmetä eqä bu mäyenjiyqe, täqiŋi aaŋqe. Nyi eqä buŋqä wämätmä itqätaŋganŋi, ämaqä hui ganä ae äpäwiqaŋga, nyi mäpäwiqä itŋqeqä” ätukqe.
8 E tquaŋganŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, “Pämä äpmetnä, tqä yquvanŋi ämetnä, qaŋä uvä!” ätukqe.
9 Ätquaŋganä, iqueä täŋä-yaqe qäpu heqaŋgi, iqu äŋguä-qu, iqueqä yquvanŋi ämetä, qaŋä äukqe. Hiunji iqu, Sämbatqä hapä pmeqäŋganji.
10 Iŋganŋi Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä naqä iqua, ämaqä äŋguä imäŋgqä iqueŋi, “Tä hiunji hapä pmeqäŋga eŋqe, si yquvaŋä haŋä ämeŋätä, neyaqä suqä duŋi pmua imäknänä” ätukuwi.
11 I tquaŋguwäŋganŋi, iqu ämävauqe, “Ämaqä nyi äŋguä inyimäkätäqä Iqu, ‘Tqä yquvanŋi ämetnä qaŋä uvä’ dqaŋgiyqä” ätukqe.
12 I tquaŋgi äwipiyi, iqueŋi, “Ämaqä ‘Tqä yquvanŋi ämetnä qaŋä uvä-qe’, tqu ktqiyä?” ätukuwi.
13 Jisasi Iqu ique äŋguä iwimäkqaŋga, ämaqä kuapänäŋä iqi etaŋgä, Jisasi Iqu quvaqä awä imda maqŋqä äukqe. I iäqetanŋi, ämaqä täŋä-yaqä äŋguä i imäŋgqä iqu, Iquenyqä maqŋqe, “Nyi äŋgui, Tqu inyimäkqutiyä” tä itä, quvaqä yatŋqä kimaŋi, mätquä ikqe.
14 Qänakŋi, Jisasi Iqu iqueŋi hiqäva-imäkqä aŋä ququawä du ämäqumueqe, “Si äŋguä ae eŋä-qae, suqä quvqä hui imäkätqäŋi, aŋgumä mimäkqä panä! Nätmatqä quvqä naqänäŋä di kimeqäŋqäuä” ätukqe.
15 I tquaŋganŋi, ämaqä iqu aŋgumä äwäqe, ämaqä naqä iquauŋi, “Ämaqä nyi äŋgui, Jisasi Iqu inyimäkqeqä” ätukqe.

---

* **5:3-4** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä. “Qu eqä-huäŋä iqu ämeŋä iqaŋganŋqä hiŋuä äqumbu äwämiŋuwi. Tiiŋä emiŋqe. Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu äŋgati äpätä, eqä-huäŋä iqueŋi ämeŋä miqaŋganŋi, ämaqä eqä-huäŋä buŋqä kiŋganä äpäwitqä iqu, täŋä-yaqä äki-äkitaŋä imänäŋqe, qäpu äŋguä emiŋqe.” Kukŋuä ii, Jonä iqu äqäkqätiyä, ämaqä hŋquqqu qänaknda äqäkqätiyä? Ne maqŋqe.

Jisasi Iquenyqätä, Kiqä Kaniquenyqätä

16 Jisasi Iqu hiunji hapä pmeqäŋga wäuŋuä iiŋä di imäkätqätaŋgqeŋqä,
ämiqä naqä iqua Iquenyqe, äwqä tnäŋä äwinyätä, haŋä-iqä ävqa upŋqä
ipäqäkuwi.
17 Iŋgaŋi Jisasi Iqu ämävauqe, Iquenyqä äwqä tnäŋä imäkqaŋguwä
iquauŋi, “Ŋqä Apiqu wäuŋuä äŋguä tiiŋi, iqa äpätŋqe, hiunji tque
timäuqaŋgi, ga Nyi-pqe wäuŋuä tiiŋi i imäkätqäŋänä” ätukqe.
18 Jisasi Iqu i tqaŋgaŋi, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä
iquauqä naqä iqua, Iqueŋi pizqä päsqä duŋqä itquaka upŋqä ipäqäkuwi.
Iqu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä miqä suqä duŋi mämiqä iqaŋgqä
duŋqänä hmanji. Goti Hanjuwä Iquenyqe, “Iqu Ŋqä Apiqueqä” ätätä,
Qämätaqi asänäŋä eyŋqä tqaŋgqeŋqä ipäqäkuwi.
19 Iŋgaŋi Jisasi Iqu kimaŋi, “Nyi naqä-qakuänä etqä. Ymeqä Iqu
nätmatqä hŋqu Iqueqä-kiuänäŋi, änä mimäkqä danä yänä. Iqu Kaniqu
imäkqaŋgi äqunäqä dunä imäkänä. Nätmatqä äki-äkitaŋä Kaniqu
imäkätŋqe, Ymeqä-pqä Iqu asä inä imäkätqänä” ätukqe.
20 “Kaniqu Ymeqä Iquenyqä wiŋgaŋgi, nätmatqä eeqänäŋä Iqu
imäkätäqä di, Ymeqä-que ämotqueqiyä. Tä wäŋqeqä. Naqe änyä
motqueqaŋga, he yäuŋuä ipu, miiqä yäŋä ipŋqäuä.
21 Kaniqu ämaqä pizqä duŋi ävauqumuatätä häŋä-pmeqä ävätŋqe,
ga Ymeqä-pqä Iqu, Iqueqä äwinyätaŋgqä iquauŋi, häŋä-pmeqä asä inä
ävätqänä.
22 Iŋi Apiqu, ämaqä hŋqueŋi miwäsäuqä danä yänä. Ämaqä iwäsäuqä
wäuŋuä eeqänäŋi, Ymeqä Iqueqä hipa iqi eqeqä.
23 Iiŋä eätqe, tiiŋäŋqeyi. Qu Kaniqueqä yoqe haqeu ämamäupu, Ique
äŋguä itquetqäŋuwä-pa, Ymeqä Iqueŋä-pqe, asä iiŋä itquapŋqeqä. Ä
Ymeqä Iqueŋi äŋguä mitqueqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu mämamäuqä
iquwä iqua, Kaniqu Ymeqä ändowatkqä Iqueqä yoqä-pqe, haqeu
mämamäuqä danä ipu, äŋguä mitqueqä iqäuä” ätukqe.
24 “Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Ämaqä Nyaqä kukŋui qätä änyiyäpu,
Nyi änändowatkqä Iquenyqä quuvqä eqiyquwä iqua, häŋä hea ique-ique
pmeqä-täŋä iquayi. Iqua äpäkoŋqä duŋi ämäwqätäupu, häŋä hea ique-
ique pmeqe ämequwä-qae, iquauŋi miwäsäuqä danä yänä.
25 Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Hiunji hŋqu timäutŋqä itŋqe, ae qe
ätimäuqi. Ämaqä pizqä äpäkonätqäŋuwi, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä
Iqueä maŋä tqaŋgqe, qätä wipŋqeqä. Itaŋga qätä i äwipiyä iqua, häŋä
vaupŋqeqä.
26 Apiqu Iqueqä-kiuä häŋä-pmeqäŋqä Quati-quvi. Ga Iqu, Iqueqä Ymeqä
Iqueŋä-pqe, häŋä-pmeqäŋqä Quati asä inäŋä-qu etaŋgi imäkkqeqä.
27 Ymeqä Iqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu etaŋgi, Apiqu Iqueŋi, ämaqä
iwäsäutŋqä yoqä naqä ävqäqe.
28-29 Kukŋuä täŋqe, he yäuŋuä ipu miiqä yäŋä miqä danä ipŋqeqä.
Ämaqä qua äptnäŋuwä iqua, Ymeqä Iqueä maŋä tqaŋgi äwipiyäŋgaŋi,
qua äptŋgäwäŋuwä iutaŋi, aŋgumä häŋä vaupŋqä hiunji iqu äpqiyä.
Suqä äŋguä imäkätqäŋuwä iqua, aŋgumä häŋi, häŋä hea ique-ique
pmeqeŋqä vauqaŋgpi, itaŋga suqä quvqä imäkätqäŋuwä iqua aŋgumä
häŋi, iquauqä suqeŋqä iwäsäutä haŋä-iqä meqäŋqä vaupnuwiqä.
30 Nyi nätmatqä hŋqu Ŋqä-näuänäŋi, mimäkqä danä ymä. Nyi Goti
Hanjuwä Iqu dqaŋgqä dunä iwäsäutqäŋänä. Nyi änyiŋqä Ŋqä duta
mimäkqä itmä, Nyi änändowatkqä Iqueqä äwiŋqä dunä imäkätŋqä-qae,
Nyaqä ämaqä iwäsäuqe, waqiyä maitqenä” ätukqe.

“Jisasi Iqu iiŋä-iiŋä-queqä” tqukua awä ätkuwiŋqä

31 “Nyinä Ŋqä-näuäŋqe, ‘iinjqä-iinjqä’ etmqe, Nyaqä kukŋuä iiŋi, he naqä-qakuä mimäkqä ipŋqäuä.
32 Iŋäqe Nyinä manä, Hŋqu-pqe Nyinyqe, ‘iiŋä-iiŋä-queqä’ inä ätätŋqe. Nyi näqŋqe, Iqu iiŋi, naqä-qakuänäŋä ätätŋqeqä.
33 Ämaqä naqä iquenä, he ämaqä hŋquauŋi, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä kukŋui mapŋqä ändowatkuwi. Iqu Nyinyqe, naqä-qakuänäŋä ätkqe.
34 Iqu iiŋä qäyä iqaŋgi, kukŋuä Nyaqä ätätŋqeuŋi, yäŋänäqŋqä nyimäkätŋqä diŋqe, ämaqä hŋqueqä kukŋuä tqaŋgqe, Nyi mämeqä ymä. Nyi Jonä iquenyqä tä etqe, he qui mimäkŋqä häŋä pmapŋqä diŋqä etqä.
35 Jonä iqu, tä äyänätä we äunätŋqä-paŋä iiŋä-quvi. He iqueä wehuŋqeŋqe, yeeqä hŋgaŋqä miqä danä, wäŋqänäŋäpu itqäŋuwi.
36 Iiŋä etaŋgi, wäuŋuä Apiqu Nyi imäkmqä ändapkqe, Nyi wäuŋuä i itqäŋä. Ga wäuŋuä iutaŋi, Apiqu Nyi änändowatkqä Iquenyqe, he näqŋqä mapŋqäuä. Iŋi Nyaqä wäuŋui, Jonä iqueqä kukŋuä iuŋi ämäwqätäunä.
37-38 Apiqu Nyi änändowatkqä Iqu kukŋuä ätätŋqe, Iqu Nyinyqä ‘iiŋäiiŋä-queqä’ ätätqänä. He änändowatkqä Ique qätä mäwiyqä iqaŋgä, Nyi tii etqänä. ‘He Apiqueä maŋä-wiuŋui qätä mäwiyquenä, Iqueä himähuiwä-a hiŋuä mäquŋqä-quenä ipu, itaŋga he Iqueqä kukŋui hiqä quuvqä imŋi mämaeqä danä itqäŋuwenjqä’ etqänä.
39 Häŋä hea ique-ique pmeqe, Goti Iqueqä bukä iuta mapŋqä kŋuä heyqaŋgi, qävqä yasämänä äyä itqäŋäuä. Ga bukä iuŋä-pqe, kukŋui Nyiŋqä ätnänä.
40 Iŋäqe, he häŋä hea ique-ique pmeqe mapŋqä diŋqe, Nyinyqe mapqä danä itqäŋäuä.
41 Nyi yoqä naqe, ämaqä qua täutaŋä iuta meqäŋqe, kŋuä manyqä enä.
42 Iŋäqe henyŋqä di, Nyi näqŋqä äŋguänäŋä eŋä. ‘He Goti Hanjuwä Iquenyqä eŋqe, heyaqä quuvqä yäpä imŋi, aaŋqä etaŋgqe’ Nyi näqŋqä eŋä.
43 Nyi Ŋqä Apiqueä yoqä iuta qäyä äpqäŋqä, mindmeqä danä iqä. Ämaqä hŋqu yoqe, iqueqeta pqaŋganŋi, he iqueŋi itmapŋqäuä.
44 Goti Hanjuwä Kiuänäŋä Iqunä heyaqä yoqe haqä yätu maetŋqä diŋqe maeŋganŋgi, yoqä naqe, ämaqeutanä ämetqäŋuwi, ga he quuvqe, äänä ipu heqäpŋqäwä?
45 He Nyinyqe, ‘Iqu Kaniqueä hiŋuä iqisaŋi nenyqe, “Iqua suqä quvqä imäkqä-quaiqä” tuäŋqiyä’ kŋuä maeyqä pa eä. He Mosisi iquenyqe, ‘Iqu ne yätamäkqä neyäŋqiyä’ kŋuä ämaka äpäŋuwä-qe, iqu henyqe, ‘Iqua suqä quvqä imäkqä-quaiqä’ tqä-quvqä.
46 Mosisi iqu Nyiŋqä ätätä tuwaŋuä äqiyekqä-qae, he iquenyä naqäqakuä imäkqä-säpi, Nyinyqä-pqä naqä-qakuä imäkätqäpniŋgä.
47 Iŋi Mosisi iqu tuwaŋuä äqiyätä ekqä duŋi, naqä-qakuä mimäkqä iquwi, ga nätmatqä Nyi tqaŋgqeŋqe, he naqä-qakui äänä ipu imäkpŋqäwä?” ätukqe.

6

*Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäŋä iquau, buayä äwikqeŋqä**

1-4 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminŋuwä iquauqä hiunji naqänäŋä, Pasopa ätätqäŋuwä iqu qäqi eminŋqe. Iŋganŋi, Jisasi Iqu eqä-huäŋä Galili, ‘Taipiriyasiuä’ ätminŋuwä iqueŋi, äkitä näŋgisaŋqä äukqe. Ämaqä

* **6:** Matiu 14:13-21; Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17

aaŋä kuapänäŋi, Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iu äŋguä imäkätqätaŋgi äquŋguwitaŋi, qu Ique qänaki äwivändkuwi. Jisasi Iqu qoqoŋä yätuŋqä äyäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä quamä äpmakuwi.

5 Jisasi Iqu ämaqä aaŋä kuapänäŋä Iquenyqä äyä pqaŋgä äqunäqe, Iqu Pilipä iqueŋi, "Ämaqä tä ymisaŋä bŋqe, ne ymisaŋä mbqe, äkŋgi yatuŋquäwä?" ätukqe.

6 Jisasi Iqu Iqueqä imäkätŋqä diŋqe, Iqueqä-kiuänä näqŋqä ämeqä-qe, Iqu Pilipä iqueqä quuvqä heqiyqe, yamwiqä äwikqe.

7 Iwä Pilipä iqu ämävauqe, "Ämaqä eeqänäŋi, ymisaŋä meqä-meqäpu bŋqeŋqä, buayä mbqe, 200 duŋi ämäwqätäuqä iqeqä" ätukqe.

8-9 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä Endru, Saimonä Pitä iqueqä kätakäŋgua iqu, Jisasi Iqueŋi, "Ymeqä hŋqu bretqä kuä-balitä äyäqiyquwä 5 eäqe, hämapäkä hŋquaqutä täqi eä pmetaŋgqä-qe, ga iiŋä ipu ämaqä kuapänäŋä täuŋi qäyunäŋqätanä?" ätukqe.

10 Iqiŋi qätaqä hioätqä äŋguänäŋäqi etaŋgi, Jisasi Iqu " 'quamä pmapiyä' tupiyä" ätukqe. Ga iqua quŋi, "He quamä pmapiyä" tquaŋga, qu eeqänäŋä quamä äpmakuwi. Ämaqä qokä iquanäŋi, 5,000 äpmakuwi.

11 Jisasi Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä Ique 'äŋguiqä' ätuäqe, ämaqä iqi quamä pmetaŋguwä iu yaŋä ikqe. Hämapäkä-pqe i imäkätqä-pa imäkqaŋgi, qu eeqänä äŋguä kuapänäŋä äŋguwi.

12 Qu äŋguä änäpu änätquteqaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, "Änätqutequwi qui mimäkŋqä yätŋqä, he ämayäkäpiyä" ätukqe.

13 I tquaŋgaŋi, iqua bretqä kuä-balitä äyäqäkuwä 5 isuataŋi änätquteqaŋguwi, qa naqä 12 maŋguä ämamikuwi.

14 Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä i imäkqaŋgi äqumbiyä iqua, "Ämaqä Tqu naqä-qakuä, 'hiŋuä-tqä qua täuŋqä päŋqiyä' ätnäŋqä† Iqueqä" ätkuwi.

15 I ätäpu, Iqu 'oeyä' qäyä ätqaŋguti, qu Ique a äkiqätäpu, ämaqä naqä ämiqäŋqä imäkpŋqä äyä iqaŋgä näqŋqä eäqe, Iqu quŋi aŋgumä äväma, qoqoŋä imä kuäquväkiquätŋqä ekqe.

Jisasi Iqu, eqä haqeu qaŋä äukqeŋqä‡

16-17 Hea wiqaŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, eqä-huäŋä buŋqä äpäwäpiyi, yimba ätkamäupu, eqä-huäŋä yätäqä näŋgisa aŋä Kapänamäŋqä äväma äukuwi. Jisasi Iqu iquauŋi mäwimeqä änyä etaŋgi, hea qe ekqe.

18 Iŋgaŋi yuŋuä yäŋänäqŋqä hŋqu äqunätä, eqe yäyäŋi qoqoŋä ätqäwa äpemiŋqe.

19 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, yimba iqu eqä iqi wätŋqe, iqua eqä buŋi ämiqa-ämiqa, awänäŋi (4 o 5 kilomita) tii äwäpiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu yimba-täŋä qäqi, eqä haqeqä qaŋä pqaŋgi äqumbiyi, iqua zä kiiŋä ikuwi.

20 E iqaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi "Tä Nyinjqä. He zä miqä pambiyä!" ätukqe.

21 Iŋgaŋi iqua Iquenyqä yeeqä ipu, yimba iŋgisaŋqä itmakuwi. Iwä iŋgaŋi yimba aŋä-himqä iqua timäupŋqä äwäpiyä-täŋä iu, qäqi maqänä imäŋgaŋgi iuäqämakuwi.

---

† **6:14** Kukŋuä-suqä 18:15 ‡ **6:15** Matiu 14:22-33; Makä 6:45-52

22 Hiunji buayä i änäpu äpmakuwä äwiŋganji, ämaqä kuapänäŋä huäŋä
yätäqä iŋgisa iqi yqänä äpmamiŋuwä iqua, “Täqiŋi yimba kiuänäŋä
hmbunä pmetaŋgi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iqua, Jisasi Iqu
maeqä, quwqä-quwänä yimba ipi äyä äwquwätanä!” kŋuä ämakuwi.
23 Yimba huiziqua Taipiriyasitanji, Naqä Iqu buayä äŋguiqä tqaŋga,
ämaqä kuapänä äŋguwä-täŋä qäqiqi iuäqämakuwi.
24 Ämaqä kuapänäŋä iiŋi, Jisasi Iqutä Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquatä, iqiŋi heaqiyä äyä nyätaŋgä äqumbiyi, qu yimba
iquau ätkamäupu, Jisasi Iquenyqä qävqe, aŋä Kapänamäŋqä äukuwi.

Buayä häŋä-pmeqä vqeŋqä

25 Ämaqä kuapänäŋä iiŋä iqua, qu Jisasi Iqueŋi huäŋä yätäqä näŋgisa
ämäqumuapiyi, Iqueŋi, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si täqinyqe, äkŋga äpŋäwä?”
ätukuwi.
26 I tquaŋguwäŋganji, Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi naqä-qakuänäŋä
etqä. He Nyinyqä qävqä ikiquwi, Nyi nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi
imäkqaŋgqeŋqä manä, Nyi buayä hetapqaŋgä äwqä äŋguä
änäpäsäpiyiŋqänä ikiqäuä.
27 He wäuŋui, ymisaŋä qui imäknätä pizqä iqä duŋqä miqä ipu, häŋä
hea ique-ique wiqä duŋqä ipŋqeqä. Goti Hanjuwä Apiqu, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueqä yoqe, yäŋänäqŋqä witŋqä imäkkqe. Ga ymisaŋä iiŋi,
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu hetapäniqeqä” ätukqe.
28 I tquaŋga qu Iqueŋi, tiiŋä ätukuwi. “Goti Hanjuwä Iqu, ne squä
wäuŋuä imäkatuŋquä äwinyätqänä?”
29 Ga qu iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi, “Goti Hanjuwä Iqu, he Ämaqä
Iqu ändowatkqä Iquenyqä quuvqä heqäpŋqä äwinyänä” ätukqe.
30 Quvaqe, Iqueŋi tii ätukuwi. “Si nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi äki
imäktŋqäwä? Ga ne iu äqunanä, Tqä kukŋui naqä-qakuä imäkatuŋque,
äänä isŋqäwä?
31 Neyaqä atqä-awäkiqua, aŋä avqŋqä maeqä duŋi, buayä mana Mosisi
iqu äwikqeu äŋguwi.§ Goti Hanjuwä Iqueqä tuwaŋuä iuŋi, *‘Iqu buayä
qäukuä yätutaŋi bŋqä äwikqeqä’** ätnäŋqä-panjqä” ätukuwi.
32 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu quŋi, “Nyi he naqä-qakuänäŋä etqänä.
Qäukuä yätutaŋä buayä naqä-qakui, Mosisi iqu etapäŋqä maetqe, Nyaqä
Apiqu etapätqänä.
33 Buayä Goti Hanjuwä Iqu vqe, ii qäukuä yätuta äpätä, qua täuŋä iu
Häŋä-pmeqä-vqä Iquvqä” ätukqe.
34 I tquaŋganji, qu Iqueŋi, “Iyää, Naqä Iquki, buayä iiŋi, Si ne hea ique-
ique nätapqa uwqätŋqeqä” ätukuwi.
35 Iŋganji, Jisasi Iqueä kimaŋi, “Nyi Buayä Häŋä-pmeqä Iqunjqä” ätukqe.
“Ämaqä Nyinyqä äpätä quuvqä heqiyqä iqu, buayäŋqätä, eqäŋqätä dä
mävqä itä, quväkä-ye, mävqä yäŋqiyä.
36 Iiŋä etaŋgqä-qe, Nyi tii etqänä. ‘He Nyi hiŋuä äŋqämbiyä-qe, Nyinyqä
quuvqä maeqiyqä äyä itqäŋäuä.’
37-38 Apiqu Nyi ändapkqä iqua, qu eeqänäŋi, Nyinyqä ppŋqäuä. Nyi
qäukuä yätuta qua täuŋqä äpqe, änyiŋqe, Ŋqä du imäkmqä manä, Nyi
änändowatkqä Iqueqä dunä imäkmqä äpqä-qae, Nyinyqä i pqaŋguwä
iquauŋi, hŋqueŋi bi mämamäuqä danä ymqänä.

---

§ **6:31** Aŋgumä Itmakqä 16:4 * **6:31** Niyäma 9:15; Apqä Bukä 78:24

39 Nyi änändowatqä Iqu, ämaqä Nyi ändapkqä iquauŋi, hiunji
yäpakäŋgaŋi Nyi hŋqueŋi hiŋuinä mäquŋquä itmä, eeqänäŋä iuŋi häŋä
vauqumuatmniqŋqä äwinyänä.
40 Nyaqä Apiqu tiiŋiŋqä äwinyä. Ymeqä Ique äqunäpu, Iquenyqä
quuvqä eqämipqä iqua, häŋä hea ique-ique pmeqe, ämepu pmetaŋgpi, ga
hiunji yäpakäŋgaŋi, Nyi quŋi häŋä vauqumuatmniqŋqänänyä" ätukqe.
41 Iŋgaŋi Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iqua, Jisasi Iqu "Nyi
bretqä qäukuä yätuta äpqä Iqunjqä" tqaŋgqeŋqe, qu kukŋuä kuapänäŋä
ätkuwi.
42 Iiŋä ätäpu, "Ämaqä Tqu Josepä iqueqä hikŋä Jisasi Iqutanä, ä äsqukä?
Iqueqä kaniquenyqätä, känäuŋqätäŋi, ne näqŋqä eäŋque. Iqu täŋgaŋi,
'Nyi qäukuä yätuta äpqä Iqunjqe' änääŋqä ätqiyä?" ätkuwi.
43 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu ävauqe, "He kukŋuä kuapä matuwäŋqä pambiyä"
ätukqe.
44 "Ämaqä hŋqu Nyinyqe, hiŋgi mapqä yänä. Apiqu Nyi änändowatkqä
Iqu, ämaqä ique Nyinyqä pätŋqä ämäqipmeqaŋguti, iqu i pänä. Ga Nyi
iqueŋi, hiunji yäpakäŋgaŋi, häŋä vauqumuatmniqeqä.
45 Hiŋuä-tqä iquauä tuwaŋuä iuŋi, *'Qu eeqänäŋä iquauŋi, Goti Hanjuwä
Iqu näqŋqä väŋqiyä'* ätä äqänänä.† Ga ämaqä Ique qätä äwiyäpu, Iquesa
näqŋqä ämepiyä iqua, qu eeqänäŋi Nyinyqä ppŋqäuä.
46 Iiŋä etaŋgi, ämaqä-pqä hui Goti Kanique hiŋuä ae äqunätqäŋuwä
hmanji. Ämaqä Goti Hanjuwä Iquesa äpqäqä Iqunä, Kaniqueŋi, hiŋuä
äqunätŋqe.
47 Nyi naqä-qakuänäŋä etqänä. Ämaqä quuvqä eqiyätäqä iqu, häŋä hea
ique-ique pmeqe, ämeŋqiyä.
48 Bretqä häŋä-pmeqä iqu, ii Nyinjqä.
49 Heyaqä hewäkiqua, aŋä avqŋqä duŋi, buayä mana äŋguwä-qe, qu
äyä äpäkoŋguwiqä.
50 Iŋäqe bretqä qäukuä haqä yätuta äpqä tqueŋi, ämaqä hŋqu ique
äŋgqe mapäkoŋqä yäŋqiyä.
51 Bretqä häŋä-pmeqä qäukuä yätuta äpqä iqu, ii Nyinjqä. Ämaqä hŋqu
buayä ique äŋgqe, iqu häŋä hea ique-ique pmeniqeqä. Buayä Nyi ämaqä
qua täu äpmeŋuwiu häŋä-pmeqä mapŋqä wimqe, ii Nyaqä huiwiyqä"
ätukqe.
52 I tquaŋgqeŋqä iqua quwqä-quwä, "Ämaqä Tqu, Iqueqä huiwi ne
änatuŋque, äänä nätapätŋqäwä?" ätäpu, himänä ipu ätŋguwi.
53 I tŋgaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ivatuwänäqe, tii ätukqe. "Nyi he naqä-
qakuänäŋä etqänä. He Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueä huiwitä, häŋeqetä
maŋqä ipqe, häŋä-pmeqe hesäŋi aaŋqeqä.
54-55 Buayä naqä-qakuänäŋi, Nyaqä huiwiyi. Itaŋga eqä naqä-
qakuänäŋi, Nyaqä häŋeqeyi. Iŋä-qae, ämaqä Nyaqä huiwitä, häŋeqetä
änmipqä iqua, häŋä hea ique-ique pmetpnuwiqä. Itaŋga Nyi iquauŋi,
hiunji yäpakäŋga häŋä vauqumuatmniqeqä.
56 Ämaqä tqu-tqu Nyaqä huiwitä, häŋeqetä änmitätqe, iqu Nyi ny-
inätaŋgi, Nyi ique änyäŋänä.
57 Nyiŋi, Apiqu häŋä-pmeqä Iqu änändowatqaŋgi, ga Nyi häŋi Iquesa
äpmeŋqä-pa, ämaqä Nyi änmitätqä iqu, häŋi, Nyita pmeniqeqä.
58 Buayä qäukuä yätutaŋä äpqäqä Tqunäŋi, Iqu buayä heyaqä taqä-
tawäkiqua mana änäpu, äpäkoŋguwä ii eŋqä-paŋä manä. Ämaqä, Buayä
Tqunä ännätqä iqu, häŋä hea ique-ique pmetäniqeqä" ätukqe.

† **6:45** Asayä 54:13

59 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi, aŋä aquväqŋqä Kapänamä du näqŋqä ävätä ätkqe.

Ämaqä kuapänä, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä

60 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä kuapänäŋä hui, Iqu i tqaŋgi äwipiyi, “Iqueqä kukŋuä, ne kŋuä änä mämeqänäŋä ätqäqe, qäte tqu wiyätŋqäwä?” ätkuwi.
61 Qu kukŋuä kuapänä tqaŋguwiŋqä, Jisasi Iqu, Iqueqä-kiuä näqŋqä eäqe, tii ätukqe. “Kukŋuä tqu he qui emäkqiyä?
62 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, aŋä änyäŋäŋga äpmamiŋqä yätuŋqä yqaŋgi äqumbqe, äänä ipnuwäwä?
63 Häŋä-pmeqe, Dŋä Äŋguä Iqu ävätqänä. Ämaqeuqä yäŋänäqŋqä duta, maetqenä. Iiŋä etaŋgi Nyi kukŋuä etqä tä, quuvqä vqeŋqätä, häŋä-pmeqä vqeŋqätä etqänä.
64-65 Iiŋä qäyä etaŋgi, hŋquenä quuvqä maeqiyqä itqäŋäuä. Ga Nyaqä kukŋuä ‘Ämaqä hŋqu Nyinyqe, hiŋgi mapqä yänä. Apiqu, ämaqä ique Nyinyqä pätŋqä ämäqipmeqaŋguti, iqu i päŋqiyä’ etqe, ii hŋquenä quuvqä maeqiyqä itqätaŋguwita etqeqä” ätukqe. Iiŋä ätukqe, ämaqä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipnuwä iquauŋqätä, ä Iqueŋi ämaqä iquau täkqä ätuätä hipa iu väniŋqä iquenyqetä, Jisasi Iqu Iqueqä-kiuä änyäŋäŋga näqŋqä eä, i ätukqe.
66 Iŋganj Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä kuapänäŋi, qu Ique tuwä äwiyäpu, Iqutäŋi anä mikiqä danä qe ikuwi.
67 I iqaŋguwäŋganj, Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä 12 iquauŋi, “He-pqe Nyi inä nyivämapŋqätanä?” ätukqe.
68 Iwä Saimonä Pitä iqu, “Naqä Iquki, Si kukŋuä häŋä hea ique-ique pmeqe ämeŋnä. Ne tquenyqä watuŋquäwä?
69 Iŋi, ne näqŋqä ämenä quuvqä eqiyqu. Si Ämaqä äŋguä jänänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä atäuŋuä ekikqä Iqukiyqä” ätukqe.
70 I tquaŋga Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi heŋi, 12 etmakqeuŋi, hŋquki dŋä quvqä-täŋä äyqukitanä?” ätukqe.
71 Kukŋuä iiŋi ätkqe, Saimonä Iskarioti iqueqä hikŋä Jutasi iquenyqe. Iqu ämaqä 12 iutaŋä-qu qäyä eä, Jisasi Iquenyqe, täkqä tuäniqä etaŋgi, ii ätkqe.

7

Israitqä iqua, ittäŋä aŋiu yakuä äpmapu, ymisaŋä imäkkuwiŋqä

1 Itaŋi, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä naqä iqua, Jisasi Ique äpäkpŋqä iqaŋguwiŋqä, Iqu qua Jutiya iu ikiqäŋqä mäwiŋganj Galili dunä ikämiŋqe.
2-3 Hiunji naqänäŋä Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iqua, ittäŋä aŋiu yakuä äpmapu, yeeqä ipu aquväqŋqä hiunji iqua timäutŋqä qäqi etaŋgi, Jisasi Iqueqä käŋguäkiqua Iqueŋi, “Si aŋä täqiŋi äväma, qua Jutiyaŋqä uvä. Tqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iqua, Si nätmatqä imäkqaŋgtqe hiŋuä kqämbŋqänänyä.
4 Ämaqä hŋqu ämaqä eeqänäŋä im-imŋi, iquenyqä näqŋqä hipŋqä etaŋgutqe, iqu nätmatqä eeqänäŋi, ktqä nämä mimäkqä yänä. Si nätmatqä iiŋi imäkätqäŋi, ämaqä eeqänäŋi hiŋuä kqämbŋqänä ämotquatŋqeqä” ätukuwi.
5 I ätukuwi, Iqueqä käŋguäkiqua-pqe Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipiyitanji.

6 Iqua i tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Hiunji Ŋqe, änänjqä. Henyqe, hiunji
eeqänäŋä iqua, äŋguänäŋiqä” ätukqe.
7 “Nyi ämaqe, qu suqä quvqä imäkätqätaŋguwiŋqe, ‘Ii suqä quvqä
imäkätqäŋäuä’ tuätqätaŋgqeŋqä, qu Nyinyqä wiuŋqä itqäŋä. Iiŋä etaŋgi,
qu henyqe, iiŋi miqä ipŋqäuä.
8 Ŋqä hiunji änyä eŋqä-qae, Nyi aquväqŋqä naqänäŋä iuŋqä mäyqä
yimä. Henyä epiyä” ätukqe.
9 Iqu quŋi i ätuätä, mäwqä danä, Galili bu äpmakqe.
10 Iŋäqe, Iqueqä käŋguäkiqua aquväqŋqä yätuŋqä ae äväma
yqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu qänaki maqŋqä ekqe.
11 Aquväqŋqeuŋi, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä
naqä iqua Jisasi Iquenyqä, “Ämaqä Iqu äŋgi pmenä?” ätäpu, qävqä
ikämiŋuwi.
12 Iŋgaŋi ämaqä kuapä äpmapiyä iuŋi, hiyäkakä ätŋgäukuwi. Hŋqua
Iquenyqe, “Ämaqä äŋguänäŋueqä” tqaŋguwäŋga, hŋqua “Oeyä, Iqu
ämaqä kuapänäŋä hänaqä huiu-mända ätuma äwqiyä” ätkuwi.
13 Iŋgaŋi, qu iquauqä naqä iqua haŋä-iqä vqeŋqä zä wiŋgaŋgi,
Iquenyqe, ätnäŋäqi äti matqä danä ikuwi.

Qu ymisaŋä nätqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqu näqŋqä äwikqeŋqä

14 Qu aquvä äqämbu hiunji hŋqua ae pmetaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu
hiqäva-imäkqä aŋä mätnätaŋgqä ququawä yäŋgisa äpeyäqe, qokä-
apäkiu kukŋuä näqŋqä äwikqe.
15 I iqaŋgaŋi, iquauqä naqä iqua yäuŋuä ipu, “Iqu näqŋqä-vqä
hŋquenyqä mäwqä iminqe, näqŋqä ii, äänä itä ämeqätiyä” tpu ikuwi.
16 I iqaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu kimaŋi, “Kukŋuä tä ämetqueqe, kŋuä
indqäŋqä Nyaqeta maetqe, Goti Nyi änändowatkqä Iquesayqä” ätukqe.
17 “Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä äwiŋqe qänaknä yätŋqä itäqä iqu, Nyaqä
kukŋuiŋqe, ii Goti Hanjuwä Iquesatiyä, ä kŋuä indqäŋqä Nyaqä iuta
tqändiyä-qe näqŋqä hiänä.
18 Ämaqä kukŋui, kŋuä indqäŋqä iqueqä iuta ätqä iqu, yoqä iqueqe haqä
yätu maenätŋqä wiŋgaŋgiyi. Iŋäqe ique ändowatkqä iqueqä yoqe haqä
yätu maetŋqä äwiŋgqä iqu, suqä quaŋgi mämeqä, naqä-qakuänäŋä tqä-
quvqä.
19 Mosisi iqu kukŋuä-suqä metapqä iŋqäta? Iqu etapkqä-qe, he
eeqänäŋi, suqä iuŋi, qänaknä miqä itqäŋäuä. Ga he Nyiŋi suŋqä pizqä
bäkpŋqä itqäŋäuä?” ätukqe.
20 I tquaŋgaŋi, ämaqä kuapänäŋä iiŋi, ämävaupiyi, “Peŋqä dŋä
kinyasäuqaŋgi ätnyä. Siŋi, tqu kpäsätŋqä itqänä?” ätukuwi.
21 Kimaŋi, Jisasi Iqu ätukqe. “Nyi wäuŋuä naqänäŋä iqu imäkkqeŋqä,
he miiqä yäŋä iŋqä ikuwiqä.
22 Mosisi iqu qokä iquauä huiwä häuä ktäupŋqä ätukqeuŋi, Sämbatqä
hiunji hapäŋga qäyä etaŋgqä-qe, he ymeqä qokä hŋquauqä huiwi, häuä
ktäupnä. Suqä iiŋi, Mosisi iqu mikutäuqä ikqe, atqä-awäka ikutäukuwi.
23 He Sämbatqäŋgaŋi, ymeqä hŋquauqä huiwä häuä äktäutqäŋuwi, ii
he Mosisi iqu kukŋuä-suqä ekqä iqueŋi qui mimäkqä itqäŋuwi. Iŋi Nyi
Sämbatqäŋga ämaqä iqueä huiwi, eeqänäŋä äŋguä iwimäkqaŋgqeŋqe,
he Nyinyqe suŋqä äkasuwä tätqäŋäuä?
24 Ämaqeuqä suqe, hiŋuä äqumbiyä duŋqänä hiŋgi miwäsäuqä pambu.
Suqä naqä-qakuä jänäŋänäŋä duta iwäsäupiyä” ätukqe.

“Jisasi Iqu, Kraisi Iqu etaŋgitiyä?” ätkuwiŋqä

25 Iŋganı ämaqä Jerusälemätanä hui, “Ämaqä neyaqä naqä iqua pizqä
päkpŋqä itqäŋuwi, Tä Qäqu maendiyä?” ätŋguwi.
26 “Hiŋuä qumbu. Iqu ätnäŋä iqi qäyä ätqäuä ätqaŋgi, qu Iqueŋi maŋä
hui mätquä danä iqäuä. Ämaqä Kraisi Ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu
atäuŋuä ikqä Iqu etaŋgi, qu näqŋqä ämapu maeqä inä?
27 Kraisi Iqu äpqaŋganı ämaqä-pqä hui näqŋqä mämeqä ipu, ‘Iqu äkiuta
päniqätiyä’ tpu ipnuwiqä. Iŋäqe Ämaqä Tqueqä äpqäqeŋqe, ne näqŋqä
ämeŋunä” ätŋguwi.
28 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä mätnätaŋgqä ququawä iqi ätqäuä
näqŋqä ävätäqäŋganı, manä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “He Nyinyqä
näqŋqä epu itaŋga Nyi äpqeŋqä-pqä näqŋqä yasämä eäŋäuä. Ga Nyi kŋuä
indqäŋqä Ŋqä duta mapqä iqäqe. Nyi änändowatkqä Iquenyqe, he änyä
maqŋqä eäŋuwi. Iqu naqä-qakuänäŋä Iquvqä.
29 Nyi Iqu änändowatqaŋgi Iquesa äpqäqä-qae, Nyi näqŋqä Iquenyqä
eäŋänä” ätukqe.
30 I tqaŋgqeŋqä, qu Jisasi Ique a äkiqätäpu itmenätpu ipiyä-qe, hiunji i
imäkqä iqu, Jisasi Iqueŋi mäwimeqä änyä etaŋgi, ämaqä-pqä hui Iqueŋi
hipa hui mitmaqiyqä ikuwi.
31 Iŋäqe, ämaqä iu äpmamiŋuwitaŋä kuapänäŋi, Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, “Kraisi Iqu äpätqäŋganı, Iqu nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋä, Ämaqä Tqu imäkätŋqeuŋi ämäwqätäuniqätanä?”
ätŋguwi.
32 Parisi iqua ämaqä kuapänäŋä Jisasi Iquenyqe, “Iiŋi-iiŋiqä” hiyäkakä
tnätqätaŋgä qätä äwipiyi, iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Ique a
äkiqätäpu itmapŋqe, ämayukä-imaŋqä hŋquau ändowatkuwi.
33 Iŋganı Jisasi Iqu, “Nyi hesäŋi quäuqä mäpmeqä danä wäŋqäpu
äpmami, änändowatkqä Iquenyqä umqänä.
34 He Nyinyqä qävqä ikipiyä-qe, Nyi pmetaŋgqeuŋi änä mäwqä ipiyä-
qae, Nyiŋi mämäŋqumueqä ipŋqäuä” ätukqe.
35 I tquaŋganı, Israitqä iqua, “Ne Iqueŋi mämäqumueqe, Iqu
äkŋginyŋqä uwqaŋguti yaŋquatiyä? Iqu Israitqä iquneqä neyämaqä im-
imä äpmakäwäŋuwä iuŋqä äwätä, näqŋqe ämaqä Israitqä ma huizi iqi
äpmeŋuwiu vätŋqä ätqutiyä?
36 Iqu neŋi, ‘He Nyinyqä qävqä ikipiyä-qe, Nyi pmetaŋgqeuŋi änä
mäwqä ipiyä-qae, Nyiŋi mämäŋqumueqä ipŋqäuä’ ätqäqe, Iqu kukŋuä
iiŋi änääŋqä tqiyä?” ätŋguwi.
37 Hiunji yeeqä ipu aquväqŋqä yäpakä naqänäŋä iqueŋi, Jisasi Iqu pämä
ätqäuqe, manä yäŋänäqŋqä, “Ämaqä tqu-tqu quväkä ye äwiyqäqe, eqä
nätŋqänä Nyinyqä äpänä” ätukqe.
38 “Ämaqä äsqu-äsqu Nyinyqä quuvqä eqiyqe, *eqä esquä häŋä-pmeqä-
täŋi iqueqä yäpä iunda pquänä.* Iŋi Goti Hanjuwä Iqueä tuwaŋuä iu
ätnäŋqä-pa* pquäŋqiyä” ätukqe.
39 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi, Dŋä Äŋguä Iquenyqä ätkqe. Dŋä Äŋguä Iqueŋi,
ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iqua mapnuwäŋqeyi. Iŋganı,
Goti Hanjuwä Iqu Jisasi Ique ätuma äyätä, yoqä naqä vqe änänjqae, Dŋä
Äŋguä Iqu iquauŋi, wimeqäŋqä-pqe, änänji.
40 Jisasi Iqu i tqaŋgi äwipiyäŋganı, ämaqä iqi äpmamiŋuwi, “Ämaqä
Tqu naqä-qakuä, Hiŋuä-tqä Qäqueqä” ätkuwi.

---

* **7:38** Jisasi Iqu Goti Iqueqä kukŋui äsquenyqä kŋuä indqäŋgqätiyä? Näqŋqä-täŋä hŋqua Asayä 58:11 iqueŋqä ätqä. Hŋqua Sakätiyasi 14:8 iqueŋqä ätqä.

41 I tqaŋguwäŋga, hui “Kraisi Ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu
atäuŋuä ikqä Qäqueqä” ätkuwi. Iŋäqe, huiziqua “Oeyqä” ätkuwi. “Kraisi
Iqu Galilisa pqäŋqä hmanjqä.
42 Goti Hanjuwä Iqueqä tuwaŋuä iuŋi, *‘Kraisi Iqu Dewitiquesaŋä hueqä-
himqä heniqe,’*† itaŋga *‘aŋä-himqä Dewiti iqu äpmamiŋqä Betlemä iu-
taŋäqu heniqä’*‡ ätkqeqä” ätukuwi.
43 I ipiyi, Jisasi Iquenyqe, quwqä-quwä iŋgi-iŋgi ändmäkŋguwi.
44 Iiŋä ipu, hui Iqueŋi a kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä-pqä hui Iqueŋi
hipa hui mitmaqiyqä ikuwi.

Ämaqä naqä iqua, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwiŋqä

45 Ämayukä-imaŋqä iqua, Parisi iquautä, hiqäva-imäkqä naqä iquautä
aŋgumä wimeqaŋguwäŋga, “He Iqueŋi ätuma mapqe, suŋqä iqäuä?”
ätukuwi.
46 I tquaŋguwäŋga, iquauä kimaŋi, “Ämaqä-pqä hui kukŋui, Ämaqä
Tqu ätätŋqä-pa, matqä itqäŋuwiqä” ätukuwi.
47 Itaŋga, Parisi iqua iquauŋi, “Heŋä-pqe, Iqu qäyasäqi etuma äwqiyä?
48 He ämaqä naqä yoqä-täŋä-pqä hŋqu, itaŋga Parisi-pqä hŋqu,
Iquenyqä quuvqä heqiyätqätaŋgi äqunäŋuwätanä?
49 Ämaqä kuapänäŋä tä, suqä Goti Hanjuwä Iqu Mosisi ique äwikqeŋqä
änyä maqŋqä eŋuwä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu qui iwimäkätŋqä ae
ätkqeqä” ätukuwi.
50 Iiŋä tquaŋguwäŋgaŋi, iquautaŋä hŋqu, iqueqä yoqe Nekitimäsi,
hiŋuiqänäŋäŋga Jisasi Ique äwimakqä iqu, huizi iquauŋi tii ätukqe.
51 “Neyaqä suqä duŋi, ne ämaqä hŋqueä kukŋui qätä äwiyätanä, itaŋga
iqueqä wäuŋuä imäkätŋqä duŋi, qävqä ganä iani, iŋga iwäsäuatuŋqueqä”
ätukqe.
52-53 Quwqä kimaŋi, “Äi! Si-pqä Galilisaŋä iqukitanä? Goti Iqueqä
tuwaŋuä iu qävqä äŋguänä itnä, näqŋqä tii esŋqe. Galilisaŋi, hiŋuä-tqä
hŋqu mapqä yäŋqiyä. Hmanjqä” ätukuwi.

8

*Apäkä qokä-täŋä hui, iiyqä huiwi ämaqä hŋque mäŋgi yaŋä äwikqeŋqä**

1 Iŋgaŋi ämaqä eeqänäŋi quwqä aŋiuŋqä ae äweqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu
qoqoŋä Olipä yätuŋqä ekqe.
2 Ziŋuitäŋi Iqu iqi ävämetä, hiqäva-imäkqä aŋiuŋqä aŋgumä äukqe. Iqu
ququawä iqi pmetaŋga, qokä-apäkä eeqänäŋi Iqueŋqä äpqaŋguwäŋga,
Iqu quamä äpme näqŋqä motquetŋqä ipäqäkqe.
3 Iqu i motquetqätaŋga, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä,
Parisi iquatäŋi, apäkä hui ätuma äpäpu, qokä-apäkä iuqä hiŋuä iqi
äkitqätekuwi. Apäkä ii, qokä-täŋä eäqä-qe, ämaqä hŋqutä-mända huiwä
yaŋä iŋgaŋginyä äquŋguwi.
4 Iwä iŋgaŋi Jisasi Iqueŋi tii ätukuwi. “Ämotqueqä Iquki, apäkä qokä-
täŋä täsi, qokä huizitä huiwä yaŋä inyätqätaŋginyä äqunäŋuwiqä.
5 Kukŋuä-suqä Mosisi iqu änätapkqä iuŋi, ‘Apäkä suqä iiŋä iqaŋguwä
iuauŋi, hikä pizqä päsqäŋqä’ ätnäŋqe,† si änäänyä ätnä?”

---

† **7:42** 2 Samueli 7:11-14; Asayä 9:6-7; Järämai 23:5-6 ‡ **7:42** Maika 5:2 * **8:** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä 8:1-11 iuŋi maqŋqä eä. † **8:5** Kukŋuä-suqä 22:22, Hiqäva-imäkqä 20:10

6 Qu kukŋuä i ätukuwi, Iqu kukŋuä äänä ätätqä Iquesa ämapu,
kukŋuä mitpnuwä iŋqä yamwiqä äwikuwi. Iiŋä tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu
äuesäuä, Iqueqä hipaitä qua hiŋä bu tuwaŋuä äqäkqe.
7 Qu yatŋqä äpakänä vqaŋguwäŋga, Iqu pämä ätqäuqe, tii ätukqe.
"Ämaqä hesaŋä hŋqu suqä quvqä mimäkqä itŋqä etaŋgutqe, iqu apäkä
täsiŋi, hikä kiŋganäŋi, iqu-ganä äpäsänä."
8 Iwä Iqu kukŋuä iiŋä ätuäqe, aŋgi äuesäuqe, qua hiŋä bu tuwaŋuä
äqäkqe.
9 I tqaŋgi äwipiyi, qu eeqänäŋi hŋqunä-hŋqunä iqiŋi äväma äukuwi. Ga
ämaqä quväukuä kuapänäŋä-täŋä iqua hiŋuiqä äwqaŋguwäŋga, ämaqä
huizi qänaki äukuwi. Mä Jisasi Iqu iqi yqänä äuesäutaŋgi, apäkä ii Iqueuä
hipeŋuä iqi yqänä ätqäumiŋqe. 10 Itaŋi Iqu pämä ätqäuqe, tii ätukqe.
"Apäkä iiki, ämaqä eeqänäŋä täqi ätqäuŋuwi, äŋgi uwqäuä? Si kukŋuä
mikitätŋqe, hmanda?"
11 I tquaŋga, ii ätukqe. "Naqä Iqukiyä, oeyä, hŋqu hmanjqä."
Ga Jisasi Iqu iiŋi tii ätukqe. "Nyi-pqe kukŋuä mämiktqä da imqänä. Si
äuŋi, qänakŋi suqä quvqe mimäkqä pa iqätŋqä" ätukqe.

Jisasi Iqu qua täu We-huŋqä Vqä Iquvi

12 Aŋgumŋi Jisasi Iqu qokä-apäkä iuŋi tii ätukqe. "Qua täu we-huŋqä
vqe, Nyi Qäqunjqä. Ämaqä Nyi änyuvändmitätqä iqu, qaŋi heawiqä du
mäwqä itä, iqueqä quuvqeuŋi we-huŋqä-täŋä-queyqä."
13 I tquaŋga, Parisi iqua qätä äwipiyi, Iqueŋi tii ätukuwi. "Si kukŋuä
awi, Tqä-täuŋqänänä ätätqäŋinyä. Iiŋqe ämaqe, quuvqä makiqiyqä
ipŋqäuä."
14 Ga kimaŋi, tii ätukqe. "He 'Si Tqä suqeŋqä änatnyä' ändquwi, naqä-
qakuänäŋä ändqäuä. I etaŋgi Nyi Ŋqä-näuäŋi, aŋä äväma äpqeŋqätä, ŋŋ
aŋä äumqeuŋqe näqŋqä eŋänä. Nyi näqŋqä iiŋä ämeŋqetaŋi, ämaqe
Nyaqä kukŋui quuvqä eqäpŋqe. Iŋäqe he Nyaqä aŋä qakuiuŋqetä
äkiuŋqä-pqä uwqaŋgundqe, he änyä maqŋqä ipŋqäuä.
15 He ämaqeu iwäsäupiyäŋganji, suqä qua täutaŋiŋqänä näqŋqä epu,
iwäsäuquenjqä. Iŋäqe Nyi ämaqä hŋqueŋi, miwäsäuqä danä itŋqeqä.
16 Iŋi Nyi ämaqä hŋqueqä suqeŋqä iwäsäuqaŋgundqe, he Nyaqä
iwäsäuqä iiŋä iqueŋqe, quuvqä heqäpŋqänänji. Ii tiiŋä dutayi. Nyi Ŋqä-
näuänä miwäsäuqä iqä. Apiqu änändowatkqä Iqu, Nyitä wäuŋuä anä
itqäuä.
17 Kukŋuä-suqä he Mosisi iquesa ämepu qänaknä itqäŋuwä iuŋi, kukŋui
tii ätnä. *'Ämaqä hŋquaqu kukŋui asitaŋinä ätqiyi, iquaquiyqä kukŋuiŋqe
quuvqä heqäpŋqe!'*‡
18 Nyi Ŋqä-näuäŋqä awä ätätŋqä Iqunji. Itaŋga huiziqu, Apiqu Nyi
änändowatkqä Iqu, Nyiŋqä awä inä ätätqäuä."
19 Iŋganji Parisi iqua yatŋqä tii äwikuwi. " 'Ŋqä Apiqueyqä' ätŋi, ga Iqu
äŋgi pmenä?"
Itaŋi Jisasi Iqu ivatuwänäqe, kima tii ätukqe. "He Nyinyqätä, Ŋqä
Apiquenyqätäŋi, änyä maqŋqä yqänä eäŋäuä. Iŋäqe he Nyinyqä näqŋqä
hiqä-säpi, Apiquenyqä-pqe näqŋqä inä iqäpniŋgä."
20 Hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iqiŋi, Jisasi Iqu mbqä pŋqä witaŋgqä-
täŋä qäqi äpme, qokä-apäkä iuŋi näqŋqä ävätä, kukŋuä iiŋi ätmuiŋqe.
Iqu ätnäŋä iqi qäyä pmetaŋgi, iŋganji Iqueqä haŋä-iqä meqe, qäyu
matimäuqä änä etaŋgi, ämaqä hŋqu Iqueŋi, a makiqätqä ikqe.

‡ **8:17** Kukŋuä-suqä 17:6; 19:15

Jisasi Iqu, “He aŋä Nyi umqä iuŋi, matimäuqä ipnuwiqä” ätukqeŋqä

21 Aŋgumŋi Jisasi Iqu quŋi tii ätukqe. “Nyi eväma umqänä. Hŋga-
mändaŋi, he Nyinyqä qävqä yanä-tpu ipqe, hiqä suqä quvqe yqänä äwiŋqä
iutanä päkombnuwiqä. He aŋä Nyi umqä iuŋi, matimäuqä ipnuwiqä.”
22 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä naqä iqua, ii tqaŋgi äwipiyi,
quwqä-quwä tii ätŋguwi. “ ‘He aŋä Nyi umqä iuŋi, matimäuqä ipnuwiqä’
ätqe, äänä etaŋgi tqiyä? Iqueqä-kiuä päknätŋqä ätqutiyä?”
23 Itaŋga Iqu tii ätukqe. “He qua butaŋuenä etaŋgä, Nyi haqä
yätutaŋunjqä. He qua täutaŋä iquenä etaŋgä, Nyi qua täutaŋunä manä.
24 Iiŋä etaŋgi ‘Hiqä suqä quvqä yqänä äwiŋqä iutanä päkombnuwiqä’ ae
etqeqä. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Nyi Ŋqä-näuä äpmeŋqä Iqunäŋqä§ quuvqä man-
jiqiyqä iqaŋgpqe, he heqä suqä quvqe yqänä wiqä, äpäkombnuwiqä.”
25 Iqu kukŋuä i tquaŋga, “Si Tquki natnyä?” ätuäpu, yatŋqä äwikuwi.
Iwä Iqu, “ ‘Nyi Iqunjqä’, ae äyä etqe.
26 Nyi heqä suqä quvqeŋqe, kukŋuä kuapänä ätätmä ewäsäumätmä,
itmä-qe, Nyi änändowatkqä Iqu, aaŋä naqä-qakuinä Tqä-qu etaŋgi,
Iqueqä kukŋui Nyi qätä äwiyätŋqenä, qokä-apäkä qua täuŋiu
ätuätŋqeqä.”
27 Iqu Iqueqä Kaniquenyqä tuätqätaŋgqä iiŋqe, qu kŋui mämeqä ikuwi.
28 Iutaŋi Iqu tiiŋä ätukqe. “He Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqunä indmepu,
haqeqä ämanjiyäpiyäŋganji, he Nyiŋqe, Nyi Ŋqä-näuä äpmeŋqä Iqunäŋqä
näqŋqä epŋqäuä. Ga tiiŋä-pqeŋqä näqŋqä inä epŋqäuä. Nyi nätmatqä
hui Ŋqä kŋuä iutanä mimäkqä danä itŋqeqä. Oeyä. Nyi kukŋuä eeqänäŋi,
Apiqu ämändquakqenä ätätŋqeqä.
29 Nyi änändowatkqä Iqu, Nyitä anä äpmenä. Nyi nätmatqä Iqueuä
äwiŋqeu qäyunä imäktŋqä iutaŋi, Ŋqä-näuänä pmetmŋqä hiŋuinä
maŋqäŋqä itŋqeqä.”
30 Jisasi Iqu kukŋuä ii tätqätaŋga, kuapänäŋi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

Kukŋuä naqä-qakuä iqu, he ämiqä huiziqueqä äwiŋqä iuta huätä ewewqatäŋqiyä

31 Iŋganji Iqu Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iquautaŋä Iquenyqä
quuvqä heqiyqaŋguwä iquauŋi, tii ätukqe. “He Nyaqä kukŋui
mävquatämäuqä, a yäŋänäqŋqä äkiqätpqe, ga he Ŋqä wäuŋuäŋqä
ämetqueqä-quenä pmepŋqäuä.
32 Ga inä ma, kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä eäpu, itaŋga kukŋuä iiŋä
iqu, he ämiqä huiziqueqä äwiŋqä iuta huätä ewewqatäŋqiyä.”
33 I tquaŋga, qu kimaŋi tii ätukuwi. “Ne awiqu Aprähamä iqueqä
hueqä-himqä iquneyqä. Hea hŋgaŋä-pqe, ämaqä hŋqueqä wäuŋuä-
wiyqä hiŋgi eätanä, iqueqä äwiŋqä yäpä imä mäpmeqä danä ituŋqueqä. I
hitaŋgi ‘Kukŋuä naqä-qakuä iqu, he ämiqä huiziqueqä äwiŋqä iuta huätä
ewewqatäŋqiyä-qe,’ suŋqä natnyä?”
34 Iqu iquauqä kukŋui kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Aaŋä naqä-qakuänäŋä
etqä. Ämaqä eeqänäŋä suqä quvqä imäkätqäŋuwi, qu suqä iqueqä
äwiŋqeuŋi qänaki vqä iquaiqä.
35 Ga ämiqä hŋqueqä äwiŋqeuŋi qänaki vqä iqua, iquauqä ämiqä iqueqä
aŋiuŋi näweqä mäpmeqä itqäŋuwiqä. Oeyqä. Ymeqenä pmetpŋqäuä.
36 Iŋäqe Ymeqä Iqu he ewewqatqaŋguti, he suqä quvqä iqueqä
äwiŋqeuŋi qänaki mävqä pmetpnuwiqä.

§ **8:24** Jisasi Iqu “Nyi Ŋqä-näuä äpmeŋqä Iqunäŋqe” ätqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä eŋqä-paŋiqä. Yoqä iiŋi, Goti Iqu Mosisi iqueŋi awä ätukqe. (Aŋgumä Itmakqä 3:14)

37 Nyi näqŋqe. He Aprähamä iqueqä hueqä-himqä iquenä etaŋgqä-
qe, Nyaqä kukŋui heyaqä äwqä yäpä iŋgisaŋi mäwiqä etaŋgi, he Nyi
ämbäkpŋqä itqäŋäuä.
38 Nyi Ŋqä Apiqu ae ämändquakqeuŋi, kukŋuä awi nätmatqä iiŋqä
ätätqäŋänä. Ŋŋ he heqä suqä Nyi ämbäkpŋqä itqäŋuwi, ii hiniqu tqaŋgi
äwikuwiunä imäkätqäŋäuä.”
39 Iŋganji iqua kima tii ätukuwi. “Neqä awiqu, Aprähamä iqueqä.”
Ga Jisasi Iqu iquauŋi ätukqe. “Iiŋi naqä-qakuä he Aprähamä
iqueqä kawäkenä hiqä-säpi, suqä asänäŋä Aprähamä iqu imiŋqä-pa, ii
itqäpniŋgä.
40 Kukŋuä naqä-qakuä Nyi Goti Hanjuwä Iquesa qätä äwikqe, eeqänäŋi
qäyä etätŋqä-qe, täŋganji he Nyi pizqä bäkpŋqä itqäŋäuä. Suqä iiŋä ii,
Aprähamä iqueqä suqä manä.
41 He hiqä hiniqueqä suqä iunä imäkätqäŋäuä” ätukqe.
Iwä qu Iqueŋi tii ätukuwi. “Ne neqä nipaqa qokitä hiŋgi hiqaqä
äwäyäkipu mänanyquä ikuwiqä. Oeyqä. Neqä Apiqu, Goti Hanjuwä
Iqunänjqä.”
42 Iŋganji Iqu tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu heqä hiniqu etaŋgutqe, he
Nyiŋqä eŋguänänjqä. Ii tiiŋiuta etqä. Nyi Goti Iqutä anä äpmamiŋueä,
äyä äquvepkqeqä. Nyi änyiŋqä Ŋqä dutanä äquvepkqä ma, Goti Hanjuwä
Iqu änändowatqaŋgi äquvepkqe.
43 Ga kukŋuä Nyi tqaŋgqe, he näqŋqä äŋguänä maeqä iquwi, ii he Nyaqä
kukŋui meqäŋqe, maeŋgaŋgqä iutayi.
44 He Setänä, heqä heniqueqä ymeqä-quenji. Ga he iqueqä äwiŋqeunä
yäŋä äqänäpu qänaknä iquenjqä. Iŋgata tii täŋganqe, iqu ämaqä
päsqäŋqä äpmenä. Itaŋga iqu suqä naqä-qakuä iuŋi qänaknä miqe, tiiŋä
dutayi. Suqä aaŋä naqä-qakuä di, iqutä mäwiqä imiŋqe. Kukŋuä quaŋgä
ätmiŋqe, ii aaŋä iqueqä yäŋiyi. Iqu ämaqä quaŋgä kukŋuä tqä-qu eä,
itaŋga iqu quaŋgä kukŋuä tqeutaŋä kaniquvi.
45 Iiŋiŋqe Nyi kukŋuä aaŋä naqä-qakuänäŋä di etqaŋgqetaŋi, he Nyaqä
kukŋui quuvqä maeqiyqä da äyä itqäŋä.
46 He ‘Iqu suqä quvqä imäkqä-queyqä’ kŋuä eyätŋqä etaŋgutqe, ga
Nyaqä suqä quvqä imäkätŋqe, ätnäŋä iqi ätäpu, maepiyä. Ä Nyi kukŋuä
awä naqä-qakuä dinä ätätŋqä etaŋgundqe, iŋi Nyaqä kukŋui quuvqä
maeqiyqe, suŋqä itqäŋäuä?
47 Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä iqua, Iqueä kukŋui qätä äwiyätqäŋuwi.
Ä he Iqueä kukŋui qätä mäwiyqä iquwi, ii tiiŋä etaŋgiyi. He Iqueqä
ymeqä-quenä maeqä epiyä dutanji.”

Jisasi Iqu Iqueqä-kiuäŋqätä, Aprähamä iquenyqätä, ätkqeŋqä

48 I tquaŋga, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä naqä iqua, Iqueŋi
kima tii ätukuwi. “Ne tii äktqunä. ‘Si ämaqä Sämaliyataŋä* Iqukiyqä. Ga
dŋä quvqä hŋqu äktqäunä.’ Iiŋi ne naqä-qakuä äktqu?”
49 Itaŋi Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nyi dŋä quvqä hŋqu mandqäuqä
inä. Hmanjqä. Itaŋgi Nyi Apiqueä yoqenä haqeu mamäutqätaŋga, he
Nyaqä yoqe mändi äŋgittqäyätqäŋäuä.
50 Nyi Ŋqä yoqe, haqeu mämamäŋqä itqäŋänä. Ŋŋ, Nyi yoqä naqä
mamqeŋqä äwinyäŋqe, Hŋqunänjqä. Iqu ämaqä eeqänäŋä iquau
Iwäsäuqä Iqueyi.

---

* **8:48** Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iqua, Sämaliyataŋä iquauŋqe, “Ämaqä quvqä iqä iquaiqä” kŋuä indqänmiŋuwi.

51 Nyi aaŋä naqä-qakuänäŋä etqänä. Ämaqä hŋqu Nyaqä kukŋui
qänaknä imitätqe, mapäkoŋqä hea ique-ique pmetäniqeqä.”
52 Iŋgaŋi iqua kima tii ätukuwi. “Si e änatŋä imŋi, täŋgaŋi, tiinji. Dŋä
quvqä hŋqu Si äktqäuŋqä iiŋqe, ne näqŋqä ae equnä. Aprähamä iqu-
pqä, Goti Iqueqä hiŋuä-tqä iqua-pqe, ae äpäkoŋguwä-qe, Si tii änatnyä.
‘Ämaqä hŋqu Nyaqä kukŋui qänaknä imitätqe, iqu mapäkoŋqä hea ique-
ique pmetäniqeqä.’
53 Änääŋgä? Si neqä awiqu Aprähamä, ae äpäkoŋgqä iqueŋi
ämäwqätäutnä, änatnä? Ä Goti Iqueqä hiŋuä-tqä iqua-pqe ae
äpäkoŋguwiqä. Si ‘ “Nyi tqunä” ätqänä,’ kŋuä kiyqiyä?”
54 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nyi Ŋqä yoqe haqeu ämamänmitmqe, ii
nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋi. Iŋäqe Ŋqä Apiqu, Iqu Nyaqä yoqe haqeu
ämanmäutqänä. Iquenyqe, he ‘Neqä Goti Hanjuwä Iqueqä’ äyä ätqäuä.
55 Iŋäqe he Iquenyqe maqŋqä epu ätqäuä. Nyi, Ŋqä-näuäŋi Iquenyqe
näqŋqä eäŋänä. Ga ‘Nyi Iquenyqe maqŋqeqä’ etmqe, ii Nyi ämaqä
quaŋgätqä he eŋqä-paŋunä emqänä. Itaŋgi Nyi Iquenyqä näqŋqä ae
eämä, itaŋga Nyi Iqueqä kukŋuä iunä qänaknä itqäŋä.
56 Heqä tawiqu Aprähamä iqu, Nyaqä hiunji hiŋuä qunäniqeŋqä kŋuä
indqänätäqäŋgaŋi, iqu yeeqä äwinymiŋqeqä. Itaŋi iqu hiŋuä i äqunäqe,
aquvänä ikqeqä.”
57 Iwä iqua qätä i äwipiyi, tii ätukuwi. “Si Tqä quväukui 50 änä qäyä
etaŋgi, Aprähamä iqueŋi Si hiŋuä äquŋgŋätanä?”
58 Ga Jisasi Iqueä kimaŋi, “Nyi naqä-qakuänäŋä etqänä, Aprähamä iqu
matimäuqäŋgaŋi, Nyi Ŋqä-näuä Äpmeŋqä Iqunjqä” ätukqe.
59 I tquaŋgqeŋqä, qu hikä ämepu Ique päsanä-tpu iqaŋguwäŋga, Iqu
zä imäknä hiqäva-imäkqä aŋä täkŋiuŋi äväma, yäpaqäŋgisa äukqe.

9

Jisasi Iqu, ämaqä hiŋuä maqŋqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä

1 Jisasi Iqu qaŋä äwätäqäŋgaŋi, ämaqä hiŋuä maqŋqä hŋque äquŋgqe.
Ämaqä iqu känäwqä äwqä imdaŋi, hiŋuä maqŋqä iiŋäqu ätimäukqe.
2 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Iqueŋi, “Näqŋqä
Motqueqä Iquki, ämaqä tqu hiŋuä maqŋqä imäŋgqe, suqä quvqe
tqueqäwä? Iqueqä-kiuätanä, kanä-känaisändanä?” ätukuwi.
3 Yatŋqä i vqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ämaqä iqu hiŋuä maqŋqä
iŋqe, suqä quvqe, iqueqä-pqä ä iqueqä kanä-känäwqä-pqä duta
hmanji. Ämaqe, qu ämaqä tque hiŋuä äqunäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä
yäŋänäqŋqeŋqä näqŋqä mapŋqä diŋqeqä.
4 We yqänä tii hunätaŋgaŋi, ne Nyi änändowatkqä Iqueä wäuŋui
imäkatuŋque. Ämaqe wäuŋuä miqä ipŋqe, hea heätŋqe qäqinji.
5 Nyi qua täu äpmeŋqe, qua täu We-huŋqä Vqä-qunjqä” ätukqe.
6-7 Iiŋä ätuäqe, Iqu qua bu makukuä äquteqe, makukuitä quae
ättäqe, ämaqä iqueä hiŋuiu qua äwqäyätä, iqueŋi, “Eqä-huäŋä Silomä
du asŋä qänämändŋqä uvä” ätukqe. (Yoqä ‘Silomäuä’ ätnäŋqä iqu,
‘ändowatqäuä’ ätnä.) Iŋi iqu äwäqe, asŋä qänämäŋgaŋga, iqueä hiŋui
äŋguä heqaŋgi, iqu hiŋuä äŋguä qŋqä-qu äpkqe.
8 Iŋgaŋi ämaqä, iqutä aŋä asä iqi äpmamiŋuwitä, ämaqä, iqu
hiŋuä maqŋqä äpme mbqäŋqä nätmatqä isuaŋqä täuŋuä tätqätaŋgi
äqunmiŋuwitäŋi, qu, “Ämaqä tqu mbqäŋqä täuŋuä ätqämanätŋqä
iqutanä?” ätäpu yatŋqä iŋgäukuwi.

9 Yatŋqä i iŋgaŋguwäŋga, ämaqä hui, “Auqä, ämaqä iqu qäqueqä”
tqaŋguwäŋga, hui, “Oeyä, iqu maetqe. Ämaqä iqu eŋqä-paŋä hŋqueqä”
ätkuwi.
I tqaŋguwäŋga, ämaqä iqu iqueqä-kiuä, “Nyi ämaqä iqunä qäqunjqä”
ätukqe.
10 Qu iqueä kimaŋi, “Si hiŋui äänä itnä qäŋginyä?” ätuäpu, ique yatŋqä
äwikuwi.
11 Yatŋqä i vqaŋguwäŋga, iqu, “Ämaqä ‘Jisasiuä’ ätätqäŋuwä Iqu,
qua ättäqe, nyaqä hiŋuiu qua äŋqiyätä, ‘Asŋi, eqä-huäŋä Silomä du
qänämändŋqä uvä’ dqaŋgi, nyi äumi, asŋä tii äqänämänätmäŋgaŋi,
hiŋuä qe äqäŋgänä” ätukqe.
12 I tquaŋgaŋi, qu, “Ämaqä Iqu äŋgiwä?” ätukuwi. Iqu, “Nyi änyä
maqŋqeqä” ätukqe.

Parisi iqua, haŋä-iqä äwikuwiŋqä

13 Iŋgaŋi qu ämaqä hiŋuä maqŋqä imiŋqä iiŋä iqueŋi, Parisi iquauŋqä
ätuma äukuwi.
14 Jisasi Iqu qua ättätä ämaqä iqueä hiŋuä äŋgui, Sämbatqä hiunji hapä
pmeqäŋga iwimäkkqe.
15 Iiŋqe, Parisi iqua-pqe, ämaqä iqueŋi, “Si hiŋui, änä itnä äqäŋginyä?”
ätuäpu, yatŋqä ämikuwi.
Iqu quŋi, tii ätukqe. “Iqu nyaqä hiŋuä täuŋi, qua ŋqäyqaŋgi, nyi asŋä
äqänämänätmä, täŋgaŋi hiŋuä äŋguä sä äqänäŋänä” ätukqe.
16 I tquaŋgaŋi, Parisi hŋqua, “Ämaqä hiunji hapä pmeqä duŋqä
suqe, qänaknä miqä iqäqä Tqu, Goti Hanjuwä Iquesaŋä-qu maetqenä”
tqaŋguwäŋga, hŋqua, “Ämaqä suqä quvqä imäkqä-qu eäqe, nätmatqä
ämaqä mimäkqänäŋä tiiŋi, äänä imäkätŋqäwä?” ätkuwi. I ätnäpiyitaŋi,
naqä-hŋqunä mäpmeqä danä iŋgi-iŋgi äktqäŋguwi.
17 Iiŋä ipu, qu iqueŋi, aŋgumä yatŋqä tii äwikuwi. “Ämaqä saqä hiŋui,
äŋguä ikimäkqä Iquenyqe, si ‘tqueqä’ ttŋqäwä?”
Yatŋqä i vqaŋguwäŋga, ämaqä iqu tii ätukqe. “Iqu Ämaqä Hiŋuä-tqä-
queqä.”
18 Iŋäqe, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iquauqä naqä
iqua, “Ämaqä iqu hiŋuä maqŋqä-qu eŋqe, täŋgaŋi iqu hiŋuä äyä
äqäŋgiyä” kŋuä mämeqä ipu, ämaqä iqueqä kaniquesä känäutä kukŋuä
ätuätumepu, yatŋqä tii äwikuwi.
19 “Ämaqä tquenyqe, qe, ‘Yeqä ymeqä hiŋuä maqŋqä imäŋgqeqä’ ätqiyä
iqutanä? Ga iqu täŋgaŋi hiŋuä äŋgui, äänä itä äqäŋgiyä?” ätukuwi.
20 Qu yatŋqä i vqaŋguwäŋga, ämaqä iqueqä kaniqutä känaisä ämävayi,
“Ye näqŋqe. Iqu yeqä ymeqä-qu etaŋgi, iqu hiŋuä maqŋqä imäŋgqeqä”
ätukiyi.
21 “Iŋäqe, ye änyä maqŋqe. Iqu täŋgaŋi hiŋui, äänä itä äquŋguti.
Ämaqä ique äŋguä imäkätä hiŋuä qänätŋqä imäkqä Iquenyqe, ye
maqŋqeqä. Iqu ae naqä eŋqä-qae, yatŋqä iqueqä-kiuä wipu. Ga iqu
‘iinjqä-iinjqä’ hetätŋqänänyä” ätukiyi.
22-23 Iyaqu ii ätukiyi, ämaqä naqä iquauŋqä zä etaŋgiyi. Ämaqä iiŋä
iqua, näwinyä pmua imäkäpu tii ätkuwi. “Ämaqä hui Jisasi Iquenyqe,
‘Iqu Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique ätekqä Iqueyqä’
tqaŋgpqe, aŋä aquväqŋqeu aquvä äqänäpu, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe
haqä mämamäuqä ipŋqäuä.” Iiŋiŋqe, ämaqä iqueqä kaniqutä känaisäŋi
zä isinyä, “Iqu ae naqä-queqä. Yatŋqe, iqueqä-kiuä wipiyä” ätukiyi.

24 Iqua ämaqä hiŋuä maqŋqä imiŋqä ique, aŋgumä kukŋuä
ätuätumapiyi, “Ämaqä si äŋguä ikimäkqä Iquenyqe, ne näqŋqe. Iqu suqä
quvqä Iqä-quvi. Iŋi, si Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäutnä,
naqä-qakuänäŋä natiyä” ätukuwi.
25 I tquaŋguwäŋga, ämaqä iqu, “Nyi maqŋqe. Iqu suqä quvqä Iqä-quti,
miqä-quti? Nyi ŋqä hiŋui, maqŋqä iŋqä-qe, täŋgaŋi nyi hiŋuä äqänmä,
näqŋqe, iiŋqänä eqänä” ätukqe.
26 I tquaŋga, qu iqueŋi, “Si hiŋuä maqŋqä eäŋi, saqä hiŋui äŋgui, Iqu
äänä itä ikimäkqiyä?” ätuäpu yatŋqä äwikuwi.
27 Iŋgaŋi, “Nyi iqi ae etqaŋga, he qätä mänyiyqä iquwi. Iŋi, aŋgumŋi
qätä suŋqä nyipŋqäwä? Iŋi he-pqe, Iquenyqä quuvqä heqäpŋqätanä?”
28 I tquaŋgqetaŋi, qu iqueŋi kukŋuä quvqä tii ätukuwi. “Ämaqä
Iquenyqä quuvqä heqiyqe, si äyuwä. Ne quuvqe, Mosisi iquenyqä heqiyqä
iquneyqä.
29 Ne näqŋqe, Mosisi iquenyqä eäŋu. Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi kukŋuä
ätumiŋqe. Iŋäqe, Ämaqä Tqu äkŋgisa äpqä-quti? Ne Iquenyqe, änyä
maqŋqä eäŋunä” ätukuwi.
30 Iŋgaŋi iqu, “Ämaqä Iqu nyaqä hiŋuä äŋguä änyimäkqeŋqe, he ‘Ne
Iquenyqä änyä maqŋqä eäŋunä-qe,’ änääŋqä tqäuä?
31 Ne näqŋqä äyuwä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqeuŋi,
qätä mäwiyqä danä yänä. Ämaqä Ique qätä äwiyäpu, Iqueqä äwiŋqä du
imäkqaŋguwä iunä wiyätŋqä äyuä.
32 Qua tqu imäkkqetaŋi, täŋgaŋqe, ‘Ämaqä hŋqu, ämaqä hiŋuä maqŋqä
imäŋgqä hŋque, äŋguä hiŋuä qänätŋqä imäkqeqä’ matqä itqäŋuwi.
33 Iŋi Ämaqä Tqu Goti Hanjuwä Iquesa mapqä-säpi, Iqu nätmatqä hui
mimäkqä iquäniŋgä” ätukqe.
34 I tquaŋga qu, “Si suqä quvqä du imäŋgŋä, iunä yqänä äpmeŋi,
iŋi si täŋgaŋi, ne näqŋqä mänätapqä isŋqeqä” ätuäpu, qu iqueŋi, aŋä
aquväqŋqeutaŋi, huätä ändowatkuwi.

Hiŋuä maqŋqe, tqukuakä?

35 Jisasi Iqu ämaqä iquenyqe, “Aŋä aquväqŋqä iutaŋi, huätä
ändowatqäuä” tqaŋgä äwiyäqe, Iqu ämaqä iquenyqä qävqä ikitä, ique
äwimeqe, “Si Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe quuvqä eqinyä?” ätukqe.
36 I tquaŋgaŋi, ämaqä iqu ämävauqe, “Ämaqä Naqä Iquki, Ämaqä Iqu
äsque, nyi di. Ga nyi Iquenyqä quuvqä heqämqänänyä” ätukqe.
37 I tquaŋga Jisasi Iqu ämaqä iqueŋi, “Si Ämaqä Iqueŋi hiŋuä ae
äqunäŋinyä. Ämaqä Tä äktätŋqä Tqu, ii Qäqueqä” ätukqe.
38 Iŋgaŋi ämaqä iqu, “Naqä Iquki, nyi quuvqä eqiyqänä” ätuätä, Jisasi
Iqueä yukä iqi qoŋä äuktäutä, Iqueä yoqe haqeqä ämamäukqe.
39 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, “Nyi qua täuŋqe, ämaqeuqä suqä iwäsäuqäŋqä
äpkqe. Iŋi ämaqä hiŋuä maqŋqä iŋuwi, hiŋuä qäŋgaŋgpi, hiŋuä
äqänäŋuwi, hiŋuä maqŋqä ipŋqäuä” ätukqe.
40 Parisi Jisasi Iqutä iqi anä ätqäpiyä iqua, i tqaŋgi äwipiyi, “Ne-pqe
hiŋuä maqŋqä-qune etaŋgi ätätqäŋinyä?” ätukuwi.
41 I tquaŋguwitaŋi Jisasi Iqu, “He hiŋuä maqŋqä hiŋuä pisquenä
epqe, hiqä suqä quvqetaŋi haŋä-iqä mämeqäŋqe. Iŋäqe he, ‘Ne hiŋuä
äqänäŋunä’ ätquwä-qae, hiqä suqä quvqe, täka yqänä himäkätäŋqiyä”
ätukqe.

10

Jisasi Iqu, Sipsipqä-miqä Äŋguänäŋä-quvi

1 Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä tii etqänä. Ämaqä sipsipqä iquauqä täknä yäpä yäŋgisaŋi, hänaqeta mäpeyqä, awä hŋqäqisa äpäkeyätä äpeyqä iqu, quwä-meqä-quvi.
2 Ämaqä täknä hänaqeta äpeyqä iqu, iqu sipsipqä iquau miqä iquvi.
3 Itaŋga ämaqä täknä hänaqä miqä iqu, iqueŋi qŋqaŋä wuteyqaŋguti, sipsipqä iqua ämiwiyqä iqueqä quväki, qätä wipnä. Ga iqu iquauqä yoqe, kikiŋä ätuätä, yäpaqä mäŋgisa ätuma wänä.
4 Iŋi iqu iqueqe, eeqänä ätuma äwätä, hiŋuiqä wimenä. Sipsipqe, qu iqueä quväkiŋqä näqŋqä epiyä-qae, ique qänaki wivändpnä.
5 Ämaqä huitaŋä hŋqu tquaŋgutqe, qu iqueqä quväkiŋqä änyä maqŋqä epiyä-qae, iqueŋi qänaki mävändqä danä zä upŋqäuä” ätukqe.
6 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä iqu tquaŋgqe, qu kŋuä äŋguä mämeqä ipu, “Iqu suŋqä ätqutiyä” tpu ikuwi.
7 Qu näqŋqä äŋguänä mämeqä iqaŋguwiŋqä, Iqu aŋgumŋi, “Nyi naqä-qakuänäŋä etqä, Nyi sipsipqä iquauqä Täknä-hänaqä Iqunjqä.
8 Ämaqä Nyi änyä etaŋga hiŋuiqä äpätqäŋuwi, qu quwä-meqä-qua etaŋgi, sipsipqä iqua quŋi qätä mäwiyqä danä itqäŋuwi.
9 Nyi Täknä-hänaqä Iqunji. Ämaqä hŋqu Nyita äpeyätqe, häŋä äŋguä iqumuatnä äpme, iqu täŋgisa äyapätä mäŋgisa äwätä itä, itaŋga iqu qätaqä näqisquäŋqiyä.
10 Quwä meqe äpquwi, quwä ämepu, pizqä äpäsäpu, itaŋga qui imäkqä dinänji. Nyi iiŋä maetqe. Nyi äpkqe, qu häŋä-pmeqeŋqe äwa miqä, kuapänä mapŋqä diŋqe.
11 Nyi Sipsipqä-miqä Äŋguänäŋä-qunji. Iŋi ämaqä sipsipqä äŋguänä miqä iqu, sipsipqeuŋqä yäŋä winä. 12 Ämaqä mbqä metŋqä sipsipqä qanyinä yakuä miqä iqu, hiveqä hiqiyqä pqaŋgi äqunäqäŋganŋi, iqu sipsipqä-miqä naqä-qakuä-qu hma etaŋgi, itaŋga sipsipqe, iqueqä maeqä etaŋgä, iŋi iqu quŋi äväma zä wänä. Ga hiveqä hiqiyqä iqu äpäqe, quŋi ändämiqaŋguti, qu näŋä-täqi upnä.
13 Ämaqä iqu mbqä metŋqänä wäuŋuä itä, sipsipqeŋqä kŋuä mämeqä iqä-qae, zä wänä.
14-15 Nyi Sipsipqä-miqä Äŋguänäŋä-qunji. Apiqu Nyinyqä näqŋqä etaŋgi, ga Nyi Apiquenyqä-pqä näqŋqä eŋä. Asä iŋi, Nyi Ŋqä sipsipqeŋqä näqŋqä etaŋgä, qu-pqe Nyinyqä näqŋqä eŋä. Iŋi Nyi sipsipqä yätamäkqäŋqä päkonmä.
16 Täknä huiziuŋi, Nyaqä sipsipqä hui-pqe äpmeŋä. Ga Nyi quŋi ätuma pmqänä. Iŋi Nyi ‘daanä’ tquaŋganŋi, qu Nyaqä quväki qätä änyiyäpu äppŋqäuä. Ga sipsipqä iiŋi, naqä-hŋqunä etaŋgpi, ga quwqä Ämiqe, Hŋqunä hiäniqe.
17 Nyaqä häŋä-pmeqe aŋgumä mamniqä etaŋgi, Nyi sipsipqeuŋqä yäŋä wämä. Ga iiŋä imqä itqätaŋgqetaŋi, Apiqu Nyinyqä äwinyä.
18 Nyaqä häŋä-pmeqe, ämaqä hui hiŋgi quwqä äwiŋqä dutanä, qui mimäkqä ipnä. Nyi änyiŋqä Ŋqä duta, yäŋä wämqe. Nyi Ŋqä häŋä-pmeqe ävätmä, itaŋga aŋgumä meqäŋqe, yäŋänäqŋqä ämeŋä. Ŋqä Apiqu Nyi iiŋä imäkmqä ändkqeqä” ätukqe.
19 Jisasi Iqu i tqaŋgqeŋqä, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iqua aŋgumä iŋgi-iŋgi äktqäŋguwi.

20 Kuapänäŋä hui, “Iqu dŋä quvqä-täŋu eä, qämä-qämä itä i ätqi. He
Iqueŋi qätä suŋqä wiyqäuä?” ätukuwi.
21 Itaŋga hui, “Ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋqu, kukŋuä tiiŋi matqä danä
yänä. Dŋä quvqe, ämaqä hiŋuä maqŋqä itaŋguwä iuŋi, hiŋuä qämbŋqe
äänä imäkäniqiyä?” ätukuwi.

Israitqä iqua, Jisasi Ique äpäsanä-tpu ikuwiŋqä

22 Iŋgaŋi qu hiunji naqä, hiqäva-imäkqä aŋi Goti Iqueŋi aŋgi
imäkkuwiŋqä kŋuä indqänäpu, yeeqä ipŋqä Jerusälemäŋi aquvä
äqäŋguwi. Iŋi hiunji dŋä maeŋqä, isqäŋga imäkmiŋuwi.
23 Jisasi Iqu Goti Hanjuwä Iqueä hiqäva-imäkqä aŋä täknä yäŋgisa,
Solomonä iqueqä aŋä mätävätiŋiqä ätmiŋuwä iu ikämiŋqe.
24 I ikitqätaŋga, Israitqä iqi hiqäva imäkmiŋuwä hŋqua, Ique aquvä
äwqämbiyi, “Ne Sinyqä kŋuä qämä-qämä iŋqä ämetuŋque, Si awi äkŋga
nattŋäŋqäwä? Si Kraisi Ämaqä ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu
ätekikqä Iquki eäŋi, Si kukŋuä ktqä matqä, naqä-qakuänäŋä natiyä”
ätukuwi.
25 I tquaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi, “Nyi ‘Iinjqä-iinjqä’ etqaŋga, he Nyi
tqaŋgqä duŋi, qätä mänyiyqä ipu, quuvqä maeqiyqä äyä itqäŋä. Nyi
nätmatqä Apiqueä yoqeta imäkätŋqe, ga ii Nyinyqe, qe ämetquetqänä.
26 I metqueqaŋga, he Nyaqä sipsipqä-quenä maeqä ipu, Nyinyqe quuvqä
maeqiyqä äyä itqäŋä.
27 Sipsipqä Nyaqä di, qu Nyaqä quväki qätä nyiyqaŋgä, Nyi quŋqä
näqŋqä eŋä. Iŋi qu Nyi qänaki nyivändpnä.
28 Ga Nyi quŋi, quuvqä hea ique-ique pmeqe vqaŋgmdi, qu mapäkoŋqä
danä iqäŋqe. Itaŋga ämaqä-pqä hui, Nyaqä hipa iutaŋi huätä
mämändauqŋqe.
29 Apiqu sipsipqä Nyi ändapkqä Iqu, Yäŋänäqŋqä-qu eä, eeqänäŋi
ämäwqätäuä. Iŋi ämaqä-pqä hui, Apiqueä hipa iutaŋi mämotauqä ipnä.
30 Nyitä Apiqutäŋi, Ye naqä-hŋqunäyqä” ätukqe.
31 I tqaŋgqeŋqä, Israitqä iqua aŋgumä hikä ämepu, Ique päsanä-tpu
ikuwi.
32 I iqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu quŋi, “Nyi wäuŋuä äŋguänäŋä Apiqu
ändapkqe, heyaqä hiŋuä iqisa kuapänä imäkätŋqe. He hiki, wäuŋuä
iquautaŋä äkisqueŋqä bäkpŋqäwä?” ätukqe.
33 I tquaŋga qu, “Ne Siŋi, hiki wäuŋuä äŋguänäŋä imäkätqäŋiŋqä
kpäsatuŋquä miqä iqu. Si Ämaqä hiŋgäŋquki qäyä eänä, Goti Han-
juwä Iqu eŋqä-pa etnä, Ique äkittqiyqaŋgŋiŋqä ii kpäsatuŋquä iqunä”
ätukuwi.
34 Iŋgaŋi Jisasi Iqu quŋi, “Heqä kukŋuä-suqeŋqä tuwaŋuä äqänäŋqeuŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tii äqänä. *‘Nyi henyqe, “goti-quenjqä”
ätkqeqä.’**
35-36 Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä tuwaŋuä äqänäŋqe, hea ique-ique
naqä-qakuänäŋä äqänä äwi. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu ämaqä Iqueqä kukŋuä
äwikqä iquauŋi, ‘he goti-quenjqä’ ätukqe. Iŋäqe Nyi Ämaqä Goti Hanjuwä
Iqu atäuŋuä ändeetä, qua täuŋqä änändowatkqä Iqunä, ‘Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqä-qunjqä,’ tqaŋgqeŋqä he, ‘Si Goti Hanjuwä Iqu eŋqä-pa
etnä, Iqueŋi äkittqiyenyä’ ätquwi, äänä etaŋgi ätqäuä?
37 Nyi wäuŋui, Apiqueä di mimäkqä-säpi, he Nyinyqe quuvqä maeqiyqä
iqäpninji.

---

* **10:34** Apqä Bukä 82:6

38 Iŋäqe, Nyi imäkqe, he Nyaqä kukŋui naqä-qakuä mimäkqä ipiyäqe,
Nyi wäuŋuä imäkätŋqeuŋi quuvqä heqäpŋqe. Iiŋä iutaŋi he näqŋqä
ämepu, Apiqu Nyi nyinätaŋgi, Nyi Ique änyäŋqä iuŋqe, näqŋqä
äŋguänäŋä epŋqeqä" ätukqe.
39 Iŋgaŋi qu aŋgumä Iqueŋi a kiqätanä-tpu iqaŋgä, Iqu quvaqä hipa
iuta äutakŋga äukqe.
40 Iqisaŋi, Iqu aŋgumä eqä Jotänä ique näŋgisaŋqä äwäqe, Jonä iqu
änyäŋäŋga ämaqä asŋä äqämiŋqä iqi äpmamiŋqe.
41 Iqiŋi, ämaqä kuapänäŋi, "Jonä iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä
di mimäkqä qäyä itä, Ämaqä Tquenyqä ätkqe, eeqänäŋi naqä-qakuiqä"
ätäpu, Ique äwimakuwi.
42 Iŋgaŋi ämaqä kuapänäŋi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

11

Lasarusi iqu äpäkoŋgqeŋqä

1 Iŋgaŋi, ämaqä aŋä-himqä Betani pmeqä hŋqu, yoqä Lasarusi, iqu täŋä-
yaqä ämakqe. Betani, Mäliya Mala näsuaqiyqä aŋä-himqe.
2 Apäkä Mäliyai, qänakŋi eqä sisnyaŋä-weqe ämetä, Naqä Iqueä yukä
bu äwiquatätä, iiyqä detä yemä iwimäkkqä iiyi. Lasarusi täŋä-yaqä
ämakqä iqu, iiyqä kasiqä-quvi.
3 Iŋgaŋi iqueqä kasiqä-uaqu Jisasi Iquenyqä, "Naqä Iquki, Tqä näueqä
Si kiiŋä äkinyätŋqä iqu, täŋä-yaqä äwinä" ätäsinyä, kukŋuä ändowatkiyi.
4 I äwiyäqe, Jisasi Iqu, "Täŋä-yaqe, näwinyä päkoŋqäŋqä maetqe, Goti
Hanjuwä Iqu yoqä naqe, iuta meqaŋguti, ga Iqueqä Ymeqä-pqä Iqu inä
meŋqiyä" ätukqe.
5 Iqu Mala, Mäliya, Lasarusi näsquaŋqä kiiŋä äwinymiŋqe.
6 Jisasi Iqu Lasarusi iquenyqe, "Täŋä-yaqä äwinä" tqaŋgä äwiyäqe, Iqu
mäwqä danä hiunji hŋquaqu, iqi inä äpmakqe.
7 I äpmeqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, "Ne aŋgumä
qua Jutiyaŋqä äwanä" ätukqe.
8 I tquaŋga iqua, "Näqŋqä-vqä Iquki, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-
qäyqä iqua, qu hikä kpäsanä-tpu iquwi, hŋga hma eŋqe, Si aŋgumä asä
duŋqä utŋqä inyä?" ätukuwi.
9 Iqu kimaŋi, "Hiunji ique-iqueŋi, weŋi hŋgaŋqä äuŋga mäwqä iqä
maeqä inä?" ätukqe. "Iŋi ämaqä äsqu-äsqu we hunätaŋga äwqe, iqu
we-huŋqä ique äqunä äwqi. Näŋi-täqi äqutäutä, quannä mapäkŋqä danä
iquänä.
10 Iŋäqe, hea witaŋga äwqä iqu, iquesaŋi we mauŋqä etaŋguti, näŋi-
täqi qutäuquäniqeqä" ätukqe.
11 I ätuäqetaŋi, tii ätukqe. "Neqä neyämaqä Lasarusi iqu hiqaqä äwinä.
Iŋäqe Nyi ique ävauqumuatmqä diŋqä umqeqä" ätukqe.
12 I tquaŋgaŋi iqua, "Naqä Iquki, iqu hiqaqä äwiŋqe, äŋguä heŋqiyä"
ätukuwi.
13 Jisasi Iqu Lasarusi iqu pizqä etaŋgqeŋqä tquaŋgi, iqua, "Qanyä hiqaqä
witaŋgi ätqiyä" tpu ikuwi.
14 I iqaŋguwäŋga Iqu awä jänä tii ätukqe. "Lasarusi iqu ae
äpäkoŋgqeqä.
15 Iŋäqe, he Nyinyqä quuvqä heqäpŋqä diŋqä indqänätmä, Nyi iqutäŋi
mäpmeqä iqeŋqä yeeqä iqä. Täŋgaŋi ne iquenyqä yqä äwanä" ätukqe.

16 I tquaŋgaŋi, Tomasi “Ymeqä Qäyawiqä”* ätumiŋuwä iqu,
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä huizi iquauŋi, “Ne-pqe, neqä Naqä Iqutä
anä päkonatuŋquänä äwanä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Mala näsuaqisä kukŋuä ätŋguwiŋqä

17 Jisasi Iqu ätimäutäqäŋgaŋi, “Qu Lasarusi iqueä huiwi, hikä himaŋiu
equwi, hea hŋquaqu-hŋquaqu ae äpäwqiyä” tqaŋgä äwikqe.
18 Betanisaŋi Jerusälemäŋqe, kiŋämä maetqe, qäqiqinji (3 kilomita).
19 Iiŋä etaŋgi, Israitqä kuapänäŋi, Malaqätä Mäliyaqätä kasiqäqu pizqä
etaŋgqeŋqä, “aueqä” ätuäpu, äwqä haŋuä iwimäkpŋqä äpkuwi.
20 Malai “Jisasi Iqu äpqiyä” tqaŋgä äwiyäqe, Mäliya aŋä yäpä yämä qäyä
äpmetaŋgi, ii Ique wimetŋqä ätimäwa äpäukqe.
21 Ii Jisasi Ique äwimeqe, “Naqä Iquki, Si täqi pmeqä-säpi, nyaqä
nyiqäqu mapäkoŋqä iquäniyqä” ätukqe.
22 “Iŋäqe, nyi näqŋqe. Täŋgaŋä-pqe, Si Goti Hanjuwä Ique, nätmatqä
hnjuaŋqä yatŋqä vqaŋgtqe, Iqu äktapäŋqiyä” ätukqe.
23 I tquaŋga, Iqu Malaŋi, “Tqä siqäqu häŋä vauŋqiyä” ätukqe.
24 Ii kimaŋi, “Nyi näqŋqe, hiunji yäpakä qokä-apäkä aŋgumä
vauqaŋguwäŋgaŋi, iqu ävauniqeqä” ätukqe.
25 Iŋgaŋi, Iqu iiŋi, “Nyi ämaqeu aŋgi ävauqumuatätmä, Häŋä-pmeqä
Iqunjqä” ätukqe. “Ämaqä Nyinyqä quuvqä eqämitätqä iqu, äpäkonätqä-
qe, häŋä pmeniqe.
26 Itaŋga ämaqä häŋä äpmapu Nyinyqä quuvqä eqämipqe, mapäkoŋqä
danä iqäŋqe. Iŋi si kukŋuä täŋqe quuvqä eqänä?”
27 I tquaŋga ii, “Naqä Iquki, nyi quuvqä eqiyqänä” ätuätä, “Si Goti
Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ga Kraisi ne äminesŋqä atäuŋuä
äktekqä Iquki eänä, itaŋga Goti Hanjuwä Iqu, ‘Qua täuŋqä äpäŋqiyä’
ätkqä Iqukiyqä” ätukqe.
28 Mala ii ae ätuäqetaŋi, Iqueŋi äväma, Mäliyaŋqä äwäqe, kukŋuä
ätuätumetä, iiŋi qeiqinyä, “Näqŋqä-vqä Iqu näŋisa sinyqä ätqiyä”
ätukqe.
29 Mäliyai iiŋä äwiyäqe, äpakä miqä Jisasi Ique wimetŋqä maqänänä
äukqe.
30 Jisasi Iqu aŋä-himqä Betanisaŋi, näŋgisa Mala äwimakqä iqi yqänä
äpmamiŋqe.
31 Ämaqä Mäliya ‘aueqä’ ätuäpu, iisä aŋiu anä äpmamiŋuwi, ii
häuququenyä itä, ätimäwa uwqaŋgi äqumbiyi, qu, “Ii kŋui, qua equwä
duta qäyätŋqä äwqiyä” kŋuä vqaŋgi, ii qänaki äwivändkuwi.
32 Mäliya Jisasi Iqu pmetaŋgqä iqi ätimäutä, Ique äqunäqe, Iqueqä
yukä iqi qoŋä äwoktäutä, “Naqä Iquki, Si täqi pmeqä-säpi, nyaqä nyiqäqu
mapäkoŋqä iquniŋgä” ätukqe.
33-34 Jisasi Iqu Mäliyatä, ämaqä iisä anä äpmapiyitä, qu ka ipu
kŋuä qäyqaŋgä äqunäqe, Iqu äwqä tnäŋä imäkätä, quvepki hikänä
uwqiyqaŋgi, Iqu änä miqä itä, “He iqueŋi quae äkŋgi equwäwä?” ätukqe.
I tquaŋgaŋi, “Naqä Iquki, Si hiŋuä qundŋqä äwanä” ätukuwi.
35 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu kŋuä äqäkqe.
36 Iiŋqe Israitqä iqua tii ätŋguwi. “Hiŋuä qumbu. Iqu Lasarusi iquenyqä
kiiŋä wiŋgaŋgiyi.”

---

* **11:16** Wiyä kukŋuä iuŋi, yoqä Ditimasi äqänä. Kukŋuä Ditimasi, ii Grikä pmeqä iquauqä kukŋuä. Kiqä quati, Ymeqä Qäyawiqä.

37 I tqaŋguwäŋga, hŋqua, “Ämaqä hiŋuä maqŋqä ique äŋguä imäkqä
Tqu, Lasarusi iqu mapäkoŋqä yätŋqä yäŋänäqŋqä maeqätanä?” ätkuwi.

Jisasi Iqu, Lasarusi ique aŋgu häŋä ävauqumuatkqeŋqä

38 Iŋganji, Jisasi Iqu aŋgumä äwqä tnäŋä imäkätä, quvepki hikänä
uwqiyqaŋga, hikä himaŋä iqueqä huiwi pŋqä ekuwä iuŋqä äukqe. Hikä
himaŋä iuŋi, hikä hŋqu qŋqaŋä äptänmiŋqe.
39 Iqi ätimäuqe, “Hiki huätä hutepiyä” ätukqe.
I tquaŋganji, Mala, pizqä iqueqä kasiqi, “Naqä Iquki, hea hŋquaqu-
hŋquaqu ae äpäwqe, pizqä piyaŋä qäyäŋqiyä” ätukqe.
40 Ga, Iqu iiŋi, “Nyi tii äyä äktqe. ‘Si quuvqä eqiyqäti, Goti Hanjuwä
Iqueä yäŋänäqŋqe hiŋuä qundŋqinyä.’ ”
41 Qu iŋganji, hikä qŋqaŋi huätä äutekuwi. I huteqaŋguwäŋganji,
Iqu hiŋuä haqä yätu äqänä, “Apiquki, Si Nyi qätä nyiyqaŋgŋiŋqä, Nyi
‘äŋguiqä’ äktqä.
42 Nyi näqŋqe. Si hea ique-ique qätä änyiyätqäŋä-qe, ämaqä täqi
ätqäuŋuwä tä, Si änändowatkŋiŋqä qu näqŋqä hipŋqeŋqä i äktqänä”
ätukqe.
43 Iqu i ätuäqe, tääqä yäŋänäqŋqänä, “Lasarusi iquki, täŋgisa biyä!”
ätukqe.
44 I tquaŋganji, iqu yukä-hipa-himiu, yuä huäqä huätŋqä-qu, täŋgisa
äpkqe. I pqaŋganji, Jisasi Iqu quŋi, “Yuä huäqe, huätä vasqiyäwqatpiyä”
ätukqe.

Qu Jisasi Ique pizqä päkpŋqä ätkuwiŋqä†

45 Iŋganji ämaqä Mäliyatä äpkuwi, Iqu i imäkqaŋgi äqumbiyäŋganji,
kuapänäŋi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.
46 Iŋäqe, hŋqua aŋgumä äwäpiyäŋganji, Parisi iquau äwimepu Jisasi Iqu
i imäkqaŋgqeŋqä awä ätukuwi.
47 I äwipiyi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatäŋi, ämaqä
yoqä-täŋä huizi iquau aquvä qämbŋqä itmakuwi. Aquvä äqämbiyi,
“Ämaqä nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä du imäkätŋqä Tquenyqe, ne
äänä yatuŋquäwä?” ätŋguwi.
48 “Iqu i qäyä iqaŋguti ne hiŋuinä äqunatqe, ämaqä eeqänäŋä Iquenyqä
quuvqä heqiyqaŋgpi, ämaqä Romätaŋä iqua äpäpu, neyaqä hiqäva-
imäkqä aŋitä ämaqetäŋi, qui inemäkpŋqäuä” ätŋguwi.
49 Iquautaŋä hŋqu, iqueqä yoqe, Käyäpasi iquvi. Quväukuä iqueŋi,
hiqäva-imäkqä naqä iquau miqä äpme, quŋi, “He kŋuä maeqä itqäŋä.
50 Ämaqä eeqänäŋi qui mimäkŋqä ipŋqä diŋqe, ämaqä hŋqunä quŋqä
päkoŋqe, äŋguiqä.‡ He iiŋqe maqŋqä eäŋäuä” ätukqe.
51 Iqu iiŋi, kŋuä indqäŋqä iqueqeta ätkqä hmanji. Iqu quväukuä iqueŋi
hiqäva-imäkqä naqä iquau miqä äpmeqä-qae, Jisasi Iqu Israitqä iquauŋqä
päkonätŋqä etaŋgqeŋqä, hiŋuä ätätä i ätukqe.
52 Itaŋga Jisasi Iqu iquauŋqänä päkonätŋqä maetqe, Goti Han-
juwä Iqueqä ymeqä im-imä äpmakäwoŋuwi, aquvä naqä-hŋqunä
maqiyätŋqeŋqä päkonätŋqä etaŋgqeŋqä, Käyäpasi iqu hiŋuä ätukqe.
53 Hiunji iquesaŋi, iqua Jisasi Ique päkpŋqeŋqä hänaqäŋqä qavqä
imiŋuwi.
54 Qu i iqaŋguwiŋqä, Jisasi Iqu Israitqä iquauqä hiŋuä iqi äti mikiqä danä
imiŋqe. Iqu iqiŋi äväma, aŋä avqŋqä iqueqä hituŋuä iqi aŋä-himqä hmbu,

† **11:44** Matiu 26:1-5; Makä 14:1-2; Lukä 22:3-6 ‡ **11:50** Jonä 18:14

kiqä yoqe Eplaimŋqä äukqe. Iqiŋi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä anä äpmamiŋuwi.
55 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqu qäqi timäutŋqä ikqe. Ga Israitqä im-imä äpmakäumiŋuwä kuapänäŋi, qu suqä piyaŋä-weqä imäkmiŋuwi, jänä imäkŋqä du imäkäpu hiunji iŋgaŋqe jänä imäkmbŋqä, Jerusälemä yätuŋqä ekuwi.
56 Qu Jisasi Iquenyqä hiŋuä aaŋqä äqumbiyi, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäŋgisa äpeipiyi, quwqä-quwä, "Si Iquenyqe, hiunji aquväqŋqä naqä täuŋqe, 'ätimäuŋqiyä' kŋuä äkiyqiyä, äänä äkiyqiyä?" ätŋgäukuwi.
57 Iŋgaŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, Jisasi Ique a kiqätpŋqeŋqe, "Hesaŋä hŋqu Iqu pmetaŋgqeuŋqä näqŋqä eäŋqe, awä natänä" ae ätukuwi.

12

*Mäliyai, eqä sisnyaŋä-weqe, Jisasi Ique äwiquatkqeŋqä**

1 Hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqu timäutŋqe, hea 6 änyä etaŋgi, Jisasi Iqu Betaniŋqä äukqe. Betani, Lasarusi, Jisasi Iqu qua buta aŋgumä häŋä ävauqumuatkqä iqueqä aŋä-himqe.
2 Ämaqä Betani pmeqe, Jisasi Iquenyqä yeeqä ipu, ymisaŋä imäkkuwi. Malai ymisaŋä ämetä vqaŋga, Lasarusi iqu ämaqä Jisasi Iqutä pmetaŋguwitä anä äpmamiŋqe.
3 Iŋgaŋi Mäliyai eqä sisnyaŋä-weqä mbqä naqä iqä häkä maŋguä iŋqä hui ämeqe, Jisasi Iqueqä yukä bu äwiquatätä, yemäŋi iiyqä detä iwimäkkqe. Sisnyaŋä iiŋi, aŋä imŋi iqunä a änduekqe.
4-5 I imäkqaŋgqeŋqä, Jisasi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋqu, Jutasi Iskarioti, Jisasi Iquenyqä täkqä tuätŋqä iqu, "Eqä sisnyaŋä-weqä tä, mbqä 300 ämetä, mbqe ämaqä nätmatqä maeqeu yätamäkqäŋqä mimäkqe suŋqäwä?" ätkqe.
6 Iqu iiŋi, naqä-qakuä ämaqä nätmatqä maeqeuŋqä kŋuä äme ätkqä ma, iqu quwä-meqä-qu eä, i ätkqe. Mbqä qae iqu imanäqä-qae, iqu mbqä iuŋi hui quwä ätamiŋqe.
7 I tqaŋgqäŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, "Nyi qua jipqäŋgaŋqä ämeqä di, iiŋi hiŋuinä qunyä.
8 Ämaqä nätmatqä maeqe, hiunji eeqänäŋä iuŋi hesä pmepnä. Nyi hesä äpakänä mäpmeqä imqänä" ätukqe.

Qu Lasarusi ique-pqä qäsä päkpŋqä ätkwiŋqä

9 Iŋgaŋi Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iquautaŋä kuapänä, "Jisasi Iqu Betani äpmenä" tqaŋgä äwipiyi, qu iqinyqä äukuwi. Qu iqinyqe, Jisasi Iquenyqänä mäwqä ikuwi. Lasarusi Jisasi Iqu qua buta aŋgumä häŋä ävauqumuatkqä iquenyqä hiŋuäŋqätä qäsä äukuwi.
10-11 Lasarusi iquesa, Israitqä kuapänäŋä iqua hänaqä yäue ävämepu, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwitaŋi, hiqäva-imäkqä naqä iqua, Lasarusi iqueŋä-pqe, qäsä päsqäŋqä kukŋuä imäkkuwi.

Jisasi Iqu, ämiqä naqä eŋqä-pa äpekqeŋqä†

12 Awiŋgaŋi, ämaqä kuapänäŋä hiunji naqä iquenyqä aquvä äqäŋguwä iqua, "Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä äpqiyä" tqaŋgä äwikuwi.
13 E äwipiyi, qu haapqä-quwqä ämepu, Jisasi Iqutä mimbŋqä äukuwi.

---

* **12:** Matiu 26:6-13; Makä 14:3-9; Lukä 7:36-50 † **12:10-11** Matiu 21:1-11; Makä 11:1-11; Lukä 19:29-40

“Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä äwinä! Itaŋga Ämaqä naqä Israitqä iqune ämineyqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeta äpätqäuä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi, äŋguä iwimäkqiyä”‡
ätäpu, awqä ätqa äumiŋuwi.
14-15 Jisasi Iqu doŋgi änyä hipkä hŋqu ämeqe, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwaŋuiu ätnäŋqä-pa, iqueu pmeqä äukqe.
*“Aŋä-himqä Sayonä§ pmeqä iquenä, zä miqä pambu! Hiqä ämiqä naqä iqu, doŋgi änyä hipkä iqueu pmeqä äpätqäuä”** ätnäŋqä-pa äpkqe.
16 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, iiŋqe kŋui, qäŋga mämeqä ikuwi. Iqua, Goti Hanjuwä Iqu Ique häŋä ävauqumuatätä, yoqä naqä vqaŋga, tuwaŋuä Iquenyqä ätnäŋqä-pa, qäyunä ätimäukqeŋqä kŋui, iŋganä ämakuwi.
17 Jisasi Iqu, Lasarusi iqu qua witaŋga tääqä ätuätumetä häŋä vauqumuatqaŋgi äquŋguwä iqua, ämaqä huiziquauŋi, “Iqu iiŋä imäkqaŋgi äqunäŋqueqä” ätumiŋuwi.
18 “Nätmatqä ämaqä hui mimäkqänäŋi, Jisasi Iqu imäkqiyä” tqaŋgä äwipiyitaŋi, ämaqä kuapänäŋi Iqutä ämimbŋqä äukuwi.
19 Iŋgaŋi Parisi iqua e äqumbiyi, “Hiŋuä qumbu! Ämaqä eeqänäŋi, Ique qänaknä äyä äwivändqäuä. Ne ‘I yaŋqunä’ ätätanä equque, matimäuqä yätŋqänä äyä iqiyä” ätŋguwi.

Ämaqä Grikä iquautaŋä hŋqua, Jisasi Ique wimapŋqä ikuwiŋqä

20 Qu Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäupu, Iqueqä yoqä haqeu mamäupŋqä hiunji naqänäŋäŋgaŋi, ämaqä Grikä iquautaŋä hŋqua, aquvä anä qämbŋqä ätimäukuwi.
21 Ämaqä iiŋi, qu Pilipä aŋä-himqä Betsaitä, qua Galili iu pmeqä ique äwimepu, “Naqä iquki, ne Jisasi Ique hiŋuä qunatuŋquä äneŋgiyä” ätukuwi.
22 Pilipä iqu qätä i äwiyäqe, äwätä, Endru ique tquaŋgi, iquaqu äwiyi, Jisasi Ique ämaqä iquauqä äwiŋqeŋqä ätukiyi.
23 Iŋgaŋi Jisasi Iqu kimaŋi, “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä metŋqe, hiunji tä qäŋga qe ätimäuqiyä” ätukqe.
24 “Nyi naqä-qakuänä etqänä. Kuä-witqä uwqä hŋqu qua bu mapäknqä itä mapäkoŋqä itqe, iqu kiqä-kiuänäŋqe. Iŋäqe, uwqä iqu qua bu äpäknätä äpäkoŋgqe, iquesaŋi kuapänäŋä qäyänä.
25 Ämaqä tqu-tqu häŋä-pmeqä iqueqe a kiqätnämitätqe, i äpäkoŋqäŋqe. Itaŋga ämaqä tqu-tqu qua täu äpme, häŋä-pmeqä iqueqe a makiqätŋqä imitätqe, iqu häŋä hea ique-ique pmeqe ämenä.
26 Ämaqä äsqu-äsqu wäuŋuä nyiyätŋqä äwinyäŋqä iqu, Nyi qänaki nyivändätŋqe. Iŋi Nyi pmetaŋgqeuŋi, Ŋqä wäuŋuä-nyiyqä iqu, iqi anäŋqe. Ämaqä tqu-tqu Nyaqä wäuŋuä änyiyätŋqä iqueä yoqe, Apiqu haqeu muämäuŋqiyä” ätukqe.

Jisäsi Iqu, äpäkonätŋqeŋqä ätukqeŋqä

27 “Täŋgaŋi Nyi Ŋqä qeqä-quuvqä tämŋi, haŋä naqänäŋä ämeqä. Iŋi Nyi Apiqueŋi, ‘Haŋä-iqä änyimeqä tquesaŋi, häŋä iŋqumuatiyä’ tmqäta, ä änäänyä tmqe? Iŋäqe, Nyi haŋä-iqä tä ämeqäqä tqu qäqu mamqä äpqäqe.
28 Iŋi Apiquki, Tqä yoqe haqä yätu mayä!” ätukqe.
I tquaŋgaŋi, kukŋuä hŋqu qäukuä yätutaŋi, “Nyi Ŋqä yoqe haqä yätu ae ämaeŋgqäqe. Itaŋga Nyi aŋgumä maenmqänä” ätkqe.

---

‡ **12:13** Apqä Bukä 118:25-26 § **12:14-15** Sayonä, aŋä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huizi.
* **12:14-15** Sakätiyasi 9:9

29 Ämaqä häukuä qäsäŋi iqi ätqäpiyi, kukŋuä i tqaŋgi äwipiyä
iquenyqe, “Mmqä käkaqä ätqiyä” tqaŋguwäŋga, hui, “Eŋätqä hŋqu
kukŋuä ätquiyä” ätukuwi.
30 I tqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Kukŋuä iqu yätamäkqä Nyi
nyiyätŋqä matqä iqi. He heyätŋqä ätqiyä” ätukqe.
31 “Qua täu äpmeŋuwiu iwäsäuqe, täŋga qe ätimäuqi. Goti Hanjuwä
Iqu, Iqueqä himä-wiuŋqä vqä qua täu ämitŋqä iqueŋi, täŋgaŋi huätä qe
mamäuŋqiyä.
32 Nyiŋi, qu qua täutaŋi haqä yätqä änma peyqaŋgpqäŋgaŋi, ämaqä
eeqänäŋi Nyi ämäqepmamqänä” ätukqe.
33 Kukŋuä iiŋi, Jisasi Iqu Iqueqä äpäkoŋqe, iiŋä päkonätŋqä etaŋgi, i
ämotquetä ätukqe.
34 Iwä, qu tii ätukuwi. “Neyaqä kukŋuä-suqä iuŋi, ‘Kraisi ne
ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, hea ique-ique pmequeqä’
tnätaŋgi äwiyätuŋque, ‘Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu haqä yätqä äma
pepŋqäuä-qe’ änä-änäŋqä tnyä?” ätuäpu, “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu
tqukä?” ätukuwi.
35 Jisasi Iqu, “We-huŋqä Iqu hesäŋi äpakänä mäpmeqä yänä. He
We-huŋqä Iqu-täŋä epiyä täŋgaŋi, heawiqä iqu mämaequtäuqä danä
yätŋqe, we-huŋqä äwquwä iunä upiyä. Heawiqä imä äwätŋqä iqu, ‘äkŋgi
wäŋqutiyä?’ änyä maqŋqe.
36 We-huŋqä iqu-täŋä epiyä täŋgaŋi, Iqueqä ymeqä epŋqe, Iquenyqä
quuvqä heqäpiyä” ätukqe. Iqu kukŋuä iiŋi qäpu ätqua äwäqe, qu Iqueŋi
hiŋuä mäquŋquä ipŋqe, zä imäknä äpmamiŋqe.

Israitqä kuapänäŋi, Jisäsi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwiŋqä

37 Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä hui mimäkqänäŋi, quvaqä hiŋuä iqisa
qäyä imäkqaŋgi, qu Iquenyqä quuvqä maeqiyqä äpmamiŋuwi.
38 Hiŋuä-tqä Asayä iqu kukŋuä tii ätätä äqäkqe.
*“Naqä Iquki, neyaqä kukŋuä tquaŋgque, ‘naqä-qakuiqä’ kŋui tqu
meqiyä? Naqä Iqu imäkqaŋgi äqunäqe, Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqe, näqŋqä
tqu meqiyä?”*†
Ämaqe Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä äpmamiŋuwi, Asayä iqueqä
kukŋui, naqä-qakuä ätimäukqe.
39-40 Asayä iqu kukŋuä-pqä hŋqu tii ätkqe.
*“Naqä Iqu, ‘Qu hiŋuä maqŋqä danä ipu, kŋuä mämeqä danä ipu, Nyi
äŋguä iwimäkmqeŋqä mapqä danä ipŋqeqä’ ätätä, Iqu quvaqä hiŋui hea
iwimäkätä, kŋuä indqäŋqe, qŋqaŋä äyekqeqä.”*‡
Iŋä-qae, qu quuvqä maeqiyqä ipŋqä etaŋgi, quuvqä maeqiyqe i
äpmamiŋuwi.
41 Asayä iqu, Jisasi Iqu yoqä naqätä, yäŋänäqŋqä-täŋä-qu etaŋgi
äqunäqetaŋi, iqu Iquenyqänäŋi i ätkqe.
42 Iŋäqe, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iquauqä naqä iquautaŋi,
hui-pqe Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä-qe, qu Parisi iquauŋqä zä ipu, awä
matqä imiŋuwi. Qu ze, Parisi iqua aŋä aquväqŋqeutaŋi, aquvä qämbŋqe
mapqäŋqä huätä mamäupŋqä etaŋgi, i imiŋuwi.
43 Qu i imiŋuwi, quvaqä yoqä haqä yätuŋi, Goti Hanjuwä Iqu maetŋqä
miqä da, ämaqe maepŋqä duŋqä imiŋuwi.

Jisasi Iqu ämaqe, häŋä iqumuatäniŋqä äpkqeŋqä

† **12:38** Asayä 53:1 ‡ **12:39-40** Asayä 6:10

44 Jisasi Iqu maŋä haqeqäta tii ätkqe. “Ämaqä Nyinyqä quuvqä heqiyqä
iqu, Nyinyqänä maeqiyqä iqi. Nyi änändowatkqä Iquenyqä-pqätä qäsä
eqiyqiyä.
45 Nyi hiŋuä äŋqänäŋqä iqu, Nyinä maŋqänätqenä, Nyi änändowatkqä
Iqueŋä-pqe, kekutäuku äyaqänänä.
46 Nyinyqä quuvqä eqiyquwi, qu eeqänäŋi heawiqä imä yqänä mäpmeqä
danä ipŋqä iiŋqe, Nyi qua täu äpmeŋuwä iuŋi, we weumäkmqä äpkqe.
47 Nyi qua täu äpmeŋuwä iu iwäsäumqä maetqe, quŋi häŋä iqumuatmqä
äpkqe. Iŋi, Nyaqä kukŋuä qätä änyiyätäqä-qe, qänaknäŋi miqä danä
iqäqe, Nyi iqueŋi miwäusqä danä iqä.
48 Nyitä Nyaqä kukŋuitä tuwä äwiyätä mämeqä itŋqä iqueŋi, hiunji
yäpakäŋgaŋi, Nyaqä kukŋuä ätätŋqä iqu, iqueŋi iwäsäutä qui imäkäniqe.
49 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Nyi iiŋi, kŋuä Ŋqä duta matqä iqä. Apiqu Nyi
änändowatkqä Iqu, ‘kukŋuä ii ätätnä awä tiyä’ dqaŋgi iutanji.
50 Iŋi Nyi näqŋqe, Iqueä kukŋui häŋä hea ique-ique pmeqä vqätäŋi. Iiŋä
etaŋgi, Nyi kukŋui, Apiqu ändapqä dunä ätätqäŋänä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä, ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋgaŋqä* (13:1-17:26)

13

Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauä yukä bu, asŋä äwqäkäukqeŋqä

1 Israitqä iquauqä hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqu
timäutŋqäŋganji. Iŋgaŋi, Jisasi Iqu qua täu äväma, Iqueqä Kaniquenyqä
yqä äyä etaŋgqeŋqä näqŋqä emiŋqe. Iqu Iqueqä ämaqä qua täu
pmetaŋguwä iquauŋqe, Iqueqä qua täu pmeqe qäpu etŋqäŋgaŋä-pqe,
kiiŋä yqänä äwinymiŋqe.
2 Heaitäŋi, Jisasi Iqutä Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä buayä
bŋqä pmetaŋguwäŋgaŋi, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu,
Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, ämaqä huiziquauä hipa iqiŋi, täkqä tuätŋqeŋqä
kŋuä iqä äwikqe. Jutasi iqu Saimonä Iskariotitaŋä iqueä hikŋä iqueyi.
3 Jisasi Iqu, Kaniqu nätmatqä eeqänäŋi, Iqueä hipa iqi ämitŋqä eqäqä
etaŋgqeŋqe, näqŋqä emiŋqe. Ga Iqu Goti Hanjuwä Iquesa äpkqeŋqätä,
Iquenyqä aŋgumä yätŋqeŋqetä, näqŋqä inä emiŋqe.
4 Iiŋä etaŋgi Iqu pämä ätqäuqe, Iqueqä qäkä quäuqä haqäqiŋiqu huätä
äquväteqe, huiwä ye imäkqe ämetä, äwqä iqi guä ämäsäŋgqe.
5 Itaŋi Iqu eqä hevqä equatiquteqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquauä yukä bu asŋä äwqäkäuwätä, huiwä ye imäkqetä, yeemä
iwimäkqäumiŋqe.
6 I imäkqaŋi, Saimonä Pitä ique wimeqaŋga, iqu, “Naqä Iquki, Si nyaqä
yukä bu asŋä ŋqätŋqätanä?” ätukqe.
7 Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi täŋga imäkqä täŋqe, si täŋgaŋi näqŋqä änä
mämeqä inyä. Si näqŋqe, iŋga matŋiqä” ätukqe.
8 Ga Pitä iqu “Si nyaqä yukä buŋi, asŋä maŋqiyqä danä iqätŋqinyä”
ätukqe.
Iwä Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi si asŋä makqiyqä imqe, si Nyaqä ämaquki
maetqenä” ätukqe.
9 I tquaŋgaŋi iqu, “Iiŋä sätäti, Naqä Iquki, yukä bunä maŋqiyqä panä.
Nyuäŋä-hipa qäsäŋqeqä” ätukqe.

---

* **13:** Matiu 26:17-30; Makä 14:12-26; Lukä 22:7-38

10 Jisasi Iqu kimaŋi, “Ämaqä asŋi, qäsä ae äqäŋgqä iqu, kiyä maeqä näwinyä äŋguänäŋä eŋqä-qae, asŋä aŋgumŋi, yukä bunä qänätŋqeqä. He kiyä maeqä näwinyä äŋguänäŋuenä epiyä-qe, eeqänäŋuenä maetqänä” ätukqe.
11 Jisasi Iqu ämaqä Iquenyqä täkqä tuätŋqä iquenyqe ae näqŋqä eäqetaŋi, quŋi, “He kiyä maeqä näwinyä äŋguänäŋi, eequenä maetqenä-qe,” iiŋqä ätukqe.
12 Yukä asŋi qäpu äwqäyäqe, Iqueqä qäkä quäuqä imäknätä, aŋgumä quamä äpmeqe, “Nyi tä emäkqä täŋqe, he näqŋqä ämeqäuä?” ätuätä yatŋqä äwikqe.
13 Yatŋqä i äväqetaŋi, “He Nyiŋi, ‘Näqŋqä-vqukiyqä’ ändäpu, ‘Naqä Ämiqukiyqä’ ändätqäŋuwi, iiŋi qäyunjqae, Nyi Iŋunjqä” ätukqe.
14 “Nyi Naqä Ämiqä-qunä eämä, ga näqŋqä Vqä-qunä qäyä emä-qe, heyaqä yukä buŋi asŋä eqiyqä-qae, he-pqe hiqä yuki asä ii qäŋgäwqäpŋqä” ätukqe.
15 “Nyi tä imäkqe, he Nyi imäkqä-pa imäkqäpnuwäŋqä ämetquetmä i imäkqä.
16 Iŋi Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Wäuŋuä-wiyqä hŋqu, iqueqä naqä ämiqä iqueŋi mämäwqätäutqe, itaŋga kukŋuä äma uwqä hŋqu, ‘kukŋuä äma uvä’ ätuätä dowatqä iqueŋi mämäwqätäuqä yänä.
17 Täŋgaŋi, he Nyi imäkqeŋqä ae näqŋqä äŋguänä equwä-qae, he asä ii imäkpqe, yeeqä iqäpnuwiqä” ätukqe.
18 “Nyi he eequenŋqä matqä iqä. Ämaqä Nyi atäuŋuä eyätmä etmeqä iquenŋqe, näqŋqe ae eŋä. Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqueä tuwaŋuiu ätnäŋqe, naqä-qakuä ätimäutŋqä iŋqä imäkmä. Kukŋui,

‘Ämaqä Nyaqä buayi anä änätqäŋueä iqu, Nyi qonjqä nyätŋqä yukä äyawa äpeyqiyä’ äqänä.†

19 Iiŋi ätimäutŋqä änyä etaŋgi, Nyi täŋga näwi etqä. Iwä ätimäuqaŋgaŋi, he Nyiŋqä näqŋqe, Nyi hea ique-ique Pmequnä äyä etaŋgqeŋqe, epŋqeyi.
20 Naqä-qakuänäŋä etqä. Ämaqä tqu-tqu, ämaqä Nyi ändowatqaŋgundqä hŋque yeeqätä itmeqe, Nyi-pqä qäsä indmeqi. Itaŋga tqu-tqu Nyi indmetqe, iqu Nyi änändowatkqä Ique-pqä inä itmeqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, “Hesaŋä hŋqu Nyinyqä täkqä tuäŋqiyä” ätukqeŋqä‡

21 Iiŋä ätuäqetaŋi, Iqueqä qeqä-quuvqä imŋi, änä mäwimäŋqä iqaŋgi, Iqu iŋgaŋi ätnäŋäqi äti, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Hesaŋä hŋqu Nyinyqä täkqä tuäŋqiyä.”
22 I tquaŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Iiŋi tquenyqä tqutiyä” tpu ipu, iqua quwqä-quwä hiŋuä ämiqäŋgäukuwi.
23 I ipiyitaŋi, iquautaŋä Jisasi Iqu iquenyqä kuapänä äwinymiŋqä iqu, Jisasi Iqutä qäqiqi äpmamiŋqe.
24 Ga Saimonä Pitä iqu, “Tquenyqä tqutiyä” tä itä, ämaqä iqueŋi, Jisasi Ique yatŋqä vätŋqä himitä äwikqe.
25 Iwä iqu Jisasi Iqueŋi qäpisa, “Naqä Iquki, Si iiŋi, tqueŋqä tnyä?” ätuätä, yatŋqä äwikqe.
26 Yatŋqä i vqaŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Ämaqä Nyi bretqä tä hevqä bu äyämetmä wimqä iqu, qäquvqä” ätukqe. Iwä Iqu bretqe hevqeu äyämeqe, Jutasi Saimonä Iskariotitaŋä iqueqä hikŋä ique äwikqe.

---

† **13:18** Apqä Bukä 41:9 ‡ **13:20** Matiu 26:20-25; Makä 14:17-21; Lukä 22:21-23

27 Jutasi iqu bretqe tii motauqaŋganı, Goti Hanjuwä Ique himä-wiuŋqä
vqä Setänä iqu, Jutasi ique äpaqukqe. Iiŋä itaŋgi, Jisasi Iqu iqueŋı, “Si
nätmatqä hui imäktŋqä etaŋgutqe, maqänä imäkiyä” ätukqe.
28 Iqu kukŋuä tquaŋgi äwipiyä iqua, “Kukŋuä ii, suŋqä tqutiyä” tpu
ikuwi.
29 Mbqä qae, Jutasi iqu mitqätaŋgqä-qae, hŋqua “Ymisaŋä imäkqäŋqä
nätmatqä aaŋqä etaŋgi hui mbqä yätŋqä tqutiyä, ä ämaqä nätmatqäŋqä
äwa iqaŋguwä iu vätŋqä tqutiyä” tpu ikuwi.
30 Itaŋgi, Jutasi iqu bretqe ämotauqe, yäpaqä mäŋgisa äukqe. Ii
heatqäŋgayi.

Jisasi Iqu kukŋuä-suqä änyä-häŋä äwikqeŋqä

31 Jutasi iqu ätimäwa uwqaŋganı, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueä yoqä naqe, täŋga ätnäŋäqi wiŋqiyä. Ga Ymeqä
Iquesaŋı, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä naqä-pqe, ätnäŋäqi inä wiŋqiyä.
32 Goti Hanjuwä Iqueä yoqä naqe, Ymeqä Iquesa ätnäŋäqi wiqaŋgutqe,
Iqu Iqueqä-kiuä Ymeqä Iqueä yoqä naqe, ätnäŋäqi maqänä imäkäŋqiyä.
33 Ŋqä ymeqä iquenä, Nyi hesäŋı äpakä mäpmeqä imqänä. Nyi
äwqaŋganı, he Nyinyqä qävqä ikäpnuwi. Nyi Israitqä iquauqä naqä iquau
ätukqe, täŋganı he etqä. ‘Nyi umqä iuŋı, he mäwqä danä ipnuwi.’
34 Täŋganı Nyi kukŋuä-suqä änyä-häŋä tiiŋä etapqä. He hŋqunä-
hŋqunä hiqä-hiuäŋqä eŋqä di, aaŋä kiiŋä heŋguätŋqe. Nyi henyqä
änyiŋqe, aaŋä kiiŋä änyinyätŋqä-pa, he-pqe hiqä-hiuäŋqä aaŋä kiiŋä
heŋguätŋqe.
35 He iiŋä iqaŋgpqe, ämaqä eeqänä qu näqŋqe iuta hepŋqäuä. He
Nyaqä wäuŋuä yätquakä-quenä äyä etaŋgi heqämbŋqänänyä” ätukqe.

Jisasi Iqu Pitä iqueŋı, “ ‘Nyi Iqueŋqe, änyä maqŋqeqä’ ttŋqinyä” ätukqeŋqä§

36 I tquaŋga, Saimonä Pitä iqu, “Naqä Iquki, Si äkŋgiŋqä utŋqäwä?”
tquaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi umqä iuŋı, täŋganı si qänaki mapqä isŋqinyä. Si
Nyiŋqä iŋga ptŋiqä” ätukqe.
37 Kimaŋı, Pitä iqu tii ätukqe. “Naqä Iquki, nyi Siŋı täŋganı qänaki
makivändqe, suŋqä imqäwä? Nyi Siŋqä yäŋä wämqä näwi äpmeŋänä.”
38 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Si naqä-qakuä Nyinyqä yäŋä wätŋqätanä?
Nyi naqä-qakuä tii äktqä. Kukutakisqä äkaki, änyä ätätŋqä etaŋga,
si Nyinyqe, ‘Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä,’ hŋquaqui-hŋque ttŋqinyä”
ätukqe.

14

Jisasi Iqu, Apiquenyqä Huäŋqä-quvi

1 Jisasi Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He iiŋqä äwqä haŋä heyqaŋguti,
qundqändqä miqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, Nyinyqätä quuvqä
heqäpŋqeqä.
2 Nyaqä Apiqueä aŋiuŋı, hiqŋqe, kuapänä imäknänä. Iiŋä naqä-qakuä
maetaŋgutqe, Nyi heŋı, ‘Henyqä aŋä näwi imäkmqä umqe-qe,’ maetqä
iqämninji.
3 Nyi äwätmä, henyqä aŋı näwi imäkemi, aŋgumä äpmqe, he Nyitä
anä pmetuŋquä etma umniqeqä. Iwä aŋä Nyi äpmeŋqä iuŋı, he-pqe anä
pmeniqueqä.

---

§ **13:35** Matiu 26:31-35; Makä 14:27-31; Lukä 22:31-34

4 Aŋä Nyi umqä iqäqä iuŋqe, he huäŋqeŋqe näqŋqä ae äyä ämeŋäuä”
ätukqe.
5 I tquaŋga, Tomasi iqu, “Naqä Iquki, si utŋqä iuŋqe, ne änyä maqŋqä
equnä. Iŋi ne huäŋqeŋqe, näqŋqe, äänä heatuŋquäwä?” ätukqe.
6 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nyi Ŋqä-näuä Huäŋqä-qunä, Naqä-
qakuä-qunä, itaŋga Häŋä-pmeqä Iqunjqä. Apique wimeqe, huäŋqä hŋqu
miŋqä inä. Oeyqä. Nyitanänji.
7 He Nyinyqä näqŋqä äŋguä eäŋuwi, ga Ŋqä Apiquenyqä-pqe näqŋqä
äŋguä asä ii hipŋqäuä. He Iquenyqe näqŋqä täŋga qe eäpu, Iqueŋi hiŋuä
äyä äqunäŋäuä.”
8 I tquaŋga, Pilipä iqu, “Naqä Iquki, neyaqä äneŋqä qäpu hiätŋqeŋqe,
Apiqueŋi mänätquayä” ätukqe.
9 Jisasi Iqueä kimaŋi, “Pilipä iquki, Nyi hesäŋi hŋgaŋqä äpmaka
äpätŋqe, Si Nyinyqä maqŋqe, äänä heŋinyä?” ätukqe. “Ämaqä Nyi hiŋuä
äŋqänäŋuwi, Apique-pqe inä äqunäŋäuä. Iŋi si ‘Apique mänätquayä-qe,’
änääŋqä tnyä?
10 Nyi Apique nyätaŋgä, Iqu Nyi änyinyä äpmeŋqä iiŋqe, si quuvqä
maeqiyqä äyä itqäŋäta? Nyi etätŋqe, Ŋqä kŋuitanä maetqä itŋqe. Oeyä.
Apiqu Nyi änyinyäŋqä Iqu, Kiqä-kiuä Iqueqä wäuŋuinä äyä imäkätŋqeqä.
11 He kukŋuä täŋqe quuvqä heqäpŋqeqä. Nyi Apique nyätaŋgä, ga
Apiqu Nyi änyinyänä. Nyaqä kukŋui quuvqä maeqiyqä iqaŋgpqe, he
wäuŋuä Iqu Nyita imäkätŋqä iuŋqä kŋuä indqänäpu, ga iuta quuvqä
heqäpŋqeqä.
12 Nyi aaŋä naqä-qakuänäŋä etqänä. Ämaqä Nyinyqä quuvqä eqiyätŋqä
iqu, iqu-pqe wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä Nyi imäkätŋqä-pa imäkquätŋqe.
Wäuŋuä iqu iiŋä imäkquätŋqe, Nyi Apiquenyqä uwqaŋgqetaŋi, wäuŋuä
Nyi imäkätŋqeuŋi ämäwqätäuŋqiyä.
13 Itaŋga nätmatqä eeqänäŋiŋqä, Nyaqä yoqeta yatŋqä iquwi, Nyi
imäkmqänä. Iutaŋi Apiqu, Hikŋuesa yoqä naqä meŋqiyä.
14 I etaŋgi, nätmatqä eeqänäŋiŋqä Nyaqä yoqeta yatŋqä nyiyqaŋgpqe,
ga Nyi imäkmqänä.”

Jisasi Iqu, Dŋä Äŋguänäŋä Iquenyqä ätkqeŋqä

15 “He Nyinyqä aaŋä kiiŋä hinyätqätaŋgutqe, ga Nyi, ‘He iiŋä-iiŋä
imäkpiyä’ etmqä iuŋi, qänaknä iqäpŋqeqä.
16 Iwä Nyi Apique yatŋqä vqaŋgundi, Iqu heŋi Yätamäkqä Eyqä
Huiziqu, hesä hea ique-ique anä äpme, yäŋänäqŋqä emäkätŋqä iiŋqä
etapätŋqänänyä.
17 Yätamäkqä Eyqä Iiŋä Iqu, kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutaŋä Dŋä Iquvi.
Qokä-apäkä qua täutaŋi, qu Ique hiŋuä mäquŋquä ipu, Iquenyqä änä
maqŋqä ipiyitaŋi, Iqueŋi mämeqä ipŋqäuä. Iŋäqe, Iqu hesä anä äpmaka
äpätŋqe, qänakŋi heyaqä yäpä iŋgisa inyäniqeqä. Iutaŋi he Iquenyqe,
näqŋqä äyä eäŋäuä.
18 Nyi he ymeqä kanä-käna maeqä eŋqä-paŋä, änä mevquatämäuqä
imqänä. Oeyä. Nyi he emamniqeqä.
19 Hea wäŋqäpu päwqaŋganji, ämaqä qua iutaŋi hiŋuä maŋqäŋqä ip-
nuwiqä. Iŋäqe, Nyi häŋä yqänä pmetaŋgumdqetaŋi, he hiŋuä äŋqämbu,
häŋä yqänä pmetpnuwi.
20 Hiunji iqueŋi he näqŋqä tiiŋä hipnuwi. Nyi Apiqueu nyätaŋgundi, he
Nyi nyinätaŋgpi, ga Nyi he hinyätmniqe.
21 Itaŋga ämaqä hŋqu, Nyi ‘He iiŋä-iiŋä imäkpiyä’ etmqä iu qänaki
imitätqä iqu, Nyinyqe aaŋä kiiŋä äwinyätŋqä iquvi. Ga ämaqä

Nyinyqä kuapänä äwinyäŋqä iquenyqe, Ŋqä Apiqu kuapänä äwinyäŋqiyä. Itaŋga Nyi-pqe iquenyqä kuapänä nyiŋgaŋguti, Nyi Ŋqä-näuä ique ämitquatnmqänä.”

22 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋä tquaŋga, Jutasi huizi Iskariotitaŋä matimäuqä ikqä iqu, Jisasi Ique yatŋqä tii äwikqe. “Naqä Iquki, änäänäŋqäwä? Si Tqä-täuä nenyä mänetquatnätnä, ga qokä-apäkä qua iutaŋä iuŋi, mämitquatŋqä isŋqätanä?”

23 Iwä Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä Nyiŋqä kiiŋä äwinyätŋqä iqu, Nyaqä kukŋuä iuŋi qänaknä äŋguänä iqaŋguti, Ŋqä Apiqu iqueŋqe kiiŋä winyäŋqiyä. Itaŋga Yämätqäye iquenyqä äpäta, iqutä näweqä pmetenyue.

24 Ämaqä tqu-tqu Nyinyqä mäwiŋqä iqä iqu, Nyaqä kukŋui qänaki miqä yäŋqiyä. He kukŋuä qätä tä äwiyquwi, ii Nyaqä manä. Ŋqä Apiqu Nyi änändowatkqä Iqueqä kukŋuiqä.

25 Nätmatqä iiŋqe, Nyi hesä yqänä äpmamä, awä äyä etätŋqeqä.

26 I etaŋgi Yätamäkqä Eyqä Iqu, Dŋä Äŋguänäŋä Iqu eä, itaŋga Ŋqä yoqetaŋi, Apiqu Iqueŋi ändowatämepäniqeqä. Iqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä ämetquetä, heqä kŋuä evauqumuatqaŋguti, kukŋuä eeqänäŋä Nyi he etmiŋqe, kŋuä heyäniqeqä.

27 Nyi he äwqä haŋuä iŋqä pmeqaŋgpi evämamqä iqänä. Nyi äwqä haŋuä iŋqä äpmeŋqä-pa, he asä iiŋä iŋqä pmapŋqä etapqänä. Itaŋga Nyi äwqä haŋuä iŋqä etapqe, ii ämaqä qua iutaŋä iuqä ävätqäŋuwä itäŋi asänäŋä manä. I hitaŋgi he äwqä haŋä eyätä kŋuä kuapä indqänäpu, zä miqä pambiyä.

28 ‘Nyi he eväma äumi, aŋgi emamniqeqä’ etqaŋgä ae äyä änyiyäŋuwi. He Nyinyqä aaŋä kuapänä hiŋgaŋgutqe, Nyi Ŋqä Apiquenyqä umqä iqaŋgqeutaŋi, he äwqä yeeqä hiŋguätŋqeqä. Ii tiiŋä iutanji. Apiqu Nyi ämaŋqutäuä äyä äpmenä.

29 Nätmatqä iiŋi matimäuqäŋga, Nyi-ganä ae äyä etqänä. I etaŋgi qänakŋi, iqu ätimäuqaŋgaŋi, he Nyaqä kukŋuä etätŋqä iiŋqe, quuvqä heqiyqäpŋqä.

30 Ga ämaqä nyuäŋä qua täu ämitŋqä iqu änyimetŋqä pätqätaŋgi, Nyi he kukŋuä kuapänä maetqä imqänä. Iqu Nyi squä nyimäkätŋqe, yäŋänäqŋqä maequeqä.

31 Iŋäqe, qokä-apäkä qua iutaŋi, qu Nyi Ŋqä Apiquenyqä kiiŋä änyinäŋqeŋqä näqŋqä ipŋqe, Nyi nätmatqä eeqänäŋä Apiqu ändkqä iuŋi imäkätqäŋä. Iŋäqae, he ävaupu, ga ne eeqänäŋi äwatuŋquänänyä” ätukqe.*

15

Jisasi Iqu Guä-wainqä Naqä-qakuä-quvi

1 Itaŋi Iqu tii ätukqe. “Nyi Ŋqä-näuäŋi Guä-wainqä Naqä-qakuä Iqunjqä. Itaŋga Ŋqä Apiqu, wainqä wäuŋuä iu miqä Iqueqä.
2 Nyaqä hutäknä iuŋi, häukuä mäwiqä iŋqä iqua, Ŋqä Apiqu huätä ätävämäuniqe. Ŋŋ hutäknä eeqänäŋä häukuä äqäyäŋqä iqua, häukui aaŋä kuapänä qäyätŋqe, Apiqu quwqä-hutäknä quvqä iqua huätä ätävämäutä, äŋguänäŋä imäkäniqe.

3 Kukŋuä Nyi etapqe, heyaqä quvqe huätä emamäutä, äŋguänäŋä ae emäkqiyä.

---

* **14:31** Iqua aŋiu maqänä ävämakuwäti, kukŋuä hui inä ganä ätäpu ävämakuwäti? Jonä 18:1 hiŋuä qunyä.

4 He Nyi nyinätaŋgpi, Nyi he hinyätmqeqä. I etaŋgi guä-wainqä hutäkŋi
kiqä känäu mauqŋqä eŋqe, hutäkŋä iiŋi, häukui maqäyqä yäŋqiyä. Ga asä
iinji, he Nyi manuqŋqä iŋuwi, häukui maqäyqä ipnä.

5 Nyi Ŋqä-näuäŋi guä-wainqä iqunä etaŋgi, he hutäkŋä iquenjqä.
Ämaqä tqu-tqu Nyi nuqänätaŋguti, Nyi ique äuqänmitmqe, iqu häukui,
kuapänä qäyäŋqiyä. Iwä he Nyi änyivquatämäuquwi, nätmatqä hŋqu he
änä mimäkqä ipŋqäuä.
6 Ga ämaqä hŋqu Nyi manuqŋqä iŋqä iqu, guä hutäkŋä huätä
tävämäuqaŋgä yäuä äpiqä-paŋä iquvi. Iwä hutäkŋä e ätävämäpqä
iquauŋi, ämepu tä bu tnämäuqaŋgpi, tä näŋqiyä.

7 He Nyi nuqänätaŋgä, Nyaqä kukŋui he euqänäŋqe, ga he hiqä eŋqeta
yatŋqä iquwi, ii i timäuŋqiyä.
8 He Nyaqä wäuŋuä yätquakä iquenŋqä motquapŋqä diŋqe, häukuä
kuapänä qäyqäpŋqe. Iwä suqä iiŋä iutaŋi, Ŋqä Apiqu yoqä naqä meŋqiyä.
9 Ŋqä Apiqu Nyinyqä kuapänä äwinyätŋqä-pa, ga suqä asä iiŋiutaŋi, Nyi
henyŋqä-pqe inä änyinätqänä. He Nyaqä änyiŋqeunä pmetpŋqeqä.
10 Nyi Ŋqä Apiqueuä suqä ändkqä iu qänaki yasämä itmä, ga Iqueqä
Nyinyqä äwiŋqä iu äpmeŋqä-pa, He Nyaqä suqeŋqä etätŋqä iu qänaknä
ipu pmamitpqe, iiŋändi Nyaqä henyqä änyiŋqä iunä pmapŋqäuä.
11 Yeeqä Nyi änyinätŋqä-paŋi, he-pqe inä hiŋguätŋqe. Ga yeeqä iŋqä
iiŋi, inä imänämäutŋqeqä. I etaŋgi Nyi kukŋuä ae etätŋqä iuŋqä aŋgi
etqänä.
12 Nyi suqä tiiŋi äyä etapätŋqe. Nyi henyŋqä kiiŋä änyinmiŋqä-paŋi, he
hŋqunä-hŋqunäŋä iquenä, hiqä-hiuäŋqe asä inä hiŋguätŋqe.

13 Ämaqä hŋqu käyämaqä iquauŋqä äwinymitätqä iuta äpäkoŋgqe,
suqä äwiŋqä iiŋä iqu, ii suqä äwiŋqä huizi iquauŋi ämäwqätäuä.
14 Itaŋga he Nyi ‘suqä i imäkqäpŋqeqä’ etätŋqä-pa ii ipqe, iiŋä dutaŋi
he Nyaqä nyämaqä-quenä hiätätpnä.

15 Wäuŋuä imäkqä iqua nätmatqä quwqä naqä iqu imäkqaŋgutqeŋqe,
maqŋqä ipnä. Iŋäqe, kukŋuä eeqänäŋä Ŋqä Apiquesa qätä äwiyqe, Nyi ae
äyä etqäqe. Iiŋä iutaŋi Nyi, ‘He wäuŋuä imäkqä-quenjqä’ maetqä, ‘Ŋqä
nyämaqä-quenjqä’ etqä.
16 He Nyi atäuŋuä manyqä ikuwiqä. Oeyä. Nyi he atäuŋuä eyqäqeqä.
Itaŋga Nyi he wäuŋuä etapkqe, he äwäpu häukuä äpakänä witäniŋqä
qäpŋqeqä. Iiŋä ipiyä iutaŋi, he Nyaqä yoqeta, Apique nätmatqä
hŋqueŋqä yatŋqä vqaŋgpqe, Iqu hämä etapäŋqiyä.
17 Nyi kukŋuä-suqä tiiŋä ae äyä etapätqäŋä. He hŋqunä-hŋqunäŋä
iquenä, hiqä-hiuäŋqä aaŋä kiiŋä heŋguätŋqeqä” ätukqe.

Ämaqä qua iutaŋä iqua, wäuŋuä yätquakä iquau himä-wiuŋqä wip-nuwäŋqä

18 I ätuätäqäŋganji, tii-pqe inä ätukqe. “Ämaqä qua iutaŋä iqua he himä-
wiuŋqä heyqaŋgpqe, ‘Neqä Naqä Iqueŋä-pqe, himä-wiuŋqä äyä äwikuwä
mändanä’ kŋuä heyquäŋqä.
19 Ŋŋ he ämaqä qua täutaŋä iqua eŋqä-paŋä pmeqä-säpi, ämaqä qua
täutaŋi, quwqä käyämaqä iuŋqä aaŋä kuapänä äwinyätŋqä-pa, henyqä-
pqe inä winyätqätäninji. Iŋäqe, he qua täutaŋuenä manä. Oee. Nyi he
suqä qua täutaŋi, huätä vquatämäupŋqä diŋqe, ae atäuŋuä äyä ekqe. Iiŋä
iutaŋi, qokä-apäkä qua täutaŋi, he himä-wiuŋqä eyätqäŋäuä.

20 Nyi, ‘Wäuŋuä-wiyqä hŋqu, iqueqä ämaqä naqä iqueŋi
mämäwqätäuqä yäŋqiyä’ etqeŋqe,* kŋuä äŋguänä metaŋgpiyä. Iŋi
ämaqä Nyi quvqä indquequwä iqua, he-pqe asä i etquapŋqäuä. Ŋŋ Nyaqä
kukŋuiunä qänaknä iquwä iqua, heyaqä-pqe qänaknä ipŋqäuä.
21 Iiŋä iquwä iqua, Apiqu Nyi änändowatkqä Iqueŋqä änyä maqŋqä
epiyä-qae, he Nyaqä yoqe metaŋguwitaŋi, suqä ququvqä eeqänäŋi
emäkqäpnuwiqä.
22 Iŋi Nyi äpätmä iquau kukŋuä hui mätquä-säpi, quwqä suqä
quvqeŋqe, äwqä yäpä imŋi haŋä mävqä iquäninji. I etaŋgi Nyi iiŋä ae
ikqä-qae, iqua, ‘Ne suqä quvqä imäkätuŋqueŋqä maqŋqä equeqä’ matqä
ipnuwi.
23 Ga ämaqä hŋqu Nyi himä-wiuŋqä indquetŋqe, Ŋqä Apiqueŋä-pqe inä
itquetqä.
24 Nyi iquauä awä iqiŋi, wäuŋuä yäŋänäqŋqä ämaqä hŋqu qäŋganä
mimäkqä imiŋqä di, ae imäkkqe. Nyi iiŋä mimäkqä-säpi, qu quwqä suqä
quvqeŋqe, äwqä yäpä imŋi haŋä mävqä iquäninji. I etaŋgi qu Nyaqä
wäuŋui hiŋuä ae äqunäpu, Qämätqiye himä-wiuŋqä äyekuwi.
25 Suqä ii imäkkuwi, kukŋuä hŋqu quwqä kukŋuä-suqä iu äqänäŋqe,
naqä-qakuä timäutŋqä iiyi. Kukŋui tiiŋä iquvi. *‘Ämaqe, qu Nyi hiŋgi himä-
wiuŋqä änyiyätqäŋäuä.’*†
26 Dŋä Yätamäkqä Eyqä Iqu Apiqutä äpmeŋqe, Nyi Iqueŋi henyŋqä
dowatmniqe. Iqu kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutaŋä Dŋä Iqu eä, ga
Apiqutä äpmeŋqä-qae äquvepänä. Iwä äquvepätä, Nyaqä wäuŋuiŋqätä,
suqeŋqätä awä ätnäŋä iqi täniqe.
27 Itaŋga he-pqe kukŋuä awä inä tqäpŋqänänji. Tiiŋä duta. Nyi wäuŋuä
ipäqäkqeta, he Nyitä anä äpmaka äpätuŋque, täŋga täsuwänä” ätukqe.

16

1 “Nyi kukŋuä iiŋi, heqä quuvqä heqiyqe ävquatämäuqäŋqä iiŋqä etqä.
2 Ga Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iqua henyqe, quwqä aŋä
aquväqŋqä iuŋqä matimäuqä ipŋqä ‘oeyqä’ etpnuwiqä. Iwä qänakndaŋi,
suqä tiiŋä-pqä iqua timäuniqe. He pizqä epäsäpiyäŋganŋi, qu kŋuä tii
väniqe. ‘Ne Goti Iqueqä wäuŋui, äŋguä imäkätquŋunä.’
3 Qu Apiqueŋqätä, Nyiŋqätäŋi, änyä maqŋqä epiyä dutaŋi, suqä iiŋä ii
imäkpnuwi.
4 I etaŋgi Nyi nätmatqä ii timäuniŋqeŋqe, ae etqäqe. Itaŋga qänakŋi
qu suqä du emäkqaŋguwäŋganŋi, kukŋuä Nyi tä etqäqeŋqe kŋuä eyquänä.

Dŋä Äŋguä Iqueqä wäuŋuiŋqä

Qäŋganäŋi Nyi hesä yqänä pmetmqä etaŋgi, nätmatqä iiŋqe maetqä
imiŋqe.
5 Ga täŋganŋi Apiqu, Nyi änändowatkqä Iqueŋqä umqe. Iŋi, ‘Si äŋgiŋqä
utŋqäwä-qe?’ hesaŋä hŋqu yatŋqä manyqä iqiyä.
6 Kukŋuä Nyi täŋga tä etqäqeŋqe, heyaqä äwqe, haŋä kiiŋä äyä eyqiyä.
7 Itaŋgi naqä-qakuänäŋi, tii hetmŋqe. Nyi he evämeqe, ii yätamäkqä
heyätŋqeyi. Itaŋga Nyi mäwqä iqäqe, Dŋä Yätamäkqä Eyqä Iqu mapqä
yäŋqiyä. Ŋŋ Nyi äwqäqe, Iqueŋi henyqe, ändowatmä.
8 Täŋganŋi, ämaqä qua täutaŋä iqua, suqä quvqeŋqä, suqä jänänäŋiŋqä
ä kukŋuä mitqeŋqä, kŋuä quvqä indqänätqäŋuwi, Dŋä Äŋguä Iqu äpäqe,
quwqä kŋuä quvqä iiŋi, jänä iwimäkäniqe.

---

* **15:20** Jonä 13:16 † **15:25** Apqä Bukä 35:19; 69:4

9 Ämaqä Nyiŋqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwitaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu suqä
quvqeŋqä awä täniqe.
10 Nyi Ŋqä Apiquenyqä umqe, ga he hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwä hi-
taŋgqetaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu suqä jänänäŋä imäkqeŋqä awä etäniqe.
11 Itaŋga peŋqä qua täu ämitŋqä iquenyqe, Goti Iqu Iqueqä kukŋuä
mitqeuŋi, ‘Homä iqäŋqä’ ae iwäsäukqetaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä
mitqeŋqä awä täniqe.
12 Nyi kukŋuä hävemnäqŋqä etmqä etaŋgqä-qe, kukŋuä etmqeuŋi he
änä mämeqä ipnä.
13 I hitaŋgi kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutaŋä Dŋä Iiŋä Iqu äquvepätä,
kukŋuä ätätqe, Iqueqä kŋuä iutanä matqä, kukŋuä Apiquesa qätä
äwiyätqä inä awä ätätä, nätmatqä qänaki timäuniŋqeŋqä-pqä inä täniqe.
Iutaŋi, kukŋuä naqä-qakuä eeqänäŋä iiŋqe ämetqueniqe.
14 Ga Iqu Nyaqä kukŋui ämetä awä etätäqäŋgaŋi, Nyaqä yoqä naqetä,
ä yäŋänäqŋqetäŋi, ätnäŋä iqi maeniqe.
15 Iqu kukŋuä Nyaqe ämetä etäniqeŋqä ätqäqe, ii Apiqueqä nätmatqä
eeqänäŋi, Iqueqänä ma, Qämätqiyeqä etaŋgqä dutayi.

Heqä äwqe haŋä eyätqä-qe, aŋgiŋi yeeqä enyäniqeqä

16 Hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii päwqaŋga, he hiŋuä maŋqäŋqä
ipnuwi. Itaŋga, hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii inä päwqaŋgaŋi,
hiŋuä aŋgi ŋqämbnuwiqä” ätukqe.
17 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquautaŋä hŋqua, quwqä-quwä
tii ätŋguwi. “Iqu ne ‘Hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii päwqaŋgaŋi,
hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä’ ätqeŋqätä, ä, ‘Hea quäuqä maeqä wäŋqä
hmbu tii inä päwqaŋgaŋi, hiŋuä aŋgi ŋqämbnuwiqä’ ätqeŋqätä, ŋŋ ‘Iiŋä
dutaŋi, Nyi Ŋqä Apiqueŋqä himqänä-qe’ inä äyä ätqe. Ga kukŋuä tquauqä
qakuiŋqä tä ätquque, äki etaŋgi ätqu?”
18 Itaŋga quwqä-quwä yatŋqä aŋgi inä tii iŋguwi. “Iqu, ‘Hea quäuqä
maeqä wäŋqä hmbiyqä’ ätqe, nätmatqä äkiŋqä ätqäwä? Iqu ätqeŋqe,
näqŋqä mämeqä äyä iqunä.”
19 Jisasi Iqu, qu yatŋqä wipŋqä iqaŋgä äqunäqe, tii ätukqe. “He ‘Hea
quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii päwqaŋga, hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä’
etqeŋqätä, ä ‘Hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii inä päwqaŋgaŋi, hiŋuä
aŋgi ŋqämbnuwiqä’ etqeŋqätäŋi, hiqä-hiuä yatŋqe iiŋqä änyätqäŋä?
20 Nyi naqä-qakuänäŋä tii etqä. He kŋuä naqänäŋä äqäyäpu, huäqä-
huŋqä kiiŋä metqätaŋguwäŋga, qokä-apäkä qua täuŋi yeeqä iqäpnuwiqä.
Heqä äwqe haŋä eyätqä-qe, aŋgiŋi yeeqä enyäniqeqä.
21 Itaŋga apäkä hui, iiyqä ymeqä änyque qäqi quvepqaŋgaŋi,
täŋä-huŋqä meŋqiyä. Itaŋi ymeqä ae änyuäqe, täŋä-huŋqä
ymeqä änyuätŋqäŋga wimetqeŋqe, kŋuä mäwiyqä, ymeqä qua täu
timäuqaŋgqeŋqe, yeeqä yäŋqiyä.
22 Ii eŋqä-paŋä di, he täŋgaŋi, äwqä haŋä-iqä ämeqäuä. Iŋäqe aŋgiŋi,
Nyi hiŋuä eqäŋgaŋgundqäŋga, heqä äwqe yeeqä kiiŋä enyäniqeqä. Heqä
äwqä yeeqä iŋqä iiŋi, ämaqä hŋqu änä mämetauqä yäniqe.
23 Asä qäŋgaŋi, he Nyi yatŋqä manyqä ipnuwiqä. Nyi naqä-qakuänäŋä
tii etqä. He Ŋqä Apiqueŋi nätmatqä huiŋqä, Nyaqä yoqeta yatŋqä ävquwä
di etapäŋqiyä.
24 Qäŋgatqä näŋgisati täŋga tiŋqe, he Nyaqä yoqetaŋi, nätmatqä
huiŋqä yatŋqä miqä itqäŋuwiqä. Iŋäqe täŋgaŋi, he yatŋqä vqaŋgpu.
Ga he ämepiyitaŋi, yeeqä iŋqä iqu, heqä äwqeuŋi maŋguä emnätätŋqä
mapŋqänänyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, qua tqueqä yäŋänäqŋqeuŋi ae ämäwqätäukqeŋqä

25 Iiŋä ätuätäqäŋganı tii ätukqe. “Nyi kukŋuä ktqä dunä etqa äpätŋqä-
qe, qänakŋi asä iiŋi, awä maetqä imniqeqä. Naqänä etqänä. Nyi
Apiqueŋqe, awä ätnäŋä iqi etmniqeqä.
26-27 Hiunji iqueŋi he Apiqueŋi, Nyaqä yoqeta nätmatqäŋqä yatŋqä
wipnuwiqä. Itaŋga he Nyinyqä enymiŋqä iiŋqätä, ä Nyi Goti Ique äväma
äquvepkqeŋqä quuvqä eqäkuwä iiŋqätä, iutaŋi Apiqu Kiqä-kiuä henyqä
äwiŋgqetaŋi, he yätamäkqä heyänä. Iŋi Iqu yätamäkqä heyätŋqe, ii Nyi
Iquenyqä tääqä tqeta ma, Iqueqä äwiŋqä iutanänji.
28 Qäŋganäŋi, Nyi Ŋqä Apiqutä äpmamiŋqetaŋi, ävämaŋi qua täuŋqä
äquvepkqeqä. Ga täŋgaŋi, Nyi qua täu äväma, Apiqueŋqä aŋgi ymqänä”
ätukqe.
29 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Iqueŋi tii
atukuwi. “Si täŋgaŋi, kukŋuä ktqä hui mänatqä itnä, ätnäŋä iqinyä
änatnyä.
30 Täŋgaŋi Si nätmatqä eeqänäŋiŋqä näqŋqä eänä, ämaqä hŋqu yatŋqä
makiyqäŋga, Si ganä ätätqäŋiŋqe, ne näqŋqä ae ämequnä. Iiŋä itqäŋä
iutaŋi, ne Si Goti Iquesa äpŋiŋqe näqŋqä eätanä, quuvqä eqiyqunä.”
31 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “He täŋgaŋi quuvqä ae
eqiyqä?
32 Qätä nyipiyä! Ämaqe he, heqä aŋiuŋqä im-imä zä upŋqä emäkpŋqe,
hea iqu ae qe ätimäuqiyä. He täqi Ŋqä-näuänä pmamŋqä änuväma
weqaŋguwäŋgaŋi, Nyi Ŋqä-näuänä mäpmeqä danä imä. Apiqu Nyitä
pmetaŋgi ii pmamä.
33 He Nyinyqä quuvqä eqiyätqäŋuwitaŋi, heqä äwqe haŋuä imbu
pmepŋqä diŋqe, Nyi kukŋuä tä iiŋqä etqänä. Iwä he qua tque
äpmapiyäŋgaŋi, haŋä-iqä qäyä emeqaŋguti, zä miqä, pemänä tqäuqäpnä.
Nyi qua tqueqä yäŋänäqŋqeuŋi, ae ämäwqätäuqe.”

17

Jisasi Iqu, Kaniquenyqä tääqä ätkqeŋqä

1 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi, ae ätuäqetaŋi, Iqu hiŋuä qäukuä haqä yätu
äqunäqe, tii ätkqe. “Apiquki, Si ätkŋi, täŋga täsuänä. Yoqä naqe, Tqä
Ymeqä Iqunä dapiyä. Iutaŋi Ymeqä Iqunä, asä ii ktapmqänänyä.
2 Si Tqä Ymeqä Iqunŋi, ämaqä eeqänäŋä iu ämimqŋqä yäŋänäqŋqe
ändapkŋä-pa, yoqä naqä-pqe, inä dapiyä. Yäŋänäqŋqä ändapkŋi, ii, Nyi
qokä-apäkä Si Ŋqäŋqä ändapkŋä iquauŋi, häŋä hea ique-ique pmeqäŋqä
iwimäkmqeyi.
3 Itaŋga häŋä hea ique-ique pmeqe, ii tiinji. Ämaqä eeqänäŋi, häŋä-
pmeqä ique ämequwi, qu ‘Si Goti Tqä-täuänänjqe’ näqŋqä hepŋqäuä.
Itaŋga Jisasi Kraisi, Si änändowatkŋä iqunŋqä-pqe, näqŋqä inä epŋqäuä.
4 Wäuŋuä Si ändapkŋi, qäpu ae imäkqetaŋi, Nyi qokä-apäkä qua täuŋi,
Tqä yoqä naqe ae ämotqueqeqä.
5 Apiquki, qua tä mimäkqä ikŋäŋgatqä, Nyi Sitä yqänä äpme, yoqä naqä
ämamiŋueä-pa, täŋgaŋi Nyi Sitä aŋgi pmeŋqä yoqä naqä dapiyä.
6 Ämaqä qua täutaŋä Tqä emiŋuwä ändapkŋä iquauŋi, Nyi Saqä yoqe,
awä ae ätuätŋqeqä. Ga iqua Tqä kukŋuä iunä qänaknä itqäŋä.
7 Täŋgaŋi natmatqä eeqänäŋä Si Nyi ändapkŋiŋqe, ‘Ii Sitanä äpqiyä-qe’
näqŋqä ae eqäuä.

8 Tqä kukŋuä Nyi awä tmqä ändapkŋi, Nyi ätquaŋgä, ga qu ae
ämequwiqä. Iŋi Nyi Sita ätimäukqeŋqe, näqŋqä naqä-qakuä ämepu,
itaŋga Si Nyi änändowatkŋiŋqe, qu quuvqä ae eqiyquwi.
9 Nyi qu yätamäkqä wisŋqeŋqä tääqä äktqänä. Nyi tääqä äktqä ii, qokä-
apäkä eeqänäŋä qua täuŋiŋqä manä. Oeyä. Tqä Nyi ämimqä ae ändapkŋä
iqua, ga Tqä yqänä etaŋgqeŋqä, iquauŋqänä iqänä.
10 Eeqänäŋä Ŋqä eäŋuwi, qu Tqeqä. Itaŋga eeqänäŋä Tqä eäŋuwi,
qu Ŋqä-pqä inänjqä. Itaŋga iiŋä iqua, Ŋqä yoqä naqe, huizi iquau
ämotquetqäŋä.
11 Nyi täŋgaŋi qua täu äpakä mäpmeqä, Siŋqä yapmqä iqänä. Iŋäqe, qu
qua täu yqänä pmapŋqäuä. Ga Apiquki, Si aaŋä ikikinyäŋi, itaŋga hŋqu
Si eŋqä-paŋä asänäŋä manä, Si iquauŋi Tqä yoqä naqetaŋä yäŋänäqŋqetä
miyä. Yoqä naqä iiŋi, Ye naqä-hŋqunä ämuäŋna äpmeŋueä-pa iqua-pqä
pmapŋqä iiŋqä Nyi ändapkŋiqä.
12 Iwä Nyi qutä äpmamäŋgaŋi, Nyi quŋi Saqä yoqä naqä ändapkŋitaŋä
yäŋänäqŋqetä ämitŋqeqä. Nyi hŋqu imä ändakŋga äwetä qui
imäkŋqäŋqä, yatäukuä itŋqeqä. Iŋi qutaŋi, hŋqu qui mimäkŋqä iqe.
Ämaqä tä du qui imäknäniŋqä äwätŋqä iqunä,* qui imäkŋgqe. Ii kukŋuä
Tqä bukiu ätnäŋqe,† naqä-qakuä timäutŋqeyqä.
13 Täŋgaŋi Nyi Siŋqä äyapmqä itmä iutaŋi, qua täu yqänä äpmamä
tääqä tä äktqe, Ŋqä yeeqä iiŋqe, quvaqä äwqeu maŋguä munätŋqä
äktqänä.
14 Saqä kukŋui, Nyi ae ätquaŋgä, ga qu quuvqä eqiyätqäŋuwiqä. Itaŋga
qokä-apäkä qua täutaŋi, quŋqe himä-wiuŋqe tiiŋä duta wiyätqäŋäuä.
Nyi qua täutaŋänäŋä-qunä maeqä imä, ga Nyinyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä
iqua-pqe, qua täutaŋä hmanjqä.
15 Nyi Si quŋi, qua tquesaŋi, yäpaqäŋgisa ätuma utŋqä yatŋqe, ii
makiyqä iqä. Oeyä. Ämaqä quvqä iqä iqu, quŋi qui imäkqä diŋqä, Si
ämisŋqä äkiyqä.
16 Nyi Ŋqä-näuäŋi, qua täutaŋänäŋä-qunä hma eŋqä-qae, ga asä qu-pqe,
qua täutaŋänäŋä-qua hmanjqä.
17 Tqä kukŋui quaŋgä maeqä, aaŋä naqä-qakuänäŋä-qae, quvaqä
äwqä yäpä iŋgisa mŋganguti, itaŋga qu Tqä ämaqä epŋqä ikikinyäŋä
iwimäkiyä.
18 Si Nyiŋi ämaqä qua täu äpmeŋuwä iuŋqä änändowatkŋä-maŋä iiŋi,
Nyi quŋi asä ii ändowatkqe.
19 Itaŋga, qu yätamäkqä wimqe, Nyi Ŋqä-näuäŋi, Si äktapŋgä. Ga
asä iiŋi, Tqä kukŋuä naqä-qakuä iutaŋi, qu-pqä Tqä ämaqä ikikinyäŋä
epŋqänänji.
20 Ga Nyi tääqe, ämaqä tquaunä yätamäkqä wisŋqänä maktqä iqä.
Oeyä. Qokä-apäki, tqua kukŋuä awä tqaŋgä qätä äwiyäpu, Nyinyqä
quuvqä eqiyqaŋguwä iquauŋä-pqe, yätamäkqä wisŋqä äktqä.
21 Nyi tääqä tä äktqe, qu naqä-hŋqunä ämuäŋmbu pmapŋqä iiŋqä
äktqä. Tiiŋä duta, Si Apiquki Nyi nyinätaŋgnä, ga Nyi Si äkinyäŋqä-paŋä
iiŋi, qu-pqe, Ye ii yemämbŋqä iiŋqä äktqä. Itaŋga qu e pmetaŋguwitaŋi,
qokä-apäkä qua täutaŋi, Si Nyi änändowatkŋiŋqe, quuvqä heqäpŋqe,
yätamäkqä wisŋqä äktqä.
22 Itaŋga qu naqä-hŋqunä Ye ämuäŋna äpmeŋueä-pa pmapŋqä iiŋqe,
Si Nyi yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä ändapkŋi, Nyi qu ae ävqeqä.

---

* **17:12** 2 Tesälonaika 2:3 † **17:12** Apqä Bukä 41:9; Jonä 13:18

23 Nyi qu nyätaŋgmdi, ga Si Nyi nyinätaŋgti, iwä suqä iiŋä iutaŋi, qu naqä-hŋqunä aaŋä yäŋänäqŋqä ämuäŋmbu pmapŋqänänyä. Itaŋga qu e pmetaŋguwitaŋi, qokä-apäkä qua täutaŋi, näqŋqä tiiŋä hepŋqä. Si Nyi änändowatkŋiŋqetä, ä Si Nyiŋqä kuapänä äkinyäŋqä-paŋä iiŋi, Nqä ämaqä iiŋä iuŋqä-pqe, inä äkinyätŋqä.
24 Apiquki, Si qua tä mimäkqäŋgaŋi, Nyiŋqä kiŋgaŋgi, yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä, äyä ändapkŋiqä. Iŋi, ämaqä Si ändapkŋä iqua, qu yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä, hiŋuä qumbuŋqä diŋqe, Nyi äkisqi pmetaŋgundqe, qu anä pmeqäŋqä änyiŋgiyä.
25 Apiqu jänänäŋä imäkqä Iquki, qokä-apäkä qua täutaŋi, Siŋqe änyä maqŋqä etaŋguwä-qe, Nyi Siŋqe näqŋqä eŋä. Itaŋga ämaqä Nyisä äpmeŋuwä iqua, Si änändowatkŋiŋqe näqŋqä ae eäŋäuä.
26 Itaŋga Nyi Saqä yoqe, qu näqŋqä epŋqä ämotquamiŋqe, ga inä motqueqämqe. Ga Tqä suqä Nyinyqä äkinyätŋqä-paŋä iiŋi, qu ämeqaŋgpi, ga Nyi-pqe qu inyätmqänänyä.”

18

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä[*]

1 Jisasi Iqu tääqä ae ätäqetaŋi, Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatäŋi yäpaqäŋgisa[†] ätimäupiyi, eqä Kitronä äkipu, yätäqä näŋgisaŋqä äukuwi. Eqä yätäqä iŋgisaŋi, wäuŋuä hŋqu nyätaŋgi, Iqutä Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatäŋi, wäuŋuä yäpä iŋgisa äpekuwi.
2 Qu wäuŋuä iuŋi kuapänä äpmeqäsmiŋuwä iiŋqe, Jutasi, Jisasi Ique mäkä-huŋqä iquauqä hipaeu ävätŋqä iqu, wäuŋuä iqueŋqe näqŋqä emiŋqe.
3 Ga qu iqi pmetaŋguwäŋga, Jutasi iqu ämaqä hävemnäqŋqä hŋquau, ätuma äpkqe. Ämaqä iiŋä iquauta kuapänäŋi, ämaqä Romätaŋä mäkä-iqä iquayi. Huiziqua, ämayukä-imaŋqä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä ändowatkuwä iquayi. E äpäpiyäŋgaŋi, hiqi-tä suatä, ä nätmatqä mäkäŋqä iqetäŋi, a äqätqa äpkuwi.
4 Jisasi Iqu nätmatqä eeqänäŋä Ique wimetŋqeŋqe, näqŋqä ae ekqä iuŋi, Iqu qutäŋä qäqiqi äwäqe, yatŋqä tii äwikqe. “He tqueŋqä qävqä itqäŋäuä?”
5 Qu Iqueŋi kima tii atukuwi. “Ne Nasäretqätaŋä Jisasi Iqueŋqä qävqä äpqunä.”
I tquaŋguwäŋga, Iqu kima tii ätukqe. “Nyi qe äpmeŋänä Iqunä. Nyi Qäqunjqä.”[‡] (Jutasi, mäkä-iqä iquauqä hipa iu ävätŋqä iqu, qutä anä ätqäumiŋuwi.)
6 Jisasi Iqu, quŋi, “Nyi qe äpmeŋänä. Nyi Qäqunjqä” tquaŋga, qu nändi ätqepuiyi, qua ipe äqäyäpäkŋguwi.
7 Aŋgi ävawäwqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu yatŋqä aŋgi äwikqe. “He tqueŋqä qävqä äpquwäwä?” Qu aŋgumä tii ätukuwi. “Nasäretqätaŋä Jisasi Iqueŋqeqä.”
8 Itaŋga Jisasi Iqu, aŋgi kima tii ätukqe. “Nyi tä Qäqunjqe, ae etqäqeqä. He Nyiŋqä qävqäŋqä äpquwä-qae, Nyitä anä äpmeŋquä tquauŋi hiŋuinä äqunäwatpiyä.”

---

[*] **18:** Matiu 26:47-56; Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53 [†] **18:1** Iqua iŋgaŋi Jerusälemä iu ävämakuwi. Iqua aŋä buayä äŋguwiuta iŋganä ävämakuwäti hiŋuiqänä avämakuwäti? Jonä 14:31 hiŋuä qunyä. [‡] **18:5** Jisasi Iqueqä kima ätukqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yoqe Mosisi ique äwikqä-payi. Aŋgumä Itmakqä 3:14

9 Iqu iiŋä ätukqe, Iqueqä kukŋuä qäŋganä tii ätätä äyä ekqe. “Ämaqä
Nyi ämimqä ändapkŋä tqua, qutaŋä hŋqu qui mimäkŋqä eänä-qe.”
10 Qu Ique a kiqätqaŋguwäŋga, Saimonä Pitä iqu, iqueqä näpqä-
hionaqe ämäkäqäyäqe, hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueqä wäuŋuä-
wiyqä, Maläkusi iqueqä qätä ämuaŋgisaŋi, huätä ätävämäkqe.
11 Pitä iqu i iqaŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Tqä näpqä-hionaqe, kiqä
qa mŋqeu aŋgi nyueyä. Si iiŋi suŋqä inyä? Si Nyi, Ŋqä Apiqu eqä-häkä
imäŋqä ändapkqe,§ änmqeŋqä makiŋqä iqi?”

Qu Jisasi Ique, Anasi iqueŋqä ganä ätuma äukuwiŋqä

12 Iŋi ae iqaŋga, Romätaŋä mäkä-iqä iquatä, quwqä naqä ämiqä iqu anä,
ä Israitqä iquauqä ämayukä-imaŋqä iquatäŋi, Jisasi Iqueŋi a äkiqätpiyi,
guä äkiqiyäukuwi.
13 Guä ae äkiqiyepiyi, Anasi iqueŋqä ganä ätuma äukuwi. Anasi iqu,
Käyäpasi, quväukuä ique hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueqä känequvi.
14 Käyäpasi iqu, Israitqä iquau tii ätukqä iquvi. “Qokä-apäkä eeqänaŋä
iuŋqe, ämaqä hŋqunänä päkoŋqe, äŋguiqä.”*

Pitä iqu, “Nyi Jisasi Iquenyqä änyä maqŋqeqä” ätkqeŋqä†

15 Qu Anasi iqueqä aŋiuŋqä ätuma uwqaŋguwaŋga, Saimonä Pitä iqutä,
Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä huiziqutäŋi, quŋqä qänaki äukiyi.
Huiziquenyqe, hiqäva-imäkqä iquau miqä Anasi iqu näqŋqä etaŋgqä-
qae, iqu Jisasi Iquenyqä, täkŋä yäpä yäŋgisaŋä ququawä iqinyqä qänaki
äpaqukqe.
16 Pitä iqu, täkŋä-hänaqä-täŋä qäqiqi yqänä ätqäumiŋqe. Iutaŋi,
wäuŋuä yätquakä täkŋä yäpä yäŋgisa äpekqä iqu, aŋgi äpäqe, apäkä
täkŋä-hänaqä miqä ii kukŋuä näqŋqä ganä ätuäqe, Pitä ique yäpä yäŋgisa
ätuma äpekqe.
17 Pitä iqu ae ämäwqätäuqaŋga, apäkä täkŋä-hänaqeu ämimiŋqä ii,
iqueŋi tii ätukqe. “Si Ämaqä Näŋueqä wäuŋuä yätquakä iqukitanä?”
Iŋgaŋi Pitä iqu tii ätukqe. “Oeyä, nyi qäqunä ma!”
18 Iiŋä iŋgaŋi, iiqä naqänäŋä tätqätaŋgi, ämaqä aŋiu wäuŋuä imiŋuwä
iquatä, ämayukä-imaŋqä iquatäŋi, tä änyuasepu, huiwä dŋä imäkmbŋqä
ktämäti äqämiŋuwi. Iŋgaŋi, Pitä iqu-pqe, huiwi diyeqä änyätä, anä
ätqäumiŋuwi.

Anasi iqu, Jisasi Ique kukŋuä ämitkqeŋqä‡

19 I itqätaŋguwäŋga asä qäŋgaŋi, hiqäva-imäkqä iquau miqä iqu, Jisasi
Ique, qokä-apäkä Iqueqä kukŋuä qätä äwimiŋuwä iquauŋqätä, kukŋuä
äki-äki ätumiŋqeŋqätäŋi, yatŋqä äwikqe.
20 I tquaŋga, Jisasi Iqu, kimaŋi tii ätukqe. “Nyi qokä-apäkä iu kukŋuä
ävätmäŋgaŋi, zä maeqä, ätnäŋä iqinyä ätuätŋqeqä. Iŋga-iŋga Nyi qokä-
apäkä kukŋuä ävätmäŋgaŋi, aŋä aquväqŋqä im-imä ämätŋgäwäŋqä iutä,
hiqäva-imäkqä aŋä Israitqä eeqänäŋä iqua aquvä äqänäqäsätqäŋuwä
yäpä yäŋgisa ävätŋqeqä.
21 Iiŋä eŋqä-qae, si suŋqä yatŋqä nyinyä? Nyi kukŋuä ätumiŋqe, qu
qätä ae änyimiŋuwä-qae, yatŋqä qu wiyä.”
22 Jisasi Iqu i tquaŋga, ämayukä-imaŋqä iqi ätqäuqä hŋqu, Ique hipa
äpäsätä, tii ätukqe. “Si hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueŋi, kima iiŋä di
ätuŋi, äänä etaŋgiwä?”

---

§ **18:11** Matiu 20:22; 26:39; Itkimäkqä 16:19 * **18:14** Jonä 11:50 † **18:14** Matiu 26:69-75; Makä 14:66-72; Lukä 22:54-62 ‡ **18:18** Matiu 26:59-68; Makä 14:55-65; Lukä 22:66-71

23 Iŋganj Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “ ‘Nyi kukŋuä tä quvqä ätqiyä’ kŋuä
kiyqaŋgutqe, ga si ‘e tiyä’ mandqe, waqiyäŋi ‘äkiumända ätnyä’ ändätnä,
diyä. Ä kukŋuä qäyu tqaŋgundqe, ga Nyi suŋqä bäkinyä?”
24 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi ae ätqaŋga, Anasi iqu, Iqueŋi guä
yqänä qiyäuŋqu-que, hiqäva-imäkqä iquau miqä Käyäpasi iqueŋqä
ändowatkqe.

Pitä iqu, “Nyi Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä” aŋgumä ätkqeŋqä

25 Jisasi Ique iiŋä imäkätqätaŋguwäŋganj, Saimonä Pitä iqu tä ttawiu
ätqäuä, diyeqä imäknmiŋqe. Iqu qutä ätqäuä diyeqä nyätqätaŋga, qu
iŋganj tii ätukuwi. “Si Ämaqä Näŋueqä wäuŋuä yätquakä iqukitanä?”
Ga iqu tii ätukqe. “Oeyä. Nyi qäqunä manä.”
26 I tqaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä, ämaqä Pitä iqu
qätä mŋä ätävämäukqä iqueqä käyämaqä iqu, tii ätukqe. “Nyi si Iqutä
wäuŋuä du anä pmetaŋgnä äkqänäŋqe, tä qäqukiyqä?”
27 Pitä iqu aŋgi “Oeyä” tqaŋgqe-täŋi, kukutakisqe äkakä ätkqe.

Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä§

28 Zi-hiŋuä pisqäŋganj, iqua Jisasi Iqueŋi, Käyäpasi iqueqä anjiuŋqä
ätuma äukuwitanj, aŋginj, ätuma, ämaqä Romätanä qua Jutiya iu ämiqä
iqueqä anä naqä hiqŋqä-täŋä iuŋqä äukuwi. Qu, “Ne Goti Iqueä hiŋuä
iqiŋi kiyä mätqä ätimäutanä,* itaŋga neqä hiunji naqänäŋä Pasopa iutaŋä
naŋui, maŋqä yaŋqunä” kŋuä wiyqaŋgi, ämiqä iqueqä anjiuŋi mäpeyqä,
yäpaqä mäŋi yqänä ätqäumiŋuwi.
29 Qu iqi yqänä tqäutaŋguwäŋga, ämiqä Pailoti iqu quŋqä äpäqe,
yatŋqä tii äwikqe. “He Ämaqä Tqueŋi, kukŋui, äkiŋqä mitpŋqäwä?”
30 Iŋganj qu ämävaupiyi, iqueä kukŋui kima tii ätukuwi. “Iqu suqä
quvqä hui mimäkqä-säpi, ne Iqueŋi ätuma mapqä iquaniŋgä.”
31 Iwä Pailoti iqu tii ätukqe. “He Ique ätuma, heqä kukŋuä-suqä änäänä
äwiŋqä iuta mitpiyä.”
I tquaŋga Israitqä iquauqä naqä iqua tii ätukuwi. “Ne ämaqä hŋque
pizqä päsqäŋqe, hiqä kukŋuä-suqe pmua inemäkänä.”
32 Suqä ii iwimäkkuwi, Jisasi Iqu “Iiŋä nyimäkqaŋgpi äpäkonmniqeqä”
ätätä ätmiŋqä iuŋi, naqä-qakuä hiätŋqä ätimäukqe.
33 I tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu, iqueqä anä iu aŋgi äpaquväqe, Jisasi
Ique tääqä ätuätumetä, yatŋqä tii äwikqe. “Si Israitqä iquauqä Ämiqä
Iquki, äyitanä?”
34 Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. “Si tqä kŋuä iutanä indqänätnä ätnyä, ä
ämaqä hŋqua Nyinyqä äktquwätanä?”
35 Ga iqu kimanj, tii ätukqe. “Änäänqä tnyä? Nyi Israitqä pmequndanä?
Tqä sämaqä Israitqä iquatä, hiqä hiqäva-imäkqä naqä iquatäŋi, nyiŋqä ii
äktma äpqäuä. Si squä iqaŋgnäŋgä?”
36 I tquaŋga, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Nyi ämaqä mimqä yäŋänäqŋqe,
qua täuta mämeqä iqäqe. Nyi qua täuta ämeqä-säpi, Nyaqä wäuŋuä
imäkqä iqua mäkä iqaŋgpi, itaŋga ämaqä hŋqu Nyi Israitqä iquauqä
hipaeu manyivqä iquäninji. Iŋäqe, Nyi ämaqä mimqä yäŋänäqŋqe, qua
täuta mämeqä iqäqe.”
37 Ga, Pailoti iqu tii ätukqe. “Ae! Si Ämiqä Naqä Iquki, äyämända?”

---

§ **18:27** Matiu 27:1-2, 11-31; Makä 15:1-20; Lukä 23:1-25 * **18:28** Israitqä iquauqä kŋui tiinji. “Ne ämaqä Israitqä iqunesaŋä ma huiziquauqä anjiuŋqä äpaquvatqe, ne Goti Iqueqä hiŋui iqiŋi, kiyä mätqä timaŋqunä.”

Kimaŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukŋuä si ‘Ämiqukiyqä’ ätŋä iqu, ii tqä kukŋuiqä. Ŋqä nipai Nyi kukŋuä naqä-qakui awä tumqänä änmikqe. Itaŋga Nyi qua täu wäuŋuä asänä imäkmqä äquvepkqe. Qokä-apäkä, kukŋuä naqä-qakuiŋqä äwinyätŋqä iqua, qu eeqänäŋi Nyaqä kukŋui qätä änyiyätqäŋuwiyi.”

38 Ämiqä iqu tii ätukqe. “Kukŋuä naqä-qakui, ii squäwä?” Ii ae ätuäqetaŋi, Israitqä iquauŋqä yäpaqä mäŋgisaŋqä ätimäwa äpäwätä tii ätukqe. “Nyi suqä quvqä hui Iqu imäkkqe, mämäqumueqä iqänä.

39 Iŋäqe, nyi suqä itŋqeŋqe, he näqŋqä äyä etqäŋuwiqä. Quväukuä eeqänäŋä hiunji naqä Pasopaŋgaŋi, nyi ämaqä guä kiqiyäueqä aŋiu äpmeŋuwä iquauŋi, hŋque hiŋgi qäyä wätŋqä atäuŋuä täupŋqä hiŋuinä äyä eqänätŋqeqä. I etaŋgi, Israitqä iquau Miqä Tqueŋi, nyi he etapmqä diŋqe eŋgiyä?”

40 I tquaŋga, qu aŋgi maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu, “Iqueŋqe, hmanjqä. Si Baräpasi ique hiŋuinä qunäwatiyä” ätukuwi. Ämaqä iqu, mäkäŋqätä, quwäŋqätä iqä-quvi.

19

1 Itaŋga iiŋä tquaŋguwäŋgaŋi, Pailoti iqu tquaŋgi, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi ätuma äwäpu, hiqokä äpäkkuwi.

2 Itaŋga qu ämiqä iquauqä yŋŋa nyuäŋiu ämuasmäuqä eŋqä-pa guä yäŋä-täŋi äkoqupiyi, Jisasi Iqueä nyuäŋiu ämuasmekuwi. Ga gquä ipisqä quäuqä hŋqu-pqe inä äwiputkuwi.

3 Iŋi ipiyi, qu Iqu-täŋä qäqiqi äquvepäpu, “Israitqä iquauqä Ämiqä Iquki, hiunjiyqä!” ätuäpu, hipa äqäyäpäkkuwi.

4 Itaŋi Pailoti iqu ätimäwa äpäwäqe, Israitqä iquauŋi tii ätukqe. “Nyi Iqueŋi suqä hui imäkqe, mämäqumueqä iqä-qae, he iiŋqä näqŋqä hepŋqeŋqe, ätuma pmqänä.”

5 Iŋi ätquaŋga, Jisasi Iqu yŋŋa guä yäŋä-täŋä äkoqukuwitä, ä gquä ipisqetäŋi yqänä ämuasmäuqä-qu yäpaqäŋgisa pqaŋgqäŋga, ämiqä iqu, “He hiŋuä qumbŋqe, täsuänä” ätukqe.

6 Iqu i tquaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämayukä-imaŋqä iquatäŋi, Ique hiŋuä äqumbiyi, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätukuwi. “Si zä-huätatä äuetnä, pizqä päkiyä! Zä-huätatä äuetnä, pizqä päkiyä!”

Iŋgaŋi ämiqä iqu tii ätukqe. “Nyi Iqueŋi suqä quvqä hui mämäqumueqä iqä-qae, hiqä-hiuä itmepu, zä-huätatä äuepiyä.”

7 Iiŋä tquaŋga, Israitqä iquauqä naqä iqua, iqueŋi kima tii ätukuwi. “Neqä kukŋuä-suqä iuŋi tii ätnänä.* Iqu, ‘Nyi Goti Iqueqä Ymeqä-qunjqä’ ätätŋqä-qae, äpäkonätŋqänänjqä.”

8-9 Pailoti iqu qätä iiŋä äwiyäqetaŋi, aaŋä zä kuapänä wiŋgaŋgi, iqueqä aŋä yäpä iŋgisa aŋgi äpaquväqe, Jisasi Ique yatŋqä äwikqe. “Si äŋgi pmeqä-qukiyi?” I tquaŋga, Jisasi Iqu, iqueŋi kima hŋqu mätquä ikqe.

10 Iwä ämiqä iqu, “Äänä etaŋgiwä? Si nyaqä yatŋqe, kima mandqä iŋiuä” ätukqe. “Nyi Si hiŋuinä kqänäwatqeŋqätä, ŋŋ zä-huätati hukiyqeŋqätäŋi, yäŋänäqŋqe nyi ämeŋänä. Äyoo, Si iiŋqe änyä maqŋqä eŋinyä?”

11 Itaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Goti qäukuä yätu äpmeŋqä Iqu, si yäŋänäqŋqä mäktapqä yätqe, si Nyi qua iqiŋi änä mämänuŋguatqä isinä. I etaŋgi ämaqä Nyi saqä hipaeu äktapqä iqu, iqueqä suqä quvqe, aaŋä naqänäŋä, saqä duŋi ämäwqätäunä.”

---

* **19:7** Hiqäva-imäkqä 24:16

12 Pailoti iqu qätä iiŋä äwiyäqe, Jisasi Ique hiŋuinä qunäwatätŋqe,
huäŋqä huiŋqä qävqä imiŋqe. I indqänätqätaŋga, Israitqä iqua maŋä
yäŋänäqŋqä ätkuwi. “Ämaqä hŋqu kiqä-kiuä ‘Ämiqunjqä’ änyuätŋgqe,
iqu Sisa† iqueqä mäkä-huŋqä iqueyqä. Si ämaqä tqueŋi, hiŋuinä
äqunäwatätŋqä etaŋgutqe, si Sisa iqueqä näueqä maeqä, iqueqä mäkä-
huŋqä esŋqinyä.”
13 Ämiqä iqu qätä iiŋä äwiyäqe, Jisasi Ique yäpaqäŋgisa ätuma
äpäukqe. Itaŋga iqu ququawä qu ‘Hikä Ququawiqä’ änyuätmiŋuwä iqi
ätqepäqe, kukŋuä iwäsäutŋqä zä-hawä iu qe äpmakqe. (Israitqä iquauqä
aŋä-kukŋuä iuŋi, ququawä iquenyqe, ‘Gapätauä’ ätmiŋuwi.)
14 Hiunji iqueŋi, Pasopa iutaŋä Sämbatqäŋqä näwinyä imäkqäŋganji.
Ga hiunji quemisqäŋgaŋi, Pailoti iqu Israitqä iquauŋi tii ätukqe. “Heqä
Ämeyqä Iqu täsuwänä.”
15 Qu iŋgaŋi maŋä tnäŋä tii ätumiŋuwi. “Iqueŋi ätuma äwätnä, zä-
huätatä oeyä.”
I tquaŋguwäŋga iqu tii ätukqe. “He nyi heqä Ämeyqä Iqueŋi, zä-
huätatä huemqä eŋgiyä?”
Itaŋga hiqäva-imäkqä naqä iqua kima tii ätukuwi. “Neqä ämineyqä
naqe hŋquqqu hmanjqä. Sisa iqu kiqä-kiuänänjqä!”
16 I tquaŋguwä iutaŋi, Pailoti iqu, qu Jisasi Ique zä-huätati huepŋqänä,
quwqä hipaeu äwikqe.

Jisasi Ique zä-huätati äuekuwiŋqä‡

17 Quwqä hipaeu vqaŋga, qu Jisasi Iqueŋi ätuma äukuwi. E
ätuma äwäpiyäŋgaŋi, Iqueqä zä-huätati hunäniŋqe, Iqueqä-kiuä quamä
iwäwa, aŋä-himqä iqi äväma, qua kiqä yoqe, ‘Ämaqä nyuäŋä-yäŋiqä’§
änyuätmiŋuwä iuŋqä äukuwi. (Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä iuŋi, ‘Golke-
tayqä’ änyuätmiŋuwi.)
18 Iqi ätimäupiyi, Jisasi Iqueŋi zä-huätatä äuekuwi. Iqu zä-huätati awä
iqi hunätaŋgi, ämaqä hŋquaqui-pqe, iŋgi-iŋgisa äuekuwi.
19 Itaŋga Pailoti iqu tqaŋgi, qu kukŋuä hŋqu äqiyäpu, Jisasi Iqu
unätaŋgqä ique äqiyämasekuwi. Kukŋuä iiŋä iqu, tii ätäpinji. ‘Jisasi
Nasäretqätaŋä, Israitqä iquauqä Ämiqä Iqueyqä.’ 20 Kukŋuä iqueŋi,
Israitqä kuapänäŋä iqua a ätäuqäsmiŋuwi. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Iqueŋi zä-
huätatiŋi, quwqä aŋä-himqä ique qäqiqi äuekuwi. Itaŋga kukŋuä iiŋi,
Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä itä, Romä iquauqä itä, itaŋga Grikä iquauqä
itäŋi, hŋquaqu-hŋque äqäkuwi. Qakuä iquaquisaŋi, Israitqä kuapänäŋä
iqua a ätäuqäsmiŋuwi.
21 Itaŋi Israitqä iquautaŋä hiqäva-imäkqä naqä iqua, Pailoti iqueŋi tii
ätukuwi. “Si ‘Israitqä iquauqä Ämiqä Iqueyqä’ maqiyqä panä. Häe!
Si tuwaŋui, ‘Ämaqä Tqu, “Nyi Israitqä iquauqä naqä Ämiqä Iqunjqä”
ätätŋqeqä’ ätätnä äqiyeyä.”
22 I tquaŋguwäŋga, ämiqä iqu “Qäyä enä” ätukqe. “Tuwaŋuä nyi äqiyqä
tänä, qäyä äqänänä.”
23 Ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi zä-huätati ae äuepiyi, Iqueqä
ämuasmäŋqe ämapiyi, kikiŋä mapŋqä, hŋquaqui-hŋquaqui iwäsäupu,
hŋqunä-hŋqunä ämakäukuwi. I ipiyäŋgaŋi, Iqueqä gquä quäuqä, nyuäŋä

† **19:12** Sisa iqu, Romätaŋä eeqänäŋä iuqä ämiqä naqä eä, Romä iu ämimiŋqe. Iŋi iqu Pailoti iqueqä naqä iqueyi. ‡ **19:16** Matiu 27:32-44; Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43 § **19:17** Näqŋqä-täŋä iqua, kŋuä tii indqänätqäŋä. “Ämaqä nyuäŋä-yäŋiqä” ätqe, naqä-qakuä hma, ktqe hikä du imäknätaŋgqeŋqä ätmiŋuwi.

yätuta yukä buŋqänä ipŋŋqä iqu-pqe inä ämakuwi. Ämaqä gquä iiŋi
ique guä äktäpäkqä iqu, yuä hui ämetä guä maktäpiqä, yuä iquesanänä
imäkkqe.
24 Iiŋä äqumbiyi, mäkä-iqä iqua, tii ätŋguwi. "Ne gquä tqueŋi,
mapisqä ianä. Qäyä enä. Ne tqueŋi, nesaŋä hŋqunä metŋqänä, häŋä
iatuŋqueqä." E ätmbiyi, iiŋä ikuwi, Goti Iqueqä bukiu ätnäŋqeuŋi naqä-
qakuä timäutŋqä imäkkuwi. Kukŋuä iiŋi iqu tii ätnä.
*"Qu nyaqä ämuasmäŋqe hŋqunä-hŋqunä yaŋä änyäpu, ämapiyi,
itaŋga nyaqä gquä quäuqe metŋqe, häŋä ipu imeqäuä."**
25 Mäkä-iqä iqua i itqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä känäu, känäwqä
känapi, ä Kelopasi iqueqä apäkä, Mäliya, itaŋga Mäliya, aŋä Maktälataŋä
ii-pqe, qu eeqä Jisasi Iqu zä-huätati hunätaŋgqä qäqiqi ätqäumiŋuwi.
26 Iqi tqäutaŋguwäŋga, Jisasi Iqu Kiqä känatä, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquautaŋä, aaŋä kuapänä äwinymiŋqä iqutäŋi, qäqiqi
tqäutaŋginyä äquŋgqe. Itaŋi Iqu Kiqä känäuŋi tii ätukqe. "Apäkä iiki,
ämaqä iqu, tqä ymeqä iqueqä."
27 I ätuäqe, aŋgiŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqueŋi ätukqe.
"Apäkä ii, tqä tnaiyqä." I tquaŋga, ämaqä iqu iiŋi, iqueqä aŋiuŋqä ätuma
äwätä, äŋguänä ämimiŋqe.

Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä†

28 Itaŋi Jisasi Iqu näqŋqä tii ekqe. "Ŋqä wäuŋuä eeqänä imäkätŋqe, ae
qäpu eqiyä." I indqänäqe, tii ätkqe. "Ŋqä quväki, yäkäŋä nyiyqiyä." Iqu
i ätkqe, ii Goti Iqueqä bukiu ätnä äwiŋqä iqueŋi,‡ naqä-qakuä ätimäukqe.
29 Jisasi Iqu "Quväki yäkäŋä änyiyqiyä" tqaŋga, mäkä-iqä iqua, qondä-
häkä hŋqu wainqä-eqä mäkä iqe, maŋguä iŋqä tqäutaŋgi, ga yaaŋui
ämepu, wainqä-eqä bu äyämepu, iwä yaaŋui eeqänänä piiyqä äyä iqaŋga,
hisopqä äpa iu äkoqupiyi, Jisasi Iqu kiqä eqe, hiiqä ätänätŋqä maŋä iu
äwisäukuwi.
30 Jisasi Iqu wainqä-eqä ae änäqe, "Täŋganŋi ae qäpu eqiyä" ätäqe,
nyuäŋi ikuopäqe, Iqueqä quuvqe qe äwquatämäukqe.
31 Jisasi Iqu i äpäkoŋgqä iŋganŋi, hiunji Sämbatqä hapä pmeqä
iqueŋqä nätmatqä näwinyä imäkqä iŋganji. Sämbatqä iiŋä iqu, hiunji
naqänäŋäŋga etaŋgi, Israitqä iquautaŋä naqä iqua huiwä iquauŋi, zä-
huätatiuŋi yqänä uŋqeŋqe mäwiŋqä ikqe. Itaŋi, qu Pailoti iqueŋi,
"Quwqä yuki äquasqiyä. Ga maqänä päkoŋgaŋgpi, quwqä huiwi huätä
manätŋqänänyä" ätukuwi.
32 I tquaŋguwäŋga, mäkä-iqä iqua äupiyi, ämaqä Jisasi Iqutä anä
äuekuwä iquaquiyqä yuki äquasqäkuwi.
33 Itaŋi Jisasi Iqueui äquasqiyanä-tpu indqäŋga äpäukuwi, Iqu ae
äpäkoŋgqä äqunäpu, Iqueqä yuki mäquasqiyqä ikuwi.
34 Qu iiŋi qäyä ipu, qutaŋä hŋqu Jisasi Iqueä mäwqä hŋgisa zi äuqaŋga,
maqänäŋi häŋeqetä, eqetäŋi, naqä-huinyä äkapkqe.
35 (Ämaqä tä hiŋuä äquŋgquä iqu, nätmatqä timäuqaŋgi äquŋgqeŋqe,
ae awä ätqiyä. Itaŋga kukŋuä iqu awä ätqäqä ii, quaŋgä manä, naqä-
qakuänäŋi. Ga iqu kiqä-kiuä-pqe, 'Nyi näqŋqe, kukŋuä ätqäqä tä, ii naqä-
qakuänäŋi ätqänä,' ätkqe. Iiŋiŋqe he quuvqä heqiyqäpŋqe.)
36 Nätmatqä ätimäukqä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä bukiu ätnä äwiŋqeuŋi,
naqä-qakuä imäkätŋqä ätimäukqe. Itaŋga kukŋuä iiŋi tiinji. *"Iqueqä yäŋi
hui mamisqiyqä ikuwi."*§

---

* **19:24** Apqä Bukä 22:18 † **19:27** Matiu 27:45-56; Makä 15:33-41; Lukä 23:44-49 ‡ **19:28** Apqä Bukä 69:21 § **19:36** Apqä Bukä 34:20

37 Itaŋga kukŋuä Goti Iqueä bukiu huizi ätnä äwiŋqä iqu, tiinjqä.
*“Ämaqe, qu zi äukuwä iunä qumbuŋqäuä.”**

Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä†

38 Qu iiŋi ae iqaŋguwäŋga, Josepä Arämatiyataŋä iqu, “Jisasi Iqueqä huiwi ämamqeqä” ätätä, Pailoti iquenyqä äukqe. Josepä iqu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiŋqä-qe, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iquautaŋä naqä iquauŋqä zä wiŋgaŋgi, iqueqä quuvqä heqiyqe, zä emiŋqe. Iqu iqueŋi i tquaŋga, Pailoti iqu “Ŋŋqä, si Jisasi Iqueqä huiwi yqä mayä” tquaŋga, Josepä iqu äwäqe, Iqueä huiwi ämakqe.

39 Itaŋga Nekitimäsi, ämaqä qäŋganä heatqäŋga äpätä, Jisasi Ique hiŋuä äqunätä, kukŋuä anä ätkiyä iqu-pqe,‡ inä äpkqe. Iqu zä hŋquaquisaŋä aowä imäkäpu yuqui-yaqui ikuwä, jinaŋä äŋguänäŋä weqe äma äpkqe. Zä eqä aowä iiŋi, kiqä haŋä-iqe, aaŋä naqänäŋä, 30 kilokremqä.

40 Jisasi Iqueä huiwiuŋi, Josepä iqutä, Nekitimäsi iqutä, ämesiyäŋgaŋi, iquaqu Israitqä iqua ämaqä pizqä iu imäkmiŋuwä-pa, zä eqä aowä yuqui-yaqui imäkkuwi, Iqueä huiwiu eä isinyä, itaŋga, yuä äŋguänäŋä hui äpisäsinyä, huäqä äutkiyi.

41 Jisasi Ique zä-huätati äuekuwä-täŋä qäqiqiŋi, wäuŋuä hŋqu änyimiŋqe. Wäuŋuä iqueŋi, hikä hovqä änyä-häŋä, ämaqä pizqä pŋqä maeqä imiŋuwä hŋqu omiŋqe.

42 Hikä hovqä iqu qäqiqi vätaŋgqetaŋi, iquaqu Jisasi Iqueä huiwi maqänä äma äwiyi, iqi pŋqä ekiyi. Maqänäŋi tiiŋä iutayi. Hiunji qäqueŋi, Israitqä iquauqä Sämbatqä hapä pmeqä iqueŋqä nätmatqä näwinyä imäkqäŋgayi.

20

*Jisasi Iqu aŋgi ävaukqeŋqä**

1 Wikä iqueqä hiunji kiŋganäŋä iqueŋi, Mäliya Maktälataŋä ii zä we mauŋqä, hea yqänä witaŋgqeuŋi, Jisasi Ique pŋqä ekuwä iuŋqä äpkqe. Ii äpäqe, hikä qŋqaŋä pmäukui mäpmäwänätaŋgi äquŋgqe.

2 Iiŋä äqunäqe, ii Saimonä Pitä iqueŋqätä, Jisasi Iqueqä wäuŋuä yätquakä huizi, Iqu iqueŋqä kiiŋä äwinymiŋqä iqueŋqätä tnäŋä äwäqe, iquaquiŋi tii ätukqe. “Qu Naqä Iqueqä huiwi, hikä hovqä duta ämepu, äkisqi-mända ämaequwätiyä? Ne änyä maqŋqä equnä.”

3 Mäliyai i tquaŋga, Pitä iqutä, wäuŋuä yätquakä huiziqutäŋi, iquaqu iqiŋi äväma, hikä hovqä duŋqä äukiyi.

4 Qäquaqu tnäŋä qäqasä-qäqasä äwiyi, Pitä iqueŋi, huiziqu ämäwqätäuäqe, Jisasi Ique pŋqä ekuwä duŋi, iqu ganä ätimäukqe.

5 Iqu hikä hovqä yämä hämä mäyqä, yäpaqä mäŋisanä nyuäŋä quapi eäqe, hiŋuä äqunaeŋgqe, yuä huiwiu huäqä äutkiyä iunä äquŋgqe.

6-7 Iqu i itqätaŋga, Saimonä Pitä iqu qänaki äpäqe, hikä hovqä yämä hämänä äpaquväqe, yuinä iqi witaŋgä äqunäqä-qe, mä Jisasi Iqueä nyuäŋiu huäqä äutäsinyä ekiyä iqu, huizi iquatäŋi mäwitaŋgi äquŋgqe. Yuä iqu huizi iquatä mäwiqä, kiqä-kiui aaŋqä näŋi äkmäknäqäŋga äwämiŋqe.

8 Iŋgaŋi, wäuŋuä yätquakä kiŋganä ätimäukqä iqu, qänaki äpaquväqe, yuinä iqi witaŋgi äqunäqe, quuvqä eqäkqe.

---

* **19:37** Sakätiyasi 12:10 † **19:37** Matiu 27:57-66; Makä 15:42-47; Lukä 23:50-56 ‡ **19:39** Jonä 3:1-2; 7:50 * **20:** Matiu 28:1-15; Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12

9 (Goti Hanjuwä Iqueä bukiuŋi qäyä ätnä äwitaŋgi, qu iŋgaŋi, Jisasi Iqu
äpäkonätqeta aŋgumä vauqeŋqe, näqŋqä mämeqä ikuwi.)
10 Ii äqunyiyi, wäuŋuä yätquakä iquaqu qeqä äpmanyä äquvepkiyiuŋqä
aŋgumä äukiyi.
11-12 Wäuŋuä yätquakä iquaqu i itqätaŋgiyäŋga, Mäliya Maktälataŋä ii,
Jisasi Ique qua äptekiyä yäpaqä iqi ätqäuä kŋuä äqämiŋqe. Ii kŋuäqäqä
nyuäŋä quapi eäqe, hiŋuä äqunaeŋgqe, eŋätqä ämuasmäŋqä qäpaiqä-
täŋä hŋquaqu, hŋqu Jisasi Iqueä nyuäŋä emiŋqä iŋgi pmetaŋga, ä
hŋquqququ yukä ipmiŋqä iŋgi pmetaŋgi äquŋgqe.
13 Iquaqu Mäliyaŋi yatŋqe, “Apäkä, si suŋqä kŋuä qäyätqäŋinyä?”
ätukiyi.
Ii iquaquiŋi tii ätukqe. “ ‘Qu ŋqä Naqä Iqueqä huiwi ämepu, äkŋgi
ämaequwätiyä’ tmä, änyä maqŋqä emä, kŋuä äqäyätqäŋänä.”
14 Ii iquaqui i ätuäqe, hŋgisa äkunmäuqe, Jisasi Iqu tqäutaŋgi
äquŋgquä-qe, ‘tä Jisasi Iqueyqe’, näqŋqä maeqä ikqe.
15 Ii kŋuä yqänä qäyätqätaŋga, Jisasi Iqu yatŋqä äwikqe. “Apäkä, si
suŋqä kŋuä qäyätqäŋinyä? Ä si tqueŋqä qävqä imätŋgä?”
Mäliyai, ‘Tqu ämaqä wäuŋuä täu ämitŋqä iqu ändqiyä’ kŋuä wiyqaŋga,
tii ätukqe. “Naqä Iquki, Si Iqueä huiwi ämetnä, hŋqäqi eŋä hitaŋgutqe,
mändquayä. Ga nyi ämamqänänyä.”
16 Itaŋi Jisasi Iqu, “Mäliyauä” ätukqe.
Ga ii hiqumuaŋä äwiyäqe, Israitqä iquauä aŋä-kukŋuiu, “Laponai”
ätukqe. Yoqä Laponai, kiqä qakui tiinji, “Näqŋqä-vqä.”
17 Iŋgaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ŋqä Apiquenyqe mäyqä änänjqae,
si mindmaqŋqä panä. Si äwätnä, Ŋqä guäkauŋi tii tuvä. ‘Iqu Iqueqä
Kaniquenyqätä, heqä Heniqueŋqätä, ä asä Iqueqä Goti Iqueŋqätä, ä heqä
Goti Iquenyqätä, yäŋqiyä.’ ”
18 I tquaŋga, Mäliya Maktälataŋä ii äwäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi tii ätukqe. “Nyi Naqä Iqueŋi hiŋuä ae
äqunäŋänä.” Itaŋga ii kukŋuä Jisasi Iqu ätukqe, awä äsuikqe.

Jisasi Iqu, wäuŋuä yätquakä iquau äwimakqeŋqä†

19 Wikä iqueqä hiunji kiŋganäŋä qäque, heatqeuŋi, Iqueqä wäuŋuä
yätquakä iqua, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iquauqä
naqä iquauŋqä zä ipu, quwqä aŋä äpmamiŋuwä iuŋi, aŋä qŋqaŋi
ämatäkutepiyäŋga äpmamiŋuwi. Iqua i pmetaŋguwäŋga, Jisasi Iqu
quvaqä awä iqi maqänä ätimäuqe, pämä ätqäuä, “Heqä äwqe, haŋuä
enyänä” ätukqe.
20 Iqu e ätuätä, Iqueqä hipa yuŋguitä, ä mäwqä yuŋguitä ämotquakqe.
Itaŋga, wäuŋuä yätquakä iqua, quwqä Naqä Ique hiŋuä äqumbiyi, yeeqä
naqänäŋä ikuwi.
21 Itaŋi Jisasi Iqu aŋgi tii ätukqe. “Heqä äwqe, haŋuä enyänä. Apiqu
Nyi änändowatkqä-pa, asä iiŋi, Nyi he endowatqänä.”
22 Iqu e ätäqetaŋi, Iqueqä mandŋi iquau äwqatämäutä, “He Goti Iqueqä
Dŋä Äŋguänäŋi mapiyä” ätukqe.
23 “He ämaqä hŋquauqä suqä quvqe äwivquatämäuquwi, ga iquauqä
suqä quvqe qäpu eqi. Itaŋga he hŋquauqä suqä quvqe huätä
mämuämäuqä iquwi, quwqä suqä quvqe, yqänä winiqeqä.”

Jisasi Iqu, Tomasi ique äwimakqeŋqä

† **20:18** Matiu 28:16-20; Makä 16:14-18; Lukä 24:36-49

24 Jisasi Iqu wäuŋuä yätquakä iquau äwimakqä iŋganŋi, Iqueqä ämaqä
12 iquautanŋä Tomasi, iqueqä yoqä huizi, ‘Qäyawiqueqä’‡ ätumiŋuwä iqu,
qutäŋi anä mäpmeqä da imiŋqe.
25 Iiŋqe, huizi iqua Tomasi iqueŋi, “Ne Naqä Iqueŋi hiŋuä ae
äqunäŋqueqä” tquanguwä-qe, iqu quŋi tii ätukqe. “Naqä-qakuä tii
tmqeqä. Nyi Iqueqä hipa yuŋgui hiŋuä äqunätmä, itanga ŋqä huiqetä
wätanqä yuŋguiu a ämitmä, ä ŋqä hipaetä mäwqä iŋgisa zi äukuwä
yuŋguä-pqe a ämiqäqe, nyi quuvqe iŋga heqämqänä. Nyi iiŋä miqä imqe,
quuvqä maeqiyqä danä imqänä.”
26 Wikä hŋqu ae äpäwqanga, Iqueqä ämaqä iqua anä asä ique, Tomasi
iqutä anä äpmamiŋuwi. Qu anä qŋqaŋiuŋi ae ämatäkutekuwä imŋi, Jisasi
Iqu quvaqä awä iqi maqänä ätimäuqe, pämä ätqäuä, “Heqä äwqe haŋuä
enyänä” ätukqe.
27 I ätuätäqäŋganŋi, Tomasi iqueŋä-pqe tii ätukqe. “Tqä huiqe, Nyaqä
hipa täu ätutuväutnä, a ämitnä, hiŋuä qunyä. Itanga, tqä hipae,
Nyaqä mäwqä täuŋi änunjutäutnä, kŋuä hŋquaqu-hŋquaqu mämeqä
itnä, quuvqenä heqiyä.”
28 Iqu i tquanga, Tomasi iqu tii ätukqe. “Si ŋqä Naqä eänyä, ŋqä Goti
Iqukiyqä.”
29 Ga Jisasi Iqu ämävauqe tii ätukqe. “Si Nyi hiŋuä ae äŋqänätnä,
quuvqä eqinyä? Ämaqä Nyi hiŋuä maŋqäŋqä ipu quuvqenä eqämipqä
iqua, qu yeeqä iqäpŋqä.”

Bukä tqueqä quatiŋqä

30 Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, Iqueqä wäuŋuä
yätquakä iquauä hiŋuä iqi kuapänä imäkmiŋqe. Iiŋä imäkmiŋqeŋqe,
bukä tqueŋi eeqänä ätätmä, maqiyqä iqe.
31 Ŋŋ, nyi kukŋuä tä äqiyqe, he Jisasi Iqueŋqe, quuvqä tii heqäpŋqe. Iqu
Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Iqu Ique atäuŋuä ätekqä Iqu eä, Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqä Iqueyqä. Itanga he quuvqä e eqiyäpu, Iqueqä yoqetanŋi,
häŋä-pmeqä mapnuwäŋqä iiŋqä äqiyqä.

21

Jisasi Iqu, wäuŋuä yätquakä hŋquau, Galiliu äwimakqeŋqä

1 Qänakŋi Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquau eqä-huäŋä
Taipiriyasi* manä iqi anugumä äwimakqe. Iŋganŋi Iqu tii imäkätä, Kiqä-
kiuä iquau ämitquatŋgqe.
2 Saimonä Pitä ique, Tomasi, iqueqä yoqä huizi, ‘Qäyawiqueqä’
ätumiŋuwä ique, ä Nataniyoli, anä-himqä Kana, qua Galili iutanä ique, ä
Sepri iqueqä hikŋä iŋgueqi, ŋŋ wäuŋuä yätquakä huiziquaqui, eqä-huäŋä
manä iqi anä äpmamiŋuwi.
3 Itanŋi, Saimonä Pitä iqu, quŋi tii ätukqe. “Nyi hämapäkäŋqä imqä
umqänä.”
Ga huizi iqua, “Ne-pqe anä watuŋqueqä” ätukuwi. I ätmbiyi, yimba
hŋqueŋqä äupiyi, ikuapmäupu äukuwi. Heatqä qäqueŋi, qu hämapäkä
tutqä qäpu hmbu mapiqä ikuwi.
4 Zä vqanga, Jisasi Iqu eqä-huäŋä weä näŋi tqäutanŋganŋi, wäuŋuä
yätquakä iqua Ique hiŋuä äqunäpiyä-qe, ‘Di, Jisasi Iqu ätqäunä-qe,’
näqŋqä mämeqä ikuwi.

‡ **20:24** Wiyä kukŋuä iuŋi, yoqä Ditimasi äqänä. Kukŋuä Ditimasi, ii Grikä pmeqä iquauqä kukŋuä. Kiqä quati, Ymeqä Qäyawiqä. * **21:1** Eqä-huäŋä Taipiriyasi, ii eqä-huäŋä Galili asänäŋiyi.

5 Jisasi Iqu ätqäuqä näŋisa quŋi yatŋqä tii äwikqe. “Ŋqä nyämaqä
iquenä, he hämapäkä hui äpiquwätanä?” Ga qu “Aaŋqeqä” ätukuwi.
6 Iwä Iqu aŋgiŋi tii ätukqe. “He heqä hämapäkä-piqä qae, yimba iqueqä
ämuaŋgisa tnämäupqe, hämapäki kuapänä päpŋqäuä.”
Iŋi, qu Iqu tquaŋgqä-pa ätnämäukuwi, hämapäkä aaŋä hävemnäqŋqä
qaeu mŋgaŋgä, qu qa mŋqe eyqiyäpu yimba yätu maenätpiyi, hämeqä
ämikuwi.
7 Iiŋä äqunäqe, wäuŋuä yätquakä Jisasi Iqu, iqueŋqä kiiŋä äwinymiŋqä
iqu, Saimonä Pitä iqueŋi tii ätukqe. “Di, Naqä Iqueyqä.” Iŋgaŋi, Pitä
iqu qätä i äwiyäqe, iqueqä gquä naqä hämapäkäŋqä itŋqä äquvätekqe,
ämipnätä, eqä-huäŋä bu ikuapmäuqe, äŋgua Ique wimetŋqä äukqe.
8 Itaŋga wäuŋuä yätquakä huizi iqua yimba iu äpmapu, hämapäkä qae
eyqiyäma äpkuwi. Eqä weä näŋisati quwqä imiŋuwä täqiŋqe, kiŋä haqiqi
ma, 100 mitäyi.
9 Qu iqi ae euqämapiyi, tä hŋqu sätaŋgi, hämapäkä hui tä iqi tätaŋgi
äqumbiyi, bretqä-pqe aaŋqäqi witaŋgi äquŋguwi.
10 Itaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “He hämapäkä täŋga äpiquwi, hui
ämappiyä.”
11 I tquaŋga, Saimonä Pitä iqu yimbaeu ikuapmäuqe, hämapäkä
qa mŋqe eyqiyäma hikä weä iqiŋqä äpekqe. Hämapäkä naqänäŋä
ämnmiŋuwä iqua, kuapänäŋä 153 ämnmiŋuwä-qe, qa mŋqe
mändakmäuqä ikqe.
12 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, quŋi tii ätukqe. “He ymisaŋä bŋqä ppiyä.” I
tquaŋga, wäuŋuä yätquakä iqua ‘Tä Naqä Iqueqe’ näqŋqä ae epiyä-qe,
qundqändqä ipu “Si tqukikä-qe?” yatŋqä vanä-tpu ipiyä-qe, pemä miqä
ipu, yatŋqä mävqä ikuwi.
13 Iŋi, Iqu ävauqe, bretqetä, hämapäkä huisä ämetä äwikqe.
14 Iqu iiŋä ikqe, ae äpäkonätä, aŋgi ävautä, Kiqä-kiuä iquau hŋquaqu
ae ämitquatŋgqetaŋi, ii huizi iqueyi.

Jisasi Iqutä, Pitä iqutä, kukŋuä ätkiyiŋqä

15 Iqua ymisaŋä ae ämbiyitaŋi, Jisasi Iqu Saimonä Pitä iqueŋi yatŋqä tii
äwikqe. “Jonä iqueqä ymeqä, Saimonä iquki, tqä Nyiŋqä äkiŋqä di, huizi
iquauqeuŋi ämäwqätäuŋinyä?”
Ga Pitä iqu ämävauqe ätukqe. “Auäqä, Naqä Iquki, ŋqä Siŋqä
änyinätŋqe, näqŋqä äyä eŋinyä.”
I tquaŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Si Ŋqä sipsipqä meqeuŋi, ymisaŋä
äŋguä bŋqä miqätŋqeqä.”
16 Aŋgumŋi, iqueŋi yatŋqä tii äwikqe. “Jonä iqueqä ymeqä Saimonä
iquki, si Nyiŋqe kiiŋä äkinyätqänä?”
Ga iqu, “Ŋŋqä, Naqä Iquki, ŋqä änyiŋqä Siŋqä änyinätŋqe, näqŋqä ae
eŋinyä” tquaŋga, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Si Ŋqä sipsipqe, äŋguänä
miqätŋqeqä.”
17 Itaŋi, yatŋqä huiziqu tii äwikqe. “Jonä iqueqä ymeqä, Saimonä iquki,
si Nyiŋqe äkinyätqänä?”
Iqu, “Si Nyiŋqä äkinyätqänä-qe?” hŋquaqu-hŋque vqaŋgqeŋqä, Pitä
iqu äwqä haŋä ämeqe, tii ätukqe. “Naqä Iquki, Si nätmatqä eeqänäŋiŋqe
näqŋqä eŋinyä. Iŋä-qae, ŋqä Siŋqä änyinätŋqeŋqe, näqŋqä ae äyä
eŋinyä.”
I tquaŋga, Jisasi Iqu iqueŋi tii ätukqe. “Si Ŋqä sipsipqe, ymisaŋä äŋguä
bŋqä miqätŋqeqä.

18 Nyi kukŋuä naqä-qakuänäŋi, tii ktmqe. Si hikŋä yqänä äpmanäŋganŋi,
tqä qäkä kitokutäuqe, ätokutäunätnä, itaŋga aŋä äkiuŋqe tqä äkiŋqä
iutanä imäknätnä äyä äumiŋi. Iwä si qoyaŋä etnäŋganŋi, tqä hipae haqä
etnä, itaŋga ämaqä hŋqu guä äkikiqiyäutä, aŋä si mäwqä imätnä imitätqä
iuŋqä äktma wäniqeqä."
19 (Jisasi Iqu kukŋuä i ätukqä ii, Pitä iqu äpäkonätä, Goti Ique yoqä
naqä väniŋqä iiŋqe, qu suqä äki-äkitaŋi motquapnuwä diŋqä kŋuä äme
ätukqe.) I ätuäqetaŋi, Iqu Pitä iqueŋi, "Si qänaki nyivändqätŋqeqä"
ätukqe.

Ämaqä, bukä tque äqäkqä iqueŋqä

20 Iŋganŋi Pitä iqu tuwäŋgi hiŋuä ämäquŋgqe, wäuŋuä yätquakä Jisasi
Iqu iquenyqä kiiŋä äwinymiŋqä iqu, iquaquiŋqä qänaki äquvepqaŋgi
äquŋgqe. (Ämaqä iqu, qu buayä änäpiyäŋga iqueqä nyuäŋi Jisasi Iqueqä
quikuä-täŋä qäqi eä, Ique yatŋqä tii äwikqä iquvi. "Naqä Iquki, mäkä-iqä
iquauqä hipa iuŋi, ämaqä äkisqu kiväniqäwä?"†)
21 Pitä iqu ique hiŋuä äqunäqetaŋi, Jisasi Ique yatŋqä äwikqe. "Naqä
Iquki, ämaqä näŋueŋqe, änääŋqäwä?"
22 Itaŋi Jisasi Iqu, iqueŋi kima tii ätukqe. "Nyi iqu aŋgi
äquvepmqäŋganŋqä qäyä pmetŋqä nyiŋganŋgutqe, ii nätmatqä tqätanä?
Si qänaki dinä nyivändqätŋqeqä."
23 Iiŋä etaŋgi, wäuŋuä yätquakä iquenyqe, kukŋui im-imä tii äwekqe.
"Jisasi Iqueqä wäuŋuä yätquakä iqu mapäkoŋqä yäniqeqä." I etaŋgqä-qe,
Jisasi Iqu, iqueŋqe, "Mapäkoŋqä yäniqeqä" ätätä, matqä ikqe. Ii ma. Iqu
tii ätkqe. "Nyi iqu aŋgi äquvepmqäŋganŋqä qäyä pmetŋqä nyiŋganŋgutqe,
ii nätmatqä tqä manä."
24 Ii wäuŋuä yätquakä, nätmatqeŋqä täŋga awä ätätä, kukŋuä tä
äqäkqä iqu, ii qäqueqä. Ga ne näqŋqä tii eŋu. Kukŋuä iqu awä ätqäqä
tä, ii naqä-qakuänäŋi.
25 Itaŋga nätmatqä hui-hui-pqä di, Jisasi Iqu inä imäkmiŋqe. Iŋäqe qu
nätmatqä iiŋi hŋqunä-hŋqunä äqäpqe, ga qua täuŋi bukä pŋqä eqäŋqe,
hiqŋqe etäti, maeqä etäti?

† **21:20** Jonä 13:23-25

Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä
Wäuŋuiŋqä
(2 Lukä)
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Lukä iqu kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, Jisasi Iqueŋqä äqäkqe, bukä täuŋi, wiyä inä ikqe. Iqu bukä qäquaqui äqäkqä iquvi. Bukä täuŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau, näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä vqaŋgqetaŋi, iqua Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui awä ätuäkämiŋuwi iuŋi, ne a ätäutqäŋu. Iqua aŋä-himqä Jerusälemä iutä, qua Jutiya aŋä eeqänäŋä iutä, qua Sämaliya aŋä eeqänäŋä iutä, itaŋga qua eeqänäŋä hituŋuä äwiŋqä-ma, awä ätuäkämiŋuwi. (1:8 hiŋuä qundŋqe.)

Bukä iuŋi, suqä Jisasi Iqueqä yoqä haqä mamäupŋqä aquväqŋqä iqu, Israitqä iquauqä awä iqisa ätimäuqetaŋi, qänakndaŋi naqä ätimäutä, qua eeqänäŋä iu hiŋginäwa äwekqeŋqä kukŋuä quea iiyi. Lukä iqu tiiŋä motquetŋqä äwiŋgqe. Wäuŋuä Jisasi Iqu imäkkqä iutä, ämaqä, Iqueqä kukŋuä iu qänaknä iqä iquauqä häŋä-pmeqä iutäŋi, nätmatqä iquaqu kukŋuä Goti Iqu Israitqä iquatä qäŋganä guä ämäsäukqe, qäyunä ämotquakiyi.

Bukä iutaŋä kukŋuä naqänäŋä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä wäuŋuä iiŋqeyi. Dŋä Äŋguä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Dŋä Iquvi. Kiŋganäŋi, hiunji hapä pmeqä naqänäŋä, qu ‘Pendikosiŋganjqä’ ätmiŋuwäŋgaŋi, Iqu ämaqä Jisasi Iqu ämotquamiŋqä iquau, äwimakqe. Iŋi qänakndaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä äŋguitä, yäŋänäqŋqetä, iquau ävqa-ävqa äukqe.

Ga bukä iutaŋi, ne näqŋqä tiiŋiŋqä ämequ. Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, qokä-apäkä iu, Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui awä ätuäpiyäŋgaŋi, qu kukŋuä quäuqä kuapänä ätumiŋuwi. Iŋi, qokä-apäkä kuapänäŋi, kukŋuä äŋgui yeeqä ipu itmeqaŋguwitaŋi, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä, aquvä äqänätqäŋuwä iqua, hävemnäqŋqä ätimäupu, yäŋänäqŋqä ekuwä iuŋiŋqä, ne hiŋuä äqunätqäŋu.

Itaŋga bukä iuŋi, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauŋqä tiwiqe, kuapänä äyuänä. Itaŋgi iquataŋi, Pitä iqutä, Poli iqutä imäkkiyä iiŋqe, tiwiqä aaŋä kuapänäŋä äyuänä. Pitä iqu, Jisasi Iqutä qaŋä ikipu, wäuŋuäŋqä näqŋqä ämamiŋuwä iquautaŋä iquvi. Iŋäqe Poli iqu qäŋganäŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itä, Iqueqä kukŋuiu qänaknä miqä imiŋqe. Iqu ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä qänätaŋguwä iquau, mändi kittqiyätŋqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä ikämiŋqe. I etaŋgi Jisasi Iqu, Poli ique tääqä ätuätumetä, Iqueqä wäuŋuä imäkätŋqä kiŋganäŋä-que iwimäkkqe.

Bukä iutaŋä hŋqäqiŋi, Lukä iqu, tiwiqä Poli iqueŋqä ätätäqäŋgaŋi, “Ne iiŋä-iiŋä imäkkqueqä” ätätä äqäkqe. Ämaqä näqŋqä-täŋä kuapänäŋä iqua, kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Lukä iqu hea hŋquauŋi, Poli iqutä iqueqä näueqä iquatä, qaŋä anä äyä ikämiŋuwi. Iŋi iqu tiwiqä hea iqu anä ätuäkämiŋuwiŋqä ätuätäqäŋgaŋi, iqu, “Ne iiŋä-iiŋä imäkkqueqä” ätätä äqäkqe.

Jisasi Iqu, Dŋä Äŋguä Iqu äquvepäniqeŋqä ätukqeŋqä

1-2 Tipilusi iquki, nyi bukä huiziqu äqäkqä iuŋi, Jisasi Iqu
imäkmiŋqeŋqätä, näqŋqä äwimiŋqeŋqätä, hiunji Goti Hanjuwä Iqu, Ique
ätuma ekqäŋganqe, eeqänäŋi ae äqäkqe. Goti Hanjuwä Iqu, Ique änyä
mätuma mayqäŋga, Iqu ämaqä, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä dowatätŋqä
atäuŋuä ikqä iquauŋi, qu wäuŋuä imäkpnuwäŋqä diŋqe, Dŋä Äŋguä
Iquesa ätukqe.
3 Iqu täŋä-huŋqe qäpu ae ämeqe, qänakndaŋi, ämaqä iquau äwimeqe,
iqua, “Iqu ävautä, häŋä äpmenä” kŋuä vätŋqä diŋqe, nätmatqä
kuapänäŋi imäkkqe. Hea 40 iuŋi, Iqu äwimeqisätä, Goti Hanjuwä Iqunä
miqä iuŋqä ätumiŋqe.
4 Hea hŋqueŋi, Iqu iquatä buayä anä änäpu, tiiŋä ätukqe. “He
Jerusälemäŋi, mävämeqä iqäpŋqä. He nätmatqä äŋguänäŋä, Apiqu
‘Äwimniqeqä’ ätkqeŋqä, hiŋuä äqämbu pmeqäpŋqä. Hiŋuiqänäŋi Nyi
iiŋqä awä ae etkqeqä.
5 Ii tiinjqä. Jonä iqu ämaqe, eqetä asŋä äqämiŋqe. I etaŋgi hiunji
kuapänäŋä maeqäŋga, he asŋi, Dŋä Äŋguä Iquesä mapŋqäuä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, qäukuä haqä yätuŋqä ekqeŋqä**

6 Iqua aquvä äqämbu anä äpmapiyi, Ique yatŋqä tii äwikuwi. “Naqä
Iquki, täŋganji Si Israitqä iqua, Romätaŋä iquauä yäpä imä mäpmeqä
ipŋqä, aŋgi yäŋänäqŋqä iwimäktŋqätanä?”
7 Kimaŋi, Iqu tiiŋä ätukqe. “Hiunji Apiqu ätekqeŋqe, he näqŋqä maeqä
ipŋqäuä. Näqŋqe, Apiqu Kiqä-kiuänä enä.
8 Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqu emeqaŋga, qänakndaŋi, he yäŋänäqŋqä ämepu,
Nyaqä kukŋuä awi, Jerusälemä iutä, qua Jutiya aŋä eeqänäŋä iutä,
qua Sämaliya aŋä eeqänäŋä iutä, qua eeqänäŋä hituŋuä äwiŋqä-ma,
tuäkiqäpnuwäŋqeqä” ätukqe.
9 Iqu iiŋä ätuäqe, iquauqä hiŋuä iqisa yändi-yändi peyätqätaŋga,
qaquvqä hŋqu Ique itmakqe. Itmeqaŋga, iqua Iqueŋi, hiŋuä mäquŋquä
ikuwi.
10 Iqu äyätqätaŋgqä yätu, iqua hiŋuä yqänä qunätaŋguwäŋga, ämaqä
qäpaiqä imäkŋqä hŋquaqu, iquatä maqänä qäqi anä ätqäukiyi. 11 Iŋganji
iquaqu tii ätukiyi. “Ämaqä Galilisaŋä iquenä, he qäukuä yätuŋi, suŋqä
hiŋuä äqumbu tqäuŋäuä? Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Iqueŋi, hesa haqä
yätuŋqä itmeqaŋgi ii äqunäŋuwä-pa, aŋgumŋi iiŋä päniqeqä” ätukiyi.

Iqua, Jutasi iquenyqä tŋäŋqä hŋque, atäuŋuä ikuwiŋqä

12 Iŋganji iqua qoqoŋä Olipä iu ävämaŋi, Jerusälemäŋqä aŋgi äukuwi.
Kiqä qaŋä uwqe, wanä kilomita.
13 Qu iqi ätimäupiyi, aŋä hiqŋqä haqä yätqä imäknätaŋgi,
äpmamiŋuwä-täŋä ique äpaqukuwi. Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique,
Endru ique, Pilipä ique, Tomasi ique, Batromi ique, Matiu ique, Jemisi,
Aläpiyasi iqueqä hikŋä ique, Saimonä, Selotqä iquautaŋä ique, Jutasi,
Jemisi iqueqä hikŋä ique, iqua iqi äpmamiŋuwi.
14 Qu äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä anä
ätqämanmiŋuwi. Iŋganji apäkä hiuatä, Mäliya Jisasi Iqueqä känaisä,
Iqueqä käŋguäkatä, anä äpmamiŋuwi.
15-16 I pmeqisätqätaŋguwäŋga, hea hŋqueŋi, ämaqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqämiŋuwä kuapänäŋä iqua, aquvä äqäŋguwi. Ämaqä 120 iŋi.
Iŋganji Pitä iqu, iquauqä awä iqi pämä ätqäuqe, “Ŋqä nyämaqäuä, kukŋuä

* **1:5** Makä 16:19-20; Lukä 24:50-53

Dŋä Äŋguä Iqu vqaŋgi, Dewiti iqu ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwaŋuä iu äqäkqe, ae ätimäuqeqä” ätukqe. “Iqu Jutasi, Jisasi Ique a kiqätpŋqä iquau hänaqä motqueqä iquenyqä ätukqeqä.
17 Iqu nesaŋä-qu eä, wäuŋuä anä ituŋqueqä” ätukqe.
18 (Jutasi iqu, mbqä iqueqä suqä quvqeuŋqä äwikuwi, iqu ämeqe, qua hŋqu mbqä ikqe. Qänakndaŋi iqu qua iqi päkŋgaŋga, iqueqä äwqe äpkmäutä yäpaqäŋgisa ätimäukqe.
19 Iiŋiŋqe, ämaqä Jerusälemätaŋä eeqänäŋä iqua, näqŋqä e ämapiyi, quwqä aŋä-kukŋuä iu, qua iuŋqe yoqä ‘Akätamäuä’ änyuätkuwi. Kukŋuä iqueqä quati, ‘Qua häŋeqä-täŋiqä.’)
20 “Ii apqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä äqänäŋqä-payi.
‘Iqueqä aŋi, ämaqä hŋqu mäpmeqä etaŋgqä, aaŋqä iqi ämätnänä.’†
Itaŋga tiiŋä-pqä inä äqänänä.
‘Ämaqä hŋqu-pqe iqueuä yoqä naqetä, wäuŋuitä, ämeŋqiyä.’‡
21-22 Kukŋuä ii äqänäŋqetaŋi, Naqä Jisasi Iqu aŋgi ävaukqeŋqä kukŋuä awi, nesä anä tuaniŋqueŋqä, ämaqä hŋque atäuŋuä yatuŋqueqä. Ämaqä iiŋä iqu, hea Jonä iqu asŋä äwikqä iutati, Jisasi Iqu ne äneväma ekqäŋgaŋqä, Jisasi Iqu wäuŋuä imäkätqätaŋgqä iu nesä anä äpmeŋquä iutaŋä hŋque, atäuŋuä iatuŋqueqä” ätukqe.
23 Iŋgaŋi iqua hŋquaqui atäuŋuä ikuwi. Hŋqu Josepä Basäpasi, iqueqä yoqä huizi, Jastusi iquvi. Hŋquqqueqä yoqe, Matiyasi ique.
24 Qu ii imäkäpu, Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä tiiŋä ätukuwi. “Naqä Iquki, ämaqä eeqänäŋä qua täutaŋä tqune, neyaqä qeqä-quuvqeŋqä näqŋqä Iqukiyi. Ämaqä tquaquiŋi, äsque ätekŋiŋqä, mänätquayä.
25 Iŋi, Jisasi Iqu, ne Iqueqä kukŋui awä tuäkiquatuŋquä änändowatkqä iutaŋä wäuŋui, ämaqä iiŋä iqu, Jutasi iquenyqä tŋäŋqä pmetŋqä. Jutasi iqu wäuŋuä ii äväma, iqueqä aŋä näweqä iuŋqä äukqeqä” ätukuwi.
26 E ätpiyi, ‘yoqe hiŋuiqäŋi tqueqä timäuŋqutiyä’ tpu, hikä hŋquaqu zä ekuwi. I etaŋgi, hikä, Matiyasi iqueqä yoqä-täŋi, ätimäukqe. Qu iqueŋi, ämaqä 11, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, anä äpmuatekuwi.

2

Dŋä Äŋguä Iqu äquvepkqeŋqä

1 Hiunji hapä pmeqä naqänäŋä, qu ‘Pendikosiŋganjqä’ ätmiŋuwi, ätimäukqe. Iŋgaŋi qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, aŋä hŋque äpmamiŋuwi.
2 Iŋgaŋi qäukuä haqä yätutaŋi, häänqä ätäqe, yuŋuä yäŋänäqŋqä eŋqä-paŋä maqänä äpäqe, aŋä qu pmetaŋguwä iqueŋi kuapänä äwimakqe.
3 Iiŋä iäqetaŋi, tä hänaqä eŋqä-paŋi äququeqäkaŋi, iquauqä haqeqä äpmakäwqaŋgi iqäŋguwi.
4 Iŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqu, qokä-apäkä iquauŋi kuapänä muŋgaŋgi, qu aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätipäqäkuwi.
5-6 Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä wiyqä Israitqä hŋqua, qua eeqänäŋä iuta ätimäupu, Jerusälemä iu äpmamiŋuwä iqua, nätmatqä iiŋi qätä äwipiyi, äpäpu aquvä äqäŋguwi. Jisasi Iqueqä ämaqä iqua kukŋui, quwqä aŋä-kukŋuä iu tqäwqaŋguwiŋqe, qu yäuŋuä ikuwi. 7 Qu yäuŋuä ipiyi, tiiŋä ätŋguwi. “Ämaqä kukŋuä tä ätätqäŋuwä tqua, eeqänäŋi Galilisaŋä-quaeqä.

† **1:20** Apqä Bukä 69:25 ‡ **1:20** Apqä Bukä 109:8

8 Iŋi änäänäwä? Ne hŋqunä-hŋqunäŋi, qu neyaqä aŋä-kukŋui qäyunä
tqaŋgä äwiyqueuä” ätŋguwi.
9-11 “Ne ämaqä Patiya pmeqä, Mindiya pmeqä, Elamä pmeqä,
Mesäpotemiya pmeqä, Jutiya pmeqä, Kapatosiya pmeqä, Pondusi pmeqä,
Eesiya pmeqä, Päleŋgiya pmeqä, Pambiliya pmeqä, Isipä pmeqä, Lim-
biya iuŋi aŋä-himqä Sairini iŋgisa pmeqä, aŋä-himqä Romä pmeqä,
Kritä pmeqä, Arepiya pmeqä iqune, ne ämaqä Israitqä iqunesä, ämaqä
huizi, Goti Hanjuwä Iquenyqä qoŋä anä äuktäutuŋquä iquatä, äpätanä
äpmeŋunä. Iiŋä etaŋgi Goti Hanjuwä Iqu, wäuŋuä yäŋänäqŋqä
imäkätŋqeŋqe, qu awi, neyaqä aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋi tqaŋgä qätä
äwiyqunä” ätŋguwi.
12 Iŋgaŋi qu yäuŋuä ipu, kŋuä kuapänä indqänäpu, tiiŋä ätŋguwi.
“Nätmatqä tä ätimäuqäqe, quati änäänägä?”
13 Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqua, quuvqä heqiyqä iquauŋqä tä äsäpu,
tiiŋä ätkuwi. “Tä qu wainqä-eqä kuapänä änäpu, hiqiiyqä iqäuä.”

Pitä iqu, kukŋuä awä ätukqeŋqä

14 Iŋgaŋi Pitä iqutä, 11 iquatä, pämä ätqäpiyi, iqu maŋä yäŋänäqŋqä
ätätä, qokä-apäkä iuŋi tii ätukqe. “Qua Jutiya iutaŋä iquendä, ämaqä kiŋä
imdaŋä äpäpu, Jerusälemä täu äpmeŋuwä iquendä, nyi kukŋuä tä tmqä
iqäqe, he qätä äŋguänä änyiyäpu, nätmatqä täŋqe, näqŋqä äŋguänä
mapŋqeqä.
15 ‘Qu wainqä-eqä änäpu hiqiiyqä iqäuä’ kŋuä maiyqä pa inä, oeyä!
Ziŋuitä, 9 klokŋganjqä” ätukqe.
16 “Tä ätimäuqäqe, hiŋuä-tqä Joeli iqu, ätkqä-panjqä. Iqu tiiŋä äyä
ätkqeqä.
17 *‘Goti Hanjuwä Iqu tiiŋä ätätqänä.* “Hea yäpakäŋgaŋi, *Nyi qokä-
apäkä eeqänäŋä iuŋi, Ŋqä Dŋä Äŋguä Ique äwiquatmniqeqä. Itaŋi hiqä
ymeqä qokä iquatä, ymeqä apäkä iuatä, hiŋuä tpnuwiqä. Hiyaqä hikŋä
iqua-pqe, wätqä eŋqä-paŋä qumbnuwiqä. Itaŋga hiyaqä qoyaŋä iqua
wätqä qumbnuwiqä.*
18 *Tiiŋä-pqä inänji. Nyi qokä-apäkä wäuŋuä-nyiyqä iquau-pqe, Ŋqä
Dŋä Äŋguä Ique äwiquatmniqeqä. Iŋi qu-pqe hiŋuä tpnuwiqä.*
19 *He hiunji iqueŋqä näqŋqä hipŋqeŋqe, qäukuä yätutä, qua butäŋi,
Nyi nätmatqä hiutaŋä-huitaŋä tii imäkmniqeqä. Häŋeqätä, tä suakä
naqänäŋätä timäuniqeqä.*
20 *Itaŋga mäptqe hea äwitä, qaŋui häŋeqä eŋqä-paŋä imäkŋgaŋga,
iŋgaŋi Naqä Iqueqä hiunji, Iqueqä yäŋänäqŋqetä, we-huŋqä naqänäŋitä,
ämaqe yäuŋuä wimäkqäŋqä timäuniqeqä.*
21 *Iŋi iŋgaŋi, qokä-apäkä, Naqä Iqu yätamäkqä vätŋqä tääqä tquaŋgqä
eeqänäŋä iqua, Iqu aŋgu itmetä häŋä iqumuatäniqeqä” ätätqänä’** ätkqeqä” ätukqe.
22 “Ämaqä Israitqä iquenä, nyi Jisasi Nasäretqätaŋä Iquenyqä hetmqä
iqäqe, qätä nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu, Ique yäŋänäqŋqä iwimäkqaŋgi,
Iqu ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä di heyaqä awiqisa imäkqaŋgqe, he
hiŋuä äyä äqunäŋäuä. Hiŋuä iiŋä äqumbiyi, ‘Iqu Goti Hanjuwä Iquesa
äquvepqiyä’ kŋuä äyä ämeqäuä” ätukqe.
23 “Goti Hanjuwä Iqu, hiŋuiqänä kŋuä indqänätä ‘imäkmniqeqä’ ätkqä-
pa, Ämaqä Tqueŋi hiyaqä hipa iu äyä etapkqeqä. Iŋi he Iqueŋi,

* **2:21** Joeli 2:8-32

ämaqä ququvqänäŋä iquauqä hipa iu äväpu, zä-huätatä äuepu, pizqä ae äpäkkuwiqä.
24 Iiŋä etaŋgi Iqueŋi, äpäkoŋqe a makiqätqä iqaŋgi, Iqu äpäkonätä täŋä-huŋqä meqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu hiŋuinä mäquŋquä itä, aŋgu
ävauqumuatkqeqä" ätukqe.
25 "Ii äwimakqe, Dewiti iqu iquenyqä tiiŋä ätkqäqä-paŋiqä.
'Naqä Iqu, nyaqä hiŋuä iqi hea ique-ique pmetaŋgi äqunäŋänä. Iqu nyaqä ämuaŋgisa äpmeŋqe, nyi yäuŋuä-yäuŋuä miqä ymqänä.
26 *I etaŋgi nyi äwqä yeeqä itmä, ŋqä kukŋuä ätätmi, yeeqä iiŋqe, Iquenyqänä tqämqänä.*
27 *Nyi ämaqä, Si "Nqeqä" ätätnä ätenjikŋä iqunä etaŋgä, nyi ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauä aŋä iuŋi äpmetmä, piyaŋä wamqe hiŋuinä maŋqäŋqä isiŋiqä. Iŋi nyi nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu iiŋä inyimäkäniqä iiŋqä, kŋuä ganä indqänätmä, äŋguänä pmamqänä.*
28 *Häŋä-pmeqeuŋqä hänaqe, Si ae ämändquakŋiqä. Itaŋga nyi Sitä anä äpmetayitaŋi, Si yeeqä iiŋqe daptŋiqä'* ätkqeqä" ätukqe.†
29 "Tatqä-guäkenä, nyi kukŋuä awi qäyunä tiiŋä hetmqänä. Neqä awiqu Dewiti iqu ae äpäkoŋgaŋga, qu ique qua äptekuwi. Itaŋga ique qua äptekuwi, täŋgaŋä-pqe neyaqä awä täqi äyä äptnänä.
30 Iiŋä etaŋgi Dewiti iqu hiŋuä-tqä-qu eä, iqu näqŋqä tiiŋä emiŋqe. Goti Hanjuwä Iqu, '*Qänakndaŋi Nyi tqä tawäkataŋi, ämaqä naqä si eŋqä-paŋä hŋqu imäkmniqeqä*' ätätäqäŋgaŋi,‡ Iqu naqä-qakuä ätukqeqä.
31 Iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi neyaqä Ämineyqä Ique, aŋgu vauqumuatäniqä diŋqe, Dewiti iqu, hiŋuä ganä äqunätä, tii ätkqe. '*Ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä aŋiu äpmetmä, piyaŋä wamqe hiŋuinä maŋqŋqä yäniqeqä.*'§
32 Iiŋä etaŋgi Jisasi Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu qua äptekuwä iuta ae ävauqumuatkqe. Ne eequne hiŋuä iiŋä äquŋgqueŋqä awä tquä-neyi.
33 Täŋgaŋi Iqu qäukuä haqä yätuŋqä äyätä, Goti Hanjuwä Iqueuä hipa ämuaŋgisa äpme. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu hiŋuiqänä ätukqä-pa, Iqu Dŋä Äŋguä Ique, Kaniqueqä hipa iuta ämetä, nätmatqä tä he hiŋuä äqunäpu qätä äwiyätqäŋuwi, ae äyä änequatqiyä.
34-35 Dewiti iqu, qäukuä haqä yätuŋqä mäyqä itäqä-qe, iqu tiiŋä ätkqe.
'Naqä Iqu nyaqä Naqä Iqueŋi, "Nyi Tqä himä-wiuŋqä iquauŋi, mändi äkittqäyätmä, Saqä yäpä iqi pmuatemqäŋgaŋqe, Si Nyaqä hipa ämuaŋgisa pmayä," ätukqeqä' ätkqe.*
36 Iiŋä etaŋgi Israitqä eeqänäŋä iquenä, he näqŋqä äŋguänäŋä mapiyä. Jisasi he zä-huätatä äuekuwä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu iwimäkqaŋgi, Iqu neqä Naqä-qu etä, Kraisi ne Ämineyqä-qu ekqeqä" ätukqe.

Qokä-apäkä kuapänäŋi, kŋuä äkunmäknäpu, asŋä ämakuwiŋqä

37 Qokä-apäkä iqua, Pitä iqu kukŋuä tqaŋgqe qätä äwipiyi, quwqä äwqä haŋä kiiŋä vqaŋga, yäuŋuä ipu, kŋuä kuapänä indqäŋguwi. Iiŋä ipiyi, qu Pitä iquesä, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huizi iquautä, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. "Tatqä-guäkenyä, ne äänä imäkatuŋquäwä?"
38 Iqu kimaŋi tii ätukqe. "Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä diŋqe, he eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋi, kŋuä äkunmäknäpu, hiqä quvqe ävquatämäupu, ga Jisasi Kraisi ne ämineyqä

† **2:28** Apqä Bukä 16:8-11 ‡ **2:30** Apqä Bukä 132:11; 2 Samueli 7:12-13 § **2:31** Apqä Bukä 16:10
* **2:34-35** Apqä Bukä 110:1

Iqueuä yoqeta, asŋä mapiyä. He iiŋä imäkqaŋguwäŋganı, Goti Hanjuwä Iqu Dŋä Äŋguä Ique etapäŋqiyä.
39 Ii, tiiŋi. Hiŋuiqänäŋi, Goti neqä Naqä Iqu, Dŋä Äŋguä Ique hitapäniŋqä kukŋuä quti ämäsäutäqäŋganı, Iqu qokä-apäkä, Iquenyqä ppŋqä tääqä ätuätumeniqä eeqänäŋä iuŋqä, kŋuä indqänätä ämäsäukqe. Qu hesanätä, hiqä ymeqä iquautanätä, itanga qokä-apäkä eeqänäŋä kiŋä nämä äpmeŋuwitanätä, iquayqä” ätukqe.
40 Ga Pitä iqu kukŋuä kuapänäŋi inä ätuätä, itanga, “Suqä quvqä imäkqä täqi äpmeŋuwä iquatä, qui anä imäkŋqä diŋqe, hiqä-hiuä äŋguänäŋä mimbiyä-qe,” yäŋänäqŋqä ätukqe.
41 Iŋganı Pitä iqueqä kukŋui, qokä-apäkä iquauqä äwqeuŋi, äŋguänäŋä ämuŋgqä iqua, qu asŋä ämakuwi. Hiunji iqueŋi, qokä-apäkä 3,000, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, quuvqä eqämiŋuwä huiziquau äwimakuwi.

Quuvqä heqiyqä iqua, äänä-äänä ipu pmeqeŋqä

42 Itanga qu eeqänäŋä iqua, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, näqŋqä vqaŋgä qätä äwiyäpu, yätamäkqä änyäpu, buayä anä änäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätäpu, äpmamiŋuwi.
43 Iŋganı qokä-apäkä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqe, “Iqu aaŋä yänänjqä” kŋuä indqänäpu zä imiŋuwi. Itanga Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau iwimäkqaŋgi, qu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di kuapänä imäkmiŋuwi.
44 Qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iqua, äwqe naqä-huinyä imbu, nätmatqä eeqänäŋiŋqä “Ŋqeqä” matŋqä ipu, “Neyaqeqä” ätnmiŋuwi.
45 Quwqä quaetä, nätmatqä quwqä ämamiŋuwitä, mbqäŋqä imäkäpu, mbqä ämapiyi, iwäsäupu, ämaqä äwa iqaŋguwä iquau äwimiŋuwi.
46 Qu hiunji ique-iqueŋi, äwqä naqä-huinyä imbu, hiqäva-imäkqä anä iŋgisa aquvä äqänäqisäpu, ga ymisanı “ŋqänänjqä” matqä ipu, yeeqänä ipu, anä hŋque-hŋque buayä anä änäkämiŋuwi.
47 Qu iiŋä imäkäkipiyäŋganı, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiŋuwi. Ämaqä huiziqua ii iqaŋgä äqumbiyi, qu “Ii äŋguiqä” ätmiŋuwi. Itanga hiunji ique-iqueŋi, Naqä Iqu qokä-apäkä qui imäknätqätanguwä hui aŋgumä inä itmetä, quuvqä eqämiŋuwä iquatä anä äpmuatemiŋqe.

3

Pitä iqutä, Jonä iqutä, yukä quvqä hŋque äŋguä iwimäkkiyiŋqä

1 Hiunji awiyqä hŋqueŋi, Israitqä iqua quwqä tääqä tqäŋga etaŋgi, Pitä iqutä Jonä iqutä, hiqäva-imäkqä anä iuŋqä äukiyi.
2 Iŋganı ämaqä hui, yukä quvqä-täŋä hŋque isuäŋä äqäŋga äpkuwi. Ämaqä iqu, känai yukä quvqä iiŋäque änyuekqe. Qu iqueŋi, hiunji ique-iqueŋi hiqäva-imäkqä anä hänaqä hŋqu, “Qeqätqeqä” äqonätaŋgqä-täŋä qäqiqi, qokä-apäkä anä yäpä yäŋgisa peyqaŋguwä iquau, mbqäŋqä tääqä tqämaŋguätŋqä, äpmuatemiŋuwi.
3 Iŋganı ämaqä iqu, Pitä iqutä, Jonä iqutä, hiqäva-imäkqä anä yäŋgisanqä peyiŋqä iqaŋginyä äqunäqe, “Mbqä hui dapinyqä” ätukqe.
4 Iqu i tquaŋga, Pitä iqutä Jonä iqutä, ique hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunyiyi, Pitä iqu, “Si hiŋuä yaqänyä” ätukqe.
5 Iwä ämaqä iqu, “Iquaqu nätmatqä hui dapiyŋqeqä” kŋuä vqaŋgi, iquaqui hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunmiŋqe.

6 I iqaŋga, Pitä iqu tiiŋä ätukqe. “Nyi mbqä maiqunjqä. Itaŋga
nätmatqä nyi ämeŋqe, äktapmqänä. Iŋi Jisasi Kraisi Nasäretqätaŋä
Iqueqä yoqetaŋi, nyi si äktqänä. Pämä ätqäutnä, qaŋä uvä” ätukqe.
7-8 E ätuäqe, iqu iqueqä hipa ämuaŋgisa a ämäwqätätä, pämä
ävauqumuatkqe. Ii iwimäkqaŋga, iqueqä yukitä, qoiqetä, maqänäŋi
äŋguä wimäŋgaŋgi, pämä yäŋänäqŋqä ätqäutä, qaŋä ikäkqe. Iŋgaŋi iqu
qaŋä tkamä-tkamä äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutä,
iquaqutä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä yäŋgisa anä äpekuwi.
9 Qokä-apäkä eeqänäŋä iqua, iqu qaŋä äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqe, haqeqä mamäuqaŋgi äquŋguwi.
10 E äqumbiyi, qu näqŋqä tiiŋä ekuwi. “Ämaqä tqu, hea ique-
ique hiqäva-imäkqä aŋä hänaqä qeqätqä iu äpme, mbqäŋqä tääqä
änatqämanätŋqä iquvqä.” Itaŋga qu, yäuŋuä ipu, “Tä änääŋätiyä” tpu
ipu, kŋuä kuapänä indqänmiŋuwi.

Pitä iqu kukŋuä awi, hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa ätkqeŋqä

11 Qu iiŋä ipiyi, maqänä äpäpu, ‘Solomonä iqueqä aŋä mätävätiŋiqä’
ätmiŋuwä iqi ätimäupiyi, yukä quvqä iqu, Pitä iqueätä, Jonä iqueätä, hipa
a äqätä tqäutaŋgi äquŋguwi.
12 Pitä iqu i iqaŋgä äqunäqe, “He Israitqä iquenyä, nätmatqä tä
timäuqaŋgqeŋqä yäuŋuä ipu, hiŋuä yäŋänäqŋqä suŋqä yaqänäŋäuä?”
ätukqe. “He kŋuä tiiŋä maeyqä pa inä! ‘Ämaqä tqu qaŋä
äwqäqe, iquaquvqä yäŋänäqŋqä iutatä, suqä jänänäŋä imäkqä iutatä,
imäkqinyqä.’ Oeyä!
13 Ii tiinji. *Aprähamä iqueqä, Aisakä iqueqä, Jekopä iqueqä, neqä*
awäkaqä Goti Hanjuwä Iqu,* Iqueqä Wäuŋuä-wiyqä Jisasi Iqueŋi,
yoqä naqä äyä äwikqeqä. Iqueŋi, he pizqä päsqä iquauä hipa iu
vqaŋguwäŋganji, Pailoti iqu, Ique hiŋuinä qunäwatmätä iqaŋga, he
Ique tuwä äwiyäpu, Pailoti ique, ‘Ne Jisasi Iquenyqe, mäneŋqä iqiyä’
ätukuwiqä.
14 Ämaqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpme, suqä jänäŋinä
imäkqä-qu qäyä etaŋgqä-qe, he Iqueŋi tuwä äwiyäpu, ‘Ämaqä päsqä
iqueŋi, hiŋuinä qunäwatiyä’ ätukuwiqä.
15 I etaŋgi he Ämaqä, häŋä-pmeqä mitimäuqä Iqueŋi,
äpäsqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi aŋgu ävauqumuatkqeqä. Ye,
iiŋä timäuqaŋgi hiŋuä äquŋgueetaŋi, awä-tqä-qoyeyi.
16 Ye Ämaqä Iqueqä yoqeŋqä quuvqä eqiyäŋueä-qae, ga ämaqä, he
hiŋuä äqunäpu näqŋqä equwä iqu, yäŋänäqŋqä ätimäuqe, ii Qäqueqä
yoqetanji. I etaŋgi, iqu äŋguä imäŋgaŋgi äqunäŋuwi, ii Jisasi Iqu yeqä
quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä yemäkqaŋgqä iutanjqä” ätukqe.
17 “Ŋqä nyämaqäuä, hesä heyaqä ämaqä naqä iquatä, he änyä maqŋqä
epu, Jisasi Ique ii iwimäkkuwiŋqe, nyi näqŋqä eŋänä.
18 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hiŋuä-tqä iquau kŋuä iqä vqaŋgi,
iqua ‘Kraisi ne ämineyqä atäuŋuä ikqä Iqu, haŋä-iqä meniqeqä’ ätäpu
hiŋuä ätmiŋuwi. Ga Iqu, he Jisasi Ique päsqaŋgä hiŋuinä eqänätä, Iqueqä
kukŋuä iiŋi, qäyunä äyä ätimäukqeqä.
19-20 Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä
eŋgaŋgutqe, hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupu,
Iqu-täŋä qäqiqinyqä aŋgi bpiyä. Iiŋä iquwi, Naqä Iqu hiqä hapä pmeqä

* **3:13** Aŋgumä Itmakqä 3:6

änyä-häŋä etapätä, Jisasi Kraisi hiqä ämeyätŋqä ätekqä Iqueŋi, aŋgu dowatäŋqiyä.
21 I etaŋgi täŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänäŋi, aŋgu änyä-häŋä imäkätqäŋgaŋqä, Jisasi Iqu qäukuä haqä yätu pmetätŋqe. Hea iŋgaŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, hiŋuä-tqä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ätekqä iqua, awä tpŋqä hiŋuiqänä ätuäŋqeqä.
22 Hiŋuiqänäŋi Mosisi iqu tii ätkqeqä.
'Hiqä Goti Naqä Hanjuwä Iqu, heyaqä awiqisaŋä hŋque, hiŋuä-tqä nyi eŋqä-paŋä-qu hiätŋqä atäuŋuä yäniqeqä. Iŋi iqueä kukŋuä eeqänäŋi, he qänaknä iqäpŋqä.'†
23 *'Itaŋga hiŋuä-tqä iqueŋi, qätä mäwiyqä imipqe, qui imäknäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqetäŋi, anä mäpmeqä ipnuwiqä.'*‡
24 I etaŋgi Samueli iqutä, huizi iquatä, hiŋuä ätqa äpmiŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui awä ätäpu, nätmatqä täŋga tä ätimäuqeŋqä ätmiŋuwiqä.
25 Kukŋuä hiŋuä-tqä iqua ätmiŋuwitä, kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hiqä hewukauŋqä kukŋuä quti ämäsäukqetä, emeqiyä. Kukŋuä quti ämäsäutä, Aprähamä iqueŋi tii ätukqeqä. *'Tqä taqä-tawäkataŋi, qokä-apäkä qua täu pmapnuwä eeqänäŋä iquauŋi, Nyi äŋguä iwimäkmniqeqä'*ätukqeqä.
26 Iŋi he hŋqunä-hŋqunä, suqä quvqä huätä vquatämäupŋqä yätamäkqä eyätä, äŋguä emäkätŋqä iuŋqä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Wäuŋuä-wiyqä Ique ävauqumuatäqetaŋi, henyqä ganä ändowatkqeqä" ätukqe.

4

Qu Pitä iquesä, Jonä iquesä, kukŋuä ämitkuwiŋqä

1 Pitä iqutä, Jonä iqutäŋi, qokä-apäkiu kukŋuä yqänä tuätqätaŋgiyäŋga, hiqäva-imäkqä iquatä, hiqäva-imäkqä aŋiutaŋä ämayukä-imaŋqä iquauqä naqä iqutä, Satyusi iquatä äwimakuwi.
2 Iŋgaŋi iquaqu qokä-apäkiu näqŋqä äväsinyä, "Jisasi Iqu ävaukqä-paŋä iiŋi, ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua-pqe aŋgi i vaupnuwiqä" tquaŋginyä äwipiyi, qu äwqä tnäŋä äwiŋgqe.
3 Iiŋä ipu, Pitä iquesä, Jonä iquesä a äkiqätpiyi, mäptqä äwitŋqä qäqä etaŋgi, hea awiŋgaŋqä guä äkiqiyekuwi.
4 Iiŋä etaŋgi qokä-apäki, qu iquaqu awä tqaŋginyä qätä äwipiyi, kuapänäŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. Qokä, quuvqä eqäka äpmiŋuwä iqua, eeqänäŋi 5,000.
5 Hea awiŋgaŋi, Israitqä iquauqä ämiqä iquatä, ämaqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jerusälemä iu aquvä äqäŋguwi.
6 Anasi hiqäva-imäkqä naqä ique, Käyäpasi ique, Jonä ique, Aleksandä ique, Anasi iqueqä käyämaqä huizi iqua-pqe, anä äpmakuwi.
7 Pitä iquesä, Jonä iquesä, iquauqä hiŋuä iqi ämatqätepiyi, yatŋqä tii äwikuwi. "Qe wäuŋuä huäqi imäkqiyi, yäŋänäqŋqe äkita pqaŋgi imäkqiyäwä? Tqueqä yoqeta imäkqiyäwä?" ätukuwi.
8-10 Iŋgaŋi Pitä iqu, Dŋä Äŋguä kuapänä muŋgaŋgi, tii ätukqe. "Israitqä iquau miqä iquendä, ämaqä naqä iquendä, ye suqä äŋguänäŋä, ämaqä yukä quvqä hŋque iwimäkqueŋqe, 'Iqu äŋgui äänä imäŋgutiyä' tpu, näqŋqä mapŋqä etaŋgutqe, hesä, Israitqä eeqänäŋä iquatä, näqŋqä tiiŋä hipŋqeqä. Jisasi Kraisi neqä ämineyqä, Nasäretqätaŋä Iqueä yoqeta,

† **3:22** Kukŋuä-suqä 18:15 ‡ **3:23** Kukŋuä-suqä 18:19

ämaqä yukä quvqä äŋguä imäŋgqä tqu, heyaqä hiŋuä täqi äyä ätqäunä. Jisasi Iqueŋi, he äpäsäpu zä-huätati äuekuwi, Goti Hanjuwä Iqu aŋgi ävauqumuatkqeqä” ätukqe.

11 “Bukä iuŋi, tiiŋä äqänänä.

*‘Aŋä imäkqä iquenä, hikä “quvqeqä” ätäpu huätä ämamäukuwi, aŋä quea eŋqä-pa, aŋä yäŋänäqŋqä imäkqä iqueqä.’**

Hikä iqu, Jisasi Iqueqä.

12 Ne aŋgu inätmeqe, ämaqä hŋqu hmanjqä. Jisasi Iqunänjqä. Qua täuŋi, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋqueqä yoqe, mämänätqueqä enä, Jisasi Iqueqenänjqä” ätukqe.

13 Pitä iqutä, Jonä iqutä, zä miqä kukŋuä awä yäŋänäqŋqä tqaŋginyä qätä äwikuwä iqua, ämaqä iquaqu, näqŋqä mayŋqä mäwqä-quaqu äyä etaŋgi äqumbiyi, kŋuä kuapä indqänäpu, näqŋqä tiiŋä ämakuwi. “Hiŋuiqänäŋi, iquaqu Jisasi Iqutä anä äyä äpmamiŋuwiqä.”

14 Ämaqä yukä quvqä äŋguä imäŋgqä iqu, iquaqutä anä tqäutaŋgä äqumbiyitaŋi, qu kukŋuä matqä, qanyinä äpmakuwi.

15 Itaŋi qu iquaqui aŋä aquvä äqänäpu, kukŋuä iwäsäuqä iutaŋä yäpaqä mäŋgisa ändowatpiyi, kukŋuä tii ätŋguwi.

16 “Ämaqä tquaquiŋi, ne äänä imäkatuŋquäwä? Ämaqä mimäkqänäŋi imäkqaŋginyä, qokä-apäkä Jerusälemä pmeqä eeqänä näqŋqä ae eqäuä. Iiŋqe, ne ze, änä maeqä yaŋqunä.

17 Iiŋä etaŋgi qokä-apäkä huizi iqua, qätä mäwiyqä ipŋqä diŋqe, ne iquaquiŋi, ‘Qe yoqä iqueŋi, ämaqä hŋquau-pqe awä mätquä panyinyä-qe’ yäŋänäqŋqä tuatuŋqueqä” ätŋguwi.

18 E ätmbiyi, qu iquaqui tääqä ätuätumepu, qokä-apäkä iuŋi, Jisasi Iqueqä yoqe ätuäsinyä näqŋqä mämotqueqä iyŋqä, pmua imäkkuwi.

19 Iŋganŋi Pitä iqutä, Jonä iqutä, iquauqä kukŋui kimaŋi, tiiŋä ätukiyi. “Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, suqä jänäŋi äkikä? Hiqä-hiuä iwäsäupiyä! Ye qänaknäŋi, heyaqä kukŋuiu yeŋqätanä, ä Goti Hanjuwä Iqueqeu yeŋqätanä?

20 Suqä qäyunäŋi, tiinjqä. Ye kukŋuä awä mätquä pa, miqä yenyqueä. Nätmatqä eeqänäŋi, ye hiŋuä äqunäta qätä äwiyätqäŋueŋqe, kukŋuä awä tenyqueä” ätukiyi.

21-22 Ämaqä änä mimäkqänäŋä iuta äŋguä imäŋgqä iqu, iqueqä quväukui 40 ae ämäwqätäukqe. Iiŋiŋqe, qokä-apäkä eeqänäŋä iqua, Goti Hanjuwä Iqu imäkqaŋgqeŋqä, Iqueä yoqe haqeqä mamäuqaŋgä, ämaqä naqä iqua, iquaqui quvqä imäkpŋqe, änä maeqä ikqe. Iŋi qu iquaquiŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqä dinä ätupiyi, qe ävquatäwatkuwi.

Qu pemä ipu, kukŋuä awä yäŋänäqŋqä tpŋqä tääqä ätukuwiŋqä

23 I ävquatäwatqaŋguwäŋga, iquaqu quvämaqä iquauŋqä aŋgumä äwiyi, kukŋuä hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä iquatä, kukŋuä ätukuwiŋqä awä ätukiyi.

24 I tquaŋginyä äwipiyi, äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tiiŋä ätukuwi. “Naqä Iquki, Si qäukuitä, quaetä, eqä-huäŋitä, itaŋga nätmatqä eeqänäŋä iu äwiŋqä-pqe, imäkkŋiqä.

25 Hiŋuiqänäŋi, Si Dŋä Äŋguä Ique tquaŋgnä, Iqu neqä awiqu Dewiti, Saqä wäuŋuä-kiyqä ique tquaŋgi, iqu tuwaŋuä tii ätätä äqäkqe.

---

* **4:11** Apqä Bukä 118:22

‘Qokä-apäki, qua eeqänäŋä iuŋi, äwqä tnäŋä suŋqä imäkqäuä? Huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iqua, suqä quvqä imäkpŋqä, kukŋuä hiŋginäwa suŋqä tqäuä?

26 *Ämaqä aŋä-himqä eeqänäŋä iu miqä iquatä, quwqä ämaqä naqä huiziquatä, mäkäŋqä näwe imäkmbu, Goti Naqä Iquesä, Kraisi ämaqeu mitŋqä ätekqä iquesä, mändi äkittqäpŋqä, aquvä äqäŋgäuä’* äqänänä.†
27 Tiiŋi, naqä-qakuiqä. Jisasi, Tqä Wäuŋuä-kiyqä Ique, äkittqiyepŋqä diŋqe, Heroti iqutä, Pondisi Pailoti iqutä, Israitqä iquatä, ämaqä Israitqä qäyä hitaŋgi huizi iquatä, aŋä-himqä täu aquvä äqäŋguwiqä.
28 Qu iiŋä imäkkuwi, Si Tqä yäŋänäqŋqä dutatänä, Tqä äkiŋqä dutatänä, hiŋuiqänä ätkŋä-pa, qänaknä ipu imäkkuwiqä.
29 Naqä Iqukiyä, qu kukŋuä zä inemäkpŋqä änatquwiŋqä kŋuä indqänyä! Itaŋga Tqä wäuŋuä-kiyqä iqu-ne, Tqä kukŋui awä qäyunä tuatuŋquä diŋqe, yäŋänäqŋqä inemäkiyä.
30 Iyää, Si ämaqä täŋä-yaqä iquau, a äwqätätnä, äŋguä iwimäkiyä. Jisasi, Tqä wäuŋuä-kiyqä Iqueqä yoqeta, ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋi, imäkiyä” ätukuwi.
31 Qu tääqä qäpu tquaŋguwäŋga, aŋä qu äpmamiŋuwä iqu, yäuŋuä-yäuŋuä qe ikqe. Iŋgaŋi qu eeqänäŋi, Dŋä Äŋguä Iqu kuapänä muŋgaŋgi, zä miqä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, awä yäŋänäqŋqä ätukuwi.

Qu eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋi, yätamäkqä änymiŋuwiŋqä

32 Qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwä iqua, qu qeqä-quuvqä naqä-hŋqunä imbu äpmamiŋuwi. Qu nätmatqä eeqänäŋä iiŋqe, “Ŋqänänjqä” matqä ipu, eeqänäŋi quvaqä awä iqi äwämiŋqe.
33 Itaŋga ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, yäŋänäqŋqä-täŋä epu, Naqä Jisasi Iqu äpäkonätä, aŋgu ävaukqeŋqä, kukŋuä awä ätumiŋuwi. Iiŋi Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqä äwinyätä, äŋguä iwimäkmiŋqe.
34-35 Ii tiinji. Ämaqä qua-täŋä, aŋä-täŋä iquatä, ämaqä mbqä ipŋqä imäkäpu, iuta mbqä ämepu, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau äwimiŋuwi. Iqua iwäsäupu, ämaqä äwa iqaŋguwä iquau vätqätaŋguwä iutaŋi, quvaqä awä iqisaŋä hŋqu, nätmatqäŋqä äwa miqä iminqe.
36 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu äpmamiŋqe, iqueqä yoqe Josepä ique. Iqu hueqä-himqä Lipai iutaŋä-qu etaŋgi, känai, Saplusi, qua eqä-pŋä awä iqi äwiŋqä iu ämikqe. Itaŋga ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, Josepä iqueqä yoqä huizi, “Banäpasiuä” änyuätmiŋuwi. Ii tiinji. “Ämaqeu yäŋänäqŋqä iwimäkqä iqueqä.”
37 Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipŋqä imäkätä, iuta mbqä ämetä, äma äpätä, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau äwikqe.

5

Anänasi iqutä, Sapiraisä, suqä qäyunä mimäkqä ikiyiŋqä

1 Ämaqä hŋqutä, iqueqä apäkisä äpmamiŋiyi. Iyaquiyqä yoqe, Anänasi iqutä, Sapiraisänji. Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipŋqä imäkätä, mbqä ämakqe.
2 Iyaquiyqä äwiŋqä iutaŋi, iqu mbqä iiŋi, hui kiqä-kiuäŋqä pŋqä etä, itaŋga hui äma äpätä, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau äwikqe.

† **4:26** Apqä Bukä 2:1-2

3 Iqu iiŋä imäkqaŋga, Pitä iqu tii ätukqe. “Anänasi iquki, iiŋi
änäänqäwä? Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu ikimäkqaŋgi,
tqä quaeŋqä mbqä ämeŋi, hui zä etnä, Dŋä Äŋguä Iqueŋi suŋqä quaŋgä
ätunyä?” ätukqe. 4 “Si quae mbqäŋqä mimäkqäŋgaŋi, ii tqänäŋä
eäŋqeqä. Itaŋga mbqäŋqä imäkätnä mbqä ämeŋäŋgaŋi, mbqe tqä-täuä
ämitqäŋä-qae, tqä äkiŋqä iunä imäktnä. Si kŋuä quvqä indqänäŋi, äänä
etaŋgiyi? Iŋi si suqä quaŋgi, ämaqä iqune minetqueqä inyä, Goti Hanjuwä
Ique itquenyä” ätukqe.
5 Iŋgaŋi Anänasi iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, qua iqi äpäknäqe, pizqä
qe äpäkoŋgqe. Itaŋga ämaqä nätmatqä tä timäuqaŋgqeŋqä qätä äwipiyä
iqua, qu eeqänäŋä zä ikuwi.
6 Hikŋä iqua pämä ätqäumä äppiyi, iqueqä huiwi yuä huäqä äutäpu,
yäpaqä mäŋgisa äma äwäpu, qua äptekuwi.
7 Hmbu ti äpmapiyi, Anänasi iqueqä apäki nätmatqä iiŋi
timäuqaŋgqeŋqä maqŋqä eä, aŋä yäpä iŋgisa qe äpekqe.
8 Ii äpeyqaŋga, Pitä iqu yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Si diyä. Qeeqä quaeŋqä
mbqä ämeqiyi, tä qesanä?”
Ii kimaŋi, “Auqä! Ii qeyqä” ätukqe.
9 Ii e tquaŋga, Pitä iqu tii ätukqe. “Qe kŋuä naqä-hŋqunä indqänäsinyä,
Dŋä Äŋguä Iqueŋi suŋqä yamwiqä vqinyqä?” E ätuäqetaŋi, “Qätä nyiyä!
Ämaqä tqä qokique qua äptequwä iqua äpäpu, aŋä hänaqä iqi äyä
ätqäuŋäuä. Iqua si-pqe inä äkma upuŋqeqä” ätukqe.
10 I tquaŋganä, ii Pitä iqueqä yukä-täŋä iqi äpäknäqe, pizqä qe
äpäkoŋgqe. Hikŋä iqua äppiyi, pizqä witaŋgi äqumbiyi, yäpaqä mäŋgisa
äma äwäpu, qokique äptepiyä iqi, äptekuwi.
11 Iŋgaŋi qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iquatä, ämaqä suqä e
timäuqaŋgqeŋqä qätä äwipiyä iquatä, zä kiiŋä ikuwi.

Qu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋi, kuapänä imäkmiŋuwiŋqä

12 Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua,
wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋä, qokä-apäkä iuqä awä iqi
imäkmiŋuwi. Ämaqä quuvqä eqäkuwä iqua, äwqä naqä-hŋqunä änyäpu,
Solomonä iqueqä aŋä mätävätiŋä iqi, aquvä äqänäqismiŋuwi.
13 Ämaqä huizi, qutä aquvä anä maqŋqä ipiyä iqua, quwqä yoqe haqeqä
ävauqumuatäpiyä-qe, zä wiŋganŋgi, anä mäpmeqä imiŋuwi.
14 Iŋi qokä-apäkä kuapänäŋi, Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä
ämaqä iquau äwimepu anä äpmamiŋuwi.
15 Iiŋä timäuqaŋgqeŋqä, qu ämaqä täŋä-yaqä iquauŋi, iquauqä aŋiuta,
yquvaŋiu yäpaqäŋgisa äma äpäpu, hänaqä iqi äwätemiŋuwi. Ii imiŋuwi,
ii Pitä iqu ämäwqätäutäqäŋgaŋi, iqueqä ktqe, ämaqä yaqä iquau ktqä
ämuämä mäwqätäuqaŋguti, äŋguä imämbŋqä diŋqeyi.
16 Ämaqä aŋä-himqä Jerusälemä-täŋä qäqiqi pmeqe, qu-pqe aquvä
äqänäpu, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquautä, dŋä quvqä-täŋä iquautä ätuma
äpmiŋuwi. Iŋgaŋi ämaqä iiŋä eeqänäŋä iqua, äŋguä imäŋguwi.

Eŋätqä hŋqu, guä pmetaŋguwä iquau, yäpaqäŋgisa ätuma äukqeŋqä

17 Hiqäva-imäkqä naqä iqutänä, iqutä näueqä imäknmiŋuwä iquatänä,
äwqä quvqä äwiŋgqe. Iqua Satyusitaŋä iquayi.
18 Iqua äwqä quvqä wiŋganga, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iquauŋi, ämaqeuqä hiŋuä iqi a äkiqätäpu, guä
äpmuatekuwi.

19 Heatqä iqueŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu äpäqe, guä pmuateqä aŋiuŋi
qŋqaŋä äwuteyäqe, iquauŋi yäpaqäŋgisa ätuma äpätä, tiiŋä ätukqe.
20 “He äwäpu, hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iu ätqäupu, qokä-apäkä
iuŋi häŋä-pmeqä änyä-häŋiŋqä awä eeqäpnä tupiyä” ätukqe.
21 Iqua qätä e äwipiyi, ziŋuä matqäŋga, hiqäva-imäkqä aŋä duŋqä
äupiyi, ämaqeu näqŋqä wipŋqä ipäqäkuwi.
Iŋgaŋi hiqäva-imäkqä naqä iqutä, iqueqä näueqä iquatä, aquvä
äqämbiyi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänäŋä iquau, tääqä qe
ätuätumakuwi. Aquvä äqämbiyi, ämayukä-imaŋqä hui, kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau ätuma ppŋqä, guä pmeqä aŋä duŋqä qe
ändowatkuwi.
22 Iqi ätimäupiyi, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua,
mäpmetaŋgä äquŋguwi.
23 E äqumbiyi, aŋgu äupiyi, “Ne aŋä qŋqaŋi, yäŋänäqŋqä yqänä
hinätaŋgi äqunäŋunä” ätukuwi. “Itaŋga ämaqä guä pmuateqä aŋä
iu miqä iqua, aŋä qŋqaŋä eeqänäŋä iuŋi, hiŋuä äqumbu tqäutaŋgä
äqunäŋunä. Iŋäqe ne qŋqaŋä äutäuquque, ämaqä aŋä yäpä yäŋgisaŋi
mäpmetaŋgä äqunäŋunä” ätukuwi.
24 Hiqäva-imäkqä aŋiutaŋä ämayukä-imaŋqä iquauqä naqä iqutä,
hiqäva-imäkqä naqä iquatänä, kukŋuä ii qätä äwipiyi, qu kŋuä kuapänä
indqänäpu, “Squä timäutŋqäwä?” ätŋguwi.
25 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu äwimeqe, tii ätukqe. “He qätä nyipiyä! Ämaqä
he guä äpmuatequwä iqua, täŋgaŋi qu hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iu
ätqäupu, qokä-apäkä iu näqŋqä ävätqäŋäuä” ätukqe.
26 I tquaŋga, ämayukä-imaŋqä iquauqä naqä iqutä, iqueqä ämaqä
iquatä äwäpu, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauŋi,
qeiqinyä ätuma äpkuwi. Qokä-apäkä iqua hikä ämepu, pizqä puäsqä
diŋqä zä wiŋgaŋgi, iqua iquauŋi, quvqä hui miwimäkqä da, qanyä ätuma
äpkuwi.

Kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, pemä ipu, kukŋuä ätukuwiŋqä

27 Iquau ätuma äppiyi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänäŋä iquauä hiŋuä
iqi äkitqätekuwi. Itaŋi hiqäva-imäkqä naqä iqu, iquau tiiŋä qe ätukqe.
28 “He ämaqeuŋi, Ämaqä iiŋä Iqueqä yoqe ätuäpu, näqŋqä mävqä
ipŋqe, ne pmua emäkqueqä. Iŋäqe he näqŋqä yqänä vätqätaŋgä, ämaqä
Jerusälemä pmeqä eeqänäŋi, heyaqä kukŋui qätä ae eyquwiqä. Ne Ämaqä
Ique pizqä äpäkkqueŋqe, he quaŋgä hiŋgi änanyuätquwiqä” ätukqe.
29 Iqu iiŋä tquaŋga, Pitä iqutä, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huizi iquatä, kukŋuä kimaŋi, tiiŋä ätukuwi.
“Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuitä, ämaqeuqä kukŋuitä, asänäŋä maeqä
eqaŋgaŋi, iŋi ne Goti Iqueqenä qänaknä yaŋqunä.
30 He Jisasi Iqueŋi, zä-huätatä äuepu, pizqä päsqaŋguwäŋga, atqä-
awäkauqä Goti Hanjuwä Iqu, Ique aŋgumä äyä ävauqumuatkqeqä.
31 Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu ätuma äyätä, Iqueqä hipa ämuaŋgisa, äyä
äpmuatekqeqä. Iŋi Iqu neyaqä hänaqä Ämänätqueqä-qu eä, aŋgumä
Inätmeqä-qu eä, äpmakqeqä. Ga e äpmeqetaŋi, Israitqä iqune, neqä
kŋui äkunmäknatuŋquä yätamäkqä äneyätä, neqä suqä quvqä huätä
mänatnämäuquätŋqä diŋqeyi.
32 Ne nätmatqä iiŋä timäuqaŋgi äqunani, awä ätätuŋqueqä. Itaŋga
Dŋä Äŋguä Iqu-pqe awä inä ätätqänä. Dŋä Äŋguä Iqueŋi, Goti Hanjuwä

Iqu, qokä-apäkä qätä äwiyäpu, qänaknä itqäŋuwä iquauŋi, ae ävqeqä” ätukuwi.
33 Ämaqä miqä iqua kukŋuä tä qätä äwipiyi, quwqä äwqe tnäŋä wiŋgaŋgi, iquauŋi pizqä päkpŋqä äwiŋgqe.
34 Iiŋä ipiyitaŋi, ämaqä miqä hŋqu pämä ätqäukqe. Iqueqä yoqe, Gämeliyoli ique. Iqu Parisi iutaŋä-qu eä, ämaqeu kukŋuä-suqeŋqä ämotqueqä ique. Iqueqä yoqe, qokä-apäki ävauqumuatmiŋuwi. Iqu pämä ätqäuqe, “Ämaqä tquauŋi, yäpaqä mäŋgisa wäŋqäpu pmapŋqä ätuma upiyä” ätukqe.
35 Qu yäpaqä mäŋgisa ae äwqaŋguwäŋga, Gämeliyoli iqu, ämaqä miqä huiziquau tii ätukqe. “Israitqä iquenyä, he ämaqä iiŋä iquau quvqä iwimäkpŋqä eŋgaŋgutqe, kŋuä äŋguänä ganä indqämbiyä.
36 Quväukuä kuapänä mäpäwqäŋga, Teutasi iqu ätimäuqe, ‘Nyi ämaqä naqä, yoqä-täŋunjqä’ tquaŋga, ämaqä 400, iquenyqä qänaknä ikuwiqä. Qua miqä iqua, ique pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä imiŋuwä iquauŋi, äpäsändqiyäwqatqaŋguwäŋga, iquauqä wäuŋui qui imäkŋgqeqä.
37 Iiŋä ätimäukqeuŋi, gapmanqä iqua ämaqeuqä yoqä meqaŋguwäŋgaŋi, Jutasi Galilisaŋä iqu ätimäuqe, ämaqä hŋqua qua miqä iquatä mäkä humbŋqä äwqä äwivauqumuatkqe. Iqueŋä-pqe, qu pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä imiŋuwä iquauŋi, äpäsändqiyäwqatkuwi.
38 Täŋgaŋi nyi he etqänä. He ämaqä tquauŋi, nätmatqä hui miwimäkqä ipu, hiŋuinä qumbiyä. Ii tiinjqä. Ne maqŋqe. Wäuŋuä tä, iquauqä kŋuä indqäŋqä duta timäuquti, ä Goti Hanjuwä Iqueqä duta timäuqutiyä? Qu quwqä kŋuä indqäŋqä duta imäkqaŋgpqe, qui imäknäŋqiyä.
39 Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiuä imäkqaŋgutqe, he a änä makiqätqä ipŋqäuä. Iiŋi, he Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä eŋqä-paŋä epŋqäuä” ätukqe.
Iŋgaŋi, naqä iqua, Gämeliyoli iqueä maŋi qänaknä ipu, tiiŋä ikuwi.
40 Qu ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau tääqä ätuätumapiyi, ämaqä hŋqua, iquau jävqä päkpŋqä ätukuwi. E imäkpiyitaŋi, qu iquauŋi, Jisasi Iqueä yoqe aŋgu matqä ipŋqä pmua imäkäpu, hiŋuinä äqunäwatkuwi.
41 Iŋgaŋi ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, ämaqä miqä iquau ävämaŋi, aquvänä ipu yäpaqä mäŋgisa äpäukuwi. Goti Hanjuwä Iqu, iqua Jisasi Iqueqä yoqä duta womba mapŋqä, hiŋuinä äquŋgqeŋqä aquvänä ikuwi.
42 Itaŋi hiunji ique-ique, qu hiqäva-imäkqä aŋiutä, ämaqä hŋquauqä aŋiutä, näqŋqä äväkämiŋuwi. Qu mävquatämäuqä ipu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä tiiŋä ätumiŋuwi. “Kraisi ne mineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäqueqä.”

6

Iqua, yätamäkqä vqä 7 iquau, atäuŋuä ikuwiŋqä

1 Iŋgaŋi ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, kuapänä timäutqätaŋguwäŋgaŋi, ämaqä kiŋä nämdaŋä, Grikä iquauqä aŋä-kukŋuä tqä iqua, ämaqä Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä tqä iquau, äkasuwä tiiŋä ätukuwi. “Hiunji ique-iqueŋi, he qokä-apäkä buayäŋqä äwa iqaŋguwä iquau, yätamäkqä äväpiyäŋgaŋi, nesaŋä apäqŋqä iuauŋi, mävqä itqäŋäuä” ätukuwi.

2 Iŋganŋi ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iqua, quuvqä heqiyqä eeqänäŋä iquau tääqä ätuätumapiyi, tiiŋä
ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiŋuinä äqunätanä buayinä
iwäsäumitatque, ii äŋguä hmanjqä.
3 Iŋi, tatqä-guäka iquenä, hiyaqä awä iqiŋi ämaqä suqä äŋguänäŋä iqä
7 iquau atäuŋuä ipiyä! Qu yoqä äŋguänä äqombu, Dŋä Äŋguä Iqu iquau
kuapänä munätanŋgi epu, ä näqŋqä äŋguä kuapä-täŋä iquauŋi, atäuŋuä
ipiyä. Iŋi ämaqä iqua, buayä iwäsäuqäpŋqäuä.
4 Iŋäqe ne neqä-neuäŋi, hea ique-ique Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
ätuätanä, qokä-apäkä iquau, Iqueqä kukŋui awä tquauŋqunä” ätukuwi.
5 Qu e tquanŋguwiŋqe, qokä-apäkä eeqänäŋi kiiŋä qe äwiŋgqe. Iŋi qu
Stipenä iqu, quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, Dŋä Äŋguä Iqu
kuapänä ämunätanŋgqä ique, atäuŋuä ikuwi. Iqutäŋi, qu Pilipä ique,
Plokolusi ique, Nikanolä ique, Timonä ique, Pamnasi ique, Nikolasi ique,
iquau atäuŋuä ikuwi. Nikolasi iqu Andiyokätanŋä eä, Israitqä iquautanŋä
hma etanŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Ique qänaknä iqä-qu qäŋganä ätimäukqe.
6 Qu iquau atäuŋuä ipiyi, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iquauqä hiŋuä iqi ätqätekuwi. Iŋganŋi ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iqua, qu wäuŋuä tä imäkpŋqä ätepu, hipa haqeqi äwiyäpu,
Naqä Iquenyqä tääqä ätkuwi.
7 Iŋganŋi Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui, im-imä äukqe. Itanŋi Jerusälemä
iuŋi, qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iqua, kuapänä ätimäukuwi. Hiqäva-
imäkqä iquautanŋä kuapänäŋä-pqe, quuvqä eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuiŋqä qänaknä ikuwi.

Qu Stipenä ique a äkiqätäpu, kukŋuä ämitkuwiŋqä

8 Goti Hanjuwä Iqu Stipenä iqueŋi, äŋguä iwimäkätä yäŋänäqŋqä
vqanŋgi, iqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä huitanŋä-huitanŋä di, qokä-
apäkä awä iqisa imäkmiŋqe.
9 Iŋganŋi ämaqä hŋqua, Stipenä iqutäŋi, kukŋuä mäkä eŋqä-pa
äunmiŋuwi. Ämaqä iiŋi, Israitqä iquauqä anŋä aquväqŋqä hŋquesanŋä
iquae. Anŋä iqueŋqe, “ämaqä qäŋganä wäuŋuä hiŋginä äwimiŋuwä
iquauqä anŋä aquväqŋqeqä” ätmiŋuwi. Anŋä iqueŋi, ämaqä anŋä-himqä
Sairinisanŋä iquatä, anŋä-himqä Aleksandiyatanŋä iquatä, itanŋga qua naqä
Silisiyatanŋä iquatä, qua naqä Eesiyatanŋä iquatä äpaquminŋuwi.
10 Kukŋuä mäkä i huŋganŋguwä-qe, Stipenä iqueŋi Dŋä Äŋguä Iqu
näqŋqä äŋguänäŋi vqanŋgi, qu iqueuä kukŋui mändi makittqiyqä imiŋuwi.
11 Iŋganŋi iqua, ämaqä hŋquau-mända kukŋuä zä tquanŋgä, iqua kukŋuä
quanŋgi, “Ne Stipenä iqu, Mosisi iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iquenyqätä,
kukŋuä quvqä tätqätanŋgi äwiyäŋunä” ätukuwi.
12 Iŋganŋi ämaqä, Stipenä iqutä äkasuwä ätŋguwä iqua, qu ämaqeuqätä,
ämaqä naqä iquauqätä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä, äwqe,
äwivauqumuatkuwi. Iŋi qu äupiyi, Stipenä ique a äkiqätäpu, ämaqä miqä
naqä eeqänäŋä iquauŋqä ätuma äukuwi.
13-14 Iqi ätimäupiyi, qu ämaqä quanŋgä-tqä hui ätuma pqanŋguwäŋga,
qu Stipenä iquenyqä tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä tqu, tiiŋä tqanŋgi äwiyäŋunä.
‘Ämaqä Jisasi Nasäretqätanŋä Iqu, anŋä tqueŋi qui imäkätä, suqä Mosisi
iqu hiŋuiqänä änätapkqeuŋi, hui-mända iwäsäuniqeqä.’ Iqu iiŋä ätqa
äpätŋqe, hiqäva-imäkqä anŋiuŋqätä, neqä kukŋuä-suqeŋqätä, kukŋuä
quvqä ätätŋqeqä” ätukuwi.

15 I tqaŋguwäŋga, ämaqä iqi äpmapiyä iqua, qu eeqänäŋi, Stipenä
ique hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunäpiyi, iqueqä hipeŋuä iuŋi, eŋätqä hŋqueqä
hipeŋuä eŋqä-pa äquŋguwi.

7

Stipenä iqu, ique kukŋuä ämitkuwä iquau, kima ätukqeŋqä

1 Iŋganı hiqäva-imäkqä naqä iqu, Stipenä ique yatŋqä tii äwikqe. "Ii
naqä-qakuätanä, quaŋgätanä?"
2-3 Iqu e tquaŋga, Stipenä iqu, "Tatqä-guäkendä apiqukuendä, qätä
nyipiyä" ätukqe. "Neyaqä awiqu Aprähamä iqu, aŋä-himqä Harenä iuŋqä
mäwqä, qua Mesäpotemiya iu yqänä pmetaŋga, Goti We-huŋqä Kuapä-
täŋä Iqu, ique äwimetä, 'Si tqä qua täutä, tqä näueqä täutä ävämetnä,
qua Nyi ämäktquamqä duŋqä uvä' ätukqeqä.
4 Iŋganı Aprähamä iqu, Kaländiya iquauqä qua iu ävämanı, iqu äwätä
aŋä-himqä Harenä iu äpmakqeqä. Iqisanı, iqueqä kaniqu äpäkoŋganga,
Goti Hanjuwä Iqu ique qua he äpmeŋuwä täuŋqä ändowatkqeqä.
5 Iqu täqi timäuqaŋga, qua näweqä metŋqe, Goti Hanjuwä Iqu qua
hui mävqä itä, 'Qänakndanı Nyi qua tä tqätä, tqä taqä-tawäkauqätä
hetapmniŋqeqä,' ätukqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iqu ymeqä
maeqä pmetaŋga, kukŋuä iiŋi, iŋga ätukqeqä.
6 Itaŋga iqueŋi, tiiŋä-pqä inä ätukqeqä. 'Tqä taqä-tawäka epqä iqua,
qu äwäpu, qua ämaqä hŋquauä-täŋä iqi pmapnuwiqä. Ämaqä iqiŋä
iqua, iquauŋi, quwqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-qua pmapŋqä iwimäkäpu,
quvqä itqueqäpnuwiqä. Inyänä wimetqätaŋguti, quväukuä 400 e pmetp-
nuwiqä.
7 Qänakndanı ämaqä suqä quvqä e itquamipqä iquauŋi, Nyi haŋä-iqä
wimniqeqä. Iŋganı tqä taqä-tawäka iqua, qua iuŋi ävämapiyi, täqinyqä
äpäpu, Nyaqä yoqe, haqeqä ämamäupu, pmapnuwiqä' ätukqeqä.
8 Iiŋä ätuäqetanı, tiiŋä ätukqeqä. 'Nyi kukŋuä ätätmä eqäqä tä, i
witäniŋqä, Nyi si suqä huiwä häuä ktäuqe ktapmqänä.' Aprähamä iqu
näqŋqä iiŋä ämeqe, apäki Aisakä ique ämikqeuŋi, hiunji 8 päwqaŋga,
ymeqä iqueqä huiwi häuä äktäukqeqä. Iŋi Aisakä iqu, Jekopä iqueŋi asänä
imäkkqeqä. Itaŋi Jekopä iqu neyaqä awäka 12 iquauŋi, asänä imäkkqeqä.
9-10 Jekopä iqueqä ymeqä iqua, qu käŋgua Josepä iquenyqä wiuŋqä
ipu, ique, ämaqä huiziquau, mbqä mapŋqä vqaŋguwäŋga, iqu Isipä iuŋi,
wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-qu äpmamiŋqeqä. Iŋganı Goti Hanjuwä Iqu,
iqutä anä äpme, haŋä-iqä eeqänäŋi huätä ämätnämäutä, yätamäkqä
äwiminqeqä. Iqu ique näqŋqä äŋguänäŋi vqaŋgi, ämiqä naqä Isipä
iutaŋä iqu, iquenyqä wiŋganŋgi, ique atäuŋuä äwikqeqä. Iqu Isipä iu
ämaqä naqä äpmetä, ämiqä naqä iqueqä nätmatqä eeqänäŋä aŋä iuŋä-
pqe, ämiminqeqä.
11 Qänakndanı qua eeqänäŋä Isipä iuŋitä, Kenanä-pqä iuŋitä, buayä
dä naqänäŋä timäuqaŋgi, ämaqä-pqe haŋä-iqä naqä meqaŋguwäŋga,
neyaqä atqä-awäka-pqe, buayä mämoqumueqä imiŋuwiqä.
12 Iŋganı Jekopä iqu, 'Kuä-witqä Isipä du äwinä' tqaŋgä äwiyäqe, iqu
neyaqä awäkauŋi, Isipä iuŋqe kiŋganäŋi ändowatkqeqä.
13 Qu aŋguŋi Isipä iuŋqä uwqaŋguwäŋganı, Josepä iqu qutaqauŋi,
'Nyi Josepä iqunjqä' ätukqeqä. Ämaqä miqä naqä iqu, Josepä iqueqä
kanmqätä, kutaqä-käŋguäkauŋqätäŋi, iŋganä näqŋqä ekqeqä.

14 Iŋganŋi Josepä iqu, kaniquenyqä kukŋuä ändowatätä, iqu iqueqä
ämaqä iquatä, Isipä iu anä pmapŋqä itumakqe. Qokä-apäkä eeqänäŋi,
75 äwokuwiqä.
15 Iŋganŋi Jekopä iqu, Isipäŋqä e äquveqäkqe, qänakndanŋi
äpäkoŋgqeqä. Itanga neyaqä awiqukua-pqe, inä äpäkoŋguwiqä.
16 Iquauqä huiwi, anä-himqä Sekemäŋqä aŋgu äma äpäpu, qua
äptekuwiqä. Ämaqä qua ptŋqä Sekemä iuŋi, hiŋuiqänäŋi Aprähamä iqu,
Hamo iqueqä ymeqä iquau mbqä ikqeqä.
17 Nätmatqä tä, Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä ique qäŋgiŋga ätukqä-
pa timäutŋqä itqätaŋga, Isipä iuŋi, ämaqä Israitqä iqua kuapänä
eqiyämaŋguwiqä.
18 Iŋganŋi, ämiqä naqä, Josepä iquenyqä maqŋqä hŋqu, Isipä iu
äpmakqeqä.
19 Iqu neyaqä atqä-awäkau quaŋgä eŋqä-paŋä imäkätä, suqä quvqä
itquetä, yäŋänäqŋqä tquaŋgi, iqua ymeqä däŋä iquauŋi, yäpaqä mäŋgisa
äpäkombŋqä ämatnämäumiŋuwiqä.
20 Hea iŋganŋi, Mosisi iqueqä känai, ique ämikqeqä. Goti Hanjuwä Iqu,
‘ymeqä tqu äŋguiqä’ kŋuä äwikqeqä. Qu iqueŋi, qaŋuä hŋquaqui-hŋque
päwqaŋganŋqä, kaniqueqä anä iuŋi, äŋguänäŋä ämimiŋuwiqä.
21 Qänakŋi, qu yäpaqäŋgisa matnämäuqaŋguwäŋga, ämiqä naqä
iqueqä meqi ämetä, iqueŋi iiyqä ymeqä eŋqä-pa ämimiŋqeqä. 22 Isipä
pmeqä iqua, iquauä näqŋqä eeqänäŋi ique ämotqueqaŋguwäŋga, iqu
naqä-qu eätä, kukŋuä äŋguänäŋä tqä-qu eätä, wäuŋuä yäŋänäqŋqä
imäkqä-qu ekqeqä.
23 Iqueqä quväukui 40 ae äpäwqaŋganŋi, iqu, iqueqä käyämaqä Israitqä
iquauŋqä kŋuä indqänätä, hiŋuä qunätŋqä äukqeqä.
24 Iqu äwäqe, ämaqä Isipätanä hŋqu, Israitqä hŋque quvqä it-
quetqätaŋgi äqunäqe, Israitqä ique yätamäkqä ävätä, Isipä pmeqä ique
quvqä kima ävätä, pizqä äpäkkqeqä.
25 Iqu e imäkätäqäŋganŋi, kŋuä tiiŋä äwimiŋqeqä. ‘Israitqä iqua
nyinyqe, näqŋqä tiiŋä mapŋqäuä. “Goti Hanjuwä Iqu Mosisi iquesa, ne
änewewqatäŋqiyä.” ’ Iŋäqe qu iiŋqe, maqŋqä emiŋuwiqä.
26 Hiunji awiŋganŋi, iqu Israitqä hŋquaqu mäkä hunätqätaŋginyä
äqunäqe, iquaqu äwqä naqä-hŋqunä nyiyŋqä itamäkätŋqä äwinyätä, ‘Äi,
suŋqä mäkä hunätqäŋinyqä? Qeŋgueŋgiyqä’ ätukqeqä.
27 I tquaŋga, huizique quvqä itquamiŋqä iqu, Mosisi ique
ävqutäwqatätä, ‘Si, ne ämineyätnä, jänä inemäktŋqeŋqe, tqu äktqäwä?
28 Huäqiŋi si ämaqä Isipä pmeqä ique äpäkŋä-pa, täŋganŋi nyi-pqe pizqä
bäktŋqätanä?’ ätukqeqä.
29 Ii tquaŋgqeŋqe, Mosisi iqu Isipä äväma, qua Mitiyanäŋqä zä äwäqe,
qua huitanä-qu eä, iqi äpmamiŋqeqä. Iqu iqi äpme, ymeqä qokä hŋquaqu
eämakqeqä.
30 Iŋganŋi quväukuä 40 ae äpäwqaŋga, eŋätqä hŋqu, Mosisi ique
wimetŋqä äquvepätä, anä avqŋqä imä, qoqoŋä Sänai iuŋi, zä wäŋqä
hmbiyqä äpa iuta, tä hänaqä sätqätaŋgqä yäpä iŋgisa äpmakqeqä.
31 Mosisi iqu hiŋuä iiŋä äqunäqe, kŋuä kuapänä indqäŋgqeqä. Iqu
hiŋuä äŋguänä qunmätä qäqiqi päwqaŋga, Goti Hanjuwä Naqä Iqu,
iqueŋi tiiŋä ätukqeqä.
32 ‘Nyi tqä tawäka, Aprähamä iqueqä, Aisakä iqueqä, ä Jekopä iqueqä,
Goti Hanjuwä Iqunjqä.’ I tquaŋga, Mosisi iqu yäuŋuä-yäuŋuä itä, hiŋuä
quŋqäŋqe zä äwiŋgqeqä.

33 Iqu i imäkqaŋga, Naqä Iqu tii ätukqeqä. ‘Qua si pämä ätqäuŋiŋi, ii
Ŋqeqä. Iiŋiŋqe, si tqä yukä ämuasmäŋi huätä hiquveyä.
34 Nyaqä ämaqä iqua, Isipä iuŋi, haŋä-iqä ämepu tääqä dqaŋguwi,
Nyi hiŋuä äqunätmä, qätä ae äwiyäŋänä. Iiŋä etaŋgi, Nyi, Isipä pmeqä
iquauqä hipa iuta, aŋgu itmamqä äpqänä. Täŋgaŋi si Isipäŋqä aŋgu utŋqä
äkndowatqänä,’ ätukqeqä.
35 Mosisi iqueŋi, Israitqä iqua kiŋganäŋi hŋgisanä itquepu, ‘Si
ne ämineyätnä jänä inemäktŋqeŋqe, tqu äktqäwä?’ ätukuwä-qeŋä-
qe, Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi, iquau ämitä, aŋgumä ätuma päniŋqä
ändowatkqeqä. Eŋätqä, zä wäŋqä iu ätqäukqä iqu, Mosisi iqu wäuŋuä
imäkätŋqä yätamäkqä vquätŋqä, Iqu ändowatkqeqä.
36 Isipä iutä, eqä-pŋä häŋesqä iutä, aŋä avqŋqä iutä, Mosisi iqu
wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä ämaqä mimäkqänäŋä di imäkätä, ämaqä iquau
ämitimäukqeqä. Aŋä avqŋqä iuŋi, qu quväukuä 40 äpmamiŋuwiqä.
37 Ämaqä iiŋä iqunä, Israitqä iquau tii ätukqe. ‘Ämaqä hiŋuä-tqä nyi
eŋqä-paŋä-qu hiätŋqeŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, hiqä hita-hiŋgua hŋque,
atäuŋuä väniqeqä.’
38 Itaŋga neyaqä atqä-awäkiqua, aŋä avqŋqä iuŋi, aquvä äqämbu
pmetaŋguwäŋgaŋi, Mosisi iiŋä iqunä iquatä anä äpmamiŋuwiqä. Ga
qoqoŋä Sänai yätuŋi, iqutä, eŋätqä hŋqutä, kukŋuä ätkiyiqä. Goti
Hanjuwä Iqueuä kukŋuä häŋä-pmeqä-täŋi ämakqe, ne awä änatqa
pqäpnuwäŋqä ämakqeqä.
39-40 Iqueŋi neyaqä awäkiqua, qätä wiyqäŋqä mäwiŋqä itä, hŋgisanä
itquepu, Isipä iuŋqä aŋgu upŋqä kiiŋä äwinyätä, Aronä ique tiiŋä
ätukuwiqä. ‘Ne maqŋqeqä. Mosisi, ne Isipä du inetmakqä iqueŋi, squä
wimequtiyä? Iŋi hiŋuiqä nemepu, hänaqä duta näquatäupŋqä, si, nenyqä
goti hŋqua imäkiyä’ ätukuwiqä.
41 Iŋgaŋi qu golqä hui ämepu, goti quaŋgä bulumäka meqä eŋqä-paŋä
hŋque imäkäpu, iquenyqä hiqäva äqiyäpiyitaŋi, goti iquauqä hipaetä
imäkkuwiŋqä aquvänä imiŋuwiqä. 42 Iiŋiŋqe Goti Hanjuwä Iqu, iqua
mäptqä iquenyqätä, qaŋuä iquenyqätä, qätäqueqä iquauŋqätä, aquvänä
ipu, qoŋä qäyä woktäpŋqänä tuwä äwiyätä, hiŋuinä äquŋgqeqä. Ii
ätimäukqeŋqe, hiŋuä-tqä iquauqä bukä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui
tiiŋä äqänänä.

‘Israitqä iquenä, he aŋä avqŋqä du, quväukuä 40 äpmapiyäŋgaŋi, he bulumäka, sipsipqä, meme, tä ikepu, hiqäva äqämiŋuwi, Nyinyqä äyä äqämiŋuwätanä? Ii oeyqä.

43 *He goti quaŋgä iquaquinyqä qoŋä woktäupŋqe, Molekä iquenyqä namnä aŋä ämätäpu, Repanä iquenyqä qätäqueqä eŋqä-paŋä ktqä imäkkuwiqä. Nätmatqä iquaquiŋi, he qäsä äma ikämiŋuwiqä. Iiŋä iqaŋguwiŋqe, Nyi Bapilonä-täŋä iŋgisaŋqä huätä hendowatmniqeqä,’** äqänänä” ätukqe.
44 “Neqä awäkiqua, qu aŋä avqŋqä iu äpmapiyäŋgaŋi, Goti Hanjuwä
Iqueqä namnä aŋä kuiŋä-täŋä äpmamiŋuwiqä. Namnä aŋä iqueŋi,
Goti Hanjuwä Iqu iquauŋi, kukŋuä naqä-qakui äwimiŋqeqä. Qu aŋä
ique ämätäpiyäŋgaŋi, nätmatqä eeqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu, Mosisi ique
ämotquakqä-pa imäkmiŋuwiqä.
45 Qänakndaŋi iquauqä ymeqä iqua, aŋä iqueŋi ämapiyi, qu Josuwa
iqutä, ämaqä hŋquauä qua mapŋqä qäsä äma äpkuwiqä. Iŋgaŋi Goti

* **7:43** Amosi 5:25-27

Hanjuwä Iqu, ämaqä qua iu äpmamiŋuwä iquau huätä väqiyqaŋga, qu aŋi ii ämätkuwi, ämiqä naqä Dewiti iqu äpmetäqäŋgaŋqä ämimiŋuwiqä.
46 Dewiti iqu, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋä iwimäkätqätaŋgqeŋqä, iqu Iqueŋi, ‘Jekopä iqueqä Goti Hanjuwä Iquki, nyi Sinyqä aŋä äŋguänäŋä hŋqu mätmqänä, hiŋuinä ŋqänyä,’ ätukqeqä.
47 Dewiti iqu iiŋä ätukqä-qe, Solomonä iqu-mända Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋi, qe ämätkqeqä.
48 Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä iqua aŋä ämätpqä iuŋi, Goti Haqä Yätutaŋä Naqä Iqu mäpmeqä yänä. Ii hiŋuä-tqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äqäkqä-paŋiqä.
49 *‘Ämaqä naqä iqua, zä-hawä iu quamä äpmeŋuwä-pa, Nyaqä zä-hawi, qäukuiqä. Itaŋga quae, Ŋqä yuki qutati haqeqi äumä äpmeŋänä. He Nyinyqä aŋi, äkitaŋi mätpŋqäwä? Ŋqä aŋä hapä pmeqäŋqe, äŋgi mätnänä?*
50 *Nätmatqä eeqänäŋi Nyaqä hipaetänä imäkkqeqä,’*† ätätä äqänänä” ätukqe.
51 Iŋganı Stipenä iqu, ämaqä miqä naqä iquauŋi, tiiŋi inä ätukqe. “He ämaqä hŋgisanä iquenjqä. He Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipu, Iqueqä kukŋui qätä mäwiyqä iquenjqä. Ii tiinjqä. Hiqä tawäkiqua hiŋuiqänä imäkmiŋuwä-pa, he Dŋä Äŋguä Iqueŋi, hea ique-ique hŋgisanä itquetqäŋuwiqä.
52 Hiqä tawäkiqua, hiŋuä-tqä hiŋuiqänä äpmamiŋuwä iquauŋi, eeqäpnä quvqä iwimäkmiŋuwiqä. Itaŋga ‘Ämaqä Jänänäŋä Iqä Iqu, äpäniqeqä’ ätmiŋuwä iquauŋä-pqe, qu pizqä äyä äpäkkuwiqä. Iŋi Ämaqä Jänänäŋä Iquenyqe, he täkqä ämaepu, pizqä ae äpäkkuwiqä.
53 He Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋuä-suqe, eŋätqä iquauqä hipa iutaŋi, ae qäyä ämakuwäŋqä, qänaknäŋi miqä itqäŋuwenjqä” ätukqe.

Qu Stipenä ique, hikä äpäkkuwiŋqä

54 I tquaŋgi äwipiyi, ämaqä miqä naqä eeqänäŋä iqua, iquenyqä äwqä quvqä äwinyätä, hiquaŋi maŋgtäsqukuä ämäukuwi.
55 Ii iqaŋguwäŋga, Dŋä Äŋguä Iqu Stipenä iqueŋi kuapänä muŋgaŋga, iqu hiŋui, qäukuä haqä yätu ämäqunäqe, nätmatqä, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä motqueqä witaŋgqätä, Jisasi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuaŋgisa tqäutaŋgqätä äquŋgqe.
56 I äqunäqe, “Hiŋuä qumbiyä! Nyi qäukuä qŋqaŋä äutänätaŋgqätä, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuaŋgisa tqäutaŋgqätä, hiŋuä äqunäŋänä” ätukqe.
57 I tquaŋga, iqua maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu, qätä a äpmuäknäpu, pämä ätqäupu maqänä äupiyi, Stipenä ique a äkiqätkuwi.
58 Ique a äkiqätpiyi, aŋä-himqä yäpaqä mäŋgisa ätuma äpäwäpu, hikä pizqä äpäkkuwi. Qu iiŋi mimäkqäŋga, ämaqä häŋäŋgatqä quaŋgä ätukuwä iqua, iquauqä gquä quäuqe äquvätäpu, hikŋä hŋqueqä yukä-täŋä qäqiqi ekuwi. Iqueqä yoqe, Soli ique.
59 Qu Stipenä ique hikä pizqä päsätqätaŋguwäŋga, iqu tääqä ätätä, “Ŋqä Naqä Jisasi Iquki, ŋqä quuvqe indmayä” ätukqe.
60 I ätuäqetaŋi, iqu qoŋä äuktäutä, tääqä yäŋänäqŋqä, “Naqä Iquki, Si iquauqä suqä quvqeŋqe, kima mävqä panä!” ätukqe. E ätuäqetaŋi, äpäkoŋgqe.

---

† **7:50** Asayä 66:1-2

Qu Stipenä ique suqä tä iwimäkqaŋguwäŋgaŋi, Soli iqu, “Qäyunä äyä imäkqäuä” kŋuä äwikqe.‡

8

Soli iqu, quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätŋqä ipäqäkqeŋqä

1 Hiunji Stipenä ique äpäkkuwäŋgaŋi, Jerusälemä iuŋi, ämaqä, Naqä
Iqueqä yoqeu aquväqŋqä iquau, quvqä itquapŋqä ipäqäkuwi. Quvqä e
iwitqueqa uwqaŋguwäŋga, qu eeqäpnä, qua Jutiya iuŋqätä, qua Sämaliya
iuŋqätä, zä im-imä äwekuwi. Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iquanä zä mäwqä ikuwi.
2 Qu Stipenä ique pizqä päsqaŋguwäŋga, ämaqä suqä Goti Hanjuwä Iqu
äwinyätaŋgqä iunä qänaknä iqä hŋqua, iqueä huiwi qua äptepiyi, kŋuä
naqänäŋä äqäkuwi.
3 Iŋäqe Soli iqu, ämaqä, Naqä Iqueqä yoqeu aquväqŋqä iquauŋi,
quvqä itquetŋqä ipäqäkqe. Iqu iquauqä aŋä eeqänäŋä iu äwimayäkitä,
yäpä iŋgisa äwätä, qokä iquautä, apäkä iuautä, eyqiyäma äwätä, guä
äkiqiyämiŋqe.

Qu, Sämaliya iu kukŋuä awä ätumiŋuwiŋqä

4 Qokä-apäkä zä äwekuwä iqua, kukŋuä äŋguänäŋi awä ätuäkämiŋuwi.
5 Iquautaŋä Pilipä iqu, aŋä-himqä Sämaliya iuŋqä äwiqe, Kraisi
Iquenyqä kukŋuä äŋgui, iqi awä ätumiŋqe.
6 Qokä-apäkä kuapänäŋi, qu Pilipä iqueuä kukŋuä qätä äwiyäpu, iqu
nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di imäkqaŋgi äqumbiyiŋqe, iqueuä
kukŋui, qätä äŋguänä äwipu äpmamiŋuwi.
7 Ii tiinji. Dŋä quvqä kuapänäŋä iqua, ämaqä iuta zääqä ätäpu
ävämeqauŋgua, ämaqä yäŋä-a quvqä iquatä, yukä quvqä iquatä, äŋguä
qe imäŋguwi.
8 E imäŋgaŋgä äqumbiyi, ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, aquvänä qe ikuwi.
9 Aŋä-himqä iuŋi, ämaqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Saimonä
ique. Pilipä iqu matimäuqäŋgaŋi, iqu paaqä huitaŋä-huitaŋä imäkätä,
Sämaliya pmeqe yäuŋuä ipŋqä iwimäkätä, “Nyi ämaqä naqunjqä”
ätmiŋqe.
10 E imäkätqätaŋgqeŋqä, ämaqä naqä iquatä, ämaqä hiŋgiŋqä iquatä,
qu, “Ämaqä tqu, Goti Iqueuä yäŋänäqŋqeqä” ätnäpu, iqueqä kukŋui qätä
äŋguänä äwimiŋuwi.
11 Iqu paaqä hŋgaŋqä imäkqa wätqätaŋgqeŋqe, qu iiŋä imiŋuwi.
12 Pilipä iqu, kukŋuä äŋguä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋqätä, Jisasi
Kraisi Iqueuä yoqeuŋqätä, awä tuätqätaŋgqeŋqä, qokä-apäkä qäsäŋi, qu
‘naqä-qakuiqä’ kŋuä indqämbiyi, quuvqä eqiyäpu, asŋä ämakuwi.
13 Itaŋga Saimonä iqu-pqe, “Naqä-qakuiqä” kŋuä indqänäqe, asŋä
ämetä, Pilipä iqutä qaŋä anä ikämiŋiyi. E ikisiyäŋgaŋi, Pilipä iqu
nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋä imäkqaŋgi äqunäqe,
iqu yäuŋuä iminqe.
14 Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä, Jerusälemä
iu yqänä äpmamiŋuwä iqua, “Sämaliya pmeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueuä
kukŋui ae ämeqäuä” tqaŋgä äwipiyi, qu Pitä iquesä, Jonä iquesä, iquau
wimayŋqä ändowatkuwi.

‡ **7:60** Kukŋuä tque, 8:1 iquesaŋiyi. Näqŋqä-täŋä iqua, ii 7:60 qäsä etaŋgqeŋqe, ii äŋguänäŋiqä indqänätqäŋä.

15-16 Sämaliya pmeqä iqua, Jisasi Iqueuä yoqeta asŋä meqaŋguwäŋga,
Dŋä Äŋguä Iqu mäwimeqä yqänä etaŋgi, Pitä iqutä, Jonä iqutä ätimäyi,
Dŋä Äŋguä Iqu iquau munätŋqä, Goti Hanjuwä Ique tääqä ätukiyi.
17 Iquaqu tääqä äsuiyi, hipae ämaqä iquauqä nyuäŋä haqeqä
hiqaŋgiyäŋga, Dŋä Äŋguä Iqu iquau qe äwimakqe.
18 Saimonä iqu, iquaqu i iqaŋginyä, ämaqä Dŋä Äŋguä Ique äyä
meqaŋgä äqunäqe, iqu iquaqui mbqä wimätä ikqe.
19 Iqu iiŋä itä, tiiŋä qe ätukqe. “Nyi ämaqä hŋque hipae haqeqä
eqaŋga, iqu Dŋä Äŋguä Ique meniqä diŋqe, qe yäŋänäqŋqä tä, nyi-pqe
inä dapinyqä” ätukqe.
20 I tquaŋga, Pitä iqu kimaŋi, “ ‘Nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu ävätŋqe,
nyi mbqä imqänä’ kŋuä äkiyqetaŋi, tqä mbqetä, tqä-täuätä, qui anä
imäknyiyŋqinyqä” ätukqe.
21 “Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, tqä kŋuä indqäŋqe, jänä hma
etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä ne imäkätuŋqueuŋi, si anä
mäpmeqänäŋiqä.
22 Tqä kŋui äkunmäknätnä, suqä quvqä tqueŋi, ävquatämäutnä, Naqä
Iqueuä yätamäkqeŋqä yatŋqä wiyä! Si ii imäkŋi, Iqu tqä kŋuä indqäŋqä
quvqe, huätä makmäuŋqutiyä, mämakmäuqä yäŋqutiyä?
23 Si yäŋänäqŋqeŋqä hiŋuä aowä qänätqätaŋgnä äkqänmä, ii äktqänä.
Suqä ii, marasinqä quvqä eŋqä-pa, saqä kŋuä indqäŋqe qui ikimäkätqänä.
Suqä quvqe, guä eŋqä-pa kikiqäyäutaŋgi äkqänäŋänä” ätukqe.
24 I tquaŋga, Saimonä iqu kimaŋi, “Nätmatqä qe ändqiyi mänyimeqä
yätŋqe, Goti Hanjuwä Iqu haŋuä nyimäkätŋqä, tääqä suinyqä” ätukqe.
25 Iŋgaŋi ämaqä kukŋuä awä siyŋqä ändowatkqä iquaqu, Pitä iqutä,
Jonä iqutä, nätmatqä hiŋuä äqunmiŋiyiŋqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuiŋqätä, awä qäpu äsuiyi, iquaqu Jerusälemäŋqä aŋgi wiyŋqä
ävämakiyi. Qaŋä äwäsiyäŋgaŋi, Sämaliya pmeqä iuqä aŋä-himqä
kuapänäŋä iuŋi, kukŋuä äŋgui awä ätqäumiŋiyi.

Pilipä iqu, ämaqä Aprikataŋä hŋque, kukŋuä awä ätukqeŋqä

26 Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu, Pilipä ique tiiŋä ätukqe. “Si
pämä ätqäutnä, Sämaliyataŋä mäwqä iŋgisaŋqä äwitnä, hänaqä
Jerusälemätaŋi, aŋä-himqä Gasa buŋqä änyeaqŋqeu ätimäutnä
quveqäyä!” ätukqe. Hänaqä iqu, qua aväqŋqä-täŋä iu änyeaqenä.
27 I tquaŋga, Pilipä iqu pämä ätqäutä qe äukqe. Hänaqä iqi ätimäuqe,
iqu Itopiya pmeqä ämaqä naqä hŋque äquŋgqe. Ämaqä iqu apäkä Itopiya
iu miqä naqä iiyqä wäuŋuä miqetaŋä ique. Ämaqä iu pmeqe, quwqä
apäkä naqä iinyqe, “Ii kandisiyqä” ätmiŋuwi. Ämaqä tqu ya äyäŋqä-qu
eä, iiyqä mbqä eeqänäŋi miqä ique. Iŋgaŋi iqu Goti Hanjuwä Ique qoŋä
äwoktäutä, Iqueqä yoqä haqeqä mamäutŋqä Jerusälemäŋqä äpkqe.
28 Jerusälemä iu ae äpmeqetaŋi, aŋgu wätŋqä imäknätä, iqueqä kalisi
haqeqi äpme, hiŋuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, a täuqämanmiŋqe.
29 Iŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqu Pilipä iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Si kalisi-täŋä qäqiqi
äwätnä, qaŋä anä winyqä.”
30 I tquaŋga, Pilipä iqu, iqu-täŋä qäqi maqänä äwäqe, ämaqä iqu, hiŋuä-
tqä Asayä iqu bukä äqäkqe, a täutqätaŋgi äwiyäqe, “Kukŋuä iuŋi kiqä
quatiŋqe, si näqŋqä ae ämenyä, ä mämeqä inyä?” ätukqe.
31 Ga, ämaqä iqu kimaŋi, “Ämaqä hma eätqe, kukŋuä quatiŋqe, nyi
näqŋqä äänä himqäwä? Si äyapätnä, kalisi täu, nyitä quamä anä äpmeyä”
ätukqe.

32 Iqu bukä a ätäukqä iuŋi, tiiŋä tnätaŋgiyi.
"Sipsipqä äpäkpŋqä ätuma äwquwä-paŋi, qu iqueŋi, asä iiŋä ätuma äukuwi. Itaŋga sipsipqä meqä kiqä ae, ätävätqätaŋguwäŋga zäääqä matqä iqäqä-pa, iqu kukŋuä matqä e ikqe.
33 *Qu iqueŋi, mändi äkittqiyäpu, kukŋui qäyunä mämitqä ikuwi. Iqu ymeqä maeqäŋga aaŋqä imäkqaŋguwitaŋi, iqueqä kaqä-kawäkauŋqe, matqä ipnuwiqä"** ätä äyä äqänänä.
34 Ämaqä iqu kukŋuä tä a qäpu ätäuqe, Pilipä ique tiiŋä ätukqe. "Nyi yatŋqä äkiyqänä. Ämaqä hiŋuä-tqä iqu, tquenyqä ätkqäwä? Iqueqä-kiuäŋqä ätkqätanä, hŋquenyqä ätkqätanä?"
35 Itaŋi, Pilipä iqu, Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋguiŋqä awä ätukqe. Iqu kukŋuä, ämaqä iqu a ae ätäukqä quatiŋqä ganä ätuäqe, kukŋuä huiziŋqä-pqä inä ätukqe.
36-37 Iquaqu hänaqeu äwqinjaqänyiyi, eqä hŋque ätimäyi, ämaqä iqu, "Hiŋuä qunyä! Eqä täqinjqä. Nyi asŋi, ämamqätanä, mämeqä imqätanä?" ätukqe.†
38 I ätuäqetaŋi, iqu kalisi miqä iqueŋi, "Si hosi eyqiyämetnä, iqi pmetŋqä imäkiyä" ätukqe. Iŋgaŋi Pilipä iqutä, ämaqä iqutä, eqä buŋqä äwäyi, ämaqä iqueŋi, Pilipä iqu asŋä qe äqäkqe.
39 Iquaqu eqä mämdaŋi äyapätqätaŋgiyäŋga, Naqä Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, Pilipä iqueŋi, maqänä ätuma äwekqe. Ämaqä iqu aquvänä itä, iqueqä hänaqeu äwäqe, iqueŋi aŋgumä hiŋuä mäquŋquä ikqe.
40 Iŋgaŋi Pilipä iqu, "Tä nyi aŋä-himqä Asändotä iu ätqäuäŋänä" kŋuä ämakqe. Iqisaŋi, iqu aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋguänäŋi, awä ätuäkämiŋqe. Iqu awä e ätquaŋi, aŋä-himqä Sisariya du ätuäqitimäukqe.

9

Soli iqu kŋuä äkunmänkätä, quuvqä eqäkqeŋqä

1 Iŋgaŋi Soli iqu Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätä pizqä päsätŋqä kukŋuä yäŋänäqŋqä yqänä ätmiŋqe.
2 Itaŋi, iqu hiqäva-imäkqä naqä iquenyqä äwäqe, "Si, Israitqä, aŋä-himqä Dämaskasi iu pmeqä iquauqä, aŋä aquväqŋqä iu miqä naqä iquenyqä, pipa äqiyätnä dapiyä" ätukqe. Iqu iiŋä tquaŋga, iqu pipa iuŋi, kukŋui tiiŋä äqiyätä äwikqe. "Soli iqu, qokä-pqä apäkä-pqä Jisasi Iqueqä hänaqä iu wätqätaŋguwä iquau ämoqumuetäqe, guä äkiqiyäutä, Jerusälemäŋqä ätuma päniqeqä" ätätä äqäkqe.
3 Iŋgaŋi Soli iqu, Jerusälemä iu äväma äwäqe, Dämaskasi iu timäutŋqä qäqi wätqätaŋga, maqänäŋi qäukuä haqä yätutaŋä we-huŋqe, nyuauä eŋqä-paŋi, ique äwimakqe.
4 Wimeqaŋga, iqu qua iqi äpäknäqe, ämaqä hŋqueqä maŋitaŋi, "Soli iquki, Soli iquki, si Nyi suŋqä qui nyimäkätqäŋinyä?" tquaŋgi äwikqe.
5 Iiŋä äwiyäqe, "Naqä Iquki, Si Tqukikä?" tquaŋga, kimaŋi, "Nyi Jisasi Iqunjqä. Ämaqä si qui imäkätqäŋi, ii Nyinjqä" ätukqe.
6 "Iŋäqe si pämä ätqäutnä, aŋä-himqä yäpä iŋgisa paquvä! Iqiŋi nätmatqä si imäktŋiŋqe, ämaqä hŋqu si awä ktäŋqiyä" ätukqe.

---

* **8:33** Asayä 53:7-8 † **8:36-37** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä. Pilipä iqu kimaŋi, "Si quuvqe, hämänänäŋä eqiŋi, asŋi iuta matŋqinyä" ätukqe. Iŋi ämaqä iqu, "Nyi, Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iqueyqe, quuvqä eqiyätqäŋänä" ätukqe.

7 Ämaqä, Soli iqutä anä äumiŋuwä iqua, qu ämaqä-que, hiŋuä
mäquŋquä maŋinä tqaŋgi äwipiyi, kukŋuä matqä ätqäumiŋuwi.
8 Iŋgaŋi Soli iqu ivatuwänäqe, hiŋuä äqänäqä-qe, iqueqä hiŋui hea
äwäkqe. Iiŋä wimeqaŋga, qu ique Dämaskasi iuŋqä, a qe ämäusqäŋga
äukuwi.
9 Iqiŋi, iqueqä hiŋui hea yqänä witaŋgi, iqu buayätä, eqätä, maŋqä,
hiunji hŋquaqui-hŋque äpmamiŋqe.
10 Dämaskasi iuŋi, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hŋqu
äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Anänasi ique. Iqu wätqä eŋqä-paŋä äqunätä,
Naqä Iqu, “Anänasi iqukiyä” tquaŋgi äwiyäqe, “Nyi täqi äpmeŋänä”
ätukqe.
11 I tquaŋga, Naqä Iqu, “Si pämä ätqäutnä, hänaqä qu, ‘Jänäŋiqä’
ätätqäŋuwä iuŋqä uvä” ätukqe. “Iqiŋi, ämaqä, Jutasi iqueqä aŋiu
pmetaŋgqä hŋquenyqä qävqä itnä wimayä! Iqu aŋä-himqä Tasusi iutaŋu
eä, iqueqä yoqe, Soli iquvi.
12 Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätä, wätqä eŋqä-paŋi ti-
iŋä äquŋgqeqä. Ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe Anänasi iqu, yäpä
yäŋgisa äwimetä, iqueqä hiŋui aŋgumä äŋguä qänätŋqä, hipae haqeqi
wiyätqätaŋgi äquŋgqeqä” ätukqe.
13-14 I tquaŋga, Anänasi iqu, “Naqä Iqukiyä, ämaqä iquenyqe, nyi,
ämaqä kuapänäŋä iqua, tiiŋä tqaŋgä äwiyäŋqeqä. ‘Iqu Jerusälemäŋi,
Tqä ämaqä iquauŋi, suqä quvqä itquakaŋi, itaŋi täqinyqä pätŋqe, hiqäva-
imäkqä naqä iqua, “äŋguiqä” tqaŋgä, äpäqe, ämaqä, Tqä yoqeŋqä
quuvqä eqiyäpu, haqeqä äkivauqumuatätqäŋuwä iquau, guä kiqiyäutŋqä
äquvepqeqä’ tqaŋgä, äwiyäŋqeqä” ätukqe.
15 Iwä, Naqä Iqu, “Si qaŋä uvä” ätukqe. “Ämaqä iiŋä iqu, Nyaqä
wäuŋuä-nyiyqä hiäniŋqä, Nyi atäuŋuä ae iqäqeqä. Iqu, ämaqä Israitqä
iqua qäyä etaŋgi huizi iquautä, aŋä-himqä iutaŋä miqä iquautä, Israitqä
iquautäŋi, Nyaqä yoqeŋqä awä tquätŋqeqä.
16 Iqu Nyaqä yoqeŋqä awä ätuätäqetaŋi, haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä
mequätŋqä etaŋgi ämotquamqeqä” ätukqe.
17 Iŋgaŋi, Anänasi iqu äwäqe, aŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe, iqueqä
hipae, Soli iqueqä haqeqi äwiyätä, tiiŋä ätukqe. “Tasi-gua Soli iquki,
Naqä Jisasi, hänaqä si pätqätaŋgŋä iu äkimeqä iqu, sinyqä änändowatqi.
Si hiŋuä aŋgumä qŋgaŋgti, Dŋä Äŋguä Iqu kuapänä kimetŋqä diŋqä
änändowatqiyä” ätukqe.
18 Iqu iiŋä tquaŋga, maqänäŋi, nätmatqä hiŋuä hea iwomäkmiŋqe, qua
mäŋi päkŋgaŋga, iqu hiŋuä aŋgumä äŋguä qe äqäŋgqe. Iŋgaŋi iqu pämä
ätqäuqe, asŋä qe ämakqe.
19 Iiŋä iäqetaŋi, iqu ymisaŋä änätä, iqueqä yäŋänäqŋqe, aŋgumä qe
äwimakqe.

Soli iqu, kukŋuä äŋgui, Dämaskasi iu awä ätumiŋqeŋqä

Soli iqu hiunji hŋquauŋi, quuvqä heqiyqä iquatä, Dämaskasi iu anä
äpmamiŋuwi.
20 Iqu äpakänä mäpmeqä maqänä ikitä, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä
iu äpaquvätä, “Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqeqä” ätuäkämiŋqe.
21 Ämaqä qätä äwiyäpiyä iqua, qu eeqänäŋi yäuŋuä ipu, tiiŋä ätmiŋuwi.
“Jerusälemäŋi, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä quuvqä eqiyäpu, haqeqä
mamäuqä iquau, qui imäkätŋqä iqu, ämaqä tä, qäqueqä. Itaŋi
täqinyqä aŋgumŋi, täqisaŋä hŋquau guä äkiqiyäutä, hiqäva-imäkqä naqä
iquauŋqä ätuma womätä, äquvepqiyä” ätmiŋuwi.

22 Iŋganı, Soli iqueqä kukŋuä tqe, yäŋänäqŋqä ätimäutä, Jisasi
Iquenyqe, “Iqu Kraisi ämaqä mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iquvqä,”
awä jänä ii ätumiŋqe. Iqu e tquaŋgqeŋqe, Israitqä Dämaskasi iu
äpmamiŋuwä iquauä kŋuä indqäŋqe, änä mindqäŋqä ipu, kukŋuä matqä
ikuwi.

Soli iqu, haŋä-iqeŋqä mäwiŋgaŋgi, Dämaskasi iu ävämakqeŋqä

23 Hiunji kuapänä ae äpäwqaŋga, Israitqä iqua aquvä äqänäpu, Soli ique
pizqä päkpŋqä kukŋuä naqä-hŋqunä imäkkuwi.
24 Nätmatqä iiŋqe, Soli iqu näqŋqä ämakqe. Hiunjiŋgatä, heatqäŋgatä,
Israitqä iqua, ique pizqä päkpŋqeŋqe, aŋä-himqä iuŋi, hänaqä eeqänäŋä
iu, wiwä äqiyäqämamiŋuwi.
25 Iiŋä etaŋgi, ämaqä, Soli iqu ämotquamiŋqä iqua, iqueŋi heatqäŋga
aŋä-himqä täkŋä quäuqänäŋä yätuŋqä ätuma epiyi, iqu hiqokä-
qa naqänäŋä iu mŋgaŋga, guä äqiyäpiyi, täkŋä yäpaqä mäŋgisa
äqiyäumäwatkuwi.

Soli iqu, Jerusälemä iu äpmamiŋqeŋqä

26 Qänakndaŋi, Soli iqu, Jerusälemä iu ätimäuqe, iqu ämaqä Jisasi
Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquatä, aquvä anä qämbŋqä imäkmiŋqe.
Iqu iiŋä itqätaŋga, iqua, “Iqu quuvqä eqiyqiyä” tqaŋgä äwiyäpiyä-qe,
eeqänäŋi, “Quaŋgiqä” kŋuä vqaŋgi, iquenyqä zä imiŋuwi.
27 I etaŋgi, Banäpasi iqu, ique, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauŋqä, ätuma äwäqe, iqu iquauŋi, Soli
iquenyqä kukŋuä awä ätukqe. Iqu hänaqä iqi äwätäqäŋga, Naqä
Ique hiŋuä äquŋgqeŋqätä, Naqä Iqu ique kukŋuä ätukqeŋqätä,
itaŋga Dämaskasi iu äpmeqäŋga, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä kukŋuä awä
yäŋänäqŋqä ätumiŋqeŋqätä, ätukqe.
28 Iŋganı Soli iqu, iquatä Jerusälemä iu anä äpmapu, qaŋä ikipiyäŋganı,
iqu zä miqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä kukŋuä awä ätumiŋqe.
29 Iqu Israitqä Grikä iquauä kukŋuinä tqä iquatä, kukŋuä mäkä
äunmiŋuwi. Iiŋä ipiyitaŋi, qu ique pizqä päkpŋqä imiŋuwi.
30 Käta-käŋguäkiqua, qu iiŋiŋqä näqŋqä ämapiyi, ique aŋä-himqä
Sisariya buŋqä ätuma äwäpiyi, iqisaŋi aŋä-himqä Tasusi iuŋqä
ändowatkuwi.
31 Iŋganı qua Jutiya pmeqä, qua Galili pmeqä, qua Sämaliya pmeqä,
Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iquauŋi, ämaqä huizi iqua haŋä-iqe
mävqä iqaŋgä, qu äwqä haŋuä imbu, äŋguä äpmamiŋuwi. Dŋä Äŋguä
Iqu, iquauqä äwqeuŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkqaŋgi, qu suqä Naqä Iquenyqä
qänaknä iqä iunä, äpmaka äumiŋuwi. Itaŋga ämaqä kuapänä quuvqä
eqiyäpu, huizi iquatä aquvä anä äqänmiŋuwi.

Pitä iqu, Aniyasi ique äŋguä iwimäkkqeŋqä

32 Pitä iqu, eeqänäŋä iu äkoquväkiqinjaqänäqe, aŋä-himqä Linda
iu ätimäuqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqi äpmamiŋuwä iquau
äwimakqe.
33 Aŋä iuŋi, iqu ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe Aniyasi iqu, pmetaŋgi
äwimakqe. Iqu yuki ŋŋuä-täŋä eä, iqueqä yquvaŋä iunä pmetaŋgi,
quväukuä 8 ämäwqätäukqe.
34 Pitä iqu ique äwimeqe, tiiŋä ätukqe. “Aniyasi iquki, Jisasi Kraisi Iqu
si aŋgu äŋguä ikimäkqiyä. Si ävautnä, tqä yquvaŋi, jänä imäkiyä.” I
tquaŋganı, iqu maqänä qe ävaukqe.

35 Iŋganı ämaqä eeqänäŋä, aŋä-himqä Lindataŋä iquatä, quauŋuä Salonä pmeqä iquatä, Aniyasi ique hiŋuä äqumbiyi, qu kŋuä äkunmäknäpu, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

Pitä iqu, Tapita ävauqumuatkqeŋqä

36 Aŋä-himqä Jopa iuŋı, apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hui äpmamiŋqe. Iiyqä yoqe, Tapita. Yoqä iiŋı, Grikä iquauqä aŋä-kukŋuiu, qu "Dokasiyä" ätmiŋuwi. Hea ique-iqueŋı, ii suqä äŋguänäŋı imäkätä, ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iuŋı, yätamäkqä vqä iiyi.
37 Pitä iqu, Linda iu yqänä pmetaŋga, ii täŋä-yaqä äwimeqe, qe äpäkoŋgqe. Itaŋga qu iiyqä huiwi, asŋä äqiyäpu, aŋä hiqŋqä haqä imä ekuwi.
38 Aŋä-himqä Jopa ii, aŋä-himqä Linda-täŋä qäqiqiyi. Ämaqä quuvqä heqiyqä iqua, "Pitä iqu Linda iu äpmenä" tqaŋgä äwipiyi, qu ämaqä hŋquaqui, "Linda pmeqä iqua, 'Iyää, si äpakä miqä, nenyqä maqänä biyä' ätqäuä" suiyŋqä diŋqä, ändowatkuwi.
39 I tquaŋgiyäŋga, Pitä iqu ivatuwänätä, iquaqutä qe äukuwi. Iqu äwimeqaŋga, qu aŋä hiqŋqä yätuŋqä ätuma äpekuwi. Yätqäŋı apäqŋqä eeqänäŋä iua, Pitä iqu-täŋä iqi pämä ätqäupu, kŋuä äqiyäpu, gquätä, ämuasmäŋqätä, Dokasi häŋä äpmeqäŋga imäkkqe, ämotquakuwi.
40 Qu i iqaŋguwäŋga, Pitä iqu eeqänäŋä iquauŋı, yäpaqä mäŋgisa ändowatäqe, qoŋä äuktäutä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätukqe. Iŋganı iqu apäkä pizqä i witaŋgqä iŋgi, hiqumuaŋä äwiyäqe, "Tapitauä, si vayä" ätukqe. I tquaŋga, ii hiŋuä äqänäqe, ique hiŋuä äqunätä, pämä qe äpmakqe.
41 Ii pmeqaŋga, iqu hipae a maqätqaŋga, ii pämä ätqäukqe. E tqäuqaŋga, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iquautä, apäqŋqä iuautä, tääqä ätuätumeqetaŋı, Tapitai häŋä pmetaŋgi ämotquakqe.
42 Iiŋqe, Jopa pmeqä eeqänäŋı, qätä äwipiyi, kuapänäŋı Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.
43 Iŋganı Pitä iqu Jopa iuŋı, hiunji kuapänä, ämaqä, yaqueqä huiwiu wäuŋuä imäkqä hŋqu, iqueqä yoqe Saimonä iqutä äpmamiŋiyi.

Pitä iqueŋqätä, Koniliusi iqueŋqätä (10:1-11:18)

10

Eŋätqä hŋqu, Koniliusi ique äwimakqeŋqä

1 Iŋganı ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe Koniliusi iqu, aŋä-himqä Sisariya iu äpmamiŋqe. Iqu Romätaŋä mäkä-iqä, qu "Italisaŋä iquayqä" ätmiŋuwä, ämaqä 100 iquau miqä naqä iquvi.
2 Iqutä, ämaqä iqueqä aŋä iu anä äpmapiyä iquatä, qu Goti Hanjuwä Iqueqä äwinyäŋqeuŋı qänaknä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpmamiŋuwi. Ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iquauŋı, iqu yätamäkqä kuapänä ävätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä hea ique-ique ätätä äpmamiŋqe.
3 Hiunji hŋqueŋı, mäptqä äwitŋqä ti pmetaŋga, iqu wätqä eŋqäpaŋä iuŋı, Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä hŋqu ätnäŋäqinyä quvepqaŋgi äquŋgqe. Eŋätqä iqu ique äwimeqe, "Koniliusi iqukiyä" ätukqe.
4 I tquaŋga, Koniliusi iqu zä itä, hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunäqe, "Naqä Iqukiyä, änääŋqäwä?" ätukqe.

Kimaŋi, “Si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätnä, ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iquau yätamäkqä ävätqätaŋgŋi, Iqu hiŋuä äkqänätä, sinyqä kŋui ae ämenä” ätukqe.
5 “Täŋgaŋi si ämaqä hŋquau, aŋä-himqä Jopaŋqä dowatiyä. Iŋi iqua, ämaqä hŋque, iqueqä yoqe Saimonä ique, iqueqä yoqä huizi Pitä ique, ätuma ppŋqeqä.
6 Iqu Saimonä yaqueqä huiwiu wäuŋuä imäkqä iqueqä aŋiu äpme. Iqueqä aŋi, eqä-pŋä maŋä iqi ämätnänä” ätukqe.
7 Eŋätqä e ätukqä iqu vämeqaŋga, Koniliusi iqu, iqueqä aŋiu wäuŋuä iqä iquautaŋä hŋquaquisä, mäkä-iqä, ique yätamäkqä vqä iquautaŋä hŋquesä, tääqä ätuätumakqe. Mäkä-iqä iiŋä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwinyäŋqeuŋi qänaknä iqä-quvi.
8 Koniliusi iqu iquauŋi, nätmatqä eeqänäŋi, timäuqaŋgqeŋqä awä ätuäqe, Jopa iuŋqä ändowatkqe.

Pitä iqu, wätqä eŋqä-pa äquŋgqeŋqä

9 Iqu iquauŋi dowatqaŋga, itaŋga awiŋgaŋi, qu qaŋä äwqinjaqämbiyi, hiunji quemisqäŋga, aŋä-himqä Jopa-täŋä qäqi wätqätaŋguwäŋga, Pitä iqu, aŋä atäuqä haqä yätqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tuätŋqä ekqe.
10 Iqu e iqetaŋi, buayä dä vqaŋga, iqu buayä nmätä ikqe. Qu buayä näwenyä imäkätqätaŋguwäŋga, wätqä eŋqä-pa äquŋgqe.
11 Qäukuä haqä yätuŋi qŋqaŋä äutäŋgaŋgi äquŋgqe. Iŋgaŋi nätmatqä hŋqu, yuä naqänäŋä eŋqä-paŋä, kiqä hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iuŋi, qua täuŋqä pätŋqä ävquatäwatŋgaŋgi äquŋgqe.
12 Yuä iqueqä vawä iuŋi, hiveqä-yaqueqä, yŋŋä-täŋä, iwomä-qänakukuiqä, huitaŋä-huitaŋä iiŋi, vawä hiknätaŋgi äquŋgqe. 13 E äqunäqe, maŋitaŋi kukŋui tiiŋä tqaŋgi äwikqe. “Pitä iquki, si ävautnä, naŋui äpäsätnä huinyä!”
14 Iqu kimaŋi, “Ae! Naqä Iquki, nätmatqä Tqä hiŋuä iqi kiyä mätqä eäŋqe, nenyŋqä pmua imäknäŋqe, nyi maŋqä itŋqä-qae, oeyä maŋqä ymqänä” ätukqe.
15 E tquaŋga, maŋä aŋgi tii ätukqe. “Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu, kiyä maeqä imäkqeŋqe, si ‘kiyä mätqeqä’ matqä panä” ätukqe.
16 Hŋquaqui-hŋque e ätäqetaŋi, yuä vawä iqueŋi maqänäŋi, qäukuä haqä yätuŋqä aŋgi äma ekqe.

Koniliusi iquesaŋä iqua, Pitä ique äwimakuwiŋqä

17 Pitä iqu, “Nyi wätqä eŋqä-pa äqunäŋqe, quati änääŋgä?” kŋuä kuapänä indqänätqätaŋgaŋi, ämaqä Koniliusi iqu ändowatkqä iqua, “Saimonä iqueqä aŋi äŋgikä?” ätuäpu, yatŋqä ävqa äppiyi, iqueqä aŋä hänaqä iu ätimäukuwi.
18 Qu iqi ätqäpiyi, tääqä ätäpu, “Saimonä iqueqä yoqä huizi Pitä iqu, täqisanä?” ätukuwi.
19 Pitä iqu kŋuä yqänä indqänätqätaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu tiiŋä ätukqe. “Hiŋuä qunyä. Ämaqä hŋquaqui-hŋque, sinyqä qävqä iqapätqäŋäuä.
20 Iŋäqe, si pämä ätqäutnä, äquveqesŋqeqä. Nyi iquau ändowatqaŋgä äquvepquwiŋqe, si iquatä anä upŋqeŋqe, kŋuä kuapänä mindqäŋqä panä” ätukqe.
21 I tquaŋga, Pitä iqu, iquauŋqä äquveqäqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä he qävqä iqapätqäŋuwä iqu, ii nyinjqä. He suŋqä quvepqäuä?” ätukqe.

22 Iqu i tquaŋga, qu kimaŋi, “Koniliusi, mäkä-iqä 100 iquau miqä naqä iqu, änandowatqaŋgi äquvepqunä” ätukuwi. “Iqu ämaqä jänäŋä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä pmetaŋgi, Israitqä eeqänäŋä iqua, ‘Ämaqä äŋguänäŋueqä,’ ätätqäŋuwiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä hŋqu, ique tquaŋgqetaŋi, iqu tqä kukŋui qätä kiyätŋqä diŋqe, ne ikitmetanä, iqueqä aŋä iuŋqä watuŋquä änandowatqeqä” ätukuwi.
23 Iŋi, Pitä iqu aŋä yäpä yäŋgisa ätuma äpeyäqe, hea iqueŋi, iquau ämimiŋqe.
Ziŋuitäŋi, iqu ävautä, iquatä, käta-käŋguäka, Jopa iu pmeqä hŋquatä, anä äukuwi.

Pitä iqu, Koniliusi ique äwimakqeŋqä

24 Äwqinjaqämbiyi, hiunji huizi iqueŋi, Sisariya iu ätimäukuwi. Iqua qaŋä pätqätaŋguwäŋganji, Koniliusi iqu iquauŋqä hiŋuä äqunä äpme, iqueqä häŋeqä asä qäyutaŋä iquautä, iqueqä näueqä naqä-qakuänäŋä iquautä, tääqä ätuätumakqe.
25-26 Pitä iqu aŋä yäpä yäŋgisa peyqaŋga, Koniliusi iqu, iqu-täŋä qäqi äpeyäqe, iqueuä yoqä haqeu mamäutŋqä, iqueqä yukä-täŋä qäqi qoŋä äwoktäuqaŋgi, Pitä iqu ique ävauqumuatätä, “Nyi ämaqä, si eŋqä-paŋä iqunjqä” ätukqe.
27 Ii iäqe, iqu iqutä yäpä iŋgisa kukŋuä ätqäyäsiyäŋganji, qokä-apäkä kuapänäŋi, aquvä äqämbu pmetaŋgä äquŋgqe.
28 Iŋganji, iqu iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “He Israitqä iquneqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä ae äyä eäŋäuä. Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi iquatäŋi, ne nätmatqä hui imäkätanä iquatä pmeqe, ii pmua imäknänä. Iiŋä etaŋgi, nyi ämaqä hŋquenyqe, ‘Iqu kiyä mätqä-queqä. Nyi iqutäŋi, anä mäpmeqä yenyqueqe’ matqä imqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqu nyi ämändqueqeqä.
29 Iiŋiŋqe, he tääqä dqaŋguwiŋqe, nyi ‘oeyqä’ matqä itmä, äquvepqänä. Iŋi nyi yatŋqä eyqänä. He nyinyqe, suŋqä ändowatquwäwä?” ätukqe.
30 I tquaŋga Koniliusi iqu, “Hiunji hŋquaqui-hŋque päwqaŋgqeuŋi, mäptqä äwitŋqä ti iqaŋga, nyi nyaqä aŋä täu äpmamä, Goti Han-juwä Iquenyqä tääqä ätqäqeqä” ätukqe. “Nyi i pmetaŋga, maqänäŋi, ämaqä hŋqu, iqueqä qäkitaŋi tä naqänäŋä yäŋqä-qu, nyaqä hipeŋuä iqi ätqäuŋqeqä.
31 Änyimeqe, iqu ‘Koniliusi iqukiyä’ ändqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu, saqä tääqä ätätqäŋi, qätä ae äkiyätä, ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iquau, yätamäkqä ävätqäŋiŋqe, kŋuä indqänänä.
32 Täŋganji si ämaqä hŋquau, aŋä-himqä Jopaŋqä dowatiyä. Iŋi iqua ämaqä hŋque, iqueqä yoqe Saimonä ique, ätuma ppŋqänänyä. Iqueqä yoqä huizi, Pitä iqueqä. Iqu Saimonä huizi, ämaqä yaqueqä huiwiu wäuŋuä imäkqä iqueqä aŋiu äpmenä. Iqueqä aŋi, eqä-pŋä maŋä iqi ämätnänä,’ ändqeqä.
33 I dqaŋga, nyi maqänäŋi ämaqä hŋquau, sinyqä dowatqaŋga, si suqä äŋguä inemäkätnä, äyä äpnyä. Iŋi täŋganji, ne eeqänäŋi äpätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä täqi äpmeŋqutä, kukŋuä Naqä Iqu äktqäqe, eeqänä qätä äwiyanä” ätukqe.

Pitä iqu, kukŋuä awä ätukqeŋqä

34 Kimaŋi, Pitä iqu tiiŋä ätukqe. “Naqä-qakui, nyi näqŋqä tiiŋä eqänä. Goti Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä iquauqä häŋeqäŋqä kŋuä mämeqä itä, eeqänäŋä iquauŋi, suqä asitaŋi Iwimäkqä Iqueqä.

35 Ämaqä häŋeqä äkitaŋä äsqu, Naqä Iqueqä yäpä iqinyä äpme, suqä
jänäŋinä imäkqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi itmeŋqiyä.
36 Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iqune, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi
änätapkqeŋqe, he näqŋqä ae äyä eŋä. Ii tiiŋiqä. Jisasi Kraisi Iqu, ämaqä
eeqänäŋä iuqä Naqä-qu eä, ne Goti Hanjuwä Iqutä, äwqä naqä-hŋqunä
änyanä pmetatuŋquä, inemäkäŋqiyä.
37 Nätmatqä eeqänäŋi, qua Jutiya iu ätimäukqä-pqeŋqe, he näqŋqeqä.
Jonä iqu, asŋä qŋqeŋqä awä ae ätukqäŋga, nätmatqä iiŋi qua Galili iu
ganä ipäqäkqeqä.
38 Iŋi Jisasi Nasäretqätaŋä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu ätetä, Dŋä
Äŋguä Iquesä, yäŋänäqŋqetä ävätä, Iqutä anä pmetaŋgi, Iqu ämaqä
iu yätamäkqä ävätä, ämaqä Setänä iqu qui imäkkqä iquauŋi, äŋguä
iwimäkätä, aŋä-himqä eeqänäŋä iu ikämiŋqeŋqe, he näqŋqä ae äyä
eŋäuä.
39 Nätmatqä eeqänäŋä, Iqu Israitqä iquauqä qua iutä, Jerusälemä iutä
imäkätqätaŋgi, ne hiŋuä äqunmiŋqueŋqätä, ique zä-huätatä äuepu,
pizqä äpäkkuwiŋqätä, awä-tqä-quneyqä.
40 Iqueŋi, hiunji hŋquaqui-hŋque päwqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu,
aŋgumä ävauqumuatäqe, qokä-apäkiuqä hiŋuä iqi timäutŋqä äyä
iwimäkkqeqä.
41 Iqu ämaqä eeqänäŋä iquau mäwimeqä itä, ne, Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä awä tquatuŋquä, atäuŋuä ae änekqä iqunenyä änemakqeqä. Iqu
qua äptekuwä iuta ävauqe, buayätä, eqätä anä äŋgqueqä.
42 Iŋgaŋi Iqu, ne ämaqä iuŋi, kukŋuä tiiŋä iqu, ätnäŋä iqi awä
tquatuŋquä änatkqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu, Ämaqä Qäqueŋi, ämaqä häŋä
äpmeŋuwä iutä, pizqä ae äpäkonätqäŋuwä iutä, iwäsäuqäŋqä ätekqäqä
Iquvqä.’
43 Hiŋuä-tqä eeqänäŋä iqua, Iquenyqä awä tiiŋä ätmiŋuwiqä. ‘Ämaqä,
Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu, Iiŋä Iqueqä yoqe-
taŋi, äwqä haŋuä imäknätä, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäuŋqiyä’
ätmiŋuwiqä” ätukqe.

Dŋä Äŋguä Iqu, Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau äwimakqeŋqä

44 Pitä iqu, kukŋuä yqänä tätqätaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu, ämaqä kukŋuä
qätä wiyätqätaŋguwä eeqänäŋä iquauŋqä äquvepätä, maŋguä ämuŋgqe.
45-46 Itaŋi, qu aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqä haqeqä ämamäukuwi. Israitqä quuvqä heqiyqä, Pitä iqutä anä
äpkuwä iqua, qätä e äwipiyi, yäuŋuä ipu, tiiŋä ätkuwi. “Ämaqä Israitqä
iqune qäyä etaŋgi huizi iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä
Ique, iquau qanyä äyä ävqiyä.”
47 Iŋgaŋi Pitä iqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä huizi iqua-pqe, Dŋä Äŋguä
Iqueŋi, ne ämakqu-paŋä asä iiŋi ämeqäuä. Iiŋä etaŋgi ne eqätä asŋä
qiyatuŋqueŋqe, ‘Iiŋi miqä pambiyä-qe’ tqu natätŋqäwä?” ätukqe.
48 I ätuäqetaŋi, iqu, “Ne iquauŋi, Jisasi Kraisi Iqueä yoqeta, asŋä
uwqiyatuŋqueqä” ätukqe. Qu asŋä ae ämapiyi, Pitä iqueŋi, “Si hiunji
hui, nesä anä pmayä” ätukuwi.

11

Pitä iqu, nätmatqä ätimäukqeŋqä, Jerusälemä iu awä ätukqeŋqä

1 Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, kätakäŋguäka, qua Jutiya iu äpmamiŋuwä iquatäŋi, “Ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua-pqe, Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui ae ämequwiqä” tqaŋgä äwikuwi.
2 Iiŋiŋqe, Pitä iqu, Jerusälemäŋqä uwqaŋga, ämaqä quuvqä heqiyqä suqä huiwä häuä ktäuqäŋqä yäŋänäqŋqä imäkäpiyä iqua, Pitä iqueŋi, kukŋuä ämitäpu, äkasuwä tiiŋä ätukuwi.
3 “Si ämaqä huiwä häuä maktäŋqä iquauqä aŋiuŋqä äwätnä, iquatä buayä anä änätqäŋuwä iqukiyqä.”
4 I tquaŋguwäŋga, iqu nätmatqä eeqänäŋä, ique äwimakqeŋqä awä ätukqe.
5 “Nyi aŋä-himqä Jopa iu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätmä äpmamäŋganı, wätqä eŋqä-paŋä tiiŋä äquŋgqe. Nätmatqä hŋqu, yuä naqänäŋä eŋqä-paŋä, kiqä hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iuŋi, guä qäukuä haqä yätuta qäyämäwatŋgaŋgi äquŋgqe. Ii qäyämäwatnäqe, nyinyqä äpkqe.
6 Nyi näqŋqä äŋguänä mamqä, hiŋuä äŋguänä äqunäŋqeqä. Vawä iuŋi, hiveqä-yaqueqä, yŋŋä-täŋä, iwomä-qänakukuiqä, huitaŋä-huitaŋä iiŋi, vawä hiknätaŋgi äquŋgqe.
7 Iŋganı, nyi maŋä hŋqu, tiiŋä tqaŋgi äwikqe. ‘Pitä iquki, si ävautnä, naŋui äpäsätnä, huinyä.’
8 Kimaŋi nyi, ‘Naqä Iquki, nätmatqä Tqä hiŋuä iqi kiyä mätqä eäŋqe, nenyŋqä pmua imäknäŋqe, nyi maŋqä itŋqä-qae, “oeyä” maŋqä ymqänä,’ ätukqeqä” ätukqe.
9 “Nyi kimaŋi e tquaŋga, maŋä qäukuä haqä yätutaŋi, aŋgi ändkqeqä. ‘Nätmatqä, Goti Hanjuwä Iqu kiyä maeqä imäkqeŋqe, si “kiyä mätqeqä” matqä panä,’ ändkqeqä.
10 Hŋquaqui-hŋque e ätäqetaŋi, nätmatqä eeqänäŋi, qäukuä haqä yätuŋqä aŋgi äma ekqeqä.
11 Asä qäŋgaŋi, ämaqä hŋquaqui-hŋqueŋä, ämaqä aŋä-himqä Sisariyataŋä hŋqu nyinyqä ändowatkqä hŋqua, aŋä ne pmetaŋgquä iqi ätimäukuwiqä.
12 Iŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqu, ‘Si kŋuä kuapänä mindqäŋqä pa, iquatä anä upŋqeqä’ dqaŋgi, nyitä, neqä tatqä-guäka 6 täqi äpmeŋuwä tquatä, Sisariyaŋqä anä äwani, ämaqä iqisaŋä, Koniliusi iqueqä aŋä yäpä iŋgisa, qe äpaqukqueqä.
13 Ique wimeqauŋgua, iqu, eŋätqä hŋqu, iqueqä aŋä yäpä iŋgisa pämä tqäutaŋgi äquŋgqeŋqä, änatkqeqä. Eŋätqä iqu, iqueŋi, tii ätukqeqä. ‘Si ämaqä hŋquau, Jopaŋqä, ämaqä Saimonä, iqueqä yoqä huizi Pitäuä ätmiŋuwä ique, ätuma ppŋqä dowatiyä.
14 Ämaqä iqu, kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu, sitä, ämaqä tqä aŋä iu anä äpmeŋuwä iquautä, he häŋä equmuatäniŋqä diŋqe, ktäŋqiyä’ ätukqeqä.
15 Koniliusi iqu iiŋqä qäpu natqaŋga, nyi kukŋuä ti tipäqiyqaŋganı, Dŋä Äŋguä Iqu, nenyqä äpätä änamŋgqä-paŋä asä iiŋi, iquau-pqä maŋguä inä ämuŋgqeqä.
16 Iŋganı nyi, kukŋuä Naqä Iqu hiŋuiqänä ätkqä tiiŋiŋqe, kŋuä aŋgumä änyimakqeqä. ‘Jonä iqu asŋi, eqä ditänä äqäminqä etaŋgutqe, qänakŋi he asŋi, Dŋä Äŋguä Iquesä mapnuwiqä.’
17 Ne Jisasi Kraisi, neqä Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqauŋgua, Goti Hanjuwä Iqu Dŋä Äŋguä Ique änätapkqe. Hea täŋganı Iqu iquau asä iiŋä

äwikqeqä. Goti Hanjuwä Iqu iquau wäuŋuä ii iwimäkkqä iuŋi, a kiqätmqä iqundi? Oeyqä” ätukqe.

18 Pitä iqu e tquaŋga, ämaqä iqua, äwqä haŋuä imbu äpmapiyi, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, tiiŋä ätkuwi. “Täukue! Kŋui äkunmäknäpu, häŋä-pmeqä di meqe, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi iquau-pqe, inä äwikqeqä” ätukuwi.

Quuvqä heqiyqä, Andiyokä iu pmeqä iquauŋqä

19 Qu Stipenä ique äpäsäpu, quuvqä heqiyqä huizi iquau, quvqä itqueqaŋguwäŋga, kuapänäŋi aŋä-himqä hui-huiuŋqä im-imä äwekuwi. Hui qua Ponisiyaŋqä, hui qua eqä-pŋä awä iqi äwiŋqä Saplusiŋqä, hui aŋä-himqä Andiyokäŋqä äukuwi. Qu äwäpiyäŋganji, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ämaqä Israitqä iquaunä awä ätqäumiŋuwi.

20 I etaŋgqä-qe, iquautaŋi, ämaqä, Saplusi iutaŋä hŋquatä, aŋä-himqä Sairini iutaŋi hŋquatä, Andiyokäŋqä äwipu, Naqä Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋgui, awä ätuäpiyäŋganji, ämaqä Israitqä iquautaŋä ma, Grikä iquauä aŋä-kukŋuä tqä iquau-pqe awä inä ätumiŋuwi.

21 Iŋganji Naqä Iqueqä yäŋänäqŋqe, iquatä pmetaŋgi, qokä-apäkä kuapänäŋä iqua, Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iquenyqä qänaknä ipŋqä äkunmäkŋguwi.

22 Quuvqä heqiyqä, Jerusälemä iu äpmamiŋuwä iqua, iiŋqä qätä äwipiyi, qu Banäpasi ique, Andiyokäŋqä ändowatkuwi.

23-24 Iqu ämaqä äŋguänäŋu eä, iqueqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä etaŋgi, Dŋä Äŋguä Iqu iqueŋi, kuapänä ämunmiŋqe. Iŋi iqu äwäqe, Goti Hanjuwä Iqu, iquau ämitä, äŋguä iwimäkqaŋgi äqunäqetaŋi, aquvänä itä, qu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu pmepŋqä iiŋqe, iquauqä kŋuä indqäŋqe, äwivauqumuatkqe. Iŋganji ämaqä kuapänä, Naqä Iqutä guä ämäŋguwi.

25 Iŋganji Banäpasi iqu, aŋä-himqä Tasusiŋqä, Soli iquenyqä qävqä ikitŋqä äukqe.

26 Ämoqumueqe, iqu Andiyokäŋqä ätuma äpätä, quväukuä hŋqueŋi, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä iqi äqänmiŋuwä iquatä, anä äpmamiŋuwi. Iqi äpmayi, iquaqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, ämaqä kuapänäŋä iu ämotquamiŋiyi. Andiyokä pmeqä iqua, ämaqä quu-vqä heqiyqä iquauŋqe, “Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä-quayqe” iqua-ganä ätipäqäkuwi.

27 Iŋganji hiŋuä-tqä hŋqua, Jerusälemä iu äväma, Andiyokä iuŋqä äwokuwi.

28 Iu ätimäupiyi, iquataŋä hŋqu, iqueqä yoqe, Akipasi iqu, pämä ätqäuqe, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä vqaŋgi, aŋä-himqä eeqänäŋä iu, buayä dä naqänäŋä timäuniqeŋqä awä ätukqe. (Buayä dä naqänäŋi, Klotiusi iqu qua eeqänäŋä iu miqä pmetaŋga, ätimäukqe.)

29 Quuvqä heqiyqä iqua, Akipasi iqueqä kukŋui qätä äwipiyi, kukŋuä naqä-hŋqunä tii ätkuwi. “Tatqä-guäka Jutiya iu äpmeŋuwä iquauŋi, ne yätamäkqä ävätanä, mbqä väwqatatuŋquä, aquvä qiyatuŋqueqä.” E ätpiyi, qu hŋqunä-hŋqunäŋi, iquauqä mbqä iwäsäupu, äwikuwi.

30 E imäkäpiyitaŋi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, äväwatkuwi. Iquaqu äma äwiyi, quuvqä heqiyqä iu miqä iquau, äwikiyi.

12

Qu, Jemisi ique pizqä äpäsäpu, Pitä ique guä äpmuatekuwiŋqä

1 Iŋganı, hiunji naqänäŋä, bretqä qo matäuqäŋganı, qua Jutiya iu miqä
Heroti iqu, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä hŋquau, quvqä
itquetŋqä ikqe.
2 Iqu tquaŋgi, qu Jemisi, Jonä iqueqä käta-käŋguequeŋi, ipäqäyuŋitä
pizqä qe äpäkkuwi.
3 Heroti iqu, Israitqä iqua, iqu ii imäkqaŋgqeŋqä aquvänä iqaŋgä
äqunäqe, Pitä ique-pqe a kiqätpŋqä ätukqe.
4 Iqu iiŋä imäkäqe, ique guä äkiqiyäutä, qu iqueŋi, ique-iqueqä
ätqäuqisäpu mipŋqä, mäkä-iqä 16 iquauqä* hipa iu äwikqe. Heroti iqu,
kŋuä tiiŋä indqäŋgqe. “Hiunji naqänäŋä Pasopa iqu timäuŋqiyä. Hiunji
iqu, ae äpäwqaŋganı, nyi, Pitä ique itmetmä, qokä-apäkä iquauqä hiŋuä
iqi, kukŋuä mitmqeqä.”
5 Iŋganı Pitä iqu, aŋiu guä pmetaŋga, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä
aquväqŋqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu, ique yätamäkqä vätŋqä, tääqä
ätqämanmiŋuwi.

Eŋätqä hŋqu, Pitä ique, yäpaqäŋgisa ätuma äukqeŋqä

6 Hiunji Heroti iqu, Pitä ique kukŋuä mitätŋqä iqu timäutŋqäŋganı,
heatqäŋganı, Pitä iqu mäkä-iqä hŋquaquiyqä awä iqi, hiqaqä guä hipa
iŋgi-iŋgisa äqäyänä witaŋga, mäkä-iqä huiziquaqu, aŋä hänaqeu hiŋuä
äqunyinyä, yäpaqä mäŋgisa ätqäumiŋiyi.
7 Iŋganı maqänäŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu ätimäuqaŋga, guä
kiqiyäueqä aŋä yäpä iŋgisaŋi, we qe äuŋgqe. Eŋätqä iqu, Pitä iqueqä
yawä iqi ptqä äpäsätä ävauqumuatäqe, tiiŋä ätukqe. “Si pämä maqänä
tqävä!” I tquaŋga, guä iquaqu iqueqä hipa iu äqiyänmiŋqe, qua mäŋi
ewasqiyäukqe. 8 Iŋganı eŋätqä iqu, “Tqä aquvä ämäyätnä, tqä yukä
ämuasmäŋqe, muasmävä” ätukqe. Iqu iiŋä imäkqaŋga, eŋätqä iqu, “Tqä
gquä quäuqe, ämipnätnä, nyi qänaki nyivändiyä!” ätukqe.
9 I tquaŋga, Pitä iqu, aŋä hiqŋqä iqueŋi ävämaŋi, eŋätqä ique qänaki qe
äwivändkqe. Nätmatqä eŋätqä iqu imäkkqeŋqe, “Ii naqä-qakuiqä” kŋuä
mämeqä itä, “Tä, wätqä äqunäŋänä” kŋuä indqäŋgqe.
10 Iquaqu, qŋqaŋä hŋquaquiŋi, mäkä-iqä hiŋuä äqämbu ätqäumiŋuwä
iquau maqŋqä ämäwqätäyi, täkŋä qŋqaŋä yäŋänäqŋqä, guä kiqiyäueqä
iuta, aŋä-himqä duŋqä uwqäŋqä ique timäuqaŋgiyäŋganı, qŋqaŋä iqu
kiqä-kiuä äutäŋgqe. Iquaqu yäpaqä mäŋgisa äwiyi, hänaqä hŋqueu
äwiyi, maqänäŋi eŋätqä iqu, Pitä ique äväma äukqe.
11 Iŋganı Pitä iqueqä kŋuä indqäŋqe, ätnäŋä iqi wimeqaŋga, iqu tiiŋi
ätŋgqe. “Nyi näqŋqä täŋganä eqänä. Ii naqä-qakuiqä. Naqä Iqu, Iqueqä
eŋätqä ique ändowatätä, nyi Heroti iqueqä hipa du pmetaŋga aŋgumä
indmeqiyä. Nätmatqä, Israitqä iqua inyimäkpŋqä kŋuä indqäŋguwi,
mänyimeqä yätŋqä diŋqä, indmeqiyä” ätkqe.
12 Iqu näqŋqä e ämeqe, Mäliya, Jonä Makä iqueqä känäwqä aŋä iuŋqä
äukqe. Iŋganı iiyqä aŋä iuŋi, ämaqä kuapänäŋi, Naqä Iquenyqä tääqä
ätäpu äpmamiŋuwi.
13 Pitä iqu yäpaqäŋgisa ätqäuä, aŋä qŋqaŋä ptqä qäyätqätaŋga, apäkä
wäuŋuä imäkqä hui, iiyqä yoqe Rota, ii qŋqaŋä wutemätä äpkqe.
14 Ii Pitä iqueqä maŋi qätä äwiyätä, aquvänä itäqä-qe, qŋqaŋä
mäwuteyqä itä, aŋgu maqänä äyäqe, “Pitä iqu äpätä, aŋä qŋqaŋä-täŋä
täqi ätqäunä” ätukqe.
15 Kimaŋi qu, “Si qämä-qämä inyä” ätukuwi.

---

* **12:4** Qu aquväqŋqä tquaqui-tquaqui imäkmiŋuwä iqua, hea ique-iqueŋi, hŋquaqui-hŋquaquiŋä iqua, iqutä anä äpmamiŋuwi.

Ga, ii yäŋänäqŋqä qe ätukqe. “Naqä-qakuänä etqänä. Iqu täqi ätqäunä.”
Ga qu, “Ii, iqueqä eŋätqä iqueqä” ätukuwi.
16 Qu e tätqätaŋguwäŋga, Pitä iqu aŋä qŋqaŋä ptqä yqänä äqämiŋqe. Qu aŋä qŋqaŋä äwuteyäpiyäŋganı, ique hiŋuä äqumbiyi, yäuŋuä naqä-qakuänä ikuwi.
17 Iŋganı iqu, qu kukŋuä matqä qanyä pmapŋqä hipaetänä imäkätä, tiiŋä ätukqe. “Guä äkiqiyäuenjiyquwä aŋä duta, Naqä Iqu iiŋä-iiŋä imäkätä, ändma äpqiyä. He Jemisi† iquesä, tatqä-guäka iquautä, awä tupŋqeqä” ätukqe. Iiŋä ätuäqe, Pitä iqu iquau ävämaŋi, hŋqäqinyqä äukqe.
18 Ziŋuitäŋi, Heroti iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Pitä iqu aaŋqä äqumbiyi, yäuŋuä ipu, “Tä änääŋäwä?” ätŋguwi.
19 Iŋganı Heroti iqu, Pitä iquenyqä qävqä ipŋqä ätukqe. Qu iqueŋi, mämäqumueqä iqaŋguwäŋga, iqu ämaqä Pitä ique guä kiqiyäueqä aŋä iu ämimiŋuwä iquau, kukŋuä ämitätä, “Iquauŋi, pizqä päkpiyä” ätukqe. Qänakndaŋi, Heroti iqu qua Jutiya äväma, aŋä-himqä Sisariya iuŋqä äquveqätä, iu äpmakqe.

Heroti iqu äpäkoŋgqeŋqä

20 Iŋganı Heroti iqu, ämaqä, aŋä-himqä Tayä pmeqä iuŋqätä, Saitonä pmeqä iuŋqätä, äwqä tnäŋä äwinyminqe. Qu, qua Heroti iqu ämimiŋqä iutaŋä ymisaŋä ämepu änmiŋuwiŋqä, kŋuä indqämbiyi, aquvä äqänäpu, iqutä kukŋuä tpŋqä äpkuwi. Qu ätimäupiyi, Blastusi, Heroti iqueqä aŋä hiqaqä wiqä iu miqä iqutä, äwqä naqä-hŋqunä imbŋqä kukŋuä ganä ätukuwi. E imäkpiyi, qu Heroti iquenyqä äwäpu, iqu iquauŋqä äwqä haŋuä winyätŋqä yatŋqä äwikuwi.
21 Iŋganı hea, Heroti iqu atäuŋuä ikqeuŋi, iqu ämaqä miqä iquauqä gquä äŋguänäŋi ipnätä, zä-hawä äŋguänäŋä iqueqänä pmeqeu äpmeqe, ämaqä iuŋi, kukŋuä naqänäŋä ätukqe.
22 I tquaŋganı, qu maŋä tiiŋä ätkuwi. “Maŋä tä, ämaqä hŋqueqä manä, goti hŋqueqeqä.”
23 Qu e tätqätaŋguwäŋganı, Heroti iqu qätä äwiyäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mämamäuqä iqaŋgqeŋqä, maqänäŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu, ique qui imäkkqe. Qui e imäkqaŋga, piweqä hui, ique äŋgaŋguwäŋga, iqu qe äpäkoŋgqe.
24 Naqä Iqueqä kukŋui, wäuŋuä yäŋänäqŋqä itŋqänä imäknätä, aŋä-himqä im-imä wätŋqä imäkŋgqe.
25 Iŋganı Banäpasi iqutä, Soli iqutä, iquaquiyqä wäuŋuä Jerusälemäŋi qäpu iyi, iqi ävämaŋi, aŋä-himqä Andiyokä iuŋqä, aŋgumä qe äukiyi. Iqi ävämesiyäŋganı, iquaqu Jonä Makä ique, anä ätuma äukiyi.

Poli iqueqä qaŋä hiŋuiqä ikämiŋqeŋqä (13:1-14:28)

13

Qu Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäuŋuäŋqä atäuŋuä ikuwiŋqä

1 Ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä Andiyokä iu aquvä äqänmiŋuwä iquauqä awä iqiŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä hŋquatä, näqŋqä-vqä hŋquatä, anä äpmamiŋuwi. Hŋqu, Banäpasi ique. Hŋqu, Simiyonä, ‘Hiawiqueä’ ätmiŋuwä ique. Hŋqu, Lusisi, aŋä-himqä Sairini iutaŋä

† **12:17** Jemisi iqu, Jisasi Iqueqä käŋguequvi.

ique. Hŋqu, Mänainä, Heroti iqutä ymeqäŋga anä ikämaŋqä imiŋiyitaŋi, näueqä yqänä imäkŋga äumiŋiyä ique. Itaŋga hŋqu, Soli ique, iquayi.
2 Hiunji hŋqueŋi, iqua, Naqä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, buayä maŋqä pmetaŋguwäŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, iquau tiiŋä ätukqe. “Nyi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäuŋuiŋqä äteqeqä. Wäuŋuä tä imäkiyŋqä, he iquaqui atäuŋuä inä ipiyä” ätukqe.
3 Iŋgaŋi, iqua buayä maŋqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, iquaqui hipa haqeqä äwiyäpu, wäuŋuäŋqä ändowatkuwi.

Banäpasi iqutä, Soli iqutä, Saplusiŋqä äukiyiŋqä

4 Iŋi Dŋä Äŋguä Iqu, iquaqui dowatqaŋgi, iquaqu aŋä-himqä Selusiya iuŋqä äquveqäkiyi. Iqi ätimäyi, yimba ätkamäusinyä, qua eqä-pŋä awä iqiŋä hŋquenyqä, kiqä yoqe Saplusi, iuŋqä äquveqäkiyi. 5 Qua iuŋi, aŋä-himqä Salamisi iu ätimäupiyi, iquaqu, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä iu ikisinyä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, awä ätuäkämiŋiyi. Iquaqui yätamäkqä vätŋqe, Jonä Makä ique ätuma ikämiŋiyi.
6 Saplusi iuŋi, iqua, qua eeqänäŋä iu qaŋä ikipu, aŋä-himqä Paposi iuŋqä äukuwi. Iqiŋi iquaqu, ämaqä Israitqä paaqä huitaŋä-huitaŋä imäkätä, hiŋuä quaŋgä-tqä hŋque äwimakiyi. Iqueqä yoqe, Banjisasi ique. Iqu paaqä imäkmiŋqeŋqe, Grikä iquauqä aŋä-kukŋuä tqä iqua, iquenyqe, “Elimasiuä” ätmiŋuwi.
7 Ämaqä iqu, ämaqeu miqä kiŋganäŋä Seŋgius-Paulusi iqutä, anä äpmamiŋiyi. Iqu ämaqä kŋuä äŋguä dinä indqäŋqä ique. Iŋgaŋi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qätä wiyätŋqä wiŋgaŋgi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, tääqä ätuätumakqe.
8 Iiŋä etaŋgi, paaqä imäkqä Elimasi iqu, ämaqeu miqä iqu Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätŋqä mäwiŋgaŋgi, iqu Banäpasi iqueqätä, Soli iqueqätä, wäuŋuä qui imäkätŋqä ikqe.
9 Iŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqu, Soli iqueŋi, kuapänä ämuŋgqe. Iqueqä yoqä huizi, Poli* ique. Dŋä Äŋguä Iqu, kuapänä muŋgaŋga, iqu Elimasi ique, hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunä, tiiŋä ätukqe.
10 “Suqä quvqä eeqänäŋitä, quaŋgitä, maŋguä äkmnänä. Si suqä äŋguä eeqänäŋä iuqä mäkä-huŋqä-quki eäŋä-qae, Setänä iqueqä ymeqä iqukiyqä. Naqä Iqueqä hänaqä jänäŋä iuŋi, qui imäktŋqä itqäŋinyä. Suqä iiŋi mävquatämäuqe, suŋqä itqäŋinyä?
11 Qätä nyiyä! Täŋgaŋi Naqä Iqu kima ktapätä, tqä hiŋui hea kuwimäkqaŋga, si mäptqe, hiŋuä mäquŋquä yakuinä pmatŋqinyä” ätukqe. Poli iqu iiŋä tquaŋga, maqänäŋi, qaquvqä eŋqä-paŋi, Elimasi iqueqä hiŋuä iuŋi, hea qe iwimäkkqe. Iŋgaŋi ique a ämasquämbŋqä asusua ikämiŋqe.
12 Ämiqä naqä iqu, nätmatqä tä timäuqaŋgi hiŋuä äqunäqe, iŋgaŋi iqu, Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä, kŋuä kuapänä indqänätä, iquenyqä quuvqä eqäkqe.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, qua Pisindiya iu äpmakiyiŋqä

13 Iŋgaŋi Poli iqutä, ämaqä, iqutä anä äpmakuwä iquatä, Paposi ävämaŋi, qua Pambiliya-täŋä iŋginyqä, aŋä-himqä Peeka iuŋqä yimba äukuwi. Iqisaŋi Jonä Makä iqu, iquau ävämaŋi, Jerusälemäŋqä aŋgumä

* **13:9** Yoqä Poli, ii Grikä iquauqä aŋä-kukŋuiyi. Yoqä Soli, Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuiyi.

äukqe. 14 Qu Peeka ävämaŋi, qaŋä äupiyi, qua Pisindiya-täŋä iu, aŋä-
himqä Andiyokä ätimäukuwi. Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, qu,
Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqeu äpaquväpu, quamä qe äpmakuwi.
15 Qu e pmetaŋguwäŋga, hŋqu, bukä, kukŋuä-suqeŋqä äqäkqeuta a
täuqaŋga, ga hŋqu, bukä, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua äqäkuwä
iuta a ätäukqe. Iŋgaŋi aŋä aquväqŋqeu miqä iqua, ämaqä hŋque, Poli
iquesä, ämaqä iqutä anä äpmamiŋuwä iquautä, tiiŋä tuätŋqä ätukuwi.
“Ŋqä nyämaqäuä, he ämaqä iuqä äwqe, yäŋänäqŋqä imäkpŋqä kukŋuä-
täŋuenä etaŋgutqe, he awä tpŋqeqä.”
16 Iŋgaŋi Poli iqu pämä ätqäuqe, qu kukŋuä matqä pmapŋqä, hipa itä
ämeŋä ämitä, tiiŋä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquendä, ämaqä huizi,
Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä iquendä, qätä nyipiyä.
17 Israitqä iquauqä Goti Hanjuwä Iqu, neqä atqä-awäkauŋi, Iqueqä
ämaqä hipŋqä ätekqeqä. Qu Isipä iuŋi, ämaqä yakuä pmeqä eŋqä-
paŋä pmetäŋguwäŋga, Iqu imäkqaŋgi, qu kuapänä eqiyämaŋguwiqä.
Qänakndaŋi Isipä iutaŋi, Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta itmakqeqä.
18 Iqu e itmeqaŋga, qu quväukuä 40, aŋä avqŋqä iu pmetaŋguwäŋga,
Iqu iquauqä suqä hŋgisanä iqetaŋi, haŋä-iqä ämakmanmiŋqeqä.
19 Iŋgaŋi qua Kenanä iuŋi, hueqä-himqä kui-kui 7 äpmakäwätaŋguwä
iuŋi, Goti Hanjuwä Iqu qui imäkätä, iquauqä quae Israitqä iquauqä
wimänätŋqä qe äwikqeqä.
20 Nätmatqä eeqänäŋi e imäkätqätaŋga, quväukuä 450 inä äpäukqeqä.
Iqu qua ae äväqe, qänakndaŋi Iqu ämiqä naqä yakuinä mipŋqä
iquau äteqa äumiŋqe. Iqu iiŋi, Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä Samueli iqu
pmetqäŋgaŋqä imiŋqe.
21 Iŋgaŋi qu Samueli iqueŋi, tii ätukuwiqä. ‘Ne ämiqä naqä hŋqueqä
yäpä iqi näweqä pmetatuŋquänä, si ämaqä hŋque atäuŋuä isŋqeqä.’ Qu
e tquaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqu, Soli ique ätekqeqä. Iqu Kisi iqueqä
ymeqä eä, awiqu Benjämenä iquesaŋä ique. Soli iqu iquauŋi, quväukuä
40 iuŋi ämimiŋqeqä.
22 Goti Hanjuwä Iqu Soli iqueqä ämiqe, huätä ämamäutä, iqueqä aŋä
metŋqe, Dewiti ique-mända ätekqeqä. Iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqu
awä tiiŋä ätukqeqä. ‘Nyi Dewiti, Jesi iqueqä ymeqä iqueŋi, hiŋuä ae
äqunäŋqeqä. Iqueqä qeqä-quuvqä iuŋi, Nyaqä eŋqä-paŋä eä, iqu Nyi
änyinäŋqä dunä imäkquäniqeqä,’ ätukqeqä” ätukqe.
23 “Iqu hiŋuiqänäŋi kukŋuä guä ämäsäutä ätkqä-pa, Israitqä-qune häŋä
aŋgu inemäkäqumuatetŋqä diŋqe, Dewiti iqueqä hueqä-himqä ekuwä
iutaŋä hŋque ändowatkqeqä. Ämaqä Iqu, Jisasi Iqueqä.
24 Jisasi Iqu wäuŋuä mipäqiyqä änä etaŋgaŋi, Jonä iqu Israitqä eeqänäŋä
iquauŋi, kŋuä äkunmäknäpu, asŋä qämbŋqä awä ätumiŋqeqä.
25 Jonä iqu, iqueqä wäuŋui qäpu imäkätŋqä itäqäŋgaŋi, iqu tiiŋä
ätukqeqä. ‘He kŋui, äänä hiyqiyä? Nyi tquŋgä? Nyi ämaqä, he hiŋuä
äqämbu äpmeŋuwä iqunä, hmanjqä. Iŋäqe, he qätä nyipiyä! Ämaqä
Hŋqu, nyinyqä qänaki änä äpäniqeqä. Iqueqä yukä ämuasmäŋqä gue, nyi
meweqä yimniqeqä. Nyi ämaqä äŋgunä hmanjqä,’ ätukqeqä” ätukqe.
26 Poli iqu tiiŋä inä ätukqe. “Ŋqä nyämaqäuä. He Aprähamä iquesa
eqiyämaŋguwä iquendä, itaŋga he ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä
yäpä iqi äpmeŋuwä iquendä, kukŋuä häŋä aŋgu inemäkäqumuatetŋqä
iqu, Goti Hanjuwä Iqu nenyqä ändowatqeqä.
27 Jisasi Iqu qua iu pmetaŋgaŋi, ämaqä Jerusälemä iu pmeqä
iquatä, iquauqä ämaqä naqä iquatä, Iquenyqe näqŋqä äŋguänäŋi

maeqä imiŋuwiqä. Itaŋga Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquauqä bukä iuta, hiunji hapä pmeqä ique-ique a ätäumiŋuwä-qe, qu iiŋqä-pqe näqŋqä äŋguänäŋi maeqä imiŋuwiqä. Iiŋä dutaŋi, qu ‘Ämaqä Tqu äpäkonätŋqeqä’ ätukuwä iuŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua äqäkuwi, naqä-qakuä imäkkuwiqä.

28 Qu Ique pizqä päkpŋqe, Iqueqä suqä quvqä hui, mämäqumueqä ipiyä-qe, ämaqä naqä kiŋganäŋä Pailoti iqueŋi, iqu äpäkonätŋqä diŋqä kiqutätmä äwikuwiqä.

29 Qu nätmatqä eeqänäŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua, Iquenyqä hiŋuiqänä äqäkuwä-pa imäkpiyi, Iqueuä huiwi zä-huätatä hunätaŋgqeta ämepu, äma äwäpu, qua äptekuwiqä.

30 Iqu ae äpäkoŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu aŋgu ävauqumuatkqeqä.

31 Huinji kuapänäŋä iuŋi, ämaqä, Galili äväma Jerusälemäŋqä Iqutä anä äukuwä iquauŋi, Iqu äwimeqismiŋqeqä. Täŋgaŋi ämaqä iqua, Israitqä iquauŋi, Iquenyqä kukŋuä awä ätuätqäŋäuä.

32-33 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ne awä tiiŋä etqunä. Kukŋuä, Goti Hanjuwä Iqu guä ämäsäutä, awiqukuau ätukqeuŋi, iiŋi naqä-qakuä imäkätä, awiqukuautaŋä hueqä-himqä iqune yätamäkqeŋqä, Jisasi Ique aŋgumä ävauqumuatkqe. Iiŋqe, apqä hŋquaquŋä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tiiŋä äqänänä.

‘Ŋqä Ymeqä Iqukiyqä, Nyi täŋgaŋi Tqä Tniqunä eqänä.’†

34 Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Ique qua pteqeuta aŋgu ävauqumuatkqetaŋi, Iqu aŋgi mäwqä itä, pizqä miqä iquänä. Iiŋqe Goti Hanjuwä Iqu tiiŋä ätätä äqäkqeqä.

‘Nyi ämiqä naqä Dewiti ique äŋguä wimäkmqä ätukqä-pa, Nyi heŋi-pqä inä etätqäŋänä. Kukŋuä iiŋi, huizi iquau ämäwqätäutä, qäyunä timäuŋqiyä.’‡

35 Iqu apqä huiziuŋi, tiiŋä-pqe ätätä äqäkqeqä.

‘Ämaqä, Si ätekŋä Iqu, pizqä yätŋqä hiŋuinä maquŋgä isŋiqä.’§

36 Dewiti iqu qua täu äpme, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqeunä qänaknä iqänjaqänäqe, äpäkoŋgaŋga, qu iqueqä huiwi, kawäkiqua qua äptnäŋuwä iu pteqaŋguwäŋga, pizqä qe ikqeqä.

37 Iŋäqe Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qua iuta aŋgu ävauqumuatkqä Iqueŋi, Iqueqä huiwi pizqä miqä ikqeqä.

38-39 Ŋqä nyämaqäuä, iiŋqe he näqŋqä äŋguänäŋä tiiŋä hipŋqeqä. Ämaqä Iiŋä Iqueqä wäuŋuä dutaŋi, ämaqeuqä suqä quvqe huätä mamäuqä iuŋqe, ne awä etätqäŋunä. Tiiŋä-pqeŋqä näqŋqä äŋguänäŋä hipŋqeqä. Goti Hanjuwä Iqu henyqe, ‘ämaqä jänänäŋuaiqä’ täniqä diŋqe, kukŋuä-suqä Mosisi iqu ätätä äqäkqeu qänaknä iquwi, hiyaqä suqä quvqe huätä mämaemäuqä yäŋqiyä. Iŋäqe, Ämaqä Iiŋä Iqu, ämaqä, Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgpqe, Iqu iquauqä suqä quvqä eeqänäŋi, huätä ämamäutä, ‘ämaqä jänäŋuaiqä’ täŋqiyä.

40 Iŋi Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua, nätmatqä quvqänäŋiŋqä, ‘Äpäŋqiyä’ ätkuwi, he emeqäŋqä, hiŋuä äŋguänä äqunäpu wimasipiyä.

41 Qu tiiŋä ätkuwiqä.

‘He ämaqä äkasuwä tqä iquenä, hiŋuä qumbiyä! Nyi nätmatqä huitaŋi, hiyaqä awä iqi imäkmqänä. Nyi nätmatqä imäkmqä iqaŋgmdqeŋqä, ämaqä hŋqu etqaŋgutqe, he iiŋqe, “naqä-qakuiqä” kŋuä mindqäŋqä ipŋqeqä. Iiŋqe he yäuŋuä ipu, qui imäkmbŋqäuä,’ ätkuwiqä” ätukqe.*

† **13:32-33** Apqä Bukä 2:7 ‡ **13:34** Asayä 55:3 § **13:35** Apqä Bukä 16:10 * **13:41** Hapakukä 1:5

42 Poli iqu kukŋuä awä qäpu ätäqe, Banäpasi iqutä, yäpaqä mäŋgisa
wiyŋqä uwqaŋgiyäŋga, qu iquaqui tiiŋä ätukuwi. “Hiunji hapä
pmeqä huiziqueŋi, nätmatqä täŋqe, qe aŋgu äquvepäsinyä, awä inä
nasinyiyŋqeqä.”
43 Qu aŋä aquväqŋqeuŋi ävämaŋi, Israitqä kuapänäŋä iquatä, ämaqä
huizi-pqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä äwiyäpu, Ique qoŋä anä
woktäuqä iquatä, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, qänaknä äwivändkuwi.
Iŋgaŋi iquaqu, iquauqä kŋuä iuŋi, yäŋänäqŋqä imäkäsinyä, “He Goti
Hanjuwä Iqu, Iqueqä nätmatqä äŋguänäŋä hiŋginäwa etapätŋqeunä
äpmeŋuwä-pa, asä iunä pmeqäpŋqä” ätukiyi.
44 Hiunji hapä pmeqä huiziqueŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä
wipŋqä, ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, hatŋä aquvä qe äqäŋguwi.
45 Aquvä iiŋä qäŋgaŋgä äqumbiyi, Israitqä iqua, iquauqä äwqe äkasuwä
ämunätä, Poli ique quvqä ätuäpu, iqueqä kukŋui mändi äkittqäkuwi.
46 Qu iiŋä imäkqaŋguwäŋga, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, zä miqä kukŋuä
yäŋänäqŋqä ätukiyi. “Naqä-qakuiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuŋi,
ye Iqueuä kukŋui, Israitqä iquenä ganä awä etqueä. He iqueuä kukŋui
tuwä äwiyäpu, hiqä-hiuäŋqe, ‘Ne häŋä hea ique-ique pmeqe, änä mämeqä
yaŋqunä’ ätätqäŋuwä-pa iquwiŋqe, he qätä yepiyä! Täŋgaŋi ye heŋi,
kukŋui awä maetqä, ämaqä hŋquau-mända tueŋqueä.
47 Goti Hanjuwä Naqä Iqu, hiŋuiqänä ätääŋqe, täŋga ye sä äyatqi.
*‘Nyi si Israitqä iqua qäyä hitqaŋgi huiziuqä hiqi-tä-quki ikimäkqänä.
Iŋi, ämaqä qua täu äpmeŋuwä eeqänäŋä iuŋi, Nyi aŋgi häŋä
imäkäqumuatemniŋqä yätamäkqä vqä-quki, esŋqinyä’*†äyatqiyä”
ätukiyi.
48 Ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, kukŋuä tä qätä äwipiyi,
iquauqä äwqe äŋguänäŋä wiŋgaŋga, qu Naqä Iqueqä kukŋuiŋqe,
“Äŋguänäŋiqä” ätmiŋuwi. Iŋgaŋi ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu häŋä hea
ique-ique pmeqä mapŋqä ätekqä iqua, qu eeqänäŋi quuvqä eqäkuwi.
49 Iŋgaŋi Naqä Iqueqä kukŋui, ämaqä, Pisindiya-täŋä iŋgisa im-imä
äpmamiŋuwä iqua, qätä äwikuwi.
50 Iŋäqe Israitqä iqua, apäkä, yoqä naqä qoŋqä, Goti Hanjuwä Iqu qoŋä
äwoktäutqäŋuwä iuauqä äwqä iutä, aŋä-himqä iutaŋä qokä naqä iquauqä
äwqä iutäŋi, äwivauqumuatkuwi. Ga eeqänäŋä iiŋä iqua, Poli iquesä,
Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, Pisindiya iuŋi huätä ändowatkuwi.
51 Iŋgaŋi iquaqu, aŋä-himqä Andiyokä iu ävämayiŋqä isiyäŋgaŋi,
quwqä suqä quvqeŋqä kima äväsinyä, qua hinoqukuä, yukiu täka
ämäkmiŋqe, iqi äquveteqiyemä äukiyi. Iquaqu äwiyi, aŋä-himqä
Aikoniyamä iu ätimäukiyi.
52 Itaŋga, Andiyokä pmeqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä iqua,
Dŋä Äŋguä Iqu maŋguä muŋgaŋga, aquvänä kuapänä imiŋuwi.

14

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Aikoniyamä iu äpmamiŋiyiŋqä

1 Iŋgaŋi Aikoniyamä iuŋi, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, suqä asä ii
imäkäsinyä, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä yäŋgisa äpeyäsinyä,
kukŋuä awä ätukiyi. Iquaqu kukŋuä äŋguä tquaŋginyä äwipiyi, ämaqä
kuapänä Israitqä hŋquautaŋätä, ämaqä huizi iquautaŋätä, quuvqä
eqäkuwi.

† **13:47** Asayä 49:6

2 I etaŋgi Israitqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu ämaqä huiziuqä äwqeuŋi,
äwivauqumuatqauŋgua qu ämaqä quuvqä eqäkuwä iquauŋqä äwqä
quvqä imäkkuwi.
3 Iiŋä iqaŋguwäŋga, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, zä miqä iqi hŋgaŋqä
äpmanyä, Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuŋqä äwinyätä, hiŋginäwa äŋguänäŋi
vätŋqeŋqä kukŋuä awä ätumiŋiyi. Iquaqu iiŋä itqätaŋgiyäŋgaŋi, Naqä
Iqu, iquaqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä hui imäkiyŋqä yäŋänäqŋqä
ävätä, ämaqeuŋi, ‘Iquaquvqä kukŋui naqä-qakuiqä’ ämotquakqe.
4 Iŋi, ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, awänä äpatmbiyi, hŋqua, ämaqä Is-
raitqä iquatä, äwqä naqä-hŋqunä iŋgaŋguwäŋga, hŋqua, ämaqä kukŋuä
awä tuäkiqiyŋqä ändowatkqä iquaqutä iŋguwi.
5 Qänakndaŋi Israitqä hŋquatä, ämaqä huizi hŋquatä, iquauqä ämiqä
iquatä, qu Poli iquesä, Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, hikä päkpŋqä
äwqä naqä-hŋqunä iŋguwi.
6-7 Iquaqu ii näqŋqä ämayi, qua Likoniya-täŋä iŋgisaŋqä zä qe äukiyi.
Likoniya iŋgisaŋi, iquaqu aŋä-himqä Listiyatä, Depetä, aŋä qäqiŋä-pqä
iuŋi, qaŋä inä ikisinyä, kukŋuä äŋgui awä ätuäkämiŋiyi.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Listiya iu äpmamiŋiyiŋqä

8 Aŋä-himqä Listiya iuŋi, ämaqä hŋqu, iqueqä yukä quvqä, yäŋänäqŋqä
maeqä, äpmamiŋqe. Känai, yukä quvqä-täŋä-que änyuekqeŋqä, iqu
qaŋä mäwqä imiŋqe.
9-10 Ämaqä iqu, Poli iqu kukŋuä tqaŋgi qätä äwiyä pmetaŋga, Poli iqu
hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunäqe, iqu äŋguä imänätŋqä quuvqä eqiyätä iqaŋgi
äqunäqe, “Si pämä tqävä” haqeqäta ätukqe. Iqu e tquaŋga, yukä quvqä
iqu pämä yäŋänäqŋqä ätqäuqe, qaŋä ikäkqe.
11 Iŋgaŋi, ämaqä kuapänäŋi, Poli iqu iiŋä imäkqaŋgi äqumbiyi, qu
Likoniya pmeqä iquauqä aŋä-kukŋui ätäpu, maŋä tnäŋä tii ätkuwi. “Goti
hŋquaqu, ämaqä eŋqä-paŋä nenyqä äquvepqinyqä.”
12 E ätpiyi, qu Banäpasi iquenyqe, “Iqu goti Susi* iqueqä” ätkuwi. Poli
iquenyqe, “Iqu ämaqä kukŋuä tqä-qu etaŋgi, iqu goti Hemesi iqueqä”
ätkuwi.
13 Aŋä-himqä täkŋä qänätaŋgqä-täŋä iqiŋi, Susi iquenyqä hiqäva-
imäkqä aŋi ämätnmiŋqe. Iŋgaŋi Susi iquenyqä hiqäva-imäkqä iqu,
pälawa-yatqä itä, bulumäka qokä hŋquautä, aŋä qŋqaŋiuŋqä äma
äwäqe, qokä-apäkä iquatä, Banäpasi iquenyqätä, Poli iquenyqätä, hiqäva
imäkanä-tpu ikuwi.
14 Banäpasi iqutä, Poli iqutä, nätmatqä tä imäkanä-tpu iqaŋguwiŋqä
qätä äwiyi, iquaqu yäuŋuä isinyä, ämuasmäŋqe äpisäsinyä, qokä-apäkä
iquauä awä iqinyqä tnäŋä äwiyi, tääqä yäŋänäqŋqä tiiŋä qe ätukiyi.
15 “Yeyämaqä iquenyä, he suqä tä, suŋqä imäkqäuä? Ye ämaqä,
he eŋqä-paŋä quveyqä. Ye kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä tii
etätqäŋueqä. He nätmatqä hiŋgiŋqä iu qänaknä itqäŋuwi, huätä
ävquatämäupu, Goti Hea Ique-ique Pmeqä Iquenyqä qänaknä ipiyä! Goti
Hanjuwä Iqu, qäukuitä, quaetä, eqetä, nätmatqä eeqänäŋä iu äwiŋqetä,
imäkkqeqä.
16 Hiŋuiqändqä duta äpäŋqe, täŋga täsuänä. Iqu qokä-apäkä
eeqänäŋä iquauŋi, hiŋuinä qunätaŋgi, qu qänaknäŋi, quwqä äwiŋqä
dunä imiŋuwiqä.

---

* **14:12** Ämaqä Grikä iquauqä goti quaŋgä iquautaŋä naqä iqueqä yoqe, Susi ique. Ga iquauqä goti hŋquququeqä yoqe, Hemesi ique. Iqu quwqä goti eeqänäŋä iquauqä kukŋuä äma uwqä iqueyi.

17 Iiŋä etaŋgi, qu Iquenyqä maqŋqä ipŋqe, Iqu zä mäpmeqä imiŋqe.
Oeyqä! Iqu hea ique-iqueŋi, qokä-apäkä eeqänäŋä, he-pqe qäsäŋi,
äŋguä emäkätä, qäukuä yätutaŋi, piyä äyä etapätŋqeqä. Iqu iiŋä
imäkätqätaŋgi, ymisaŋä äŋguänäŋi äyä ätimäutŋqeqä. Itaŋi, he buayä
kuapä änäpu, heyaqä äwqä imä aquvänä ipŋqä emäkätŋqeqä” ätukiyi.
18 Qu iquaquinyqä hiqäva imäkpŋqä yäŋä qäŋgaŋgä, iquaqu, iiŋä
äsuiyi, “oeyqä” ätuäsinyä, yäŋä ämäwqäŋgäŋgiyi. Iiŋä iqaŋgiyiŋqä,
mimäkqä ikuwi.
19 Qänakndaŋi, Israitqä Andiyokätaŋä hŋquatä, Aikoniyamätaŋä
hŋquatä, Listiya iuŋqä äwäpu, ämaqä iqi pmeqeuqä kŋuä indqäŋqe
äkunmäkpiyi, Poli iquenyqä hikä wapi ätnämäupu, “Pizqä qe äpäsqunä”
kŋuä indqänäpu, iqueqä huiwi eyqiyäma äpäpu, aŋä-himqä iquenyqä
täkŋä qänätaŋgqä yäpaqä mäŋgisa ekuwi. 20 E iqaŋguwä-qe, qokä-
apäkä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä iqua äppiyi, ique yäkutäma
uwqiyqaŋguwäŋga, iqu aŋgumä ävautä, aŋä-himqä yäpä iŋgisa ekqe.
Awiŋgaŋi, iqutä, Banäpasi iqutä, aŋä-himqä Depe iuŋqä qe äukiyi.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Andiyokä iuŋqä aŋgi äukiyiŋqä

21 Iqiŋi iquaqu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä tuätqätaŋgiyäŋga,
ämaqä kuapänäŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. Qänakŋi, iquaqu
Listiya iuŋqätä, Aikoniyamä iuŋqätä, itaŋga Andiyokä iuŋqätä aŋgumä
äukiyi.
22 Aŋä-himqä iquauŋi, iquaqu, quuvqä heqiyqä iquau yäŋänäqŋqä
iwimäkäsinyä, yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukiyi. “He quuvqä eqiyäpu,
yäŋänäqŋqä pmepŋqeqä. Ne Goti Hanjuwä Iqunä miqeu, yäpä iŋgisa
yaniquä etaŋgqä-qe, haŋä-iqä naqänäŋi, ämaqä iquauqä hipa iuta, ganä
meniqueqä” ätukiyi.
23 Iŋgaŋi aŋä-himqä ique-iqueŋi, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä
äqänmiŋuwä iquau mipŋqeŋqe, iquaqu ämaqä hŋquau atäuŋuä ikiyi. E
imäkiyi, iquaqu buayä maŋqä äpmanyä, tääqä äsuiyitaŋi, Naqä Iquenyqä
quuvqä eqämiŋuwä iquauŋi, Iqueqä hipa iu äpmuatekiyi.
24 Iŋgaŋi iquaqu, Pisindiya-täŋä iu qaŋä qäpu ikäyi, Pambiliya-täŋä iŋgi
ätimäukiyi.
25 Iqi ätimäyi, aŋä-himqä Peeka iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui awä
äsuiyitaŋi, aŋä-himqä Ataliya iuŋqä äquveqäkiyi.
26 Iqisaŋi iquaqu, Andiyokä iuŋqä yimba äukiyi. Ämaqä iqi
pmeqe, hiŋuiqänäŋi, iquaquiŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qeiqinyäŋä iunä
äpmesinyä, wäuŋuä imäkiyŋqe, Iqueqä hipa iu äpmuatekuwä iquayi.
Iquaqu wäuŋuä iiŋi ae imäkiyi, Andiyokä iuŋqä aŋgumä äpkiyi.
27 Iqi ätimäyi, quuvqä heqiyqä iquau tääqä ätuätumesinyä, nätmatqä,
Goti Hanjuwä Iqu iquaquiyqä hipa duta imäkkqeŋqe, eeqäpnä awä
ätukiyi. Iquaqu tiiŋä-pqä inä ätukiyi. “Ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi
iqua-pqe, Iquenyqä quuvqä heqiyqäpŋqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu hänaqä
äwimeyqeqä” ätukiyi.
28 Iŋgaŋi iquaqu, quuvqä heqiyqä Andiyokä pmeqä iquatä, hiunji hatŋä
äpmakiyi.

15

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Jerusälemä iu kukŋuä ätŋguwiŋqä

1 Iŋgaŋi Israitqä hŋqua, Jutiyata äppiyi, quuvqä heqiyqä Andiyokä
pmeqä iquau, näqŋqä tiiŋä äwikuwi. “He Mosisi iqueuä suqä iuŋi,

qänaknä miqä ipu, hiqä huiwi häuä maktäŋgaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu,
aŋgumä metmeqä itä, häŋä memäkäqumuateqä yäniqeqä” ätukuwi.
2 Poli iqutä, Banäpasi iqutä, qätä iiŋä äwiyi, kukŋuä iiŋä tquaŋguwä
iquatä, kukŋuä mäkä naqänäŋä äunmiŋuwi. Qu ii imäkqaŋguwäŋga,
quuyqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, ämaqä huizi iquautä,
atäuŋuä äwikuwi. Itaŋi, ämaqä iiŋä iqua, Jerusälemäŋqä äyäpu, ämaqä,
Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqeu
miqä huizi iquatä, haŋä-iqä ique jänä imäkpŋqä diŋqä, ätukuwi.

3 Quuvqä heqiyqä iqua, iquau e ändowatqaŋguwäŋga, iqua, Andiyokäŋi
äväma, Ponisiya-täŋä iŋgisatä, Sämaliya-täŋä iŋgisatä äwäpu, Israitqä
qäyä etaŋgi huizi iqua, kŋuä äkunmäknäpu, Naqä Iquenyqä quuvqä
eqäkuwiŋqä awä ätqäumiŋuwi. Quuvqä heqiyqä qätä iiŋä äwipiyä iqua,
aquvänä ikuwi.
4 Iqua Jerusälemä timäuqaŋguwäŋga, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä
iqi aquvä äqänmiŋuwä iquatä, iquauqä ämiqä iquatä, ämaqä kukŋuä
awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, iquauŋqä aquvänä ipu itmakuwi.
Iŋganj, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, nätmatqä eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqu,
iquaquiyqä hipa iuta imäkmiŋqeŋqä, awä ätukiyi.
5 E tquaŋgiyäŋga, Parisitaŋä quuvqä heqiyqä hŋqua, ivatuwämbiyi,
tiiŋä qe ätukuwi. “Ämaqä Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi, quuvqä
heqiyqaŋguwä iquauŋi, he iquauqä huiwi häuä äktäupu, ‘Mosisi iqueä
suqeuŋi qänaknä ipiyä’ tquäpŋqä” ätukuwi.

6 Itaŋga, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iquatä, quuvqä heqiyqeu miqä iquatä, kukŋuä iiŋi jänä imäkpŋqä aquvä
äqäŋguwi.
7 Qu kukŋuä kuapänä ae ätpiyi, Pitä iqu pämä ätqäuqe, tiiŋä ätukqe.
“Ŋqä nyämaqäuä, he näqŋqeqä. Hiŋuiqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqu,
wäuŋuäŋqä änewäsäutä, nyi tiiŋiŋqä ätenjikqeqä. Nyi, ämaqä Is-
raitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä
tuätqätaŋgmdi, qu qätä änyiyäpu, quuvqä heqäpŋqänänyä.
8 Ämaqeuqä kŋuä indqäŋqä imŋi, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqeqä.
Iqu Dŋä Äŋguä Ique, ne änätapkqä-pa, ämaqä huizi iquauŋi, inä
äwikqeqä. Iqu iiŋä imäkäqetaŋi, iquauŋä-pqe itmetä aquvänä itäqeŋqä,
äyä ämänätquakqeqä.
9 Iqu nesä, iquautäŋi, suqä huitaŋä-huitaŋä minetqueqä, asä inä
inätquakqeqä. Iquauqä quuvqä heqiyqä iutaŋi, Iqu qu kiyä mamätqäŋqä,
ne inemäkkqä-pa, hipŋqä iwimäkkqeqä.
10 Iŋi haŋä-iqä atqä-awäkiquatä, nesä änä mämiwäuqänäŋä iqu, he
täŋgäŋi quuvqä heqiyqä iquau wiwätanä-tpu iqäuä. Iiŋä ipu, Goti
Hanjuwä Iqueŋi, suŋqä yamwiqä ävqäuä?
11 Neqä quuvqä heqiyqä imŋi, kukŋuä tqu, naqä-qakuiqä. Ne, Mosisi
iqueqä suqeu qänaknä iqetaŋi, häŋä miqumuatŋqä yaŋqunä. Iŋäqe,
Goti Hanjuwä Iqu, nenyqä äwinyätä, nätmatqä äŋguänäŋi, hiŋginäwa
nätapqetaŋi, aŋgumä inätmetä, häŋä inequmuatätŋqeqä. Iqu iquau
iwimäkqä-pa, ne-pqä asä inä inemäkqiyä” ätukqe.

12 Pitä iqu iiŋä tquaŋga, ämaqä kuapänä, aquvä äqämbu äpmamiŋuwä
iqua, kukŋuä matqä ipu, Banäpasi iquesä, Poli iquesä, qätä dinä äwipu,
äpmamiŋuwi. Iquaqu, wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋä di,
Goti Hanjuwä Iqu, iquaquvqä hipa du vqaŋgi, iquaqu, ämaqä huizi iquauä
awä iqisa imäkmiŋiyiŋqä, awä ätukiyi.

13 Iquaqu, kukŋuä qäpu tquaŋgiyäŋga, Jemisi iqu, tiiŋä ätukqe. “Tatqä-
guäkenä, qätä nyipu!
14 Goti Hanjuwä Iqu, häŋäŋgaŋi, ämaqä huizi iquautaŋä hui, aŋgu
itmetä, Iqueqä ämaqä epŋqä imäkätŋqä, äwimakqeŋqe, Saimonä iqu, ae
äyä ätqiyä.
15 Itaŋga hiŋuä-tqä iquauqä bukä iuŋi, kukŋuä asä inä ätätä äqänänä.
16 ‘*Naqä Iqu, “Qokä-apäkä Dewiti iquesaŋi, qu namnä aŋä hŋqu, qua iqi
ae äpäkŋgqä eŋqä-paŋä-quaeqä” ätqiyä. “Iiŋä etaŋgi qänakndaŋi, Nyi
aŋgu äpmqäŋgaŋi, aŋä iqueqä nätmatqä qui imäknätqe, Nyi änyä-häŋä
imäkätmä, aŋi aŋgi mätmniqeqä” ätqiyä.*
17-18 “*Nyi ii imäkmäniŋqe, qakui tiiŋiqä. Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi
iquautaŋi, Nyaqä ämaqä hipŋqä tääqä ätukqä iqua, qu Naqä Iqunäŋqä
qävqä nyipnuwäŋqeqä.” Ii Naqä Iqueqä kukŋuiqä. Nätmatqä iiŋqe, Iqu
aiŋgaŋi, ämaqä iqua näqŋqä ipŋqä ätkqeqä*’ätätä äqänänä” ätukqe.*
19 Itaŋi Jemisi iqu tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Iiŋiŋqe, nyi kŋuä tiiŋä
indqänätqäŋä. Ne, ämaqä huizi, iquauqä kŋuä äkunmäknäpu, Goti
Hanjuwä Iquenyqä äwätqäŋuwä iquauŋi, haŋä-iqä mävqä pa ianä.
20 Iiŋä mimäkqä itaqe, ne iquauŋqe, pipa iunä tiiŋä
qäyämäwatuŋqueqä.
Ämaqä hŋqu, naŋuä ämetä, goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva-imäkqe,
naŋuä ii Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä-qae, he hui
ämepu maŋqä ipnuwäŋqätä, suqä qokäŋqä apäkäŋqä iqe, mimäkqä pa
ipnuwäŋqätä, naŋuä ämaqä hiiŋuä a äkiyamäkäpu äpäkpqe, maŋqä
ipnuwäŋqätä, itaŋga naŋuä häŋeqä yqänäŋä-täŋi, maŋqä iqäpŋqä,
ätätanä qiyatuŋqueqä.
21 Qakui tiiŋiqä. Hiŋuiqändqä dutaŋi, qu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä
eeqänäŋä iuŋi, Mosisi iqueqä bukä, aŋä aquväqŋqeuŋi a ätäupiyitaŋi,
aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, qu iqueqä kukŋui awä ätqa äpätqäŋuwiqä”
ätukqe.

Qu tuwaŋui, huiziquautaŋä quuvqä heqiyqä iquauŋqä äqäkuwiŋqä

22 Jemisi iqu iiŋä tquaŋga, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqä iquau miqä iquatä, Jisasi Iqueqä
yoqeŋqä iqi aquvä äqänmiŋuwä eeqänäŋä iquatä, kukŋuä naqä-hŋqunä
imäkäpu, iquauqä ämaqä hŋquaqui, atäuŋuä ikuwi. Hŋqu Jutasi,
iqueqä yoqä huizi, Basäpasi ique. Huiziqu, Silasi iquvi. Iquaqui
atäuŋuä miqäŋgaŋi, quuvqä heqiyqä iquauqä awä iqisaŋi, ämaqä naqä
äpmamiŋiyi. Qu iquaqui atäuŋuä ipiyi, Poli iqutä, Banäpasi iqutä,
Andiyokä iuŋqä, anä wäpŋqä ändowatkuwi.
23 Iquaquvqä hipa iu, pipa hŋqu, kukŋuä tiiŋä-täŋä ändowatkuwi.
“Hiunjiŋganjqä. Ne ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiquatuŋquä
änandowatkqä iqunesä, quuvqä heqiyqä iquau miqä iqunesäŋi, hiqä
hita-hiŋguäkoneyi. Ämaqä Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi, quuvqä
eqiyäpu, aŋä-himqä Andiyokä iutä, qua Siliya iutä, qua Silisiya iutä
pmeqä iquenä, ne pipa tä henyqä äväwqatqunä.
24 Ne qätä tiiŋä äwikqueqä. Nesaŋä hŋqua, henyqä äpäpu,
kukŋuä haŋä-iqä etäpu, hiyaqä kŋuä indqäŋqä duŋi, qui emäkkuwiŋqä
äwikqueqä. Iiŋä imäkkuwä iquauŋi, ne iiŋä imäkpŋqä mätquä ikqueqä.
25 Qätä iiŋä äwikqueŋqe, ne äwqä naqä-hŋqunä änyätanä, tiiŋä
ätqueqä. ‘Nesaŋä hŋquaqui atäuŋuä itanä, iquaqu, Banäpasi iqutä, Poli
iqutä, quŋqä anä upŋqä ändowatanä.’

---

* **15:17-18** Amosi 9:11-12; Asayä 45:21

26 Banäpasi iqutä, Poli iqutä, pizqä puäsqeŋqe, kŋuä indqänäsiyä-
qe, zä miqä isinyä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä kukŋuä awä
ätuätqäŋiyiŋqe, ne iquaquinyqe, aquvänä iqueqä.
27 Äwqä naqä-hŋqunä änyätanä, iiŋä ätanitaŋi, ne Jutasi iquesä, Silasi
iquesä, henyqä pipa tquesänä ändowatqunä. Itaŋga iquaqu, kukŋuä
asätä, iquaquiyqä maŋitaŋi inä hisiyŋqinyqä.
28 Dŋä Äŋguä Iqu, nesä pmetaŋgi, ne kukŋui naqä-huinyä imäkätanä,
he haŋä-iqä metapqä yatuŋquä diŋqe, suqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä
iquauŋqänä ätätanä äqiyqunä.
29 Suqä iqua tiinji. ‘Ämaqä hŋqu naŋuä ämetä, goti quaŋgä
iquauŋqä hiqäva-imäkqe, he hui ämepu maŋqä ipnuwäŋqätä, naŋuä
häŋeqä yqänäŋä-täŋi maŋqä ipnuwäŋqätä, naŋuä ämaqä hiiŋuä iu
äkiquwäqiyäpu äpäkpqe, maŋqä ipnuwäŋqätä, itaŋga suqä qokäŋqä
apäkäŋqä iqe, mimäkqä pa iqaŋgpiyä,’ ätätanä äqiyqunä. Iŋäqe, he suqä
tquauŋi äwimasiyquwi, äŋguiqä. Ne kukŋuä ätätanä, pipa äqiyquque,
qäpiyqä. He äŋguänä pmapŋqä äneŋgiyä,” ätäpu äqäkuwi.
30 Qu iiŋä imäkäpu, iquau dowatqaŋguwäŋga, iqua äväma, aŋä-himqä
Andiyokäŋqä äquveqäkuwi. Iqiŋi, iqua quuvqä heqiyqä eeqänäŋä iquau,
aquvä ämaqiyäpu, pipa qe äwikuwi.
31 Qokä-apäki, pipa a ae ätäupiyi, kukŋuä äŋguänäŋi iquau yäŋänäqŋqä
iwimäkätŋqä iqaŋgqä iutaŋi, qu aquvänä ikuwi.
32 Iŋgaŋi Jutasi iqutä, Silasi iqutä, iquaqu hiŋuä-tqä-quaqunä enyä,
quuvqä heqiyqä iquau, kukŋuä kuapänäŋi äväsinyä, iquauqä äwqä iuŋi,
yäŋänäqŋqä iwimäkmiŋiyi.
33-34 Iquaqu hŋganqä iiŋä imäkäsinyä, pmetaŋgiyitaŋi, quuvqä heqiyqä
iqua, “Qe äwqä qeiqi-iŋqetä winyqä” ätupiyi, ämaqä, iquaqui ganä
ändowatkuwä iquauŋqä, aŋgumä qe ändowatkuwi.
35 Iŋgaŋi Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Andiyokä iu yqänä äpmanyä,
ämaqä kuapänäŋä huizi hŋquatä, Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä äväpu,
awä ätqomanmiŋuwi.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, ändmäkŋgiyiŋqä

36 Qänakndaŋi Poli iqu, Banäpasi ique tiiŋä ätukqe. “Ye aŋgu
äwäta, aŋä-himqä eeqänäŋä iu, hiŋuiqänä Naqä Iqueqä kukŋui awä
ätuäkämiŋueä, yeqä tatqä-guäka iquau, nanyi-napqa iuau, hiŋuä
äqunäkeyä. ‘Qu äŋguä pmetpiyä, quvqä pmetpiyä’ ta, näqŋqä
hieŋqänänyä” ätukqe.
37 Poli iqu iiŋä tquaŋga, Banäpasi iqu, Jonä Makä ique itmetä, anä upŋqä
äwiŋgqe.
38 Poli iqu, “Ämaqä iqu, hiŋuiqänäŋi, ye Pambiliyata äyävämetä,
wäuŋuiŋqä yesä anä mäwqä ikqä iquvqä. Iiŋiŋqe, iqu yesä anä mäwqä
yäŋqiyä” ätukqe.
39 Iquaqu nätmatqä täŋqä äkasuwä kuapänä ätnyiyitaŋi, ändmäkŋgiyi.
Iiŋä iyi, Banäpasi iqu, Makä ique itmetä, yimba ätkamausinyä, qua eqä-
pŋä awä iqiŋä, Saplusi iuŋqä äukiyi.
40-41 Iŋgaŋi Poli iqu, Silasi ique itmetä, äwiyŋqä iqaŋgiyäŋganj, qokä-
apäkä quuvqä heqiyqä iqua, “Goti Hanjuwä Iqu, qenyqä äwinyätä,
äŋguänäŋi hiŋginäwa qesapäŋqiyä” tquaŋguwäŋga, iquaqu qua Siliya
iutä, Silisiya iutä ikisinyä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi aquväqŋqä iquauŋi,
Poli iqu kukŋuä ätuätä, yäŋänäqŋqä äwikqe.

Poli iqueqä qaŋä Äkaiyäŋqä ikämiŋqeŋqä (15:36-18:22)

16

Timoti iqu, Poli iqutä, Silasi iqutä, anä äukuwiŋqä

1 Poli iqu iqi qäpu ätuäkiqetaŋi, iqu äwäqe, aŋä-himqä Depe iu ganä
ätimäukqe. Huizi, aŋä-himqä Listiya iu ätimäukqe. Iqiŋi quuvqä heqiyqä
hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Timoti iquvi. Iqueqä känai, Israitqä
iquautaŋä eä, ii Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iiyi. Iqueqä kaniqu,
ämaqä Grikä iquautaŋä iquvi. 2 Iqueqä suqeŋqe, quuvqä heqiyqä Listiya
pmeqä iquatä, Aikoniyamä pmeqä iquatä, tiiŋä ätmiŋuwi. "Timoti iqu,
ämaqä äŋguänäŋueqä."
3 Poli iqu, Timoti iqutä anä wiyŋqä wiŋgaŋgi, ique itmetä, iqueuä huiwi
häuä qe äktäukqe. Israitqä iŋgisa äpmamiŋuwä iqua, "Timoti iqueqä
kaniqu, ämaqä Grikätaŋä iqueqä" näqŋqä iiŋä etaŋguwiŋqä indqänätä,
qu Timoti ique qätä wipnuwäŋqä, Poli iqu häuä i äktäukqe.
4 Iqi ävämapiyi, aŋä-himqä eeqänäŋiu qaŋä ikipu, kukŋuä, ämaqä
Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqeu
miqä iquatä, Jerusälemäta ätäpu tuwaŋuä äqäkuwiŋqe, "He kukŋuä iuŋi,
qänaknä ipu pmetaŋgpiyä" ätuäpu, awä ätuäkämiŋuwi.
5 Iiŋä etaŋgi aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi aquvä
äqänmiŋuwä iqua, iquauqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqänäŋä ätimäutä,
hiunji ique-iqueŋi, ämaqä hatŋä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu,
huizi iquau äwimamiŋuwi.

Ämaqä Masendoniyataŋä hŋqu, Poli ique tääqä ätuätumakqeŋqä

6 Poli iqutä anä ikämiŋuwä iquatäŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, qua Eesiya-täŋä
iŋgisa kukŋuä awä matqä ipŋqä pmua iwimäkqaŋgi, iqua qua Päleŋgiya
iutä, qua Galesiya iutä ikämiŋuwi.
7 Iqisaŋi iqua äwäpu, qua Misiya iu ätimäupiyi, qua Bitiniya iuŋqä
wanä-tpu iqaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, pmua iwimäkkqe.
8 Iqua Misiya mäpmeqä hämänä ämäwqätäupiyi, aŋä-himqä Troasi
buŋqä äquveqäkuwi.
9 Iqiŋi heatqäŋgaŋi, Poli iqu hiŋuä wätqä eŋqä-paŋi tiiŋä äquŋgqe.
Ämaqä, qua Masendoniya-täŋä iŋgisa pmeqä hŋqu ätqäuä, Poli iqueŋi
tiiŋä ätukqe. "Iyää, si eqä-pŋä iu äqiyäkämäutnä, Masendoniya täuŋä
iqune, yätamäkqä nesŋqä biyä."
10 Poli iqu hiŋuä iiŋä äqunäŋqä diŋqe, ne näqŋqeqä, "Goti Hanjuwä Iqu,
ne iquau kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tuatuŋquä tääqä änatqiyä."
Näqŋqä iiŋä ämeni, ne Masendoniya du timäuatuŋquä diŋqe, hänaqeŋqä
qävqä maqänä ikque.

Letiya ii, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkqeŋqä

11 Hänaqä ae ämoqumueni, ne yimba ätkamäutanä, Troasi ävämaŋi,
qua eqä-pŋä awä iqiŋä Samotresi iuŋqä jänä äukqe. Ziŋuitäŋi ne yimba
iuŋi, aŋä-himqä Neapolisi iuŋqä äukqe.
12 Iqisaŋi ne aŋä-himqä Pilipai iuŋqä qaŋä ekque. Aŋä-himqä iiŋä
iqueuŋi, ämaqä, Romä-taŋä hŋqua äpmapu ämimiŋuwi. Itaŋga qua
Masendoniya-täŋä iŋgiŋi, Pilipai aŋä-himqä naqänäŋä hŋqunji. Aŋä-
himqä iuŋi, ne hiunji hui äpmakque.

13 Itaŋga Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋganı, ne, “Eqä maŋä näŋiŋi,
ämaqä täqisaŋä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätqäŋuwä iqiyqä”
kŋuä indqänätanä, täkŋä äqänäŋqä yäpaqäŋgisa äwani, eqä maŋä iqi
ätimäukque. Iqiŋi, apäkä hiua aquvä qänätaŋgä äwimeni, ne iuatä anä
äpmetanä kukŋuä ätumiŋque.
14 Apäkä, ne kukŋuä tqaŋgque qätä änekqä hui, iiyqä yoqe, Letiya. Ii,
aŋä-himqä Tayätila pmeqi eä, yuä häŋesqä ämaqä mbqä ipŋqä äma ikiqä
iiyi. Ii, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäutŋqä qoŋä woktäuqä iiyi.
Goti Iqu iwimäkqaŋgi, ii, Poli iqu kukŋuä tqaŋgi äwiyätä, näqŋqä äŋguä
ämakqe.
15 Iŋganı iisä, iiyqä aŋä iu äpmamiŋuwä iquatä, asŋä ämapiyi, ii nenı
yäŋänäqŋqä tiiŋä änatkqe. “Hiyaqä kŋui, ‘Apäkä täsi Naqä Iquenyqä
quuvqä heqiyqe, naqä-qakuiqä’ kŋuä hiyqaŋgutqe, he nyaqä aŋä täu
äpaquväpu pmapŋqeqä.” Ii yäŋänäqŋqä natqaŋga, ne iiyqä kukŋui, qätä
qe äwikque.

Qu Poli iquesä, Silasi iquesä, guä äkiqiyäuekuwiŋqä

16 Hiunji hŋqueŋi, ne Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqä iuŋqä
wätqätaŋgua, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä apäkä hui hänaqä awä iqi
ämiŋgque. Apäkä iiŋi, dŋä huisäŋi eä, nätmatqä qänaknda timäuniqeŋqä
awä ätmiŋqe. Iiŋä etaŋgi, ii wäuŋuä i imäkqaŋgqetaŋi, iiyqä ämaqä naqä
iqua mbqä kuapänä ämamiŋuwi.
17 Äminanitaŋi, Poli iquesä, nesä, qänaki änavändä, tääqä tiiŋä
ätmiŋqe. “Ämaqä tqua, Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-qua
epu, hänaqä, Goti Iqu ämaqe aŋgumä itmetä häŋä imäkäqumuatqä iuŋqä
etätqäŋuwä iquaiqä” ätmiŋqe.
18 Hiunji kuapänäŋä iuŋi, ii iiŋä imäkätqätaŋgqeŋqe, Poli iqu enyqä
iäqe, hiqumuaŋä äwiyätä, dŋä iqueŋi, “Nyi Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeta
äktqänä. Apäkä täsiŋi, si huätä vämayä” tquaŋga, maqänäŋi, dŋä quvqä
iqu qe ävämakqe.
19 Iŋganı apäkä iiyqä ämaqä naqä iqua e äqumbiyi, ii wäuŋuä
imäkqaŋgi mbqä ämamiŋuwi, aaŋqä hiqaŋgi näqŋqä ämapiyi, qu Poli
iquesä, Silasi iquesä, a äkiqätäpu, ququawä aquväqŋqeuŋqä eyqiyäma
äwäpu, ämaqä naqä, aŋä-himqä iu miqä iquauqä hipa iu wipŋqä ätuma
äukuwi.
20 Qu iquaquiŋi, ämaqä suqä quvqeŋqä jänä imäkqä iquauŋqä ätuma
äwäpu, tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä tquaqu, Israitqetaŋä iquaquvqä. Iquaqu
kukŋuä ätäsinyä, aŋä-himqä täuŋi, haŋä-iqä ämaiqinyqä.
21 Suqä Romätaŋä iqunenyqä pmua imäknäŋqä iuŋi, ne iunä
imäkatuŋquä awä änatätqäŋinyqä” ätukuwi.
22 Ämaqä iqi aquvä äqäŋguwä iqua-pqe, iquaquinyqä kukŋuä quaŋgä
tqaŋguwäŋga, ämaqä jänä imäkqä iqua, iquaquiyqä qäki äquvätäpu,
“Ämaqä tquaquiŋi, hiqokä päkpiyä” ätukuwi.
23 Qu iquaquiŋi, ptqä ququvqä äpäsäpu, guä äpmuatepiyi, guä pmu-
ateqä aŋä iu miqä naqä iqueŋi, iqu iquaquinyqä hiŋuä äqunä, yäŋänäqŋqä
tqäutätŋqä diŋqe, kukŋuä yäŋänäqŋqä ätukuwi.
24 Iqu kukŋuä yäŋänäqŋqe qätä äwiyäqe, iquaquiŋi, aŋä hiqŋqä yäpä
yäŋgisaŋä iu äpmuatetä, senqätä, ä zä-yäŋätä ämetä, iquaquiuä yukiu,
guä yäŋänäqŋqä äkiqäyäuekqe.

Guä pmuateqä aŋiu miqä iqu, quuvqä eqäkqeŋqä

25 Heatqä quaesqäŋgaŋi, Poli iqutä, Silasi iqutä, Goti Hanjuwä Iquenyqä
tääqä ätäsinyä, Iqueqä yoqä haqeqä ämamäusinyä, apqä ätqämanmiŋiyi.
Itaŋga ämaqä huizi iqua, qätä äwipu äpmamiŋuwi. 26 Iŋgaŋi eekä
naqänäŋä hŋqu, maqänä timäuqaŋga, guä pmuateqä aŋä iqu, vänyqä
naqänäŋä itä, qŋqaŋä qe äutäŋgäukqe. Ämaqä guä äpmamiŋuwä
iquauqä yukä hipa iu senqä guä äqäyäŋgäumiŋqe, qe ewasqäŋgäukqe.
27-28 Iŋgaŋi ämaqä ämiqä iqu ävauqe, aŋä qŋqaŋä eeqänäŋi
äutäŋgäwätaŋgi äqunäqe, “Ämaqä guä äqiyänäŋuwi, zä qe äweqäuä”
kŋuä vqaŋga, iqueqä ipäqäyuŋitä iqueqä-kiuä päknmätä iqaŋga, Poli iqu
tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Si tqä-täuä qui mimäkŋqä panä. Ne
eeqänäŋi-täqi äpmeŋunä.”
29 Poli iqu iiŋä tquaŋga, iqu hiqi-täŋqä tääqä ätuäqe, aŋä hiqŋqä Poli
iqutä, Silasi iqutä, pmetaŋgiyä iu tnäŋä äpeyäqe, yäuŋuä-yäuŋuä itä,
iquaquvqä yukä-täŋä iqi äpäkŋgqe.
30 Iŋgaŋi iqu iquaquiŋi, yäpaqä mäŋgisa ätuma äpäwäqe, yatŋqä
äwikqe. “Ämaqä naqä iquauŋguiyä, Goti Hanjuwä Iqu nyi aŋgumä
indmetä, häŋä iŋqumuatätŋqe, äänä imäkmqäwä?”
31 Iqu iiŋä tquaŋga, iquaqu tiiŋä ätukiyi. “Si Naqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä heqiyä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, Goti Hanjuwä Iqu si aŋgumä
ikitmetä häŋä ikiqumuatäŋqiyä. Itaŋga tqä aŋä iu anä äpmeŋuwä iqua-
pqeuä.”
32 Iquaqu iiŋä äsuiyi, iquesä, iqueqä aŋä iu pmetaŋguwä iquautäŋi,
Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä awä ätukiyi.
33 Hea asä iiŋgaŋi, iqu iquaqui itmetä, iquaquiyqä wätaŋqe asŋä
äwqiyätä, maqänäŋi, iqutä, iqueqä ämaqä eeqänäŋä iquatä, asŋä qe
ämakuwi.
34 Iqu iquaquiŋi, iqueqä aŋä iuŋqä ätuma äwätä, buayä äwikqe. Iŋgaŋi
iqutä, iqueqä aŋä iu anä äpmamiŋuwä iquatä, “Ne täŋgaŋi Goti Hanjuwä
Iquenyqä quuvqä eqiyqunä” ätäpu, yeeqä naqä-qakuänä ikuwi.

Poli iqu, kukŋuä jänä imäkqä iquau äkasuwä ätukqeŋqä

35 Ziŋuitäŋi, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä iqua, qu ämaqä guä äkiqiyepqä
iquau miqä ique, “Si ämaqä tquaquiŋi, huätä vquatäwatiyä” tupŋqe,
ämaqä ämayukä-imaŋqä hŋquau ändowatkuwi.
36 Qu i imäkqaŋguwäŋga, ämaqä ämiqä iqu äwäqe, Poli iqueŋi, “Ämaqä
kukŋuä jänä imäkqä iqua, ‘Ämaqä iquaquiŋi huätä dowatiyä’ ätäpu,
ämaqä hŋquau ändowatqäuä. Iŋi guä pmeqä aŋä täuŋi äväma, äwäsinyä,
äwqä qeiqi iŋqä pmanyqä” ätukqe.
37 I tquaŋga, Poli iqu, ämayukä-imaŋqä iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Ye,
ämaqä Romätaŋä-qoye qäyä etaŋgue, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä iqua,
qätä qäyunä mäyeyqä ipu, ämaqä iuqä hiŋuä iqi äyapäsäpu, guä
äyakiqiyäuquwiqä. Änäänäwä? Täŋgaŋi, ämaqe hiŋuä mäyaqŋqä
hitaŋgpi, yandowatpŋqä äwiŋgiyä! Oeyqä. Iquauqä-quwä äpäpu, yäpaqä
mäŋgisa äyätma upŋqeqä” ätukqe.
38 I tquaŋga, iqua äwäpu, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä iquau, iqueqä
kukŋui ätukuwi. Qu, “Poli iqutä, Silasi iqutä, Romätaŋä iquaquiyqä”
tquaŋgä äwipiyi, zä ikuwi.
39 Zä e ipiyi, iqua iquaqui äwimepu, “Oänä, neqä suqä quvqeŋqä, qe
äwqä tnäŋä maqeŋqä pa inä” ätuäpu, yäpaqä mäŋgisa ätuma äwäpu,
aŋä-himqä äväma wiyŋqä diŋqä, yatŋqä äwikuwi.

40 Itaŋga iquaqu guä pmuateqä aŋiuŋi ävämaŋi, Letiyaqä aŋä yäpä
iŋgisa äpekiyi. Iqiŋi, quuvqä heqiyqä iquau hiŋuä äqunäsinyä, iquauqä
kŋuä indqäŋqä iuŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkiyŋqä kukŋuä hui ätukiyi. E
äsuiyi, iquaqu aŋä-himqä iuŋi ävämaŋi, qe äukiyi.

17

Poli iqutä, Silasi iqutä, Tesälonaika iu äpmamiŋiyiŋqä

1 Iqi ävämaŋi, Poli iqutä, Silasi iqutä, aŋä-himqä Ambipolisi iutä,
Apoloniya iutä ämäwqätävi, aŋä-himqä Tesälonaika iu ätimäukiyi. Iuŋi,
Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä hŋqu, ämätnmiŋqe.
2 Iŋgaŋi Poli iqu, suqä hea ique-ique imäkmiŋqä-pa, asä iiŋä imäkätä,
hiunji hapä pmeqä hŋquaqui-hŋqueŋä iquauŋi, aŋä aquväqŋqä yäpä
yäŋgisa äpeyätäqäŋgaŋi, Israitqä iquatä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu
äqänäŋqeŋqä ätmiŋuwi.
3 Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä quatiŋqä awä ätuätä, iquauä kŋuä
indqäŋqe, yäŋänäqŋqä iwimäkmiŋqe. Kraisi, ne ämineyätŋqä Goti
Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, haŋä-iqä ämetä, äpäkonätä, itaŋga qänakndaŋi,
aŋgumä ävauniqeŋqä, kŋuä äwimiŋqe. Iqu tiiŋä-pqe ätukqe. “Jisasi, nyi
Iquenyqä awä etqä Iqu, Kraisi, ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä
Qäqueqä.”
4 I tquaŋga, Israitqä hŋqua quuvqä eqiyäpu, Poli iqutä, Silasi iqutä, qu-
uvqä anä eqäkuwi. Itaŋga Grikä iquauqä kukŋuä tqä, Goti Hanjuwä Ique
qoŋä äwoktäutaŋguwä iquautaŋätä, apäkä yoqä naqä qoŋqä iuautaŋätä,
kuapänäŋä quuvqä anä eqäkuwi.
5 Iŋgaŋi, ämaqä Israitqä hŋqua, qu e äyä iqaŋgä äqumbiyi, äwqä
quvqä wiŋgaŋga, iqua, ämaqä suqä quvqä imäkqä, ququawä aquväqŋqä
iqi pmetaŋguwä hŋquatä, aquvä ämaqämbiyi, ämaqä aŋä-himqä iutaŋä
iquauqä äwqeuŋi, qe äwivauqumuatkuwi. E imäkpiyi, Jesonä iqueqä aŋä
duŋqä maqänä äupiyi, Poli iquesä, Silasi iquesä, yäpaqä mäŋgisa ätuma
äwäpu, qokä-apäkä iquauqä hipa iu vanä-tpu, qävqä imiŋuwi.
6 Iŋäqe, qu iquaquiŋi, mämoqumueqä ipiyi, qu Jesonä iquesä, quu-
vqä heqiyqä huizi iquautänä itmepu, ämaqä naqä aŋä-himqä iu miqä
iquauŋqä eyqiyäma äwäpu, maŋä tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä qua eeqänäŋä
iu qaŋä ikisinyä, haŋä-iqä ämaeqiyä iquaqu äpäsinyä, täqi äpmeŋinyqä.
7 Iquaquiŋi, Jesonä iqu, iqueqä aŋiuŋqä ätuma äwätä, ämiqämenä.
Itaŋga ämaqä eeqänäŋä tqua, ämaqä ämiqä naqä Sisa iqueqä kukŋui tuwä
äwiyäpu, hŋgisanä ipu, ‘Ämaqä Ämiqä Hŋqu, inänjqä. Iqueqä yoqe, Jisasi
Iqueqä’ ätqäuä” ätukuwi.
8 I tquaŋguwäŋga, qokä-apäkä iquatä, ämaqä aŋä-himqä iu miqä
iquatä, yäuŋuä ipiyi, maŋä hiŋginäwa ätkuwi.
9 Iŋgaŋi ämaqä ämiqä naqä iqua, Jesonä iqutä, ämaqä huizi iquatäŋi,
kukŋuä mitqä mbqä ipŋqä imäkpiyi, mbqä ae iqaŋguwäŋga, qe
ävquatäwatkuwi.

Poli iqutä, Silasi iqutä, Beliya iu äpmamiŋiyiŋqä

10 Hea ae eqaŋga, quuvqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Silasi iquesä, aŋä-
himqä Beliya iuŋqä ändowatkuwi. Iquaqu Beliya iu ätimäyi, Israitqä
iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä yäŋgisa qe ekiyi.
11 Israitqä, Beliya iu pmeqä iquauqä suqe, äŋguänä eä, Israitqä,
Tesälonaika pmeqä iquauqä suqä iuŋi, tiiŋi ämäwqätäumiŋqe. Iqua, Poli
iqueqä kukŋuä qätä äwipiyi, kiiŋä äwinyätä, hiunji eeqänäŋä iuŋi, “Poli

iqueqä kukŋui, naqä-qakuätiyä, quaŋgätiyä” tpu, Goti Hanjuwä Iqueqä
bukä iu qänätaŋgqe a ätäupu, iwäsäumiŋuwi.
12 Ii imäkpiyitaŋi, Israitqä kuapänäŋä hui, quuvqä heqiyqaŋguwäŋga,
itaŋga ämaqä Grikä yoqä-täŋä iquautaŋi, qokä-apäkä kuapänäŋä-pqe,
quuvqä anä eqäkuwi.
13 I etaŋgi, Israitqä Tesälonaika pmeqä iqua, Poli iqu Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋui Beliya iuta awä ätumiŋqeŋqä qätä äwipiyäŋgaŋi, qu
aŋä-himqä iuŋqä äupiyi, qokä-apäkä iqiŋä iquauqä kŋuä indqäŋqe, qui
iwimäkäpu, äwqä tnäŋä iwimäkkuwi.
14 Ii imäkqaŋguwäŋgaŋi, quuvqä heqiyqä iqua maqänäŋi, Poli iqueŋi,
eqä-pŋä-täŋä iŋgi zä qe ändowatkuwi. Iŋäqe Silasi iqutä, Timoti iqutä,
Beliya iu yqänä äpmamiŋiyi.
15 Ämaqä, Poli ique ätuma äumiŋuwä iqua, aŋä-himqä Atenisi iuta
uwquatämäuqaŋguwäŋga, Poli iqu, Silasi iquenyqätä, Timoti iquenyqätä,
tiiŋä ätukqe. “Iquaqu, nyinyqä maqänä binyqä.” I tquaŋga, qu aŋgu qe
äukuwi.

Poli iqu, Atenisi iu äpmamiŋqeŋqä

16 Itaŋga Poli iqu iquaquinyqä hiŋuä äqänä äpmeqäŋgaŋi, iqu Atenisi
iu goti quaŋgä iquauqä ktqä huitaŋä-huitaŋä hikä zä-yäŋä ii, kuapänä
tqäwäwätaŋgi äqunäqe, iqueqä äwqe quvqä äwiŋgqe.
17 Äwqä quvqä i wiŋgaŋga, iqu Israitqä iquauä aŋä aquväqŋqä iu,
Israitqä iquatä, ämaqä Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäutqäŋuwä huiz-
iquatä, kukŋuä anä ätmiŋuwi. Itaŋga hiunji ique-iqueŋi, iqu ququawä
aquväqŋqä iuŋi, ämaqä iqi pmetaŋguwä iquau äwimeqisätä, kukŋuä anä
inä ätmiŋuwi.
18 Iqu e ätäqisätäqäŋgaŋi, Jisasi Iquenyqätä, qua iuta aŋgi vauqeŋqätä,
ätumiŋqe. Ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, qätä i äwipiyi, iqutä kukŋuä
tnäŋä, mäkä eŋqä-paŋä äuŋguwi. Hŋqua, ämaqä Epikuliya* iutaŋä
iquai. Hŋqua ämaqä Stoeki† iutaŋä iquai. Kukŋuä tnäŋä ätäpiyäŋgaŋi,
hŋqua, “Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqä iqu, änäänyä tqiyä?” ätkuwi. Itaŋga
huiziqua, “Iqu goti huitaŋä iquauŋqä ätqutiyä?” ätukuwi.
19 E ätäpiyitaŋi, iqueŋi qoqoŋä Areopakusi‡ yätuŋqä, aŋä-himqä miqä
iquauqä hiŋuä iqi tpŋqä ätuma ekuwi. Ätuma epiyi, iqueŋi tiiŋä ätukuwi.
“Saqä kukŋuä häŋi, qokä-apäkiu ätuŋi, ne näqŋqä metuŋquänä awä
natiyä.
20 Nätmatqä si ätŋi, ii änyä-häŋänäŋiqä. Kukŋuä tä, äänä tätätiyä? Kiqä
quatiŋqe, ne näqŋqä hiatuŋquä äneŋgiyä” ätukuwi.
21 Atenisi pmeqä iquatä, ämaqä huizi äwimepu anä äpmamiŋuwä
iquatä, wäuŋuä hui mimäkqä ipu, kukŋuä häŋiŋqä aquvänä ipu,
iwäsäupŋqä kukŋuä ätŋgmanmiŋuwi.
22 I tquaŋguwäŋga, Poli iqu, Areopakusi iu pmetaŋguwä iquauqä
awä iqisanä pämä ätqäuqe, tiiŋä ätukqe. “Atenisi pmeqä iquenyä,
he nätmatqä eeqänäŋä imäkätqäŋuwi, goti iquauŋqä kŋuä indqänäpu,
imäkätqätaŋgä hiŋuä ae eqänäŋänä.
23 Nyi aŋä-himqä täu ikitmŋgaŋi, goti iquauqä ktqä näŋi-mäŋi ätqätepu,
iiŋä iquauŋqä hiqäva imäkätqäŋuwi, hiŋuä äqunäŋqeqä. Itaŋga hiqäva

---

* **17:18** Epikulia iquauqä kŋui tiinji. Aquvänä itanä pmeqäŋqe, ii nätmatqä naqänäŋä-qae, ne yqänä imäkqa uwquatuŋque. † **17:18** Stoeki iquauqä kŋui tiinji. Aquvänä itanä pmeqe, nätmatqä naqä ma, ne haŋä-iqä ämetanä-qe, äwqä haŋuä änyanä pmetatuŋque. ‡ **17:19** Areopakusi i tiinji. Aŋä-himqä Atenisi ämiqä iqua, qoqoŋä Areopakusi iu aquvä äqänmiŋuwi.

imäkätqäŋuwä hŋqueuŋi, tuwaŋuä tii äqänäŋqeqä. ‘Tä, goti ne maqŋqä iquenyqä hiqäva imäkpŋqeqä’ äqänätaŋgi äqunäŋqeqä. Iŋi goti he maqŋqä epiyä-qe, qoŋä äwoktäutqäŋuwä iquenyqe, nyi awä hitmqänä.
24 Goti qua tä imäkätä, nätmatqä eeqänä qua täu äwiŋqä Imäkkqä Iqu, Iqunä qäukuitä quaetä Miqä-qu eä, i etaŋgi hiqäva-imäkqä aŋä, ämaqe ämätpqä iuŋi, mäpmeqä itäŋqiyä.
25 Häŋä-pmeqätä, yuŋuätä, nätmatqä eeqänäŋitä, ämaqä iu vqe, Goti Hanjuwä Iqueqeqä. Iiŋiŋqe, ne ämaqä iqune, nätmatqä hŋqu imäkätanä vatuŋque, Iqu äwa äkiŋqä itqätaŋgikä? Aaŋqeqä!
26 Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä hŋquenyä imäkätä äpmuatekqetaŋi, ämaqä eeqänäŋä iqiyämetä, qua eeqänäŋä iu im-imä äpmuatekäkqeqä. Qokä-apäkä eeqänäŋä iuqä äpmapiyäŋgaŋqätä, quwqä aŋä hiqŋqeŋqätäŋi, Goti Hanjuwä Iqunä iwäsäutä äpmuatekäkqeqä.
27 Qokä-apäki, Iquenyqä qävqä iqa äpäpiyäŋgaŋi, qu Ique ämoqumuapnuwäŋqä imäkkqeqä. Iqu kiŋä nämä mäpmeqä eänä, nesä hŋqunä-hŋqunä äpmenä.
28 Ne Ique änyanä, häŋä-pmeqetä, qaŋä uwqetäŋi, Iquesanä meniqueqä. Ämaqä hesaŋä apqä tqä imäkqä hŋqua, tiiŋä ätkuwä-paŋiqä. ‘Ne iqueqä ymeqä iquneyqä.’
29 Iŋi ne Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä äpmenitaŋi, Iquenyqe, ‘Iqu, golqä, silpa, hikä eŋqä-paŋä-queqe’ kŋuä mindqäŋqä yatuŋqueqä. Ne ämaqä iqune, neqä kŋuä indqäŋqeta imäkätuŋquä-paŋä iiŋi, hmanjqä!
30 Hiŋuiqänäŋi, ämaqä iqua, Iquenyqä maqŋqä etaŋguwäŋga, Iqu quwqä suqä quvqeŋqe, kukŋuä matqä imiŋqe. Iŋäqe täŋgaŋi, ämaqä qua eeqänäŋä iuŋi, suqä quvqeŋqä womba ipu ävquatämäupŋqä diŋqe, Iqu kukŋuä yäŋänäqŋqä ätätqänä.
31 Ii quati tiinjqä. Iqueqä suqä jänänäŋä iuta, qokä-apäkiuqä suqä iwäsäuniŋqe, Iqu hiunji hŋque atäuŋuä ae ikqeqä. Ii iwäsäuniqä diŋqe, Ämaqä Hŋque ae ätekqeqä. ‘Ämaqä Tqu, Qäqueqä’ ämänätquetŋqä diŋqe, Ämaqä Iqu äpäkoŋgaŋgi qua äptekuwiutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu aŋgumä ae ävauqumuatkqeqa” ätukqe.
32 Ämaqä qua äptepqä iuta aŋgu vauqeŋqä tqaŋgi äwipiyi, ämaqä hŋqua, Poli iqueŋi, kukŋuä quvqä tquauŋgua, hŋqua, “Si qänakŋi, kukŋuä aŋgi ttŋqe, ne äneŋgiyä” ätukuwi.
33 E tquaŋguwäŋga, Poli iqu qe äväma äukqe.
34 Iŋgaŋi, ämaqä hŋqua, iquenyqä äwäpu, quuvqä eqäkuwi. Iquautaŋä hŋqu, iqueqä yoqe, Diyonisisi ique. Iqu ämaqä ämiqä, qoqoŋä Areopakusi iu aquvä äqänmiŋuwä iutaŋä iquvi. Itaŋga apäkä hui, iiyqä yoqe Dämarisi, ii-pqe quuvqä inä eqäkqe. Ga qokä-apäkä huizi-pqe, quuvqä eqäkuwi.

18

Poli iqu, Korinä iu äpmamiŋqeŋqä

1 Qänakndaŋi, Poli iqu, Atenisi iu ävämaŋi, aŋä-himqä Korinä iuŋqä äukqe.
2 Iqiŋi iqu, Israitqä hŋque äwimakqe. Iqueqä yoqe, Akuila ique. Iqueŋi, känai qua Pondusi iu ämikqe. Aŋä-himqä Romä iu ämiqä naqä Klotiusi iqu, “Israitqä iqua, aŋä-himqä täuŋi huätä vämapiyä” tqaŋga, Akuila iqutä, iqueqä apäkä Presilaisä, iyaqu qua Itali iu ävämaŋi, aŋä-himqä Korinä iuŋi, änyä qe ätimäusinyä äpmakiyi. Itaŋga Poli iqu, Akuila ique äwimeqe, iyaquiuä aŋä iuŋqä äukqe.

3 Iqutä, iyaqutä, namnä aŋä imäkqäŋqä näqŋqä epiyä-qae, iqu, iyaqutä
wäuŋuä anä ipu äpmamiŋuwi.
4 Itaŋga hiunji hapä pmeqä eeqänäŋä iuŋi, iqu Israitqä iquauqä aŋä
aquväqŋqä iuŋi, iquatä kukŋuä anä ätmiŋuwi. Israitqä iquatä, Grikä
iquatä, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpŋqä iiŋqe, iquauqä kŋuä indqäŋqe
ävauqumuatätŋqä ätumiŋqe.
5 Iŋäqe, Silasi iqutä, Timoti iqutä, Masendoniya iu äväma Poli ique
wimeqaŋgiyäŋga, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiunji ique-ique awä
ätumiŋqe. Iqu Israitqä iquauŋi, “Jisasi Iqu, Kraisi ne ämineyätŋqä Goti
Hanjuwä Iqu ätekqä Iqueqä” ätuätä ämotquamiŋqe.
6 I etaŋgi Israitqä iqua, iqueuä kukŋuiŋqä mäwiŋqä iqaŋgi, ique quvqä
tquaŋguwäŋga, iqu hinoqukuä, ämuasmäŋqä iu täka mäkätaŋgqe, ptä
quväteqämä imäutä, tiiŋä ätukqe. “He qui imäkmbqe, ii hiqä-hiuänjqä.
Nyi ququvqe, maequnjqä. Täŋganj nyi kukŋuä awi, Israitqä iquenä qäyä
etaŋguti, hŋquau-mända, tumqä umqänä.”
7 I ätuäqetaŋi, iqu aŋä aquväqŋqä iu ävämaŋi, ämaqä hŋqueqä aŋä
iuŋqä äukqe. Iqueqä yoqe Tilus-Jastusi ique. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqe haqeqä mamäutŋqä qoŋä woktäuqä ique. Iqueqä aŋi, Israitqä
iquauqä aŋä aquväqŋqä-täŋä qäqiqi ämätnmiŋqe.
8 Aŋä aquväqŋqä iu miqä iqueqä yoqe, Krispusi ique. Iŋganj iqutä,
iqueqä aŋiu äpmamiŋuwä iquatä, quuvqä eqäkuwi. Itaŋga Korinä pmeqä
kuapänäŋä iqua-pqe, Poli iqueqä kukŋui qätä äwipiyi, qu quuvqä eqiyäpu,
asŋä qe äqäŋguwi.
9-10 Itaŋga heatqä hŋqueŋi, Naqä Iqu, Poli ique wätqä eŋqä-paŋä
äwimeqe, tiiŋä ätukqe. “Aŋä-himqä täuŋi, qokä-apäkä kuapänä
äpmeŋuwä tä Ŋqeqä. Iŋi Nyi sitä anä äpmamä, ämaqä hŋqu quvqä
ikitquetŋqe, hiŋuinä moquŋqä imqänä. Iŋi, si zä miqä, maŋä matqä
mäpmeqä, kukŋuä awä tquaŋginyä” ätukqe.
11 Itaŋga Poli iqu Korinä iuŋi, quväukuä hŋqunä itaŋga qaŋui 6 inä
äpme, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä ämotquamiŋqe.
12 Iiŋä etaŋgi, Galiyo iqu qua Äkaiya iu mitqätaŋganj, Israitqä iqua,
kŋuä naqä-hŋqunä indqänäpu, Poli ique äpäsanä-tpu ipu, kukŋuäŋqä
ätuma äwäpu, Galiyo iqueŋi tiiŋä ätukuwi.
13 “Ämaqä tqu, qokä-apäkä iuŋi, qu neyaqä suqä iuŋi hŋgisanä ipu,
Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäupu, Iqueqä yoqe, haqeqäŋi suqä huitaŋä-
huitaŋä iuta ämamäupŋqä ämotquetqänä.”
14 Poli iqu kukŋuä kima tumuätä iqaŋga, Galiyo iqu Israitqä iquauŋi
tiiŋä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquenä, ämaqä tqu suqe ävausätä quvqä
iqä-säpi, nyi heyaqä kukŋui qätä heyqäminjqä.
15 Itaŋgi he kukŋuiŋqätä, yoqeŋqätä, hiyaqä suqeŋqätäŋi, yatŋqä
änyiyquwi, ii hiqeqä. Hiqä-hiuä jänä imäkpiyä. Nyi nätmatqä iiŋä
isuaŋqe, qätä maeyqä imqänä” ätukqe.
16 I ätuäqetaŋi, kukŋuä mitqä aŋä iutaŋi huätä ändowatkqe.
17 Iŋganj ämaqä eeqänäŋi, qu Sostenisi, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä
iu miqä ique, a äkiqätäpu, kukŋuä mitqä aŋä-täŋä iqi ptqä äpäkkuwi. Iqua
i imäkätqätaŋguwäŋga, Galiyo iqu hiŋuinä äquŋgqe.

Poli iqu, Andiyokäŋqä aŋgi äukqeŋqä

18 Iqiŋi Poli iqu hea hatŋä hui inä äpmeqe, quuvqä heqiyqä iquau,
“evämeqänä” ätuätä, iqu, Presila Akuila-yaqutä, aŋä-himqä Seŋgriyaŋqä
anä qe äukuwi. Iqiŋi iqu Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Iiŋä-iiŋä imäkmqänä”
ätuätä, kukŋuä guä ämäsäukqä-pa, qäpu imäkkqeŋqä motquetŋqä,

iqueqä dä qe äktäŋgqe. Iŋganı iqua, qua naqä Siliya iuŋqä upŋqä, yimba qe ätkamäukuwi.
19-21 Aŋä-himqä Epäsäsi iu ätimäupiyi, iqu Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä iu äpaquväqe, iquatä kukŋuä anä ätukuwi. Qu, “Si nesä täu anä pmetuŋqueqä” tquaŋga, iqu “Nyi änä maeqä iŋänä” ätukqä-qe, qu wivämetŋqäŋganı, “Goti Hanjuwä Iqu wiŋgaŋgutqe, aŋgumä emamniqeqä” ätukqe. Iŋganı, iyaquiŋi, iqi äwqatämäumä, Epäsäsi äväma, yimba ätkamäutä qe äukqe.
22 Poli iqu yimba äwätä, Sisariya iu iuqämeqe, Jerusälemäŋqä äyäqe, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänmiŋuwä iquauŋi, yeeqä ävätä, “Hiunjiyqä” ätukqe. Qänakndanı iqu iquau ävämanı, aŋä-himqä Andiyokä iuŋqä aŋgu äquveqäkqe.

Poli iqueqä qaŋä Äkayäŋqä aŋgi ikämiŋqeŋqä (18:23-21:16)

23 Iqu iqiŋi, hea hui äpmeqe, qua naqä Galesiya iuŋqätä, Päleŋgiya iuŋqätä äwätä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätaŋguwä iquauqä quuvqe, yäŋänäqŋqä imäkmbŋqä yätamäkqä äväkämiŋqe.

Apolosi iqu, Epäsäsi iutä, Äkaiya iutä, kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä

24 Poli iqu i ikitqätaŋga, ämaqä Israitqä, aŋä-himqä Aleksandiyataŋä hŋqu, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqueqä yoqe Apolosi ique. Iqu kukŋuä äŋguänä tqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukiŋqä näqŋqä äŋguänäŋä-täŋue. 25 Hänaqä, Naqä Iqu ämänätquakqeŋqe, iqu näqŋqä ae ämakqe. Iqu äwqä yäŋänäqŋqä ävä, qokä-apäkiu ätuätä, nätmatqä Jisasi Iqu imäkmiŋqeuŋi, qäyunä motqueqä ique. Itaŋgi asŋä-qŋqe, iqu Jonä iqu äqämiŋqeŋqänä näqŋqä emiŋqe.
26 Itaŋga iqu äwätä, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä iuta, zä miqä kukŋuä awä ätukqe. Iŋganı Presila Akuila-yaqu, iqueqä kukŋui qätä äwiyi, ätuma äwäsinyä, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqeŋqä, näqŋqä äŋguänäŋä äwimiŋiyi.
27 Qänakndanı, Apolosi iqu, qua naqä Äkaiya iuŋqä wätŋqä itqätaŋganı, quuvqä heqiyqä Epäsäsi pmeqä iqua, iqu ii imäkätŋqeŋqä yäŋänäqŋqä iwimakkuwi. Itaŋga, quuvqä heqiyqä Äkaiya pmeqä iqua, ique itmapŋqeŋqe, qu pipa hui äqiyäpu, iquau äväwqatkuwi. Iŋganı iqu Äkaiya iu ätimäuqe, ämaqä, Goti Iqueqä qeqä imänätä hiŋgi vqeta quuvqä eqäkuwä iquauŋi, yätamäkqä kuapänä tiiŋä äwimiŋqe.
28 Israitqä, kukŋuä quvqä ätmiŋuwä iquauŋi, iqu ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi kimanı yäŋänäqŋqä ätuätä, mändi äkittqäumiŋqe. Iqu kukŋuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iutanı awä ätuätä, ätnäŋä iqi tii ätumiŋqe. “Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ne ämineyätŋqä ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäquvqä.”

19

Poli iqu, Epäsäsi iu kukŋuä awä ätukqeŋqä

1 Apolosi iqu Korinä iu yqänä pmetaŋganı, Poli iqu, hänaqä qoqoŋä iu änyätaŋgqeu äpäwitä, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqiŋi iqu quuvqä heqiyqä hŋquau äwimakqe.
2 Iqu iquauŋi, yatŋqä tiiŋä äwikqe. “He quuvqä eqiyäpiyäŋganı, Dŋä Äŋguä Iqu he emakqätanä, memeqä ikqätanä?”
Qu kimanı, “Oeyqä. Kukŋuä, ‘Dŋä Äŋguä hui äpmenä-qe’ tqaŋguwi, ne qätä mäwiyqä ikqueqä” ätukuwi.

3 Iŋi iqu tiiŋä-pqä inä ätukqe. “He asŋi, äkitaŋi äqäŋguwäwä?”
Qu iqueŋi, “Ne asŋi, Jonä iqu äqämiŋqetaŋi, äqäŋgqueqä” ätukuwi.
4 Iŋgaŋi Poli iqu tiiŋä ätukqe. “Jonä iqu, ämaqä kŋuä äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäutqätaŋguwä iquau, asŋä äqiyätäqäŋgaŋi, tiiŋä ätumiŋqeqä. ‘He Ämaqä, nyi qänaki änyivändätqä Iquenyqä quuvqä heqäpŋqeqä.’ Jonä iqu, Jisasi Iquenyqä ätkqeqä” ätukqe.
5 Qu kukŋuä ii äwipiyi, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta asŋä qe äqäŋguwi.
6 Itaŋga Poli iqu hipa haqeqi wiyqaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu iquauŋqä äpkqe. Iŋgaŋi qu aŋä-kukŋui huitaŋä-huitaŋä ätäpu, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä tpŋqä ipäqäkuwi.
7 Ämaqä iiŋä iqua, 12 iquayi.
8 Qaŋuä hŋquaqui-hŋqueŋä iuŋi, Poli iqu, zä miqä itä, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä iŋgisa kukŋuä awä ätuäqismiŋqe. Iqu iquatä, kukŋuä anä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqeuŋqä kŋuä indqäŋqe, jänä mapŋqä ätumiŋqe.
9 Iŋäqe, hŋqua, iquauqä äwqe makunmäkŋqä, quuvqä maeqiyqä ipu, qokä-apäkiuqä hiŋuä iqisaŋi, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqeŋqä mändi äkittqiyäpu, quvqä ätukuwi. Iiŋiŋqe Poli iqu iquau ävämetä, quuvqä heqiyqä iquau itmetä, hiunji ique-iqueŋi ämotqueqä hŋqueqä aŋä yäpä iŋgisa, iquatä kukŋuä anä ätäqismiŋqe. Ämotqueqä iqueqä yoqe, Tiranusi ique.
10 Itaŋgaŋi iqu quväukuä hŋquaqu e imäkätqätaŋga, qokä-apäkä eeqänäŋä, Israitqä iquatä, ämaqä yäpaqäŋgisaŋä Grikä iquatä, qua Eesiya iu pmeqe, qu Naqä Iqueqä kukŋui qätä äwikuwi.

Skepa iqueqä, hikŋä 7 iŋguiquauŋqä

11 Iŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu, Poli ique iwimäkätä, iqueqä hipa iuŋi wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä di yäŋänäqŋqä imäkmiŋqe.
12 Iiŋiŋqe, ämaqe, qu tapätapä wäŋqä ämepu, Poli ique itmaqäpiyi, äma äwäpu, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquau äwimiŋuwi. Itaŋga ämaqä iqua äŋguä eqaŋguwäŋga, dŋä quvqä-täŋä iqua-pqe äŋguä inä emiŋuwi.
13 Ämaqä Israitqä, dŋä quvqä huätä dowatpŋqä ikämiŋuwä hŋqua, dŋä quvqä-täŋä hŋquau äwimapiyi, Jisasi Naqä Iqueqä yoqä ätäpu, dŋä quvqä huätä dowatanä-tpu tii ätmiŋuwi. “Jisasi, Poli iqu Iquenyqä awä ätuätŋqä Iqueqä yoqä duŋi, ne kukŋuä yäŋänäqŋqä, ‘He vämapiyä’ etqunä.”
14 Iŋgaŋi Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqä naqä hŋqu, ymeqä 7-täŋä-que. Iqueqä yoqe, Skepa ique. Ymeqä iiŋä iqua-pqe, Jisasi Iqueä yoqeta dŋä quvqä huätä dowatanä-tpu ätmiŋuwi.
15 Iŋi hiunji hŋqueŋi, qu e tqaŋguwäŋgaŋi, dŋä quvqä iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Jisasi Iquenyqätä, Poli iquenyqätä, nyi näqŋqeqä. I etaŋgi he tqukueŋgä?”
16 Iŋgaŋi ämaqä dŋä quvqä-täŋä iqu ätkamäuqe, iquauqä huiwiuŋi ququvqä imäkätä, gquä äqiyäpisätä, äpäsqaŋga, qu aŋä iuŋi ävämaŋi, ipä-tpqä zä qe äukuwi.
17 Ämaqä Israitqä iquatä, huizi iquatä, Epäsäsi iu pmeqä eeqänäŋä iqua, ämaqä iqu e imäkqaŋgqeŋqä qätä äwipiyi, zä iŋqä naqänäŋä wimeqaŋga, qu Naqä Jisasi Iqueuä yoqe haqeqä ämamäukuwi.
18 Qokä-apäkä quuvqä ae eeqäkuwä kuapänäŋä iqua, qu äpäpu suqä quvqä hiŋuiqänä imäkmiŋuwiŋqä, ätnäŋä iqisa awä ätukuwi.
19 Ämaqä iquautaŋä paaqä huitaŋä-huitaŋä imäkqä hŋqua-pqe, quwqä nätmatqä paaqä imäkmiŋuwä itä, bukä paaqeŋqä näqŋqä-vqä-pqetä,

äma äppiyi, ämaqeuqä hiŋuä iqisaŋi, tä ikakuwi. Bukä iiŋqä mbqe, eeqänäŋi 50,000 mbqä-hikä ii täuqe.
20 Nätmatqä yäŋänäqŋqä eeqänäŋä iiŋä ätimäumiŋqetaŋi, Naqä Iqu, Iqueqä kukŋuä ii wäuŋuä yäŋänäqŋqä yätŋqä imäkätä, aŋä-himqä im-imä wätŋqä imäkmiŋqe.

Poli iqu, Epäsäsi vämetŋqä näwe imäkŋgqeŋqä

21 Wäuŋuä Epäsäsi iuŋi, yäŋänäqŋqä ae ätimäuqaŋgaŋi, Poli iqu kŋuä tii indqänmiŋqe. “Qua Masendoniya iutä, qua Äkaiya iutä, qaŋä ikitmä, qänakndaŋi Jerusälemäŋqä umniqeqä.” Iqu tiiŋä inä indqänmiŋqe. “Nyi iuŋi qäpu ikämi, Romä iu-pqe yqänä qunmniqe.”
22 Iŋgaŋi iqu ämaqä, ique yätamäkqä äwimiŋiyä hŋquaqui, Masendoniyaŋqä hiŋuiqä ändowatkqe. Ii, Timoti iqutä, Erastusi iqutänji. Poli iqu qua Eesiya iuŋi, hea hui inä äpmakqe.

Epäsäsi pmeqä hŋqua, kukŋuä mäkä naqä äuŋguwiŋqä

23 Hea iŋgaŋi, ämaqä hŋqua, Naqä Iqueqä hänaqeuŋqä mäwiŋqä itä, kukŋuä mäkä aaŋä naqänäŋä tii ipäqäkuwi.
24 Ämaqä hŋqu äpmamiŋqe, iqueqä yoqe Demitriyasi ique. Iqu hikä silpa ämetä, nätmatqä imäkqä ique. Iqu silpatäŋi, goti quaŋgä Atemisi iiyqä aŋä eŋqä-paŋi, ktqä wäŋqä iiŋä imäkmiŋqe. Wäuŋuä iutaŋi, ämaqä, iqutä asänä imiŋuwä iqua, mbqä kuapänä ämamiŋuwi.
25 Iŋgaŋi iqu, ämaqä iquautä, wäuŋuä asä imäkäpiyä-qe, huitaŋä-huitaŋä imäkqä huizi iquau-pqe, aquvä ämaqiyätä, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä, wäuŋuä nyi itŋqetaŋi iqä iquenä, he näqŋqeqä. Ne wäuŋuä iiŋä di itanä, mbqä kuapänä äyä ämetuŋqueqä.
26 I etaŋgi Poli iquenyqe, he qätä äwiyäpu, hiŋuä ae äyä äqunäŋuwiqä. Iqu aŋä-himqä Epäsäsi iutä, qua naqä Eesiya iutä, äpme, tiiŋä ätätŋqeqä. ‘Ne goti hipaitä imäkätuŋque, naqä-qakuä hmanjqä.’ Iqu e ätuätäqäŋgaŋi, ämaqä kuapänäŋi, kŋuä asänäŋä iiŋi indqämbŋqä iwimäkätŋqeqä.
27 Poli iqueqä kukŋuä ii, neyaqä mbqä wäuŋuitä, neyaqä yoqetä, qui imäkätŋqä äyä iqiyä. Itaŋga nätmatqä-pqä hui inänjqä. Goti naqä Atemisi iiyqä aŋiŋqe, qokä-apäki, ‘Ii nätmatqä hiŋgiŋqeqä’ kŋuä indqämbŋqäuä. Qokä-apäkä, qua naqä Eesiya täu pmeqä iquatä, qua huiziu pmeqä iquauŋä-pqe, apäkä täsiyqä yoqe, haqeqä mamäupŋqä qoŋä äwoktäutqäŋuwä-qe, Poli iqu kukŋuä ii ätätŋqe, qui wimäkätŋqä äyä iqiyä” ätukqe.
28 I tqaŋgi äwipiyi, qu äwqä tnäŋä imäkäpu, maŋä yäŋänäqŋqä, “Epäsäsi pmeqä iquneqä Atemisi, ii kiŋganäŋä iiyqä” ätkuwi. 29 Itaŋi aŋä-himqä iu pmeqä eeqänäŋä iqua, maŋä yäŋänäqŋqä ätqäwäpu, Gayusi iquesä, Aritakusi iquesä, eyqiyäma, quwqä aquväqŋqä iuŋqä äukuwi. Iquaqu, qua naqä Masendoniya iutaŋä-quaqu, Poli iqutä qaŋä anä ikämiŋuwä iquaquvi.
30 Iiŋä iqaŋguwäŋga, Poli iqu iquau kukŋuä tumuätä iqaŋga, quuvqä heqiyqä iqua, iqueŋi a äkiqätmiŋuwi.
31 Iŋi tiiŋä-pqe inänji. Ämaqä, qua Eesiya iu miqä naqä hŋqua, Poli iqueqä käyämaqä epu, iqu quvaqä aquväqŋqeuŋi mäwqä yätŋqä iiŋqä, kukŋuä ändowatkuwi.
32 Itaŋga ämaqä, aquväqŋqä iu äpmamiŋuwä iqua, quwqä kŋuä indqäŋqe qui imäknätä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätmiŋuwi. Kuapänäŋi, quwqä aquvä äqäŋguwä iqueqä quatiŋqe, maqŋqä emiŋuwi.

33 Israitqä iqua, iquautaŋä Aleksandä iqu, kukŋuä tuätŋqänä, ämaqä
iquauqä hiŋuä iqi äyqutäwatkuwi. Ämaqä hŋqua hiŋuä iiŋä äqumbiyi,
“Nätmatqä tä, iquesanjqä” kŋuä indqäŋguwi. Iŋganji iqu iquauqä kukŋui
kima tuätŋqä wiŋganŋgi, qu kukŋuä matqä ipŋqä diŋqe, hipa itänä
ämeŋinä qe ämikqe.
34 Iiŋä etaŋgqä-qe, qu iquenyqe, ämaqä Israitqä iutaŋä-que äqumbiyi,
eeqänäŋi maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu “Epäsäsi pmeqä iquneqä Atemisi, ii
kiŋganäŋä iiyqä” ätkuwi. Qu iiŋi, äpakänä ätmiŋuwi.
35 Itaŋi ämaqä, aŋä-himqä miqä iquauqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, qu
kukŋuä matqä ipŋqä imäkäqe, tii ätukqe. “Epäsäsi pmeqä iquenä, ämaqä
eeqänäŋi tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Epäsäsi pmeqä iqune, goti naqä Atemisi
iiyqä aŋitä, hikä pmua qäukuä haqä yätuta äpäkŋgqä itäŋi, miqä-quneyi.
36 Ämaqä hŋqu, ‘Kukŋuä täuŋi, quaŋgiqä’ matqä yäŋqiyä. Iiŋiŋqe, he
kukŋuä matqä ipu, qämä-qämä maqänä miqä pambiyä!
37 He ämaqä iquaqui ätuma äpquwä etaŋgqä-qe, iquaqu neyaqä aŋä
hiqäva-imäkqä iutaŋi, nätmatqä hui quwä mämeqä iqiyiqä. Itaŋga
neyaqä goti apäkä iinyqe, mändi makittqiyqä iqiyiqä.
38 Iŋi Demitriyasi iqutä, ämaqä wäuŋuä anä iqä iquatä, qu
ämaqä hŋqutä kukŋuä-täuŋua etaŋgutqe, hea kukŋuä ätäpu qätä
wiyqäŋganŋqeqä. Itaŋga qua miqä naqä iqua, äyä äpmeŋä. Iqua jänäŋi,
kukŋuä mitqäŋga imäkqäpŋqä.
39 Iŋäqe, he kukŋuä hui yqänä etaŋgutqe, hea hiqä aquväqŋqä
qäyunäŋäŋga tqäpŋqä.
40 Quati tiinji. Ämaqä ämineyqä iqua, nätmatqä täŋga imäkququeŋqä
qätä äwipqe, qu ne, suqä quvqä naqänäŋä imäkqä-qune änaqämbiyi,
kukŋuä ämänetäpu, haŋä-iqä nätappŋqäuä. Ne aquvä hiŋgi äqänätanä,
maŋä äyä ätqunä. Iŋi qu kukŋuä ämänetqaŋguwäŋganji, ne kukŋuä
kimaŋi, änä mätquä yaŋqunä” ätukqe.
41 Kukŋuä iiŋi ätuäqe, qokä-apäkä iquauŋi, huätä qe ändowatkqe.

20

Poli iqu, Masendoniya iutä, Grikä iutä, ikämiŋqeŋqä

1 Qu maŋä hiŋgi ätkuwi, hma äyä iqaŋganji, Poli iqu, quuvqä heqiyqä
iquau tääqä ätuätumeqe, qu yäŋänäqŋqä tqäutpŋqänä, kukŋuä hui qe
ätukqe. Iŋganji iqu, “Äwqänä” ätuäqe, qua Masendoniyaŋqä wätŋqä
ävämakqe.
2 Iqu iqiŋi qaŋä äwätä, quuvqä heqiyqä iqua yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä
ätqäumiŋqe. Iqu iqisaŋi äwäqe, qua Grikä iu qe ätimäukqe.
3 Iqiŋi iqu qaŋuä hŋquaqu-hŋque äpmakqe. Qänakndaŋi, iqu yimba
äwätä qua naqä Siliya iu timäutŋqä kŋuä indqänä pmetaŋga, Is-
raitqä iqua ique pizqä päkpŋqä, kukŋuä naqä-hŋqunä imäkqaŋguwiŋqe,
qätä äwikqe. Iiŋiŋqe iqu hänaqä hui-mända wätŋqä indqänätä,
Masendoniyaŋqä aŋgumä qe äukqe.
4 Ämaqä hŋqua, Poli iqutä anä äukuwi. Aŋä-himqä Beliya iutaŋä
Pilusi iqueqä ymeqä Sopate ique, itaŋga aŋä-himqä Tesälonaika iutaŋä
Aritakusi iqutä, Sekundusi iqutä, itaŋga aŋä-himqä Depe iutaŋä Gayusi
ique, Timoti ique, itaŋga qua naqä Eesiya iutaŋä Tikikusi iqutä, Tropimusi
iqutä, iquayi.
5 Masendoniyataŋi, ämaqä tqua, qu hiŋuiqä äwäpu, aŋä-himqä Troasi
iu nenyqä hiŋuä äqämbu äpmamiŋuwi.

6 Ne Pilipai iuŋi, hiunji naqänäŋä bretqä yeŋuä qo matäuqä ique hiŋuä
ae äqunaqe, yimba ätkamäutanä, huinji hipa hŋgiŋi eeqänä päwqaŋga,
ämaqä iquauŋi Troasi iu äwimakque. Iqiŋi ne wikä hŋqu äpmakque.

Poli iqu, Yuläkesi ique aŋgumä ävauqumuatkqeŋqä

7 Iŋganŋi hiunji kiŋganäŋä iqueŋi, ne ämaqä quuvqä heqiyqä iqi pmeqä
iquatä buayä anä natuŋquä aquvä qänätaqeuŋi, Poli iqu awiŋga wäniŋqä
etaŋgi, iqu qokä-apäkä iquau kukŋuä awä ätukqe. Iqu kukŋuä kuapänä
ätqa wätqätaŋgi, heatqä quaesqä qe imäŋgqe.
8 Aŋä hiqŋqä ne aquvä qänatuŋquä iqueŋi, yakä iu äpäkeyani,
äteŋä hŋquaqui ämäwqätäuani, hŋququque pmeqaŋgua, hiqi-tä kuapä
äyänämiŋqe.
9 Iŋganŋi hikŋä hŋqu, iqueqä yoqe Yuläkesi iquvi. Iqu aŋä huätäŋäŋqä
iu äpme, hiqaqäŋqä hipikutäwä iqämanmiŋqe. Poli iqu kukŋuä yqänä
tätqätaŋga, iqu hiqaqä hämänä äwiqe, qua mäŋi äpäkŋgqe. Iŋganŋi qu
äpäwäpiyi, a ämaqätkuwi, iqu ae äpäkoŋganŋgi äquŋguwi. 10 Poli iqu-pqe
äpäwiqe, hikŋä iqueuä haqeqi äpäknäqe, ique a äkiqätäqe, iquau ätukqe.
“He yäuŋuä ipu, äwäwa miqä pambiyä. Iqueqä häŋä-pmeqe, änänjqä.”
11 Iŋganŋi Poli iqu iquatä aŋgi äpepiyi, iqu buayä äkutäqe, iquatä anä
äŋguwi. Buayä qäpu ämbiyi, iqu kukŋuä kuapänä inä ätukqe. Zä äyä
veqaŋga, iqu ävämakqe.
12 Hikŋä ique, häŋä yqänä etaŋgi, qu ätuma äwäpiyäŋga, äwqä haŋuä
äwiŋgqe.

Poli iqu, Troasi iuta Miletusiŋqä äukqeŋqä

13 Iqisaŋi ne Poli iqu änatkqä-pa, ique ävämа, yimba iu äwätanä, aŋä-
himqä Asosi iu ganä qe ätimäukque. Ii tiiŋi. Iqu Asosinyqä hänaqä iu
qaŋä äwätä, yimba iqisa tkamäutŋqä äwiŋgqe.
14 Iqu äpätä aquvä mänaqiyqaŋga, ne ique itmeni yimba ätkamäutanä,
aŋä-himqä Mitilini iuŋqä äukqe.
15 Awiŋganŋi, iqiŋi ävämaŋi, qua Kiyosi iu qe ämäwqätäuani, awiŋga-
mändaŋi, ne äwaqe, aŋä-himqä Samosi iu iuäqämakque. Itaŋi hiunji
huizi iqueŋi, ne aŋgumä äwätanä, aŋä-himqä Miletusi iu iuäqämakque.
16 Poli iqu maqänä äwätä, hiunji hapä pmeqä naqänäŋä qu
‘Pendikosiŋganjqä’ ätmiŋuwä iqueŋi, Jerusälemä iu hiŋuä qunätŋqä
äwiŋgqe. Iiŋiŋqe, “Hea kuapänäŋi, qua naqä Eesiya iu mäpmeqä
yaniŋquä diŋqe, Epäsäsi iuŋi ämäwqätäuatuŋqueqä” kŋuä ämakqe.

Poli iqu, Epäsäsi iutaŋä quuvqä heqiyqeu miqä iquau ätukqeŋqä

17 Ne aŋä-himqä Miletusi iu ätimäuani, Poli iqu, quuvqä heqiyqeu
miqä iqua äpäpu, ique hiŋuä mäqumbŋqä diŋqe, kukŋuä Epäsäsi iuŋqä
ändowatkqe.
18 Qu ae äyä timäuqaŋguwäŋga, iqu tiiŋä ätukqe.
“Nyi kiŋganäŋä Eesiya iu ätimäutmä, hesä äpmamäŋga suqä ii
imäkmiŋqeŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä eŋäuä.
19 Hea ique-iqueŋi, Israitqä iqua mändi äŋgittqiyanä-tpu itqätaŋgä,
haŋä-iqä ämetmä, kŋuä kuapänä äqiyätmä, ŋqä yoqe mändi
äkittqänätmä, Naqä Iqueqä wäuŋuinä äyä iminqeqä.
20 Nyi zä miqä itmä, nändi mäwqä äyä iminqeqä. Aquväqŋqä iuŋä-pqä,
hiqä aŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iu-pqe, nyi kukŋuä äŋguänäŋä he yätamäkqä
hiyqeŋqe, qäyunä etmiŋqeqä.
21 Itaŋga hea ique-iqueŋi, Israitqä iquauŋä-pqä, itaŋga Grikä iquau-
pqe, tiiŋi inä äyä ätumiŋqeqä. ‘Ne suqä quvqetaŋi, Goti Hanjuwä

Iquenyqä kŋuä äkunmäknätanä, neqä Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyquatuŋqueqä.’ Iiŋqe he näqŋqä äyä etqäŋuwiqä” ätukqe.

22 “Itaŋga qätä nyipiyä! Täŋganj Dŋä Äŋguä Iqunä inyimäkqaŋgi, nyi Jerusälemäŋqä umqä iqä. Iqiŋi suqä äki nyimeŋqutiyä? Nyi maqŋqeqä.

23 Näqŋqä tä qenyä eqänä. Dŋä Äŋguä Iqu, awi tiiŋä ändätŋqeqä. Nyi aŋä-himqä eeqänäŋä iu qaŋä ikämqäŋganj, qu guä äpmuatenjiyäpu, haŋä-iqä dappnuwiqä.

24 Iŋäqe ŋqä häŋä-pmeqeŋqe, kŋuä mindqäŋqä itqäŋänä. Oeyä! Ŋqä änyiŋqe, hänaqä ŋqä äwätŋqä iuŋqä änyinätaŋgi iu äwätmä, wäuŋuä Naqä Jisasi Iquesa ämakqe, qäpunä imäkmqä itqäŋänä. Ŋqä wäuŋui, kukŋuä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuŋqä qeqä imäŋqä iuta hiŋgi vqeuŋqä awä tquämqeqä.

25 I etaŋgi qätä nyipiyä! Nyi hiyaqä awä iqi ikitmä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä awä äyä etmiŋqeqä. Iŋäqe täŋganj nyi tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Qänakndanj, he eeqänäŋuenä, nyaqä hipeŋui, hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä.

26-27 Iiŋqe nyi kukŋuä hämänä etqänä. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä eeqänäŋä iuŋqe, awä etmqä diŋqä zä miqä etmiŋqä iuŋi, ämaqä hŋqu, hiyaqä awä iqisa qui imäkŋgqä etaŋgutqe, ii ŋqä suqä quvqä manä.

28 He hiqä-hiuäŋi äŋguänä mimbiyä. Itaŋga qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä häŋeqä iuta, mbqä itä aquvä ämaqäkqä eeqänäŋä iquauŋäpqe äŋguänä inä mipiyä. Qu sipsipqä eŋqä-paŋä etaŋgi, iquau mipŋqä diŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu he atäuŋuä äyä ekqeqä.

29 Nyi näqŋqeqä. Nyi eväma äumqäŋganj, hiveqä hiqiyqä iqua, hiyaqä awä iqi äpäpu, sipsipqä iquauŋi qui imäkqäpnuwiqä.

30 Itaŋga ämaqä hiqä-hiuätaŋä hŋqua ävaupu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä hui, iquau qänaki äwivändqa upŋqe, kukŋuä quaŋgä tqupnuwiqä.

31 Iiŋiŋqe nyi imäkmiŋqä iuŋi, kŋui huätä mävquatämäuqä ipu, hea ique-ique äŋguänäŋä miŋgpŋqä. Quväukuä hŋquaqui-hŋqueŋä iuŋi, nyi heatqäŋgatä, hiunjiŋgatä, haŋuä mäwiqä itmä, ŋqä hiŋuitaŋi kŋuä äqiyätmä, he eeqänäŋi näqŋqä äyä ämetquamiŋqeqä.

32 Täŋganj nyi heŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iu equmuateqänä. He yäŋänäqŋqä emäkqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqutä, Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋginäwa vqeŋqä kukŋuä iqutäŋi, ii qäyunäŋiqä. Itaŋga qokä-apäkä, Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, Iqu nätmatqä äŋguänäŋi äväŋqiyä. Iŋi he-pqe nätmatqä iiŋi mapnuwä iiŋqe, ii qäyunäŋiqä.

33 Ämaqä hŋqueqä mbqeŋqätä, gquä-pqeŋqätä, nyi hiŋuä aowi mäquŋquä itŋqeqä.

34 Hiqä-hiuäŋi näqŋqeqä. Ŋqä hipa uita imäkätmä äyä äminyätŋqeqä. Itaŋga ämaqä nyitä anä pmetaŋguwä iquauŋä-pqe ämitŋqeqä.

35 Nyi wäuŋuä eeqänäŋä heyaqä awä iqi imiŋqe, äyä ämetquamiŋqeqä. Nyi ii imiŋqä-paŋi, he-pqe wäuŋuä yäŋänäqŋqä ipu, ämaqä iquauqäquwä yätamäkqä miŋqä iqaŋguwä iquauŋi, yätamäkqä vqäpnä. Itaŋga Naqä Jisasi Iqu ätkqeŋqä kŋuä indqäŋgpnä. Iqu tiiŋä äyä ätkqeqä. ‘Ämaqä nätmatqä ävätqä iqueqä aquvänä iqe, ämaqä nätmatqä ämetqä iqueqä aquvänä iqä iuŋi, ämäwqätäuniqeqä.’ ”

36 Poli iqu kukŋuä ii ae ätuäqe, iŋganj iqu iquatä qoŋä anä äuktäupu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä qe ätkqe.

37-38 Iqua kŋuä kuapänä äqiyäpu, ique a äkiqätäpu, quneqä äwikuwi. Iŋganj iqu iquauŋi, “Nyaqä hipeŋui, aŋgumä hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä”

ätukqeŋqä, qu eeqänäŋi huäqä kiiŋä äwuŋgqe. Iŋgaŋi qu ique yimba iuŋqä qe ätuma äukuwi.

21

Poli iqu, Jerusälemä yätuŋqä ekqeŋqä

1 Iŋgaŋi ne ämaqä naqä iquau ävämetanä, yimbaeu äpaquvätanä, jänä äwätanä, qua Kosi iu ätimäukque. Itaŋi awiŋgaŋi, qua Londesi iu ätimäuani, iqisaŋi aŋä-himqä Pätala iuŋqä äukqe.
2 Pätala iuŋi, yimba hŋqu, qua Ponisiya iuŋqä wätŋqä iqaŋgi ämoqumueni, ne yimba ique ätkamäutanä, iqiŋi ävämakque.
3 Ne äwani, qua Saplusi iqueŋi, hipa qunamäuqäŋgisanä äqunmäŋi, qua Siliya iu ätimäutanä, aŋä-himqä Tayä iuŋi, yquayä ämaipŋqä iuäqämakque. 4 Iqiŋi ne, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu iqi äpmamiŋuwä iquau ämäqumueni, iquatä wikä hŋqu äpmakque. Ämaqä iquauŋi, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä vqaŋgi, qu Poli iqueŋi, “Si Jerusälemäŋqä mäwqä isŋqeqä” ätumiŋuwi.
5 Ne aŋä-himqä iuŋi ävämetanä, qaŋä watuŋquä iqaŋgua, quuvqä heqiyqä iquatä, ymeqä-apäkä iuatä aŋä-himqä iqueŋi yäpaqä mäŋgisa änäquatämäukuwi. Ne äwani, eqä-pŋä maŋä iqiŋi, qoŋä äuktäutanä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätkque.
6 Iŋgaŋi ne, “Äquatnatuŋquä” ätuaqe, qu “Evämequnä” änatpiyi, aŋämqä uwqaŋgä, ne yimba iu äpaqukque.
7 Tayäŋi äväma äwani, aŋä-himqä Tolemesi iu ätimäukque. Iqiŋi, ne quuvqä heqiyqä iquau yeeqä ävätanä, hiunji hŋqunä anä äpmakque.
8 Awiŋgaŋi ne äväma äwani, aŋä-himqä Sisariya iu ätimäukque. Iqiŋi ne Pilipä iqueqä aŋiuŋqä äwätanä, iqutä hiqaqä anä äwokque. Iqu kukŋuä äŋguä qokä-äpäkiu awä ätuäkämiŋqä ique, itaŋga iqu ämaqä 7, buayä iwäsäuqäŋqä hiŋuiqänä atäuŋuä ikuwä iutaŋä iquvi.*
9 Iqu iqueqä meqe, hŋquaqui-hŋquaquiyi. Iua qokä maeqä epu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui hiŋuä ätmiŋuwi.
10 Ne iqi hiunji hui ae pmetaŋgua, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä hŋqu, qua Jutiya yätuta äquvepkqe. Iqueqä yoqe Akipasi† ique.
11 Iqu änemeqe, Poli iqueqä aquvi ätäuquvätä, yukä hipa iu hatŋä äququätänäqe, tiiŋä ätkqe. “Dŋä Äŋguä Iqu tii ätqiyä. ‘Aquvä tqueqä kaniqueŋi, Israitqä iqua Jerusälemä iuŋi, guä tii äkiqiyäuäpu, Israitqä iqua qäyä etaŋgi huiziquauä hipa iu wipŋqäuä,’ ätqiyä” änatkqe.
12 I tqaŋgi äwiyaqe, nesä, qokä-apäkä aŋä iutaŋitä, Poli iqueŋi, “Si Jerusälemäŋqe, mäwqä isŋqeqä” ämäutquŋgque.
13 Iŋgaŋi iqu kimaŋi, tiiŋä änatkqe. “He kŋuä äqiyäpu, äwqä haŋä-iqe ändapquwi, ii suŋqäwä? Nyi guä äŋgiqiyäpŋqä diŋqe, kŋui iqunä mindqäŋqä iqä. Kŋui hŋqu inänji. Nyi Jerusälemä iuŋi, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta-pqe inä päkonmqä diŋqe, ‘ŋŋqä’ ätqänä.”
14 Iqu yäŋä qäŋgaŋgi äqunani, ne aŋgumŋi mätquä itanä, “Nätmatqä Naqä Iquesa ätimäuqe, qäyä ätimäuänä” ätkque.
15 Hiunji hui ae äpäwqaŋga, ne Jerusälemäŋqä watuŋquä näwinyä imäknani, ävämakque.
16 Quuvqä heqiyqä Sisariya iu äpmamiŋuwä hŋqua, iqua nesä äwätanä, Nesonä iqueqä aŋiu pmetuŋque, iqinyqä änätma äukuwi. Iqu ämaqä, qua Saplusi iutaŋä-que, qäŋganäŋi quuvqä heqiyqä-qu äpmamiŋqe.

---

* **21:8** Wäuŋuiŋqä 6:1-6 † **21:10** Wäuŋuiŋqä 11:28

Poli iqutä, quuvqä-heqiyqeu miqä iquatä, kukŋuä ätkuwiŋqä

17 Ne Jerusälemä timäuqaŋgua, quuvqä heqiyqä iqua yeeqä äneyäpu,
qe inetmakuwi.
18 Awiŋganı, Poli iqu, Jemisi iqutä kukŋuä siyŋqä uwqaŋgi, ne-pqe
anä äukqe. Itaŋga quuvqä heqiyqeu miqä eeqänäŋä iqua-pqe, inä
ätimäukuwi.
19 Iŋganı Poli iqu iquau yeeqä ävätä, tii ätumiŋqe. “Nyi, Israitqä iqua
qäyä etaŋgi huiziquauä awä iqisanı wäuŋuä itqätaŋganı, Goti Hanjuwä
Iqu iquauŋı, iiŋä-iiŋä iwimäkätŋqeqä.”
20 Iqua iqueä kukŋui qätä ae äwipiyi, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä
ämamäupiyi, Poli iquenı tiiŋä ätukuwi. “Tasi-gua iquki, si näqŋqeqä.
Israitqä kuapänäŋä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwiqä.
Eeqänäŋä iqua, kukŋuä-suqä Mosisi iqu änätapkqä iuŋı, a yäŋänäqŋqä
äqätäuŋuwiqä.
21 Itaŋga iqua sinyqe, qätä tiiŋä äwiyätqäŋuwiqä. Israitqätaŋä, ämaqä
huiziquauqä awä iqi äpmeŋuwä iquauŋı, si tii äyä ätuäkitqäŋiqä. ‘He
suqä Mosisi iqu änätapkqe, huätä vquatämäupu, hiqä ymeqä iquauŋı,
huiwä häuä maktäuqä ipu, atqä-awäkauqä suqä iuŋı, qänaknä miqä
pambiyä’ äyä ätuäkitqäŋiqä.
22 Sinyqe, ‘Iqu ae äpqeqä’ qätä äwiyäpiyäŋganı, yeeqä miqä ipŋqäuä.
Iiŋqe ne äänä imäkatuŋquäwä?
23 Si tiiŋä imäktŋqe, änenŋgiyä. Ämaqä nesaŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä
iqua, qu kukŋuä guä ämäsäupu, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqi ekuwi,
äwinä.
24 Ämaqä iquauŋı si itmetnä, he eequenä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
iqiŋı, kiyä maeqä pmapŋqe, suqä qäyunäŋinä imäkpŋqä änenŋgiyä. Itaŋga
huizi-pqe, qu quwqä dä inä täwämbŋqe, si quwqä hiqäva-imäkqeŋqä
mbqä isŋqä änenŋgiyä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, ämaqä eeqänäŋä iqua,
kukŋuä quvqä sinyqä äwiyquwiŋqe, näqŋqä tiiŋä hipŋqäuä. ‘Ii, kukŋuä
quaŋgiqä.’ Itaŋga sinyqe, näqŋqä tiiŋä inä hipŋqäuä, ‘Iqu suqeunı,
qänaknä iqä-queqä.’
25 Itaŋga Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋı,
ne pipa iuŋı, kukŋuä tiiŋı ae äyä äqiyätanä äwikqueqä.‡ ‘Ämaqä hŋqu
naŋuä ämetä, goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva-imäkqe, he hui ämepu maŋqä
ipnuwäŋqätä, naŋuä häŋeqä yqänäŋä-täŋı maŋqä ipnuwäŋqätä, naŋuä
ämaqä hiiŋuä iu äkiquwäqiyäpu äpäkpqä di-pqe maŋqä ipnuwäŋqätä,
itaŋga suqä qokäŋqä apäkäŋqä iqe, mimäkqä pa iqäpŋqeqä’ äqäkqueqä”
ätukuwi.
26 Awiŋganı iqu ämaqä iquaqui-iquaqui itmetä, iqutä, qutä, kiyä maeqä
pmapŋqä diŋqä, suqä qäyunä imäkkqe. Iŋganı iqu hiqäva-imäkqä aŋä
täkŋä yäpä yäŋgisa äpeyätä, hiqäva-imäkqä iquau, qu hiunji äsquenı
kiyä maeqä äŋguänäŋä äpmapu, hiqäva hŋqunä-hŋqunä imäkpnuwäŋqä
ätukqe.

Qu hiqäva-imäkqä aŋiu, Poli ique guä äkiqiyäukuwiŋqä

27 Hiunji 7 päwätŋqä iqaŋga, Poli iqu, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä
yäŋgisa äpekqe. Israitqä, qua Eesiya iutaŋä hŋqua, iqu iqi pmetaŋgi
hiŋuä äqumbiyi, ique a äkiqätäpu, ämaqe, iquenyqä äkasuwä munätŋqä
imäkpŋqä diŋqä, tääqä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukuwi.

‡ **21:25** Wäuŋuiŋqä 15:29

28 “He Israitqä iquenyä, yätamäkqä nepiyä! Ämaqä aŋä-himqä
eeqänäŋä iu ätuäkitä, neyaqä ämaqä iquautä, kukŋuä-suqä iutä, hiqäva-
imäkqä aŋä täu-pqe, mändi äkittqiyäkitŋqe, ämaqä tä, qäqueqä. Itaŋga
täŋgaŋi iqu tiiŋä-pqe äyä imäkqiyä. Iqu ämaqä, ne Israitqä iqune
qäyä etaŋgi huizi iquauŋi, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä täŋgisa ätuma
äyapqiyä. Iqu e imäkqe, aŋi Goti Hanjuwä Iqueqänä qäyä etaŋgi, Iqueqä
hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä imäkqiyä” ätukuwi.
29 Qu kukŋuä iiŋi, tiiŋiŋqä ätukuwi. Kiŋganäŋi Poli iqutä, Tropimusi,
ämaqä Epäsäsi iutaŋä iqutä, hiqäva-imäkqä aŋä yäpaqäŋgisa ik-
itqätaŋginyä äquŋguwi. Itaŋga qu, Poli iqu aŋä täkŋä yäpä yäŋgisa
äqumbiyäŋgaŋi, “Iqu Tropimusi iqueŋi, täkŋä yäpä täŋgisaŋqä qäsä
ätuma äyapqiyä” tpu ipu, e ätukuwi.

30 Qokä-apäkä Jerusälemä iu pmeqä eeqänäŋä iqua, kukŋuä iiŋqä qätä
äwipiyi, qu tnäŋä äpäpu aquvä äqämbiyi, Poli ique a äkiqätäpu, hiqäva-
imäkqä aŋä täkŋä yäpaqä iŋgisa eyqiyäma äukuwi. Iŋgaŋi qu maqänäŋi,
täkŋä hävqe qŋqaŋä qe ämäyekuwi.

31-32 Qu Poli ique äpäkpŋqä itqätaŋguwäŋgaŋi, mäkä-iqä Romä iutaŋä
iquau miqä naqä iqu, “Jerusälemä pmeqä eeqänäŋä iqua, äkasuwä
ätnäpu, mäkä hiŋgi äunätqäŋäuä” tqaŋgä äwiyäqe, maqänäŋi iqueqä
mäkä-iqä iquautä, iquauqä naqä iquautä, itmeqe, qokä-apäkä iqua
pmetaŋguwä iqinyqä tnäŋä äquveqäkuwi. Qokä-apäkä iqua, iqutä,
iqueqä mäkä-iqä iquatä äquvepqaŋgä äqumbiyi, qu Poli ique äpäkmiŋuwi
ävquatämäukuwi.

33 Iŋgaŋi mäkä-iqeu miqä naqä iqu äpäqe, Poli ique a äkiqätäqe, iqueqä
ämaqä iquau ique senqä hŋquaqutä guä kiqiyäupŋqä ätukqe. Iŋgaŋi
iqu qokä-apäkä iquauŋi, yatŋqä ävätä, “Ämaqä tqu, tqukä? Iqu äänä
imäkätqänä?” ätukqe.
34 Iŋäqe, iqua kuapänä epu, maŋä näŋi-mäŋisa yäŋänäqŋqä
tätqätaŋguwitaŋi, iqu kukŋuä quati qätä mäwiyqä itä, iqueqä mäkä-iqä
iquau, Poli ique iquauqä aŋä yäŋänäqŋqä iuŋqä ätuma upŋqä ätukqe.
35-36 Ique ätuma wätqätaŋguwäŋga, qokä-apäkä iqua qänaki
äwivändäpu maŋä yäŋänäqŋqä, “Iqueŋi pizqä päkpiyä!” ätmiŋuwi.
Itaŋga iqua aŋä iqueqä hänaqä yakä iu ätimäupiyi, qu ique äpäkpŋqä
etaŋgi, iqua iqueŋi haqeqä a äqätqa ekuwi.

37 Mäkä-iqä iqua ique aŋä iuŋqä ätuma upŋqä iqaŋga, iqu iquauqä
ämiqä naqä ique, Grikä iquauä aŋä-kukŋuä ätätä, “Nyi kukŋuä hui
ktmqätanä?” ätukqe. Iqu kimaŋi, “Si Grikä iquauä kukŋui äänä
dtŋqäwä?” ätukqe.
38 “Si qua Isipätaŋä iqukiyi. Hiŋuiqänäŋi gapmanqä iquauŋi, mäkäŋqä
ävauqumuatätnä, ämaqä 4,000 iquau ipäqäyuŋitä päsqaŋguwä iquauŋi,
aŋä avqŋqä yeŋuä iuŋqä ätuma äumiŋä iqukiyqä, kŋuä änyiyqiyä”
ätukqe.
39 Iŋgaŋi Poli iqu, tiiŋä ätukqe. “Nyi ämaqä Israitqä iqunä, aŋä-himqä
Tasusi iutaŋä, qua Silisiya iutaŋä iqunjqä. Nyaqä aŋä-himqe, yoqä naqä
qoŋqä aŋiqä. Nyi ämaqä tquau kukŋuä tumqä, hiŋuinä ŋqänyä” ätukqe.
40 Mäkä-iqeu miqä naqä iqu ‘ŋŋqä’ tquaŋga, Poli iqu aŋä yakä iu pämä
ätqäuqe, ämaqä kukŋuä matqä ipŋqä, iqueqä hipae hiaqusqä qe ämikqe.
Qu kukŋuä matqä pmetaŋguwäŋga, iqu iquauqä aŋä-kukŋuä iunä qe
ätukqe.

22

Poli iqu, qokä-apäkiu, iqueqä-kiuäŋqä ätukqeŋqä

1 “Tatqä-guäka iquendä, apiqukuendä, nyi suqä quvqä mimäkqä itŋqä
iiŋqe, awä hitqaŋgmdqe, he qätä nyipiyä” ätukqe.
2 Qu Poli iqu, iquauqä aŋä-kukŋuä iunä tqaŋgi äwipiyäŋganı, kukŋuä
matqä, qeiqinyä äpmakuwi. Iŋganı iqu tii ätukqe.
3 “Nyi Israitqä iqunjqä. Ŋqä nipai, qua Silisiya iu, aŋä-himqä Tasusi iu
änmikqeqä. Iŋäqe nyi naqe, aŋä täuta ekqe. Nyi atqä-awäkauqä suqä
eeqänäŋiŋqä näqŋqä himqe, Gämeliyoli iqu äŋguänä ämändquakqeqä.
Itaŋga he täŋga tä imäkätqäŋuwä-pa, nyi-pqe suqä Goti Hanjuwä Iqu
äwinyäŋqä iunä imäkqämqä yäŋä äqänätŋqeqä.
4 Nyi ämaqä, Jisasi Iqueqä hänaqä iu qäyu wätqätaŋguwä iqua
äpäkombŋqä diŋqe, quvqä itquetmä, qokä-apäkä hui guä äkiqiyäutmä,
guä kiqiyäueqä aŋä iu äyä äpmuatemiŋqeqä.
5 Nyi suqä ii imäkmiŋqeŋqe, hiqäva-imäkqä naqä iqutä, Israitqeu miqä
naqä eeqänäŋä iquatä, qu iiŋqe näqŋqä eäŋuwä-qae, he awä hitpŋqäuä.
Nyi, Israitqä Dämaskasi iu pmeqä iquau motquamqŋqe, qu pipa äqiyäpu
ändapkuwi. Iŋganı ämaqä Dämaskasi iu äpmepu, Jisasi Iqueqä hänaqä
iu wätqätaŋguwä iquauŋı, guä äkiqiyäutmä, haŋä-iqä mapŋqänä iqisa
ätuma quvepmqä diŋqe, nyi täqiŋı ävämakqeqä” ätukqe.
6 “Hiunji quemisqä hiätŋqäqiŋı, nyi qaŋä äwätmä, Dämaskasi iu
timäumqä qäqiqi wätqätaŋganı, maqänäŋı qäukuä haqä yätutanı, we-
huŋqä naqänäŋä hŋqu nyuauä eŋqä-panı qe änyimakqeqä.
7 Änyimeqaŋganı, nyi qua iqi äpäknmä witaŋga, Ämaqä Hŋqueqä
maŋitanı, ‘Soli iquki, Soli iquki, si Nyi suŋqä qui nyimäkätqäŋinyä?’
dqaŋgi äwikqeqä.
8 Iiŋä äwimi, ‘Naqä Iquki, si tqukikä?’ ätukqeqä. Kimanı, ‘Nyi Jisasi
Nasäretqätaŋä Iqunjqä. Ämaqä si qui imäkätqäŋı, ii Nyinjqä’ ändkqeqä.
9 Ämaqä nyitä anä äumiŋquä iqua, qu we-huŋqe äqumbiyä-qe, kukŋuä
dqaŋgqä Iqueqä manı, qätä mäwiyqä ikuwiqä.
10 Iŋganı nyi, ‘Naqä Iquki, nyi äänä imqäwä?’ tquaŋga, Naqä Iqu
tiiŋä qe ändkqeqä. ‘Si ivatuwänätnä, Dämaskasi iu yäpä yäŋgisa huizä.
Iqiŋı ämaqä hŋqu, wäuŋuä eeqänäŋı Nyi sinyqä äteqeuŋqe, si ktqoŋqä,’
ändkqeqä.
11 We-huŋqä naqänäŋä Iquesanı, nyaqä hiŋui hea inuwimäkqaŋgqeŋqe,
ämaqä nyitä anä äumiŋquä iqua, nyi a ämanjqäŋga äwäpu, Dämaskasi
iu äŋquatämäukuwiqä” ätukqe.
12 “Ämaqä hŋqu, Dämaskasi iu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Anänasi
ique. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä iqä-qu eä, kukŋuä-suqä iuŋı
qänaknä iqä-quvi. Iquenyqe, Israitqä aŋä-himqä iu äpmamiŋuwä iqua,
‘Ämaqä äŋguänäŋä-queqä’ ätmiŋuwi.
13 Iqu äpäqe, nyi-täŋä qäqi ätqäuepäqe, ‘Tasi-gua Soli iqukiyä, tqä hiŋui,
aŋgumä äŋguä qändŋqinyä,’ ändkqeqä. Qäŋganı hiŋuä äqänätmä, nyi
ique hiŋuä äquŋgqeqä.
14 Iŋganı iqu tiiŋä ändkqeqä. ‘Atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqu, si äyä
ätekikqeqä. Si Iqueqä äwiŋqä iuŋqänä näqŋqä eätnä, Ämaqä suqä jänäŋı
imäkätŋqä Ique hiŋuä qunätnä, kukŋui, Iqueqä-kiuä tqaŋgutqä iunä, qätä
wisŋqä ätekikqeqä’ ändkqeqä.
15 ‘Ii tiinjqä. Nätmatqä si hiŋuä äqunätnä qätä äwiyätŋı, qokä-apäkä
eeqänäŋä iquau, Iquenyqä awä tuäkiqätŋäŋqä hitaŋgiyqä.

16 Iŋä etaŋgi si squeŋqä hiŋuä äqännä, pmatŋqäwä? Si ävauätnä asŋä
matŋqeqä. Si Iqueqä yoqä tqaŋgti, Iqu asŋä äkqiyätä, tqä suqä quvqe,
huätä makmäutŋqeqä,’ ändkqeqä” ätukqe.
17 “Qänakndaŋi nyi, Jerusälemä iuŋqä aŋgumä äyapätmäŋgaŋi, hiqäva-
imäkqä aŋä yäpä iŋgisa äpeyätmä, tääqä ätätmä äpmamäŋgaŋi, nyi
wätqä eŋqä-pa ae äquŋgqeqä.
18 Nyi Naqä Ique hiŋuä quŋgaŋga, Iqu tiiŋä ändkqeqä. ‘Si täqiŋi,
Nyinyqä awä tquaŋgtqe, qu qätä makiyqä ipŋqä iquwä-qae, si Jerusälemä
täuŋi maqänä ävämatŋqeqä,’ ändkqeqä.
19 Kimaŋi nyi tii ätukqeqä. ‘Naqä Iqukiyä, oeyqä! Qu nyinyqä
näqŋqeqä. Nyi aŋä aquväqŋqeuŋqä ikitmä, qokä-apäkä Sinyqä quu-
vqä eqiyätqätaŋguwä iquauŋi, guä äkiqiyäutmä, hiqokä täua ätävätmä
imäkmiŋqeŋqe, qu näqŋqä eŋäuä.
20 Itaŋga qu Stipenä, Sinyqä awä ätmiŋqä ique, pizqä päsqaŋguwäŋga,
nyi “äŋguiqä” ätätmä qäqiqi ätqäumä, ämaqä iquauqä gquä quäuqe
ämimiŋqeŋqä-pqe, qu näqŋqä eŋäuä’ ätukqeqä.
21 Iŋgaŋi Naqä Iqu, nyi tiiŋä ändkqeqä. ‘Si äutŋqinyä. Ämaqä Israitqä
qäyä etaŋgi huizi, kiŋä nämä pmetaŋguwä iquauŋqä kndowatmqänä’
ändkqeqä” ätukqe.

Poli iqutä, mäkä-iqeu miqä naqä iqutä, kukŋuä ätkiyiŋqä

22 Ämaqä iqua, Poli iqueqä kukŋui qätä äwipiyä-qe, iqu ämaqä
huizi iquauŋqä tqaŋgqeŋqä mäwiŋqä iqaŋgi, maŋä tnäŋä ätäpu, “Pizqä
päkpiyä! Ämaqä tqu, qua täuŋi mäpmeqä yätŋqeqä” ätkuwi.
23 E ätpiyi, maŋä hiŋgänäwa ätäpu, iquauqä gquä quäuqe bi
äquvätämäupu, qua hinyaŋä äuaquvämäukuwi.
24 Iiŋä äqunäqe, mäkä-iqeu miqä naqä iqu, iqueqä ämaqä iquauŋi tiiŋä
ätukqe. “He iqueŋi, aŋä yäŋänäqŋqä iuŋqä ätuma upiyä! Iqiŋi, he
hiqoki, iqu, ‘Nyi suqä iiŋä-iiŋä imäkätŋqeqä’ ätätä awä natätŋqänä, täua
täwipiyä!” Qokä-apäkä iqua äwqä tnäŋä imbu, Poli iquenyqä maŋä tnäŋä
tqaŋguwiŋqä näqŋqä äŋguänä metŋqä, ii ätukqe.
25 Itaŋga qu hiqokä täua täwipŋqä, yukä-hipa häundaqä itqätepu, guä
kiqiyeqaŋguwäŋga, iquauqä ämiqä yäpä iqiŋä iqu qäqiqi tqäuätaŋga,
Poli iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Suqe, tiiŋä ätnä äwinä. Ämaqä hŋqu,
iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä witaŋgutqe, qu iqueŋi, ‘suqä quvqä-
täŋutiyä’ tpu, hiŋuä qumbŋqe, kukŋuä ganä mitpŋqeqä. Iŋi täŋgaŋi he
nyi ämbäkpŋqä iquwi, änäänäŋqäwä?” ätukqe.
26 Mäkä-iqeu miqä yäpä iqiŋä iqu, iiŋä äyä tqaŋgi äwiyäqe, iqu äwätä,
iquau miqä naqä iqueŋi, tiiŋä qe ätukqe. “Si äänä imäktŋqäwä? Ämaqä
tqu, Romä iutaŋä-queqä.”
27 Itaŋga ämiqä naqä iqu äpäqe, “Si nyi diyä! Si Romä iutaŋä
iqukitanä?” ätukqe.
Iŋi Poli iqu, “Auqä” ätukqe.
28 Itaŋga, ämiqä naqä iqu, “Ŋqä yoqe, pipa Romä iu qäpŋqä, nyi mbqä
naqä äwikqeqä” tquaŋga, Poli iqu, “Nyi oeyqä. Nipai äninyquaŋga, nyi
ämaqä Romä iutaŋä-qunä äyä ekqeqä” ätukqe.
29 Mäkä-iqä, ique yatŋqä äväpu, hiqokä täua tävanä-tpu imiŋuwä iqua,
iqu e tqaŋgi äwipiyi, iqua zä ipu nändi maqänä ätqeukuwi. Itaŋga iquau
miqä naqä iqu, “Poli iqu ämaqä Romä iuta-ŋueqä” näqŋqä eäqe, iqu ique
senqätä guä kiqiyäupŋqä ätukqeuta, iqu-pqe zä inä qe ikqe.

Poli iqu, Israitqeu miqä naqä iquau kukŋuä ätukqeŋqä

30 Mäkä-iqeu miqä naqä iqu, Israitqä iqua, “Poli iqu, ququvqä imäkätŋqä
iqueqä” ätukuwiŋqä näqŋqä äŋguänä metŋqä äwiŋgqe. Iŋi awiŋganı, iqu
Poli iqueŋi, guä ewewatäqe, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, Israitqä iquau
miqä naqä huizi iquautä, tääqä ätuätumeqe, Poli iqueŋi ätuma, iquauqä
hiŋuä iqi pämä ätqätekqe.

23

1 Itaŋga Poli iqu, Israitqä iquau miqä naqä iquauqä hiŋuä iqi, hiŋuä
jänä äqunä ätqäuä ätukqe. “Ŋqä nyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä
ŋqänätaŋgi, iqa äpqinjaqänmi, hea täŋga täsuwänä. Nyi suqä quvqä hui,
mimäkqä itŋqä etaŋgi, womba miqä itqäŋänä” ätukqe.
2 Iqu iiŋä tquaŋga, hiqäva-imäkqä naqä Anänasi iqu, ämaqä Poli iqu-
täŋä qäqiqi pämä tqäutaŋguwä iquauŋi, “He maŋä iu päkpiyä!” ätukqe.
3 Itaŋi Poli iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Si häuiqä a kukuiŋuä qu qua
qäpaiqä haqeqä äqiyäqisätqäŋuwä-paŋä iiŋukui etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu
si-pqe inä kpäsäŋqiyä. Si kŋui, ‘Nyi kukŋuä-suqä iuŋi qänaknä iqunjqae,
ique kukŋuä mitmqeqä’ kŋuä indqänätnä, täqi äyä äpmeŋinyä. Iŋäqe, qu
nyi ämbäkpŋqä täkqä ätuŋi, ii si kukŋuä-suqä iuŋi hŋgisanä inä inyä”
ätukqe.
4 Ämaqä qäqiqi pämä ätqäumiŋuwä iqua, qu kukŋuä ii qätä äwipiyi,
yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä naqä
tqueŋi, kukŋuä quvqä ätuŋi, änääŋäŋqäwä?” ätukuwi.
5 Kimaŋi Poli iqu iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Tatqä-guäkauä, iqu hiqäva-
imäkqä naqä iqueqeŋqe, nyi maqŋqä eämä, quvqä iqänä. Goti Hanjuwä
Iqueqä bukä iuŋi, ‘*Ämaqä ämeyätŋqä hŋquenyqe, kukŋuä quvqä matqä
pambiyä,*’ äyä äqänänä” ätukqe.*
6 Israitqä iquau miqä naqä iqua, ämaqä yoqä hŋquaqu qoŋqä iquautaŋä
iquayi. Hŋqua, Satyusi iqua hitaŋga, hŋqua, Parisi iquai. Poli iqu iiŋqä
näqŋqä eä, maŋä tiiŋä ätukqe. “Tatqä-guäkauä, nyi Parisi iutaŋä iqunä
eämä, qutä anä ätqäuŋänä. Nyaqä kŋui, tiiŋä indqänäŋänä. ‘Ämaqä ae
äpäkoŋguwä iqua aŋgumä vaupnuwiqä.’ Nyi kŋuä iiŋä indqänätŋqetaŋi,
täqi täsä ätqäuŋänä” ätukqe.
7 Poli iqu kukŋuä iiŋä tqaŋganı, Parisi iquatä, Satyusi iquatä, kukŋuä
mäkä äumbiyitaŋi, awä qe iwäsäŋguwi.
8 Kukŋuä mäkä äuŋguwi, kiqä quati tiiŋi. Satyusi iqua, kŋuä tiiŋä
indqänmiŋuwi. “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgumä mävauqä ipŋqäuä.
Itaŋga eŋätqä itä, dŋä itä, mäpmetqänä, oeyä.” Iŋäqe, Parisi iqua
nätmatqä iiŋä iquauŋqe, “naqä-qakuiqä” kŋuä indqänmiŋuwi.
9 Itaŋga qu maŋä yäŋänäqŋqä ätpiyi, Parisi iutaŋä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä hŋqua, pämä ätqäupu, äkasuwä ätäpu, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä
ätukuwi. “Ämaqä tqueqä suqä quvqe, hma etaŋgi äqunäŋunä. Iqueŋi,
dŋä hŋqu ätqutiyä, ä eŋätqä hŋqu ätqutiyä? Ne maqŋqeqä.”
10 Iŋganı mäkä-iqeu miqä naqä iqu, quwqä kukŋui mäkä eŋqä-pa
huŋganguwä di naqänäŋä äyä timäuqaŋgi äqunäqe, qu Poli ique hiyqi-
hiyqi ämipu, ique qui imäkpŋqä iiŋqe, zä kiiŋä äwiŋgqe. Iutaŋi, iqueqä
mäkä-iqä iquau tiiŋä ätukqe. “He äwipu, Poli ique, iquauqä hipa iuta
itmepu, neqä aŋä yäŋänäqŋqä iuŋqä ätuma upiyä!”
11 Heatqä iqueŋi, Naqä Iqu, Poli iqu-täŋä qäqiqi pämä ätqäuä, tiiŋä
ätukqe. “Si zä miqä itnä, pämä yäŋänäqŋqä tqävä! Si Nyaqä kukŋui,

* **23:5** Aŋgumä Itmakqä 22:28

Jerusälemä iu awä yäŋänäqŋqä ätätqäŋä-pa, aŋä-himqä Romä iuŋä-pqe awä asä inä ttŋäŋqeqä” ätukqe.

Qu Poli ique, pizqä päsanä-tpu ikuwiŋqä

12 Itaŋga ziŋuitäŋi, Israitqä hŋqua aquvä äqämbiyi, Poli ique äpäkpŋqä kukŋuä naqä-hŋqunä imäkkuwi. Iŋganji iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä hŋqu, guä ämäsäupu ekuwi. “Ne iqueŋi pizqä äpäsätaqäŋganqä, buayätä eqätä maŋqä yatuŋqueqä” ätŋguwi.
13 Ämaqä kukŋuä ii imäkkuwä iqua, kuapänäŋä eä, 40 qe ämäwqätäukqe.
14 Iŋganji, iqua äupiyi, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, ämaqeu miqä naqä iquautäŋi, tiiŋä ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä hŋqu ätätanä eququeqä. ‘Ne Poli ique pizqä äpäsätaqäŋganqä, ymisaŋä maŋqä yatuŋqueqä.’
15 Iiŋiŋqe hesä, ämaqä mipŋqä aquvä äqänätqäŋuwä huizi iquatä, kukŋuä ändowatäpu, mäkä-iqeu miqä naqä iqueŋi, quaŋgä tiiŋä tupŋqäuä. ‘Ne Poli ique yatŋqä ävätanä, iqueqä kukŋuä quatiŋqä näqŋqä metuŋquä iiŋqe, si nenyqä ätuma biyä.’ Iŋi he iiŋä imäkqaŋgpqe, iqu emamätä pätqätaŋga, ne iqueŋi äpäsatuŋquänänyä” ätukuwi.
16 Iŋäqe Poli iqueqä kasiqiyqä hikŋiqu, iiŋä imäkpŋqä tqaŋgä äwiyäqe, iqu äwäqe, mäkä-iqä iquauqä aŋä yäŋänäqŋqä iu äpaquvätä, Poli ique awä ätukqe.
17 Iŋganji Poli iqu mäkä-iqeu miqä yäpä iqiŋä hŋque tääqä ätuätumetä, tiiŋä ätukqe. “Hikŋä tqu, kukŋuä-täŋä-qu etaŋgi, hiqä naqä iquenyqä ätuma utŋqeqä” ätukqe.
18 Iiŋä etaŋgi iqu ique ätuma äwätä, iqueqä naqä iqueŋi, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä, guä äkiqiyäuquwä Poli iqu, tääqä ändätmetä dqaŋgi, nyi hikŋä tque ätuma äquvepqänä. Iqu si kukŋuä hui ktätŋqäuä” ätukqe.
19 Iŋganji ämiqä naqä iqu, iqueqä hipa iu a äkiqätäqe, maŋitä ätuma äwäqe, iquaquvqä-qeuänä ätqäunyä, yatŋqä ävätä, “Si kukŋuä äkitaŋi dtŋqäwä?” ätukqe.
20 Iŋi hikŋä iqu tiiŋä ätukqe. “Israitqä iqua yatŋqä kipŋqe, kukŋuä naqä-hŋqunä ae imäkquwiqä. Awiŋganji si Poli ique, iquauqä ämaqä mipŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä ätuma wätŋqä diŋqä yatŋqä kipŋqäuä. Iŋganji qu quaŋgä ikimäkäpu, ‘Ne Poli ique yatŋqä ävätanä, iqueqä kukŋuä quatiŋqä näqŋqä metuŋqueqä’ ktpŋqäuä” ätukqe.
21 “Iŋäqe si iquauqä kukŋui qätä mäwiyqä panä. Iquautaŋä kuapänäŋä, 40 ämäwqätäuquwä iqua, ‘Ne iqueŋi pizqä äpäsätaqäŋganqä, buayä eqä maŋqä yatuŋqueqä’ ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä yäŋänäqŋqä ii, guä ämäsäupu equwiqä. Si ätuma wiqaŋga, iqua hänaqä awä iqi zä äpmapu, ique äpäkpŋqäuä. Iŋi si iquau, ‘Auä, ique itumamqänä’ tquaŋgtqeŋqä, hiŋuä äqämbu äpmeŋäuä” ätukqe.
22 I tquaŋga, ämiqä naqä iqu, hikŋä ique, “Si kukŋuä ii ändŋiŋqe, awä matqä panä” yäŋänäqŋqä ätuäqe, qe ändowatkqe.

Qu Poli ique, qua miqä naqä, Peliksi iqueŋqä ändowatkuwiŋqä

23 Hikŋä ique ändowatäqe, mäkä-iqeu miqä naqä iqu, ämiqä iqueä yäpä iqiŋä iquautaŋä hŋquaqui tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “Qe mäkä-iqä 200 iquautä, mäki hosi iu äpmapu iqä 70 iquautä, itaŋga mäkä-iqä zi quäuqä-täŋä 200 iquautä itmesinyä, näwenyä imäknäpu, heatqä 9 klokä iuŋi, Sisariya buŋqä wäpŋqeqä.

24 He Poli iquenyqä hosi-pqe näwenyä imäkäpu, iqu qui mimäkŋqä
yätŋqänä, neqä ämineyqä naqä Peliksi iquenyqä äŋguänä ätuma wäpiyä”
ätukqe.
25 Iŋganı iqu pipa hui tiiŋä ätätä äqäkqe.
26 “Nyi Klotiusi Lisiyasi iqunä, pipa tä äqiyätmä, qua ämiqä naqä
Peliksi iqukiŋqä äväwqatqänä. Yoqä naqä qoŋqä iquki, hiunjiŋganjqä.
27 Ämaqä tqueŋi, Israitqä iqua a äkiqätäpu pizqä päkpŋqä
iqaŋguwäŋga, nyi, ‘Iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä äwinä’ tqaŋgä
äwimi, nyitä, ŋqä mäkä-iqä iquatä äwätanä, iquauqä hipa iuta it-
mequeqä.
28 ‘Iqu suqä quvqä äki imäkqaŋgi ätqäpiyä’ tmä qätä wimqe, ique
ätuma, quwqä ämaqä mipŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquauqä hiŋuä iqi
ätqäteqeqä.
29 Nyi iquau yatŋqä vqaŋga, iqua iquauqä kukŋuä-suqä iutaŋiŋqä awä
ändquwiqä. Iŋäqe, suqä iqu imäkqaŋgqeŋqä ätätqäŋuwi, ne ique pizqä
päsqäŋqätä, ä guä pmuateqäŋqätä, hmanjqä.
30 Iŋi täŋganı, qu ique päkpŋqä kukŋuä zä imäkätqätaŋgä qätä
äwimi, nyi ique sinyqä maqänä ändowatqänä. Itaŋga ämaqe, ‘Iqu suqä
quvqä imäkqä-queqä’ tqaŋguwä iquauŋi, qu tqä hiŋuä iqiŋi ique kukŋuä
mitpŋqä ätquäqeqä,” ätätä äqäkqe.
31 Itaŋi mäkä-iqä iqua, iquauqä ämiqä iqueuä maŋiu qätä äwipiyi,
qänaknä ipu, heatqä iqueŋi, Poli ique ätuma, aŋä-himqä Andipatrisi
buŋqä äwäkuwi. 32 Awiŋganı, mäki hosi iu äpmapu iqä iqua, Poli iqueŋi
aŋä-himqä Sisariya iuŋqä ätuma wiqaŋguwäŋga, mäkä-iqä huiziqua
iquauqä aŋä Jerusälemäŋqä aŋgumä ekuwi.
33 Ämaqä Poli ique ätuma äwäkuwä iqua, Sisariya iu ätimäupiyi,
qua ämiqä naqä iqueŋi, pipa äväpu, Poli ique-pqe, iqueqä hiŋuä iqi
ätqätekuwi.
34 Iŋganı ämiqä naqä iqu pipa a ätäuäqe, iqu Poli iqueŋi yatŋqä tiiŋä
äwikqe. “Si qua äkitaŋukikä?” Yatŋqä i vqaŋga Poli iqu kimaŋi, “Nyi qua
Silisiyataŋä iqunjqä” ätukqe.
35 Iiŋä äwiyäqe, iqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä si kukŋuä mikitpŋqä iquwä
iqua ätimäuqaŋguwäŋga, kukŋuä tqaŋgtqe, iŋganä qätä kimqänä.” Iiŋä
ätuäqetaŋi, Poli iquenyqä, “He aŋä, ämiqä naqä Heroti iqu ämätkqä iu
pmuatepiyä” ätukqe.

24

Qu Poli ique, Peliksi iqueqä hiŋuä iqi, kukŋuä ämitkuwiŋqä

1 Hiunji hipa hŋgiŋi ae äpäwqaŋganı, hiqäva-imäkqä naqä Anänasi
iqu, aŋä-himqä Sisariya iuŋqä äquveqäkqe. Iqutäŋi, Israitqeu miqä
hŋquatä, ämaqä Romä pmeqä iquauä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqutä,
anä äquveqäkuwi. Ämaqä iqueqä yoqe, Tetulusi ique. Qu iqi ätimäupiyi,
ämiqä naqä Peliksi ique äwimepu, Poli ique kukŋuä mitpŋqä iuŋqä awä
näwe ätukuwi.
2 Iŋganı ämiqä naqä iqu, Poli ique tääqä tuätumeqaŋga, Tetulusi
iqu iquenyqä kukŋuä ätipäqiyätä, ämaqä naqä iqueŋi tiiŋä ätukqe.
“Ämaqä naqä Peliksi iqukiyä, si yätamäkqä äŋguänäŋä äneyätnä,
ämineyätqätaŋgnä, mäkä mauŋqä äŋguänä äyä äpmeŋunä. Nätmatqä
äŋguänä mäwiqä iminqe, täŋganı si kŋuä äŋguänä indqänätnä suqä häŋi
maeqaŋgnä, eeqänäŋi äŋguänä äyä äwinä.

3 Ne iiŋä äqunätaqäŋganı, neyaqä äwqe äŋguänä änenyätŋqeqä. Iiŋqe
ne siŋi äŋguiqä naqä-qakuänä äktqunä” ätukqe.
4 “Si wäuŋuä hui-pqe inä imäktŋqä etaŋgi, nyi sitä äpakä matqäuqä
imqä itmä, yatŋqä tii äkiyqänä. Si qeiqinyä ämineyätnä, neyaqä kukŋuä
wäŋqä hmbu qätä neyä.
5 Ne ämaqä tqueŋi, hiŋuä tiiŋä äqunäŋunä. Iqu ämaqä mäkäŋqä
itä äkasuwä tqä-queqä. Iquesaŋi, Israitqä qua eeqänäŋä iutaŋä iqua,
äkasuwä ätnäpu, mäkä äyä äunätqäŋäuä. Itaŋga ämaqä, Jisasi
Nasäretqätaŋä Iquenyqä qänaknä itqäŋuwä iquauŋqe, ‘qu Nasäretqä
iquayqä’ ätätqäŋuwiqä. Ämaqä tqu, iquauqä ämiqä naqä iquautaŋä
hŋqueqä.
6-8 Iqu hiqäva-imäkqä aŋi, kiyä mätqä imäkätŋqä iqaŋgi, ne ique a
äkiqätqueqä.* I etaŋgi ne ique kukŋuä ämitqueŋqä näqŋqä matŋqeŋqe,
si tqä-täuä ique yatŋqä ävätnä, iqueqä manıutanı, nätmatqä eeqänäŋiŋqä
qätä wisŋqinyä” ätukqe.
9 Iŋganı Israitqä iqua-pqe, iqueuä kukŋui yäŋänäqŋqä imäkäpu,
“Kukŋuä eeqänäŋä ii, naqä-qakuiqä” ätukuwi.
10 Qu iiŋä tquaŋguwäŋga, qua ämiqä naqä iqu, Poli iqu kukŋuä
tätŋqä, hipa ämeŋä ämikqe. Iiŋä iqaŋga, Poli iqu kimaŋi tiiŋä
ätukqe. “Quväukuä kuapänäŋä iuŋi, si ämaqä qua täu äpmeŋuwä iquau
iwäsäutqäŋä iiŋqe, nyi näqŋqä eämä, nyaqä äwqe äŋguänäŋä nyiŋganı,
nyi saqä hiŋuä iqisa, ämaqä kukŋuä mindqaŋguwä iquauŋqä, kimaŋi
ktmqeqä.
11 Si yatŋqä tiiŋä imatŋqeqä. Täŋga qäŋga hiunji 12 ae äpäwqaŋga,
nyi Jerusälemäŋqe, Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäutmä, Iqueqä yoqä
haqeqä mamäumqä äyä äyqäqeqä.
12 Iŋganı hiqäva-imäkqä aŋä takŋä yäpä yäŋgisatä, aŋä aquväqŋqeutä,
ä aŋä ququawä iutatäŋi, nyitä, ämaqä hŋqutä, kukŋuä mäkä äunäta,
mäkä vauqumuatqaŋgqe, hiŋuä maŋqäŋqä äyä itqäŋuwiqä.
13 Iŋi kukŋuä nyi täŋga ämindquwi, naqä-qakui mämäktqueqä
ipŋqäuä” ätukqe.
14 “Kukŋuä naqä-qakui, awä tii ktmqeqä. Nyi hänaqä Jisasi Iqu
ämotquakqä iu qänaknä itmä, neqä atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä
Iqueä yoqe haqeqä ävauqumuatätŋqeqä. Nyi kukŋuä ämindquwä iqua,
ämaqä hänaqä iu qänaknä ituŋquä iqunenyqe, ‘Ämaqä huitaŋuaeqä’
ätätqäŋuwiqä. Iŋäqe nyi kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqetä, Goti Iqueqä
kukŋuä hiŋuä-tqä iqua ätäpu ekuwitäŋi, eeqänäŋä iiŋqe nyi quuvqä
eqiyätqäŋänä.
15 Itaŋga ämaqä suqä jänänäŋä iqä iquatä, ququvqä iqä iquatä, pizqä
ae äpäkoŋguwä-qe, Goti Hanjuwä Iqu aŋgumä ävauqumuatäniqä diŋqe,
nyi kŋuä yäŋänäqŋqä äwimä, hiŋuä äqänmä äpmeŋänä. Itaŋgi ämaqä
nyi kukŋuä ämindquwä tqua-pqe, asä iiŋiŋqeqä.
16 Iiŋiŋqe Goti Hanjuwä Iqueqätä, ämaqä iquauqätä, hiŋuä iqiŋi, nyi
ämaqä jänäŋunä himqä diŋqe yäŋä äqänätqäŋänä” ätukqe.
17 “Nyi aŋä huizi iuŋi, quväukuä hui ae äpmamitaŋi, Israitqä Jerusälemä
iu äpmeŋuwä iquauŋqä aŋgumä äyä äpqeqä. Ämaqä nätmatqäŋqä äwa

* **24:6-8** Täŋganı ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, kŋuä tiiŋä äyä indqänätqäŋäuä. Täqiŋi Lukä iqu kukŋuä huizi inä äqäkqe. Kukŋuä ii, tiiŋiqä. “Ne neyaqä suqetanä kukŋuä mitanätanä iqaŋgua, mäkä-iqä iquauqä ämiqä naqä Lisiyasi iqutä, iqueqä ämaqä hŋquatä, änemapiyi, yäŋänäqŋqä änavqutäupu, neyaqä hipa iuta ämänätauquwiqä. Itaŋi Lisiyasi iqu ‘Ämaqä tque kukŋuä mitpŋqä iqua, si äkimepu tqä hiŋuä iqisa mitpŋqeqä’ ätqeqä.”

iqaŋguwä iquau yätamäkqeŋqä mbqä-sua äma äpätmä, itaŋga hiqäva imäkätmä Goti Ique wimqä äyä äpqeqä.
18 Nyi suqä qäyunäŋä iu qänaknä itmä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mamätqä äpmamäŋganj, hiqäva-imäkqä aŋä iu hiqäva imäkmätmä itqätaŋga, qu änyimepu hiŋuä äŋqäŋguwiqä. Qu hiŋuä i äŋqämbiyäŋganj, ämaqä kuapänäŋi nyitä anä mäpmeqä ipu, hoaqä maqŋqä ikqeqä. Oeyä.
19 Iŋganj Israitqä qua Eesiya iutaŋä hŋquanä, a iŋganä äŋgiqätkuwiqä. Iŋi ämaqä iqua nyinyqä kukŋuä-täŋä epu imäkqäpi, quwqä-quwä nyi kukŋuä mindpŋqe, saqä hiŋuä täqi matqäuqe, suŋqäwä?
20 Iqua hma etaŋgutqe, täqi ätqäuäŋuwä tqua, nyi Israitqeu miqä iquauqä aquväqŋqä hiŋuä iqi tqäuätaŋga, nyaqä suqä quvqeŋqä qävqä itqäŋuwiŋqe, awä ktpŋqeqä.
21 Nyi iquauqä awä iqiŋi pämä ätqäumä kukŋuä ätuätmäŋganj, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätqueqä. ‘Ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgumä ävaupnuwä iuŋqe, nyi quuvqä eqiyätqäŋänä.’ Qu kukŋuä iquenyqänä yeeqä miqä ipu, nyi kukŋuä mindpŋqä sä ändma äpqäuä” ätukqe.
22 Ämaqä, hänaqä Jisasi Iqu ämotquakqä iu qänaknä iqä iquauqä quuvqä heqiyqeŋqätä, suqeŋqätä, Peliksi iqu näqŋqä äŋguänäŋä ae ekqe. Iiŋiŋqe Poli iqu kukŋuä ae äyä tqaŋga, iqu Israitqä iquau tiiŋä ätukqe. “Nyi heyaqä kukŋui qŋqaŋä hemqänä. Mäkä-iqeu miqä Lisiyasi iqu äquvepqaŋganj, nyi hiyaqä kukŋui, jänä iŋga emäkiyqämqä” ätukqe.
23 Itaŋi iqu iqueqä mäkä-iqeu miqä ique tiiŋä ätukqe. “Poli iqueŋi guä kiqiyäueqä aŋä iu äpmuatetnä qeiqinyä miyä. Iqueqä käyämaqä iqua, ique yätamäkqä wipŋqä, si pmua mimäkqä pa, hiŋuinä qunyä” ätukqe.

Poli iqu, guä pmuateqä aŋiu äpme, Peliksi iqutä kukŋuä ätmiŋiyiŋqä

24 Hiunji hui ae äpäwqaŋganj, Peliksi iqutä, iqueqä apäki Drusilaisä anä äpkiyi. Drusilai, Israitqä iutaŋiyi. Iqi ätimäyi, iqu Poli ique tääqä tuätumeqaŋga, iqu Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqeŋqä tqaŋgi äwikiyi.
25 Iŋganj Poli iqu kukŋui, suqä jänänäŋiuŋqätä, äwqä äwivauqaŋgqä iunä mimäkqä iuŋqätä, Goti Hanjuwä Iqu qänakndaŋi eeqänäŋune kukŋuä minetäniqeŋqätä ätukqe. Poli iqu iiŋä tquaŋgi, Peliksi iqu qätä äwiyäqe, zä itä tii ätukqe. “Si äutŋqeqä. Qänakndaŋi, nyi hea hui eätmä, tääqä aŋgumä ktätmeqämqä.”
26 Peliksi iqu nätmatqä huiŋqä-pqe hiŋuä inä äqunä äpmamiŋqe. Iqu kŋui, “Nyi Poli ique hiŋuinä qunäwatmqeŋqä, iqu mbqä hui dapätŋqätiyä?” indqänätä, hea kuapänäŋä iuŋi, ique tääqä ätuätumetä, iqutä kukŋuä anä ätmiŋiyi.
27 Peliksi iqu Israitqä iquau aquvänä iwimäkätŋqä diŋqe, Poli ique guä kiqiyäueqä aŋä iuŋi hiŋuinä äquŋgqe. Itaŋga, quväukuä hŋquaqu päwqaŋganj, Posiyusi Pestusi iqu, Peliksi iquenyqä tŋäŋqä qe äpmakqe.

25

Poli iqu, “Nyi Sisa iqu nyiwäseyätŋqä änyiŋgiyä” ätukqeŋqä

1 Pestusi iqu qua Jutiya iu ämiqä kiŋganäŋä-qu äpmakqä iuŋi, hiunji hŋquaqui-hŋque ae äpäwqaŋga, iqu aŋä-himqä Sisariya iu ävämaŋi, Jerusälemäŋqä ekqe.

2 Iqiŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä iquatä,
Pestusi ique äwimapiyi, Poli ique kukŋuä mitpŋqä iuŋqä ätuäpu, yatŋqä
tiiŋä ävqa äukuwi.
3 “Si ne yätamäkqä neyätnä, qu Poli ique ätuma ppŋqä tääqä tuvä.” Qu
kukŋuä iiŋä ätukuwä-qe, ämaqä hŋqua hänaqä awä imä äpmapu, Poli
ique pizqä päkpŋqe näwe imäkmbu ätukuwi.
4 I tquaŋguwäŋga, Pestusi iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Poli iqu Sisariya
iuŋi guä äpmenä. Nyi iuŋqä wämqe, qäqiqinjqä.
5 Iŋi ämaqä iqu suqä quvqä hui imäkqä etaŋgutqe, hiqä ämeyqä iqua
nyitä anä äwitanä, ique iqi kukŋuä mitpŋqeqä” ätukqe.
6 Iqu iquatä anä äpmeqe, hiunji 10 mämäwqätäuqäŋga, Sisariyaŋqä
äquveqäkqe. Awiŋgaŋi, iqu kukŋuä iwäsäuqä aŋiu äpmeqe, qu Poli ique
ätuma ppŋqä ätukqe.
7 Iqu ae ätimäuqaŋga, Israitqä Jerusälemä yätuta äpäwäkuwä iqua,
ique qäuiqä ämamäupu, ique kukŋuä ämitäpu, “Iqu suqä quvqä huitaŋä-
huitaŋä imäkätŋqeqä” ätukuwi. Qu kukŋuä iiŋä tqaŋguwiŋqe, Pestusi
iqu, “Quaŋgä ändqäpiyä, naqä-qakuä ändqäpiyä?” kŋuä indqäŋgqe.
8 Qu kukŋuä ae ätqaŋguwäŋga, Poli iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Nyi
Israitqä iquauqä kukŋuä-suqä iutä, hiqäva-imäkqä aŋä iutä, itaŋga
Romätaŋä ämiqä naqä Sisa iquesäŋi, quvqä mitqueqä iqeqä” ätukqe.
9 I tqaŋgi äwiyäqe, Pestusi iqu, Israitqä iquau aquvänä iwimäkätŋqä
wiŋgaŋgi, iqu Poli ique yatŋqä tii äwikqe. “Ne Jerusälemäŋqä äyätanä,
nyi saqä kukŋui, iqi kiwäsemqe, äŋguätanä?”
10 Iŋäqe Poli iqu tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä iwäsäuqä aŋä nyi pämä
ätqäuŋqä tä, ii Sisa iqueqä aŋiqä. Aŋä tquenyä nyiwäsepŋqeqä. Si
näqŋqeqä. ‘Nyi Israitqä iquauŋi, suqä quvqä hui mitqueqä itŋqeqä.’
11 Nyi suqä quvqeŋqä päkonmqä sätäti, nyi iiŋqe äpäkonmqeqä. Iŋäqe
qu kukŋuä nyinyqä ätquwi, naqä-qakuä hma sätäti, ämaqä hŋqu nyiŋi,
iquauqä hipa iuŋi, änä mänyivqä yäŋqiyä. Nyi Sisa iqu nyiwäseyätŋqä
änyiŋgiyä” ätukqe.
12 I tquaŋga, Pestusi iqu, iqueqä ämaqä kŋuä iqä vqä iquatä kukŋuä
ätpiyi, iqu kimaŋi, “Si ‘Sisa iqu kukŋuä nyiwäseyätŋqä änyiŋgiyä’ ätŋä-
qae, si iquenyqä utŋqeqä” ätukqe.

Pestusi iqutä, ämiqä naqä Akripa iqutä, kukŋuä ätŋgiyiŋqä

13 Hiunji hui ae äpäwqaŋgaŋi, ämaqeu miqä naqä Akripa iqutä, kasiqi
Benasisä, inäsuaqi Pestusi ique yeeqä wiyŋqänä Sisariyaŋqä qe äpkiyi.
14 Inäsuaqi hiunji kuapänä iqi pmetaŋgiyäŋga, Pestusi iqu Poli iquenyqä
kukŋuä näqŋqä ävätä, ämiqä naqä iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Ämaqä hŋque,
Peliksi iqu guä äkiqiyäuekqe, guä yqänä äpmenä.
15 Nyi Jerusälemä iu pmetaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu
miqä naqä iquatä, ämaqä ique kukŋuä mitpŋqä ändkuwiqä. Qu nyi
iquenyqe, ‘Iqu suqä quvqä imäkqä-qae, haŋä-iqä naqänäŋä meŋqiyä’
tmqä äwiŋgqeqä.
16 Quvaqä äwiŋqä iiŋä iuŋqe, nyi kimaŋi tiiŋä ätukqeqä. ‘Ne
ämaqä Romätaŋä iqune, ämaqä hŋquenyqä iwäsäutaqäŋgaŋi, “iqu
äpäkonäŋqiyä-qe” maqänä matqä ituŋqueqä. Iqu ämaqä, ique kukŋuä
ämitätqäŋuwä iquauä hiŋuä iqi ganä ätqäutä, iquauä kukŋui kima
tuäŋqiyä’ ätukqeqä.
17 Nyi iquatä täqinyqä ae äpani, äpakänä mäpmeqä imqä itmä,
awiŋgaŋi kukŋuä iwäsäuqä aŋiu äpmami, qu ämaqä ique ätuma ppŋqä
ätukqeqä.

18 Ämaqä, ique kukŋuä ämitmiŋuwä iqua, pämä tqäuqaŋguwiŋqe, ‘Iqu
suqä ququvqänäŋä hui imäkqaŋgiyqä’ kŋuä änyikqä-qe, oeyqä!
19 Qu iqutä, kukŋuä mäkä äuŋguwiŋqänä ändkuwiqä. Quwqä
Goti Iqueä yoqe haqeqä mamäupŋqä suqeŋqätä, ämaqä äpäkoŋgqä
hŋquenyqätä äuŋguwiqä. Iqueqä yoqe, Jisasi Iqueqä. Iŋäqe Poli iqu,
‘Ämaqä iqu häŋä äpmenä’ ätukqeqä.
20 Qu kukŋuä iiŋä tqaŋguwiŋqe, nyi iwäsäumätmä itmä-qe, nyaqä kŋuä
indqäŋqe, ätnäŋä iqi matimäuqaŋgi, ique yatŋqä tii äwikqeqä. ‘Ne
Jerusälemäŋqä äyätanä, nyi saqä kukŋui iqi kiwäsemqeŋqä äkiŋgiyä,
makiŋqä iqiyä?’
21 Iqu kimaŋi, ‘Ämaqä naqänäŋä Sisa iqu kukŋuä nyiwäseyqaŋganqe,
nyi guä yqänä pmamqänä’ dqaŋga, nyi iquenyqe, ‘Nyi Sisa iquenyqä
dowatmqä hänaqäŋqä qävqä imqäŋganqe, iqu guä yqänä pmetäŋqiyä,’
ätkqeqä” ätukqe.
22 Akripa iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, Pestusi iqueŋi tii ätukqe. “Nyi
ŋqä-näuä, ämaqä iqueqä kukŋui qätä wiyqämqä.”
Iŋi Pestusi iqu “Si iqueqä kukŋui, awiŋganä qätä wiyqätŋqä” ätukqe.

Poli iqu, Akripa iquesä, Benasisä, kukŋuä ätukqeŋqä

23 Awiŋgaŋi, Akripa iqutä Benasisä inäsuaqi ämuasmäŋqä äŋguänäŋi
ämipnäsinyä, yoqä naqe motquayŋqä imäkiyi, mäkä-iqeu miqä naqä
iquatä, aŋä-himqä iutaŋä naqä iquatä, qu aŋä aquväqŋqä iu yäpä yäŋgisa
äpekuwi. Iŋgaŋi Pestusi iqu Poli ique ätuma ppŋqä tqaŋgi, qu ique ätuma
äpkuwi.
24 Iŋgaŋi Pestusi iqu tii ätukqe. “Akripa iqukutä, huizi nesä äpmeŋuwä
eeqänäŋä iquendä, he ämaqä tqueŋi hiŋuä qumbiyä! Iquenyqe, Is-
raitqä Jerusälemätaŋä iquatä, täqisaŋä iquatäŋi, qu eeqänäŋi, ‘Iqu
häŋä mäpmeqä itä, äpäkonätŋqeqä’ yäŋänäqŋqä ätäpu, nyi tääqä
ändätqäŋuwiqä.
25 Iiŋä etaŋgi nyi hiŋuä äqunätmäŋgaŋi, iqu äpäkonätŋqä diŋqe, suqä
hui mimäkqä itŋqä äqunäŋqeqä. Iiŋä äqunmä-qe, iqu kiqä-kiuä Sisa
iquenyqä tääqä tqaŋgi, nyi ique dowatmqä diŋqe, kukŋui naqä-hŋqunä
äyä imäkqeqä.
26 Iŋäqe, qu ique kukŋuä ämitätqäŋuwä quatiŋqe, neqä naqä iqu naqä-
qakuiŋqä näqŋqä metŋqä iiŋqe, pipae äänä qämqätiyä? Nyi maqŋqeqä.
Iiŋiŋqe, ämaqeu miqä naqä Akripa iqukutä, ämaqä huizi-pqä iquendä,
ne iqueqä maŋi qätä ganä äwiyätanä ämoqumuetuŋquä diŋqe, nyi iqueŋi
ätuma äpätmä, heyaqä hipeŋuä iqi äyä ätqäteqänä. Iiŋä imäkanitaŋi, nyi
pipa qämqeŋqä näqŋqä äŋguä mamqänä.
27 Nyi kŋuä tiiŋä indqäŋgänä. Nyi ämaqä guä kiqiyäueqä hŋque
ändowatätmäŋgaŋi, qu ique kukŋuä ämitpqeŋqä pipa ätnäŋäqi maqiyqä
imqe, nyi qämä-qämä imqänä” ätukqe.

26

Poli iqu, Akripa iqueŋi, iqueqä-kiuäŋqä ätukqeŋqä

1 Iŋgaŋi Akripa iqu Poli ique tiiŋä ätukqe. “Tqä-täuäŋqe, si awä
nattŋqeqä.” I tquaŋga Poli iqu iqueqä hipa haqä yätqä äma äpeyätä,
kukŋuä awi tiiŋä ätukqe.
2 “Ämiqä naqä Akripa iquki, Israitqä iqua kukŋuä ämindätqäŋuwiŋqe,
nyi täŋgaŋi tqä hipeŋuä iqisa kima ktmqe, ii äŋguänäŋiqä.

3 Ne Israitqä iquneqä suqeŋqätä, nätmatqä ne mikakä
ätnätŋqueŋqätäŋi, si näqŋqä äŋguänä eŋinyä. Iiŋiŋqe, si quamä qeiqi
äpmanä, nyaqä kukŋui qätä nyisŋqeŋqä änyiŋgiyä” ätukqe.
4 “Nyaqä quamä pmeqä hikŋäŋga äpmaka äpätŋqeŋqe, Israitqä
eeqänäŋä iqua näqŋqä äŋguänä eäŋäuä. Nyi ymeqäŋgaŋi, ŋqä ämaqä
iquatä äpmeŋqe, iŋi qänakndaŋi Jerusälemä iu äyä äpmeŋqeqä.
5 Qu hiŋuiqänäŋi nyinyqä näqŋqä ae ekuwitaŋi, äwiŋgaŋgutqe, nyaqä
suqeŋqä awä qäyunä tii ktpŋqeqä. Nyi hikŋäŋgata ti ipäqäka äpätŋqe,
Parisi iquauqä suqä iunä qänaknä itŋqeqä. Parisi iquauqä qänaknä iqe,
Israitqä huizi iquauqeuŋi ämäwqätäunä.
6 Iiŋä etaŋgi täŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu neqä atqä-awäkau, ‘Iiŋä
timäuniqeqä’ ätukqeŋqä nyi quuvqä eqiyätmä hiŋuä äqänmä äpmeŋä.
Iŋi nyi iiŋä äpmeŋqeŋqe, qu kukŋuä mindqaŋgä, nyi täqi täsä
ätqäuäŋänä.
7 Israitqä iquneqä hueqä-himqä 12 iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqe, mäptqäŋgatä, heatqäŋgatäŋi, haqeqä ämamäupu, Iqueqä kukŋuä
asä iquenyqä quuvqä eqiyäpu, hiŋuä äqämbu äpmeŋäuä. Ämiqä naqä
iqukiyä, nyi iiŋqä hiŋuä äqänmä äpmetŋqeŋqe, ämaqä iqua kukŋuä äyä
ämindätqäŋäuä.
8 Hesaŋä hui, ‘Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauŋi,
mävauqumuatqä yäŋqiyä-qe,’ kŋuä iiŋi suŋqä indqänätqäŋäuä?
9 Hiŋuiqänäŋi nyi-pqe kŋuä tiiŋä äyä änyimiŋqeqä. ‘Nyi Jisasi
Nasäretqätaŋä Iqueqä yoqe mändi kittqämqä diŋqe, nätmatqä kuapänäŋi
imäkqämqeqä.’
10 Itaŋga Jerusälemä iuŋi, nyi nätmatqä tä imäkmiŋqeqä. Hiqäva-
imäkqä naqä iqua, ‘Si iiŋä imäkqätŋqeqä’ dqaŋguwäŋga, nyi Goti
Hanjuwä Iqueqä ämaqä kuapänäŋä iquau, guä äyä äkiqiyäumiŋqeqä.
Itaŋga ämaqä naqä iqua, ‘Iquau pizqä päkpiyä’ tqaŋguwäŋga, nyi-pqä
inä ätmiŋqeqä.
11 Nyi aŋä aquväqŋqä yäpä yäŋgisa äpaquväkitmä, iquau täŋä-
huŋqä ävätmäŋgaŋi, qu Naqä Iquenyqä kukŋuä quvqä tpŋqä kiqutätmä
äwimiŋqeqä. Tiiŋä-pqä imiŋqeqä. Nyi iquauŋqä äwqä tnäŋinä änyinätä,
aŋä-himqä kiŋä nämŋi, qävqä ikitmä qui iwimäkmiŋqeqä” ätukqe.
12-13 “Nyi iiŋä imäkätqätaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqua, yoqä
naqä änyinyuändäpu, ‘Si iiŋä imäkiyä’ ändäpu änändowatqaŋgä,
nyi aŋä-himqä Dämaskasi iu timäumätmä qaŋä wätqätaŋga, hiunji
quemisqäŋgaŋi, qäukuä haqä yätutaŋi, we naqänäŋä äyä huŋgaŋgi hiŋuä
äquŋgqeqä. We yäŋänäqŋqä äunätä, mäptqä iqueŋi ämäwqätäukqeqä.
We-huŋqä iqu, nyitä, ämaqä qaŋä anä äumiŋquä iquautä, iuäququasitä
änaqäkqeqä.
14 Iŋgaŋi ne eeqänäŋi qua iqi äpäknaqe, nyi maŋä hŋqu, Israitqä
iquauqä kukŋuä ätätä, tiiŋä dqaŋgi, qätä äwikqeqä. ‘Soli iqukiyä, Soli
iqukiyä, si Nyi qui suŋqä nyimäkätqäŋinyä? Si yuki, yaqŋquä iu äpäsätnä,
ga täŋä-huŋqe tqä-täuänä äyä ämenyä’ ändkqeqä.
15 I dqaŋga nyi tiiŋä ätukqeqä. ‘Naqä Iquki, si tqukikä?’

Nyi yatŋqä e vqaŋga, Naqä Iqu tiiŋä ändkqeqä. ‘Nyi Ämaqä si qui
inyimäkätqäŋä, Jisasi Iqunä Qäqunjqä.
16 Iŋäqe täŋgaŋi, si äväutnä pämä tqävä. Nyi si ätekimqä diŋqä
äkimeqänä. Si Nyaqä wäuŋui a äqätätnä, nätmatqä täŋga hiŋuä
ae äqunäŋiŋqätä, Nyi qänaki mäktquamniqeŋqätä, awä ttŋäŋqeqä,’
ändkqeqä.

17 ‘Saqä ämaqä Israitqä iquatä, ämaqä huizi iquatä, quvqä
ikimäkqaŋgpqäŋganı, Nyi häŋä ikimäkäqumuatmniqeqä. Nyi si
iquauŋqe, tiiŋä iwimäkqätŋqänä äkndowatqänä’ ändkqeqä.
18 ‘Iqua hiŋuä hiawiqä eŋqä-paŋä äpmeŋuwi, hiŋuä äŋguä qämbŋqä
iwimäktŋqeqä. Iiŋä iwimäkqaŋgti, iqua hiawiqä iŋgisatä, Setänä iqueqä
yäŋänäqŋqetä, tuwä äwiyäpu, kŋuä äkunmäknäpu, we-huŋqä iqinyqätä,
Goti Hanjuwä Iquenyqätä, ppŋqeqä. Qu iiŋä iquwi, Nyi iquauqä quvqe
huätä ämamäutmä, ämaqä Nyinyqä quuvqä eqiyäpu, Nyaqä ämaqä epqä
iquatä, anä pmetpnuwiqä’ ändkqeqä” ätukqe.
19 Iŋganı Poli iqu kukŋuä äpakänä tii, ätukqe. “Ämiqä naqä Akripa
iquki, nyi nätmatqä haqä yätutanı hiŋuä äquŋgqä iuŋı, tuwä mäwiyqä
itmä, kukŋuä awä ätuäkämiŋqeqä.
20 Kiŋganäŋı, Dämaskasi pmeqä iquau ätuätmä, qänakŋı, Jerusälemä
pmeqä iquautä, qua Jutiya iuŋı eeqänäŋä iquautä, itaŋga Israitqä
qäyä etaŋgi huizi iquautä, awä tiiŋä ätumiŋqeqä. ‘He heqä kŋui
äkunmäknäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqäpiyä. Iŋi ämaqe, he
iiŋä ae iquwiŋqä näqŋqä mapŋqe, suqä qäyunä imäkpiyä’ ätumiŋqeqä.
21 Nyi iiŋä iwimäkqaŋgqeŋqe, Israitqä iqua, nyi hiqäva-imäkqä aŋä iu
pmetaŋga, a äŋgiqätpiyi, pizqä bäsanä-tpu imiŋuwiqä.
22 Nätmatqä eeqänä e ätimäukqetanı, Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä
nyiyätqätaŋgi, nyi awä ätuätmä, äpmaka äpätŋqe, täŋga ämaqä yoqä
maeqä iquauqätä, yoqä-täŋä iquauqätä hiŋuä iqi yäŋänäqŋqä ätqäumä
kukŋuä sä ätqänä. Nyi kukŋuä huitaŋä huisä mätquä itŋqeqä. Oeyä.
Kukŋuä nyi awi, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquatä, Mosisi iqutä
hiŋuiqänä, ‘Iiŋä timäuniqeqä’ ätmiŋuwä iuŋqänä ätuätŋqeqä.
23 Qu tiiŋä ätmiŋuwiqä. ‘Kraisi, ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä
Iqu ätekqä Iqu, täŋä-huŋqä ämetä, äpäkonätä, qua äptepqä iutanı
aŋgumŋi Iqu-ganä vauäniqeqä. Iqu iiŋä itä, Israitqä iquautä, ämaqä
huizi iquautäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä we-huŋqeŋqä awä tuäniqeqä’
ätmiŋuwiqä. Nyi asä inä ätuätŋqeqä” ätukqe.
24 Poli iqu kukŋuä iiŋä tuätqätaŋga, Pestusi iqu maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä
ätukqe. “Poli iquki, si näqŋqä kuapänä ämetqäŋä iutanı, qämä-qämä
itqäŋinyä.”
25 I tquaŋga Poli iqu kimanı tii ätukqe. “Ämaqä yoqä naqä-täŋä Pestusi
iquki, nyi qämä-qämä miqä iqänä. Oeyä! Nyi kŋuä äŋguä indqänätmä,
naqä-qakuä ätqänä.
26 Ii tiiŋi. Nyi kukŋuä ätuätŋqe, eeqänäŋi zä mäwiqä etaŋgi, ämiqä
naqä Akripa iqu-pqä qätä äwiyätä, hiŋuä äqunäqe, näqŋqä ae ämakqeqä.
Iiŋiŋqe, nyi zä miqä itmä, kukŋuä jänä äyä ätquänä.
27 Ämiqä naqä Akripa iquki, si Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua
äqäkuwiŋqä quuvqä eqiyätqäŋinyä, maeqiyqä itqäŋinyä? Si quuvqä
eqiyätqäŋiŋqe, nyi näqŋqä ae eäŋänä” ätukqe.
28 Iŋganı Akripa iqu Poli iqueŋi, “Änääŋäŋqäwä?” ätukqe. “Hea
wäŋqä ipiŋi, nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätmä, Iqueqä yoqä-täŋä
emqä nyimäkinyä?”
29 Poli iqu kimanı, “Nyi ‘Hea wäŋqäpŋqätiyä, quäuqŋqätiyä?’ kŋuä
kuapä mindqäŋqä iqänä” ätukqe. “Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
tiiŋä tumqänä. ‘Si äminyiyätqäŋä-panı, ämaqä naqä tqutä, ämaqä qätä
änyiyätqäŋuwä iquatä, anä pmayä.’ Itaŋga he eeqänäŋi, nyitäŋi, asänäŋä
iiŋä pmetuŋquä änyiŋgi. Iŋäqe he guä hikiqiyäuqaŋgpi pmapŋqä diŋqe,
manyiŋgqiyä” ätukqe.

30-31 Iŋganı ämiqä naqä Akripa iqutä, qua iu miqä Pestusi iqutä, Benasisä, itaŋga ämaqä qutä anä äpmamiŋuwä-pqä iqua, pämä ätqäpiyi, aŋä hiqŋqä ique äväma äwäpu tiiŋä ätŋguwi. “Ämaqä tqu suqä quvqä hui imäkqäqäŋqänä, äpäkonätŋqä iuŋqätä, ä guä kiqiyäupŋqä iuŋqe, hmanjqä.”

32 Itaŋga Akripa iqu, Pestusi iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Iqu, ‘Nyi Sisa iqu nyiwäseyätŋqä änyiŋgiyä’ matqä-säpi, guä kiqiyäueqä aŋi ävämetä, qanyinä pmequäniŋgä.”

Poli iqueqä qaŋä Romäŋqä äukqeŋqä (27:1-28:16)

27

Qu, Poli ique Romäŋqä ätuma upŋqä, yimbaeu ätkamäupu, äukuwi

1 Qu nenyqe, “Iqua qua Itali iuŋqä yimba iu iŋganä upŋqeqä” ätpiyi, Poli iquesä, ämaqä guä äkiqiyäukuwä huizi iquautäŋi, mäkä-iqeu miqä hŋqueqä hipa iu äwikuwi. Iqueqä yoqe, Juliyusi ique. Iqu Sisa iqueqä mäkä-iqä 100 iquau miqä ique. 2 Iŋganı ne yimba aŋä-himqä Aträmitiumätaŋä hŋque ätkamäukque. Nesäŋi, ämaqä Tesälonaika qua Masendoniya iutaŋä hŋqutä anänji. Iqueqä yoqe Aristakusi ique. Yimba iqu, aŋä-himqä, qua naqä Eesiya iu mätnätaŋgä iquauŋqä wätŋqä iqaŋgi, ne äväma äukqe.

3 Awiŋganı ne aŋä-himqä Saitonä iu iuäqämakque. Iqiŋi Poli iqu, iqueqä näueqä iquau äwimetä, iquauqä yätamäkqä metŋqä diŋqe, Juliyusi iqu ique äŋguänäŋä iwimäkätä, ‘Ŋŋqä’ ätukqe.

4 Ne Saitonä ävämeni, yuŋuä änavqutäwqatqaŋga, yimba iqu qua Saplusi iuŋi tuwä iŋgisa äpäukqe.

5 Itaŋga ne qua Silisiya iŋgisatä, Pambiliya iŋgisatäŋi, eqä-pŋä iuŋi äkeni, aŋä-himqä Maira, qua Lisiya iu ätimäukque.

6 Iqiŋi mäkä-iqeu miqä Juliyusi iqu, aŋä-himqä Aleksandiya iutaŋä yimba, qua Itali iuŋqä wätŋqä iqaŋgqä hŋque ämoqumueqe, ne änätmaŋi, ique ätkamäukque.

7 Iŋganı ne iqi ävämaŋi, hiunji hŋquauŋi yuŋuä yäŋänäqŋqä quŋgaŋgqä iutaŋi, yimba iuŋi qaŋä qeiqi-qeiqi äukqe. Yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, wäuŋuä yäŋänäqŋqä iqaŋgä, ne aŋä-himqä Nindusi-täŋä iŋgisa ätimäukque. Iqisaŋi, yuŋui a änakiqätätä, ne äwatuŋque änä maeqä iqaŋgi, eqä-pŋä maŋä iuta äväma, eqä-pŋä iu äwani, qua eqä-pŋä awä iqi witaŋgqä iŋgisa ätimäukque. Qua iqueqä yoqe, Kritä. Iŋgisa äwaqe, Salmone iuŋqä äktäutaŋgqä iu ämäwqätäuani, Kritä iuŋi mäwqä iŋgisa ätimäukque.

8 Ämaqä yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, wäuŋuä tnäŋä imäkqaŋgä, ne eqä maŋi iu äwätanä, aŋä hŋque qe ätimäukque. Kiqä yoqe, “Aŋä yimba iuäqämeqä äŋguänäŋiqä” ätmiŋuwi. Ii aŋä-himqä Lasea-täŋä qäqiqiyi.

9 Qaŋä qeiqi-qeiqi wätqätaŋgu, hiunji kuapänä ae äpäwqaŋganı, itaŋga hiunji naqä, Israitqä iqua buayä maŋqä ipŋqä pmua imäkqä iqu* ae äpäwqaŋga, hea yimba äŋguä uwqe, qäpu ekqe. Iutaŋi, Poli iqu iquauŋi, näqŋqä tiiŋä äwikqe.

10 “Ämaqä iquenyä, nyi näqŋqä ae ämeŋänä. Ne täŋga watque, haŋä-iqä naqänäŋi ämoqumuetanä, nätmatqä kuapänäŋi qui imäknäŋqiyä.

* **27:9** Hiunji iqueŋi, Israitqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu haŋä-iqä quwqä suqä quvqä iutaŋi huätä ämamäukqeŋqä kŋuä indqänäpu, buayä maŋqä imiŋuwi.

Yquayäŋqätä, yimba iiŋqätänä, matqä iqänä. Neyaqä häŋä-pmeqä-pqe inänjqä.”
11 Iŋäqe mäkä-iqeu miqä iqu, Poli ique qätä mäwiyqä itä, yimba iu miqä iquesä, yimba iutaŋä kawiquesä, qätä äwikqe.
12 Yimba iuäqämeqä aŋä iuŋi, yuŋuä naqänäŋä quŋgaŋga, äŋguänäŋä hmanjqä. Iutaŋi, ämaqä yimba iu äpmamiŋuwä iutaŋä kuapänäŋä iqua, kukŋuä naqä-hŋqunä imäkäpu, tiiŋä ätŋguwi. “Ne aŋä täuŋi äväma, aŋä-himqä Piniksi iu ätimäuanä, yuŋuä naqänäŋi qäpu quŋgaŋgaŋqä, ne iu pmetuŋqueqä.” Piniksi, ii yimba iuäqämeqä aŋä äŋguänäŋä eä, qua Kritä mäptqä timäuqä mäwqä iŋgisanji. Iu timäuqäŋqe, yimba iquauqä hänaqe, iŋgi-iŋgisa änyä.

Yuŋuä naqä äqunätä, eqä ämŋga äpekqeŋqä

13 Yuŋuä mäptqä timäuqä mäwqä iŋgisaŋi, haŋuä äquŋgaŋgi äqumbiyi, qu, “Ne äwatuŋqueŋqe, qäyunjqä” ätnäpu, yimba a kiqätqä japiŋi eyqiyämepu, Kritä-täŋä iu eqä maŋä iu äukuwi.
14 Iŋäqe ne kiŋä nämä mäwqäŋga, yuŋuä yäŋänäqŋqä, qua Kritä-täŋä iŋgisa ätimäukqe. Yuŋuä iiŋqe, qu, “Yuŋuä mäptqä timäuqä mäwqä awä iqisaŋä yuŋuiqä” ätmiŋuwi.
15 Iŋgaŋi yuŋui, yimba iqueŋi, yäŋänäqŋqä yqutäuqaŋga, yimbae yuŋuä timäuqäŋgisaŋqä yikti-yakti mianätani, änä mäwqä iani, ne yuŋui yimba ique qäyä yqutäutŋqä hiŋuinä qe äquŋgque.
16 Ne iiŋä iqa äwani, qua wäŋqä hmbu eqä awä iqi witaŋgqä-täŋä qäqi ätimäukque. Kiqä yoqe, Kauta. Ipi ämäwqätäuani, qua ipu yuŋui äminyeqaŋga, ne wäuŋuä tnäŋä itanä, yimba wäŋqä qänaki äpmiŋqä ique eyqiyämakque.
17 Iŋgaŋi yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, ique haqeqi ämaepiyi, guä yäŋänäqŋqä äkiqiyäuekuwi. E imäkpiyi, yimba naqä iqu qui mimäkŋqä yätŋqä diŋqe, guä äukoquväpu hatŋä äquqotäuekuwi. Itaŋga yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, “Ne qua naqä Aprika-täŋä qäqiqi ätimäutanä, hikä weä eqä yäpä mäŋgisa äwiŋqä iu evqänätanä pmeŋqunä” kŋuä indqänäpu, zä kiiŋä ipu, tapätapä naqe mändi äquvätqiyäwatäpu, yuŋui äyqutäwatätŋqänä hiŋuinä äquŋguwi.
18 Iŋgaŋi yuŋuitä, eqä ämŋga äpeyätäqetä, yäŋänäqŋqä änäyqutäwatätä, popuä qe änakiqäkqe. Iiŋiŋqe awiŋgaŋi, ämaqä yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, yquayi eqä-pŋä iu mamäupŋqä ipäqäkuwi.
19 Itaŋga awiŋga-mändaŋi, iqua äwäwa kiiŋä ipu, nätmatqä yimba äŋguä wätŋqä imäkqä iutaŋi tnämäupŋqä ipäqäkuwi.
20 Hiunji kuapänäŋä iquauŋi, mäptqetä, qätäqueqetä, qaquvqä ktqä pmuätäutqätaŋga, yuŋui yäŋänäqŋqä änäyqutäwatätä, popuä änakiqäka uwqaŋgqeŋqä, ne kŋuä tiiŋä indqäŋgque. “Ne häŋä mäpmeqä, eeqänäŋi qui imäknaŋqunä.”
21 Ämaqä iqua buayä maŋqä äpmaka pätqätaŋguwäŋga, Poli iqu iquauqä awä iqisa pämä ätqäuqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä iquenä, he nyaqä kukŋui qänaknä ipu, Kritä iu mävämeqä-säpi, haŋä-iqä naqänäŋä tä mänemeqä itä, itaŋga nätmatqä eeqänäŋi, eqä ique mävqä iquaniŋgä.
22 Iŋäqe täŋgaŋi, nyi tiiŋä hitmqeqä. He äwqä haŋuä eŋgaŋguti pämä yäŋänäqŋqä tqäpiyä. Nesaŋä hŋqu qui mimäkŋqä yäŋqiyä. Yimba iqunä qui imäknäŋqiyä.
23 Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqunä, Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutŋqeqä. Itaŋga hea tqueŋi, Iqueqä eŋätqä hŋqu äquvepätä nyi-täŋä qäqä täqi ätqäuä, tii ändqiyä.

24 ‘Poli iquki, si zä miqä panä! Si äwätnä, ämiqä naqä Sisa iqueqä
hipeŋuä iqi tqäutŋqinyä. Qätä tiiŋä-pqä inä nyiyä! Ämaqä eeqänäŋä,
sitä anä äpmeŋuwä iqua, qui mimäkŋqä ipŋqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqu
saqä tääqe qätä ae äkiyqeqä’ ändqeqä.
25 Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä tiiŋä eqiyätqäŋänä. Iqu ändqä-
pa eeqänäŋi ätimäuŋqiyä. Squ miqä yäŋqiyä. Iiŋä ändqeŋqe, he qokä
iquenä, zä miqä ipu pämä yäŋänäqŋqä tqäpiyä.
26 Yuŋui yimba ique ävqutäwatqaŋga, ne qua eqä awä iqi äwiŋqä huiu
evqänätanä pmeŋqunä” ätukqe.
27 Heatqä kuapänä 14 iuŋi, yuŋui eqä-pŋä naqä iu äneyqiyäma ik-
itqätaŋgi, heatqä quaesqä hiqaŋgaŋi, yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua,
“Yimba iqu eqä maŋä-täŋä qäqiqi ae ätimäuqiyä” kŋuä indqäŋguwi.
28 Kŋuä e indqämbiyi, qu, “Eqä-pŋä yäpä mämŋi, mämdiyä, qäqiqätiyä”
tpu, iwäsäuqe ätnämäupiyi, kiqä hiqŋqe 40 äquŋguwi. Yimba wäŋqäpu
nändi tii uwqaŋga, qu iwäsäuqe aŋgumä ätnämäupiyi, hiqŋqe 30
äquŋguwi.
29 Iŋgaŋi yimba iqu hikä kuapänäŋä knätaŋgqä iu evqänätä, qui
imäkŋqä iiŋqe, iqua zä wiŋgaŋgi, yimba a kiqätqä japiŋä hŋquaqui-
hŋquaqui yimba iqueä tuwä iŋgisa qe ätnämäukuwi. Iiŋä imäkpiyi,
mäptqe maqänä timäutŋqeŋqe, tääqä ätqämanmiŋuwi.
30 Iŋgaŋi iqua yimba ique quwqä-quwänä ävämapŋqä ipu, “Ne yimba
a kiqätqä japiŋä iqueqä himäŋgisa tnämatuŋqueqä” quaŋgä änatäpu,
yimba wäŋqä ique mämä quveqätŋqänä ävquatäwatkuwi.
31 Qu iiŋä imäkätqätaŋguwäŋga, Poli iqu mäkä-iqeu miqä iquesä,
mäkä-iqä iquautä, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä näŋua, yimba tque ävämapŋqä
iquwi, he qui imäkmbŋqäuä. Iqua yqänä äpmeŋuwi, he qui mimäkŋqä
ipŋqäuä.”
32 Iiŋä tquaŋga, mäkä-iqä iqua, yimba wäŋqä iqu eqä-pŋä iu äpäknätä
hiŋginäwa äŋgua wetŋqä, guä ique a kiqätmiŋqe ätäväwatkuwi.
33 Mäptqä timäutŋqä iqaŋgaŋi, Poli iqu ämaqä eeqänäŋä iqua buayä
bŋqä kŋuä ävätä, tiiŋä ätukqe. “Hiunji 14 päwäqaŋga, he ‘Ne äänä
nemeŋqutiyä’ tpu hiŋuä äqämbu äpmapu, buayä maŋqä itqäŋuwiqä.
34 Iiŋiŋqe nyi he kukŋuä yäŋänäqŋqä etqänä. He häŋä pmapŋqä diŋqe,
buayä hui ämepu bŋqäuä. Qätä nyipiyä! Hiqä nyuäŋä iutaŋi, dä hŋqu
qui mimäkŋqä yänä. Oeyä. He eeqänäŋi, häŋä pmapŋqäuä” ätukqe.
35 Iqu iiŋä ätuäqe, bretqä ämetä, eeqänäŋä iquauqä hiŋuä iqi, Goti
Hanjuwä Iquenyqä ‘äŋguiqä’ ätuäqe, änätŋqä qe ipäqäkqe.
36 Iŋgaŋi ämaqä huizi iqua-pqe äwqä äŋguänä imbiyi, buayä ämepu qe
äŋguwi.
37 Yimba iuŋi, ne ämaqä 276 äpmamiŋque.
38 Qu buayi äwqä änäpäkpiyitaŋi, yimba iqu haŋä miqä itŋqä diŋqe,
kuä-witqä yquayä pŋqä wiqä iu äwämiŋqe, eqä-pŋä bu ämatnämäukuwi.

Yimba iqu qui imäkŋgaŋga, ne qua iu äŋguä ätimäukqueŋqä

39 Mäptqä ae ätimäuqaŋga, yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, qua
iquenyqä maqŋqä epu, “Äkiutiyä” tpu ikuwi. Itaŋi äuktäutaŋgqä
yäŋiŋi hikä weä äyä witaŋgi äquŋguwi. E äqumbiyi, qu, “Yimba iqu
äwätä iu evqänätŋqä diŋqe, ne qäyunä imäkatuŋquätiyä, ä mimäkqä
yatuŋquätiyä?” kŋuä indqäŋguwi.
40 Yamwiqä ipŋqä diŋqe, qu yimba a kiqätqä japiŋä† gue mŋä ätäväpu,
eqä-pŋä iu ävquatämäukuwi. Iŋgaŋi yimba ique hänaqä ämotquamiŋiyä

† **27:40** 27:29

iquaquiyqä gue ewepu, itaŋga yuŋui yimba ique ätuma wätŋqe qu tapätapä naqä ique aŋgumä ävatmäkäpu ävquatäwatkuwi. Qu iiŋä ae imäkpiyi, yimba iqu hikä weä iqi timäutŋqä äukuwi.
41 Iŋäqe, yimba iqu hikä weä eqä yäpä mäŋgisa witaŋgqä iu evqäŋgqe. Itaŋga kiqä himi hikä weä iu evqänätä iqi pmetaŋga, kiqä tuwäŋgisaŋi eqä-pŋä iqu ämnätä äpäsäqisätäqe qui imäkkqe.
42 Iŋgaŋi mäkä-iqä iqua ämaqä guä äqiyänmiŋuwä iquautaŋä hŋqu eqä äŋgua äwätä, zä uwqeŋqä, iquau pizqä päkpŋqä kŋuä indqäŋguwi.
43 Iŋäqe iquauqä ämiqä Juliyusi iqu, Poli iqu häŋä-pmeqäŋqä äwinyätä, iquauqä äwiŋqä iutaŋi, mimäkqä ipŋqä iwimäkkqe. Ämaqä eqä-pŋä iu äŋgua uwqäŋqä näqŋqä iquauŋi, qu-ganä ikuapmäupu, äŋgua upŋqä ätukqe. 44 Itaŋga ämaqä huiziquauŋi, zä-yäŋitä, yimba qui imäkŋgqä itä, a ämaqätäpu, äŋgua äwäpu qänaki iuäqämapŋqä ätukqe. Ne iqu änatqaŋgqä-pa iiŋä imäkani, ne eeqänäŋä iqune eqä-pŋä iutaŋi, äŋguänäŋä iuäqämakque.

28

Poli iqu, qua eqä-pŋä awä iqi, Malta iu äpmamiŋqeŋqä

1 Äŋguänäŋä iuäqämeni, näqŋqä tiiŋä ekqueqä. Qua eqä-pŋä awä iqi, kiqä yoqe, Malta ivqä.
2 Itaŋga ämaqä qua iutaŋä iqua, suqä äŋguänäŋi tiiŋä inetquakuwi. Piyä äqiyätä, isqä imänätqätaŋgqeŋqä, iqua tä ikepu, ne yeeqä äneyätmakuwi.
3 Iŋgaŋi Poli iqu tä hui aquvä ämaqiyätä, tä hänaqä äsätaŋgqä iu äväuekqe. Qänjaŋuä hŋqu, tä yäpä iŋgisa äwämiŋqe, tä tnäŋä uwqaŋgaŋga, yäpaqäŋgisa ätimäuäqe, Poli iqueä hipa iu hiquaŋä ätutquvä qe äqiyämämiŋqe.
4 Ämaqä iqisaŋä iqua, hiŋuä iiŋä äqumbiyi, quwqä-quwä tiiŋä ätŋguwi. “Hiŋuä qumbiyä! Tqu, ämaqä pizqä päsqä-qu etaŋgi, iqu eqä-pŋä iu mäpäkoŋqä iqä-qe, neqä goti suqä quvqeŋqä kima vqä ii, iqu häŋä yqänä pmetŋqä iiŋqe, mäwiŋqä iqiyä” ätkuwi.
5 Iŋgaŋi Poli iqu qämakä iqueŋi, tä iuŋqä qe ätasäwqatkqe. Iŋäqe nätmatqä hui iqueŋi, mäwimeqä ikqe.
6 Qokä-apäkä iqua, “Poli iqueqä huiwi ppäkä nyquaŋguti, iqu qua iqi äpäknätä äpäkonäŋqiyä” tpu ipu, hiŋui hŋgaŋqä äqumbu äpmamiŋuwi. Iqueqä huiwiuŋi, nätmatqä hui mäwimeqä äyä iqaŋgi äqumbiyi, “Tqu, goti hŋqueqä” ätŋguwi.
7 Qua tqu-täŋä qäqiqiŋi, ämaqä qua iu äpmamiŋuwä iquau miqä iqueqä quae. Iqueqä yoqe, Pupulusi ique. Ämaqä iqu iqueqä aŋiuŋqä änätma äwäqe, hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä iquauŋi, äŋguänä äminemiŋqe.
8 Iŋgaŋi Pupulusi iqueqä kaniqu huiwä dŋätä, zä-qunätä itä yaqä äwämiŋqe. Poli iqu ique äwimeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätä, hipae haqeqi äwiyätä, ique äŋguä iwimäkkqe.
9 Iqu iiŋä imäkqaŋga, ämaqä täŋä-yaqä äwämiŋuwä, qua iutaŋä huizi iqua-pqe, Poli ique äwimeqaŋguwäŋga, iqu iquauŋi äŋguä inä iwimäkkqe.
10 Iqu quŋi äŋguä iiŋä iwimäkqaŋgqeŋqä, qu neŋi, suqä äŋguänäŋinä inemäkkuwi. Qaŋuä hŋquaqu-hŋque ae äpäwqaŋga, ne yimba iu äväметuŋquä iqauŋgua, nätmatqä äwa imiŋquä isua yätamäkqä änekuwi.

Poli iqu, Romä iu ätimäukqeŋqä

11 Ne qua Malta iuŋi, qaŋuä hŋquaqui-hŋque ae äpmenitaŋi, yimba aŋä-himqä Aleksandiya iutaŋä hŋque ätkamäuätanä äukqe. Yimba iqu yuŋuä naqänäŋäŋgaŋi qua iu äpmamiŋqe. Iqueqä himäŋgisaŋi, goti Susi iqueqä ymeqä qäyawä iquaquiyqä ktqä-täŋiqä.
12 Ne äwani, aŋä-himqä Sirakyusi iu ätimäuani, hiunji hŋquaqui-hŋque äpmakque.
13 Iqiŋi ävämeni, aŋä-himqä Reŋgiumä iu ätimäukque. Awiŋgaŋi yuŋuä, mäptqä timäuqä mäwqä iŋgisa quŋgaŋga, iqi ävämeni, hiunji hŋquaqui qaŋä äwani, aŋä-himqä Puteoli iu ätimäukque.
14 Iqiŋi ne quuvqä heqiyqä iquau äwimeqauŋgua, qu ne hiunji 7 anä pmetuŋquä yatŋqä änekuwi. E äpmenitaŋi, ne iquau ävämaŋi, aŋä-himqä naqä Romäŋqä äukqe.
15 Quuvqä heqiyqä Romätaŋä iqua, qu nenyqä, “Qaŋä äpätqäŋäuä” tqaŋgä äwipiyi, hänaqä awä iqi äminatuŋquä äpkuwi. Iŋgaŋi qutaŋä hŋquatä maketqä aquväqŋqä, kiqä yoqe Apiyusi iu qe äminggque. Itaŋga huizi iquatäŋi, ne aŋä, ‘Hiqaqä Yakuä Äwämä Uwqä Hŋquaqui-hŋqueyqä’ ätminuwä iu qe äminggque. Poli iqu iquau hiŋuä äqunäqe, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätätä, iqueqä äwqe yäŋänäqŋqä ämakqe.
16 Itaŋga, ne Romä iu ätimäuani, yäpä iŋgisa uwqauŋgua, ämaqä Romä iu miqä iqua, Poli iquenyqe, “Iqu aŋä hŋque kiqä-kiuänä pmetaŋguti, mäkä-iqä hŋqu hiŋuä äqunä ämiquätŋqeqä” ätkuwi.

Poli iqu, Romä iu kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä

17 Poli iqu Romä iuŋi, hiunji hŋquaqui-hŋque ae äpmeqetaŋi, iqu Israitqä iqi äpmamiŋuwä iquauqä naqä iquau tääqä ätuätumakqe. Qu aquvä ae äqäŋgaŋguwäŋgaŋi, iqu iquauŋi tii ätukqe. “Tatqä-guäkauä, Israitqä iquneqä yoqetä, neqä atqä-awäkauqä suqä-pqetäŋi, mändi kittqämqä diŋqe, nyi suqä quvqä hui mimäkqä imiŋqeqä. Iŋäqe qu nyi Jerusälemä iu guä äŋgiqiyäupu, Romätaŋä iquauä hipaeu äpmuatänjikuwiqä.
18 Itaŋga Romätaŋä iqua nyaqä maŋi qätä änyiyäpu, ŋqä suqeŋqä näqŋqä mapŋqä yatŋqä änyipiyi, hiŋuä tiiŋä äŋqäŋguwiqä. Nyi pizqä bäkpŋqä diŋqe, nyaqä suqä quvqe aaŋqä etaŋgi, qu nyi huätä nyivquatämäupŋqä ikuwiqä.
19 Iiŋä iqaŋguwiŋqe, Israitqä iqua, Romätaŋä iquau äkasuwä tquaŋguwäŋgaŋi, ŋqä nyämaqeuŋi, nätmatqä huiŋqä kukŋuä mitmqe hma qäyä hitaŋgqä-qe, hänaqä miŋqä iqaŋgi, nyi ‘Nyaqä kukŋui, ämiqä naqä Sisa iqu änyiwäseyätŋqeqä’ ätkqeqä.
20 Nätmatqä iiŋi, nyi näunäŋämä änyimakqä etaŋgi, nyi he hiŋuä eqänätmä kukŋuä hitapmätmä tääqä iiŋqä etätmeqä. Israitqä eeqänäŋä iqua, nätmatqeŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä ämepu hiŋuä äqämbu äpmeŋuwä iuŋqe, nyi-pqe inä äqänmä äpmeŋänä. Nyi a tä äŋgiqätäŋqe, kiqä quati, iquesanänjqä” ätukqe.
21 Iqu iiŋä tquaŋga, qu iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä Jutiyataŋä iqua, sinyqä awä natpŋqe, pipa hui maqiyqä ikuwiqä. Itaŋga Israitqä iquautaŋä hŋqu äpätä, sinyqä kukŋuä quvqä hui mänatqä ikqeqä.
22 Israitqä iqunesaŋä hŋqua, kŋuä änyä-häŋi indqäŋgaŋguwiŋqä, ämaqä qua eeqänäŋä iutaŋä iqua, kukŋuä ququvqä ätätqäŋuwiqä. Ne iiŋqä näqŋqä metuŋque, si tqä kŋuä indqäŋqe awä tqaŋgtqe, qätä kiyatuŋquä äpqunä” ätukuwi.
23 Qu hiunji hŋque atäuŋuä ipiyi, ämaqä kuapänäŋi, aŋä Poli iqu pmetaŋgqä iuŋqä iŋga äpkuwi. Qu ziŋuitä äpmakuwi, awiyqeuŋqä

äpmetqutpiyä iuŋi, Poli iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqätä, Jisasi Iquenyqätä, näqŋqä qeiqinyä äwikqe. Qu Jisasi Iquenyqä näqŋqä äŋguä ämepu quuvqä hiqäpŋqä iiŋqe, iqu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeutatä, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwä iutatä, ämetä, awä ätumiŋqe.

24 Iqu awä iiŋä ätumiŋqä iiŋqe, ämaqä hŋqua, "Kukŋuä tä, qäyunä ätqiyä" kŋuä indqäŋganŋguwäŋga, huiziqua iqueqä kukŋuiŋqä quuvqä maeqiyqä ikuwi.

25 Iquauqä awä iqisaŋi, qu kukŋuä mäkä äunäpiyitaŋi, ävämapŋqä iqaŋguwäŋga, Poli iqu kukŋuä hui inä qe ätukqe. "Dŋä Äŋguä Iqu, kukŋuä naqä-qakuänäŋi, tawäkau äyä ätukqeqä. Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä maŋitaŋi, tiiŋä ätukqeqä.

26 '*Qokä-apäkä iquauŋqä äwätnä, tiiŋä tuvä. "He kukŋuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatiŋqe änyä maqŋqä hipnuwiqä. He hiŋuä äquŋgua äwäpiyä-qe, nätmatqä hŋquenyqe näqŋqä maeqä ipnuwiqä."*

27 *Ämaqä iiŋä iqua näqŋqä äŋguä mämeqäŋqe, quwqä nyuäŋi woyqä ae imaqundäŋgqeqä. Kukŋuä qätä äŋguä mäwiyqäŋqe, quwqä qäte, ae imaqundäŋgqeqä. Nätmatqä hiŋuä äŋguä mäquŋquä ipŋqe, quwqä hiŋuä-pqe, ae yämaqundi iŋgqeqä. Qu iiŋä mimäkqä-säpi, quwqä kŋui äkunmäknäpu, Nyinyŋqä aŋgumä quvepqaŋgpi, ga Nyi iquauŋi äŋguä iwimäkqäminjqä.'**

28 Iŋäqe he näqŋqä tiiŋä hipŋqeqä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä aŋgu itmetŋqä imäkätŋqeŋqe, Iqu ne Israitqä iqune qäyä etaŋgi huiziquauŋqe, kukŋuä ae ändowatkqeqä. Kukŋuä iiŋi, qu qätä wipnuwiqä."

29 Poli iqu iiŋä tquaŋgi äwipiyi, iqua iqueŋi ävämakuwi.

30-31 Quväukuä hŋquaquiŋi, Poli iqu aŋä ämätkqä kanique mbqä ävätä, iu äpmamiŋqe. I pmetaŋgqäŋga ämaqä ique äwimeqaŋguwä iquauŋi, iqu yeeqä ävätmetä, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä iuŋqä kukŋui, zä miqä, pemä itä, awä ätuätä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä näqŋqä äwimiŋqe. Iqu iiŋä tqaŋgqeŋqe, ämaqä hŋqu pmua mäwimäkqä imiŋqe.

---

* **28:27** Asayä 6:9-10

Tuwaŋuä, Poli iqu Romä pmeqä iquauŋqä äqäkqe

Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Poli iqu aŋä-himqä Romä iuŋqä äwätä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋi, iqi pmetaŋguwä iquatä, anä pmapŋqä wiŋgaŋgqetaŋi, tuwaŋuä tä äqäkqe. Iqueqä äwiŋqe, qutäŋi wäŋqäpu ae äpmeqetaŋi, qua naqä Spenqä iuŋqä äwätä, Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui, awä tquätŋqä iiŋqe. Tuwaŋuä iquesaŋi, Poli iqu kukŋuä awi, Kraisi Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi ätnäŋä iqinyä ätuätä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmepŋqä, ätätä äqäkqe.

Kiŋganäŋi, Poli iqu qokä-apäkä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä Romä iu pmeqä iquauŋi, “Nyi henyqä kŋuä kuapä indqänätmä, Goti Iqu he yätamäkqä hiyätŋqä yatŋqä ävätmä, tääqä hea ique-ique ätuätqäŋänä” ätuätä äqäkqe. Iqu qänakŋi, tuwaŋuä iqueqä qakuiŋqe, tii äqäkqe. “Ämaqe, quuvqä eqiyquwitaŋi, quuvqä eqäka upnuwäŋqä iquanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqisaŋi, jänäŋä timäupŋqä iiŋqe.” (1:17) Iqu tiiŋä-pqä ätkqe. Qokä-apäkä eeqänäŋi, Israitqä iquautaŋä, ä yäpaqäŋgisaŋä iquautaŋä qäyä etaŋgi, qu eeqänäŋi, qokä-apäkä suqä quvqä imäkqä iquae. I etaŋgqetaŋi, qu häŋä pmepnuwäŋqe, Goti Iqu quŋqä qeqä ätumuäkätä, aŋgumä itmetŋqä iŋqe. Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu aŋgumä itmeqaŋgi, ga iqua Goti Iqueqä näueqä-qua epu, Jisasi Kraisi Iqueqä käŋguäka ipŋqä.

Goti Iqu ämaqä hŋque aŋgi itmeqaŋgutqe, iqueqä häŋä-pmeqe, häŋi menä. Goti Iqu iqutä anä pmetaŋguti, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu iqueŋi maŋguä winyätänä. Iiŋä etaŋgi, yäŋänäqŋqä, suqä quvqetatä, äpäkoŋqetatäŋi, ämaqä ique mändi äkittqiyätä ique ämitŋqe, haŋuä winä. Iŋi saptä 5 iquesa 8 duŋqe, Poli iqu kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqetaŋä qakuiŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauqä häŋä-pmeqä iu äwitŋqeŋqätä, ätätä äqäkqe.

Iŋi saptä 9 iquesa 11 iuŋqe, Poli iqu haŋä-iqä naqä ique äwimakqeŋqä awä ätätä äqäkqe. Iqu ämaqä Israitqä iutaŋä ique. Ga Israitqä iqua, Goti Iqu, Iqueqä ämaqä-qua hipŋqä atäuŋuä ikqä iquayi. Itaŋgi iquautaŋä kuapänäŋi, qu Jisasi Ique tuwä äwimiŋuwä iquai. Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquautaŋi, kuapänäŋi Jisasi Iqueqä kukŋui qänaknä imiŋuwä-qe, Israitqä iquautaŋi, kuapänä ma. Poli iqu, “Israitqä iqua qämä-qämä ipu, nätmatqä naqänäŋi, Goti Iqu iquau iwimäkäniqeŋqä hiŋuä äŋguä mäquŋquä imiŋuwä iutayqä” ätätä äqäkqe. Itaŋgi iqu kŋui, qänakŋi qokä-apäkä Israitqä iutaŋä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqe mapnuwäŋqänä, indqäŋgqe.

Yäpakä iqiŋi, Poli iqu ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmepŋqä, ätätä äqäkqe. Iqu kukŋuä kuapänäŋi, suqä, ämaqä huiuŋqä kiiŋä äwiŋqä iiŋqä, ätätä äqäkqe. Suqä huiziuŋqä inä ätätä äqäkqe, tiiŋi. Goti Iqueqä wäuŋui imäkqä iŋqätä, gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmeqä iŋqätä, itaŋga ämaqä huizi iquau yätamäkqä iqä iŋqätänji.

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqä

1 Poli iqunä, nyi Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkqä iqunji. Goti
Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tmqä diŋqä
atäuŋuä änyiyätä, Iqueqä wäuŋuä iiŋqä änändowatkqä iqunjqä.
2 Hiŋuiqänäŋi, Goti Iqu kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ii, guä
ämäsäuätä, Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquau tquaŋgi, iqua Iqueqä bukä
iu äqäkuwi.
3 Ii kukŋuä äŋguänäŋi, Iqueqä Ymeqä Iquenyqeyi. Iqu ämaqä huiwä-
täŋu, Dewiti iquesa ätimäukqe.
4 Itaŋga Ymeqä Iqu, quuvqe-qu Goti Iqueqänäŋä etaŋgi, Goti Iqu,
Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatätä, Iqueqä Ymeqä yäŋänäqŋqä-qu
atäuŋuä äwikqe. Iqu Jisasi Kraisi neqä Naqä Iquvi.
5 Iqueqä hipa iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta äŋguä
inemäkätä, itaŋga, Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkatuŋquä änandowatkqe.
Wäuŋuä iiŋi, ämaqä eeqänäŋä iutaŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu,
Iqueqä kukŋui qänaknä ipŋqe, awä tqueyi.
6 Amäqä iiŋä iquautaŋi, he-pqä inäŋqe. He Jisasi Kraisi Iqueqä tääqe
qätä ae äwiyäpu, Iqueqänäŋäŋqä eŋuwitayi.
7 Nyi tuwaŋuä tä, he ämaqä Romä pmeqä Goti Hanjuwä Iqu henyqä
kiiŋä wiŋgaŋgi, Iqueqänäŋqä tääqä etätmakqä iquenŋqä äqiyqä. Neqä
Goti Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi
etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Iqueŋqä tääqä ätmiŋqeŋqä

8 Kiŋganäŋi, tiiŋä hitmqe. Qua eeqänäŋä iuŋi, ämaqe, heqä quuvqä
yäŋänäqŋqä heqiyqaŋguwiŋqä quea ätätqäŋuwitaŋi, nyi Jisasi Kraisi
Iqueqä yoqeta Goti Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ ätuätqäŋä.
9 Nyi Goti Iqueqä wäuŋui, kukŋuä äŋguä, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä
awä ätätmä, yäŋä äqänmä imäkätqäŋä. Iŋi nyaqä tääqä ätuätmäŋgaŋi,
henyqä kŋuä indqänätŋqä iiŋqä kukŋui, naqä-qakuä etaŋgqeŋqe, Iqueqä-
kiuä näqŋqä-täŋä Iquvqä.
10 Hea ique-iqueŋi, Iquenyqä tääqä tmqä imäkätmäŋgaŋi, Iqu
äwiŋgaŋgutqe, nyi henyqä pmqä hänaqeŋqä qävqä nyiyätŋqä, yatŋqä
yäŋänäqŋqä ävätqäŋä.
11 Yatŋqä ii, nyi he hiŋuä hiqänmqä kiiŋä änyinätŋqä iutayi. He
yäŋänäqŋqä emäkätŋqä iiŋqe, nätmatqä Dŋä Äŋguä Iquesa hitapmqä
änyiŋgiyä.
12 Ŋqä kŋuä indqäŋqe, tiinji. “Heyaqä quuvqä heqiyqä iuŋi, yätamäkqä
hiyqaŋgundi, ga he nyaqeu nyiyqaŋgpi, iutaŋi eequne yäŋänäqŋqä
imäknatuŋque.”
13 Nyämaqäuä, nyi he tiiŋiŋqä näqŋqä äŋguänä epŋqä änyiŋgi. Nyi
wäuŋui, Israitqä qäyä etaŋgi huiziuqä awä iqi imäkkqe, häukuä äwäkqä-
pa, heyaqä awä iqiŋi, nyi wäuŋuä imäkmqe, häukuä witŋqä iiŋqe,
hea kuapänäŋi, nyi emamqä kŋuä indqänätŋqe. Iŋäqe hea ique-iqueŋi,
nätmatqe ätimäuätä, hoptäwä änyiyätŋqe.
14 Wäuŋuä Goti Iqu ändapkqe, ämaqä Grikä iquautä, ä huizi iquautä,
itaŋga ämaqä näqŋqä-täŋä iquautä, ä näqŋqä maeqä iquautä, awä tumqä
iinä ändapkqe.
15 Itaŋi, he Romä pmeqä iquenä-pqe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä
hitmqä iiŋqe, nyaqä äwqe änyivauqi.

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ii Goti Iqueqä yäŋänäqŋqeyi

16 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqe, nyi womba miqunji. Ii Goti
Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqe, ämaqä quuvqä eqämipqä iquau aŋgumä
itmeniqä iiŋqeyi. Kiŋganäŋi, Israitqä iquau-ganä, itaŋga ämaqä huizi-pqä
iquauŋi, inä itmeniqe.
17 Itaŋga kukŋuä äŋguänäŋi, Goti Iqu, Iqueqä suqä jänäŋä iuta ämaqä-
qunenyqe, ‘jänänäŋuaiqä’ tätŋqä iiŋqä ätnäŋäqi itkimäkqiyä. Ämaqe,
quuvqä eqiyquwitaŋi, quuvqä eqäka upnuwäŋqä iquanä, Goti Hanjuwä
Iqueqä hiŋuä iqisaŋi, jänäŋä timäupŋqä iiŋqe. Ii kukŋui, Goti Iqueqä bukä
iu äqänäŋqä-pa, *“Nqä ämaqä jänänäŋä iqu, quuvqä eqiyätäqetaŋi, häŋä
pmeŋqiyä.”**

Suqä quvqä huitaŋä-huitaŋi imäkqeŋqä

18 Ämaqe, suqä Goti Iqu äwinyätaŋgqä iuŋi tuwä äwiyäpu, suqä quvqä
imäkätqätaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu qäukuä yätu äpme, Iqueqä äwqä
tnäŋi, ätnäŋäqi itkimäkqiyä. Qu quvqä iiŋä imäkätqäŋuwi, kukŋuä naqä-
qakuä iqueŋi mändi äkittqiyätqäŋäuä.
19 Iqueqä suqä kuapänäŋiŋqe, Goti Iqu ämaqä tquau ae
ämotquakqetaŋi, qu näqŋqä ae ekuwä-qe, mändi äkittqiyätqäŋä.
20 Iqu nätmatqä eeqänäŋi ätimäutŋqä ipäqäka äpätŋqe, täŋga täsä
eŋqä-qae, ämaqä iqua, Iqueqä suqetä Iqueqä yäŋänäqŋqetä, hiŋui änä
mäquŋquä ipiyä-qe, qu Iqu nätmatqä wäuŋuä imäkkqä iuŋi, hiŋuä
äqunäpu, Iqueqä nätmatqä iquaquinyqe, näqŋqä qäyunä mapnä. Iiŋä
iutaŋi, qu “Ne Iquenyqä maqŋqä itanitaŋi, quvqä maequneyqe” matqä
ipnä.
21 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Iquenyqä näqŋqä iiŋä epiyä-qe, qu, ‘Iqu Goti naqä-
qakuä Iqueqe’ kŋuä mindqäŋqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu mävauqumuatqä
ipu, Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ mätquä imiŋuwi. Oeyä. Iqua kŋuä qämä-qämä ipu,
kŋuä indqäŋqetä, näqŋqetä maeqä, hiawiqä iŋgisa äpmeŋuwä-pa ekuwi.
22 Iqua, ‘Ne näqŋqä-täŋuneyqä’ ätätqäŋuwä-qe, maqŋqä naqä-
qakuänäŋä-qua ätimäukuwi.
23 Qu Goti Hanjuwä Mapäkoŋqä Iquesä, nätmatqä Iqueqä yoqä naqe
motqueqä iquesä, tuwä äwipiyi, ktqe, ämaqä äpäkoŋqä iquauqetä, yŋŋä
iquauqetä, yaqueqä huitaŋä-huitaŋä iquauqetä, qämakä huitaŋä-huitaŋä
iquauqetä imäkäpu, nätmatqä iquauŋqe, qoŋä woktäuqäpŋqä ipäqäkuwi.
24 Qu iiŋä imäkqaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, quwqä quvqä
imäkqäŋqä äwinyätŋqä iu qänaknä ipŋqä hiŋuinä äquŋgqe. Itaŋi quwqä
kŋuä quvqe, suqä kiyä mätqä iquau imäkpŋqä indqänäpu, quwqä huiwi
qäyunä miminqä ipu, iqa äumiŋuwi.
25 Qu Goti Iqueqä kukŋuä naqä-qakuänäŋi, tuwä äwiyäpu, quaŋgä
di ämakuwi. Itaŋga qu qoŋä äwoktäupu, yäpä iqi äpmamiŋuwi, Goti
nätmatqä eeqänä imäkkqä Iquenyqä ma, nätmatqä Iqu imäkkqä iiŋqänä
iqa äumiŋuwi. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu eeqänä imäkkqetaŋi, hea ique-
iqueŋi, ämaqä iqune, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatuŋquänäyi. Ii
naqä-qakui.
26 Qu iiŋä imäkqaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, suqä womba iŋqä
ii, qäyä imäkqa uwqäpŋqä hiŋuinä äquŋgqe. Ga apäkä iua, qoki-
quatä hiqaqä anä wiqä suqä qäyunäŋi, ävquatämäupu, quwqä-quwä
miquvämbŋqä ipäqäkuwi.
27 Asä iŋi, qokä iqua-pqe, apäkitä hiqaqä anä wiqä suqä iuŋi
ävquatämäupu, quwqä-quwä miquvämbŋqä iqu, yäŋänäqŋqä

* **1:17** Hapakukä 2:4

ätimäukqe. Iŋi qokä iqua suqä womba meqä ii imäkmbiyi, quvqä iiŋä iqueqä kimaŋi, qäyunä ämakuwi.
28 Qu suqä Goti Iquenyqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, tuwä ävqaŋguwitaŋi, ga Iqu, quwqä kŋuä quvqä iu indqänäpu, suqä qäyunäŋä iu mimäkqä pa ipŋqä hiŋuinä äquŋgqe.
29 Iŋi suqä Goti Iqu mäwiŋqä iŋqeu, suqä quvqeu, aquvä maqiyqä ique, ŋŋ quvqä iwitqueqä itäŋi, kuapänä imäkätqäŋä. Itaŋga suqä huiziuqä nätmatqeŋqä qeqä tquä, ämaqä pizqä päsqä, kukŋuä mäkä-huŋqä, quaŋgä imäkqä, ä quvqä iwitquetä, ewiqä tqä-pqe, kuapänä itqäŋä.
30 Huiziuqä suqeŋqä awä ätuäkipu, hŋqueŋqä tuwäŋgi kukŋuä ätäpu qui imäkqä, mä Goti Hanjuwä Iqueŋqä wiuŋqä iqä, hŋquau hŋgisanä tquä, ämaqä mäŋqe ‘quvqeqä’ ätäpu, quwqä yoqenä haqeu maeqä, suqä quvqä änyä-häŋiŋqä indqänäpu imäkqä iu, itaŋga känaqä-kanuŋuauqä kukŋui qätä mäwiyqä ipu, itqäŋuwä iquayi.
31 Itaŋga tii-pqä inänji. Kŋuä indqäŋqä äŋgui mindqäŋqä ipu, quwqä kukŋuä du qänaki miqä ipu, ämaqeuŋqä qeqä mäwutqä, ä huäqä mäwuŋqä itqäŋuwä iquayi.
32 Goti Iqu qäyunä iwäsäutä, “Ämaqä iiŋä imäkmipqä iqua äpäkombŋqänänjqä” ätkqeŋqe, iqua näqŋqä qäyä epu, quwqä-quwä imäkäpu, ämaqä huizi ii imäkmipqä iquauŋi, “Yqänä imäkpiyä” tqä-quaiqä.

2

Goti Iqueqä iwäsäuqeŋqä

1 Iŋi he huizi iquauŋqe, “Quvqä-quaiqä” ätäpu iwäsäutqäŋuwä eeqänäŋä iquenä, suqä quvqä iqua imäkätqäŋuwi, he asä inä imäkätqäŋuwitaŋi, “Ne quvqä maequneyqe” matqä ipnä. He iquauŋqe, “Suqä quvqä iiŋä imäkqä-quaiqä” ätäpiyäŋgaŋi, hiqä-heoŋqä-pqe inä tmbŋqe.
2 Ne näqŋqe. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä suqä quvqä iiŋä imäkätqäŋuwä iquauŋi, kima ävätäqäŋgaŋi, qäyunänä vänä.
3 Si huizi iquauŋqe, “Iqua suqä iiŋä imäkquaiqä” ätätnä, asänä imäkqä iquki, “Goti Iqu ämaqeu kukŋuä mitqeuŋi, ämäwqätäumniqeqä” kŋuä kiyä?
4 Goti Hanjuwä Iqu äŋguä ikitquetä, hea quäuqä sinyqä hiŋuä äqänä äpme, tqä suqä quvqeŋqä kima maqänä mäktapqä itŋqe. Iqu äŋguä kuapänä e qäyä ikitqueqaŋgqeŋqe, ii nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋä äqunäŋnä? Iqu äŋguä iiŋä ikitquetŋqe, ii, si tqä kŋuä äkunmäknätnä, suqä quvqä vquatämäutŋqä iiŋqe, äktma äwätŋqeyi.
5 Si tqä kŋuä iuŋi qŋqaŋä äyetnä, suqä quvqä iuta makunmäkŋqä itnäŋgaŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi, aquvä ämaqiyätqäŋinyä. Hiunji Goti Iqu, Iqueqä äwqä tnäŋi ätnäŋä iqi ämaetä, kukŋuä jänä imäkätäqäŋgaŋi, tqä kima qäyunäŋi, iŋga matŋi.
6 “*Goti Iqu qokä-apäkä hŋqunä-hŋqunäŋi, suqä qu imäkätqäŋuwä iuŋqe kima äväniqeqä.*”*
7 Ämaqä yäŋä äqänäpu, wäuŋuä äŋguä imäkäpiyitaŋi, yoqä naqä ämepu, mapäkoŋqä ipŋqä, Goti Hanjuwä Iqutä quamä anä pmepŋqä hänaqeŋqä qävqä itqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu häŋä hea ique-ique pmeqä väŋqiyä.

---

* **2:6** Apqä Bukä 62:12; Quamä-pmeqä 24:12

8 I etaŋgqä-qe, ämaqä kŋui, quwqä-quwäŋqänä indqänäpu, kukŋuä
naqä-qakuä iu tuwä äwiyäpu, suqä Goti Iqu mäwinyätaŋgqä iu qänaki
itqäŋuwä iquauŋi, Iqueqä äwqä tnäŋä yäŋänäqŋqänäŋi, äväŋqiyä.
9 Ämaqä eeqänäŋä suqä quvqä imäkätqäŋuwä iquauŋi, haŋä-
iqä naqänäŋitä, täŋä-huŋqetäŋi, äwimeŋqiyä. Israitqä iquau-ganä
äwimeqetaŋi, huizi Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau-pqe inä wimeŋqiyä.
10 Iiŋä etaŋgi ämaqä eeqänäŋä suqä äŋguä imäkätqäŋuwä iquauŋi,
quamä pmeqä äŋguänäŋitä, yoqä naqetä, itaŋga äwqä haŋuä iŋqä itäŋi,
Israitqä iquau-ganä äwimeqetaŋi, huizi Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau-
pqe inä wimeŋqiyä.
11 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä eeqänäŋä iquauŋi,
asänänä iwäsäuänä.

Kukŋuä-suqeŋqä

12 Israitqä iqua qäyä etaŋgi huiziqua, qu kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi
ique äwikqe, maeqä-quai. Qutaŋä suqä quvqä imäkätqäŋuwä eeqänäŋä
iqua, qu kukŋuä-suqe maeqä ipiyä-qe, qui imäkmbnuwi. Itaŋga Israitqä
kukŋuä-suqä ämepu, suqä quvqä imäkätqäŋuwä eeqänäŋä iqua, Goti Iqu
kukŋuä-suqetä iwäsäuqaŋga, qu qui imäkmbnuwi.
13 Ämaqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänänäŋä timäupŋqä iqua, kukŋuä-
suqe qätä hiŋginäwa äwiyätqäŋuwä ma, qätä äwiyäpu qänaknä itqäŋuwä
iquayi.
14 Israitqä iqua qäyä etaŋgi huiziqua, kukŋuä-suqe maeqä epiyä-qe,
quwqä kŋuä indqäŋqä iuta ämepu, kukŋuä-suqeu qänaknä ipiyäŋganŋi,
iqua kukŋuä-suqä ii maeqä qäyä epu, quwqä-quwä kukŋuä-suqä eŋqä-
paŋuayi.
15 Iiŋä ipiyä iutaŋi, tiiŋiŋqä motquapnä. Goti Iqueqä kukŋuä-suqe,
ämaqeuqä yäpä iŋgisa ae äqiyekqä äwi,† kiqä wäuŋui imäkänä. Iŋi
quwqä suqä-iwäsäuqŋqä kŋuä imŋä-pqe, asänä motquenä. Hŋganä-
pqe ‘Suqä qäyunä imäkqeqä’ indqänäpu, hŋganŋi ‘Qäyunä manä’ kŋuä
indqämbnä.
16 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä ätuätŋqä-pa, hiunji
qänakŋäŋganŋi, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Ique wäuŋuä vqaŋga, Iqu ämaqeuqä
suqä kŋuä zä äwiŋqä eeqänäŋä iŋqä iwäsäuniqe.

Israitqä iquauqä suqä imäŋqä iŋqe

17 Itaŋgi täŋganŋi, nyi he, “Israitqä iquautaŋä iquneyqä”
änyuätnätqäŋuwä iquenä hitmqe. He imänäpu, “Kukŋuä-suqä iqu
yätamäkqä neyäŋqiyä” kŋuä indqänäpu, “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä
ämaqä iquneyqä” ätätqäŋuwä iquenji.
18 Qu kukŋuä-suqä iuta ämetquakuwitaŋi, he Goti Iqueqä äwiŋqä
iiŋqä näqŋqä ämepu, suqä qäyunäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqeŋqe,
‘äŋguänäŋiqä’ ätätqäŋä.
19-20 Itaŋga näqŋqetä, kukŋuä naqä-qakuitä, kukŋuä-suqä iu
witaŋgqetaŋi, he kŋuä yäŋänäqŋqe, “Ne ämaqä hiŋuä pisqä iquauŋi,
hänaqe ämotquetanä, ämaqä hiawiqä imä pmetaŋguwä iquauqä we-
huŋqä-qune eanä, ämaqä maqŋqä itaŋguwä iquau ämotqueqä-qune
eanä, itaŋga ymeqä wäŋqä isuauŋi, kŋuä vqä iquneyqä” indqänätqäŋä.
21 Iŋi he qokä-apäkä iunä motqueqä iquenä, hiqä-hiuäŋi mämitquatŋqe,
suŋqä itqäŋuwi? He awi, “Quwä mämeqä pambiyä” tqä iquenä, quwä
ämetqäŋuwäta?

† **2:15** Järämai 31:33; Asayä 51:7

22 “Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä ipŋqe” tqä iquenä,
he quvqä iiŋi imäkätqäŋuwäta? He goti quaŋgä iquauŋqä maeŋqä itŋqä
iquenä, iquauqä hiqäva-imäkqä aŋä iuta quwä ämetqäŋuwäta?
23 He hiqä yoqe haqeqä ämamänäpu, “Goti Iqueqä kukŋuä-suqe
ämeŋunä” tquenä, kukŋuä-suqe ävasuäpiyitaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqe, qui äyä imäkätqäŋä.
24 Ii, Goti Iqueqä bukä iu, kukŋuä tiiŋi ätä äqänäŋqä-payi. *“Hiyaqä
quvqä iutaŋi, Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä
äkasuwä kukŋuä ätäpu, mändi äkittqiyätqäŋä.”*‡

Suqä, huiwä häuä ktäŋqeŋqä

25 Si Goti Iqueqä kukŋuä-suqä eeqänäŋä iu qänaki iqaŋgtqe, Israitqä
iquneqä suqä huiwä häuä ktäuqä iqu, yätamäkqä kiyänä. Iŋäqe, qu saqä
huiwi häuä qäyä äkktäukuwä-qe, si kukŋuä-suqe ävakutqe, ämaqä huiwä
häuä maktäŋqä iqua eŋqä-paŋä esŋi.
26 Iutaŋi ämaqä häuä maktäŋqä hŋqu, kukŋuä-suqeu qäyunänä qänaki
iqaŋgutqe, Goti Iqu iqueŋi, häuä ktäŋqä iquatäŋä, asänäŋä eŋqä-paŋä
qunänä.
27 Itaŋga kukŋuä-suqä-täŋä eänä, huiwä häuä ktäŋqä iquki, kukŋuä-
suqe ävausqaŋgtqe, ämaqä huiwi häuä maktäŋqä, kukŋuä-suqeu qänaki
imitätqä iqu, tqä suqä quvqe, ätnäŋä iqi makiyänä.
28 Nyi naqä-qakuä, “Israitqä iqunjqä” tqe, ii nätmatqä huiwitaŋä manä.
Itaŋga suqä huiwä häuä ktäŋqä-pqe, ii nätmatqä huiwitaŋinä manä.
29 Israitqä naqä-qakuä-qu-tiyä-qe, iqueqä qeqä-quuvqä imŋi, ne hiŋuä
mäquŋquä yanä. Itaŋga, suqä huiwä häuä ktäŋqä naqä-qakuä iqu,
kukŋuä-suqeuta ma, Dŋä Äŋguä Iqu qeqä-quuvqä imŋi imäkänä. Ämaqä
iiŋä iqu, yoqä naqä meqe, ämaqä iquauqä hiŋuä iqisa ma, Goti Hanjuwä
Iquesayi.

3

Goti Iqueqä suqä iwäsäuqeŋqä

1 Nyi naqä-qakuä i tqaŋgundqe, änääŋäŋqäwä? Israitqä iqua, iiŋä
eäŋuwitaŋi, yätamäkqä äki metqäŋä? Suqä huiwä häuä ktäŋqä iqu,
yätamäkqä äänä väniqi?
2 Täukue! Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquauŋi, nätmatqä huitaŋä-
huitaŋä äŋguänäŋinä ävätqä. Kiŋganäŋiqu, Iqu Iqueqä kukŋui, iqua
ämiqäpŋqä äwikqe.
3 Iŋi iquautaŋä hŋqua, kukŋuä täuŋi qänaknä miqä imiŋuwitaŋi,
änääŋäŋqäwä? Iutaŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äŋguä
wimäkätŋqä ätukqä iu mimäkqä yäniqi?
4 Oeyä! Matimäuqä yänä! Ämaqä eeqänäŋä quaŋgä tätqätaŋguwä-qe,
naqä-qakuä tqe, Goti Hanjuwä Iqunänjqä. Iqueqä bukä iu äqänäŋqä-pa,
*“Tqä kukŋuä naqä-qakuä etaŋgqeŋqe, qu hiŋuä qumbŋqäuä. Itaŋga
qu Si quvqä imäkätqäŋiŋqä ktqaŋgpqe, Si ämäwqätätŋqinyä.”**
5-6 Iŋi, neqä suqä quvqä iquesa, Goti Iqueqä suqä jänänäŋi, ätnäŋä
iqi ämotquetŋqe, änäänyä tatuŋquäwä? Goti Iqu, neyaqä suqä quvqä
iqeŋqä äwqä tnäŋä imäkätä, kima änätapätŋqä iiŋqe, “Iqu, jänänäŋä
miqä itqänä” tatuŋquäta? Oeyä, kukŋuä iiŋi, ii ämaqä iquneqä kŋuä
iutanäyi. Goti Hanjuwä Iqu suqä jänäŋinä mimäkqä-säpi, Iqu qokä-apäkä
eeqänäŋä iuqä suqeŋqe, miwäsäuqä iquäniŋgä.

---

‡ **2:24** Asayä 52:5; Esekiyäli 36:20 * **3:4** Apqä Bukä 51:4

7 Ämaqä iquneqä kŋuä iutaŋä yatŋqä huiziqu, tiiyi. “Nyaqä kukŋuä
quaŋgä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä naqä-qakui ätnäŋä iŋgisa
ätimäuätä, Iqueqä yoqä naqä qonätŋqä iwimäkätŋqe, Iqu nyiŋi, ‘Suqä
quvqä imäkqä-qukiyqä’ änyuändätä, kima quvqe suŋqä dapätŋqäwä?”
8 Kukŋuä iiŋi qäyunä etaŋgutqe, tiiŋä tatuŋque. “Nätmatqä äŋguä hui
timäuätŋqe, ne suqä quvqä hŋqu yqä imäkanä.” Ämaqä hŋqua neqä yoqä
händi äkittqiyäpu, quaŋgä tii ätätqäŋä. “Iqua, kukŋuä quvqä iiŋä isua,
ätätqäŋuwä iquaiqä.” Ämaqä nenyqä ii ätätqäŋuwä iqua, quvqä iquesa
kima mapnuwäŋqe, ii qäyunäyi.

Eequne, suqä quvqä imäkätuŋqueŋqä

9 Änääŋätiyä? Israitqä iqune, ämaqä huiziquauŋi ämäwqätäuŋu?
Oeyä, ne ae äyä ätätuŋque. “Israitqä iqunesä, Grikä iquatäŋi, eequne
suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqä iqueä yäpä iqi äpmenä, suqä quvqä
imäkqämanätquŋunä.”
10 Ii Goti Iqueqä bukiu äqänäŋqä-payi.
“Ämaqä suqä jänänäŋinä imäkqe, aaŋä hma naqä-qakuä eänä.
11 *Ämaqä näqŋqä äŋguänäŋä-täŋi, hma etaŋgi, Goti Iqu qutä
pmeqäŋqe, qävqä miqä itqäŋä.*
12 *Ämaqe, hänaqä äŋguä iuŋi ävquatämäupu, eeqänäŋi, quvqenä
ätimäukuwi. Auä, ämaqä suqä äŋguä imäkqe, aaŋä hma naqä-qakuä eä.”*†
13 *“Quwqä maŋitaŋi quaŋgä kukŋuä kuapänä ätätqäŋuwi, ii tiiŋä eŋqä-
maŋi. Qu ämaqä pizqä qua äptepu, hovqe mämatnyeqä itqäŋuwä eŋqä-
paŋiyi.”*‡
*“Quwqä kukŋuä ätäpiyi, qämakä iqua, ämaqeu qui imäkätqäŋuwä-
paŋiyi.”*§
14 *“Quwqä äwqä tnäŋi äpakänä munätaŋgqetaŋi, ämaqeu qui
imäkpŋqä ätqa äwätqäŋä.”*
15 *“Qu maqänä äwäpu, ämaqä pizqä äpäsätqäŋuwi.*
16 *Ga im-imä äupiyi, nätmatqä qui imäkäpu, ämaqeu haŋä-iqä
ävätqäŋuwi.*
17 *Itaŋga, huiziquatä äwqä naqä-hŋqunä änyäpu pmetpŋqe, maqŋqä
eŋuwä iquayi.”**
18 *“Qu Goti Iqu yoqä naqä ämeŋqä iiŋqe, kŋuä mämeqä ipu, zä
mäwiŋqä itqäŋä.”*†
19 Ne tiiŋiŋqä näqŋqä äyuwä. Kukŋuä-suqä Goti Iqueqä bukiu
äqänäŋqä eeqänäŋi, ämaqä kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä
iquau ätuätŋqe. Iutaŋi ämaqä im-imdaŋä eeqänäŋä iqune, Goti Iqueqä
hiŋuä iqiŋi, neqä suqä quvqeŋqe, “Iiŋä-iiŋiqä” matqä itanä, Iqueqä
änewäsäuqä iunä äpmeŋu.
20 Ii tiiŋä etaŋgi. Kukŋuä-suqe, näyaqä suqä quvqä iiŋqänä
ämänätquetqäuä. Itaŋgi kukŋuä-suqä iu qänaknä iqä iutaŋi, *ämaqe, Goti
Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, jänäŋua matimäuqä ipnä.*‡

Goti Iqu, quuvqä eqämipqä iquau, jänäŋua iwimäkätŋqeŋqä

21 Itaŋgi täŋganŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hänaqe, qokä-apäkiu
jänänäŋä wimäkätŋqe, ae ämänätqueqe. Ii kukŋuä-suqä iu qänaknä
iqeuta, matimäuqä yänä. Hänaqä iquenyqe, kukŋuä-suqä Mosisi iqu

---

† **3:12** Apqä Bukä 14:1-3; 53:1-3 ‡ **3:13** Apqä Bukä 5:9 § **3:13** Apqä Bukä 140:3 * **3:17** Asayä 59:7-8 † **3:18** Apqä Bukä 36:1 ‡ **3:20** Apqä Bukä 143:2

äqäkqä iutatä, bukä, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwä iutatä, äqänänä.
22 Hänaqä tä, tiiŋi. Qokä-apäkä, Jisasi Kraisi Iqueŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu eeqänäŋi, jänänäŋä wimäkänä. Israitqä iquneŋqä, ä huizi iquauŋqä huäŋqe, qäqunäyi.
23 Ne eeqä asänäŋä iqune, suqä quvqä imäkätuŋquä-qae, Iqueqä ktqä inemäkkqe, a maqätqä iŋu.
24 Itaŋga Kraisi Jisasi Iqu aŋgumä mbqä äneyämakqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, eeqä asänäŋä iqunenyqe qeqä äwimänätä, hiŋgi änätapätä, jänäŋä inemäkätqäuä.
25 Iqu, Jisasi Iqu äpäkonätä, Iqueqä häŋeqetä, quuvqä heqiyqä iquauqä suqä quvqetaŋä kimaŋi, huätä muämäutŋqä atäuŋuä ikqe. Iqu iiŋä imäkkqe, ii Iqueqä suqe, jänänäŋä etaŋgqeŋqä ämänätquetŋqä diŋqeyi. Hiŋuiqänäŋi, ämaqe suqä quvqä imäkqaŋguwäŋga, Iqu qeiqinyä imäkätä, kimaŋi maqänä mävqä qäyä imiŋqä-qe, Iqueqä suqä jänänäŋä iu qänaknä yqänä imiŋqeqä. 26 Iqu ämaqeuqä suqä quvqä iutaŋä kimaŋi, Jisasi Ique äwikqetaŋi, ne Iquenyqä näqŋqä tiiŋä ämetqäŋu. Iqu suqä jänänäŋinä Imäkqä-qu eäqe, ga ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämipqä iquau, jänänäŋä Iwimäkqä Inäŋä-qu eänä.
27 Itaŋgi ämaqä-qune, neqä yoqä haqeu ämamänätuŋque, iiŋqä änäänyä tatuŋque? Ii qäpu ae ekqe. Qäpuŋi, suqä äsquesa ekqäwä? Kukŋuä-suqä iu qänaknä iqä iquesa ma, oee. Yoqä haqeu mamäŋqä iqu, quuvqä heqiyqä iquesanä qäpu ekqe.
28 Ii ne näqŋqä tiiŋiŋqä ämakquä iutaŋiyi. Ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänäŋä timäupŋqe, kukŋuä-suqä qänaknä iqä iquesanä hmanji. Ii hänaqä quuvqä heqiyqä iquesanänji.
29 Kukŋuä ii qäyuta, ä Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquauqä Goti Iqunända? Iqu ämaqä huizi iquauqä-pqe, hmanda? Oee, Iqu, huizi iquauqä Goti inänji.
30 Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuänänji. Iqu, Israitqä huiwä häuä ktäŋqä iquatä, huizi häuä maktäŋqä iquatä, Iquenyqä quuvqä eqiyätqätaŋguwitanä, jänänäŋä iwimäkäniqe.
31 Ä ne quuvqä heqiyqeŋqä iiŋä ätätanitaŋi, kukŋuä-suqe mändi äkittqiyätanä, aaŋqä äyä imäkätuŋquäta? Aaŋä oeyä! Ne kukŋuä-suqä iqueŋi, yäŋänäqŋqä ätqätetuŋque.

4

Aprähamä iqueqä quuvqä heqiyqeŋqä

1 I etaŋgqä-qe, Israitqä iquneqä awä kiŋganäŋä Aprähamä iquenyqe, ne suänyä tatuŋquäwä? Hänaqä Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä timäuqäŋqe, iqu hiŋuä äsque äquŋgqäwä?
2 Iqu suqä äŋguinä imäkmiŋqeta, ämaqä jänäŋä-qu eqä-säpi, iqueqä yoqe, kiqä-kiuä haqeu vauqumuatuŋguäninji. Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqisaŋi, iiŋä mimäkqä yänä.
3 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä äkiŋqä ätnäŋqeŋqe, kŋuä mapiyä. *“Aprähamä iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgi, Iqu ‘Ämaqä jänäŋueqä’ ätkqeqä,”* ätä äqänä.*
4 Ämaqä hŋqu wäuŋuä imäkätä, iuta mbqä ämeqä di, ii, wäuŋuä kaniqu qeqä imäŋqeta mävqä iqi. Oeyä. Mbqä ii, wäuŋuä iutaŋä kimaŋiyi.

* **4:3** Ipäqäkqä 15:6

5 Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi
jänänäŋä-qu pmetŋqä diŋqe, hnjua-hnjua mimäkqä itä, quuvqe, Goti Iqu
ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauŋi, jänänäŋä wimäkätŋqeŋqä eqiyätŋqä
iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu, 'Jänänäŋukuiyqä' ätuätqäuä.
6 Dewiti iqu-pqä kukŋuä asä ii eŋqä-ma, ätkqe. Ämaqä suqä äŋguä
mimäkqä qäyä etaŋgä, Goti Iqu, quŋi, 'Jänänäŋuaiqä' ätuätqä iqua, äŋguä
äpmepu, aquvänä ipŋqä iiŋqä tii ätätä äqäkqe.
7 *"Ämaqä, kukŋuä-suqeu tuwä äwipu, quvqä imäkätqäŋuwä*
iquauŋi, Goti Iqu, quwqä quvqe hiŋuä aŋgi mäquŋquä yätŋqä, huätä
muämäuqaŋgutqe, qu äŋguä äpmepu, aquvänä ipŋqäuä.
8 *Naqä Iqu, ämaqä hŋqueqä suqä quvqä diŋqä kŋuä aŋgumä*
mindqäŋqä iqaŋgutqe, iqu äŋguä äpme, aquvänä iquätŋqeqä" ätkqe.†
9 Äŋguä äpme aquvänä iqä iiŋi, ii ämaqä huiwä häuä ktäŋqä
iquaŋqänändanä, ä ämaqä huiwä häuä maktäŋqä iquaŋqä-pqe,
inändanä? Ne tiiŋä äyä ätätqäŋu. "Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iqueqä
quuvqä heqiyqeŋqä kŋuä indqänätä, 'Ämaqä jänäŋueqä' ätkqeqä"
ätätqäŋu.
10 Iŋi Goti Iqu iiŋä ätukqe, Aprähamä iqu äänä pmetaŋgayi? Iqu huiwä
häuä ae äktäŋqäŋgata, ä änä etaŋgata? Iqu huiwä häuä maktäŋqä änä
etaŋgayi.
11 Suqä huiwä häuä ktäuqe, kiqä quati tiinji. Aprähamä iqu huiwä
häuä maktäŋqä yqänä äpmeqäŋgaŋi, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä
eqiyqaŋgi, Goti Iqu, "Ämaqä jänäŋukuiyqä" ätukqe. Itaŋi Goti Hanjuwä
Iqu suqä huiwä häuä ktäuqä ii, iqu ämaqä jänäŋä-qu pmetŋqeŋqä hiqŋqä
eŋqä-pa äwikqe. Iiŋä etaŋgi Aprähamä iqu, ämaqä huiwä häuä maktäŋqä
iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iuta, ämaqä jänänäŋä
ätimäupqä iquauqä kawä kiŋganäŋä iquvi.
12 Itaŋga iqu ämaqä huiwä häuä ktäŋqä iqunesaŋä hŋquauqä kaw-
iqu inänji. Ii ämaqä huiwä häuä äktänäpu, quuvqe, neqä awä
Aprähamä iqu huiwä häuä mäktäŋqäŋga, Goti Iquenyqä quuvqä eqäkqä-
pa, eqiyätqäŋuwä iquayi.

Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä guä ämäsäukqeŋqä

13 Hiŋuiqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iquesä, iqueqä kaqä-
kawäkautä, qua eeqänäŋi iquau äväniqä diŋqe, kukŋuä guä ämäsäukqe.
Iŋäqe kukŋuä guä i ämäsäukqe, ii Aprähamä iqu kukŋuä-suqä hui
qänaki imiŋqä iuta ma, ii iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätä, jänänäŋä-
qu ätimäukqä iutayi.
14 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä kukŋuä-suqeu qänaki imipqä iqua, nätmatqä
Goti Iqu äväniŋqä kukŋuä guä ämäsäukqä iuŋi ämeqä-säpi, Goti Iquenyqä
quuvqä heqiyqe, hiŋgiŋqä hetäniŋgä. Itaŋga kukŋuä Goti Iqu guä
ämäsäukqe, aaŋqä inä hetäniŋgä.
15 Ne näqŋqe. Kukŋuä-suqä iquesaŋi, ämaqe, ique ävausäpiyitaŋi, Goti
Iqueqä äwqä tnäŋi ämapnä. I etaŋgqä-qe, kukŋuä-suqe maeqä eŋqe,
ämaqe ique mävausqä ipnä.
16 Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iquenyqätä, kaqä-kawäka qänaki
timäupnuwä iquauŋqätä, qeqä wimäŋgaŋgi, nätmatqä hiŋgi väniŋqä,
kukŋuä guä ämäsäukqe. Iŋi, kaqä-kawäka eeqänäŋä iqua, mapŋqä
iiŋqä kukŋuä guä ämäsäukqe, ii ämaqä, Goti Iquenyqä quuvqä eqäpqä
iquauŋqänänji. Auä, kukŋuä guä ämäsäukqe, ämaqä, kukŋuä-suqä

† **4:8** Apqä Bukä 32:1-2

iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä iquauŋqänä ma, ämaqä quuvqä Aprähamä iqu eqäkqä-pa eqäpqä iquauŋqä-pqe inäyi. Aprähamä iqu, eequneqä awä kiŋganäŋä iquvi.
17 Ii Goti Iqueqä bukä iu tii ätäŋqä-payi. *"Nyi si hueqä-himqä kuapänäŋä iuqä kawiquki ikimäkqeqä."*‡
Kukŋuä tä, Goti Iqueqä hiŋuä iqi, guä yäŋänäqŋqäŋqä ämäsänä äwi, qäyunä ätimäuŋqiyä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iquauŋi, häŋä-pmeqä aŋgi Vqu eä, itaŋga nätmatqä matimäuqä yqänä etaŋguti, tääqä Tuätumeqä Ique. Iqu iiŋä itŋqetaŋi, Aprähamä iqu Iquenyqä quuvqä eqäminqe.
18-19 Goti Iqu ii ätukqäŋganji, Aprähamä iqu, iqueqä quväukui 100 ae äpäwätä, mändi eätä, äpäkonätŋqä iminqe. Itaŋga iqueqä apäkä Serai, ii qokitqä ae ekqe. Iŋi, iqu, "Ye e äpmeyitaŋi, äänä timäuŋqutiyä?" kŋuä ii qäyä wiyqaŋgqä-qe, iqu quuvqenä eqiyätä, hiŋuä äqänä äpmamiŋqe. Ga Goti Iqu, *"Taqä-tawäka kuapänäŋä timäupnuwiqä"*§ ätukqä-pa, iqu hueqä-himqä kuapänäŋä iuqä kawiqu ekqe. Auä, iqu iyaquiyqä hui-wiŋqä kŋuä indqänätäqä-qe, iqueqä quuvqä heqiyqe, haŋuä mäwiqä, yäŋänäqŋqä eqäminqe.
20-21 Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä guä ämäsäukqeŋqe, Aprähamä iqu äwqä hŋquaqu miŋqä itä, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutä, "Goti Iqu imäkäniŋqä kukŋuä guä ae ämäsäukqe, qäyunä imäkäŋqiyä," näqŋqä äŋguänäŋä ämetä, quuvqä eqiyätäqetaŋi, yäŋänäqŋqä imäknminqe.
22 Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iqueqä quuvqä heqiyqeŋqä kŋuä indqänätä, iquenyqe, "Ämaqä jänäŋueqä" ätkqe.
23 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu, *"Iqueqä quuvqä heqiyqeta, 'Ämaqä jänäŋueqä' ätkqeqä"* äqänäŋqe, Goti Iqu Aprähamä iquenyqänä matqä ikqe. Oeyä.
24 Ii nenyqä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Iqu äpäkoŋgaŋga, Ique aŋgumä ävauqumuatkqetaŋi, ne-pqe, Goti Iquenyqä quuvqä inä eqiyätqäŋu. Iutaŋi Iqu, näyaqä quuvqä heqiyqeŋqä kŋuä indqänätä, nenyqä-pqe, "Ämaqä jänäŋuaiqä" tätŋqeqä.
25 Jisasi Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu, näyaqä suqä quvqeŋqä qäyä päkonätŋqä, hiŋuinä äquŋgqe. Itaŋi Iqu Iqueŋi, ne ämaqä jänänäŋä nemäkätŋqe, qua äptekuwä iuta äyä ävauqumuatkqe.

5

Goti Iqutä, äwqä naqä-hŋqunä iiŋqeŋqä

1 Iŋi ne quuvqä ae äyä eqiyätqätaŋgu, Goti Hanjuwä Iqu neŋi, qokä-apäkä jänäŋune äyä inemäkkqe. Iiŋä etaŋgi neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu inemäkqaŋgi, ne Goti Iqutäŋi, äwqä naqä-hŋqunä änyanä äpmeŋu.
2 Itaŋi Jisasi Iqu neŋi, hänaqe qŋqaŋä eŋqä-pa nauteyqaŋgi, ne quuvqä eqiyätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqä yäpä iŋgisa äpaquvätanä, i äpmeŋu. Itaŋga ne, Goti Hanjuwä Iqu inätmetä, qäukuä yätuŋi, Iqutä quamä anä äŋguänäŋä pmetuŋquä diŋqä, hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Iiŋqe, ne aquvänä itanä, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutqäŋu.
3 Itaŋga ne aquvänäŋi, iiŋqänä miqä äyä itqäŋunä. Oeyä. Ne aquvänäŋi, haŋä-iqä änemeqä iiŋqä-pqe, inä itqäŋunä. Ii ne tiiŋiŋqä näqŋqä etaŋgiyi. Haŋä-iqä iqu, äpakänä tqäuatuŋqueŋqä yäŋänäqŋqä inemäkänä.

‡ **4:17** Ipäqäkqä 17:5 § **4:18-19** Ipäqäkqä 15:5

4 Itaŋga ne yäŋänäqŋqä e ätqäuätaqetaŋi, ne suqä Goti Iqu äwinyäŋqä
iu imäkätanä, Ique yeeqä iwimäkanä. Ga ne iiŋä imäkätaqetaŋi, Iqu ne
yätamäkqä neyätŋqä diŋqä, hiŋuä äqänanä pmetanä.
5 Itaŋga Dŋä Äŋguä Goti Iqu änätapkqä Iqu, Goti Iqueqä suqä
ämaqeuŋqä kiiŋä äwinyäŋqe, näyaqä äwqeu änyuänaikqetaŋi, ne Goti
Iquenyqä hiŋuä äqänanä äpmetaqäŋgaŋi, hiŋginäwa äqunanä pmeqäŋqä
manä.
6 Goti Iqueqä suqä ämaqeuŋqä kiiŋä äwinyäŋqe, tiiŋi. Ne neqä suqä
quvqe huätä mamänatuŋquä, yäŋänäqŋqä maeqä etaŋgaŋi, hea Goti
Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqäŋgaŋi, Kraisi Iqu, ämaqä Goti Ique tuwä
äwiyätuŋquä iqune, aŋgumä inetmeniqä iiŋqä äpäkoŋgqe.
7 Ämaqä jänäŋä hŋqueqä yätamäkqeŋqe, ämaqä nesaŋä hŋqu
äpäkonätŋqe, äänä mäqumuetuŋquäwä? Aaŋqe! Ämaqä suqä aaŋä
äŋguänäŋä imäkqä hŋqueqä yätamäkqeŋqe, hŋqu äpäkonätŋqätiyä, ä
mäpäkoŋqä yätŋqätiyä?
8 Ii etaŋgqä-qe, ne ämaqä suqä quvqä imäkqune yqänä pmetauŋgua,
Kraisi Iqu ne yätamäkqä neyätŋqä äpäkoŋgqe. Suqä iiŋä iutaŋi, Goti
Hanjuwä Iqu, nenyqä kiiŋä äwinyäŋqe, äyä ämänätquakqe.
9 Kraisi Iqu äpäkonätä, Iqueqä häŋeqä äpäwäkqe, Goti Iqu, häŋeqä
iuta ne jänäŋune inemäkkqe. Iiŋä etaŋgi ne täŋgaŋi, näqŋqä tiiŋä
hiatuŋqueqä. Goti Iqu, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauŋi, Iqueqä äwqä
tnäŋä iuta kima vqaŋgutqäŋgaŋi, Kraisi Iqu ne qui mimäkŋqä äŋguänä
pmetuŋquä, yätamäkqä neyäŋqiyä.
10 Auä, ne Goti Iqueqä himä-wiuŋqä änyätanä pmetaŋgquŋgaŋi, Iqueqä
Ymeqä Iqu äpäkonätä, himä-wiuŋqä iuŋi, qäpu imäketä, ne Goti Hanjuwä
Iqutä äwqä naqä-hŋqunä änyanä pmetuŋquä, inemäkkqe. Iŋi ne
äwqä naqä-hŋqunä änyanä e äpmetanitaŋi, näqŋqä tiiŋä hiatuŋqueqä.
Ymeqä Iqu häŋä äpmetäqetaŋi, ne qui mimäkŋqä äŋguänä pmetuŋquä
inemäkäniqeqä.
11 Itaŋga nätmatqä hui-pqe inänjqä. Neqä Naqä, Jisasi Kraisi Iqu, ne
Goti Iqutä äwqä naqä-huinyä nyatuŋquä imäkkqetaŋi, ne aquvänä itanä,
Goti Iqueqä yoqe, haqeu ämamäutqäŋu.

Atamä iquesaŋi, äpäkoŋqeyi. Jisasi Iquesaŋi, häŋä-pmeqeyi.

12 Iutaŋi ne tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Ämaqä hŋqunä, Goti Iqueqä kukŋui
ävaukukqä iutaŋi, suqä quvqe qua täu ätimäukqe. Iutaŋi suqä quvqä
iqueqä kimaŋi, äpäkoŋqä iqu ätimäukqe. Asä iiŋi, ämaqä eeqänäŋi, suqä
quvqä imäkqaŋguwitaŋi, äpäkoŋqä iqu wimeqaŋgi äpäkonätqäŋä.
13 Goti Iqu kukŋuä-suqe mävqä änä etaŋgaŋi, ämaqe, qua täuŋi suqä
quvqä imäkmiŋuwä-qe, kukŋuä-suqe aaŋqä etaŋgi, Goti Iqu, “Qu kukŋui
ävausätqäŋäuä” matqä imiŋqe.
14 Iŋäqe Atamä iqu äpmamiŋqeta, Mosisi iqu äpmamiŋqäŋgaŋqe,
ämaqe, suqä quvqä Atamä iqu imäkkqä-pa asänäŋi mimäkqä
itqätaŋguwä-qe, äpäkoŋqä iqu ämaqä eeqänäŋä iquauŋi, äyä ämimiŋqe.
Atamä iqu, Ämaqä qänaki timäuniqä Iqueqä ktqä eŋqä-paŋä-que.
15 I etaŋgi Atamä iqueqä suqä quvqä itä, nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu
qeqä imäŋqeta hiŋgi äwikqetäŋi, asänäŋä hmanji. Ämaqä hiŋuiqäŋä
iqueqä quvqetaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi äyä äpäkonätqäŋä. Itaŋga
Goti Iqu qeqä wimäŋqeta yätamäkqetä, nätmatqä Ämaqä Qänakŋä,
Jisasi Kraisi Iqu qeqä wimäŋqeta hiŋgi äwikqetäŋi, äpäkoŋqä iuŋi
ämäwqätäutä, ämaqä kuapänä yqänä äwimetqäuä.

16 Tiiŋä-pqe inänji. Nätmatqä äŋgui, Goti Hanjuwä Iqu hiŋgi äwikqetä,
itaŋga nätmatqä hiŋuiqäŋä iqueqä suqä quvqeta ätimäukqetäŋi, asänäŋä
hmanji. Oeyä. Ämaqä hiŋuiqäŋä iqu, suqä quvqä hŋqunä imäkqaŋgi,
Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä ämitätä, tii ätkqe. “Qu eeqänäŋi qui
imäkmbŋqeqä.” Itaŋgi nätmatqä äŋguä, Goti Iqu hiŋgi äwikqe, tiinji.
Ämaqe, suqä quvqä kuapänä imäkqaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu qeqä
wimäŋgaŋgi, qokä-apäkä iuŋi, jänäŋä iwimäkkqe.
17 Itaŋga ämaqä hiŋuiqäŋä iqu, kukŋui ävausätä quvqä imäkkqetaŋi,
äpäkoŋqä iqu ämiqä eŋqä-pa naqä ätimäutä, ämaqä eeqänäŋä iuŋi,
ämimiŋqe. Naqä-qakuä qeŋä-qe, aaŋä naqä-qakuänäŋi, tiinji. Goti Iqu
qeqä kiiŋä wimäŋgaŋgi, ämaqeu jänänäŋä hiŋgi iwimäkqe, äpäkoŋqä
iqueŋi mändi äkittqiyänä. Ämaqä ii ämapqä iqua, qu häŋä äpmepu,
ämiqä eŋqä-pa miqäpnuwi. Qu iiŋä timäupŋqe, Ämaqä Qänakŋä, Jisasi
Kraisi Iqueqä wäuŋuä iutayi.
18 Aŋgumŋi, ne tiiŋiŋqä kŋuä äŋguänäŋä indqänatuŋque. Ämaqä
hiŋuiqäŋä iqu, Goti Iqueqä kukŋuiuŋi ävaukukqetaŋi, Goti Hanjuwä
Iqu ämaqä eeqänäŋiŋqe, “Qui imäkmbŋqeqä” ätkqe. I etaŋgi, Ämaqä
Qänakŋä Iqu, suqä jänäŋi imäkkqetaŋi, Goti Iqu, ämaqä eeqänäŋä jänäŋä
epu, häŋä yqänä pmepŋqä, hänaqä imäuekqe. 19 Ämaqä hiŋuiqäŋä iqu,
Goti Iqueqä kukŋui hŋgisa ikqetaŋi, qokä-apäki kuapänäŋi, suqä quvqä
imäkqä ekuwi. I etaŋgi, Ämaqä Qänakŋä Iqu, Goti Iqueqä kukŋui qänaknä
imiŋqetaŋi, Goti Iqu qokä-apäkä kuapänäŋi, jänäŋä iwimäkäniqe.
20 Goti Iqu qänakŋi, kukŋuä-suqä äwikqe, ii ämaqe, kuapänä
ävausqaŋguwiŋqä näqŋqä mapŋqä, iiŋqä äwikqe. Iŋäqe, ämaqe,
suqä quvqä imäkqa uwqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqueqä quŋqä qeqä
wimäŋqeta hiŋgi vqe, aaŋä yändiqä ävätqäuä.
21 Ii tiiŋä iuŋqeyi. Suqä quvqä iqu, ämaqeu äpäkoŋqä iuŋqä ämimiŋqä-
pa, Goti Iqueqä qeqä wimäŋqeta hiŋgi vqe, iqueŋi ämäwqätäutä, neqä
Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä iutaŋi, ne jänänäŋä eätanä, hea ique-
ique pmeqeuŋqä ämineyäniqe.

6

Suqä quvqe, ämaqeu äpakänä mämiqeŋqä

1 Iiŋä etaŋgqetaŋi, ne äänä tatuŋquäwä? “Goti Hanjuwä Iqueqä nenyqä
qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqe, aaŋä yändiqä väniqä iiŋqe, suqä quvqä yqänä
imäkatuŋqueqä” tatuŋquäta?
2 Aaŋä oeyqä, änä matqä yanä. Suqä quvqä imäkqä iuŋqe, ne ämaqä
pizqä äpäkoŋguwä eŋqä-paŋune eätanä, huätä ae ävquatämäukque. Iŋi
ne qänaknäŋi, suqä iqueŋi yqänäŋi, äänä iquatuŋque?
3 Asŋä ämetanä, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋquä iqune, iiŋä dutaŋi,
Iqutä anä äpäkoŋgque. He iiŋqe änyä maqŋqä eŋä?
4 Itaŋi ne asŋä ämetanä, Kraisi Iqutä anä äpäkoŋgque, Goti Kaniqu
neŋi, Kraisi Iqutä qua anä äptänaikqe. Iŋi Iqu Iqueqä yäŋänäqŋqä
naqänäŋä itäŋi, Kraisi Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatkqäŋgaŋi,
ne-pqe, suqä qäŋganä imäkmiŋquä-pa mimikqä, häŋä-pmeqä änyä-häŋä
iquenyä metatuŋqueŋqä, inä änevauqumuatkqe.
5 Ne Kraisi Iqutä ämuäŋnanä, Iqu äpäkoŋgqä-pa äpäkoŋgque, iŋi Iqu
aŋgumä ävaukqä-pa, ne-pqä asä ii vauanique.
6 Ne tiiŋiŋqä näqŋqe. Neqä huiwä iqueqä äwiŋqe, ii Kraisi Iqutä zä-
huätatä äunätä, anä äpäkoŋgiyi. Ii, suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqä

neyaqä huiwä iu wäuŋuä imitätqä di, qäpu eqaŋguti, ne suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä mäpmeqä yatuŋquä diŋqeyi.

7 Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä tqu-tqu ae äpäkonätqe, suqä quvqä iqueqä yäpä imdaŋi, huätä ae ävämeqe.

8 Auqä. Ne Kraisi Iqutä anä äpäkoŋgquä iqune, Iqutä häŋä anä pmetuŋqueŋqä kukŋuä iqueŋqe, quuvqä eqiyätqäŋu.

9 Quuvqä ii eqiyätuŋque, ne näqŋqä tii itanitaŋiyi. Kraisi Iqu qua äptekuwä iuta aŋgumä ae ävaukqetaŋi, äpäkoŋqä iqu, Iqueŋi mändi kittqiyätŋqä yäŋänäqŋqä hma etaŋgi, ga Iqu aŋguŋi, mapäkoŋqä yäniqe.

10 Iqu hŋqunä qe äpäkoŋgqe. Itaŋi Iqu iiŋä imäkätä, suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqe aaŋqä imäkkqe. Itaŋgi Iqu häŋä äpmeŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäutŋqä äpme.

11 Iŋi he kŋuä asä ii indqämbŋqe. He Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋmbiyitaŋi, he-pqä inä äpäkonäpu, suqä quvqä iqueqä yäpä iqinyqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäupŋqä äpmeŋä.

12 Iiŋä etaŋgqetaŋi, hiqä huiwi äpäkonätŋqä iqueŋi, suqä quvqä iqu ique ämitŋqä diŋqe, hiŋuinä mäquŋquä pambiyä. He ique hiŋuinä quŋgaŋgpqe, suqä quvqä iqu, huiwä iqueqä äwiŋqä du imäkpŋqä, etma wäŋqiyä.

13 Itaŋga he suqä Goti Iqu mäwiŋqä itŋqä di imäkqäŋqe, hiqä yukä-hipa itä, huiwä iutaŋä huizi itä, suqä quvqeu mävqä ipŋqeqä. Oeyä. He ämaqä qua äptepqeuta aŋgumä ävauäpu, häŋä äpmeŋuwitaŋi, hiqä-hiuä, Goti Hanjuwä Ique wimbiyä. Itaŋga he suqä jänäŋi imäkpŋqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu hiqä huiwä iutaŋä eeqänäŋi, ämitŋqä hiŋuinä qumbiyä.

14 He täŋgaŋi, kukŋuä-suqä iuŋi yäpä iqi mäpmeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqä yäpä iqi äpmeŋuwitaŋi, suqä quvqä iqu, he mämeyqä yäŋqiyä.

Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä imäkqeŋqä

15 Iŋi ne iiŋä äpmeŋquetaŋi, änääŋgä? Ämaqä hŋqua, “Ne qeqä imäŋqeta hiŋgi vqä kuapänä metuŋquä diŋqe, suqä quvqe, yqänä imäkqa uwquatuŋqueqä” ätätqäŋä. Aaŋqe, änä mimäkqä yanä.

16 Änääŋäŋqäwä? He änya maqŋqä eŋä? He ämaqä hŋqueqä kukŋui, qänaknä ipŋqä hiqä-hiuä äwimbqe, he iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä pmepŋqäuä. Ämaqä, suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä äpmamipqä iqua, iuta pizqä päkombnä. Iŋäqe ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qänaknä iqä äpmamipqä iqua, iutaŋi qokä-apäkä jänäŋä timäupŋqäuä.

17 Nyi Goti Hanjuwä Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ ätquä. Hiŋuiqänäŋi, he suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä äpmamiŋuwi. Itaŋgi qänakndaŋi, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, ämaqä hŋquauqä maŋä iuta qätä äwikuwitaŋi, qänaknä iqäpŋqä quuvqä äyä eqäkuwi.

18 He suqä quvqä iqu, guä eŋqä-pa ekiqiyämiŋqä iuta, Goti Iqu hiŋuinä eqänäwqatätä, suqä jänäŋä iqueqä wäuŋuä-wiyqä äyä epmuatekqe.

19 Hiqä huiwi yäŋänäqŋqä maeqä eäpu, kukŋuä yäŋänäqŋqe mämeqä iqaŋguwitaŋi, nyi suqä ne näqŋqä ämeŋquä iuta ämetmä, kukŋuä ktqä etqänä. Hiŋuiqänäŋi, he suqä kiyämätqetä, kukŋuä-suqeu hŋgisanä iqetä, hiqä huiwä iutaŋä eeqänäŋiu ämitŋqä hiŋuinä äqunäpu, kukŋuä-suqe ävausäpu äyä äpmamiŋuwi. Itaŋgi täŋgaŋi, hiqä huiwi, suqä jänäŋä iqueqä wäuŋuä-wiyqä pmetŋqä hiŋuinä qumbiyä. Iutaŋi, he Goti Iqu eŋqä-pa, jänäŋuenä eäpu, Iqueqä qokä-apäkä-quenä pmepŋqänänyä.

20 He suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä äpmapiyäŋgaŋi, suqä jänäŋä
iqueqä yäpä iqi mäpmeqä imiŋuwi.
21 Suqä he iŋga imäkmiŋuwä iiŋqe, täŋgaŋi he womba enyänä. Itaŋga
suqä iŋga imäkmiŋuwä iutaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äki ämamiŋuwäwä?
Aaŋqeqä. Suqä iutaŋi, ämaqe äpäkonäpu, Goti Iqutä anä mäpmeqä ipnä.
22 He, suqä quvqä iqu guä eŋqä-pa ekiqiyämiŋqä iuta, Goti Iqu hiŋuinä
eqänäwqatätä, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä äyä epmuatekqeqä. Itaŋga iutaŋi,
he täŋgaŋi nätmatqä tä ämeŋä. He Goti Iqu eŋqä-pa, jänäŋuenä eäpu,
Iqueqä qokä-apäkä-quenä äpmeŋä. Itaŋga iutaŋi, he häŋä hea ique-ique
pmepŋqäuä.
23 Auä, suqä quvqä imäkätqäŋuwitaŋä kimaŋi, äpäkonäpu, Goti Iqutä
anä mäpmeqä iqä iiyi. Iŋäqe nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä
imäŋqeta hiŋgi änätapätŋqe, ii ne hea ique-ique pmeqäŋqeyi. Häŋä-
pmeqe, ne Kraisi Jisasi, neqä Naqä Iqutä ämuäŋnanä iuta ämetqäŋu.

7

Kukŋuä ktqe, suqä ämaŋqä iuŋqä

1 Nyämaqäuä, he kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä äŋguä metaŋgä, nyi kukŋuä
tä, etqä. Ämaqä mapäkoŋqä häŋä yqänä äpmeŋuwi, qunä kukŋuä-suqeu
yäpä imä äpmeŋä.
2 Iŋi apäkä qokä-täŋi, kiqä qokiqu häŋä yqänä äpmamitätqe, suqä qokä-
apäkä ämaŋqä iqu kiqä qokiquesä ämuämuänyeŋqiyä. Itaŋgqä-qe, kiqä
qokiqu äpäkonätqe, suqä iiŋä iqu, apäkä iiŋi mämiqä iqaŋguti, ii iiyqä
äwiŋqeunä imäkäŋqiyä.
3 Iiŋä etaŋgqetaŋi, kiqä qokiqu häŋä yqänä pmetaŋguti, ämaqä hŋqu-
mända ii meqaŋgutqe, qu, “Apäkä iiŋi, hiŋginäwa qaŋä ikiqiyä” tpŋqäuä.
Iiŋä etaŋgqä-qe, iiyqä qokiqu ae äpäkonätqe, ii suqä iiŋä iqueqä yäpä imä
mäpmeqä yäŋqiyä. Iŋi, ämaqä hŋqu-mända iŋga ämeqäqe, qu kukŋuä
iiŋi, aŋgiŋi matqä ipŋqäuä.
4 Nyämaqäuä, he iiŋä eŋqä-paŋiyi. He Kraisi Iqueqä huiwitä
ämuäŋmbiyitaŋi, he äpäkonäpu, kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iŋgisa
mäpmeqä iŋä. Ii Ämaqä Hŋqu-mända he apäkä eŋqä-ma emakqä iyi.
Ämaqä Iqu, ne suqä äŋguä Goti Iqu äwinyäŋqä iunä imäkquatuŋquä
iiŋqe, qua äptekuwä iuta aŋgumä ävaukqä Iquvi.
5 Ne Kraisi Iqutä mamuäŋäŋqä, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki
imiŋquäŋgaŋi, kukŋuä-suqä ique qätä äwiyanitaŋi, näyaqä huiwä
eeqänäŋä iuŋi, äwiŋqä quvqe änevauqumuatqaŋgi, ne suqä quvqä
imäkätanä, äpäkonatuŋquä iuŋqä watuŋquä äpmamiŋque.
6 Itaŋgi täŋgaŋi, kukŋuä-suqä ne a nakiqätätŋqä iqu, äpäkonätanä
ävämenitaŋi, iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iŋu. Iutaŋi ne wäuŋuä
imäkätuŋque, ii kukŋuä-suqä bukä iu äqänäŋqeu qänaknä itanita ma,
ii Dŋä Äŋguä Iqueqä suqä häŋiu qänaknä ituŋquä iutayi.

Kukŋuä-suqä iqueqä wäuŋuiŋqä

7 Itaŋga kukŋuä-suqä iqu, äwiŋqä quvqe ävauqumuatqaŋgi, ne suqä
quvqä imäkmiŋquä iiŋqe, “Kukŋuä-suqä iqu, nätmatqä quvqä, suqä
quvqä eŋqä-paŋiqä” tatuŋquäta? Oeyä, änä matqä yanä. Nyi suqä quvqä
äki-äkiŋqä näqŋqä ämakqe, kukŋuä-suqä iquesanänji. Kukŋuä-suqeuŋi,
tiiŋä ätänä. *“Si ämaqä hŋqueqä nätmatqä iuŋi, hiŋuä aowä mäquŋquä*

*panä.”** Iiŋä matqä-säpi, suqä iiŋä iqueŋqe, ‘Ii quvqeqe,’ näqŋqä maeqä iqäminji.
8 Kukŋuä-suqeuŋi, hiŋuä aowä-qŋqäŋqä ätnäŋqä iquesaŋi, suqä quvqä iqu nyaqä kŋuä indqäŋqe, änyivauqumuatätä, nätmatqä kuapänäŋiŋqä hiŋuä aowä qunmqä nyimäkkqe. Kukŋuä-suqä iqu, aaŋqä hiqä-säpi, suqä quvqä iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä-pa, yäŋänäqŋqä maeqä hetäninji.
9 Kiŋganäŋi, nyi ymeqä wäŋqä-qunä, kukŋuä-suqä iqueŋqä maqŋqä emä, häŋä äpmamiŋqe. Itaŋgi qänakŋi, nyi kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä ämamitaŋi, suqä quvqä iqu ävauqaŋgi, ga näqŋqe, ‘Nyi Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, pizqä-qunjqä’ ämakqe.
10 Kukŋuä-suqä iqu, ämaqeu häŋä-pmeqä vätŋqä qäyä etaŋgqä-qe, nyi ique qänaknä vqä iiŋqä yäŋänäqŋqä maeqä eämä, iquesa äpäkoŋgqeŋqä näqŋqä ämakqe.
11 Auä, suqä quvqä iqu, kukŋuä-suqä iquesaŋi, quaŋgä nyimäkätä, pizqä ämbäkkqe.
12 Iŋi kukŋuä-suqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqänä etaŋgi, itaŋga kukŋuä eeqänäŋä, iu äqänäŋqä-pqe, Goti Iqueqänäŋä eä, ga jänänäŋä äŋguänäŋiyi.
13 Iŋi, nätmatqä äŋguänäŋi, nyi pizqä ämbäkkqäta? Aaŋä hma eä. Iŋäqe suqä quvqä iqu, nätmatqä äŋguänäŋä iquesaŋi, nyaqä yäpä imä nyimäkätä, pizqä ämbäkkqe. Ii ätimäukqe, suqä quvqä iqu, ätnäŋä iqi timäutŋqä diŋqeyi. Itaŋga kukŋuä-suqä iquesaŋi, suqä quvqä iqu, nätmatqä aaŋä quvqänäŋiqe, ne näqŋqä metuŋquä iiŋqeyi.

Suqä quvqä iqutä, mäkä huŋqeŋqä

14 Ne tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Kukŋuä-suqä iqu, Goti Iqueqä Dŋä Iquesa äquvepkqe. Itaŋgi nyi qua täutaŋunä eämä, huiwä iqueqä äwiŋqä iqu nyimäkqaŋgi, suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä yqänä äpmeŋä.
15 Nyi suqä imäkätŋqä diŋqe, ‘Kiqä quati äkitiyä’ tmä itqäŋä. Suqä, nyi imäkqämqä nyinätaŋgqä iuŋi, mimäkqä itŋqe. Iŋäqe suqä, iiŋqä manyiŋqä kiiŋä qäyä iqaŋgqä iuŋi, ii nyi imäkätŋqe.
16 Iŋi nyi, suqä manyiŋqä iŋqä iqua imäkätŋqe, tiiŋä ämändqueqiyä. Nyaqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, ‘Kukŋuä-suqä iqu, äŋguänäŋiqä’ kŋuä änyiyqi.
17 Iutaŋi, nyi quvqä imäkätŋqe, ŋqä qeqä-quuvqä iutanä ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiŋqä iquesa imäkätŋqe.
18 Nyi näqŋqe. Nätmatqä äŋguänäŋä hui, nyaqä yäpä-tämŋi mäwitqänä. Nyi, ŋqä huiwä iqueqä äwiŋqeŋqä ätqä. Naqä-qaukui, nyi suqä äŋgui imäkmqä änyinätaŋgqä-qe, qäyunäŋi mimäkqä imä.
19 Suqä äŋgui, ‘Nyi ii imäkmqänä’ kŋuä änyätŋqe, mimäkqä ma itŋqe. Itaŋga suqä quvqe, ‘Ii mimäkqä imqänä’ kŋuä änyätŋqä iuŋi, imäkätŋqe.
20 Iŋi nyi suqä manyiŋqä iiŋqä iqua imäkätŋqe, ii tiinji. Nyi imäkätŋqe, ŋqä qeqä-quuvqä iutanä ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiŋqä iquesanji.
21 Iiŋä etaŋgqetaŋi, suqä nyi äminyiyätŋqä iqueŋqe, näqŋqä ae ämakqe. Nyi suqä äŋguä imäkmä-tmä iqaŋgaŋi, suqä quvqä iqu yqänä äpme, hoptäwä änyiyätŋqe.
22 Nyaqä qeqä-quuvqä tämŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqeŋqe, kiiŋä änyinätŋqe.

---

* **7:7** Aŋgumä Itmakqä 20:17; Kukŋuä-suqä 5:21

23 Iiŋä etaŋgi, suqä huizi, nyaqä huiwä iutaŋä eeqänäŋä iu witaŋgi
äqunäŋänä. Suqä iqu, suqä nyaqä qeqä-quuvqä tämä äwiŋqä iquenyqä
mäkäŋqä itqänä. Ga iqu, huiwä iqueqä äwiŋqä iquesanä quvqä eä, guä
äŋgiqiyäutqäuä.
24 Yää oänä! Nyi haŋä-iqä iquesa qui imäknätqäŋä! Huiwä äpäkoŋqä
iuŋqä ändma äwätŋqä iquesaŋi, huätäŋi, tqu indmetŋqäwä?
25 Nyi Goti Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätqäŋänä. Iqu, Jisasi Kraisi,
neqä Naqä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, yätamäkqä nyiyäŋqiyä.
Iŋi ŋqä-näuäŋi, tiiŋä äpmeŋä. Ŋqä qeqä-quuvqä imŋi, kukŋuä-suqä
iqueqä wäuŋuinä äwiyätŋqä-qe, ŋqä huiwitäŋi, suqä quvqä iqueqä
wäuŋuinä äwiyätŋqe.

8

Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä

1 Goti Iqu ämaqeu yätamäkqä iiŋä ävätäqetaŋi, qokä-apäkä Kraisi Jisasi
Iqutä ämuäŋnäŋuwä iquauŋqe, Iqu, “He suqä quvqä imäkqaŋguwitaŋi,
haŋä-iqä meqäpnuwiqe” matqä yänä. 2 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Dŋä Äŋguä,
Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä iuta, Häŋä-pmeqä-vqä Iqu, suqä änyä-häŋi
imäkätä, ne suqä quvqä iqueqätä, äpäkoŋqä iqueqätä, yäpä imä guä eŋqä-
pa äpmamiŋquäŋgaŋi, huätä änewewqatkqe.
3 Neqä huiwä iqueqä äwiŋqä quvqä iutaŋi, kukŋuä-suqä iu qänaki
qäyunä miqä ituŋque. Iŋi, kukŋuä-suqä iqu, huätä mänewewqatqä yänä.
Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqu, huiwä ne ämenä, suqä quvqä
imäkätuŋquä-pa ämetä, neqä quvqä huätä mänamäutŋqä ändowatätä,
qäyunä imäkkqe. Iŋi Kraisi Iqueqä huiwä iuŋi, Goti Iqu suqä quvqä iqueqä
yäŋänäqŋqe, qui imäkkqe.
4 Iutaŋi, ne qänaknäŋi, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä ma, Dŋä
Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iunä itanitaŋi, suqä äŋguä, kukŋuä-suqä iqu
ämänätquetŋqä iunä pmetatuŋque.
5-6 Auä, ämaqä, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki itqäŋuwä iqua, qu
kŋui, nätmatqä huiwä iqueqä äwiŋqä iunä indqämbu, päkombnuwi.
Itaŋgi ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iu qänaki itqäŋuwä iqua,
Iqueqä äwiŋqä iunä kŋuä indqämbu, häŋä-pmeqetä, äwqä-qeiqi iŋqetä
mapnuwi.
7 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä nätmatqä huiwä iqueqä äwiŋqä iunä
kŋuä indqänätqäŋuwä iqua, qu Goti Iqueqä kukŋuä-suqä iuŋi, yäpä iqi
mäpmeqä ipiyä iutaŋi, Iqueqä mäkä-huŋqä äpmeŋä. Qu Iqueqä kukŋuä-
suqeuŋi, qänaknä änä miqä ipnä.
8 Ga ämaqä huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki itqäŋuwä iqua, Iqueŋi,
yeeqä änä miwimäkqä ipnä.
9 Itaŋgi Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, heyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqe,
he qänaknäŋi, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä ma, Dŋä Äŋguä Iqueqä iunä
itqäŋä. Itaŋga Kraisi Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, ämaqä hŋqueqä yäpä iŋgisa
mäpmeqä eŋqe, iqu Kraisi Iqueqä ämaqä-qu manä.
10 Ga Kraisi Iqu, hiyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqe, hiyaqä huiwi, suqä
quvqeta äpäkonätŋqä-qe, Kraisi Iqu he jänänäŋuenä emäkqetaŋi, heyaqä
quuvqe, häŋä yqänä äpmeŋä.
11 Goti, Kraisi Jisasi Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatkqä Iqu, Iqueqä
Dŋä Iqu hiyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqe, Iqu Dŋä Iiŋä Iquesa, Kraisi Ique
imäkkqä-pa, heyaqä huiwä äpäkombqä iuŋi, asä ii hivauqumuatäniqe.

12 Iiŋä iutaŋi, ŋqä nyämaqäuä, ne huiwä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä
itanä, iqueqä äwiŋqä iunä qänaki miqäŋqä, yäŋä qäŋguatuŋque.
13 He, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki itqäŋuwi, äpäkombŋqäuä.
Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqetä, he suqä quvqä, huiwä iuta
timäuqaŋguwä iquau, pizqä äpäkpqe, häŋä pmapŋqäuä.
14 Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqe, ii qokä-apäkä, Dŋä Äŋguä Iqu hänaqä
ämotqueqaŋgqä iu qänaknä imipqä iquanänji.
15 Qokä-apäkä, ämaqä ämiqä hŋqueqä wäuŋui hiŋgi äwiyätqäŋuwä
iqua, quwqä ämiwiyätŋqä iquenyqä zä itqäŋä. Iŋäqe Dŋä, Goti Hanjuwä
Iqu etapkqä Iqu, he zä enyätŋqä memäkqä yänä. Iqu he Goti Iqueqä
ymeqä-quenä pmapŋqä emäkänä. Ga Iquesaŋi, ne Goti Hanjuwä Iqueŋi,
“Apä-qä” ätuätqäŋu.
16 Neqä quuvqä imŋi, “Ne Goti Iqueqä ymeqä-qunenjqä” kŋuä in-
dqänätaŋgua, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu asänä änatätäqetaŋi, kŋuä iiŋi,
yäŋänäqŋqä inemäkätqäuä.
17 Ga ne Iqueqä ymeqä-qune eäŋque, neqä Apiquesa nätmatqä
äŋguänäŋi, Kraisi neqä Tasipequtä meniŋquä iquneyi. Itaŋga täŋgaŋi, ne
täŋä-huŋqe, Iqu ämakqä-pa ämetuŋquetaŋi, qänakndaŋi, Iqu yoqä naqä
äqoŋgqä-pa äqonätanä, quamä äŋgui, Iqutä anä pmeniŋque.

Qänakŋi quamä äŋguä pmeqeŋqä

18 Nyi kŋuä tiiŋä änyiyqi. Quamä pmeqä äŋguänäŋä iitä, yoqä naqä
iitäŋi, qänaknda ätnäŋä iqi änemeniqä iqu, naqänäŋä eä, täŋä-huŋqä ne
täŋga ämetuŋque, ämäwqätäuniqe.
19 Nätmatqä eeqänäŋä, Goti Hanjuwä Iqu imäkkqe, Iqueqä ymeqä iqune
ätnäŋä iqi imäkäqumuatänaeyätä, yoqä naqä nätapäniqeŋqä, qu kiiŋä
wiŋgaŋgi, hiŋuä äqämbu äwiŋä.
20 Auä, nätmatqä Iqu imäkkqä eeqänäŋi, qäyunä mäwiqä, qui
imäknätŋqä ätimäukqe.* Tä quwqä äwiŋqä iuta ma, Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä-kiuä imäkqaŋgi, iiŋä äwiŋä. Iŋäqe tiiŋiŋqä hiŋuä äqämbu äwiŋä.
21 Goti Iqu quŋi, suqä, pizqä ipu qui imäkŋqä yäpä iqisa
ewewqatqaŋguti, qu-pqe, Iqueqä ymeqä iqune äŋguä pmeqaŋgquä-paŋä
wäpnä.
22 Ne näqŋqe. Nätmatqä Goti Iqu imäkkqä eeqänäŋi, apäkä ymeqä
mipŋqä iquwä-pa, täŋä wuŋgaŋgi, zääqä ätqa, täŋgaŋqä äpätqäŋä.
23 Nätmatqä iiŋä iquanä ma, ne-pqe, Dŋä Äŋguä, nätmatqä Goti Iqu
änätapäniqä iutaŋä Kiŋganäŋä Ique, ae ämakquä-qe, neqä yäpä iŋgisaŋi,
zääqä ätätanä, tiiŋiŋqä kiiŋä neŋgaŋgi, hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Goti
Iqu ne Iqueqä ymeqä pmetuŋquä inemäkätä, neqä huiwi pizqä itä, qui
imäknätqä iuta, aŋgi inetmetä, huiwi huitaŋä nyatuŋquä inemäkäniqeyi.
24 Goti Iqu ne häŋä inemäkäqumuatqaŋgqetaŋi, iunä timäuniqeŋqä
hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Iŋäqe, ämaqä hŋqu, “Nyi nätmatqä huiŋqä
hiŋuä äqänmä äpmeŋänä” ätätqe, nätmatqä iiŋi änä mämeqä iqeŋqä
näqŋqä menä. Ämaqä hŋqu nätmatqä ae ämetqe, iqu iiŋqe hiŋuä äqänä
mäpmeqä yänä.
25 Itaŋgi neŋi, nätmatqä änä mämeqä hŋqueŋqä hiŋuä äqänanä
äpmeŋquetaŋi, iqueŋqä kiiŋä neŋgaŋgi, äwqä-qeiqinyä änyanä äpmeŋu.
26 Asä iiŋi, ne yäŋänäqŋqä maeqä iŋque, Dŋä Äŋguä Iqu yätamäkqä
äneyätqäuä. Ne tääqä qäyunäŋi, äsquenyqä tqeŋqe, maqŋqä eäŋque,

* **8:20** Atamä iqu suqä quvqä imäkkqetaŋi, Goti Iqu iquesä, quaetä, qui imäkkqe. Ipäqäkqä 3:17

Dŋä Äŋguä Iqu, Goti Iqueŋi kukŋuä maeqä, zääqenä ätuätä, awä nasuiyänä.
27 Itaŋi Iqu, Goti Iqueqä äwiŋqä dunä, Iqueqä ämaqä iqunenyqä iiŋä imäkätŋqä iutaŋi, Goti Apiqu, Ämaqä iquneqä qeqä-quuvqä imä hiŋuä yasämä änaqänätŋqä Iqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä kŋuä indqäŋqeŋqä näqŋqä eä.
28 Itaŋga ne tiiŋiŋqe, näqŋqe. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä, Iquenyqä kiiŋä äwinyätŋqä iquau, äŋguä iwimäkätŋqä iiŋqe, nätmatqä eeqänäŋi, wäuŋuä anä imäkpŋqä imäkätqäuä. Ämaqä iiŋä iqua, Goti Iqueqä äwiŋqe wimeniqä iiŋqä, tääqä ätuätumakqä iquayi.
29 Iqueqä ämaqä iiŋä iquauŋqe, Iqu aiŋgaŋi näqŋqä eätä, atäuŋuä äväqe, Iqueqä Ymeqä Iqutä asänäŋä etaŋgä, ga Ymeqä Iqueŋi, kuapänäŋä iiŋä iquauqä kätequ pmeniqŋqä, kŋuä guä ämäsäukqe.
30 Itaŋga ämaqä, Iqu iiŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, Iqu tääqä ätuätumakqe. I ätuätumakqä iquauŋi, Iqu jänäŋä-qua ipŋqä iwimäkkqe. Ga iiŋä iwimäkkqä iquauŋi, Iqu häŋä-pmeqä äŋguänäŋitä, Iqueqä yoqä naqetä, äwikqe.

Goti Iqueqä ämaqeuŋqä äwiŋqeuŋi, nätmatqä hui hoptäwä miqeŋqä

31 Iŋi Goti Hanjuwä Iqu iiŋä inemäkkqeŋqe, ne äänä tatuŋquäwä? Iqu yätamäkqä neyqaŋgutqe, tqu ämänaqutäutä, nakittqiyätŋqäwä? Aaŋqä eä.
32 Ga Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueŋi, haŋä-iqä wimetŋqe, a makiqätqä itä, ne yätamäkqä neyätŋqä diŋqe, mäkä-huŋqä iquau äwikqe. Iqu iiŋä imäkkqetaŋi, ne näqŋqe tiiŋiŋqä ämetqäŋu. Iqu nätmatqä eeqänäŋi, qäsä hiŋgi nätapäniqeqä.
33 Itaŋi Goti Iqu ne Iqueqäŋqä atäuŋuä äneyätä, jänäŋune inemäkkqetaŋi, ämaqä kukŋuä minetätŋqä hŋqu, aaŋqä eä.
34 Ne suqä quvqä iuta kima metuŋque, tqu täniqiyä? Kraisi Jisasi Iqu nenyqä äpäkonäqetaŋi, aŋgumä ävauätä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi, Yoqä Naqä-täŋä-qu äpme, ne yätamäkqä neyätŋqä, yatŋqä ävätqäuä.
35 Kraisi Iqu nenyqä kiiŋä äwinyäŋqä iuŋi, ämaqä huätä mänatnämäutŋqä hŋqu, hmanjqä. Haŋä-iqä hui nemeqaŋgutqä, ä täŋä-huŋqä nemeqaŋgutqä, ŋŋ ämaqä hŋqua quvqä inetqueqaŋgpqä, ä buayäŋqä dä neyqaŋgutqä, qäkä-määŋqä äwa iqaŋguatqä, nätmatqä quvqä qui inemäkqaŋgutqä, itaŋga änapäsqaŋgpqä iuŋi, nätmatqä iiŋä iqua, Kraisi Iqueqä nenyqä äwiŋqä iuŋi, hoptäwä miqä ipŋqäuä.
36 Nätmatqä iiŋä nemetŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äqänäŋqä-payi.

"Ne Tqä ämaqä iquneŋi, qu hea ique-ique pizqä napäkpŋqä itqäŋäuä. Qu ne sipsipqä pizqä päsqä duŋqänäŋä eŋqä-paŋä etaŋgu, hiŋuä änaqänäŋäuä."†

37 Iŋäqe nätmatqä eeqänäŋä iiŋä iqua, qäyä änemetqätaŋgqä-qe, Kraisi nenyqä kiiŋä äwinyätŋqä Iqueqä yätamäkqeta, ne hämänänä ämäwqätäuque.
38-39 Goti Iqu nenyqä kiiŋä äwinyätŋqeŋqe, nyi näqŋqä tiiŋä ae ämeŋä. Äpäkoŋqä itä, häŋä-pmeqä itä, ynaunjqä iquatä, dŋä quvqä iquatä, nätmatqä täŋga äwiŋqä itä, nätmatqä qänaknda timäuniqä itä, nätmatqä yäŋänäqŋqä-täŋä huizitä, nätmatqä haqä yätutaŋitä, nätmatqä yäpä

† **8:36** Apqä Bukä 44:22

butaŋitä, nätmatqä Goti Iqu imäkkqä huizitäŋi, yäŋänäqŋqä maeqä-quayi. Iutaŋi, Goti Iqueqä nenyqä äwiŋqä, neqä Naqä Kraisi Jisasi Iqu ämänätquakqetaŋi, qu huätä mandumäkqä iqäpŋqe.

9

Poli iqu, käyämaqä Israitqä iquauŋqä, huäqä kiiŋä äwuŋgqeŋqä

1 Nyi Kraisi Iqueqä ämaqä-qunä emä, quaŋgä matqä, naqä-qakuänäŋä tmqe. Dŋä Äŋguä Iqu, yätamäkqä nyiyqaŋgi, ŋqä qeqä-quuvqä imŋi, kukŋuä tmqä itmiŋqe, ii naqä-qakuiqä, näqŋqä eqänä.
2 Nyi hea ique-iqueŋi, ŋqä äwqä imdaŋi, nyämaqä Israitqä iquauŋqe, huäqä kiiŋä änunätä, qeqä ändätŋqe.
3 Kraisi Iqu, nyi Iqueqä ämaqä iuta huätä änändowatätä, ŋqä hueqä-himqä Israitqä iquauqä suqä quvqä iutaŋä kimaŋi, haŋä-iqä ändapätä, nyaqä aŋi iquau ävätŋqeŋqä tääqä tumqä imäknätqäŋä.
4 Ŋqä nyämaqä iiŋä iqua, ämaqä Israitqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä itä, Iqueqä ymeqä näwinyäŋä-qua epŋqä itumakqä iquayi. Quŋi, Iqu Iqueqä we-huŋqetä, yäŋänäqŋqetä, ämotquetä, qutäŋi kukŋuä guä ämäsäutä, kukŋuä-suqetä, suqä Iqueqä yoqä haqeqä mamäuqetä ävätä, ga äŋguä wimäkätŋqä kukŋui, iiŋqä ätumiŋqe.
5 Qu Aprähamä, Aisakä, Jekopä iquautaŋä hueqä-himqä etaŋgä, ga Kraisi Iqu iquautaŋä ämaqä-qu etŋqä äyä ätimäukqe. Kraisi Iqu nätmatqä eeqänäŋä iu Miqä, Goti etaŋgi, ne Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu mamäuquatuŋquänänji. Ii, naqä-qakuänäŋi.

Goti Iqueqä kukŋuä guä ämäsäukqeŋqä

6 Israitqä kuapänä, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwitaŋi, ne, “Kukŋuä Goti Iqu Aprähamä ique ätukqe, qäyu matimäuqä iqeqä” tatuŋquäta? Oee. Ii tiinji! Awiqu Jekopä iqueqä yoqä huizi, Israitque. Mä ämaqä iquesaŋä eeqänäŋä iqua, yoqä Israitqä äqonäŋuwä-qe, qutaŋä kuapänäŋi, Goti Iqueqä ämaqä Israitqä-qua ma.
7 Asä iŋi, Aprähamä iqu emakqä eeqänäŋä iquauŋqe, “Iqueqä ymeqä naqä-qakuä iquaeqe” matqä yaŋqunä. Oeyä. Hiŋuiqänäŋi, Goti Iqu Aprähamä iqueŋi, *“Tqä hueqä-himqe, Aisakä iquesanä hipnuwiqä”* ätukqe.*
8-9 Kukŋuä iqueqä quati, tiinjqä. Ymeqä häŋeqä iutanä ätimäuquwä iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä manä. Goti Iqu, Aprähamä iqutäŋi, kukŋuä guä ämäsäutä, *“Nyi hea atäuŋuä ae ikqä ique, aŋgumä pqaŋga, Serai ymeqä qokä hŋque nyuäniqeqä”* ätukqe.† Iŋi, ymeqä kukŋuä guä ämäsäukqä iuta ätimäuquwä iqua, Goti Iqu, ymeqä näwinyäŋä-qua qunänä.

Läpekaqä ymeqä iquaquiŋqä

10 Inä ma, Läpeka iinyqä-pqe, kŋuä inä indqämbŋqe. Iiyqä ymeqä qäyawä iquaqu, neqä awiqu Aisakä iquesanä ätimäukiyi.
11-12 Iiŋä etaŋgi, Läpekai, ymeqä iquaqui maunyqä änä etaŋga, iquaqu suqä äŋguitä, quvqetä, änä mimäkqä yqänä etaŋga, Goti Hanjuwä Iqu Läpekauŋi, tii ätuke. *“Ymeqä hitmqä iqu, ymeqä qänaki ämisqä iqueqä wäuŋuä imäkqä pmeniqeqä.”*‡ Iqu ii imäkkqe, ii Iqueqä suqä ämaqä atäuŋuä iqeu, hea ique-ique qänaknä iqeŋqä, ämänätquetŋqä iiyi.

---

* **9:7** Ipäqäkqä 21:12 † **9:8-9** Ipäqäkqä 18:10,14 ‡ **9:11-12** Ipäqäkqä 25:23

Iqueqä suqä iiŋi, ämaqeuqä wäuŋuä imäkqäŋqe kŋuä mindqäŋqä, Iqueqä äwiŋqä iutanä, imäkänä.
13 Goti Iqueqä bukiuŋi, tii ätnäŋqä-payi. *“Nyi Jekopä iquenyqe, aaŋä kuapänä änyinä, ä Iso iquenyqe, manyiŋqä yasämä eä.”*§

Goti Iqu, Iqueqä äwiŋqeutanä ämaqä atäuŋuä iqeŋqä

14 Iiŋä etaŋgi änäändiyä? Goti Iqu Iqueqä äwiŋqeutanä atäuŋuä iqeŋqe, ne änäänyä tatuŋquäwä? “Iqu jänäŋi mimäkqä itqänä” tatuŋquäta? Oeyqä.
15 Ii tiinji. Goti Iqu Mosisi iqueŋi, tiiŋä ätukqe. *“Nyi, ämaqä hŋquenyqä qeqä tumuäkmqä nyiŋgaŋgutqe, nyi imäkmä. Itaŋga nyi, hŋquenyqä huäqä nuŋgaŋgutqe, ii-pqä inä imäkmä.”**
16 Iwä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä atäuŋuä yätŋqä itäqäŋgaŋi, ämaqä iqueqä äwiŋqetatä, iqueqä wäuŋuä tnäŋä iqä itatä, ma, ii Goti ämaqeu qeqä tumuäkqä Iqueqä äwiŋqä iutanänji.
17 Ii naqä-qakuiŋqä mänätquetŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, Iqueqä kukŋuä, Iqu ämaqä Isipä iu miqä† ique ätukqe, tii äqänä. *“Nyi si ämaqä misŋqä äpmuatekikqe, ii Nyaqä yäŋänäqŋqä ämaqeu sita motqueqaŋga, itaŋga qu Nyaqä yoqä naqeŋqä, qua eeqänäŋä iu awä tquäpnuwäŋqä diŋqeyi.”*‡
18 Iwä ne iutaŋi näqŋqä tii ämeŋu. Goti Iqu ämaqä äsque-äsque qeqä tumuäkätŋqä wiŋgaŋgutqe, Iqu ique wimäkänä. Itaŋga Iqu ämaqä hŋqueä nyuäŋi woyqä wimäkätŋqä wiŋgaŋgutqe, Iqu imäkänä.

Kukŋuä ktqä, qua-qondeŋqä

19 Iutaŋi hesaŋä hŋqu, nyiŋi tiiŋä däŋquti? “Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuŋi, hŋgisanä ävätä, iqueqenä itŋqe, tqukä? Hma naqä-qakui. Iŋi Goti Iqu nenyqe, ‘Suqä quvqä-täŋä-quaiqe’ suŋqä ätqäwä?”
20 Itaŋgi nyi kimaŋi, “Ämaqä iquki, si Goti Hanjuwä Iqueŋi, suqä Iqu imäkätŋqä iuŋqe, äkasuwä tutŋqe, änääŋukukuä?” ätquä. *“Ämaqä hŋqu, qua-kuäkä äkitä nätmatqä imäkqaŋgutqe, nätmatqä iiŋä iqu, ämaqä iqueŋi, ‘Si iiŋi, suŋqä nyimäkinyä?’ tuätŋqäta?”*§
21 Itaŋga ämaqä qua qondä imäkqä iqu, qua hui äkitä, iqueqä äwiŋqä dunä, qondä hŋquaqu imäkänä. Qondä hŋqu, wäuŋuä äŋguänäŋä iuŋqe. Itaŋga huiziqu, wäuŋuä hiŋgäŋqä iuŋqe. Suqä iiŋi qäyuta, hmanda? Ii, qäyunji.
22 Goti Hanjuwä Iqu-pqe, ämaqä Iqueqä-kiuä imäkkqe wäuŋuä huitaŋä-huitaŋiŋqä atäuŋuä itäqäŋgaŋi, Iqueqä äwiŋqeunä imäkänä. Iqu Iqueqä äwqä tnäŋitä, yäŋänäqŋqetä, ätnäŋä iqi ämotquetŋqä äwiŋgaŋgqä-qe, ämaqä, iiŋiŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, quwqä hŋgisanä iqe qäyä hitaŋgi, Iqu äwqä-qeiqinyä änyä, äpakänä anä äpmaka äpätŋqe.
23 Iqu iiŋä itŋqe, tiiŋiŋqeyi. Nätmatqä Iqueqä yoqä naqe motqueqä hävemnäqŋqä etaŋgqeŋqä, ämaqeu näqŋqä vätŋqä äwiŋgqe. Iŋi, qua qondä, Iqu qeqä ätumuäkätŋqä iqua, nätmatqä äŋguänäŋi mapnuwäŋqe, näwinyä imäkekqe.
24 Qua qondä qeqä ätumuäkätŋqä iqua, ämaqä Iqu tääqä änatätmakqä iquneyi. Ne atäuŋui, Israitqä iquautaŋä iqunenyä mäneyqä itä, Israitqä qäyä etaŋgi huizitaŋä iquau-pqe, qäsä inä ätäukqe.

Hiŋuä-tqä iquauqä kukŋuiŋqä

---

§ **9:13** Malakai 1:2-3 * **9:15** Aŋgumä Itmakqä 33:19 † **9:17** Aiŋgaŋi, Isipä pmeqä iqua quwqä ämiqä naqä eeqänäŋä iquaŋqe, “Pero” ätmiŋuwi. ‡ **9:17** Aŋgumä Itmakqä 9:16 § **9:20** Asayä 29:16; 45:9

25 Ii eŋqä-paŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä Hosiya iqueqä bukä iuŋi,
tii ätä äqänä. *“Qokä-apäkä, Ŋqä ämaqä mäpmeqä imiŋuwä iquauŋqe,*
Nyi, ‘Ŋqä ämaqä-quaiqä’ tmniqe. Auä, ämaqä, Nyi quŋqä manyiŋqä imiŋqä
*iquauŋqe, Nyi ‘Quŋqä änyiŋgiyä’ tmniqe.”**
26 Itaŋga aŋi, *“Nyi, ‘He Ŋqä ämaqä maeqä eŋäuä’ ätkqä iqiŋi, ämaqä*
asä iqi pmeqä iquauŋqe, qu, ‘Iqua Goti Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä
ymeqä-quaiqä’ tpnuwiqä.”†
27 Itaŋga Asayä iqu, Israitqä iquauŋqä kŋuä indqänätä, tääqä
yäŋänäqŋqä tiiŋä ätkqe. *“Israitqä, qu kuapänäŋä, hikä weä eqä-huäŋä*
maŋiu äwiŋqä-paŋä qäyä pmetaŋguwä-qe, Goti Iqu qutaŋi, wäŋqä hmbunä
häŋä pmapŋqä itmeniqe.
28 *Ii tii etaŋgi. Iŋgaŋi Naqä Iqu, ämaqä qua täutaŋä iquau kukŋuä ae*
ämitkqä du, äpakänä mäpmeqä, qui hämänä imäkänä.”‡
29 Ii Asayä iqu ganä ae ätkqä-paŋiyi. *“Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-*
täŋä Iqu, nesaŋi hmbnäŋä hui, häŋä pmapŋqä hiŋuinä mäquŋqä-säpi,
ne qui eeqänä, aŋä-himqä Sotomätä§ Gomoratä qui imäkŋguwä-pa,
*imäkŋguaninjqä.”**

Jänäŋä timäuqeŋqe, quuvqä heqiyqä iutanänji

30 Itaŋi ne änäänyä tatuŋquäwä? Ne tiiŋä tatuŋqueqä. Israitqä qäyä
etaŋgi huizi iqua, qokä-apäkä Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä timäupŋqeŋqä,
yäŋänäqŋqä miqä imiŋuwä-qe, qu Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä ae
ätimäukuwiqä. Qu quuvqä heqiyqaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, “Qokä-
apäkä jänäŋä iquaiqä” ätkqe.
31 Iŋäqe Israitqä iqua, kukŋuä-suqä iu qänaknä ipu, Goti Iqueqä hiŋuä
iqiŋi jänäŋä timäupŋqeŋqä, yäŋä äqänäpiyä-qe, homä yqänä itqäŋuwi.
32 Iiŋi suŋqäwä? Qu quuvqä heqäpŋqeŋqä kŋuä mindqäŋqä ipu,
wäuŋuä quwqä-quwä imäkäpiyita, hipnuwäŋqä kŋuä ätuqä ämepu, ii
itqäŋuwi. Iŋi qu, hikiu äqutäumäupu, äqiyäpäkŋguwi.
33 Ii Goti Iqueqä bukiu äqänäŋqä-payi. *“Häe! Hiŋuä qumbu! Nyi hikä*
hŋque, Sayonä iuŋi äseqä. Iqu hikä, qokä-apäki äqutäumäupu qua iqi
päkŋqä Iquvi. Ämaqä tqu-tqu, Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋä-
iqä mämeqä ipŋqeqä.”†

10

Israitqä iquautaŋä, quuvqä maeqiyqä iquauŋqä

1 Nyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iqua qui mimäkŋqäŋqä, häŋä
imäkäqumuatetŋqä kiiŋä nyiŋgaŋgi, hea ique-iqueŋi nyi Iquenyqe, ii
imäkätŋqä tääqä ätätqäŋä.
2 Nyi iquauŋqä näqŋqä äŋguänäŋä emä, kukŋuä awi, tiiŋä ätätqäŋä.
Iqua, Goti Hanjuwä Ique yeeqä wimäkpŋqä kiiŋä wiŋgaŋgi, yäŋä
äqänätqäŋuwä-qe, näqŋqä yasämä maeqä iŋä.
3 Quwqä yäŋänäqŋqä iuta, jänäŋä imäkmbŋqä kŋuä indqänäpu, Iqueqä
suqä ämaqeu jänänäŋä hipŋqä iwimäkätŋqeŋqe, maqŋqä epiyitaŋi,
quuvqä maeqiyqä itqäŋä.
4 Ne näqŋqe, kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, kiqä wäuŋui,
Kraisi Iqu qäyunä ae imäkkqe. Iŋi qokä-apäkä eeqänäŋi, Iqueŋqä quuvqä
eqämipqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä jänänäŋua
timäupnä.

---

* **9:25** Hosiya 2:23 † **9:26** Hosiya 1:10 ‡ **9:28** Asayä 10:22-23 § **9:29** Ipäqäkqä 19:1 * **9:29** Asayä 1:9 † **9:33** Asayä 8:14; 28:16

Goti Iqu aŋgu inetmetä, jänänäŋä nemäkqeŋqä

5 Mosisi iqu, kukŋuä-suqeu qänaknä itä jänänäŋu timäutŋqä iiŋqe, tii
ätätä äqäkqe. *“Ämaqä hŋqu suqä eeqänäŋä iuŋi qänaknä imitätqe, iqu*
*häŋä-pmeqe, ämeniqeqä.”**
6 Itaŋgi ämaqä quuvqä eqiyäpu jänänäŋua timäupŋqä iqua, Mosisi
iqueqä kukŋuä täuŋi qänaknä ipnä. *“Si tqä-täuä tii matŋqä pa.*
‘Qäukuä haqä yätuŋqe, tqu yäniŋqäwä?’ ”† Kukŋuä haqä yätuŋqä iqu,
ii Kraisi Iqueŋi, qua täuŋqä ätuma pqeŋqeyi. Iŋäqe Goti Iqu Iqueŋi ae
ändowatkqe.
7 *“Mä tiiŋä-pqä matŋqä pa. ‘Ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä aŋä buŋqe,*
tqu witŋqäwä?’ ”‡ Kukŋuä ii, Kraisi Iqueŋi, qua äptekuwä iuta, aŋgu
ätuma yapqeŋqeyi. Iŋäqe Goti Iqu Ique ae ävauqumuatkqe.
8 Itaŋgi hui inä tii ätqi. *“Kukŋui, hesäŋä qäqiqi äwi. Hiqä qeqä-quuvqä*
yäpä imdä, itaŋga hiqä maŋä iutänyä.”§ Kukŋuä ii, quuvqä heqiyqä
kukŋuä ne awä tii ätuätuŋquä iiyi.
9 Si ätnäŋä iqi, “Jisasi Iqu, Naqä-queqä” awä ätuätnä, ga Goti
Iqu, Jisasi Ique qua äptekuwiuta aŋgumä ävauqumuatkqeŋqä näqŋqä
ämetnä, Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä heqiyqaŋgtqe, Goti Iqu, si qui
mimäkŋqäŋqä häŋä imäkäqumuatekiyänä.
10 Ne Goti Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä heqiyqaŋgquetaŋi,
Goti Iqu jänänäŋune inemäkänä. Itaŋga neqä quuvqä heqiyqäŋqä
ätnäŋä iqi awä tquaŋquati, Goti Iqu, ne qui mimäkŋqäŋqä, häŋä
imäkäqumuatänaeyänä.

Israitqä iquatä, huizi iquatä, Goti Asä Iquenyqä quuvqä heqiyäpŋqeŋqä

11 Nätmatqä täŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä ätä äyä äqänä.
“Ämaqä tqu-tqu Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋä mämeqä
*ipŋqäuä.”**
12 Israitqä iqua-tä, ämaqä huizi iqua-tä, asänä epu, eeqänäŋä iquauqä
Naqe, asä Qäqunänji. Ga yätamäkqeŋqä tääqä tquaŋgpqä iquauŋi, Asiqu
äŋguänäŋä iwimäkänä.
13 Auä, *“Ämaqä tqu-tqu Naqä Ique yätamäkqeŋqä tääqä tquaŋgpqe, Iqu*
qu, qui mimäkŋqäŋqä, häŋä imäkäqumuateŋqiyä.”†
14 Iŋäqe qu, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwä iqua, yätamäkqeŋqe,
Ique yatŋqe, änä wipniqä? Änä maeqä enä. Ga qu, Iquenyqä kukŋuä qätä
mäwiyqä ikuwä iqua, quuvqe, änä heqäpniqä? Änä maeqä enä. Itaŋga
ämaqä hŋqu, quŋi äwimetä awä mätquä yätqe, qu Iquenyqe, qätä änä
wipniqä? Änä matimäuqä yänä.
15 Mä hŋqu, awä-tqä iquau mändowatqä yätqe, qu äwäpu awi, änä
tupniqä? Äänä matimäuqä yänä. Iutaŋi Goti Iqueqä bukä iuŋi, tii äqänä.
“Ämaqä hŋqua kukŋuä we-huŋqä-täŋi äma äpäpu, awä ätuätqäŋuwi, ii
aaŋä äŋguänäŋiyi!”‡

Israitqä iquautaŋä, quuvqä maeqiyqä iquauŋqä

16 Itaŋgi qokä-apäkä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi qänaknä ikuwi,
eeqänäŋä-qua ma. Oeyä. Asayä iqu tiiŋä ätkqe. *“Naqä Iquki, kukŋuä*
ne iquau awä ätuätuŋque, quuvqä tqukua eqiyätqäŋuwäwä?”§

---

* **10:5** Hiqäva-imäkqä 18:5 † **10:6** Kukŋuä-suqä 30:12 ‡ **10:7** Kukŋuä-suqä 30:13 § **10:8** Kukŋuä-suqä 30:14 * **10:11** Asayä 28:16 † **10:13** Joeli 2:32 ‡ **10:15** Asayä 52:7 § **10:16** Asayä 53:1

17 I etaŋgqetaŋi, ne tiiŋiŋqe näqŋqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋuwi, ii qu kukŋuä Kraisi Iquenyqä qätä äwiyätqäŋuwä iutayi.
18 Itaŋgi nyi yatŋqä tiiŋä iqä. Änääŋgä? Kukŋuä äŋguänäŋä tä, qu
qätä mäwiyqä itqäŋuwäta? Oeyä. Qu qätä ae äwiyätqäŋuwi. Apqä
Bukiuŋi, tiiŋä äqänä. *“Iquauqä kukŋui, qua äwitqutäŋqä-pa eqiyqaŋgi,
ämaqä eeqänäŋi qätä ae äwiyätqäŋuwiqä.”**
19 Itaŋga nyi yatŋqä huizi-pqe inänjqä. Änääŋäwä? Israitqä iqua
kukŋuä iiŋä iqueqä quatiŋqe, qu änyä maqŋqäta? Oee. Kima kiŋganäŋi,
Goti Iqueqä kukŋuä, Mosisi iqu tii äqäkqä iutayi. *“Nyi ämaqä hiŋgäŋqä
im-imä äpmeŋuwä iquautaŋä hŋquau äŋguä wimäkqaŋgqetaŋi, he Goti
Iqunäŋqe, ‘Neqänäŋiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä imbŋqäuä. Auä, Nyi ämaqä
näqŋqä maeqä iiŋä iquau itmetmäŋgaŋi, he äwqä tnäŋä imbŋqä emäkmä.”*†
20 Itaŋi Asayä iqu-pqe pemänä itä, Goti Iqueqä kukŋui, tii
ätkqe. *“Ämaqä, Nyinyqä qävqä miqä imiŋuwä hŋqua, qu Nyi ae
ämäŋqumuakuwi. Ŋŋ, qu ämaqä hŋquauŋi, Nyinyqä yatŋqä mävqä
ikuwä-qe, Nyi Ŋqä-näuäŋi, ätnäŋä iqi ämitquatŋgqe.”*‡
21 Iŋäqe Goti Iqueqä kukŋuä Israitqä iquauŋqe, Asayä iqu tii ätkqe.
*“Hea quäuqäŋga, Nyi qokä-apäkä hŋgisanä ipu, Ŋqä kukŋui tuwä
ävätqäŋuwä iquauŋi, aŋgumä itmamqä nyiŋgaŋgi, Ŋqä hipai ävatmiŋqe.”*§

11

Goti Iqu, Israitqä iutaŋä hui, aŋgi itumakqeŋqä

1 I etaŋgqetaŋi, nyi yatŋqä tiiŋä imqe. Änääŋgä? Goti Hanjuwä Iqu
Iqueqä qokä-apäkä Israitqä iuŋi, tuwä ae äwikqätanä? Aaŋä oee. Nyi-
pqe, Israitqä iutaŋä inäŋunji. Nyi ŋqä-nuänä Aprähamä iqueqä kawiqunä
eämä, itaŋga awiqu Benjämenä iquesaŋä hueqä-himqä iqunji.
2 Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä hiŋuiqänä a ätäukqä iquauŋi,
Iqu tuwä hämänä mäwiyqä ikqe.
He kŋuä mämeqä iŋä? Laisa iqu, “Nyi Goti Iqueqä ämaqä yäpakä
iqunjqä” kŋuä indqänätä, Israitqä iquauqä quvqeŋqä ätuätä, Goti Iqueŋi,
tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukqe.
3 *“Naqä Iquki, qu Tqä kukŋui hiŋuä-tqä iquau pizqä äpäsäpu, hiqäva-
imäkqä ttawi äpnasäpu qui äyä ikimäkikuwi. Itaŋi täŋgaŋi, nyi tqä ämaqä
yäpakä iqunäŋi, qu pizqä bäkpŋqä qävqä täsä änyätqäŋä.”**
4 Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi, kukŋuä kimaŋi, äki ätukqeŋqe,
he kŋuä mapiyä. *“Ŋqä ämaqä 7,000, goti quaŋgä Balä iquenyqä qoŋä
mäwoktäuqä itqäŋuwä iquau, yqänä ämitqäŋä.”*†
5 Itaŋga Iqueqä ämaqä iutaŋä hui, iŋga yqänä äpmamiŋuwä-pa,
täŋgaŋä-pqe, Iqueqä ämaqä Israitqä iquautaŋä hui yqänä äpmeŋä. Ii,
ämaqä, Iqu qeqä äwimänätä hiŋgi vqeuta atäuŋuä ikqä iquayi.
6 Iqu quŋi atäuŋui, Iqueqä qeqä äwimänätä hiŋgi vqeuta ikqä
etaŋgutqe, ii, Iqu quwqä wäuŋuiŋqä kŋuä indqänätä, atäuŋuä ikqä hmayi.
Iqu, quwqä wäuŋuiŋqä kŋuä indqänätä, atäuŋuä ikqä-säpi, Iqueqä qeqä
wimäŋqeta hiŋgi vqe, naqä-qakuä maeqä hitäninji.
7 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Israitqä iqua, Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänänäŋä pmapŋqä
hänaqeŋqä, qävqä imiŋuwä-qe, mämäqumueqä ikuwi. Iquautaŋä Goti
Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iquanä ämäqumuakuwi. Itaŋga huiziqua,
iquauqä kŋuä iqe, qŋqaŋä eŋqä-pa yäŋänäqŋqä enätaŋgi äpmeŋä.

---

* **10:18** Apqä Bukä 19:4 † **10:19** Kukŋuä-suqä 32:21 ‡ **10:20** Asayä 65:1 § **10:21** Asayä 65:2
* **11:3** 1 Ämiqä Naqä 19:10, 14 † **11:4** 1 Ämiqä Naqä 19:18

8 Qu haŋä-iqä iiŋä iu äpmeŋuwi, ii Goti Iqueqä bukiu tii äqänäŋqä-
payi. *“Goti Iqu quŋi iwimäkqaŋgi, qu popo ipu, kŋuä mämeqä ipu, ä hiŋuä*
maqŋqä ipu, qätä mäwiyqä, iiŋä ätimäukuwi. Iŋi qu ii äpmaka äpäŋä.”‡
9 Itaŋga ii, Dewiti iqu tii ätätä äqäkqä-payi. *“Quwqä ymisaŋä naqänäŋä*
äŋqäŋgaŋi, ii naŋuä meqäŋqä eŋqä-pa, quwqä-quwä guä äquvänäpu, ä
hikiu äqutäumäupu, ga quwqä kimaŋi, i mapŋqä iiŋqä änyiŋgi.
10 *Iwä qu hiŋuä maqŋqä ipŋqä hea iwimäkiyä. Itaŋga haŋä-iqä*
ämepiyitaŋi, iquauqä tuwi huakmä näwinyä imbŋqä iwimäkiyä.”§

Goti Iqu, ämaqä quvqä iquau häŋä imäkäqumuatqeŋqä

11 I etaŋgqetaŋi, nyi yatŋqä tiiŋä imqe. Israitqä iqua, Kraisi Iqueŋqä
quuvqä maeqiyqä ipu, quvqä iu äpäkŋguwi, hma ekuwäta? Aaŋä hma,
naqä-qakuä eä. Qu Goti Hanjuwä Ique tuwä äwikuwitaŋi, Goti Iqu
Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, quwqä quvqeuta qui mimäkŋqäŋqä,
häŋä imäkäqumuatekqe. Iqu ii imäkkqe, Israitqä iqua Iquenyqe,
‘Neqänäŋiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä winyätŋqä iwimäkkqe.
12 Itaŋgi Israitqä iqua, Goti Ique tuwä äwiyäpu, jänänäŋua matimäuqä
iqaŋguwäŋga, Goti Iqu ämaqä huizi iquau suqä äŋguä iwimäkkqetaŋi,
ne tiiŋiŋqä näqŋqä ämenä. Israitqä iqua, Ique aŋgumä hämänänä
wimeqaŋguwäŋga, Goti Iqu iquauŋi, aaŋä äŋguänäŋä iwimäkänä.
13 Täŋganŋi nyi, Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquenä, etmqe. Jisasi
Kraisi Iqu heyaqä awä iqi wäuŋuä imäkqa uwqämqä änändowatkqetaŋi,
nyi wäuŋuä iiŋi, naqä imäkqa ti peyqämqe.
14 Nyi ŋqä nyämaqä Israitqä iquautaŋä hŋqua, Goti Iquenyqe,
‘Neqänäŋiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä winyätŋqä iwimäkätmä, qu qui
mimäkŋqäŋqä häŋä pmepŋqä ätuma pmqä itqäŋä.
15 Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquau huätä ändowatätäqäŋganŋi, Iqu qua
im-imdaŋä huizi iquautaŋi, hŋquau itmetä, Iqutä naqä-huinyä pmapŋqä
imäkkqetaŋi, ne tiiŋiŋqä näqŋqä menä. Iqu Israitqä iquau yeeqetä aŋgu
itmetqe, ii Iqu ämaqä, qua äptepqä iuta aŋgumä ävauqumuatätŋqä-paŋä
iiyi.

Kukŋuä ktqä, bretqeŋqätä, zä-olipqeŋqätä

16 Qu bretqä imäkäpiyäŋganŋi, bretqä kiŋganäŋä iqueŋi, Goti Han-
juwä Ique, Iqueqänä hiätŋqä vqaŋgpqe, iutaŋi bretqä huizi iqua-pqe
Iqueŋqäŋqänä timäupŋqäuä.* Ga zä-huki Goti Iqueqänä etaŋgutqe, kiqä
äpa-pqe Goti Iqueqänäŋäŋqe.†
17 Israitqä Goti Iqu huätä ändowatkqä iqua, qu zä-olipqä äŋguä iqueqä
äpa, Iqu äquakkqä iquayi. He Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquenä,
he zä-olipqä quvqä iutaŋä äpai, zä-olipqä äŋguä iu äuqänäpu, kiqä
äpa huizitä, hukä iqueqä aowi ämepu, äŋguä eqä-paŋä iquenji. 18 Iiŋä
etaŋgi he hiqä-hiuä haqeu ämamäunäpu, zä-äpa Goti Iqu äquakkqä iquau
ämäwqätäupŋqä iiŋqä kŋuä mindqäŋqä pambiyä! He hiqä-hiuä haqä
mamämbŋqä etaŋgutqe, kŋuä tiiŋiŋqä indqämbiyä. He zä-äpa iquenä,
hukä iquau aowä mävqä, hukä iqua, aowä etapätqäŋäuä.
19 Iutaŋi hesaŋä hŋqu nyiŋi, tiiŋä däŋquti? “Goti Hanjuwä Iqu, äpa hui
äquakkqe, ii nyi quwqä aŋiu tŋäŋqä mamqä iiŋqeqä.”

---

‡ **11:8** Asayä 6:10; Kukŋuä-suqä 29:4 § **11:10** Apqä Bukä 69:22-23 * **11:16** A Täuqä 15:17-21; Esekiyäli 44:30 † **11:16** Kukŋuä ktqä iquaqui, Israitqä iquau atäuŋuä vätätŋqä iyi. Bretqä kiŋganäŋitä zä-huki-täŋi, Israitqä iquauqä kawukiquayi.

20 Ii qäyunjqae, qu quuvqä maeqiyqä etaŋgä, Iqu iquauŋi äquakkqe.
Ga he quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äŋguä äyä äpmeŋäuä. Iiŋä etaŋgi, he hiqä
yoqe haqeu mämamäŋqä pambiyä. He ze, tiiŋiŋqä hinyätŋqeqä.
21 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Hiŋuiqänäŋi Goti Iqu äpa naqä-qakuänäŋi, hŋgisanä
iqaŋgä hiŋuinä mäquŋquä itä, äyä äquakkqe. Iŋi he hŋgisanä iqaŋgpqe,
Iqu heŋi hiŋuinä eqänäniqätiyä? Oeyä.
22 Iutaŋi ne Goti Iqueqä suqä äŋguä itqueqä iiŋqätä, suqä tnäŋä itqueqä
iiŋqätä näqŋqä ämequ. Qokä-apäkä, Iqueqä suqe ävquatämäukuwä
iquauŋi, Iqu suqä tnäŋi ämotquakqe. Iŋäqe Iqu heŋi, suqä äŋguä
etquakqe. He Iqueqä suqä iiŋqä quuvqä heqiyqaŋgpqe, Iqu änäänä
etquaka uwquäniqe. He ii miqä iqaŋgpqe, Iqu he-pqe i etevämäuniqe.
23 Itaŋga Israitqä, Kraisi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqaŋgä, Iqu zä-
äpa eŋqä-pa ae ätävämäukqä iqua, qu quuvqä heqiyqaŋgpqe, Goti Iqu
quŋi aŋgi äuqiyeniqe. Iqu quwqä äuqinmitpqä iu aŋgi äuqiyetŋqä iiŋqe,
näqŋqätä, yäŋänäqŋqätä qäsäŋue.
24 He näqŋqe. Hiŋuiqänäŋi, heŋi Goti Iqu, zä-olipqä quvqä hŋquesa
etävätä, mauqŋqä imiŋuwä äŋguä ique-mända, äyä euqiyekqe. Iqu
wäuŋuä naqä iiŋä imäkkqetaŋi, Iqu wäuŋuä wäŋqä, zä-äpa Iqu ätäwikqä
iqua, aŋgumä ämetä quwqä äuqinmitpqä iu äuqiyeniqe, änä mimäkqä
yäniqi? Iqu imäkänä.

Suqä hŋgisanä iqeŋqä qäyä etaŋgi, Goti Iqu qeqä wimäŋqeŋqä

25 Ŋqä nyämaqäuä, he Israitqä maeqä eŋuwä iquenä, “Ne näqŋqä
naqänäŋä-täŋuneyqä” kŋuä eyqŋqe, he Goti Iqueqä kukŋuä zä äwiŋqä
tquenyqe, näqŋqä mapŋqä änyiŋgi. Israitqä iquautaŋä hŋqua, iquauqä
kŋuä iqe, qŋqaŋä eŋqä-pa yäŋänäqŋqä enätaŋgi äpmeŋä. Iiŋä etaŋgqä-
qe, Israitqä qäyä etaŋgi huizi, Goti Iqu atäuŋuä ikqä eeqänäŋä iqua,
Iquenyqä pqaŋgpqäŋgaŋqä, Israitqä iqua kiŋä nämä yqänä pmetpnuwi.
26 Itaŋga hänaqä täutaŋi, Goti Iqu, Israitqä eeqänäŋä iquauŋi, qu
qui mimäkŋqäŋqä häŋä imäkäqumuateniqe. Ii Goti Iqueqä bukiu tii
äqänäŋqä-payi. *“Ämaqä, qui imäknanä-tpu iqaŋguwä iquau Aŋgumä
Itmeqä Iqu, Sayonä iuta quvepänä. Ga Iqu, Jekopä iqueqä hueqä-himqä iqua,
suqä Goti Iquenyqä hŋgisanä iqe, huätä vquatämäupŋqä imäkänä.*
27 *Itaŋgaŋi hea iŋgaŋi, Nyi iquatä kukŋuä guä ämäsäutmä, iquauqä suqä
quvqe, huätä mamäumqänä.”*‡
28 Israitqä iqua, kukŋuä äŋguä, Jisasi Iquenyqä tuwä wiyqaŋguwitaŋi,
Goti Iqu quŋi, Iqu Iqueqä mäkä-huŋqä-qua äqunätä, ga he Israitqä
maeqä eŋuwä huizi iquenä, yätamäkqä eyätŋqä äwiŋgqe. Iŋäqe Iqu
Israitqä iquau Iqueqäŋqä atäuŋuä ekqetaŋi, Iqu kukŋuä quwqä kaqä-
kawäkatä guä ämäsäukqe, qäyu timäutŋqä wiŋgaŋgi, quŋqe, Iqu aaŋä
kiiŋä äwinyätŋqä iqua etaŋgä äqunätqäuä.
29 Iqu iiŋä-qua äqunäqŋqe, ii Iqu ämaqä, Iqueqäŋqä tääqä ätuätumetä,
nätmatqä äŋguänäŋi ae äwikqä iquauŋqe, qänakŋi, kŋuä hui-mända
mindqäŋqä yätŋqä iiyi.
30 Hiŋuiqänäŋi he Goti Iqueqä kukŋui hŋgisanä ikuwä-qe, täŋgaŋi,
Israitqä iqua hŋgisanä i itqäŋuwitaŋi, Goti Iqu qeqä wimäŋgaŋgi i
emäkätqäuä.
31 Iŋi Israitqä iqua, kukŋui täŋga tuwä äwiyätqäŋuwi, ii Goti Iqu qeqä
wimäŋgaŋgi emäkätŋqä-pa, quŋä-pqe asä inä iwimäkätŋqä iiyi.§

---

‡ **11:27** Asayä 59:20-21; Järämai 31:33-34 § **11:31** Näqŋqä-täŋä hŋqua, Poli iqu tii ätqiyä ätätqäŋä. “Iŋi Israitqä iqua, Goti Iqu qeqä wimäŋgaŋgi emäkätqätaŋgqetaŋi, Iqueqä kukŋui täŋga äwiyätqäŋuwi, ii Iqu quŋi-pqe asä inä iwimäkätŋqä iiyi.”

32 Ii tiinji. Goti Iqu, ämaqä eeqänäŋi, Ique hŋgisanä itqueqaŋguwitaŋi,
guä äkiqiyäuekqe, ii Iqu ämaqä eeqänäŋä iuŋqä qeqä wimäŋgaŋgi, äŋguä
itquetŋqä diŋqeyi.

Goti Iqueqä yoqe, haqeu mamäuqeŋqä

33 Täukue! Goti Hanjuwä Iqueqä kŋuä iqä äŋguänäŋitä, näqŋqä
äŋguänäŋitäŋi, aaŋä hävemnäqŋqä eä. Ne ämaqä-qune, Iqueqä
kŋuä iwäsäuqeŋqätä, suqä Iqu imäkätŋqeŋqetä, qäquaquiyqä quatiŋqä
näqŋqä metuŋque, änä maeqä iŋu.

34 *"Naqä Iqueqä kŋuä indqäŋqä iiŋqe, näqŋqä ae eäŋqe, tqukä? Ä Iqu
suqä imäkätŋqä iiŋqe, kŋui tqu vätŋqe? Aaŋqe."**

35 Itaŋga, *"Nätmatqä hui, Goti Iqu ämaqä ique kima vätŋqä iiŋqe, tqu
äwikqe? Aaŋqe."*† Nätmatqä eeqänäŋi, Iqu ae ämeqetaŋi, äwa miqä
Iquvi.

36 Nätmatqä eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iquesa ätimäupu, Iqueqä
yäŋänäqŋqä iuta äwäka äpäpu, ga Iqueqä näweqä wimänäniqe. Ne
Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu mamäuquatuŋque. Ii, aaŋä naqä-qakui.

12

Goti Iqueqä wäuŋui, qäyunä imäkatuŋqueŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, nyi Goti Hanjuwä Iqu qeqä kiiŋänäŋä
änatmäkätqätaŋgqeŋqä kŋuä indqänätmä, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä
hitmqe. He heqä huiwi, hiqäva eŋqä-pa, Goti Ique wipiyä. Nyi huiwä
pizqä päsqä iiŋqä maetqä iqä. He häŋä äpmapiyäŋgaŋi, qokä-apäkä
Iqueqäŋqänä epu, suqä Iqu äwinyätŋqä iunä imäkqäpŋqä etqä. He ii
imäkäpiyitaŋi, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä naqä-qakuä ämamäutqäŋä.

2 Itaŋga ämaqä, qua täutaŋä quuvqä maeqiyqä iqua, quwqä suqä duŋqä
eyqiyäma upŋqä, hiŋuinä mäquŋquä pambiyä. He Goti Hanjuwä Iqu
hiqä kŋuä indqäŋqe, änyä-häŋä emäkätŋqä, hiŋuinä qumbŋqeqä. Iutaŋi
hiqä suqä-pqe, häŋä inä timäuänä. Iiŋä imäkäpiyitaŋi, he Goti Iqueqä
äwiŋqeŋqä näqŋqä qäyunä ämepu, ga suqe, äŋguiŋqätä, Ique yeeqä
wimäkqeŋqätä, jänänäŋä pmeqeŋqätä näqŋqe, ämapŋqäuä.

Wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqeŋqä

3 Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta äŋguä inyimäkätä, wäuŋuä
imäkmqä änändowatkqetaŋi, nyi he eeqä hŋqunä-hŋqunäŋi, tiiŋä etqä.
Si tqä näqŋqeŋqätä, suqeŋqätä, kŋuä indqänätnä, tqä yoqe haqeqä
mämamäuŋqä panä! Si Goti Iqu quuvqä heqiyqä änä-änä äktapkqeŋqä
kŋuä indqänätnä, tqä-täuä iuta iwäsändŋqe.

4 Ne näqŋqe, neqä huiwi naqä-hŋqunä eäqä-qe, kuapänä
äuqätäŋgäwä.* Ga ii äuqätäŋguwäŋqä iqua, wäuŋuä asitaŋinä mimäkqä
ipnä.

5 Ii eŋqä-pa, ne Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋquä iqune, kuapänä eanä-
qe, Iqueqä huiwä naqä-hŋqunä eŋu. Iwä ne asänäŋi maeqä eaqä-qe,
näueqä imäknätanä, ne hŋqunä-hŋqunäŋi, yoqä haqeqä mämamäuŋqä
yatuŋque.

6 Itaŋga Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä
imäkatuŋquä näqŋqe, ne hŋqunä-hŋqunäŋi hiŋgi änätapkqe. Iŋi Goti
Iqu ämaqä hŋque, Iqueqä kukŋui hiŋuä tuätŋqä vqaŋgutqe, iqu quuvqä
heqiyqä Goti Iqu änä-änä äwikqeŋqä kŋuä indqänätä, kukŋui iuta awä
tuäŋqiyä.

---

* **11:34** Asayä 40:13 † **11:35** Jopä 41:11 * **12:4** 1 Korinä 12:12

7 Ämaqä tqu-tqu, huiziu yätamäkqä vqeŋqä näqŋqä Goti Iquesa ämetqe,
iqu yätamäkqä qäyunänä vänä. Ämaqä, huiziu näqŋqä vqeŋqä näqŋqä
ämetqe, iqu, näqŋqä qäyunänä vänä.
8 Ämaqä tqu-tqu, huiziu yäŋänäqŋqä wimäkqeŋqä näqŋqä ämetqe,
iqu yäŋänäqŋqä wimäkänä. Ämaqä tqu-tqu, iqueqä nätmatqetä, huiziu
yätamäkqeŋqä näqŋqä ämetqe, iqu äwqä hŋquaqu änyä, mävqä yänä.
Ämaqä tqu-tqu, huiziu miqeŋqä näqŋqä ämetqe, iqu yäŋä äqänätä, äŋguä
minä. Ämaqä tqu-tqu, huiziu qeqä tumuäkqeŋqä näqŋqä ämetqe, iqu
äwqä yeeqänä itä vänä.

Ne ämaqeu, suqä äŋguä itqueqeŋqä

9 Hiqä ämaqeuŋqä eŋqe, kukŋuinä matqä-quenä, aaŋä kiiŋä enyätŋqe.
Suqä quvqe, tuwä hämänä äväpu, suqä äŋguiu, muäŋmbiyä.
10 He hŋqunä-hŋqunäŋi, quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋqe, kiiŋä
heŋgaŋguti, hiqä yoqä haqeu mämamäuŋqä, huiziuqä yoqe, haqeqä
mamäupŋqä yäŋä qäŋgpŋqe.
11 He enyqä miqä ipu, äwqä naqä-qakuä äväpu, Naqä Iqueqä wäuŋui
imäkqäpŋqe.
12 He Goti Iqu äŋguä emäkäniŋqä kŋuä indqänäpu, hiŋuä äqumbu
äpmapiyitaŋi, aquvänä iqäpŋqe. Haŋä-iqä emeqaŋgutqe, äwqä haŋuä
imbu, yäŋänäqŋqä tqäuätpŋqe. Ga Goti Iquenyqä tääqe, mävquatämäuqä
ätqa uwqäpŋqe.
13 Goti Iqueqä ämaqä hui nätmatqä huiŋqä äwa iqaŋgpqe, he
yätamäkqä vqäpŋqe. Itaŋga ämaqä kiŋä-nämdaŋä hŋqua emeqaŋgpqe,
iquauŋi äŋguä itqueqäpŋqe.

Suqä kima miwitqueqeŋqätä, asänä pmeqeŋqätä

14 Itaŋga ämaqä quvqä etqueqaŋgpqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä,
äŋguä iwimäkätŋqä tääqä tupŋqe. Auä, he Iquenyqä tääqe, Iqu qu qui
imäkätŋqä ma, äŋguä iwimäkätŋqä diŋqä tupŋqe.
15 Ämaqä aquvänä iqaŋguwä iquatäŋi, he-pqe anä iqäpŋqe. Itaŋga
ämaqä kŋuä qiyqaŋguwä iquatäŋi, he-pqe kŋuä anä qäyqäpŋqeqä.
16 Hiqä-hiuä iwäsänäpu, hŋqua yändi, ä hŋqua mändiŋqä mindqäŋqä
pa ipu, eeqänä asänäŋqe. Iŋi he “Ne ämaqä naqä äpmeŋunä” kŋuä
mindqäŋqä pa ipu, ämaqä hiŋgiŋqä äpmeŋuwä-pqä iquatä, näueqä
imäkŋgpŋqe. Auä, “Ne näqŋqä naqänäŋä-täŋuneyqe,” kŋuä maeyqä
iquätŋqe.
17 Ämaqä hŋqu quvqä etqueqaŋgutqäŋgaŋi, he ique kima mitqueqä pa
iqäpŋqe. Oeyä. Suqä, ämaqä eeqänäŋi, “Ii äŋguiqä” kŋuä mapŋqe, iunä
imäkqäpŋqe.
18 Hiqä-hiuäŋi, ämaqä eeqänäŋä iquatäŋi, äkasuwä tŋqetä, mäkä
huŋqetä, mimäkqä ipu, äwqä naqä-hŋqunä imbŋqä yäŋä qäŋgaŋgpu.
19 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iuenä, Goti Hanjuwä Iqueqä
bukä iuŋi, tiiŋä äyä ätnänä. *“Quvqeŋqä kimaŋi, ii wäuŋuä Ŋqä eŋqä-
qae, quvqä iqaŋgpqä iquauŋi, Nyi kima wimniqeqä.”*† Iutaŋi, hiqä-hiuäŋi,
suqä quvqeŋqä kima mävqä pambu. Quvqä etquapqä iqua, Goti Hanjuwä
Iqueqä äwqä tnäŋi kima mapnuwäŋqä hiŋuinä äquŋga uwqaŋgpu.
20 Kima miqä ipiyä-qe, tiiŋä äqänäŋqä du ipiyä.

† **12:19** Kukŋuä-suqä 32:35

“Sitä mäkä-huŋqä iqu, buayäŋqä dä vqaŋgutqe, buayä wisŋqe. Ä iqu eqäŋqä wiŋgaŋgutqe, eqä iotnä wisŋqe. Itaŋi si iqueŋi ii iwimäkŋi, iqu womba yäŋqiyä.”‡

21 Suqä quvqä iqu mändi kikittqiyätŋqe, si hiŋuinä mäquŋquä pa. Si suqä äŋguä dinä imäkätnä iutaŋi, suqä quvqeuŋi mändi kittqätŋqinyä.

13

Gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmeqeŋqä

1 Ämaqä eeqänäŋi, gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmetpŋqe. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqeu miqäŋqä yoqä naqe, Goti Iqunä vänä. Ga gapmanqä täŋga ämitqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu yoqä naqä ävätä, äpmuatekqe.

2 Iutaŋi ämaqä, gapmanqä iquau hŋgisanä itquetqäŋuwä iqua, ämaqä, Goti Iqu äpmuatekqä iquauŋi hŋgisanä ävätqäŋäuä. Ii itqäŋuwä iutaŋi, kukŋuä mitqeu ätimäupu, haŋä-iqä mapnuwä iquayi.

3 Ämaqä suqä äŋguä imäkätqäŋuwä iqua, gapmanqä iquauŋqä zä miqä ipnä. Mä, suqä quvqä itqäŋuwä iquanä, zä ipnä. Iŋi he hŋqunä-hŋqunäŋi, gapmanqä iquauŋqä zä eŋqeŋqä maeŋgaŋgutqe, he suqä äŋguä dinä imäkqaŋgpu. Ga iutaŋi iqua, Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqä he äŋguä pmetpŋqä emäkqä-qua epiyitaŋi, qu hiqä yoqe, haqeu evauqumuatpŋqäuä.

4 Iŋäqe he suqä quvqä imäkqaŋgpqe, iqua näpqä-hionaqä a äqätätaŋguwitaŋi, zä kiiŋä ipnä. Iqua ämaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi, ätnäŋä iqi ämotquepu, haŋä-iqä wipŋqä wäuŋuä-wiyqä iquayi.

5 Iŋi he gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmetpŋqe, ii qakui, hŋquaquisanji. Hŋqu, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi, memeqä iqeyi. Huiziqu, hiqä suqä-iwäsäuqeŋqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, hiqä suqeŋqä, äwqä haŋuä imbu pmapŋqeyi.

6 Ga quati iquaquisaŋi, gapmanqä iqua quwqä wäuŋuiŋqä mbqä metapŋqä etqaŋguwäŋga, he mbqä ätnämäutqäŋuwi. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä imäkqä-qua epu, ämaqeu miqeŋqä wäuŋui, hea ique-ique yäŋänäqŋqä ämitqäŋä.

7 He ämeyätqäŋuwä eeqänä iquauŋi, nätmatqä äki-äkitaŋi, qäyunä äwipŋqe. Auä, gapmanqä iqua wäuŋuä huitaŋä-huitaŋiŋqä mbqä metapŋqä etqaŋgpqe, mbqä iiŋi äwipŋqe. Ga he, ämaqä tqu-tqueqä yäpä iqi äpmeŋuwi, quŋi qätä yasämä äwiyäpu, yoqä naqe äwipŋqe.

Ämaqŋqä äwiŋqe, kukŋuä-suqä huiziu hatŋä ququtäuqeŋqä

8 Mbqä-qe, yätamäkqä-qe, ä nätmatqä äki-äkitaŋä-qe, huiziu kima vqäŋqe, äpakänä mäwiqä, maqänä qäpu imäkmäutŋqe. Iŋäqe ämaqä huiziuŋqä kiiŋä wiŋqe, qäpu mimäkqä itanä, äpakänä witätŋqetaŋi, ne iqa-iqa uwquatuŋque. Qakui tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä hŋqu, hŋquauŋqä kiiŋä äwinyätŋqe, iqu kukŋuä-suqä eeqänäŋiu qänaknä yasämänä itŋqä iquvi.

9 Goti Iqu kukŋuä-suqä Mosisi ique äwikqe, tii äyä ätnä. *“Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä pambiyä. He qokä-apäkä huiuŋi, pizqä mapäsqä pambiyä. Ŋŋ, quwä mämeqä pambiyä. He ämaqä hŋquauqä nätmatqeŋqe, hiŋuä aowä mäuqäŋquä ma ipiyä.”** Kukŋuä-suqä iiŋä

‡ **12:20** Quamä-pmeqä 25:21-22 * **13:9** Aŋgumä Itmakqä 20:13-15,17

iquautä, ä huizi iquautä, hatŋä ämaququtäutŋqä iqu, tiinji. *“Tqä-täuäŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä hŋquauŋqä-pqe inä äkiŋga uwquätŋqe.”*†

10 Ämaqä hŋqu, hŋquauŋqä kiiŋä äwinymitätqe, iqu iquauŋi, suqä quvqä miwitqueqä yänä. Iiŋä iqaŋgqetaŋi, iqu kukŋuä-suqä eeqänäŋä iuŋi, asäŋga qänaknä itqäuä.

Qaŋi jänänäŋä uwqeŋqä

11 Ne iŋga-iŋga äpmaka äpätŋqueta täŋgaŋqe, he näqŋqä eŋä. He näqŋqä ii epiyitaŋi, suqä iiŋä iqua imäkqäpŋqe. Ii he hiqaqä äwiŋuwita vaupŋqäŋganji. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä änyä eqäkquäŋgaŋi, Goti Iqu neŋi, suqä quvqä iuta aŋgi hämänänä inetmeniŋqä hiunji iqu, kiŋä-nämä äwämiŋqä-qe, täŋgaŋi, hiunji iqu qäqä ti äpätqäuä.

12 Hea qäpu hiätŋqä itä, zä ävätŋqä-paŋi, ne qua täu äpmeŋque qäpu hiätŋqä itä, Kraisi Iqueqä äpqe qäqiqiyi. Iutaŋi, hiawiqä iqueqä suqä quvqeuŋi, mäkiuta ämäwqätäuätanä, we-huŋqä iu pmetuŋquä näwe imäknatuŋque. 13 Heawiqä iqueqä suqä hŋgisanä iqätä, eqä yäŋänäqŋqä änäpu hiqiiyqä iqätä, qaŋä hiŋgi ikiqätä, yŋŋä-hiveqä iqua imäkqä-pa iqätä, kukŋuä mäkä qäyäuŋqätä, hŋqueqä äpmeqä iuŋqä äwqä quvqä iŋqä iquauŋi, ne miqä itanä, suqä jänäŋä, ämaqä mäptqäŋga imäkätqäŋuwä-pa imäkquatuŋque.

14 Auä, he huiwä iutaŋä äwiŋqe, hui imäupu, Naqä Jisasi Kraisi Ique, gquä quäuqä eŋqä-pa mipmbŋqe.

14

Quuvqä heqiyqä iquauqä suqä iwäsäuqe, Goti Iqunänjqä

1 Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqe, haŋuä eqämipqä iquauŋi, he aquvä äqänäpiyäŋgaŋi, yeeqä vätmapŋqe. Itaŋgi he qutäŋi, kŋuä huitaŋä-huitaŋä iuŋqe, kukŋuä mäkä mauŋqä pambiyä.

2 Ämaqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyätqäŋuwä hui, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwiŋqe, “Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ii qäyuvqä” kŋuä ämetqäŋä. Iŋäqe huizi-quauqä quuvqä heqiyqe, haŋuä etaŋgi, “Goti Iqu, ämaqä naŋuä änätqäŋuwiŋqe, mäwiŋqä inä” kŋuä ämepiyitaŋi, ii maŋqä itqäŋä.*

3 Itaŋga ämaqä, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwä iqua, ämaqä naŋuä maŋqä itqäŋuwä iquauŋqe, kŋuä quvqä mindqäŋqä ipu, mändi makittqiyqä ipŋqe. Ga ämaqä naŋuä maŋqä itqäŋuwä iqua, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwä iquauŋqe, iwäsäupu, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä ipŋqe. Ii Goti Iqu iquauŋä-pqe, yeeqä inä vätmakqä iutanji.

4 Iŋi Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iiŋä iquauŋi, miwäsäuqä panä. Wäuŋuä-wiyqä iqua, yäŋänäqŋqä tqäutpiyä, ä quanäŋä päkmbŋqäpiyätäqe iwäsäuqe, quwqä naqä iqunäyi. Itaŋgi quwqä Goti Naqä Iqu, qu yäŋänäqŋqä tqäpŋqä wimäkätŋqä iqaŋgqetaŋi, qu pämä yäŋänäqŋqä tqäpnuwi.

5 Ga ämaqä hŋqua, hiunji hŋque haqeqä ämamäupu, “Iqu hiunji huizi iquauŋi ämäwqätäunä” kŋuä äwiyätqä. I etaŋgi ämaqä huizi iqua, “Hiunji eeqänäŋä iqua, asänäŋiqä” kŋuä indqänätqäŋä. Itaŋgi ämaqä eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iqua, qu kŋuä hŋquaqu mindqäŋqä, hŋqueŋqänä äŋguänä indqämbŋqe.

---

† **13:9** Hiqäva-imäkqä 19:18 * **14:2** 1 Korinä 8:1-13 iuŋi, Polä iqu kukŋuä kuapänäŋi, naŋuä qu goti quaŋqä iquauŋqä hiqäva imäkkuwitaŋä änätqäŋuwiŋqä ätkqe.

6 Ämaqä, hiunji hŋque haqeqä ämamäutqäŋuwä iqua, Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqäŋä. Itaŋga ämaqä, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwä iqua, Goti Ique, “äŋguiqä” ätuäpiyitaŋi, qu-pqe Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqäŋä. Itaŋga ämaqä, naŋuä maŋqä itqäŋuwä iqua-pqe, Naqä Ique yeeqä äväpu, maŋqä itqäŋä. Qu-pqe, Goti Iqueŋi, “äŋguiqä” inä ätuätqäŋä.
7 Ne häŋä äpmeŋquä-qe, ä äpäkonatuŋquä iquä-qe, neqä-neuäŋi yeeqä inyatuŋquä miqä itqäŋu.
8 Iiŋä ituŋque, häŋä äpmeŋquä-qe ä äpäkonatuŋquä iquä-qe, eeqä Naqä Ique yeeqä iwimäkatuŋquä iiŋqä itqäŋu. Iŋi, ne häŋä äpmeŋquä-qe, ä äpäkonatuŋquä iquä-qe, ne Naqä Iqueqänäŋä-quneyqä.
9 Kraisi Iqu äpäkonätä, häŋä aŋgumä ävaukqe, ii Iqu ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauŋqätä, häŋä yqänä äpmeŋuwä iquauŋqätäŋi, Naqä pmetŋqä iiŋqeyi.
10 Itaŋga hesaŋä hui, hiqä tta-tuŋguäkauŋqä iwäsäupu, “Qu quvqä iqä-quaiqä” suŋqä ätätqäŋä? Ga huizi iquenä, hiqä tta-tuŋguäkauŋqä, kŋuä quvqe indqänäpu, mändi suŋqä äkittqiyätqäŋäuä? Ne eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä mitqeu tqäuaniqueqä.
11 Ii Goti Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äyä ätnäŋqä-payi.

“Nyi, Naqä Hea Ique-ique Äpmeŋqä Iqunä, naqä-qakuä tii etqä. Ämaqä eeqäpnä Ŋqä yoqe, haqeu ämandnämäupu, qoŋä nuäktäupnuwäŋqänäyi. Ga qu eeqänäŋi, Nyinyqe, ‘Si eeqänäŋuneqä Naqä-qukiyqä’ ndpnuwäŋqänäyqä.”†

12 Itaŋi eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iqune, Goti Hanjuwä Ique, suqä eeqänäŋä imäkätuŋque, quatiŋqä awä tuaniŋque.

Hŋque, suqä quvqä iu päknätŋqä, miwimäkqeŋqä

13 Goti Iqu, eeqänäŋune änewäsäuniqä eŋqä-qae, ne neqä awä iqiŋä hŋquauqä suqeŋqä iwäsäutanä, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä yatuŋque. Ne kŋuä änyä-häŋä tii indqäŋguatuŋque. Quuvqä eqiyätŋqä hŋqu, ne suqä hui iqaŋgu änaqänätä, iutaŋi iqu hikä eŋqä-pa äqutäumäutä suqä quvqä iu päknqeŋqe, suqä iiŋi miqä iquatuŋquä kŋuä guä mäsäuatuŋque.
14 Nyi Naqä Jisasi Iqutä ämuäŋnämitaŋi, nyaqä kŋuä indqäŋqe ätnäŋä iqi eä, näqŋqä äŋguä tii ämeqä. Ymisaŋi, kiqä-kiuä kiyä itmäknqe, aaŋqeqä. Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqu, nätmatqä hŋquenyqä, ‘kiyä mätqeqä’ kŋuä vqaŋgutqe, iquenyqe, ii pmua imäknä.
15 Si ymisaŋä hui änätnä, iuta tqä sämaqä hŋqueqä quamä pmeqe, qui iwimäkqaŋgtqe, ii tiiŋä ämotquanä. Si iqueŋqä aaŋä yasämä makiŋqä iqaŋgiyi. Tqä sämaqä hŋqueŋi, Kraisi Iqu ique aŋgu itmetŋqä ae äpäkoŋgqetaŋi, si ymisaŋä hui änätnä, iuta qui miwimäkqä isnä.
16 Nätmatqä, ‘Ii äŋguiqä’ kŋuä eyäŋqä hŋquenyqe, he huizi iqua, ‘Iqua quvqä iiŋä iqä-quaeqä’ tpŋqä iwimäkqeŋqe, quwqä hiŋuä iqiŋi, suqä ii aŋgi miqä ipnuwäŋqä, yasämä iwäsäupu.
17 Goti Hanjuwä Iqu, neqä häŋä-pmeqeu ämineyätŋqä iuŋi, ymisaŋitä eqetä äŋqe, nätmatqä naqänäŋä ma. Kiqä nätmatqä naqe, ne Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä eätanä, äwqä naqä-hŋqunä änyanä, ga aquvänä iqä iiyi. Iiŋä pmetuŋque, Dŋä Äŋguä Iquesanä äquvepänä.
18 Ämaqä hŋqu, suqä iuŋi qänaknä itä, Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqaŋgutqe, Goti Iqu iquenyqe, aquvänä yänä. Ga ämaqe, ‘Iqu ii qäyunä itqänä’ kŋuä indqämbnä.

---

† **14:11** Asayä 45:23

19 Iiŋä etaŋgi suqä äkiu-äkiutaŋä, ne äwqä naqä-hŋqunä änyanä,
neqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä inemäkätŋqä iquauŋi, iunä qänaknä
iquatuŋque.
20 He ymisaŋä änäpiyä iuta, wäuŋuä Goti Iqu ämaqä hŋque
iwimäkmitätqä iu qui imäkqäŋqe, ii quvqä-qae, iu mimäkqä pambiyä.
Ymisaŋä eeqänä äŋguä etaŋgqä-qe, ämaqä ymisaŋä änätäqä iuta huizique
quanŋä päknätŋqä iwimäkätqä iqu, suqä quvqä imäkqi.
21 He naŋuä änäpiyäu, ä wainqä-eqä änäpiyäu, ä suqä huizi imäkäpiyä
iutaŋi, tqä sämaqä hŋqu quanŋä päknätŋqä iqe, ii quvqe. Suqä iiŋä iqua
mimäkqä iqe, ämäwqätäuänä.
22 Suqä iiŋä iqua imäkqäŋqe, “Äŋguätiyä, ä quvqätiyä-qe,” kŋuä
yäŋänäqŋqä äänä eyqe, he hŋqunä-hŋqunäŋi, huiziu awä mätquä, Goti
Iquenyä tupŋqe. Ämaqä, suqä hŋquauŋqe, ‘Ii äŋguiqä’ kŋuä yäŋänäqŋqä
indqänätä, suqä iunä imitätqä iqu, iqueqä äwqä imdaŋi, iqueŋi kukŋuä
mämitqä iqaŋgqetaŋi, ämaqä iqu aquvänä yäniqe.
23 Itaŋgi ämaqä hŋqu, ymisaŋä huiuŋqe, “Ii äŋguiqä” kŋuä yäŋänäqŋqä
mäwiyqaŋgi, ique änätqä iqu, suqä iuta haŋä-iqä menä. Qakui tiiŋä
etaŋgi. Iqu ymisaŋä iiŋqe, kŋuä hŋquaqu äme, Goti Iquenyqä quuvqä
maeqiyqä itä, ae äŋgqä iutanji. Suqä äsque-äsqueŋqä, Goti Iqu, “ii
äŋguiqä” ätkqeŋqä quuvqä maeqiyqä itanä, ii imäkque, ne suqä quvqä
imäkätqäŋu.

15

Ne yäŋänäqŋqä imäknätanä, äwqä naqä-hŋqunä änyanä pmeqeŋqä

1 Iutaŋi, ämaqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä-täŋä iqune, neqä äneŋqä iunä
miqä itanä, ämaqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä maeqä iquauqä kŋuä qämä-
qämä iqeŋqe, enyqä miqä, yätamäkqä vquatuŋque.
2 Ne hŋqunä-hŋqunäŋi, ämaqä quuvqä heqiyqä nesä äpmeŋuwä
iquauŋi, yäŋänäqŋqä hipŋqä yätamäkqä vatuŋquä iiŋqe, quwqä äwiŋqä
du qänaknä iquatuŋque.
3 Kraisi Iqu, Iqueqä äwiŋqä du qänaknä miqä imiŋqä-pa, ne-pqä inä
imäkquatuŋque. Iqu imäkkqe, ii Goti Iqueqä bukä iuŋi, Iquenyqä tiiŋä
äqänäŋqä-payi.

“Goti Iquki, ämaqä Si äkasuwä quvqä äktquwi, iquauqä kukŋuä quvqe,
*Nyi-pqe inä änyimetŋqe.”**

4 Goti Iqueqä kukŋuä, qu hiŋuiqänä äqiyekuwä eeqänäŋi, ne näqŋqä
nätapätŋqä äqiyekuwi. Ga Iqueqä bukä iquesaŋi, ne pemä itanä
yäŋänäqŋqä ätqäuanitaŋi, Goti Iqu ätkqä-pa inemäkäniŋqä hiŋuä
äqunanä pmetatuŋque.
5 Ne pemä itanä yäŋänäqŋqä ätqäuŋque, ii Goti Iquesanänji. Nyi Iqueŋi
tääqe, Iqu yätamäkqä heyqaŋguti, he Kraisi Jisasi Iqueqä suqä iuŋi,
qänaknä ipu, kŋuä naqä-hŋquenyä indqämbŋqä ätuätqäŋä.
6 Ii tiiŋiŋqe. He äwqä naqä-hŋqunä imbu äpmapiyitaŋi, eeqänäŋi Goti
neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Kaniqueqä yoqe, haqeu mamäupŋqe.

Kraisi Iqu, Israitqä iquautä, huiziquautä, yätamäkqeŋqä äpkqe

7 Iŋi Goti Iqueqä yoqä haqeu mamäupŋqä diŋqe, Kraisi Iqu
eeqänäŋuenä yeeqä eyätmakqä-pa, he quuvqä heqiyqä huizi iquauŋä-pqe
ii vätmapŋqe.

---

* **15:3** Apqä Bukä 69:9

8 Kraisi Iqueŋqe, Nyi tiiŋä etmqe. Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, naqä-
qakuä etaŋgqeŋqä motquetŋqe, Iqu kukŋuä Goti Iqu, Israitqä iquauqä
kaqä-kawäkau ätuätä guä ämäsäukqe, qäyunä imäkätä, iquauqä wäuŋuä
imäkqä-qu ekqe.
9 Iiŋqänä ma, tiiŋäŋqä-pqeyi. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti
Iqueqä qeqä-imäŋqe hiŋuä äqunäpu, Iqueqä yoqe haqeu mamäupŋqä
diŋqeyi. Ii Goti Iqueqä bukä iu tii äqänäŋqä-payi.
*"Iiŋä etaŋgi, Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquauqä hiŋuä iqiŋi, nyi Sinyqä
awä ätuätmä, ga Tqä yoqe haqeu ämamäutmä apqä tmqänä."*†
10 Itaŋga kukŋuä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äyä äqänä.
*"He Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquenä, Goti Iqueqä ämaqä iquatä,
aquvänä ipŋqe."*‡
11 Itaŋga hŋqäqisaŋi, tiinji.
*"He Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquenä, Naqä Iqueqä yoqe haqeu
mamäupiyä. Ämaqä huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä eeqänäŋuenä,
Iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä."*§
12 Itaŋga Asayä iqu-pqe, tiiŋi inä ätkqe.
*"Jesi iquesaŋä hueqä-himqä iutaŋi, ämaqä hŋqu timäuniqe. Iqu
Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau äminiŋqä iquvi. Ga qu, iqu yätamäkqä
väniqŋqä, hiŋuä äqumbu pmepnuwäŋqe."**
13 Goti Hanjuwä Iqu, yätamäkqä Iquesa meniŋquä hiŋuä äqänanä
pmetatuŋquä änävauqumuatqä Iquvi. Nyi Iqueŋi, he Iquenyqä quuvqä
eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋuitä, yeeqä iŋqetäŋi, maŋguä-mŋqä pmetpŋqä
emäkätŋqä, tääqä ätuätqäŋä. Ga iutaŋi, he Dŋä Äŋguä Iqueqä
yäŋänäqŋqä ämepu, Iqueqä yätamäkqeŋqä aquvänä ipu, hiŋuä äqämbu
pmetpŋqä emäkätŋqä, tääqä ätuätqäŋä.

Poli iqu, huizi iquauqä awä iqi, wäuŋuä imäkmiŋqeŋqä

14 Ŋqä nyämaqäuä, nyi henyqe, kŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä indqänätqäŋä.
He Goti Iqueqä äwiŋqeŋqe näqŋqä äŋguänä ämepu, ämitquatŋgpŋqä
itqäŋuwitaŋi, suqä äŋgui kuapänä itqäŋä.
15 Itaŋgi kukŋuä yäŋänäqŋqä huiŋqä, ätnäŋä iqi henyqä qämqä zä miqä
itmä, heyaqä kŋui ävauqumuatmqä iiŋqä ae äqiyqe. Ii Goti Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeuta wäuŋuä äŋguä tii ändapkqetayi.
16 Iqu, nyi Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋui, Israitqä qäyä etaŋgi huizi
iquauqä awä iqi imäkqä-qunŋqä, atäuŋuä änyikqe. Hiqäva-imäkqä iqua,
ämaqeu Goti Iquenyqä ätuma ppŋqä itqäŋuwä-pa, Israitqä qäyä etaŋgi
huizi iquau ätuma pmqe, Goti Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä
ätuätŋqe. Itaŋi, nyi quŋi, Goti Ique wimqä ätuma pqaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu,
iqua Goti Iqueqänäŋä hipŋqä iwimäkqaŋgqetaŋi, Goti Iqu iquau yeeqä
vätumeniqe.
17 Iŋi nyi Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnmä, Goti Iquenyqä wäuŋuä ii
imäkätŋqä iiŋqe, yeeqä itmä awä ätätqäŋä.
18 Nyi nätmatqä huiziŋqe matqä, wäuŋuä Kraisi Iqu, nyaqä hipa iuta
imäkätŋqeŋqänä tqämqe. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti Iqueqä
kukŋui qänaknä ipŋqä iiŋqe, Iqu nyaqä wäuŋuitä, kukŋuitä, yäŋänäqŋqä
inyimäkätqäuä.
19 Iqu nyiŋi, wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋi imäkmqä yäŋänäqŋqetä,
Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqetä, ändapätŋqe. Iqu iiŋä

† **15:9** Apqä Bukä 18:49; 2 Samueli 22:50 ‡ **15:10** Kukŋuä-suqä 32:43 § **15:11** Apqä Bukä 117:1
* **15:12** Asayä 11:10

inyimäkqaŋgqetaŋi, nyi Kraisi Iqueqä kukŋuä we-huŋqä-täŋi awi, Jerusälemäta ti ätqa äwqänjaqänmi, qua naqä Ilirikumä ätimäutmä, iu ätuäkäminqe.
20 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä awä ätuätmäŋgaŋi, ämaqä, Kraisi Iquenyqä tqaŋgä qätä mäwiyqä iminuwä iquau tumqeŋqä, aaŋä kiinä änyinätqäuä. Ii tiinä etaŋgiyi. Kraisi Iqueä kukŋui, hŋqu ae ätumitätqeu, nyi asä iu tqueŋqe, manyiŋqä eä. Ii itmi, ämaqä huizi iqu aŋä mätätŋqä ipäqäkqeuŋi, nyi qäpu mätmqä eŋqä-paŋä iinqe, manyiŋqä iqi.
21 Nyi Goti Iqueqä bukä iu ätäŋqä-paŋqä änyiŋgi.

"Ämaqä hŋqu iquauŋi, Naqä Iquenyqä awä motquä imiŋqä iqua, Iqueŋi hiŋuä qumbnä. Ŋŋ, Iquenyqä tqaŋgä qätä mäwiyqä itqäŋuwä iqua, näqŋqä äŋguänä mapnä."†

Poli iqueqä qaŋä wätŋqä iinqä, wäuŋuä imäkkuwiŋqä

22 Nyi heŋqä äpätmä, hiŋuä maeqŋqänäŋä di, wäuŋuä iinä iminqä iqu, a äŋgiqätätŋqe.
23-24 Iŋäqe täŋgaŋi, qua eeqänäŋä ikäminqä iuŋi, aŋä-himqä änyä-häŋä hui aaŋqä etaŋgi, nyi täqiŋi, wäuŋuä äpakä miqä imä. Itaŋga quväukuä kuapänäŋä iuŋi, nyi qua naqä Spenqä iuŋqä umqäŋgaŋi, he emamqä diŋqä kiinä änyinätŋqe. Nyi kŋuä tiinä änyiyqi. Spenqä iuŋqä äwätmäŋgaŋi, he ganä hiŋuä ämaeqänätmä, hesä wäŋqä hmbu äpmetminqe, aquvänä imä. Itaŋga ne anä ae äpmenitaŋi, nyi Spenqä iuŋqä uwqaŋgundqäŋgaŋi, he nätmatqä qaŋä ändma wäniŋqe, yätamäkqä nyipnuwäŋqä änyiŋgi.
25 Iŋäqe täŋgaŋi, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqeu yätamäkqä ävätmä, aŋä-himqä naqä Jerusälemäŋqä yämqä itqäŋä.
26 Ii tiinji. Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä, qua naqä Masendoniya iutä, Äkaiya iutä, pmeqä iqua, iquauqä äwiŋqä iuta, mbqä hui aquvä äqiyäpu, Goti Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä äwa itqäŋuwä iquauŋqä väwqatpŋqä, kŋuä guä ämäsäukuwi.
27 Mbqä ii, quwqä äwiŋqä iuta äŋguä ävätqäŋuwä-qe, qu kimaŋä-täŋä-qua etaŋgqetaŋi, qäyunä äqiyäpu ävätqäŋuwi. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti Iqueqä nätmatqä äŋguänäŋä quwqä quuvqeu yätamäkqeŋqe, Goti Iqueqä ämaqä iquauta ämotaukuwitaŋi, iqua kimaŋi, Iqueqä ämaqä iu, huiwä yätamäkqä ävätqäŋuwi, ii qäyunänji.
28 Itaŋga nyi mbqe, ämaqä qäyunäŋä iquau ävätmä, itaŋga wäuŋuä ii qäpu ae itmäŋgaŋi, nyi Jerusälemä ävämetmä, Spenqä timäumqä äwätmäŋgaŋi, he ganä emamniqe.
29 Ga nyi näqŋqä tiiniŋqä ae eqänä. Nyi emamqäŋgaŋi, Kraisi Iqueqä suqä äŋguä wimäkqe, maŋguä nyinätaŋgi, Iqu he äŋguänä emäkäŋqiyä.
30 Ŋqä nyämaqäuä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueŋqätä, Dŋä Äŋguä Iqu, suqä ämaqeuŋqä kiinä neŋqä änätapkqeŋqätä, kŋuä indqämbŋqä änyiŋgi. Itaŋi Goti Iqu yätamäkqä nyiyätŋqä diŋqe, he nyitä Iquenyqä tääqä yäŋänäqŋqä tuatuŋque.
31 Ne tääqe, ämaqä qua naqä Jutiya iu äpmapu, Goti Ique hŋgisa itquetqäŋuwä iqua, nyi quvqä mindqueqä ipŋqeŋqä tääqä tuatuŋque. Ga Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä iqua, nyi mbqä iquau wimqä äma äpqe, yeeqä ipu mapŋqä, tääqä inä tuatuŋque.
32 Goti Iqueqä äwiŋqä iuta, iinä iquaqu timäutŋqeŋqä aquvänä itmitaŋi, he emamniŋqe. Ga yäŋänäqŋqe, hesä iqi hapä äpmamä mamniŋqe.

---

† **15:21** Asayä 52:15

33 Goti, äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, he eeqänäŋä iquendä
pmetäniqä iiŋqä änyiŋgi.

16

Poli iqueqä kukŋuä, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” ätkqeŋqä

1 He neqä nanyi-napi Pipinyqe näqŋqä mapŋqe, nyi awä äŋguä etmqä.
Ii qokä-apäkä, Kraisi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Seŋgriya iu aquvä
äqänätqäŋuwä iquau, yätamäkqä vätŋqe, wäuŋuä-täŋiyi.
2 He suqä Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäki imäkqäpŋqä äwinyäŋqä iu
qänaknä ipu, apäkä, neqä Naqä Iqutä ämuäŋnäŋqä iiŋi, yeeqä itmuapŋqä
änyiŋgi. Ga ii, qokä-apäkä kuapänäŋä iutä, ä nyitä, yätamäkqä
neyätqätaŋgqä iutaŋi, ii hesa yätamäkqä squä-squä diŋqä äwiŋgqe,
äwipŋqänäyi.
3 Itaŋga Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä nyitä anä imiŋquä, Presilaisä,
Akuila iquesäŋi, “Nyi iyaquinyqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, tupiyä.
4 Nyi häŋä yqänä pmamqeŋqe, iyaqu yäŋä wiqänä ikiyi. Iiŋä etaŋgi
iyaquiŋi, nyi “äŋguiqä” tquaŋgundi, ga Israitqä qäyä etaŋgi huiziqua,
Kraisi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iqua-pqe, “äŋguiqä” inä
tupŋqänäyi.
5 Itaŋga “Qokä-apäkä, iyaquiyqä aŋä iqi, Kraisi Iqueqä yoqeŋqä aquvä
äqänätqäŋuwä iquauŋqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iquau tupiyä.
“Ŋqä näueqä, kiiŋä änyinätŋqä Epainetusi iqueŋqä-pqe, hui mimäuqä
iŋänä” ätqeŋqe, ique tupiyä. Qua naqä Eesiya iu pmeqä eeqänäŋä
iquautaŋi, iqu-ganä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqäkqä iquvi.
6 “Apäkä, wäuŋuä tnäŋä itä, he yätamäkqä eyätŋqä, Mäliyaŋqe, hui
mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iiŋi tupiyä.
7 “Nyitä, Israitqä iquautaŋä Andronikusi iqutä, Juniyasäŋi, guä pmu-
ateqä aŋiu anä äpmamiŋquä iyaquinyqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe,
iyaqui tupiyä. Iyaqu, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iquautaŋä yoqä naqä-täŋä esinyä, nyi Kraisi Ique änyä
mamuäŋäŋqäŋga, iyaqu ganä ämuäŋäŋgiyi.
8 Itaŋi, “Ambliatusi, Naqä Ique ämuäŋnäŋqeta kiiŋä änyinätŋqä
iquenyqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iqueŋi tupiyä.
9 Huizi, “Kraisi Iqueqä wäuŋuä nesä anä ituŋquä Upanusi iqutä, ämaqä
nyi kiiŋä änyinätŋqä Stakusi iqutäŋi, iquaquinyqä hui mimäuqä iqänä”
ätqeŋqe, iquaqui tupiyä.
10 Itaŋga, “Apelesi haŋä-iqä qäyä ämetä quuvqä yqänä eqiyätŋqä
iqueŋqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, ique tupiyä.
Ga “Qokä-apäkä Aristombulusi iqueqä aŋiu äpmeŋuwä iuŋqe, hui
mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, quŋi tupiyä.
11 Itaŋga huizi, “Nyitä Israitqä iquautaŋä Herotianä iqueŋqe, hui
mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, ique tupiyä.
“Qokä-apäkä, Nasisusi iqueqä aŋiu äpmapu, Naqä Iqutä ämuäŋnäŋuwä
iuŋqe, hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, quŋi tupiyä.
12 “Apäkä Tripina, Triposa, inäsuaqi, Naqä Ique ämuäŋnyinyä, Iquenyqä
wäuŋuä itqäŋiyä inäsuaqinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, tupiyä.
“Apäkä Pesisi, ne kiiŋä änenyätŋqä, ga Naqä Iqueqä wäuŋui, tnäŋä
itŋqä iinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, iiŋi tupiyä.
13 “Ämaqä, Naqä Iqutä ämuäŋnä, suqä jänänäŋä imäkqä Rupesi iqutä,
iqueqä känaisä, imbaqinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, tupiyä.
Iqueqä känai, ŋqä nipai indquamiŋqä-pa, indquetŋqä iiyi.

14 Itaŋi “Asiŋgritusi ique, Plegonä ique, ä Hemesi, Patropasi, ä Hemasi
iquau, itaŋga käta-käŋguäka iquatä anä äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe, hui
mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iquau tupiyä.
15 Itaŋga “Piloloŋgusi iqutä, Juliyaisä, Neleusi iqutä itaŋga iqueqä
kasiqisä, ga Olimbasi iqutä, qu Goti Iqueqä qokä-apäkä iquatä anä
äpmeŋuwä iquauŋqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, tupiyä.
16 He äminäpiyäŋgaŋi, Goti Iqueqä ämaqä iquneqä suqä iu quneqä
änyäpu, yeeqä itmaŋgpŋqe. Qokä-apäkä qua täuŋi, Kraisi Iqueŋqä aquvä
äqänätqäŋuwä eeqänäŋä iqua, “Yää neqäuä! Ne henyqä hui mimäuqä
iŋunä” etqä.

Suqä äwimasiyäpu pmeqeŋqä

17 Yää ŋqä nyämaqäuä, nyi kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä hitmqe. Ämaqä,
kukŋuä ne ämetqueqaŋgqueu tuwä äväpu, he awä qäyäpatmbŋqä, ä hikä
eŋqä-pa äqutäumäupu, suqä quvqä iu päkmbŋqä emäkanä-tpu iqaŋguwä
iquauŋqe, hiqä-hiuä äŋguänä äminyäpu, äwimasiyäpu, heqäqi pmapiyä.
18 Ämaqä iiŋä iqua, neqä Naqä Kraisi Iqueqä wäuŋuä mimäkqä ipu,
qänaknäŋi, iquauqä huiwä iuŋqänä itqäŋä. Itaŋga iqua kukŋuä äwi-iqetä
kukŋuä aowitä ätuäpu, ämaqä kukŋuä iiŋiŋqä äŋguä miwäsäuqä iquauqä
kŋui, qäyasäqi ätuma äwätqäŋä.
19 He Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä qänaknä äŋguä itqäŋuwiŋqe, ämaqä im-
imŋä iqua näqŋqä eŋä. Iiŋqe, nyi henyqä aquvänä itmä-qe, he nätmatqä
äŋguiŋqe näqŋqä yasämä ämepu, nätmatqä quvqeuŋi squä-squä hui, he
täka maemäkqä yätŋqä änyiŋgi.
20 Itaŋga Goti äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu emäkqaŋgi, he
Setänä iqueŋi, heqä yukitä qonjuämä ipu, sisevqukuä imäkquwä-paŋi,
iqueŋi mändi ii kittqäpŋqe.
Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, he äŋguä hiŋgi
emäkquätŋqä änyiŋgiyä.

Huizi iquauqä kukŋuä, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” ätkuwiŋqä

21 Nyitä wäuŋuä anä itqäŋueä Timoti iqu, “Nyi henyqe, hui mimäuqä
iŋänä” etqi. Itaŋga ŋqä hueqä-himqä iquautaŋä iqua, Lusisi iqutä, Jesonä
iqutä, itaŋga Sosipate iqutä, anänji.
22 Nyi Tetiyusi, Poli iqueqä maŋä iuta ämetmä, tuwaŋuä tä äqiyätŋqä
iqunä, nyitä hesä, Naqä Ique ämuäŋnäuŋqueŋqä kŋuä indqänätmä, “Nyi
henyqe, hui mimäuqä iŋänä” etqä.
23-24 Gayusi, iqueqä aŋä täu nyi äminyiyätŋqä iqu, “Nyi henyqe, hui
mimäuqä iŋänä” etqi. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä
iqua, iqueqä aŋä täu äqänätqäŋä.
Aŋä-himqä täu miqäŋqä mbqä ämitŋqä, Erastusi iqu-pqe, “Nyi henyqe,
hui mimäuqä iŋänä” etqi. Itaŋga neqä neyämaqä Kowatusi iqu anänji.

Goti Iqueqä yoqe, haqeu mamäuqeŋqä

25-26 Goti Hanjuwä Iqu, he pämä yäŋänäqŋqä tqäpŋqä qäyu emäkäŋqiyä.
Ne kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Jisasi Kraisi Iqueŋqä awä tuätqätaŋgua,
Iqu ii emäkätqäuä. Hiŋuiqänäŋi, kukŋuä äŋguä tä, Goti Iqutä zä
äpakänä äwämiŋqä-qe, täŋgaŋi ätnäŋä iqi ämaeqiyä. Auä, Goti hea ique-
ique pmeqä Iqu änatqaŋgi, ne tuwaŋuä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwiu awä
ätätuŋque. Ga iutaŋi, ämaqä huiwä huitaŋä-huitaŋä iŋqä iqua, Jisasi
Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä kukŋui qänaknä ipŋqä iiŋqe, kukŋuä
zä äwämiŋqeŋqä näqŋqä ae ämequwi.

27 Iŋi Jisasi Kraisi Iqu yätamäkqä neyqaŋgqä iutaŋi, ne Goti Kiqä-
kiuänä Näqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu
mamäuquatuŋque. Ii naqä-qakui.

Tuwaŋuä, Poli iqu kiŋganä
1 Korinä
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Poli iqu qua täu äpmamiŋqäŋganı, aŋä-himqä Korinä, ii naqä eä, qua Äkaiya iuvi. Äkaiya, ii Grikä iquauqä qua naqänäŋä-täŋä iŋgiyi. Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui, aŋä-himqä Korinä iuŋi, Poli iqu-ganä awä ätumiŋqe. Itaŋga qokä-apäkä iqisaŋä hŋqua, iqueqä wäuŋuä iuta, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqeŋqä aquvä qämbŋqä ipäqäkuwi. Iŋäqe Poli iqu iquau ävämetä, wäuŋui hŋgi-mända yätŋqä uwqaŋga, haŋä-iqe quuvqä heqiyqä Korinä iu aquvä qänätqätaŋguwä iquau äwimakqe. Iiŋä etaŋgi Poli iqu tuwaŋuä tä, quŋi kŋuä iqä äŋguä ävätä, quwqä haŋä-iqe jänä iwimäkätŋqä äqäkqe.

Ämaqä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä Korinä iu pmetaŋguwä iquauqä quuvqä heqiyqe, haŋuä witaŋgi, quwqä suqä äŋgui qui imäkŋqä iiŋqe, Poli iqu äwäwa kiiŋä imiŋqe. Iqu kukŋui, qokä-apäkä ämanäŋuwä iqua, suqä jänäŋi imäkäpu pmapŋqä iiŋqä ätätä äqäkqe. Ga Dŋä Äŋguä Iqu, quwqä qaŋä uwqeuŋi, jänä iwimäkätŋqä hiŋuinä mäquŋquä iqaŋgpqe, haŋä-iqe wimeqä iuŋqä ätätä äqäkqe. Huizi, Goti Iqueqä yoqä haqeqä mamäupŋqä suqä äŋguänäŋi imäkqäpŋqä iiŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqu näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iquau hiŋgi vätŋqä iiŋqetä, ätätä äqäkqe. Iŋi yäpaki, iqu ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgi vaupnuwä iiŋqä äqäkqe.

Korinä pmeqä iqua, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä ämamiŋuwiŋqe, Poli iqu kukŋuä äŋgui ätuätä, qu Goti Iqueqä äwiŋqä iiŋqä ätnäŋä iqi näqŋqä mapŋqä, yätamäkqä äwikqe. Bukä tquesaŋä saptä 13 iqueŋqe, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä kuapänäŋi, kiiŋä äwinyätqäuä. Iqiŋi Poli iqu suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iutaŋiŋqä ämotquakqe. Goti Iqu nätmatqä äŋgui qokä-apäkiu ävätŋqä iutaŋi, suqä ämaqeuŋqä wiŋqe, kiŋganäŋä eä, huiziuŋi ämäwqätäuä.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä, nyi Poli iqunä äqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä äwiŋqä dutaŋi, tääqä ändätmetä, Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkqämqä änändowatkqä iqunji. Itaŋga Sostenisi, neqä neyämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä anä eqiyätuŋquä iqu, nyitä anä äpmeŋue.
2 He aŋä-himqä Korinä iu äpmapu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqä äqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä ämuäŋmbu, Iqueqä qokä-apäkänä pmetpŋqänä emäkkqe. Hesä, ämaqä eeqäpnäŋä im-imä äpmakäupu, Jisasi Kraisi Iquenyqä tääqä ätätqäŋuwä iquatä, eequenä Iqueqänäŋqä emäkkqe. Jisasi Iqu, neyaqätä, quvaqätä, Naqä inäŋä-quvi.
3 Neqä Goti Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Ique “äŋguiqä” ätukqeŋqä

4 He Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnätaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapätŋqä iiŋqe, nyi Iqueŋi, “Äŋguiqe” hiunji ique-
ique ätuätqäŋä.
5 He Kraisi Ique ämuäŋnätaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu he
äwa miqäŋqä nätmatqä aaŋä kuapänä etapätqätaŋgqetaŋi, näqŋqä
äŋguänäŋä-täŋä epu, kukŋui awä iinä ätätqäŋä.
6 He iiŋä imäkätqätaŋguwitaŋi, Kraisi Iquenyqä kukŋuä ne awä
etätuŋquä di, hesäŋi häukuä witaŋgqe äyä ämotquetqäuä.
7 Iutaŋi täŋgaŋi, he neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgumä quvepqeŋqä
hiŋuä äqämbu äpmapiyäŋgaŋi, wäuŋuä imäkqeŋqä näqŋqe, Goti Han-
juwä Iqu quuvqä imnä vqetaŋi, he hŋquenyqä äwa miqä pmetpnä.
8 Iqu aŋgumä äpätqäŋgaŋi, he quvqä maeqä pmetaŋgpi eqänäniŋqä
diŋqe, he quuvqä yäŋänäqŋqä eqäka wätqätaŋgpi yätamäkqä eyqa
uwquänä.
9 Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi
Iqutäŋi ämuäŋnanä asänä pmetaniŋquä ae ätänaikqä eäŋque,
mänävquatämäuqä itä, Iqueqä ätätqä du qäyunä imäkäniqe. Goti
Hanjuwä Iqu iiŋä imäkätqätaŋgqä iuŋqe, nyi Iqueŋi, “Äŋguiqe” hiunji
ique-ique ätuätqäŋä.

Qu awä äpatŋguwiŋqä (1:10-4:21)

Ämiqä huitaŋä iquauŋqä, kukŋuä mäkä huŋqeŋqä

10-12 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä, Kloisä iiyqä aŋiu anä äpmeŋuwä hui
henyqe, tii ändquwi. “Ämaqä ii, qu äkasuwä ätnäpu iväqämbu
äpmapiyitaŋi, hŋqua tiiŋä ätätqäŋäuä. ‘A, ne kukŋuä qäte, Poli
ique wiyaŋqunä!’ Itaŋga hŋqua, ‘Iyääi, ne kukŋuä qäte, Apolosi*
ique wiyaŋqunä!’ Itaŋga hŋqua, ‘Isääi, ne kukŋuä qäte, Pitä ique
wiyaŋqunä!’ Itaŋga hŋqua, ‘Oeyä, ne kukŋuä qäte, Kraisi Ique wiy-
atuŋqueqä!’ ätätqäŋäuä.” He iiŋä itqäŋuwiŋqe, nyämaqäuä, nyi neqä
Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yoqeta, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä etqä. Mikakä
ätnäpu, ioktämäkmbu mäpmeqä, äwqä naqä-hŋqunä iŋqä äpmapu, kŋui
naqä-hŋqunä indqänäpu, nätmatqä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi asänä
imäkqaŋgpiyä.
13 Kraisi Iqu naqä-hŋqunä eŋqe, he iiŋä ändumäkmbu äpmeŋuwi,
äänä etaŋgiyi? Ä Poli iqunä heyaqä quvqeŋqä zä-huätati äunätmä
äpäkoŋgqätanä? Aaŋqeqä! Ä he asŋä ämakuwi, Poli iqunäuä yoqeta
ämakuwätanä? Oeyä!
14-15 Nyi asŋi, Klispusi iquesä, itaŋga Gayusi iquesänä äwqäkqeqä.
Itaŋga huiziquenä, nyita mämeqä ikuwä imŋi, täŋgaŋi, ämaqä hui, “Ne
asŋi, Poli iqu iqueqä yoqeta änaqäkqetaŋi, ique qänaknä ävätqäŋunä”
matqä ipnä. Iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätqäŋä.
16 A! Nyi Stepanasi iquesä ämaqä iqueqä aŋiu anä äpmeŋuwä iutänä
äwqäkqe. Iŋäqe, nyi asŋi, ämaqä hui-pqä inä äwqäkqäti, mäwqiyqä
ikqäti? Nyi maqŋqe.
17 Nyi ämaqä kuapänä asŋä maqiyqä ikqe, ii tiiŋiŋqe. Kraisi Iqu, nyi
ämaqä asŋä qäyäkiqämqä mänändowatqä ikqe. Iqu nyi, Iqueqä kukŋuä
äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä täkiqämqänä änändowatkqe. Itaŋga kukŋuä
iiŋä iqueŋi, awä ätätmäŋgaŋi, ŋqä kŋuä iutaŋi, kukŋuä äŋguä äwi-iqe
ämetmä, matqä itqäŋä. Nyi kukŋuä iiŋi, ŋqä kŋuä iuta tqä-säpi, Kraisi Iqu
zä-huätatä äuŋgqeŋqä kukŋui, yäŋänäqŋqä maeqŋqä qui imäkqämninji.

---

* **1:10-12** Wäuŋuiŋqä 18:24-19:1

Goti Iqueqä yäŋänäqŋqetä, suqä kŋuä äŋguä iwäsäuqetäŋi, ii Kraisi Iquvqä

18 Zä-huätatä iqueŋqä kukŋuä awä tqaŋgqe, ämaqä qui hämänä
imäkmbnuwäŋqä äpmeŋuwi, qu qätä äwiyäpiyi, ii nätmatqä hiŋgiŋqä
eŋqä-maŋä etaŋgi, äqunätqäŋä. Iŋäqe ne ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu
qui mimäkŋqäŋqä änyä-häŋä inequmuatätŋqä iqune, kukŋuä iiŋi, Iqueqä
yäŋänäqŋqä, aŋgumä änävauqumuatätŋqä etaŋgi, äyä äqunätqäŋu.
19 Ämaqä, “Kukŋuä ii, nätmatqä hiŋgiŋqeqä” ätätqäŋuwä iquauŋqe,
Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä äqänä äwi.

*“Nyi ämaqä, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä iquauqä näqŋqä ii,
nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-pa imäkmä. Ämaqä, kŋuä qeiqinyä indqänäpu,
‘Tiŋä imäkanä’ tqä iquauqä kukŋui, häukuä mäwiqä yätŋqä imäkmä.”*†

20 Itaŋgi ämaqä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä iqua, änääŋqe? Ämaqä
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauŋqe, äänä tmqäti? Ämaqä, kukŋuä äŋguä
ätuäpu, huizi iquauqä kŋui mändi äkittqiyqä iquauŋi, squä wimeŋquti?
Quwqä näqŋqä äŋguä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqu hiŋgiŋqä imäkquänä.
21 Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä suqä kŋuä äŋguä iwäsäuqä iutaŋi, tiiŋä
imäkkqe. Ämaqä qua iutaŋä iqua, iquauqä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä
iutaŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqe, näqŋqä maeqä itpnä. Itaŋga Iqu tiiŋäŋqä-
pqä inä äwinyä. Kraisi Iquenyqä kukŋuiŋqe, hŋqua hiŋgiŋqä qäyä
äqunätqätaŋguwä-qe, ämaqä suqä quvqä imäkmitpqä hŋqua, kukŋuä
iiŋä iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwä iquauŋi, Iqu qu qui mimäkŋqäŋqä,
häŋä imäkäqumuatequänä.
22 Quuvqä heqäpŋqä diŋqe, Israitqä iqua, nätmatqä yäŋänäqŋqä ämaqä
mimäkqänäŋä di-ganä hiŋuä qumbŋqä äwinyä. I etaŋgi Israitqä qäyä
etaŋgi huizi iqua, qu kŋui-ganä, “Ne kukŋuä, äŋguä iwäsäuqäŋqä
näqŋqä-täŋi, täŋga äwiyätuŋque” mapŋqä äwinyä.
23 Iŋäqe, ne kukŋuä awä ätäkituŋque, ii Kraisi Iqu zä-huätati äuŋgqä
iiŋqeyi. Iqu iiŋä imäkkqä iiŋqe, Israitqä iqua, yäŋänäqŋqä maeqä
äqumbiyitaŋi, quuvqä maeqiyqä iquayi. Itaŋga huizi iqua, qu kukŋuiŋqe,
“Qäyunäŋä hma eä, qäyasäqinjqä” indqänätqäŋuwitaŋi, quuvqä mae-
qiyqä iquayi.
24 Iŋäqe, Israitqä hŋqunesä, huizi iquautaŋä hŋquatä, ne Goti Hanjuwä
Iqu, Iqueqäŋqä tääqä ae änatätmeqä iqune, Kraisi Iqueqä zä-huätati
huŋqeŋqä qätä äwiyanitaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqätä,
äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqeŋqätäŋi, näqŋqä ämetqäŋu.
25 Quuvqä maeqiyqä iquauqä kŋui, quvqä eäŋqe, tiiŋä hitaŋgiyi. Hŋqua
kŋui, “Goti Iqueqä näqŋqä hui, qäyunäŋä hma eä, qäyasäqinjqä”
indqänätqäŋuwä-qe, iiŋä ma, Goti Iqueqä näqŋqä iiŋi, ii ämaqeuqe,
ämäwqätäuä. Itaŋga hŋqua kŋui, “Goti Iqueqä wäuŋuä imäkkqä huiuŋi,
Iqu yäŋänäqŋqä maequeqä ämänätquenä” indqänätqäŋuwä-qe, iiŋä ma,
Goti Iqueqä wäuŋuä iiŋi, ii ämaqeuqä yäŋänäqŋqä iuŋi ämäwqätäuä.

26 Ŋqä nyämaqäuä, Jisasi Iqu tääqä mänatqäŋga, ‘Äänä-äänä
äpmamiŋquätiyä’ tpu, kŋuä indqämbu. Kuapänäŋä hŋquenä, ämaqä
qua iutaŋä iuqä hiŋuä iqiŋi, näqŋqä maeqä pmetaŋgä, kuapänäŋä
hŋquenä yoqä naqä maeqä pmetaŋgä, itaŋga kuapänäŋä hŋquenä, taqä-
tawäka yoqä-maequa epu, eämeqaŋgä äpmamiŋuwi. He hiŋgiŋqä iiŋä
pmetaŋguwä iutaŋä iquenä, tääqä äyä etätmakqe.

† **1:19** Asayä 29:14

27 Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä kŋuä qäyasäqi meqä iquautä, yäŋänäqŋqä
maeqä, haŋuä iquautä, atäuŋuä ikqe, ii, Iqu ämaqä qua iutaŋä näqŋqä
kuapä-täŋä iquautä, yäŋänäqŋqä-täŋä iquautä womba vätŋqä iiŋqeyi.
28 Itaŋga Iqu atäuŋui, ämaqä yoqä maeqä iquautä, ämaqä, qua iutaŋi
quvqä eŋqä-paŋä imäkätqäŋuwä iquautä, äyä ikqe. Iŋi näqŋqetä,
yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetäŋi, ämaqe, ‘Nätmatqä iiŋä iqua yätamäkqä
neyäŋqiyä’ kŋuä indqänätqäŋuwä-qe, Iqu nätmatqä iiŋä iqua, hiŋgiŋqä
eŋqä-paŋä imäkätŋqä iiŋqe, ämaqä hiŋgiŋqä hŋquau atäuŋuä ikqe.
29 Goti Iqu iiŋä imäkkqe, ii ämaqä hŋqu, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, kiqä
yoqe haqeu mämatnämäuŋqä iquätŋqeyi.
30 Goti Iqu he tääqä i etätmakqetaŋi, Kraisi Jisasi Ique ämuäŋnäŋä.
Itaŋga Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqeŋqä
Ämänätqueqä-qu eqäqe. Itaŋga Iquesaŋi, Goti Iqu, ne Iqueqä hiŋuä iqiŋi
jänänäŋä inemäkätä, Iqueqäŋqänä atäuŋuä äneyätä, itaŋga qui imäkŋqä
iuta aŋgi inetmeqe.
31 Iŋi ne Goti Iqueqä kukŋuä iuŋi, tii äqänäŋqä-pa imäkquatuŋque.
“Ämaqä yeeqä itä, ‘Nyi iiŋä-iiŋä iqunjqä’ ätätäqä iqu, ‘Ii, Naqä Iqu e
inyimäkqeqä’ tätŋqeqä.”‡

2

Jisasi iqu, zä-huätatä äunätä, äpäkoŋgqeŋqä

1 Nyämaqäuä, nyi he emetmä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä zä äwiŋqä
awä etätmäŋgaŋi, nyi kukŋuä äwi-iqetä, kukŋuä yäŋänäqŋqä ämaqä,
äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä iqua ätätqäŋuwitä, maetqä ikqä eä.
2 “Nyi iquauŋi, kukŋuä awi, nätmatqä huitaŋä-huitaŋiŋqä qäyä eänä
ätätmä, Jisasi Kraisi Iquenyqätä, ä zä-huätati äunätä äpäkoŋgqeŋqätänä
ätumuä” kŋuä indqänätmitaŋi, awä äyä etkqe. 3 Nyi hesä anä
äpmamäŋgaŋi, yäŋänäqŋqä maeqä eämä, zä itmä, yäuŋuä-yäuŋuä-pqe
kiiŋä änyinmiŋqe.
4-5 Itaŋga nyi Jisasi Iquenyqä kukŋuä etätmäŋgaŋi, he Iquenyqä quuvqä
heqäpŋqe, ämaqeuqä näqŋqä iuta ma, Goti Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta,
heqäpŋqeŋqä änyiŋgqe. Iŋi nyi ŋqä näqŋqe ämetquetmä, he kŋuä
indqäŋqä tŋäŋqä emäkmqä ma, Dŋä Äŋguä Iqutä, Iqueqä yäŋänäqŋqetä,
ämetquayŋqä awä etkqe.

Dŋä Äŋguä Iqu, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqe Vqä-quvi

6 Äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqe, ne ämaqä quwqä quuvqä heqiyqe, yäuä
ae ikqä iquauŋi, awä ätuätuŋque. Näqŋqä ii, ämaqä qua täu täŋga
äpmeŋuwä iquauqetä, ä qua täu miqä, Goti Iqu hiŋgi iwimäkätŋqä*
iquauqetä, asänä hmanji.
7 Näqŋqä ne kukŋuä awä etätuŋque, ii Goti Iqueqä eä, zä äwäminqä iiyi.
Näqŋqä iquesaŋi, qäukuä qua mimäkqäŋga, Goti Iqu, ne Iqutä qäukuä
yäŋi anä pmeniquä diŋqä, atäuŋuä ae ekqe.
8 Näqŋqä iiŋqe, ämaqä qua täu miqä iqua, maqŋqä emiŋuwi. Qu
näqŋqä hiqä eqe, Naqä Aaŋä Yäŋänäqŋqä-täŋä Iqueŋi, zä-huätati maueqä
iqäpninji.
9 Iqua maqŋqä emiŋuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋi äqänä
äwi.
“Nätmatqä, ämaqe hiŋuä mäquŋquä imiŋuwä, ä qätä mäwiyqä
imiŋuwä, ä quwqä kŋuä yändqäŋqä imnä kiuä mäwimeqä imiŋqä ii, ii

‡ **1:31** Järämai 9:24 * **2:6** 1 Korinä 1:28

nätmatqä Goti Iqu ämaqä Iquenyqä wiŋgaŋgqä iquauŋqä näwinyä ekqä iiyqä” äqänä.†

10 Goti Hanjuwä Iqueqä näqŋqä zä äwämiŋqä iiŋi, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu inemäkqaŋgqä iutaŋi, Iqueqä-kiuä nenyqä ätnäŋä iqi, ae äyä itkimäkkqe. Dŋä Äŋguä Iqu, nätmatqä Goti Iqueqä kŋuä indqäŋqä yäpä imŋiŋqetä, nätmatqä eeqänäŋä huiziŋqetä qävqä äŋguänä itä, näqŋqä eäŋqetaŋi, iiŋä inemäkänä.

11 Ii tiiŋi. Ämaqä hŋqu, hŋquququeqä kŋui äänä ämeŋqä iuŋqe, näqŋqä maeqä yänä. Ämaqä hŋqueqä kŋuä indqäŋqeŋqe, iqueqä quuvqä, iqueqä yäpä iŋgisaŋä iqunä, näqŋqä itänä. Iŋi Goti Iqueqä-pqe, asä iiŋi. Dŋä Äŋguä Iqunä, Iqueqä kŋuä iqeŋqe, näqŋqä hiätänä.

12 Itaŋgi ne dŋä ämakque, ii dŋä qua täutaŋä iquauta ma, Goti Hanjuwä Iquesanji. Iiŋiŋqe Goti Iqu nätmatqä äŋguä eeqänäŋä nätapätŋqä ekqä iuŋqe, näqŋqä metatuŋquänänji.

13 Nätmatqä iiŋqe, ne kukŋuä awi ämaqä-qune neqä näqŋqeta maetqä itqäŋu. Dŋä Äŋguä Iqu näqŋqä nätapqaŋgqeta etätqäŋu. Iŋi näqŋqä Iqu änätapkqe, ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueä yäpä iqi äpmeŋuwä iquauŋi, ne ävätqäŋu.

14 Itaŋga ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iŋqä iqu, nätmatqä Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iquesa äquvepätŋqä iiŋqe, “Nätmatqä iiŋi qäyasäqinjqä” indqänätŋqe, mämeqä yänä. Näqŋqä iiŋä iwäsäuqe, Dŋä Äŋguä Iquesanä etaŋgi, ämaqä iiŋä iqu näqŋqä maeqä etänä.

15 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi äpmeŋqä iqu, nätmatqä eeqänäŋiŋqä äŋguänä iwäsäutä näqŋqä metänä. Itaŋga Goti Iqueqä bukä iu äqäkqä-pa, iqueŋi, ämaqä hŋqu, “Änäändiyä” tä iqe, änä miwäsäuqä yänä.

16 Tuwaŋui tii äqänä äwi. *“Ämaqä hŋqu, Goti Naqä Iqueqä kŋuä indqäŋqeŋqe, näqŋqä maeqä itä, ‘Iiŋä-iiŋä imäkiyä’ mätquä yäŋqiyä.”*‡ Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi äpmeŋquä iqune, ne Kraisi Iqu kŋuä äänä indqänäŋqä iuŋqe, näqŋqä menä.

3

Goti Iqueqä wäuŋui, qäyunä imäkqeŋqä

1 Nyämaqäuä, hiŋuiqänäŋi nyi kukŋuä awi, ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi ae äpmeŋuwä iquau, ätuätŋqä du maetqä itmä, ämaqä, quwqä äwiŋqä dunä äpmeŋuwä iquautä, Kraisi Iquenyqä quuvqä änyä qe eqiyätqäŋuwä iquautä, ätuätŋqä-pa, äyä etkqe.

2-3 Iŋgaŋi ymeqä däŋä isua, ymisaŋä woyqe maŋqä iquwä-pa, he kukŋuä yäŋänäqŋqe, änä mämeqä etaŋguwiŋqä, nyi aŋuä eŋqä-pa kukŋuä haŋuinä äyä etapkqe. Ga he, hiqä eŋqä dunä pmetaŋgä eqänätmä, “Täŋgaŋä-pqe he ymisaŋä woyqe maŋqä yqänä ipŋqäuä” etqä. Suqä, naqä pmeqäŋqätä, hiqä hita-hiŋgukuatä äkasuwä tŋqä iutaŋi, he Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi mäpmeqä, ämaqä qua täutaŋä iqua eŋqä-paŋä asänäŋä eŋä.

4 Ii tiiŋi. Hŋquenä, “Nyi kukŋuä qäte, Poli ique wimqänä” tqaŋgä, hŋquenä, “Nyi kukŋuä qäte, Apolosi ique wimqänä” ätätqäŋuwi, ii ämaqä qua täutaŋä iqua eŋqä-ma äpmaka wätqätaŋgpi ämotquequänä.

---

† **2:9** Asayä 64:4 ‡ **2:16** Asayä 40:13

5 Iŋi he yenyqä näqŋqä mapŋqä diŋqe, nyi tiiŋä etmä, “Ye qäquye, yoqä
maiquve etaŋgi, Naqä Iqueqä wäuŋuä-wiyquveyi. Iqu Kiqä-kiuä wäuŋuä
kikiŋä äyätapkqä iutaŋi, ye kukŋuiŋqä awä hetqaŋgueäŋga, he Kraisi
Iquenyqä quuvqä äyä eqiyätqäŋä.”
6 Apolosi iqutä nyitäŋi, yeqä wäuŋui tiinji. Nyi nätmatqä piiki vowä
mäwäwqä iqunä etaŋgä, iqu zquvätŋqä eqä vqäwqä iquvi. Itaŋga Goti
Hanjuwä Iqu bakä äukauäpu, naqä epŋqä Imäkqä Iquvi.
7 Ämaqä piikä vowä mäwäwqä iqutä, eqä vqäwqä iqutä, iquaqu yoqä
maeqä, hiŋgiŋqe. Mä bakä äukauäpu, naqä epŋqä imäkqäwätŋqä Iqu,
yoqä-täŋä Iquvi.
8 Ämaqä piikä vowä mäwäwqä iqutä, eqä vqäwqä iqutä, qäquaqu
Naqä Iqueqä wäuŋuä imäkqä-quaquvi. Iŋi mbqä meqäŋgaŋi, iquaquvqä
wäuŋui äänä-äänä imisiyqä iuta manyiyi.
9 Nyi Poli iqundä, itaŋga Apolosi iqutäŋi, ye Goti Iqueqä wäuŋui
anä imäkätqäŋueä iquve etaŋgi, he Iqueqä wäuŋuä eŋqä-ma änyäŋuwä
iquenji. Itaŋga he Iqueqä aŋä inäŋä etaŋgä, Iqu yqänä ämätätqäuä.

10-11 He Iqueqä aŋä ämätnäŋuwiŋqe, tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
Ymeqä Jisasi Kraisi Iqueŋi, aŋä siyaundqä eŋqä-pa etŋqä, ae ätekqetaŋi,
ämaqä hŋqu änyä-häŋä hŋqu-mända ämetä, haqeqi maquteqä yäŋqiyä.
Iŋi Goti Iqu, qeqä wimänätä hiŋgi vqä iuta nyimäkqaŋgi, nyi-ganä, kukŋuä
äŋguä Jisasi Kraisi Iqueŋqä awä etkqe, ii nyi aŋä imäkqäŋqe näqŋqä
kuapänäŋä-täŋunä eämä, aŋä siyaundqä yäŋänäqŋqänäŋä äqutekqä
eŋqä-paŋiqä. Itaŋga ämaqä, he näqŋqä haqeqi etapätqäŋuwä iqua, qu
ämaqä siyaundqä iquesa aŋä ämätäqisätqäŋuwä-paŋä iiŋä-quayi. Iŋi,
iqua hŋqunä-hŋqunäŋi, quvqä-pqä mätqŋqä, hiŋui äŋguänä äqunäpu
mätqäpnä.
12 Ämaqä aŋä siyaundqä tqueqä haqeqi ämätäpiyäŋgaŋi, hŋqua golqetä,
silpaitä, hikä mbqä naqäŋqä imäkätqäŋuwitä, mätäpnä. Nätmatqä iiŋä
iqua, äŋguänäŋä eä, äpakänä witäniqe. Itaŋga hŋqua, zä-yäŋitä, qoetä,
kuä-witqä yäŋitä mätpnä. Iiŋä iqua äpakänä mäwiqä, qui maqänä
imäkmbnä.
13 Qänakŋi, hiunji, Goti Iqu atauŋä ikqä iqu timäuqaŋgaŋi, quwqä
wäuŋuä iiŋä imäkmitpqe, ätnäŋäqi timäuänä. Hiunji iqu, tä eŋqä-paŋä
ätimäuätä, ‘wäuŋui äŋguä imäkätqäŋuwiqä, ä quvqä imäkätqäŋuwiqe’,
tä iqunä iqunänä.
14 Ämaqä aŋä e imäkmitpqetaŋä hŋqu, iqueqä aŋi tä maŋqä äŋguä
ämätnäŋqe, iqu iqueqä wäuŋuiŋqe, kimaŋi ämenä.
15 Iŋä-qe, ämaqä hŋqu iqueqä aŋi quvqä etaŋgi, tä hämänä äŋgqe, ii
tiinji. Iqu iqueqä wäuŋui aŋgi mimäkqä yäniŋqä, qui hämänä qe imäkŋgi.
Iŋäqe iqu iqueqä-kiuäŋi, tä maŋqä itä, quuvqenä äkitqä-qe, kima meqä
maequ, häŋä hea ique-ique pmetänä.

16 Hiqä-hiuäŋi, he Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä tŋäŋqä
etaŋgä, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, heyaqä yäpä imä äpmeŋqeŋqe, he
maqŋqätanä?
17 Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋi, ii pmua eä, Iqueqäŋqänä ämätnäŋqe,
ii he qäquenji. Iiŋä dutaŋi, ämaqä hŋqu, Goti Iqueqä aŋi qui imäkätqä
etaŋgutqe, Iqu iqueŋä-pqe qui inä imäkäŋqiyä.

18 He quaŋgä ätnäpu, “Ne näqŋqä-täŋuneyqä” ätnätqäŋuwä iquenä,
aŋgumŋi matqŋqä änyiŋgi. Iŋi ämaqä hiyaqä awä iqisaŋä hŋqua,
ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä-qua epiyiŋqä

wopqä imitpqe, iqua, iquauqä hiŋuä iqiŋi, näqŋqe äwa ipu qämä-qämänjqä-qua äpmenjaqämbiyi, qänakŋi Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä-qua aŋgumä epnä.

19 Ii tiiŋä dutanji. Qua täutaŋä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ii qämä-qämä iqä eŋqä-paŋä iiŋi. Nätmatqä iiŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋi äqänä. *“Ämaqä, ‘Ne äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋuneyqä’ kŋuä ävätŋqä hŋqua, huiziquau ämäwqätäupŋqä wäuŋuä imäkätqäŋuwä iuŋi, Goti Iqu hiŋi-hiŋi iwimäkqaŋguti, quwä mäuŋguatmbnä.”**

20 Itaŋga Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä hŋqu, inä äqänä. *“Ämaqä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä kuapä-täŋä iqua, qu wäuŋuä nätmatqä äänä imäkpŋqä kŋuä indqäŋgaŋguwiŋqe, Naqä Iqu, quwqä kŋuä indqäŋqä iiŋi, häukuä mäwqiyqä itŋqä etaŋgqeŋqä, näqŋqä ae äme.”*†

21 Iŋä etaŋgi, he ämaqä hŋqueqä yoqe haqeqä mamäuqäŋqe, vquatämäupu. Nätmatqä eeqänäŋi, ii hiqä yätamäkqäŋqä eä.

22 Ii tiinji. Poli iqunŋä-qe, Apolosi iquŋä-qe, Pitä iquŋä-qe, qua tquŋä-qe, häŋä-pmeqä iquŋä-qe, äpäkoŋqä iquŋä-qe, nätmatqä täŋga äwiŋqä-pqäŋä-qe, qänaknda witäniqä-pqäŋä-qe, eeqäpnäŋi hiqeqä, etqä.

23 Itaŋga he Kraisi Iqueqä etaŋgä, Iqu Goti Iqueqä-qu eä.

4

Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä wäuŋuiŋqä

1 Ämaqä, kukŋuiŋqä näqŋqä etapätuŋquä iqunenyqe, he kŋuä tiiŋä indqäŋgpŋqänänji. “Ämaqä iqua, Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqä-qua epu, Goti Hanjuwä Iqueqä kŋuä indqäŋqä, zä äwämiŋqeŋqä awä ätätqäŋuwä iquayqä.”

2 Ämaqä, ämiqä hŋqu, “Nyaqä wäuŋui, iqua äŋguänä imäkqäpŋqäuä” kŋuä indqänätä, quuvqä äwiyä ävätqä iquenyä imäkqäpŋqe, iqua iqueqä kukŋuä eeqäpnäŋä iuŋi, qänaknä iqäpŋqe.

3 Itaŋga he nyaqä suqeŋqä änyiwäsäuquwi, ä ämaqä tqu-tqu kukŋuä mitqä aŋä iuŋqä ändma äwätä kukŋuä ämindqe, nyi iiŋqe äwäwa miqä danä itmä, “Ii nätmatqä aaŋä wäŋqänäŋäpiyqä” kŋuä änyänä. Nyi ŋqä-näuäŋi, ŋqä suqeŋqä miwäsäuŋqä itŋqä iqunji.

4 Ŋqä suqä-iwäsäuŋqä tämŋi, haŋä-iqä maeqä, aquvä iqänätqäŋä. Ŋqä-näuäŋi, tiiŋi matŋqä iqä. “Nyi ämaqä suqä quvqä maeqä, aaŋä jänänäŋunjqä.” Oee. Nyi änyiwäsäuätŋqä Iqu, ii Naqä Iquvi.

5 Itaŋgi täŋganji, ne ämaqä näqŋqä ävätuŋquä iquneqä wäuŋuiŋqe, he miwäsäuqä pambu. He, hea Naqä Iqu aŋgumä quvepqeŋqänä, hiŋuä äqämbu pmetpŋqe. Iqu iŋganji, nätmatqä eeqänäŋä hea wiqä imdaŋi ämetä, Iqueqä we-huŋqä iqi ämaitä, ämaqeuqä äwiŋqe, quwqä qeqä-quuvqä imdaŋi ämetä, ätnäŋäqi mainiqe. Iŋganji, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä wäuŋuä änätapkqä imäkätuŋquä iuŋqe, “Si äŋguä imäkätqäŋi-qe,” awi iŋga natäniqe.

6 Nyämaqäuä, he yesa näqŋqä ämepu, Goti Iqueqä bukä iu äqänäŋqe, hui wiyä iqa mäwqä, iunä imäkäpu, ga ämaqä hŋquenyqänä enyätä, huiziqueŋqe maeŋqä iqä diŋqe, nyi kukŋuä ii ätqa äquvepqe, ŋqä-näuäŋqätä, Apolosi iquenyqätä, ätätmä, ktqenä ämetqueqä.

---

* **3:19** Jopä 5:13 † **3:20** Apqä Bukä 94:11

7 Äsquki, si ne änewäsäutŋqe, naqe, tqu ikimäkqeyi? Aaŋqe. Nätmatqä
eeqänäŋä ämeŋuwi, he naqä-qakuä Goti Iquesa ämakuwä qäyä epu,
heqä yäŋänäqŋqä iuta ämakuwäŋqänä hiqä yoqe haqä mamänätqätaŋgä
eqänätqäŋä. Iiŋi, qäyu hmanji.
8 He kŋuä tiiŋä eyätqäuä? “Ne nätmatqä äŋgui, aaŋä kuapänäŋä-
täŋune qe eequnä. Huiziquau ämäwqutäutanä, nätmatqä äwa miqäŋqä,
ämiqä naqä iquatäŋi, asänäŋänäŋä qe äpmequnä.” Auä, ne-pqe hesä
ämiqä anä pmetuŋquä iiŋqe, he ämiqä naqä-qakuä pmapŋqe, nyi kiiŋä
änyinätqänä. Ho-ee, aaŋä aaŋqe.
9 Nyaqä kŋuä tämŋi, tiiŋänäŋä indqänätqäŋä. “Goti Iqu, kukŋuä
awä tatuŋquä änandowatkqä iqune, naqä pmeqäŋqe mäwiŋqä itä, qua
naqä mämä pmeqäŋqä äyä äpmuatänaikqeqä. Iiŋä pmetaŋgquetaŋi,
ämaqä pizqä äpäsätqäŋuwä iqinyqä qäyä änätma äwäpu, ämaqä qua
täu äpmeŋuwä iuqätä, ynaunjqä iquauqätä, hiŋuä iqi pizqä qäyä,
napäsqäpŋqä.”
10 Ne Kraisi Iqueqä yoqä haqeu ämamäutuŋque, ämaqä huizi iquauqä
hiŋuä iqiŋi, näqŋqä maeqänäŋä pmetaŋgquä-qe, he hiqä-hiuäŋqe,
“Ne Kraisi Iqutä ämuäŋnanitaŋi, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqe, aaŋä
kuapänäŋä-täŋä äpmeŋunä” kŋuä indqänätqäŋä. Ne huizi iquauqä
hiŋuä iqiŋi, yäŋänäqŋqe maeqä, haŋuä witaŋgquä-qe, he hiqä-
hiuäŋqe, “Ne yäŋänäqŋqä-täŋuneyqä,” kŋuä indqänätqäŋä. Ämaqe,
neyaqä yoqe haqeu mämänatnämäuqä ipu, yoqe heyaqenä haqeu äyä
ämaetnämäutqäŋä.
11 Hiŋuiqäŋä duta täŋga tiiŋi, hea kuapänäŋäŋgaŋi, ne buayäŋqä dä
äneyätä, eqäŋqä quväkä häuayqä äpmeŋque. Itaŋga neyaqä qäkä gquä-
pqe, yäuä itä äpknätŋqe. Ämaqe, hiŋginäwa ptqä änapäsätqäŋuwi. Ne
quami äŋguä pmeqä diŋqe, aŋi hma etŋqe.
12 Ymisaŋä isuauŋqe, neqä hipaitäŋi wäuŋuä yäŋänäqŋqä ituŋque.
Ämaqe, kukŋuä quvqä natqaŋguwäŋgaŋi, Goti Iqu äŋguä iwimäkätŋqä
diŋqe, ne Iqueŋi yatŋqä ävätuŋque. Qu quvqä inetqueqaŋguwäŋgaŋi, ne
qeiqinyä ämiwotuŋque.
13 Qu nenyqä kukŋui, quvqä tuätqätaŋgä, ne kimaŋi, äŋguä
dinä ätuätuŋque. Qu neŋi, nätmatqä tawä eŋqä-ma bi ae
änaquvasämäkuwitaŋi, yqänä äpmaka äpäŋu.
14 Nyaqä kukŋuä yäŋänäqŋqänäŋi, tuwaŋuä iu i äqänäŋqe, ii he womba
mapŋqä maqŋqä eä. Oee. He ŋqä ymeqä, nyi kuapnä änyinätŋqä iquenä
etaŋguwiŋqä, hiqä kŋuä indqäŋqe, we eomäkmqä diŋqä äqiyqä.
15 He ämaqä ämeyäpu, Kraisi Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä epŋqä,
yätamäkqä eyqe, kuapänäŋä-täŋuenä qäyä etaŋguwä-qe, qu heqä
hinuŋua hmanji. Nyi-ganä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqä awä ti
etqaŋgqeta, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋäŋgaŋguwäŋga, iutaŋi nyi heqä
hiniqunä ekqe.
16 Itaŋgi he nyaqä suqä duŋi, qänaknä nyipŋqä iiŋqä evauqumuatqä.
17 He suqä iiŋä imäkqäpŋqä diŋqe, nyi Timoti iqueŋi henyqä ae
ändowatqe. Iqu-pqe, ŋqä ymeqä, nyi iquenyqä kiiŋä änyinätŋqä-qu eä,
Naqä Iqueqä kukŋuä eeqänäŋä iuŋi, qänaknä iqä iquvi. Nyi Kraisi Iqutä
ämuäŋnäŋqä iqunä, nyaqä suqä äänä-äänä imäkätŋqeŋqä, ämaqä im-
imŋä Naqä Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqätaŋguwä du, kukŋuä awä
ätuäkitŋqe. Iqu-pqe he suqä iiŋqä awä inä etätŋqä ändowatqe.
18 Ämaqä hesaŋi quwqä yoqenä ämaenätqäŋuwä hŋqua, nyinyqe, “Iqu
aŋgi mänemeqä yäŋqiyä” kŋuä ävätŋqe.

19 He kŋuä iiŋi qäyä eyaŋgqä-qe, Naqä Iqu nyaqä hänaqe
näwinyä imäueqaŋgutqe, nyi emamqeŋqe maqänäŋi äquvepmä. He
emetmäŋganji, ämaqä iiŋä iqua, iquauqä kukŋuä tqeŋqe, yäŋänäqŋqätä
qäsä diyä-tmä, näqŋqä ganä mamä.
20 Tiiŋä eä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋi, kukŋuinä hiŋginäwa tqäŋqä
ma, Goti Iqu yäŋänäqŋqä vqaŋga, häukuä winä. Iutaŋi nyi, kukŋuä
yäŋänäqŋqänäŋi, tuwaŋuä täu äqiyätqäŋä.
21 He iqi emetmäŋganji, nyi suqä äkisqu emäkmqä eŋgi? Nyi he
jänä iŋga emäkmqe, jävqä äma pmqäta, ä, hiqä hŋgisa iqe ganä
vquatämäuqaŋguwäŋga, henyqä naqänäŋä nyiŋqetä äwqä haŋuä änyanä
pmetuŋquetä äma pmqäta?

5

Korinä iu pmeqä iquauqä awä iqiŋi, suqä quvqänäŋi äwämiŋqeŋqä

1 Ämaqä hui, tiwiqä aaŋä naqä-qakuänäŋä hŋqu tiiŋä iqaŋgä, nyi qätä
äwiyäŋqe. Suqä huiwä yaŋä iŋqä Goti Iqu äwikqe, tuwä ävätä aaŋä
quvqänäŋi, heyaqä awä iqiŋi äwinä. Tiiŋä, hikŋä hŋqu, kaniqueqä
apäkisä, qaŋä hiŋgi ikitqäŋiyi. Suqä quvqä iiŋi, ämaqä quuvqä maeqiyqä
itqäŋuwä iquaui ämäwqätäuä.
2 Ämaqä huizi iquenä, ämaqä suqä quvqä ii ikutäuqä iqu, heyaqä awä
iqi äpmeŋqeŋqe, suŋqä kŋuä maqiyqä itqäŋuwäwä? He, iqu hesä anä
mäpmeqä yätŋqänä, huätä mändowatqä ipu, qeqä äwutmäkpiyiŋqe, hiqä
yoqä haqä ämamäunätqäŋuwi, ii quvqe! Qäyä eä!
3 Nyi hesä anä mäpmeqä imä-qe, nyaqä quuvqe, hesä anä äpme.
Iiŋä äpmeqetaŋi, ämaqä suqä aaŋä ququvqä iiŋä imäkqä iqueŋi, ae
äwiwäsäuqe.
4-5 Naqä Iqueqä hiunji ätimäuqe, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä iiŋä iqueqä
quuvqä ique aŋgi itmeniŋqä diŋqe, he tiiŋä imäkpŋqä änyiŋgi. He Naqä
Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänäpiyäŋganji, nyaqä quuvqä iqu-pqe,
neqä Naqä Jisasi Iqueqä yäŋänäqŋqetä, hesä anä äpme, ämaqä iiŋä iqu
haŋä-iqä metŋqä diŋqe, Setänä iqueqä huiqä iqi wipu.
6 Itaŋga he iiŋi miqä ipu, hiqä yoqe haqeu ämamänätqäŋuwi, qäyu
hmanji. Yisä wäŋqäpu bretqä du pŋä ämäuepqe, naqänäŋä äyä
änyuämäutŋqe. Yisi, suqä quvqä iqueŋqä ktqeyi.
7 Ynaunjqä ämaqä pizqä päsqä iqu, sipsipqä iqueqä häŋeqe äqunätä,
atqä-awäkau mapäsqä ävaukukqä-pa, Kraisi Neqä Sipsipqä Iqu
äpäkonätä, ne yisi maiqŋqä inemäkkqe. Iiŋä etaŋgi, he bretqä yisä
maeqä ii eŋqä-paŋä eŋuwi, yisä yäue bi tnämäupŋqe. 8 Itaŋgi Israitqä
iqua quväukuä ique-ique, hea naqä Pasopaŋganjqä ätätqäŋuwä iŋganji,
yisi yäue bi ätnämäupu, buayä yisi maeqätäŋä änätqäŋuwä-paŋi, ne-pqe
Kraisi Iqu äpäkoŋgqeŋqä kŋuä indqänätanitaŋi, suqä quvqä eeqänäŋi bi
ätnämäutanä, neqä äwqä tämŋi ikikinyäŋä änyanä, kukŋui naqä-qakuinä
tquatuŋque.
9 Nyi henyqä tuwaŋuä hiŋuiqänä äqäkqä iqueŋi, he ämaqä, suqä huiwä
yaŋä iŋqä Goti Iqu äwikqe, tuwä ävätqäŋuwä iquautä, anä mäpmeqä
ipŋqä diŋqä ätätmä, äyä äqäkqe.
10 Qua täuŋi, ämaqä quuvqä maeqiyqä iquautaŋi, suqä huiwä yaŋä iŋqä
Goti Iqu äwikqä iqueŋi, tuwä wiyqä iquatä, ämaqäyqä nätmatqe äŋguä
witaŋgi äqunäpu quwä-meqä iquatä, itaŋga goti quaŋgä iquauqä yoqeŋqä
aquväqŋqä iqua, qu hävemnäqŋqä äpmeŋä. He eeqänäŋä iquatäŋi, anä

mäpmeqäŋqä maqiyqä ikqe. He iquatä anä mäpmeqä ipŋqä etaŋgutqe,
qua täuŋi hämänänä ävämapŋqe.
11 Nyi kukŋuä tuwaŋuä ique iiŋä ätätmä äqiyqe, kiqä quati tiinji. “He
ämaqä Kraisi Iquesa, ‘Tasi-guaeä’ ätumitpqä hŋqu, suqä huiwä yaŋä
iŋqä Goti Iqu äwikqä iqueŋi, tuwä äwiyqä, ämaqäyqä nätmatqeŋqä
äŋguä witaŋgi äqunätä qeqä ätquä, goti quaŋgä iquauqä yoqeŋqä aquvä
äqäŋgqä, ämaqä huiziuŋi quvqä imäkqä kukŋuä ätqä, wainqä-eqe änätä
hiqiiyqä iqä, ä ämaqäyqä nätmatqe quwä ämeqä, iqutäŋi, anä mäpmeqä
ipu, ymisaŋi anä maŋqä pambiyä” ätätmä äyä äqäkqe.
12-13 Ämaqä quuvqä maeqiyqä du iwäsäuqe, nyaqä wäuŋuä hmanji. Goti
Iqu Kiqä-kiuä iwäsäuänä. Iŋäqe he ämaqä Goti Iqueqä yoqeŋqä aquvä
äqänätqäŋuwä iu iwäsäuqäŋqe, äŋguä eä. Iŋi Goti Iqueqä bukä iuŋi
kukŋuä ätäŋqä-pa,* ämaqä suqä ququvqenäŋä itä hiqä awä iqi yqänä
äpmeŋqä iqueŋi, huätä dowatpu.

6

Quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, kukŋuä mämitqeŋqä

1 Suqä iwäsäuqäŋqe, nyaqä kukŋuä huiziqu tiinji. Ämaqä hesaŋä
hŋqueŋi, kiqä quuvqä anä heqiyqä hŋqu quvqä iwitquetqä etaŋgutqe,
iqueqä haŋä-iqä ipiŋi, Goti Iqueqä ämaqe jänä iwimäkipŋqä, iquau
mäwimeqä, ämaqä Goti Iquenyqä maqŋqä eŋuwä iquau-mända, “Jänä
nyimäkipiyä-qe” änäänqä tuäniqi? He suqä iiŋi, aŋgumä imäkqäŋqe,
manyiŋqä iqi.
2 Tiiŋä eä. Qänakndaŋi, ne Goti Iqueqä qokä-apakä iqune, ämaqä qua
täutaŋä iuqä suqä iuŋi, iwäsäuaniquä eŋqe, he maqŋqäta? Ne qänaknda
qu iwäsäuaniŋquä eŋqe, quvqä wäŋqä isua täŋga itquatnäpiyi, hiqä-hiuä
jänä imäkŋqänäŋi, suŋqä itqäŋäuä?
3 Itaŋga ne ynaunjqä iquau-pqe, inä iwäsäuaniquä eä. Iŋi, quvqä qua
täu itquatnätuŋque, jänä inä imäknatuŋquä eä.
4 Iŋä etaŋgi he haŋä-iqä iiŋä-täŋuenä etaŋgutqe, quuvqä maeqiyqä
iquauŋqä äwäpu, qutaŋä hŋque, hiyaqä awä iqi yoqä maeqä äpmeŋqä
hŋque, ewäseyqä pmetŋqä atäuŋui, suŋqä itqäŋä?
5 Nyaqä kukŋuä i äqiyqe, he womba ipŋqä diŋqä äqiyqä. Quvqä
itquatnäpiyäŋgaŋi, ämaqä heyaqä awä iqiŋi, kukŋuä äŋguä iwäsäuqä
hŋqu, ämaqä quuvqä heqiyqä hŋquaquiyqä haŋä-iqe iwäsäutŋqe, hma
etaŋgi hiwänyqe.
6 Iiŋä miqä ipiyitaŋi, quuvqä heqiyqä hŋquki, huiziqueŋi, ämaqä
quuvqä maeqiyqä hŋquauŋqä, jänä emäkipŋqänä, ätuma uwquenji.
7 Quuvqä heqiyqä iquendaŋä hŋqua, huizi iquenä quvqä etque-
qaŋguwiŋqä kukŋuä iwäsäuqä iquauŋqä hämä ätuma äwätqäŋuwiŋqe,
tiiŋä ämänätqueqi. He Jisasi Iqueqä suqä iuŋi, qänaknä miqä ipu,
quanŋä qe äpäkŋgä. Qu quvqä qäyä etquapŋqänä äwimasipŋqä äyuwä.
Heqä nätmatqä qeŋqä-qe, “Neqeqä” etäpu qäyä ämetauqaŋgpi, hiŋuinä
qumbŋqe.
8 Quvqä etquapŋqä äwimasiyqe, äŋguä qäyä etaŋgi, hiqä-hiuäŋi, quwä
ämanäpu, quvqä näŋgi-täŋgi itquatuŋquenji. Itaŋga ämaqä heqä quuvqä
anä heqiyqä-pqä iquauŋi, inä itquequenji.
9-10 Ämaqä suqä quvqä itqueqä iqua, qu Goti Iqunä miqeuŋi, yäpä iŋgisa
mäpmeqä itpnuwi. He iiŋqe, maqŋqäta? Ämaqä hŋqu, “Qu äpepŋqäuä”

* **5:12-13** Suqä 17:7, 19:19, 22:21, 24, 24:7

etqaŋgutqe, qätä yasämä mäwiyqä pa iqäpnä. Suqä huiwä yaŋä iŋqä Goti Iqu äwikqä ique tuwä wiyqä iqua, goti quaŋgä iquauqä yoqe haqä mamäuqä iqua, hŋquauqä apäki quwä äma ikiqä iqua, qokä hŋqu qokä hŋque meqä iqua, apäkä hui apäkä huizi meqä iua, quwä-meqä iqua, "ŋqeqänä" tqä iqua, eqä yäŋänäqŋqe änäpu hiqiiyqä iqä iqua, ämaqä hŋque qui imäkqä kukŋuä tqä iqua, itaŋga quaŋgä imäkäpu quwä-meqä iqua, qu Goti Iqunä miqeuŋi, yäpä iŋgisa mäpmeqä itpnuwi.

11 Hiŋuiqänäŋi hesaŋä hŋqua, suqä iiŋä imäkqä-qua äpmamiŋuwi. Iiŋä qäyä etaŋgi, neqä Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä ämuäŋnätaŋguwitaŋi, Goti Iqu, heqä quvqe, asŋä eeqäpnä eqiyämäutä, Iqueqä-quenä epu, Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä jänänäŋä pmetpŋqä äyä emäkkqe.

Huiwä iqutä, quuvqä iqutäŋi, Naqä Iqueqä yoqe, haqä mamäuqeŋqä

12 Ämaqä hui, "Ne nätmatqä eeqäpnäŋi imäkqe, pmua ma, äŋguä imäkätqäŋunä" ätätqäŋä. Nyi kimaŋi, "Kukŋuä ii qäyunäŋä-qe, hui yätamäkqä neyqe, ä hui yätamäkqä mäneyqeqä" ätqä. Iiŋiŋqe, nyi ŋqä-näuäŋi, nätmatqä äkisqu naqä eŋqä-paŋä eä äminyiyätŋqe, hiŋuinä mäquŋquä imä.

13 Itaŋga ämaqä hui tiiŋä tpnä, "Ymisaŋä eeqäpnäŋi, ii äwqä näpäsqeqä. Itaŋga äwqequ, ymisaŋä iqueqä qaeqä." Nyi kimaŋi, "Auä, qäquaqu äŋguä etaŋgqä-qe, Goti Iqu iquaquiŋi, qui imäkäniqeqä" ätqä. Iŋi, neqä huiwi, suqä huiwä yaŋä iŋqä, Goti Iqu änätapkqä ique, tuwä wiyqäŋqä matätqe, Naqä Iquenyqä ätuma uwqäŋqä ätä. Itaŋga Naqä Iqu huiwä ique ämitqäuä.

14 Tiiŋä-pqe inänji. Goti Iqu Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, Naqä Iqu ae äpäkoŋgqä iuta aŋgumä, änyä-häŋä äyä imäkäqumuatekqe. Iqu ne-pqe, asä iiŋä inemäkäniqä eä.

15 Hiqä huiwi, hŋqunäŋqä, huitaŋä-huitaŋi äuqätänäŋqä-pa, Kraisi Iqueätäŋi asänäŋä eäŋqeŋqe, he maqŋqätanä? Ga neqä huiwi, Kraisi Ique äuqätänäŋä. Iŋi Kraisi Iqueä huiwä äuqätänäŋqä iutaŋi, nyi ämetmä apäkä suqä qaŋä ikiqäŋqä hui, huiwä hŋqunä etŋqä imäkmqe, suqä iiŋi äŋguäta? Aaŋqeqä.

16 Suqä iiŋqe, he maqŋqäta? Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä äyä änatätqäuä. *"Iuaqu huiwä naqä-hŋqunä i qe eŋinyqä."** Iŋi apäkä suqä iiŋä imäkqä iisäŋi, ämaqä hŋqu anä ikitqäŋiyi, ii iqu iisä huiwä naqä-hŋqunä eqinyä.

17 Itaŋga ämaqä hŋqu, Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋiyi, ii tiiŋi. Ämaqä iqueqä quuvqetä, Kraisi Iqueqä quuvqetäŋi, naqä-hŋqunä qe eqinyä.

18 Iutaŋi, suqä huiwä yaŋä vqä Goti Iqu änätapkqeu tuwä äwiyäpu quvqä imäkqeuŋi, vquatämäupu yaväki imbu pmetaŋgpu. Ämaqä hŋqu suqä ii imäkätŋqe, ii iqu iqueqä huiwä iuŋi, aaŋä quvqä imäkeŋgi. Suqä quvqä huizi, ämaqä hŋqu imäkätŋqe, iqua, suqä quvqä iiŋä iqu eŋqä-paŋä ma.

19-20 Goti Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique heyaqä yäpä imä äpmuateqe pmetaŋgi, heyaqä huiwi iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä tŋäŋqä eäŋuwiŋqe, he maqŋqäta? Goti Iqu he nätmatqä äŋguä hŋquesa mbqä eyämakqetaŋi, hiqä huiwä ii änyäŋuwi, hiqä hma, ii Goti Hanjuwä Iqueqeqä. Iiŋiŋqe, nätmatqä eeqänäŋi, heqä huiwä iqutä imäkäpiyäŋganji, Iqueŋi yoqä naqä vqäpŋqänänji.

---

* **6:16** Ipäqäkqä 2:24

7

Suqä qokä-apäkä ämaŋqeŋqä

1 Kukŋui, “Qokä-qäqu apäkä-qei mitmaqŋqäŋqe,* ii äŋguiqä”† ätquwiŋqe, he yatŋqe, “Ii qäyutanä, ä hmandanä?” ätäpu, pipa iu äqiyäpu nyinyqä äväwqatquwi, täŋganı kima etmqe.

2 Ämaqä kuapänäŋi, qanä hiŋgi ikitqätanŋguwä iutanı, tiiŋäŋqe. Ämaqä qokiqua, eeqänä apäkä ique-iqueqä täŋänäŋqe. Itanga apäkiua, eeqänä qokä iyqä-iyqä täŋänäŋqe.

3 Iŋi qokä hŋqu, apäkä kiqä-täŋu eŋqe, iqueqä huiwi, apäkinyqä zä ämitä, “Oeyqä” mätquä pa yätŋqe. Asä iiŋi, apäkä hui, qokä kiqä-täŋi eŋqe, iiyqä huiwi, qokiquenyqä zä ämitä, “Oeyqä” mätquä pa yätŋqe.

4 Tiiŋiŋqä hmanji. Apäki, kiqä huiwi kiqä-kiuä äminyätä, nätmatqä eeqäpnäŋi, kiqä äwiŋqä iunä imäkqäŋqä hmanji. Kiqä huiwi, ämaqä qokiqu ämitä, nätmatqä eeqänäŋi, qäyaqu asänä imäkqäŋqä eä. Itanga qokiqu-pqe, asä iiŋi imäkqäŋqe. Iqueqä huiwi, iqueqä-kiuä äminyätä, nätmatqä eeqänäŋi, iqueqä äwiŋqä iunä imäkqäŋqä hmanji. Iqueqä huiwi, apäki ämitä nätmatqä eeqänäŋi, qäyaqu asänä imäkqäŋqä eä.

5 Iyaqu ämanäsi, qokiquŋäqe, ä apäkiŋäqe, hiaqäqä anä wiqäŋqe mäwiŋqä, miqä ma eä. Iŋäqe qäyaqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqiyŋqe, kukŋuä ganä imäkäsinyä, “Yeqä huiwi, hapä wäŋqäpu ävayä” ätnäsinyä, hiaqäqä yakuinä mäwiqŋqe, ii äŋgui. Iiŋä imäkiyqeuŋi, iyaquvqä huiwä iqueqä äwiŋqä duŋi, qänaknä isinyä, Setänä iqueqä yamwiqe mäwimeqäŋqä hui imäusinyä, hiaqäqä aŋgumä wiqäŋqe.

6 Nyi kukŋuä ii etqe, ii qanyä kukŋuinä etqä. Mä nyi he qänaknä ipŋqä suqä hŋqu imäkätmä etmä maetqä iqä.

7 Nyaqä änyiŋqe, tiinji. Qokä-apäkä eeqänä yawiqä nyi äwiŋqä-paŋä iiŋä witanä. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä eeqäpnäŋä iuŋi, Iqueqä äwiŋqeuta hŋqunä-hŋqunä hiŋgi ävätqäuä. Itaŋgi Goti Iquesaŋi, ämaqä hŋqu, iqueqä-kiui ämeŋqe, huiziqu iqueqä-kiui metänä.

8 Itaŋga qokä-apäkä yawiqä äwiŋuwä iquendä, apäqŋqä äwiŋuwä iuendäŋi, nyi tiiŋä etmqe. He qokä muämuaŋqä, apäkä mämeqä, yawiqä, nyi äwiŋqä-pa witpŋqä etaŋgutqe, ii äŋgui.

9 Iŋäqe he hiqä huiwiqueqä äwiŋqä iuŋi, äŋguänä mämiŋqä ipŋqä etaŋgutqe, mäŋgi qokä muanäpu, apäkä mapu. Mä huiwi äŋguä mämiŋqeuta, hiŋgi qanä ikipu, imäkqä diŋqä etqä.

10 Itaŋga qokä-apäkä ae ämanäŋuwä iyäquvenä, maŋä yäŋänäqŋqä etmqä tä iqe, ii Naqä Iqu Kiqä-kiuä kiŋganä ätkqä‡ iuta etmqe. Tiiŋä ätkqe. “Apäkä huiki, ämaqä hŋqueqä apäkiki ae eäŋi, tqä qokiqueŋi, mävämeqä isŋqeqä.”

11 Kukŋuä tqu qäyä ätätaŋgi, si tqä qokique ävämatqä etaŋgutqe, qokä änyäŋä hŋque muämuaŋqä, qanyä yawiqä eŋqä-pa pmettŋqe. Iiŋiŋqe, makiŋqä iqe, tqä qokä ävämatqä iquenyqä aŋgi äwätŋi, äwqä naqä-hŋqunä ganä nyiyŋqe. Itaŋga ämaqä quäyuwiqu-pqe, iqueqä apäkiŋi, huätä mändowatqä yätŋqe.

12 Itaŋga qokä-apäkä huiziquenä, nyi ŋqä-näuäŋi, tiiŋä etmqe. Kukŋuä tä, Naqä Iqu matqä ikqe. Ämaqä quuvqä heqiyqä hŋquki, apäkä quuvqä

---

* **7:1** Näqŋqä-täŋä iqua näŋi-mäŋi ätätqäŋä. Hŋqua, “Kukŋuä tä, hiaqäqä anä mäwiqŋqeqä” tqaŋgä, hŋquququa, “Ii suqä ämaŋqäŋqeqä” ätätqäŋä. † **7:1** Näqŋqä-täŋä iqua näŋi-mäŋi ätätqäŋä. Hŋqua, “Kukŋuä tä, Korinä pmeqä iquauqä kukŋuiqä” tqaŋguwäŋga, hŋquququa, “Ii Poli iqueqä kimaŋiyqä” ätätqäŋä. ‡ **7:10** Makä 10:5-12

maeqiyqä hui ämeŋi, ii sitänä äpmaka wätätŋqänä äwinyäŋqe, si huätä
mändowatqä isŋqe.
13 Itaŋga apäkä quuvqä heqiyqä huiki, ämaqä quuvqä maeqiyqä
hŋque ämuanäŋi, iqu sitänä äpmaka wätätŋqänä äwinyäŋqe, si iqueŋi,
mävämeqä pa isŋqe.
14 Nyi kukŋuä iiŋi, tiiŋiŋqä etqä. Ämaqä quuvqä maeqiyqä hŋqu,
apäkä quuvqä heqiyqä hui ämeŋqe, qeyaqu naqä-hŋqunä etaŋgiyitaŋi,
Goti Hanjuwä Iqu qokä iquenyqe, “Ŋqeqä” ätätä, “Jänänäŋueqä” kŋuä
vätänä. Asä iiŋi, apäkä quuvqä maeqiyqä hui, qokä quuvqä heqiyqä
hŋqutä äpmeŋqe, qeyaqu naqä-hŋqunä etaŋgiyitaŋi, Goti Iqu apäkä
iinyqe, “Ŋqeqä” ätätä, “Jänänäŋiyqä” kŋuä vätänä. Kukŋuä iiŋi, naqä-
qakuä hma eŋqe, iuaquiyqä ymeqä iuŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, “Ŋqeqä”
kŋuä mävqä itä, kiyä mätqä etaŋgä qunänä. Iŋäqe kandä känatä,
Goti Iqueqä hiätaŋgiyitaŋi, ymeqä-pqe Iqueqä inä hiätaŋgä, Iqu isuauŋi
aŋguänä inä ämitqauä.
15-16 Quuvqä maeqiyqä qokiquŋäqe, apäkiŋäqe, äwätŋqä imäkŋgqe,
a makiqätqä ma, hiŋuinä qunowqati. Quuvqä heqiyqä qokiquŋäqe,
apäkiŋäqe, suqä iiŋä imäkqe, pmua ma, qäyä imäkä. Apäkä quuvqä
heqiyqä iiki, tqä qokique yätamäkqä äwiŋi, iqu-pqe qui mimäkŋqäŋqä
quuvqä heqiyäniqi? Suqä asä iiŋi, qokä quuvqä heqiyqä hŋquki, tqä
apäkiŋi yätamäkqä äwiŋi, ii-pqe qui mimäkŋqäŋqä quuvqä heqiyäniqi?
Iiŋä etaŋgqä duŋi, Goti Hanjuwä Iqu he ämaqä huizi iquatä, äwqä haŋuä
imbu pmeqäŋqe, tääqä ae äyä etätmakqe.

Goti Iqu si äänä pmatŋiŋqä äwinyäŋqä du, qeiqi pmatŋqeŋqä

17 Ne ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋi, Goti Hanjuwä Iqu quamä äänä
pmeqäŋqe, nenyqä atäuŋuä itä tääqä änatätmakqä sätäti, iunä
äpmaka uwquatuŋquänänji. Nyi ämaqä Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä
äqänätqäŋuwä eeqänäŋä im-imŋi, suqä ique a yäŋänäqŋqä qätätpŋqä
äväkitŋqe.
18 Iŋi, ämaqä iqueqä huiwi häuä ae äktäuŋqä hŋqu, Goti Iqu tääqä
tuätumeqaŋgi, Iqueqänä hiätŋqä äpkqä etaŋgutqe, yuŋguä äwiŋqä iuŋqä
tŋäŋqä mimäkqä, ii pmetätŋqe. Itaŋga ämaqä iqueqä huiwi häuä
maktäuŋqä hŋqu, Goti Iqu tääqä tuätumeqaŋgi, iqueqänä hiätŋqä äpkqä
etaŋgutqe, iqueqä huiwi häuä maktäuqäŋqä, ii pmetätŋqe.
19 Suqä huiwä häuä ktäuŋqä iqutä, häuä maktäuŋqä iqutäŋi, Goti Iqueä
hiŋuä iqiŋi, ii nätmatqä hiŋgiŋqe. Iŋäqe nätmatqä naqä-qakui, ii Goti
Iqueqä suqä eeqänäŋä iuŋi qänaknä iqeyi.
20 Qäŋganäŋi ne quami äänä pmetaŋgquŋga, Goti Iqu tääqä
änatätmakqä iuŋi, mävämeqä, äpakä pmetatuŋque.
21-22 Hŋquki si hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä pmetaŋgnä, Naqä
Jisasi Iqu tääqä äktätmakqä iquki, si suqä quvqä iqueqä yäpä iqi
mäpmeqä, Naqä Iqueqänä äpmeŋnä. Asä iiŋi, hŋquki si hŋqueqä
yäpä iqi mäpmeqä etaŋgnä, Naqä Iqu tääqä äktätmakqä iquki, si Kraisi
Iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-quki äpmeŋnä. Iiŋiŋqe Goti Iqu tääqä
maetätmeqäŋganji, hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä äpmamiŋuwä
iquenä, e äpmamiŋuwiŋqe, kŋuä mequtqä ipu, äwäwa miqä pambu.
Iŋäqe hiqä ämeyqä iqueqä yäpä iqisa vämeqäŋqä huäŋqä hiŋuä
äqunäpiyi, iqueŋi ävämapŋqe.
23 Tiiŋä eä. Goti Hanjuwä Iqu Kraisi Ique zä-huätatä duŋqä
ändowatätäqeta, mbqä naqänäŋä eŋqä-paŋi, Iqueqänä hipŋqänä ae

äyä eyätmakqe. Itaŋgi wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iqua, ämaqä hŋqueqä
kukŋuä dunä qänaknä itqäŋuwä-pa, he-pqe iiŋä miqä pambu.
24 Ŋqä nyämaqäuä, Goti Iqu tääqä änatätmakqäŋga, ne äänä
äpmamiŋquä iuŋi, mävämeqä, Goti Iqutä iqi äpakä pmetatuŋquänänji.

Qokä-apäkä mämaŋqä iuŋqä

25 He nyi apäkä hitqä tuwakŋä ae ämŋqä iuauŋqä yatŋqä änyikuwiŋqä
awä hetmqŋqe, nyi Goti Naqä Iqueqä kukŋuä-suqä hŋqu ämamä,
iuta äkitqäumä etmqä ma. Tiiŋinänji. Goti Iqu nyiŋqä qeqä
wimäŋgaŋgqetaŋi, kukŋuä naqä-qakuinä tqä-qunä eämä, nyaqä kŋuä
indqäŋqä iutanä etmqe.
26 Haŋä-iqä aaŋä naqänäŋä täŋga ätimäuqä tä, äpakä witäniŋqä
ätimäuqi. Iiŋiŋqe, nyaqä kŋui, he quamä heqä täŋga äpmeŋuwä iuŋi,
yäŋänäqŋqä ii pmetpŋqä änyiŋgi.
27 Si apäkä-täŋukui eeŋi, huätä dowattŋqä kŋuä mindqäŋqä pa. Itaŋga
si apäkä maeqä yawiqä-quki eeŋi, apäkäŋqä qävqä miqä pa.
28 Iŋi qäyä etaŋgqä-qe, si yawiqä äwäŋita apäkä ämaŋi, ii si suqä quvqä
mimäkqä inyä. Asä apäkä hitqä tuwakŋä ae ämŋqä hui qokä ämuaŋgqe,
ii-pqe, suqä quvqä mimäkqä iqi. Iiŋä ämanäpiyä iutaŋi, quwqä quamä
pmeqä iuŋi, haŋä-iqä naqänäŋä meqäpnä. Ii nyi he haŋä-iqä hemeqäŋqe,
manyiŋgaŋgi etqä.
29 Nyämaqäuä, ne qua täu äpakänä mäpmeqänäŋä etaŋgi, iiŋqä etqä.
Hiunji iiŋä ipiŋi, he äänä äpmeŋuwiŋqe, kŋuä mindqäŋqä iqäpŋqe. Iŋi,
ämaqä apäkä-täŋä ae eäŋuwä iquenä, apäkä maeqä eŋqä-pa pmetpŋqe.
30 Asä iiŋi, ämaqä huäqä-huŋqä ämepu kŋuä äqiyätqäŋuwä iquenä,
yeŋuä äpmeŋuwenä pmetpŋqe. Asä iiŋi, ämaqä yeeqänä ipu äpmeŋuwä
iquenä, iiŋi miqä itqäŋuwenä pmetpŋqe. Itaŋga ii eŋqä-paŋä asä iiŋi,
ämaqä nätmatqä mbqä kuapä itqäŋuwä iquenä, iiŋi maequenä pmetpŋqe.
31 Ii eŋqä-paŋi, tiiŋä-pqe inänji. Ämaqä wäuŋuä naqä-naqä qua
täutaŋä iu imäkätqäŋuwä iquenä, iiŋi nätmatqä wäŋqänäŋäpu eŋqä-
paŋä quŋgpŋqe. Qua tqutä kiqä nätmatqä haqeqi äwiŋqetäŋi, hea
quäuqä maeqäŋga qui imäknätŋqä etaŋgi, iquauŋqe kŋuä pkäpkä
mindqäŋqä pambu.
32 Mä he äwäwa kuapänä iqäŋqe, manyiŋgqi. Ämaqä yawiqä äwiqä
iqu, Naqä Iqueŋi aquvänä iwimäkquätŋqä, kŋui iqueqä wäuŋuiŋqänä
indqäŋqä-qu eä.
33 Iŋäqe ämaqä apäkä-täŋä-qu, iqueqä apäkiŋi yeeqä iwimäkquätŋqä
iiŋqe, nätmatqä qua täuŋiŋqä kŋuä kuapänä indqäŋgonä.
34 Iqu iiŋä imäkätŋqe, kŋuä heuäŋqä ämenji. Tiiŋä-pqä inänji. Apäkä,
qokä maeqä iuatä, apäkä hitqä iuatä, “Nyi ŋqä-näuäŋi, Goti Iqueqä
huiqä iqi hämänänä äwinyätmä, ŋqä huiwiqutä, quuvqetäŋi ikikinyäŋä
enyqä” kŋuä ämepu, kŋui Naqä Iqueqä wäuŋuiŋqänä indqäŋqä iuayi.
Iŋäqe apäkä qokä-täŋi, suqä iiŋi miqä itä, iiyqä qokiqueŋi, yeeqä
iwimäkquätŋqä, nätmatqä qua täuŋiŋqä kŋuä kuapänä indqäŋguänä.
35 Nyi suqä ii etqä iuŋi, he pmua memäkqä itmä, yätamäkqä
heyqaŋgundi quami äŋguänäŋä pmapnä. Tiiŋiŋqä etqä. He kŋuä
heuäŋqä mämeqä ipu, suqä jänänäŋä Naqä Iqu äwinyäŋqä iunä imäkäpu,
Iqueqä wäuŋuinä imäkqäŋqeyi.
36 Ämaqä hesaŋä hŋqu, kiqä apäkä hitqeŋi, qokä mapŋqä atauŋä
ae epqä du, yäŋä ämiqänätä ämimitätqe, iqisa qoyaŋä iwäŋganga
‘qokiqu yqä ämenä’ kŋuä ävätqe, iqueqä äwiŋqä iunä imäkätä, meqiŋi
ävquatäwatqaŋgi qokiqutä ämaŋgiyi, kaniqu suqä quvqä maeqä-quvi.

37 Iŋäqe ämaqä hesaŋä hŋqu, kiqä äwqe yäŋänäqŋqä imäknä, kiqä
äwiŋqä dunä imäkmätä iqaŋgqäŋga, ämaqä hui, “Iiŋä-iiŋä imäkiyä”
ätuäpu jän-jänä mäutqŋqä, kiqä-kiuä, “Nyi iiŋi imäkmä, ä mimäkqä imä”
kŋuä indqäŋgqä iuŋi, “Nyi iiŋi yqänä ämiqämä” kŋuä indqäŋgqe, ii suqä
äŋgui.
38 Iiŋä etaŋgi, ämaqä hŋqu kiqä apäkä hitqä iiŋi qokä ävqäqe, ii suqä
äŋgui äyuä. Iŋäqe ämaqä hŋqu apäkä hitqä iiŋi qokä mävqä iqe, iqu suqä
äŋguänäŋinä imäkqi.
39 Itaŋga apäkä huiyqä qokiqu mapäkoŋqä, häŋä yqänä pmetaŋgutqe,
apäki iqutä guä yqänä äqiyäunä pmetätŋqe. I etaŋgi iiyqä qokiqu pizqä
etaŋgutqe, ii iqutä yqänä mäpmeqä eä, kiqäqi ätqäuä. Iiŋä ätqäuqetaŋi,
“Qokä änyäŋä ämuanmä” kŋuä indqänätäqe, ii ämuanätŋqe. Mä ämaqä
hiŋgiŋqä hŋque muämuaŋqä yätŋqe. Ämaqä, Naqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä heqiyätaŋgqä hŋque, muanätŋqe.
40 Ämaŋqä iiŋiŋqe, nyi ŋqä-näuäŋi, kŋuä tiiŋä änyiyqi. “Ii äŋguä
etaŋgqä-qe, itaŋga ii qokä aŋgumä muämuaŋqä, qanyä yawiqi äpmeŋqe,
ämäwqätäuŋqiyä.”
Nyi kukŋuä eeqänäŋä ii ätqapqä iuŋqe, “Goti Hanjuwä Iqueqä Quuvqä
Iqu, nyitä anä pmetaŋgi, kukŋuä eeqäpnäŋi, awä äyä ätqänä” kŋuä
indqäŋgä.

8

Naŋuä, qu goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva imäkquwi, änatuŋquäta?

1 Ämaqe, naŋui goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva ae äqäpqä iuta äma äpäpu
änätqäŋuwiŋqä, he yatŋqä äqiyäpu äväwqatquwi, iiŋqe nyaqä kimaŋi, ti-
inji. Ne näqŋqe, “Ämaqä eeqäpnäŋi näqŋqä-täŋänäŋä äpmakäwäŋunä.”
Kukŋuä iiŋi, naqä-qakuä ätätqäŋuwä-qe, näqŋqenäŋi, ii suqä wopqä iqä
iqu, yändi-yändi äpeyätqäuä. Iŋäqe suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu, ii Jisasi
Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquauŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkätqäuä.
2 Ämaqä hŋqu, “Nyi näqŋqä-täŋunjqä” kŋuä indqänätŋqä-qe, iqueqä
näqŋqe, homä yqänänji.
3 Iŋäqe ämaqä, Goti Iquenyqä äwinyätŋqä iqu, ämaqä iquenyqe, Goti
Iqu näqŋqä eä.
4 Naŋuä goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva ae äqäpqä iutaŋä ämepu
änätqäŋuwiŋqe, tiinji. Goti quaŋgä iquauŋqe, ne tiiŋiŋqä näqŋqe. Ii
ämaqe quwqä hipaitä imäkqä eä, naqä-qakuä maetqe. Goti hŋqua-hŋqua
inä ma, Kiuänäŋä Iqu Qäqunänji.
5-6 Naqä-qakui, ämaqe nätmatqä huiuŋqe, pmua eŋqä-paŋä äqunäpu,
“Ii goti-quaeqä” ätäpu, “Naqä-quaeqä” ätätqäŋä. Iŋi goti iiŋä iqua,
qäukuä haqä yätunä-qe, ä qua täunä-qe äpmetpi, mäpmeqä itpi? Mä
neŋi, neqä Goti, hŋqunänji. Iqu neqä Apiqu eä, nätmatqä eeqänäŋi äyä
imäkkqe. Itaŋga Ique yeeqä iwimäkatuŋque, ne häŋä sä äpmeŋu. Itaŋga,
“naqe” ii nätmatqä hui-hui maetqe, Jisasi Kraisi Iqunänji. Ique Qäquesaŋi,
nätmatqä eeqänäŋä äyä ätimäuqe. Ga Iquesaŋi, ne häŋä sä äpmeŋu.
7 Iŋäqe ämaqä hui, nätmatqä naqä-qakuä iiŋiŋqe, maqŋqä yasämänä
eŋä. Ämaqä iiŋi kiŋganäŋi, goti quaŋgä iquauŋqä quuvqä eqiyäpu
äpmamiŋuwi. Iŋi täŋganaŋi, naŋuä goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva
imäkqaŋguwitaŋi ämepu änäpiyäŋganaŋi, iquauqä kŋuä äŋgui änä maeqä
etaŋgi, “Tä ne suqä quvqä imäkqunä” kŋuä ävätqäuä.
8 Tiiŋi maeqä eä. Ymisaŋä iqu, Goti Hanjuwä Iqu nesä äpakä pmetätŋqä
diŋqe, minetmeqä yänä. Buayä iiŋä pmua imäknätqäŋuwä iquauŋi,

Goti Iqu, iiŋä imäkqaŋguwiŋqe, mändi makittqiyqä yänä. Itaŋga buayä iiŋä änätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu, iiŋä imäkqaŋguwiŋqe, haqeqä mämuämäuqä yänä.

9 Suqeŋqä iwäsäuqäŋqe näqŋqätäŋä iquenä, he buayä iiŋä äŋgaŋguwaŋgaŋi, ämaqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä maeqä iquauŋi, qui iwimäkqäŋqä äŋguänä mimbu.

10 Itaŋga ämaqä quwqä kŋuä indqäŋqe yäŋänäqŋqä mämeqä eäŋuwä hŋqua, he ämaqä näqŋqä-täŋä iquenä, goti quaŋgä iquauŋqä aŋä aquväqŋqeu äpaquväpu ymisaŋä äŋgmanätqätaŋgä hiŋuä eqänäŋuwi, iqua-pqe ymisaŋä asä inä bŋqä diŋqä iquauqä äwiŋqä iuŋi, he äwivauqumuatqä.

11 Iŋi he heqä heyämaqä, Kraisi Iqu ii qäquauŋqä äpäkoŋgqä iquauŋi, heqä kŋuä, “Ymisaŋä eeqänäŋi, änmqänänjqä” indqäŋqä iutaŋi, iquau yuuwä wutäupnä.

12 He hiqä heyämaqä, kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqä maeqä iquau, suqä quvqä i iwitquequwi, ii he iquaunä miwitqueqä iqä, Kraisi Ique-pqä inäyi.

13 Iŋi nyi ymisaŋä gaŋgundqetaŋi, ŋqä nyämaqä iqua-pqe inä imäkäpu, suqä quvqä imäkpqä etaŋgutqe, nyi naŋui aŋgumŋi maŋqä imqä pmua imäknmä. Mä nyi mŋä quapi äwitmä, iquau suqä quvqä mäwiyqäŋqä.

9

Poli iqu, iqueqä wäuŋuä iutaŋä kimaŋi mämeqä ikqeŋqä

1 He hiŋuä qumbu. Nyi ŋqä änyiŋqä iuŋi, nätmatqä eeqänäŋä nyi imäkmqe, hoptäwä manyiyqä ipnä. Jisasi Iqu, nyi kukŋuä awä tmqä änändowatkqä iqunji. Ga nyi neqä Naqä Jisasi Iqueŋi hiŋuä äqunäŋqä iqunji. He Iquenyqä quuvqä eqiyquwi, ii nyi Iqueqä wäuŋui ämeqä imäkätqätaŋgqä, iutanjqä.

2 He quuvqä heqiyqä ae äpmeŋuwä iutaŋi, nyinyqe, “Naqä Iqu iqueŋi, kukŋuä awä tuäkiqŋqä ändowatkqeqä,” näqŋqä mapnä. Iutaŋi, ämaqä hui nyiŋqe, “Jisasi Iqu ique kukŋuä awä tuäkiqŋqä mändowatqä iqeqä” kŋuä qäyä indqänätqätaŋguwä-qe, he nyinyqe, näqŋqä naqä-qakuänä eŋä.

3 Ämaqe nyinyqä, “Iqu kukŋuä awä tuäkiqaŋgqetaŋi, mbqä ki-maŋi mämeqä yäŋqiyä” ätäpu änyiwäsäutqätaŋguwä iquauŋi, ŋqä-näuä yätamäkqä änyätmä, kimaŋi tiiŋä ätuätqäŋä.

4 Hŋqueye wäuŋuä imäkeŋqe, buayitä eqetäŋi mäyätapqäŋqätanä?

5 Ye apäkä quuvqä heqiyqä ämeta, qaŋä anä mätuma mik-iqäŋqätanä? Kukŋuä awä tuäkiqŋqä ändowatkqä huiziquatä, Naqä Iqueqä käŋgukuatä, itaŋga Pitä iqutä, iquanä iiŋä imäkqäpŋqäta? Huiziquve hmanda?

6 Ä nyitä Banäpasi iqutä yenyä, yeqä quamä pmeqeuŋqä wäuŋui, yeqä-yeuänä yeŋqe, iŋi änäääŋäŋqe? Ii qäyunä hmanji. Huiziquatä, yesä, eequne asänä ikiqäŋqe.

7 Ämaqä mäkä iqetaŋä hŋqu iqueqä quamä pmeqä iuŋi, kiqä-kiuä yätamäkqä nyätŋqe, hma eä. Ämaqä hŋqu ymisaŋä vowä äqutätqe, yäuä ae etaŋganji, ämetä änänä. Itaŋga ämaqä sipsipqä-miqä hŋqu, sipsipqä iquauä aŋui, änänä.

8 Nyi kukŋuä iiŋä etqeŋqe, “Iqu ämaqeuqä kŋuä indqäŋqeuta ämetä änatqiyä” kŋuä maiyqä ma eä. Kukŋuä-suqeuŋi, kukŋuä asiqu tätaŋgi etqä.

9 Mosisi iqueqä kukŋuä-suqä bukä iuŋi, tuwaŋui tii äqänä. *“Bulumäkai, kuä-witqä wäuŋui yätamäkqä eyqaŋgaŋi, uwqe maŋqä yätŋqe, hiŋguä mäyeqä pambiyä.”** Kukŋuä tqu, Goti Hanjuwä Iqu bulumäka iquauŋqänä kŋuä indqänätä ätkqäta, ä suŋqä ätkqe?

10 Kukŋuä iiŋi, Iqu ne ämaqä-qunenyqä indqänätä ätkqe. Auä, Iqu nenyqä ätkqe, suqä tiiŋiqu timäutŋqä iutayi. Ämaqä wäuŋuäŋqä qua ptqä iqutä, itaŋga ämaqä kuä-witqä pa täkqä iqutä iquaqu, ymisaŋi iuta mayiŋqä diŋqe, wäuŋuä imäkätqäŋinyä.

11 Iŋi ye nätmatqä Dŋä Äŋguä Iquesaŋi, piikä eŋqä-ma, heyaqä awä iqi vowä ämeäqe, ämequeä-paŋi, yeyaqä huiwä dunä yätamäkqeŋqä yätapqä-pqe, ii qäyunä hmanda?

12 Itaŋga ämaqä huizi he yätamäkqä eyäpiyita, heyaqä nätmatqe metauqaŋgpqe, iŋi ye iquauŋi, ämäwqätäuta haqä yändi metauenyä.

Hesaŋi ye nätmatqä iiŋi ämeqä etaŋgqä-qe, mämeqä itqäŋuee. Ämaqe, Kraisi Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqe quuvqä maeqiyqäŋqe mäyeŋqä iqaŋgqetaŋi, ye pmua imäknäta, haŋä-iqä kuapänä ämayäkitqäŋuee.

13 Tiiŋiŋqe, he näqŋqä äyuwä. Ämaqä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa wäuŋuä imäkätqäŋuwä iqua, qu ymisaŋi, aŋä iquesaŋi ämepu änätqäŋä. Asä iiŋi, ämaqä wäuŋui hiqäva-qäyqä ttawä iu itqäŋuwä iqua, naŋui qokäapäki äma äppqe, hui iqua ämepu änätqäŋä.

14 Iiŋiŋqe, Naqä Iqu kukŋuä tii ae ätkqä äyuwä. “Ämaqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä ätätqäŋuwä iqua, iquauqä huiwä yätamäkqäŋqe, ämaqä kukŋuä ique ämetqäŋuwä iquauta meqäŋqeqä.”

15 Naqä Iqu suqä iiŋä imäkqäŋqeqä ätkqä-qeŋäqe, nyi ŋqä-näuäŋi hesaŋi mämeqä itŋqe. Ämaqä hŋqu suqä nyi yeeqä itmä, ŋqä yoqe haqeu ämamänätŋqä iuŋi huätä mamäuqäŋqe manyiŋgaŋgqä-qe, nyiganä päkoŋqe äŋguä eä. Iŋi nyi henyqä tuwaŋuä tä äqiyqä iuŋi, “Qu täŋgaŋi, nyi yätamäkqä iiŋä nyiyqäpŋqeqä” kŋuä nyiyqaŋgi, maqiyqä iqä. Oee.

16 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ique awä ätätmitaŋi, ŋqä yoqe haqeuŋi, mämamäuŋqä iqämä. Nyi wäuŋuä ique imäkqäŋqe, Naqä Iqu ändapkqä-qae, mävquatämäuqä imä. Iŋi nyi wäuŋuä iqueŋi mimäkqä imqe, nyi äŋguä tiiŋi mäpmeqä itmä.

17 Nyi ŋqä änyiŋqä duta wäuŋuä tä imäkmqä etaŋgutqe, kimaŋi äŋgui ämamqänä. Itaŋga nyi qänakŋi, wäuŋuiŋqä manyiŋqä iqaŋgutqä-qe, Naqä Iqu Kiqä-kiuä ändapkqä eŋqe, nyi wäuŋuä iiŋä ique yqänäŋätäŋunä eämä, imäkqa umqänä.

18 Itaŋgi nyi wäuŋuä ique imäkätŋqä diŋqe, kimaŋi äkitaŋi mamniqe? Nyi wäuŋuä iiŋä itmä, iutaŋi mbqä nätmatqä isuanä mämeqä itmä-qe, yeeqenä itmä, ämaqeuŋi kukŋuinä awä äyä ätuätqäŋä. Yeeqä iŋqä ii ämetŋqe, ii ŋqä kimaŋiyi.

19 Nyi ämaqä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-qunä ma, ämaqä hŋqu hoptäwä nyätŋqe, hmanji. Iŋäqe ämaqä hatŋä, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi ätuma pmqe, nyi ŋqä-näuä imäknätmä, ämaqä eeqänäŋä iuqä wäuŋuäwiyqä hiŋgiŋqä-qunä emqä imäkŋgqe.

20-21 Kukŋuä-suqä Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquau äwikqä iuŋi, nyi ŋqänäuäŋi yäpä iqi miqä itŋqe. Ii Nyi iqueŋi ävquatämäuqäŋqä ma. Nyi Kraisi Iqueä suqä iunä yäpä iqi äpmamä, qänaknäŋi, iu itŋqe. Itaŋga nyi Israitqä iquatä anä äpmamäŋgaŋi, änaunji suqä qu itqätaŋguwä iu yäpä

* **9:9** Kukŋuä-suqä 25:4

iqi itŋqä-paŋä-qunä eämä, iquau itmamqä diŋqe, anä äpmetŋqe. Iŋäqe
ämaqä huizi suqä iiŋi maeqä etaŋguwä iquatä äpmamäŋgaŋi, nyi ämaqä
suqeŋqä maqŋqä-quvqä matmä, iquau itmamqä diŋqä imäkätŋqe.
22 Itaŋga ämaqä quwqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä maetaŋgqä duŋi,
nyi qu eŋqä-pa asänäŋä imäknätmä, itmamqä diŋqä itŋqe. Suqä iiŋi,
nyi ämaqä äki-äkitaŋä äpmeŋuwä iuŋi, suqä qu imäkätqätaŋguwä-pa
imäkätmä, qu qui mimäkŋqä ipu, häŋä pmepŋqe, yäŋä äqänätŋqe.
23 Nyi wäuŋuä eeqänäŋi, e imäkätŋqe, ii kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä
iquesa itmä imäkätqäŋä. Ii qutä nyitäŋi, iquesa äŋguä pmetuŋqueyi.
24 Häŋä qaŋä tnäŋä iuŋi, ämaqä hŋqua qaŋä tnäŋä äwäpiyä-qe,
nätmatqä, ämaqä hiŋuiqä timäutqä iquenyqä näŋi epqe, hŋqunä hiŋuiqä
ätimäutä ämenä. He iiŋqe, näqŋqä-qae, he-pqe nätmatqä iiŋi, inä
mapŋqänä yäŋä qäŋgaŋgpu.
25 Ämaqä häŋä huitaŋä-huitaŋä itqäŋuwä iqua, qu kiqä suqä iuŋi
qänaknä ipu, yäŋä qäŋgpnä. Nätmatqä häŋä iu hiŋuiqä e ätimäupiyä
iuta ämapqe, ii qui imäknäniqe. Iŋäqe nätmatqä äŋguä, ne näŋi
metuŋqueŋqä kŋuä indqänatuŋquä ii, qui mimäkŋqä yäniqe.
26 I etaŋgi nyi qaŋä tnäŋi, hiŋgi uwqämqä miqä itqäŋä. Ämaqä
hŋqu nätmatqä hmbinyqä, ipu metŋqä kŋuä indqänätä imäkätŋqä-pa,
imäkätqäŋä. Tiiŋiŋqä hmanji. Ämaqä häŋiu mäkä-iqä hŋqu huiziqueŋqä
hipae, squŋi yuŋuinä ämeqäqä-paŋä iiŋiŋqä miqä itqäŋä.
27 Nyi ŋqä huiwä iqueŋi, iqu nyaqä änyiŋqä iuŋi, qänaknä nyätŋqä
diŋqä ptqä hämänä äpäsätqäŋä. Nyi iiŋi mimäkqä itmä, kukŋuä awi,
ämaqä huizi dunä ätumuitmqe, mä nyi nätmatqä äŋguä näŋi äwiŋqä di
mämeqäŋqä.

10

Israitqä iquauqä kaqä-kawäka quvqä imäkmiŋuwä-pa, mimäkqäŋqä

1 Nyämaqäuä, neqä atqä-awäkiqua Mosisi iqueqä ämiqä yäpä iqi
pmetaŋguwäŋga, nätmatqä äwimakqeŋqä kŋuä indqämbŋqä änyiŋgi.
Tiinji. Qu eeqänä qaquvqä Goti Hanjuwä Iqu huäŋqä motquetŋqänä
haqeqä ekqä ique yäpä iqi äwäpu,* Eqä-pŋä Häŋesqä ique qäyakämä
ikuwi.†
2 Ga, qu eeqänä Mosisi iqueä yäpä iqi iqäpŋqä diŋqä, qaquvqä iquesatä,
eqä iquesatä, asŋä ämakuwi.
3-4 Iŋgaŋi qu eeqänä ymisaŋä asitä,‡ eqä asitäŋi,§ Dŋä Äŋguä Iqu vqaŋgi
äŋguwi. Eqä i äŋguwi, ii Dŋä Äŋguä Iqueqä hikä qutä qaŋä anä äumiŋuwä
iquesanji. Hikä iqu, ii Kraisi Iquvi.
5 Qu eeqänäŋä asänä i meqaŋguwä-qe, Goti Iqu kuapänäŋä iuŋqe,
yeeqä miqä iqaŋgi, pizqä äpäkonäpu, quwqä huiwi, qua aväqŋqeu im-
imä äwokäumiŋqe.
6 Nyi nätmatqä iiŋqä awä etqe, ii ktqä naqä-qakuä ämänätque.
Mä ne iiŋqe kŋuä indqänätanä, qu nätmatqä quvqe, äŋguänäŋä
witaŋgi äqunäpu, äwqä äwivauqaŋgi imäkmiŋuwä-paŋi, ne-pqä iuŋi
mimäkqäŋqe.
7 Itaŋgi he goti quaŋgä iquauŋqe, Israitqä hŋqua qoŋä äwoktäumiŋuwä-
paŋi, he-pqe iiŋi mimäkqä iqäpŋqe. Iiŋä imäkmiŋuwiŋqe, Goti Iqueqä

* **10:1** Aŋgumä Itmakqä 13:21 † **10:1** Aŋgumä Itmakqä 14:22 ‡ **10:3-4** Aŋgumä Itmakqä 16:4, 35 § **10:3-4** Aŋgumä Itmakqä 17:6; A Täuqä 20:11

bukä iuŋi, tuwaŋuä tii äqänä, *“Ämaqe qu ymisaŋitä, eqetä, bŋqä quamä äpmakuwi. Ae ämbiyitaŋi, yeewä quvqe ipŋqä ävaukuwiqä.”**
8 Itaŋga ne huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä, Israitqä hŋqua imäkkuwä-paŋä iiŋi, mimäkqä ma iquanä. Suqä quvqä iiŋä imäkqaŋguwäŋga, hiunji hŋqueŋi, qutaŋi 23,000 pizqä äpäkoŋguwi.†
9 Itaŋga ne Kraisi neqä Naqä Iqueŋi, Israitqä hŋqua yamwiqä äwikuwä-paŋi, mävqä iquatuŋque. Qu iiŋä iqaŋguwäŋga, qämakiqua pizqä äyä äpäkkuwi.‡
10 Aŋgumŋi, he Israitqä hŋqua, maŋä kuapä ätuwänmiŋuwä-paŋi, matqä iqäpŋqe. Quŋi, eŋätqä ämaqä qui imäkqä iqu, pizqä äpäkkqe.§
11 Nätmatqä qu e äwimakqe, ii ämaqä huizi di, iu hiŋuä quŋgpŋqeŋqä ktqä naqä-qakuiyi. Ämaqä, Goti Iqueqä bukä iu nätmatqä iiŋqä äqäkuwi, ii ne ämaqä qua tqu qui imäknätŋqä itqätaŋgqeu äpmeŋquä iqune, suqä asä ique nemeqeŋqä kŋuä indqäŋguatuŋquänäyi.
12 Iŋi ämaqä hŋquki, “Nyi pämä yäŋänäqŋqänäŋä tä qe ätqäuäŋänä” kŋuä indqänätqäŋä etaŋgutqe, mä quanŋä mapäkŋqä isŋqe äŋguänä mindŋqe.
13 Yamwiqä he ae emetŋqe, ii ämaqä huizi iquau-pqä äwimetŋqä-paŋä asänäŋiyi. Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä kukŋuä ätätqä iuŋi, imäkqä-qu eäqätaŋi, yamwiqä iqä hŋqu he ämeŋguatätŋqeŋqe, hiŋuinä mäquŋquä yänä. Iŋäqe yamwiqä iqä iqu inä emeqä-qe, he yäŋänäqŋqä äpakänä tqäutpŋqänä, Iqu hänaqä emeyänä.

Suqä goti quaŋgä iquauŋqä qoŋä woktäuqeŋqä

14 Iiŋiŋqe, ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, he suqä goti quaŋgä iquauŋqä qoŋä woktäuqe, wimasiyqäpŋqä etqä.
15 Nyi he ämaqä kŋuä iqä äŋguänäŋä-täŋuenä etaŋgä eqänätmä etqä. Iŋi hiqä-hiuä nyaqä kukŋui iwäsäupŋqe.
16 Eqä-häkä Jisasi Iqu ämetä, “äŋguiqä” ätkqä iquenyqe, ne Goti Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätqäŋu. Ne häkä iquesa äŋgquäŋgaŋi, Kraisi Iqueqä häŋeqetä naqä-hŋqunäŋqä aquvä ämänaqiyqi. Itaŋga bretqä ne äkutätuŋque, Kraisi Iqueqä huiwitä naqä-hŋqunäŋqä aquvä ämänaqiyqi.
17 Bretqe, hŋqunä etaŋgi, ga ne kuapänäŋä iqune, buayä iquenyä änätuŋquä etaŋgi, ne qokä-apäkä iqune, huiwi naqä-hŋqunä äyä änyäŋu.
18 He Israitqä iquauŋqä kŋuä indqämbu. Qu naŋui hiqäva imäkäpiyä iuta ämepu änäpiyäŋgaŋi, quwqä-quwä hiqäva-imäkqä iquatä naqä-hŋqunä epu, Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäutqäŋuwi.
19 Nyi kukŋuä ii ätqä tquesaŋi, goti quaŋgä iquauŋqätä, ä ymisaŋä iquauŋqä hiqäva imäkätqäŋuwiŋqätäŋi, iqua nätmatqä naqä-qakuiqä etqenä ätqä? Oee.
20 Nyi tiiŋä ätqä. “Nätmatqä ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua hiqäva äqiyquwi, ii qu Goti Iquenyqä maqiyqä ipu, dŋä quvqä iquauŋqä äqiyqäuä.” Itaŋga, nyi “He dŋä quvqä iquatä anä iqäŋqe, manyiŋqä yäŋqiyä” ätätmä etqä.
21 He eqä-häki, Naqä Iqueqetä, dŋä quvqä iquauqetäŋi, du-bu manäkiqä ipnä. Tiiŋä-pqe inä eä. He Naqä Iqueqä hiqäva-imäkqä ttawä iutä, dŋä quvqä iquauqä iutäŋi, du-bu mäpmayäkiqä ipnä.
22 Iŋi ne suqä iiŋä imäkatque, Naqä Iqu nenyqe, “He Ŋqänäŋuenjqä” ätätqä-qe, ne Ique äwqä quvqä nyuewiyquanä. Ii quvqe. Neyaqä yäŋänäqŋqe, Iqueqe mämäwqätäuqä eä.

---

* **10:7** Aŋgumä Itmakqä 32:6 † **10:8** A Täuqä 25:1-9 ‡ **10:9** A Täuqä 21:4-9 § **10:10** A Täuqä 16:41-50

Suqä, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä mamäupŋqä imäkqeŋqä

23 Ämaqä hui, “Ne nätmatqä eeqäpnäŋi imäkqe, pmua ma, äŋguä
imäkätqäŋunä” ätätqäŋä. Iŋäqe, hui yätamäkqä äŋguä neyqe, ä hui
yätamäkqä mäneyqe. Itaŋga hui, ämaqä huiuŋi, yäŋänäqŋqä tqäupŋqe,
yätamäkqä mävqä yänä.
24 Ämaqä hŋqu yätamäkqe, kiqä-kiuänä miŋqä yätŋqä itä, ämaqä
hŋque-pqä inä vquätŋqänänji.
25-26 Apqä Bukä iuŋi, kukŋui tiiŋä äqänä. *“Qua iqutä, itaŋga nätmatqä
eeqänäŋä iu äwiŋqe, ii Naqä Iqueqänänjqä.”** Iŋi, naŋuä mbqäŋqä
imäkqaŋguwi, he kŋuä kuapänä eyqaŋguti yatŋqä miqä, hiŋgi mbqä ipu
bŋqe.
27 Tiiŋä-pqe inänji. Ämaqä quuvqä maeqiyqä hŋqu, buayä anä bŋqä
tääqä etätmeqaŋgi upŋqä ipiyi, kŋuä kuapänä indqänäpu yatŋqä miqä,
qanyä qeiqi äpmewäpu, buayä iqu äänä-äänä etapqe, qanyä bŋqe.
28 Iŋäqe ämaqä hŋqu, “Naŋuä tä, goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva
ae äqäyquwiqä” etätqe, he ämaqä iqu iiŋä etätqeŋqätä, suqä quvqä
imäkqeŋqä äwäwa iqeŋqätä, kŋuä indqänäpu, naŋui maŋqä ipŋqe.
29 Nyi kukŋui, “Suqä quvqä imäkqäŋqä äwäwa iqä iiŋqä” etqe, ii he
hiqä-hiuä äwäwa iqä diŋqä kŋuä ämamä matqä iqä. Ämaqä iiŋä etätqä
iqu, henyqä, “Iqua suqä quvqä imäkqäuä” kŋuä vqä iiŋqä etqä. Ii tiinji.
Nyi nätmatqä eeqäpnäŋi hiŋgi imäkmqä etaŋgqetaŋi, ämaqä huiziqu
kŋuä pkäpkä indqänätä, nyaqä kŋuä indqäŋqeuŋi maŋgunmäkqä yänä.
Iŋäqe nyi iqueŋqä kŋuä indqänämitaŋi, naŋuä iiŋi pmua imäknmä.
30 Itaŋga nyi buayä nmqä itmä, Goti Ique, “äŋguiqä” tquaŋgundqe,
ämaqä hŋqu, buayä iquenyqe, “Iqu quvqä imäkätä äŋgiyä-qe” mandqä
yänä.
31 Iiŋqe tiinji. He buayä eqä änäpiyäŋga, ä nätmatqä äki-äkitaŋi
imäkäpiyä iuŋi, hesä, huiziqua-pqetä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä
mamäupŋqä imäkqäpŋqe.
32 Nyi imäkätŋqä-pa, he ämaqä Israitqä iquauŋä-qe, Grikä iquauŋä-
qe, ä Goti Iqueqä ämaqä iquauŋä-qe, haŋä-iqä ämepu äwäwa iqä diŋqä
miwimäkqäŋqe.
33 Ŋqä-näuäŋi, Goti Hanjuwä Iqu, qu häŋä iqumuatätŋqä diŋqe, nyi
wäuŋui yätamäkqe, ŋqä-näuä iŋgmqä iuŋqänä miqä, qu-pqä inä wimqä
imäkätŋqe. Iiŋiŋqe, nyi suqä äŋguänäŋi, ämaqä eeqänä äwinyätŋqä
iuŋqänä imäkätŋqe.

11

1 Nyi suqä Kraisi Iqu imäkätŋqä iuŋi qänaknä itmä imäkätqäŋä. Ga
he-pqe nyi imäkätqätaŋgqä iuŋi, qänaknä inä nyiyäpu imäkqäpŋqe.

Suqä, Goti Iqueqä yoqeŋqä aquvä qŋqeŋqä (11:2-14:40)

Suqä, nyuäŋä huäqä huätŋqeŋqä

2 He hea ique-iqueŋi, nyinyqä kŋuä äpakänä indqänäpu, itaŋga nyi
kukŋui ämetmä näqŋqä etapätŋqä iuŋi qänaknä iqaŋguwiŋqe, nyi
heyaqä yoqe, haqeqä ämatnämäutqäŋä.
3 Itaŋga nyi he tiiŋiŋqä näqŋqä mapŋqä änyiŋgi. Qokä eeqänäŋä
iquauqä nyuäŋi, Kraisi Iquvi. Itaŋga, apäkiyqä nyuäŋi, qokiqu etaŋgi,
itaŋga Kraisi Iqueqä nyuäŋi, Goti Hanjuwä Iquvi.

---

* **10:25-26** Apqä Bukä 24:1; 50:12; 89:11

4 Iŋi qokä hŋqu, Goti Iquenyqä tääqä ätätäqäŋga, ä Goti Iqueqä kukŋuä
hiŋuä ätätäqäŋga, iqueqä nyuäŋi huäqä äutnäqäŋga ätqe, ii iqu iqueqä
Nyuäŋä Iqueŋi womba ävqi.
5 Itaŋga apäkä hui, Goti Iquenyqä tääqä ätätäqäŋga, ä Goti Iqueqä
kukŋuä hiŋuä ätätäqäŋga, iiyqä nyuäŋi huäqä mautŋqä iqäŋga ätqe,
ii iiyqä nyuäŋä iqueŋi womba ävqi. Ii iiŋä imäkqe, ii apäkä hui, iiyqä
nyuäŋä dä eeqäpnä häuä ämätnätqä nyuäŋä huiwi, ätnäŋä iqi änyäŋqä-
paŋä iiŋiyi.
6 Iŋi apäkä hui, iiyqä nyuäŋi huäqä mautŋqä itŋqä etaŋgutqe,
iiyqä nyuäŋä de, häuä tävämäutŋqe. Iŋäqe de häuä tävämäuŋqetä,
hämänä ktämäuŋqetä womba meqä etaŋgqetaŋi, iiyqä nyuäŋi huäqä
hutnätŋqänänji.
7 Suqä iiŋä iquauqä quati, tiinji. Qokä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä ktqä
eŋqä-paŋä epu, ga Iqueqä yoqä naqe ämotqueqäpŋqetaŋi, qu iquauqä
nyuäŋi huäqä mautŋqä ipŋqe. Itaŋga apäkä iua, qu qokä iquauqä yoqä
naqe ämotqueqäpŋqe.
8 Tiiŋä-pqe. Qokä iqu, apäkisa ätimäukqä ma, oee. Apäki, qokä iquesa
ätimäukqä eä.
9 Iiŋä etaŋgqä-qe, tiiŋä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu kŋui, apäkinyqä
ganä indqänätä, qokä iqu, iinyqä imäkkqä ma, oee. Iqu kŋui, qokä
iquenyqä ganä indqänätä, apäki, iquenyqä imäkkqä eä.
10 Iiŋä eäŋqä-qae, apäkä iua, huiziqueqä yäpä iqi pmetpŋqä
motquapŋqe, quwqä nyuäŋi huäqä hutmbŋqe. Iua iiŋä imäkqäpŋqe,
eŋätqä iqua hiŋuä äqumbu pmetaŋgä iutayi.
11 Iŋäqe, ne Naqä Ique ämuäŋnäŋquetaŋi, apäkä iua, qokä iquauŋqe,
kiui matqäuqŋqä etaŋgpi, itaŋgqäŋga qokä iqua-pqe, apäkä iuauŋqe, iiŋi
matqäuqŋqe.
12 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Hiŋuiqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu apäkä timäutŋqe,
qokä iqueqä huiwi ämetä imäkkqe.* Itaŋga täŋgaŋi qokä iqua, apäkä
iuauqä huiwä iuta äyä ätimäutqäŋä. Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä
ätimäutqäŋuwi, ii Goti Hanjuwä Iquesanji.
13 Iŋi tiiŋiŋqe, hiqä-hiuä iwäsäupiyä. “Apäkä iua, quwqä nyuäŋi huäqä
mautŋqä ipiyäŋga, Goti Iquenyqä tääqä tqe, ii äŋguätiyä, quvqätiyä?”
14 Ämaqeuqä suqä iuŋi, näqŋqä tiiŋä äyä änätapqi. “Qokä hŋqu dä
quäuqä huiqŋqä etaŋgutqe, yoqä naqä mämeqä yänä.
15 Itaŋga apäkä hui dä quäuqä äuiŋqe, iiyqä detaŋi yoqä naqä menä.”
Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Iqu, apäkä iua dä quäuqä huiqŋqe, ii quwqä gquä
eŋqä-paŋä äwikqe.
16 Ämaqä hŋqu, nyi kukŋuä iiŋä ätqä iuŋiŋqä yeeqä miqä itä, kukŋuä-
täŋu etaŋgutqe, iqu näqŋqä tiiŋä metŋqe. Ne qänaknä yatuŋque, suqä
huizi aaŋqä etaŋgi, itaŋga Goti Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iqua-pqe
qänaknä ipŋqe, aaŋqä inänji. Ii qäqunänji.

Naqä Iqueqä ymisaŋi, qäyunä ŋqeŋqä

17 Nätmatqä nyi täŋga kukŋuä tmqä iqä iuŋiŋqe, heyaqä yoqe haqeqä
ämatnämäutmä matqä imä. Tiiŋä dutanji. He aquvä äqänäpiyäŋgaŋi,
qeiqi mämiŋquenä, haŋä-iqä kuapänä änyätqäŋuwenji.
18 Haŋä-iqä hiŋuiqäŋi, nyi qäte tii äwiyäŋqe. He Goti Iqueqä ämaqä epu
Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä äqänäpiyäŋgaŋi, awä äqäyäpatnätqäŋuwi.
Itaŋga nyi iiŋqe, “Ii naqä-qakuiqe” quuvqä wäŋqäpu, tiiŋä iuta eqiyqä.

---

* **11:12** Ipäqäkqä 2:21-22

19 He kiui-kiui iiŋä äpmapiyitaŋi, “Suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä
iuŋi, qänaki naqä-qakuinä itqäŋuwi, ii tqukuatiyä” tpu, hiŋuä qumbŋqe.
20 He aquvä äqänäpu, suqä ymisaŋä ŋqeŋqä Naqä Iqu ämänätquakqeu
qänaki ipiyäŋgaŋi, naqä-qakui miqä itqäŋuwi.
21 Ii tiiŋä dutanji. He hŋqunä-hŋqunä, ymisaŋä mapŋqä ipiyäŋgaŋi,
“huiziqua äänä ipŋqäpiyä” tpu hiŋuä ganä mäquŋquä, maqänä meqä-
quenji. Iutaŋi, hŋqua buayä dä pmetaŋguwäŋga, itaŋga hŋqua eqä
yäŋänäqŋqe änäpu, hiqiiyqä iqäpnä.
22 He buayätä eqätä bŋqe, heqä aŋä yuuwiu äpmapu ŋqänäŋi, aŋä
maequenda? Ä Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iquauŋi, quvqä itquepu,
ga ämaqä nätmatqä maeqä iquauŋi, womba wipŋqätanä? Iiŋqe nyi
änäänyä hetmqe? Nyi heyaqä yoqe, haqeqä mamäumqätanä? Oeyä, heqä
suqä iiŋqe, nyi iiŋi, mimäkqä imä.
23-24 Iŋi nyi kukŋuä awä qäŋganä ae etmiŋqe, ii nyi Naqä Iquesa
ämakqeyi. Ii tiinji.† Heatqä Naqä Jisasi Iqueŋi pizqä päkpŋqä iquauqä
hipa iu vqaŋgqä iqueŋi, Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä Iqueŋi,
“äŋguiqä” ae ätuäqetaŋi, äkutätä, tii ätukqe. “Tä Ŋqä huiwi, he
yätamäkqä heyätŋqä etapqänä. He Nyinyqä kŋuä indqänäpu, iiŋä
imäkqäpnä.”
25 Qu buayä qäpu gaŋguwäŋga, Iqu wainqä-eqä-häkiqueŋi, suqä asiqu
imäkätä, tii ätukqe. “Wainqä-eqä-häkä tä, kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu guä
ämäsäukqä iiyi. Ii naqä-qakuä imäkätŋqe, Ŋqä häŋeqe, equatemqänä.
He eqä-häkä tque äkŋga ti änäpiyäŋgaŋi, Nyinyqä kŋuä ämepu, iiŋä
imäkqäpŋqä.”
26 Naqä Iqu aŋgi äpätqäŋgaŋqe, bretqä tätä, wainqä-eqä-häkä tätä,
he äkŋga ti änäpiyäŋgaŋi, Naqä Iqu äpäkoŋgqeŋqä, suqä iuta ämaqeu
motqueqäpŋqe.
27 Iiŋä dutaŋi, ämaqä hŋqu, Naqä Iqueqä bretqetä, eqä-häkä iuŋitä
kŋuä qäyunä mämeqä eä änätqä iqu, Naqä Iqueqä huiwitä häŋeqetäŋi
qui imäkätä, kukŋuä menä.
28-29 Ämaqä hŋqu, Naqä Iqueqä huiwiŋqä ganä miwäsäuqä, buayitä
eqetä änätqe, iqueqä-kiuä iiŋä änätä, haŋä-iqä ämaeŋgi. Iutaŋi, Naqä
Iqu kimaŋi ävänä. Iŋi, ämaqä hŋqu, iqueqä-kiuä ganä iwäsänäqetaŋi,
bretqetä, eqä-häkä iuŋitä, iŋga nätŋqe.
30 Ganä miwäsäuŋqä iutaŋi, hiyaqä awä iqisaŋi, ämaqä kuapänä
yäŋänäqŋqä maeqä epu, täŋä-yaqä wiqaŋgä, itaŋga hŋqua pizqä hämänä
ae äyä äpäkonätqäŋuwi.
31 Iŋäqe ne bretqä iiŋitä, wainqä iiŋitä ämetuŋqunä, neqä-neuä
ganä äŋguänä iwäsäuŋgque, Naqä Iqu mänewäsäuqä itä, kimaŋi
mänätapqäŋqe.
32 Itaŋgi Naqä Iqu änewäsäutä, haŋä-iqä iiŋisua änätapqe, ii Iqu ämaqä
qua iuŋi yuuwä ätäutäqäŋgaŋi, ne-pqe qäsä minemäkqä yäniŋqä, jänä
inemäkätŋqä änätapqi.
33 Itaŋgi, nyämaqäuä, nyi tiiŋä etqä. “He ymisaŋä bŋqä aquvä
äqäyäqänäpiyäŋgaŋi, he ganä timäupqä iquenä, maqänä mämeqäŋqe,
qänakŋä iquauŋqä hiŋuä äqumbu pmapŋqe.
34 Itaŋgi hŋqu buayäŋqä dä vqaŋgutqe, hiqä aquväqŋqä iqisaŋi
haŋä-iqä Goti Iquesaŋi matimäuqä itŋqä diŋqe, iqueqä aŋiu äŋga
timäutŋqeqä.”

† **11:23-24** Matiu 26:26-28, Makä 14:22-24, Lukä 22:17-20

Haŋä-iqä änyä äwiŋqe, hiŋuä maeqänmqä aŋgi äquvepmqäŋga, jänäŋi iŋga imäkmniqe.

12

Dŋä Äŋguä Iqu, ne imäkatuŋquä inemäkqeŋqä

1 Nyämaqäuä, ämaqä quuvqä heqiyä iqua imäkpŋqä iwimäkätŋqeŋqä näqŋqä mapŋqä änyiŋgi.
2 He quuvqä maeqiyqä äpmapiyäŋganı, goti quaŋgä maŋä matqä iquau qoŋä woktäupŋqe, hiqä äwqe evauqaŋgi imäkmiŋuwiŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä ae äyä eŋä.
3 Iiŋiŋqe nyi tiiŋä etmqe. Ämaqä hŋqu, “Jisasi Iqueŋi, Goti Iqu qui iwimäkätŋqä änyiŋgiyä” ätqe, ii Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, iqutä mäpmeqä etaŋgqä iuta tänä. Itaŋga ämaqä hŋqu, “Jisasi Iqu, Naqä-queqä” ätqe, ii Dŋä Äŋguä Iqu iwimäkqaŋgqeta tänä.
4 I etaŋgi, ämaqä iqune wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkquatuŋquä näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, ne hiŋgi ämetuŋque, ii dŋä hŋquauta ma, Dŋä Äŋguä Kiuänäŋä Iquesanji.
5 Itaŋga ne wäuŋui huitaŋä-huitaŋä yätamäkqeŋqä imäkätuŋque, ii naqä huiziquauŋqä ma, Naqä Kiuänäŋä Iquenyqe.
6 Tiiŋä-pqe inänji. Ne wäuŋui huitaŋä-huitaŋä imäkqaŋgquŋga ätimäutŋqe, ii Goti Kiuänäŋä Iqu imäkqaŋgqä iutanji. Nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, Goti Iqunä eeqänäŋune inemäkätqäuä.
7 Itaŋga Dŋä Äŋguä Iqu, nesä hŋqunä-hŋqunä äpmeqäŋga, Iqueqä yäŋänäqŋqä ämotquetŋqe, ne inemäkätqätaŋguti, ga ne ämaqä eeqänäŋä iuŋi, äŋguä iwimäkquatuŋquänäyi.
8 Dŋä Iqu ämaqä hŋqueŋi, iqu kukŋui, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqeuta tquätŋqä ävätä, itaŋga hŋquququeŋi, Dŋä Asiqu kukŋui näqŋqä iuta tquätŋqä ävätqäuä.
9 Itaŋga hŋqueŋi, Dŋä Qäqu, iqu quuvqä yäŋänäqŋqä heqiyätŋqä iwimäkätä, ä hŋquququeŋi, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iuŋi, äŋguä iwimäkquätŋqä iwimäkätqäuä.
10 Itaŋga hŋqueŋi, iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi imäkquätŋqä iwimäkätä, itaŋga huiziqueŋi, iqu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui hiŋuä-tquätŋqä iwimäkätqäuä. Itaŋga hŋqueŋi, iqu dŋä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä iquau iwäsäuquätŋqä iwimäkätä, itaŋga hŋquququeŋi, aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tquätŋqä iwimakätqäuä. Itaŋga hŋqueŋi, iqu aŋä-kukŋuä iiŋä iquauŋi, kiqä quatiŋqä äkunmäkätä tquätŋqä iwimäkätqäuä.
11 Dŋä Äŋguä Kiuänäŋä Iqu Qäqu, ämaqe, qu wäuŋuä iiŋi eeqänäŋi imäkqäpŋqä iwimäkätqäuä. Iqu Iqueqä äwiŋqä iutaŋi, Kiqä-kiuä ämaqä hŋqueŋi, huizi ävätä, itaŋga huiziqueŋi, huizi-mända ävätqäuä.

Huiwi naqä-hŋqunä eäŋqu-qe, kuapänä äuqätäŋgäwäŋu

12 Ämaqeuqä huiwi, naqä-hŋqunä eäqä-qe, kuapänä äuqätäŋgäwä.* Itaŋga iiŋä äuqätäŋgäwäŋqe, kuapänäŋi qäyä etaŋgqä-qe, huiwi-qu naqä-hŋqunä eä. Iŋi Kraisi Iqu-pqe, asä iiŋi.
13 Ii tiiŋä duta etqä. Israitqä iquauŋä-qe, ä Grikä iquauŋä-qe, itaŋga wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquauŋä-qe, ä ämaqä hŋqueqä yäpä iqi mäpmeqä iquauŋä-qe, ne eequne huiwi naqä-hŋqunäŋqä, Dŋä Asiqu asŋä änaqiyätä, itaŋga eequne ique guatuŋque, Kiqä-kiuä änätapkqe.

---

* **12:12** Romä 12:4

14 Ne näqŋqe, huiwi-qu nätmatqä hŋqunäŋä-täŋä maeqäŋqe, huitaŋä-huitaŋä äuqätäŋgäwäqä iuta hiätänä.
15 Iŋi yuki-qu, “A, nyi hipa-qunä manä, nyi huiwi-queŋi mauqätäŋqä iŋänä” qäyä ätätqä-qe, huiwi-queŋi yqänä äuqätänä.
16 Itaŋga qäte-qu, “Häwe, nyi hiŋuä-qunä manä, nyi huiwi-queŋi mauqätäŋqä iŋänä” qäyä ätätqä-qe, huiwi-queŋi yqänä äuqätänä.
17 Iŋi huiwi-qu eeqäpnä hiŋuinäŋä etaŋgutqe, kukŋuä qäte äänä wiyäniqi? Iŋi huiwi-qu eeqäpnä qätenäŋä etaŋgutqe, nätmatqä sisnyaŋi äänä wuweniqi?
18 Iŋäqe huiwi-qu iiŋäŋqä ma, Goti Hanjuwä Iqu naqä-hŋqunä hiätätŋqä, äuqätäŋgäwäŋqä iquauŋi, Iqueqä äwiŋqä iuta iwäsäutä ekqe.
19 Iiŋä äuqätäŋgäwäŋqä eeqänäŋä iqua, asi-qunä etqe, huiwi-qu ätimäuniqi?
20 Iŋäqe huiwi-qu, iiŋäqu hmanji. Huitaŋä-huitaŋi eeqäpnä äuqätäŋgäupuiyitaŋi, naqä-hŋqunäŋi, ii eä.
21 Itaŋga hiŋui-qu hipae-queŋi, “Nyi sitaŋi manyiŋgqiyä. Nyi ŋqä-näuänä eŋqe, ii äŋguiqe” mätquä yänä. Itaŋga nyuäŋi-qu yuki-queŋä-pqe “Nyi sitaŋi manyiŋgqiyä. Nyi ŋqä-näuänä eŋqe, ii äŋguiqe” mätquä yänä.
22 Iiŋä etaŋgqä-qe tiinji. Huiwiu äuqätäŋgäwäŋqä iquauŋqe, ne “Yäŋänäqŋqä maeqä-quaeqä” kŋuä äneyätŋqe, iqua wäuŋuä naqätäŋi.
23 Itaŋga äuqätänäŋqä hŋquauŋi, ne iquauqä yoqe haqeqä mämamäuqänäŋä iquauŋi, qäkämä iwimäkätanä, iquauqä yoqe haqeqä kiiŋä äyä ämuämäutqäŋu. Itaŋga äuqätäŋgäwäŋqä huizi, womba änätapätqäŋuwä iquauŋi, ne qäkämä qeqätqetä zä kittqiyquanä.
24 Itaŋga huiziquauŋqe, ne, “Qeqätqeqä” kŋuä neyqaŋguti, qäkämä miwimäkqä iquanä. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu hŋqunä-hŋqunäŋi, naqä-hŋqunäŋqä yauqätä ämitäqäŋgaŋi, äwa itqäŋuwä iquauŋi, yoqä naqä äwikqe.
25 Iiŋä eŋqe, huiwi-qu ipipiyqŋqä mandumäkŋqä itä, äuqätäŋgäwäŋuwä hŋqunä-hŋqunäŋä iqua, suqä asänäŋinä imäkäpu, äŋguänä miŋgpŋqä imäkkqe.
26 Itaŋgi iutaŋä hmbu haŋä-iqä ämeqäqe, huiziqua-pqe asänä mapnä. Itaŋga isuautaŋä hmbu yoqä naqä ämeqä-qe, huizisua-pqe iputä yeeqä anä ipnä.

27 Itaŋgi he eeqäpnäŋi, Kraisi Iqueqä huiwi naqä-hŋqunä epu, hŋqunä-hŋqunäŋi Ique qe äuqätänäŋä.
28 Itaŋga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iuqä awä imdaŋi, wäuŋuä tiiŋä imäkqäpŋqä äwikqe. Hiŋuiqäŋi, ämaqä kukŋuä awä tquäpŋqä dowatkqä iqua etaŋgä, ita ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui hiŋuä-tqäpŋqä iquayi. Itaŋga ämaqeu näqŋqä-vqäpŋqä iqua etaŋgä, ita ämaqä nätmatqä änä mimäkqänäŋi imäkqäpŋqä iquayi. Ita ämaqä täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä-täŋä du, äŋguä imäkqäpŋqä iqua etaŋgä, ita ämaqä huizi du yätamäkqä vqäpŋqä iquayi. Itaŋga ämaqä wäuŋuä eeqänäŋi ämiqäpŋqä iqua etaŋgä, ita ämaqä kukŋuä huitaŋä-huitaŋi tqäpŋqä iquautä atäuŋuä ikqe.
29 Ämaqä eeqänäŋi, kukŋuä awä tqäpŋqä dowatqŋqe, hmaŋqe. Itaŋga eeqänäŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqŋqe, hmaŋqe. Itaŋga eeqänäŋi, näqŋqä-vqŋqe, hmaŋqe. Itaŋga eeqänäŋi, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi imäkqäŋqe, aaŋqäŋqe.

30 Itaŋga eeqänäŋi, yaqä-täŋä iquau äŋguä imäkqäŋqe, aaŋqäŋqe.
Itaŋga eeqänäŋi, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqe, hmanji. Itaŋga
eeqänäŋi, kukŋuä iquauŋi kiqä quatiŋqä äkunmäkqäŋqe, hmaŋqe. Qu
wäuŋui, quwqä kiui-kiui imäkqäŋqä ekuwä eä.
31 I etaŋgi, wäuŋuä iiŋä imäkqäŋqä näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, Goti Iqu
hiŋgi ävätŋqä iutaŋä äŋguänäŋä, huiziu ämäwqätäuŋuwä iquau mapŋqe,
he hiqä eŋqetä, kŋuä äwqetä, yäŋänäqŋqä vqäŋqe. Itaŋga nyi täŋgaŋi
suqä huiziquau ämäwqätäuŋqä hŋquenyqä, awä tiiŋä hetmqe.

13

Suqä, huiziuŋqä wiŋqeŋqä

1 Nyi ämaqeuŋi, ämaqeuqä kukŋuä huitaŋä-huitaŋitä, eŋätqä iquauqä
kukŋuitä, ätuätmäŋgaŋi, suqä ämaqeuŋqä nyiŋqe, mämeqä imä, tumqä
etaŋgutqe, ii tiinji. Nyaqä kukŋuä iiŋi, makŋuä ooŋqä ätqa-paŋä iiŋä
ätqä.
2 Itaŋga nyi Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä-qunä eämä, Iqueqä
nätmatqä zä wiqeuŋqätä, nätmatqä huiziuŋqätä, näqŋqä eämä-qe,
qoqoŋä iquauŋi, “Zä eŋqä-pa äyawa, näŋinyqä upuiyä” tqäŋqä, quuvqä
heqiyqä yäŋänäqŋqä-täŋunä eämä-qe, iŋäqe suqä ämaqeuŋqä nyiŋqe,
mämeqä imä etaŋgutqe, ii nyi ämaqä aaŋä quvqunji.
3 Itaŋga nyi ŋqä nätmatqä ae ämeŋqä eeqäpnäŋi, ämaqä äwa
itqätaŋguwä iu ävätmä-qe, ŋqä huiwi, tä qäyä ŋqäyikapŋqä äwinyätmä-
qe, suqä ämaqeuŋqä nyiŋqe, mämeqä imä etaŋgutqe, ii Goti Iqueqä
hiŋuä iqiŋi, yätamäkqä manyiyqä yänä.
4 Ämaqä, ämaqeuŋqä äwinyäŋqä iqu, haŋä-iqä qäyä äwimeqaŋgi äwqä
haŋuä änyä pmeqä-qu eä, ämaqä huiziuŋqä qeqä tmäkqä-qu eä, ämaqä
hŋqueqä nätmatqä hiŋuä äqunätä “Nyi ämamqeqä” matqä-qu eä, kiqä-
kiuäŋqä awä matŋqä-qu eä, itaŋga iqueqä yoqe haqeqä mämamäuŋqä-qu
eä hiätätŋqe.
5 Itaŋga suqä äŋguä iuŋi tuwä mävqä-qu eä, iqueqä-kiuäŋqe, kŋuä
pkäpkä mindqäŋqä-qu eä, äwqä tnäŋi maqänä mimäkqä-qu eä, quvqe
iwitqueqaŋguwiŋqe kŋuä aquvä mämaqiyqä-qu eä hiätätŋqe. 6 Suqä
quvqeŋqä aquvänä miqä itä, itaŋga äŋguä naqä-qakuiŋqä, aquvänä iqä-
qu hiätätŋqe.
7 Itaŋga haŋä-iqä eeqänäŋi ique makittqiyqä iqaŋguti, iqu hea ique-
iqueŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätä, nätmatqä äŋguä
wimetŋqä diŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä ävä äpme, itaŋga quannä mapäkŋqä
yäŋänäqŋqänäŋä tqäutänä.
8 Suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä tqu äwa miqä, äpakänä witäniqe. Iŋäqe Goti
Hanjuwä Iqueä kukŋui hiŋuä ätmitpqä itä, itaŋga aŋä-kukŋuä huitaŋä-
huitaŋä ätmitpqä itä, itaŋga ämaqeuqä näqŋqä huitaŋä-huitaŋä itäŋi,
hma hiäniqe.
9 Ii tiiŋä dutayi. Täŋgaŋi ne näqŋqe, du-du iŋqä ämenä, itaŋga Goti
Hanjuwä Iqueä kukŋuä-pqe, du-du iŋqä hiŋuä äyä ätätqäŋu.
10 Iŋäqe qänakŋi nätmatqä eeqänäŋi, naqä-qakuä qäyunänä
ätimäuqäqe, iŋgaŋi nätmatqä du-du iŋqä iiŋi, hämänänä hma heqäŋqe.
11 Ii tiiŋä eŋqä-panji. Nyi ymeqä wäŋqä emäŋgaŋi, nyaqä kukŋuä
tqetä, iwäsäuqetä, kŋuä indqäŋqetäŋi, ymeqä wäŋqä isua imäkqä
du, imäkmiŋqe. Itaŋgi nyi naqä-qunä ae etmäŋgaŋi, ymeqä suqe
ävquatämäukqe.

12 Tiiŋä-pqeyi. Ämaqe, hiŋuä yäqŋqetä hiŋuä iqänätqäŋuwä-pa, ne
täŋgaŋi, ätnäŋäqi mäquŋquä itqäŋu. Qänakŋi hea iiŋä timäutqäŋgaŋi,
ämaqe anä äpmepu hiŋuä iqänätqäŋuwä-pa, ne naqä-qakui, ätnäŋäqi
hiŋui iiŋä qunanique. Itaŋga nyaqä näqŋqä täŋgaŋi, du-du iŋqä eŋqe,
iŋäqe iŋgaŋi, Goti Iqu nyinyqä näqŋqä äŋguänä eqa äpätŋqä-pa, nyi-pqe
eeqänäŋiŋqä näqŋqä iiŋä emniqe.
13 Itaŋga täŋgaŋi, suqä naqänäŋä hŋquaqui-hŋqueŋä tiiŋä iqua äwi.
Suqä quuvqä heqiyqä ique, suqä Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä äŋguänäŋi
nätapätŋqeŋqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ävanä hiŋuä äqänanä pmeqä ique,
itaŋga suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä ique, iquayi. Iŋäqe suqä iquautaŋä
ämäwqätäuŋqä iqu, ii suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iquvi.

14

Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqe, suqä huiziquau ämäwqätäuä

1 He suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä ique ämepu imäkqäpŋqeŋqä, yäŋä
qäŋgaŋgpu. Itaŋga wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqäŋqä näqŋqetä,
yäŋänäqŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqu hiŋgi ävätŋqä iquau mapŋqä diŋqe, he
hiqä eŋqetä, kŋuä äwqetä, yäŋänäqŋqä vqaŋgpu. Wäuŋuä huizi iqua e
etaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqe ämäwqätäutŋqe.
2 Tiiŋä dutanji. Ämaqä kukŋuä huitaŋä hŋque ätätqä iqu, ämaqe qätä
äŋguä mäwiyqä iqaŋguwitaŋi, iqu qu mätquä itä, Goti Hanjuwä Iquenyä
tuänä. Dŋä Iqu iwimäkqaŋgqä iuta, nätmatqä zä äwiŋqeŋqä tänä.*
3 Iŋäqe ämaqä, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä ätätqä iqu, iqu ämaqeuqä
quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä iwimäkätä, suqä äŋguinä imäkqäpŋqä
äwivauqumuatätä, itaŋga äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä iwimäkätä tuänä.
4 Aŋgumŋi, ämaqä kukŋuä huitaŋä hŋque ätätqä iqu, iqueqä-kiuä
yäŋänäqŋqä imäknätqätaŋgqä-qe, ämaqä kukŋui hiŋuä ätätqä iqu, iqu
Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkiu yäŋänäqŋqä iwimäkquänä.
5 Nyi he eeqänäŋi, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäpŋqä nyinätaŋgqä-
qe, kukŋui hiŋuä-tqäpŋqe, aaŋä kuapänä änyinätqäuä. Itaŋga ämaqä,
kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätqäqä iqu, iqueqä kukŋuiŋqä, “Nyi iiŋä ätqänä”
ätätqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqeuŋi yäŋänäqŋqä iwimäkänä. Iqu
iiŋä mimäkqä etaŋgutqe, ämaqä kukŋui hiŋuä ätätqä iqu, iqueŋi
ämäwqätäunä.
6 Nyämaqäuä, nyi äpätmä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋinä etqaŋgmdqe, he
yätamäkqe, nyitaŋi äänä mapni? Mä nyi he yätamäkqä hemqä diŋqe,
nyi äpätmä, kukŋui, Goti Hanjuwä Iqu ämändqueqeŋqätä, ä näqŋqä
änyä-häŋä hŋqueŋqätä, ä Goti Iquesaŋi hiŋuä-tqeŋqätä, ä suqä qäyunä
imäkqeŋqätä etmqe, ii qäyunäŋi äyuwä.
7 Asä iiŋi, häähätä gitatä, häŋä-pmeqä maeqä äkakinäqŋqä tqua eŋqä-
paŋiyi. Iqua äkakä ätnäŋäqi maqäŋgaŋgutqe, apqä tqä iqua näqŋqä
äŋgui mämeqä ipu, hŋqäqi-mända upunä.
8 Itaŋga, “Tä mäkäŋqä uwqäŋganjqä” ätätä, awi ätnäŋäqi matqä iqe,
ämaqe mäkäŋqe, nawinyä imäkmbni?
9 Ii eŋqä-paŋi, tiiŋi inänji. He kukŋuä awi, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä iunä
ätqäupu ätquwi, ämaqä hŋqu heyaqä kukŋui äŋguänä äänä ekitä, näqŋqä
äŋguänä äänä meniqi? Hiyaqä kukŋui, eeqäpnä yuŋuä ämamä wänä.
10 Qua täuŋi, kukŋuä kuapänä äwiqetaŋi, eeqänaŋi, qakuä-täŋi.

---

* **14:2** Korinä äpmamiŋuwä iqua, kukŋuä huitaŋä hŋque tqäŋqä näqŋqetä yäŋänäqŋqetäŋi, huiziu ämäwqätäukqeŋqä ätmiŋuwi.

11 Iŋi ämaqä hŋqu kukŋuä dqaŋgqä iuŋi, nyi kiqä quatiŋqä maqŋqä
iqaŋgundqe, iqu nyinyqe, “Ämaqä hŋqäqisaŋä-queqä” kŋuä vänä. Itaŋga
nyi-pqe, iquenyqe, asä iiŋä imä.
12 Itaŋga he kukŋui, huiziqua qätä epŋqä ätäpiyäŋgaŋi, he-pqe ätnäŋä
iqi tqä-quenä asä iiŋä epŋqe. He wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqäŋqä
näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqu ävätŋqe mapŋqä aaŋä kuapänä
enyätŋqetaŋi, he nätmatqä iiŋä iquataŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-
apäkä huizi iuŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkqäpŋqä iquau mapŋqe, wäuŋui
yäŋänäqŋqä imäkqaŋgpu.
13 Iŋi ämaqä, kukŋui huitaŋä hŋque ätätäqä iqu, iqueqä kukŋuä iiŋi
aŋgumä äkunmäkätŋqe, Dŋä Äŋguä Iqueqä yätamäkqeŋqä tääqä ganä
ätätä yatŋqä vqe.
14 Iŋi nyi kukŋuä huitaŋi ätätmä tääqä ätqäqe, ii nyi ŋqä quuvqä iutanä
ätqä. Iŋäqe ŋqä kŋuä indqäŋqä iutanä matqä itmitaŋi, kŋuä iqu wäuŋuä
hŋqu mimäkqä yänä.
15 Itaŋgi nyi squä imäkmqe? Tiiŋiyi. Nyi Goti Iquenyqä tääqe, ŋqä
quuvqä imdatä, ŋqä kŋuä indqäŋqä imdatä qäsä imäkmä. Itaŋga nyi
apqe, ŋqä quuvqä imdatä, ŋqä kŋuä indqäŋqä imdatä qäsä tmä.
16 Iŋi si tääqä ätätnä, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeu ämamäutŋäŋgaŋi,
tqä quuvetänä tqaŋgtqe, ämaqä kukŋuä iquenyqä näqŋqä maeqä, hesä
anä äpmeqä hŋqu, saqä “äŋguiqä” tqaŋgŋiŋqe, qätä äänä äkiyätä, “Ii
naqä-qakuiqä” täniqi?
17 Si tqä-täuäŋi, Goti Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” qäyunä tquaŋgŋä-qe,
ämaqä huiziqueŋi yäŋänäqŋqä miwimäkqä yänä.
18 Ŋqä-näuänä äpmamäŋgaŋi, nyi heŋi ämaiqutäutmä, kukŋuä huitaŋä-
huitaŋä iutä kuapänä ätätqäŋä. Nyi iiŋä imäktŋqä iiŋqe, ŋqä Goti
Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätqäŋä.
19 Iiŋä qäyä etaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, Jisasi Iqueä
yoqeŋqä aquväqŋqä iuŋi, nyi kukŋuä ätätmäŋgaŋi, kukŋuä huitaŋä-
huitaŋä iutaŋi quäuqänäŋä† tumqŋqe, manyiŋgqi. Qu näqŋqä äŋguänä
mapŋqä diŋqe, nyi kukŋuä qu näqŋqä eäŋuwä iutaŋi, homä imäkätmä
tumqŋqä änyiŋgi.
20 Nyämaqäuä, heqä kŋui indqäŋqe, ymeqä wäŋqä isuauqetäŋi,
asänäŋä mämeqäŋqe. Ymeqä nandqä isua, suqä quvqeŋqä maqŋqä
eäŋuwä-pa, iiŋä pmetpŋqe. Iŋäqe hiqä kŋuä indqäŋqe, ämaqä naqä kŋui
metpŋqe.
21 Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqe, kukŋuä-suqä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä
äqänä äwi.

*“Nyi ŋqä kukŋui, ämaqä kukŋuä huitaŋi tqä hŋquau äwimä.
Itaŋga iqua quvaqä maŋä iutaŋi, ämaqä täqi äpmeŋuwä iquau awä
tquaŋguwäŋga, qu nyaqä kukŋui qätä wiyqäŋqe, enyqä ipŋqäuä.”*‡

Kukŋuä tä, Naqä Iqu Kiqä-kiuä ätkqe.
22 Itaŋgi Dŋä Äŋguä Iqu, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqä ävätŋqe, ii
ämaqä quuvqä heqiyqä iqua, hiŋuä e äqunäpu, Goti Iquenyqä näqŋqä
mapŋqä maetqe, ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, hiŋuä e äqunäpu,
Iquenyqä näqŋqä meqäŋqe. Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqu Goti Iqueqä kukŋui
hiŋuä-tqŋqä ävätŋqe, ii ämaqä quuvqä maeqiyqä iquauŋqä maetqe,
quuvqä heqiyqä iquauŋqe.
23 Iŋi Goti Iqueqä qokä-apäki, qu aquvä äqämbiyi, hŋqunä-hŋqunä
kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqaŋguwäŋga, ga ämaqä maqŋqä hŋquaŋä-qe,

† **14:19** Poli iqu kukŋui, 10,000 ätätä äqäkqe. ‡ **14:21** Asayä 28:11-12

ä quuvqä maeqiyqä hŋquaŋä-qe, yäpä iŋgisa äyapäpu qätä äwipiyi, “He hiqiyqä itqäŋäuä” tupnä.
24 Iŋäqe qu iiŋä äpmapu kukŋuä awi, hiŋuä-tqä iqua tqä-paŋä tqaŋguwäŋga, ämaqä quuvqä maeqiyqä hŋquŋä-qe, ä ämaqä maqŋqä hŋquŋä-qe, iquau äwimetqe, quvaqä kukŋuä tnämäuqaŋguwi, iqu eeqänäŋi qätä äwiyäqe, iqueqä suqä quvqeŋqä kukŋuä mitqänäŋä wiyänä.
25 Iŋganı ämaqä iiŋä iqu, iqueqä kŋuä indqäŋqä quvqä zä äwämitätqŋqe, näqŋqä ämeqe, Goti Iqueqä yoqä haqeu mamäutŋqä qoŋä äuktäutä, hipeŋui qua bu eätä, “Iyää, aaŋä naqä-qakuänänji. Goti Hanjuwä Iqu hesä anä äpmenä” tänä.

Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä äqänäpiyäŋganı, suqä qäyunä imäkqäŋqe

26 Nyämaqäuä, iiŋi änääŋqe? Ii, he Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä äqänäpiyäŋganı, suqä tiiŋä imäkqäŋqe. Hŋqua wäuŋui, apqä tqäŋqä meqaŋgpi, hŋqua qokä-apäkä iu näqŋqä-vqäŋqä mapŋqe. Itaŋga hŋqua wäuŋui, Dŋä Äŋguä Iqu motqueqaŋgqe, awä-tqäŋqä meqaŋgpi, hŋqua kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqä meqaŋgpi, itaŋga hŋqua kukŋuä iiŋi, äkunmäkqäŋqä mapŋqe. Nätmatqä eeqänäŋä he iiŋä imäkpqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqäpnäŋä iu yäŋänäqŋqä iwimäkqäpnä.
27 Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqä iquauŋqe, ämaqä hŋquaquŋä-qe, ä hŋquaqui-hŋqueŋä-qe, iqueqäŋga-iqueqäŋga tqaŋgpi, itaŋga hŋqua äkunmäkqäŋqe.
28 Ämaqä kukŋui äkunmäkqäŋqe hma etaŋgutqe, ämaqä kukŋuä tätŋqä iqu, qokä-apäkä huiziuqä awä imŋi qanyä ämeŋämiqä äpme, kukŋui Goti Hanjuwä Iquesä iqueqä-kiuätänä tŋqäŋqe.
29 Itaŋga Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquauŋqe, hŋquaquŋä-qe, ä hŋquaqui-hŋqueŋä-qe kukŋuä tqaŋgpi, huizi ‘kukŋui äänä ätqäpiyä’ tpu, iwäsäuqäŋqe.
30 Itaŋga ämaqä quamä ii äpmamitätqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iqu motqueqaŋgqe, awä-tqäŋqä ämeqaŋgutqe, ämaqä kukŋuä tmitätqä iqu, kukŋuä matqä qanyä tqäutŋqe.
31 Kiqä quati, tiinji. Inyänä timäuquätŋqe, qokä-apäki, qu näqŋqä ämepu quwqä äwqä imŋi yaŋnäŋqä imäkänyuembŋqe, hŋqueqäŋga-hŋqueqäŋga pämä ätqäuäqisäpu, kukŋuä tqäŋqe.
32 Itaŋga ämaqä Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua, wäuŋuä iiŋä imäkqäŋqe, quwqä-quwänä äŋguänä äminyäpu, qeiqinyä pmetpŋqe.
33 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iqua kŋui huitaŋä-huitaŋä quvqe mindqäŋqä ipu, äwqä haŋuä iŋqä pmetpŋqä iwimäkqä-quvi.
Qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqäŋqä ätekqä im-imä aquväqŋqä iutaŋä iqua-pqe, asä tiiŋä imäkqäŋqe.
34 Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iuŋi, apäkä iua, kukŋuä matqä qanyä pmeqäŋqe. Kukŋuä-suqä iu äqänäŋqä-pa, iua kukŋuä matqä, mändi äkittqänäpu yäpä iqi pmetpŋqe.
35 Iua, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä awä iqisa kukŋuä ätquwi, änä mäwqä yänä. Apäkä hui nätmatqeŋqä näqŋqä metŋqä etaŋgutqe, aŋä yuuwä iunä iiyqä qokique yatŋqä ävätä, näqŋqä metŋqe.
36 Kukŋuä iiŋä iqua mämeqä iquwä iquenäŋi, nyi tii tmqänä. Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui, he ganä emetä, im-imä äwekqäta? Ä Iqueä kukŋui, henyä ämakuwäta? Oeyä!

37 Iŋi ämaqä hŋqu, “Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä hiŋuä-tqä
iqunjqä” ä “Dŋä Äŋguä Iqu inyimäkqaŋgi itqäŋänä” kŋuä iiŋä indqäŋqä-
qu etaŋgutqe, iqu nyinyqe, näqŋqä tiiŋä hiätŋqänänji. “Poli iqu nenyqä
tuwaŋuä tä äqiyqe, ii Naqä Iqueqä suqä iutanjqä.”
38 Iŋäqe ämaqä hŋqu, nyaqä kukŋuä tuwaŋuä täu äqänäŋqe, qätä
mänyiyqä iqe, qokä-apäki, iqueqä kukŋui qätä mäwiyqä ipnä.
39 Itaŋgi, nyämaqäuä, he Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqŋqe, hiqä eŋqetä,
kŋuä äwqetä, yäŋänäqŋqä vqäpŋqe. Itaŋga kukŋuä huitaŋä-huitaŋitä
tqäŋqe, pmua mimäkqä pambu.
40 Iŋäqe he aquvä äqänäpiyäŋgaŋi, kukŋuä näuä-namä mäwqä,
qänaknäŋi, suqä qäyunäŋä iunä iqaŋgpu.

15

Jisasi Iqu äpäkonätä, aŋgi ävaukqeŋqä

1 Nyämaqäuä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, nyi awä hetqaŋgä qätä
änyiyäpu, quuvqä eqiyäpiyä iuta yäŋänäqŋqänä tqäutaŋguwiŋqe, hiqä
kŋuä indqäŋqe, aŋgumä evauqumuatmqe.
2 He kukŋuä nyi awä etkqä iiŋä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpqe,
iquesaŋi Goti Hanjuwä Iqu, änyä-häŋä epŋqä emäkätqäuä. Iŋäqe he
iiŋi mimäkqaŋgpqe, heqä quuvqä heqiyqe, nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-
paŋäŋqe.
3 Kukŋuä aaŋä naqänäŋä nyi ŋqä-näuä ämaqä huiziuta qäŋganä
ämakqä iqueŋi, awä tii äyä etkqe. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu
äqänä äwiŋqä-pa,* Kraisi Iqu neyaqä suqä quvqä eeqäpnäŋi huätä
mamäutŋqeŋqä iiŋqä äpäkoŋgqe.
4 Itaŋga tiiŋä-pqä äqänäŋqä-pa,† qu Iqueŋi qua pteqaŋguwäŋga, hea
hŋquaqu äwiqe, hŋquqququeŋi, Goti Iqu aŋgi ävauqumuatkqe.
5 Itaŋi Iqu Pitä ique-ganä äwimeqe,‡ huizi, Iqueqä ämaqä 12 iquau
äwimakqe.§
6 Itaŋi Iquenyqä quuvqä heqiyqä 500 iquau, asäŋga äwimakqe. Iquau-
taŋi, hŋqua ae äpäkoŋguwä-qe, kuapänäŋi häŋä yqänä äpmeŋä.
7 Iquau äwimeqetaŋi, huizi Jemisi ique äwimakqe. Itaŋi ämaqä
huizi, Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau eeqänäŋä
äwimakqe.
8 Itaŋga aaŋä yäpaki, nyi, ymeqä kiqä känai hea qäyunäŋäŋga maunyqä
iqä eŋqä-paŋä iiŋä-qunŋäŋga, änyimakqe.*
9 (Ii qakui tiiŋä iuta ätqä. Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
huizi iquauqä yäpä iqi, quvqä äpmeŋqä iqunjqä. Nyi hiŋuiqänäŋäŋgaŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuŋi, yuuwä äpäsätämiŋqä etaŋgi,
ämaqe, “Ämaqä kukŋuä awä ttŋqä ändowatkqä hŋqukiyqä” ndqe, ii
quvqe.
10 Iiŋä qäyä etaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu nyinyqä qeqä wimäŋgqetaŋi,
nyi sä äpmeŋä. Itaŋga Iqueqä qeqä imäŋqä iiŋi, qua aaŋqä iqi mapäknqä
ikqe. Iŋi nyi iiŋä emä, qua iqi mäpäwiqä itmä, wäuŋuä yäŋänäqŋqä
imäkätmä iutaŋi, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huizi iquauŋi,
ämäwqätäuäŋä. Wäuŋuä iiŋi, nyi ŋqä-näuä mimäkqä pa itqäŋä, oee. Goti
Iqueqä qeqä imäŋqä nyitä äpmeŋqä iqu, inyimäkqaŋgi imäkätqäŋä.)

---

* **15:3** Asayä 53:5-12 † **15:4** Apqä Bukä 16:10 ‡ **15:5** Lukä 24:34 § **15:5** Makä 16:14 * **15:8** Wäuŋuiŋqä 9:3-8

11 Iŋi Kraisi Iquenyqä kukŋuä iiŋiŋqä näqŋqä ämakuwi, ii nyitanä, ä
huiziquatanä, qäyä enä. Nyitä, huiziquatä, asä iuŋqänä ätuätuŋque.
Itaŋga he iuŋqänä quuvqä äyä eqiyätqäŋä.

Ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgu vaupnuwäŋqäti?

12 Ne kukŋuä awi, "Kraisi Iqu äpäkoŋgaŋgqäŋga, Goti Iqu aŋgi
ävauqumuatkqeqä" qäyä ätuätqätaŋgu, ga ämaqä hesaŋä hŋqua,
"Ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgi häŋä mävauqä ipŋqäuä-qe" suŋqä
ätätqäŋä?
13 Quvaqä kukŋuä iiŋi, naqä-qakuä etaŋgutqe, ii tiinji. Kraisi Iqueŋi,
aŋgumä häŋä mävauqumuatqä iquänänji.
14 Itaŋgi Kraisi Iqueŋi, qua buta aŋgumä mävauqumuatqä iqä-säpi, ne
kukŋui hiŋgi tätqätaŋguati, ga he-pqe quuvqä hiŋgi heqiyätqätpninji.
15 Itaŋga ämaqä pizqä qua äptepqä iuta aŋgi mävauqŋqä etaŋgpqe, ii
tiinji. Goti Iqu Kraisi Iqueŋi mävauqumuatqä iquänänji. Iiŋä sätäti, "Goti
Hanjuwä Iqu Kraisi Iqueŋi, iiŋä iwimäkkqä-qe," quaŋgä tqune hiätaninji.
16 Ii tiinji. Ämaqä pizqä qua butaŋi mävauqŋqä sätäti, Kraisi Iqueŋä-pqe
mävauqumuatqä iquäninji.
17 Iŋi Kraisi Iqueŋi qua buta aŋgi mävauqumuatqä ikqä etaŋgutqe, he
quuvqä eqiyäŋuwi, yätamäkqä maiyqä itqätaŋguti, hiqä suqä quvqeunä
yqänä pmetpninji.
18 Tiiŋä-pqe inä eqi. Ämaqä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä pizqä
ae äpäkoŋguwä iqua-pqe, qui hämänä imäkŋgpninji.
19 Itaŋga neqä kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqe, Kraisi Ique ävanä hiŋuä
äqänanä pmeqe, yätamäkqe, qua täu häŋä äpmenäŋganäŋqä etaŋgutqe,
ämaqe, nenyäŋqe, huäqä kiiŋä wunänä. Ga quwqä huäqä-huŋqä iiŋi,
eeqänäŋi ämäwqätäunä.
20 Iiŋi hmanji. Ymisaŋä wäuŋuä du yäuä kiŋganä iqäqä-paŋi, ämaqä
pizqä äpäkombqä iqua aŋgi vauqäŋqe, Kraisi Iqu äpäkoŋgqetaŋi, Goti
Hanjuwä Iqu Ique ganä aŋgi äyä ävauqumuatkqe.
21 Ii tiinji. Äpäkoŋqä ämaekqe, ämaqä hŋqu etaŋgqeta, aŋgi vauqäŋqe,
ii ämaqä huiziquvi.
22 Ämaqä eeqänäŋä, Atamä iquesanä äpäkonätqäŋuwä-pa, aŋgumä
häŋä vauqumuatqäŋqe, Kraisi Iquesanäŋqe.
23 Itaŋga eeqänäŋi, kiqäŋga-kiqäŋgayi. Ämaqä kiŋganäŋi, ii Kraisi
Iquvi. Qänakndaŋi, Iqu qua täuŋqä aŋgu quvepäniqäŋga, ämaqä
Iqueqänäŋä iqua, aŋgi vaupnuwi.
24 Itaŋi yoqä naqä-täŋätä, yäŋänäqŋqä-täŋätä eeqänäŋä äpmeŋuwä
iuŋi, Kraisi Iqu qui imäkäqetaŋi, nätmatqä eeqänaŋi miqäŋqe, Goti
Kaniqueä hipa iu väniqe. Ii hiunji yäpakiyi.
25 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Kraisi Iqu, Iqueqä mäkä-huŋqä iquau, Iqueä
yäpä iqinyä äpmuatetqäŋganqä, nätmatqä eeqänäŋiu äpakänä ämiqa
uwqäniqe.
26 Mäkä iiŋi qäpu etaŋga, yäpaki äpäkoŋqä ique hämänä hma
imäkäniqe.
27 Iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii äqänä. *"Iqu nätmatqä
eeqänäŋi, Iqueqä yäpä iqi ekqeqä."*† Kukŋuä iqu, tiiŋä ätätä ätqi.
Nätmatqä eeqäpnäŋi, Goti Iqu Kraisi Iqueqä yäpä iqi eätäqäŋganqi, Iqu
Iqueqä-kiuäŋi yäpä iqiŋi maeŋqä ma ikqe.

† **15:27** Apqä Bukä 8:6

28 Itaŋga nätmatqä eeqäpnäŋi Iqueqä yäpä iqi wiqaŋgutqäŋgaŋi,
Ymeqä Iqu Kiqä-kiuäŋi, Goti Iqueqä yäpä iqi enäniqe. Goti Iqu nätmatqä
eeqäpnäŋä, Ymeqä Iqueqä yäpä iqi hiŋuiqänä ekqe, Ymeqä Iqu, Goti Iqu
eeqänäŋä iuŋi äminiqŋqä e imäkäniqe.

Ämaqä pizqä iqua, aŋgu mävauqŋqä etaŋgutqe, änääŋqe?

29 Ämaqä hŋqua, pizqä iquau yätamäkqeŋqe, asŋä ämetqäŋä. Itaŋga
ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgu mävauqŋqä naqä-qakuänä etaŋgutqe,
ga ämaqä asŋi, pizqä iquau yätamäkqeŋqä ämetqäŋuwä iqua, äänä
imäkpnuwäŋqe? Iŋi iqua asŋi, iiŋä iquauŋqe, suŋqä ämetqäŋä?
30 Tiiŋä-pqä inänji. Ne kukŋuä äŋgui awä ätuätuŋquä imŋi, qu
qui nemäkpŋqä itqäŋuwitaŋi, qae mäpmeqä, haŋä-iqä qäpisa-qäpisaŋi,
suŋqä ämetqäŋu?
31 Nyämaqäuä, nyi hea ique-iqueŋi, pizqewä ae äyä äpäkonäqisätqäŋä.
Iŋi neqä Naqä Kraisi Jisasi Iqu, hesä anä pmetaŋgqeŋqä nyi yeeqä naqä-
qakuä itmä, sä etqä.
32 Itaŋga nyi hiveqä-yaqueqä hiqiyqä Epäsäsi du äpmeŋuwä itä mäkä
äuŋgque, ii nyi ŋqä änyiŋqä dutanä imäkkqä etaŋgutqe, yätamäkqä
iquesaŋi squä mamniqäwä? Ii tiinji. Ämaqä hŋqua kukŋuä tii
ätätqäŋä. *“Awiŋga päkonatuŋqueqä. Iŋi ne täŋgaŋi, buayätä eqätä
gmaŋguatuŋquänäŋniqä.”*‡ Ämaqä, äpäkombqä iqua aŋgi mävauqŋqä
etaŋgutqe, kukŋuä iiŋi qänaknä ianä.
33 Ämaqä hiqä kŋuä äŋgui qui emäkätqäŋuwä iquauŋi, hiŋuinä
mäquŋquä pambu. Kukŋuä hŋqu tiiŋä äwi. “He ämaqä ququvqänäŋä
hŋquatä näueqä imäknäpu qaŋä anä ikipiyitaŋi, iqua hiqä suqä äŋgui
yuuwä hetäupŋqäuä.”
34 Hesaŋä hŋqua, Goti Iquenyqä naqä-qakuä maqŋqä etaŋguwiŋqe,
he suqä qäyunäŋi ipu, kŋuä jänänäŋinä indqänäpu, suqä quvqe
vquatämäupu. Nyi kukŋuä iiŋi, womba etapätmä etqä.

Huiwä aŋgi vauqe, aaŋä huitaŋiŋqä

35 Iŋäqe ämaqä hŋqu yatŋqä tii iänä. “Ämaqä pizqä qua äptepqä
butaŋi aŋgumŋi häŋä-pmeqäŋqe, Goti Iqu quŋi, äänä imäkätä vauqumu-
atäniqäwä? Huiwi, äkitaŋi nyqä vauqumuatäniqäwä?”
36 Si kukŋuä iiŋi, qäyasäqi ätnä. Nätmatqä piikä hmbu qua mämä vowä
ämäuesqe, piikipu pizqä ganä iqaŋga, baki iŋga äukauänä.
37 Si sŋgumetqäŋä-qe, ä ipŋqä käukuä piikäŋä-qe vowä ämäuesqe, si
piikinä vowä ämäueŋi. Iŋäqe kiqä baki, piikä ique asänäŋä iiŋäŋqä ma,
huitaŋä äukauänä.
38 Piikä iiŋä iqueŋi, Goti Iqu Iqueqä äwiŋqä iuta, Kiqä-kiuä
imäkqaŋgqetaŋi, kiqä baki, huiwä kiqä-täŋä hiänä. Itaŋga piikä ique-
iqueŋi, quwqä bakiuqä huiwi, aaŋä qäyunäŋäŋqä vquänä.
39 Nätmatqä eeqänäŋi, qu huiwi naqä-hŋqunä miŋqä iŋä. Ämaqä iqua,
hiveqä-yaqueqä iqua, yŋŋä iqua, itaŋga hämapäkä iqua, quwqä huiwi,
huitäŋä-huitaŋä änyäŋä.
40 Itaŋga, nätmatqä huiwä-täŋi, hui qäukuä haqä yätu witaŋgi, hui qua
iu äwi. Itaŋgi nätmatqä qäukuä haqu yätu äwiŋqä iuqä qeqätqe, qua iu
äwiŋqä iuqä qeqätqe-täŋi, asänäŋä ma, huitaŋä-huitaŋiyi.
41 Mäptqe, qeqätqe, kiqä-täŋä etaŋga, qaŋui, kiqä qeqätqe, huitaŋä-
täŋiyi. Itaŋga qätäqueqe, huitaŋä-huitaŋä epiyitaŋi, qeqätqe, quwqä-
quwqä-täŋiyi.

‡ **15:32** Asayä 22:13

42 Huiwi huitaŋä-huitaŋä ii eŋqä-paŋi, ämaqe pizqä äpäkonäpu aŋgu
vauqe, asänäŋä iiŋi. Ämaqä huiwi qua äptepqe, piyaŋäweqe. Iŋäqe
huiwä qua-mända aŋgumä vauqe, piyaŋä mäweqä yänä.
43 Ämaqä huiwä qua äptepqe, ii womba vqetä yäŋänäqŋqä
maeqätäŋqe. Itaŋga huiwä qua-mända aŋgu vauqe, yoqä naqä-täŋätä,
yäŋänäqŋqä-täŋätäŋqe.
44 Huiwä qua äptepqe, ii qua täu pmeqäŋqe. Itaŋga huiwä aŋgumä
vauqe, ii Dŋä Äŋguä Iquesa eä, dŋä iquvi. Huiwä qua täu pmeqäŋqe,
naqä-qakuä eäŋqetaŋi, huiwä Dŋä Äŋguä Iquesaŋä-pqe, naqä-qakuä inä
eä.
45 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋi tuwaŋuä äqänä äwi.
“Ämaqä hiŋuiqäŋä Atamä iqu, häŋä-pmeqä-qu ekqeqä.”§ Itaŋga Atamä
Qänakŋä Iqu, dŋä eätä, ämaqä du häŋä-pmeqä-vqäŋqä äyä ekqe.
46 Ämaqä Dŋä Äŋguä Iquesaŋä Iqu, kiŋganä hiŋuiqä ätimäukqä-ma,
ämaqä qua täu pmeqäŋqä iqu ganä timäuqaŋga, Dŋä Äŋguä Iquesaŋä
Iqu qänaki ätimäukqe.
47 Atamä hiŋuiqä ätimäukqä iqu, Goti Iqu qua itä imäkkqä eä, qua iutaŋä
iquvi. Itaŋga Atamä qänaki ekqä Iqu, qäukuä haqä yätutaŋä Iquvi.
48 Ämaqä eeqänäŋä qua iutaŋä eäŋuwä ii, qu ämaqä qua iuta ätimäukqä
iqu eŋqä-paŋä asänäŋä iiŋiyi. Itaŋga ämaqä eeqäpnäŋä qäukuä haqä
yätutaŋä eäŋuwä ii, qu Ämaqä qäukuä yäŋisaŋä Iqu eŋqä-paŋä asänäŋä
iiŋiyi.
49 Iŋi täŋganı, ne ämaqä qua iutaŋä ekqä iqu eŋqä-paŋä, asänäŋä
eäŋque, iŋi qänakndaŋi ne Ämaqä qäukuä haqä yätutaŋä Iqu eŋqä-paŋä,
asänäŋä iiŋä hianique.
50 Nyämaqäuä, nyi, “Ii tiiŋä etaŋgi” etqä. Nätmatqä pizqä yätŋqä
hui, nätmatqä pizqä miqä iqueuŋi, mämeqä itä, anä mäpmeqäŋqe.
Iutaŋi huiwä pizqä yätŋqä itäqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä yäŋiŋi,
nätmatqä wäŋqä-qäpu mämeqä itä, anä mäpmeqäŋqe.
51-52 Nyi kukŋuä zä äwiŋqä hŋqu hetmqä iqäqä-qae, qätä nyipu!
Ne eeqäpnäŋi, pizqä hämänä mapäkoŋqä yaniquä etaŋgqä-qe, häänä
yäpakiqu tii tämäuqaŋganı, neqä hiŋui hikueä ptqä maqänä äqiyqu-
paŋi, neqä huiwi, iiŋä itä kunmäknäniqe. Häänä iiŋä tqaŋganı, pizqä
äwämitpqä imdaŋi, pizqä aŋgumŋi mapäkoŋqäŋqä aŋgi vaupnuwi.
Iŋganı neqä huiwi änyä-häŋä kunmäknäniqe.
53 Huiwä qui imäknätä äpäkonätŋqä tqu, qui mimäkŋqä itä häŋä hea
ique-ique pmetäniqä diŋqe, änyä-häŋiŋqä äkunmäknäŋqiyä.
54 Huiwiqu iiŋä ae äkunmäkŋganga, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu
äqänäŋqä tiiŋi, qäyunä timäuänä.
*“Goti Iqu mäkä yäŋänäqŋqänäŋä itä, äpäkoŋqä iqueŋi
ämäwqätäuqiyä.”**
55 *“Äpäkoŋqä iquki, tqä yäŋänäqŋqä ämaqe ämäwqätäutŋqe, äŋgiyi?
Äpäkoŋqä iquki, si ämaqä zi miqutesiŋqe, äŋgiyi?”*†
56 Äpäkoŋqä iqueqä zi, ii suqä quvqe, qenyänji. Itaŋga suqä quvqä iqu
kiqä yäŋänäqŋqä meqe, ii kukŋuä-suqä iquesanji.
57 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquesaŋi, mäki
ämäwqätatuŋquä inemäkätŋqeŋqä, ne “äŋguiqä” ätuanä.

---

§ **15:45** Ipäqäkqe 2:7 * **15:54** Asayä 25:8 † **15:55** Hosiya 13:14

58 Iiŋiŋqe, ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, nätmatqä hui
ktäqä-ktäqä meqiyqäŋqä yäŋänäqŋqä tqäutpŋqe. He Naqä Iquenyqä
wäuŋuä dŋä huqä ii imäkätqäŋuwi, hiŋgi meqäŋqä ma, qakuä-täŋä
iiyi. Mä iiŋiŋqe, hea etä zä ävätä, Naqä Iqueqä wäuŋuiŋqänä kŋuä
neyquätŋqänänji.

16

Jerusälemä äpmeqä iquau yätamäkqeŋqä, mbqä aquvä qäpŋqä ätukqeŋqä

1 Täŋgaŋi nyi he Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä Jerusälemä
äpmeŋuwä iuŋqä mbqä aquvä qäpŋqä iiŋqä kukŋuä hetmqe. Ii
imäkqäŋqe, nyi ämaqä Goti Iquenyqä qua naqä Galesiya iu aquvä
äqänätqäŋuwä iquau ämotquakqä-pa, he-pqe asänä imäkqäpŋqe.
2 Nyi aŋgumä äpmqäŋgaŋi, he iquau wipŋqe aquvä maqiyäqisqä ip-
nuwäŋqä manyiŋgaŋgqetaŋi, wikä ique-iqueqä hiunji kiŋganäŋä iqueŋi,
hŋqunä-hŋqunäŋä-quenä, mbqä ämepiyi, iwäsäupu, hiqä aŋiu pŋqä
eqäpŋqe.
3 Nyi iqi ae ätimäutmäŋgaŋi, ämaqä he atäuŋuä ipqä iquauŋi,
hiqä nätmatqä iiŋitä, nyaqä tuwaŋuä äqämqetä, äma upŋqe, ävätmä
Jerusälemäŋqä ändowatmniqe.
4 Itaŋga nyi-pqe, du qäyuŋqä äwqŋqe äŋguä hiqaŋgutqe, iqua nyitä anä
wanique.

Poli iqu, Korinä timäuniŋqä ätukqeŋqä

5 Itaŋga nyi qua naqä Masendoniya iu äpmeŋuwä iuŋganä hiŋuä
äqunäkämitaŋi, qänaki, emamniŋqe.
6 Nyi maqŋqä eŋä. Hesäŋi hiunji hmbuŋi anä pmeniquti? Ä äsqinyqä
evämamqä iqaŋgaŋi, he nätmatqä qaŋä ändma wätŋqä iuŋi, yätamäkqä
nyipnuwäŋqä diŋqe, yuŋuä naqänäŋä äqunätä, iiqä qäpu päwqaŋgaŋqä,
äpakänä hesä anä pmeniquti?
7 Nyi hŋqäqinyqä äwätmäŋgaŋi, he kukŋuinä etmä, maqänä
maiqutäuqäŋqe, manyiŋgqi. Iŋäqe Naqä Iqu nyi hesä anä pmeqäŋqe,
hiŋuinä ŋqäŋgaŋgutqe, nyi hesä anäŋi, hiunji kuapänä pmamniŋqä
änyiŋgi.
8 Nyi Epäsäsi täuŋi, hiunji naqä “Pendikosiuä” ätmiŋuwä iqu
ätimäuqaŋgaŋqä pmetmä.
9 Äpmeŋqä täqiŋi, ämaqä kuapänäŋi, nenyqä mäkäŋqä qäyä
itqätaŋguwä-qe, nyi qokä-apäkä huiŋi, Goti Iqueqä ämaqänä epŋqä
yätamäkqä wimqä diŋqe, nyinyqä hänaqä iŋgi. Iiŋiŋqe, täqi pmetmä.
10 Timoti iqu henyŋqä äquvepqe,* iqu henyqä zä miqä yätŋqe, he yeeqä
ävätmepu äŋguänä mipu. Nyi iiŋä etqe, iqu Naqä Iqueqä wäuŋui, nyi
itŋqä-ma asänä imäkätŋqä-qu etaŋgi ätqä.
11 Iqu iqi emeqaŋgaŋi, hesaŋä hŋqua, ique yeeqä mävätmeqä iqä
diŋqe, hiŋuinä mäquŋquä pa iqäpnä. Itaŋga iqu, nyinyqä nyämaqä
huiziquatä ppŋqä diŋqä hiŋuä äqunmä pmamniqe. Iŋitaŋi iqu nyi
aŋgumä änyimetŋqänä evämeqaŋgaŋi, iqueqä qaŋä wätŋqä iuŋi, äwqä
haŋuä änyä wätŋqänä yätamäkqä väwqatqäpnä.
12 Täŋgaŋi nyi kukŋui, neqä neyämaqä Apolosi iquenyqä hetmqe.
Iqu neyämaqä huiziquatä henyqä quvepqäŋqe, nyi iqueŋi kukŋuä
yäŋänäqŋqänäŋä ätuätŋqä-qe, iqu täŋgaŋqe, mäwiŋqä itqäuä. He

* **16:10** 1 Korinä 4:17

emetŋqe, hiunji hŋque, iqu, ‘Täŋganji qäyunjqä’ kŋuä vqaŋga, iŋga emeniqe.

Poli iqu, qu äänä ipnuwäŋqä diŋqä, kukŋuä yäpakä ätkqeŋqä

13 He äŋguänä ätäuqämepu, quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, itaŋga zä miqä, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqe.
14 He nätmatqä eeqänäŋä imäkäpiyä iuŋi, huiziuŋqä qeqä emänätäqä iuta imäkqäpŋqe.
15 Nyämaqäuä, nyi he evauqumuatmqä änyiŋgi. Stepanasi† iquenyqätä, huizi iqueqä anjiu anä äpmeŋuwä iuŋqätäŋi, he näqŋqe. Hiqä qua naqä Äkaiya iuŋi, iqua quuvqä ganä eqiyäpu, ga quwqä-quwä wäuŋui, Goti Iqueqä ämaqä iu yätamäkqä vqäŋqä, ämakuwi.
16 Itaŋga he ämaqä iquautä, itaŋga huizi, wäuŋuä asänä itqäŋuwä iquautäŋi, iquauqä yäpä iqi pmetpŋqä änyiŋgi.
17 Korinä iu äpmeŋuwä iquenä, yätamäkqä nyiyqänäŋi hma etaŋguwäŋga, Stepanasi ique, Potunatusi ique, itaŋga Äkaikusi ique, hesa änyimepu, heyaqä anji ämequwiŋqe, nyi aquvänä iqä.
18 Iqua yäŋänäqŋqä he emäkkuwä-paŋi, nyi-pqe inä nyimäkquwi. Iŋi he ämaqä iiŋä iquauŋqe, “Ämaqä qäyunäŋä iquayqä” kŋuä indqänäpu, äŋguä itquapŋqe.

“Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä” tqeŋqä

19 Jisasi Iquenyqä qua naqä Eesiya täu aquvä äqänätqäŋuwä iqua, qu, “Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä” etqä. Itaŋga Akuila iqutä, Presilatä, itaŋga ämaqä Jisasi Iquenyqä iyaquiyqä anjiu aquvä äqänäqäsätqäŋuwä iquatä eeqänä, “Yää ŋquauä! Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä” etqä.
20 Neyämaqä täqiŋä eeqänäŋä iqua, “Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä” etqä. He äminäpiyäŋganji, quuvqä heqiyqä iquneqä suqä iuŋi, quneqä iŋgpŋqe.
21 Poli iqunä, henyqä hui mimäuqä itmä, kukŋuä tä, tuwaŋui nyi ŋqä hipaitä äqiyqä.
22 Iŋi ämaqä tqu-tqu, Naqä Iquenyqä mäwiŋqä iäŋqä iqueŋi, Goti Iqu qui iwimäkätŋqä änyiŋgi. Iyää, Naqä Iquki, si biyä!
23 Naqä Jisasi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, nätmatqä äŋguänäŋi hiŋgi vqe, etapquä.
24 Itaŋga nyi ŋqä-näuäŋi, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnmitaŋi, ŋqä äwqe, he eeqänäŋuenä etapqä. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

† **16:15** 1 Korinä 1:16

Tuwaŋuä, Poli iqu qänakŋi
2 Korinä
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Korinä iu äqänmiŋuwä iquataŋä hŋqua, Poli iquenyqe kukŋuä quvqä tätqätaŋgä, iqu äwqä quvqä wiŋgaŋgi äpmakqe. Iqu quwqä kukŋuä quvqä jänä wimäkätŋqä tuwaŋuä tä äqäkqe. Iqu kŋui, "Nyi qutä kukŋuä jänä ae imäkanitaŋi, quŋqä yeeqä aŋgumä nyinyätŋqeqä" indqäŋgqe.

Tuwaŋuä tä kiqä kukŋuä kiŋganäŋi, tiinji. Poli iqu kukŋuä yäŋänäqŋqä, Korinä pmeqä iquauqä suqä quvqä huiuŋqä hiŋuiqänä äqiyämäukqeŋqä, aŋgumä ätuätä äqäkqe. Iqu tuwaŋuä hiŋuiqänä äqiyämäukqä ique qiyätŋqä mäwiŋgaŋgi, qu ique hŋgisanä itquepu, kukŋuä quvqä ätmiŋuwä itaŋgqä iutaŋi, iqu qu jänä iwimäkätŋqä kukŋuä yäŋänäqŋqe äqäkqe. Qu iqueŋi qätä äwiyäpu, quwqä suqä quvqä jänä ae imäkqaŋguwitaŋi, täŋgaŋi iqu aquvänä kiiŋä itä, tuwaŋuä tä äqäkqe.

Hea iŋgaŋi, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä, qua Jutiya iu pmetaŋguwä iqua, nätmatqeŋqä äwa itqätaŋgä, Poli iqu mbqä hui äma äwätä iquau väniqeŋqä aquvä äqämiŋqe. Iiŋä etaŋgi, tuwaŋuä awä iqiŋi (saptä 8-9), qu-pqe wäuŋuä tqueŋqä mbqä hui aquvä qäpŋqä iiŋqe, Poli iqu Korinä iquauqä äwqä vauqumuatätŋqä ätuätä äqäkqe.

Kukŋuä yäpaki, Poli iqu tii ätuätä äqäkqe. Ämaqä hŋqua, "Jisasi Iqu ne wäuŋuäŋqä änandowatkqeqä" quaŋgä ätuäpu, Korinä iu äpmapiyi, Poli iqueqä yoqe mändi äkittqiyäpu, ga wäuŋuä Jisasi Iqu ique äwikqeu, qui iwimäkpŋqä imiŋuwi.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Poli iqunä, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iutaŋi, Kraisi Jisasi Iqu
kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Ga nyitä, neqä neyämaqä
Timoti iqutä, ye tuwaŋuä tä he Goti Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Korinä iu
aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqätä, Iqueqä ämaqä huizi, qua naqä Äkaiya
im-imä äpmeŋuwä iquenŋqätä äqiyque.
2 Neqä Goti Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta
hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Iqu äwqä haŋuä iwimäkqaŋgqeŋqä, "äŋguiqä" ätkqeŋqä

3 Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti eäqäqe, Kaniqu
inänji. Itaŋga neqä Goti Apiqu Qäqu, ämaqeuŋqä huäqä äumäkätä,
äwqä haŋuä imäkänyuewiyqä Iquvi. Iiŋiŋqe ne Iqueqä yoqe haqeqä
ämamäutanä, äŋguä iwimäkquanä.
4 Ga ne haŋä-iqä äki-äki meqaŋgque, Iqu äwqä haŋuä inemäkqaŋgi,
ne iiŋi ae ämakquä iutaŋi, ämaqä haŋä-iqä äki-äki meqaŋguwä iquauŋi,
quvaqä äwqe asä iiŋä iwimäkquatuŋque. 5 Ii tiinji. Haŋä-iqä, täŋä-huŋqä
Kraisi Iqu kuapänä ämamiŋqä-pa, ne-pqe inä ämetuŋque. Asä iiŋi, Goti
Iqu Kraisi Ique äwqä haŋuä iwimäkkqä-pa, Kraisi Iquesaŋi nenyqä äwqä
haŋui äquvepätqäuä.
6 Ne haŋä-iqä ämequque, ii heyaqä äwqe haŋuä emäkqaŋguti, Goti
Iqu aŋgumä häŋä emäkäqumuatätŋqä iiyi. Ga Goti Iqu ne äwqä haŋuä

iŋqä inemäkqe, ii heyaqä äwqe, haŋuä emäkätŋqä iiyi. Iutaŋi, he haŋä-iqä, täŋä-huŋqä, ne ämetuŋquä-pa ämepiyäŋgaŋi, yäŋänäqŋqä ämapu tqäuqäpnä.
7 Iŋi ne henyqä kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqe tiiŋä ämeŋu. “Haŋä-iqä ne ämetuŋque, qu asä ii ämetqäŋuwä-pa, äwqä haŋuä iŋqä-pqe, ne ämequ-pa ämepu, yäŋänäqŋqänäŋä tqäutpŋqänänyä.”
8 Nyämaqäuä, haŋä-iqä ne qua naqä Eesiyau pmetaŋgua änemakqä iquenyqe, he näqŋqä epŋqä äneŋgi. Iŋi haŋä-iqä naqänäŋä änemetä änakittqiyqaŋgi, neyaqä yäŋänäqŋqe aaŋqä etä, “Häŋä pmeŋquatiyä, ä täŋga tä qe päkonaŋquatiyä?” kŋuä äneminqe.
9 Naqä-qakuänänji. Ne neqä qeqä-quuvqä tämdaŋi, haŋä-iqä ämitanä, “Ne näwinyä äpäkonaŋqunä” indqänminque. Haŋä-iqä iiŋä änemakqe, ii ne neqä yäŋänäqŋqeŋqä mindqäŋqä, Goti ämaqä pizqä aŋgi vauqumu-atqä Iqueqeŋqänä indqänatuŋquänänji.
10 Haŋä-iqä aaŋä ququvqänaŋä iqu, ne pizqä ae änapäkmätä iqaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu ne aŋgumä häŋä inemäkkqe. Ga Iqu asä iiŋi, aŋgumä inemäkänä. Auä, ne kŋui, yäŋänäqŋqä tii indqänanä äpmeŋu. ‘Goti Iqu häŋä yqänä inemäkquäniqeqä.’
11 Iŋäqe, he ne yätamäkqä nepŋqe, Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqäpŋqänänji. Iŋi Iqu ämaqä kuapänäŋä iuqä yatŋqe qätä äwiyätä, kimaŋi ne äŋguänäŋinä inetquequänä. Iwä ämaqä huizi, Goti Iqu, ne iiŋä inemäkqaŋgqeŋqä, qu Iqueŋi, “äŋguiqä” tupunä.

Poli iqu, “Nyi emamniqeqä” ätukqe, quaŋgä mätquä ikqeŋqä

12 Neqä suqeŋqä kŋuä täunda iwäsäutanäŋgaŋi, yeeqä kiiŋi, tiiŋiŋqä änenyätŋqe. Neqä suqä qokä-apäkä eeqänäŋä iuqä hiŋuä iqi ituŋque, ii suqä quaŋgi ma, suqä jänänäŋitä, naqä-qakuitänji. Ne suqä tque imäkquatuŋquä näqŋqe, ämaqä qua iutaŋi ämetqäŋuwä-paŋä ma, Goti Iqu Iqueqä suqä nätmatqä hiŋgi vqä iuta änätapkqe. I etaŋgi, suqä iiŋä iqua, huiziuqä hiŋuä iqi imäkätanä-qe, heyaqä awä iqi äpmenäŋgaŋi, änäänä imäkminque.
13-14 Ne henyŋqä tuwaŋuä äqiyämäuqisätuŋque, ii kukŋuä hui zä mäwitaŋgi, he a ätäupu näqŋqä mapŋqä diŋqeyi. Ga he täŋgaŋi neqä kukŋuiŋqe, näqŋqä hui ae ämepiyä-qae, ga he iiŋqä näqŋqä yasämänä etpŋqä änyiŋgi. Iwä hiunji neqä Naqä Jisasi Iqu aŋgu äpätqäŋgaŋi, he nenyqä yeeqä kiiŋä iqaŋgpi, ga ne henyqä-pqe asä ii yanique.
15 He Korinä pmeqä iquenä yeeqä iiŋä qäyunä ipnuwäŋqä quuvqä eqiyätmä, heŋi hŋquaqu emamniqä iiŋqä kŋuä ämakqe. Itaŋga iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, äŋgui hŋquaqu emäkäniqe.
16 Ii tiiŋi. “Nyi Masendoniyaŋqä äumqe, he ganä emamitaŋi, ga iqisaŋi, nyi aŋgu emetmä, hesä iqi äpmamitmqetaŋi, qua naqä Jutiya iuŋqä umniŋqe, nätmatqä qaŋä ändma wäniŋqe yätamäkqä nyipnuwäŋqeqä” kŋuä änyikqe.
17 Nyi “iiŋä imäkmqänä” kŋuä indqäŋgqe, ii nyi kŋuä hŋquaqu-hŋquaqu nyiyqaŋgi, tuwaŋuä qanyä iiŋinä etätmä äqäkqäta? Ä ämaqä qua iutaŋä eŋqä-paŋä eämä, kukŋui, Auqätä, Oeyqätäŋi anä equmuäkätmä, quaŋgä etkqäta? Ii hmanji.
18 Goti Iqu Iqueqä kukŋuä eeqäpnäŋä iuŋi qänaknä itŋqä-pa, ga nyi naqä-qakuänäŋi tiiŋä etqä. Neqä kukŋuä he etätaqä iuŋi, Auqätä, Oeyqätä anä maequmuäkŋqä eä.
19 Ii tiiŋä etaŋgi. Jisasi Kraisi, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqu, Auqätä, Oeyqätä anä equmuäkätä tqä-qu hmanji. Iqutäŋi, “Auqä” tqä iqunä äyä

äwi. Iquenyqe, nyiu, Silasi ique, Timoti ique, ne kukŋui, heyaqä awä iqi ätqäuanä, awä äyä etmiŋque.
20 Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, “Imäkmqänä” ätätä kukŋuä guä ämäsäukqä eeqänäŋä iuŋqe, Jisasi Iqu, “Ŋŋqä” ätätä, naqä-qakuä imäkqä Iquvi. Iiŋiŋqe, ne Iquesaŋi, “Naqä-qakuiqä” ätätanä, Goti Hanjuwä Iqueŋi, yoqä naqä äyä ävätuŋque.
21 Goti Iqu Kiqä-kiuä nesä, hesä, Kraisi Iqutä ämuäŋnatuŋquä diŋqä yäŋänäqŋqä inemäkätä, Iqueqäŋqänä atäuŋuä ae änatäkqe.
22 Itaŋga ne Iqueqä etaniŋquä ämänätquetä, itaŋga nätmatqä äŋguä huizi pŋqä mänaiyquätŋqeŋqe, kŋuä äŋguä nätapätŋqä hiqŋqä eŋqä-paŋi, Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueŋi, neyaqä äwqä yäpä tämä ae äpmuatänaikqe.

Poli iqu quŋi, maqänä mäwimeqä ikqeŋqä

23 Goti Hanjuwä Iqu, nyi kukŋuä tätqätaŋgqeuŋqä iwäsäutŋqä tääqä ätuätmä, naqä-qakuänä tiiŋä etmqe. “Nyi ‘Aŋgumä emamniqeqä’ etkqeuŋi, memeqä ikqe, ii nyi he emetmä äkasuwä etqaŋgundqäŋga, äwqä haŋä heyäniqä etaŋgiyi.”
24 Ne hiyaqä quuvqä heqiyqä iu mämiqä ituŋquä-qae, nyi tiiŋi maetqä imä. “Ne ämitqäŋunä.” Oeyä. Hiqä-hiuäŋi, quuvqä eqiyäpu, yäŋänäqŋqä ae äyä ätqäuäŋä. Mä ne hesä wäuŋuä anä ituŋque, ii he yeeqä ipu pmetpŋqä itqäŋu.

2

1 Iŋi, “Nyi aŋgumŋi, quvaqä äwqe, täŋä iwimäkqäŋqä mäwimeqä imä” kŋuä indqäŋgqe.
2 Iwä nyi emetmä, äwqä haŋä etapqaŋgumdqe, nyi aquvänä imqä ny-imäkqe, tqukä? Ämaqä nyi quvqä iiŋä etquamqä iquenä, he qäquenänji.
3 Nyi äpmqe, ämaqä nyi aquvänä imqä nyimäkqänäŋä iquenä, iiŋi miqä ipnuwäŋqe manyiŋgaŋgi, kukŋui hiqä suqä quvqeŋqe, tuwaŋuä äqiyätmä, hiŋuiqänäŋi qe ätnämäukqe. Kŋuä yäŋänäqŋqä ti indqäŋgqe. Nyi yeeqä itmä emeqaŋgundqe, he-pqe yeeqä inä ipnuwäŋqä.
4 Nyi henyŋqä tuwaŋui äqiyätmäŋganji, äwäwa kiiŋä itmä, ŋqä qeqe, piyäŋqiyqaŋgi, kŋuä kiiŋä äqiyätmä imiŋqe. Tuwaŋuä iiŋi, nyi heyaqä äwqä imŋi, haŋä-iqä etapmqeŋqä maqiyqä ikqe. Oee. Ii nyi henyqä aaŋä kiiŋä änyinätŋqä diŋqä, näqŋqä mapŋqeŋqä äqäkqe.

Suqä quvqä imäkqä iqueŋi, äwqä haŋuä iwimäkqeŋqä

5 Iŋi ämaqä hesaŋä hŋqu, ämaqä hui-mända quvqä itquetä, äwqä haŋä-iqä ävätqä sätäti, iqu haŋä-iqä iiŋi, nyi mändapqä pa yänä. Iiŋqe nyi kukŋui, haqä nändi ätqa mäwqä ma imä. Iŋäqe heyaqä awä iqi äpmeŋqä hŋquesaŋi, eequenä äwqä haŋä-iqä hui äyä ämakuwi.
6 Hesaŋi kuapänäŋä hŋqua aquvä äqänäpu, “Ämaqä iqu, iqueqä quvqeŋqä kimaŋi, haŋä-iqä iiŋi ämetŋqeqä” ätäpu, ii ävätqäŋuwä-qae, qäpu tiiŋqe.
7 Iŋäqe täŋganji, ämaqä iqueŋi, haŋä-iqä naqänäŋi mattqiyqä yätŋqe, he aŋgumŋi, iquenyqä qeqä etqaŋguti, iqueqä suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä änyäpu, iqueqä äwqä-pqe haŋuä imäkänyuäwipŋqe.
8 He ique iiŋä iwimäkäpu, heqä iqueŋqä kuapänä eŋqä ämotquapŋqä, yäŋänäqŋqä etqä.

9 Nyi henyqä tuwaŋuä hiŋuiqänä äqäkqä iqu, he nyaqä kukŋuä
nätmatqä eeqänäŋiŋqä etqaŋgqe, qänaknä ipŋqäpiyä, ä hŋgisanä
ipŋqäpiyä-tmä, yamwiqä emqä äqäkqe.
10 Ämaqä hŋqu suqä quvqä imäkqaŋga, he iqueqä quvqeŋqä äwqä
haŋuä hiŋgaŋgutqe, nyi-pqe iinä imäkmä. Iŋi nyi, quvqä hŋqueŋqä äwqä
haŋuä imäknmqä etaŋgutqe, he yätamäkqä emqe, Kraisi Iqueä hiŋuä
iqisa imäkqe.
11 Nyi iiŋä imäkätŋqä di, ii tiiŋiŋqe. Ne Setänä iqueqä kŋuä indqäŋqetä,
suqeŋqätäŋi näqŋqä eätanitaŋi, yamwiqä äneyätä, ämänaqutäuqeŋqe,
mäneŋgqiyä.

Kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä wäuŋuiŋqä

12-13 Iŋi nyi Kraisi Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tmqŋqä,
aŋä-himqä Troasi iu timäuqaŋganŋi, Naqä Iqu nyi wäuŋuä iiŋä imäkmqŋqä
qäyä äutenjikqä-qe, neqä neyämaqä Talusi iqu iqi mäpmetaŋgi äqunumi,
äwäwa kuapänä itmä, ämaqä iqi pmeqä iu ävämaŋi, Talusi iqueŋqä
qävqä, qua naqä Masendoniya-mändaŋqä äukqe.
14 Iŋi nyi täŋganŋi, Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Äŋguiqe” tiiŋiŋqä ätquä.
Kraisi Iqu ne aŋgi inetmetŋqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkmiŋqeŋqä
awä täkiquatuŋque, Goti Hanjuwä Iqu hiunji ique-ique im-imä änätma
ikitŋqeŋqä ätquä. Itaŋga iutaŋi, kuämiqä andŋä tä ikeqaŋgä sisnyaŋä im-
imä äweqä-paŋä iiŋi, ämaqä im-imä äpmeŋuwä iquauŋi, Kraisi Iquenyqä
näqŋqä epŋqä ätuäkitqäŋu.
15-16 Ne nätmatqä jinaŋä-weqä ii eŋqä-paŋä iiŋä etaŋgu, Kraisi Iqu
inetmetä, Goti Hanjuwä Ique änawikqe. Ga ämaqä häŋä hea ique-
ique pmeqä hänaqä iqi pmetaŋguwä iquauŋi, neyaqä jinaŋä-weqä äŋguä
eŋqä-pa iqu ämuänyäqe, ätumaŋi, häŋä-pmeqeuŋqä yäŋqiyä. Itaŋga
qui imäkmbŋqä hänaqä iqi pmetaŋguwä iquauŋi, neyaqä jinaŋä-weqä
äŋguä iqu, piyaŋä-weqä eŋqä-pa muänyqaŋga, ätumaŋi, äpäkoŋqeuŋqä
wäŋqiyä. Ga wäuŋuä tnäŋä iiŋi qäyu imäkätŋqe, tqukä? 17 Ämaqä
kuapänäŋi, mbqä mapŋqä Goti Iqueqä kukŋui awä ätuätqäŋuwä-pa, ne
iiŋä miqä itqäŋu. Oee. Iŋäqe, Goti Iqu änandowatqaŋgi, ne Kraisi Iqutä
anä ämuäŋnanä, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, Iqueqä kukŋui äma, quaŋgi
matqä, naqä-qakuinä ätuäkitqäŋu.

3

Goti Iqueqä kukŋuä guä änyä-häŋä ämäsäukqä iqueqä wäuŋuiŋqä

1 Ne neqä-neuäŋqä iiŋä ätätuŋque, ii he nenyqe, “Qu quwqä yoqe
haqeqä ämamänätqäŋä” kŋuä heyäniqi? He ämaqä hŋquauqä suqeŋqä
näqŋqä mapŋqä diŋqe, iqua tuwaŋui, huizi hŋqu quwqä suqeŋqä
äqäkqe, etapätqäŋä. Iwä ne ämaqä iiŋä iqua eŋqä-pa eanä, he neqä
suqeŋqä näqŋqä mapŋqä diŋqe, ne tuwaŋuä ämaqä huiziqua nenyqä
äqäkuwi, etapatuŋquäta? Ä ne, tuwaŋuä he nenyqä äqäkuwi, huiziquauŋi
ämotquetuŋquäta? Iiŋi, aaŋqä eä.
2 Ämaqe, neqä wäuŋuiŋqä näqŋqä mapŋqe, hiqä-hiuä neyaqä tuwaŋuä
eŋqä-paŋuenji. Itaŋga kukŋuä tuwaŋuä iu äqänäŋqe, neyaqä äwqä yäpä
tämä äwi. Ga ämaqä eeqänäŋi, qu näqŋqä epu, a täuqäpŋqänänyä.
3 Iŋi ne wäuŋuä imäkätuŋquetaŋi, he Kraisi Iqu tuwaŋuä ätnäŋä iqi
äqäkqä iquenji. Tuwaŋuä iiŋi, Iqu tuwaŋuä-qiyqetä äqäkqä ma, Goti
Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä Dŋä Äŋguitä äqiyekqe. Mä hikä mŋä
äquvasätä äqiyekqä ma, ämaqeuqä äwqä yäpä imä äqiyekqe.

4 Ne neqä wäuŋuiŋqä kukŋuä iiŋä ätquque, näqŋqä tiiŋä eanä ätqu.
“Kraisi Iquesaŋi, Goti Iqu Iqueqä wäuŋui, äŋguänäŋä imäkquäŋqiyä.”
5 Ga aŋgumä, “Ne wäuŋuä hui, neqä-neuänä imäkätquŋunä” ätätanä
matqä iqu. “Goti Hanjuwä Iqu, ne imäkquatuŋque inemäkquäŋqiyä,”
ätätanä ätqu.
6 Ga Iqu kukŋuä hŋgaŋqä witätŋqä guä änyä-häŋä ämäsäukqä
iqueqä wäuŋuä imäkqä pmetatuŋquä-pqe, Iqueqä-kiuä inä inemäkkqe.
Nätmatqä änyä-häŋä iiŋä iqu, kukŋuä-suqä bukä iu äqänä äwiŋqä iuta
ma, oee. Ii Dŋä Äŋguä Iquesanji. Kukŋuä-suqä bukä iu äqänä äwiŋqä iqu,
ämaqä pizqä päsqänäŋä-quvi. Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqu, ämaqeuŋi häŋä hea
ique-ique pmeqä Vqä-qu eä.
7 Kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hikä iu äqiyätä, guä ämäsäukqä iqueqä
wäuŋui, ämaqä pizqä päsqäŋqä qäyä etaŋgqä-qe, kiqä yäŋänäqŋqä
motquetŋqe, ii we-huŋqetä äpkqe. Iiŋiŋqe, Mosisi iqueqä hipeŋuiuta
we yäŋänäqŋqä yqänä huŋqä äquvepkqä iqueŋi, Israitqä iqua, hiŋuä
qumbŋqä mäwiŋqä imiŋuwi. Ii we-huŋqä iqu qäpu eqaŋgaŋqe.
8 Kukŋuä guä Goti Hanjuwä Iqu Dŋä Äŋguä Iquesä ämäsäuekqä iqueqä
wäuŋui, asänäŋä hmanji. Iqueqä yäŋänäqŋqe, aaŋä hävemnäqŋqä
witänä.
9 Kukŋuä-suqä iqueqä wäuŋui, ii ne kukŋuä äminetätä, qui in-
emäkqä qäyä etaŋgqä-qe, iqu Goti Iqueqä yäŋänäqŋqä motquetŋqä-täŋä
äquvepkqe. Itaŋgi, kukŋuä änyä-häŋä iqu, kiqä wäuŋui qokä-apäkä
iqua jänänäŋä epŋqä iwimäkqä iqueqä yäŋänäqŋqä motquetŋqe, aaŋä
naqänäŋi, huiziqueqe ämäwqätäuä.
10 Täŋganji aaŋä hävemnäqŋqä iiŋä äwiqä iutaŋi, we-huŋqä wäuŋuä
yäuä iqueqe, kiqä yäŋänäqŋqe hma etqäuä.
11 Wäuŋuä yäuä kiqä nätmatqä iiŋi hma etŋqä iqu, hiŋuiqänäŋi Goti
Iqueqä yäŋänäqŋqetä äpkqe. Iŋäqe wäuŋuä hea ique-ique witäniqä
iquenyqe, Goti Iqueqä yäŋänäqŋqä motquetŋqe, aaŋä hävemnäqŋqä
äpätqäuä.
12 Iŋi ne kukŋuä änyä-häŋä tqu yäŋänäqŋqä eä, äpakänä witäniqŋqä,
neqä kŋuä äwqe yäŋänäqŋqä ävanitaŋi, zä miqä pemänä itanä, iquenyqä
ätnäŋäqi awä ätätqäŋu.
13 Ne Mosisi iqu iminqä-pa, miqä itqäŋu. Iqu äpmaminqäŋganji,
Israitqä iqua, we-huŋqä iqueä hipeŋui mändi hiqaŋgqe, hiŋuä mäquŋquä
ipŋqänä, iqu yuä ktqä äpmuätäŋgqe.
14 Iŋgata tii täŋganqe, Israitqä iquauqä kŋuä iqe, hikä eŋqä-ma
yäŋänäqŋqä knätaŋgi, qu kukŋuä yäuä iuŋi a ätäupiyä-qe, kiqä qakuiŋqe,
maqŋqä etqäŋuwi. Ii tiinji. Yui quwqä kŋuä indqäŋqä iu huäqä äutmbiyä
eŋqä-panji. Yuä huäqä iiŋi, huätä ävasqiyämäuqe, Kraisi Iquesanänji.
15 Iŋi täŋganqä-pqe, Israitqä iqua, Mosisi iqueä suqä yäuä iuŋi a yqänä
ätäutqäŋuwi, ii yuä iiŋi, quwqä kŋuä iqä iu huäqä yqänä äutnäŋuwi, kiqä
qakuiŋqe, mämeqä ipiyä iutanji.
16 Iŋäqe ämaqä hŋqu iqueqä hŋgisanä iqe ävquatämäutä, Naqä Ique
hiqumuaŋä vqaŋgutqe, yuä huäqä iiŋi, huätä ävasqäŋgi.
17 Naqä Iqu, ii Dŋä Äŋguä Ique. Iŋi Iqueqä Dŋä Iiŋä Iqu äkisqi äpmeŋqe,
iqiŋi nätmatqä quvqä ämaqeu a kiqätqe, änä makiqätqä yänä. 18 Iŋi
neŋi, yuä neqä hipeŋui, ktqä mänaqumätäuqä-pa eä. Naqä Iqueqä wenyä-
huŋqe nenyŋqä äpätäqetaŋi, ne hiŋuä yäqŋqä eŋqä-paŋä eanä, we-huŋqä
nesaŋi, ämaqä huiziuŋi äwiyänä. Ne we-huŋqä iqueŋi aaŋä hävemnäqŋqä
ämetanita, änakunmäkätäqetaŋi, Naqä Iqueqä wätqä eŋqä-paŋä iiŋä

eanä, suqä Iqu imäkätŋqä-pa imäkätqäŋu. Wäuŋuä iiŋi, Naqä Iqu, Dŋä Iqu eä, i imäkätqäuä.

4

Haŋä-iqetaŋi, häŋä-pmeqä meqeŋqä

1 Wäuŋuä, kukŋui awä tquatuŋquä, Goti Iqu qeqä wimäŋgaŋgi
änätapkqä iqueŋi, ne mävquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqäŋu.
2 Ne wäuŋui, quaŋgitä miqä itanä, Goti Iqueqä kukŋui qäyä itaŋgi huiu-
mända makunmäkäwqatqä pa itqäŋu, oee. Suqä womba meqä ämaqä
zä imäkätqäŋuwä ii, ne tuwä äwiyätqäŋu. Ämaqä eeqäpnäŋi, qu ne
kukŋuä naqä-qakui awä tquauŋgquetaŋi, neyaqä suqeŋqä iwäsäupu,
kŋuä tiiŋä indqämbŋqänä. “Äi, iqua Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, wäuŋui
naqä-qakuänäŋä äyä imäkätqäŋäuä.”
3 Iŋi ämaqä hui ne kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä awä ätätuŋquä
iuŋiŋqe, quatiŋqä maqŋqä etaŋgpqe, ämaqä iiŋi, qu Setänä iquesa qui
näweqä imäkmbnuwäŋqä imäknätqäŋuwä iquae.
4 Setänä, goti quaŋgä qua täu äpmeŋqä iqu, ämaqä quuvqä maeqiyqä
iquauqä kŋuä indqäŋqe, qŋqaŋä wiyqaŋgqetaŋi, kukŋuä äŋguä Kraisi
Iqueqä we-huŋqä-täŋi, quŋi mäpatqäyqä itaŋgi, itaŋga Kraisi, Goti
Hanjuwä Iqu hiwänyqä Iqueqä ktqä naqä-qakuä Iqueŋi, hiŋuä mäquŋquä
ipnä.
5 Ne kukŋuä awä ätätanäŋgaŋi, neqä-neuä haqeqä mämatnämäŋqä
itanä, awä jänänä tiiŋä äyä ätätuŋque. “Jisasi Kraisi Iqu, Naqä-queqä.
Itaŋgi ne Ique wivändqä eanä, heyaqä wäuŋuä heyqä äyä äpmeŋunä.”
6 Goti, “*Hiawiqä imdaŋi we yqä äunänä*”* ätäŋqä Iqu, Iqueqä we-huŋqä
iiŋi, ne änäpatqiyqaŋga, ne Jisasi Kraisi Iqueŋi hiŋuä äqunätanä, Goti
Hanjuwä Iqueä we-huŋqeŋqätä, yoqä naqeŋqätäŋi, näqŋqä ekque.
7 Iŋi Goti Iqueqä nätmatqä aaŋä äŋguänäŋi ne iiŋä änemakqe, ii ne
aaŋä ququvqä, yäŋänäqŋqä maeqä, mbqä pätauŋuä isua qua qondä
iu änyäŋuwä-paŋä, etaŋgquä iqune änemäŋgqe. Ii ämaqeuŋi, tiiŋä
motqueqäŋqe. Yäŋänäqŋqä naqänäŋä ii, ne ämaqä-qunesa manä, Goti
Hanjuwä Iquesanjqä. 8 Neŋi haŋä-iqe iŋgi-iŋgisa änemetäqä-qe, qonjqä-
aunjqä mäneyqä itŋqe. Itaŋga nätmatqä kuapänäŋi, neyaqä kŋuä
indqäŋqe, popo nakiqämätä iqaŋgqä-qe, yuuwä hämänä mänatäqä itŋqe.
9 Ämaqe quvqä inetqueqaŋguwä qäyuŋä-qe, Goti Iqu
mänävquatämäuqä pa eä. Qu qua iqi mänäŋguatqaŋguwä-qe, qui
minemäkqä itqäŋä.
10 Hinjui ique-iqueŋi, ne neqä huiwiu haŋä-iqä iiŋä ämetanä, Jisasi
Iqueqä äpäkoŋqe äma ikituŋque, ii ämaqe, qu Iqueqä häŋä-pmeqä-pqe,
ätnäŋä iqi hiŋuä qumbŋqeyi.
11 Auä, ne häŋä yqänä äpmenäŋgaŋi, Jisasi Iqueqä yoqetaŋi, haŋä-
iqe äpakänä ämetanä, äpäkonanätanä itanä-qe, hmanji. Ii tiiŋä duŋqe.
Ämaqe, qu hiŋuä änaqänäpiyi, neyaqä huiwä äpäkonätŋqä qäyä hiqaŋgi,
Jisasi Iqueä häŋä-pmeqe äyä witaŋgi qumbŋqä.
12 Iŋi ne haŋä-iqä ämetuŋque, neyaqä huiwi qui inemäkätä, ä
napäkmätä itäqä-qe, iutaŋi he häŋä hea ique-ique pmepŋqä, yätamäkqä
eyätqäuä.

---

* **4:6** Ipäqäkqä 1:3

13 Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä ätänä. *“Nyi Goti Iquenyqä quuvqä ae eqämitaŋi, awä ätkqeqä.”*† Ne quuvqä asänäŋä-täŋä eanitaŋi, quuvqä eqiyätanä awä ätätuŋque.
14 Ii ne näqŋqä tiiŋä eŋquä iutanji. Naqä Jisasi Ique qua buta aŋgi ävauqumuatkqä Iqu, ne-pqe Iqutä aŋgi änävauqumuatätä, hesä, nesä, Iqueqä-kiuä täŋä iqi änätma wäŋqiyä.
15 Nätmatqä eeqänäŋä ne iiŋä änemetŋqe, ii he yätamäkqä heyätŋqeyi. Iwä he yätamäkqä iiŋä meqaŋguwitaŋi, Goti Iqu Iqueqä nätmatqä hiŋgi ävätŋqä ii, qokä-apäkä kuapänäŋä iu wimeqaŋga, ga qu Iqueŋi, “äŋguiqä” aaŋä kuapänä tquaŋguwitaŋi, Iqueqä yoqe haqeqä peyquätŋqe.

Goti Iqutä pmeqeŋqä

16 Goti Hanjuwä Iqu wäuŋuä äŋguä iiŋä imäkätqätaŋgqetaŋi, ne Iqueqä wäuŋui mävquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqäŋu. Neyaqä huiwi qui imäknätŋqä iqaŋgqä-qe, neqä quuvqä qunuŋuä tämä äpmeŋqä iqu, hea ique-iqueŋi änyä-häŋä etqäuä.
17 Tiiŋä etaŋgiyi. Ne täŋga täŋä-huŋqä tä ämetuŋque, ii wäŋqäpu eä, äpakä mämeqä iquanä. Täŋä-huŋqä iiŋi, ii ne qäukuä yäŋiŋi äpmetanä, nätmatqä äŋguänäŋä, haŋä-iqä ique ämäwqätäuŋqe, näweqä ämeniquä diŋqä yätamäkqä äneyätqäuä.
18 Nätmatqä ne neqä hiŋuitä hiŋuä äqunätuŋque, ii hea quäuqä mäwiqe. Itaŋga nätmatqä neqä hiŋuitä hiŋuä mäquŋquä ituŋque, ii äpakänä witäniqe. Iutaŋi ne neqä hiŋui, nätmatqä hiŋuä äqunätuŋquä iu mäquŋquä pa itanä, nätmatqä hiŋuä mäquŋquä ituŋquä iu äqunäuŋu.

5

1 Ne näqŋqä tiiŋi, ae äyä eŋu. “Neqä huiwi, namnä aŋä ne qua täu täŋga äpmeŋquä eŋqä-paŋä iiyqä. Namnä aŋä iqu, qui imäknätqä etaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu kiqä tŋäŋqe, änyä-häŋä äŋguänäŋä hŋqu nätapäniqeqä. Huiwä iiŋä iqu, ämaqä hipaitä imäkqä manä, qäukuä haqeu qui mimäkŋqä hea ique-ique witäniqeyi.”
2 Ne aŋä täŋga ämätnäŋqä ique äpmenäŋganji, aŋä äŋguä qäukuä yäŋi ämätnäŋqä iqueŋi, gquä eŋqä-ma, mipnatuŋquä änenyätqätaŋgi kuapänä ivqänätqäŋu.
3 Ne gquä iiŋi ae ämipnatqä eŋqe, tpqäyäqä mänaqŋqä ipnä.
4 Ne namnä aŋä qua täuŋä ique yqänä äpmenäŋganji, haŋä-iqä ämetanä kuapänä ivqänätqäŋu. Ii ne äpäkonätanä tpqäyäqä eŋqä-pa mäpmeqäŋqä, huiwä änyä-häŋi, gquä änyä-häŋä eŋqä-paŋä mipŋqäŋqä änenyätqäuä. Iŋi nätmatqä hŋqu, hŋque-mända ämanyuäqäqä-pa, häŋä-pmeqä iqu, äpäkoŋqä iqueŋi i ämanyuänä.
5 Ne änyä-häŋä iiŋä hiatuŋque, Goti Iqu Kiqä-kiuä näwinyä imäkekqä iiyi. Itaŋga Iqu Dŋä Äŋguä Ique änätapkqetaŋi, ne näqŋqä tiiŋä eŋu. Nätmatqä äŋgui änätapäniqŋqä diŋqe, pŋqä ämänaiyätqänä.
6 Iŋi ne nätmatqä ii meqäŋqe, neyaqä äwqä di zä miqä itä, pemä kiiŋä itqäuä. “Ne namnä aŋä ique yqänä äpmeŋquäŋganji, Naqä Iqu-täŋä qäqiqiŋi mäpmeqä, kiŋänämä äpmeŋunä-qe,” näqŋqä ämetuŋque.
7 Ii neqä hiŋuitä hiŋuä äqunätanä iuta ma, quuvqä eqiyätanä iuta äpmeŋu.
8 Nyi ätqäqä-pa, neyaqä äwqe pemä kiiŋä itä, huiwä iqueŋi ävämetanä, Naqä Iqutä näweqä pmeqäŋqä äneŋgi.

† **4:13** Apqä Bukä 116:10

9 Iŋi ne huiwi äkisque tii äpmeŋque, neqä kŋuä yäŋänäqŋqänäŋi, Naqä
Iqueŋi yeeqä iwimäkqeŋqä indqänätqäŋu.
10 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ne eeqäpnä huiwä yäuä ique yqänä äpmenä, suqä
äŋguä, quvqä imäkmitatquä iuta, Kraisi Iqueqä änewäsäuqä iqiŋi, neqä
suqeta hŋqunä-hŋqunä iwäsäutä, kima nätapäniqe.

Kraisi Iquesaŋi, ne Goti Iqutä äwqä naqä-hŋqunä änyanä äpmeqäŋqä

11 Iiŋiŋqe, ne ze, Naqä Iquenyqänä itanä, Iqueqä yäpä iqi äpmenä,
ämaqe quuvqä eqäpŋqä diŋqe, äwivauqumuatätuŋque. Iŋi ne suqä
jänänä imäkätŋqueŋqe, Goti Iqu näqŋqä eä. Itaŋga nyi quuvqä tiiŋä
eqiyäŋä. Korinä pmeqä iquenä-pqe, hiqä äwqä imŋi, näqŋqä inä eŋäuä.
12 Nyi kukŋuä tä ätqä iqueŋi, he nenyqä, “Iqua ämaqä jänänäŋäquaiqä”
kŋuä indqänätpŋqä diŋqe, aŋgumŋi maetqä ma itqäŋä. Ii nyi tiiŋiŋqä
änyiŋgi. He neyaqä suqä iiŋqe, yeeqenä ipu, itaŋga ämaqä huizi, nenyqä
kukŋuä quvqä ätätqäŋuwä iquau kima tupnuwäŋqä änyiŋgi. Ämaqä
iiŋä iqua, qu yeeqe, suqä äŋguä äwqä yäpä iŋgisaŋqä miqä, nätmatqä
yäpaqäŋgisaŋiŋqänä ipu, tqä iquayi.
13 Iŋi neyaqä suqetä, kukŋuitäŋi, ämaqä qämä-qämänjqä iqua
ätätqäŋuwä-paŋä etaŋgutqe, ii Goti Hanjuwä Ique yätamäkqä vatuŋquä
iyi. Itaŋga neyaqä kŋui, jänänäŋä indqänätanä iuta sätäti, ii he
yätamäkqä eyatuŋquä iyi.
14 Ne kŋuä tä indqänätŋque, ii Kraisi Iqu nenyqä aaŋä kiiŋä äwiŋgqä
iutayi. Ii ne näqŋqe, tiiŋä eanitanji. Ämaqä hŋqu, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä
äpäkoŋgqetaŋi, ga qu eeqänäŋi quwqä-quwäŋqä äwiŋqe ae äpäkoŋgqä-
paŋiyi.
15 Kraisi Iqu iiŋä ikqä iuŋqe, ämaqä häŋä äpmapiyä di, kŋui
quwqä-quwäŋqänä indqämbu mäpmeqäŋqe. Kraisi, iqua-qäuquauŋqä
äpäkonätä, qua buta aŋgi ävaukqä Iquenyqänä indqämbu pmepŋqe.
16 Iŋi täŋgata-tiŋi, ne ämaqä hŋqueqä suqe, kŋuä indqäŋqä qua täutaŋä
iuta miwäsäuqä pa itqäŋu, oee. Hiŋuiqänäŋi, neyaqä äwqe, ämaqä qua
täutaŋä iuqä äwqe yqänä änyanä, Kraisi Iqueŋi qäyä iwäsäukquä-qe,
täŋgaŋi ne äwqä iiŋi, yqänä mänyqä eŋu.
17 Ämaqä hŋqu, Kraisi Ique guä eŋqä-ma äkiuäŋqiyäŋqe, iqu ämaqä
änyä-häŋä-qu eqi. Iŋi suqä yäuä iqu hma etä, änyä-häŋä iqunäŋqä
ipäqiyqi.
18 Hiŋuiqänäŋi ne Goti Iqutäŋi, himä-wiuŋqä äpmamiŋque. Iwä Kraisi
Iquesaŋi, Goti Iqu ne Iqutä, äwqä naqä-hŋqunä iŋqäŋqä inemäkätä,
nätmatqä äŋguä eeqänäŋä nyi ae ätqä i nemequätŋqe, Kiqä-kiuä in-
emäkkqe. Iiŋä inemäkätä, ämaqä huizi iuŋi, Iqutä äwqä naqä-hŋqunä
iŋqäŋqä wäuŋuä tque änätapkqe.
19 Kukŋui tii äyä äwi. Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqueŋi guä
eŋqä-ma äkiuäŋqänätä, ämaqä eeqänäŋi, qu himä-wiuŋqä äpmeŋuwi,
äwukunmäkätä, quvaqä quvqeŋqä kŋuä mindqäŋqä, Iqueqä-kiuätäŋi,
äwqä naqä-hŋqunä imbu pmetpŋqä imäkkqe. Itaŋga ne kukŋuä awi,
ämaqe, iiŋä epŋqä diŋqä tquatuŋqueŋqä wäuŋui, änätapkqe.
20 Itaŋgi ne Kraisi Iqueä maŋi ämetanä, kukŋui awä äsuiyätqäŋu.
Iŋi, ii Goti Iqu Kiqä-kiuä ämaqä eeqänäŋä iuŋqä tääqä ätätŋqä-paŋiyi.
Ne Kraisi, Qäuqueqä kukŋui ämaqä eeqäpnäŋä iuŋi, awä äsuiyätanä,
yäŋänäqŋqä tiiŋä ätuätqäŋu. “Iyää, he suqä hiqä-hiuä himä-wiuŋqä
äpmeŋuwä iqueŋi ävquatämäupu, Goti Hanjuwä Iqutäŋi, äwqä naqä-
hŋqunä imbiyä.”

21 Ne näqŋqe. Kraisi Iqu suqä quvqä mimäkqä-qu etaŋgqä-qe,
Goti Iqu ne yätamäkqä äneyätä, neyaqä quvqä eeqänäŋi ämetä, Ique
äkiqumuaseqaŋgi, Iqu suqä quvqä imäkqä-quŋi, i ekqe. Iqu iiŋä
imäkkqe, ii ne Kraisi Iqutä ämuäŋnanä, Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, Goti
Iqueqä ämaqä jänänäŋä inemäkätŋqeyi.

6

Haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋi meqeŋqä

1 Ne Goti Iqutä wäuŋuä anä itanita, yäŋänäqŋqä tiiŋä etätqäŋu.
"Iyää, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeta, nätmatqä hiŋgi vqe, ae
ämepiyäŋganji, yuuwä matäuqä, äŋguänä miqaŋgpu."
2 Iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu tiiŋä ätkqe.
*"Nyi aŋgumä äkivauqumuatätmä äŋguä ikimäkmniŋqe, Nqä-näuä
hiunji hŋqu ae ekqeqä. Iŋi iŋga-qäŋganji, Nyi saqä yatŋqe qätä huinyä
äkiyätmä, kimaŋi yätamäkqä äkiyqeqä."**
Itaŋgi qätä nyipu. Hiunji Goti Iqu aŋgumä änevauqumuatätä, äŋguä
inemäkätŋqä ekqe, ii täŋganji.
3 Ämaqe, ne wäuŋuä imäkätuŋquä tquenyqe, kukŋuä quvqä tqäŋqe,
mäneŋqä eä. Iŋi ne suqä ämaqä hŋque qui wimäkqäŋqe, mimäkqä
itqäŋu.
4 Nätmatqä äsqu-äsqu nemeqaŋgqä imŋi, ne yäŋänäqŋqä ätqäutanä,
qokä-apäkä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueä wäuŋuä imäkätuŋquä iiŋqe, neqä-
neuä ämotquetqäŋu. Iŋi haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä isua, qäyä ämetanä-
qe, ne yäŋänäqŋqä ätqäutqäŋu.
5 Hŋqäqiŋi ptqä änapäsäpiyä-qe, hŋqäqiŋi guä ämänäuqumuatäpiyä-
qe, ita hŋqäqiŋi, qäuiqä änaktäupu, maŋä yäŋänäqŋqä natqaŋguwä-
qe, imäkätqäŋu. Itaŋga wäuŋui, dŋä huqä aaŋä naqänäŋä itanä-qe,
heatqäŋganji hiqaqä änä mäwiqä itanä-qe, ga buayä dä äpäkonätanä-qe,
imäkätqäŋu.
6 Ne suqä tiiŋä itanä imäkätqäŋu. Ne suqä ikikinyäŋinä imäkätanä,
näqŋqe äŋguänäŋä-täŋä eanä, äkasuwä maqänä matqä itanä, ämaqeuŋi
äŋguänä ämiwiyätanä, Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iquesa ätqäuanä, itaŋga
suqä qokä-apäkä iuŋqe, kukŋuinä ma, aaŋä kuapänä nenyätqätaŋgqä iuta
imäkätuŋque.
7 Iŋi ne kukŋuä awi, kukŋuä naqä-qakuinä ätätanä, Goti Iqueqä
wäuŋui, Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta imäkätuŋque. Neqä hipa ämuaŋgisatä,
qunamäŋgisatäŋi, nätmatqä mäkä-iqä eŋqä-paŋi, suqä äŋgui a äqätanä,
Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuiŋqe, mäkä yäŋänäqŋqä ituŋque.
8 Itaŋga ämaqä hŋqua, neyaqä yoqe haqeqä mätnämäuqaŋguwäŋga,
hŋqua mändi änakittqiyätqäŋuwi. Ita nenyqe, hŋqua quvqä tqaŋgä,
hŋqua, "Äŋguä-quayqä" ätätqäŋuwi. Itaŋga hŋqua, "Iqua kukŋuä
quaŋgä tquaiqä" tqaŋguwä-qe, neqä-neuäŋi, "Kukŋuä naqä-qakuinä
tquneyi."
9 Suqä tiiŋiqu äwi. Ämaqä hŋqua, nenyqä maqŋqä etaŋguwä-qe,
hŋquqqua, näqŋqä eŋä. Ne pizqä ae äpäkonanätanä itaqä-qe, häŋä
yqänä äpmeŋu. Ämaqe, pizqä napäsanä-tpu ipiyä-qe, pizqä hämänä
mänapäsqä itqäŋä.
10 Ne huäqä naunätaŋgqä-qe, hiunji ique-iqueŋi yeeqänä ituŋque. Ne
neqä-neuäŋi, nätmatqä qua täutaŋi maeqä quvqä äpmenä-qe, ämaqä

* **6:2** Asayä 49:8

kuapänäŋi, qu nätmatqä naqä-qakuänäŋi, kuapänäŋä-täŋä pmetpŋqä iwimäkätuŋque. Ne nätmatqä qua täutaŋi, maeqänäŋä äpmenä-qe, nätmatqä naqä-qakuiŋi, eeqäpnäŋä-täŋä äpmeŋu.
11 Korinä pmeqä iquenä, neqä äwqe, he hämänänä etapanä iutaŋi, kukŋui zä maeqä ätnäŋäqinyä äyä etätuŋque.
12 Neyaqä äwqe henyŋqä eŋqä iuŋi, mändi makittqiyqä etaŋgqu-qe, he hiqe nenyqä eŋqä iuŋi, mändi äkittqänäŋä.
13 Iŋi, kaniqu iqueqä ymeqä du tquä-pa, tiiŋä etmqe. "Neyaqä äwqe, he hämänänä etapätuŋquä iuŋi, heyaqä-pqe neŋi, inä nätapqäpŋqe."

Ne Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä aŋä ämätnäŋu

14 Qätä nyipu! Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, ii qu quwqä hŋquanjqae, he iquatä ikämaŋqä miqä pambu. Iŋi äänä etaŋgikä? Suqä jänänäŋä iqutä, ä quvqä iqutäŋi, qäquaqu wäuŋui naqä-huinyä inyi? Ä we-huŋqä iqutä, hiawiqä iqutäŋi, qäquaqu ämuäŋinyinyä pmanyi?
15 Ä Kraisi Iqu, Setänä iqutäŋi äwqä naqä-hŋqunä änyinyä pmanyi? Ä quuvqä heqiyqä hŋqutä, quuvqä maeqiyqä hŋqutäŋi, kŋuä indqäŋqe asänäŋi mesinyi?
16 Ä, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋitä, goti quaŋgä iquauqä aŋitäŋi, naqä-hŋqunä mätnäsinyi? Aaŋä aaŋqänäŋi! Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ne Goti Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iquenyqä hiqäva-imäkqä aŋä ämätnäŋu. Iqueqä-kiuä iiŋqe, tiiŋä ätäqiyätä ekqe.

"Nyi quvaqä awä iqi äpakänä äpmamä, qaŋä uwqämqänä. Nyi quvaqä Goti etaŋgundi, itaŋga qu Ŋqä ämaqä hiätpŋqänänyä."†

17 Iiŋä etaŋgi, Naqä Iqu tiiŋä-pqä ätkqe. *"He quuvqä maeqiyqä iquau ävämepu, heqä kiui ätqäupu, nätmatqä kiyä mätqä iuŋi, mitmaqäyqä pa iqaŋgpqe,*‡ *Nyi yeeqä itmä etmamqänä."*§

18 Iiŋä etaŋgi, *"Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu tiiŋä ätätqänä. 'Nyi heqä Heniqunä etaŋgundi, he Ŋqä ymeqä etpŋqänänyä.' "**

7

1 Nyämaqä, nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä iiŋi, nenyqä guä ae ämäsäuekqä iqua ämetanitaŋi, quvqä neqä huiwä iquesä quuvqä iquesä yuuwä ätäutuŋque, bi tnämäuatuŋque. Iutaŋi Iqueŋqä zä neŋgaŋguti, Iqueŋi neqä Naqä eŋqä-pa äqunätanä, suqä ikikinyäŋinä imäkquatuŋquänänji.

Korinä äpmeqä iqua kŋuä äkunmäkŋgaŋguwiŋqä, Poli iqu aquvänä ikqeŋqä

2 Heyaqä nenyqä eŋqe, kiiŋä witätŋqe. Ne ämaqä hŋqueŋi, quvqä miwitqueqä itanä, ä hŋqueŋi, qui miwimäkqä itanä, itaŋga hŋqueŋi iqueqä nätmatqä eeqänäŋi, mämotauqä ituŋque.
3 Nyi kukŋuä tqua, henyqä mämamäuqä iqä. Oee. Mä nyi tiiŋi ae äyä etqe. "Neyaqä äwqe, eeqänäŋi he etapäŋunä. Iŋi, ne hesä anä päkonaŋquatiyä, häŋä anä pmeŋquatiyä? Qäyä eä, ne hesä anä pmetuŋquä äneŋgiyä."
4 He suqä qäyunä imäkätqäŋuwiŋqe, äwqä hŋquaqu miŋqä itmä, hiqä suqä äŋguiŋqe, nyi awä ätuätqäŋä. Ga hesaŋi, nyi ŋqä äwqä tämŋi, aaŋä haŋuänäŋä änymitaŋi, haŋä-iqä qäyä änemeqaŋgqä-qe, yeeqä hävemnäqŋqä änyinätqäuä.

---

† **6:16** Hiqäva-imäkqä 26:11-12; Esekiyäli 37:27 ‡ **6:17** Asayä 52:11 § **6:17** Esekiyäli 20:34,41
* **6:18** 2 Samueli 7:8,14

5 Ne Masendoniya iu ätimäutanäŋganŋi, hapä äŋguänäŋi mäpmeqäŋga,
haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä änemamiŋqe. Itaŋga ämaqä-pqe qu nesä
kukŋuä mäkäŋqä iqaŋguwitaŋi, yäuŋuä itanä, neyaqä äwqe yäŋänäqŋqä
mäeqä itä, zä imiŋqe.
6 Iŋi qänakŋi, Goti, ämaqä äwqä haŋä mitqätaŋguwä iquauqä äwqe
Haŋuä Iwimäkqä Iqu, Talusi iqueŋi nenyqä dowatqaŋgqetaŋi, neyaqä
äwqe, haŋuä äneŋgqe.
7 Goti Hanjuwä Iqu neyaqä äwqä haŋui, Iqu nätmatqä iiŋä imäkqaŋgqä
iquesanä ma, heqä suqä äŋguä, Talusi iqu änyä ti emeqaŋga, he iqueqä
äwqe, haŋuä iwimäkkuwä iutayi. Iqu awä tiiŋä-pqe änatkqe. “Ämaqä
näŋiŋi, qu Poli iquki, saqä hipeŋui hiŋuä kqämbŋqä ipu, huäqä-huŋqä
kiiŋä ämepu, itaŋga qäyqä-qäuquenä äwqä naqä huŋqunä iŋqä pmapŋqä
diŋqe, kiiŋä äwinyätqänä.” Awä iiŋä dqaŋgqetaŋi, nyaqä yeeqä iŋqe,
aaŋä hävemnäqŋqä inyimäkkqe.
8 Nyaqä tuwaŋui,* he huäqä-huŋqä mapŋqä äqäkqä qäyuŋä-qe, nyi
ŋqä-näuäŋi, iiŋä ikqeŋqä äwqä haŋä-iqä mämeqä iqä. Naqä-qakui, nyaqä
tuwaŋui, womba ämepu huäqä-huŋqä etapqaŋgqäŋgaŋi, he iiŋi äpakänä
mämeqä, wäŋqäpu qäyä meqaŋguwä-qe, nyi haŋä-iqe, iŋganä ämakqe.
9 Iŋäqe täŋgaŋi nyi aquvänä itqäŋä. Nyaqä aquvänä iqä iiŋi, hiqä
huäqä-huŋqä ämakuwä iuta ma, iuta kŋuä äkunmäknäpu, suqä quyqe
huätä ätnämäukuwä iutayi. He huäqä-huŋqä iiŋä mapŋqe, ne ma, Goti
Hanjuwä Iqu emäkkqe. Mä neyaqä kukŋuä iqu, he qui memäkqä äyä
ikqe.
10 Goti Hanjuwä Iqu, ämaqe, womba ämepu huäqä-huŋqä mapŋqä
imäkqe, ii, kŋuä äkunmäknäpu, suqä quyqe vquatämäupu, qui mimäkŋqä
aŋgumä änyä-häŋä epŋqä iuŋqä imäkänä. Iŋäqe huäqä-huŋqä ämaqä
qua täutaŋi ämetqäŋuwi, ii äkunmäkŋqäŋqä ma, äpäkoŋqä duŋqeyi.
11 Huäqä-huŋqä Goti Iquesa iiŋä ämakuwä iutaŋi, suqä äŋguä huitaŋä-
huitaŋä tiiŋä emetŋqä iqäqä täuŋqe, kŋuä indqämbu. Nyi suqä
quvqä heqä awä iqi witaŋgqeŋqä äqäkqäŋgaŋi, he yäuŋuä ipu, quvqä
imäkqä iqueŋqä äkasuwä ätäpu,† hiqä-hiuä quvqä mimäkqä ikuwiŋqä
ämotquapŋqä yäŋä äqäŋguwi. Ga ‘Ne quami äänä pmeniqutiyä’ tpu
ipu, suqä qäyunä imäkqäŋqä eŋgaŋgi, suqä quvqä imäkqä ique, jänä
iwimäkqäŋqä itqäŋä. Suqä eeqänäŋä iiŋä imäkätqäŋuwi, ii suqä quvqä
nyi äqäkqä iuŋi, he quvqä maeqä epiyiŋqä ämotqueŋä.
12 Nyi tuwaŋuä i äqäkqe, ii nyi ämaqä suqä quvqä ikutäkqä iquenyqätä,
haŋä-iqä ämakqä iquenyqätä, kŋuä indqänätmä maqiyqä ikqe. Goti
Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, heqä nenyŋqä eŋqe, naqänäŋä etaŋgi, hiqä-
hiuäŋi näqŋqä epŋqä äqäkqe.
13 Iŋi täŋgaŋi, heyaqä suqä äŋguä iutaŋi, neyaqä äwqe, haŋuä
änenyätqäuä.
He iiŋä inemäkqaŋguwitanä ma, Talusi iqu yeeqä itäqetaŋi, ne-pqe
yeeqä aaŋä naqänaŋä yatuŋquä inemäkätqätaŋgqä iutayi. Talusi iqu, he
änyä ti emeqaŋga, he ique yeeqä ävätmepu, äwqä haŋuä iwimäkkuwä
iutaŋi, yeeqä kiiŋä itqäuä.
14 Qäŋganäŋi, nyi Talusi iqueŋi, heyaqä suqä äŋguiŋqä awä ätukqetaŋi,
he womba mändapqä ikuwi. Ne he kukŋuä etkque, hŋqu quaŋgä ma,
eeqänä naqä-qakuinänji. Itaŋga asä iiŋi, ne hiyaqä suqä iiŋiŋqä, yoqä
haqeu ämaetnämäukquä iŋqä-pqe, Talusi iqu, kukŋuä iiŋä-pqe, quaŋgä
hma etaŋgi äquŋgqe.

---

* **7:8** 2 Korinä 2:3-4 † **7:11** 2 Korinä 2:5-6

15 Talusi iqu henyŋqä quvepqaŋgaŋi, he iquenyqä zä ipu, yäuŋuä-
yäuŋuä ipiyä-qe, ique yeeqätä itmepu, iqueqä kukŋui qätä äwikuwi. Iqu
iiŋqä kŋuä indqänätä, iqueqä henyqä äwiŋqe, yändi-yändi äpeyätqäuä.
16 Iŋi nyi ŋqä kŋuä indqäŋqä tämŋi, he suqä jänänäŋinä imäkqa
uwqäpŋqä diŋqä yäŋänäqŋqä ämetmä, aquvänä eŋä.

8

Ämaqä äwa iqaŋguwä iquau, yätamäkqä iqeŋqä

1 Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qokä-apäkä qua naqä
Masendoniya im-imä aquvä äqänätqäŋuwä iu, suqä Iqueqä qeqä
imäŋqeta hiŋgi ävqeŋqe, he näqŋqä epŋqänä awä etatuŋque.
2 Ii tiinji. Haŋä-iqä naqänäŋi iquau äwimetä, yamwiqe, qui
wimäkmätä qäyä iqaŋgqä-qe, iqua aquvänä kiiŋä itqäŋä. Qu mbqetä,
nätmatqä huizitä maeqä, aaŋqänäŋä pmetaŋguwäŋgayi. Iŋäqe Goti Iqu
iwimäkqaŋgqetaŋi, ämaqä huizi du yätamäkqä wipŋqä diŋqe, mbqä
aquvä kuapänä äqäkuwi.
3 Qu suqä iiŋi, ämaqä hŋqu mätquaŋgi, quwqä äwiŋqä iutanä, quwqä-
quwä äwa qäyä iqaŋgä, hävemnäqŋqänäŋä äwikuwi.
4 Qu ämaqä quuvqä heqiyqä huizi iquatä wäuŋuä anä ipu, Goti Iqueqä
ämaqä qua Jutiya iu äpmeŋuwä iquau yätamäkqä vqä iiŋqe, kukŋuä
yäŋänäqŋqä änatmiŋuwi.
5 Ne, ‘Qu nätmatqä iiŋi mävqä ipŋqäuä’ kŋuä neyätaŋgqä iuŋi,
ämäwqätäpiyäŋga, tiiŋä äwikuwi. Goti Hanjuwä Iqueä äwiŋqe ämapiyä
iutaŋi, quwqä-quwä Naqä Ique-ganä äwimbiyitaŋi, huizi ne änätapŋguwi.
6 Qeqä imäŋqeta, hiŋgi vqä wäuŋuä iiŋä iqueŋi, Talusi iqu-ganä
ipäqäkqä-qae, ne iqu yämäkandumä yätŋqä yäŋä äwqänätanä ätätqäŋu.
7 He wäuŋuä eeqänäŋä imäkäpiyä iuŋi, häukuä kuapänä wiqä-täŋä
tiiŋä äyä imäkätqäŋä. He Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, kukŋuä awä
ätäpu, näqŋqä-täŋä epu, Iqueä wäuŋuä imäkqäŋqe enyqä miqä ipu,
itaŋga suqä ämaqeŋqä äwiŋqä he nesa ämequwi, imäkätqäŋä. Wäuŋuä ii
imäkätqäŋuwä-pa, ga huiziqu, qeqä imäŋqeta mbqä hiŋgi vqä di, häukuä
wiqä-täŋä pmetpŋqä yäŋä qäŋgaŋgpu.
8 Nyi kukŋuä tä etqe. “He ämaqeu nätmatqä isua wipŋqeŋqä qäyä
maeŋgaŋgutqe, vaŋgpiyä-qe,” maetqä iqä. Mä nyi suqä Masendoniya
pmeqä iuqä, ämaqä huiziuŋqä äwinyätä yätamäkqä vqä ique, äyä
imäkqaŋgä äqunätmä, ga ‘he-pqe, naqä-qakuä inä imäkpŋqäpiyä’ tmä
etqä.
9 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä suqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqeŋqe,
he näqŋqä ae äyä eŋä. Iqu nätmatqä kuapänäŋä-täŋä eäqä-qe, he
yätamäkqä eyätä, nätmatqä kuapänäŋä-täŋä pmetpŋqä emäkätŋqe, Iqu
Maeqä-qu ekqe.
10 Quväukuä ae äpäukqä iqueŋi, hiqä eŋqetaŋi, mbqä aquvä qäyqäŋqe,
he-ganä ikutäukuwi. Iŋi he täŋga tiiŋä imäkpŋqe, ‘qäyuvqä’ kŋuä
änyiyqi.
11 Hiqä wäuŋuä ipäqäkuwä-paŋi, täŋgaŋi qäpu imäkpŋqe. Iŋi heqä
äwipŋqä ipäqäkuwä ii eŋqä-pa, qäpu imäkmäupŋqä-pqe, asä iiŋä
imäkpŋqe. Iiŋiŋqe, mbqä änä-änä ämeŋuwi, äwipŋqänänji.
12 Iŋi ämaqä hŋqu iqueqä nätmatqe ävqŋqä wiŋgaŋgutqe, Goti Iqu,
ämaqä iqu ämeŋqä iutaŋiŋqä aquvänä yänä. Ä nätmatqä iqu mämeqä
eŋqä iiŋqe, Goti Iqu miwäsäuqä yänä.

13 He qokä-apäkä huizi du yätamäkqä vqaŋguwäŋga, qu äŋguä pme-
qaŋgpi, he haŋä-iqä meqäpŋqä matqä iqä. Oee. Ne ämaqä huizitäŋi,
asänäŋä pmetatuŋquä ätqä.
14 Hea täŋgaŋi, he nätmatqä kuapänäŋä-täŋä equwä-qae, äwa itqäŋuwä
iu, yätamäkqä vqäpŋqe. Ga he äwa iqaŋguwäŋgaŋi, qu nätmatqä-täŋä
epunjqae, yätamäkqä epnä. Ga he yätamäkqä iiŋä änyäpunjqae, äwa
miqä asänäŋä pmetpnä.
15 Suqä iiŋä imäkqäŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä iu ätäŋqe, tiiŋä
ätä.

*“Ämaqä ymisaŋä aquvä kuapänä ämaqiyätqä iqu, äpakänä witätŋqä mämaqiyqä yäŋqiyä. Itaŋga wäŋqänäŋäpu ämaqiyätqä iqu, äwa miqä yäŋqiyä.”**

Poli iqu, Talusi iquesä, huizi iquaquisä, Korinä iuŋqä dowatätŋqä ikqeŋqä

16 Nyi Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Aŋguiqä” ätquä. Nyi he yätamäkqä
hemqä änyinätŋqä-paŋi, Goti Iqu, Talusi iqueqä äwiŋqeuŋi, asänä witŋqä
iwimäkkqe.
17 Iŋi, Ne iqueŋi, “Si quŋqä utŋqeqä” ätuätanä yatŋqä vquauŋgquetanä
ma, iqu henyŋqä yätamäkqäŋqä kuapänä äwinyätä, iqueqä äwiŋqä iuta,
äneväma pätŋqä itqäuä. Iiŋqe, nyi Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Aŋguiqä”
ätquä.
18 Iqutä anäŋi, neqä neyämaqä hŋque dowatatuŋquä itqäŋu. Iqueŋi,
qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqä du aquvä im-imä äqänätqäŋuwä eeqänäŋä
iqua, iqu kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tuäkiqaŋgi äqumbiyi, iqueqä
yoqe haqeqä ämatnämäutqäŋuwi.
19 Tii-pqä inänji. Iqu nesä qaŋä anä ikitanä, mbqä ämaqe, suqä
hiŋgi vqeta, Jutiya pmeqä iquauŋqä tnämäuqaŋguwi, aquvä ämaqiyätanä
ämiquatuŋquänä, iqua ique atäuŋuä ikuwi. Ne wäuŋuä iiŋi, Naqä Iqu
Kiqä-kiuä yoqä naqä metŋqä iiŋqätä, itaŋga ämaqeu yätamäkqä äŋguä
vqä iuŋqä, neqä äneŋqe ämotquetuŋquä iiŋqätä, imäkätuŋque.
20 Ämaqä hŋqu, mbqä kuapä iiŋä tnämäuqaŋguwi ämiqaŋgquä
iiŋqe, kukŋuä quvqä matqä iqä diŋqe, ne neqä neyämaqä ique anä
dowatatuŋquä itqäŋu.
21 Ne suqä äŋguinä imäkqäŋqe, Naqä Iqueqä hiŋuä iqiŋinäŋqä ma,
ämaqeuqä hiŋuä iqi-pqe, inä imäkqäŋqä änenyätqäuä.
22 Iquaqutä anä upuŋqä diŋqe, ne ämaqä hŋque-pqä inä dowatatuŋquä
itqäŋu. Ämaqä iqueŋi hiunji kuapänäŋäŋgaŋi, ne yamwiqä ävätanä
wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä vqaŋgque, yäŋä äqänätä qäyunä imäkqä iquvi.
He iqueä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋinä imäkqäpŋqeŋqe, näqŋqä ae eä,
ga iutaŋi iquaquiyqä wäuŋuä yätamäkqä vquätŋqä diŋqe, kiiŋä äwinyä.
23 Iŋi, Talusi iqu, nyitä anä ita, he yätamäkqä heyqueaŋqä iŋqä wäuŋui,
imäkätqäŋueä ique. Itaŋga neqä neyämaqä iquaqu, Jisasi Kraisi Iqueqä
yoqeŋqä aquväqŋqä iquauqä kukŋuä ämapqä enyä, Kraisi Iqueqä yoqe
haqeqä inä ämatnämäutqäŋiyi.
24 He ämaqä iquauŋi, suqä äŋguinä iwitqueqaŋguwitaŋi, ämaqä Jisasi
Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iuŋi, nätmatqä tquaquiŋqä näqŋqä mapŋqe.
Ii, hiqä suqä naqä-qakuänäŋä ämaqeuŋqä äwiŋqä iquesä, itaŋga ne
henyŋqä aaŋä yeeqä kiiŋä itanä ätätuŋquä iuŋi, hiŋginä matqä itqäŋu.

---

* **8:15** Aŋgumä Itmakqä 16:18

9

Suqä quuvqä heqiyqä äwa itqäŋuwä iquau qäyunä vqeŋqä

1 Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, qua Jutiya iu äpmeŋuwä iquau
yätamäkqä i vqäŋqe, heqä äwqe etikatmäkqaŋgqä-qae, nyi iiŋqe
tuwaŋuä hämäusqä maqäyqä imä.
2 Henyqä iiŋä näqŋqä ae ämamitaŋi, heyaqä yoqe, Masendoniya pmeqä
iuqä hiŋuä iqisaŋi, haqeu ämamäutmä, tii ätumiŋqe. "Quväukuä
ae äpäukqä iquesa tiiŋi, qua naqä Äkaiya pmeqä hŋqua* imäkpŋqä
iiŋqe, ipämämbu tii äpmeŋäuä." Nyi iiŋä tquaŋgqeŋqä qätä änyipiyi,
Masendoniya pmeqä kuapänäŋä hŋqua, iquauqä quuvqe äwivauqaŋgi,
nätmatqä hui inä vqäŋqä äwiŋgqeqä.
3 Itaŋgi ne heyaqä yoqe haqeqä ämamäutanä ätätuŋque, kukŋuä hiŋgi
teqäŋqä manyiŋganŋgi, nyi henyqä ätuätŋqä-pa, he näwinyä ipämämbu
pmapŋqe, neqä neyämaqä iquauŋi dowatmqä itqäŋä.
4 Ga nyitä, Masendoniya pmeqä hŋquatä, äquvepätanä, he nätmatqä
wipŋqe, näwinyä mäpmeqä etaŋgä eqänatque, iŋganŋi ne, neqä kukŋuä
ätuätuŋquä iiŋqä womba meqaŋgua, he-pqe inä meqäŋqä ätqä.
5 Itaŋgi neyämaqä iqua, hiŋuiqä ppŋqä kŋuä ämakqe. Iwä iqua
emepu, nätmatqä äŋguä iwimäkqäŋqä, he ätnämäupŋqä ae ätukuwä-
pa, qäyunänä ipŋqä yätamäkqä epnuwäŋqe. Itaŋi, ne iŋga timanä.
Iutaŋi he kukŋuä yäŋänäqŋqä duta mävqä, äwqä yeeqetä vqaŋgä hiŋuä
eqäŋguanä.
6 Kŋuä indqämbu! Ämaqä ymisaŋä vowi, wäŋqäpu äqutätŋqä iqu,
kiqä häukuä näŋqe, wäŋqänäŋäpu menä. Iŋäqe ämaqä ymisaŋä
vowi, hävemnäqŋqänäŋä äqutätŋqä iqu, kiqä häukuä näŋqe, aaŋä
kuapänäŋänä mequänä.
7 Iiŋiŋqe, he hŋqunä-hŋqunä nätmatqä wipŋqe, heqä qeqä-quuvqä
imda äŋguänä indqämbiyäŋga wipŋqe. Ämaqä hŋqu, kuku äunätä
vqäŋqä, itaŋga "Hŋqu 'iiŋä-iiŋä iyä' dätqätaŋgi ävqänä" tqäŋqe, ii quvqe.
Ämaqä nätmatqä vqäŋqe, aquvänä itä ävqä iquenyqe, Goti Iqu kuapänä
winyänä. 8 Itaŋga Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi ävätŋqä iutaŋi,
Iqu hävemnäqŋqä etapquänä. Iiŋiŋqe, hiqä äpmaka upŋqä iuŋi, he
nätmatqä aaŋä qäyunäŋä-täŋä äpmepu, wäuŋuä äŋguä eeqänäŋä imäkqa
uwqäpŋqä iuŋqe, nätmatqä eeqänäŋi ämeqäpnä.
9 Suqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii ätä. *"Iqu, ämaqä
nätmatqä maeqä iquauŋi, iqueqä nätmatqe hiŋgi ävqäwätŋqe. Iqueqä suqä
jänänäŋä iiŋi, hea ique-ique äpakänä witäniqe."*†
10 Itaŋga Goti Iqu, ymisaŋä piiki vowä mäuqäŋqä ävätä, ymisaŋä
bŋqeŋqä Vqä-qu eä, ga he äwa miqäŋqä, aaŋä qäyunäŋä-täŋä epu, hiqä
suqä ämaqä huiziu yätamäkqä vqäŋqe, aaŋä naqänäŋä, piikä iqueqä
häukuä eŋqä-pa, wiquätŋqä etapquänä.
11 Iqu äwa miqäŋqä etapätqätaŋgqetaŋi, ga he-pqe Jutiya pmeqä
iquauŋi, kuapänä vqäpŋqe. Iŋi ne mbqe äma vqaŋgquetaŋi, Jutiya pmeqä
iqua, he nätmatqä äŋguä ii vqaŋguwiŋqe, Goti Iqueŋi, "äŋguiqä" tupunä.
12 He suqä yätamäkqä iqä ique, imäkquwä iutaŋi, Goti Iqueqä qokä-
apäkä huizi iqua, qu äwa miqä pmetpŋqä yätamäkqä vqäŋqä inä hmanji.
Ii, ämaqä iiŋä iqua, Goti Hanjuwä Iqueŋi, "Äŋguiqe" aaŋä naqänäŋä
tquäpŋqä inänji.

---

* **9:2** Korinä, ii qua naqä Äkaiya iqueqä aŋä-himqä naqä kiŋganäŋä iquvi. † **9:9** Apqä Bukä 112:9

13 Heqä wäuŋuä yätamäkqä vqäŋqä iqu, ii hiqä suqä äŋguänäŋi ätnäŋä
iqi maeqaŋgqetaŋi, qu henyqe, “Qu Kraisi Iqueä kukŋuä äŋguiŋqe,
awä-tqäŋqä iŋqänä manä, qänaknä inä iqä iquaiqä” tpnä. Itaŋga he
qutä, ämaqä eeqänäŋä huizi iutä, nätmatqä yätamäkqä aaŋä kuapanäŋä
ävätqäŋuwä iuŋqe, qu näqŋqä metpnä. Hiqä suqä iquaquiŋqä kŋuä
indqämbiyitaŋi, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä mamäupnä.
14 Itaŋga Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqä iuta hiŋgi vqä iuŋi, he
hävemnäqŋqä etapqeŋqä näqŋqä epiyitaŋi, henyqä kuapänä äwinyätä,
Iqu he äŋguä emäkquätŋqä diŋqe, yatŋqä vqäpnä.
15 Iqu nätmatqä äŋguä iiŋi, aaŋä hävemnäqŋqä hiŋgi qanyä
änätapätŋqä iiŋqe, ne a änä matäuqä yanä. Iiŋqe, Iqueŋi “äŋguiqä”
tquatuŋquänänji.

10

Poli iqu, iqueqä wäuŋuiŋqätä, yoqä naqeŋqätä, ätkqeŋqä

1 Korinä pmeqä iquenä, nyi Poli iqunä, suqä Kraisi Iqueqä du
qänaknä itmä, nyaqä kukŋuä etmqe, qätä äŋguä änyiyäpu, äŋguänä
iwäsäupŋqeŋqä yatŋqä eyqä. Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä äkittqänätä,
ämaqeuŋi qe-qeiqi itquamiŋqe. Iiŋä iqä qäyä etaŋgi, ämaqä hŋqua nyiŋi,
tiiŋä änyinyuändätqäŋuwi. “Poli iqu, nesä anä äpmeqäŋgaŋi, pemä miqä,
kukŋuä qeiqinyä tqueqä. Ä kiŋämä äpmeqäŋgaŋi, kukŋui yäŋänäqŋqänä
natqueqä.”
2 Itaŋgi nyi yatŋqä eyätmä tiiŋä etmqe. Nyi äquvepätmä hesä
anä äpmamäŋgaŋi, kukŋuä täqŋqänäŋi etmniŋqeŋqä manyiŋgaŋgi, he
äŋguänä mimbu. Iŋäqe ämaqä nenyqe, “Iqua Goti Iqueqä suqeu qänaknä
miqä, qua täutaŋä iquauqä iunä, iqä-quaiqä” ätätqäŋuwä iquauŋi, nyi
kukŋuä täqŋqänäŋi tumniqeqä, kŋuä indqänätqäŋä.
3 Naqä-qakui, ne qua täu äpmeŋquä iquneyi. Iŋäqe ne mäki, ämaqä
qua täutaŋä iqua itqäŋuwä-paŋi, miqä ma itqäŋu.
4 Nätmatqä ne mäkäŋqä ämeŋque, qua täutaŋä hmanji. Ii Goti Iqueqä
mäkä-iqä yäŋänäqŋqä-täŋä, neyaqä mäkä-huŋqä iquauqä aŋä wäkiqä
iu äktäutanä, äqiyäpnasqiyqäŋqä iiyi. 5 Itaŋga ämaqe, quwqä kŋuä
indqäŋqeu kukŋuä quaŋgi äma äpeyäpu, huizi iqua, Goti Iquenyqä
näqŋqä mapŋqä iuŋi, qŋqaŋä äyqaŋguwä iquauŋi, mändi äkittqiyätqäŋu.
Itaŋga ämaqeuqä kŋuä indqäŋqä quvqä di, guä äkiqiyetanä, iquauqä
kŋui, kiŋänämä mäwiqä, Kraisi Iqu-täŋä qäqiqi äwitä Ique qänaki
wivändqäpŋqä imäkätqäŋu.
6 Ga hiunji he, Jisasi Iqueŋi hämänänä qänaknä vqaŋgpqäŋgaŋi, huizi
ii miqä iqaŋguwä iquauŋi, haŋä-iqä kima vatuŋque, ne täŋgaŋi näwinyä
imäknanä äpmeŋu.
7 He nätmatqä ätimäutqätaŋgi hiŋuä äqunäpiyä iuŋi, yäpäŋgisa ma,
haqäŋgisanä äŋguä iwäsäutuŋque. Iŋi hesaŋä hŋqu, “Kraisi Iqueqä
ämaqä naqä-qakui, nyinänjqä” kŋuä indqänätqe, iqu, nenyŋqä-pqe tiiŋä
indqänätŋqe. “Poli iqutä, huiziquatäŋi, nyi Kraisi Iqueqä-qunä äpmeŋqä-
paŋi, eequne asänäŋä äpmeŋunä.”
8 Naqä Iqu ne yoqä-täŋä hiatuŋquä inemäkkqe, ii he qui emäkqäŋqä
ma, yätamäkqä heyqŋqä iiyi. I etaŋgi, nyi neqä wäuŋuä ituŋquä täuŋqä
aquvänä itmä, neqä yoqä haqeqä inä mamämqe, womba miqä ymä.
9 Iŋäqe he nyinyqä kŋuä tiiŋä indqämbŋqä diŋqe, manyiŋqä yasämänä
iqi. “Iqu tuwaŋuä äqäyqe, ne zä nemäkätŋqä äqäyqiyä.” Oee.

10 Ämaqä hŋqua tii ätätqäŋuwi. “Poli iqueqä tuwaŋuä iuŋi, kukŋuä
yäŋänäqŋqä, haŋä-iqä-täŋä ätätä qäyqä-queqä. Iŋäqe iqu iqueqä-
kiuä, nesä anä äpmeqäŋgaŋi, haŋuä äwitä, kukŋuä hiŋgiŋqä eŋqä-pa
tquäŋqiyä.”
11 Ämaqä iiŋä ätätqäŋuwä iqua, nenyŋqä näqŋqä tii mapŋqäuä.
Suqä ne hesä mäpmeqä eanäŋga, tuwaŋuä iutanä ämetquetquä ii, anä
äpmenäŋgaŋi, asiqu metquenä.
12 Neqä-neuäŋi, ne ämaqä quwqä yoqä haqeu ämamänätqäŋuwä
iquatä, anä mäqäqasäuqä itanä, “Neqä suqä imäkqe, asänäŋiqä” matŋqä
pa yanä. Iqua quwqä suqeŋqä iwäsäupiyäŋgaŋi, naqä-qakuä iu-
tanä miqä, quwqä kŋuä iutanä iwäsäuqä iquayi. Ämaqä suqä iiŋä
imäkätqäŋuwä iqua, kŋuä äŋgui maeqä iquayi.
13 Iŋäqe ne neqä yoqä haqeqä ämamänätanäŋgaŋi, ne wäuŋui,
yäpaqäŋgisaŋi miqä, wäuŋuä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ätäutä,
änätapkqä ique imäkätuŋquä iuŋqänä iwäsäutanä, ämamänätqäŋu.
Itaŋga Iqu ne wäuŋuä imäkätqutquatuŋquä änätapkqe, he Korinä pmeqä
iquenä yäpä iŋgisayi.
14 Ne-ganä Korinä pmeqä iquenä emetanä, Kraisi Iquenyqä kukŋuä
äŋgui, äma äpkquetaŋi, ga ne he täŋga ämeyätanäŋgaŋi, neqä hiqŋqä
Goti Iqu änätapkqä iuŋi ävausätanä, haqä nändi mäwqä itqäŋu.
15 Wäuŋuä ämaqä huiziquauqä imäkmitpqä iuŋqe, ne neqä hiqŋqä iuŋi
mämäwqätäuqä itanä, yoqä haqeuŋi mämamäuŋqä pa ituŋque. Heyaqä
quuvqä heqiyqä di yäŋänäqŋqä timäutqäŋgaŋi, Goti Iqu wäuŋuä neqä
änätapkqe, hiyaqä awä iqiŋi naqänäŋä timäuquätŋqe, kŋuä yäŋänäqŋqä
ämeŋu.
16 Itaŋga iutaŋi, ne kukŋuä äŋguä tä, qua naqä hiyaqä tuwä
iŋgisa äwiŋuwä iuŋqä äma uwqäŋqe, kŋuä inä ämeŋu. Ga ne
iiŋä imäkätanäŋgaŋi, neqä yoqä haqeuŋi, wäuŋui ämaqä huiziqua ae
imäkkuwä iuŋqe, mämamäuŋqä yanä.
17 Yoqä haqeqä mamäuqäŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä
ätnä.
*“Ämaqä kiqä yoqe, haqeqä mamänätŋqä äwiŋgqä iqu, yoqe, Naqä
Iqueqenä mamäuquätŋqeqä.”**
18 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä hŋqu yätqä-yätqänä itä, iqueqä yoqe, haqeqä
ämamäŋgqä iqu, ämaqä yoqä maeqä hiŋgiŋqä iquvi. Iŋi Naqä Iqunä,
ämaqä hŋqueqä yoqe haqeqä ämamäuqäqe, naqä-qakuä yoqä-täŋi, iquvi.

11

Poli iqueqä suqeŋqätä, quaŋgä-tqä iquauqä suqeŋqätä

1 Nyi kukŋuä äŋgui matqä qämä-qämä iŋqä tmqä iqä-qae, hiŋuinä
ŋqämbu. He iiŋi imäkpniqä?
2 Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqe, hŋqueqä yäpä-iqi mäpmeqä, Iqueqä
yäpä-iqinyä pmeqäŋqä äwinyäŋqä-paŋi, ga nyi-pqe henyqe asä iinji. Nyi
he Kraisi Iquenyqä tuwakŋä ae enyuekqe. Iŋi, he apäkä, qokätä hiqaqä
anä mäwiqä ii eŋqä-paŋä etaŋgpi, Iquenyänä muanätpŋqä etma pmqänä.
3 Nyi kukŋui iiŋä etätmäŋgaŋi, ze tiiŋiŋqä iqä. Qämakiqu, iqueqä
näqŋqä quaŋgä huitaŋä-huitaŋä iutaŋi, Ipä iiyqä kŋuä indqäŋqe, mŋä-
mŋi äwikqä-paŋi, yamwiqä emeqaŋga, heqä kŋuä indqäŋqä äŋgui, gi-
mända ämequatätä, itaŋga Kraisi Iquenyqänä ikikinyäŋä äpmeŋuwi,
endumäkqäŋqä diŋqä ätqä.

* **10:17** Järämai 9:24

4 Nyi zä änyiŋgqe, tiiŋi hiŋuä ae äquŋgqä iutanji. Ne Jisasi Iquenyqä
kukŋui, naqä-qakuä awä etätuŋque qäyä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqua
emeqisäpu, hui-mända etätqäŋä. Itaŋga Dŋä Äŋguiqutä, kukŋuä äŋguä
we-huŋqetäŋi, he nesa ämetqäŋuwä-qe, iqua dŋitä, kukŋuä äŋguä we-
huŋqetäŋi, aaŋä hui-mändaŋiŋqä etqaŋguwäŋga, he "Iquauqä kukŋui,
naqä-qakuiqä" kŋuä heyqaŋgi, iquauŋi hiŋuinä äqunätqäŋä.
5 Ämaqä iquauŋi, he haqeu muämäuqaŋguwä-qe, nyaqä iwäsäuqä
duŋi, "Kraisi Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä naqä-qakuä
yoqä-täŋä-qua hmanji. Nyi iquauqä yäpä iqi mäpmeqä eŋänä" kŋuä änyä.
6 Nyi kukŋuä äwi-iqä matqä itmä-qe, nyaqä näqŋqä di äwa miqä eä.
Hiunji eeqänäŋä iuŋi, ne nätmatqä eeqänäŋä imäkätanä iuŋi, neyaqä
näqŋqe ämetqueqäŋqä äyä imäkätuŋque.
7 Itaŋga, nyi kukŋuä äŋgui awä etätmäŋgaŋi, "Mbqä dappiyä" maetqä
imiŋqe. Iŋi nyi he naqä yoqä-täŋä emäkmqä diŋqä, ŋqä-näuäŋi mändi
i äkittqänmiŋqe. Nyi iiŋä imäkmiŋqeŋqe, he "Ii suqä quvqeqä" kŋui,
suŋqä indqänätqäŋä?
8 Nyi heyaqä awä iqi äpmamä, kukŋuä awä etätqätaŋga, Naqä
Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä huizi iqua, nyi yätamäkqä nyätŋqe, mbqä
ändnämäumiŋuwi, iŋi nyi quwä-meqänäŋunä ämotaumiŋqe.
9 Nyi hesä anä äpmamiŋqäŋgaŋi, mbqäŋqä äwa itmä, "yätamäkqä
nyipiyä" ätätmä, haŋä-iqä metapqä imiŋqe. Nyi yätamäkqä ämakqe, ii
neyämaqä Masendoniya äväma, Korinä iu ätimäukuwä iquauta, nätmatqä
äki-äkitaŋä nyi äwa imiŋqä isua, qäyunä ändapkuwi. Iutaŋi, nyi he
maeqäkŋqä imä, haŋä-iqä metapqäŋqe, ŋqä kŋuä iqu a äqätqa äpätŋqe,
yqänä äqätäŋä.
10 Iŋi Kraisi Iqueqä kukŋuä naqä-qakui nyitä witaŋgqetaŋi, nyi naqä-
qakuänä tiiŋä ätqä. "Ŋqä suqä ämaqä du maeqäkŋqä itŋqeŋqä
yoqä haqeu mamäŋgaŋgundqe, ämaqä qua naqä Äkaiya ique im-imä
äpmakäwäuŋuwitaŋi, hŋqu maŋgiminyqä yänä."
11 Nyi he maeqäkŋqä iŋqä iiŋqe, he kŋuä tiiŋi maeyqä ma eä. "A, iqu
nenyqä mäwiŋqä naqä-qakuänä itäqä iutanjqä." Oee. Nyi henyqä aaŋä
kuapänä änyinätŋqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqä eä.
12 Ga nyi he maeqäkŋqä-pa itŋqä iuŋi, yqänä iqämä. Ii tiiŋä duŋqeyi.
Ämaqä hŋqua, nesä asänäŋä epu, iquauqä yoqe haqeqä mamäumbŋqä
diŋqe, ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi, hänaqäŋqä qävqä itqäŋä. Iiŋä timäuqäŋqe,
nyi qŋqaŋä äyätqäŋä.
13 Ämaqä iiŋä iqua, naqä-qakuä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatqä
iqua hmanji. Quwqä-quwä imänäpu, Kraisi Iqu kukŋuä awä tpŋqä
ändowatqä-quanä epu, kukŋuä quaŋgi äma qaŋäqŋqä iquayi.
14 Qu iiŋä iqaŋguwiŋqe, he yäuŋuä miqä pa iqaŋgpu. Ii tiiŋä
ätimäuqi. Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqu, iqueqä huiwä di
huitaŋä äkunmäknätä, ynaunjqä tä äyänätŋqä iqua eŋqä-paŋä timäutŋqä
imäknänä.
15 Setänä iqueä wäuŋuä-wiyqä iiŋä iqua, quwqä huiwi äkunmäknäpu,
suqä jänänäŋä iqueqä wäuŋuä imäkqä-quanä eqaŋgpqe, ii yäuŋuä iŋqä
hmanji. Kimaŋi, qänakndaŋi, iquauqä wäuŋuä äänä imäkmitpqä iuta
haŋä-iqä mapnuwi.

Poli ique, haŋä-iqä kuapänä äwimakqeŋqä

16 Iŋi nyi kukŋuä äŋgui maetqä, qämä-qämä iŋqä kukŋui hŋqu,
aŋgi etmqe. He, "Iqu qämä-qämä itŋqä iuta ätqiyä" kŋuä eyätŋqe,

manyiŋgaŋgqä-qe, hiqä eŋqä dunä indqämbu. Mä nyi, ämaqä qämä-
qämä iŋqä itqäŋuwä-pa, ŋqä yoqe haqä-iqä wäŋqäpu inä mamänmqe,
hiŋuinä ŋqämbu.
17 Nyi ŋqä yoqe, haqeqä mamäŋqeŋqä kukŋuä tä ätqe, ii Naqä Iqueqä
äwiŋqä iuta hmanji. Qämä-qämä iqä iquauqä suqe ämetmä ätätqäŋä.
18 Ämaqä kuapänäŋi, qu suqä qua täutaŋä iuŋqe, quwqä yoqe haqeqä
ämamänätqäŋuwä-qae, nyi ŋqä yoqe, haqeqä inä mamänmqe.
19 He hiqä-hiuäŋqe, ‘Ne kŋuä iqä äŋguänäŋä-täŋuneyqä’
indqänätqäŋuwä-qae, ämaqä hŋqu qämä-qämä iqä kukŋuä etqaŋgqä
iiŋqe, aquvänä ipu, hiŋuinä äqunätqäŋä.
20 Tiiŋä-pqä inänji. Ämaqä hŋqueqä wäuŋui hiŋgi wipŋqä
emäkqaŋgqä, ä nätmatqä heyaqenä metauqaŋgqä, ä he quwqä äwiŋqä
dunä imäkpŋqä emäkqaŋgqä, ä ämaqä naqä eŋqä-paŋä imäŋgaŋgqä,
ä hiqä maŋiu piya eqäyesqaŋgqe, iqueqä äwiŋqä iuta qäyä emäkätŋqä
hiŋuinä äqunätqäŋuwä iquenji.
21 Ne hesä äpmamiŋquäŋgaŋi, yäŋänäqŋqä maequne, iquauqä suqä
iiŋä imäkqäŋqe, asänä memäkqä imiŋquetaŋi, “Nyi womba itqäŋänä”
etmqäta? Oeyqä.

Ämaqä hŋqu yäŋä äqänätä, iqueqä suqeŋqä awä tätŋqä iqäqe, nyi-pqe
zä miqä, ŋqeŋqä awä tmä. Nyi kukŋuä iiŋi, ämaqä qämä-qämä ipiyä iqua
ätätqäŋuwä-maŋä iiŋä ätätmiŋqä, ‘oänä’ etqä.
22 Hiqä kŋuä indqäŋqe qui imäkätqäŋuwä iqua, Hipru iquataŋä-
quayqae, nyi-pqä inänji. Ä Israitqä iquayqae, nyi-pqä asä inänji. Qu
Aprähamä iquesaŋä iutaŋä hueqä-himqä iquayqae, nyi-pqä inänji.
23 Täŋgaŋi nyi ämaqä qämä-qämänjqä hämänä epiyä iqua eŋqä-paŋä
emä tmqe. Qu, “Kraisi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-quneyqä” etäpiyäŋgaŋi,
naqä-qakuä etätqäŋuwäta? Iqueqä wäuŋuä imäkqä naqä-qakui, ii nyinji.
Nyi wäuŋuä iqueŋi, tnäŋänäŋä itmä, guä kuapänä äpmeqisätmä, itaŋga
a äŋgiqätäpu, ptqä kiiŋä ämbäsätqäŋuwä iutaŋi, quŋi ämäwqätäuŋä.
Itaŋga äpäkonmätmä itmi, kuapänä iqäsätŋqe.
24 Israitqä iqua ikkuwitäŋi, aaŋä kuapänä, 39* iŋä täua ändowikuwi. Qu
nyi ptqä iiŋi, hipa hŋgiŋi eeqä iiŋä ämbäsäqäsmiŋuwi.
25 Hiunji hŋquaqu-hŋqueŋä iŋga-iŋgaŋi, Romätaŋä hŋqua, iquauqä-
iquauqäŋga, jävqetä ptqä ämbäkkuwi.† Hiunji hŋqueŋi, nyi hik-
inä nnämbäsquänä ikqe.‡ Hiunji hŋquaqu-hŋqueŋi, nyi yimba
ikämiŋqäŋgaŋi, yimba iqua qui iŋga-iŋga imäknäqiskuwi. Iutaŋä
hŋqueŋi, nyi hiunji hŋque, heatqä hŋque, eqä-pŋä iu äpmakqe.
26 Aŋä kiiŋä imŋä iuŋqä qaŋä ikitmäŋgaŋi, eqä huakä änma uwqänä
itä, itaŋga quwä-meqä iqua, pizqä bäsqänä ikämiŋqe. Itaŋga nyämaqä
Israitqä iquatä, ä huizi iquatä, pizqä bäsqänä imiŋuwi. Aŋä-himqä naqä
iutä, aŋä avqŋqä iutä, itaŋga eqä-pŋä iutäŋi, äpäkonmätmä imiŋqe.
Itaŋga, “quuvqä eqiyätqäŋunä” quaŋgä ätätqäŋuwä iquauä hipa iutaŋi,
qui imäkŋqänä imiŋqe.
27 Hea kuapänäŋäŋgaŋi, nyi wäuŋuä huitaŋä-huitaŋi, dŋä huqä im-
itmqe, hiaqäqä mäwiqä imiŋqe. Hea kuapänäŋäŋgaŋi, buayäŋqä dä
änyätä, eqäŋqä quväkä yäkäŋä änyiyätäqä-qe, nyi isua maŋqä imiŋqe.
Hiunji kuapänäŋäŋgaŋi, qäkämäŋqä äwa itmä, iiqä ändmiŋqe.

---

* **11:24** Kukŋuä-suqä 25:3 iuŋi, “ämaqe täua ätäväpiyäŋgaŋi, 40 mämäwqätäuqä pambiyä” ätänä.
† **11:25** Wäuŋuiŋqä 16:22. Hiunji hŋquaqu-hŋquesaŋä hŋqu, Poli iqu Pilipai iu äpmamiŋqäŋganji.
‡ **11:25** Wäuŋuiŋqä 14:19

28 Itaŋga haŋä-iqä ii qäyä ämetmä-qe, hiunji ique-iqueŋi, nyi ämaqä
Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä eeqänäŋä iuŋi, äänä
mimqändiyä-tmä, äwäwa itmä itŋqe.
29 Iŋi ämaqä hŋqu, iqueqä yäŋänäqŋqe hma etä haŋuä äwiqe, nyi
iqueŋqä huäqä nuŋgaŋgi, haŋuä inä wämä. Itaŋga hŋqu nätmatqä hmbu
iwimäkqaŋgqeta, suqä quvqä imäkqaŋgaŋi, nyi äwqä tä hänaqä jänä.
30 He kukŋuä qäte, ämaqä quwqä yoqe haqeqä ämatnämänäpu tqä
iquaunä wiyqäŋqä enyätŋqe, iŋi nätmatqä nyi yäŋänäqŋqä maeqä emqä
ämetqueqä iuŋqänä, ŋqä yoqe haqeqä matnämänmä.
31 Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Iqueqä Goti Iqu eä, Kaniqu inä eä,
yoqä haqeuŋi, hea ique-ique momuäqŋqä Iquvi. Itaŋga nyi nyaqä kukŋuä
iiŋi, quaŋgi matqä iqäŋqe, Iqu näqŋqä eä.
32 Nyi aŋä-himqä Dämaskasi du pmetaŋgaŋi,§ aŋä-himqeutaŋä gap-
manqä, ämiqä naqä Arestasi iqueä yäpä iqi äpmeqä iqu, ämaqä mäkä-
iqä hŋquau, nyi a äŋgiqätpŋqänä, aŋä-himqä naqä iqueuä täkŋä hävqä
eeqänäŋä iu ätqäteqäukqe.
33 Nyi iqueqä hipa iuta qupäwunmqe, ämaqe, hiqokä-qa iu
äkiqumuatenjiyäpu, aŋä huä iutaŋi, täkŋä yäpaqä mäŋgisa guä
äŋqäyämäwatqaŋguwäŋga, zä ätawunmä äwekqe.

12

Poli iqu qäukuä yätuŋqä ekqeŋqä

1 Suqä yoqä haqeqä matnämäŋqe, ii yätamäkqä miqä etaŋgqä-qe,
he kukŋuä iunä äwiyätqäŋuwitaŋi, nyi ŋqä yoqe haqeqäŋi, äpakä
ämatnämäŋgmä. Täŋgaŋi nyi kukŋui, wätqä eŋqä-maŋä äqunätmiŋqätä,
nätmatqä zä äwiŋqä iiŋqä, Goti Iquesa näqŋqä ämakqä iiŋqätä tmqe.
2 Nyi ämaqä Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋqä hŋquenyqä näqŋqä eŋä.*
Quväukuä 14 ae äpäwqaŋga, Goti Iqu ique, qua täuta qäukuä hŋquaquŋä
iquaquvqä tuwä yäŋgisaŋä iquenyqä ämäkäqiyäma ekqe. Iqu huiwä
qäsä ekqätiyä, ä quuvqenä ekqätiyä-qe, nyi maqŋqä eŋä. Näqŋqe, Goti
Hanjuwä Iqunä eä.
3-4 Nyi aŋgumä tiiŋä ätqä. “Iqu huiwä qäsä ekqätiyä, ä quuvqe-qunä
ekqätiyä? Nyi maqŋqe, Goti Iqunä näqŋqä eä.” Iqu yäŋi äpmeqe, kukŋui
ämaqä änä matqä ipu, pmua äwiŋqä ii, tqaŋgä äwikqe.
5 Nyi ämaqä iqueqä yoqe haqeqä momuämä. Iŋäqe ŋqä yoqe, haqeqäŋi
mämatnämäŋqä ymä. Nätmatqä nyi yäŋänäqŋqä maequnä eämä,
ämotqueqä diŋqänä imäkmä.
6 Iŋi nyi ŋqä yoqeŋqä iiŋä iqä-qunä etaŋgundqe, nyi qämä-qämäŋi
miqä, kukŋui naqä-qakuänä tqä-qunä emä. Iŋi ämaqe, ŋqä yoqe
haqeu hiŋgi mandnämäuqä diŋqe manyiŋqä itŋqe. Qu nyaqä suqä
imäkätŋqeutä, itaŋga kukŋuä nyi awä ätätŋqä iutäŋi, kiqä quatä-täŋä äyä
etaŋgi hiŋuä äqumbiyi, itaŋi nyaqä yoqeŋqe, iŋi iŋga imäkqä eä. Iiŋqe
nyi ŋqä yoqe, haqeu mämamäŋqä imä.

Goti Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä

7 Ŋqä-näuäŋi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä aaŋä äŋguänäŋä zä wiqe,
kuapänä ämändqueqaŋgqeta imäŋqä diŋqe, Iqu mäwiŋqä itqäuä. Iqu
nyi iiŋi miqä imŋqe, ŋqä huiwä täuŋi, täŋä qäyä änunätŋqä hiŋuinä

§ **11:32** Wäuŋiŋqä 9:23-25 * **12:2** Näqŋqä-täŋä iqua, Poli iqu kiqä-kiuäŋqä ätkqä-qe, mändi äkittqiyeŋgqeŋqä ätqä.

äŋqäŋgqe. Haŋä-iqä i ämetŋqe, ii Setänä iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, nyi quvqä nyimäkätŋqä iŋqeyi.
8 Naqä Iqu nätmatqä nyaqä huiwä tämä änunäŋqe, huätä nyiyamäutŋqe, nyi yatŋqä hŋquaqui-hŋque äwikqe.
9 Iqueqä kimaŋi, tii ändkqe. “Nyaqä yäŋänäqŋqe, ämaqä yäŋämaqŋqä, haŋuä iiŋä wiqaŋguwä iquau äwimetäqäŋgaŋi, wäuŋui ätnäŋä iqi imäkänä. Iutaŋi, Nyaqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqe, aaŋä qäyunäŋä-täŋä enä.” Iŋi ŋqä woyqä miqä, haŋuä ii äwitŋqä diŋqe, nyi yeeqä itmä, awä tqämä. Ii Kraisi Iqueqä yäŋänäqŋqe, nyitä pmetätŋqä diŋqeyi.
10 Iiŋä etaŋgi, nyi Kraisi Iqueä wäuŋuitaŋi, nyaqä yäŋänäqŋqe aaŋqä etäqä-qe, ämaqä hui quvqä indqueqaŋguwä-qe, haŋä-iqä huitaŋähuitaŋä ämetmä-qe, itaŋga ämaqä hui yuuwä gitäuqaŋguwä-qe, nyi yeeqänä itmä äpmeŋä. Ii nyi näqŋqä tiiŋä emä iutanji. “Nyi haŋuä äwitmŋgaŋi, Goti Iquesa yäŋänäqŋqä naqänäŋä-täŋunä pmetmqänä.”

Poli iqu quuvqä heqiyqä iquau yätamäkqä vqeŋqä äwinymiŋqeŋqä

11 Iŋi nyi qämä-qämä iŋqä kukŋuä ii ätqe, ii he inyimäkqaŋguwä iuta ätqä. He nyinyqe, ämaqeu awä äŋguä tquä etaŋgqä qäyunä-qe, iŋi mimäkqaŋguwä iuta ŋqä-näuä awä ätqä. Ŋqä-näuäŋi, nyi naqä-qakuä tiiŋä etqä. “Nyi ämaqä hiŋgiŋqä iqunjqä. Iŋäqe ämaqe, he iquauŋqä ‘Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä dowatqä naqä-qakuä iquaiqä’ kŋuä indqänäŋuwä iqua, nyi mämaŋqutäuqä iŋäuä.”
12 Iŋi nyi, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqeŋqä, he ämetquamqe, heyaqä awä iqiŋi, nyi nätmatqä ämaqä änä mimäkqetä, ktqä yäuŋuä iqetä, ktqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkätmitaŋi, enyqä miqä äyä imäkmiŋqe.
13 Iŋgaŋi nyi suqe, ämaqä Jisasi Iqueŋqä aquvä äqäŋgäwätqäŋuwä huizi iquau ämotquamiŋqä-pa, he asä iiŋä äyä ämetquamiŋqe. Iŋäqe, nyi haŋä-iqä metapqä imqä diŋqe, “He nyaqä huiwi äminyipiyä” ätätmi, yatŋqä maeyqä imiŋqe. Itaŋgi he, “Iqu suqä iiŋi, quvqä inetquamiŋqeqä” kŋuä eyquti, äwqä-haŋä, ŋqä suqä quvqeta ämetqäŋuwi, huätä manmäupu!
14 Täŋgaŋi nyi tquaqui ae emakqä iuŋi, tqueŋi emamqä näwinyä äpmeŋä. Nyi äpmqäŋgaŋi, aŋgumäŋi, haŋä-iqä metapqä imniqe. Nyaqä änyiŋqe, heyaqä nätmatqä ämetaumqä ma, he Kraisi Iquenyqätä, nyinyqätä, quuvqä eqäpŋqä iŋqeyi. Suqä tiiŋiŋqe he näqŋqe. Ymeqe, kunaqä-kunuŋuau yätamäkqä wipŋqe, ymisaŋä nätmatqä isuaŋqä qävqä ikipu, aquvä mämaqiyqä ipnä. Suqä iiŋi, kunaqä-kunuŋuanä, ymeqäquau yätamäkqä wipŋqä, imäkqäpnä.
15 Nyi he äŋguä äpmaka wätpŋqe, yeeqänä itmä, nätmatqä eeqäpnäŋi etapätmä, itaŋga ŋqä-näuäŋi etapnmä. Nyi henyqe kiiŋä änyiŋqe, yändi päyätqätaŋgqetaŋi, ga he nyinyqä eŋqe, mäŋgi suŋqä päwiqi?
16 Iŋäqe hŋquenä, nyaqä suqeŋqä tiiŋä ätätqäŋuwenji. “Ii qäyunjqä. Iqu neyaqä nätmatqä isua, ätnäŋäqiŋi mämeqä itŋqeqä. Iqu quaŋgä änatätä, yamwiqä äneyätä, qämä-qämä inemäkätä, neyaqä nätmatqe, ämänätautŋqeqä.”
17 Änääŋqäwä? Nyi ämaqä henyqä ändowatkqä iquautaŋi, hŋque, “Si iquauŋi quaŋgä yamwiqä ävätnä, nätmatqä ämändauwa biyä” ätukqätanä? Oee. Nyi iiŋi mimäkqä iqunji.
18 Ämaqä iutaŋi, nyi kukŋui Talusi iquenyä vqaŋgä, iqu i emakqe. Iqutä qaŋä anä ikäyiŋqe, nyi neqä neyämaqä hŋqutä äyä ändowatkqe. Iŋgaŋi Talusi iqu quaŋgä yamwiqä eyätä, heyaqä nätmatqä hui, quwä

ämetaukqäta? Ä iqutä, nyitä, ye kŋuitä, suqetäŋi, naqä-hŋqunä mindqäŋqä iqueätanä? Oee, ye asänä etqueque.
19 Ne hiqä-hiuä yätamäkqä heyatuŋquä diŋqe, Kraisi Iqutä naqä-qakuä ämuäŋnanä, nätmatqä eeqänäŋi, Goti Iqueä hiŋuä iqisa imäkätqäŋu. Iŋäqe, he neyaqä kukŋuä tuwaŋuä täu äqänäŋqe, a ätäupiyi, "Iqua quvqe qäyä imäkäpu, neyaqä hiŋuä iqiŋi, quwqä-quwä yätamäkqä iiŋqä kukŋuä isua änatätqäŋäuä" kŋuä indqänätqäŋuwäti? Ŋqä nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä iquenä, iiŋi hmanji. Ne kukŋuä eeqänäŋä ii etätuŋque, ii he yätamäkqä eyätanä, yäŋänäqŋqä emäkatuŋquä iuŋqe.
20 Ii tiiŋä etaŋgiyi. "Nyi quŋqä äumqe, qu suqä nyi manyiŋqä eäŋqä iu itqätaŋgä qunmniqätiyä?" ä, "He, nyi suqä, he maeŋqä eäŋqä iu itqätaŋgä ŋqämbnuwätiyä?" kŋuä indqänätmä, äwäwa itqäŋä. Heyaqä awä iqiŋi, suqä kukŋuä mäkä äqäyäunäpu, hŋqueqä äpmeqä iuŋqä äwqä quvqä änyäpu, äwqä tnäŋä maqänä imäknäpu, huiziu mändi äkittqiyäpu, yänä-yänä ipu, ämaqä huiziuŋqä tuwäŋgi kukŋuä ätäpu, itaŋga wäuŋui, kŋuä huitaŋä-huitaŋä iuta qui imäkqäŋqe, äwäwa itqäŋä.
21 Nyi henyqä aŋgi äquvepmqäŋgaŋi, ŋqä Goti Iqu, hiyaqä hiŋuä iqiŋi womba iqäŋqä inyimäkqäŋqä-pqä diŋqe, äwäwa itqäŋä. Ämaqä hesaŋä hŋqua, suqä kiyä mätqä itä, suqä qokä-apäkä hiaqäqä hiŋgi wäyäkiqetä, itaŋga suqä yŋŋä-hiveqä iqua imäkqä-pa qäŋganä imiŋuwä iuŋqä, kŋuä makunmäkŋqä yqänä itqätaŋgä qunmqe, iuta womba ämetmä, kŋuä qämniqeŋqä etqä.

13

Hiqä-hiuäŋi, qävqä inyäpu, yamwiqä iŋgpŋqe

1 Täŋgaŋi nyi emamqe, hŋquaqu ae äquvepkqe, huiziqu emamqä iqä.
*"Haŋä-iqeŋqä, ämaqä hŋquaqu, ä hŋquaqui-hŋqueŋäqua, kukŋuä asänäŋä dinä tqaŋgpqe, he qätä iunä äwiyäpu iwäsäuqäpnä."**
2 Nyi he aŋgu emetmä anä äpmamiŋquäŋga, kukŋuä yäŋänäqŋqä etkqä-pa, täŋgaŋi qäqiqi mäpmeqä, kiŋä-nämä äpmamä etaŋgi, ämaqä suqä quvqä qäŋgatqä imäkmiŋuwä iquautä, huizi eeqänäŋä iquendä, aŋgumä tiiŋä etmqe. "Nyi henyqä aŋgumä äquvepmqäŋgaŋi, ämaqä suqä quvqä imäkmitpqä iquenä, hiŋuinä maeqŋqä itmä, hämä-hämä emäkmniqä eä."
3 Iŋi he nyinyqe, "Kraisi Iqu kukŋui, Poli iquesanä ätätŋqäta, ä matqä itŋqätanä?" ätnäpu, näqŋqä mapŋqä enyätqäuä. Iutaŋi nyi hämä-hämä emäkmniqe. Ga he näqŋqä tii mapnä. Kraisi Iqu heyaqä awä iqiŋi, haŋuä mäwiqä itä, yäŋänäqŋqä tqäuänä.
4 Naqä-qakui, Iqu woyqä miqä, haŋuä-qu eqaŋga, zä-huätati äuekuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, häŋä yqänä äpme. Itaŋga ne Iqutä ämuäŋnanä, Iqu haŋuä äwäkqä-pa, ne-pqe asänä äwiŋquä-qe, Goti Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, ne hiyaqä awä iqisa, Iqutä häŋä anä äpmenitaŋi, yäŋänäqŋqä iiŋä iqueŋi ätimäutŋqä imäkqaŋguatqe, hiŋuä qumbnä.
5 Hiqä-hiuäŋi, "Ne quuvqä qäyu eqiyäŋuatiyä" tpu, hiqä kŋuä in-dqäŋqeutä, suqeutäŋi, qävqä inyäpu, yamwiqä iŋgpŋqe. Heŋi, Jisasi Kraisi Iqu, heyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqeŋqe, he maqŋqätanä? Iqu heyaqä yäpä iŋgisa mäpmeqä itaŋgutqe, ii he quuvqä qäyunä maeqiyqä iutanji.
6 Itaŋgi nyi henyqe, kŋuä tiiŋiŋqä yäŋänäqŋqä änyiyqi. He, ne yamwiqä iuta quanŋä mäpäkŋqä, Kraisi Iqu kukŋui nesaŋi etätŋqä qumbuŋqäuä.

---

* **13:1** Kukŋuä-suqä 19:15

7 Iŋi täŋgaŋi, he suqä quvqä mimäkqä iqäpŋqe, Goti Iqu yätamäkqä
heyquätŋqä yatŋqä ävätqäŋu. Ne ii imäkätuŋque, ii he nenyqe, “Iqua
yamwiqä iuŋi ämäwqätäuquwiqä” kŋuä indqämbŋqä hmanji. Hesaŋä
hŋqua nenyqe, “Iqua Naqä Iqueqä wäuŋuä imäkqä quaŋgä-quayqä” qäyä
indqäŋgaŋguwä-qe, he suqä jänänäŋinä imäkqäpŋqä änenyätqäuä.
8 Qu nenyqä kukŋuä quvqä tqaŋguwiŋqä äwäwa miqe ituŋque, ii
ne, kukŋuä naqä-qakuä iqueŋi, mändi makittqiyqä iquatuŋquä iutayi.
Kukŋuä naqä-qakuä iqueŋi, yäŋänäqŋqenä imäkquanä.
9 Ne woyqä mämetqueqä, haŋuä witaŋgua, he yäŋänäqŋqä
tqäuqaŋgpqeŋqe, ne aquvänä itqäŋu. Itaŋga he Goti Iqueqä qokä-
apäkä aaŋä qäyunänä aŋgi timäupŋqä diŋqe, ne Goti Hanjuwä Iqueŋi,
yatŋqä ävätqäŋu.
10 Nyi kiŋä-tämä yqänä äpmamä, henyqä tuwaŋuä tä äqiyqe, ii
nyi henyqä aŋgi äpmqäŋgaŋi, “Heqä suqä jänä imäkmbiyä” etätmä,
kukŋuä täqŋqä etqŋqe, manyiŋgaŋgiyi. Naqä Iqu nyi indmetä, wäuŋuä
imäkqäŋqä yäŋänäqŋqä ändapkqe, nyi he qui emäkmqä ändapkqä ma,
yäŋänäqŋqä emäkqämqä ändapkqä eä.

Poli iqueqä kukŋuä yeeqä iŋqä ätnämäukqeŋqä

11 Nyämaqä iquenŋqä kukŋui, hituŋui iqi tii etqä. He aquvänänä
ipu, Goti Iqueqä qokä-apäkä aaŋä qäyunänä aŋgi ätimäupu, nyaqä
kukŋuä iutaŋi yäŋänäqŋqä imäknäpu, hiqä kŋuä indqäŋqe, heuäŋqä
manyuäktäuqä ipu, äwqä haŋuä iŋqä pmeqäŋqe. Itaŋga Goti, ämaqeuŋqä
äwinyätä äwqä haŋuä iŋqä vqä Iqu, hesä anä äpmetätŋqe.
12 He äminäpiyäŋgaŋi, quuvqä heqiyqä iquneqä suqä iuŋi, quneqä
iŋgpŋqe.
13 Goti Iqueqä qokä-apäkä eeqänäŋi, “Yää ŋquauä! Ne henyqä hui
mimäuqä iŋunä” etqä.
14 Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi ävätŋqä iuŋi
etapätä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä henyqä wiŋqe hesä äpmuatetä, itaŋga
Goti Iqueqä Dŋä Äŋguänäŋä Iqu äwqä naqä-hŋqunä imbu pmetpŋqä
emäkquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Galesiya
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä kiŋganä eqämiŋuwä iqua, ii Israitqä iquautanänji. Itaŋgi qänakŋi, Jisasi Iqu Poli wäuŋuä imäkqä ique, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ämaqä Israitqä ma huizi iquau awä tuätŋqä ändowatkqe. Itaŋga huizi iiŋä iquautaŋä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä ämaqä hipŋqä ipäqäkuwi, haŋä-iqe Iqueqä ämaqä iquau tii äwimakqe. Israitqä iqua kukŋuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä imiŋuwä-pa, ämaqä yäpaqäŋgisaŋä iqua, hiŋuiqänäŋi, qänaknä miqä imiŋuwi. Qutaŋä hŋqua Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä epiyäŋganji, qu-pqe kukŋuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu, qänaknä ipŋqä-ti, qänaknä miqä ipŋqä-ti?

Israitqä hŋqua, “Yäpaqäŋgisaŋä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä tqua, Israitqä iquneqä suqä huiwä häuä ktäuŋqä iiŋqe imäknäpu, kukŋuä-suqä huizi Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqäpŋqeqä” ätmiŋuwi. Itaŋgi Poli iqu ‘oeyqä’ ätuätä, tii ätmuiŋqe. “Ne quuvqä Jisasi Kraisi Iquenyqä eqiyätanitaŋi, Goti Iqueqä hiŋui iqi ämaqä jänäŋä eätanä, häŋä-pmeqä änyä-häŋi ämetqäŋunä.”

Näqŋqä-täŋä hŋqua kŋuä tii indqänätqäŋä. Israitqä iquautaŋä hui, qua Galesiya iuŋqä äupiyi, quuvqä heqiyqä iqi pmetaŋguwä iquauŋi, qu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqä-qua hipŋqä iwimäkmiŋuwi. Poli iqu, iqua iiŋä imiŋuwiŋqä qätä äwiyäqe, iqu Galesiya iquauqä quuvqä heqiyqetä, suqä iqeutä, jänä aŋgu iwimäkätŋqä, tuwaŋuä tä äqiyämäukqe.

Kiŋganäŋi, Poli iqu tiiŋä ätätä äqäkqe. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tuäkiquätŋqe, iqueqä äwiŋqä iuta ma, ä ämaqä hŋqueqä kukŋuiu qänaki iutaŋä ma, Goti Iqu Kiqä-kiuä iuŋqä atäuŋuä ikqeqä. Auä, Goti Iqu ique tääqä ätuätumetä, kukŋuä äŋgui ämaqä Israitqä iquautaŋä ma, Jisasi Iquenyqä änyä maqŋqä iquau awä tuäkiquätŋqä äwikqe. Huizi, Poli iqu tii ätätä äqäkqe. Qokä-apäki Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä hipŋqe, ii ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquanänjqä. Kukŋuä yäpaki ätätä äqäkqe, tiinji. Kraisi Iqu ne suqä quvqä iqueqä haŋä-iqeta huätä newequatqaŋgutqäŋga, Dŋä Äŋguä Iqu neyaqä qaŋä uwqeuŋi, jänä inemäkqaŋgi, ne huizi-pqä iquauŋi, suqä äŋguinä iwitquetuŋqueqä.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1-2 Ämaqä tuwaŋuä tque äqiyqä iqu, ii, nyi Poli kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Itaŋga Jisasi Iqueqä ämaqä nyitä anä äpmeŋquä iquatä ne tuwaŋuä tä, he qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä, qua naqä Galesiya im-imä aquvä äqäŋgäwätqäŋuwä iquenŋqä äväwqatqu. Nyi wäuŋuä tque imäkqä-qunä emqe, ämaqä kiuänäŋä hŋqu, ä kuapänäŋi atäuŋuä änyiyäpu, änändowatkuwä hmanji. Jisasi Kraisi Iqutä, Goti Apiqu, Jisasi Ique, qua äptekuwä iuta aŋgumä ävauqumuatkqä Iqutä, ätenjiyäsinyä, änändowatkiyä iqunji.

3 Goti neqä Apiqutä, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeta äŋguä etapäsinyä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

4 Neyaqä suqä quvqe hma imäkätŋqä diŋqe, Jisasi Iqu Goti neqä Apiqueä
äwiŋqä iu qänaknä itä, Iqueqä-kiuä äwiŋgqe. Iqu ne suqä quvqä qua täu
äwiŋqä iuta huätä inetmetŋqeŋqä, i imäkkqe. 5 Iqu Goti eä, neqä Apiqu
eŋqe, ne Iqueŋi hea ique-ique yoqä naqä vquatuŋquänänji. Ii naqä-qakuä
eä, qäyä äpmetänä.

Galesiya iqua, kukŋuä naqä-qakui mäma hiŋuä ämäquŋguwiŋqä

6 Änäänqäwe! Kraisi Iqueqä qeqä imäŋqeta äŋguä emäkkqä iquesa,
Goti Hanjuwä Iqu, he Iqueqä hiätpnuwäŋqä tääqä etätmakqä qäyä
etaŋgqä-qe, Iqueŋi mäma hiŋuä ämäqunäpu, kukŋuä hui-mända äunjqua
uwqaŋguwitaŋi, nyi yäuŋuä naqänäŋä eyätqäŋä.
7 He qänakŋi, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, naqä-qakuänäŋä hma
etaŋgi, hŋque-mända äunjqua äwqä. Ämaqä, he kukŋuä ique mapŋqä
emäkquwä iqua, Kraisi Iqueqä kukŋui, hŋgi-mända äkunmäkäwqatäpu,
hiqä kŋuä indqäŋqe, yuuwä emäkpŋqä etma uwqä.
8 Iiŋä etaŋgqä-qe, neŋä-qe, ä ynaunjqä qäukuä haqä yätutaŋä hŋquŋä-
qe, kukŋuä awi, neqä ätätuŋquä iutaŋi matqä hui-mända ätmitätqe, Goti
Iqu ique qui imäkätŋqä änyiŋgi.
9 Iiŋiŋqe ne kukŋuä ae etukquä iuvqae, täŋgaŋi aŋgumä tiiŋä etqä.
“Ämaqä hŋqu kukŋuä awi, he näqŋqä ae ämetqäŋuwä iu matqä, hui-
mända etqä iqu, Goti Iqu ique qui imäkätŋqä änyiŋgiyä.”
10 Nyi kukŋuä tä etqe, ämaqeunä yeeqä iwimäkmqä matqä iqä. Goti
Ique yeeqä iwimäkmqä iu ätqä. Iŋi nyi ämaqeunä yeeqä iwimäkqunä
etaŋgundqe, nyi Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqunä maeqä imä.

Poli iqu, kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä ämakqeŋqä

11 Nyämaqäuä, nyi naqä-qakuänä tiiŋä etmqe. Kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋä nyi awä ae etätŋqä ii, ämaqä hŋqueqä kŋuä indqäŋqä iuta
hmanji.
12 Kukŋuä iquenyqä näqŋqe, ämaqä hŋqu dqaŋgi mämeqä ikqe. Jisasi
Kraisi Iqu Kiqä-kiuä, kukŋuä äŋguä iqueŋi, ätnäŋäqinyä ämändquakqe.
13 Nyi hiŋuiqänäŋi, Israitqä iquauqä suqe a yqänä äqätmä äpmamiŋqä
iiŋqe, he qätä ae äwimiŋuwi. Iŋgaŋi ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä
eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä aquvä qäŋgaŋguwä iquauŋi,
haŋä-iqä hävemnäqŋqä ävätmä, hämänänä yuuwä tämqä imiŋqe.
14 Iiŋä itmäŋgaŋi, nyi atqä-awäkauqä suqä iu yäŋänäqŋqä imäknätmä,
Israitqä iuŋi, ämaqä nyitä asäŋgatqä iquau ämäwqätäumäŋga
imänmiŋqe.
15-16 Iŋäqe, nyi ŋqä nipeuä äwqä imä yqänä mnätaŋga, Goti Iqu Iqueqä
qeqä imäŋqetaŋi, nyi Iqueqänäŋqä tääqä dätmetŋqä ätenjikqe. Iŋi hea
Iqu äwiŋgaŋgqäŋga, Iqu Iqueqä Ymeqä-queŋi ämändquakqe. Iqu iiŋä
imäkkqe, kukŋuä Jisasi Iquenyqä ätäŋqe, Israitqä iqua qäyä etaŋgi, huizi
iquau awä tqumqä indmakqe. Iqu iiŋä inyimäkqaŋga, nyi kukŋuä äŋguä
we-huŋqä-täŋiŋqä näqŋqä hui mamqe, ämaqä hŋqutä kukŋuä teeŋqä
maqänä mäwqä ikqe.
17 Ä ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä hiŋuiqänä ändowatkqä
iquau yatŋqä wimqe, Jerusälemäŋqä ekqä ma, aaŋqe. Iŋäqe nyi
maqänäŋi, qua naqä Arepiyaŋqä äukqe. Iqi äpmenjaqänmi, aŋä-himqä
Dämaskasiŋqä aŋgumä äpkqe.
18 Nyi Jisasi Ique hiŋuä ae äquŋgqäŋga, quväukuä tquaqui-tque
äpmamitaŋi, Pitä iqutä kukŋuä teeŋqä Jerusälemäŋqä ekqe. Iqiŋi nyi
hiunji 15, iqutä anä äpmakqe.

19 Iŋganı nyi ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huiziquauŋı,
hiŋuä mäquŋquä itmä, Pitä iquesä, Jemisi, Naqä Iqueqä käŋguequtänä
äquŋgqe.
20 Nyi tuwanuä tä äqiyqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, quaŋgi matqä iqä,
naqä-qakuänänji.
21 Iqiŋi ävämetmä, qua naqä Siliya iuŋqätä, Silisiya iuŋqätä äukqe.
22 Iŋganı, Kraisi Iqueqä qokä-apäkä qua naqä Jutiya iu, im-imä aquvä
äqäŋgäwätqäŋuwä iqua, qu nyaqä hipeŋui hiŋuä maŋqäŋqä imiŋuwi.
23 Iqua hiŋuä maŋqäŋqä ipiyä-qe, nyinyqe, “Ämaqä, ne haŋä-iqä
hävemnäqŋqä änätapmiŋqä iqu, täŋganı, quuvqä heqiyqä yuuwä tämätä
imiŋqä iquenyqe, awä ätätqänä” tätqätaŋgä, qätä äwimiŋuwi.
24 Itaŋga ämaqä Jutiya pmeqe, Goti Hanjuwä Iqu, nyi iiŋä ny-
imäkkqeŋqä, äŋguiqä ätuäpu, Ique yoqä naqä äwimiŋuwi.

2

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Poli iqueqä wäuŋuiŋqä, ‘äŋguiqä’ ätkuwiŋqä

1 Quväukuä 14 ae äpäwqaŋganı, nyi Jerusälemäŋqä aŋgumä umqä
itmäŋganı, Banäpasi iqutä anä äukue. Ye äwätayäŋganı, nyi Talusi
iqueŋä-pqä inä itmakqe.
2 Goti Iqu nyi äumqä diŋqe, ätnäŋäqi ämaetä, “Uvä” dqaŋgi,
Jerusälemäŋqä äwätmä, Iqueqä ämaqeuqä hiŋuä iqi ämaqä yoqä-täŋä
iquauŋı, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Israitqä iqua qäyä etaŋgi, huizi
iquau näqŋqä äwimiŋqeŋqä, awä maqŋqä ätukqe. Awi, tiiŋiŋqä ätukqe.
Ämaqä naqä iqua, “Ämaqä huizi iiŋä iqua, Israitqä iqune eŋqä-pa epiyä”
ändpqe, ii nyaqä wäuŋui imäkqa äpätŋqe, nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-pa
uwqä diŋqä ätukqe.
3-5 Ne kukŋuä tätqätaŋguaŋi, ämaqä quuvqä heqiyqäquanä
imäknmiŋuwä hŋqua, neyaqä kukŋui qätä quwä wipŋqä yäpä iŋgisa
maqŋqä äyapkuwi. Ämaqä iqua, ne Kraisi Jisasi Iquesa äŋguä pmeqä iuŋi
ämänäquvasäpu, ne wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä eŋqä-pa, Israitqä iquauqä
suqä iqueqä yäpä iqi pmeqäŋqä qui inemäkpŋqä äwiŋgqe. Iŋäqe he
quuvqe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä naqä-qakui, he ae ämetqäŋuwä
iuŋqä eqiyqäpŋqä neŋganŋgi, iquauqä näqŋqä quaŋgä iuŋi, wäŋqäqäpu,
“Äŋguä ätqäuä-qe” mätquä ikque. Iŋi Talusi iqu, nyitä anä äpme, Grikä
iquautaŋä-qu eäqä-qe, ämaqä yoqä-täŋä iqua, iquenyqe, “He Israitqä-
quneqä atqä-awäkauqä suqä duŋi, iqueqä huiwi häuä ktäupiyä” mänatqä
ikuwi.
6 Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä hiŋuä iqi, ämaqä yoqä-
täŋä iqua, kukŋuä nyi awä tquaŋganı, hui-mända makunmäkäwquatqä
ikuwi. (Ämaqä iquauŋqe, nyi ŋqä-näuäŋi, “Iqua yoqä-täŋuatiyä, ä yoqä
maiquatiyä?” kŋuä pkäpkä mämetqäŋä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqeuqä
yoqeŋqätä, hipeŋuiŋqätä, kŋuä miqä, asänä iwäsäuqä Iquvi.)
7 Ämaqä iquautaŋi, yoqä naqä qoŋqä, Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique,
iqua näqŋqä tiiŋä ekuwi. “Wäuŋuä Goti Hanjuwä Iqu, Poli ique äwikqe,
Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqä
awä tquätŋqeyqä. Ii wäuŋuä Goti Iqu Pitä ique, iqu Israitqä iquaunä awä
tquätŋqä, äwikqä-paŋä asänäŋiqä.”
8 Goti Iqu, Pitä iqueŋi, iqu iqueqä wäuŋui, Israitqä iquauqä awä imä,
äŋguä imäkätŋqä yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqeŋqe, iqua näqŋqä qäŋganä

ämakuwi. Itaŋga hea täŋgaŋi, nyi-pqe, ämaqä huiziu imäkmqe, Goti asä
Iqu nyimäkätqätaŋgi äquŋguwi.
9 Iqua Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, nyi äŋguä i iny-
imäkqaŋgqeŋqä näqŋqä ämapiyi, ne eequne naqä-hŋqunä eatuŋqueŋqä,
nyitä Banäpasi iqutä, yeeqä äyekuwi. Näŋguiqune ae eanitaŋi, tiiŋä
imäkatuŋqueŋqä 'ŋŋqä' ätuŋgque. Banäpasi iqutä nyitä, ye wäuŋui,
Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquauä yäpä imä imäkäkitqätaŋguesi, iqua
Israitqä iquauä awä imä imäkäkiqäpŋqe.
10 Iŋgaŋi iqua ye kukŋuä hŋqunä tiiŋä äyatkuwi. "Qe Goti Hanjuwä
Iqueqä ämaqä nätmatqä äki-äkiŋqä äwa ipu, täqi äpmeŋuwä iuŋi, hui
mimäuqä yätamäkqä vqaŋginyqä." Kukŋuä iiŋi, ii nyi wäuŋuä qänaki
imäkmqä kŋuä indqänätaŋgqä qäyunä äyatkuwi.

Poli iqu, Pitä iqu suqä quvqä imäkqaŋgi, äkasuwä ätukqeŋqä

11 Pitä iqu Andiyokä iu ae ätimäuä äpme, suqä quvqä imäkqaŋgi, nyi
iqueŋi äkasuwi, iqueqä hiŋuä iqi jänänä ätukqe.
12 Tiiŋä ätimäukqe. Pitä iqu änyä tii ätimäuä äpme, Israitqä iqua qäyä
etaŋgi huizi iquatä buayä anä änäqäsmiŋqe. Iŋäqe ämaqä Jemisi ique
äväma äpkuwä hŋqua, iqi timäuqaŋguwäŋga, iqu ämaqä huiwä häuä
ktäupŋqä ätmiŋuwä iquauŋqä zä itä, quvqä imäkätä, huizi iquau äväma,
buayä anä maŋqä, kiŋänäŋi ätqäukqe.
13 Pitä iqu suqä kukŋuinä tqe imäkqaŋga, Israitqä iutaŋä quuvqä
heqiyqä huizi iqua, inä imäkkuwi. Itaŋga Banäpasi iqu, iqua iiŋä äyä
iqaŋgä äqunäqe, iqueqä kŋuä-pqe waqiyä uwqaŋgi, inä imäkkqe.
14 Iŋi nyi, iqua kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä naqä-qakuä iqueŋi, qänaki
jänänä miqaŋgä äqunmitaŋi, eeqänäŋuauqä hiŋuä iqisaŋi, Pitä iqueŋi,
"Si Israitqetaŋukui qäyä eänä-qe, iutaŋä maeqänäŋä eänä, huiziqua
eŋqä-paŋä qäyunä pmetqätaŋgnä äkqänäŋä. Iŋi si täŋgaŋi, quvqä
imäkätnä, huiziqua, Israitqä iquauqä suqe imäkpŋqä diŋqe, suŋqä yäŋä
wqänätqäŋinyä?" ätukqe.*

Jänänä eqäŋqe, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iutanänji

15 Naqä-qakui, ne Israitqä iuta änanyquwä iutaŋi, ne huizi quvqä
imäkqä iqua eŋqä-paŋä ma,† Israitqä qäyunäŋä iquneyi.
16 Iŋäqe ne tiiŋiŋqä näqŋqe. Ämaqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋä
epu pmeqe, Mosisi iqueqä kukŋuä-suqä iu qänaknä iqä iuta ma, Jisasi
Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä heqiyqä iutayi. Iŋi ne Israitqä qäyä
eanä-qe, ne-pqe Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋu. Itaŋi Goti Iqu
nenyqe, "Ŋqä ämaqä jänänäŋuaeä-qe" kukŋuä-suqä asä ique qänaknä
itqätaŋgquä iuta ma, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätaŋguatqä
iuta tuänä. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Iqu ämaqä hŋqueŋi, "Ŋqä ämaqä
jänänäŋueä-qe" kukŋuä-suqä iu qänaknä itqätaŋgqä iuta, mätquä yänä.
Aaŋqe.
17 Ne Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä jänäŋä hiatuŋquänä, Jisasi
Kraisi Iqueŋqä quuvqä eqiyätanä, kukŋuä-suqä iqueŋi qänaknä miqä
iquque, Israitqä hŋqua neŋqe, "Suqä quvqä imäkquaiqä" kŋuä in-
dqäŋgaŋgpqe, iiŋiŋqe ne, "Kraisi Jisasi Iqu Kiqä-kiuä suqä quvqe,
yäŋänäqŋqä imäkätŋqä imäkqiyä" tatuŋquäta? Oee, Iqu iiŋi quati squäta
imäkätŋqe?

---

* **2:14** Näqŋqä-täŋä iqua, kŋuä huitaŋä-huitaŋä indqänätqäŋä. Poli iqueqä kukŋui, Pitä ique äwikqe, täqinyändanä, ä hiqŋqä 21 buŋqätanä? † **2:15** Israitqä iqua kŋuä tii indqänmiŋuwi. "Qu Israitqä iqunesaŋä ma, huiziqua, Mosisi iqueqä kukŋuä-suqä mämeqä ipiyitaŋi, eeqänäŋi quvqä imäkqä iquayi."

18 Iŋi nyi suqä yäuä kiŋganä qänaki imiŋqä ae ävquatämäukqä iuŋi,
aŋgi a ämaqätätmä imäkqe, ii nyi aŋi äpnasätmä aŋgi ämätqä eŋqä-
paŋiyi. Iiŋä imäkqä-säpi, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, nyi suqä quvqä imäkqä-
qunä etminji.
19 Iŋäqe kukŋuä-suqä iquesaŋi, nyi pizqä äpäkonmä äwomiŋqe. Iŋi
qänakŋi, kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeŋqetaŋi, Goti Hanjuwä
Iqueqä yäpä iqi pmamqä ävämakqe.
20 Kraisi Iqu zä-huätati äuŋgqe, ii nyi-pqä anä äpäkoŋgueä eŋqä-
paŋiqä. Itaŋga nyi häŋä-pmeqä änyä-häŋi ämakqe, ii Kraisi Iqu nyaqä
yäpä-tämä häŋä yqänä pmetaŋgi, nyi häŋi iuta äpmeŋä. Itaŋgi täŋganŋi,
nyi qua täu äpmeŋqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueŋqä quuvqä
naqä-qakuä heqiyqä iutanji. Iqu Qäqu, nyinyqä aaŋä kuapänä äwinyätä,
Iqueqä häŋä-pmeqe nyi aŋgi indmetŋqä, ävquatämäukqe. 21 Ne ämaqä
jänänäŋä eatuŋque, kukŋuä-suqä yäuä iquesa etaŋgutqe, ii tiinji. Kraisi
Iqu äpäkoŋgqe, nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-maŋä eänä. Iŋäqe nätmatqä
Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta nätapätŋqe, nyi maŋitä makitqäteqä
iqämä.

3

Kukŋuä-suqeu qänaknä iqeŋqätä, Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqeŋqätä

1 He ämaqä Galesiya pmeqä hiŋuä pisqä asusuainä itqäŋuwä iquenä, ne
Jisasi Kraisi Iquenyqä ämetquakque, ii tiinji. He Iqu zä-huätatä äunätä
äpäkoŋganŋgqe, hiŋuä mäquŋquä ikuwä-qe, ii he Ique hiŋuä äqunäŋä.
Iŋäqe he hiŋuä maqŋqä ipŋqe, hiyaqä hiŋui, paaqä tqu äteqäwä?
2 Nyi nätmatqä hŋquenyqä yatŋqä emqe, he awä dpu. He Goti Hanjuwä
Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique ämakuwi, ii kukŋuä-suqä ique qänaknä ipiyä
iuta ämakuwätanä, ä kukŋuä äŋguä ique ganä qätä äwiyäpu, quuvqä
eqiyäpiyä iutatanä? Ii he quuvqä eqiyäpiyä iutanji.
3 He hiŋuä pisqä asusuainä äänä itqäŋä? He änyä-häŋä pmepŋqe,
Goti Iqueqä Dŋä Iqu emäkqaŋgqeta ipäqäkuwä-qae, iŋi täŋganŋi, yqänä
pmepŋqe, hiqä yäŋänäqŋqä iutanä qäpu imäkmäupŋqätanä?
4 Haŋä-iqä eeqänäŋä i ämakuwiŋqe, yätamäkqä maeyqŋqä
ämakuwäta? He iiŋi, quatä-täŋä ämakuwiqä kŋuä änyiyqi.
5 Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Dŋä Äŋguä änyä-qe etapätä, nätmatqä
ämaqä mimäkqänäŋä i imäkkqe, ii he kukŋuä-suqä iu qänaknä iqaŋguwä
iutandanä? Oee! Ii he kukŋuä äŋguä ique qätä äwiyäpu, ämepu, quuvqä
eqäkuwä iutanji.
6 He Aprähamä, Israitqä iquneqä awiqu kiŋganäŋä iquenyqä kŋuä
indqämbu. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋui tiiŋä ätä. *"Aprähamä
iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgi, Iqu 'Ämaqä jänäŋueqä'
ätkqeqä"* äqänä.*
7 Iutaŋi, he näqŋä tiiŋä hepŋqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋuwä iqua, qu Aprähamä iqueqä ymeqä naqä-qakuä iquayqä.†
8 Kiŋganäŋäŋganŋi, Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä timäuniqä iu hiŋuä
äqunätä, Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äqäkqe. "Ämaqä huitaŋä-huitaŋi, Goti
Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwäŋganŋi, Iqu 'ämaqä jänänäŋä-quayqä'
tuäniqeqä." Iiŋä etaŋgi, Iqu kukŋuä äŋguä iqu änyä matimäuqäŋga,

* **3:6** Ipäqäkqä 15:6 † **3:7** Israitqä iqua, "Ne Aprähamä iqueqä ymeqä-quneyqä" ätmiŋuwi. Jonä 8:33.

Aprähamä ique awä tii ätukqe. *“Sitaŋi, Nyi ämaqä eeqäpnäŋi, äŋguä iwimäkmniqeqä.”*‡
9 Iŋi Aprähamä iqu quuvqä heqiyqaŋgi, Goti Iqu iqueŋi äŋguä
iwimäkkqä-paŋi, ämaqä tqu-tqu quuvqä eqiyqäqe, Iqu iqueŋä-pqe, äŋguä
inä iwimäkänä.
10 Iŋäqe ämaqä hŋqu, “Nyi kukŋuä-suqä iu qänaknä itmä iutaŋi, ämaqä
jänäŋunä himqänä” kŋuä indqänätŋqä etaŋgutqe, Goti Iqu ique qui
imäkäniqe. Iiŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä äqänä. *“Ämaqä
hŋqu, kukŋuä-suqä eeqänäŋä äqänäŋqä iuŋi, hiunji ique-iqueŋi qänaknä
miqä itŋqe, Goti Iqu, ique qui imäkäniqeqä.”*§
11 Bukä iuŋi, tiiŋä-pqä äqänä. *“Ämaqä quuvqä eqiyätŋqä iqu, Goti
Iqu, ‘Ämaqä jänäŋueqä’ tquaŋgqetaŋi, häŋä äpmaka wätänä.”** Iutaŋi,
ne näqŋqä tii eŋu. Ämaqä hŋqu jänänäŋä timäutŋqe, kukŋuä-suqä iu
qänaknä itäqä iuta maeqä yänä. Aaŋqe.
12 Ämaqä kukŋuä-suqä iu qänaknä iqä iqu, ii Goti Iquenyqä quuvqä
heqiyqä iuta hmanji. Ii nätmatqä iqueqe. Iiŋqe, Goti Iqueä bukä iuŋi,
tuwaŋuä tiiŋä äqänä. *“Ŋqä ämaqä jänänäŋä iqu, quuvqä eqiyätäqetaŋi,
häŋä pmeŋqiyä.”*†
13 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä-pqe äqänä. *“Ämaqä
tqu-tqu zä-huätati äunätqä iqu, Goti Iqu, ique qui imäkäniqeqä.”*‡ Iŋi,
ämaqä-qune, kukŋuä-suqä iu qänaknä miqä iqaŋgua, Goti Iqu ne qui
inemäkäniqä iuta änetmetä, aŋgumä häŋä inequmuatätŋqä iiŋqe, Kraisi
Iqu, Goti Iqu, Ique qui imäkäniqä-qu ekqe.
14 Kraisi Jisasi Iqu wäuŋuä iiŋä imäkkqe, ii kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu,
Aprähamä ique, “Äŋguä ikimäkmqänä” ätukqä iuŋi, ämaqä eeqänäŋä iu
äwimetŋqeyi. Itaŋga iutaŋi, ne eeqänäŋi quuvqä eqiyquetaŋi, Goti Iqu,
“Ŋqä Dŋi, äwimniqeqä” ätkqe, ne Ique ämenä.

Goti Iqu, kukŋuä hŋquaqui guä ämäsäuekqeŋqä

15 Nyämaqäuä, nyi suqä neqä äpmenä ituŋquä iquesa ämetmä, kukŋuä
ktqä tiiŋä etmqe. “Ämaqä hŋquaqu, nätmatqä hmbinyqä kukŋuä
ätäsinyä, guä ämäsäuiyqe, ämaqä hŋqu qui mimäkqäŋqä eä, änyä-häŋä
hui masusueqäŋqe.” Kukŋuä Goti Iqu, Aprähamä ique ätukqä itäŋi,
asänäŋi.
16 Itaŋgi kiŋganäŋi, Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä guä Aprähamä iquesä,
itaŋga iquesaŋä Hiätqä Iquesä ämäsäuekqe. Goti Iqueqä bukä iuŋi,
tuwaŋui, “Iquesaŋä hiätqä iquauä” ätnä, ämaqä kuapänäŋqä maqŋqä eä.
Iŋäqe hŋqunäŋqä, “Iquesaŋä Hiätqä Iqueä” äqänä. Ii Kraisi Iquvi.
17 Kukŋuä nyi tä ätqä iqu, kiqä qakui tiinji. Goti Iqu kukŋuä gue,
Aprähamä iqutä ganä ämäsäuekqä etaŋgiyi. Iŋi quväukuä 430 ae
äpäwqaŋganji, kukŋuä-suqä iqu, qänaki ätimäukqe. Iqu iiŋä ikqä-qae,
Goti Hanjuwä Iqu, kiŋganäŋäŋga kukŋuä ätätä guä ämäsäuekqä iuŋi,
huätä mewemäuqä yänä. Oee.
18 Iŋi ne, nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu, ne ämeniquŋquä näwinyä
ioktäumäkekqä äwiŋqä iuŋi, kukŋuä-suqä iqueŋi, a yqänä äqätanä, iuta
meniquŋquä etaŋgutqe, ii ne Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä guä ämäsäuekqä
iuta mämeqäŋqä qŋqaŋä ämeyequ. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeuta, Aprähamä iqueŋi, “Nyi nätmatqä äŋgui äktapmniqeqä”
ätuätä, guä ämäsäuekqeyi.

---

‡ **3:8** Ipäqäkqä 12:3; 18:18; 22:18 § **3:10** Kukŋuä-suqä 27:26 * **3:11** Hapakukä 2:4 † **3:12** Hiqäva-imäkqä 18:5 ‡ **3:13** Kukŋuä-suqä 21:23

19 Iiŋä etaŋgutqe, kukŋuä-suqe, suŋqä äwi? Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi,
ämaqe suqä quvqä imäkätqätaŋguwitaŋi, ämaekqe. Aprähamä iquesa
Hiätqä, Goti Hanjuwä Iqu, äŋguä wimäkätŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqä
Iqu, ätnäŋäqi timäuqaŋgaŋqe, yakuinä ämaekqe. Kukŋuä-suqä iqueŋi,
Goti Hanjuwä Iqu, ynaunjqä iquau vqaŋga, iqua ämepu, ämaqä awä iqi
ätqäumiŋqä ique§ äwikuwi.
20 Ämaqä awä iqi ätqäuqä iqueqä wäuŋui, hŋquaquiyqä kŋuä in-
dqäŋqe, naqä-hŋqunä wimäkätŋqeyi. Iŋäqe Goti Iqu, Aprähamä ique
kukŋuä guä ämäsäuetäqäŋgaŋi, Iqu hŋque mävqä, Kiqä-kiuä imäkätä
ekqe.
21 Kiŋganäŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä guä eeqänäŋä
ämäsäuekqä iquauŋi, mändi äkittqiyätä, kukŋuä-suqä iqueŋi
yäŋänäqŋqänäŋä imäkkqäta? Aaŋqe. Kukŋuä-suqä, Iqu änätapkqe,
häŋä-pmeqä nätapqä-säpi, iŋi ne suqä ique qänaknä itanä iutaŋi, Goti
Iqueqä ämaqä jänänäŋä hiätaninji.
22 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqueqä buki, näqŋqä tii äyä änätapä. *“Suqä quvqä
imäkqäŋqe, ämaqä eeqänäŋä im-imŋä iu guä äqiyänänä.”** Iutaŋi, kukŋuä
guä ämäsänä äwiŋqä iu meqäŋqe, ämaqe Jisasi Kraisi Iquenyqänä quuvqä
naqä-qakuä eqiyätqäŋuwä iuta mapnä.
23 Suqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqäŋqä iqu matimäuqäŋgaŋi,
kukŋuä-suqä iqu, ne guä eŋqä-ma äpakänä änaqiyämiŋqe. Iŋi kiqä hea
qäyunäŋi ätnäŋäqi timäuqaŋgaŋqe, ne guä eŋqä-pa äpmamiŋque.
24 Ga ne Iquenyqä quuvqä heqiyqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-
apäkä jänänäŋä hiatuŋquä diŋqe, kukŋuä-suqä iqu, neqä ämäneyqä
eŋqä-paŋä eä, Kraisi Iqutä näquatämäutŋqä ämänemiŋqe.
25 Iŋi täŋgaŋi, hiunji ne quuvqä heqiyatuŋquä iqu, ae ätimäuqä-qae,
neqä ämäneyqä yäuä iqueqä yäpä iqiŋi, aŋgi mäpmeqäŋqe.
26 Quuvqä eqiyätqäŋuwitaŋi, he eeqänäŋuenä Kraisi Jisasi Iqutä
ämuäŋmbu, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä qe eqä.
27 Qokä-apäkä asŋä ämepu, Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋuwä iquenä, he
Iqueŋi gquä quäuqä eŋqä-pa ae ämipŋguwi.
28 Tiiŋi miwäsäuŋqäŋqe. Tqu Israitqä-quvqä, ä tqu Grikä-quvqä. Itaŋga
tqu wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-quvqä, ä tqu huiziqueqä yäpä iqi mäpmeqä
kiuänä pmeqä-quvqä. Itaŋga tqu qokä-quvqä, ä tqu apäkä-quvqä. Ii he
eeqäpnäŋi, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋmbu, naqä-hŋqunä epiyitanji.
29 Iŋi he täŋgaŋi Kraisi Iqueqä-quenä eäŋuwi, ii he Aprähamä iqueqä
ymeqä-quenä ätimäupu, Goti Iqu, “Nyi äwimniqeqä” ätätä kukŋuä guä
ämäsäuekqä iuŋi, nätmatqe, heqä himänätŋqe, ämapnä.

4

Kaniqueqätä, ymeqä iqueqätä, suqeŋqä

1 Nätmatqä meqäŋqä ätqä iuŋqe, nyi tiiŋä etmqe. “Kanä hŋqu ymeqä-
täŋä eŋqe, ymeqä iqu kanmä nätmatqä eeqänäŋi, iqueqänä wimäniqe.
Itaŋgi iqu, ymeqä wäŋqä äpmeqäŋgaŋi, nätmatqä-täŋä-qu eäqä-qe, iqu
kaniqueqä wäuŋuä-wiyqä iqua eŋqä-pa pmetäniqe.
2 Iqu hiunji kaniqu ae ätekqä iqu timäuqaŋgaŋqä hiŋuä äqänä, ämaqä
ique miqä iqueqätä, iqueqä nätmatqä miqä iqueqätä, yäpä iqinyä
pmetänä.

---

§ **3:19** Mosis iqu, Goti Hanjuwä iqueqätä Israitqä iquauqätä awä iqi ätqäumiŋqe. * **3:22** Apqä Bukä 14:3; Romä 3:9-19

3 Ne-pqe asänäŋi, ymeqä wäŋqä eŋqä-pa äpmenä, suqä qua täutaŋä
iquauqä yäpä iqi äpmamiŋque.
4 Iŋi hiunji qäyunäŋä iqu eqaŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä
Iqueŋi ändowatämepkqe. Iqueŋi, apäkä ne eŋqä-maŋä ii änyueqaŋga,
Iqu Israitqä iquauqä suqä iuŋi, yäpä iqi äpmamiŋqe.
5 Iqu iiŋä ikqe, ii ne ämaqä kukŋuä-suqä iqueqä ämäneyqä yäpä iqi
äpmeŋquä iqune, mbqä neyämetŋqätä, itaŋga Iqueqä ymeqä naqä-qakuä
hiatuŋquätänji.
6 Iŋi täŋgaŋi, he Goti Iqueqä ymeqänä ae äpmeqaŋguwitaŋi, Iqu, Iqueqä
Ymeqä Iqueqä Dŋi, heyaqä äwqä yäpä imä äpmuatekqe. Itaŋga Dŋä Iqu,
ii Qäqu Kanmqä tääqe, ‘Apä-qä’ ätätŋqä Iquvi. 7 Iutaŋi he wäuŋuä-wiyqä
hiŋgiŋqä mäpmeqä epu, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä äpmeŋä. He iiŋä
äpmeŋuwi, Iqu Iqueqä nätmatqä äŋguä eeqänäŋi etapänä.”

Poli iqu, quŋqä huäqä wuŋgaŋgi, qundqändqä imiŋqeŋqä

8 Hiŋuiqänäŋi, he Goti Hanjuwä Iquenyqä maqŋqä epiyä iutaŋi,
nätmatqä Goti Iqu-täŋä asänäŋä hma etaŋguwä iquauqä wäuŋuä-wiyqä
äyä äpmamiŋuwi.
9 Iŋäqe täŋgaŋi, he Goti Iqueŋqe näqŋqä etaŋguwä qeŋä-qe, Iqueqä
henyqä näqŋqä eäŋqe, heyaqä iuŋi ämäwqätäuä. Iŋi he tuwäŋgi
qaŋä äwäpu, suqä yäŋänäqŋqä maeqä epu, yätamäkqä meyqä iquau
wimapŋqe, suŋqä aŋgi äwqä? He iquauqä wäuŋuä-wiyqä aŋgumä
hepŋqä heŋgaŋgitanä? Oee, änä mäwqä iqi.
10 He suqä, hiunji naqänäŋä huitaŋä-huitaŋä iquauŋi, aquväqŋqäŋgaŋi,
tuwä mäwiyqä, qänaknä iqä-quenji.
11 He iiŋä itqätaŋguwitaŋi, nyi wäuŋuä yätamäkqä hemqä imäkmiŋqe,
yuuwä tänätqä kŋuä nyiyqaŋgi, henyqä qundqändqä kuapänä iqä.
12 Nyämaqäuä, nyi kukŋuä tä etqäqe, “Nyi ŋqä-näuäŋi suqä yäuä iuŋi
ävquatämäutmä he eŋqä-pa äpmeŋqe, he-pqe nyi eŋqä-paŋä pmapiyä”
etqä. He nyiŋi quvqä mindqueqä ma ikuwi.
13 Nyi täŋä-yaqä huitaŋä hŋqu inyimäkätqätaŋgi, hiunji kiŋganäŋä ique
emetmä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ique awä etkqä iiŋqe, he kŋui
yqänä ämeŋä?
14 Täŋä-yaqä ŋqä huiwä täutaŋi, he haŋä-iqä naqänäŋä äyä etapmiŋqe.
Iŋäqe he nyiŋi, tuwä manundmäuqä pa ipu, itaŋga nyinyqä qäqiqi äpäpu
anä pmeqäŋqe, enyqä miqä äyä imiŋuwi. He nyi indmepiyäŋgaŋi, Goti
Hanjuwä Iqueqä ynaunjqä hŋque itmapqä-pa, ä Kraisi Jisasi Ique itmapqä-
pa äyä indmakuwi.
15 He nyi änyä ti indmepiyäŋgaŋi, aquvänä ipu indmakuwä-qe, ga
täŋgaŋi hiqä aquvänä iqä iqu, äkŋgi äweqäwe? Nyi naqä-qakuä tii
etqä. “Iŋgaŋi, he nyinyqä yeeqä ipiyitaŋi, nätmatqä äsque-äsquenyqä nyi
äwa iqaŋgqe, yätamäkqä äyä änyimiŋuwi. Nyi ‘He heqä hiŋui qäquaqu
ätqopu dappiyä’ etqä-säpi, he ‘oeyqä’ mandqä iqäpninji.”
16 Iŋi nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iutaŋä naqä-qakuä ique ämetmä
awä etkqeutaŋi, he nyiŋi, himä-wiuŋqä eŋqä-paŋä-qunä äŋqäŋguwäta?
17 Ämaqä huizi, kukŋuä-suqä iuŋqä ämetquetqäŋuwä iqua, he
yätamäkqä qäyunäŋi maiyqä ipu, he quŋi yeeqä wipŋqä diŋqänä,
kukŋuä aowä dinä etätqäŋä. Suqä iiŋi, ii he nyi-täŋä qäqiqiŋi
mapqäŋqä, änandumäkäpu, suqä iqua imäkqaŋguwä iu, qänaknä
vqäpŋqä emäkätqäŋä.

18 Ämaqä hŋqua, hui-mända yätamäkqä wipŋqä yäŋä äqänätqäŋuwi,
iqua yätamäkqä qäyunäŋi vqaŋgpqe, ii äŋgui. Mä iiŋi, nyi hesä anä
pmetaŋgndqä-qe, ä mäpmetaŋgndqä-qe, he qäyä imäkqäpŋqe.
19 Ŋqä ymeqä isuenä, nyi ŋqä huiwi tmi-tmiqä aŋgumä tä ämeqätä,
ii apäkä hŋqu ymeqä nyuätŋqänä tmi-tmiqä naqänäŋä ämeqä-paŋä iiŋä
ämeqä. Ii quati tiiŋä etaŋgiyi. He suqä Kraisi Iqu imäkätŋqä-pa imäkäpu,
Iqutä asänäŋä epŋqä nyiŋgaŋgiyi.
20 Nyi henyqe, "Yätamäkqä äänä wimqä" tiyä kŋuä ämetmä,
qundqändqä kuapänä iqä. Iutaŋi, nyi hesä anä äpmetmä, kukŋuä äŋgui
hui aŋgumä etätmä, yäŋänäqŋqä emäkmqeŋqe, aaŋä kiiŋä änyinätŋqe.

Aprähamä iqueqä apäkä iuaquiŋqä

21 Ämaqä kukŋuä-suqä iu qänaknä iqäŋqä enyätŋqä iquenä, nyi yatŋqä
hŋqu hemqe. Kukŋuä-suqä iuŋi, tuwaŋuä äänä äqänänä tqaŋgä, qätä
äwiyätqäŋuwi?
22 Kukŋuä-suqä Goti Hanjuwä Iqu Mosisi ique äwikqä iuŋi, tuwaŋui tiiŋä
äqänä. Aprähamä iqu ymeqä hŋquaqu-täŋueqä. Hŋqu apäkä wäuŋuä-
wiyqä hiŋgiŋqä, Hekaiyqä iqueqä. Itaŋga hŋquqququ, iqueqä apäkä,
huiuqä yäpä iqi mäpmeqä iŋqä, Serayqä iqueqä.
23 Apäkä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iisaŋä ekqä iqu, qokä-apäkiuqä
äwiŋqä iutanji. Itaŋga apäkä huiuqä yäpä imä mäpmeqä eŋqä iisa ekqä
iqu, Goti Hanjuwä Iqu hänaqä imäuetä, kukŋuä guä ämäsäuekqä iutanji.
24 Apäkä iuaqu, Goti Iqueqä kukŋuä guä ämäsänäŋiyä iuaquvi. Apäkä
Hekai atäuŋui, kukŋuä gue, Goti Iqu Mosisi iqutä, qoqoŋä Sänai iu
ämäsäuekqä iuŋqä eä. Itaŋga kukŋuä guä ämäsänäŋqä iu yäpä iqi
äpmetqäŋuwä iqua, eeqäpnä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqänäŋä iquayi.
25 Iŋi Hekai, qoqoŋä Sänai, qua naqä Arepiya iu-pqeŋqä atäuŋuä eŋqä
iiyi. Ii atäuŋui, Jerusälemä täŋga qua täu äwiŋqä-pqä iinyqä eä. Itaŋga
ämaqä Jerusälemä iu äpmeŋuwi, eeqäpnä kukŋuä-suqä iu qänaknä ipu,
wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqenä äpmeŋä.
26 Iŋäqe aŋä-himqä Jerusälemä huiziqu, ii qäukuä haqä yätu äwi, Serai
eŋqä-pa, huiziquauqä yäpä iqi mäwiqä eä. Itaŋga ii quuvqä eqiyätuŋquä
iquneqä nipaiyi.
27 Iiŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tii äqänä.
*"Apäkä ymeqä maunyqŋqä qokitqä eŋä iiki, si yeeqänä iqaŋginyä. Si
iiŋi miqä itnä, tmi-tmiqe mämeqä isŋqä iiki, yeeqätä ävautnä, apqä
tqaŋginyä. Iiŋi suŋqe? Apäkä qokä-täŋi ymeqä kuapä-täŋä qeŋä-qe,
apäkä qokiqu ävämetqä ii, huiziŋi ämäwqätäuä, aaŋä kuapänäŋä-täŋi
etänä."**
28 Nyämaqäuä, täŋgaŋi he Aisakä iqutäŋi asänäŋä eŋä. Iqutä, hesä, Goti
Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä iutaŋi, Iqueqä ymeqä iquenji.
29 Iŋgaŋi ymeqä qäquaqu ae eyitaŋi, ymeqä qokä-apäkiuqä äwiŋqä iuta
ekqä iqu, ymeqä Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta ekqä iqueŋi, quvqä
ämotquakqe. Quvqä iiŋi, täŋgaŋä-pqe yqänä äwi. Kukŋuä-suqä yäpä iqä
äpmeŋuwä iqua, quuvqä eqiyätuŋquä iqune, quvqä ämänätquetqäŋä.
30 Iiŋqe Goti Iqueä bukä iuŋi änäänyä äqänä? Ti äqänänä ätqä.
*"Apäkä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iisä, iiyqä ymeqä iqutäŋi, huätä
dowatiyä. Apäkä iiŋiyqä ymeqä-qutä, apäkä huiuqä yäpä iqi mäpmeqä*

---

* **4:27** Asayä 54:1. Asayä iqu, Jerusälemäŋqä ätkqe. Poli iqu täqiŋi, Aprähamä iqu Serai ävämetä, Hekainyqä äukqäŋgaŋqä ätätä äqiyätqäuä.

eŋqä iiyqä ymeqä-qutäŋi, kanmqä nätmatqä eeqäpnäŋi, miwäsäuqä iyiŋqeqä.”†

31 Nyämaqäuä, iutaŋi, ne apäkä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iiyqä ymequne maeqä eŋu. Apäkä huiuqä yäpä iqi mäpmeqä eŋqä iiyqä ymequne eŋu.

5

1 Kraisi Iqu ne kukŋuä-suqä iu yäpä iqi guä eŋqä-ma pmetaŋgu huätä änequtäutä, hiŋgi Iqutänä pmetatuŋquä inemäkkqe. Itaŋga hiqä-hiuäŋi, he kukŋuä-suqä iuqä yäpä iqi wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqe aŋgumä pmeqäŋqe, yäŋänäqŋqä tqäupu.

Goti Iqueqä qeqä imäŋqe, mävämeqeŋqä

2 Poli iqunä, nyi kukŋuä tä etmqä iqäqä tqueŋi, qätä äŋguänä nyipu. He ämaqä jänänäŋä timäupŋqe, ämaqä hŋqua heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupŋqänä hiŋuinä qumbŋqä sätäti, ii tiinji. Kraisi Iqu wäuŋuä ae imäkkqä iuŋi, yätamäkqä maiyqä yänä.

3 Nyi aŋgumä tii etqä. “Ämaqä hŋqua, heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupŋqänä hiŋuinä äquŋguwi, ii tiinji. He kukŋuä-suqä eeqänäŋä iuŋi, qänaknä iqa uwqäpŋqä iuŋqeyi.”

4 Ämaqä hŋquki, si kukŋuä-suqä iuŋi qänaknä itnitaŋi, Goti Iqu, “Ämaqä jänäŋueä” ktqŋqä äkinyätŋqe, ii tiinji. Kraisi Iqutäŋi qŋqaŋä enätnä, Goti Iqueqä qeqä imäŋqeta nätmatqä hiŋgi ävätŋqä iuŋi, qe ävämenyä.

5 Nyi ii ätqe, tiiŋä etaŋgiyi. Goti Iqueqä Dŋä Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, Iquenyqä quuvqä jänänä eqiyätanä, neqä kŋuä indqäŋqä imŋi, Iqu jänänäŋä nemäkätŋqä iuŋqä hiŋuä äqänanä äpmenä etaŋgi, ätqä.

6 Iŋi ämaqä hŋqu, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋqe, suqä huiwä häuä ktäuŋqä iqutä, häuä maktäuŋqä iqutäŋi, nätmätqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋä wänä. Iŋäqe hŋqu, quuvqä eqiyätäqä iutaŋi, suqä ämaqä huiziuŋqä äwiŋqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä ämaqätqe, ii nätmatqä naqä-qakuänäŋi äyuwä.

7 He äŋguänä iqa äpätqäŋuwi, täŋgaŋi heyaqä himä heqaŋguwä iqiŋi, kukŋuä naqä-qakui hii eyäwqatätŋqä hiŋuinä mäquŋquä ipŋqe, hoptäwi tqu heyqaŋgikä?

8 He nätmatqä kŋuä indqäŋqä quvqä iuta timäuqaŋgqeŋqä qänaknä i iquwi, ii Goti He tääqä etätmetŋqä Iquesa hmanji.

9 Bretqä imäkqeŋqä kŋuä indqämbu. Si buayä iiŋi naqänäŋä timäutŋqä kiŋgaŋgutqe, nätmatqä naqänäŋä imäkqe, wäŋqäpu pŋŋä ämäuesqe, qo aaŋä naqänäŋä äväunä. Ii eŋqä-paŋi, kukŋuä quvqä wäŋqänäŋä ipu, naqänäŋä imänätä, ämaqeuqä quamä pmeqä, qui imäkänä.

10 Nyi kŋuä tiiŋi yäŋänäqŋqä indqäŋgä. “Naqä Iqu qu yätamäkqä vqaŋguti, kŋuä indqäŋqe, hui-mända mindqäŋqä ipŋqäuä.” Iŋäqe, ämaqä heqä kŋuä äŋguä iu qui emäkqä iquenyqe, nyi maqŋqä eämä-qe, “Iqu iqueqä quvqä ii imäkqäŋqä kimaŋi, haŋä-iqä meŋqiyä” ätqä.

11 Nyämaqäuä, nyi suqä huiwä häuä ktäuqäŋqä iqu äŋguänäŋä äqunätmä, kukŋuä awi iiŋqä tqä-säpi, iŋi qu haŋä-iqä äpakä tiiŋi, suŋqä ändapqa pätqäŋä? Iŋi nyi kukŋuä awi, suqä iquenyqä tätqäqä-qunä-säpi, qu kukŋui zä-huätati iqueŋqe, äkasuwä matqä ipu, haŋä-iqä mändapqä itqäpninji.

---

† **4:30** Ipäqäkqä 21:10

12 Ämaqä huiwä häuä ktäuqäŋqä etäpu, hiqä kŋui qui emäkätqäŋuwä
iquauŋqe, quwqä huiwinä häuä maktäuqä pa ipu, kiqä häukuä-pqe, qäsä
yimäpŋqä änyiŋgi.

Suqe, huiwä iqueqätä, Dŋä Äŋguä Iqueqätä imäkqeŋqä

13 Nyämaqäuä, he kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä hiätpŋqä
diŋqe, Goti Iqu tääqä ae etätmakqe. Iŋi he suqä iqueqä yäpä-imä
mäpmeqä ipiyä-qae, hiqä eŋqä dunä hiŋgi mimäkäkiqŋqe. Iŋäqe, Goti
Iqueqä ämaqä iquauŋqä kiiŋä enyätä, quwqä wäuŋuä-wiyqä pmetpŋqe.
14 Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä hŋqu, *"Si tqä-täuŋqä äkinyäŋqä-
paŋi, sitä qäqiqi äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe, inä kinyätŋqänänji."** Si ique
qänaknä itqäŋi, kukŋuä-suqä huiziquauŋä-pqe, qänaki inä itqäŋnä.
15 Iŋäqe hiqä-hiuä qui mimäkŋqä ipŋqä diŋqe, äkasuwä mäpätŋgeyqä
ipu, kukŋuä mäkä maqäyoŋqä iqäpŋqe.
16 Nyi ii tiiŋiŋqä etqä. Hiqä huiwi quvqä imäkqäŋqä äwinyätŋqä
iu, qänaknä miqä ipŋqe, Dŋä Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä ipu,
pmetaŋgpiyä.
17 Ne näqŋqä äyä etqäŋu. Huiwä iqueqä äwiŋqequ, Dŋä Äŋguä Ique
päsättqämätä iqaŋga, ga Dŋä Äŋguä Iqu, huiwä ique päsättqämätä
itqäuä. Iutaŋi, iquaqu mäkä-huŋqä pmetaŋgiyitaŋi, hiqä hnjua-hnjua
imäkanä-tpu ipiyä iuŋi, mimäkqä itqäŋä.
18 Iŋäqe he Dŋä Äŋguä Iqu emäkqaŋgqä iunä qänaknä iquwi, ii tiinji.
He kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iqä.
19 Suqä, huiwä iqueqä äwiŋqeuta ätimäutŋqeŋqä näqŋqä äyä etqäŋu.
Iqua tiinji. Suqä qaŋä hiŋgi ikiqä, suqä kiyä mätqä huizi imäkqä, suqä
quvqä imäkqäŋqä äwqä maqänä ävauqeyi.
20 Ita, goti quaŋgä iquau qoŋä woktäuqä, paaqä häsuäwä huitaŋä-
huitaŋä imäkqä, mäkä-huŋqä imäkŋqäŋqä, kukŋuä mäkä-huŋqä, himä
qui maqänä imäkqä, wiuŋqä äpakä ikiqä, huiuqä nätmatqeŋqä qeqä tquä,
quwqä-quwäŋqänä äwiŋqä, äkasuwä ätnäpiyitaŋi iväqŋqäŋqä.
21 Itaŋga ämaqä äŋguä pmetaŋguwä iquauŋqä äwqä quvqä hiŋgi
imäkqäŋqä, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe ŋqäŋqä, yeewä iqä iu suqä quvqenä
imäkqäŋqä, itaŋga suqä huitaŋä-huitaŋä huizi isua-pqe inä imäkqäŋqä
ätqä. Iŋi nyi qäŋganä ae etkqä imŋi, aŋgumä tiiŋä etqä. "Ämaqe, suqä
eeqänäŋä nyi tä etqä tquau imäkmitpqe, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋi,
Iqutä anä mapmeqä ipnuwiqä."
22 Iŋäqe Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, ne inemäkqaŋgqetaŋi, suqä tiiŋi
imäkquatuŋque. Ämaqä huizi iuŋqe aaŋä kuapänä wiŋqäŋqä, yeeqänä
iqäŋqä, äwqä haŋuinä iŋqä pmeqäŋqä, äwqä tnäŋi maqänä mimäkqä
iqäŋqä, ämaqeu yätamäkqä vqäŋqä, suqä äŋguiŋqä ämotqueqäŋqä,
itaŋga kukŋuä ätätanä qäyunä imäkqäŋqä.
23 Itaŋga quami qeiqinyä pmeqäŋqä, neqä-neuä äŋguänä miŋqäŋqe. Iŋi
kukŋuä-suqä iutaŋä hŋqu, suqä äŋguä tquauŋi, pmua imäkqäŋqe, aaŋqe.
24 Qokä-apäkä Kraisi Jisasi Iqueqänä ae eŋuwi, qu suqä huiwä iqueqä
äwiŋqeuta ätimäutŋqe, zä-huätati äuepiyitaŋi, qäpu ae ekuwi.
25 Ne häŋä äpmeŋque, Dŋä Äŋguä Iquesa äpmeŋqu-qae, qaŋi, Iqueqä
äwiŋqä iunä uwquatuŋquänänji.
26 Iŋi ne quikuä ptqä äqänätanä, yoqä haqä mämamäuŋqä yatuŋque.
Neqä-neuäŋi, quvqä itquatnätanä, mäkäŋqä miŋqä pa iquatuŋque.

---

* **5:14** Hiqäva-imäkqä 19:18

Itaŋga hŋquauqä äŋguä äpmeŋuwä iuŋqä, äwqä quvqä hiŋgi mimäkqä pa iquatuŋque.

6

Suqä yätamäkqä iŋqeŋqä

1 Nyämaqäuä, heyämaqä hesaŋä hŋqu suqä quvqä äyä imäkqaŋgi äqunäŋuwi, Dŋä Äŋguä Iqu he naqä yäuä ae emäkqä iquenä, ämaqä quvqä iiŋä imäkqä iqueŋi, yätamäkqä qeiqinyä äväpu, jänä iwimäkpŋqe. Itaŋgi yamwiqe, he-pqe inä emeqä diŋqe, äŋguänä mimbu.

2 Heyämaqä hŋqua haŋä-iqä äki-äki ämequwi, he heqäänä imäkmbu, yätamäkqä imbŋqe. Iŋi he iiŋä imäkquwi, ii Kraisi Iqueä suqeuŋi, qänaknä qäyunä iqä.

3 Ämaqä yoqä maeqä hŋqu, “Nyi yoqä naqä-täŋunjqä” kŋuä indqänätŋqä iqu, ämaqä naqä-qakuä-qu ma, iqueqä-kiuä quaŋgä imäkŋgi.

4 Ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋi, iqu iqueqä wäuŋuä imäkätäqä iuŋi, ‘Äŋguä imäkqändiyä, ä quvqä imäkqändiyä’ täqe, kiuä ganä iwäsänätŋqe. Iŋi äŋguä eŋqe, iuta aquvänä ipŋqe. Hŋquququauqä di, ‘Äänä imäkätqätpiyä’ tpu, hiŋuä ämäqunäpu, miwäsäuqä ipŋqe.

5 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä hŋqunä-hŋqunä, iqueqä wäuŋuä-täŋi. Wäuŋuä ique qäyunä imäkätŋqe, ii kiqe.

6 Ämaqä hŋqu, Jisasi Iqueä kukŋuiŋqä näqŋqä etapqaŋgutqe, heqä nätmatqä äŋguä äänä ämeŋuwitaŋi, hui yätamäkqä wipŋqänänji.

Ymisaŋä vowä äqutäupu äptqeŋqä

7 He hiqä-hiuä hiŋi-hiŋi imäknäpu, ‘Ne iiŋi Goti Ique itquequnä’ kŋuä heyäti. Hmanji, he iiŋi änä mimäkqä ipnä. Tiiŋä eä. Hŋqu kiqä wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä uwqä vowi äkitaŋä äki äqutätqä eŋqe, kiqä häukui, qäyutaŋinä wiqaŋguti ämetä guänä.

8 Ämaqä hŋqu, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitätqe, zä-häukuä quvqä äwiqä-paŋä iiŋä etä, qui hämänä imäknäniqe. Iŋäqe iqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitätqe, iŋi zä-häukuä äŋguä äwiqä-maŋi, iquesaŋi, iqueqä häŋä hea ique-ique pmeqe ämeniqe.

9 Itaŋgi ne suqä äŋgui imäkqäŋqe, enyqä miqä iquatuŋquänänji. Iŋi Goti Iqu, Iqueqä hea qäyunä ätimäutqaŋganqe, ne enyqä miqä imitatque, ymisaŋä äŋgui ämequä-paŋi, ämenique.

10 Itaŋgi ne ämaqä hui, ique yätamäkqä vqeŋqä wiŋganqi äquŋgque, yipäqŋqenä miqä, hämänä vquatuŋque. Itaŋga neqä Jisasi Iquenyqä quuvqä anä eqiyätuŋquä iquauŋi, ne yäŋä äqänanä yätamäkqä vquatuŋque.

Huiwä häuä ktäuŋqätä, maktäuŋqätäŋi, hiŋgiŋqä eŋqä-paŋiqä

11 Nyi henyqä tuwaŋuä ätnämäuqä iqueŋi, yäpakä mäŋiŋi tuwaŋuä naqänäŋä-quaŋi,* ŋqä hipaitä äqiyqe.

12 He qätä äŋguänä nyipiyä. Ämaqä hiqä huiwi häuä ktäuŋqäŋqä kiqutätmä eyätqäŋuwä iqua, “Ne Kraisi Iqueqä zä-huätatiŋqä awä ätuätuŋquä iutaŋi, haŋä-iqä metuŋque mäneŋganqiyqä” kŋuä vqaŋgi, ämaqä huizindi, quŋqä yeeqä wipŋqä diŋqä, i eyätqäŋäuä.

---

* **6:11** Kukŋuä tque, Poli iqu kiqä-kiuä äqäkqe. Hituŋuita tqinyqe, iqueqä yätamäkqä vqä hŋqu Poli iqueqä kukŋuä äqäkqe. Näqŋqä-täŋä hŋqua kŋui, Poli iqueqä hiŋui quvqä etaŋgi, tuwaŋuä naqänäŋä-quau äqäkqeqä, indqänätqäŋä.

13 Ämaqä iiŋä iqua, huiwä yuuŋguä-täŋä qäyä epu, kukŋuä-suqeuŋi
qänaknäŋi miqä itqäŋäuä. Iqua heyaqä huiwi häuä hiŋginä ektäupiyä
iuta, ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi, yoqä naqä mapŋqä äwinyätqänä.
14 Ŋqä-näuäŋi, nyi ŋqä yoqetä, ä ämaqä hŋqueqetä, haqä mämaeqä
itmä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä zä-huätatiŋqänä aquvänä itmä,
Iqueqä yoqenä haqeqä mamäuqämqe. Kraisi Iqu, zä-huätati äunätä
äpäkonätäqetaŋi, nyi nätmatqä qua täutaŋi, hiŋgiŋqä eŋqä-paŋä
äquŋgqe. Itaŋga, qua täutaŋä iquauqä hiŋuä iqiŋi, nyi ämaqä
hiŋgiŋqunjqä.
15 Itaŋga suqä huiwä häuä ktäuŋqä iqutä, ä häuä maktäuŋqä iqutäŋi, ii
nätmätqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋiqä. Ne Goti Iquesa häŋä-pmeqä änyä-häŋi
ämetuŋque, ii nätmatqä naqänäŋi äyuwä.
16 Ämaqä äkisqu-äkisqu, nätmatqä naqänäŋä ii a äqätpu, qänaknä
itqäŋuwä iqua, Naqä Iqu, quwqä äwqä haŋuä imbŋqä iwimäkätä, Iqueqä
qeqä-imäŋqeta, qeiqinyä iwitquequätŋqä änyiŋgiyä. Iqua Goti Iqueqä
ämaqä Israitqä naqä-qakuä iquayi.
17 Nyaqä kukŋuä yäpaki tiinjqä. Ämaqä nyi ŋqä huiwä täu yuuŋguä
ae ändapätqäŋuwi, ii Jisasi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-qunä etaŋgqeŋqä
ämotqueŋä. I etaŋgi, ämaqä hŋqu nyi haŋä-iqä aŋgumä dapqäŋqe,
manyiŋgqiyä.
18 Ŋqä nyämaqäuä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta,
hiqä quuvqe, äŋguä hiŋgi emäkquätŋqä änyiŋgiyä. Ii naqä-qakuä eä,
qäyä äpmetänä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Epäsäsi
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tuwaŋuä Poli iqu äqäkqä tqueqä quati, tiinji. Goti Iqueqä äwiŋqe, Iqu nätmatqä qäukuä yätutaŋitä, qua iutaŋitä eeqänäŋi, Kraisi Iquesa aquvä äqiyätä, Kraisi Iqu nätmatqä eeqänäŋä iuqä Nyuäŋä Naqä-qakuä-qu hetŋqä iwimäkätŋqä iiŋqe. (1:10 hiŋuä qundŋqä.) Itaŋi, Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu ävauqumuatätä, qu Kraisi Iqutä anä muäŋmbŋqä iwimäkätŋqä äwiŋgiyä.

Kiŋganäŋi, Poli iqu tuwaŋuä iuŋi, Goti Iqu ämaqeuŋqä qeqä ätumuäkätä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätqätaŋgpqä iqua naqä-hŋqunä epu, hueqä-himqä hŋquesaŋä eŋqä-paŋä iwimäkätŋqeŋqe, kuapänä ätätä äqäkqe. Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä iutaŋi, Goti Iqu qokä-apäkä iu aŋgumä itmenä. Itaŋga, Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä-pa, quŋi äŋguänäŋä itqueniqeŋqä näqŋqä mapŋqe, Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique ävänä. (1:14 hiŋuä qundŋqä.) Itaŋi huizi, Poli iqu tiiŋä ätätä äqäkqe. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqe ämepu, Iqutä anä ämuäŋnäŋuwä iqua, äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Iqueqä suqä iunä qänaki iqäpŋqeqä.

Tuwaŋuä täuŋi, qokä-apäkä iqua, Kraisi Iqutä anä ämuäŋnäpu, naqä-hŋqunä eŋuwiŋqä ätnäŋä iqi motquetŋqe, Poli iqu kukŋuä ktqä hŋquaqui-hŋque ätukqe. Ktqä kiŋganäŋi, Goti Iqueqä qokä-apäki, aŋä kiuänäŋä hŋqu eŋqä-paŋä etaŋgi, Kraisi Iqu aŋä-siyandqä eŋqä-ma ätqäuä (2:19-22). Ktqä huizi, Goti Iqueqä qokä-apäki, ämaqä kiuänäŋä hŋqueqä huiwä eŋqä-paŋä etaŋgi, Kraisi Iqu huiwä iqueqä nyuäŋä-queqä (4:1-16). Ktqä yäpaki, Goti Iqueqä qokä-apäki, qu apäkä hui eŋqä-paŋä etaŋgi, Kraisi Iqu, apäkä iiyqä qokiqu eŋqä-paŋiqä (5:22-32).

Iŋi tuwaŋuä täuŋi, nätmatqä äŋgui, Goti Iqu Iqueqä ämaqeu iwimäkäniŋqä wiŋgaŋgqeŋqe, ne hiŋuä äŋguänä äyä äqunäŋunä.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Nyi tuwaŋuä tä, he Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä epu, aŋä-himqä Epäsäsi iu äpmapu, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋmbu, Iquenyqä quuvqä äpakänä eqiyätqäŋuwä iquenŋqä äqiyqä.

2 Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeta äŋguä etapäsinyä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Goti Iqu, nätmatqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiŋuwi, änätapqeŋqä

3 Ne neqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäutanä, äŋguä iwimäkquanä. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti eäqäqe, Kaniqu inänji. Iqu Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋqetaŋi, nätmatqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiŋuwi, neyaqä quuvqä du äŋguä inemäkquätŋqä, änätapätqäuä.

4 Iqu qäukuä qua mimäkqäŋga, ne Kraisi Iqutä ämuäŋnaniŋquä diŋqe, atäuŋuä ae inaikqe. Iqu iiŋä imäkkqe, ii ne Iqueqä ämaqänä eanä, Iqueqä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä-täŋä maeqä, jänänäŋä pmetaniŋquä diŋqeyi.

5 Iqu nenyqä aaŋä kiiŋä äwinyätäqä duta, kiŋganä atäuŋuä ae
ätänaikqe. Quati tiinji. Jisasi Kraisi Iqu wäuŋuä imäkäniqä iuta, Iqueqä
ymeqänä naqä-qakuä eanä pmeqäŋqe. Goti Iqu iiŋä imäkkqe, ii Iqueqä
yeeqä iŋqeutatä, Iqueqä äwiŋqeutatänji.
6 Iqueqä Ymeqä, Iqu aaŋä kiiŋä äwinyäŋqä Iquesaŋi, Iqu Iqueqä qeqä
imäŋqeta hiŋgi vqe, ne ae änätapkqe. Ii naqänäŋä hitaŋgqeŋqä, ne kŋui,
äŋguänä indqänätanä, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatuŋquänänji.
7 Iqueqä Ymeqä Iqu äpäkonätä, Iqueqä häŋeqä iuäkqä iutaŋi, ne
aŋgumä häŋä inequmuatätä, neqä suqä quvqä eeqänäŋi, huätä ae
ämänatnämäukqe. Goti Hanjuwä Iqu iiŋä itä, Iqueqä qeqä imäŋqeta
hiŋgi vqe, hävemnäqŋqä etaŋgi ämänätquakqe.
8 Iqu äŋguä aaŋä kuapänä inemäkätä, näqŋqä äŋguitä, kŋuä indqäŋqä
huitaŋä-huitaŋitä, änätapkqe.
9 Nätmatqä Goti Iqu, Kraisi Iqu wäuŋuä imäkqaŋgqä iuŋi, Iqueqä yeeqä
iŋqetä, Iqueqä äwiŋqetä, imäkäniŋqä zä äwiŋqä di, täŋgaŋi Iqu ätnäŋäqi
ämänätquakqe.
10 Nätmatqä eeqänäŋi, hii ganä iwqatqaŋgaŋi, nätmatqä eeqänäŋä
qäukuä yäŋiŋitä, qua täuŋitäŋi, Ämiqä Kiuänäŋä Hŋqueqä yäpä iqi
pmetpnuwi. Ii Kraisi Iquvi.
11 Iŋi ne Qäqutä ämuäŋnanä, Iqueqä ämaqänä eqäŋqe, hiŋuiqänäŋi Goti
Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiuä ätänaikqe. Iqu Iqueqä äwiŋqä iutatä, Iqueqä
kŋuä indqäŋqä iutatäŋi, nätmatqä eeqänäŋi timäutŋqe, imäkänä.
12 Iqu iiŋä ätänaikqe, tiiŋä imäkqäŋqe. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä
eqiyätanä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ganä ävätuŋquä iqunesaŋi, Iqueqä yoqe
haqeqä aaŋä hävemnäqŋqä muämuäqŋqe.
13 Ga he-pqä, nesäŋi asä iiŋä epnä. He kukŋuä, naqä-qakuä we-
huŋqä-täŋä eä, aŋgumä häŋä equmuatqä iqueŋi, qätä ae äwiyäpiyitaŋi,
Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iutaŋi Iqutä ämuäŋäŋguwi. Iiŋä
eqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau väniŋqä kukŋuä
guä ämäsäuekqä-pa, heŋi, Iqueqä Dŋä Äŋguä Jänänäŋä Ique inä etapkqe.
Dŋä Äŋguä Iiŋä Ique vqe, ii he Goti Hanjuwä Iqueqänäŋqä näqŋqä
hipŋqeyi.
14 Dŋä Äŋguä Iqueŋi, ne ae ämakquä-qae, iŋi qänakndaŋi, nätmatqä
huizi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä qokä-apäkä iquau väniŋqä kukŋuä guä
ämäsäuekqä-pqä ii, inä meniquä-pqeŋqe, näqŋqä eŋu. Goti Hanjuwä Iqu,
Kiqä-kiuä aŋgi inetmetä hapä mänäqumuatqaŋga, iŋga meniquä eä. Iqu
iiŋä inemäkätä, Iqueqä yäŋänäqŋqä ämänätquakqä diŋqe, Iqueqä yoqe,
haqeqä aaŋä hävemnäqŋqä muämuäquatuŋque.

Poli iqu, qu näqŋqä äŋguänäŋä mapŋqä, tääqä ätukqeŋqä

15-16 Goti Iqu äŋguä e inemäkätŋqä iiŋqe, he Naqä Jisasi Iquenyqä qu-
uvqä naqä-qakuä eqiyäpiyä iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqueä ämaqä iquauŋqä
enyätŋqä iuŋqe, nyi qätä änyä ti äwiyätmitaŋi, henyqä kŋuä indqänätmä,
Goti Hanjuwä Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ ätuätmä, tääqä ätätmäŋgaŋi, maqänäuqä
äpakänä ätqua äwätqäŋä.
17 Nyi tääqe, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Hanjuwä, Apiqu yoqä
naqä-täŋä kiŋganäŋä äpmeŋqä Ique, ätuätŋqe. Iqueqä-kiuä ätnäŋäqi
itkimäknätŋqä emäkätŋqä diŋqe, Iqu heŋi, kŋuä indqäŋqä jänänäŋä-
täŋä, itaŋga Iqueqä kukŋuä naqä-qakuä iuŋi, qakuiŋqä näqŋqä-täŋä
epŋqä iiŋqä, ätuätqäŋä.

18 Itaŋga Iqu hiqä kŋuä indqäŋqe we eumäkqaŋguti, ga he tiiŋiŋqä
näqŋqä äŋguänäŋä metpŋqä ätuätqäŋä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu
atäuŋuä ae ekqä iquenä, nätmatqä äŋgui mapnuwäŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä
äwipu, hiŋuä äqämbu äpmeŋuwi, nätmatqä iiŋqe, näqŋqä hipŋqä
ätuätqäŋä. Nätmatqä, Iqu Iqueqä ämaqä iqua mapnuwäŋqä ätätä ekqe, ii
nätmatqä aaŋä äŋguänäŋä isua etaŋgqeŋqä, näqŋqä mapŋqä ätuätqäŋä.
19 Itaŋga Goti Iqueqä yäŋänäqŋqe, Iquenyqä quuvqä eqiyätuŋquä
iquneqä huiwä yäpä tämŋi wäuŋuä itŋqe, ii aaŋä hävemnäqŋqä
etaŋgqeŋqä näqŋqä hipŋqä ätuätqäŋä.
20 Iqueqä yäŋänäqŋqä kätanäŋä qäquesa, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi
Ique qua buta aŋgi ävauqumuatätä, qäukuä haqä yätuŋqä ätuma äyätä,
Iqueqä hipa ämuaŋgisa äpmuatekqä Iquvi.
21 Kraisi Iqu qäukuä yäŋi e äpmeŋqe, Iqu dŋä yäŋänäqŋqä-täŋä iquautä,
ämaqä ämiqä iquautä, itaŋga huizi yäŋänäqŋqä-täŋä qäquauŋä-qe, Iqu
eeqäpnä ämäwqätäuqäŋga äpme. Yoqä naqä-täŋä täŋga äpmeŋuwä
iquautä, qänaknda pmapnuwä iquautä, Ämiqä-qu äpme.
22 Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqäpnäŋi, Kraisi Iqueä yäpä iqinyä
witpŋqä eätä, itaŋga, qokä-apäkä Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iquau
yätamäkqä väniŋqe, nätmatqä eeqäpnäŋi ämiquätŋqä ätekqe.
23 Nyuäŋä iqu, huiwi ämitŋqä-pa, Iqu iquau ämitqäuä. Iqu nätmatqä
eeqäpnäŋä iuŋi, ämiqä pmetaŋgqetaŋi, qu qäyunänä eŋä. Ga hui-
wiqu, Kraisi Iqueqä yäpä imä pmetaŋgqetaŋi, Iqu, huiwiqu äwa miqä,
eeqäpnäŋi aaŋä qäyunäŋä-täŋäŋqä iwimäkquänä.*

2

*Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, aŋgi häŋä in-
emäkkqeŋqä*

1 Hiŋuiqänäŋi, heqä qätä mäwiyqä hŋgisanä iqetatä, hiqä suqä quvqe-
tatäŋi, he pizqä ae äpäkoŋguwänäŋä äpmamiŋuwi.
2 He suqä quvqä ii imäkmiŋuwi, ii ämaqä qua täutaŋä iuqä suqä du
qänaknä ipu, itaŋga dŋä quvqä im-imä hiŋginäwa äpmeŋuwä iquau miqä
naqä iqueqä suqä quvqeu, qänaknä inä imiŋuwä iquenji. Dŋä iquau
miqä tqu, täŋgaŋi ämaqä Goti Iqueŋi hŋgisanä itqueqaŋguwä iuqä qeqä-
quuvqä imŋi, wäuŋuä yäŋänäqŋqä yqänä itqäuä.
3 Hiŋuiqänäŋi ne eeqänäŋune, iqua eŋqä-ma, asänäŋä äpmenä, suqä
quvqe, neqä kŋuä indqäŋqä iutatä, huiwä iqueqä äwiŋqä iutatäŋi, äyä
imäkmiŋque. Iŋgaŋi neqä suqä quvqeŋqe, kimaŋi qutä anäŋi, Goti Iqu
äwqä tnäŋä wiŋgaŋgqä iutaŋi, haŋä-iqä nätapätqätäninji.
4-5 Ne pizqä iiŋä äpäkonanä qäyä äwitaŋgquä-qe, Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä huäqä-huŋqetä, nenyqä äwiŋqetä, äwa miqä, hävemnäqŋqä eäqä
iutaŋi, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, aŋgi häŋä inemäkkqe. Iŋi Iqu he
häŋä iiŋä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä suqä nätmatqä hiŋgi vqä iquesanji.
6 Goti Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä naqä-hŋqunä guä ämänaqäkqe, ii ne
Iqutäŋi, aŋgumä häŋä nevauqumuatätä, itaŋga Iqutä qäukuä yäŋiŋi,
ämiqäŋqä zä-hawä ikikinyäŋä iu, anä äpmuatänaikqe.
7 Iiŋä inetquakqe, ii tiiŋäŋqe. Ämaqä qänaki epqä iqua, Goti Iqu, Kraisi
Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, qeqä inetmäkkqeuŋi hiŋuä äqumbiyitaŋi,

* **1:23** Näqŋqä-täŋä hŋqua, kukŋuä tque, ti äkunmäkätqäuä. “Ga huiwiqu, Kraisi Iqueqä yäpä imä äpmeqetaŋi, Iqu äwa miqä, eeqäpnäŋi aaŋä qäyunäŋä-täŋäŋqä iwimäkquänä.”

Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqeŋqe, näqŋqä mapnuwi. Ii äwa miqäŋqä, aaŋä hävemnäqŋqä iiŋqeyi.
8 He Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwitaŋi, Iqu aŋgi häŋä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqä iquesayi. Nätmatqä iiŋi, hiqä-hiuä imäkŋgaŋguwita emakqä ma, Goti Iqu hiŋginäwa etapkqe.
9 Ii he wäuŋuä yäŋänäqŋqä ipiyä iuta ämepunjqae, heqä quikui ptqä äqänäpu, hiqä yoqe haqeqä ämamäŋguwä ma, oee.
10 Wäuŋuä äŋguänäŋä nenyqä näwinyä ekqä iu imäkquatuŋquä iuŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, häŋä in-emäkkqe. Iŋi ne täŋga häŋä tä äpmeŋque, ii Goti Iquesanänji.

Jisasi Kraisi Iqunä, ne naqä-hŋqunä pmetatuŋquä inemäkqä Iquvi

11 Iiŋiŋqe, he hiŋuiqänä äpmamiŋuwiŋqä kŋuä indqämbu. Heqä hinaqä qanyä eunyäpu ämeekuwä etaŋgi, Israitqä iqua henyŋqe, “Iquauqä huiwi häuä maktäŋqä-quayqä” ätäpu, itaŋga quwqä-quwäŋqe, “Ne huiwä häuä ktäŋquneyqä” ätätqäŋuwä iquayi. Huiwä iu iiŋä imäkŋqä suqe, ii ämaqeuqä hipaitä imäkqeyi.
12 He iŋga äänä äpmamiŋuwiŋqe, kŋuä indqämbu. He Kraisi Iqueŋi, mämeqä hiŋgi äpmamiŋuwi. He ämaqä Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä, Israitqä iquautaŋänäŋuenä maeqä, ämaqä kiŋä hŋqäqisaŋuenä etaŋgä, Goti Hanjuwä Iqu, iquau nätmatqä väniŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqä iuŋqe, he evquatämäukqe. He qua iuŋi, iiŋä äpmapiyäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iquenyŋqä maqŋqä epu, heqä kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqe, nätmatqä mapnuwäŋqeŋqä mämeqä, hiŋgi äpmamiŋuwi.
13 Iŋäqe he ämaqä kiŋänäŋi iiŋä ätqäumiŋuwä iquenä, täŋgaŋi he Kraisi Jisasi Iqutä i ämuäŋnäŋuwi, Iqueqä häŋeqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, etma äpätä qäqiqi equmuatekqe.
14-15 Jisasi Kraisi Iqunä, ne äwqä haŋuä iŋqä pmetatuŋquä Inemäkqä Iquvi. Hiŋuiqänäŋi, Israitqä iquatä, huizi iquatäŋi, mäkä-huŋqä äpmamiŋiyi. Mäkä-huŋqä iiŋi, täkŋä naqä hŋqu awä iqi äqiyenyä pmetaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu äpäkonätä aŋgi ävauqe, huätä äväpnemäutä, itaŋga Mosisi iqueä kukŋuä-suqä yäuä* eeqäpnäŋi hma imäkätä, naqä-hŋqunä eenyä, äwqä haŋuä iŋqä pmayŋqä imäkkqe. Iqueqä äwiŋqe, tiiŋä etaŋgiyi.
16 Iqu zä-huätatä äunätä äpäkoŋgqetaŋi, mäkä-huŋqe eeqänä hma imäkätä, mäkä-huŋqä iquaqu, hueqä-himqä änyä-häŋä hŋqu hiätŋqä imäkätä, itaŋga Goti Hanjuwä Iqutä, näueqä imäknyinyä pmesiyŋqä diŋqä äwiŋgqe.
17 Iŋi Iqu äquvepätä, he kiŋä näŋi äpmamiŋuwä iquendä, ne qäqiqiŋä iqunesä, suqä äwqä haŋuä änyanä, naqä-hŋqunä pmeqäŋqä iiŋqä awä ätkqe.†
18 Iqu ne äwqä haŋuä iiŋä inemäkkqetaŋi, Dŋä asänäŋä-täŋä eanä, Goti Hanjuwä Iqueŋi, iuta wimenä.
19 Täŋgaŋi he ämaqä huiu ämuäŋqänäŋä hmanji. He ämaqä qua iu qäyutaŋä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä qäqiqiŋä iqua eŋuwä-paŋä epu, Iqueqä aŋiu äpmeŋuwä iquenji.
20 He aŋä, Goti Iqu imäkqä-paŋä iiŋuenji. Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquatäŋi,

---

* **2:14-15** Israitqä iqua kŋuä tii indqänmiŋuwi. “Ne Goti Iqueqä suqä-täŋunä etaŋgi, ne Iqueqä ämaqä-qunä eanä, huiziquau ämäwqätäuŋu.” † **2:17** Asayä 57:19

qu aŋä-siyandqä eŋqä-paŋä iquayi. Kraisi Jisasi Iqu, aŋä vänyqä miqä yäŋänäqŋqä ämätnäŋqä-paŋä iiŋä Iqueyi.
21 Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä eeqänäŋi, Ique ekunätaŋgä aŋä ii ämätnä. Goti Naqä Iqu, aŋä iqueŋi, hiqäva-imäkqä aŋä eŋqä-pa, Iqueqäŋqä mätquätŋqä itqäuä.
22 He-pqe, Kraisi Iqutäŋi, naqä-hŋqunä etaŋguwiŋqä, ga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä huizitä guä ämaiqiyätä, Iqueqä aŋi, Dŋä Äŋguä Iqu yäpä iŋgisa pmetätŋqä iiŋqä ämätätqäuä.

3

Poli iqu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä tqueqä wäuŋuä-wiyqä-queqä

1 Goti Hanjuwä Iqu iiŋä emäkqaŋgqetaŋi, nyi Poli iqunä, Iquenyqä tääqä ätätqäŋä. Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquenä, yätamäkqä eyqämqä diŋqä, Kraisi Jisasi Iqueä wäuŋuä imäkätqätaŋgqetaŋi, guä äpmuatenjiyquwi.
2 Goti Hanjuwä Iqu henyqä qeqä imäŋqeuta äŋguä hiŋgi etquetŋqä, nyi wäuŋui ändapkqä iiŋqe, he qätä ae äwiyquwi.
3 Iqu Iqueqä kŋuä indqäŋqä zä wiqe, nyi näqŋqä hiätmqänä ändapkqe. Iiŋqe nyi henyqä tuwaŋuä wäŋqä ipu äqiyätmä, awä ae äyä etqe.
4 He pipa ipi a ätäupiyäŋgaŋi, näqŋqä tiiŋä mapnä. “Ae! Iqu Kraisi Iquenyqä kukŋuä zä witaŋgqä iquenyqe, näqŋqä ae äyä eänä.”
5 Ämaqä kiŋganä äpmamiŋuwä iquauŋi, nätmatqä täŋqe, awä mätquä imiŋuwi. Iŋäqe, täŋgaŋi, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquatäŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, Dŋä Äŋguä Iqu iwimäkqaŋgi, iiŋqe iqua näqŋqä ae ämeŋäuä.
6 Iqueqä kŋuä indqäŋqä zä wiqe, tiinji. Ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, kukŋuä we-huŋqä-täŋi ämepiyita, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋuwitaŋi, nätmatqä Israitqä iqua mapnuwä iuŋi, qu-pqä inä ämepu, qäyqä-qäqua naqä-hŋqunä eqaŋgpi, kukŋuä Goti Iqu, ‘Iiŋä imäkmniqeqä’ ätätä, guä ämäsäuekqe, qu-pqe inä patqiyäniqe.
7 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä tqueŋqä wäuŋuä-wiyqä-qunä emqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta inyimäkätä, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi ändapkqä iiyi.
8 Nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä yäpä iqiŋi mänäqä mämä qäyä pmetaŋgqä-qe, Iqu suqä hiŋgi vqä iuta wäuŋuä tiiŋi ändapkqe. Nyi Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau, Kraisi Iqueqä nätmatqä eeqänäŋi, ne änä miwäsäuqä itä, a matäuqä ituŋquä iuŋi, qu-pqä inä mapnuwä iiŋqä kukŋui, awä ätuätqäŋä.
9 Goti Eeqänäŋä Imäkkqä Iqu, nätmatqä imäkäniŋqä zä äkittqiye äpmamiŋqä iuŋqe, nyi ämaqä eeqänäŋä iu awä ätnäŋäqi tquämqe, Iqu wäuŋui iiŋqe inä ändapkqe.
10 Goti Hanjuwä Iqu iiŋi, tiiŋiŋqä imäkkqe. Dŋä nätmatqä qäukuä yäŋiŋä miqä iqua, Goti Iqu Israitqä iquautä, huizi iquautä, Iqueqä ämaqäŋqä naqä-hŋqunä epŋqä maqiyqaŋgqeu äqumbiyitaŋi, “Iqueqä kŋuä indqäŋqe, huitaŋä-huitaŋiqä” kŋuä indqämbŋqä imäkkqe.
11 Goti Hanjuwä Iqu, suqä tä imäkäniŋqe, kŋui aaŋä hiŋuiqänä iwäsäuekqeu qänaknä itä, Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqu wäuŋuä imäkqaŋgqä iutaŋi, naqä-qakui ae qe imäkkqe.
12 Iiŋä etaŋgi ne Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätuŋquetaŋi, zä miqä pemänä itanä, Goti Hanjuwä Ique wimenä.

13 Iiŋiŋqä, “Nyi he yätamäkqä hemqänä, wäuŋuä imäkätmä haŋä-iqä
meqaŋgqeŋqä kŋuä kuapänä indqänäpu, heqä quuvqä heqiyqe mändi
päwiqŋqä, yäŋänäqŋqä tqäpiyä” etqä. Nyi haŋä-iqä ii ämetŋqe, ii he
äŋguä äpmepu, yoqä naqä mapŋqeyi.

Poli iqu, qu yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä, tääqä ätukqeŋqä

14 Iqu nätmatqä eeqänäŋä iiŋä imäkätŋqeŋqe, nyi neqä Apiqueŋi qoŋä
äwoktäutqäŋä.
15 Iqu ämaqä qäukuä haqä yätu äpmeŋuwä iquauqätä, qua iu
äpmeŋuwä iquauqätä Kaniqu eä, itaŋga Iqueqä hiveymeqä inä
etaŋguwiŋqä yoqe iuta ävätqäuä.
16 Nyi iiŋä itmäŋgaŋi, henyqä tääqä tiiŋä ätuätŋqe. “Iyää, neqä Apä, Si
nätmatqä aaŋä kuapänäŋä-täŋä eänä, yäŋänäqŋqä aaŋä naqänäŋä-täŋä
eŋä Iqukiyä. Si iquauŋi, nätmatqä ii ävätnä, iquauqä äwqä yäpä imŋi,
Tqä Dŋä Äŋguä Iquesa yäŋänäqŋqä iwimäkiyä.
17 Ŋqä Apä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqätaŋguwitaŋi, Iqu
iquauqä äwqä yäpä imŋi aŋä näweqä imäkäqämetŋqänä yätamäkqä
wiyä. Ga suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu, zä eŋqä-pa hukä-tapiŋä
yäŋänäqŋqä äuä ätqäuŋqä-pa, iiŋä tqäutpŋqänä iwimäkiyä.
18 Iyää Apä, iquatä, Tqä ämaqä eeqänäŋä itäŋi, qu Kraisi Iqueqä suqä
ämaqeŋqä äwiŋqe, aaŋä naqänäŋä eä, quapitä hiqotitä, itaŋga haqä
yätqätä mänäqä mämdä, im-imqä iquvaŋä iptänäŋqä iquenyqe, näqŋqä
ämepu, a yäŋänäqŋqä kiqätätpŋqä, inä iwimäkiyä.
19 Iyää Goti Apiqukiyä, Iqueqä suqä äwiŋqä iiŋqe, ämaqe qu
änyä maqŋqä etaŋgpqä-qe, Si ämaqä tquauŋi, näqŋqä hiätpŋqänä
iwimäkiyä. Iyää Apä, Si quŋi iiŋä iwimäkätqäŋi, ii tiinji. ‘Nätmatqä
aaŋä hävemnäqŋqä äwiŋqe, qutä inä wiqäŋqä diŋqeyqä’ äktätqäŋänä”
ätuätŋqe.
20 Tiiŋä eä. Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä, neyaqä qeqä-quuvqä
yäpä imä, iiŋä itŋqä iquesaŋi, ne, ‘Iiŋä-iiŋä inemäkiyä’ ätuätanä, yatŋqä
ävquque, Iqu ämäwqätäutä, nänäqänäŋi inemäkänä. Itaŋga ne qanyä
kŋuinä indqäŋgquä-pqe, asä iiŋä imäkänä.
21 Iŋi Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iquautä, Kraisi Jisasi Iquesä, wäuŋuä
naqänäŋä iwimäkätŋqetaŋi, ämaqe Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä näqŋqä
ämepu, Iqueqä yoqä naqe, hea ique-ique haqeqä ämuämuäqäpŋqe. Ii
naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Ne Jisasi Iqueqä huiwä eäŋquä iqune, Goti Iqueqä suqä dunä imäkquatuŋque (4:1-6:24)

4

Ne Jisasi Iqueqä huiwi eŋquetaŋi, naqä-hŋqunä pmetatuŋqueŋqä

1 Poli iqunä, nyi Naqä Iqueä wäuŋuä iunä imäkätmä, guä äpmeŋqä
iqunä, maŋä tiiŋä etmqe. “Goti Iqu suqä äŋgui näwinyä etä, tääqä
etätmakqä eŋqe, iunä imäkäpu, suqä Naqä Iqu mäwiŋqä iiŋqä iquauŋi,
mimäkqä pambiyä” etqä.
2 He hŋqunä-hŋqunä hiqä-hiuä mändi äkittqänäpu, huiziuŋi, quvqä
miwitqueqä, qeiqinyä miŋgpŋqe. Heyaqä awä iqiŋi, haŋä-iqä
timäuqaŋgaŋi, äwqä tnäŋä maqänä mimäkqä, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä
iqueŋi, a yäŋänäqŋqä äqätpu, haŋä-iqä eeqäpnäŋi ämeqäpŋqe.
3 Dŋä Äŋguä Iqu he äwqä haŋuä imbu, naqä-hŋqunä hiätpŋqä emäkkqe.
He äpakänä e pmetpŋqe, yäŋä qäŋgaŋgpu.

4 He näqŋqe, ne Jisasi Iquesaŋi, huiwä naqä-hŋqunä eŋu. Dŋä nesä
äpmeŋqe, Iqu Hŋqunänji. Itaŋga nätmatqä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä
Iqu nätapäniqä diŋqe, tääqä änatätmakqä-qae, ga ne asä iqueŋqä kŋuä
yäŋänäqŋqä indqänätanä, hiŋuä äqänanä, äyä äpmeŋu.
5 Itaŋga neqä Naqä Iqu-pqe, Hŋqunänjqä. Neqä quuvqä eqiyätuŋquä-
pqe, hŋqunänjqä. Itaŋga asŋä ämetuŋquä-pqe, hŋqunä inänjqä.
6 Itaŋga eeqänäŋuneqä Goti, Kiuänäŋä-qu eä, Iqu neqä Apiquvi. Iqu
eeqänäŋuneqä haqä yäŋi äpme, eeqänäŋuneqä awä iqi äpme, itaŋga
eeqänäŋuneqä yäpä imä äpme.
7 Iŋäqe Iqueqä qeqä imäŋqeuta nätmatqä äŋguä hiŋgnä vqä iuŋi, Kraisi
Iqu iwäsäutä, ne hŋqunä-hŋqunä änätapqäukqe.
8 Kukŋuä iiŋiŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä ätä äqänä.
*“Iqu, aaŋä haqä yäŋinyqä äyätäqäŋgaŋi, ämaqä guä äpmamiŋuwä
kuapänäŋä iquau ätuma ekqeqä. Ätuma äyätä, ämaqeuŋi, nätmatqä
äŋguänäŋi äwikqeqä.”**
9 Kukŋuä, “Iqu aaŋä haqä yäŋinyqä ekqeqä” ätääŋqä iqu, ii Iqu
yäŋinyqänä ekqäŋqä matqä iqi, oee. Kiŋganäŋi, Iqu qua hŋque yäpä mäŋi
äwiŋqä iqueŋqä ganä äwäkqä eä.
10 Ämaqä qua iuŋqä äquveqäkqä Iqu, Asiqu, qäukuä aaŋä haqä
yätuŋqä ekqe. Ii nätmatqä eeqänäŋä äsquä-äsqueŋi, qäyunänä witätŋqä
imäkätŋqänä.
11 Ämaqä Iqu Qäqu, Iqueqä ämaqä iqune, nätmatqä äŋguänäŋi tii
änätapqäukqe. Hŋqua, Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqä epŋqä, hŋqua
kukŋuä hiŋuä-tqäŋqä epŋqä, hŋqua kukŋuä äŋgui awä-tqäŋqä epŋqä,
itaŋga hŋqua, quuvqä heqiyqä iquau ämipu, näqŋqä-vqäŋqä epŋqä,
äwikqe.
12 Iqu iiŋä imäkkqe, ämaqä Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquau,
Iqueqä wäuŋui, qäyasäqi miqä, qäyunä iqäŋqä iwimäkqäŋqä eä. Wäuŋui
qäyunä ämipiyitaŋi, Kraisi Iqueqä huiwi naqä-hŋqunäŋqä yändi-yändi
imäkqa peyqäŋqe.
13 Iqua wäuŋuä ique imäkqaŋguwitaŋi, ne quuvqä anä eqiyätanä, naqä-
hŋqunä äpmenä. Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, näqŋqä
ämenä. Itaŋga, ymeqä nandqä naqä hiätŋqänä imäŋga-imäŋga äpeyqä-
ma, ne asä ii iqa-iqa äwätanä, Kraisi Iqu suqä jänänäŋinä imäkätŋqä-pa,
qäyunänä hianä.
14 Ne iiŋi ae ätimäuququäŋgaŋi, ymeqä wäŋqä isua iqä-ma mäpmeqä
yatuŋque. Ämaqä kukŋuä quaŋgä ätuäpu, huiziquau qui imäkpŋqä
näqŋqä huitaŋä-huitaŋä-täŋä iqua, neqä quuvqä heqiyqe yuuwä
natäpŋqä diŋqe, yuŋui iŋgi-iŋgisa äqunätä, nätmatqä näŋi-mäŋi
ätpekiqä-paŋi, ne iiŋi minemäkqäŋqe.
15 Iiŋi maeqä itanä, ämaqeuŋqä äneŋqä iutaŋi, kukŋuä naqä-qakuinä
tquatuŋque. Ne iiŋä imäkqaŋguatqe, neqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä
eätä, neqä Nyuäŋä Kraisi Iqutäŋi, naqä-hŋqunä hianä.
16 Wiikä qäpaiqä isua, yäŋi äŋguä äuqätänäŋqä imäkätŋqä-pa, Iqu
Iqueqä huiwä iqune iiŋä inemäkänä. Ne qokä-apäkä iqune, suqä
ämaqeuŋqä äwiŋqä iqueŋi, qänaknä itanä, neqä wäuŋuä hŋqunä-hŋqunä
imäkätuŋquä iuŋi, ne huiwi naqä-hŋqunä änyanitaŋi, naqä-naqä imäŋga
peyänä.

Suqä yäuä huätä vquatämäupu, suqä änyä-häŋi a maqätpŋqeŋqä

---

* **4:8** Apqä Bukä 68:18

17 Iiŋiŋqe, nyi Naqä Iqueqä yoqetaŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqänäŋi tiiŋä
etmqe. “Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua imäkätqäŋuwä-pa, imäkqa
mäwqä pambiyä” etqä. Iquauqä kŋuä iqe, quwqä äpmeqä iuŋi, häukuä
äŋguä uwqiyqe, aaŋqä eä.
18 Quwqä äwqe, ppinjqä yqänä imbu, kŋuä indqäŋqä äŋgui maeqä epiy-
itaŋi, quwqä näqŋqä meqäŋqe, we mauŋqä etaŋgqetaŋi, Goti Hanjuwä
Iqueqä häŋä-pmeqe, mämeqä itqäŋä.
19 Iqua suqä quvqä imäkäpiyäŋgaŋi, “Tä aaŋä quvqä di imäkätqäŋunä”
kŋuä iiŋi mindqäŋqä ipu, womba miqä ipnä. Iquauqä maŋä iuŋi,
nätmatqä äwi iqä hnjua änäpnä, äwi ae ävqäqä-qae mävquatämäuqä
yqänä imäkqäpnä. Iiŋiŋqe, “He iqua imäkätqäŋuwä-pa, imäkqa mäwqä
pambiyä” etqä.

20 Ämaqä Kraisi Iqueŋqä näqŋqä etapäpiyä iqua, he suqä quvqä iiŋä
iquau imäkqäpŋqänä mämetqueqä ikuwi.
21 He Iquenyqä kukŋui qätä äwikuwäŋga, Iqueqä kukŋuä naqä-qakuä,
Iqueqä-kiuäŋqä ätääŋqä iiŋqe, qu näqŋqä ae etapkuwiŋqe, nyi näqŋqä
eäŋänä.
22-23 Iqueqä kukŋui tiinji. “Suqä yäuä, huiwä iqueqä äwiŋqä iuta,
hikänäŋä iu ämequatätä, yätamäkqä mämeqäŋqä qui emäkqä iqueŋi, he
huätä vquatämäupu, kŋuä iqä änyä-häŋä iqu imä mnätŋqe, heqä äwqe,
aŋä qŋqaŋä eŋqä-pa hutepiyä.
24 Itaŋga he suqä änyä-häŋä, Goti Hanjuwä Iqu Kiqä-kiuä eŋqä-paŋä
imäkätä ekqä iqueŋi, a maqätpiyä. Suqä tqu, Goti Iqueqä kukŋuä naqä-
qakuä iutaŋä eä, jänänäŋä ikikinyäŋä eŋqä iiyi.”

25 Iŋi, he naqä-hŋqunä ae eäŋuwi, hiqä heyämaqä iquauŋi kukŋuä
quaŋgi mätquä, naqä-qakuinä tquäpŋqe.
26 Itaŋga he äwqä-tnäŋä eŋgqe, suqä quvqä imäkqä diŋqä wimasipu.
Äwqä-tnäŋi, äpakänä, mäptqe känäwä äwqä mämä mŋgaŋgqäŋgaŋqä
mimäkqä pambu. Iŋga-qäŋganä qäpu hiätŋqe.
27 Äwqä-tnäŋi yqänä äwiŋqe, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä
iqu, ekittqiyätä ämaequtäqŋqä.
28 Si quwä mequki sätäti, aŋgumŋi mämeqä, tqä-täuä wäuŋuä
imäkätnä, tqäŋqätä, ämaqä äwa iqaŋguwä du yätamäkqä vqäŋqätä,
iqätŋqe.
29 Hiqä maŋä iutaŋi, kukŋuä quvqä matqäŋqä. Kukŋuä äŋguä, ämaqä
haŋä-iqä metqätaŋguwä iu yätamäkqä äväpu, yeeqä iwimäkqäpŋqä dinä
tquaŋgpu.
30 Itaŋga Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, wiuŋqä yätŋqä miwimäkqä
pambiyä. Goti Iqu Dŋä Iqueŋi, he Iqueqä ämaqä-quenä hiätaŋgpi, itaŋga
hiunji qänakŋäŋga haŋä-iqä mämeqäŋqä näweqä etmeniŋqä hiqŋqä
eŋqä-pa etapkqe.
31 Itaŋga huizi, tiinji. Äwqä tptawä esqaŋguti, äkasuwä ätäpu, maŋä
täqŋqä ätäpu, kukŋuä quvqä ämaqä mändi kittqiyeqetä, suqä quvqä huizi
iquatäŋi, ävquatämäupŋqä etqä.
32 Ga hiqä-hiuäŋqä huäqä äumäknäpu, qeiqi itquatnäpu, itaŋga
hŋqu quvqä etqueqe, äŋguä iwimäkäpu, hiqä äwqä tnäŋi, iqueqä
quvqetaŋi, iiqä itmäkmbŋqe. Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä
ämuäŋäŋganguwäŋga, Iqueqä äwqä tnäŋi iiqä itmäknätä, hiqä quvqe
huätä ämaemäukqä-paŋä iiŋi.

5

He nätmatqä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, we-huŋqä iqi itkimäkmbŋqe

1 Iiŋiŋqe he Iqueqä ymeqä naqä-qakuä pmetaŋgä, Iqu henyqä
äwinyäŋqe, suqä eeqänäŋä imäkäpiyä iuŋi, Iqueqä-kiuä imäkätŋqä-pa,
asänä imäkqäpŋqe.
2 Kraisi Iqu nenyŋqä aaŋä kiiŋä äwinyätä, yätamäkqä neyätŋqä
Iqueqä-kiuä äwiŋgqä-ma, he nätmatqä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, suqä
ämaqeuŋqä kiiŋä äwiŋqä iqu, hiŋuiqä maeqäpŋqe. Iqu iiŋä äwiŋgqe,
ii Goti Hanjuwä Ique yeeqä iwimäkätŋqä diŋqä, nätmatqä tä ikeqaŋgä
jinaŋä äweqä-paŋi, hiqäva äwqäŋgqe.

3 Iŋi, suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitaŋä-
huitaŋä imäkäkiqetä, suqä kiyä mätqä eeqänäŋä imäkqetä, suqä hiŋuä
aowä qŋqetäŋi, he iiŋi mimäkqä ipu, iiŋqä kukŋui wäŋqä qäpu tqä-
pqe, qäyä eänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä ae eŋuwä iquenä, iiŋä
imäkqäŋqe, pmua imäknänä.
4 Ä kukŋuä womba iŋqe matqä ipu, kukŋuä aŋä miqäŋqä tqe matqä ipu,
itaŋga qokä-apäkä iuqä suqeŋqe häŋä tamqä matqä ipŋqänänyä. Suqä ii
he imäkqe, äŋguänäŋä hmanji, quvqe. Hiqä kukŋui, Goti Hanjuwä Iqueŋi,
“äŋguiqä” tquaŋgpu.
5 “He iiŋä mimäkqä pambiyä” etqe, ii tiiŋäŋqe. Ämaqä, suqä huiwä
yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitaŋä-huitaŋä imäkäkiqetä,
suqä kiyä mätqä eeqänäŋä imäkqetä, suqä hiŋuä aowä qŋqetä itqäŋuwä
iqua, aŋä Goti Hanjuwä Iqutä, Kraisi Iqutä, ämisinyä äpmeŋiyä yäŋiŋi,
mäpmeqä ipu, nätmatqä anä mämiqŋqä iiŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä mapu.
Suqä hiŋuä aowä qŋqe, ii goti quaŋgä iu qoŋä woktäuqä eŋqä-paŋä
asänäŋi.

6 Ämaqä huizi, kukŋuä quatä maeqä hiŋgiŋqä isua etäpu, suqä iiŋä
imäkpŋqä etätma upŋqä iquwi, wimasipu! Ämaqä hŋgisanä ipu, iiŋä
imäkqaŋguwä iquauŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iŋqe, äwimenä.
7 Iiŋä etaŋgi, iquatä näueqä imäknäpu, ikämaŋqä miqä pambu!
8 Hiŋuiqänäŋi he hiawiqä imä äpmamiŋuwä-qe, täŋgaŋi, he Naqä
Iqutä ämuäŋnäŋuwi, ii he we-huŋqä iqi qe äpmeqä. Itaŋi, he nätmatqä
eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, we-huŋqä iqi itkimäkmbŋqe.
9 We-huŋqä iqi äpmeŋuwä iquauŋi, we-huŋqä iqu, qu ämaqeu qeiqi
iwimäkäpu, quvqä maeqä jänänäŋä epu, kukŋuä naqä-qakuinä tqäpŋqä
wimäkänä.
10 Itaŋga suqä äŋguä, Naqä Ique yeeqä iwimäkpŋqä iuŋqä näqŋqä
mapŋqänä, yamwiqä iqaŋgpu.
11 He ämaqä hiawiqä imä äpmapu, suqä quvqä imäkätqäŋuwä iquatä
äktuwuŋqä mikiqä, hiqäpi yayuäki imbu pmetaŋgpu. Quwqä suqä
iquesaŋi, ymisaŋä eŋqä-pa, häukuä äŋguä wiqaŋguti ämepu, maŋqä
ipnä, oee. Iiŋä imäkqe, qäyä etaŋguti, qanyä äpmapu, quwqä suqä quvqe,
ätnäŋä iqi maepŋqe.
12 (Suqä quvqä, hiawiqä imä zä äpmapu imäkätqäŋuwiŋqe, womba
meqä etaŋgi, nyi awä matqä imä.)
13 We-huŋqä iqu, nätmatqä zä äwämitätqä iundaŋi, ätnäŋä iqi mae-
qaŋguti, hiŋuä-quŋqä eä.
14 Itaŋga we-huŋqä iqu iiŋä imäkqaŋganji, nätmatqä iiŋä-pqä iqu, we
asänä hunänä. Iiŋä etaŋgi, iiŋqe kukŋuä tiiŋä ätnä äwi.

*“Ämaqä hiaqäqä äwiŋä iquki, pämä pmayä. Ae äpäkoŋgŋä iutaŋi, aŋgi vayä. Aŋgi vauqaŋgti, Kraisi Iqu, Iqueqä we-huŋqetä, tä eŋqä-ma äyäkqätänä.”**

15 Iiŋiŋqe heqä qaŋä ikipiyä imŋi, äŋguänä mimbu. Kŋui qäyasäqä mindqäŋqä, äŋguinä indqämbu ikiqäpŋqe.
16 Täŋgaŋi ämaqe, suqä quvqenä imäkqäwätqäŋuwä-qae, hea, suqä äŋguänäŋä imäkqänäŋä iqua, he ämaequtäuqäŋqä, äŋguänä mimbu.
17 Ga he ämaqä kŋuä iqä äŋguiŋqä qämä-qämä miqä, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iuŋqänä näqŋqä meqaŋgpu.
18 He wainqä-eqä yäŋänäqŋqä änäpiyi, hiqä kŋuä indqäŋqä äŋgui qui emäkätŋqä duŋqe, maŋqä iqäpŋqe. Suqä iiŋi, hiqä quamä pmeqä eeqänäŋä äwiŋqä iuŋi, qui emäkänä. Iiŋqä tŋäŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu, hesä maŋguä enyätätŋqä, hiŋuinä qumbŋqe.
19 Dŋä Äŋguä Iqu maŋguä e emnätaŋgqetaŋi, he tiiŋä imäkqäpŋqe. Hiqä-hiuä kukŋuä ätnäpiyäŋgaŋi, kukŋui apqä bukä iutaŋitä, apqä huizi iutaŋitä, itaŋga apqä Dŋä Äŋguä Iqu etapqaŋgqä iutaŋitä, ämepu, hiqä äwqä imŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä yeeqä ipu tqäpŋqe.
20 Ga nätmatqä eeqänäŋiŋqe, Goti Hanjuwä neqä Apiqueŋi, he neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä yoqetaŋi, “äŋguiqä” tquäpŋqe.
21 Itaŋga, Kraisi Iquenyqe, “Iqu neqä Naqä-qu etaŋgi, ne Iqueŋi, yäpä iqi vquanä” kŋuä indqänäpu, hiqä-hiuäŋä-pqe, yäpä iqinyä iŋgpŋqe.

Qokä-apäkä ämaŋgäwäŋuwä iquauŋqä

22 Hiqä-hiuä yäpä iqi iŋgpŋqä ätqäqe, ii tiiŋi. Apäkä iuenä, neqä Naqä Kraisi Iqueŋi, yäpä iqi ävätqäŋuwä-paŋi, heqä qokä iquauŋä-pqe asänä e vqäpŋqänänji.
23 Tiiŋä etaŋgi ätqä. Kraisi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä Nyuäŋä-qu eä, iqua Iqutä huiwi naqä-hŋqunä etaŋgi, Iqu, huiwä iqu häŋä-pmetätŋqänä, aŋgi Vauqumuatqä-qu eä. Ii eŋqä-paŋi, qokiqu, apäkiyqä nyuäŋä-qu eä.
24 Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäki, eeqänäŋä iuŋi, Kraisi Ique yäpä iqi äpmeŋuwä-paŋi, iŋi apäkä-pqä iuenä, heqä qokä iquauqä yäpä iqi e pmetpŋqänänji.
25 Qokä iquenä, Kraisi Iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iuŋqä kiiŋä äwinyätä, yätamäkqä vätŋqänä Iqueqä-kiuä äwiŋgqä-paŋi, hiqä apäkä iuauŋqe, kiiŋä iiŋä eŋguätŋqänänji.
26 Iqu quŋqä iiŋä äwinyätä imäkkqe, ii iquauŋi, quvqä maiqŋqä, eqetä, Iqueqä kukŋuitä, asŋä äwqiyätä, ikikinyäŋä iwimäkätä, Iqueqä qokä-apäkänä hiätpŋqä pmuatetŋqä diŋqeyi.
27 Iqu iiŋä iwimäkätŋqä äwiŋgqe, ii tiiŋäŋqe. Qu Iqueqä hiŋuä iqiŋi, nätmatqä qeqä bimbiqä tqä isua eŋqä-paŋä epu, kiyä maeqä epu, huiwi yätääqä, ä ppkä äki-äkitaŋi, maeqä epu, ämaqe, “Quvqä iiŋä-iiŋä iqä-quaiqä” mäutqŋqä äwinyä.
28 Kraisi Iqu, Iqueqä ämaqäŋqä aaŋä kiiŋä e äwinyätŋqä-paŋi, qok-iquenä, heqä huiwiŋqä kuapänä enyätŋqä-paŋi, heqä apäkiuauŋqä-pqe, asänä iiŋä eŋguätŋqe. Ämaqä iqueqä apäkinyqä aaŋä kiiŋä äwinyätä, äŋguä iwimäkätŋqä iqu, iqueqä-kiuäŋqä äwinyäŋqä iquvi.
29-30 Ämaqä hŋqu, iqueqä huiwiŋqä wi äuämäkätä, ymisaŋä miiŋqä ma miqä yäniqi? Oee, iqu äŋguä äminyätä, ymisaŋä iŋguänä. Suqä iiŋi, ii tiiŋä eŋqä-paŋi. Ne naqä-hŋqunä äuqätänanä, Iqueqä huiwä

* **5:14** Asayä 26:19; 60:1

hŋqunä etaŋgquetaŋi, Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iqune,
äŋguänä ämäneyätŋqä-paŋä asänäŋä iiŋi.
31 Suqä ii, Goti Iqueqä bukä iu tiiŋä ätnäŋqä-paŋi.
"Qokä hŋqu, iqueqä kandä känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämaqänäsinyä, huiwä naqä-hŋqunä änyinyä pmeqäŋqeqä."†
32 Kukŋuä iqu, qakuä aaŋä naqänäŋä-täŋä etaŋgi, zä äwiŋqä ique. Nyi
ŋqä-näuäŋi, "Kukŋuä tqu, ii Kraisi Iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
ämaqä iquauŋqätä, ätqiyä" ätqä.
33 Iŋi kiqä quati, tiiŋä-pqä inänji. Ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋä iquenä,
hiqä-hiuäŋqä enyätŋqä-paŋi, heqä apäkä iuauŋqä-pqe, inä hiŋguätŋqe.
Itaŋga apäkä hŋqunä-hŋqunäŋä iuenä, hiqä qokiquauŋqe, "Iqu ŋqä naqä-
qu etaŋgi, nyi iqueŋi yäpä iqi vqämqeqä" kŋuä indqäŋgpŋqe.

6

Ymeqä iquauŋqätä, kunaqä-kunuŋuauŋqätä

1 Ymeqä iisuenä, he Naqä Iqutä ämuäŋnäŋuwä-qae, hiqä hinaqä-
hinuŋuau hŋgisa mitqueqä, qänaknä vqäpŋqe. Suqä tqueŋi, he imäkqä
di, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguänäŋi.
2 Suqä iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iuŋi, tiiŋä ätnä.
*"Si tqä tnäutä tniquesäŋi, yäpä iqi ävätnä, iyaquiuä kukŋui qänaknä vqaŋginyä."** Goti Iqu suqä iqua ätuätäqäŋgaŋi, Iqu suqä tque-ganä,
kukŋuä nätmatqä timäuniqä diŋqä qäsä guä ämäsäuekqe.
3 Kukŋuä gue, tiiŋä äyä ämäsänä. *"Si iiŋä itnä äŋguänä äpmeŋi, nätmatqä eeqäpnäŋä si imäkätŋä iuŋi, äŋguänä timäutqätaŋguti, itaŋga qua iuŋi, hea quäuqä äpmaka utuŋqinyä."*†
4 Kunuŋuenä, hiqä ymeqä isuauŋi, quvqä itquepu, äwqä tnäŋä mi-
wimäkqä iqäpŋqe. He isuauŋi, suqä Naqä Iqu äwinyäŋqä iuŋqä näqŋqä
äväpu, "Iiŋi imäkäpu, iiŋi mimäkqä pambiyä" ämotquepu, äŋguänäŋä
miqäpŋqe.

Wäuŋuä-wiyqä iquauŋqätä, wäuŋuä miqä iquauŋqätä

5 Wäuŋuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä, qua täutaŋä iquauŋqe, "Iqu ŋqä
naqä-qu etaŋgi, nyi iqueŋi yäpä iqi vqämqänä" kŋuä indqänäpu, hŋgisa
miqä, qänaknä vqäpŋqe. He wäuŋui, quaŋgä miqä, äwqä naqä-qakuänä
äwipu, Kraisi Ique yäpä iqi ävätqäŋuwä-pa, iiŋä äwipu imäkqäpŋqe.
6 Iquau yeeqä iwimäkpŋqä wäuŋuä äŋgui, iqua hiŋuä
eqänätaŋguwäŋganä, miqä pambu. He Kraisi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä
eäŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iunä imäkäpu, iquau qänaknä
vqäpŋqe.
7 Ii ipiyäŋgaŋi, "Nyi wäuŋui, ämaqeu wiyqunä manä, Naqä Ique
wiyqunjqä" kŋuä indqänäpu, aquvänä ipu imäkqäpŋqe.
8 Ga he kŋui, tiiŋä-pqe indqäŋgpŋqe. "Ämaqä, hŋquququeqä yäpä
iqi äpme, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquŋä-qe, ä ämaqä qanyä äpme, kiqä-
kiuäŋqänä indqäŋqä iquŋä-qe, iqu äŋguänäŋä imäkmitätqe, Naqä Iqu
kimaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äväniqeqä."
9 Ämiqä iquenä, ämaqä heqä yäpä iqi äpmapu, wäuŋuä heyqä iquauŋi,
zä epŋqä kukŋuä zä iwimäkqä iqua mätquä ipu, äŋguä iwimäkqäpŋqe.
He kŋui tiiŋi indqäŋgpŋqe. "Wäuŋuä-neyqä iquautä, ämiqä-qunesä,

---

† **5:31** Ipäqäkqä 2:24 * **6:2** Aŋgumä Itmakqä 20:12; Kukŋuä-suqe 5:16 † **6:3** Kukŋuä-suqe 5:16

ämäneyätŋqä Iqu, qäukuä haqä yätu äpme, qokä-apäkä eeqänäŋä iuŋi, yänä-mänä miwäsäuqä, asänä iwäsäuniqeqä.”

Quuvqä heqiyqä iqua, mäkä-iqä iquau eŋqä-paŋiqä

10 Nyaqä kukŋuä yäpaki, tiinji. He Naqä Iqutä ämuäŋmbu, Iqueqä yäŋänäqŋqä aaŋä naqänäŋä iutaŋi, yäŋänäqŋqe, yändi-yändi imäkmbŋqe.
11 Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqueqä kukŋuä quaŋgitä, yamwiqä iqetä, emeqaŋgutqäŋgaŋi, he yäŋänäqŋqä tqäpnuwä diŋqe, ämaqä mäkä-iqä iqua imäknäŋuwä-paŋi, Goti Hanjuwä Iqu heqä etapätŋqe, imäkŋgpnä. 12 Nyi ii etqe, tiiŋiŋqä etqä. Ne mäkä äunätuŋque, ämaqä nesä asänäŋä iquautä hmanji. Ne mäki, dŋä quvqä, yäŋänäqŋqä huitaŋä-huitaŋä-täŋä, awä yeqä äpmeŋuwä, ä qua tque hiawiqä imä äpmeŋuwä iquatä, äuänätqäŋu.
13 Iiŋiŋqä nyi tiiŋä etqä. Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä mäkäŋqä imäkŋqä etapätŋqe, eeqänä äŋguänä imäkmbu, näwinyä pmetaŋgpiyä. Iŋi mäkä ätimäuqäqe, pämä ätqäupu, mäkä yäŋänäqŋqä ipŋqä. Itaŋga mäki qäpu päwqaŋgaŋqe, yäŋänäqŋqä äpakänä e tqäutpŋqe.
14 Yäŋänäqŋqä iiŋä tqäutpŋqe, suqä kukŋuä naqä-qakuä iqueŋi, qätä äŋguänäŋä äwiyäpu, qänaknä iqe, aquvä eŋqä-pa, heqä quaŋuä iqi yäŋänäqŋqä ämäsänäpu, itaŋga suqä jänänäŋä iu imäkqe, nätmatqä ktqä pmuätäŋqe, quikuä iqi äpmuätänäŋuwä-pa, iiŋä pmuätänätaŋgpu.‡
15 Itaŋga Goti Iqueqä kukŋuä, äwqä-qeiqi imbu pmeqäŋqä imäkqä iqueŋi, yukä ämuasmäŋqe ämuasmäuŋuwä-paŋi, a yäŋänäqŋqä äqätpu, näwi imäkmbu pmetaŋgpu.§
16 He iiŋä imäkmbu, ga tiiŋä-pqä iqueŋi, inä imäkŋgpŋqe. Suqä quuvqä heqiyqä iqueŋi, nikŋqä eŋqä-ma ktqä ämaqumuätänäpu, Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqueqä zi tä hänaqä sqe,* heyaqä huiwiuŋqä äumepqaŋgutqe, huätä epmäkpŋqä.
17 Goti Hanjuwä Iqu, he häŋä ae emäkäqumuatekqä iiŋqe, hiqä kŋuä indqäŋqä imŋi, nyuäŋä ktqä pmuätäŋqä ii eŋqä-pa ämimuasmäupu,† Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, Dŋä Äŋguä Iqu etapätŋqe, ii ipäqäyuŋuä eŋqä-paŋä-qae, a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe.
18 Suqä iquau imäkpŋqä ipiyäŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu emäkqaŋguti, suqä Goti Hanjuwä Iqueqä yätamäkqeŋqä tääqä tqä iqueŋi, mävquatämäuqä pa ipu, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu. Tääqä ätäpiyäŋgaŋi, enyqä eŋgaŋguti, ävquatämäupu matqä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqänäŋä iuŋqä-pqe, inä äpakänä tqaŋgpu.
19 He yatŋqä iiŋi, nyiŋqä-pqä inä iqäpŋqä änyiŋgi. Nyi kukŋuä tmqŋqe, kukŋui kiqä-kiuä nyaqä quväkä tämä dqäuqaŋguti, iŋi nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, kiqä quatä zä äwiŋqä diŋqe, zä miqä itmä, awä hämä-hämä tqämqänä.
20 Nyi kukŋuä ique-qäqueŋqä, Jisasi Kraisi Iqu, Kiqä-kiuä ätenjikqä iuta, awä tuätqätaŋgqeŋqä guä äpmuatenjiyquwi. Iŋi nyi wäuŋuä Iqu ändapkqe, mävquatämäuqä itmä, zä miqä pemä itmä, kukŋuä awi yqänä tqämqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tquaŋgpu.

Goti Iqu quŋi, äŋguä wimäkätŋqeŋqä tääqä ätukqeŋqä

21 Tikikusi iqu, Kraisi Iquenyqä quuvqe, ne eqiyätuŋquä-pa eqiyätä, Naqä Iqueqä wäuŋui mävquatämäuqä, nesä anä imäkätuŋquä iquvi. Ne

‡ **6:14** Asayä 59:17 § **6:15** Asayä 52:7 * **6:16** Apqä Bukä 7:13 † **6:17** Asayä 59:17

iquenyqe, kuapänä änenyätqäuä. Iqu nyi täqi äänä äpmamä, eeqänäŋä imäkätŋqä iiŋqe, awä etänä.
22 Nyi ique henyqä ändowatqe, quati tiiŋi. Iqu emetä, ne täqi äänä-äänä äpmeŋqueŋqä awä etätä, heqä qeqä-quuvqä yäpä imŋi, yäŋänäqŋqä emäkätŋqeŋqä ändowatqä.
23 Iyää ŋqä-quauä, neqä Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutäŋi, Iquaqu quuvqä heqiyqä iqueneuä äwqe, haŋuä imbu quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, ämaqä huiziuŋqä eŋguätŋqänä emäkinyä.
24 Iyää, ämaqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä äpakänä äwinyätŋqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu, qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqe, ävquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Pilipai
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Poli iqu eqä-huäŋä iu äkitä, qua aaŋä naqänäŋä Yulopqä täŋä iŋginyqä kiŋganä äwätäqäŋga, iqu aŋä-himqä Pilipai, qua naqä Masendoniya iu ätimäutä, kukŋuä äŋgui awä ätumiŋqe. (Wäuŋuiŋqä 16:8-15 hiŋuä qundŋqä.) Qänakndaŋi, iqu aŋä-himqä huiuŋqä uwqaŋga, iqueŋi guä qe äkiqiyäukuwi. Iqu guä e äpmeqäŋgaŋi, kukŋui, ämaqä hŋqua, Pilipai pmeqä iquauqä quuvqä heqiyqä, qui iwimäkpŋqä itqätaŋguwiŋqä, qätä äwiyäqe, tuwaŋuä tä, i äqäkqe. Iŋäqe tuwaŋuä, iqu Pilipai pmeqä iquauŋqä äväwqatkqä tque, a ätäutaqäŋgaŋi, ne hiŋuä tii äqunäŋu. Haŋä-iqä Poli iquesä, qutä, qäyä äwimakqä-qe, Poli iqu äwqä haŋä mäwiyqä itä, Jisasi Iquenyqä quuvqä kiiŋä eqiyätäqetaŋi, aquvänä itä äpmamiŋqe.

Hiŋuiqänäŋi, Poli iqu nätmatqä huiuŋqä äwa itqätaŋga, Pilipai pmeqä iqua mbqä hui, ique yätamäkqä wipŋqä ätnämäukuwi. Itaŋgi tuwaŋuä täŋqe, Poli iqu, quwqä yätamäkqeŋqä, ‘äŋguiqä’ ätuätä äqäkqe. Iŋi huizi, iqu guä pmetaŋgqeŋqe, qu kŋuä kuapänä indqänäpu, äwqä haŋä mäwiŋqä yätŋqe, iqu iquauqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä äqäkqe.

Itaŋga Poli iqu iquauŋi, Goti Iqu nätmatqä naqänäŋä äwikqeŋqä ätuätä äqäkqe. Nätmatqä ii, häŋä-pmeqä häŋi, qu Kraisi Jisasi Iquesa ämakuwä iiyi. Ŋŋ, qu nätmatqä ii ämakuwi, qu Mosisi Iqueqä kukŋuä-suqä iu qänaknä imiŋuwita ma, Jisasi Iquenyqänä quuvqä eqiyäpiyä iutayi. Itaŋga Poli iqueqä äwiŋqe, Pilipai pmeqä iqua, Kraisi Iqueqä suqe mapŋqä iiŋqeyi. Kraisi Iqu, “Nyi ämaqä naqä-qunjqä” kŋuä indqänätä, Iqueqä äwiŋqä iuŋqänä qänaknä miqä imiŋqe. Oeyä. Iqu Iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, wäuŋuä Goti Iqu Ique äwikqenä imäkkqe. Ga Poli iqu tiiŋä-pqe ätuätä äqäkqe. Qokä-apäkä Kraisi Iqutä naqä-qakuänä ämuäŋnäpiyä iqua, qu äwqä haŋui, Goti Iquesa ämepu, yeeqä kuapänä iqäpŋqäuä.

Ne tuwaŋuä tä a ätäutaqäŋgaŋi, ne näqŋqe, tiiŋä hiatuŋque. Qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Pilipai iu äqänätqätaŋguwä iquauŋqe, Poli iqu kiiŋä äyä äwinymiŋqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli iqundä, itaŋga Timoti iqutä, Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋui anä imäkätqäŋueä iquve, ye tuwaŋuä tä, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋmbiyitaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkänä epu, aŋä-himqä naqä Pilipai iu äpmeŋuwä iquenŋqä äväwqatque. Tuwaŋui, ye heŋqänä maqiyqä ique, ämaqä he ämeyätqäŋuwä iquauŋqätä, itaŋga ämaqä hiyaqä awä iqi wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkätqäŋuwä iquauŋqätä, äväwqatque.

2 Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeta äŋguä etapäsinyä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Pilipai pmeqä iquauŋqe, ‘äŋguiqä’ ätukqeŋqä

3 Nyi henyqä kŋuä indqänätmäŋganı, Goti Hanjuwä Iquenı, “äŋguiqä”
ätuätŋqe.
4 Nyi Iquenı henyqä itmä, yatŋqä ävätmä iunı, qanyä mävqä, yeeqä aanä
kuapänä itmä ävätŋqe.
5 Nyi iinı, hiŋgi miqä itqäŋä. Hiunji kiŋganäŋä iuta ti iqa täŋganqe, he
enyqä miqä, Goti Iqueä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, nyi awä tumqeŋqä
yätamäkqä änyiyätqäŋuwä iutayi.*
6 He suqä iinä imäkätqätanguwitanı, Goti Hanjuwä Iqu, heyaqä quuvqä
yäpä imä wäunuä ae emäkätqätanggä iunqe, nyi näqŋqä tiinä ämeqä.
“Iqu wäunuä ii imäkqe, mävquatämäuqä, yqänä imäkqa äwätŋqe, qäpŋi
Kraisi Jisasi Iqu, aŋgumä äquvepätqäŋga, hiäniqeqä.”
7 Nyi ŋqä äwqä tämdanı, henyqä aanä kuapänä änyinätŋqetanı, henyqä
kŋuä iinä indqänätmä, Goti Hanjuwä Iquenı, ‘äŋguiqä’ ätquäqe, ii
jänänänji. Quati tiinä dutayi. Nyi wäunuä äŋguänäŋä Goti Iqu ändapkqe,
imäkqämqeŋqä yätamäkqä änyiyätqäŋuwä iutayi. Yätamäkqe, nyi täqi
guä pmetaŋgatä, itaŋga kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iunqä himä-
wiunqä iquau, mändi äkittqiyätmä, “Ii kukŋuä naqä-qakuiqä” motque-
qaŋgatä, änyiyätqäŋuwä iutayi.
8 Kraisi Jisasi Iqu, henyqä aanä kuapänä äwinyätŋqä-panı, nyi-pqe inä
änyinätä, itaŋga he hinuä maeqänmqä diŋqe, aanä kuapänä änyinätqäuä.
Nyi ŋqä änyiŋqä duŋqä ii etqäqeŋqe, Goti Iqu näqŋqä eä, “Ii naqä-
qakuiqä.”
9 Nyi, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, tii emäkätŋqä yatŋqä ävätŋqe. Hiqä suqä
ämaqeunqätä, Goti Iqueŋqätä äwiŋqä iqu, naqänäŋä imäŋga wätŋqätä,
he näqŋqä äŋguänä mapŋqätä, itaŋga he suqä äŋguiŋqätä, quvqeŋqätä
iwäsäuqäpŋqe.
10 Iŋi he suqä äŋguiŋqä eŋganı, a ätäupu, nätmatqä eeqänäŋä
imäkäpiyä iunı, äŋguinä imäkqäpŋqe. Tiinäŋqäuä. Hea Kraisi Iqu
aŋgi äquvepätqäŋganqe, he suqä quvqä hui maeqä, ämaqä aanä
äŋguänäŋuenä pmetaŋgpiyä.
11 He Jisasi Kraisi Iqueä yätamäkqetanı, suqä jänänäŋinä imäkquenä
hiätaŋgpiyä. Nyi Goti Ique yatŋqä iinı, tiiniŋqä ävqä. Ämaqe, he iinä
äyä pmetaŋgä eqämbiyi, Goti Iquenyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe haqeqä
muämäuqäpŋqänänyä.

Poli iqu guä pmetaŋgqä-qe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, naqänäŋä äwqeŋqä

12 Ŋqä nyämaqäuä, he näqŋqä yasämä mapŋqänä, nyi awä etmqe. Nyi
guä pmetaŋgqä-qe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, qua iqi mäpäwiqä,
yesäwä vqeta yäŋänäqŋqä ätqäuä, im-imä naqänäŋä tiinä qe äwqi.
13 Nyi hanä-iqä ii ämakqeŋqe, ämaqä mäkä-iqä, qu ämiqä naqä
iqueqä anä ämimiŋuwä iquatä, itaŋga ämaqä huizi iquatäŋi, nyi Kraisi
Iquenyqä quuvqä heqiyäqaŋgqeta guä eŋganggqeŋqe, qu näqŋqä ekuwi.
14 Itaŋga nyi guä pmetaŋgqetanı, ämaqä, Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä
kuapänäŋä hŋqua, Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, ämaqä huizi
duŋqä zä miqä pemä ipu, Goti Iqueqä kukŋui awä ätätqäŋuwi.
15 Naqä-qakui, ämaqä iutanä hŋqua, Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋuwi,
tiinä dutayi. Ämaqe iquau wivändpŋqä winyätaŋgqä-qe, qu
nyivändqaŋgä äqumbiyitanı, nyiŋqä kŋuä quvqä ämepu, wiunqä ipu,
Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋä. Huiziqua, iinä hmanji. Iqua kŋuä iqä
äŋguä ämepu, Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋä.

---

* **1:5** Pilipai 4:10-19

16 Goti Iqu wäuŋui, nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqueqä mäkä-huŋqä iquau mändi kittqämqä atäuŋuä ätenjikqeŋqä näqŋqä ämepu, nyinyqä aaŋä kuapänä äwinyätä, Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋä.
17 Ämaqä nyiŋqä wiuŋqä itqäŋuwä iqua, qämä-qämä ipu, nyi ämaŋqutäpŋqeŋqä Kraisi Iquenyqä kukŋui awä ätätqäŋä. Ii itqäŋuwi, nyi haŋä-iqä ämetmä guä ae qäyä pmetaŋgä, quvqä iiŋä imäkäpiyi iutaŋi, haŋä-iqä naqänäŋä ändapqa upuŋqä itqäŋä.
18 Ämaqä iiŋi, quwqä kŋuä iqä imŋi, hŋqua kŋuä äŋgui metaŋgä, ä hŋqua iiŋi mämeqä eäŋuwi, nyi kukŋuä matqä imä. Qu eeqäpnä Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋuwiŋqe, nyi ŋqä äwqä tämdaŋi aquvänänä itqäŋä.

Poli iqu, äpäkoŋqeŋqätä, häŋä-pmeŋqätä, kŋuä indqäŋgqeŋqä

19 Auä nyi aquvänä äpakänäŋi, tiiŋiŋqä iqa uwqämä. He nyi yätamäkqä nyipŋqeŋqä, tääqä tätqätaŋguwä iutatä, itaŋga Jisasi Kraisi Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu-pqä, yätamäkqä inä nyiyätqätaŋgqä iutatäŋi, Goti Iqu yätamäkqä änyiyätä, haŋä-iqä eeqäpnäŋä ämetŋqe, huätä manmäuniqeŋqä, näqŋqä eŋänä.
20 Iiŋiŋqä, nyi ŋqä qeqä-quuvqä tämŋi, kŋuä iqä aaŋä yäŋänäqŋqe, tiiŋä indqänätqäŋä. Nyi ŋqä wäuŋui qui mimäkqä imqä diŋqe, suqä quvqä imäkätmä, womba mämaeŋqä pa imä. Nyi kukŋuä awä huizi zä miqä yäŋänäqŋqä ätqäumä ätqa äquvepätŋqä-paŋi, guä äpmamä-pqäŋgaŋi, awä yqänä ätmitmqä-qae, Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä yqänä mamäuqämniqe. Iŋi nyi häŋä yqänä äpmamitmqä, ä ae äpäkonmqäŋga, nyi Kraisi Iqueä yoqe, haqeqä yqänä matnämäuqämniqe.
21 Nyi kŋui, tiiŋä ämetqäŋä. Nyi mapäkoŋqä häŋä äpakä äpmeŋqe, nyi Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuqämä. Itaŋga nyi äpäkonmqäŋgaŋi, qua täu quvqä tä äpmeŋqä-pa mäpmeqä, aaŋä äŋguänäŋä pmetmniqeqä.
22 Iŋi nyi qua iuŋi, häŋä yqänä äpmamitmqä sätäti, nyi Kraisi Iqueqä wäuŋui, häukuä-täŋäŋqä imäkqämqä. Iŋi nyi maqŋqe, äsquenyqä nyinyäŋquti?
23-24 Nyi nätmatqä tquaquiŋi, änä miwäsäuqä imä. Nyi quami täŋga tä äpmeŋqä täuŋi ävämetmä, Kraisi Iqutä qäukuä yäŋi anä pmeŋqä iqäqe, qua täu äpmeŋqä iuŋi ämäwqätäuä. Nyi iiŋäŋqä nyiŋgaŋgqä-qe, häŋä äpakä äpmamä, he yätamäkqä heyqe, ii äŋguä eä.
25 Iiŋiŋqe, nyi kŋuä ae ämetmä, näqŋqä tiiŋä eŋä. Nyi maqänä mapäkoŋqä, häŋä yqänä pmamqänä. Nyi hesä äpakä äpmetmitaŋi, he Goti Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, yeeqä ipu pmetpŋqä, yätamäkqä heyqämä.
26 Tiiŋä-pqä inä eä. Kraisi Jisasi Iqu nyiŋi, henyqä aŋgumä indmeqaŋgutqäŋgaŋi, he nyinyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe, huizi ämamäutqäŋuwä-pa mämamäuqä, aaŋä haqä yätu mamäupnuwi.

Goti Iqu ne hiŋuinäŋi, Kraisi Iqueqä yoqä ämetanitaŋi, haŋä-iqä metuŋquä-pqe naqänänä

27-28 Haŋä-iqä äki-äkitaŋi emeqaŋgqeŋqä, maqänä ävaqusqäyämepu, Kraisi Iqueqä kukŋui mävquatämäuqä, qänaknä ipu pmetpŋqe. He iiŋä imäkäpu pmetaŋguwä iqiŋi, nyi hiŋuä maeqänmqä, ä kiŋä nämda qanyä kukŋuinä qätä wimqä etaŋgutqe, nyi henyqä näqŋqä tiiŋä emä. He, hiqä qeqä-quuvqä naqä-hŋqunä imbu, ämaqä quvqenä etqueqaŋguwiŋqä zä miqä, huiwi naqä-hŋqunä imbu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iquenyqänä quuvqä heqiyqäpŋqänä yäŋä äqänätqäŋäuä. He iiŋä imäkqaŋguwitaŋi, ämaqä quvqenä emäkqä iqua, näqŋqä tiiŋä hipnä.

Quwqä-quwäŋqe, quvqä iiŋä emäkquwä-qae, yuuwä tämbŋqäuä. Iŋäqe, heŋi, Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä eyätä, häŋä emäkäqumuatäŋqiyä.
29 Nyi ii etqäqe, tiiŋiŋqä etqä. “Goti Iqu heŋi äŋguä emäkätä, hiŋuinäŋi, he Kraisi Iquenyqä quuvqä eqäpŋqänä maeqäŋqä yänä, oee, Iqu he Iqueqä yoqä ämepiyitaŋi, haŋä-iqä mapŋqä-pqe, hiŋuinä inä eqänänä.”
30 Iiŋiŋqe, ämaqe he quvqä etquetqätaŋgä haŋä-iqä ii ämetqäŋuwi, ii nyi hesä Pilipai iu anä äpmenäŋga meqaŋgä äŋqäŋguwä-ma, ämetqäŋä. Guä äpmam-pqä täuŋi, nyi haŋä-iqe inä meqaŋgqe, he qätä äyä äwiyäŋä.

2

Hiqä ämaqä huizi duŋqe, “Qu ämaŋqutäuäŋäuä” kŋuä metaŋgpu

1 He Kraisi Iqutä ämuäŋmbiyä iutaŋi, yäŋänäqŋqä imäknätqäŋuwäta? Iqu henyqä winyätaŋgqä iutaŋi, hiqä äwqe, haŋuä enyätŋqäta? Hiqä quamä pmeqä iuŋi, Dŋä Äŋguä Iqutä anä äpmetqäŋuwäta? He hiqä-hiuäŋqe, huäqä äumäknäpu quvqä mitquatŋqä itqäŋuwäta?
2 He yatŋqä iiŋä iquauŋi “Ŋŋqä” tqaŋgpqe, nyi yeeqänänä nyimäkpŋqä diŋqe, tiiŋä iqaŋgpu. Heqä kŋuä indqäŋqä imŋi, kŋui naqä-hŋqunä meqä epu, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqueŋi, yänä-mänä mämeqä asänä ämapu, itaŋga hiqä qeqä-quuvqä imŋi, naqä-hŋqunä metaŋgpu.
3 He hŋqunä-hŋqunä naqä imänäpu, hiqä ämaqä huizi duŋi mändi äkittqiyäpu, heqä yoqe haqä mämaeŋqä pambu. He hŋqunä-hŋqunä mändi äkittqiyenäpu, hiqä ämaqä huizi duŋqe, “Qu ämaŋqutäuŋäuä” kŋuä iiŋä metaŋgpu.
4 He kŋui, quamä pmeqä äŋguä hiqä diŋqänä, mindqäŋqä pambu. He hŋqunä-hŋqunä, ämaqä huizi iuqä-pqeŋqä inä indqäŋgaŋgpu.

Suqä Kraisi Iqu ämänätquakqeŋqä

5 Hiqä kŋuä indqäŋqe, hui-hui mindqäŋqä, Jisasi Kraisi Iqu indqänmiŋqä-pa indqäŋgaŋgpu.
6-7 Iqu Goti Naqä-qakuä-qu eäqä-qe, Iqu Goti Iqutä asänä pmeqäŋqe, kŋuä iiŋi yäŋänäqŋqä mämeqä itä, yoqä naqetä yäŋänäqŋqetä ävquatämäutä, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä etä, ämaqä qua täuŋä iqune eŋqä-paŋä ekqe.
8 Iqu ämaqä-qu eätä, Iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, Goti Iqueqä kukŋuä eeqäpnäŋi, qänaknä iqa äpqänjaqänäqe, äpäkonätŋqä iunä ätimäuqe, zä-huätatä äunätä äyä äpäkoŋgqe.
9 Iqu iiŋä imäkmiŋqetaŋi, Goti Iqu Iqueŋi, ämaqä huiziuqä haqä yäŋi äpmuatetä, ga Iqueqä yoqä Jisasi, yoqä huizi-huiziuŋi ämäwqätäuqäŋga äqonä pmetätŋqä äpmuatekqe.
10 Iqu Iqueŋi tiiŋiŋqä äpmuatekqe. Qu qäukuä yäŋi äpmeŋuwä iquatä, qua täuŋä iquatä, qua yäpä mäŋgisaŋä iquatäŋi, qu eeqäpnä Iqueqä yoqe haqeqä ämatnämäupu, qoŋä woktäuqäpŋqänänyä. 11 Qu Ique qoŋä äwoktäupu, tiiŋä tqäpŋqe. “Jisasi Kraisi Iqu, eeqänäŋuneqä Naqä-queqä.” Qu iiŋä imäkäpu, Goti Iqueqä yoqe, haqä mamäuqäpŋqänänyä.

He ämaqä qua täutaŋä iuqä awä iqiŋi, we-huŋqä-täŋä pmetpŋqä

12 He nyi kuapänä änyinätŋqäuä, Kraisi Iqu suqä iiŋä ämänätquakqetaŋi, nyi maŋä tiiŋä etqä. Nyi hesä anä pmetaŋgaŋi, he kukŋuä eeqäpnä qänaknä imiŋuwä-pa, nyi hma etaŋgqä-pqäŋgaŋäqe, quanŋä päkŋqäŋqä zä ipu, Goti Ique yäpä iqi vqaŋgpi, Iqu heŋi aŋgumä änyä-häŋä emäkqaŋguti, häukuä wiqä-täŋä hipŋqänä yäŋä qäŋgaŋgpu.

13 Goti Iqu heyaqä yäpä imä äpme, he Ique yeeqä iwimäkpŋqe, suqä Iqu
äwinyäŋqeu imäkqäpŋqä, evauqumuatätqäuä.
14 Iŋi nätmatqä eeqänäŋä imäkäpiyä iuŋi, hmbinyqä maŋä ätnäpu
kukŋuä mäkä maqäyäuŋqä, qeiqinyä äpmapu imäkqaŋgpu.
15-16 He iiŋä äpmeŋuwi, ii he Goti Iqueqä ymeqä jänäŋuenä epu, suqä
quvqä hui maeqä, äŋguänäŋä hiätpnä. Itaŋga he kukŋuä häŋä hea
ique-ique pmeqä-täŋä iqueŋi, mävquatämäuqä a yäŋänäqŋqä äqätäŋuwi,
ii he ämaqä qua täuŋi, suqä äŋgui ävquatämäupu, quvqä du-mända
äwätqäŋuwä iuqä awä iqiŋi, he we-huŋqä-täŋä pmetpnä. Iŋi hiunji
Kraisi Iqu qua täuŋqä aŋgumä äquvepätqäŋganj, nyi heyaqä suqä iiŋiŋqe,
yeeqä aaŋä kiiŋä itmä, näqŋqä tiiŋä emniqe. “Nyi qutä äpmamä wäuŋuä
dŋä huqä iqa äpätŋqe, hiŋgi yeemqä itŋqä manä.”
17 He quuvqä eqäpiyita haŋä-iqä ämetqäŋuwi, ii he Goti Iquenyqä
hiqäva eŋqä-ma äqänätqäŋä. Iŋi, qu nyi pizqä bäsqaŋguwitaŋi, nyaqä
häŋeqe, wainqä tŋäŋqä* eä, hiqäva he äqänätqäŋuwä itä qäsäŋi, hiqäva
qänäŋquti? Iiŋä sätäti, nyi yeeqä itmä, hesä yeeqä anä yanique.
18 He nyi iqaŋgqä-ma, iiŋä ipqe, nyitä yeeqä anä yanique.

Timoti iquenyqätä, Epaplotitusi iquenyqätä

19 Nyi Naqä Jisasi Iqu hiŋuinä ŋqäŋgaŋgutqe, tiiŋä imäkmqä änyiŋgi.
He änä-änä ipu äpmeŋuwiŋqe, Timoti iqu kukŋuä äma äpätä, awä ändätä,
yeeqä inä inyimäkäniŋqä diŋqe, nyi iqueŋi henyqä maqänä dowatmqä
itqäŋä.
20 Ämaqä nyitä anä äpmeŋuee, henyqä qeqä bimbiqä tquaŋgi
yätamäkqä heyäniqe, hŋqu-hŋqu ma, Timoti iqunänji.
21 Ämaqä nyitä anä äpmeŋquä tqua, Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuiŋqä
tuwä äwiyäpu, quwqä-quwä miŋqä iuŋqänä äwiŋqä iquayi.
22 Itaŋgi Timoti iquenyqe, “Iqu ämaqä suqä äŋguänäŋä imäkqä-que-
qe,” he näqŋqä ae äyä eŋä. Ymeqä-qu kanmä yätamäkqä ävätä anä
imäkätqäŋiyä-paŋi, iqu nyi yätamäkqä änyiyätä, kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋi awä inä ätätŋqe.
23 Iiŋiŋqe, nyi tiiŋä imäkmqä änyiŋgi. “Nyi äänä nyimeŋqutiyä” tmä,
hiŋuä ganä äqunmitaŋi, iqueŋi qänakŋi, henyqä maqänä dowatmä.
24 Nyi ŋqä Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyätŋqä-qae, Iqu hiŋuinä
ŋqäŋgaŋguti, hea kuapänä maiqäŋga, nyi-pqe emamä.
25 Nyi iiŋä imäkqäŋqä änyiŋgqä-qe, täŋgaŋi, Epaplotitusi iqu henyqä
dowatmqä kŋuä ämeqä. Iqu heqä heyämaqä, nyi yätamäkqä nyiyätŋqä
ändowatkuwä iquvi. Iqu ŋqä nyämaqä eä, Kraisi Iqueqä kukŋuiŋqä mäkä
ita, wäuŋuä anä itqäŋueä iquvi.
26 Iqu, “Nyi quŋi hiŋuä äkŋga qunmniqätiyä” tä itä, ä he iquenyqe, “Iqu
täŋä-yaqä äwinä” tqaŋgä qätä äwikuwiŋqätäŋi, qundqändqä kuapänä
iqaŋgqeŋqä aŋgumä dowatmqä änyiŋgi.
27 Naqä-qakui, iqu yaqä äwitä, ae äpäkonmätä iqaŋgqä-qe, Goti
Hanjuwä Iqu, iquenyqä huäqä äumäkätä, yätamäkqä vqaŋgi, aŋgi
mätäŋä eŋqä-ma iuäqämakqe. Auä, Goti Iqu iquenyqä huäqä
e äumäkkqe, nyiŋqä-pqe inä itä, “Iqu iquenyqä-pqe huäqä-huŋqä
naqänäŋä mequäŋqiyä” kŋuä indqänätä, yätamäkqä iiŋi, nyi-pqe inä
änyikqe.
28 Iiŋiŋqe, nyi iqueŋi henyqä dowatmqä kiiŋä änyiŋgi. Iŋi he ique hiŋuä
aŋgumä äqunätmepu, yeeqä iqaŋgpi, nyi henyqä qundqändqä miqä imä.

---

* **2:17** A Täuqä 15:7

29-30 He nyitä täqi anä äpmenjqae, yätamäkqä nyipnä miqäqä, iŋäqe iqu hiqä aŋi ämetä, Kraisi Iqueqä wäuŋui imäkätäqetaŋi, yaqä ämetä, ae äpäkonmätä ikqe. Iiŋiŋqe, he iqueŋi, Naqä Iqueqä yoqeta, yeeqä aaŋä naqänäŋä vätmapu. Itaŋga ämaqä iqu eŋqä-paŋä iquauŋi, yoqä naqä inä wipu.

3

Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquanä, jänänäŋuaiqä

1 Itaŋga nyämaqäuä, nyi kukŋuä huizi tiiŋä etqä. "He Naqä Iqueŋqä yeeqä iqaŋgpiyä!" Nyi henyŋqä pipa aŋgu-aŋgu äqiyäqäsqŋqe, enyqä miqä iqäqe. Ii, nikŋqä eŋqä-ma, ktqä equmuätäuŋqe.

2 Ämaqä huiwä häuä äktäupu, qui imäkqäŋqä itqäŋuwä iquauŋi, wimasipu! Ämaqä iqua, hiveqä suqä, aaŋä ququvqenäŋä imäkätqäŋuwä iquayi.

3 Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä naqä-qakui, häuä ktäuŋqä iqua ma, ne tiiŋä imäkqä iquneyi. Ne huiwiŋqätä, wäuŋuä eeqäpnäŋä imäkätuŋquä iuŋqätä, yätamäkqä neyqŋqä quuvqä maeqiyqä iŋu. Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu inemäkqaŋgi, Goti Iqueä yoqeŋqä aquvä äqänätanä, Kraisi Jisasi Iqueä yoqe, haqä ämamäutuŋquä iquneyi.

4 Nätmatqä huiwiŋqätä, wäuŋuä äŋguiŋqätäŋi, nyi eeqäpnäŋä-täŋunji. Iŋi ämaqä nätmatqä iiŋä iquaquinyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, nyi ämäwqätäuŋä.

5 Ii tiinji. Ŋqä nipai änmikqäŋgaŋi, hiunji 8 ae äpäwqaŋga, qu nyaqä huiwi häuä äŋgtäukuwi. Nyi ämaqä Israitqä iutaŋä, Benjämenä iquesaŋä ekuwiuqä hueqä-himqä iutaŋä iqunji. Ŋqä nipeu, apique, nyitäŋi, nämbqune Israitqä iquauqä kukŋuitä, suqetä, a äqätäŋu. Nyi kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeu qänaknäŋi, Parisitaŋä iqua* iqä-ma iiŋä itŋqä iqunji.

6 Nyi Goti Hanjuwä Ique aquvänä iwimäkmqä indqänätmä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätaŋguwä iquauŋi, qui imäkmiŋqe. Iŋi ämaqe, qu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä iuta änyiwäsäuquwi, qu nyi kukŋuä-suqä iuŋi, hŋque mävasquä-qunä mäŋqumuapnä. Ämaqä iqua, nyi eŋqä-paŋä-qua ma, nyi ämäwqätäuŋä.

7 Nyi kiŋganäŋi, "Suqä huiwiŋqänäŋi iqua yätamäkqä nyipŋqäuä" indqänmiŋqä-qe, täŋgaŋi nyi qänaknäŋi Kraisi Ique ävätmä, nätmatqä iiŋi, qua täutaŋä hiŋgiŋqä etaŋgi äqunätqäŋä.

8 Iiŋqänä ma, Kraisi Jisasi ŋqä Naqä Iquenyqä näqŋqe, ii nätmatqä aaŋä naqä-qakuä etaŋgi äqunätmä, nätmatqä eeqäpnäŋä qua täutaŋi, quvqänäŋä etaŋgi äqunätqäŋä. Nyi Ique qänaki wivändmqä diŋqe, nätmatqä eeqänäŋi tuwä äwiyqe. Nyi iiŋä imäkqe, Iqueqä-qunä eämä, Ique guä eŋqä-ma kiuäŋqänätätmqä imäkqe.

9 Nyi ämaqä jänänäŋi, wäuŋuä itmä, suqä Mosisi iqu äqäkqä iu qänaknä itmä, iuta maeqä imä. Nyi ämaqä iiŋä-qunŋi, ŋqä Kraisi Iqueŋqä quuvqä heqiyqä iuta emä. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, ne Iquenyqä quuvqä e heqiyätaŋgquä iutaŋi, nenyqe, "ämaqä jänänäŋuaiqä" ätänä.

10 Nyi Kraisi Iquenyqä näqŋqe, tiiŋä himqe. Iqu äpäkonätä, Iqueqä yäŋänäqŋqeta aŋgi ävaukqe, Iqu yäŋänäqŋqä iitä, yäŋänäqŋqä iny-imäkätŋqätä, ga Iqu täŋä-huŋqä ämakqe, qäquye anä meŋqätä, itaŋga Iqu äpäkoŋgqä-pa päkonmniŋqätä, iiŋqe näqŋqä mamqe.

---

* **3:5** Parisi iquauŋqe, ämaqe tii ätmiŋuwi. "Qu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeu, qänaknä äŋguänäŋä iqä-quaeqä."

11 Iŋi, nyi-pqe äpäkonätmä aŋgi inä vamniqŋqänä.

“Nyi hiqŋqä du timäumqä diŋqe, yäŋä äqäŋga äwätqäŋä”

12 “Nyi iiŋä ae imäkätmä, Goti Iqueqä hiqŋqä iuŋi, ae ätimäukqä-qunä,” matqä iqä, oee. Nyi iu qäyu timäumqŋqe, Kraisi Jisasi Iqu indmetä, a yäŋänäqŋqä äŋgiqätätqäuä. Iutaŋi, nyi iiŋä timäumqe, yäŋä äqäŋga äwätqäŋä.

13 Ŋqä nyämaqäuä, nyi iuŋi matimäuqä iqäqä etaŋgqeŋqä näqŋqä emä-qe, tiiŋinä iqämä. Nyi nätmatqä hiŋuiqändqäŋqe, kŋui aŋgumä mämewqä itmä, hiŋuiqäŋä näŋi äwiŋqä iuŋqä, yäŋä äqäŋga umqe.

14 Ämaqe qaŋä tnäŋä äwätqäŋuwä-ma, nyi hiqŋqä du ätimäutmä, nätmatqä Goti Iquesa mamqä diŋqe, yäŋä äqäŋga äwätqäŋä. Goti Hanjuwä Iqu, nyi häŋä-pmeqä qäukuä yäŋi mamqä diŋqe, Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä iuta, tääqä ändätmakqe.

15 Ne neqä qeqä-quuvqä imŋi, naqä ae imänätuŋquä iqune, ne eeqäpnä nätmatqä iuŋqe, kŋuä indqäŋqe asänä meqäŋqe. Hesaŋä hŋqua, iiŋqe qämä-qämä iquwi, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Qäyunäŋi tiinjqä’ ätuätä, ämotquenä.

16 Itaŋgi täŋgaŋi, ne hŋqunä-hŋqunä näqŋqä ämetanä, naqä äsqisa ti imäŋgququä etaŋgutqe, näqŋqä ii mävquatämäuqä, qänaknä iqa uwquatuŋque.

17 Nyämaqäuä, nätmatqä nyi imäkätŋqä iuŋi, asänä imäkqaŋgpu. Itaŋga ämaqä, suqä ne imäkätuŋquä-ma asänä imäkätqäŋuwä iquauŋi, hiŋuä äqunäpu, iquautaŋi näqŋqä ämepu, he-pqä inä imäkqaŋgpu.

18 Hiŋuiqänä etmiŋqä-ma, täŋgaŋi, huäqä nuŋgaŋgi kŋuä äqiyätmä iinä etätqäŋä. Ämaqä kuapänäŋi, Kraisi Iqueqä zä-huätati huŋqeŋqä mäwiŋqä itä, mändi äkittqiyäpu äpmeŋä.

19 Ämaqä iiŋi, qu quwqä huiwiqueqä äwiŋqä dunä imäkäpu, kŋui nätmatqä qua täutaŋä iuŋqä indqänäpu, suqä quvqä imäkpŋqäŋgaŋi, womba miqä, yoqä haqä ämatnämäunäpiyitaŋi, tä du qui imäkmbŋqä upnuwi.

20 “Nyi imäkätŋqä iuŋi, asänä imäkqaŋgpiyä” etqäqe, ne qutäŋi, asänäŋä ma, neqä quae, qäukuä haqä yätu etaŋgiyi. Iŋi Naqä Jisasi Kraisi, ne häŋä inemäkäqumuatqä qäukuä yäŋisa quvepäniqä Iquenyqe, hiŋuä äqänanä äpmeŋu.

21 Iqu neqä huiwä quvqä tä änyäŋque, änakunmäkätä, Iqueqä huiwä äŋguänäŋä, qua buta ävautä, ämakqä eŋqä-paŋä iiŋä inemäkäniqe. Iqu nätmatqä eeqäpnäŋi, Iqueqä ämiqä yäpä iqi hiäniqä diŋqä yäŋänäqŋqä-täŋä eä, itaŋga yäŋänäqŋqä asä iutaŋi, iiŋä inemäkäniqe.

4

Suqä äŋguä iquanä imäkqaŋgpu

1 Iiŋiŋqe, ŋqä nyämaqä, nyi henyqä aaŋä kuapänä änyinätä, hiŋuä maeqänmqä änyinätŋqäuä, nyi kukŋuä tiiŋä etqä. “He Naqä Iqueŋi mävquatämäuqä, Iqutä ämuäŋmbu, yäŋänäqŋqä tqäutaŋgpiyä.” Nyi aquvänä inyimäkqetä, wäuŋuä dŋä huqä itŋqe äŋguä meqetäŋi, ii heyi.

2 Yuliyaktä, Sindikektäŋi, nyi maŋä tiiŋä äqesqä. “Qe qävaŋgui, Naqä Iqueqä iuaŋgui eäŋiyi, äkasuwä matŋqä, quami qeiqinyä pmanyqä.”

3 Wäuŋuä nyitä anä imäkätqäŋueä iquki, si apäkä iuaquiŋi, quami iiŋä pmayŋqä yätamäkqä wisŋqä änyiŋgi. Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä tätqätaŋgaŋi, iuaqutä, Kelemenä iqutä, itaŋga ŋqä ämaqä nyitä wäuŋuä anä iqä iquatä yätamäkqä änyimiŋuwi. Bukä, ämaqä yoqä häŋä

hea ique-ique pmeqä meqäŋqä äqänä äwiŋqä yäŋiŋi, quvaqä-pqe inä äqänä äwi.
4 He Naqä Iqueqä eäŋuwi, hea ique-ique yeeqänä iqaŋgpu! Nyi aŋgumä etqä, “Yeeqänä iqaŋgpiyä!”
5 Ämaqä eeqänäŋä iuqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä haŋuenä epu, iuŋqä qeiqi iwitqueqä-quenä hiätaŋgpu. Naqä aŋgi quvepätŋqä Iqu qäqiqiyi.
6 He nätmatqä hmbinyqä äwäwa miqä pambu. Nätmatqä äki-äkitaŋi he emetqätaŋgqä iuŋqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, ‘äŋguiqä’ ätuäpu, hiqä eŋqeŋqä awä ätuäpu, yatŋqä vqäpŋqe. 7 Iiŋä imäkquwi, Goti Hanjuwä Iqu, heqä äwqe haŋuä imbŋqä emäkänä. Äwqä haŋuä Goti Iqu ävätŋqe, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnätaŋguwiŋqe, hiqä qeqä-quuvqetä, hiqä kŋuä indqäŋqetä, äŋguä nyätpŋqä emäkänä. Ne ämaqä-qune, äwqä haŋuä iqueŋqe, näqŋqä äŋguänäŋi, änä mämeqä yanä. Ii aaŋä äŋguänäŋiqä.
8 Ŋqä nyämaqäuä, kukŋuä yäpaki, tiiŋä etqä. Hiqä kŋuä indqäŋqä imŋi, kŋui suqä äŋguänäŋä Goti Iqu äwinyäŋqä iquauŋqä indqäŋgpŋqe. Suqä iiŋä iqua, naqä-qakui, jänänäŋi, ikikinyäŋi, itaŋga yoqä naqä-täŋä eäpu, suqä huiziquauŋi ämäwqätäuŋqä, iquayi.
9 Wäuŋuä nyi imäkätqätaŋgä he hiŋuä äŋqänäpu, kukŋuä nyi awä etätqätaŋgä qätä änyiyäpu, näqŋqä nyita ae ämetqäŋuwi, he-pqe yamwiqä inä imäkqäpŋqe. He iiŋä imäkätqäŋuwi, Goti äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, hesä anä pmetänä.

“Nyi eeqä-täŋä, ä maeqä-täŋä äpmeŋqä, iiŋqä qundqändqä miqunji”

10 Täŋgaŋi he nyiŋqä kŋuä heyqaŋgi, yätamäkqä aŋgumä nyiyqaŋguwiŋqe, nyi Naqä Iqueŋi yeeqä aaŋä naqänäŋä ävqä. Awä iqäŋi, he nyi yätamäkqä ae änyipqä etaŋgqä-qe, hänaqä hma etaŋgqä iuta häpäqutäqutä ikuwi.
11 Nyi nätmatqäŋqä ii etqe, aaŋqunä eämä maetqä iqä. Ii tiiŋi. Nyi eäqä-täŋä, ä maeqä-täŋä äpmeŋqe, iiŋqä qundqändqä miqunji.
12 Äwa iqäŋgatä, kuapänä-täŋäŋgatä, nyi äŋguä pmamqä diŋqe, näqŋqä eŋä. Nyi äwqä mbäsätaŋgi äpmeŋqä ä, dä äpmeŋqä, nyi ‘squäuä-qe’ matqä imä, äwqä-qeiqinyä änymä pmetmä. Nyi kuapä-täŋä äpmeŋqä ä, äwa itmä äpmeŋqä, nyi asä iiŋä pmetmä.
13 Nyi yäŋänäqŋqä inyimäkätŋqä Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, nätmatqä eeqänäŋi imäkmä.
14 “Nyi äwäwa miqä iqänä” qäyä etqaŋgqä-qe, haŋä-iqä nyimeqaŋgqe, ne anä metuŋquä iuŋqe, he yätamäkqä ätnämäuquwi, ii äŋguänäŋi.

Poli iqu, iquauqä yätamäkqä vqeŋqä, “äŋguiqä” ätukqeŋqä

15 Ämaqä Pilipai pmeqä iquenä, he näqŋqä tiiŋi ae äyä eŋä. Nyi wäuŋuä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, heyaqä awä iqi änyä qe ipäqiyätmä, qua naqä Masendoniya iu ävämetmäŋgaŋi, ämaqä quuvqä heqiyqä huizi, suqä ävqä iqueŋi, qu mimäkqä iqaŋgä, ne yätamäkqä iŋguatuŋquä diŋqe, henyä änyikuwi.
16 Nyi aŋä-himqä Tesälonaika iu yqänä äpmamä, nätmatqäŋqä äwa iqämanätqätaŋgaŋi, he yätamäkqä hŋganä-hŋganä änyimiŋuwi.
17 Nyi ii etqe, he nyi nätmatqä hui aŋgumä dappŋqä matqä iqä. “Heqä suqä ävqä iqueŋi, mävquatämäuqä äpakänä imäkätqäŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu, äŋguä emäkquäŋqiyä” etqä.
18 Nyi qäyunä ae ämetmä, nätmatqä kuapä-täŋä eäqä. He äväwqatquwi, nyi Epaplotitusi iquesa ae ämeqäqe. Iŋi täŋgaŋi nyi

nätmatqä aaŋä kuapänäŋä-täŋunji. Hiqä yaŋä iqe, Goti Iquenyqä hiqäva sisnyaŋä-weqä äŋguä äqiyätqäŋuwä-paŋä iiŋi. Hiqäva iuŋqe, Iqu kuapänä äwinyätä, henyqä aquvänä iqi.
19 Ŋqä Goti Iqu, nätmatqä äŋguänäŋä kuapänäŋä ämeŋqe, eeqäpnäŋä he äwa itqäŋuwä iuŋi, Kraisi Jisasi Iquesaŋi, äwa miqäŋqä qäyunänä etapänä.
20 Goti Hanjuwä Iqu, neqä Goti Iqu eä, Apiqu eŋqe, Iqueqä yoqe hea ique-iqueŋi, haqeqä witätŋqänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

“Henyqä hui mimäuqä iqunä” ätkuwiŋqä

21 He Kraisi Jisasi Iqueqä qokä-apäkä eeqänäŋä iquauŋi, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” tquäpŋqe. Ämaqä quuvqä heqiyqä nyitä anä äpmeŋquä iqua-pqe, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” etqä.
22 Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä täqi äpmeŋuwä iqua, Romätaŋä ämiqä naqä Sisa iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquautaŋä hŋquatä, huiziquatäŋi, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” inä etqä.
23 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu Kolosi pmeqä iquauŋqä äqäkqe

Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Aŋä-himqä Kolosi, ii qua Eesiya iu, aŋä-himqä Epäsäsi iuŋi, kiŋämä hmanji. Poli iqu, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi aquvä qänätaŋguwä iquau, mävauqumuatqä ikqe. Näqŋqä-täŋä iqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Poli iqu Epäsäsi iu äpmeqäŋganji (Wäuŋuiŋqä 19:1-41 hiŋuä qundŋqä), iqu ämaqä hŋqua, aŋä-himqä im-imä, Goti Iqueqä wäuŋui, imäkpŋqä ändowatkqe. Iŋi qutaŋä hŋqua, Kolosi iuŋqä äumiŋuwi.

Poli iqu, ämaqä hŋqua, Kolosi pmeqä iquauqä quuvqä heqiyqeu qui iwimäkätqätaŋguwiŋqä, qätä äwiyäqe, quwqä quuvqä heqiyqä, yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä, tuwaŋuä tä äqiyätä äväwqatkqe. “Kraisi Iqu eeqänäŋä iuŋqä nyuäŋä-qu etaŋgi, ne aŋgumä inetmeniqe, Iqunänjqä” ätätä äqäkqe. “Hänaqä huiziqua, Kraisi Ique wimetuŋquä yätamäkqä mäneyqä ipu, kiŋä nämä inetma upnä. Ga Kraisi Iquesaŋi, Goti Iqu nätmatqä eeqänäŋi imäkkqe. Itaŋga Kraisi Iqueqä wäuŋuä iutaŋi, Goti Iqu nätmatqä eeqänäŋi, aŋgumä itmeniqeŋqä äwinyätqä. Kraisi Iqu näyaqä yäpä-iŋgisa pmetaŋgqetaŋi, ne qokä-apäkä änyä-häŋi äpmetanä, Iqueqä suqä eeqänäŋä iu qänaknä iqä-qune hiatuŋqueqä” ätätä äqäkqe.

Poli iqu tuwaŋuä tä äqiyätä, ämaqä hŋquaqui vqaŋga, iquaqu tuwaŋui Kolosi pmeqä iquauŋqä äma äukiyi. Ämaqä kiŋganäŋä iqu, Tikikusi iquvi. Huiziqu, Onesimusi iquvi. Ämaqä iquenyqe, Poli iqu kukŋuä kuapänä äqiyitä, Pilimänä iquenyqä äväwqatkqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1-2 Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatqä iqunji. Nyitä, Timoti neyämaqä iqutä, ye tuwaŋuä tä, yeqä yeyämaqä aŋä-himqä Kolosi iu äpmeŋuwä iquenŋqä äväwqatque. He Goti Iqueqä ämaqä epu, Iquenyqä quuvqä hämänänä äwiyätqäŋuwä iquenŋqä. Goti Hanjuwä neqä Apiqu, qeqä imäŋqeta äŋguä etapätä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkquä.

Poli iqu, iqua quuvqä eqäkuwiŋqä, “äŋguiqä” ätukqe

3 Ye qäquye henyqä kŋuä indqänäta, tääqä ätätayäŋganji, Goti neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Kaniqueŋi, “Äŋguä iwimäkinyä” ätuätqäŋue.

4-5 Ii tiiŋä etaŋgiyi. He kukŋuä naqä-qakuä we-huŋqä-täŋä iquesa, nätmatqä äŋguä hiŋgi meqä qäukuä yäŋi äwiŋqeŋqä qätä äwikuwiŋqä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämepu, Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, itaŋga Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqänäŋä iuŋqä kiiŋä enyäminqeŋqe, ye qätä äwikueetaŋi, “Äŋguä iwimäkinyä-qe,” iuta ätuätqäŋue.

6 Zä-piikä naqä etä, häukuä äwiqä-paŋi, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, qua maŋä eqiyäŋqä-pa, im-imä äwätä, ämaqe suqä äŋguä imäkqäpŋqä iwimäkätqäuä. He kukŋuä iqu änyä qe ämepu, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqeŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä ämakuwitaŋi, täŋgaŋqe, kukŋuä iqu heyaqä awä iqi, wäuŋuä yqänä imäkätqäuä.

7 Goti Iqueä nätmatqä äŋguänäŋä iiŋqe, he Epaplasi iquesa näqŋqä ae
ämakuwi. Iqu wäuŋui, ne imäkätuŋquä iutaŋi inä imäkqä-qu etaŋgi,
iquenyqe, kiiŋä änenyätqäuä. Iqu yeyaqä aŋi ämetä, heyaqä awä iqiŋi,
Kraisi Iqueä wäuŋuiŋqe, enyqä miqä itä, äŋguänäŋä imäkätqäuä.
8 Tiiŋä-pqä inänji. Dŋä Äŋguä Iqu emäkqaŋgi, he suqä ämaqeuŋqä
hiqä qeqä-quuvqä yäpä imda eŋguätŋqä ämakuwä iquenyqe, Epaplasi iqu
qäqu, awä äyatkqe.

Poli iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä

9 Itaŋgi ye heyaqä suqä iuŋqä, näqŋqä änyä qe etayäŋgaŋi, ye Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä tii ätqa äpätqäŋue. “Si yätamäkqä vqaŋgti, ga
qu Saqä äkiŋqä iuŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä indqäŋqä näqŋqä huitaŋä-
huitaŋä vqaŋguti, näqŋqä aaŋä kuapä-täŋä epiyä.”
10 Ye tääqä iiŋi, he Naqä Iqueqä ämaqä aaŋä naqä-qakuä iqua eäŋuwä-
paŋä iiŋä eäpu, heyaqä suqä eeqäpnäŋä iutaŋi, he Iqueŋi, yeeqä
iwimäkpŋqeŋqä ätätqäŋue. Ii tiinji. Wäuŋuä äŋguänäŋä huitaŋä-huitaŋä
isua, kuapänä imäkäpu, hiqä Goti Iquenyqä näqŋqä kuapänä ämepiyä
iuŋi, häukuä witŋqä imäkqäpŋqe.
11 Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä naqänäŋi, he inä ämepu, haŋä-iqä
eeqänäŋi qäyä emeqaŋguti, yäŋänäqŋqä ätqäupu yeeqänä iqäpŋqe.
12 Heqä heniqu, nätmatqä äŋguänäŋi, Iqueqä ämaqe mapnuwäŋqä,
we-huŋqä iqi näwi äwiŋqe, he-pqe inä meqäpŋqeŋqä aaŋä qäyunänä
emäkkqeŋqe, he Iqueŋi, “Äŋguä inemäkkŋiqä” tquäpŋqe.
13 Hiawiqä iu miqä iqueqä yäŋänäqŋqä iu pmetauŋgua, Goti Iqu aŋgi
inetmetä, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä aaŋä kuapänä äwinyätŋqä Iqueqä
ämiqä iu äpmuatänaikqe.
14 Wäuŋuä, Ymeqä Iqu imäkkqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, ne aŋgi
inetmetä, neyaqä suqä quvqä eeqänäŋi, huätä ämamäukqe.

Jisasi Kraisi Iqueqä suqeŋqätä, wäuŋuiŋqätänji

15 Ne Goti Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä ituŋquä-qe, Iqueqä Ymeqä Jisasi
Kraisi Iqu, Goti eŋqä-paŋä-qu eä, Iquenyqä näqŋqä änätapätqäuä. Iqu
Goti Iqueqä Ymeqä Hitmqä eä, nätmatqä eeqänäŋä Goti Iqu imäkekqä
iuqä Ämiqä Naqä Iquvi.
16 Ymeqä Iqueqä hipa iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänäŋi
imäkkqe. Nätmatqä qäukuä haqä yätu äwiŋqetä, qua täu äwiŋqetä
imäkätä, nätmatqä ne hiŋuä äqunätuŋquä itä, hiŋuä mäquŋquä ituŋquä
itä imäkätä, itaŋga yoqä naqä-täŋä itä, yäŋänäqŋqä-täŋä itä, eeqänäŋi
imäkkqä iuŋi, Ymeqä Iqueqä hipaitä imäkätä, Ymeqä Iquenyqänä
imäkekqe. 17 Nätmatqä eeqänäŋi matimäuqäŋga, Iqu äpmamiŋqe. Iqu
nätmatqä eeqänäŋi, äŋguänä ämitä, qäyunä witpŋqä iwimäkätqäuä.
18 Nyuäŋä iqu huiwi ämitŋqä-paŋä iiŋi, Kraisi Iqu, ämaqä Iquenyqä
quuvqä heqiyätaŋguwä iquau Miqä-qu eä. Quuvqä heqiyqä iqua, Iqueqä
huiwä eŋqä-paŋä-quai. Itaŋga häŋä-pmeqe qu Iquesa ämepu äpmeŋä.
Iŋi, äpäkonäpu aŋgumä vauqeuŋi, Iqu ganä ävaukqä-qae, Iqueqä-kiuäŋi
nätmatqä eeqänäŋä iuqä Ämiqä-qu äpme.
19 Iiŋi, tiiŋiŋqä ätimäukqe. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä suqetä, Iqueqä
häŋä-pmeqetä eeqäpnäŋi, Iqueqä Ymeqä Iqutä qäpu maeqä, äpakä
witätŋqä äwiŋgqe.
20 Itaŋga Kraisi Iqu zä-huätati äunätä, Iqueqä häŋeqä iokqetaŋi, Goti
Iqu mäki qäpu imäkätä, nätmatqä qua iuŋitä, qäukuä haqä yäŋiŋitä,
eeqäpnäŋi, Iqueqä-kiuä-täŋä qäqiqi inä maitŋqä-pqeŋqä äwiŋgqe.

21-22 He-pqe, heqä suqä quvqä dutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu-täŋä qäqiqi
mäpmeqä, Iquenyqä himä-wiuŋqä imäkqaŋguwä-qe, Kraisi Iqu huiwi
ävätä äpäkoŋgqetaŋi, Iqu-täŋä qäqiqi pmetpŋqänä ae etmakqe. Itaŋi,
he täŋgaŋi, Goti Iqutä äwqä naqä-hŋqunä imbu, Iqueä hiŋuä iqiŋi suqä
quvqä hui mimäkqäŋqä, qanyä jänänäŋä pmeqäŋqä emäkkqe.
23 He kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, qätä äwiyäpu, nätmatqä
timäuniŋqeŋqä näqŋqä ae ämakuwiŋqä, kŋui äpakänä indqänäpu, qu-
uvqä äpakä eqiyäpu, yäŋänäqŋqä tqäupqe, he Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguä
epnuwi. Kukŋuä he qätä ae äwikuwä iqu, ämaqä qua täu äpmeŋuwi, qu
qätä inä äwikuwi. Kukŋuä ique awä tqämqeŋqe, nyi wäuŋuä iqu ämakqe.

Poli iqu, quuvqä heqiyqä iquau, yätamäkqä äwikqeŋqä

24 Täŋgaŋi nyi he yätamäkqä hemqä, haŋä-iqä ämetŋqeŋqä aquvänä
iqä. Haŋä-iqä Kraisi Iqu, ämaqä quuvqä heqiyqä Iqueqä huiwä änyäŋuwä
iu, yätamäkqä vätŋqä ämakqä-paŋi, nyi ŋqä-näuä, ŋqä huiwä täuŋi, inä
ämetqäŋä.
25 Nyi ämaqä iiŋä iuqä wäuŋuä-wiyqä-qunä eämä, Goti Iqueqä kukŋuä
eeqäpnäŋi, quvaqä hiŋuä iqisa awä tqumqeŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, kiqä-
kiuä yätamäkqä heyätŋqä ätenjikqe.
26-27 Kukŋuä nyi awä ätätŋqä tqu, ämaqä kiŋganä äpmamiŋuwä
iutaŋä hueqä-himqä äpmaka äpätqäŋuwä iuŋqä zä witaŋgi, qu maqŋqä
emiŋuwi. Iŋäqe täŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä, Iqu Iqueqäŋqänä
ätekqä iuqä hiŋuä iqiŋi, ätnäŋäqi timäutŋqä imäkqaŋgi, qu näqŋqä
ämetqäŋä. Kukŋuä iqu, aaŋä äŋguänäŋä eä, ne Israitqä iqunenyä
qäyä etaŋgi, huizi iquauŋä-pqe, yätamäkqä inä ävätqäuä. Kukŋuä zä
äwämiŋqä iqu, ii Kraisi, heyaqä yäpä imä äpmeŋqä Iquvi. Iquesaŋi,
he nätmatqä äŋguänäŋä qeqätqä, henyqä qäukuä yäŋi näwinyä äwiŋqä
mapŋqe, hiŋuä äqämbu pmetpŋqe.
28 Kraisi Iquenyqe, ne ämaqä eeqänäŋä iuŋi, awä ätuätuŋque. Ii
imäkätuŋque, ne neqä kŋuä indqäŋqä äŋguänäŋä itä, näqŋqetäŋi, qu
ämotquetanä, kukŋuä yäŋänäqŋqä ätuätuŋque. Tiiŋiŋqä neŋgaŋgiyi.
Qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqetä, Ique qänaki wivändqetäŋi, naqä-
qakuä heqaŋgpi, ne Goti Iqueqä hiŋuä iqi ätuma uwquatuŋque.
29 Iiŋä timäuquätŋqä diŋqe, nyi yäŋänäqŋqä Kraisi Iqu inyimäkqetaŋi,
nyi enyqä miqä itmä, wäuŋuä tnäŋä itŋqe.

2

1 Nyi iiŋä itŋqeŋqä etqäqe, he nyinyqä näqŋqä tiiŋä mapŋqä
änyiŋgi. “Poli iqu nenyqätä, ä ämaqä aŋä-himqä Latisiya iu äpmeŋuwä
iquauŋqätä, itaŋga ämaqä huizi, ique hiŋuä mäquŋquä itqäŋuwä
iquauŋqätä, ne yätamäkqä neyätŋqeŋqe enyqä miqä itä, wäuŋuä tnäŋä
äyä itqänä.”
2 Nyi iiŋä imäkätŋqe, ii he Goti Iqueqä qokä-apäki, eeqäpnä yäŋänäqŋqä
emäkqaŋgmdi, hiqä-hiuäŋqä kiiŋä enyätä, äwqä naqä-hŋqunä imbu
pmetpŋqeŋqä, imäkätŋqe. Itaŋga ämaqä iiŋä iquenä, he Goti Iqueqä
kukŋuä zä äwiŋqä iquenyqä, näqŋqä yasämä ämepu, äwqä haŋuä iŋqä
pmetpŋqä, imäkätŋqe. Kukŋuä zä äwiŋqä iqu, ii Kraisi Iquvi.
3 Näqŋqetä, suqä kŋuä äŋguä iwäsäuqetä, eeqänäŋi, qa eŋqä-pa Iqueŋi
maŋguä ämnä zä witaŋgi, Iqunä vquänä.
4 Nyi kukŋuä tä etqäqe, ii tiiŋiŋqe. Ämaqä hŋqu, kukŋuä quaŋgä iuŋi,
naqä-qakuänä imäkätä etätä, hänaqä hui-mända etma uwqä diŋqä, awä
etqä.

5 Nyi hesä anä mäpmeqä imä-qe, nyi henyqe kŋui hui mimäuqä, yqänä
nyätaŋgi äpmeŋqe, ii tiinji. Nyi hesä anä äpmeŋä. Itaŋga he wäuŋuä
qäyunä imäkäpu, Kraisi Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyätaŋguwä
diŋqe, nyi äwqä yeeqä änyiŋgi.

Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä häŋä anä pmepŋqä, emäkkqeŋqä

6 Iŋi he Kraisi Jisasi Iqueŋi, hiqä Naqä eŋqä-paŋä ae itmakuwä eŋqe,
Iqutä ämuäŋmbu, tii äpmaka uwqäpŋqe.
7 Zä-hukä yäŋänäqŋqä äuŋqä-ma iiŋä äupu, aŋi zä quea iuta
yäŋänäqŋqä ämätnäŋqä-pa yäŋänäqŋqä iiŋä ätqäupu, kukŋuä awä
tqaŋgä näqŋqä ämetqäŋuwä iuŋi, quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, itaŋga
eqä-häki maŋguä änyätä, äqutumäwa äpäwiqä-paŋä iiŋi, Goti Ique,
“äŋguiqä” kuapänä tquäpŋqe.
8 Suqä quvqä tiiŋä timäuqä diŋqä wimasipu! Ämaqä hŋqua näqŋqä
eäpnnä, iquauqä kukŋui quati maeqä etaŋgi, quaŋgä tqaŋguwä iquauŋi,
qätä äwiyäpu qänaki äwivändquwi, guä eŋqä-pa pmetpnuwi. Ämaqä iiŋä
iqua, iquauqä kŋuä imŋi, Kraisi Iquesa mämeqä ipu, suqä kaqä-kawäka
imiŋuwä iutä, nätmatqä qua täutaŋä iuŋqätä, näqŋqe inä ämapu awä
ätätqäŋä.
9 He näqŋqä äyuwä. Kraisi Iqu huiwi ne änyäŋqu-paŋä änyäqäqe,
Goti Iqueqä suqetä, Iqueqä häŋä-pmeqetäŋi, eeqäpnä Iqutäŋi, eqä-häkä
maŋguä änyäŋqä-pa, Iqueŋi maŋguä iiŋä änyä.
10 Iqu iiŋä eä, nätmatqä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä yäŋänäqŋqä-täŋä
iquau Miqä-que. Iŋi he Iqutä ämuäŋmbiyitaŋi, he-pqe maŋguä iiŋä
enyätaŋguti, nätmatqä naqä-qakuä hŋquenyqä äwa miqä ipŋqe.
11 He Iqutä ämuäŋäŋgaŋguwitaŋi, tiiŋä-pqe inä emäkkqe. Suqä yäuä
iqu, hiqä äwqä imŋi, äpakä mäwiqä yätŋqänä, huätä ätäwikqe. Iqu iiŋä
emäkätä, suqä qokä iquauqä huiwä häuä ktäŋqä eŋqä-paŋi, naqä-qakuä
emäkkqe. Israitqä iquauqä suqä qokä iquauqä huiwä häuä ktäuqe, ktqenä
etaŋgi, Kraisi Iqu häue, neyaqä äwqä yäpä imŋi, ktäunä.
12 He asŋä änyä ti ämepu, Kraisi Iqutä anä equmäkŋgaŋguwäŋgaŋi,
Goti Hanjuwä Iqu heŋi, Iqutä qua anä eptekqe. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä yäŋänäqŋqeta, Kraisi Ique aŋgi ävauqumuatkqeŋqä, he quuvqä
eqiyäpu, asŋä ämeqaŋguwäŋga, he Kraisi Iqutä, qua buta aŋgi anä
evauqumuatkqe.
13 Suqä yäuä iqu, heyaqä äwqä yäpä imŋi, huätä matuwäŋqä etaŋgqä
iutaŋi, he suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkäpu, pizqä eŋqä-paŋä
witaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, neyaqä suqä quvqä eeqäpnäŋi, huätä
ämamäukqetaŋi, Kraisi Iqutä häŋä anä pmepŋqä emäkkqe.
14 Pipa, neqä suqä quvqeŋqä äqänäŋqä, ne kukŋuä mänetätŋqä iqu,
qäpu hiätŋqänä, huätä ämamäutä, Kraisi Iqueqä zä-huätatä iu ae äuekqe.
15 Iqu dŋä iquauqä yäŋänäqŋqetä, huizi iquauqä yäŋänäqŋqetäŋi, hma
imäkkqe. Zä-huätatä iuŋi, ämaqä eeqänäŋi, Iqu yäŋänäqŋqä eeqänäŋi,
ae ämäwqätäukqä qumbŋqä diŋqä, ämotquakqe.

He qua täutaŋä kŋuitä, suqetä, qänaknä miqä pambu!

16 Iiŋiŋqe, suqä buayätä eqätä ŋqeŋqätä, hiunji naqäŋga Goti
Iqueä yoqeŋqä aquvä qänäqäsqeŋqätä, qaŋuä maŋä pmeqaŋga aquvä
qänäqäsqeŋqätä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä timäuqaŋgaŋqätäŋi,
ämaqä hŋqu, “He kukŋuä-suqä duŋi, qäyunä miqä iqäuä. Iiŋä-iiŋä
imäkqaŋgpiyä” etqäqe, hiŋuinä äqunäpu, qänaknä miqä pa iqäpnä.

17 Suqä iiŋä iqua, ii nätmatqä qänaknda timäuniqä diŋqä ktqä eŋqä-paŋiyi. Iŋäqe nätmatqä aaŋä naqä-qakuänäŋi, Kraisi Iquesa meqä eä.
18 Ämaqä, “He mändi äkittqänäpu, ynaunjqä iquauqä yoqe haqeqä mamäuqäpŋqä” etquwä iquauŋi, hiŋuinä äqunäpu, qänaknä miqä pa iqäpnä. Ii he Goti Iquesaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi mämeqä ipnuwäŋqä emäkpnä. Ämaqä ii ätätqäŋuwä iqua, qu wätqä eŋqä-pa äqunäpiyiŋqä, kukŋuä kuapänä ätäpu, kŋui suqä qua täuŋiŋqänä indqämbu, “Ne näqŋqä-täŋuneyqä” kŋuä indqänäpu imäkätqäŋä.
19 Itaŋga qu Kraisi neyaqä Nyuäŋä Iqutäŋi, naqä-hŋqunä mamuäŋäŋqä itqäŋä. Nyuäŋä Iqu, ne quuvqä eqiyäuŋquä Ique. Nyuäŋä iqu, huiwiu ämitŋqä-pa, Kraisi neqä Nyuäŋä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä duta, ne naqä-hŋqunä hiätatuŋquä hatŋä änaquqotäuä, itaŋga naqä imänatuŋquä ämäneyätä, yäŋänäqŋqä inemäkätŋqä Iquvi.
20 He Kraisi Iqutä anä äpäkonäpu, qua täutaŋä kŋuitä, suqetä, mändi ae äkittqäkuwi. Iiŋä etaŋgi, he ämaqä qua täutaŋä iqua eŋqä-paŋuenä maeqä epiyi, suqä tiiŋä iquauŋi, qänaknä miqä pambu!
21 “He nätmatqä iuŋi, a mämiqä pambu! Nätmatqä näŋiŋi, maŋqä pambu! Nätmatqä täqiŋi, mitmaqŋqä pambu!”
22 Suqä iqua ätquwi, nätmatqä iiŋä iqua äpakä mäwiqä, qui maqänä imäkmbnä. Suqä iqua, ämaqä iquauqä kŋuä indqäŋqä iutanä imäkäpu, “Iu qänaknä ipiyä” tpnä.
23 Ämaqä suqä iiŋä imäkätqäŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä yäpä iqi ipu, quwqä-quwä äkittqänäpu, quwqä huiwä iuŋi, haŋä-iqä ämetqäŋuwiŋqä motquapŋqä, i imäkätqäŋuwi. Iiŋqe, ämaqä hŋqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋuwi, “Suqä iiŋä iqua, aaŋä jänänäŋiqä.” Iŋäqe ne suqä iiŋä iqua qänaknä iqä-säpi, suqä yäuä neqä äwqä yäpä imä äwiŋqä iuŋi, huätä mämamäuqä, yqänä witäniyi.

3

Kraisi Iqu, hiqä häŋä-pmeqä naqä-qakuä iutaŋä Qakuä-quvi

1 Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqu Kraisi Ique aŋgumä ävauqumuatätäqäŋganji, he änyä-häŋä ae äyä emäkkqe. Iiŋiŋqe, he kŋui, nätmatqä äki, Iqu ämitä qäukuä yäŋi äpmeŋqä iuŋqänä, witätŋqä äyuwä. Iqu yäŋiŋi, Kaniqueqä hipa ämuaŋgisa äpme.
2 He kŋui, nätmatqä qua täutaŋä äki-äkiŋqä maiyqä pa iquä. Qäukuä haqä yätutaŋiŋqänä eyquätŋqänänji.
3 He Kraisi Iqutä anä äpäkoŋguwä-qae, heqä häŋä-pmeqe, Kraisi Iqutä zä witaŋgi, ga he Goti Iqutä ämuäŋnäŋä.
4 Kraisi Iqu, hiqä häŋä-pmeqä naqä-qakuä iutaŋä Qakuä-quvi. Iqu aŋgi äquvepätä, yoqä naqä motqueqetä, ätnäŋäqi timäuqaŋganji, he-pqe asänä iiŋä timäupnuwi.

Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu änyä-häŋä ae iwimäkqä iquauqä suqeŋqä

5 Iiŋiŋqe, heqä qeqä-quuvqä imŋi, nätmatqä qua täutaŋä iuŋqä indqänäŋuwi, aŋgumä aquvä mämaqiyqäŋqä huätä hämänänä vquatämäupu. Nyi ii etqe, suqä quvqä tiiŋä iquauŋqä etqä. Suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitaŋä-huitaŋä imäkäkiqeŋqätä, suqä kiyä mätqä eeqänäŋä imäkqeŋqätä, suqä quvqä iqu, huiwä iqueqä äwiŋqä du imäkqeŋqätä, suqä hiŋuä aowä qŋqä iqeŋqätä, etqä. Suqä hiŋuä aowä qŋqe, ii goti quaŋgä iu qoŋä woktäuqä eŋqä-paŋä asänäŋi.

6 Ämaqä, suqä iquau äpakänä imäkqa äumitpqä iquauŋi, Goti Iqu
äkasuwä ätuätä, kimaŋi, haŋä-iqä väŋqiyä.
7 Kiŋganäŋi, suqä quvqä iqua imäkätqäŋuwä iquauŋi, he-pqe inä äyä
imäkmiŋuwi.
8 Iŋäqe täŋgaŋi, he suqä tiiŋä tqua-pqe, gquä yäuä eŋqä-pa, hämänänä
bi äquvätämäupu, aŋgi mimipŋqäŋqä änyiŋgi. Suqä himä qui maqänä
mimäkqäŋqä, maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu mäkäŋqä miqäŋqä, ämaqä hŋque
mändi kittqiyqŋqä, maŋiutaŋi kukŋuä quvqä tqäŋqä.
9-10 Heqä quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, kukŋuä quaŋgi mätquä
pambu. I tiiŋä etaŋgi etqä. He gquä yäue bi äquvätämäupu, änyä-
häŋä ämipŋguwä-paŋi, qua täutaŋä suqä quvqä eeqänäŋi, hämänänä
ävquatämäupu, änyä-häŋä ae äyä ekuwi. Iiŋä eqaŋguwitaŋi, Goti Han-
juwä Iqu heŋi, Iqueqä-kiuä eŋqä-pa emäkätä, hea ique-iqueŋi, näqŋqä
kuapänä etapätqäuä.
11 Ne ämaqä iiŋä ae eanä, asänäŋä äyä äpmeŋu. Iiŋä etaŋgi, ne kŋuä
tiiŋi, mindqäŋqä pa yatuŋque. “Ämaqä Grikä iquatä, Israitqä iquatäŋi,
huitaŋä-huitaŋiqä. Ämaqä qokä iquauqä huiwä häuä ktäŋqä iquatä,
häuä maktäŋqä iquatäŋi, huitaŋä-huitaŋiqä. Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä
tqä iqua, huitaŋä-huitaŋiqä. Ämaqä qäuqä imdaŋä iquatä, aŋä äŋguä
iqisaŋä iquatäŋi, huitaŋä-huitaŋiqä. Wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquatä,
ämaqä wäuŋui quwqenä ämipu pmeqä iquatäŋi, huitaŋä-huitaŋiqä.” Ne
kui-kui e etaŋgqä-qe, Kraisi Iqu eequneqä yäpä täŋgisa äpmeŋqe, ne kŋui
Iquenyqänä indqäŋguatuŋque.

Suqä ämaqeuŋqä wiŋqe, suqä huiziuŋi ämäwqätäunä

12 Goti Hanjuwä Iqu, he Iqueqänä pmetpŋqä atäuŋuä ae etetä, henyqä
aaŋä kuapänä äwinyätqäuä. Iiŋiŋqe, he änyä häŋä iiŋä ae imäŋguwitaŋi,
tiiŋä imäkqäpŋqe. Suqä ämaqeuŋqä huäqä euŋqä iqutä, äŋguä iwimäkqä
iqutä, mändi äkittqänäpu qeiqi pmeqä iqutä, haŋä-iqä ämepu äwqä
haŋuä iŋqä pmeqä iqutä, iquau imäkqäpŋqe.
13 Hesaŋä hŋqu, “Nyi ämaqä äti iquesa äwqä haŋä-iqä ämeŋänä”
ätqäqe, qäyä etaŋguti, käta-käŋgua iiŋä iqueä suqä quvqeŋqä hui imäutä,
äwqä haŋuä imäknätŋqe. Naqä Iqu-pqe heyaqä suqä quvqeŋqä hui
imäutä, äwqä haŋuä ae äyä imäkŋgqe. Itaŋga he-pqe, suqä asä iiŋi
imäkqäpŋqänänji.
14 Suqä iiŋä iqua e etaŋgqä-qe, suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iqu
ämäwqätäuä. Suqä äwiŋqä iqu, suqä äŋguä huiziquatä guä äqänä, ämaqä
quuvqä heqiyqä iquauŋi naqä-hŋqunä pmetpŋqä iwimäkquänä.
15 Hiŋuiqänäŋi Goti Iqu, he naqä-hŋqunä epu, äwqä haŋuä imbu
pmetpŋqänä ae äyä etekqe. Kraisi Iqueqä äwqä haŋuä iŋqe, heyaqä qeqä-
quuvqä imä qäyä pmetätŋqänä, hiŋuinä quŋgaŋgpu. Itaŋga Goti Iqueŋi,
nätmatqä eeqänäŋiŋqe, “äŋguiqä” tquäpŋqe.
16 Kraisi Iqueä kukŋui, hiqä qeqä-quuvqä imŋi, meaŋqä maŋguä
emnätätŋqe, tiiŋä imäkqäpŋqe. He näqŋqä äŋguänäŋi, Kraisi Iqueqä
kukŋuä iuta ämepu, quuvqä heqiyqä iquau näqŋqä mapŋqänä yasämä
ämotquepu, suqä äŋguänäŋinä imäkqäpŋqä ämotquepu, apqä huitaŋä-
huitaŋä ätäpu, näqŋqä-vqäpŋqe. He apqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä
iu äqänäŋqetä, apqä Goti Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu ätätqäŋuwitä,
itaŋga apqä huizi iquatä ätäpiyäŋgaŋi, hiqä äwqä imŋi, Goti Hanjuwä
Iquenyqä yeeqä ipu tqäpŋqe. 17 He kukŋuä ätäpiyä iu, wäuŋuä ipiyä iu,

nätmatqä äki-äkitaŋä imäkpŋqe, Naqä Jisasi Iqueqä yoqä ämeŋuwä iutaŋi, qäyunä imäkqaŋgpu. Iiŋä imäkäpiyäŋganŋi, Goti Hanjuwä Apiqueŋi, Jisasi Iquesa, “äŋguiqä” ätuäpu, imäkqaŋgpu.

Poli iqu imbquauŋi, äänä pmeqeŋqä näqŋqä äwikqeŋqä

18 Apäkä iuenä, hiqä qokä iquauŋi, yäpä iqi vqaŋgpu. Suqä iiŋi, Naqä
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, jänänäŋiyi.
19 Qokä iquenä, he heqä apäkä iuauŋi, quvqä mitqueqä pa ipu, iuauŋqe
kiiŋä eŋguätŋqänänji.
20 Ymeqä isuenä, hiqä hinaqä-hinuŋua nätmatqä äki-äkitaŋi,
“imäkpiyä” etquwi, hŋgisa miqä, qänaknä ipu imäkqäpŋqe. Iiŋä
imäkqaŋgpqe, Naqä Iqu yeeqä naqänäŋä iquänä.
21 Kanuŋuenä, hiqä ymeqä isuauqä quuvqä heqiyqe, qui iwimäkqäŋqä,
nätmatqä hmbinyqä jänjänä ätuäpu, enyqä miwimäkqä pambu.

Poli iqu, wäuŋuä-wiyqä iquautä, wäuŋuä kanuŋuautä, ätukqeŋqä

22 Wäuŋuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä iqua nätmatqä äki-äkitaŋi,
“imäkpiyä” etquwi, hŋgisa miqä, qänaknä ipu imäkqäpŋqe. Iqua iqi
eŋuwi, yeeqä iwimäkpŋqänä wäuŋuä äŋgui iŋganä imäkäpu, ä iqi hma
eŋuwi, wäuŋui iqi äquvatemä, enyqä mäwqä pambu. He Naqä Iquenyqä
zä ipu, hea ique-iqueŋi, kŋui naqä-hŋqunä ämepu, wäuŋui äŋguänäŋä
imäkqaŋgpu.
23 He wäuŋuä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, kŋui, “Nyi wäuŋui
ämaqeu wiyqunä manä, Naqä Ique wiyqunjqä” indqänäpu, enyqä miqä
äŋguänäŋä imäkqäpŋqe.
24 He Naqä Iquesa nätmatqä äŋguänäŋi, hiqä ätnä äwiŋqe, ämapnuwä
diŋqe, näqŋqä ae ämakuwi. Nätmatqä ii, Iqueqä qokä-apäkä iquauŋqä,
näwi iwäsäumäkekqe. Kraisi Iqu, hiqä Ämeyqä naqä-qakuä-qu etaŋgi,
he Iqueqä wäuŋuä-wiyqä eŋä.
25 Ämaqä hŋqu, suqä quvqä imäkqa äumitätqe, iqu kimaŋi, haŋä-iqä
menä. Goti Iqu ämaqeuqä suqä iuŋi, asänä Iwäsäuqä Iquvi.

4

1 Ämaqä ämiqä iquenä, heqä Ämeyqä Iqu qäukuä yäŋi äpmeŋqeŋqä
kŋuä indqänäpu, heqä wäuŋuä heyqä iquauŋi, suqä äŋguitä, jänäŋitä,
motqueqäpŋqe.

Suqä tääqä tqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu

2 He suqä tääqä tqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu. Iiŋä
imäkäpiyäŋganŋi, kŋui äŋguänä indqänäpu, hea ique-iqueŋi, Goti Han-
juwä Ique, “äŋguiqä” tquaŋgpu.
3 He tääqä ätäpiyäŋganŋi, nenyqä-pqä inä, tii timäutŋqä tqäpŋqe. Iŋi
Goti Iqu hänaqä imäuänayqaŋguti, ne Kraisi Iqueqä kukŋui, ämaqä
du awä tquatuŋque. Kukŋuä iqu, hiŋuiqänä zä äwäminqe, ätnäŋäqi
ae ätimäuqe. Nyi kukŋuä ique awä tqaŋgqeŋqä, guä äkiqiyenjikuwä
äpmeŋä.
4 Tääqe, tiiŋä-pqeŋqä inä tqaŋgpu. Nyi kukŋuä awi, qu näqŋqä
ätnäŋäqinyä mapŋqeŋqä, qäyunänä tqumqä diŋqäuä.
5 He ämaqä, Kraisi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iquatä,
anä äpmapiyäŋganŋi, hiunji qäyunäŋä iqu hiŋginä päwqeŋqe, he kŋuä
qeiqinyä indqänäpu, suqä jänänäŋi iŋganä motqueqaŋgpu.

6 He ämaqeu kukŋuä ätuäpiyäŋganı, qeiqinyä ätuäpu, kŋui äŋguänä
indqänäpiyä iuta, kukŋuä äwinyä iqä tquäpŋqe. Iŋi qu yatŋqä
eyqaŋgpqäŋganı, he kima qäyunä tquäpŋqe.

Poli iqu, ämaqä hŋquau, "Henyqä hui mimäuqä iqänä" ätukqeŋqä

7 Tikikusi iqu, neqä neyämaqä-qu eä, Naqä Iqueqä wäuŋui
mävquatämäuqä, nesä anä imäkätuŋquä ique. Ne iquenyqe, kuapänä
änenyätqäuä. Nyi täqi änä-änä pmetaŋgqeŋqe, iqu awä hetänä.
8 Iqu ne eequne täqi, änä-änä äpmeŋqueŋqe awä etätä, itaŋga heqä
qeqä-quuvqä yäpä imŋi yäŋänäqŋqä emäkätŋqeŋqe, nyi iqueŋi henyqä
ändowatqä.
9 Iqutäŋi, ämaqä hesaŋä Onesimusi, ne mänävquatämäuqä itŋqä iqu,
anä quvepinyä. Iqu-pqe neqä neyämaqä-qu eä, iquenyqe kuapänä
änenyätŋqä ique. Iquaqu nätmatqä eeqänäŋä täqi ätimäutŋqeŋqe, awä
hesinyä.
10 Aritakusi guä anä äpmeŋueä iqu, "Henyqä hui mimäuqä iqänä"
etqi. Itaŋga Makä, Banäpasi iqueqä kätäŋguequ-pqe, inä etqi. Makä
iquenyqe, nyi he awä ae etkqe. Iqu iqi ätimäuqäqe, he iquenyŋqä yeeqä
ipu itmeqäpŋqä.
11 Itaŋga Jisasi, iqueqä yoqä huizi, "Jastusiuä" ätätqäŋuwä iqu-pqe, inä
etqi. Ämaqä Israitqä iutaŋi, ämaqä tquanä, Goti Iqunä miqeuŋqä awä-
tqä iuŋi, yätamäkqä änyiyäpu, äwqä-qeiqi nyätätmqä inyimäkätqäŋuwä
iquayi.
12 Ämaqä hesaŋä Epaplasi, Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqä iqu-
pqe, "Henyqä hui mimäuqä iqänä" inä etqi. Iqu hea ique-iqueŋi, henyqä
tääqe, iqueqä qeqä-quuvqä imda ätätä, Goti Iqu yätamäkqä eyätŋqä,
yatŋqä ävätqäuä. Iŋi he Kraisi Iquenyqä quuvqe, mävquatämäuqä danä,
a yäŋänäqŋqä äqätpu, Goti Iqueqä suqeŋqätä, äwiŋqeŋqätä, näqŋqä
äŋguänäŋä ämepu, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä ätätqäuä.
13 Iqu yätamäkqä eyätä, quuvqä heqiyqä aŋä-himqä Latisiya pmeqä
iquautä, itaŋga Helapolisi pmeqä iquautä vätŋqe, wäuŋui dŋä huqä
itqätaŋgi äqunmä awä etqä.
14 Lukä, duuta ne iquenyŋqä kuapä änenyätŋqä iqutä, Demasi iqutä
iquaqu, "Henyqä hui mimäuqä iqueä" inä etqinyä.
15 Neqä neyämaqä aŋä-himqä Latisiya iu äpmeŋuwä iquautä, apäkä
Nimbaisä, itaŋga quuvqä heqiyqä iiyqä aŋä iu aquvä äqänäqisätqäŋuwä
iquauŋi, he "Poli iqu henyqä hui mimäuqä iqiyä" jipŋqä änyiŋgi.
16 He tuwaŋuä tqu a qäpu ätäupiyi, quuvqä heqiyqä Latisiya iu
äpmeŋuwä iquau vqaŋgpi, iqua-pqe a inä täupŋqe. Itaŋga tuwaŋuä huizi,
nyi Latisiya pmeqä iquauŋqä äqiyqäqä iqu, iqua henyqä tnämäuqaŋgpi,
he-pqe a inä täupnä.
17 He Akipusi iqueŋi, "Si Naqä Iqu wäuŋuä äktapkqe, äŋguänä ämitnä
imäkätnä, qäpnä imäkmävä" tupu.
18 Nyi Poli iqunä, "Henyqä hui mimäuqä iqänä" etätmä, ŋqä hipaitä
tuwaŋuä hiqŋqä imäkqä. Täŋganı nyi guä yqänä äqiyänmä pmeŋqä
täŋqe, he nyinyqä kŋuä indqäŋganŋgpu. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu kiŋganä
1 Tesälonaika
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tesälonaika ii aŋä-himqä naqänäŋä, qua Masendoniya iuvi. Poli iqu aŋä-himqä Pilipai ävämaŋi, Tesälonaika iuŋqä äwätä, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi aquvä qämbŋqä, ävauqumuatkqe. (Wäuŋuiŋqä 17:1-9, hiŋuä qundŋqä.) Iŋäqe, Israitqä iqi äpmamiŋuwä iqua, qokä-apäkä kuapänäŋä Poli iqueqä kukŋuiu qänaknä ipu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätaŋgä äqumbiyi, qu äwqä quvqä imäkkuwi. Iutaŋi, Poli iqu Tesälonaika ävämakqe. Qänakŋi, iqu aŋä-himqä Korinä iu pmetaŋgi, iqueqä wäuŋuä anä iminjiyä Timoti iqu äwimetä, nätmatqä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iquau, Tesälonaika iu äwimakqeŋqä awä ätukqe.

Poli iqu, Timoti iqueqä kukŋuä qätä äwiyäqäŋganji, iqutä, Silasi iqutä, Timoti iqutäŋi, qu tuwaŋuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä, Tesälonaika iu pmetaŋguwä iquauqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä iwimäkpŋqä äqäkuwi. Ämaqä näqŋqä-täŋä kuapänäŋä iqua, kukŋuä tiiŋä ätmiŋuwi. Poli iqueqä tuwaŋuä, Goti Iqueqä bukä iu äqänäŋqä iutaŋi, tuwaŋuä tä, iqu kiŋganä äqäkqä iiyi. Poli iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä Tesälonaika iu pmetaŋguwä iquauqä quuvqä heqiyqeŋqätä, suqä äŋguiŋqätä, aquvänä itä, tuwaŋuä tä äqäkqe.

Ämaqä näqŋqä-täŋä iqua, kŋui tiiŋä indqänätqäŋä. Ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iiŋä iqua, Iqu aŋguŋi äänä päŋqutiyä-qe, kŋuä kuapänä indqänmiŋuwi. Qu näqŋqä ipŋqä iiŋqä wiŋganji, Poli ique yatŋqä äwikuwi. Ämaqe, Jisasi Iqu aŋgu mapqäŋga äpäkombqä iqua, qu häŋä hea ique-ique mapnuwäŋqätanä? Ga Kraisi Iqu äkŋga päniqäwä? Poli iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. Qu suqä äŋguä iu qänaknä iqäpnuwäŋqe. Iŋi, iqua Naqä Iqueqä päniqeŋqä näwe imäkmbu pmepŋqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli iqundä, Silasi iqutä, itaŋga Timoti iqutä, ne tuwaŋuä tä henyqä äväwqatqu. He Goti neqä Apiqueqätä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqueqätä, epu, aŋä-himqä Tesälonaika* iu aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqä. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapätä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkquä.

Poli iqu, Tesälonaika iqua quuvqä eqäkuwiŋqä, yeeqä ikqeŋqä

2 Ne hea ique-iqueŋi, Goti Iquenyqä tääqä ätuätanäŋganji, henyqä kŋuä yqänä ipisanä, “äŋguiqä” ätuätuŋque.

3 He heqä quuvqä eqäpiyita, wäuŋuä itqäŋuwiŋqätä, heqä suqä ämaqeŋqä äwiŋqeta, wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkätqäŋuwiŋqätä, itaŋga heqä kŋui, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä indqämbu, hiŋuä äqumbu äpmapiyita, wäuŋui mävquatämäuqä a yäŋänäqŋqä äqätäŋuwiŋqätäŋi, ne kŋuä ämetanä, Goti Apique, “äŋguiqä” ätuätuŋque.

4 Neyämaqä, Goti Iqu henyŋqä äwinyäŋqä iquenä, Goti Iqu he atäuŋuä ae etekqeŋqe, ne näqŋqä eanitaŋi, “äŋguiqä” ätuätuŋque.

---

* **1:1** Wäuŋuiŋqä 17:1-9

5 Iqu iiŋä etekqeŋqe, ne näqŋqä hiŋgi mämeqä iquque. Kukŋuä äŋguä
we-huŋqä-täŋä iqu, ne hiŋgi mäma mäyapqä ikque. Ne yäŋänäqŋqetä,
Dŋä Äŋguä Iqu yätamäkqä neyqaŋgqetä, itaŋga ne quuvqä yäŋänäqŋqä
eqiyanä, “Kukŋuä iqu naqä-qakuiqä” ätätanä, awä etkque. Ne heyaqä
awä imä äpmenä, yätamäkqä heyatuŋquä suqä imäkmiŋquä iuŋqe, hiqä-
hiuäŋi, näqŋqä ae äyä eŋä.
6 He kukŋuä naqä-qakui ämakuwitaŋi, haŋä-iqä ämepiyäŋga, Dŋä
Äŋguä Iqu yätamäkqä eyqaŋgi, nesä, neqä Naqä Iqutä, haŋä-iqä ämetanä
yeeqä imiŋquä-pa, he-pqe asä inä imiŋuwi.
7 He iiŋä imäkäpiyitaŋi, ämaqä quuvqä heqiyqä, qua naqä Masendoniya
iu pmeqä iquautä, qua naqä Äkaiya iu pmeqä iquautä, ämotqueqä eŋqä-
paŋä äpmeŋä.
8 Ämaqä im-imä äpmeŋuwi, Naqä Iquenyqä kukŋui, hesa qätä ae
äwikuwi. Qua Masendoniya iutä, Äkaiya iutänä ma, qua eeqänäŋä iuŋi,
he Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqäkuwiŋqe, qu qätä ae äwikuwi. Ne
iiŋqe, awä inä matqä pa yanä.
9-10 Ne he emeqaŋgua, he yeeqä änä-änä ipu äneyätmeqaŋgä qätä
äwikuwiŋqe, qu kukŋuä tii ätätqäŋä. “Ämaqä Tesälonaika pmeqä
iqua, goti quaŋgä iquauŋi ävquatämäupu, Goti Naqä-qakuä Häŋä-pmeqä
Iqueqä yäpä iqinyä äväpu, itaŋga Iqueqä Ymeqä qäukuä yäŋiŋä Iquenyqä
hiŋuä äqumbu äpmeŋäuä” ätätqäŋä. Ymeqä Iqu, ii Jisasi Iquvi. Iqu
äpäkoŋgaŋga, Goti Iqu, Ique aŋgi ävauqumuatkqe. Itaŋga Iqu, Goti
Iqueä äwqä tnäŋi, suqä quvqä imäkqä iquauŋqä äpäŋqä ii, ne mänemeqä
yätŋqä, Yätamäkqä Neyqä Ique.

2

Poli iqu, Tesälonaika iu wäuŋuä imiŋqeŋqä

1 Neyämaqäuä, ne iqi emakque, hiŋgi memeqä danä ikqueŋqe, he
näqŋqä äyä eŋä.
2 Ne henyqä äpatuŋquänä aŋä-himqä Pilipai iu pmetaŋgquäŋgaŋi,
ämaqe quvqä inetquepu, neyaqä huiwiuŋi täŋä-huŋqä naqänäŋä
änätapmiŋuwiŋqe, he näqŋqä ae eŋä. Ne haŋä-iqä ii qäyä ämetanä-
qe, neqä Goti Iqueqä yätamäkqä iutaŋi, ne zä miqä danä, pemänä itanä,
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä äyä etmiŋque.
3 Ne ämaqeu, “He Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpiyä” ätuäkituŋque,
suqä tiiŋiqua qäsä imäkätanä, hmanji. Kukŋuä quvqe matqä, quvqä
imäkqäŋqä kŋuä mindqäŋqä, kukŋuä quaŋgi mäutqe. Oee.
4 Ne kukŋuä iiŋi, hiŋginä mätquä itqäŋu. Goti Hanjuwä Iqu,
neqä suqä yamwiqä ae äneyätä, Iqueqä kukŋuä we-huŋqä-täŋi, awä
tuäkiquatuŋquänä, quuvqä ae änaiqäkqä iuta, awi ii ätuäkitqäŋu. Ne
wäuŋuä ii imäkätuŋqueŋqe, yeeqe ämaqe miqä ipnä. Goti, neyaqä
qeqä-quuvqä imŋi, Yamwiqä Neyqä Iquenyä, yeeqä iwimäkatuŋquä äyä
imäkätqäŋu.
5 Ne emayäkitanä iuŋi, heyaqä nätmatqä tämeqä kukŋuä huitaŋä-
huitaŋi maetqä itanä, hiŋuä yqänä äqunanä, qeqä bimbiqä natqaŋgi
kukŋuä quaŋgä isua maetqä imiŋqueŋqe, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqä
hiqaŋgi, hiqä-hiuä-pqä näqŋqä ae äyä eŋä.
6 Itaŋga neyaqä yoqe, he-pqä, ämaqä huizi-pqä, haqeu mänamäuqäŋqe,
mäneŋqä eä.

7 Ne Kraisi Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqŋqä änandowatkqä eanä-qe, “He
qätä äneyäpu, iiŋä imäkäpiyä-qe” yäŋänäqŋqä maetqä, ymeqä nandqä
känai, aŋuä ävätä äŋguänäŋä ämitŋqä-paŋä iiŋä eanä, qeiqinyä äyä
äpmamiŋque. 8 Ne henyqä kiiŋä nenyätaŋgi, qeqä etmäkätanitaŋi,
Goti Iqueä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä etatuŋqueŋqä, yeeqä
änenyätäqä-qe, tiiŋä-pqä inänji. Ne “Quŋqä yäŋä inä weniuŋqueqä” kŋuä
indqänanä äpmamiŋque.
9 Neyämaqäuä, ne wäuŋuä dŋä huqä imäkmiŋquä iuŋi, he hiŋuä ae
äquŋguwi. Iŋganj he nesa haŋä-iqä mämeqä ipŋqä diŋqe, ne hiunji-
heatqä mbqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä itanä, kukŋuä we-huŋqä-täŋi awä
etätanä, hesä anä äpmamiŋque.
10 He ämaqä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquendä, anä
äpmenäŋganj, ne Goti Iqueä yäpä iqi äpmenä, suqä quvqä hui mimäkqä
jänänäŋinä imäkätqätauŋgqeŋqä näqŋqe, henyä mämeqä, Goti Hanjuwä
Iqu-pqe inä ämamiŋqe.
11 Kaniqu, iqueqä ymeqä du äŋguänäŋä ämitŋqä-ma, ne, he hŋqunä-
hŋqunä, tiiŋä ämeyätuŋquä iiŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä eŋä.
12 Ne hiqä kŋuä äwqe evauqumuatätanä, heqä qeqä-quuvqä imŋi
yäŋänäqŋqä emäkätanä, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä äyä etmiŋque.
“Goti Iqu, ‘He Nyaqä miqeuŋqätä, Nyaqä yoqä naqä äqonäŋqä iu
ämotqueqäŋqä timäupnuwäŋqä’ tääqä etätŋqe. Iŋi he Iqueqä äwinyäŋqä
iunä pmetaŋgpiyä.”
13 Goti Iqueqä kukŋuä we-huŋqä-täŋi, ne äma äpätanä awä etqaŋgua,
qätä änekuwä iuŋqe, he kŋui, “Ii ämaqeqä kukŋuä ma, Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋuiqä” eyqaŋgi ämakuwi. Iiŋiŋqe, ne hea ique-ique, Goti
Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” inä ätuätqäŋu. Goti Iqueqä kukŋuä ii qäqu,
he ämaqä quuvqä heqiyqä iquenä, yätamäkqä heyätŋqeyi.
14 Neyämaqäuä, he Goti Iqueqä ämaqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu,
qua Jutiya iu aquvä äqänäqisätqäŋuwä-paŋä-quenä etaŋguwiŋqe, ne
näqŋqä eŋu. Ämaqä iiŋä iqua, quyämaqä Israitqä iquauta haŋä-iqä
ämakuwä-paŋi, he-pqe, ämaqä heqä qua qäyutaŋä iquauta, haŋä-iqä kiiŋä
äyä ämaka äpätqäŋä.
15 Ämaqä Israitqä iquautaŋä hŋqua, Naqä Jisasi Ique pizqä äpäkkuwi.
Qäŋganj iquautaŋä huiziqua, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquau pizqä
äpäkkuwi. Itaŋga neŋi hŋquqqua, “He neyaqä qua täuŋi, mäpmeqä
pambiyä” änatäpu, huätä änandowatkuwi. Täŋganj Israitqä iqua, Goti
Iqu äwinyäŋqä duŋi, qänaknä miqä da, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä mäkäŋqä
ipu, tiiŋä itqäŋuwi.
16 Ne, Israitqä qäyä etaŋgi, huizi iquauŋi, quwqä suqä quvqä iuta,
häŋä imäkäqumuatqŋqä kukŋuä tuqŋqe, mäutqŋqä inemäkpŋqä itqäŋä.
Hea ique-ique iiŋä imäkäpu, quwqä suqä quvqe yändi-yändi imäkqa
peyätqätaŋguwitaŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi, kima qäqinyä wimetŋqä
itqäuä.

Poli iqu, Tesälonaika pmeqä iquau wimetŋqä äwiŋgqeŋqä

17 Neyämaqäuä, quvqä inetquepiyä iqua, he evämetuŋquä in-
emäkqaŋguwitaŋi, ne hesä anä mäpmeqä eanä-qe, henyqä kŋui, maqänä
indqäŋgque. Ne hiŋuä eqänatuŋquä kiiŋä neŋganŋgqä-qe, henyqä
aŋgumä quvepqe, ämävqänätuŋque.
18 Ne henyqe, mapqäŋqä ma quvepqäŋqä etaŋgqä-qe, Setänä iqu
hoptäwä äneyätŋqe. Poli iqunä, nyi aaŋä kuapänä emeqisqŋqä
änyinätŋqe.

19 Neqä Naqä Jisasi Iqu aŋgi äquvepätqäŋgaŋi, ne äsque meniquŋquä
hiŋuä äqänanä äpmenä, yeeqä äkiuta yaniuŋquä äpmenä, yoqä naqä
äkisquesa meniquä äpmeŋu? Nätmatqä hui-huita maetqe, hesanäŋqe.
20 Ne yoqä naqä motqueqetä, yeeqä iqetäŋi, he qäuquenji. Iiŋiŋqe, ne
he emeqisqŋqä änenyätŋqe.

3

Poli iqu, Timoti ique iquauŋqä ändowatkqeŋqä

1 Ne henyqä äwäwa itanitaŋi, äpakänä mäpmeqä yatuŋquä, tii
ätŋgquque. "Timoti iqu äyevämeqaŋga, Poli iqundä, Silasi iqundä, ye
Atenisi du pmeŋqeqä."
2 Iiŋä ätnanitaŋi, ye Timoti ique henyqä aŋgi ändowatkuee. Iqu
neqä neyämaqä, Goti Iqutä wäuŋuä anä imäkäsinyä, kukŋui Kraisi
Iquenyqä awä ätuäkitŋqä iquvi. Iqu heqä quuvqä heqiyqä iu yäŋänäqŋqä
emäkqaŋguti, he pämä yäŋänäqŋqä tqäpŋqä ändowatkuee.
3-4 He tiiŋä iqäŋqä, haŋä-iqä emeqaŋgqeŋqä, äwäwa iqä diŋqä,
äpkqe. Ne hesä anä äpmenäŋgaŋi, "Eequne haŋä-iqe änemequäniqeqä"
etmiŋquetaŋi, he iiŋqä näqŋqä ae epu äpmeŋuwitaŋi, ii täŋga sä
änemetqäuä tä. He hiŋuä ae äyä äqunäŋä.
5 "Nyi quŋqä äwäwa äpakänä miqä imä" kŋuä indqänätmä, Timoti
ique ändowatkqe, heyaqä quuvqä heqiyqeŋqä näqŋqä mamqä diŋqe.
"Ämaqä yamwiqä vqä iqu, hiqä quuvqä heqiyqe yamwiqä eyqaŋga, he
qua iqi päkŋqäŋqätä, neyaqä wäuŋuä eeqänäŋä imäkätuŋque, hiŋginäwa
yeqŋqätiyä, ä änääŋqätiyä?" tmä, kŋuä kuapänä indqänätmä iutanji.

Timoti iqu, Tesälonaika iqua äŋguä äpmamiŋuwiŋqä awä ätukqeŋqä

6 Timoti iqu hesä äpmeŋqe, yeŋi täŋga-qäŋga qe äyemetä, kukŋuä
yeeqä iŋqä, heyaqä quuvqä heqiyqeŋqätä, itaŋga heqä suqä ämaqä huizi
duŋqä äwiŋqä ämeŋuwiŋqätä, äma äpätä awä äyatqi. Iqu kukŋuä tiiŋä-
pqe, inä äyatqi. "Ämaqä di, qu quwqä äwqä yeeqä iŋqetä, nenyqä
kŋuä indqänäpu, ne hiŋuä naqämbŋqe, ne quŋqä änenyätŋqä-pa, iiŋä
äwinyätqänä" äyatqi.
7 Neyämaqäuä, ämaqä quvqä inemäkätqätaŋgä haŋä-iqä ämetanä
pmetaŋgua, heyaqä quuvqä heqiyqeŋqä qätä iiŋä äwiyätanitaŋi, neqä
äwqä tämŋi yäŋänäqŋqä inemäkqi.
8 He Naqä Iqutä, yäŋänäqŋqe, qäŋganä ae ätqäukuwä du tqäutaŋgä,
iŋi täŋgaŋi ne-pqe, quami äŋguänäŋä äpmeŋu.
9 Ne neqä Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, henyŋqä kŋuä indqänätanä,
yeeqä aaŋä kuapänä itqäŋu. Iqu yeeqä naqänäŋä iiŋä änätapkqeŋqe,
"Äŋguiqe" qäyunäŋi, äänä tätuŋquäwä?
10 Ne, he hiŋuä aŋgumä ämaeqänätanä, heqä quuvqä heqiyqä imŋi,
äwa äkiŋqä eŋuwi, yäŋänäqŋqä emäkatuŋqueŋqe, qanyä mäpmeqä, Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä hiunji-heatqä ätqa äwätqäŋu.

Poli iqu, Goti Ique tääqä ätukqeŋqä

11 Ne tiiŋiŋqä neŋganŋgiyi. Goti Apiqu Kiqä-kiuätä, itaŋga Jisasi neqä
Naqä Iqutäŋi, ne pe-huŋqäqi quvepatuŋqueŋqe, hänaqä qaŋä watuŋquä
iuŋi, huätä änduqiyäsinyä äŋguä imäkiyŋqe.
12 Tiiŋä-pqe inäŋqe. Naqä Iqu suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iqueŋi,
hesä, maŋguä iiŋä emnätätŋqä emäkquänä. Iiŋä dutaŋi, ne
henyqä änenyätŋqä-pa, hiqä-hiuäŋqätä, qokä-apäkä eeqäpnäŋä iuŋqätä,
eŋguätŋqe.

13 Iiŋä iutaŋi, tiiŋä timäutŋqänä. Goti Iqu, heqä qeqä-quuvqä yäpä imŋi,
yäŋänäqŋqä emäkquätŋqe. Itaŋga hea neqä Naqä Jisasi Iqu, qokä-apäkä
Iqueqänä atäuŋuä ätekqä eeqänäŋä iquatä, aŋgi anä quveppqäŋgaŋi, he
Goti Apiqueä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä hui maeqä, jänänäŋä imäkquenä
pmetaŋguwäŋga, quvepäniŋqä.

4

Suqä, Goti Ique yeeqä iwimäkqä dunä imäkqäpŋqe

1 Neyämaqäuä, ne heŋi, suqä eeqäpnäŋi, he Goti Hanjuwä Ique yeeqä
iwimäkqäpŋqeŋqe ae qe ämetquakque. Iŋi täŋgaŋi, he iuŋi qänaknä
ipu, quamä äŋguänäŋä äyä äpmeŋä. Itaŋga täŋgaŋi, ne Naqä Jisasi Iqueä
yoqeta maŋä etquque, suqä iiŋi, heqä äwqä yäpä imŋi, aaŋä yäŋänäqŋqä
witaŋguti, äpakänä imäkqäpŋqä neŋgaŋgi, maŋi i etqu.
2 He näqŋqä ae äyä eŋä. He suqä äänä imäkqäpnuwäŋqä diŋqe, ne
Naqä Jisasi Iqueä yäŋänäqŋqä iuta, kukŋuä ae äyä etmiŋque.
3 Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä imŋä di, tiiŋiŋqä äwi. He heqä häŋä-
pmeqä eeqäpnä ique äwipu, suqä quvqä maeqä, ikikinyäŋä tii hiätpŋqe.
Suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqä iunä imäkäpu, suqä huiwä
yaŋä-iŋqä huizi, mimäkqä pambu.
4 Qokä qäquenä ä apäkä qäquenä, suqä quvqä imäkpŋqänä hiqä äwqe
mevauqŋqä, yäŋänäqŋqä imäkmbu äpmapu, suqä jänänäŋä Goti Iqu
äwinyäŋqä iunä imäkqaŋgpu.
5 Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueŋqä maqŋqä iqua, quwqä äwiŋqä kŋuä
indqäŋqä imŋi, kŋui hiqaqä huisä-hŋqutä hiŋgi wiqä, iiŋqänä ämapu,
imäkätqäŋuwä-paŋuenä mäpmeqä itaŋgpu.
6 Itaŋga hiqä heyämaqä hŋqueqä apäkä iiŋi yuiqŋqä itquepu, qui
miwimäkqä pambu. Ämaqä hŋqu suqä iiŋä iqua imäkätqŋqe, ne kukŋuä
yäŋänäqŋqä tiiŋä ae äyä etmiŋque. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iiŋä iqueŋi,
kima ävätä haŋä-iqä väniqeqä.
7 Goti Iqu ne suqä quvqä imäkqäŋqä tääqä iiŋqä mänatätmeqä ikqe.
Oee. Iqu ne, Iqueqä ämaqä jänänäŋä pmeqäŋqä tääqä änatätmakqe.
8 Iŋi ämaqä hŋqu, kukŋuä täuŋi tuwä äwiyqäqe, ämaqä du mitqueqä
pa iqi. Iqu Goti, Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique etapätŋqä Ique, itqueqi.
9 Goti Hanjuwä Iqu, suqä hiqä-hiuäŋqä eŋqä iquenyqe, ae äyä
ämetquakqä-qae, ga he ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwä huizi iquauŋqä
enyätŋqä diŋqe, tuwaŋuä maqiyqä yanä.
10 He näqŋqä ae ämepu, ämaqä quuvqä heqiyqä eeqänäŋä, aŋä
qua naqä Masendoniya iu im-imä äpmakäwäŋuwä iuŋqä enyätqäuä.
Neyämaqäuä, he suqä iiŋi äpakänä imäkqäpŋqä neŋgaŋgi, maŋä
yäŋänäqŋqe, i etqu.
11 He kŋuä yäŋänäqŋqe, quamä qeiqi pmetpŋqä iuŋqä ämapu, he
hŋqunä-hŋqunä wäuŋui hiqe imäkäpu, itaŋga hiqä quamä pmeqä du
yätamäkqä hiyquätŋqä diŋqe, hiqä hipaitä wäuŋuä iqäpŋqe. Ne he iiŋä
imäkqäpŋqä ae etmiŋquä-qe, maŋä yäŋänäqŋqä aŋgi etqu.
12 He quami iiŋä pmapqe, qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä
maeqiyqä itqäŋuwä iqua henyqe, “Ämaqä äŋguänäŋä-quaiqä” tqaŋgua,
he nätmatqä hmbinyqä äwa miqä pmetpnä.

Naqä Iqu aŋgi äquvepätqäŋgaŋqä

13 Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua, ämaqä
ae äwekuwä iqua aŋgi vauqäŋqe, kŋui mindqäŋqä ipu, hiŋuä

äqämbu mäpmeqä, huäqä-huŋqä ämepu kŋuä äqiyätqäŋuwä iquayi. Neyämaqäuä, he iiŋä eŋqä-pa pmeqäŋqe, “Ämaqä quuvqä eqiyäpu, quwqä aŋä näweqämqä äwätqäŋuwä iquauŋi, squä wimeniqätiyä” tpiyä diŋqe, he näqŋqä metpŋqä äneŋgi.

14 Iiŋä iqäŋqe, ne eeqäpnä quuvqä tiiŋä äyä eqiyätqäŋu. “Jisasi Iqu äpäkonätä aŋgumä ävaukqeqä. Iiŋä dutaŋi, Iqueä yäŋänäqŋqeutaŋi, ämaqä quuvqä eqiyäpu äpäkonätqäŋuwä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu aŋgi ävauqumuatätä, Jisasi Iqutä ätuma quvepäniqeqä.”

15 Iiŋiŋqä, ne Naqä Iqueä kukŋui ämetanä, awi tiiŋä etätqäŋu. “Ne häŋi, Naqä Iqu aŋgi äquvepätqäŋgaŋqä yqänä äpmamitatqä iqune, ämaqä ae äpäkonätqäŋuwä iquauŋi, hiŋuiqä mäwimeqä yaniqueqä.”

16 Ii tiiŋä timäuniqe. Naqä Jisasi Iqu, Kiqä-kiuä maŋä yäŋänäqŋqä tqaŋga, Iqueqä ynaunjqä huizi iquautaŋä naqä iqu-pqe, maŋä inä tqaŋga, Goti Hanjuwä Iqueä häähwi äkakä inä tqaŋga, Naqä Iqu qäukuä yäŋisa quvepäniqe. Iŋgaŋi ämaqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu äpäkonätqäŋuwä iqua, qu-ganä aŋgi vaupnuwi.

17 Iŋgaŋi iquatä, ämaqä häŋä yqänä äpmamitatqä iqunesä, Jisasi Iqutä qaquvqä yätqä minatuŋquänä yanique. Itaŋga ne Naqä Iqutä, häŋä hea ique-ique anä pmetanique.

18 Iiŋä etaŋgi, hiqä-hiuä kukŋuä tque ätnäpiyitaŋi, yäŋänäqŋqä imäkŋgaŋgpu.

5

Naqä Jisasi Iqu aŋgumä quvepqeŋqä, näwe pmetatuŋque

1 Neyämaqäuä, hiunji nätmatqä iiŋi timäuqäŋqe, ne tuwaŋuä maqiyqä yanä.

2 Iiŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä äŋguänä tiiŋi ae ämakuwi. Hiunji Naqä Iqu äquvepqäŋqe, “Ämaqä quwä-meqä hŋqu maquvepqä yäŋqiyä” kŋuä ämenä pmetaŋgua, maqŋqä äquvepqä-paŋi, maqänä ii timäuniqe.

3 Ämaqe, “Ne täŋgaŋi haŋä-iqä mänemeqä äŋguä äpmeŋunä” tätqätaŋguwäŋga, apäkiqua ymeqä mipŋqänä täŋä-huŋqä naqänäŋä maqänä äwimeqä-paŋi, qui iwimäkätŋqä-pqe maqänä ii wimeniqe. Iŋgaŋi qu haŋä-iqä naqä iqueŋqe, zä mäpmeqä ipnuwi.

4 Ämaqe, quwä-meqä hŋqu quvepqaŋgi äqumbiyäŋga, iquenyqä yäuŋuä ipnä. Iŋäqe, neyämaqäuä, he suqä hiawiqä qua täutaŋä iu mäpmeqä ipinjqae, hiunji iqu quwä-meqä eŋqä-pa, quvepqaŋga, he yäuŋuä ipnuwä ma, oee.

5 Ne hea witaŋgi pisqä imä asusua itanä imäkätuŋquä iqune maetqe, oee. Ne hiunji imänätaŋgi, nätmatqä eeqäpnä we-huŋqä iqi hiŋuä äqunanä, imäkätuŋquä iquneyi.

6 Iŋi, ne hiaqäqe, ämaqä huizi äwiŋuwä-paŋi mäwiqä itanä, neqä Naqä Jisasi Iqu aŋgumä quvepqeŋqä hiŋuä äqänanä, kŋuä yasämä ämetanä pmetatuŋque.

7 Ii tiinji. Ämaqä hiaqäqeŋqänä äwinyätŋqä iqua, qu heatqäŋgaŋi hiaqäqä witpnä. Itaŋga ämaqä wainqä-eqä yäŋänäqŋqeta, kŋuä iqe qämä-qämä iwimäkätŋqä iqua, qu heatqäŋgaŋi i imäkpnä.

8 Iŋäqe ne iiŋä ma, we-huŋqä iutaŋä eanitaŋi, ne kŋuä yasämä ämetanä tiiŋä pmetatuŋque. Ämaqä mäkä-iqä hŋqu, nätmatqä quikuä iqi ktqä äqumuätänäŋqä-paŋi, ne suqä quuvqä heqiyqä iqutä, ämaqä huizi iuŋqä neqä qeqä-quuvqä imda änenyätŋqä iqutä, iquaqu mävquatämäuqä, a yäŋänäqŋqä äqätanä. Itaŋga ämaqä mäkä-iqä

hŋqu, nyuäŋä ämuasmäŋqe nyuäŋä qui imäkŋqäŋqä ämäuŋqä-paŋi, ne
Jisasi Iqu aŋgumä änyä-häŋä imäkäqumuatänaiyäniŋqä diŋqe, kŋuä iqä
yäŋänäqŋqä ämenä, hiŋuä äqänanä äpmenä.
9 Ii tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä äwqä tnäŋiŋqä zä iquatuŋquä
mänätänaiyqä ikqe. Iqu ne, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquesa, häŋä
inemäkäqumuatäniqä diŋqä ätänaikqe.
10 Jisasi Iqu, ne häŋä yqänä pmetaŋgquäŋga, ä ae äpäkonatquäŋga
äpätqe, ne Iqutä hea ique-ique anä pmetaniqueŋqä, äpäkoŋgqe.
11 Iŋi he suqä täŋga tä itqäŋuwä-paŋä tiiŋi, hiqä-hiuä kukŋuä tque
ätnäpiyitaŋi, yäŋänäqŋqä imäkŋgaŋgpu.

Suqä äŋguänäŋinä imäkqeŋqä

12 Neyämaqäuä, he tii imäkpŋqä yatŋqä iqu. Ämaqä, heyaqä awä iqi
wäuŋuä dŋä huqä ipu, Naqä Iqueä äwiŋqä dunä ämeyäpu, “suqä quvqä ii
mimäkqä pambiyä” etätqäŋuwä iquauŋi, heqä naqä eŋqä-pa quŋgpŋqe.
13 Iqua he yätamäkqä e eyätqäŋuwä iuŋqe, kŋui äŋguänä indqänäpu,
heqä äwqä imda eŋgaŋguti, iquau mändi makittqiyqä, iquauqä yoqe,
haqä muämuäqäpŋqe. Hiqä äwqe, haŋuä imbu, pmetpŋqe.
14 Neyämaqäuä, ne kukŋuä tiiŋä-pqe, yäŋänäqŋqä etqu. Ämaqä
wäuŋuäŋqä enyqä itqäŋuwä iquauŋi, “Enyqä miqä wäuŋuä ipiyä” ätuäpu,
ämaqä zä iqaŋguwä iquauŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkqä kukŋuä isua ätuäpu,
ämaqä aquvä-aquvä miqaŋguwä iquauŋi, yätamäkqä äväpu, itaŋga
ämaqä eeqänäŋä iiŋä iquauŋi, qeiqi iwimäkqäpŋqe.
15 Ämaqä he suqä quvqä etqueqä iqu, iiŋä emäkqaŋgqeŋqe, kima miqä
pambu. Iŋäqe, hea ique-iqueŋi, hiqä-hiuätä, qokä-apäkä huizitä, äŋguänä
äminyäpu pmetpŋqänä, suqä äŋguä dinä imäkqaŋgpu.
16-18 He hea ique-iqueŋi, yeeqänä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
tqe mävquatämäuqä ipu, nätmatqä äki-äkitaŋä emeqe, Goti Hanjuwä
Iqueŋi, “äŋguiqä” tquaŋgpu. Goti Hanjuwä Iqu, he Jisasi Kraisi Iqutä
ämuäŋnäŋuwä iquenä, suqä iiŋä imäkqäpŋqeŋqä äwinyätqäuä.
19 Hiqä häŋä-pmeqä iuŋi, Dŋä Äŋguä Iqueqä tä äsäŋqe, mequmuäkqä
pambu.
20 Dŋä Iiŋä Iqu, ämaqe, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä tpŋqä iwimäkqaŋgi
ätquwi, he iiŋqe, kŋuä quvqä ämepu, mändi makittqiyqä pambu.
21-22 Iŋäqe he nätmatqä eeqäpnäŋi iwäsäupu, äŋgui, hiqä kŋuä iqä imä
ämaipu, quvqä eeqäpnäŋi, wimasipu.

Kukŋuä yäpakiyi

23 Goti äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, tiiŋä emäkätŋqä tääqä
ätqu. Iqu he Iqueqänä epu, aaŋä ikikinyäŋä emäkätŋqä ätuätqäŋu. Iŋi
neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgi äquvepätqäŋga, heqä dŋitä, quuvqetä,
huiwitä, quvqä maeqä, aaŋä qäyunä imäkmbu pmetpŋqä, yätamäkqä
eyätŋqä, tääqä i ätuätqäŋu.
24 Goti He tääqä etätmakqä Iqu, hiŋgi-mända mimäkqä, Iqueqä kukŋuä
ätätqä du qäyunä Imäkqä Iquvi. Iŋi Iqu he iiŋä pmetpŋqe, emäkquänä.
25 Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, ne yätamäkqä neyquätŋqeŋqä tääqä
tquaŋgpu.
26 He äminäpiyäŋgaŋi, quuvqä heqiyqä iquneqä suqä iuŋi, quneqä
iŋgpŋqe.
27 Nyi neqä Naqä Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta, tiiŋä etqä. “He tuwaŋuä tä,
ämaqä quuvqä heqiyqä eeqänäŋä iu a tuepiyä” etqä.
28 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu qänakŋi
2 Tesälonaika
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Näqŋqä-täŋä iqua, kŋui tiiŋiŋqä indqänätqäŋä. Ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Tesälonaika iu äqänmiŋuwä iqua, "Jisasi Iqu aŋgumä pätŋqä itqätaŋga, nätmatqä äkitaŋi timäuŋqutiyä" tpu, kŋuä kuapänä indqänmiŋuwi. Hŋqua tiiŋä ätukuwi. "Naqä Iqueqä hiunji ae ätimäuqeqä." Itaŋgi Poli iqutä, Silasi iqutä, Timoti iqu-pqe, iqua quwqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, jänä iwimäkpŋqä tuwaŋuä tä äqäkuwi.

Poli iqu, "Hiunji iqu, matimäuqä, yqänänjqä" ätätä äqäkqe. "Hiunji iquesa kiŋganäŋi, ämaqe, hŋgisanäŋi, kuapänä itqätaŋgä, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋi, kuapänä timäuŋqiyä. Iŋgaŋi ämaqä kukŋuä-suqeuŋi hŋgisanä iqä hŋqu ätimäutä, Jisasi Iquenyqä mäkäŋqä yäniqeqä."

Poli iqu, qokä-apäki quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, haŋä-iqä mapŋqä iiŋqä, ätukqe. Iqueqä äwiŋqe, qu wäuŋuä yäŋänäqŋqä ipu, quwqä-quwä mimbŋqe. Ii, iqueqä-kiuätä, iqutä wäuŋuä anä iqä iquatä, imäkmiŋuwä-paŋiyi. Ga qu wäuŋuä imäkpŋqetä, hŋquau yätamäkqä wipŋqä iiŋqetäŋi, enyqä mäwimäkqä ipŋqä äwiŋgqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä, nyi Poli iqundä, Silasi iqutä, itaŋga Timoti iqutä, ne henyqä äväwqatqu. He Goti neqä Apiqueqätä, itaŋga neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqätä, epu, aŋä-himqä Tesälonaika iu aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqä.

2 Goti Hanjuwä neqä Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmepŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Tesälonaika iqua quuvqä eqäkuwiŋqä, yeeqä ikqeŋqä

3 Neyämaqäuä, heyaqä quuvqä heqiyqe, haqä yändi äpeyqeŋqätä, itaŋga suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iquesaŋi, hiqä-hiuäŋqä kiiŋä enyätŋqä iqu-pqe, yänä-yänä päyätqätaŋgqeŋqe, ne Goti Hanjuwä Iqueŋi, "äŋguiqä" ätuätqäŋu. Suqä ne ii imäkätuŋquä iqu, aaŋä qäyunäŋi.

4 He iiŋä itqäŋuwiŋqe, ne ämaqä Goti Iqueqä yoqä du aquvä äqänätaŋguwä iu äwimayäkitanäŋgaŋi, ne henyqä yeeqä itanä, heyaqä yoqe haqeu ämaetanä, tii ätätuŋque. "Ämaqä ii, quvqä itqueqaŋgä haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä qäyä ämepu, quuvqä heqiyqe mävquatämäuqä, a yäŋänäqŋqä äqätäŋäuä."

Goti Iqu, suqeu qäyunä iwäsäuniqeŋqä

5 He iiŋä imäkätqäŋuwiŋqe, ämaqe näqŋqä tiiŋä ämetqäŋä. Goti Iqu ämaqä eeqäpnä iwäsäutäqäŋgaŋi, suqä jänänäŋä iuta iwäsäuniqeqä. He haŋä-iqe, hiŋgi mämeqä, Goti Iqu henyqe, "He Nyaqä ämaqä naqä-qakuä epu, Nyaqä miqeu pmetpŋqe, qäyunäŋuenjqä" etätäŋqä ämetqäŋä. He Iqueqä miqeu pmetaŋguwitaŋi, haŋä-iqe i emetqäuä.

6 Goti Hanjuwä Iqu, suqä jänänäŋi, tiiŋä imäkäniqe. Iqu ämaqä, he haŋä-iqä etapätqäŋuwä iquauŋi, kimaŋi inä väniqe.

7 Itaŋga Goti Iqu he haŋä-iqä e ämetqäŋuwä iquendä, nesä, haŋä-iqe huätä ämamäutä, hapä pmeqä nätapäniqe. Nätmatqä iiŋi, Naqä Jisasi

Iqutä, Iqueqä ynaunjqä yäŋänäqŋqä iquatä, qäukuä yätutaŋi tä hänäqä sqä iu ätnäŋäqi äquvepqaŋguwäŋga, imäkäniqe.
8 Iqu, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä maqŋqä epu, itaŋga neqä Naqä Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋgui qätä mäwiyqä itqäŋuwä iuŋi, kima ävätä, haŋä-iqä tiiŋä väniqe.
9 Iqua, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi mäpmeqä, Iqueqä yäŋänäqŋqä aaŋä naqänäŋä iqueŋi mämeqä, kiiŋä näŋi qui imäkmbu, hea ique-ique pmetpnuwi.
10 Haŋä-iqä ii, Naqä Jisasi Iqu aŋgi quvepqaŋganä wimeniqe. Iqu ämaqä, Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqänä ekuwä iqua, Iquenyqä yeeqä ipu, yäuŋuä naqänäŋä ipu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäupnuwäŋqä quvepäniqe. Iŋganı, he kukŋuä ne awä etmiŋque ämepu, quuvqä naqä-qakuä eqiyätqäŋuwitaŋi, he-pqä qutä anä i ipnuwi.
11 Iiŋä timäutŋqeŋqe, ne Goti Ique tääqä tii ätuätqäŋu. Iqu hiqä suqeu iwäsäuniqäŋganı, “Nyi suqä äŋguä imäkpŋqä tääqä etätmakqe, suqä iuŋi he qäyunä ae imäkätqäŋuwiqä” etäniŋqä tääqä ätuätqäŋu. Itaŋga he wäuŋui, Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwita imäkpŋqeŋqä äwinyätŋqä iqu, Iqueqä-kiuä yäŋänäqŋqä emäkqaŋgi, wäuŋui äŋguänäŋä imäkpnuwäŋqä tääqä ätuätqäŋu.
12 Ga, he wäuŋuä iiŋä imäkqaŋguwitaŋi, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, yoqä naqä metŋqätä, he Iquesa inä mapŋqätä tääqä ätätqäŋu. Goti Iqutä, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, henyqä qeqä ätmäkäsinyä, neyaqä tääqä tqetaŋi, äŋguä iiŋä emäkinyä.

2

Ämaqä yäŋänäqŋqä hŋgisanä iqä iqueŋqä

1 Neyämaqäuä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgi äquvepätqäŋga, Iqutä yätqä minaniŋquä iuŋqe, ne kukŋuä hui inä etqu.
2 Ämaqä hŋqu quaŋgä, “Hea qäyu timäuqaŋgi, neqä Naqä Iqu aŋgi ae äquvepqeqä” etqaŋgqä iuŋqä, yäuŋuä ipu, kŋuä kuapänä mindqäŋqä iqäpnä. Ämaqä iiŋä etätqä iqu nenyqe, “Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä iiŋä iquau äwikqeqä” qäyä etqaŋgqä-qe, ä “Iqua kukŋuä iiŋi, awä ätkuwiqä” qäyä etqaŋgqä-qe, ä “Iqua tuwaŋuä e äqäkuwiqä” qäyä etqaŋgqä-qe, qätä mäwiyqä pa iqäpnä.*
3 Ämaqä hŋqu, he hiŋgi-mända etma wätŋqä iqäqe, wimasiyqäpnä. Naqä Iqu aŋgi mapqäŋga, tii ganä timäuniqe. Ämaqä aaŋä kuapänäŋi, Goti Hanjuwä Ique tuwä äwiyäpu, hŋgisanä itquetqätaŋgua, ämaqä, suqä eeqänäŋä iu mändi äkittqiyätä, tä du qui imäknäniŋqä äwätŋqä iqu,† ätnäŋäqi timäuniqe.
4 Iqu ätnäŋäqi ae ätimäutäqäŋganı, Goti Hanjuwä Iquesä, goti quaŋgä, ämaqe qoŋä äwoktäumipqä iutä, itaŋga nätmatqä huizi iutäŋi, eeqäpnä mändi äkittqiyätä, ämaqeuŋi, “Nyi nätmatqä eeqänäŋä ämäwqätäuŋänä” tuäniqe. Aaŋä ququvqäŋgi inä timäutŋqänä, Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä iuŋi inä äpeyätä, zä-hawä iu äpme, “Goti hŋquŋqu maetqänä, nyi tä qäqunjqä” tuäniqe.
5 Nyi hesä anä äpmamäŋganı, “Nätmatqä iiŋä-iiŋä timäuniqeqä” etmiŋqeŋqe, he iiŋqe kŋuä yqänä ämeŋä?

---

* **2:2** Näqŋqä-täŋä hŋqua, kukŋuä täu tii äkunmäkätqäŋä. Ämaqä iiŋä etätqä iqu, “Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä iiŋä ändapqeqä” qäyä etqaŋgqä-qe, ä iqu kukŋuä awä etätä i qäyä etqaŋgqä-qe, ä iqu nenyqe, “Iqua tuwaŋuä e äqäkuwiqä” qäyä etqaŋgqä-qe, qätä mäwiyqä pa iqäpnä. † **2:3** Jonä 17:12

6 Ämaqä quvqä iiŋä iqu ätnäŋäqi timäuqeŋqe, änä maeqä, qŋqaŋä
yätätŋqä Iqueŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä ae äyä eŋä. Iqueqä äwiŋqeuŋqä
ma, Goti Hanjuwä Iqu hea iqueqä ätimäuqeŋqä imäkqaŋga, iŋganä
timäuniqe.
7 He näqŋqe, täŋgaŋi, yäŋänäqŋqä hŋgisanä iqä iqu, qua täuŋi
wäuŋuä zä itqäuä. Goti Hanjuwä Iqu, qŋqaŋä äymitätqä Ique nändi
qutesiteqaŋgutqäŋgaŋqe, yäŋänäqŋqä hŋgisanä iqä iqu, wäuŋuä zä
yqänä iquänä.
8 Itaŋga Goti Iqu, qŋqaŋä äymitätqä Ique, nändi qutesiteqaŋgaŋi,
ämaqä, suqä eeqänäŋä iuŋi mändi kittqiyätŋqä iqu, ätnäŋäqi timäuniqe.
(Qänakŋi, Naqä Jisasi Iqu aŋgi äquvepätqäŋgaŋi, ämaqä iqueŋi, Iqueqä
mandŋitä äpäsätä, Iqueqä we-huŋqetä iqueŋi qui imäkäniqe.)
9 Ämaqä quvqä iiŋä iqu ätnäŋäqi timäuqaŋgaŋi, Setänä iqu yäŋänäqŋqä
vqaŋgi, iqu wäuŋui nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋitä, itaŋga ämaqe
yäuŋuä ipu, “naqä-qakuä Goti Iquesa imäkqiyä” kŋuä mapŋqä diŋqe,
quaŋgä imäkäniqe.
10 Iqu iiŋä imäkätä, suqä quaŋgä eeqäpnäŋi, qokä-apäkä häŋä-pmeqä
mämeqä, äpäkoŋqe mapnuwäŋqä äpmeŋuwä iqua, iquenyqä quuvqä
wipŋqä imäkäniqe. Iqua kukŋuä naqä-qakuä, Jisasi Iquenyqä ätäŋqä iuŋi,
yeeqä ipu mämeqä itqäŋuwä iutaŋi, äpäkoŋqe mapnuwäŋqä äpmeŋä.
Qu kukŋuä iiŋqe, yeeqä ipu ämeqä-säpi, Goti Iqu quŋi, häŋä iqumu-
atquäniŋji.
11 Iiŋä dutaŋi, qu kukŋuä quaŋgä iunä quuvqä heqiyqäpŋqeŋqä, Goti
Hanjuwä Iqu, quŋqä nätmatqä qämä-qämä iwimäkätŋqä, naqänäŋä
dowatäniqe.
12 Iqu iiŋi, tiiŋiŋqä imäkäniqe. Qu kukŋuä naqä-qakui mämeqä danä,
suqä quvqenäŋi, äŋguä-äŋguä imäkäpiyiŋqä imäkmitpqe, hiunji Goti Iqu
ämaqeu iwäsäutäqäŋgaŋi, qu kimaŋi haŋä-iqä mapnuwi.

Yäŋänäqŋqä tqäutpŋqeŋqä

13 Neyämaqä Naqä Iqu äwinyätŋqä iquenä, he häŋä
emäkäqumuatäniŋqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä mimäkqäŋga,
Iqueqä ämaqä epnuwäŋqä atäuŋuä ae etekqe. Iŋi he ämaqä jänänäŋä
epŋqe, Dŋä Äŋguä Iquesatä, naqä-qakuiŋqä quuvqä heqiyqä iutatänji.
Iiŋiŋqe, ne Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä du, hiunji ique-iqueŋi, Iqueŋi,
“äŋguiqä” ätuätqäŋu.
14 Iiŋä emäkätŋqeŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, ne kukŋuä äŋguä awä
ätätuŋquä iquesaŋi, tääqä etätmakqe. Iŋi he, neqä Naqä Jisasi Kraisi
Iqueqä nätmatqä eeqäpnäŋi, Iqueqä yoqä naqä qonätaŋgqä iutaŋi, he-
pqe Iqutä anä meqäŋqe.
15 Neyämaqäuä, Jisasi Iqueqä kukŋui, neyaqä maŋitatä, ä tuwaŋuä iu-
tatä, etmiŋquä iuŋi, mävquatämäuqä, a yqänä äqätpu, aaŋä yäŋänäqŋqä
tqäutpŋqe.
16-17 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, Goti Apiqutä, nenyqe äwqä imdaŋi
kiiŋä äwinyätä, itaŋga qeqä ätmäkäsinyä hiŋgi vqetaŋi, neqä äwqä imŋi,
yäŋänäqŋqä imäknätanä, nätmatqä äŋguänäŋi nätapätŋqä diŋqä, kŋuä
iqä yäŋänäqŋqä ämenä, hiŋuä äqänanä pmetatuŋquä inemäkätqäuä. Iŋi
Iqu heqä äwqä imŋi, yäŋänäqŋqä emäkätä, suqä äŋguä eeqäpnä ämepu,
kukŋuä äŋgui tqäpŋqä emäkquä.

3

Goti Iqueqä yätamäkqeŋqä tääqä tqueŋqä

1 Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, ne yätamäkqä neyquätŋqeŋqä, tääqä
tiiŋä tquaŋgpu. Ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä kukŋui, ämaqä huizi
duŋqä äma äwätanä, awä tquaŋguati, qu he imäkmiŋuwä-pa, “Ii naqä-
qakuiqä” quuvqä eqiyäpu, kukŋuä iqueqä yäpä iqi pmetpŋqänä.
2 Itaŋga ämaqä quvqä iqaŋguwä iquauqä hipa iuta, huätä inetmetŋqä-
pqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tquaŋgpu. He Iquenyqä tääqä iiŋä
tquäpŋqe, ii ämaqä kuapänä hŋqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä
itqäŋuwä iutayi.
3 Iŋäqe Naqä Iqu ätätqä-pa imäkätqätaŋgi, ne Iquenyqä quuvqä
wiyquanä. Iŋi Iqu yäŋänäqŋqä emäkätä, Setänä quvqä imäkqä iqu, quvqä
memäkqä yätŋqä, ämeyänä.
4 Naqä Iqu inemäkqaŋgi, ne henyqe, näqŋqä tiiŋä etqäŋu. “Ne iquau
nätmatqä imäkpŋqä maŋä yäŋänäqŋqä ätuätuŋquä imŋi, täŋga-pqe,
qänakndaŋä-pqe, äpakänä imäkqäpnuwiqä.”
5 Goti Hanjuwä Iqueqä suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqueŋqätä, Kraisi Iqueqä
suqä haŋä-iqä qäyä ämetä yäŋänäqŋqä tqäuqä iqueŋqätäŋi, Naqä Iqu he
näqŋqä äŋguänäŋä metpŋqä emäkquä.

Ämaqä wäuŋuä miqä, enyqä itqäŋuwä iquauŋqä

6 Neyämaqäuä, ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yäŋänäqŋqe ämenä,
kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä etqu. “Ämaqä hiqä quuvqä anä heqiyqetaŋä
hui, wäuŋuä miqä, enyqä ipu, itaŋga kukŋuä awä etmiŋquä iuŋi, qänaknä
miqä, hŋgisa iqä-qua eäŋuwi, iquatä ikämaŋqä ipu, anä mäpmeqä
pambu.”
7 Ne ii etquque, tiiŋä iutayi. Ne suqä imäkmiŋquä iuŋi, he qänaknä
iqa uwqäpŋqeŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä ae äyä eŋä. Ne heyaqä awä iqi
äpmenäŋgaŋi, enyqä miqä imiŋque.
8 He nesa haŋä-iqä mämeqä ipŋqä diŋqe, ne heyaqä ymisaŋi mbqä
miqä, qanyä ämetanä maŋqä, hiunji heatqe, mbqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä
itanä, änmiŋque.
9 Ne yoqä naqä ämenä, “He yätamäkqä nepiyä” etatqä etaŋgqä-qe,
mäneŋqä imiŋqe. He nesa näqŋqä ämepu, imäkqäpŋqä diŋqe, ne
wäuŋuä yäŋänäqŋqä ii imiŋque.
10 Ne hesä äpmenäŋgaŋi, suqä enyqä iqä iquenyqe, tiiŋä äyä et-
miŋque. “Ämaqä wäuŋuä miqä, enyqä itŋqä iqu, ymisaŋä hiŋgi
mämeqäŋqeqä.” 11 Iŋäqe, ämaqä hiyaqä awä iqiŋi hŋqua, wäuŋuä
miqä, enyqä naqä-qakuänä ipu, huiziquauŋqe, “Iiŋä-iiŋä imäkätqäŋäuä”
tuäkitqätaŋguwiŋqä, qätä äwiyätqäŋu.
12 Ämaqä e itqäŋuwä iquauŋqe, ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä
yäŋänäqŋqe ämenä, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä etqu. “Ämaqä iqua, quamä
qeiqinyä äpmepu, ymisaŋä quwqäŋqä wäuŋuä iqaŋgpiyä” ätqu.
13 Iŋäqe, neyämaqäuä, he wäuŋuä äŋguä imäkätqäŋuwä iuŋi, enyqä
ipu mävquatämäuqä pambu.
14 Ämaqä hesaŋä hŋqua, ne tuwaŋuä äqiyquque, qänaknä miqä,
tuwä äwimä upqä iquauŋi, he suqä hnjua miwimäkqä, atäuŋuinä
väqumuatepŋqe. Iŋi qu, quwqä quvqeŋqä womba mapŋqä diŋqe, he
iquatäŋä qäqi mäwqä, hiqäqi pmetpŋqe.
15 Iŋäqe iquaŋi, hiqä mäkä-huŋqä eŋqä-pa miwitqueqä, “Neqä
neyämaqä iqua, qui imäkmbŋqä itqäŋäuä” kŋuä indqänäpu, “Iiŋä
mimäkqä pambiyä” tquaŋgpu.

Poli iqu, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” ätukqeŋqä

16 Neqä Naqä äwqä haŋuä inemäkqä Iqu, nätmatqä eeqäpnäŋä
imäkäpiyä iuŋi, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä, emäkquä. Iqu eequendä
anä pmetänä.
17 Nyi Poli iqunä, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” etätmä, ŋqä hipaitä
tuwaŋuä hiqŋqä imäkqä. Tuwaŋuä eeqänäŋä iuŋi, ämaqe, qu nyiŋqe,
“Tuwaŋuä tä, iqu äqiyqeqä” kŋuä vätŋqä diŋqe, nyi ŋqä hipaitä tiiŋä
äqiyätŋqe.
18 Eeqänäŋä iquenä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta
hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu kiŋganäŋi
1 Timoti
iqueŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Hikŋä Timoti iqu, aŋä-himqä Listiya, qua naqä Galesiya iutaŋä-qu eä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä ique. Kiqä känai, Israitqä iutaŋä iiyi. Kiqä kaniqu, Grikä iutaŋä ique. Poli iqu iqueŋi, qaŋä anä ikisinyä, Goti Iqueqä wäuŋuä imäkiyäŋqä itmakqe. (Wäuŋuiŋqä 16:1-3 hiŋuä qundŋqä.) Näqŋqä-täŋä iqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Qänakŋi, Timoti iqu, quuvqä heqiyqä aŋä-himqä Epesisi iu pmetaŋguwä iquau mitŋqä pmetaŋgi, Poli iqu, tuwaŋuä tä iquenyqä wätŋqä äqäkqe.

Nätmatqä kiŋganäŋi, Poli iqu tuwaŋuä ätuätä äqäkqe, ii tiiŋi. Ämaqä hŋqua, qokä-apäkä iuqä quuvqä heqiyqe, qui imäkqä iuŋqe, Timoti iqu äŋguä wimasiyätŋqe. Ämaqä iiŋä iqua, nätmaqä qua täutaŋä eeqänäŋi, ii äŋgui maeqä etaŋgi, ämaqä häŋä-pmeqä naqä-qakuänäŋä ämetŋqä äwinyätŋqä iqu, ymisaŋä hui pmua imäknätä, apäkä mämeqä yätŋqä, kŋuä quvqe indqänätqäŋä.

Nätmatqä huizi, Poli iqu tuwaŋuä ätuätä äqäkqe, ii tiiŋi. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iqua, Goti Iqueqä yoqe haqeqä ämamäupu, Iqueqä wäuŋuä imäkätqätaŋguwiu mitŋqä, suqä äŋguänäŋä iuŋqeyi. Itaŋga quuvqä heqiyqä iquau mitŋqä wäuŋui, ämaqä äki-äkitaŋä iqu meniqe. Ga quuvqä heqiyqä iuqä awä imä, wäuŋuä imäkätŋqä wäuŋui-pqe, ämaqä äki-äkitaŋä iqu meniqe.

Nätmatqä yäpaki, Poli iqu tuwaŋuä ätuätä äqäkqe, ii tiiŋi. Timoti iqu Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqä-qu äpme, äŋguänä pmetätŋqe. Ga qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä qänätqätaŋguwä iquauŋi, suqä huitaŋä-huitaŋä äkiutaŋi motquetŋqä, ätuätä äqäkqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli Jisasi Kraisi Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Goti Häŋä Inequmuatqä Iqutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä kŋui yäŋänäqŋqä ävanä äpmeŋquä Iqutä, Iquaqu änändowatkiyi.
2 Timoti, si quuvqe, nyi eqiyäŋqä-pa eqiyäŋä-qae, si ŋqä ymeqä naqä-qakuä-qukiyi. Nyi tuwaŋuä tä sinyqä äväwqatqä. Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutä, Iquaqu nätmatqä äŋguänäŋi hiŋgi vqetä, qeqä-tmäkqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä ktapinyä.

Kukŋuä qäyasäqiŋä tqä iqua, mändi kittqiyqeŋqä

3 Nyi Masendoniya-täŋä iŋgisaŋqä äwätmäŋga äktkqä-pa, ämaqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä näqŋqä ävätqäŋuwä hŋqua, kukŋuä qäyasäqi matqä ipŋqä diŋqä tutŋqe, aŋä-himqä Epäsäsi iu qae pma. Ämaqä iqua, kukŋuä naqä-qakuä Goti Hanjuwä Iquenyqä tnätaŋgqe ämepu matqä, qämä-qämä ipu, ämaqeuŋi näqŋqä qäyasäqi ävätqäŋuwä iquayi.
4 Qu quwqä kaqä-kawäkauqä yoqeŋqätä, aeqä kukŋuiŋqätä, kuapänä ätätqäŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu wäuŋuä imäkqeuŋi yätamäkqä miqä, kukŋuä hiŋginä timäuqäŋqe, si kukŋuä yäŋänäqŋqä tu. Goti Iqueqä wäuŋui, quuvqä heqiyqä dutanä timäunä.

5 “Maŋä tuvä” äktqe, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu witŋqä äktqä.
Ämaqe, qeqä-quuvqä yäpä imŋi ikikinyäŋä imbu, “Goti Iqueqä hiŋuä
iqi quvqä maequnjqä” kŋuä indqämbu, ga quuvqä naqä-qakuänäŋä
eqiyätaŋgpqetaŋi, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu witänä.
6 I etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqua, suqä iuŋi tuwä äwiyäpu, hänaqä hui-
mända äwäpu, kukŋuä hiŋgiŋqä dinä ätätqäŋuwi.
7 Qu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä wipŋqä wiŋgaŋgqä-
qe, quwqä kukŋuä ätätqäŋuwiŋqe, quwqä-quwäŋi näqŋqä maeqä ipu,
näqŋqä eäpnä, hiŋgi ätätqäŋuwi.
8 Ne näqŋqe, ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä-suqeta, wäuŋui
wäŋgima mämiqä, qäyunä ämiquwi, kukŋuä-suqe, äŋguänäŋiyi.
9-10 Tiinä-pqe ne näqŋqe. Kukŋuä-suqä iqu, ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä
hiŋuä iqi, jänänäŋä äpmeŋuwä iuŋqä maetqe. Oee. Goti Iqu kukŋuä-suqe,
ämaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä iqua, quwqä suqä iiŋiŋqä näqŋqä
mapŋqä diŋqä, imäkätä ekqe. Ämaqä qänaki miqä danä hŋgisanä
iqä iquauŋqätä, Goti Hanjuwä Ique tuwä äwiyäpu, suqä quvqä imäkqä
iquauŋqätä, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe, haqä mämamäuqä ipu, Iquenyqä
wiuŋqä iqä iquauŋqätä, qunaqä-qunuŋuau pizqä päsqä iquauŋqätä,
ämaqä huiu hiŋginä pizqä päsqä iquauŋqätä, suqä qokä apäkäŋqä iqä
iquauŋqätä, suqä qokä hŋqu, qokä hŋqutä wiqä iquauŋqätä, ämaqä
huizi du quwä äkipu, hiŋgi wäuŋuä-wiyqäpŋqä imäkqä iquauŋqätä,
quaŋgä-tqä iquauŋqätä, kukŋuä iwäsäuqä iquauä hiŋuä iqisaŋi zä epu,
quaŋgä-tqä iquauŋqätä, itaŋga ämaqä kukŋuä naqä-qakuä Goti Hanjuwä
Iquenyqä tnätaŋgqeuŋi, tuwä äwiyäpu suqä huizi imäkqä iquauŋqätänji.
11 Kukŋuä naqä-qakuänäŋä iiŋi, ii kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä Goti
Hanjuwä Iqu nyinyqä quuvqä eqiyätä, awä tqämqä ändapkqä-paŋä asä
iiŋi. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, “Goti Hanjuwä Iqu, yäŋänäqŋqä
naqänäŋä-täŋä eä, äŋguänäŋä pmeqäŋqä Iquvqä” änatätqäuä.

Kraisi Iqu, suqä quvqä imäkqä iquau, häŋä iqumuatätŋqä, äpkqeŋqä

12 Neqä Naqä Kraisi Jisasi Iqu nyiŋqe, “Nyaqä wäuŋui, iqu imäkäŋqiyä”
kŋuä äme, nyi yäŋänäqŋqä ändapätä, ändenjikqeŋqä nyi yeeqä itmä,
“äŋguiqä” ätquä.
13 Kiŋganäŋi, nyi Iquenyqä kukŋuä quvqä ätätmä, ämaqä Iquenyqä
quuvqä heqiyqaŋguwä iuŋi, quvqä itquetmä, ptqä äqäyäpäsätmä imiŋqe.
Nyi suqä iiŋi, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä imä, qämä-qämä itmä,
ii imäkätqätaŋgqä-qae, Iqu qeqä naqänäŋä änuämäkkqe. 14 Iqu
qeqä e änuämäkätä, nätmatqä äŋguänäŋi aaŋä kuapänä qäpu maeqä
yätqä hiŋginä ändapätä inyimäkqaŋgi, nyi Iquenyqä quuvqä eqiyätmä,
ämaqeŋqä ŋqä qeqä-quuvqä yäpä tämda änyinätqäuä.
15 Kukŋuä, “Kraisi Jisasi Iqu, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau,
häŋä iqumuatätŋqä, qua täuŋqä äpqäqeqä” ätnäŋqä iqu, aaŋä naqä-
qakuänäŋä ätnä. Ämaqä eeqänäŋi, qu kukŋuä ique ämepu, quuvqä
eqiyqäpŋqe. Ämaqä suqä quvqä imäkqä huizi iuŋi, nyaqä suqä quvqe
ämäwqätäutä, hiŋuiqä ätimäuä.
16 Nyi iiŋunä qäyä etaŋgqä-qe, Iqu nyinyqä qeqä änuämäkkqe, ti-
iŋäŋqeyi. Ämaqe, qu Jisasi Kraisi Iquenyqe, “Iqu ämaqä suqä quvqä
imäkqaŋguwä iuŋi, qeqä imäŋqeuta kima maqänä mävqueqä” näqŋqä
nyita mapŋqeŋqeyi. Ämaqä qänaknda epqä iqua, qu nyita Ique äqunäpu,
Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, häŋä hea ique-ique pmeqä mapnuwäŋqeŋqä.

17 Iqu Ämiqä Naqä hea ique-ique Pmeqä-qu eä, Mäpäkoŋqä-qu eä,
ämaqä-pqe Iqueŋi, hiŋuä mäquŋqe, Iqu Goti Hanjuwä Iqunä etaŋgi, yoqä
naqe, hea ique-ique Iqueqänä äwi. Iiŋi aaŋä naqä-qakuänäŋi.
18-19 Ŋqä ymeqä Timoti iquki, nyi kukŋuä tä äktapqä tä, ämaqä hiŋuä-
tqe* si hiŋuä äktkuwiŋqä kŋuä ämetmä, äktqä. Si iquauä kukŋui, jävqä
eŋqä-pa a yäŋänäqŋqä äqätnä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätnä, suqeŋqä
iwäsäutnä, “Nyi Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä hui maeqä
äyitanä” kŋuä ämetnä, äŋguiŋqä mäkä yäŋänäqŋqä iqätŋqe. Ämaqä
hui quwqä suqä quvqeŋqä näqŋqä ämapiyä-qe, äwiŋqä quwqä dunä
imäkäpu, quuvqä heqiyqe, qui imäkmbu äpmeŋä.
20 I äpmeŋuwä iutaŋä hŋquaquvi, Himeneasi iqutä, Aleksandä iqutäyi.
Iquaqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä quvqä hui inä matqä danä
inyiyäŋqä näqŋqä mayŋqe, nyi iquaquiŋi, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä
mäkä-huŋqä iqueä hipa iqi äwikqe.

2

Goti Iqu, eeqänäŋuau yätamäkqä vätŋqä, tääqä tqeŋqä

1 Iiŋä etaŋgi, nyi maŋä yäŋänäqŋqe, huizi-huizi i etaŋgqä-qe, “Ämaqä
quuvqä heqiyqe, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä kŋuä indqänäpu, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätuäpu, Iqu iquau yätamäkqä vätŋqänä yatŋqä äväpu,
‘äŋguiqä’ ätuäpu ipŋqä” ätqä.
2 Qu tääqä e ätäpiyäŋgaŋi, ämaqä aŋä-himqä ämiqä iquauŋqätä, ämaqä
naqä yoqä-täŋä iquauŋqätä, tpŋqe. Tiiŋiŋqä, ne suqä jänänäŋä Goti
Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä dinä imäkätanä, haŋä-iqä hui maeqä hiŋgi
pmetatuŋque.
3 Suqä tääqä tqä iiŋi, Goti Häŋä inequmuatqä Iqueä hiŋuä iqiŋi,
äŋguänäŋä etaŋgi, Iqu iiŋqe yeeqä eä.
4 Iqu ämaqä eeqänäŋä häŋä iqumuatquätŋqeŋqätä, qu kukŋuä naqä-
qakuiŋqä näqŋqä meqäpŋqeŋqätä, äwinyä.
5 Goti Hanjuwä Iqunä äyuwä. Ga Iquenyqätä, nenyqätä, awä iqi
ätqäuä yätamäkqä itŋqe, Hŋqunänji. Iqu, Kraisi Jisasi Iquvi. 6 Iqu, ne
ämaqä eeqänäŋä aŋgumä mbqä änäyämetä guä mänaqäyquätŋqe, zä
miqä danä, Iqueqä-kiuä äwimäkkqe. I etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä
eeqänäŋä aŋgumä mbqä imetŋqä äwinyäŋqe, suqä iqu ätnäŋäqi ätiŋi,
“hea iŋganqeqä” ätkqä du, qäŋga ämaekqe.
7 Iiŋqä Iqu, nyi Iqueä kukŋuä awä ätätmä, Iqueqä wäuŋuä imäkqunä
himqä, ätenjikqe. (Quaŋgä matqä, naqä-qakuänäŋä ätqä.) Itaŋga nyi,
ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquauŋi, quuvqä heqiyqeŋqätä, kukŋuä
naqä-qakuänäŋiŋqätä, näqŋqä-vqäŋqä ätenjikqe.
8 Iiŋä etaŋgi, nyi Poli iqunä, ämaqä quuvqä heqiyqe, aŋä
äpmakäwäŋuwä-pa, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tpŋqä aquvä
äqänäpiyäŋgaŋi, qokä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqe, Iqueä hiŋuä
iqiŋi jänänäŋä epu, hipa kiyä mamätqe haqe epu, itaŋga äwqä quvqä
imbu, maŋä qäyätŋqä maeqä epu tpŋqä, änyiŋgi.
9 Itaŋga nyi apäkä iuauŋqä-pqe, quwqä qäkä meeŋqä, kŋuä yasämä
ämepu, qäkämä imäkŋqä-pa imäkmbŋqä änyiŋgi. Dä huitaŋä imäknäpu,
gquä yatqä golqä, qeqätqä isua ämepu, qäkämä mbqä naqä iqe ämepu,
qeqätqe, itä mimäkŋqä danä ipŋqe.

---

* **1:18-19** 1 Timoti 4:14 iu-pqeŋi, Poli iqu Timoti iquenyqä hiŋuä-tqeŋqä äqäkqe. Iqu kukŋuä hiŋuä-tqe asä iquenyqä täqi äqäkqäti, huitaŋi äqäkqäti?

10 Iŋäqe, “Ne apäkä, Goti Hanjuwä Iquenyqä qänaknä iqäneyqä” tpŋqe,
qu qeqätqe, quwqä wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä äŋguänäŋä imäkäpiyä duta
imäkmbŋqe.
11 Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuiŋqä näqŋqä meqäŋganj, apäkä iua,
quwqä-quwä äkittqänäpu, maŋä matqä danä, qätenä äwiyäpu, näqŋqenä
meqäŋqe.
12 Nyi apäkä hui, qokiquau äkittqiyetä, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui ätätä
motqueqäŋqe, qŋqaŋä äyqä. Ii kiqä qanyä pmeqäŋqe.
13 Tiiŋä äyuwä. Goti Hanjuwä Iqu, Ipä ganä imäkkqä maetqe, Atamä
ique ganä imäkkqä eä.
14 Ga kukŋuä quaŋgä duŋi, quuvqe, Atamä iqu maeqiyqä danä, Ipä ii
eqiyätä, suqä quvqä ii äyä imäkkqe.
15 Iŋäqe, iua kŋuä yasämä ämepu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu,
ämaqäŋqä quwqä qeqä-quuvqä yäpä imda winyätä, suqä Goti Hanjuwä
Iqu äwinyäŋqä dinä imitpqä sätäti, Goti Hanjuwä Iqu, ymeqä nyquä duta
häŋä iqumuatäniqe.

3

Quuvqä heqiyqä iquau, miqä iqueqä suqeŋqä

1 Kukŋuä tiiŋä tä aaŋä naqä-qakuänäŋi. Ämaqä tqu-tqu, ämaqä Goti
Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquau mitŋqä itŋqä iqu, iqu
wäuŋuä äŋguänäŋi metŋqä wiŋgaŋgi itqäuä.
2-3 Iiŋä etaŋgi, quuvqä eqiyätqäŋuwä iquau miqä iqu, ämaqä iiŋiuqä
hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä mimäkqä-qu eä, apäkä hŋqunäŋiyqä qokä-qu
eä, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋi mitqäqä kŋuä yasämä ämetä, quamä
äŋguänä pmeqä-qu eä, ämaqä iqueqä aŋiu timäuqaŋguwä iuŋi, äŋguänä
miqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuiŋqä näqŋqä äŋguänäŋä vqä-qu
eä, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe kuapänä maŋqä-qu eä, himä qui maqänä
imäkätä maŋä yäŋänäqŋqä ätätä mäkäŋqä maqänä miqä danä, qae haŋuä
pmeqä-qu eä, kŋui mbqä duŋqänä mämeqä-qu eä, hiätätŋqe.
4 Iqueqä ymeqä-apäki äŋguänäŋä ämitä, iqueqä ymeqe, iqu kukŋuä
tquaŋgqä duŋi qätä äwiyäpu, qänaknä iqäpŋqä imäkqä-qu hiätätŋqe.
5 Iqueqä ymeqä-apäkä duŋi, änä mämiqä-qu eŋqe, iqu ämaqä quuvqä
heqiyqä duŋi, äŋguä äänä miniqi?
6 Ämaqä quuvqä heqiyqä duŋi, ämaqä quuvqe täŋga änyä qe eqiyätqä
iqu, mämiqä yätŋqe. Ii, iqu yäŋi-yäŋinyä itä quŋi äkittqiyätä, haŋä-iqä
Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu, ämakqe, meqäŋqeyi.
7 Iiŋäqu eä, ämaqä quuvqä maeqiyqä iquauä hiŋuä iqiŋi, suqä
äŋguänäŋä iqä-qunä hiätänä. Iqu iiŋä miqä iqäqe, “Quvqä-queqä”
tqaŋgpi, iqu Setänä iqueä guä du äuenä.

Quuvqä heqiyqeuä awä iqi, wäuŋuä miqä iqueqä suqeŋqä

8 Suqä asä iiŋi, ämaqä huizi, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauä awä
iqi, wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä ämipiyä iqua, kŋui wäuŋuä ipiyä iuŋqänä
yasämä ämepu, kukŋuä quaŋgi matqä-qua epu, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe
kuapänä maŋqä-qua epu, womba miqä kŋui mbqä duŋqänä mämeqä-qua
hiätpŋqe.
9 E ipiyä iqua, “Ne Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, womba maeqä
äŋguänäŋä äpmeŋunä-qe” näqŋqä epu, Iqueqä kukŋuä naqä-qakuänäŋi,
Kiqä-kiuä ne quuvqä heqiyatuŋquä ämänätquakqä iuŋi, a yäŋänäqŋqä
äqätpu pmeqä-qua hiätpŋqe.

10 I pmapŋqänä, wäuŋuä hŋque ganä yamwiqä wipŋqe. Iqua qäyunä
imäkquwi, wäuŋuä miqäŋqä iŋga pmuatepŋqe.
11 Suqä asä iiŋi, iquauqä apäkä iua-pqe, wäuŋuä imäkäpiyä iuŋi,
kŋui yasämä ämepu imäkqäpŋqe. Qu ämaqä huizi duŋqä, kukŋuä
quvqä matqä ipu, suqä huitaŋä-huitaŋä mimäkqä danä, quamä äŋguänä
pmetpŋqe. Ämaqe, iquauqä kukŋuitä, wäuŋuitä, eeqänäŋi jänänäŋä äyä
etaŋgi äqumbiyi, quuvqä wipänä.
12 Iiŋä etaŋgi, ämaqä quuvqä heqiyqeuä awä iqi, wäuŋuä miqä-qu eŋqe,
iqu apäkä kiqä-kiuänäŋiyqä qokä-qu eä, iqueqä ymeqä-apäki, äŋguänä
miqä-qu hiätätŋqe.
13 Wäuŋuä iuŋi äŋguänäŋä ipiyä iqua, haqä nändi-nändi iqa äwäpu,
yoqä-täŋä equwi, ämaqe, iqua Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-
qakuänäŋä äyä eqiyäpu pmetaŋgä qumbunä.

Goti Iqueqä kukŋuä qakui, aaŋä naqänäŋi

14 Nyi sinyqä, “Ique hiŋuä mäqunmqä maqänä umqeqä” kŋuä in-
dqänätmä-qe, kukŋui tuwaŋuä iu inä äqiyqä.
15 Nätmatqä hui iŋgisäqumuatqaŋgi, nyi mapqä iqäqe, si tuwaŋuä
täunä a ätäutnä, suqä ne Iqueqä ymeqä iqune, qänaknä iquatuŋqueŋqä
näqŋqä hiqätnä. Ne iiŋi, Goti Hea ique-ique Pmeqä Iqu, aquvä
ämänaqiyätŋqä iqune äyä äpmeŋu. Zä-hawätä, queatä, aŋä yäŋänäqŋqä
mätnätätŋqä imäkquwä-paŋä iiŋä eŋu. Ne Goti Hanjuwä Iqu aquvä
ämänaqiyqä-paŋä eanä, kukŋuä naqä-qakuänäŋä iuŋi, yäŋänäqŋqä
imäkätqäŋu.
16 Ne eeqänäŋi, näqŋqä tiiŋä äyä etqäŋu. Kukŋuä qakuä, Goti Hanjuwä
Iqueqä suqeŋqä ätäŋqe, ii nätmatqä aaŋä naqänäŋä eä, iuŋi Goti Hanjuwä
Iqu, Kiqä-kiuä ae ämänätquakqe, tiinji.

Iqu ämaqeqä hiŋuä iqiŋi, Ämaqä-qu eätä ätnäŋäqi ae ätimäukqe.
Dŋä Äŋguä Iqu imäkqaŋgi, Iqueä suqä jänänäŋi eeqäpnä ätnäŋäqi
ätimäukqe. Ynaunjqä iqua-pqe, Ique hiŋuä inä äquŋguwi. Iquenyqe,
kukŋui im-imä äma äwäpu, ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huiziu, awä
tquaŋguwäŋga, qu qätä äwiyäpu, Iquenyqä quuvqä ae eqäkuwi. Goti
Hanjuwä Iqu, Iqueŋi, yoqä naqä ävätä, qäukuä yäŋinyqä ätuma ekqe.

4

Qokä-apäkä mämaŋqeŋqätä, ymisaŋä hui maŋqeŋqätä

1 Dŋä Äŋguä Iqu ätnäŋäqiŋi tiiŋä ätätqäuä. “Qänakndaŋi ämaqä hui,
dŋä quvqä, kukŋuä quaŋgä-tqä iquauä maŋi qänaknä ipu, suqä quuvqä
heqiyqä iqueŋi, ävquatämäpnuwiqä.”
2 Ämaqä iiŋä iqua, quwqä suqä quvqä imäkmipqeŋqä kŋuä indqänäpu,
womba mämeqä danä, dŋä quvqä iquauqä kukŋuä ämepu, qokä-apäkä
huizi duŋi, kukŋuä quaŋgä tquäpnä.
3 Iqua ämaqeuŋi, “He qokä apäkä mämaŋqä pambiyä” ätuäpu, itaŋga,
“Ymisaŋä hnjuauŋi, he maŋqä pambiyä” tupnä. Iŋäqe ymisaŋä iiŋi, Goti
Hanjuwä Iqu imäkkqe, ämaqä quuvqä eqiyäpu, kukŋuä naqä-qakuiŋqä
näqŋqä epiyä iqua, “äŋguiqä” ätäpu, ämepu gpŋqeŋqä imäkkqe.
4 Nätmatqä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqu imäkkqe, quvqä maetqe,
äŋguänäŋä äyuwä. Iŋäqe ne ‘tä quvqeqä’ ätätanä, suŋqä bi
tnämatuŋque? Ne ‘äŋguiqä’ ätätanä, ämetanä, guatuŋque.
5 Ii tiinji. Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä ätqetatä, ne Iquenyqä tääqä
ätquetatä, Iqueä hiŋuä iqiŋi äŋguänäŋä heätŋqe.

Kraisi Iqueqä wäuŋuä qäyunä imäkqeŋqä

6 Si nyi suqä tä ätqa äpqäqä tä, tqä tta-tuŋgukuau, tnanyi-tnapqau
ämotquetnä, itaŋga kukŋuä äŋguänäŋä ne quuvqä eqiyätuŋquä itä,
näqŋqä äŋguänäŋä tqä-täuä ämetnä, qänaknä äwätqäŋä itä, iquaquisaŋi,
si yäŋänäqŋqä meqaŋgnä. Si iiŋä imäkätqäŋi, Kraisi Jisasi Iqueä wäuŋui
äŋguänäŋä imäkqä-quki hisnä.
7 Iŋäqe ämaqä huizi, aeqä kukŋuä iuŋi, yätamäkqä miqä, hea iqäŋqä
tätqätaŋguwä-pa, si iiŋi mimäkqä pa itnä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqä
äŋguänäŋä iuŋi, näqŋqä yasämä meqätŋqe.
8 Ämaqä hŋqu, iqueqä huiwä yäŋänäqŋqä metŋqeŋqä hea ique-ique
wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imitätqe, iqueqä quamä pmeqeuŋi, yätamäkqä
wäŋqäpu vänä. Iŋäqe iqu Goti Hanjuwä Iqueqä suqä iunä imäkqaŋgutqe,
Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä aaŋä kuapänä vänä. Iutaŋi iqu täŋgatä,
qänakndatä-pqe, äwa miqä hea ique-ique mequäniqe.
9 Kukŋuä iiŋi aaŋä naqä-qakuänäŋi. Iŋi ämaqä eeqänäŋi, qu kukŋuä
iqueŋi ämepu quuvqä heqiyqäpŋqe.
10 Goti Häŋä hea ique-ique Pmeqä Iqu, Iqu ämaqä eeqänäŋä Häŋä
Iqumuatqä-que, itaŋgi ämaqä, Iquenyŋqä quuvqä naqä-qakuä eqiyäpu
äpmeŋuwä iuŋi, Iqu aŋgumä änyä-häŋä iwimäkätqäuä. Iiŋqä ne neqä
kŋuä iqä yäŋänäqŋqe, Ique ävanä hiŋuä äqänanä äpmenä duŋi, ne
nätmatqä äŋguänäŋä ii meniqueŋqe, wäuŋuä dŋä huqä äyä itqäŋu.
11 Maŋä ätuätnä, kukŋuä tä ätqäqä täuŋi, motqueqaŋgnä.
12 Ämaqä hui, si ymeqänäŋä-quki äkqänäpu, mändi makikittqiyqä pa
ipŋqe. Qu iiŋä mimäkqä ipŋqä diŋqe, si ämaqä-quki eänä, ämaqä quuvqä
eqiyätqäŋuwä iquauŋi, tqä kukŋuä tqä, quamä pmeqä, suqä ämaqeŋqä
äwiŋqä, quuvqä heqiyqä, itaŋga suqä jänäŋinä imäkqä-quki eäŋi, qu saqä
suqä iuŋi, hiŋuä äqunäpu, saqä maŋi qänaknä ipu, näqŋqä meqäŋqe.
13 Nyi äpmqäŋgaŋqä, si Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui a ätäutnä,
ämaqeuŋi näqŋqä ävätnä, kukŋuä naqä-qakuä iuŋi, kiqä qakuiŋqä
motqueqaŋgnä. 14 Iiŋä-qae ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwiu miqä
iqua, si hipa haqä iqä kiyqaŋguwäŋga, Dŋä Äŋguä Iqu nätmatqä
äŋguänäŋä iuŋqä si hiŋuä ktqaŋga* äktapkqä iuŋi, mävquatämäuqä pa,
a yäŋänäqŋqä qätätaŋgnä.
15 Tqä kŋuä indqäŋqä imŋi, nätmatqä hui-huiuŋqä mindqäŋqä, kŋui
wäuŋuä eeqänäŋä nyi ätqäqä iuŋqänä ämetnä, äŋguänäŋä miqätŋqe.
Itaŋga ämaqe, qu saqä suqä qäsä, wäuŋuä qäsä, äŋguänäŋä äyä
itqätaŋgnä kqäŋgpŋqe.
16 Tqä suqetä, ä kukŋuä äŋguänäŋä ne quuvqä eqiyätuŋquiu qänaknä
iqetä, iquaqu, qui imäkŋqäŋqä wa äunäŋga, äŋguänäŋä miqaŋgnä. Si
suqä iiŋä imäkätqäŋi, tqä-täuätä, ämaqä saqä kukŋuä qätä äkimipqetä,
qui mimäkŋqä danä, quamä äŋguänäŋä pmapnuwi.

5

Quuvqä heqiyqä iquau, tqä sämaqä eŋqä-pa iwitqueqeŋqä

1 Ämaqä naqä iqua, suqä qämä-qämä iqe imäkquwi, maŋä yäŋänäqŋqe,
jävqä eŋqä-pa mäpuäsqä pa, kukŋuä qeiqi, tqä tnique ätuätqäŋä-pa,
tquätŋqe. Suqä asä iiŋi, hikŋä iquauŋä-pqe, tqä tta-tuŋgukuau ätuätqäŋä-
pa tquätŋqe.
2 Suqä asä iiŋi, apäkä naqä iuauŋä-pqe, tqä tnäu ätuätqäŋä-pa
tquätŋqe. Itaŋga apäkä hitqä iuauŋä-pqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä

* **4:14** 1 Timoti 1:18

iqiŋi, suqä quvqä hui miwitqueqä, jänänäŋuki eänä, tqä tnanyi-tnapqau
ätuätqäŋä-pa tquätŋqe.

Apäkä yawiqä iuauŋi, äänä mipŋqä?

3 Apäkä yawiqä hui, yäŋä aaŋä kiqä-kiuänä äpmeŋqe, si suqä
äŋguänäŋä dinä motqueqätŋqe.
4 Iŋäqe apäkä iiŋi hui, ymeqä kiqä-täŋä eä, itaŋga kaqä-kawäka-täŋä
inä eŋqe, qu Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguänäŋä heätpŋqä
etaŋgutqe, quwqä keisä, känäutä, äŋguänäŋä ämipu pmetpŋqe. Qu suqä
iqueŋi a äqätäŋuwi, ga kunaqä-kunuŋua qu naqä imämbŋqä, wäuŋuä
dŋä huqä ipu, yätamäkqä äwimitpqeŋqä kimaŋi, iuau yätamäkqä äväpu,
äŋguänä miqäŋqe. Suqä iiŋiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu aaŋä kuapänä äwinyä.
5 Apäkä yawiqä hui, yäŋä aaŋä kiqä-kiuänä äpmeŋqe, iiyqä kŋuä iqä
yäŋänäqŋqe, Goti Hanjuwä Ique ävä äpme, Iqueqä yätamäkqeŋqä tääqä
hiunji heatqeu tquätŋqänänji.
6 Iŋäqe apäkä yawiqä hui, kŋui iiyqä huiwä duŋqänä indqänä äpmeŋqe,
ii tiinji. Ii häŋä äpmeqä-qe, pizqä ae äpäkombqä eŋqä-paŋä iiŋä äpme.
7 Itaŋgi ämaqä quuvqä heqiyqä iuŋi, kukŋuä nyi tä ätqa äpqäqä ii
vqätŋqe. Ämaqä huizi, “Ämaqä ii, suqä quvqä imäkqä äpmeŋäuä-qe”
matqä pa ipŋqä diŋqä.
8 Itaŋga ämaqä hŋqu, iqueqä hiveymeqä itä, iqueqä kuvämaqä huizi
itä, iuŋi mämiqä itŋqä iqu, iqueqä quuvqä heqiyqe, qui imäknätä, ämaqä
aaŋä ququvqä-qu eänä. Iŋäqe ämaqä quuvqä maeqiyqä ipiyä iqua, qu
suqä iiŋi, mimäkqä danä ipnä.
9-10 Apäkä yawiqä iuauqä yoqä äqänäŋqä iuŋi, si apäkä huiyqä yoqe,
hiŋgnä maqiyeqä pa isŋqe. Iiyqä quväukui 60 eä, qokä kiuänäŋue muaŋqi
eä, ämaqeqä hiuŋuä iqiŋi suqä quvqä mimäkqä, quamä äŋguänäŋä
tiiŋiu pmeqi hiätŋqe. Iiyqä ymeqeuŋi, suqä ävätä ymisaŋä tä äqiyätä,
äŋguänäŋä miqi eä, ämaqä kiŋäqätaŋi äŋguänä itqueqi eä, mändi
äkittqänätä ämaqä quuvqä heqiyqä iuqä yuki asŋä wuqiyqi eä, ämaqä
haŋä-iqä ämepu pmetaŋguwä iuŋi yätamäkqä vqi eä, itaŋga wäuŋuä
huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä iuŋi, äŋguänäŋä ämitä imäkqi eŋqe, si iiyqä
yoqe, pipa du qiyesŋqe.
11-12 Iiŋä etaŋgi, si apäkä apähueqä yawiqä huiyqä yoqe, maqiyeqä pa
isŋqe. Ii tiinji. Ii, “Nyi qokä aŋgumä muanmä” kŋuä vqaŋganji, Kraisi
Iqueŋi tuwä äwiyätä, itaŋga, “Nyi qokä aŋgumä mämuaŋqä ymniqeqä”
ätätä, kukŋuä guä ämäsekqä iuŋi, qui imäkätqe, kukŋuä meniqe.
13 Suqä ii ipiyä dutaŋi, tiiŋä iqäpnuwi. Aŋä huiu wäka huiu wäka ipu,
enyqä imäkŋgpnuwi. Qu suqä tiiŋä-pqä inä imäkqäpnä. Suqä ämaqä
huizi di imäkqaŋguwä iuŋi, qu-pqe eeqänä näqŋqä mapŋqä äwinyätä,
kukŋuä ätqä di matqä ipu, kukŋuä quvqä iqunä ätäkipu, ämaqä huiuŋqä
tuwäŋgi kukŋuä täkiqäpnuwi.
14 Iiŋiŋqe, nyi tiiŋä ätqä. “Apäkä apähueqä yawiqä iua, qu qokä
aŋgumä ämuanäpu, ymeqä-täŋä epu, itaŋga aŋä yuuwi ämipu pmetpŋqä”
ätqä. Iiŋä itqäŋuwi, ämaqä wiuŋqä iqä hŋqu, “Qu suqä quvqä
imäkätqäŋäuä” ätätä, kukŋuä quvqe matqä yänä.
15 Apäkä iuautaŋi, hiua suqä äŋguä duŋi tuwä äwiyäpu, Setänä, Goti
Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä ique, qänaknä ävätqätaŋguwä duta, ätqä.
16 Itaŋgi apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hui, apäkä yawiqä hiua
iiyqä käyämaqä eäŋuwi, ii iuauŋi äŋguänä miquätŋqe. Ii iiŋä imäkqe,
ämaqä quuvqä heqiyqä iqua-pqe, qu apäkä yawiqä eeqänäŋä iuautaŋi,

haŋä-iqä mämeqä ipu, apäkä yawiqä yäŋä aaŋä kiqä-kiuänä äwiŋuwä iuaunä äŋguä miqäpnä.

Kukŋuä quuvqä heqiyqeu miqä iquauŋqä

17 Ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä iqua, quwqä wäuŋuä äŋguänä imäkqaŋgpqe, he iquauqä yoqe haqä ämaipu, yätamäkqä vqäpŋqe. Iquautaŋi, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui awä ätäpu, näqŋqä ävätqäŋuwä iquauŋi, he mbqe, iquau ganä vqäpŋqe.
18 Iŋi Goti Hanjuwä Iqueä tuwaŋuä iuŋi, tiiŋä ätnä.
*"Bulumäka hŋqu, kuä-witqä häukui, pa haqeqäŋi huätä päwätŋqänä qonjqä-aunjqä itŋqe, si hiŋguä maeqä pa, uwqä hui qäyä manätŋqänä hiŋuinä qunyä."**
Itaŋga *"Ämaqä wäuŋuä itŋqä iqu, iqu iqueqä mbqe ämenä."*†
19 Iiŋä etaŋgi ämaqä hŋqu, "Ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä tqu, suqä quvqä imäkqiyä" ätqäqe, he iqueä kukŋui qätä mäwiyqä pambiyä. Ämaqä hŋquaqu, ä hŋquaqu-hŋqueŋä-qua, kukŋui asiqunä ätquwi, he qätä iunä wiyqäpnä.
20 Iŋäqe hŋqua, suqä quvqä yqänä imäkqa äwätqäŋuwi, ämaqä eeqänäŋä iuqä hiŋuä iqi, ätuma äwätnä, "He suqä quvqänäŋä tä suŋqä imäkqa äwätqäŋäuä?" ätuätnä, äkasuwä tquätnä. Ii, ämaqä miqä huizi iqua-pqe, qu suqä quvqä asä iquenyqä uwqeŋqä, zä winyätŋqä diŋqeyi.
21 Nyi si maŋä äktqäqe, Goti Hanjuwä Iqueä, Kraisi Jisasi Iqueä, itaŋga ynaunjqä atäuŋuä ae ätekqä iquauä hiŋuä iqiŋi, "Suqä ämaqä huiuŋqänä äwiŋqä, ä huiuŋqä mäwiŋqä iqu, huätä ävquatämäutnä, suqä nyi tä ätqa äpqä iuŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋginyä" äktqä.
22 Si ämaqeu miqä änyä-häŋä hŋquenyqä qävqä itnäŋganj, ämaqä hŋqueŋi, "Ämaqä tqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquau mitŋqeqä" ätätnä, hipa haqeqä maqänä mäwiyqä pa, mä iqueä suqä quvqe, si-mända meqäŋqä. Si suqä quvqä eeqänäŋä iuŋqe, wa äunäŋga pmetaŋgnä.
23 Täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä, tqä äwqä yäpä imä äkimetŋqeŋqe, eqenä maŋqä iqaŋgnä. Aaŋä eqä duŋi, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe, wäŋqäpu qäsä naqä-huinyä imäkätnä, äŋgtŋqe.
24 Ämaqä hŋquauqä suqä quvqe, ämaqä jänä imäkqä iqueqä hiŋuä iqi matimäuqäŋga, he näqŋqä maqänä hipnä. Iŋäqe hŋquaui, zä imäkmipqe, qänakŋi ätnäŋäqi timäuŋqiyä.
25 Ii eŋqä-paŋä iiŋi, suqä äŋguänäŋä iqueŋi, hui ätnäŋäqi inä äwi. Iŋäqe, zä äwämitätqe, qänakŋi ätnäŋäqi timäuŋqiyä.

6

Kukŋuä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquauŋqä

1 Ämaqä quuvqä heqiyqä, ämiqä hŋquauä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä äpmeŋuwä eeqänäŋä iqua, qu kŋuä äŋguänä ämepu, ämiqä iiŋä iquauä yoqe haqä ämamäupu, iquauä yäpä iqi iqäpŋqe. Iqua iiŋä imäkqaŋguwäŋga, ämaqä huizi iqua, Goti Hanjuwä Iqueä yoqetä, kukŋuä ne awä ätätuŋquä itäŋi, qu qui mimäkqä-pa ipu, mändi makittqiyqä danä ipŋqe.
2 Iŋäqe wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hŋqueqä ämiqä iqu-pqe, quuvqä heqiyqä-qu eŋqe, wäuŋuä-wiyqä iqu, "Ämaqä tqu, ŋqä tasi-guequvqae,

* **5:18** Kukŋuä-suqä 25:4 † **5:18** Kukŋuä-suqä 24:15; Lukä 10:7

nyi iqueŋi hŋgisanä itqueqämqeqä” kŋuä iiŋi mämeqä pa iquätŋqe. Oee. Iqu, “Ämaqä nyi wäuŋuä äwiyätŋqä tqu, quuvqä heqiyqä-qu äyä mändanä, nyi iquenyqä kiiŋä änyinänä” kŋuä iiŋä indqänäŋqe, iqueqä wäuŋui, huizi iquauä wäuŋuä-pqe ämäwqätäunä.

Nätmatqä Goti Iqu nätapqaŋgqeŋqä, yeeqä iqeŋqä

Nyi si kukŋuä eeqänäŋä tä äktqäqä iuŋi, qu iu qänaknä iqäpŋqänä awä ätuätnä, maŋä tquaŋgnä.

3-5 Kukŋuä nyi tä etqäqe, ii neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä kukŋuä naqä-qakuänäŋä ii eŋqä-paŋä eä, quami, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iunä pmepŋqä etqä. Ämaqä hŋqua kukŋuä iiŋqä mäwiŋgaŋgi, hui-mända ävätqäŋuwä iqua, “Ne ämaqä naqä eäŋunä” tpnä. Iŋäqe, qu maqŋqä yasämä epiyä-qe, hiŋgi tpnä. Ämaqä iiŋi, qu nätmatqä wäŋqä isuauŋqe, nätmatqä naqänäŋänä imäkäpu, yoqä hiŋgäŋqä isuauŋqe, kukŋuä mäkä äqäyäuŋgpnä. Ii tqaŋguwä iuŋi, qätä äwiyäpiyä iqua, qu hiŋuä aowä äqunäpu, mäkäŋqä ipu, ämaqä huiuŋqä kukŋuä quvqä ätäpu, kŋuä quvqenä indqänäpu, äkasuwinä tŋgmaŋgpnä. Ämaqä iiŋi, qu kukŋuä naqä-qakuiŋqä maqŋqä epu, qämä-qämä ipiyä dutaŋi, “Goti Hanjuwä Iqueä suqä quamä äŋguänäŋä pmeqä iutaŋi, ne nätmatqä kuapä-täŋä eaŋqunä” kŋuä indqänätqäŋä.

6 Iŋäqe ne quami, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iunä äpmenä, nätmatqä Iqu nätapqaŋgqeŋqä, yeeqä iiŋqä itanä äpmeŋque, ii ne nätmatqä-täŋä äpmeŋu.

7 Ne näqŋqä äyuä. Nipaqä änanyuäpiyäŋgaŋi, nätmatqä qäsä equmuäkŋqä mänanyquä pa ikuwi, oee. Aaŋqä huiwinänyqä änamikuwi. I etaŋgi äpäkonätaqä-pqäŋgaŋi, nätmatqä maeqä, aaŋqä wanique.

8 Iŋäqe ne ymisaŋä qäkämä-täŋä eäŋque, ii qeyi.

9 Ämaqä mbqä kuapänäŋä-täŋä epŋqänä äwinyätŋqä iqua, yamwiqä äwimeqäqe, qu kŋui, suqä quvqä imäkäpŋqä duŋqänä indqämbu äpmeŋuwi, qui imäkmbnä. Tiiŋä eä. Täŋäŋqä guä äquvepqe äueqäqä-pa, ii äuenä.

10 Suqä quvqä eeqänäŋä iuqä qakui, ii mbqeŋqänä äwiŋqä iquvi. Ämaqä kŋuä mbqä duŋqänä ämeŋuwä hŋqua, quwqä quuvqä heqiyqe ävquatämäupu, huäqä-huŋqä iqu iquauqä äwqä yäpä imŋi, zi eŋqä-pa äuqaŋgi kŋuä äqäyätqäŋä.

Aŋä häŋä hea ique-ique pmeqeu matŋqeŋqä, yäŋä qŋgaŋgnä

11 Iŋäqe si Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä-quki eäŋi, suqä qu imäkätqäŋuwä iuŋi, tuwä äwiyätnä, äwimasitŋqe. Äwimasiyätnä, ämaqä aaŋä jänänäŋä-quki äpmanä, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä dunä imäkätnä, quuvqä naqä-qakuä eqiyätnä, suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iqu a äqätnä, yäŋänäqŋqä ätqäunä, haŋä-iqä eeqänäŋi ämetnä, itaŋga suqä ämaqeu qeiqinyä wimäkqä iqu ämanäŋga iqätŋqe.

12 Si Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä eqiyäŋi, ii ävquatämäutŋqänä yamwiqä huitaŋä-huitaŋä isua kimenä. I kimeqä diŋqe äwimasiyätnä, quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyätnä, aŋä häŋä hea ique-ique pmeqeu matŋqeŋqä yäŋä qŋgaŋgnä. Si tqä quuvqä heqiyqeŋqä, ämaqä kuapänäŋä iuqä hiŋuä iqi awä tquaŋgnäŋga, Goti Hanjuwä Iqu, si aŋä häŋä hea ique-ique pmeqä iu matŋäŋqeŋqe, atäuŋuä ae ätekqe.

13-14 Goti nätmatqä eeqänäŋä iu Häŋä-pmeqä-vqä Iqueätä, itaŋga Jisasi Kraisi, Pondisi Pailoti iqueä hiŋuä iqi yäŋänäqŋqä ätqäuä, kukŋuä zä maeqä, awä qäyunä ätkqä Iqueätä, hiŋuä iqiŋi, nyi si tiiŋä ätätnä isŋqä

äktqä. “Nyi kukŋuä eeqänäŋä ämetŋqä iuŋi, ‘suqä quvqä hui miqä-qunä iunä qänaknäŋi, hea neqä naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgumä äpätqäŋganqä iqämqänä,’ ätätnä, kukŋuä guä mäsäueyä” äktqä.
15 Jisasi Iqu aŋgumäŋi, Goti Hanjuwä Iqu ätätä ekqä du ätnäŋäqiŋi iŋga timäuniqe. Goti Hanjuwä Iqu Yäŋänäqŋqä Naqänäŋä-täŋä-qu eä, itaŋga nätmatqä eeqänäŋä iuŋi äŋguänäŋä inä Miqä-qu eä. Iqu aŋä-himqä miqä eeqänäŋä iquauqä Ämiqä-qu eä, ämaqä naqä äpmeŋuwä iquauqä Naqä-qu eä.
16 Iqu Iqueqä-kiuäŋi mapäkoŋqä eä, Iqu we-huŋqä aaŋä naqänäŋä iqi äpme, itaŋga ne Iqu-täŋä qäqiqiŋi mäwqä pa eŋu. Iqueŋi, ämaqe hiŋuä mäquŋquä pa ipnä. Iqueqä yäŋänäqŋqä naqänäŋi, qäpu maeqä yätqe. Iŋi ne hea ique-iqueŋi, Iqueä yoqenä haqä maeqe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukŋuä ämaqä mbqä kuapä-täŋä iquauŋqä

17 Ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua, qu suqä tiiŋä du iqäpŋqä maŋä tutŋqä äktqä. Qu, “Ne naqä äpmeŋunä” kŋuä ämepu, yoqä haqä ämamänäpu, nätmatqä qui imäknäniqä duŋqä, “Iutaŋi ne quami, äŋguänäŋä pmeniqueqä” kŋuä iiŋi, mämeqä pa ipŋqe. Oee! Iŋäqe qu iiŋä pmapnuwäŋqä etaŋgutqe, kŋui Goti Hanjuwä Iquenyqänä indqäŋgpŋqe. Ne quamä äŋguänäŋä pmeniquŋque, Iqu nätmatqä eeqänäŋi änätapänä.
18 Qu suqä äŋguä duŋi qänaknä ipu, ämaqä nätmatqäŋqä äwa itqätaŋguwä iuŋi, yätamäkqä vqäpŋqe. Qu kŋuä tii indqämbŋqe. “Nätmatqä äŋguänäŋi, ŋqä mbqä manä. Nyi suqä ämaqeŋqä änyinyätä, yätamäkqä vqä iquvi.”
19 Qu iiŋä ipu äpmeŋuwi, nätmatqä äŋguänäŋi qänaknda yätamäkqä väniqe, ämapnä. Iiŋä dutaŋi, qu quami, aaŋä äŋguänäŋä du pmepnuwi.

Kukŋuä yäpaki

20 Timoti iquki, nätmatqä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqu äktapqäqe, qui imäkŋqäŋqä, äŋguänäŋä mi. Ämaqe, qu maqŋqä epu, kukŋui, Goti Hanjuwä Iqueä naqä-qakui hma etaŋgi, hiŋgi qämä-qämä ipu ätätqäŋuwiŋqe, “Tä qeyqä” ätäpu, tqaŋguwä duŋi, qätä mäwiyqä pa iqätnä.
21 Ämaqä hŋqua näqŋqä iiŋä epu, suqä quuvqä naqä-qakuänäŋä heqiyqä duŋi ävquatämäutqäŋä.
Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu qänakŋi
2 Timoti
iqueŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Timoti iqu, Poli iqutä wäuŋuä anä iminiyä iiŋqe. Iiŋä etaŋgi Poli iqu, suqä äŋguä iu qänaknä iquätŋqä motquetŋqä, tuwaŋuä tä äqiyätä, Timoti iquenyqä äväwqatkqe. Timoti iqu iqueqä-kiuäŋqe, "Nyi wäuŋuä tä imäkmqe, qäyunäŋunä manä" kŋuä indqänätä, haŋuä mäwiqä itä, ga Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋgui awä tuätŋqä wäuŋui, mävquatämäuqä yätŋqä, ätuätä äqäkqe. Iqu Goti Iqueqä kukŋuä eeqänäŋi qänaknä itä, ämaqe haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä, ique vqaŋgpqä qäyä etaŋguti, wäuŋuä Goti Iqu ique äwikqe, yäŋä äqänätä, imäkquätŋqänänya.

Timoti iqu, ämaqä kŋuä äŋguä maeqä iquauqä kukŋui, qätä mäwiyqä iquätŋqä, ätuätä äqäkqe. Ämaqä iiŋä iquauqä kukŋuä iu qätä äwiyätqäŋuwä iqua, quwqä häŋä-pmeqe, qui imäknäŋqiyä. Iŋi, iquauqä kukŋui qätä mäwiyqä itä, Poli iqueqä suqeŋqä kŋuä äŋguä indqänätä, qänaknä iquätŋqe. Poli iqueqä suqe, quuvqä yäŋänäqŋqä heqiyqetä, äwqä-qeiqi iŋqetä, huiziuŋqä kiiŋä wiŋqetä, itaŋga haŋä-iqä äki-äkitaŋitä meqä iyi.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu, Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Iqu, "Ämaqe, Kraisi Jisasi Iquesaŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe ämepu pmetpnuwiqä" ätätä kukŋuä guä ae ämäsäuekqeŋqä, nyi iiŋqä awä tqämqä änändowatkqe.

2 Timoti, ŋqä ymeqä eŋqä-paŋä etaŋgnä, sinyqä kiiŋä änyinätŋqä iquki, nyi tuwaŋuä tä sinyqä äväwqatqä. Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutä, Iquaqu nätmatqä äŋguänäŋi hiŋgi vqetä, qeqä-tmäkqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä ktapinyä.

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi a qätätŋqe

3 Nyi ŋqä awäka hiŋuiqänä iminuwä-pa, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä hui maeqä äŋguä eämä, Iqueä wäuŋuä imäkätŋqe. Nyi Iquenyqä tääqä hiunji heatqä ätätmäŋgaŋi, Timoti iqukiŋqä kŋuä ämetmä, Goti Hanjuwä Iqueŋi, sinyŋqä 'äŋguiqä' ätuätŋqe.

4 Si nyi kŋuä äŋqäkŋiŋqä kŋuä ämetmäŋgaŋi, "Nyi iquesa yeeqä nyinätŋqe, aŋgumŋi, hiŋui äkŋga qunmniqätiyä?" kŋuä indqänätŋqe.

5 Si quuvqä naqä-qakuänä eqiyätqäŋiŋqä nyi kŋuä yqänä indqänätqäŋä. Quuvqä naqä-qakuä iiŋi, tqä tai Loisisä, itaŋga tqä tnai Yunisisä, imbaqi eqäminiyä-paŋi, täŋgaŋi si-pqe asä ii inä etaŋgi, näqŋqä ämeŋä.

6 Si quuvqä iiŋä eqiyätqäŋä iuŋi, mävquatämäuqä pa itnä, tiiŋä imäktŋqä diŋqä änyiŋgi. Nätmatqä äŋguänäŋä, nyi nyaqä hipa haqeqi kiyqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu äktapkqä ii, tä eŋqä-pa ekukua mäpäwiqä pa itä, hänaqä naqä sätŋqänä aŋgumä ikinjäu.

7 Si maqŋqäta? Goti Hanjuwä Iqu dŋä änätapkqä ii, ne nätmatqä hŋquenyqä zä iqäŋqä mänätapqä ikqe. Iqu yäŋänäqŋqä inemäkätŋqeŋqätä, suqä ämaqeŋqä kiiŋä äwiŋqä iqu ämetuŋqueŋqätä,

itaŋga neqä-neuä suqä quvqä mändi äkittqiyätanä pmetatuŋqueŋqä, dŋä ii änätapkqe.
8 Iŋä-qae si womba itnä, ämaqä duŋi, neqä Naqä Jisasi Iquenyqä awä motquä miqä pa, awä ätuätnä, itaŋga nyi Iqueqä wäuŋuä iuta guä pmetaŋgqeŋqä womba isi, oee. Si Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta ätqäunä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä ätätnä, haŋä-iqe nyitä anä ämequa.
9 Iqu ne aŋgi häŋä inequmuatätä, Iqueqä ämaqä etatuŋqueŋqä tääqä änatkqe. Iiŋä di, Iqu ne suqä äŋguänäŋä di imäkätqätaŋgquä iuta minemäkqä ikqe. Oee. Iqueqä äwiŋqä dutaŋi, Iqu nenyqä äwinyätä äŋgui hiŋginä inemäkkqe. Iqu nätmatqä eeqänäŋi mimäkqäŋga, Kraisi Jisasi Iqu äquvepätä, aŋgi änyä-häŋä inemäkäniŋqeŋqä, kŋuä ganä iwäsäuekqe.
10 Täŋganji Kraisi Jisasi Häŋä Inequmuatqä Iqu ätimäukqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqueä äwiŋqä-pqe ätnäŋä iqi inä ätimäuqi. Äpäkoŋqä iqueä yäŋänäqŋqe, Kraisi Jisasi Iqu mändi äkittqiyätä, ämaqe, qu häŋä hea ique-ique pmeqä mapnuwäŋqeŋqä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä iquesaŋi, näqŋqä ae äwikqe.
11 Itaŋga kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqueŋqe, Goti Hanjuwä Iqu nyi, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-qunä eämä, Iqueqä kukŋuä awä ätätmä, näqŋqä-vqä-qunä emqä ätenjikqe.
12 Itaŋgi haŋä-iqä eeqänäŋi, nyi ämetqäŋä. I ämetmiŋqä, nyi womba miqä pa itqäŋä. Nyi womba miqä pemä itŋqe, ii Ämaqä nyi näqŋqä emä, Iquenyqä quuvqä eqiyätmä iutayi. Iquenyqe, nyi näqŋqä naqä-qakuänä tiiŋä eŋä. Iqu nyiŋqe, ‘Nyaqä wäuŋui, iqu äŋguä miŋqiyä’ kŋuä äme, nyaqä hipa iqi ekqä iuŋi, Iqu Kiqä-kiuä hea yäpakäŋganqä äŋguänä inä ämitŋqe, qui mimäkŋqä yänä.
13 Timoti iquki, nyi kukŋuä eeqänäŋä äktätŋqä iuŋi, ävquatämäutnä, hänaqä huiu-mända mäwqä pa, a yäŋänäqŋqä qätättŋqe. Kukŋui, häŋä tamqänäŋä hmanji. Naqä-qakuä, Goti Hanjuwä Iquenyqä ätnä. Iŋi, quuvqä heqiyqetä, itaŋga suqä ämaqeuŋqä äwiŋqetä, Kraisi Jisasi Iqu änätapkqä iuŋi, ii-pqe si a yäŋänäqŋqä qätättŋqe.
14 Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä äŋguä iqueŋi, “Iqu äminqiyä” kŋuä vqaŋgi, saqä hipa iqi ekqe, si äŋguänä miqätŋqe. Si äŋguä ämitqäŋi, Dŋä Äŋguänäŋä, neyaqä yäpä imä äpmeŋqä Iqu, yätamäkqä kiyquänä.
15 Si näqŋqe, ämaqä, qua Eesiya iu pmeqä iutaŋä hŋqua, eeqäpnä tuwä änmäuqaŋga, Pikelusi iqutä, Hemokenesi iqutä, iquaqu inä änmäukiyi.
16 Onesipolusi imbquatä, ämaqä imbquauä aŋä iu anä äpmeŋuwä iquauŋi, Naqä Iqu qeqä imäŋqeuta äŋguä iwimäkätŋqeŋqä, nyi tääqä ätuätqäŋä. Nyi guä pmetaŋgqeŋqe, iqu womba miqä itä, nyiŋi, yeeqä aaŋä kuapänä inyimäkätqätaŋgqeŋqä, nyi tääqe iuta ätuätqäŋä.
17 Iqu Romä ätimäuqe, nyiŋqä qävqä ikiqänjaqänäqe, hŋga ämäŋqumuakqe.
18 Naqä Iqu, hea yäpakäŋganji, iqueŋi, Iqueqä qeqä imäŋqeuta äŋguä iwimäkäniqä diŋqä tääqä i ätuätqäŋä. Iqueŋqe, si näqŋqä äŋguänäŋä äyä eäŋnä. Iqu aŋä-himqä Epäsäsi du äpmeqäŋganji, huiŋqä-huiŋqä yätamäkqä nyiyqä-qu äpmamiŋqe.

2

Haŋä-iqä qäyä ämetnä, wäuŋui yäŋänäqŋqä imäkqeŋqä

1 Timoti ŋqä ymeqä iquki, si Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnätnä, Goti Iqueqä
qeqä imäŋqeuta hiŋgi ämakqueu, aaŋä yäŋänäqŋqänäŋä tqäutaŋgnä.
2 Itaŋga si nyi ämaqä kuapänäŋä iuqä hiŋuä iqisaŋi kukŋuä awä
tuätqätaŋgä qätä änyiyätqäŋi, ii si ämaqä quuvqä äwiyäŋä iquau-mända
awä tquätŋqe. Iwä iqua ämepu, ämaqä huizi du-mända, awä inä
tquäpŋqä.
3 Si Kraisi Jisasi Iqueqä mäkä yäŋänäqŋqä iqä eŋqä-paŋä-quki eäŋi, si-
pqe haŋä-iqe, qäyä kimeqaŋguti, wäuŋuä yäŋänäqŋqä iqätŋqe.
4 Ämaqä wäuŋui, mäkä-iqä iu imitätqä hŋqu, iqueqä wäuŋuä iu äväma,
huizi iqua imäkätqätaŋguwä iu, anä miqä yänä. Iqu iqueqä ämiqä ique,
yeeqä iwimäkätŋqe, wäuŋui iqueqä itäqä iunä iquänä.
5 Itaŋi, ämaqä hŋqu, häŋä qaŋä tnäŋä uwqä iuŋi, häŋä iqueqä suqä iu
qänaknä miqä iqäqe, qu nätmatqä ämaqä hiŋuiqä timäuqaŋgqä iquenyqä
epqe, iqu mämeqä yänä.
6 Ämaqä hŋqu, enyqä miqä wäuŋuä itä, ymisaŋä äqutätä ämimitätqe,
ämaqä huizi duqe änyä qäyä etaŋgi, iquee ganä yäuä iqaŋga ämetä
äŋguänä.
7 Iiŋiŋqä, nyi si kukŋuä tä äktqäqä iquauŋi, mävquatämäuqä kŋuä
yqänä metaŋgnä. Iŋi Naqä Iqu, kŋuä iqä äŋguä huisä, kiqä quatitä, inä
ktapquänä.
8 Si kŋuä maeqänä hiŋgi mitqäqä pa, kŋui Jisasi Kraisi Iquenyqä äpakänä
metaŋgnä. Iqu Dewiti iquesaŋä Ique, Iqu äpäkonätä aŋgi änyä-häŋä äyä
ekqe. Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä ätätmäŋganŋi, “Iqu iiŋä-
iiŋueqä” ae äyä ätätŋqe.
9 I qeŋqe, qu ämaqä quvqä iqaŋguwä iquau itqueqänäŋi, nyi haŋä-
iqä ändapäpu, guä äpmuatenjiyätqäŋä. Iŋäqe qu Goti Hanjuwä Iqueä
kukŋui, guä makiqiyäueqä ipnä.
10 Nyi kukŋuä iquesa yäŋänäqŋqä ätqäumä, haŋä-iqä eeqäpnäŋi
ämetäŋqe, qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hitpnuwäŋqänä, Kiqä-
kiuä atäuŋuä ae ätekqä iquau yätamäkqäŋqä ämetqäŋä. Qu aŋgumä
änyä-häŋä eepu, häŋä hea ique-ique pmeqe, Kraisi Jisasi Iquesa inä
ämepu, äŋguänäŋä pmeqäpŋqä kŋuä nyiyqaŋgi iutayi.
11-13 Kukŋuä tiiŋä tä, aaŋä naqä-qakuänäŋi.

Äyä, ne Iqutä anä äpäkonatque, ne Iqutä häŋä äpakä inä
pmetaniqueqä.

Äyä, ne yäŋänäqŋqä ätqäuanä, haŋä-iqä eeqänäŋi ämamitatque, ne
Iqutä ämiqä anä inä pmeniqueqä.

Äyä, ne, “Ne Jisasi Iqueqä-qune hmanjqä” tqaŋguatque, Iqu-pqe
nenyqä, “Iqua Nyaqä hmanjqä” täniqeqä.

Äyä, ne ätatqu-pa mimäkqä qäyä itaŋgqä-qe, Iqu Iqueqä ätätqä-
pa imäkquäniqeqä. Iqu ätkqä iuŋi mävquatämäuqä, kŋui yqänä
metäniqeqä.

Goti Hanjuwä Iqu tqä wäuŋuiŋqä yeeqä yätŋqe, yäŋä qäŋgtŋqe

14 Qu nyi kukŋuä tätqätaŋgqä iuŋi, mävquatämäuqä danä, kŋuä yqänä
indqänätpŋqänä tuätäqisqä iqätŋqe. Qu kukŋuiŋqä mäkä maqäyäuŋqä-
pa iqäpŋqänä, si Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, maŋä tquaŋgnä. Qu
iiŋqä mäkä äqiyäunätqäŋuwi, squä mapŋqe? Nätmatqä hŋqu mämeqä
ipnä, ämaqä qätä äwipqä iunä qui imäkqä eä.
15 Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä äkqänätä, tqä wäuŋuiŋqä yeeqä yätŋqe,
si wäuŋui yäŋänäqŋqä iqätŋqe. Iiŋiŋqe, si wäuŋuä imäktqäŋä iuŋqe,

womba miqä itnä, kukŋuä naqä-qakuiŋqä zä maeqä, awä jänänä tquätŋqe.

16 Ämaqe kukŋuä quvqe nätmatqä hŋqu tämapŋqänä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqu mäwinyätaŋgqeu ätquwi, si wa äunä, tqäqi tqäutaŋgnä. Kukŋuä iiŋi, ämaqä qui imäkqaŋgi, qu Goti Hanjuwä Iqu-täŋä qäqiqi mäpmeqä, Iqueŋi äväma, kiŋä näŋi upnä.

17 Kukŋuä quvqä iiŋi, mätääqä ämaqä hŋquesaŋi, hŋque-mända maqänä ätkamäuqä-paŋä asä iiŋi. Ämaqä kukŋuä quvqä i mŋqe, Himeneasi iqutä, Piletusi iqutä, iquaquvi.

18 Ämaqä iquaqu, “Goti Hanjuwä Iqu ne ae änevauqumuatkqä-qae, aŋgumŋi iiŋi mimäkqä yäniqeqä” ätäsiyäŋganä qäŋganä, kukŋuä naqä-qakuä iuŋi ävquatämäusinyä, ämaqä quuvqä heqiyqä huizi duŋi, qui imäkkiyi.

19 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqe, äpakä pmetpŋqeŋqä aŋä-siyandqä eŋqä-pa, yäŋänäqŋqä ae äqutekqä yqänä ätqäuä. Siyandqä iuŋi, Iqu tuwaŋui tiiŋä äqäkqe.

“Naqä Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iuŋqe, Iqu Iqueqä-kiuä näqŋqä eänä” itaŋga,

“Ämaqe, ‘Ne Naqä Iqueqä ämaqä eäŋunä’ ätätqäŋuwi, qu suqä ququvqä duŋi, tuwä wiyqäpŋqäuä” ätätä äqäkqe.

20 Aŋä naqänäŋä iuŋi, hevqä häkä huitaŋä-huitaŋi witänä. Itaŋga hui hikä golqätä, silpatä, imäkŋqe witänä. Itaŋga zä-mŋä qŋqetä, quaetä imäkŋqä-pqe witänä. Nätmatqä iiŋi, hui äŋguänäŋä eä, hiunji naqä-ganä meqäŋqä witänä. Itaŋga hui äŋguänäŋä ma, hiunji hiŋgiŋqäŋga meqäŋqä witänä. 21 Iiŋqe, kukŋuä quati tiinji. Ämaqä hŋqu suqä quvqä duŋi, tuwä äwiyätä, ikikinyäŋä äpmeŋqä iqu, nätmatqä hiunji naqä-gaŋqä ii äwiŋqä-paŋä iiŋi. Iqu Naqä Iqueä wäuŋuä iunä itä, wäuŋuä iuŋi äŋguä iqä-qu eä, itaŋga wäuŋuä huizi, Naqä Iqu Iqueqä hipa iu hiqaŋgutqe, inä iquätŋqänä, näwi imäknä pmetänä.

22 Timoti iquki, hikŋä-hitqä iqua suqä quvqä imäkqäpŋqänäŋä itqätaŋgä äqunäŋi, si-mända tä eŋqä-pa kmänyämäqŋqä, wa äunäŋga pmetaŋgnä. Ämaqä aaŋä jänänäŋuki, quuvqä naqä-qakuä heqiyquki, suqä ämaqeŋqä kiŋqä iqu meqä-quki, itaŋga suqä äwqä haŋuä iŋqe meqä-quki hisŋqe, yäŋä qäŋgaŋgnä.* Sitä anäŋi, ämaqä quwqä qeqä-quuvqä yäpä imŋi, äŋguänäŋä imbu, Naqä Iquenyqä tääqä ätätqäŋuwä iquatä iqäpŋqe.

23 Ämaqä, nätmatqä hnjua-hnjuaŋqä näqŋqä maeqä, qämä-qämä ipu, kukŋuä quvqä tqaŋguwä iquauŋi, qätä mäwiyqä eänänä, päkäpäkä iqätŋqe. Si näqŋqe, ii ätäpiyä dutaŋi, äkasuwä tmbnä.

24 Naqä Iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, ämaqä eeqänäŋä iquatä, äkasuwä matŋqä iquänä. Oee. Iqu quŋqä äwqä tnäŋä maqänä mimäkqä itä, äŋguä iwimäkätä, näqŋqä vquänä.

25 Ämaqä kukŋuä duŋi qätä mäwiyqä ipu, wäuŋui mändi kit-tqiyqaŋgpqä iquauŋi, iqu qutä wäuŋuä qeiqinyä itä, quwqä suqä jänänäŋi hma etaŋgqeŋqä näqŋqä vquänä. Iqu iiŋä imäkqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä vqaŋguti, qu quwqä suqä quvqeŋqä womba ipu, kŋuä äkunmäknäpu, kukŋuä naqä-qakuiuqä qakuiŋqä näqŋqä mapŋqäpi, ä mämeqä ipŋqäpiyä?

---

* **2:22** 1 Timoti 6:11

26 Ämaqä tqua, qu Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqueä guä
du äupu, iqueä äwiŋqä dunä imäkätqäŋuwä-qae, qu kukŋui meqaŋgpqe,
kŋuä jänänäŋi äwimetä, aŋgumŋi iqueä guä duŋi mauqä yänä.

3

Suqä quvqä, hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä

1 Iiŋä-qae, si näqŋqä tiiŋä esŋqe. Hea yäpakä hiätŋqäŋgaŋi, haŋä-iqä
aaŋä quvqä huitaŋä-huitaŋä di timäuniqe.
2 Ii suqä tiiŋi iutayi. Ämaqe, quwqä-quwäŋqänä äwinyätä, mbqä kuapä
mapŋqä äwinyätä, quwqä yoqenä haqeu ämaenäpu, ämaqä mäŋqe,
‘quvqä-quaeqä’ ätäpu, quwqä kunaqä-kunuŋuauä kukŋui, qätä mäwiyqä
hŋgisanä ipu, äŋguä iwimäkqä duŋi, ‘äŋguiqä’ mätquä ipu, itaŋga Goti
Hanjuwä Iqueŋi tuwä wiyqäpnä.
3 Qu ämaqä huizi duŋqä huäqä maumäkqä ipu, iwäsäumämbiyäŋgaŋi
‘oänä’ ätnäpu guä mämaqŋqä ipu, ämaqä huiuŋqä kukŋuä quvqä ätäpu,
kŋuä ganä mämeqä äwqä äwivauqaŋgqä iqinyä hämänänä imäkäpu,
qui näwenyä iwimäkäpu, itaŋga nätmatqä eeqänäŋä äŋguä isuauŋqe,
mäwiŋqä iquänä.
4 Itaŋga qu quwqä näueqä iquauŋqe, täkqä ämaepu, suqeu miwäsäuqä
quvqä maqänä imäkäpu, ‘Huiziu ämäwqätäuŋunä’ kŋuä indqänäpu,
nätmatqä qua iutaŋi yeeqä iwimäkqaŋgqeŋqä kŋui iŋqänä ämapu, Goti
Hanjuwä Iquenyqe mäwiŋqä iquänä.
5 Iqua quvqä iqinjaqämbiyi, äŋguä-quanä imäkmbu äwäpu, Goti Iqueä
yoqe haqä maeqäpŋqä ipiyä-qe, Iqueqä yäŋänäqŋqe, wäŋqä qäpu maeqä-
quai. Iiŋä-qae, si iquatäŋi, anä mäpmeqä, tqäqi pmetaŋgnä.
6 Ämaqä iutaŋä hŋqua, apäkä kŋuä iqä äŋgui maeqä iuauä aŋiu
äpeyäpu, kukŋuä quaŋgi, äŋguä eŋqä-pa ätäpu, iuauqä kŋui qui
imäkätqäŋä. Apäkä iua, iuauqä kŋuä imŋi, kŋui suqä quvqä huitaŋä-
huitaŋä imäkqäpŋqeŋqänä ämapu imäkqänjaqämbiyi, buayä hikä eŋqä-
pa ättqämbu äpmapu, haŋä-iqä naqänäŋä ämetqäŋä.
7 Iua hea ique-iqueŋi, näqŋqä mapŋqänä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä
qätä äwiyäpiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqä-qakuiŋqe, näqŋqä
äŋguänäŋi mämeqä itqäŋä.
8 Ämaqä suqä e imäkätqäŋuwä iqua, Janesi iqutä, Jambresi iqutä,*
Mosisi iqueä wäuŋuiŋqä enyqä imäkäsinyä, mändi äkittqäumiŋiyä-paŋi,
Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqä-qakuiŋqe, asä ii imäkätqäŋuwi. Itaŋga
quwqä kŋuä indqäŋqä imŋi, kŋui suqä quvqä dinä imäkqäpŋqänä äwinyä.
Quwqä quuvqä heqiyqe, jänänäŋä maeqä eŋqe, qu äŋguänäŋi matimäuqä
ipnä.
9 Qu kukŋuä naqä-qakui kittqiyanä-tpu itqätaŋguwä-qe, quwqä
wäuŋuä quvqä iiŋi, naqänäŋä matimäuqä yänä. Ämaqe, iquauqä suqe
aaŋä qämä-qämä iŋqä naqänäŋä etaŋgi qumbnuwi. Ii ämaqä hiŋuiqänä
iqua, Janesi iqueqätä, Jambresi iqueqätä, suqe, aaŋä qämä-qämä iŋqä
äqunmiŋuwä-payi.

Goti Iquenyqä näqŋqä ämakŋi, a yäŋänäqŋqä qätqeŋqä

10 Iiŋä etaŋgqä-qe, si hiŋuä äŋqänmiŋiŋqe, näqŋqä tiiŋi ae
äyä eäŋnä. Nyi qokä-apäkä du näqŋqä ävätŋqeŋqätä, suqä
äŋguä nyi imäkätŋqeŋqätä, qaŋä äänä äwätŋqeŋqätä, quuvqä
äänä eqiyätŋqeŋqätä, haŋä-iqä qäyä ämetmä, äwqä haŋuä änymä

* **3:8** Aŋgumä Itmakqä 7:11

äpmeŋqeŋqätä, ämaqeŋqä kiiŋä änyinätŋqeŋqätä, haŋä-iqä ämetmä-qe, wäuŋui mävquatämäuqä itŋqeŋqätäŋi näqŋqä eäŋnä.
11 Itaŋga nyi Andiyokä, Aikoniyamä itaŋga Listiya du pmetaŋga, ämaqe, suqä quvqä inyimäkäpu, täŋä-huŋqä ändapmiŋuwiŋqe, eeqänäŋi si näqŋqä ae äyä eäŋnä. Nyi haŋä-iqä iuta hma emqä etaŋgqä-qe, Naqä Iqu yätamäkqä änyiyätä, häŋä inyimäkäqumuatekqe.
12 Aaŋä naqä-qakuänänji. Ämaqä, Kraisi Jisasi Iqueä epu, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä dunä imäkqäpŋqänä winyätaŋgqä eeqänäŋä iquauŋi, qu quvqä itqueqäpnuwi.
13 Itaŋgi ämaqä quvqä iqä iquatä, itaŋga ämaqä “Nyi iiŋä-iiŋunjqä” quaŋgä-tqä iqua-pqe, iquauqä suqä quvqe wäŋqäpu äwämitätqe, aaŋä quvqä di winiqe. Iqua ämaqeqä kŋuä indqäŋqe, hiŋgi-mända guä eŋqä-pa eyqiyäma äumipqe, iquauä-pqe asä e inä wäniqe.
14 Iŋäqe si kukŋuä tä qeŋqä näqŋqä ämetnä, quuvqä yäŋänäqŋqä ae eqiyätqäŋä iuŋi, enyqä itnä mävquatämäuqä pa. Ne ämaqä näqŋqä äktapqa äpätuŋquä iquneŋqä näqŋqä äŋguänäŋä eäŋi, kukŋuä iuŋi mävquatämäuqä pa.
15 Itaŋga, Goti Hanjuwä Iqueä bukä du äqänäŋqä iuŋqe, si ymeqä wäŋqäŋga näqŋqä ämakŋiŋqä-pqe, näqŋqä inä eäŋnä. Iŋi kukŋuä e ätnäŋqä iuŋi, si näqŋqä äŋguänäŋi ämetnä, Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä eqämittqe, Goti Hanjuwä Iqu aŋgumä ikitmetä häŋä ikiqumuatäniqe.
16 Kukŋuä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä du äqänäŋqe, Goti Iqu kŋuä äme, Iqueqä yuŋui tuwaŋuä ii äqäkuwä iquau äwquatkqe. Itaŋga Iqueqä kukŋuä iiŋi, ne qokä-apäkä iquneŋi, Iqueqä naqä-qakuiŋqä näqŋqä nätapquänä. Neqä kŋuitä, suqetä, jänä mäwiqä eŋqä duŋi, ätnäŋäqi ämaitä, jänä inemäkquänä. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, suqä jänänäŋinä imäkquatuŋqueŋqä näqŋqä inä nätapquänä.
17 Iŋi ne Goti Iqueqä wäuŋuä imäkqä iqune, Iqu iiŋä inemäkätŋqe, ne wäuŋuä äŋguä äki-äkitaŋi eeqänäŋä imäkatuŋquä, näwenyä inemäkänä.

4

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tqätŋqe

1 Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqisä, itaŋga Kraisi Jisasi Iqueä hiŋuä iqisäŋi, nyi maŋä yäŋänäqŋqä äktqä. Itaŋga Jisasi, ämaqä ae äpäkonätqäŋuwä iquautä, häŋä äpmeŋuwä iquautä, iwäsäuniqä Iqu aŋgi äpätä, nätmatqä eeqänäŋi hea ique-ique miniqä etaŋgi, nyi maŋä yäŋänäqŋqä ii, tiiŋiŋqä äktqä.
2 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tqätŋqe. Ämaqä iqua qätä äkiyäpu ämapŋqäpiyä, ä mämeqä ipŋqäpiyä-qe qäyä etaŋgi, si awä tqätŋqe, näwi imäknnä pmetaŋgnä. Quwqä kŋuitä, suqetä, jänä mäwiqä iŋqä duŋi, jänä iwimäktŋqe, ätnäŋäqi ämaitnä, äkasuwä tquaŋgnä. Suqä Goti Iqu äwinyäŋqä dunä imäkqäpŋqänä yäŋänäqŋqä iwimäkqaŋgnä. Si e imäkätŋäŋganji, quŋqä äwqä tnäŋä maqänä mimäkqä pa itnä, qeiqinyä tquaŋgnä.
3 Ii imäkqätŋqä äktqe, nyi tiiŋä timäwäniqä duta äktqä. Qänakndaŋi ämaqe, qu kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä vätqätaŋguwä iquauŋi, qätä mäwiyqä danä iqäpnuwi, oee. Qu, “Ne kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqaŋguwä di qätä äpakä äwiyquanä” kŋuä ämepu, ämaqä kuapänä itmepu, iquauä kukŋui qätä wiyqäpŋqänä äwqäqämetpnuwi.

4 Qu kukŋuä naqä-qakuä ätnäŋqä iuŋi, qätä mäwiyqä danä, tuwä
äwiyäpu, qäte, aeqä kukŋuä huitaŋä-huitaŋä iu-mända wiyqäpnuwi.
5 Iŋäqe si hea ique-iqueŋä di, kŋuä äŋguänäŋänäŋä indqännä
pmetaŋgnä. Täŋä-huŋqä haŋä-iqä ämetqäŋi, meqaŋgnä. Wäuŋuä
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä-tqä eänä imäkätqäŋä iuŋi,
imäkqaŋgnä. Itaŋga wäuŋuä huizi, Goti Hanjuwä Iqu äktapätŋqä ii-
pqe, ii si mävquatämäuqä, eeqäpnä imäkqätŋqe.
6 Nyinyqe si näqŋqe, nyi häŋä mäpmeqänäŋä imänä, wainqä-eqä Goti
Hanjuwä Iquenyqä hiqäva yäpakä imäkpŋqänä equatimäutqäŋuwä-paŋi,
nyaqä häŋeqe, iiŋä päwinä. Itaŋga nyi ŋqä aŋä näweqämqä umqeŋqä,
kiŋä näŋi mäwiqä iqi, qäqiqi etaŋgi ätqä.
7 Nyi Goti Iqueä wäuŋuiŋqä mäkä yäŋänäqŋqä iqa äquvepätŋqä-qae,
täŋgaŋi nyi wäuŋuä iuŋi äpakä mimäkqänäŋi, nyi kiqä hiqŋqä iuŋi
ae ätimäuqä. Hiqŋqä iu timäumqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä
yäŋänäqŋqä eqäka äquvepätŋqe.
8 Täŋgaŋi nätmatqä, ämaqä hiŋuiqä timäuqaŋgqä iquenyqä äwiŋqä
iuŋi, nyi ämamqänä näwinyä äwi. Naqä Iqu, ämaqeqä suqeŋqä Jänänäŋä
Iwäsäuqä-qu etaŋgi, hea iwäsäuqäŋgaŋi, Iqu nätmatqä iiŋi nyi ändapätä,
“Ämaqä jänänäŋukiyqä” däniqe. Nätmatqä iiŋi, Iqu nyinä mändapqä
yäniqe, oee. Ämaqä, Iqu ätnäŋäqi timäuniqeŋqä äwinyätä, hiŋuä
äqämbu pmamitpqä iquauŋi, Iqu inä väniqe.

Poli iqu, Timoti iqueŋi, “Maqänä nyimayä” ätukqeŋqä

9 Si nyi hiŋuä maqänä maŋqändŋqä yamwiqä i.
10 “Maqänä biyä” ätqe, tiiŋä etaŋgi ätqä. Ämaqä hui nyitä anä
mäpmeqä eŋu. Demasi iqu nätmatqä qua täutaŋiŋqä kuapänä
winyätqätaŋgi, aŋä-himqä naqä Tesälonaikaŋqä änyivämakqe. Itaŋga
Klesensi iqu qua Galesiya iuŋqä änyivämeqaŋga, Talusi iqu qua Dalme-
siyaŋqä änyivämakqe.
11 Nyitä täqi anäŋi, Lukä iqutä, yeqä yeuänä äpmeŋue. Si Makä ique
itmetnä, qäquauŋgui anä quvepinyä. Iqu wäuŋuäŋqä enyqä miqä itä, nyi
yätamäkqä nyiyquänä.
12 Tikikusi iqueŋi, nyi Epäsäsi iuŋqä ae ändowatkqe.
13 Si äquvepätŋäŋgaŋi, nyaqä gquä quäuqä, aŋä-himqä Troasi du,
Kapusi iqueqä aŋä iu äquväteqa äpkqe ämetnä, itaŋga tuwaŋuä, yaqueqä
huiwä du qŋqä iquatä, bukä huizi iqua-pqe qäsä änma quvepu.
14 Ämaqä ainqä imäkätŋqä iqu, iqueqä yoqe Aleksandä ique, iqu nyiŋi,
aaŋä ququvqä indquamiŋqe. E indquamiŋqeŋqe, qänakndaŋi Naqä Iqu
kima väniqe.
15 Iqu neyaqä kukŋuä duŋi, äkittqämätä imiŋqä-qae, si-pqe ämaqä
iqueŋi wimasi.
16 Änyä haqäŋga nyi kukŋuä jänä imäkqä iqueä hiŋuä iqi ätqäumä
kukŋuä tqaŋgaŋi, ämaqä hŋqu nyi yätamäkqä änyiyätä, kukŋuä hui
kima tuätŋqe, nyaqä tuwä iqi matqäuqä ikqe. Oee, qu eeqäpnä zä
änyivämakuwi. Qu e indquakuwiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu kima mävqä
yätŋqe, nyi Iquenyqä tääqä ätätqäŋä.
17 Iŋäqe Naqä Iqu Kiqä-kiuä nyitä anä ätqäua, nyi yäŋänäqŋqä
inyimäkkqe. Iqu e inyimäkqaŋga, nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi,
awä qäyunä tquaŋga, itaŋga ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqi
ätqäumiŋuwä iqua, qu eeqäpnä qätä äwikuwi. Iŋi Goti Hanjuwä
Iqu nyiŋi, laiyonqä iqueqä maŋä iuta änuwetäutä häŋä iŋqumuatkqe.

18 Itaŋga Naqä Iqu ämaqe, qu quvqä huitaŋä-huitaŋä indquenätpu
iqaŋguwäŋgaŋi, Iqu mändi äkittqiyätä aŋgumä häŋä iŋqumuatätä,
Iqueqä aŋä Kiqä-kiuänä miqä yätuŋqä, äŋguänä ändma yäniqe. Iiŋiŋqe,
ne Naqä Iqueä yoqe hea ique-iqueŋi, haqä mamäuquatuŋquänänji. Ii
naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.
19 Timoti iquki, nyi “Henyqä hui mimäuqä iŋänä” tä ätqäqe, ämetnä,
Presilai, Akuila iyaquisä, ga Onesipolusi imbquauä aŋä iu anä äpmeŋuwä
iquautä wi.
20 Erastusi iqu, aŋä-himqä Korinä iu mävämeqä, yqänä äpme. Itaŋga
Tropimusi iqu, täŋä-yaqä meqaŋgi, nyi iqueŋi, aŋä-himqä Miletusi iu
ävämakqe.
21 Si täqinyqe, yuŋuä yäŋänäqŋqänä äqunätä, iiqä tqäŋqä, maqänä
quveptŋqänä yamwiqä i. Yupulusi ique, Pundensi ique, Linusi ique,
Klotiyae, itaŋga quuvqä heqiyqä huizi iqua-pqe, “Ne sinyqä hui mimäuqä
iŋunä” äktqä.
22 Naqä Iqu, tqä quuvqä imä äpmetänä. Iqu Iqueqä qeqä imäŋqeuta
hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Talusi
iqueŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Talusi iqu, ämaqä Israitqä iutaŋä-qu hmanji. Itaŋgi iqu Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä ae eäqetaŋi, wäuŋui Jisasi Iqu Poli ique äwikqeuŋi, yätamäkqä äwiminqe. Näqŋqä-täŋä iqua, kŋui tii indqänätqäŋä. Poli iqu Talusi iqueŋi, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänmiŋuwä iquau mitŋqä, qua eqä-pŋä awä iqi äwiŋqä Kritä iu äwquatämäukqe.

Kiŋganäŋi Poli iqu, tuwaŋui tii ätätä äqäkqe. Qua Kritä iu äpmeŋuwä iquauqä suqe, äŋguä manä. Iutaŋi ämaqä hŋqu, qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquau mitŋqä wäuŋuiŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu suqä äŋguänäŋä iuŋi qänaknä iquätŋqeqä. Huizi Poli iqu Talusi iqueŋi, qoyaŋä iquautä, äpäyaŋä iuautä, hikŋä iquautä, ä ämaqä wäuŋuä imäkqä hiŋgäŋqä iquautäŋi, quwqä suqä qäyunäŋi motquetŋqä, ätätä äqäkqe.

Kukŋuä yäpaki Poli iqu ätätä äqäkqe, Talusi iqu qokä-apäkiu suqä äŋguä pmepŋqä motquetŋqä iiŋqe. Qu äwqä naqä-hŋqunä imbu, ämaqä huiziquau suqä äŋguä iwimäkäpu, äkasuwä matŋqä ipu, itaŋga kukŋuä mäkä mauŋqä iqäpŋqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä, nyi Poli Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iqunä, sinyqä äväwqatqä. Itaŋga nyi Jisasi Kraisi Iqu, kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä Iqunji. Goti Iqu Iqueqä ämaqä ae ätekqä iquauŋi, nyi quwqä quuvqä heqiyqä imŋi yäŋänäqŋqä iwimäkqämqä wäuŋui ämamä, itaŋga nyi iquauŋi, kukŋuä naqä-qakuä iuŋi kiqä quatiŋqä näqŋqä vqaŋgmdi, iqua näqŋqä ämapiyä-qae, suqä quvqä mimäkqä, äŋguinä imäkäpu, Goti Iqueŋi yeeqä iwimäkqäpŋqeŋqätä, inä ämeŋä.

2 Iqua häŋä hea ique-ique pmeqe, mapnuwäŋqeŋqä kŋuä indqänäpu, äwqä-qeiqi imbu pmetpŋqänä, yätamäkqe i ävätqäŋä. Iiŋqe Goti Quaŋgä Matqä Iqu, nätmatqä eeqänäŋi mimäkqäŋga, “Nyi äwimniqeqä” ätätä, kukŋuä guä ae ämäsäuekqe.

3 Goti Iqu, “Täŋganŋi tä qäyunjqä” kŋuä indqänätä, ämaqe qu Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä mapŋqä winyätaŋgi, Iqu nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tmqä änändowatkqe. Wäuŋuä tä, Goti Häŋä Inequmuatqä Iqu nyiŋqe, “Iqu wäuŋui qäyunä imäkquäŋqiyä” kŋuä äme ändapkqe.

4 Talusi si quuvqe, nyi eqiyäŋqä-pa eqiyäŋä-qae, si ŋqä ymeqä naqä-qakuä-qukiyi. Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Kraisi Jisasi Häŋä Inequmuatqä Iqutä, Iquaqu qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä, ktapinyä.

Quuvqä heqiyqä iquau miqä iquauqä suqeŋqä

5 Qua Kritä iuŋi, si wäuŋuä tiiŋi yqänä imäkätnä pmettŋqeŋqä äkivämakqe. “Wäuŋuä wäŋqä mimäkŋqä yqänä äwiŋqä iuŋi, jänä imäkätnä, itaŋga aŋä-himqä wäŋqä iquauŋi, ämaqä quuvqä heqiyqä iu miqäpnuwäŋqe, ämaqä hŋquau atäuŋuä eqävä” äktätmä, äyä äkivämakqe. “Iiŋä imäktŋqä” äktkqe, ii tiiŋäŋqe.

6 Si hiŋuä äŋguänä äqunätnä, ämaqä suqä tiiŋä imäkätqäŋuwä iquau
tesŋqe. Ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi suqä quvqä mimäkqä-qua eäpu, apäkä
hŋqunäŋä-queqä qokä-qua eäpu, iquauqä ymeqe Jisasi Iquenyqä quuvqä
heqiyqä eäpu, itaŋga ämaqe, “Ymeqä iqua suqä ququvqenä imäkqä-
quaiqä” matqä, ämaqä kukŋuä tquaŋguwä iuŋi hŋgisanä miqä qänaknä
iqä-qua eäpu, hiätpŋqe.
7 Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä wäuŋui a äqätätä, Iqueqä ämaqä iunä
miqä iqu, ämaqä iiŋiuqä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä hui mimäkqä-qu
hiätätŋqe. Tiiŋiŋqä hmanji. Iqu, “Nyi yoqä naqä täŋä-qunä, ŋqä
änyiŋqä dunä imäkqämqeqä” kŋuä mindqäŋqä-qu eä, äwqä tnäŋä
maqänä mimäkqä-qu eä, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe kuapänä maŋqä-qu eä,
mäkäŋqä miqä-qu eä, womba miqä kŋui mbqä duŋqänä mämeqä-qu eä
hiätätŋqe.
8 Iqu ämaqä, iqueqä aŋiu timäuqaŋguwä iuŋi, äŋguänä miqä-qu
eä, suqä äŋguä eeqänäŋä iuŋqe äwiŋqä-qu eä, kŋuä ganä indqänätä
imäkqä-qu eä, suqä jänänäŋä iutä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqä äŋguä
eeqänäŋiutä, qänaknä iqä-qu eä, kŋuä quvqä äki-äkitaŋi wimeqaŋgqe,
mändi äkittqiyätä qeiqinyä pmeqä-qu eä hiätätŋqe.
9 Iqu kukŋuä Jisasi Iquenyqä ätnäŋqä iuŋi näqŋqä ae ämamitätqä iuŋi,
mävquatämäuqä danä, quuvqä yäŋänäqŋqä heqiyätätŋqe. Kukŋuä iiŋi,
naqä-qakuä eä, ämaqeqä kŋuä indqäŋqä imŋi, qui mimäkqä yänä. Iŋi iqu
näqŋqä äŋguä ämeqä-qae, ämaqeuŋi näqŋqä wäŋgima mävqä, qäyunä
ävätä, yäŋänäqŋqä iwimäkänä. Ga qu kukŋuiŋqä qänaknä iqäpŋqänä.
Hŋqua, kukŋuä iiŋi mändi kittqiyanätpu tqaŋguwä iquauŋi, iquauqä kŋuä
quvqe, iqu mändi äkittqiyätä, jänänä iwimäkänä. Ämaqä suqä äŋguä iiŋä
iqä iquau, atäuŋuä eqävä.

Näqŋqä quaŋgä vqä iquauqä kukŋuiŋqätä, suqeŋqätä

10 Ii nyi tiiŋä etaŋgi ätqä. Qua si äpmeŋä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä
qokä-apäkä iutaŋi, kuapänäŋi qätä mäwiyqä ipu, hŋgisanä itquetqäŋä.
Iqua kukŋuä hiŋgiŋqä iqua ätäpu, quaŋgä ämaqä di quuvqä wipŋqä
ätätqäŋuwä iquayi. Ämaqä ii itqäŋuwä iutaŋä kuapänäŋi, qu Israitqä
iquautaŋä-qua epu, “Qokä eeqänäŋi, huiwi häuä ktäŋqäŋqeqä” ätätqäŋä.
11 Quaŋgä e imäkäpiyä iutaŋi, mbqä kuapä-täŋä epŋqänä, iqua ämaqä
hmbquauqä quuvqä heqiyqä imŋi qui iwimäkätqäŋuwä-qae, hiŋuinä
mäquŋquä pa.
12 Hiŋuiqänäŋi hiŋuä-tqä qua iu qäyutaŋä hŋqu,* iqueqä ämaqä iuŋqe
tiiŋä ätäŋqe.

“Ämaqä Kritä pmeqe, kukŋuä quaŋginä tqä-qua epu, hiveqä-yaqueqä
hiqiyqä iqua itqäŋuwä-pa iqä-qua epu, wäuŋuä miqä enyqä äqämbu
näänqenä ŋquaiqä” ätäŋqe.

13-14 Iqu kukŋuä ii ätäŋqe, aaŋä naqä-qakuänäŋi. Iiŋä-qae si ämaqä
suqä iiŋä imäkätqäŋuwä iquauŋi, “He suqä ii imäkätqäŋuwi, quvqä
imäkätqäŋäuä” ätuätnä, maŋä yäŋänäqŋqä tu. Iŋi iqua Israitqä iquauqä
aeqä kukŋuä iutä, ä ämaqä kukŋuä naqä-qakui tuwä äwiyätqäŋuwä
iquauä kukŋuä iutäŋi, qätä äpakä mäwiyqä ipu, kukŋuä Jisasi Iquenyqä
ätnäŋqä iuŋi, qätä äwiyäpu, quuvqä yäŋänäqŋqä heqiyqäpŋqänä,
iwimäki.
15 Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä eäŋuwi, iŋi
nätmatqä eeqänäŋi, quŋqe ikikinyäŋä äwiqä-qae, nätmatqä hui iquauŋi,

* **1:12** Hiŋuä-tqä tqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä maqŋqä eä, kukŋui hŋqäqisa ämakqe.

piyaŋä-weqä miwimäkqä yäŋqiyä. Iŋäqe qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi qui imäkŋqänäŋä eäpu, quuvqä maeqiyqä eäŋuwi, quŋqe nätmatqä hŋqu ikikinyäŋi mäwiqä eä etaŋgi, qu ikikinyäŋä maeqä ipu, ga quwqä kŋuitä, ä quwqä suqä äŋguiŋqätä quvqeŋqätä iwäsäuqetäŋi, qui eeqänä imäknänä.

16 Iqua maŋinä, "Ne Goti Hanjuwä Iquenyqä näqŋqä eäŋunä" ätätqäŋuwä-qe, iqua suqä imäkätqätaŋguwi, ne hiŋuä äqunätanä, näqŋqä tii eäŋunä. Iqua, Iquenyqe maqŋqä yasämä epu, hiŋgi ätätqäŋä. Itaŋga iqua ämaqä ququvqänä eäpu, kukŋuä qätä mäwiyqä ipu, suqä äŋgui mimäkqä quvqenä imäkätqäŋuwä iquayi.

2

Kukŋuä qäyunä ätnäŋqä iutaŋä suqeŋqä, näqŋqä vqaŋgnä

1 Qu iiŋä imäkätqätaŋguwä-qe, Talusi iquki, si kukŋuä wäŋgima matqä, qäyunä ätnäŋqä iuŋi ämetnä, ämaqeuŋi suqä iutanä näqŋqä vqaŋgnä.

2 Qokä naqä iquautä, qoyaŋä iquautäŋi, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋi mimäkqä, kŋuä yasämä ämepu, kŋuä quvqä äki-äkitaŋi emeqaŋgqe, mändi äkittqiyäpu, quami qeiqinyä pmetpŋqe. Quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä äqätpu, itaŋga haŋä-iqe qäyä emeqaŋguti, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä tquaŋgnä.

3 Suqä asä iiŋi, si apäkä naqä iuautä, äpäyaŋä ipeutäŋi, näqŋqä tiiŋä vqaŋgnä. Iua Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmepu, suqä äŋguinä imäkqäpŋqä tquaŋgnä. Ga iua iiŋä epu, ämaqä huiuŋqä tuwäŋgi kukŋuä matqä ipu, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe maŋqä, kŋuä äŋguä-täŋä epu, itaŋga ämaqä huizi duŋi, suqä äŋguiŋqä motqueqäpŋqänä näqŋqä vqaŋgnä.

4-5 Itaŋi apäkä iiŋä iua, apähueqä iuauŋi, näqŋqä tiiŋä vqäpŋqe. Suqä äŋguä, iuauqä qokiquauŋqätä, ymeqeuŋqätä, wiŋqäŋqe ämepu, kŋuä quvqä äki-äkitaŋi wimeqaŋgqe, mändi äkittqiyäpu, ikikinyäŋä pmeqäŋqä ämepu, imbquauqä aŋi äŋguänä ämipu pmeqäŋqä ämepu, ämaqeuŋi äŋguä itquepu, iuauqä qokiquauŋi iuauqä naqä eŋqä-pa äqumbu pmeqäŋqä ämepu hiätpŋqä. Iiŋä eäŋuwi, ämaqä huizi, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqe, kukŋuä quvqä hui matqä iqäpŋqänä.

6 Suqä asä iiŋi, si hikŋä iquauŋi, kŋuä quvqä huitaŋä-huitaŋi emeqaŋgutqe, mändi äkittqiyäpu, qeiqinyä pmetpŋqeŋqä tquaŋgnä.

7 Iŋi si tqä-täuäŋi, ämaqä huizi duŋi, suqä äŋguinä äyä iwimäkätqätaŋgnä hiŋuä äkqänäpu, iqua-pqe si imäkqaŋgŋä asä du, inä imäkqäpŋqe. Si ämaqeu näqŋqä ävätŋäŋgaŋi, kŋuä äŋguänä ämanä, naqä-qakuä imäkätnä, näqŋqe qäyunä vqätŋqe.

8 Qu "Kukŋuä tä quvqeqä" matqä ipŋqeŋqe, si kukŋuä jänänäŋä iunä ämetnä, vqaŋgnä. Si näqŋqä iiŋä vqaŋgŋä-qae, ämaqä kukŋuiŋqä mäkäiqä iqua, qu nenyqä kukŋuä quvqä tutqä qäpu hui matqä ipu, quwqä suqä quvqä imäkmipqeŋqä wombainä iqäpnä.

9-10 Wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquauŋi, si näqŋqä tiiŋä vqaŋgnä. "He hea ique-iqueŋi, heqä ämeyqä iquauŋi, yäpä iqinyä äväpu, iquauä äwiŋqä dunä imäkäpu, iquauŋi äkasuwä mäunyewiyqä, yeeqänä iwimäkqäŋqä epu, iquauŋi maŋä quvqä kima mätquäŋqä epu, iquauqä nätmatqä hui quwä mämeqäŋqä epu hiätpŋqeqä" tquaŋgnä. Iqua iiŋä eäŋuwi, iquauqä ämiqä iqua, 'Ämaqä tqueŋi, nyi quuvqä naqä-qakuä äwiyqänä' kŋuä mapnä. Iŋi nätmatqä eeqänäŋä iqua imäkäpiyä iuŋi, suqä iutanjqä-qae, ga ämaqe, qu ne kukŋuä, Goti suqä quvqä iuta huätä Inetmeqä Iquenyqä, ätnäŋqä näqŋqä ävätuŋquä iuŋi, qu 'Naqä-qakuiqä' kŋuä meqäpŋqänä.

11 Si näqŋqe, iiŋä wisŋqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä eeqänäŋuneŋqä
qeqä imäŋqeuta, äŋguä hiŋgi inemäkätä, suqä quvqä iuta huätä inet-
meqe, ätnäŋäqi ae ätimäukqetanji.
12 Iqu ii inetmeqä diŋqä näqŋqä ämenitaŋi, ne suqä tiiŋä
imäkquatuŋqueŋqä näqŋqä mequanä. Suqä Goti Hanjuwä Iquenyqä
tuwä wiyqä iuŋi, mämeqä eanä, nätmatqä eeqänäŋä qua täutaŋä
iuŋqä kŋui mämeqä eanä, kŋuä quvqä äki-äkitaŋi nemeqaŋgqe,
mändi äkittqiyätanä, ämaqä jänänäŋune eanä, Goti Hanjuwä Iqu ne
imäkquatuŋquä äwinyäŋqä dunä imäkqäŋqä eanä, qua täuŋi täŋga
pmetuŋqueŋqä, näqŋqä mequanä.
13 Ne äŋguä iiŋä äpmeŋque, nätmatqä äŋguänäŋiŋqä kŋui yäŋänäqŋqä
ämenäŋga, hiŋuä äqänanä pmetatuŋque. Ne hiŋui Jisasi Kraisi Iqu,
Iqueqä yoqä naqä mänätquetŋqä nätmatqä äme, aŋgumä quvepäniqä
iiŋqä, äqänanä pmetatuŋque. Iqu neqä Goti Naqä Inäŋä-qu eä, ne suqä
quvqä iuta Huätä Inetmeqä Iquvi.
14 Iqu ne suqä quvqä eeqänäŋä iuta aŋgi inetmetä, ikikinyäŋä in-
emäkätŋqeŋqä, Iqueqä-kiuä äwiŋgqe. Iqu ii imäkkqe, ne Iqueqä qokä-
apäkä-qune eanä, suqä äŋguinä imäkquatuŋquänä, yäŋä qäŋguatuŋquä
diŋqeyi.
15 Iŋi si ämaqä iuŋi, suqä nyi tä ätqä täuŋiŋqä näqŋqä ävätnä, qu iuŋi
qänaknä iqäpŋqänä, yäŋänäqŋqä iwimäkqaŋgnä. Itaŋga qu iuŋi, kŋuä
mämeqä, hŋgisanä iqaŋgpqe, maŋä tquätŋqe. Si Goti Hanjuwä Iqueqä
yäŋänäqŋqe ae ämeŋä-qae, iiŋä imäkqaŋgnä. Ämaqe, saqä kukŋuiŋqä
enyqä ipu quvqä imäkqaŋgpqe, hiŋuinä mäquŋquä pa isŋqe.

3

Goti Iqu äŋguä inemäkqetaŋi, suqä äŋguinä imäkquatuŋque

1-2 Si ämaqä quuvqä heqiyqä iuŋi, maŋä yäŋänäqŋqä aŋgu-aŋguŋi,
tiiŋä tquaŋgnä. Iqua aŋä-himqä ämiqä iquauätä, yoqä naqä-täŋä
iquauätä, yäpä iqi äpmapu, kukŋuä qätä äwiyäpu, nätmatqä eeqänäŋi
imäkqäpŋqänä näwi imäkmbu äpmapu, ämaqä hŋquenyqä kukŋuä
quvqä matqä ipu, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä kŋuä yqänä ipkäpu, mäkäŋqä
mävqä, haŋuä pmetpŋqe.
3 Quamä iiŋä pmeqäŋqe, kiqä quati tiinji. Hiŋuiqänäŋi, ne-pqe kŋuä
quvqä indqänanä dutaŋi, Goti Hanjuwä Iqueŋi hŋgisanä äwimiŋque.
Neqä kŋuä iqä äŋgui, Setänä iqu hiŋgi-mända guä eŋqä-pa, äneyqiyäma
äumiŋqe. Suqä quvqä imäkqäŋqä, neqä äneŋqä imda nemeqaŋgqe,
mändi makittqiyqä itanä, iinä imäkmiŋque. Ämaqeŋqä wiuŋqä itanä,
qu nätmatqä äŋguä hui meqaŋguwiŋqe, “Ii nyi ämeqänä” kŋuä in-
dqänätanä äpmamiŋque. Ämaqe, qu neŋi, quwqä mäkä-huŋqä eŋqä-
paŋä inemäkqaŋgua, ga ne quŋqä-pqe, qutä mäkä-huŋqä eŋqä-paŋä inä
emiŋque.
4 Suqä iunä pmetaŋgua, Goti Häŋä Inequmuatqä Iqu, ämaqä äŋguä
iwimäkquätŋqetä, ämaqeŋqä qeqä imäŋqeuta wiŋguätŋqetä, ätnäŋäqi
ämitimäutäqäŋganji, Iqu aŋgumä häŋä inequmuatkqe.
5 Iqu häŋä inequmuatkqe, ne suqä jänänäŋä dinä imäkätqätaŋgquä duta
ma, oee. Iqu nenyqä qeqä ätmäkätä, neyaqä suqä quvqe huätä ämamäutä,
häŋä-pmeqetä suqä äŋguänäŋitä änyä-häŋä inemäkkqe. Iqu iiŋi, Iqueqä
Dŋä Äŋguä Ique änätapätäqä iuta inemäkkqe.
6 Jisasi Kraisi Häŋä Inequmuatqä Iqu wäuŋuä imäkqaŋgi, Goti Hanjuwä
Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueŋi, aaŋä hävemnäqŋqä änätapkqe.

7 Iqu iiŋi, tiiŋä timäutŋqeŋqä imäkkqe. Iqu qeqä imäŋqä iuta hiŋgi
nätapqaŋgi, ne Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋä äpmenä, kŋuä yäŋänäqŋqe
häŋä hea ique-ique pmeqä meniŋquä iuŋqä, hiŋuä äqänanä pmetatuŋque.
8 Kukŋuä ii ätqa äpqä tä, aaŋä naqä-qakuänäŋi.
Kukŋuä nyi i ätqa äpqä iiŋqe, si ämaqeuŋi maŋä yäŋänäqŋqä tquätŋqä
änyiŋgi. Itaŋga iiŋqä näqŋqä ämepu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quu-
vqä eqiyäpiyä iqua, quwqä-quwä kŋui yasämä ämepu, suqä äŋguinä
imäkqäpŋqänä. Nätmatqä iiŋi, äŋguänäŋä eä, ämaqä iuŋi, yätamäkqä
vquätŋqe.
9 Nätmatqä iiŋqä ätuätŋäŋgaŋi, suqä ämaqä väqiyqä kukŋuä tqä, kaqä-
kawäkauqä yoqeŋqä tqä, kukŋuä mäkä humbŋqä tqä, itaŋga suqä Mosisi
iqu ekqä iqueqä quatiŋqätä tqä iuŋi, wimasiyqätnä. Kukŋuä iiŋä iqua,
häukui maeqe, yätamäkqä mäneyqä yänä.
10 Ämaqä quuvqä heqiyqä iquau äväqiyätŋqä iqueŋi, “Suqä iiŋi miqä
panä” hŋqu ae ätutqä imŋi, huizi hŋqu inä ätuŋi, qätä makiyqä iqäqe,
tuwä dumäqätnä.
11 Ämaqä iiŋä itŋqä iquenyqe, si näqŋqä tiiŋä esŋqe. “Iqu kukŋuä
naqä-qakuä iuŋi, tuwä äwiyätä, hänaqä hui-mända äwätä, suqä quvqä
imäkquätŋqä äyä äwqiyä.” Iqueqä suqe, ‘nyi tiiŋunä eäŋänä’ ätnätä,
ätnäŋäqi mänätquenä.

Kukŋuä yäpakiyi

12 Nyi Atemasi iqueŋä-qe, ä Tikikusi iqueŋä-qe, sinyqä dowatmqänä.
Iquaquisaŋä hŋqu äkimeqaŋgaŋi, si Kritä iu ävämetnä, ye aŋä-himqä
Nikapolisi du mineŋqeŋqä yamwiqä iqätnä. Nyi kŋuä tii ae ämeŋä.
“Yuŋuä naqänäŋä äqunätä, iiqä tätqätaŋga, iqi pmamäniŋqeqä.”
13 Senasi, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqutä, Apolosi iqutä, iquaqu
äkivämesiyäŋgaŋi, äwa miqä inyiyŋqe, si yätamäkqä äŋguänä vqätnä.
14 Neqä ämaqä quuvqä heqiyqä iqi äpmamiŋuwä iqua, qu suqä
täŋqe näqŋqä meqaŋgpu! Suqä äŋguänäŋinä imäkäpu, ämaqä äwa
itqätaŋguwä iquau yätamäkqä vqäpŋqe. Qu iiŋä imäkäpiyäŋgaŋi, quwqä
quamä pmeqä iuŋi häukuä winä.
15 Qokä-apäkä nyitä, täqi anä äpmeŋquä iqua, qu eeqänäŋi siŋi, “Ne
sinyqe, hui mimäuqä iŋunä” äktqä. Itaŋga si ämaqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, nenyqä kiiŋä äwinyätŋqä iquauŋi, “Nyi henyqe, hui
mimäuqä iŋänä” tu. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi
etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Pilimänä
iqueŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Pilimänä iqu, ämaqä huiziu miqä-qu äpmamiŋqe. Näqŋqä-täŋä iqua, iqu Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä-qu, aŋä-himqä Kolosi iutaŋä etaŋgi kŋuä indqänätqäŋä. Iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hŋqu, Pilimänä iqueŋi äväma, aŋä-himqä huiziuŋqä zä äukqe. Iqueqä yoqe, Onesimusi iquvi. Aŋä-himqä iuŋi, iqu Poli ique äwimeqetaŋi, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä-qu ekqe.

Hea iŋgaŋi, Poli iqu guä äpmeqetaŋi, Pilimänä ique hiŋuä qunätŋqä mäwqä imiŋqe. Itaŋgi iqu tuwaŋuä tä äqiyätä, Onesimusi ique ävätä, iqueqä miqä iquenyqä aŋgumä ändowatkqe. Poli iqu Pilimänä ique tiiŋä ätukqe. “Tqä wäuŋuä-kiyqä hiŋgiŋqä tqu äkivämakqä-qe, iquenyqä äkasuwä matqä panä. Täŋgaŋi iqu, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä äpmeqiyä. Iiŋä etaŋgi si iqueŋi, tqä tuŋgua naqä-qakuä eŋqä-pa, itmayä” ätukqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä nyi Poli, Kraisi Jisasi Iqueä wäuŋuä imäkätqätaŋgä, guä äkiqiyenjikuwä iqundä, neqä neyämaqä Timoti iqutä, ye Pilimänä iqukiŋqä äväwqatque. Si yeyämaqä kiiŋä äyenyätŋqä eänä, wäuŋuä ye imäkätqäŋuee anä imäkqä iqukiyi.

2 Tuwaŋuä tä, sinyqätä, neqä neyämaqä Apiya iinyqätä, nesä wäuŋuiŋqä mäkä anä iqä äpmeŋqä Akipusi iquenyqätä, itaŋga qokä-apäkä quuvqä heqiyqä saqä aŋiu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqätä, henyqä äväwqatque.

3 Goti Hanjuwä neqä Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmepŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Pilimänä iqueqä suqeŋqä yeeqä ikqeŋqä

4 Hea ique-iqueŋi, nyi ŋqä Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätmäŋgaŋi, nyi Pilimänä iqukiŋqä-pqe kŋuä indqänätmä, Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätŋqe.

5 Nyi iiŋä itŋqe, ämaqe qu sinyqe, tiiŋä ändätqäŋuwä iutayi. “Iqu Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä eqiyätä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iuŋqe kiiŋä äwinyänä.”

6 Nyi tääqä tiiŋä-pqe inä ätätŋqe. “Iqutä, nesä, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqe anä eqiyätanä, ikämaŋqä itanä äpmeŋunä. Iiŋä dutaŋi, ne nätmatqä huitaŋä-huitaŋä äŋguänäŋä eeqänäŋä, Kraisi Iquesa hiŋginä ämetuŋquä iuŋqe, näqŋqä äŋguänäŋi aaŋä kuapänä mequaniqueqä.”

7 Si Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuŋqä aaŋä kuapänä äkinyätäqä dutaŋi, quwqä äwqä yäŋänäqŋqä imäkänyuewiyätqäŋnä. Suqä iiŋi, nyi yeeqä inyimäkätä, ŋqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä inyimäkätqäuä.

Si ŋqä ymeqä Onesimusi iqueŋi, äŋguänä misŋqä änyiŋgi

8-9 Pilimänä, si ämaqä iiŋä-quki etaŋgŋä-qe, nyi tii imäkmä. Nyi si Kraisi Iqueä yoqeta “Nätmatqä hŋqu imäkiyä” äktätmä, yäŋänäŋqä

ktmqä etaŋgqä-qe, qäyä eä. Suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu, ye a äqätäŋueä-qae, nyi qeiqinyä tiiŋä äktmä. Nyi Poli iqunä qoyaŋä eämä, itaŋga guä äkiqiyenjiyätqäŋuwä iqunä inä eämä, yatŋqä äkiyqä.

10 Si ŋqä ymeqä Onesimusi* iqueŋi, äŋguänä misŋqä änyiŋgi. (Iqu tqä wäuŋuä-kiyqä hiŋgiŋqä-qu qäyä etaŋgi, hŋgisanä äkiyätä, zä täqinyqä äpkqe.) Nyi guä äpmamä imŋi, iqu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätŋqänä yätamäkqä vqaŋgä, iqu ŋqä ymeqä naqä-qakuä-qu ekqe.

11 Hiŋuiqänäŋi iqu wäuŋuä yätamäkqä äŋguänäŋi makiyqä imiŋqe. Iŋäqe iqu täŋganj, wäuŋuä saqä iutä, nyaqä täutäŋi, yätamäkqä äŋguänäŋä yeyquänä.

12 Nyi iquenyqä qeqä nyimäŋgaŋgqä-qe, täŋganj nyi iqueŋi sinyqä ändowatqä.

13-14 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqä guä äpmamäŋga, iqu saqä aŋi ämetä, yätamäkqä nyiyätŋqä täqi täqumuatmqä itaŋgqä-qe, si “Ŋŋqä” änä mandqä iqaŋgŋiŋqä, nyi ique, “Täqi pmayä” mätquä itmä, sinyqä aŋgi ändowatqä. Nyi si maŋä yäŋänäqŋqä äktqeŋqä, “Ŋŋqä” dtŋqeŋqä manyiŋqä iqi. Si nyi yätamäkqä nyisŋqeŋqe, tqä äkiŋqä iunä imäktŋqä änyiŋgi.

15 Iqu hea wäŋqäpu pmetŋqä äkivämakqe, kiqä quati, si ique aŋgi itmeqaŋgnä, ga iqu sitä anäŋi, äpakä pmetäniqä diŋqäti, ä änäändi?

16 Täŋganj iqu tqä wäuŋuä-kiyqä hiŋgiŋqä qu eäqä-qe, iqu Jisasi Iquenyqä quuvqe ne eqiyätuŋquä-pa eqiyätäqetaŋi, tatqä-guäka eŋqä-paŋä-qu inä eäqi. Iiŋä iutaŋi nyi iquenyqä kuapänä nyinätqätaŋga, si-pqe iquenyqä aaŋä kuapänä kiŋguäniqe. Iqu tqä wäuŋuä-kiyqä-qu eä, itaŋga Naqä Iqueqä hueqä-himqä iutaŋä tqä-täuä eŋqä-paŋä iiŋä-que äqunätnä, iquenyqe äkinyänä.

17 Iiŋä etaŋgi, si nyiŋqe, “Iqu Kraisi Iqueä wäuŋuä iuŋi, ŋqä-näueqä naqä-qakuä-quvqä” kŋuä indqänäŋi, si nyinyqä yeeqä itnä indmaŋä-paŋi, Onesimusi iqueŋi iiŋä itmatŋqä inyä.

18 Iqu suqä quvqä hui ikitquetä, ä saqä nätmatqä hui mbqä miqä qanyä ämetqeta, iqueä yoqä qiyesqä sätäti, si iqueä yoqe, huätä äkutetnä, nyaqe-mända qiyeqätnä.

19 Tuwaŋuä tä, nyi Poli iqunä ŋqä hipaitä äqiyqä. Nätmatqä iiŋqe, mbqe nyi ktapmniqe. Nyi saqä häŋä-pmeqäŋqä yätamäkqä äkikqeŋqä, ‘si kima nyisŋqeŋqä’ ktmqä etaŋgqä-qe, änä maktqä imä.

20 Ŋqä nyämaqä iquki, nyi sinyqä kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. “Ye quuvqe, Kraisi Naqä Iquenyqä eqiyätqäŋueä-qae, iqu nyiŋi äŋguä inyimäkätä, nyaqä äwqe yäŋänäqŋqä imäkänyuenjiyäŋqiyä.”

21 Nyi sinyqe, “Iqu nyaqä kukŋuiuŋi, hŋgisanä miqä, qänaknä itä, ‘Si iiŋä imäkiyä’ ätquäqä iuŋi ämäwqätäuŋqiyä” näqŋqe iiŋä ämetmä, sinyqä quuvqä eqiyätmä, tuwaŋuä tä i äqiyqä.

22 Nyaqä kukŋuä hŋquqququ tiinji. He Goti Iqueŋi tääqä ätquwi, Iqu qätä eyqaŋga, nyi aŋgi emamqŋqänä-qe quuvqä heqmä, “Saqä aŋä iuŋi, nyinyqä hiqŋqä hŋqu, näwi imäkenjiyä” äktqä.

Kukŋuä yäpakiyi

23 Epaplasi iqu, qäquye Kraisi Jisasi Iqueä wäuŋuä imäkätqätaŋgue, guä äkiqiyäuäyaikuwä, nyitä täqi anä äpmeŋueä iqu, “Nyi sinyqe, hui mimäuqä iŋänä” äktqi.

---

* **1:10** Yoqä Onesimusi, kiqä quati tiinji, ‘Wäuŋuä yätamäkqä iqä’.

24 Itaŋga ämaqä nyitä täqi wäuŋuä anä ituŋquä iqua, Makä ique,
Alistakusi ique, Demasi ique, itaŋga Lukä ique, iqua-pqe asä e inä äktqä.
25 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqe, hesä inä
witätŋqe.

Tuwaŋuä ämaqä hŋqu
Hipru
iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tuwaŋuä tqueŋi, tqu äqäkqätiyä? Ne maqŋqe. Näqŋqä-täŋä iqua kŋuä huitaŋä-huitaŋä indqänätqäŋä. Tuwaŋuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä, iquauqä quuvqä heqiyqe ävquatämäupŋqä itqätaŋguwä iquau, yätamäkqä vätŋqä äqäkqe. Qu ävquatämäuanä-tpu imiŋuwi, ii ämaqä huizi iqua iquau mändi äkittqiyäpu, haŋä-iqä äwimiŋuwä iutanji. Qu quuvqä yäŋänäqŋqä heqäpŋqä iwimäkätŋqe, tuwaŋuä äqäkqä iqu wäuŋuä naqänäŋi, Goti Iqu Jisasi Kraisi Iquesa imäkkqeŋqä, ätätä äqäkqe. Goti Iqueqä suqä naqä-qakuiŋqä ne ämänätquetŋqe, ii Kraisi Iqunänjqä.

Tuwaŋuä tä, kŋuä indqäŋqä naqänäŋi, hŋquaqui-hŋque nätapänä. 1) Jisasi Iqu Goti Iqueqä Ymeqä naqä-qakuä-qu ekqe. Iqu qua täu äpmeqäŋgaŋi, Iqu haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä, kuapänä äyä ämamiŋqeqä. Goti Iqu iwimäkqaŋgi, Jisasi Iqu haŋä-iqä iiŋä ämeqetaŋi, ämaqeu yätamäkqä vqä kiŋganäŋä-qu ekqe (2:10). I etaŋgqetaŋi, Jisasi Iqu, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä hiŋuiqänä äpmamiŋuwä iquautä, eŋätqä iquautä, itaŋga Mosisi ique-pqe, ämäwqätäuqä-qu ekqe. 2) Goti Iqu-kiuä Jisasi Iqueŋi, Hiqäva hea ique-ique Imäkqä-qu hiätŋqä atäuŋuä ikqe. I etaŋgqetaŋi, Jisasi Iqu Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqä iquau, Ämäwqätäuqä-qu ekqe. 3) Jisasi Iqu, Hiqäva-imäkqä-qu qäukuä yätu äpme, qäyunä eä, qokä-apäkä Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgpqä iuŋi, aŋgumä itumenä. Ga suqä Goti Ique haqeqä mamäupŋqä Mosisi iqu ätätä äqäkqe, ii wäuŋuä naqänäŋi Jisasi Iqu imäkätŋqä ktqeyi.

Tuwaŋuä tä, qokä-apäkä iquneqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä in-emäkätŋqä iiŋqe, Israitqä hiŋuiqändqä iquautaŋä kuapänäŋi, qu-uvqä yäŋänäqŋqä eqämiŋuwiŋqä änatänä (11:1-40). Iŋi haŋä-iqe äkitaŋä-äki nemeŋqutiyä-qe qäyä etaŋgi, ne neqä quuvqä heqiyqe, ne äpäkonatuŋquäŋgaŋqä a yäŋänäqŋqä kiqätatuŋqueqä. Ne hiŋui, Jisasi Iquenyä äqunanä, qänaknäŋi Iquenyqänä itanä, haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä, nemeqaŋgutqe, qanyä mequanä.

Goti Iqu kukŋui, Iqueqä Ymeqä Iquesa änatkqeŋqä

1 Aiŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä hui-hui hiŋuä-tqä iquau,
neqä atqä-awäkau awä tquäpŋqe, hänaqä huita-huita ätqua äpmiŋqe.
2 Mä hea yäpakä ne äpmeŋquä täuŋi, Iqu neŋi, kukŋui Iqueqä Ymeqä
Iquesa änatkqe. Ymeqä Iqueŋi, nätmatqä eeqänä Iqueqä meniŋqe, Goti
Iqu atäuŋuä ätekqe. Ga nätmatqä eeqänä äwäkäwäŋqä-pqe, Ymeqä
Iquesanä imäkkqe.
3 Goti Iqueqä Ymeqä Tqu, we naqänäŋä äunätä, Goti Iqu yoqä naqänäŋä
meqaŋgi i ämänätquetqäuä. Ga Iqu Goti Iqutäŋi hiweeqä maetqe, kiqä
Goti Iqu qeyi. Iqueqä kukŋuä aaŋä yäŋänäqŋqä dutaŋi, nätmatqä
eeqänäŋä yqänä wäkäwätätŋqä imäkätqäuä. Iqu neqä suqä quvqä du
huätä ämamäutä, jänänäŋä inemäkqä wäuŋui qäpu imäkäqetaŋi, Iqu
Goti Haqä-yätu Äpmeŋqä Iqueqä hipa ämuaŋgisa äpmakqe.

4 Iiŋä äpmetä, eŋätqä eeqäpnäŋä iquau ämäwqätäutä e äpmakqe. Asä
iiŋi, yoqä Kaniqu äwikqä iqu, yoqä eŋätqä iquauqä di ämäwqätäuqä
änyuätkqe.

Jisasi Iqu, eŋätqä iquau ämäwqätäuŋqeŋqä

5 Hiŋuiqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä-queŋi, *“Ŋqä Ymeqä
Iqukiyqä, Nyi täŋgaŋi Tqä Tniqunä eqänä”** ätukqe. Ga Iqu aŋgumä,
“Nyi Iqueqä Kaniqunä heqaŋgundi, Iqu Ŋqä Ymeqä-qu eŋqiyä”† ätkqe. Mä
eŋätqä iquauŋqe, Iqu kukŋuä iiŋi, äkŋga ätkqäwä? Näwi aaŋä aaŋqe.

6 Itaŋga aŋgumŋi, Iqu Iqueqä Ymeqä Hitmqä Iqueŋi, qua täuŋqä
dowatäniŋqäŋgaŋqe, *“Goti Iqueqä eŋätqä eeqänäŋä iqua, Iqueqä yoqe
haqeu mamäupnuwäŋqä”*‡ ätkqe.

7 Iwä Iqueqä eŋätqä iquauŋqä kukŋui, tii ätkqe. *“Iqu Iqueqä eŋätqä
iquau yuŋuä eŋqä-pa imäkätä, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi, tä hänaqä
eŋqä-pa imäkänä.”*§

8 Mä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, tiiyi. *“Si Goti Iquki, ämaqeu miqä iqueqä
zä-hawiu hea ique-ique pmettŋi. Ämaqe, Si qokä-apäkiu suqä jänänäŋitä
mitqätaŋgnä hiŋuä äkqänäpiyitaŋi, Tqä yoqä naqeŋqä näqŋqä mapnä.*

9 *Si suqä jänänäŋiŋqä kiiŋä äkinyätä, quvqeŋqä makiŋqä yasämä itŋqä
iqukiyqä. Iiŋä etaŋgqeŋqä, Tqä Goti Iqunä, Si yoqä naqä-täŋä hisŋqä
atäuŋuä ekikqe. Qu ämaqä hŋqueqä nyuäŋiu, olipqä eqä aowä equatepu,
yoqä naqä-täŋä hetŋqä imäkätqäŋuwä-pa, Tqä yeeqä iiŋqe, huizi iquauqä
duŋi ämäwqätäuä aaŋä naqänäŋä hetŋqä ikimäkkqe.”**

10 Ga tiiŋä-pqe inä ätukqe. *“Naqä Iquki, nätmatqä eeqänä änyä
etaŋgaŋi, Si qua tqutä, qäukuitäŋi, Tqä hipaitä imäkekŋi.*

11 *Ä nätmatqä iiŋä iquaqu, qäkämä yäuä itä äpkŋgqä-pa, näwinyä aaŋqä
heqaŋgisi, mä Si yqänä pmettŋi.*

12 *Si iquaquiŋi, ämuasmäŋqä huakmä iquwä-pa, ii itnä, qäkämä yäue
huätä ätäquvepu, änyä-häŋä imäkŋguwä-pa ii iwimäktŋqe. Iŋäqe Si
huitaŋänäŋä mikutäŋqä itnä, ga Tqä häŋä-pmeqe, qäpuŋi maeqä yäniqe.”*†

13 Itaŋga hiŋuiqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä-queŋi, *“Nyi
Tqä mäkä-huŋqä iquauŋi, Tqä yukä yäpä iqi imäkäqumuatemqäŋgaŋqä,
Si quamäŋä di, Nyaqä hipa ämuaŋgisa pmayä”*‡ ätukqe. Mä eŋätqä
iquauŋqe, Iqu kukŋuä iiŋi, äkŋga ätkqäwä? Näwi aaŋä aaŋqe.

14 Eŋätqä iqua squäquayi? Qu dŋä-qua epu, Goti Ique wäuŋuä-wiyqä-
quayi. Iqu quŋi, ämaqä qui mimäkŋqä, häŋä-pmeqä änyä-häŋä Iquesa
mapnuwäŋqä iquau, yätamäkqä wipŋqä ändowatätqäuä.

2

Kukŋuä Goti Iqu aŋgi inetmeniqä iiŋqe, mävquatämäuqäŋqe

1 Goti Iqueqä Ymeqä Iqu e pmetaŋgqeŋqä, ne kukŋuä naqä-qakuänäŋä
qätä ae äwiyätuŋque, neqä kŋuä indqäŋqä imŋi, yäŋänäqŋqä witaŋguti
iunä qänaknä iquatuŋquänänji. Mä ne kukŋuiŋqä miqä itanä iutaŋi,
hämänä vquatämäuqäŋqä.

2 Kukŋuä hiŋuiqänä Goti Iqu neqä atqä-awäkauŋi, eŋätqä iquauqä
maŋita ätuminqä ii, yäŋänäqŋqä witaŋgi, ämaqä kukŋuä iuŋi
ämäwqätäupu hŋgisanä imiŋuwä iqua, haŋä-iqe quwqä suqä quvqä
imäkäpiyä duta qäyunä äyä ämamiŋuwi.

---

* **1:5** Apqä Bukä 2:7 † **1:5** 2 Samueli 7:14 ‡ **1:6** Kukŋuä-suqä 32:43 § **1:7** Apqä Bukä 104:4
* **1:9** Apqä Bukä 45:6-7 † **1:12** Apqä Bukä 102:25-27 ‡ **1:13** Apqä Bukä 110:1

3 Iŋi kukŋuä naqänäŋä täŋga ämetuŋque, Goti Hanjuwä Iqu ne qui
mimäkŋqä yatuŋquä aŋgumä inetmetŋqä iu tuwä äwimitatque, ga neqä
quvqeŋqä haŋä-iqä kima meqä iuŋi, zä äwätanä, iuta mämäwqätäuqä
yanique. Goti Iqu iiŋä inetmeniŋqeŋqä kukŋui, neqä Naqä Jisasi Iqu ganä
tqaŋgi, ga ämaqä Iqu ii tqaŋgi äwikuwä iqua, "Kukŋuä iiŋi naqä-qakuiqä"
änatäpu, neyaqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä nemäkkuwi.
4 Ga Goti Iqu-pqe, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di huitaŋä-huitaŋä
kuapänäŋi, ämaqeu yäuŋuä wimäkätä, yäŋänäqŋqä imäkätä, ga Dŋä
Äŋguä Ique, Iqueqä äwiŋqä duta ävqäwätä, neqä quuvqä heqiyqe,
yäŋänäqŋqä nemäkkqe.

Jisasi Iqu aŋgu inätmetŋqä wäuŋuä imäkkqeŋqä

5 Ne qua änyä-häŋi, Goti Iqu imäkqaŋgi timäutŋqeŋqä ätätqäŋu. Iqu
qua iu mipnuwäŋqe, eŋätqä iquau mäqumuateqä ikqe.
6 Goti Iqueqä bukiuŋi, ämaqä hŋqu kukŋuä tii ätkqä äqänä.
*"Si neŋyqä kŋuä indqänätqäŋä diŋqe, ne ämaqä-quneŋi, squä-qune
etaŋgikä? Ne nätmatqä hiŋgiŋqä qäyä etaŋgquä-qe, Si neŋä di
äŋguänaŋi, suŋqä mäneyätqäŋinyä?*
7 *Si ne inemäkätnäŋga, eŋätqä iquauqä yäpä iqi, wäŋqäpu pmetuŋquä
äyä inemäkkŋi. Si ne yänä pmeqäŋqä naqä inemäkätnä, yoqä naqä äyä
änätapkŋi.*
8 *Itaŋga ne iu miquatuŋquä diŋqe, Si nätmatqä eeqänäŋi, neyaqä yäpä
iqi wiqäŋqä imäkekŋi."**
Kukŋuä, nätmatqä eeqänäŋä ämaqä-quneqä yäpä iqi wiqäŋqä
imäkekqeŋqä ätqe, ii Goti Iqu huiuŋi ävquatämäutä, yäpä iqi mäwiqŋqä
matqä iqi, oee. Iŋäqe täŋgaŋi, nätmatqä eeqänäŋi, ämaqeuqä yäpä iqi
witaŋgqe, ne hiŋuä mäquŋquä yqänä iqa äpätqäŋu.
9 Iŋäqe ne täŋgaŋi, tii äqunäŋu. Jisasi Iqu, eŋätqä iquauqä yäpä iqi
wäŋqä hmbu tii äpmeqetaŋi, Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeta,
ne eeqänäŋä iquneqä aŋi ämetä, yätamäkqä neyätŋqe, tmi-tmiqä-tqä
naqänäŋä ämetä, äpäkoŋgqe. Iutaŋi, Goti Iqu Iqueŋi, Naqä imäkätä yoqä
naqä äwikqe. Ga ne täŋgaŋi, Jisasi Iqu Yoqä Naqä Meqä-qu pmetaŋgi äyä
äqunäŋu.
10 Goti Iqu nätmatqä eeqänäŋä iuqä Quatä-qu eä, eeqänäŋä imäkkqe.
Ga Iqu, Iqueqä ymeqä kuapänäŋä qäukuä yätuŋqä ätuma äyätä,
äŋguänäŋä imäkäqumuatetŋqä äwiŋgqe. Qu qui mimäkŋqä ipŋqä aŋgu
itmetŋqä wäuŋui, Jisasi Iqu imäkätŋqä äwiŋgqe. Ga Goti Iqu, Jisasi Ique
iuŋqä qäyu iwimäkätŋqe, Iqu Ique tmi-tmiqä-tqä qäyä metŋqä hiŋuinä
äquŋgqe. Goti Iqu suqä iiŋi, qämä-qämä miqä, qäyunänä imäkkqe.
11 Ga ämaqä, qokä-apäki Goti Iqueqänä hepŋqä iwimäkqä Jisasi Iqutä,
itaŋga qokä-apäkä, Iqu Goti Iqueqänä hepŋqä iwimäkätŋqä iquatä,
quwqä Kaniqu naqä-hŋqunäyi. Iutaŋi, Jisasi Iqu quŋqä womba miqä, 'Ŋqä
nyämaqäuä' ätuätqäuä.
12 Iqu tii ätkqe.
*"Nyi Saqä Yoqe, nyämaqä iquauä awä iqisa awä tmqänä. Quwqä
aquväqŋqetaŋi, nyi haqeu ämakmäutmä apqä tmqänä."*†
13 Iqu tiiŋä-pqe inä ätkqe.
"Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqämäŋga pmetmqänänjqä."‡
Itaŋga aŋgumŋi, *"Goti Hanjuwä Iqu, ymeqä ändapkqä tätä sä
pmeŋänä"*§ ätkqe.

---

* **2:8** Apqä Bukä 8:4-6 † **2:12** Apqä Bukä 22:22 ‡ **2:13** Asayä 8:17 § **2:13** Asayä 8:18

14 Ymeqä iiŋä iqua, ämaqä huiwitä, häŋeqetä asänäŋä änyqä iquayi.
Iwä Jisasi Iqu äpäkonätä, Setänä, dŋä quvqä äpäkoŋqeuŋqä yäŋänäqŋqä
ämeŋqä iqueŋi, qui imäkätŋqä diŋqe, Iqu Ämaqä-qu eätä, huiwitä,
häŋeqetä asänäŋä Iŋqä-qu ekqe.
15 Iqu iiŋä-qu äpäkonätä, ique qui iwimäkkqe, ii ämaqä quwqä
äpäkoŋqäŋgaŋqä qua iu äpmapu, äpäkoŋqeŋqä zä ipu, guä eŋqä-pa
äkiqäyämbu äpmeŋuwä iu-pqä huätä iqutäumakqä eä.
16 Jisasi Iqu iiŋä ikqe, ii Iqu yätamäkqe, eŋätqä iquau vätŋqä ma,
Aprähamä iquesaŋä hueqä-himqä iu vätŋqä ikqä äyuwä.
17 Iutaŋi, Iqu nätmatqä eeqänäŋä iuŋi, yänä-mänä maeqä, iquatä
asänäŋä ekqe. Iiŋä eäqetaŋi, Iqu quwqä hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-
qu äpme, Goti Iquenyqä wäuŋui qäyu imäkquätŋqänänji. Wäuŋuä iiŋi,
Iqu qokä-apäkä duŋqä qeqä äwutätä, enyqä miqä kukŋuä iuŋi qänaknä
itä, ga Kiqä-kiuä hiqäva eŋqä-pa äwinätäqetaŋi, Goti Iqu, ämaqeuqä suqä
quvqeŋqä äwqä tnäŋä äwiŋqe, huätä eeqäpnä mamäuquätŋqänänji.
18 Iqu, Iqueqä-kiuäŋi suqä quvqä iqäŋqä yamwiqä iqe, äwimeqaŋgi tmi-
tmiqä-tqe ae ämakqä-qae, qokä-apäki, suqä quvqä imäkpŋqä yamwiqä
iqä äwimeqäqä iquauŋi, Iqu yätamäkqä vänä.

3

Jisasi Iqu, Mosisi ique ämäwqätäuqeŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, Goti qäukuä yätu äpmeŋqä Iqu, he-pqä nyi-pqä
Iqueqä heatuŋquä tääqä änatkqä eäŋque, Jisasi Iqueŋqä kŋuä äŋguänä
meqaŋgpu. Jisasi Iqueŋi, Goti Iqu kukŋuä awä tätŋqä ändowatkqä-qu eä,
Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-quvi. Ga ne Iquenyqä quuvqä
eqiyqä-qune, Iqueqä yoqe awä ätuätuŋquä Iquvi.
2 Mosisi iqu, Goti Iqueqä ämaqeuqä awä iqi äpme, wäuŋuäŋqä enyqä
miqä, kukŋuä iuŋi qäyu imäkmiŋqä-pa, Jisasi Iqu-pqe, Goti Iqu wäuŋuä
imäkätŋqä atäuŋuä ätetä, kukŋuä ätukqä duŋi, enyqä miqä, Qänaknä Iqä
Iquvi.
3 Ne näqŋqä äyä eŋu. Aŋä qeqätqä iqueqä yoqä naqä qäyä etaŋgqä-
qe, ämaqä aŋä ique ämätqä iqueqä yoqe, naqänäŋä eä, aŋä iqueqe,
ämäwqätäunä. Asä ii eŋqä-paŋi, Goti Iqu Jisasi Iqueä yoqe, Mosisi iqueä
iuŋi ämäwqätäutätŋqä, naqänäŋä äwikqe.
4 Aŋä ämätŋgäwäŋqä iquau mätqe, ii ämaqeyi. Mä Goti Iqu nätmatqä
eeqänäŋä Imäkqä Iquvi.
5 Mosisi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋiutaŋä wäuŋuä-wiyqä-qu eä, Goti
Iqueqä ämaqeuŋi, wäuŋui enyqä miqä itä, nätmatqä Goti Iqu qänaknda
täniqä diŋqä ätumiŋqe.
6 Mä Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-qu eä, Iqu qokä-apäkä iqune, Goti
Iqueqä aŋä ämätnäŋquä duŋi, Iqu enyqä miqä, Ämiqŋqä Naqä-qu eä.
Itaŋga ne pemänä itanä, Naqä Iqu äŋguä inemäkätŋqä diŋqä neqä kŋui
yäŋänäqŋqä ävanä, hiŋuä äqunanä äpmeuŋque, ne Goti Iqueqä aŋä äyä
ämätnäŋu.

Goti Iqueqä ämaqe, hapä pmepnuwäŋqeŋqä

7 Iiŋä dutaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu tiiŋä ätqä-paŋiyi.
“Täŋgaŋi he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki, qätä wipŋqeŋqä änyiŋgi.
8 *Heqä taqä-tawäkiqua aŋä avqŋqä nämä äpmapu, yamwiqä
änyiyäpiyäŋga, qu Nyi hŋgisanä indquepu, quwqä äwqe ppinjqä iŋguwä-
paŋi, he-pqe iiŋä miŋqä pambiyä.*

9 *Iqiŋi qu, Nyaqä suqä änäändiyä-tpu yamwiqä änyiyäpu, quväukuä 40 iuŋi, Nyi wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkqaŋgqä di hiŋuä äŋqänmiŋuwi.*
10 *Iwä qu äwqä tnäŋä nyimäkqaŋgä, Nyi tii ätkqe. 'Qu hea ique-iqueŋi, Nyiŋqä miqä ipu, huäŋqä quŋqä imäueqä iuŋi mäwqä itqäŋä.'*
11 *Iiŋä iutaŋi Nyi Ŋqä äwqä tnäŋitaŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. 'Iqua Nyaqä aŋä hapä pmeqä iuŋi matimäuqä ipnuwiqä.'"**
12 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋqu iqueqä äwqä iunda kŋuä quvqä ämetä, quuvqä maeqiyqä iqetaŋi, Goti Häŋä-pmeqä-täŋä Ique ävquatämäuqäŋqe, yasämä mimbu.
13 Mä hesaŋä hŋqu, suqä quvqeuta kŋuä äŋguä mämeqä itä, äwqä-ppinjqä iŋqäŋqe, Goti Iqueqä quväki qätä wipnuwäŋqä hea iqu yqänä äwätäŋqä-qae, he hiunji ique-ique yäŋänäqŋqä tqäpŋqä kukŋuä äŋguinä tmbiyä.
14 Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä hiŋuiqä yäŋänäqŋqä eqäkquä-pa, neqä äpäkoŋqä duŋqä yqänä eqiyqa äwätuŋque, ii ne Iqueqä näueqä iquneyi.
15 Goti Iqueä kukŋuiuŋi tii äyä ätnä.
"Täŋgaŋi he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki qätä wipŋqeŋqä änyiŋgi. Qu Nyi hŋgisa indquepu, quwqä äwqe ppinjqä iŋguwä-paŋi, he-pqe iiŋä miŋqä pambiyä."†
16 Ämaqä, Goti Iqueä quväki qätä äwiyäpiyä-qe, Ique hŋgisa itquamiŋuwi, tqukuayi? Ii qokä-apäkä, Mosisi iqu Isipäta ätuma äpkqä eeqänäŋiyi.
17 Ga Goti Hanjuwä Iqu äwqä tnäŋi, quväukuä 40 iuŋi, tqukuauŋqä imäkmiŋqe? Ii qokä-apäkä suqä quvqä imäkäpu, aŋä avqŋqä iu äpäkoŋguwä iquayi.
18 Itaŋga Goti Iqu, "Iqua Nyaqä aŋä hapä pmeqä iuŋi matimäuqä ipnuwiqä" ätätä kukŋuä yäŋänäqŋqe, tqukuauŋqä ätkqe? Iqu kukŋuä iiŋi, ämaqä huiu-huiuŋqä matqä, Iqueä kukŋui qänaknä miqä, hŋgisa iqä iuŋqä äyä ätkqe.
19 Iŋi ne hiŋuä tiiŋä äyä äqunäŋu. Qu aŋä hapä pmeqä iuŋi mäpaquvqe, quwqä quuvqä maeqiyqä iutanji.

4

1 Goti Iqu, qokä-apäkä Iqueqä aŋä hapä pmeqä iu timäupnuwäŋqä kukŋuä-guä ämäsäuekqe, yqänä äutänä. Iiŋä eŋqä-qae, hesaŋä hŋqu iŋgisa mäpaquvqä iqäŋqe, neqä-neuä zä imäknätanä, yasämä miŋguatuŋque.
2 Atqä-awäka, Goti Iqueqä yätamäkqeŋqä kukŋuä äŋgui qätä äwikuwä-pa, ne-pqe kukŋuä äŋgui qätä inä äwikque. Ga qu quuvqä qäyunä maeqiyqä ipu, qätenä äwimiŋuwä iuta, yätamäkqä mävqä ikqä eä.
3 Mä ne ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätuŋquä iqune, Iqueqä aŋä hapä pmeqä iu paquvanique. Ämaqä quuvqä maeqiyqä itqätaŋguwä iquauŋqe, Goti Iqu tii ätkqe.
*"Iiŋä iutaŋi, Nyi äwqä tnäŋi nyiŋgaŋgi, kukŋuä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. 'Iqua Nyaqä aŋä hapä pmeqä iuŋi, matimäuqä ipnuwiqä.'"**
Iqu qua imäkätäqäŋganji, wäuŋui qäpunä äyä imäkmäuqe, hapä pmeqeŋqä kukŋui iŋga ätkqe.
4 Goti Iqueqä bukä iuŋi, hiunji 7 iquenyqe, *"Goti Iqu Iqueqä wäuŋuä eeqänäŋi qäpu imäkäqetaŋi, hiunji 7 iqueŋi hapä äpmakqeqä"*† ätnä.

---

* **3:11** Apqä Bukä 95:7-11 † **3:15** Apqä Bukä 95:7-8 * **4:3** Apqä Bukä 95:11 † **4:4** Ipäqäkqä 2:2

5 Ga kukŋuä tqueŋi, haqä yätqäŋi tii tqaŋgi äyä äqunäŋu. *“Iqua Nyaqä aŋä hapä pmeqä iuŋi, matimäuqä ipnuwiqä.”*‡
6 Iwä naqä-qakui tiinji. Ämaqä hui aŋä iŋiuŋi äpaqupŋqä yqänä äutänä. Mä ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä äŋgui, hiŋuiqänä qätä äwikuwä iqua, qänaknä miqä hŋgisanä ikuwä iutaŋi, aŋä hapä pmeqä iuŋi, mäpaquvqä ikuwi.
7 Iiŋä dutaŋi, quväukuä hatŋä ae äpäwqaŋga, Goti Iqu, Dewiti iquesa aŋgi tii ätkqe.

“Täŋgaŋi he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki qätä wipŋqeŋqä änyiŋgi. Hiqä äwqe, ppinjqä miŋqä pambiyä.”§

Goti Iqu, ‘täŋganjqä’ ätkqe, Iqueqä quväki qätä wipnuwäŋqä hea iqu, yqänä witaŋgi iiŋqä ätkqe.
8 Hiŋuiqänäŋi Josuwa iqu, ämaqeu hapä pmeqäpnuwäŋqä ätuma uwqä-säpi, Goti Iqu qänakŋi hiunji hapä pmeqä hŋqueŋqä, matqä iquänänji.
9 Iŋi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqe, quwqä Sämbatqä hapä pmeqä mapŋqä iqu, änä matimäuqä yqänä äpätqäuä. Ii, Goti Iqu hiunji 7 ique hapä pmakqä eŋqä-paŋiyi.
10 Ne näqŋqe, Goti Iqu Iqueqä wäuŋui qäpu itä, hapä äpmakqä-pa, ämaqä Goti Iqueä aŋä hapä pmeqä yäŋgisa äpeyqäqä iqu, iqueqä wäuŋui qäpu itä, hapä pmetäniqe.
11 Nesaŋä hŋqu ämaqä hiŋuiqänä hŋgisanä ikuwä-pa itä, aŋä iŋiuŋi mäpaquvqä iqäŋqe, ne aŋä hapä pmeqä yäpä yäŋgisa peyaniŋquä wäuŋui, yäŋänäqŋqä yatuŋque.
12 Goti Iqueqä kukŋui häŋä eä, wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkänä. Iqu näpqä-hionaqä iŋgi-iŋgisa yanäqŋquä eŋqä-paŋä itä, ämaqeuä qeqä-quuvqä hiqŋqä duŋqätä, yäŋiu ämisätäumämä yäŋä-gawä duŋqätä huänä. Iiŋä eŋqä-qae, iqu ämaqeuä kŋuä indqäŋqetä, äwiŋqetä näqŋqä eä, iwäsäuänä.
13 Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu imäkkqä eeqänäŋä ii, Iqueä hiŋuä iqiŋi zä mäwiqä a ätäŋgäwäqäŋga, ätnäŋäqi äwi. Neqä suqä imäkmitatqueŋqä kukŋui, Iqueqä hiŋuä iqi tanique.

Jisasi Iqu, neqä Hiqäva-imäkqä Naqä-queqä

14 Nenyäŋqe, hiqäva-imäkqä iquau Miqä Hŋqu, qäukuä iu äpaquvätä, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqi äpme. Iqu Jisasi, Goti Iqueqä Ymeqä Iquvi. Iwä, “Ne quuvqä Iquenyqä eqiyäuŋunä” ätätanä awä ätätuŋquä iuŋi, a yäŋänäqŋqä qätätatuŋque. 15 Suqä quvqeuŋqä yamwiqä änemetŋqä eeqänäŋä ii, Ique qäyä ae äwimakqä-qe, Iqu suqä quvqä du miqä ikqe. Iutaŋi, hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä Tqu, ne neqä-neuäŋi yäŋä maqŋqä iqaŋgqueŋqä, huäqä änaumäkätŋqä Iquvi.
16 Iqu iiŋä pmetaŋgqetaŋi, ne zä miqä, Goti hiŋgi nätapqä Iqu-täŋä qäqiqinyqä pemä itanä, uwquatuŋquänänji. Iŋi ne haŋä-iqä ämetanä, yätamäkqä meqä diŋqä äwa etaŋgu änaqänäŋqe, Iqu Iqueqä qeqä-imäŋqetaŋi, yätamäkqä neyänä.

5

1 Hiqäva-imäkqä naqä ique-iqueŋi, Goti Iqu ämaqeuqä awä iqisaŋi atäuŋuä itä, iquau yätamäkqä vqäŋqä pmuatequänä. Ga nätmatqä qu Goti Hanjuwä Ique ‘äŋguiqä’ ätuäpu hiŋgi vqetä, itaŋga quwqä suqä quvqä huätä motnämäuqäŋqä hiqäva-qäyqetä, äma äwätä vqä iquvi.

---

‡ **4:5** Apqä Bukä 95:11 § **4:7** Apqä Bukä 95:7-8

2 Iqu, iqueqä-kiuäŋi, nätmatqä imäkqäŋqe, yäŋä-maqŋqä-qu eäqä-qae,
iqu, ämaqä änyä maqŋqä epu, Goti Hanjuwä Ique ävämetqäŋuwä iquauŋi,
tnäŋä miwitqueqä, qeiqinyä itquequänä.
3 Ga iqu yäŋä-maqŋqä-qu eäqetaŋi, suqä quvqä huätä mamäuqäŋqä
hiqäva-qäyqe, qokä-apäkiuŋqätä, iqueqä-kiuäŋqätä qäsä qäyquänä. 4 Iŋi
ämaqä hiqäva-imäkqä naqä äpmeqä iqu, yoqä naqä-täŋue. Iqu wäuŋuitä,
yoqä naqetäŋi, iqueqä äwiŋqä iuta mämeqä yänä, oee. Goti Hanjuwä Iqu,
ique ganä tääqä tuätumeqaŋguti, iqu iŋganä menä. Ii Goti Iqu, Aronä
ique ätuätumetä äwikqä-panji.
5 Ga Kraisi Iqu-pqe inänji. Iqu, Iqueqä yoqe haqeu ämaenätä, hiqäva-
imäkqä naqä pmetŋqe, Iqueqä-kiuä imäkŋgqä maetqe. Aaŋqe. Goti Iqu,
Iqueqä-kiuä Jisasi Iqu wäuŋuä ii imäkqäŋqä ätekqe. Iqu Ique ätetä, tii
ätukqe. *"Si Ŋqä Ymeqä Iqukiyqä. Nyi täŋgaŋi, Tqä Tniqunä eqänä."**
6 Ga hŋqäqiŋi, Goti Iqu, *"Si hiqäva-imäkqä hea ique-ique, Mekisetekä*† *iqu*
eŋqä-pa, pmettŋiqä"‡ ätukqe.
7 Jisasi Iqu, täkä ämaqä-qu qua täu äpmeqäŋgaŋi, Iqu Goti Iqueqä
yätamäkqeŋqä tääqä ätätä, yatŋqä äwikqe. Goti Iqu yäŋänäqŋqä-täŋä
itaŋgqeŋqä, näqŋqä eä etaŋgi, Iqu mäpäkoŋqä häŋä pmetäniqä diŋqe,
Goti Iquenyqä yääqä tnäŋä ätätä, kŋuä kuapänä äqäkqe. Iqu mändi
äkittqänätä, Goti Iqueä äwiŋqä iunä ikqetaŋi, Goti Iqu, Iqueä tääqe qätä
äwikqe.
8 Jisasi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-qu eäqä-qe, Iqu tmi-tmiqä-
tqä ämakqetaŋi, suqä, Goti Iqueqä kukŋuä iu qänaknä iqäŋqe, näqŋqä
ämakqe.
9-10 Iiŋä ikqetaŋi, Iqueqä wäuŋui qäyunä imäkätŋqä ekqe. Iwä Goti
Iqu Ique atäuŋuä itä, "Si hiqäva-imäkqä iquauqä naqe, Mekisetekä Iqu
äpmeŋqä-paŋä hisŋqinyä" ätukqe. Ga Iqu qokä-apäkä, Iqueä kukŋuä
duŋi qänaki iqä iquauŋi, quwqä suqä quvqeuta aŋgumä itmetä, häŋä hea
ique-ique iqumuateqäŋqä ekqe.

Ymeqä däŋä mimäŋqä, naqä heqeŋqä

11 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä naqä, Mekisetekä iqu eŋqä-paŋäŋqä kukŋui,
awä kuapänä hetatquä etaŋgqä-qe, heqä kŋuä indqäŋqe, ätnäŋäqi maeqä
etaŋgqä iutaŋi, kukŋuä iqueqä quati metquetuŋqueŋqe, ämävqäŋgu.
12 He Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qäŋganä ämakuwä-qe, ämaqä huizi
duŋi, iiŋqä näqŋqä äväpu, ämotqueqä qäyä etaŋgi, aaŋqä äyuwä. Ii tiinji.
Goti Iqueqä kukŋuä he änyäŋäŋga ämakuwä duŋi, ämaqä huizi, qu heŋi
aŋgumä näqŋqä etapqa uwqäpnä. He ymisaŋä woyqä di mapŋqe, änä
maeqä ipu, aŋui yqänä änätqäŋuwä ii, eŋqä-paŋuenji.
13 Ämaqä, ymeqä däŋä eŋqä-pa, aŋuä yqänä änätqäŋuwä iqua, suqä
äŋguä jänänäŋiŋqä änyä maqŋqä eŋä.
14 Mä ymisaŋä woyqe, ii ämaqä naqä ae equwä iquauqe. Ämaqä iiŋä
iqua, qu suqä äŋguiŋqätä, quvqeŋqätä iwäsäuwa äupiyitaŋi, näqŋqä
qäyu ae ämakuwä iquayi.

6

Kukŋuä aŋuä eŋqä-paŋä iuŋqä

1 Iiŋä dutaŋi, Kraisi Iqueŋqä kukŋui, he aŋuä eŋqä-pa änyäŋäŋga
ämakuwä duŋqänä matqä, ne ämaqä naqä hiatuŋquä nemäkqä iuŋqä
ätätanä, qänaki iunä iquatuŋque. Ne kukŋuä qätä ae äwikqueŋqänä

* **5:5** Apqä Bukä 2:7 † **5:6** Ipäqäkqä 14:18-24; Hipru 7:1-28 ‡ **5:6** Apqä Bukä 110:4

ätqa uwqe, ii ne aŋä siyaundqä aŋgi-aŋgi äqutätanä, aŋi maqä mimäkqä iququä eŋqä-paŋiyi. Kukŋuä aŋuä eŋqä-pa he änyäŋäŋga ämakuwi, tiiyi. Suqä äpäkoŋqä iuŋqä änätma wqeuŋi, ävquatämäupu, Goti Iqueŋqä quuvqä heqiyqäŋqä, kukŋuiyi.

2 Ga huizi, suqä asŋä-qŋqä huitaŋä-huitaŋä iquauŋqätä, ämaqeu hipa haqeqi wiyqä iuŋqätä, ämaqä pizqe, qua buta aŋgi vauqeŋqätä, ä neqä suqä äŋguiŋqätä, quvqeŋqätä kimaŋi, näweqä meqäŋqätä kukŋuiyi. Iiŋä iquauŋqä kukŋui, yqänä ätqa mäwqä itanä, ämaqä naqä hiatuŋquä nemäkqä kukŋuä iuŋqä ätätanä, qänaki iunä iquatuŋque.

3 Goti Iqu ne iiŋi, imäkatuŋquä wiŋgaŋgutqe, ne imäkanä.

Tuwä mävqä, yäŋänäqŋqä tqäuqeŋqä

4-6 Ämaqä hŋqua, quwqä kŋui Goti Iqueqä we-huŋqeu ätimäupu, qäukuä yätutaŋä hiŋgi vqä di ae yamwiqä ipu, Dŋä Äŋguä Ique ae ämepu, Goti Iqueqä kukŋuä äŋguänäŋä etaŋgqeŋqätä, Goti Iqueqä yäŋänäqŋqä qänaknda ätnäŋäqi äti timäutŋqä iiŋqätä, näqŋqä ae eätqäŋuwä iquayi. Ämaqä iquautaŋä hŋqua, ävquatämäupu, Goti Ique tuwä ae äwipqä eäŋqe, kŋuä aŋgumä kunmäkmbŋqe, huäŋqe miŋqä da eä. Suqä iiŋä iqu, ii qu Goti Iqueqä Ymeqä Iqueŋi, aŋgumä zä-huätati äuepu, ämaqeuqä hiŋuä iqi womba metŋqä imasequwä-paŋi.

7 Ämaqä iiŋä iqua, qua quvqä eŋqä-paŋä iquayi. Qua äŋguä etaŋgi, ämaqä iu itqätaŋguwä iquau yätamäkqä vqäŋqe, piyä äqiyätäqeta eqä ämetä, ymisaŋä äŋguä etŋqä imäkätŋqä iqueŋi, Goti Iqu äŋguänäŋä imäkäniqe.

8 Mä quae quvqä etaŋgi, guä yäŋä-täŋitä, qätaqä quvqetänä äukatŋqe, Goti Iqu ‘qui imäknänä’ tqaŋguti, tä näniqe.

9 Neqä neyämaqä kiiŋä änenyätŋqäuä, haŋä-iqä iiŋä etquque, he memeqä, Goti Iqu yätamäkqä eyätä, aŋgumä etmeniqeŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä ämeŋu.

10 Goti Iqu Iwäsäuqä Jänänäŋä-qu eä, hiqä wäuŋuä äŋguä imäkätqäŋuwä iuŋqätä, hiqä Iquenyqä enyätŋqeŋqätäŋi, hui mimäuqä Iquvi. He Iquenyqä heŋganggetaŋi, qokä-apäkä Iqueqä duŋi, yätamäkqä ävqa äpätqäŋuwi.

11 Ne he hŋqunä-hŋqunäŋi, suqä iiŋi yäŋä äqänäpu imäkätqäŋuwä-pa, heqä quuvqä heqiyqä di, a yäŋänäqŋqä äqätpu, he Goti Iqu äŋguänä emäkäniŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä indqämbu, hiunji Iqu äteqäqä iqueŋqä, hiŋuä äqumbu pmetpŋqeŋqä äneŋgi.

12 Iŋi, he yäŋä äqänäpiyä iutaŋi, enyqä miqä iqäpŋqe. Ga suqe, ämaqä quuvqä naqä-qakuänäŋä eqiyäpu, enyqä miqä ipu, nätmatqä äŋguä, Goti Iqu iquau väniŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqä iuŋi, ämapŋqä imäkätqäŋuwä-pa, iiŋä imäkqäpŋqe.

Goti Iqueqä kukŋuä guä ämäsäuekqe, a yäŋänäqŋqä kiqätqeŋqä

13 Hiŋuiqänäŋi Goti Iqu Aprähamä iqueŋi, kukŋuä hŋqu ätuätä, guä ämäsäuekqe. Ga ämaqä naqä Goti Ique ämäwqätäuä äpmeŋqe, hŋqu maeqä etaŋgi, Iqu Iqueqä-kiuäŋqä, *“Nyi, Ŋqä yoqeta kukŋuä tii ätätmä eqänä”** ätätä, guä ämäsäuekqe.

14 *“Nyi si äŋguä ikimäkätmä, saqä taqä-tawäka, aaŋä kuapänä eqiyämambnuwäŋqä, ikimäkmqänä”*† ätukqe.

---

* **6:13** Ipäqäkqä 22:16 † **6:14** Ipäqäkqä 22:17

15 Iŋgata-tiŋi, Aprähamä iqu, Goti Hanjuwä Iqu iinä ätukqeŋqä, enyqä
miqä itä hiŋuä äqänä äpmamiŋqetaŋi, nätmatqä eeqänäŋi qäyunänä qe
ämakqe.
16 Suqä kukŋuä naqä-qakuä imäkqe, tiiyi. Ämaqä, iqueqä kukŋui, ii
naqä-qakuänäŋä etaŋgi, ämotquetŋqä iqu, ämaqä naqä ämäwqätäuŋqä
hŋqueqä yoqe ätätä, “Nyi kukŋui, ämaqä iqueqä yoqeta naqä-qakuä
ätqänä” tänä. Huiziqua, iiŋä ätätŋqä iqueqä kukŋui, makittqiyeqä ipu,
kukŋuä hui matqä ipnä.
17 Goti Iqu Iqueqä kukŋuä guä ämäsäutä eŋqä duŋqe, Iqueqä
kŋuä indqäŋqä imŋi makunmäkŋqä danä yänä. Iŋi, ämaqä Iqu guä
ämäsäutä eŋqä di mapnuwäŋqä iqua, suqä iiŋä iqueŋqä näqŋqä äŋguänä
mapŋqeŋqä wiŋgaŋgi, Iqu Iqueqä-kiuäŋqä, *“Nyi, Ŋqä yoqeta kukŋuä tii
ätätmä eqänä”*‡ ätätä, guä ämäsäuekqe.
18 Ga Goti Hanjuwä Iqu, Kukŋuä Quaŋgä Änä Matqä-qu etaŋgi, täŋgaŋi
Iqueqä kukŋuä hŋquaqu makunmäkŋqä inyiyäŋqä äwi. Tiiŋä, kukŋuä
guä ämäsäuekqä iqutä, kukŋuä “Nyi, Ŋqä yoqeta kukŋuä tii ätätmä
eqänä” ätkqä iqutä, iquaquvi. Iutaŋi, ne ämaqä zä äwätanä, Iqu-täŋä
qäqiqi äpmeŋquä iqune, nätmatqä meniŋqueŋqä kŋuä indqänätanä,
hiŋuä äqunanä pmetatuŋqueŋqä, yäŋänäqŋqä nemäkänä.
19 Ne iiŋä itanä äpmeŋque, ii nätmatqä qätaŋä-täŋi, hmbi-mända a
yäŋänäqŋqä äkiqätätä, ämeŋä-miqä äpmeŋqä-pa, ga neqä häŋä-pmeqä-
pqe asä iiŋä ämeŋä-miqä yätqä eŋqä-paŋä iquvi. Ga Qätaŋä-täŋä Iqu, yuä
naqänäŋä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa imaknmiŋqä ique äpaquvätä,
hiqŋqä aŋä pmua ique yäpä yäŋgisa ätimäuŋqä-paŋä iiŋiyi.
20 Aŋä hiqŋqä pmua iqueä yäpä yäŋgisaŋi, Jisasi Iqu ne yätamäkqä
neyätŋqeŋqä, hiŋuiqä äpaqukqe. Iqu iiŋä ikqe, hiqäva-imäkqä
Mekisetekä iqu eŋqä-pa, hiqäva-imäkqä naqä hea ique-ique pmetäniŋqä
ätimäukqä iutayi.

7

Mekisetekä iqu, hiqäva-imäkqä iquautaŋä naqä äpmeŋqeŋqä

1 Mekisetekä iqu, aŋä-himqä Salemätaŋä ämiqä naqä-qu eä, ga iqu Goti
Haqä Yätutaŋä Iqueqä hiqäva-imäkqä iquvi.* Aprähamä iqu mäkäŋqä
äwätä, aŋä-himqä huiu ämiqä naqä iquau pizqä äpäseqaŋi, aŋämqä
aŋgumä pätqätaŋga, Mekisetekä iqu, iqutä hänaqä awä-iqi äminyiyi, Goti
Iqu Aprähamä ique äŋguä pmetŋqä wimäkätŋqä, tääqä ätkqe.
2 Ga Mekisetekä iqueŋi, Aprähamä iqu nätmätqä äpäsätakqä eeqänäŋi,
10 iwäsäueqäwäqe, hŋqu äwikqe. Yoqä Mekiseteki, kiqä quati tiinji.
“Suqä jänänäŋä iu ämiqä naqä-quvqä” ätä äqonä. Ŋŋ “Salemätaŋä ämiqä
naqä-quvqä” äqonäŋqe, kiqä quati tiiyi. “Äwqä haŋuä imbu pmeqä iu
ämiqä naqä-quvqä” ätä äqonä.
3 Itaŋga iqu, kanä-käna, kaqä-kawu maeqä-quvi. Iqueqä häŋä-pmeqe,
äänä ipäqäkqäti, ä qäpu äänä heniqäti? Ne maqŋqe. Iqu Goti Iqueqä
Ymeqä-qu eŋqä-paŋä eä, hiqäva-imäkqä naqä hea ique-ique pmetäniqe.
4 Täukue! Neqä awä hiŋuiqändqä Aprähamä iqu, nätmätqä
äpäsämakqä äŋguänäŋi, 10 iwäsäueqäwäqe, ämaqä tque hŋqu
äwikqeŋqä kŋuä indqänäŋä? Iqu ämaqä yoqä naqä-täŋä-qu äyuwä.
5 Lipai iqueqä hueqä-himqä iutaŋä hiqäva-imäkqä wäuŋui ämetqäŋuwä
iquauŋqe, kukŋuä-suqe tiiŋä ätnä äwi. *“Israitqä iutaŋä hueqä-himqä*

‡ **6:17** Ipäqäkqä 22:16 * **7:1** Ipäqäkqä 14:17-20

huizi, qu quwqä nätmatqe, 10 iwäsäueqäupiyi, hŋqu Lipai iquau vqäŋqe.”† Iwä Israitqä iqua, Lipai iquauqä kuta-kuŋguka epu, ga iqua Aprähamä iqueqä ymeqä-qua etaŋgqä-qae, Lipai iqua, iquauta ämotautqäŋä.

6 Iŋäqe Mekisetekä iqu, Lipai iquau-taŋä-qu maetqe, iqu Aprähamä iqueqä nätmatqä iwäsäueqäukqä iutaŋä hŋqu ämetä, Goti Iqu ique äŋguä pmetŋqä wimäkätŋqä, tääqä ätkqe. Goti Iqu Aprähamä iqueŋi, “Nyi äŋguä kimäkmniqeqä” ätuätä guä ämäsäuekqä iuŋi, qäyä etaŋgi, Mekisetekä iqu ii itquakqe.

7 Ämaqä hŋqu hŋqueŋqä, Goti Iqu ique äŋguä pmetŋqä wimäkätŋqä tääqä ätqäqe, iqu ämaqä naqä, huizique ämäwqätäuŋqä iquvi.

8 Ämaqä eeqänäŋi, äpäkoŋqä iquanänji. Iŋi Israitqä iqua, quwqä nätmatqä iwäsäueqäupqä iutaŋä hŋqu ämotautqäŋuwä iqua, asä e äpäkoŋqä iquanänji. Mä Mekisetekä, Aprähamä iqueä nätmatqä iwäsäueqäukqä iutaŋä hŋqu ämakqä iqu, iiŋä ma, Goti Iqueä bukiuŋi, iqu häŋä yqänä äpmenä ätänä.

9 Mä Lipai, Israitqä iquauta ämotautqäŋuwä iquauŋqe, ne tiiŋä-pqe inä tanä. “Iqua quwqä-quwä Aprähamä iquesa, 10 iutaŋä hŋqu, Mekisetekä ique äwikuwiqä.”

10 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Mekisetekä iqu, Aprähamä iqutä äminŋgiyäŋganŋi, Aprähamä iquesaŋä hueqä-himqä Lipai iqua, iqueqä huiwä iu yqänä witaŋguwäŋganji.

Hiqäva-qäyqä Häŋä Iqu, yäuä iquau ämäwqätäuŋqeŋqä

11 Hiŋuiqänäŋäŋganŋi, hiqäva-imäkqä wäuŋui, Lipai iquanä a äqätpu imäkätqätaŋguwä iutaŋi, Israitqä iqua kukŋuä-suqe Mosisi iquesa ämakuwi. Iŋi Lipai iquauä hiqäva-imäkqä wäuŋui, qokä-apäki mävaputäuqä jänänäŋä hipŋqä yätamäkqä mävqä yänä. Qu iuta jänänäŋä qäyunä hipŋqä-säpi, Goti Iqu, ‘Hiqäva-imäkqä änyä-häŋä, Aronä iqu eŋqä-paŋä maeqä, Mekisetekä iqu eŋqä-paŋä hŋqu, qänaknda timäuniqeqe’, matqä iquäniŋgä.

12 Hiqäva-imäkqä suqä häŋi, huiziqueqä aŋi meqaŋga, kukŋuä-suqä-pqe huätä päwqaŋguti, häŋä hŋqu-mända meniqe.

13 Ämaqä, Goti Iqu, “hiqäva-imäkqä Mekisetekä iqu eŋqä-paŋä timäuniqeqä” ätkqä iqu, hueqä-himqä Lipai iutaŋä-qu maetqe, huiziu-taŋä-quvi. Ga hueqä-himqä iiŋä iquesaŋä hŋqu, hiqäva-qäyqä ttawiu ätqäukqä maetqe, oee.

14 Ne näqŋqä äŋguänäŋä tii äyä eäŋu. Neqä Naqä Iqu, Jutä iquautaŋä imäŋgqä-qu äyuwä. Ga Mosisi iqu, ämaqä iquautaŋä hŋqu hiqäva-qäyqä-qu pmeniqeqe, matqä ikqe.

15 Iŋi ‘hiqäva-imäkqä änyä-häŋä hŋqu, Mekisetekä iqu eŋqä-paŋä-qu timäuniqeqä’ tqaŋgi äwiyäuŋquetaŋi, ne näqŋqä äŋguänäŋä tiiŋä hiatuŋquänänji. “Iqu hiqäva-qäyqä Lipai iquauŋi, ämäwqätäuŋqä iquvqä.”

16 Lipai iquesaŋä hiqäva-qäyqä äpmeŋuwi, ii hueqä-himqä iutaŋä iquanä hipnuwäŋqä ätnä witaŋgqä iutayi. Mä Jisasi Iqu, hiqäva-qäyqä äpmeqäqe, ii häŋä hea ique-ique pmeqä iqueqä yäŋänäqŋqä iutaŋi, Iqu ii äpmeqi.

17 Goti Iqueqä bukä iuŋi, Iquenyqe, *“Si hiqäva-imäkqä hea ique-ique, Mekisetekä iqu eŋqä-pa, pmettŋiqä”*‡ ätä äqänä.

---

† **7:5** A Täuqä 18:21 ‡ **7:17** Apqä Bukä 110:4

18-19 Kukŋuä iquesaŋi, ne näqŋqä tiiŋä äyä equ. Kukŋuä-suqä Goti Iqu
Mosisi ique äwikqe, yäŋänäqŋqä maeqä eä, ne mävaputäuqä jänänäŋä
hiatuŋquä yätamäkqä mäneyqä iquätŋqä etaŋgi, Goti Iqu maŋitä
ämaitä, hänaqä aaŋä äŋguänäŋä, kukŋuä-suqä ique ämäwqätäuŋqä
hŋqu imäueqäqe. Huäŋqä iquesaŋi, ne Goti Iquenyqä qäqiqi wanä.
20 Ga Jisasi Iqu hiqäva-qäyqä ätimäukqe, Iqu hiŋgi qanyänä matimäuqä
ikqe. Hiqäva-qäyqä huizi iqua, iiŋä hepŋqä duŋqe, ämaqä hŋqu, ämaqä
naqä hŋqueqä yoqe ätätäqeta, atäuŋuä miqä imiŋqe.
21 Mä Goti Iqu, Jisasi Ique hiqäva-qäyqäŋqä atäuŋuä itäqäŋgaŋi, Iqueqä
yoqä dutanä atäuŋuä yäŋänäqŋqä ikqe. Iqueqä bukä iuŋi, tii ätänä.
*"Naqä Iqu Iqueqä yoqä duta ätätä ätkqe. 'Si hiqäva-qäyqä hea ique-
ique pmettŋiqä.' Iqueqä kukŋuä iiŋä ätätqä duŋi, tŋäŋqä miqä yäŋqiyä."*§
22 Goti Iqu, Iqueqä yoqä dutanä atäuŋuä yäŋänäqŋqä ikqetaŋi, ne näqŋqä
ti eäŋu. Jisasi Iqu hea ique-ique pmetäniqetaŋi, kukŋuä Goti Iqu änyä-
häŋä ämäsäuekqe, äŋguänäŋä eä, kukŋuä yäuä iuŋi ämäwqätäuänä.
23 Ämaqä kuapänäŋä hiqäva-qäyqä äpmeqisäpiyä iqua, äpäkonäpiyä
iutaŋi, äpakänä mäpmeqä imiŋuwi.
24 Iŋäqe Jisasi Iqu, hea ique-ique pmetäniqetaŋi, hiqäva-qäyqä wäuŋui,
mävqautämäuqä, a äpakänä äqätqa wätäniqe.
25 Iŋi Iqu hea ique-ique iiŋä äpmetä, Goti Iqu qokä-apäkä aŋgumä
itmetŋqä tääqä ätuätŋqä-qae, qu Iqueä yoqeta, Goti Iquenyqä qäqiqi
pätqätaŋguwä iuŋi, häŋä näweqä imäkäqumuatquänä.
26 Ga neŋi yätamäkqä neyätŋä diŋqe, hiqäva-imäkqä iquauqä naqe,
Iqu Qäqunänji. Iqu Goti Iqueqänä äpme, suqä quvqä hui mimäkqä-
qu eä, suqä quvqä hui Iqutä täka mamäkqä eä, ga suqä quvqä imäkqä
iuŋqä qäqiqi mäpmeqä, Goti Iqu Ique qäukuä haqä yätuŋqä ätuma
äpmuatekqe.
27 Hiqäva-imäkqä iquauqä naqä huizi iqua, hiqäva hiunji ique-iqueŋi,
suqä quvqä quwqe-ganä äqämbiyi, qänakŋi qokä-apäkiuqe, iŋga äqäka
äwätqäŋuwi. Iŋäqe Jisasi Iqu suqä iiŋi maeqä-que. Iqu hiqävae, hŋqunä
äqiyätä, Iqueqä-kiuä Goti Ique äwiŋgqe.
28 Auä, tiiŋiyi. Kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, ämaqä
yäŋänäqŋqä maeqä iquauŋi, hiŋgi hiqäva-imäkqä iquauqä naqä pmapŋqä
atäuŋuä itŋqe. Mä kukŋuä-suqä iquesa qänakŋi, Goti Iqu kukŋui, Iqueqä
yoqä dutanä guä yäŋänäqŋä ämäsäuetä, Iqueqä Ymeqä Ique atäuŋuä ikqe.
Ymeqä Iqu, huiŋqä äwa miqä, ne Yätamäkqä Neyqä-qu qäyunäŋä eä, hea
ique-ique pmetäniqe.

8

Jisasi Iqu, Hiqäva-imäkqä Naqä, qäukuä haqä yätu äpmeŋqä Iquvi

1 Kukŋuä tä ätätuŋquä iqueqä yäŋi, tiiŋä eä. Hiqäva-imäkqä iquauqä
naqä ne ämeŋquä Iqu, äŋguä, yäŋänäqŋqä-täŋä Iquvi. Iqu, Ämiqä
Naqä, qäukuä yätu äpmeŋqä Iqueä zä-hawä hipa ämuaŋgisaŋä ique ae
äpmakqe.
2 Iqu hiqäva-qäyqä wäuŋui, hiqŋqä pmua yäpä iŋgisa, namnä aŋä naqä-
qakuä iu itqäuä. Aŋä iqu, ämaqe mätqä maetqe, Goti Naqä Iqu ämätkqe.
3 Hiqäva-imäkqä iquauqä naqä iqua, qu eeqänäŋi nätmatqä Goti
Iquenyqä tä ikapŋqä isua äma ppnä. Iutaŋi neqä Hiqäva-imäkqä Naqä
Jisasi Iqu-pqe, nätmatqä hiqäva qäyätŋqe, äma pänä.

§ **7:21** Apqä Bukä 110:4

4 Qua täuŋi, hiqäva-qäyqä hŋqua ae äpmapu, suqä ätnä äwiŋqä-pa, qu
Goti Ique hnjua-hnjua ae ävätqäŋuwi. Iiŋä iutaŋi, Iqu qua täu pmeqä-säpi,
Jisasi Iqu hiqäva-qäyqä mäpmeqä iquäninji.
5 Qua täu hiqäva äqiyätqäŋuwä iqua, quwqä wäuŋui, aŋä naqä-qakuä iu
miqä, aŋä qäukuä yätu ämätnäŋqä iqueqä wätqä eŋqä-paŋä iu itqäŋuwi.
Mosisi iqu namnä aŋä mätätŋqä itqätaŋgaŋi, Goti Iqu iqueŋi, *"Si qoqoŋä
yätu äpmeŋäŋgaŋi, Nyi aŋi qäukuä yätu mätnätaŋgi mäktquakqä-pa, hui
mävquatämäuqä, eeqänäŋi ii eŋqä-pa mätiyä"** ätukqe.
6 Jisasi Iqu, Goti Iqutä, nesä, awä iqi ätqäutä, kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu
ämäsäuekqe, qäyunä timäutŋqä itqäuä. Goti Iqueqä yätamäkqä, kukŋuä
änyä-häŋä iquesa timäutŋqä ämäsäuekqe, yätamäkqä kukŋuä yäuä
iquesa ätimäutŋqä duŋi ämäwqätäunä. Asä iŋi, hiqäva-qäyqä wäuŋuä
Jisasi Iqu täŋga ämeqäqe, hiqäva-qäyqä huizi iquaui, ämäwqätäuä.
7 Kukŋuä Goti Iqu hiŋuiqä ämäsäuekqä iqu, äwa miqä äŋguänäŋä heqä-
säpi, kukŋuä änyä-häŋä hŋqu mimäkqä iquäninji.
8 Mä Goti Iqu ämaqe, äwa itqätaŋgä äqunäqe, Iqu tii ätkqe.
*"Naqä Iqu, 'Qätä nyipiyä' ätqi. 'Hiunji hŋqueŋi, Nyi tiiŋä imäkmniŋqe.
Nyi qokä-apäkä Israitqä iquatä, Jutä iquatäŋi, kukŋuä änyä-häŋä hŋqu,
mäsämniqe.*
9 *Hiŋuiqänä Nyi hiqä hewäkiquau Isipäta itmetmä, a ämäsquäŋga
äpätmäŋga, qutä kukŋuä guä ämäsäuekqe. Qu Nyaqä kukŋuä iiŋi
ävausäpu qänaknä miqaŋguwäŋga, Nyi quŋqä huäqä manuŋgaŋgi, tuwä
äwikqetaŋi, kukŋuä guä änyä-häŋä ämäsämqä tqu, huiziqutäŋi asänäŋä
manä' ätqi.*
10 *'Mä iŋgaŋi, kukŋuä Nyi qokä-apäkä Israitqä itä guä mäsämniŋqe,
tiiŋiyi. Nyi Ŋqä suqä eeqänäŋä pŋqe, quvaqä kŋuä indqäŋqeu eätmä, ga
Ŋqä kukŋui, Nyi tuwaŋui, quvaqä qeqä-quuvqä iu äqiyetmä, ga Nyi quwqä
Goti-qunä pmetaŋgundi, qu Ŋqä qokä-apäkä hipŋqänäyi.*
11 *Iwä iŋgaŋi, ämaqä naqä iquatä, ämaqä hiŋgiŋqä iquatäŋi, qu
eeqänäŋä Nyiŋqä ae näqŋqä epiyä-qae, ämaqä hŋqu, käyämaqä kätä-
käŋgua hŋque, "Si Naqä Iqueŋqä näqŋqä pmayä" ätuätä, mätquä da yänä.*
12 *Quvaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä diŋqe, qeqä ätmäkätmä, kŋui
aŋgi manyiyqä yäŋqiyä' ätqi."*†
13 Goti Iqu kukŋuä iiŋi ätätä, kukŋuä guä änyä-häŋä ämäsäuekqe, ii
Iqu kukŋuä guä hiŋuiqänä ämäsäuekqä iqu yäuä heqaŋgi, ii imäkkqe.
Nätmatqä yäuä etä, wäuŋuä maeqä ii, aaŋqä hiätŋqä itqäuä.

9

Kukŋuä guä ämäsäuekqä yäuä iqueqä aŋiŋqätä, suqeŋqätäyi

1 Kukŋuä guä änyäŋäŋga ämäsäuekqä iqu, suqä Goti Iqueqä yoqe haqeu
mamäupŋqeŋqätä, aŋä Iqueqäŋqä qua täu mätpŋqeŋqätä ätnä.
2 Iŋi namnä aŋä, hiqŋqä hŋquaqu-täŋä hŋqu ämätkuwi. Hiqŋqä
hiŋuiqä iqueŋi, hiqi-tä-tqäuqetä, hevqetä, bretqä Goti Iqueqä hiŋuä iqi
äwämiŋqetäŋi, iqi äwiŋä. Hiqŋqä iqu, 'Goti Iqueqänäŋiqä' ätmiŋuwi.
3 Yuä naqänäŋä, hiqŋqä hŋquaqu imäkätŋqä imasekuwä iqueuä tuwä
iŋgisaŋä hiqŋqä iqueŋi, 'Aaŋä näwinyä, Goti Iqueqänäŋiqä' ätmiŋuwi.
4 Hiqŋqä iqueŋi, suakä sisnyaŋä wetŋqä iwamäkqä ttawä itä, kukŋuä
guä-mäsäŋqä ipŋä itä, iqi äwiŋinyä. Iquaquiŋi, golqetä eeä ikuwi. Ipŋä
iqueqä yäpä imŋi, golqä häkä, buayä mana hui häkä iŋqä itä, Aronä

* **8:5** Aŋgumä Itmakqä 25:40 † **8:12** Järämai 31:31-34

iqueqä yäkqä zä-hutäknä äuŋgqä itä, itaŋga hikä tepquva Goti Iqueqä kukŋuä guä-mäsäŋqä äqŋqä itä, imä imänäŋä.
5 Itaŋga ipŋä iqueqä pmäukuiŋqe, qu “Goti Iqu ämaqeuqä suqä quvqe huätä mamäutŋqä pmeqeyqä” ätmiŋuwi. Pmäukuä haqeqiŋi, nätmatqä (qerupqä*) hŋquaquvqä ktqe, ‘Goti Iqu naqänäŋä eä, ga iqi äpmenä’ kŋuä mapqäŋqä ämotquanyä, qeeqä huqe ävayeyäŋga, pmäukuä haqä yäŋi äpatqäyäŋinyä. Täŋganj nätmatqä iiŋä iquauŋqe, “Ii iiŋi-iiŋiqä” ätätmä ätqa mäwqä ymä.
6 Nätmatqä iiŋä iqua ae äwitaŋguwäŋganj, hiqäva-qäyqä iqua, namnä aŋä iqueuä hiqŋqä hiŋuiqäŋä iqueŋi, qu Goti Iqueŋqä wäuŋuä imäkäqäsätqäŋuwi.
7 Mä hiqŋqä huizi iqueŋi, hiqäva-imäkqä iquauqä naqä iqu, quväukuä ique-iqueŋi, kiqä-kiuänä, naqä-hŋganä äpaquvätŋqe. Iqu hiŋgi qanyinä mäpaquvqä, naŋuitaŋä häŋeqä hui äma äpaquvätä, suqä quvqä ique-qeŋqätä, qokä-apäkä näqŋqä yasämä maeqä ipu imäkätqäŋuwiŋqätä, Goti Ique ävätŋqe.
8 Iwä suqä iiŋä iquautaŋä di, Dŋä Äŋguä Iqu äyä ämänätquetŋqe. Namnä aŋä hiŋuiqäŋä iqutä, kiqä suqetä, yqänä mätnätaŋgqäŋga, hänaqä Goti Iqueä aŋä naqä-qakuänäŋä iuŋqe, ätnäŋä iqi äti miŋqä eä.
9 Namnä aŋä iqueqä suqä iqua, ii wätqä eŋqä-paŋä eä, ne täŋga äpmeŋqueuŋi, näqŋqä nätapänä. Ämaqe, suqä iiŋä iquau qänaknä imitpqä iqua, qu Goti Ique nätmatqä hnjua äväpu, hiqäva äqäyäpu, naŋuätä, tä iketqäŋuwä-qe, quwqä suqä-iwäsäuqä duŋi, “Ne Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä äyä äpmeŋunä” kŋuä indqämbŋqä mimäkqä danä yänä, aaŋqe.
10 Suqä iqua, ymisaŋä äŋqäŋganqä, eqä äŋqäŋganqä, nätmatqä huitaŋä-huitaŋä isuau asŋä-qäyqäŋqä iuvi. Iqua nätmatqä huiwä iqueqä duŋqänä ätätqäŋä. Goti Iqu suqä ii, nätmatqä eeqänäŋi jänä imäkäniqäŋganqä yakuä äwikqe.

Kraisi Iqu, Iqueqä häŋeqetä, kukŋuä guä ämäsäuekqä änyä-häŋi, yäŋänäqŋqä imäkkqeŋqä

11 Mä Kraisi Iqu, hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-qu eä, nätmatqä äŋguänäŋä ätimäutŋqä iu Miqä-qu pmetŋqä ae ätimäukqe. Iqu Goti Iqueqäŋqä namnä aŋä äŋguänäŋi, hiŋuiqänä ämätnäminqä ique ämäwqätäuŋqä ique äpaqukqe. Aŋä iiŋä iqu, ämaqe quwqä hipaitä mätqe, qua täuŋi mamätŋqä eä.
12 Aŋä ique äpaquväqe, Iqu meme häŋeqetä, bulumäka hipkä häŋeqetä, qäsä ämipaquvqä maetqe, Iqueqä häŋeqenä, aaŋä näwinyä Goti Iqueqänäŋä aŋä ique, naqä-hŋganä ämipaquvätä, iqi näweqä äpme. Iutaŋi Iqu neŋi, suqä quvqä duta, hea ique-ique pmeniŋquä aŋgumä mbqä äneyämakqe.
13 Qokä-apäkä Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, kiyä tmäkmbqä eäŋuwi, hiqäva-qäyqä iqua, meme häŋeqe, ä bulumäka qokä häŋeqe, ä bulumäka apäkä tä ikapiyi, näwinyä tä wätakä niqiyqaŋga, wätaki† äuaqupuiyi, ga qokä-apäkä du hmbunä-hmbunä pŋqä-pŋqä iqaŋguwitaŋi, qokä-apäki Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä epu, Iqueqänäŋä hepŋqä iiyi.
14 Mä Kraisi Iqueä häŋeqä di, iuŋi ämäwqätäuä. Iqu suqä quvqä hui miqä näwinyä aaŋqä eä, Dŋä Äŋguä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä yäŋänäqŋqetaŋi, Iqu äpäkonätä, Iqueqä-kiuä Goti Ique äwiŋgqe. Ga

* **9:5** Qerupqä ii, Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuiyi. Iqua ynaunjqä huqä-täŋä eä, Goti Iqutä äpmeŋä iquai. † **9:13** A Täuqä 19:1-22

Iqueä häŋeqe, ikikinyäŋä inemäkqe, neyaqä huiwä dunä ma, neyaqä suqä-iwäsäuqä duŋi, “Ne Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, ikikinyäŋä äyä äpmeŋunä” näqŋqä metuŋquä inemäkänä. Iiŋä dutaŋi ne wäuŋui, äpäkoŋqä duŋi ävämetanä, Goti hea ique-ique pmeqä Iqueqenä imäkqa uwquatuŋque.

15 Jisasi Iqu ae äpäkonäqetaŋi, Goti Iqutä, ämaqetä, awä iqi ätqäutä, kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu ämäsäuekqe, qäyunä timäutŋqä Imäkqä Iquvi. Auä, qokä-apäkä Goti Iqu atäuŋuä ikqä iqua, nätmatqä äŋguänäŋä Iqueqä ymeqeu, “He näweqä mapnuwäŋqeqä” ätukqä ii mapnuwä diŋqe, quwqä suqä quvqä, qu kukŋuä Goti Iqu hiŋuiqänä guä ämäsäuekqe ävasäpu ikuwiuta, Jisasi Iqu aŋgumä itmetŋqä äpäkoŋgqe.

16 Kukŋuä guä ämäsäuekqä iiŋä iqua, tiinji. Ämaqä hŋqu äpäkonätŋqä itäqäŋga, iqueqä nätmatqe, tqu-tqu meniŋqeŋqä tuwaŋuiu ätätä äqäyekqä-payi. Tuwaŋuä ii qäyu timäutŋqeŋqe, ämaqe, qu iqu ae äyä äpäkoŋgaŋgi qumbunä.

17 Tuwaŋuä ii äqäyekqä iqu äpäkoŋgqe, iqueqä kukŋuä i ätätä äqäyekqe, iŋga timäunä. Iqu häŋä yqänä äpmeŋqe, iqueqä kukŋui, iqi hiŋgi äwi.

18 Iwä suqä asä iiŋi, kukŋuä guä hiŋuiqä ämäsäuekqä yäŋänäqŋqä imäkätŋqä diŋqe, häŋeqetanä ätimäukqe.

19 Ii tii timäutŋqeyi. Mosisi iqu kukŋuä eeqänäŋi, kukŋuä-suqä iuta qokä-apäkiu ae ätuäqetaŋi, iqu bulumäka hipkä häŋeqetä, meme häŋeqetä ämeqe, ga eqä ditä imäkäqe, hisopqä äpaitä sip-sipqä a häŋesqetä ämetä, äyämeqe, bukä, kukŋuä-suqä tuwaŋuä qänätaŋgqeutä, ämaqeutä hmbunä-hmbunä pŋqä-pŋqä ikqe.

20 Iqu e imäkätä, “*Kukŋuä Goti Iqu he qänaknä ipŋqä guä ämäsäuekqe, häŋeqä tä, yäŋänäqŋqä vätŋqeqä*”‡ ätukqe.

21 Suqä asä iiŋi, iqu häŋeqe ämetä, namnä aŋä Goti Iqueqäŋqä ämätnäŋqä iutä, nätmatqä aŋä iu äwiŋuwä eeqänäŋä-pqe, pŋqä-pŋqä iqäukqe.

22 Itaŋga kukŋuä-suqä duŋi, tii ätnä äqänä. Nätmatqä aaŋä kuapänäŋi, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä timäutŋqe, ii häŋeqä dinäŋi qenyänji. Ga qu naŋuä hui mapäsqä ipu, kiqä häŋeqä mäpäwiqä iqäqe, Goti Iqu ämaqeuqä suqä quvqe, huätä mämamäuqä yänä.

Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä äwinyätä, ämaqeuqä suqä quvqe, huätä ämamäukqeŋqä

23 Nätmatqä namnä aŋä iu imäknäŋqe, ii naqä-qakui qäukuä yätu imäknäŋqetaŋä kiqä ktqe imäknä. Iwä nätmatqä iiŋä iqua, Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä hiätŋqä diŋqe, qu naŋuä häŋeqenä äpŋqäyämäminŋuwi. Mä nätmatqä naqä-qakuä qäukuä yätu äwiŋqeuŋi, ikikinyäŋä hiätŋqä diŋqe, nätmatqä äŋguänäŋi, huiziu ämäwqätäuŋqä dutanänji. Ii Kraisi Iqueqä häŋeqeyi.

24 Kraisi Iqu aŋi, ämaqe Goti Iqueqäŋqä ämätkuwä yäpä iŋgisa mäpaquvqä ikqe. Aŋä iqu, naqä-qakuä iquesaŋä ktqä iquvi. Kraisi Iqu, Goti Iqueqä aŋä qäukuä yätu äpaquvätä, ga täŋgaŋi, yätamäkqä neyätŋqä Goti Iqutä qäqiqi äpme.

25 Ga tiiŋä-pqä inänji. Hiqäva-imäkqä naqä huizi iqua, iquauqä häŋeqä ma, naŋuä iquautaŋä ämepu, hiqŋqä aaŋä näwinyä Goti Iqueqänäŋä iu, quväukuä ique-ique äma äpemiŋuwä-pa, Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä, Goti Ique äwinyäqäsquätŋqä, quväukuä ique-ique mäpaquvqä ikqe.

---

‡ **9:20** Aŋgumä Itmakqä 24:8

26 Iqu änäänä äwinyäqäsqä-säpi, tmi-tmiqä-tqe, tätä kuapänä mequäni.
Goti Iqu qua tque änyä imäkäŋqä duta, täŋgaŋqeyi. Mä hea yäpakä
hiätŋqä täŋgaŋi, Iqu Goti Iqueŋi, Iqueqä-kiuä äwinyätä, suqä quvqä huätä
mamäutŋqä diŋqe, naqä-hŋganä äpkqe.
27 Ämaqä eeqänäŋi, hŋqunä äpäkoŋqäŋqe. Iwä qänakndaŋi, Goti Iqu
kukŋuä mitätŋqä iu tqäuqŋqe.
28 Ii eŋqä-pa, Kraisi Iqu, qokä-apäkä kuapänäŋä iuqä suqä quvqä huätä
matnämäutŋqe, Goti Ique naqä-hŋganä äwiŋgqetaŋi, aŋgumŋi, suqä
quvqeŋqä huätä matnämäutŋqä ma, ämaqe qu Iqueŋqä hiŋuä äqumbu
pmetaŋguwä iu häŋä iqumuatätŋqä iuŋqä timäuniqe.

10

1 Suqä Mosisi iquesa ätimäukqä iuŋi, nätmatqä äŋguä qänaknda
timäuniqä diŋqe, yasämä mämänätqueqä da, hiŋgi qanyinä ktqä
inänji. Iutaŋi, suqeu qänaknä ipu, hiqäva quväukuä ique-ique qäyä
imäkäqäsäpiyä-qe, ämaqä Goti Iqueŋqä pätqätaŋguwä iquauŋi, kiyä
mamätqä ikikinyäŋä miwimäkqä danä yänä.
2 Ämaqeu ikikinyäŋä hepŋqä wimäkqä-säpi, Goti Iqueqä yoqe haqeu
ämamäutqäŋuwä iqua, kiyä mamätqä epu, “Suqä quvqä yqänä ämeŋunä”
kŋuä mindqäŋqä ipu, hiqäva aŋgi mimäkqä itqäpninji.
3-4 I etaŋgi bulumäka qokiuqätä, meme iquauqätä häŋeqe, suqä quvqä
huätäŋi, änä mämamäuqä etaŋgqetaŋi, quväukuä ique-ique häŋeqe
ämepu, hiqäva äqäyäqäsätqäŋuwi, ii qokä-apäkiuqä suqä quvqeuŋqä
kŋuä-iqä ävätŋqä diŋqeyi.
5 Iutaŋi, Kraisi Iqu qua täuŋqä äquvepätäqäŋgaŋi, Goti Iqueŋi, tii
ätukqe.
*“Si qu hiqäva äqiyäpu ktappŋqe, makiŋgaŋgi, Nyinyqä huiwi näwinyä
äyä imäkeŋiqä.*
6 *Ga suqä, naŋui wätakä niqiyätŋqä tä hämänä ikeqeŋqätä, suqä quvqä
huätä mamäutŋqä hiqäva-qäyqeŋqätäŋi, yeeqä miqä isnä.*
7 *Iwä täŋgaŋi, Goti Iquki, Nyi tii äktqä. Qu hiŋuiqänäŋi bukä iu, Nyiŋqä
tuwaŋuä äqäyäpu ekuwä-pa, Nyi äkiŋqä Saqeunä qänaknä imŋqä, ae sä
äpqäqeqä.”**
8 Iqu i ätukqe, hiŋuiqä iqisaŋi, hiqäva-qäyqeuŋqä kukŋuä-suqä iuta
tii ätkqe. “Qu hiqäva äqiyäpu ktapqäŋqetä, naŋui wätakä niqiyätŋqä
tä hämänä ikeqeŋqätä, ä suqä quvqä huätä mamäutŋqä hiqäva-
qäyqeŋqätäŋä-pqeŋqe, makiŋgaŋgi, yeeqä miqä yqänä isŋqinyä.”
9 Iiŋä ätuäqetaŋi, “Nyi äkiŋqä Saqeunä qänaknä imŋqä, ae sä
äpqäqeqä” ätukqe. Iqu iiŋä itä, suqä hiŋuiqändqä iqueŋi, huätä
ämamäutä, änyä-häŋä imäkätä ekqe.
10 Ga Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä äwiŋqä dunä itä, Iqueqä huiwi hiqäva
eŋqä-pa naqä-hŋganä äwiŋgqetaŋi, ne qokä-apäkä Goti Iqueqänäŋä
heatuŋquä inemäkkqe.
11 Itaŋga hiqäva-imäkqä eeqänäŋä iqua, qu hiunji ique-iqueŋi,
Goti Iquenyqä wäuŋuä imäkäpu, hiqäva asiqua äqiyäpu ätqäuwa
wätqätaŋguwä-qe, hiqäva iiŋä iqua, suqä quvqe huätä mämamäuqä ipnä.
12 Mä Kraisi Iqu, qutä asänäŋä ma, suqä quvqä huätä mamäutŋqä hiqäva
naqä-hŋganä äqäkqetaŋi, Iqu Goti Iqueqä hipa ämuaŋgisa äpmakqe.
13 Iŋi hipa ämuaŋgisa äpme, ämaqä, qu Iquenyqä mäkä-huŋqä iquauŋi,
Iqueqä yukä yäpä iqi pmeqaŋguwäŋgaŋqä hiŋuä äqänä äpme.

---

* **10:7** Apqä Bukä 40:6-8

14 Quami, Iqu tiiŋä etaŋgi äpmakqe. Iqu hiqäva kiuänäŋä hŋqu
imäkätä, qokä-apäki Goti Iqueqänäŋä hipŋqä iwimäkätŋqä iquauŋi, kiyä
mamätqä ikikinyäŋä näweqä pmetpŋqä, qäpu iwimäkkqä iutanji.
15 Kukŋuä ii yäŋänäqŋqä imäkätŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu-pqe, awä änatqi.
Ganäŋi, tiinji.
16 *“Naqä Iqu tii ätqi. Iŋgaŋi, kukŋuä Nyi qutä guä mäsämniŋqe, tiinji.
Nyi Ŋqä suqä eeqänäŋi, quvaqä qeqä-quuvqä iu pŋqä eätmä, ga Ŋqä
kukŋui, nyi tuwaŋui, quvaqä kŋuä indqäŋqeu äqiyemqänä.”*†
17 Itaŋga aŋgumŋi,
*“Qu kukŋuä-suqä ävasäpu quvqä imäkätqäŋuwä diŋqe, kŋui aŋgi
manyiyqä yäŋqiyä.”*‡
18 Goti Iqu, suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä imäknätä, huätä ae ämamäutqe,
suqä quvqä huätä mamäutŋqä, hiqäva aŋgu imäkqe, hma hetŋqe.

Goti Iqueŋqä zä miqä, qäqiqi watuŋqueŋqä

19-20 Nyämaqäuä, yuä naqänäŋä hiqŋqä, ‘Aaŋä näwinyä Goti
Iqueqänäŋiqä’ ätmiŋuwä duŋqä qŋqaŋä enäŋqä iqu, Jisasi Iqueqä huiwiyi.
Ga huäŋqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋqu, ne yäpä yäŋgisa timatuŋque, Iqu
yuä ique äpisqiyätä, änyä-häŋä imäuekqe. Iqu Iqueqä häŋeqetä iiŋä
imäkqetaŋi, ne aŋä hiqŋqä ique yäpä yäŋgisa peyatuŋque, zä miqä pemä
ianä.
21 Itaŋga ne Ämaqä Hiqäva-imäkqä Aaŋä Naqänäŋä, Goti Iqueqä
ämaqä-qune Mäneyqä-que ämeŋu.
22 Iwä Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, Kraisi Iqueqä häŋeqe, neyaqä qeqä-
quuvqeu pŋqä-pŋqä neyqaŋgqetaŋi, “Ne kiyä mamätquneyqä” näqŋqä
ämenä, ga neqä huiwi, eqä hinoqukuä maeqä itä, asŋä äqänanitaŋi,
ikikinyäŋä imäkŋgu. Iŋi huäŋqä äŋguitä, Hiqäva-imäkqä Äŋguä Iqutä,
iiŋä ae ämeŋquetaŋi, ne qeqä-quuvqä imŋi quaŋgä maeqä, aaŋä naqä-
qakuinä änyanä, Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, yäŋänäqŋqä imäknanita,
zä miqä itanä, Goti Iqueŋqä qäqiqi wanä.
23 Ga Goti Iqu, kukŋuä guä ämäsäuekqä iunä Imäkqä-quvqae, ne
“Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, äŋguä inemäkäniŋqä hiŋuä äqänanä
äpmeŋunä” ätätanä awä ätätuŋqueŋqe, kŋuä hŋquaqu mindqäŋqä, a
yäŋänäqŋqä äqätqa wanä.
24 Ne quuvqä anä eqiyätuŋquä hŋqunä-hŋqunäŋä iqune, huizi
iquauŋqä kiiŋä neŋgaŋguti, suqä äŋguänäŋä iunä itqueniŋquä diŋqe,
ävauqumuatnatuŋquä hänaqeŋqä qävqä yanä.
25 Iiŋä itaqäŋgaŋi, ämaqä hui Goti Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqeu
ävquatämäutqäŋuwä-pa, ne iiŋi miqä, aquvä äqänätanä, yäŋänäqŋqä
imäkŋguatuŋque. Hiunji Kraisi Iqueqä äpqe, qäqi pätqätaŋgi hiŋuä
äqumbiyitaŋi, suqä iiŋi änäänä imäkquatuŋque.

Neqä äneŋqä iunä, suqä quvqä imäkqa äwätuŋquä iutaŋä kimaŋiŋqe

26 Ämaqä-qunesaŋä tqu-tqu, huäŋqä Jisasi Iqu imäuekqeŋqä kukŋuä
naqä-qakuiŋqä näqŋqä ae ämakuwitaŋi, quwqä äwiŋqä iunä suqä quvqä
imäkqa äwätqäŋuwi, quwqä suqä quvqe huätä mamäutŋqe, hiqäva-
imäkqe, näwi aaŋqä eä.
27 Quŋqe, tiiŋä-pqe inänji. Qu zä kiiŋä ipu, kukŋuä mitqäŋga, tä
aaŋä tnäŋänäŋä, ämaqä Goti Iqutä mäkä-huŋqä iquau tä näniqŋqeu
pmepnuwäŋqä, hiŋuä äqämbu pmepŋqänäyi.

---

† **10:16** Järämai 31:33 ‡ **10:17** Järämai 31:34

28 Ämaqä tqu-tqu, Mosisi iqueä suqeuŋi ävakupqä iqua, ämaqä
hŋquaquŋä-qe, hŋquaqu-hŋqueŋä-qe, “Qu iiŋä-iiŋä imäkquwiqä”
tqaŋguwäŋga, kukŋuä mitqä iqua, quŋqä huäqä mäwuŋgaŋgqetaŋi,
qu äpäkombŋqänäyi.
29 Iŋi he kŋui, äänä eyqi? Ämaqä, Goti Iqueqä Ymeqä Ique tuwä ävätqä
iqu, kimaŋi haŋä-iqä äkisque meniqäti? Ii itqä iqu, häŋeqä Goti Iqueqä
kukŋuä guä ämäsäuekqe, yäŋänäqŋqä äwikqetaŋi, Goti Iqueqänäŋä
hetŋqä qäyä iwimäkkqä-qe, iqu häŋeqä iiŋä iqueŋqe, nätmatqä quvqä
eŋqä-pa imäkätä, ga Dŋä Äŋguä, huäqä naumäkätä, Äŋguä Inetqueqä
Iqueŋi, suqä aaŋä quvqänäŋi, qäsä itquetqäuä. Iiŋä itqä iutaŋi, haŋä-iqä
aaŋä naqänäŋä meniqe.
30 Ne näqŋqä äyä ämeŋu. *“Quvqeŋqä kimaŋi, ii wäuŋuä Ŋqä eŋqä-qae,
quvqä iqaŋgpqä iquauŋi, Nyi kima wimniqeqä”*§ ätkqä iqu, ii Goti Iquvi.
Ga tii-pqeŋqä näqŋqä ämeŋu. *“Qokä-apäkä Iqueqänäŋä iquauŋi, Naqä
Iqu iwäsäuŋqiyä”** ätä äqänä.
31 Goti Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqu, ämaqä hŋque haŋä-iqä naqänäŋä
vätŋqä a äkiqätqe, ämaqä iiŋä iqu, zä aaŋä kiiŋä winyänä.

Enyqä miqä, yäŋä äqäŋga uwqäpŋqeŋqä

32 Hiŋuiqänäŋi, he Goti Iqueqä we-huŋqeŋqä näqŋqä ämepiyäŋganŋi,
qu haŋä-iqä kuapänäŋä hetapqaŋguwä iuta tmi-tmiqä-tqe ämepiyä-qe,
yäŋänäqŋqä ätqäumiŋuwiŋqä kŋuä meqaŋgpu.
33 Hŋganŋi, ämaqeuqä hiŋuä iqi ämaetqätäpu, kukŋuä quvqä etäpu, äyä
etquetqäŋuwi. Hŋganŋi, ämaqä haŋä-iqä ii metqätaŋguwä iquauŋi, he
qutä anä äyä itqäŋuwi.
34 Ga guä pmeqä aŋiu pmetaŋguwä iquauŋqe, he huäqä euŋgaŋgi,
äŋguä äyä itquetqäŋuwi. Itaŋga qu heyaqä yquayä nätmatqä qua täu
metauqaŋguwäŋganŋi, heqä nätmatqä äŋguänäŋi qäukuä yätu hea ique-
ique yqänä witaŋgqeŋqä, näqŋqä epiyä-qae, he iiŋqä qundqändqä miqä,
yeeqänä äyä itqäŋuwi.
35 Heqä suqä iiŋä itqäŋuwä iquauŋqä kŋuä ämapiyi, zä miqä pemä ipu,
quuvqä yäŋänäqŋqä yqänä heqiyqäpŋqe. Iiŋä itqäŋuwitaŋä kimaŋi, Goti
Iqu kuapänä etapäniŋqe.
36 Ii tiinji. He Goti Iqueqä äwiŋqä dunä ipu, nätmatqä äŋguänäŋä Iqu
ätkqe mapnuwäŋqeŋqe, enyqä miqä, yäŋä äqäŋga uwqäpŋqe.
37 Ii tii äqänäŋqä-payi.
“Äpakänä ma!† *Ämaqä äpätŋqä iqu, äpakä miqä äpäŋqiyä.*
38 *Ŋqä ämaqä jänänäŋä iqu, quuvqä eqiyätäqetaŋi, häŋä pmeŋqiyä.
Ga iqu pemä miqä itä, iqueqä quuvqä heqiyqä mändi imäŋga-imäŋga
päwiqaŋgutqe, Nyi iquenyqe yeeqä miqä danä ymä.”*‡
39 Ne ämaqä pemä miqä itanä, quuvqä heqiyqä mändi imäŋga äpäwitä,
qui imäknatuŋquä-qune ma, aaŋqe. Ne quuvqe, häŋä-pmeqä meniŋquä,
eqiyqa uwquatuŋquä iquneyi.

11

Ämaqä hiŋuiqändqä iuqä Goti Iqueŋqä quuvqä heqiyqeŋqä

1 Quuvqä heqiyqe, ii tiinji. Ne nätmatqä äŋguänäŋä Goti Iquesa
meniŋquä hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Nätmatqä iiŋä iqu, naqä-
qakuä witaŋgqeŋqä näqŋqä ämeŋque, ii ne Goti Iquenyqä quuvqä

§ **10:30** Kukŋuä-suqä 32:35 * **10:30** Kukŋuä-suqä 32:36 † **10:37** Asayä 26:20 ‡ **10:38** Hapakukä 2:3-4

eqiyätuŋquetayi. Auä, nätmatqä ne hiŋuä mäquŋquä eŋquä diŋqe, quuvqä eqiyätanä iuta näqŋqä ämequ.
2 Ämaqä hiŋuiqändqä iqua, Goti Iquenyqä quuvqä iiŋä eqämiŋuwä iutaŋi, Iqu quŋqe, “Ämaqä jänänäŋä-quayqä” ätkqe.
3 Qäukuitä, quaetä, Goti Iqu Iqueqä kukŋuä tqaŋgqä duta ekiyiŋqä näqŋqe, ne quuvqä eqiyätanä iuta ämetqäŋu. Iwä Iqu nätmatqä ne hiŋuä äqunäŋque ämetä, qäukuitä, quaetä, iuta imäkkqe, hmanji.
4 Epo* iqu, Goti Iquenyqä hiqäva äqäkqe, äŋguänäŋä eä, Kenä iqueä ämäwqätäukqe, ii iqu quuvqä eqäkqä iutayi. Ga iutaŋi, Goti Iqu, nätmatqä Epo iqu hiqäva äqiyätä äwikqe, yeeqä imetä, “Iqu ämaqä jänänäŋä-queyqä” ätätä ämänätqueqi. Itaŋga Epo iqu ae äpäkoŋgqä-qe, ne iqueqä quuvqä eqämiŋqeŋqä tqaŋgi äwiyätuŋque, ii iqu, iqueqä maŋitä kukŋuä yqänä änatätŋqä-payi.
5 Goti Iqu, Inokä† iqueqä huiwä qäsä mapäkoŋqä yätŋqä diŋqe, qäukuä yätuŋqä ätuma ekqäqe, ii iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqäkqä iutayi. Goti Iqu itmakqetaŋi, Inokä iqueqä huiwiŋqä qävqä ikipiyä-qe, mämäqumueqä da ikuwi. Goti Iqueqä bukä iuŋi, “Goti Iqu ique änyä mitmeqäŋgaŋi, Inokä iqu, Goti Ique yeeqä iwimäkmiŋqeqä” ätä äqänä.
6 Mä ämaqä Goti Iqueŋqä quuvqä maeqiyqä ipiyä ii, qu Goti Ique yeeqä mäwimäkqä ipnä. Ämaqä Goti Iqueŋqä qäqi ppŋqä äwinyätŋqä ii, qu Goti Iqu äpmeŋqeŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä indqänäpu, ga “Ämaqä qu Iquenyqä näqŋqä mapŋqä itqätaŋguwä iquauŋi, Iqu kimaŋi, äŋguä väniqeqä” kŋuä yäŋänäqŋqä ämepu, ga Iquenyqä quuvqä heqäpŋqe.
7 Goti Iqu Noa‡ iqueŋi, “Haŋä-iqä naqänäŋä qäŋganä hiŋuä mäquŋquä iminä di kimeŋqiyä” tquaŋga, Noa iqu Goti Ique yäpä iqi ävätä, imbqua qui mimäkŋqä häŋä pmapŋqä diŋqe, yimba hŋqu imäkkqe. Iqu iiŋä imäkkqe, ii iqu Goti Iqueŋqä quuvqä eqäkqä iutayi. Iqueqä quuvqä heqiyqä iutaŋi, qokä-apäkä qua täutaŋiuqä suqä quvqe, ätnäŋä iqi äti ämaekqäqe. Ga tiiŋä-pqeyi. Goti Iqu, qokä-apäkä Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä eeqänäŋä iquau itqueqä-pa, Noa iquenyqe, “ämaqä jänänäŋä-queqä” ätminqe.
8 Goti Iqu Aprähamä§ iqueŋi, “Si qua, ‘tqeqä’ äktätmä äktapmqä iqä duŋqä, uvä” ätuätä tääqä tuätumeqaŋgaŋi, Aprähamä iqu Goti Ique qätä äwiyätä, äkiu ti wätŋqe, änyä maqŋqä eäqä-qe, quuvqenä eqiyätä äumiŋqe.
9 Ga iqu äwäqe, qua Goti Iqu, ‘Tqä ktapmniqeqä’ ätuätä, kukŋuä guä ämäsäuekqeu, aŋä-himqä huitaŋänäŋä-qu imänä äpmamiŋqe. Iqu iiŋä äpmamiŋqe, ii iqu Goti Iqueŋqä quuvqä eqäkqä iutayi. Itaŋga iqiŋi, iqunä ma, Aisakä, Jekopä iquaqu-pqe, qu ämaqä, Goti Iqu kukŋuä asä ii guä ämäsäuekqä iqua, namnä aŋä ämätepu, iu yakuinä äpmamiŋuwi.
10 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Aprähamä iqu, aŋä-himqä yäŋänäqŋqä hŋgaŋqä, Goti Iqunä imäkätŋqä kŋuä ämetä, ämätkqä iu äpakänä pmeniŋqä quuvqä eqiyätä, hiŋuä äqänä äpmamiŋqe.
11 Sera* ii qokitqä ae ekqä-qe, ii Goti Iqueŋqe, “Iqueqä kukŋuä guä ämäsäuekqeu Imäkqä-queqä” kŋuä indqänätä, quuvqä eqäkqe. Iiŋä ikqetaŋi, Goti Iqu iwimäkqaŋgi, ii äwqä ekqe.
12 Iiŋä etaŋgi, qoyaŋä äpäkonätŋqä iminqä hŋquesaŋi, kaqä-kawäka kuapänä eqiyämaŋguwi. Qu hiiŋä-qätäqueqä qäukuä yätuŋätä, hikä weä eqä maŋiu äwiŋqä-pa, a matäuqänäŋä, aaŋä kuapänäŋä hepnuwi.

---

* **11:4** Ipäqäkqä 4:1-5 † **11:5** Ipäqäkqä 5:21-24 ‡ **11:7** Ipäqäkqä 6:13-22 § **11:8** Ipäqäkqä 12:1-4 * **11:11** Ipäqäkqä 17:9; 18:11-14

13 Ämaqä iiŋä ii, Goti Iqueŋqä quuvqä yqänä eqiyäpiyä-qe, eeqänä
äpäkoŋguwi. Goti Iqu quŋi, nätmatqä äŋguänäŋä dinä vqäŋqä kukŋuä
guä ämäsäuekqe, qu qua täu yqänä äpmapiyäŋgaŋi, mämeqä danä ikuwi.
Qu kiŋä tämä ätqäupu, nätmatqä iiŋi kiŋä yämä witaŋgi hiŋuä äquŋguwä
iutanä, yeeqä ikuwi. Ga qu womba miqä ipu, “Ne qua täuŋi, ämaqä aŋä-
himqä huitaŋä-qune eanä, yakuinä pmetuŋquä iquneyqä” ätukuwi.
14 Ne ämaqä kukŋuä iiŋä tqaŋgä äwiyaqetaŋi, näqŋqä tiiŋä metuŋque.
Qu aŋä näweqä pmetpnuwä iuŋqä kŋuä indqäŋga äwätqäŋäuä.
15 Qu quwqä qua yäuä äväma äpkuwä iuŋqä kŋuä yqänä ämeqä-säpi,
qu iuŋqä aŋgumä uwqäpniŋgä.
16 Ga iiŋä ma, qu aŋä äŋguänäŋä, yäuä ique ämäwqätäutaŋgqä hŋque
meqäŋqä, kŋuä yäŋänäqŋqä indqänätqäŋäuä. Ii qäukuä yätuŋä iqueyi.
Ga Goti Iqu, quŋqä aŋä-himqä näwinyäŋä ae ämätäwiyqä etaŋgqetaŋi,
tiinji. Qu Iqueŋqe, ‘Neqä Goti Iqukiyqä’ tquä diŋqe, Iqu womba miqä
danä yäŋqiyä-qe, näqŋqä ämetqäŋu.
17-18 Goti Iqu Aprähamä† iqueŋi, “Tqä taqä-tawäka kuapänäŋi, Aisakä
iquesanä heqiyämambnuwiqä” ätuätä, kukŋuä guä ämäsäuekqe. Iiŋä
etaŋgi Goti Iqu Aprähamä ique yamwiqä vqaŋga, Aprähamä iqu Iqueŋqä
quuvqä eqiyätä, iqueqä ymeqä Aisakä ique hiqäva imäkmätä äwikqe.
Auä, ämaqä, Goti Iqu kukŋuä guä ämuäsäuekqä iqu, iqueqä ymeqä kiqä-
kiuänäŋä ique hiqäva imäkmätä itä, kŋuä yäŋänäqŋqä tii ämamiŋqe.
19 “Goti Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä ii, aŋgumä ävauqumuatätŋqä
Yäŋänäqŋqä-täŋä Iquvqä.” Iwä kukŋuä ktqä iutanä, “Aprähamä iqu
Aisakä iqueŋi, äpäkoŋgqä duta aŋgumä itmakqeqä” tatuŋque.
20 Aisakä‡ iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetaŋi, iqu Jekopä
iqueŋqätä, Iso iqueŋqätäŋi, Goti Iqu iŋgueqi äŋguä pmanyiyäŋqä
iwimäkätŋqä tääqä ätukqe.
21 Jekopä§ iqu-pqe, Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetaŋi, tiiŋä ikqe.
Iqu äpäkonätŋqä, Josepä iqueqä ymeqä iquaquiŋi, Goti Iqu äŋguänäŋä
pmayäŋqä iwimäkätŋqä tääqä ätkqe. Ga iqueqä yäkqe, yqänä esänä,
qoŋä äwoktäuqe, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäukqe.*
22 Josepä† iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetaŋi, Israitqä iquesaŋä
kaqä-kawäka Isipä äväma ppnuwäŋqä ätuätä, “Ŋqä yäŋä-yawi, iŋga qäsä
äma uwqäpŋqä” ätuätäqetaŋi, äpäkoŋgqe.
23 Mosisi‡ iqueqä känai ique änyuäqe, iyaqu ymeqä iqueŋi qeqätqä
äqunäsinyä, qua Isipä iu miqä naqä iqu ätkqeŋqä zä miqä, qaŋuä
hŋquaqu-hŋque zä maqŋqä ämimiŋiyi. Iyaqu iiŋä ämimiŋiyi, Goti
Iquenyqä quuvqä eqiyäsinyä iutayi.
24 Itaŋga Mosisi§ iqu naqä-qu ae eäqe, iqu Goti Iquenyqä quuvqä
eqiyätä, “Ämaqä naqä qua iu miqä iqueqä meqiyqä ymeqä-queqä” tquä
diŋqe, “Oeyqä” ätkqe.
25 Iqu yeeqä iŋqe, suqä quvqeuta hŋgaŋqä iqa mäwqä, wäŋqäpu iqä
iuŋqe, “qäyä hiätŋqeqä” ätätä, qu Goti Iqueqä ämaqä qui imäkmiŋuwä-
pa, iqueŋä-pqe qui imäkpnuwäŋqä diŋqä atäuŋuä iŋgqe.
26 Iqu, Goti Iqu kima äŋguänäŋi väniqeŋqä hiŋuä äqänä äpmeqetaŋi,
“Ämaqä Goti Iqu atäuŋuä ikqä iqueä yoqä duŋqä womba ämeqe, ii
Isipätaŋä mbqä yquayä aaŋä hävemnäqŋqä duŋi ämäwqätäunä” kŋuä
ämakqe.

---

† **11:17-18** Ipäqäkqä 22:1-10 ‡ **11:20** Ipäqäkqä 27:27-29 § **11:21** Ipäqäkqä 48:1-20 * **11:21** Ipäqäkqä 47:31 † **11:22** Ipäqäkqä 50:24-25 ‡ **11:23** Aŋgumä Itmakqä 2:2-3 § **11:24** Aŋgumä Itmakqä 2:11-15

27 Iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetaŋi, ämaqä naqä Isipä iu miqä
iqueä äwqä tnäŋiŋqä zä miqä, qua iqueŋi ävämakqe. Ne Goti Iqueŋi hiŋuä
mäquŋquä ituŋquä-qe, Mosisi iqu Ique hiŋuä äqunätä imiŋqä eŋqä-paŋä-
qu yäŋä äqänätä iiŋä imiŋqe.
28 Eŋätqä ymeqä hitmqä iquau päsqä iqu, Israitqä iquau qui miwimäkqä
yätŋqä diŋqe, Mosisi* iqu, Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätä, “Sipsipqä
äpäsäpu häŋeqe, aŋä huä äyqä iu eeä ipiyä” ätuätä, hiunji naqä
‘Pasopauä’ äqonäŋqe, iŋga ipäqäkqe.
29 Israitqä† iqua Goti Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iutaŋi, eqä-pŋä
‘häŋesqäuä’ äqonäŋqä iqueŋi, qua-ye eŋqä-paŋä iu äkäkuwi. Itaŋga Isipä
iqua asä iu äkenä-tpu iqaŋguwäŋga, eqä änyuäpätäkqe.
30 Israitqä‡ iqua aŋä-himqä Jerikoŋi, hiunji 7 qaŋä koquvqaŋguwäŋga,
kiqä täkŋi qua iqi äpäkŋgqe, ii Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqä iutayi.
31 Leopä§ mbqä metŋqä huiwä yaŋä vqä ii, ämaqä hiŋuä tämaqä
iqä iquaqui, yeeqä itmetä yätamäkä äwikqetaŋi, qokä-apäkä Goti Iqueä
kukŋui hŋgisanä iqetäŋi, qui anä mimäkŋqä danä ikqe, ii Goti Iquenyqä
quuvqä eqäminqä iutanänji.
32 Nyi ‘iinjqä’ ätätmä tuwaŋui yqänä äqäka uwqämŋqäta? Nyi kukŋui
Giriyonä* iqueŋqä, Barakä† iqueŋqä, Samsonä‡ iqueŋqä, ä Jepta§ iqueŋqä,
ŋŋ Dewiti iqueŋqä, Samueli iqueŋqä, itaŋga hiŋuä-tqä iquauŋqä, tmqä
diŋqe, hea homä iqaŋgi, änä maeqä iqi.
33 Goti Iqueŋqä quuvqä heqiyqä iutaŋi, ämaqä iquautaŋä hŋqua, qu
ämaqä miqä kuapänäŋä iuqä mäkä-iqä iquauŋi, ämäwqätäumiŋuwi.
Hŋqua, suqä quvqe jänä imäkmiŋuwi. Hŋqua, nätmatqä Goti Iqu,
“Etapmqänä” ätukqeunä ämamiŋuwi. Hŋqua, laiyonqä iqua maŋä
mayauqä ipŋqä imäkmiŋuwi.
34 Itaŋga hŋqua, tä hänaqä naqänäŋi equmuäkmiŋuwi. Hŋqua, mäkä-
huŋqä iquauqä hionaqeuŋi äwimasiyäpiyä iuta mapäkoŋqä imiŋuwi.
Hŋqua, yäŋänäqŋqä maeqä epiyä-qe, qänakŋi yäŋänäqŋqä ämamiŋuwi.
Hŋqua, mäkä iqäŋqe, näqŋqä ämamiŋuwi. Ä hŋqua, mäkä-iqä qua
huiziutaŋä iquauŋi, aŋgi upŋqä ändowäkatmiŋuwi.
35 Ga apäkä hŋqua, käyämaqä ae äpäkonäpu, aŋgumä häŋä
vauqaŋguwä iquau, aŋgi itmamiŋuwi.
Iŋäqe ämaqä hŋquauŋi, quwqä himä-wiuŋqä iqua, guä äkiqiyäuepu,
“He Goti Iqueŋqä tuwä äwiyqäpi, ne heŋi evqatäwatatuŋqueqä”
tquaŋguwäŋga, qu, “Ne äpäkonätanä, qua butaŋi aŋgumä häŋä
ävautanä, häŋä pmeqä meniŋque, ii äŋguänäŋiqä” kŋuä ämepu, himä-
wiuŋqä iquau, “Oeyqä” ätumiŋuwi. Iutaŋi, himä-wiuŋqä iqua, iquauŋi
änäänä äpäsqa äwäpu, pizqä äpäkmiŋuwi.
36 Huizi iquauŋi, himä-wiuŋqä iqua ewiiqä ätuäpu, ikukuwä äpäsäpu,
ga guä woyqä ämäsäupu, guä äpmuatemiŋuwi.
37 Huiuŋi, qu hikä äpäsäpu, hŋquauŋi, huiwi awä äqäqatäupu, ä
hŋquauŋi, hionaqetä pizqä äpäkmiŋuwi. Hŋqua, qäkämä maeqä,
sipsipqä huiwitä, meme huiwitänä, imäkmbu ikämiŋuwi. Qu
huiwä du yätamäkqeŋqe äwa kiiŋä ipu, haŋä-iqä hävemnäqŋqä
metqätaŋguwäŋga, suqä aaŋä quvqä di itquamiŋuwi.

---

* **11:28** Aŋgumä Itmakqä 12:21-30 † **11:29** Aŋgumä Itmakqä 14:21-30 ‡ **11:30** Josuwa 6:15-20
§ **11:31** Josuwa 2:8-13; 6:25 * **11:32** Naqä-qua 6:11-8:35 † **11:32** Naqä-qua 4:6-5:31 ‡ **11:32**
Naqä-qua 13:24-16:21 § **11:32** Naqä-qua 11:1-12:7

38 Quwqä suqe, äŋguänäŋä eäqetaŋi, qu qua täutaŋi huiziquauqä
ämäwqätäupiyä-qe, qu qoqoŋä, qua yeŋuä, aŋä ämaqä maeqä imä
äqäyänäkipu, hikä himaŋä iutä, qua hovqä iutä äwäyäkämiŋuwi.
39 Ämaqä eeqänäŋä iiŋä iqua, Goti Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwitaŋi,
Iqu quŋqe, “Ämaqä jänänäŋä-quayqä” ätkqä-qe, qu qua täu yqänä
äpmapiyäŋgaŋi, nätmatqä Goti Iqu, “Nyi qu äwimniqeqä” ätätä guä
ämäsäuekqe, mämeqä imiŋuwi.
40 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Iqu ne qänaki äpmeŋquä iqunenyqe, nätmatqä
aaŋä äŋguänäŋi, näwinyä imäkekqä iutaŋi, Iqu qokä-apäkä hiŋuiqändqe,
qu-ganä qäyu timäuqä diŋqä mäwiŋgaŋgi, ne eeqänäŋi ikikinyäŋä anä
timäuqäŋqä äwiŋgqe.

12

Suqä enyqä miqä, yqänä imäkqa uwqeŋqä, ämänätqueqä iquauŋqä

1 Ämaqä hiŋuiqändqä kuapänäŋä iiŋä iqua, änakuäqupu, quuvqä
heqiyqeŋqä ämänätquetqäŋä. Iiŋä eäŋqe, suqä quvqä eeqänä, ne
täka änamäkäŋqe, huätä equvämäutanä, haŋä maeqä eanä, qaŋä tnäŋä
äwätuŋquä-pa, suqä jänänäŋä Goti Iqu ne imäkquatuŋquä äwiŋgqä iuŋqä
enyqä miqä, yqänä imäkqa uwquatuŋque.
2 Ne ii imäkquatuŋquä diŋqe, hiŋui Jisasi Iquenyä äquŋgua
uwquatuŋque. Iqu neqä quuvqä eqiyätuŋquä iu ävauqumuatätä,
ikikinyäŋä timäutŋqä Imäkqä Iquvi. Iqu yeeqä iŋqe qänakŋi wimeniqä
etaŋgqeŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä indqänätä, womba iŋqä zä-huätatä iu
wimeqäŋqe äwäwa miqä, yäŋä äqänätä tmi-tmiqä ämetä, zä-huätati
äuŋgqe. Iŋi, täŋganji Iqu quami, Goti Iqueqä zä-hawiu hipa ämuaŋgisa
äpme.

Goti Apiqu, ne suqä äŋguä imäkatuŋquä, inetqueqeŋqä

3 Iwä he hiqä-hiuä enyqä ipu mävquatämäuqä ipŋqä diŋqe, Ämaqä,
suqä quvqä imäkqä iqua, quvqä kiiŋä qäyä itquamiŋuwä-qe, Iqu yäŋä
äqänätä äpmakqä, Jisasi Iquenyqe, kŋuä heyqutŋqänänji.
4 He suqä quvqä ique ämäwqätäuanä-tpu mäkä ipiyä-qe, heyaqä
häŋeqä kuapänäŋi mäpäkäwiqä iqäqä änyänji.
5 Goti Iqu henyqe, “Ŋqä ymeqeqä” kŋuä indqänätä, kukŋuä yäŋänäqŋqä
emäkätä etkqeŋqe, hui imäukuwä mandi? Iqu heŋi,

“Ŋqä ymeqä iquki, Naqä Iqu si äŋguä imäktŋqä, nätmatqä hmbu ikitqueqäqe, ‘Tä nätmatqä hiŋgiŋqeqä’ kŋuä makiyqä yätŋqe. Itaŋga Iqu tqä qämä-qämä iqe, jänä ikimäktŋqä ikitqueqäqe, enyqä itnä mävquatämäuqä panä.

6 *Ii tiiŋä etaŋgiyi. Naqä Iqu, ämaqä iquenyqä äwinyätqä iqueŋi, äŋguä imäkätŋqä ämotqueŋqiyä. Ga Iqu ämaqä hŋque, Iqueqä ymeqä eŋqä-pa itmetqä iqueŋi, hiqokä päsäŋqiyä.”**

7 Haŋä-iqä äänä emeqe, he, “Goti Iqu ne jänä nemäkätŋqä inetquetqänä”
kŋuä indqänäpu, yäŋänäqŋqä tqäpŋqe. Kaniqukua, quwqä ymeqä du
itquetqäŋuwä-pa, Goti Iqu asä ii etquetqäuä. Ymeqä, kaniqu jänä
miwimäkqä hiŋuinä äqunätŋqe, äsqukä? Ymeqä iiŋi, aaŋqe.
8 Goti Iqu Iqueqä ymeqä eeqänäŋi, Jänä Iwimäkqä-qu etaŋgqetaŋi,
heŋi jänä memäkqä-säpi, he Iqueqä ymeqä naqä-qakuä maeqä, ä heniqu
maeqä-quenä hetpninji.

---

* **12:6** Quamä-pmeqä 3:11-12

9 He tiiŋäŋqä-pqe kŋuä inä mapŋqe. Apka äneemetqäŋuwä iqua, ne
jänänä inemäkqaŋguwiŋqä yoqä naqänäŋä äyä ämaetqäŋu. Itaŋgqetaŋi,
Apiqu quuvqä änätapkqä Iqueuä yäpä iqinyä itanä, iuta ne häŋä-pmeqä
metuŋque.
10 Neqä apka, qu ne suqä jänänäŋiu inemäkpŋqe, quwqä iwäsäuqä iuta
imäkäpu, hŋganqä mänetqueqä ipnä. Mä Goti Iqueqä jänänä inemäkqe,
yätamäkqä äneyätä, Iqu suqä ikikinyäŋinä itŋqä-pa, ne-pqe asä iiŋä
nemäkätŋqä inetquenä.
11 Suqe, ne jänä inemäkqä iutaŋi, haŋä-iqä ämetanä, aquvänä miqä
yanä. Ga qänakŋi, ne suqä iquesa jänänä ae ätimäuanitaŋi, ne suqä aaŋä
jänänäŋi ämetanä, äwqä haŋuä-iŋqä pmenä.
12 Iiŋä iutaŋi, haŋä-iqä ämetqäŋuwita, hiqä hipa eqiyämäuŋqetä, yukä
yäuŋuä-yäuŋuä iŋqä änyäuŋuwitäŋi, qäyä eänä, enyqä miqä, yäŋänäqŋqä
imäkmbu.†
13 Hänaqe, jänä imäupu upiyä.‡ Iwä yukä quvqä änyäuŋuwä iqua,
quanŋä mapäkŋqä ipu, äŋguä imämbŋqänänyä.

Ne Jerusälemä änyä-häŋä iu timatuŋqueŋqe, yäŋä qäŋguatuŋque

14 He yäŋänäqŋqe, ämaqä huizitä äwqä quvqä miŋqä, haŋuä imbu, suqä
ikikinyäŋä iunä iqäpŋqe. Ämaqä ikikinyäŋä matimäuqä eŋqä iqu, Naqä
Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä yänä.
15 Hesaŋä hŋqu, Goti Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqe mämeqä iqäŋqä,
äŋguänä mimbu. Ga hesaŋä hŋqu, äwqä quvqä änyätä, huizi du yätquakä
vqäŋqe, äŋguänä mimbu.
16 Itaŋga hesaŋä hŋqu, suqä huiwä yaŋä iŋqe, Goti Iqu änätapkqä iu
miqä, quvqä iqäŋqe, äŋguänä mimbu. Aŋgumä, hesaŋä hŋqu, Iso iqu
Goti Ique tuwä äwiyätä, qua täu-taŋiŋqänä indqäŋgqä-pa, indqäŋqäŋqä
äŋguänä mimbu. Iqu ymeqä hitmqä-qu eä, kaniqueä nätmatqä iqu meqä
iuŋi, ymisaŋä naqä-hŋganä äŋqä di, mbqä ikqe.
17 He näqŋqä äyä eŋä. Qänakndaŋi iqu nätmatqä ii aŋgumä mamätä
ikqe, änä mämeqä ikqe. Itaŋi iqu nätmatqä äŋguänäŋi aŋgi metŋqeŋqe,
kŋuä kuapänä äqämiŋqä-qe, iqueqä suqä quvqeŋqä kŋuä kunmäkŋqä
ikqetaŋi, huäŋqä miŋqä ikqe.
18 He Jisasi, Iqueŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä Ique ätimäuquwi, qoqoŋä
naqä-qakuä itmaqänäpu a mipŋqä hmanji. Israitqä iqua qoqoŋä Sänai iu
ätimäukuwäŋganji, tä naqänäŋä äsätä, hea mäma naqänäŋä äwitä, yuŋuä
yäŋänäqŋqä äqunätä, iqaŋgi äquŋguwi.
19 Itaŋga hääwä tätqätaŋgi äwipiyi, mä maŋä tqaŋgi äwiyäpiyä
iqueŋqe, qu zä kiiŋä ipu, Mosisi iqueŋi, “Ne Iqueä kukŋui qätä wiyqäŋqe
mäneŋqä iqiyä-qe,” änäänä ätqua äumiŋuwi.
20 Qu kukŋui, ämaqä-qe, hiveqä-yaqueqä-qe, qoqoŋä-eptäŋgqä täu qo
äuiqäqä iqueŋqe, hikä pizqä päsqäŋqä tqaŋga, zä ipu mämeqä ipiyitaŋi,
“Ne Iqueä kukŋui qätä wiyqäŋqe mäneŋqä iqiyä-qe,” ätqua äumiŋuwi.§
21 Qu nätmatqä iiŋä äwiyäpu, ga hiŋuä äqunäpiyiŋqä zä kiiŋä ipiyä
iutaŋi, Mosisi iqu-pqe, “Nyi aaŋä zä kiiŋä itmä, yäuŋuä-yäuŋuä iqänä”
ätkqe.*
22-24 He iiŋiu matimäuqä, tiiŋiu ätimäuquwi. He qoqoŋä Sayonä iutä,
Goti Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä aŋä-himqä Jerusälemä qäukuä
yätuŋä ämätnäŋqä iutä, ätimäuquwi. Iqiŋi, tiiŋä iquau äwimequwi.
Eŋätqä a änä matäuqänäŋä aquvä äqänäpu, yeeqä itqätaŋguwä iquautä,

† **12:12** Asayä 35:3 ‡ **12:13** Quamä-pmeqä 4:26 § **12:20** Aŋgumä Itmakqä 19:16 * **12:21** Kukŋuä-suqä 9:19

Goti Iqueqä ymeqä hitmqä, quwqä yoqe, qäukuä yätu äqänäŋqä iuqä aquväqŋqä iutä, ä Goti ämaqeu kukŋuä mitqä Iquesä, ŋŋ ämaqä Goti "Jänänäŋä-quaiqä" ätätä, ikikinyäŋä ae iwimäkkqä iquauqä quuvqä iquautä, ga Jisasi, Goti Iqutä, ämaqetä, awä iqi ätqäutä, kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu ämäsäuekqe, qäyunä timäutŋqä imäkqä Iquesä, ga Jisasi Iqueqä häŋeqä ne pŋqä-pŋqä änekqä iquesänji. Häŋeqä iiŋä iqueqä kukŋui, äŋguänäŋä eä, hiŋuiqänä Epo iqueqä häŋeqä ätmiŋqä† iuŋi, ämäwqätäunä.

25 Naqä Iqu kukŋuä tätqätaŋgqe, hŋgisa ipu, qätä mäwiyqä danä iqäŋqe, hiŋuä äqunäpu, äŋguänä mimbu. Hiŋuiqänäŋi, Iqu Israitqä iquau qoqoŋä Sänai iu ätumiŋqe, qu Iqueä kukŋuä iuŋi, hŋgisa ipu, qätä mäwiyqä ikuwitaŋä haŋä-iqe, zä äwäpu, mämäwqätäuqä ikuwi. Iŋi Iqu qäukuä yätuta kukŋuä natätqätaŋgqe, ne tuwä äwiyquque, iquesaŋä haŋä-iqe, zä äwätanä mämäwqätäuqä yaŋqunä.

26 Goti Iqu, qoqoŋä Sänai iu kukŋuä tquaŋga, quae ämeŋä ikqe. Mä Iqu täŋgaŋqe, kukŋuä guä ämäsäutä, *"Aŋgiŋi Nyi ämeŋä naqä-hŋganä mimniŋqe. Iŋgaŋi qua iquenyä mimniqä ma, qäukuä iqueŋi qäsä mimniqeqä"* ätkqe.‡

27 Iqu "Naqä-hŋganäyä" ätkqe, tiiŋiŋqeyi. Goti Iqu iiŋä imäkätäqäŋgaŋi, nätmatqä Iqu imäkätä ekqe, ämeŋä ämitä huätä mamäuniqe. Mä nätmatqä ämeŋä-miqä yätqe, iinä yqänä witŋqä imäkäniqe.

28 Goti Iqueqänä ämiqe, ne ämeŋque, ii ämeŋä-miqä yänä. Iqu qeqä wutqaŋgi ii änätapkqetaŋi, ne Iqueŋi, "Si Äŋguä Iqä Iqukiyqä" tquatuŋque. Iutaŋi, ne Iqu ämänaqutäutaŋgi äqunätanä, Iqueqä yäpä iqinyä itanä, itaŋga, Ique yeeqä iwimäkatuŋquä diŋqe, Iqueqä yoqe haqeqä ämaequatuŋque.

29 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Neqä Goti Iqu, tä tnäŋänäŋä äsätä, nätmatqä eeqänäŋä tä änätŋqä-paŋä Iqueyi.§

13

Suqä Goti Ique yeeqä wimäkqeŋqä

1 He hŋqunä-hŋqunäŋi, quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋqe, kiiŋä heŋgaŋguti, qutä iqa uwqäpŋqe.

2 Ga ämaqä hŋqäqisaŋä emequwä duŋi, yeeqä ävätmepu, suqä, iquau heqä aŋä iu miqe, mävquatämäuqä pambu. Ii tiiŋä dutayi. Ämaqä hŋqua iiŋä ipiyäŋgaŋi, qu "Ämaqä du ävätmequnä" kŋuä ämakuwä-qe, eŋätqä iquau ävätmakuwi.

3 Goti Iqueqä ämaqä guä äpmeŋuwä iquauŋqe, he qutä anä äpmapiyä eŋqä-pa ipiyä diŋqe, kŋuä meqäpŋqe. Ämaqe, huiziqua quvqä iwitque-qaŋguwä iquauŋqä-pqe, kŋuä meqäpŋqe. Ii he huiwi asitaŋinä imbu, täŋä-huŋqä meqeŋqe, näqŋqä yasämä etaŋgpiyä.

4 He eeqänäŋnä, suqä, qokä-apäkä ämaŋqä ätnäŋqä iqueŋi, haqeqä ämamäupŋqe. Iwä qokä-apäkä ämaŋqä iqu, Goti Iqueuä hiŋuä iqiŋi, kiyä mamätqä, äŋguänäŋä witätŋqä imäkqaŋgpu. He näqŋqä äyuwä. Huiwä yaŋä hiŋgi-hiŋgi iŋqä iquautä, apäkä huiuqä, qokä huiuqä ditä ikiqä iquautäŋi, Goti Iqu quwqä suqeŋqä kukŋuä ämitätä, kima väniqe.

5 Goti Iqu neŋi, *"Nyi heŋi, nätmatqä maeqä pmapŋqä emäkmäŋqe, maevquatämäuqä ymqänä"** natqaŋgqetaŋi, he mbqäŋqänä eŋqä iquenyä

† **12:22-24** Ipäqäkqä 4:10 ‡ **12:26** Hakai 2:6 § **12:29** Kukŋuä-suqä 4:24 * **13:5** Kukŋuä-suqä 31:6

iqa mäwqä ipu, “Nätmatqä ne ae a äqätäŋque, ii neqä qäyunäŋi
ämeŋunä” kŋuä ämepu, äwqä haŋuä imbu pmepŋqe.
6 Ga Goti Iqueqä kukŋui yäŋänäqŋqä nemäkqaŋgi,
“Naqä Iqu yätamäkqä nyiyqä-qu etaŋgi, nyi zä miqä danä imqänä.
Ämaqe, qu nyiŋi, äki-äki indqueqaŋgpqä-qe, Goti Iqu nyitä yqänä
äpmenä”† tatuŋque.
7 Ämaqä naqä he emeyäpu, Goti Iqueqä kukŋuä etmiŋuwä iquauŋqä
kŋuä heyquätŋqe. He nätmatqä eeqänäŋä, quvaqä qaŋä äwätqätaŋguwä
iuta ätimäukqeŋqe, kŋuä ämepu, qu quuvqä eqämiŋuwä-pa, asä inä
eqiyqäpŋqe.
8 Jisasi Kraisi Iqu, huäqinyqä, täŋgaŋqä, iŋga-iŋgaŋqä huitaŋä
makunmäkŋqä, asänäŋä Iquvi.
9 Iiŋä eŋqä-qae, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä yäpaqäŋgisaŋi ämeyätä,
hänaqä Goti Iqueuä duŋi ävquatämäuqä diŋqe, äŋguänä mimbŋqe. Neqä
qeqä-quuvqä imŋi yäŋänäqŋqä hiätŋqe, ymisaŋä iutaŋä ma, Goti Iqu qeqä
imäŋqeuta yätamäkqä hiŋgi äneyätŋqä iutanänji. Ämaqä, ymisaŋä äŋqä
kukŋuä-suqä iu qänaknä itqäŋuwä iquauŋi, suqä ii yätamäkqä mävqä
itŋqe.
10 Ne hiqäva-imäkqä ttawä ämeŋque, mä hiqäva-imäkqä namnä aŋä iu
itqäŋuwä iqua, ymisaŋä ttawä iquesaŋi ämepu, maŋqä ipnä.
11 Hiqäva-imäkqä naqä iqua, naŋuä iutaŋä häŋeqe, suqä quvqä huätä
mamäutŋqe, aŋä aaŋä näwinyä Goti Iqueqänäŋiuŋqä äma äpemiŋuwi.
Iŋäqe, naŋuä huiwä-guwä-yäŋä-maŋi, ämaqä hŋqua-mända aŋä-himqä
iuŋi yäpaqä mäŋgisa äma äwäpu, tä ikamiŋuwi.‡
12 Iiŋä etaŋgi Jisasi Iqu, Iqueqä häŋeqeta, qokä-apäki Goti Iqueqänäŋä
hipŋqä iwimäkätŋqe, tmi-tmiqä-tqe, aŋä-himqä iuŋi yäpaqä mäŋgisa
ämakqe.
13 Mä täŋgaŋi, ne womba iŋqä Iqu ämakqe, ne-pqä inä metŋque, aŋä-
himqä yäuä iqueŋi,§ äväma yäpaqä mäŋgisa äwätanä, Ique wimetuŋque.
14 Qua täuŋi, ne aŋä-himqä äpakänä wiqe, maeqä-quneyi. Ne aŋä-
himqä qänaki pätŋqä iquenyqä, hiŋuä äqunanä äpmeŋu.
15 Mä Jisasi Iquesaŋi, ne hea ique-iqueŋi, Goti Iqueqä yoqä haqeu
ämaetanä, Iquenyqä hiqäva qäyquatuŋque.
16 He qokä-apäkiuŋi, suqä äŋguänäŋä dinä itquepu, qu nätmatqä
hnjuaŋqä äwa iqaŋgpqe, yätamäkqä wipŋqe. Suqä iiŋi imäkqe, Goti Iqu
hiqäva-imäkqetäŋi asänäŋä äqunätä, yeeqä kiiŋä äwinyätŋqe.
17 Heqä quuvqä heqiyqe qui imäkqäŋqe, heqä ämeyqä iqua wäuŋui,
hapä mäpmeqä itqäŋäuä. Ga qänakŋi, quwqä wäuŋuä iiŋä imiŋuwä
iquauqä quatiŋqe, Goti Iqueŋi awä tupnuwäŋqe. Iutaŋi he iquau qätä
äwiyäpu, yäpä iqinyä iqäpŋqe. Iqua hesa äwqä haŋä-iqä mämeqä, quwqä
wäuŋui äwqä yeeqä-täŋä iqäpŋqä diŋqe, he iiŋä imäkqäpŋqe. Qu wäuŋui
äwqä haŋä-iqä-täŋä ipqe, heŋi yätamäkqä meyqä yänä.
18 Ne hea ique-ique suqä jänänäŋinä imäkatuŋquä änenyätŋqä-qae,
neqä suqä iwäsäuqä duŋi, “Goti Iqueuä hiŋuä iqiŋi, jänänäŋuneyqe” kŋuä
yäŋänäqŋqä ämeŋu. Iŋi, he Goti Iqu yätamäkqä neyätŋqä tääqä tqaŋgpu.
19 Mä Iqu nyiŋi, henyqä aŋgumä maqänä änändowatätŋqä, tääqä tpŋqä
kiiŋä änyiŋgiyä.

Goti Iqu quŋi äŋguä wimäkätŋqä, tääqä tqeŋqä

---

† **13:6** Apqä Bukä 118:6 ‡ **13:11** Hiqäva-imäkqä 16:27 § **13:13** Täqiŋi, *aŋä-himqä yäuä iqueŋi,* kukŋuä-suqä yäuä iqueŋqä atäuŋuä eä.

20 Täŋganı, Goti äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, yätamakqä
eyätŋqä tääqä ätuätqäŋä. Iqu neqä Naqä Jisasi Ique qua buta
aŋgumä häŋä ävauqumuatkqe. Jisasi Iqu, Iqueqä häŋeqe, kukŋuä guä
ämäsäuekqä qäpu maeqä ique, yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä äwikqetanı,
sipsipqä iquau Miqä Naqä-quvi. 21 Goti Iqu he Iqueqä äwiŋqeunä qänaknä
ipŋqä diŋqe, näwinyä äŋguänäŋä emäkätŋqä tääqä ätuätqäŋä. Ga
Iqu Jisasi Iqueqä wäuŋuä dutanı, ne suqä Iqu äwinyätŋqe, eeqänäŋä
metuŋquä inemäkätŋqä-pqe, inä änyiŋgi. Ga Jisasi Kraisi Iqueŋi, ne yoqä
naqänäŋi hea ique-ique vquatuŋque. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukŋuä yäpaki

22 Ŋqä nyämaqäuä, nyi tuwanuä wäŋqäpu äqiyqä-qae, kukŋuä, heqä
qeqä-quuvqä imŋi, yäŋänäqŋqä emäkätŋqä ätqäqä täuŋi, qätä äŋguänä
wipŋqä kiinä änyiŋgi.
23 “Neqä neyämaqä Timoti iqu, guä pmamiŋqä iuta ae
iqutäwatukuwiqä” etqä. Iqu nyi maqänä nyimeqaŋgutqe, qäquye
henyŋqä hiŋuäŋqä penyue.
24 Heqä naqä ämeyätqäŋuwä eeqänäŋä iquautä, qokä-apäkä Goti Iqueqä
eeqänäŋä iquautäŋi, “Nyi quŋqä hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, iquau
tupiyä. Ämaqä qua Italisanä äpkuwä iqua henyäŋqe, “Ne quŋqe hui
mimäuqä iqunä” ätqä.
25 Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, he äŋguä hiŋgi emäkquätŋqä
änyiŋgi.

Jemisi
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Jemisi iqueqä tuwaŋuä täuŋi, iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iqua suqä äŋguä iuŋqä qänaknä iqäpŋqä motquetŋqä, kukŋuä kuapänä ätuätä iuŋqä äqäkqe. Qu näqŋqä äŋguänäŋi ämepu, iqueqä kukŋuiŋqä kŋuä äŋguänä indqämbŋqä iuŋqe, iqu kukŋuä ktqä kuapänäŋi äqäkqe.

Jemisi Iqu kukŋui yäŋänäqŋqä tiiŋä äyä ätkqe. Ämaqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätäqä iqu, hiŋgänäwa mäpmeqä itä, ämaqä huizi-pqä iquauŋi, suqä äŋguä iwimäkquätŋqeqä. Ii tiiŋiŋqä ämotqueqiyä. Iqu quuvqä yäŋänäqŋqä hiäqiyätŋqä iŋqeqä.

Jemisi iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Jemisi Goti Hanjuwä Iqueqätä neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqätä
wäuŋuä-wiyqä iqunji. Nyi tuwaŋuä tä, he, Israitqä iquauqä awäkiqua 12
iquauta eqiyämaŋgquä iqunesaŋä, ga aŋi, qua neqä du mäpmeqä danä,
qua im-imä äpmakäwäŋuwä iquenŋqä äqiyqä. Yää ŋqä-quauä.

Quuvqä heqiyqä duŋqä yamwiqä iqeŋqä

2 Ŋqä nyämaqäuä, suqä quvqä haŋä-iqä imäkqä duŋqä yamwiqä iqä
huitaŋä-huitaŋä emetqätaŋgutqe, he iiŋqe yeeqä dinä ipu pmepŋqe.
3 He näqŋqe, haŋä-iqä hnjua ätimäutä, hiqä quuvqä heqiyqä duŋqä
yamwiqä eyqäqe, haŋä-iqä iiŋi qäyä ämepu, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä
emäkqi. He iiŋqe, yeeqä iqäpŋqe.
4 Heqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä hetŋqä diŋqe, he hea ique-ique
haŋä-iqä qäyä ämepu, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqe. Iŋganj he Goti Iqueä
suqä äŋguänäŋä diŋqe äwa miqä ipu, hiqä suqä äŋguä ikikinyäŋä dunä
ipŋqänä.
5 Yäŋänäqŋqä iiŋä heqeŋqe, ämaqä hesaŋä hŋqu, suqä, kŋuä äŋguä
iwäsäuqäŋqä äwa iqe, iqu Goti Iquenyqä tääqä ätätä yatŋqä vätŋqe. Iwä
ämaqä, Goti Ique yatŋqä vqaŋguwä iquauŋqe, Goti Iqu, äkasuwä mätquä
itä, nätmatqä äŋguänäŋä di, kuapänäŋä Vqä-qu eä, Iqu iqueŋi näqŋqä
vänä.
6 Ga ämaqä Goti Iquenyqä tääqä ätätä yatŋqä ävätäqä iqu, “Goti Iqu
ändapäŋqutiyä, ä mändapqä yäŋqutiyä?” kŋuä mämeqä danä yätŋqä.
Iqu quuvqä yäŋänäqŋqe, “Goti Iqu dapäŋqiyä” heqiyätŋqe. Ämaqä kŋui,
“Goti Iqu ändapäŋqutiyä?” indqänätŋqä iqu, yuŋui eqä-huäŋä näŋi-täqi
äqiyäuaquvämäuqä-paŋiqä. 7-8 Ämaqä iiŋä iqu, kŋuä hŋquaqu-täŋä-qu
eä, suqä itqä iunä miqä-qu, “Naqä Iquesaŋi, nätmatqä hmbu mamqänä”
kŋuä di miqä yänä.

Nätmatqä maeqä iqutä, nätmatqä kuapänäŋä-täŋä iqutäŋqe

9 Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqä, nätmatqä maeqä iqu,
Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, yoqä naqä-täŋä-qu etaŋgi, yeeqä itä, ‘äŋguiqä’
tätŋqe.
10 Mä ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-täŋä-qu eä, yoqä naqä quŋqä-qu,
iqueä yoqä iiŋi mändi päwiqaŋganj, iqu iiŋqe yeeqänä yätŋqe. Tiiŋä
äyuwä. Ämaqä mbqä yquayä kuapä-täŋä iqu, qätaqä hutqä äteyqiyätŋqä-
pa, aaŋqäŋqä hiänä.

11 Mäptqä haqä yändi äpeyätä, tnäŋänäŋä tquaŋgaŋi, qätaqä hutqe yäuä ätäpäsenä. Ga hutqä qeqätqe, ändasnänä. Asä iiŋi, ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-täŋä di, quwqä nätmatqä kuapänäŋä iu wäuŋuä yqänä itqätaŋgpi, qätaqä hutqä i ändasnäŋqä-pa, i dasmbnä.

Goti Iqu, suqä quvqä imäkqä duŋqe, yamwiqä mäneyqä danä yänä

12 Ämaqä, suqä quvqä imäkqä duŋqä yamwiqä iqä iutaŋä haŋä-iqä ämetä, yäŋänäqŋqä ätqäuŋqä iqu, äŋguänäŋä äpme. Yamwiqä iqä wimeqaŋgqä du, iqu ämäwqätäuqä duŋqe, iqueqä kimae, Goti Iqu iqueŋi, häŋä hea ique-ique pmeqä vqäŋgisaŋqe, iqu äŋguä äpme. Ämaqä Goti Iquenyqä kiiŋä äwinyätŋqä iquauŋi, Goti Iqu quwqä kimae, niqauqä häŋä hea ique-ique pmeqä-täŋi äteŋqä ii, vqäŋqe.

13 Hŋqu suqä quvqä imäkätŋqä yamwiqä iqä äwimeqe, ga iqu, “Goti Iqu nyi suqä quvqä imäkmqäŋqä yamwiqä änyiyqiyä-qe,” matqä danä iquätŋqe. Suqä quvqä iqu, Goti Ique yamwiqä mävqä danä yänä. Ga Iqu, ämaqä hŋqu suqä quvqä imäkätŋqänä yamwiqä mävqä danä iquänä.

14 Neqä suqä quvqä imäkqä duŋqä neŋqä iqu, ne quaŋgä ämäneqäpima, suqä quvqä imäkatuŋquä yamwiqä neyquänä.

15 Suqä quvqä imäkqäŋqä äneŋqä iqu, ii apäkä äwqä eŋqä-pa eä, ga suqä quvqä änyuequänä. Iwä suqä quvqä iqu, naqä yäuä eätä, äpäkoŋqe änyuequänä.

16 Iyää ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, he kukŋui, “Goti Iqu yamwiqä änyiyqiyä” tqä iqu, iqu quaŋgä etätä, waqiyä etma uwqä duŋqe, mäwimasiyqä iqäpnä.

17 Nätmatqä äŋguänäŋä qanyinä ämetuŋque, ii Goti, tä we qäukuä haqä yätu äunätŋqä iquau imäkkqä Iquesa pätqätaŋgiyi. Ktqä tä we-huŋqä iŋgisaŋi, naqätä, wäŋqätä, äyä mäuänä. Mä Goti Iqu iiŋä ma, Iqu hea ique-ique suqä naqä-hŋqunänji.

18 Äwiŋqä Iqueqä dutaŋi, Iqu neŋi, Iqueqä kukŋuä naqä-qakuänäŋä itänä änanyquäqe, iwä nätmatqä eeqänäŋä duŋi, ne ganä änaunyätä, ne Iqueqänäŋä eŋu.

Goti Iqueä kukŋui qätä äwiyäpu, qänaknä iqeŋqä

19-20 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, nätmatqä äti täŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä hipŋqe. Ämaqeuä äwqä tnäŋi, Goti Iqueä suqä äŋguä jänänäŋi, maeqä äyä etaŋgi, he maqänäŋi qätä wiyqä duŋqä ipu, ga kukŋuä tqä duŋqe, maqänä mävauqä danä ipu, äkasuwä maqänä matqä danä iqäpŋqe.

21 Iiŋä eäŋqä-qae, suqä kiyä mätqetä, suqä quvqä huizitä, huätä ätnämäupu, hiqä-hiuä mänä äkittqiyenäpu, kukŋuä Goti Iqu hiqä qeqä-quuvqä yäpä imä vowä ikeqe, metpŋqe. Kukŋuä iqu, he häŋi, qäuqu emäkäqumuatquänä.

22 Kukŋuä ii ämequwä iuŋi, qänaknä miqä, qätenä äwiyquenä equwi, hiyaqä kŋui qui imäknäpu, näŋä-täqiŋi hiqä-hiuä äwätqäŋä. Kukŋuiuŋi, qätä äwiyäpu, qänaknä iqä-quenä hipŋqe.

23-24 Goti Iqueä kukŋuä duŋi, qätenä äwiyätä, iuŋi qänaknä miqä iqä iqu, ii ämaqä hiŋuä yäqŋqä du hiŋuä iqänätŋqä-pa iiyi. Iwä iqu hiŋuä iqäŋga äwäqe, iqueqä himä-maŋi iiŋä äyitanä iqänäqe, maqänä hui äwinyätŋqä-paŋä iiŋiqä.

25 Mä ämaqä, Goti Iqueqä kukŋuä-suqe hiŋuä yasämä äqunätä, naqä-qakuänäŋä du qänaknä iqä iqu, iiŋä ma. Goti Iqueqä kukŋuä-suqä iqu, ikikinyäŋä eä, suqä quvqä iquesa inequtäwatquänä. Iŋi ämaqä iiŋqä hui

mimäuqä danä, a yäŋänäqŋqä äqätä, qänaknä itŋqä iqueŋi, Goti Iqu, ämaqä iqueqä wäuŋui, äŋguä imäkquänä.
26 Ämaqä hŋqu, “Nyi Goti Iqueä äwiŋqä du qänaknä iqunjqä” kŋuä äme, iqu iqueqä maŋi äŋguä mämiŋqä iiŋqe, iqueä-kiuä quaŋgä ätnätä, Goti Iqueä äwiŋqä du qänaknä itŋqe, ii hiŋgi itqäuä.
27 Goti neqä Apiqueä hiŋuä iqiŋi, Iqueä äwiŋqä dunä qänaknä jänänäŋnä iqe, ii tiiŋi. Apäkä qokä äpäkoŋqä, ymeqä känaqä-känuŋua äpäkoŋqä äpmeŋuwi, quŋqä kŋuä ämetanä, haŋä-iqä metqätaŋguwä iuŋi, yätamäkqä vquatuŋque. Itaŋga huizi, suqä quvqä qua täutaŋä iqu ne kiyä inatmäkqäŋqe, Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä tqäuqŋqe, neqä qaŋä uwqe, äŋguänäŋä miŋguatuŋqueqä.

2

Ämaqä huiuŋi himäqi ämipu, huizi duŋi tuwä ämäupu, miqä iqeŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, he neqä Jisasi Kraisi, yoqä naqä-täŋä Iquenyqä quuvqä eqiyäŋuwi, he ämaqä huiuŋi äŋguä ämipu, huizi duŋi tuwä mäwiyqä pambu.
2 Ämaqä qäkämä äŋguänäŋä imäknä, aŋguä hipae hiŋqä hŋqu, heyaqä aŋä aquväqŋqeu hemeqaŋga, ga ämaqä nätmatqä maeqä, qäkämä äqäyäpkŋqä imäkŋqä hŋqu, iqu-pqe heyaqä aŋä aquväqŋqeu inä hemenä. Ga iŋgaŋi he äänä ipŋqe?
3 Iwä iiŋi, he ämaqä qäkämä äŋguä imäkŋqä iqueŋi, äŋguä itquepu, “Yquvaŋä äŋguä täu pmayä” tupŋqäta? Itaŋga ämaqä nätmatqä maeqä iqueŋi, “Näŋqäqä pämä ätqäuqäti, pämä tqävä. Ä nyaqä yukä yäpä täqi quamä äpmeqäti, quamä pmayä” tupŋqäta?
4 He suqä iiŋä itqäpi, ii he hiqä kŋuä iuta, hiqä-hiuä iwäsäupu, suqä asä iquenyä mitquatŋqä itqäŋä. He, ämaqä iwäsäuqä-qu eä, ämaqä duŋi, iqueqä kŋuä indqäŋqä quvqä duta iwäsäutŋqä-paŋuenji.
5 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, qätä nyipu. Ämaqä qua täuŋi nätmatqä maeqä eäŋuwä ii, Goti Iqu qu ae quuvqä heqiyqä naqänäŋä-täŋä eäpu, äŋguä pmeqäŋqä ätekqe. Ämaqä, Iquenyqä kiiŋä äwinyätŋqä iquauŋqe, “Qu nyaqä miqä iu pmeqäŋqeqä” äteŋqe, ämaqä qua täu nätmatqä maeqä eäŋuwä ii-pqe “Inä pmeqäŋqeqä” ätekqe.
6 Iqu iquau qäyä ätekqäŋqä, he quŋi womba ipŋqä itquetqäŋä. Kŋuä mapu! Heŋi ekittqiyäpu, haŋä-iqä etapäpu, kukŋuä metpŋqä duŋqe, tqukua ämeqepäma äwätqäŋä? Suqä iiŋi, ämaqä mbqä yquayä-täŋä iqua, qäqua etquetqäŋuwi.
7 Goti Iqu heŋi, Kraisi Iqueqä yoqä äŋguänäŋi enyuätqä-qe, ga yoqä iuŋqe, kukŋuä quvqä ätäpu, quiŋi tqukua imäkätqäŋuwi? Ii ämaqä mbqä yquayä-täŋä iqua, qäquayi.
8 Neqä Ämineyqä Iqueä kukŋuä-suqä naqä hŋquenyqe, bukiuŋi tuwaŋuä tii ätätä äqäkqe. *“Tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-pa, ämaqä huizi duŋqä-pqe inä kiŋguätŋqeqä.”** He kukŋuä-suqä iqueŋi, aaŋä naqä-qakuänäŋä itqäpi, he jänänäŋä dunä itqäŋä.
9 Iiŋä qäyä etaŋgi, he ämaqä huiuŋi, äŋguä ämipu, huiziuŋi, tuwä mäuqä eäŋuwi, he suqä quvqä imäkqä. Iwä kukŋuä-suqä iqu, “He suqä qui imäkqä-quenjqä” ätätä ämetquenä.

---

* **2:8** Hiqäva-imäkqä 19:18

10 Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä hŋqu kukŋuä-suqä eeqänäŋä duŋi qänaknä
itä, hŋquenä ävausqe, iqu ämaqä kukŋuä-suqä eeqänäŋä iuŋi, ävausqä
eŋqä-paŋä iquvi.
11 Goti Iqu tii ätkqe. *"Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä*
ipŋqeqä."† Itaŋga iqu tiiŋä-pqä inä ätkqe. *"Ämaqä pizqä mapäsqä*
pambiyä."‡ Iwä ämaqä hŋqu, apäkä huisä, huiwä yaŋä mikiqä itqä-
qe, iqu ämaqä pizqä äpäsqe, iqu ämaqä kukŋuä-suqä eeqänäŋä iuŋi,
ävausqä-quvi. Ii eŋqä-paŋi, he ämaqä huiuŋi, äŋguä ämipu, huiziuŋi,
tuwä ämäuqä eäŋuwi, he kukŋuä-suqä ävausqä-quenji.
12 Goti Iqu kukŋuä-suqä, ne suqä quvqä iquesa inequtäwatqä ditäŋi,
neqä suqe iwäsäuniqe. Iŋi he kukŋuä ätäpiyä iu, wäuŋuä ipiyä iu,
nätmatqä äki-äkitaŋä imäkpŋqe, he kukŋuä-suqä iiŋä iuqä yäpä iqä
pmetaŋguwiŋqä kŋuä yasämä indqäŋgpŋqe.
13 Ii tiiŋä itaŋgiyi. Ämaqä hŋqu, hŋquenyqä qeqä matmäkqä imitätqe,
Goti Iqu iwäsäutäqäŋgaŋi, Iqu ämaqä iquenyqe, qeqä matmäkqä yäniqe.
Mä ämaqä, huizi duŋqä qeqä ätmäkmitätqä iqu, iwäsäuqäŋgaŋi, iqu
ämäwqätäuniqe.

Quuvqä heqiyqä duŋqä wäuŋuä mimäkqä danä iqäqe, quuvqä heqiyqä ii pizqe

14 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä hŋqu, "Nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋänä" ätätä, iqu suqä qäyunä miqä itŋqe, iqueqä Kraisi Iquenyqä
quuvqä heqiyqe, qäyuta? Quuvqä heqiyqä iiŋä iqueŋi, aŋgumä häŋä
iqumuatäniqäta?
15-16 Tasi-gua, nanyi-napqa hui qäkämä aaŋqä eä, ymisaŋä däŋqä
itqätaŋguti, ga hesaŋä hŋqu kukŋuinä, "Goti Iqu äŋguä ikimäkqaŋguti, si
äwqä-qeiqä iŋqä äpmanä, dŋä emäknnä, ymisaŋä däŋqä miqä pmetätŋqä
änyiŋgiyä" ätuätqä-qe, nätmatqä äwa itaŋgqeŋqe, mävqä iqäqe, iiŋi
qäyuta? Oeyä.
17 Quuvqä heqiyqä-pqe, iiŋi. Quuvqä heqiyqä duŋqä wäuŋuä mimäkqä
danä iqäqe, quuvqä heqiyqä ii pizqe.
18 Itaŋga ämaqä hŋqu, tii tuäŋqiyä. "Ämaqä hui quuvqä eqiyäpiyitaŋi,
häŋä pmapŋqe. Hui suqä äŋguä du imäkäpiyitaŋi, häŋä pmapŋqe."
Iqueŋi, nyi kima tii tumä. "Si, suqä äŋguä du mimäkquki eŋqe, si quuvqä
eqiyätqäŋiŋqe, nyi näqŋqe äänä hemqe? Mä quuvqä heqiyqä nyaqe, suqä
äŋguä iqu qäsä eŋqe, ii ämäkätqueŋqiyä."
19 Si quuvqe tii äyä eqiyätqäŋnä. "Goti Kiqä-kiuänäŋä Iquvqä." Ii äŋguä
etaŋgqä-qe, dŋä quvqä iqua-pqe, quuvqä asä ii eqiyäpiyä-qe, iqua zä kiiŋä
ipu, yäuŋuä-yäuŋuä itqäŋä.
20 Ämaqä hŋqu quuvqä eqiyätä, wäuŋuä mimäkqä etaŋgutqe, iqueqä
quuvqenä heqiyqä iqu häukui maeqe. Ämaqä mnauä guä maeqä iquki,
kukŋuä iqueqä qakuiŋqä näqŋqä hisŋqä kiŋgaŋgutqe, qätä wi.
21 Aiŋgaŋi, neqä awiqu Aprähamä§ iqu, Goti Iquenyqä hiqäva
imäkätŋqe, iqueqä ymeqä Aisakä iqueŋi, hiqäva-imäkqä ttawä haqeqi
äwäteqaŋgqeŋqä, Goti Iqu iqueŋi, "Ämaqä jänänäŋukuiyqä" ätukqe.
22 Iuŋi hiŋuä äqunäŋnä? Iqueqä quuvqä heqiyqä dutä, ga iqueqä
wäuŋuä iqä ditäŋi, qäquaqu naqä-huinyä äwiqetaŋi, iqueqä quuvqä
heqiyqe, naqä yäuä ekqe.
23 Goti Iqueä bukä iuŋi, *"Aprähamä iqu Goti Iquenyqä quuvqä*
heqiyätqätaŋgi, Goti Iqu iquenyqe, 'jänänäŋueqä' ätkqeqä" ätä

† **2:11** Aŋgumä Itmakqä 20:14 ‡ **2:11** Aŋgumä Itmakqä 20:13 § **2:21** Ipäqäkqä 22:1-10

äqänäŋqe,* Aprähamä iqu Aisakä iqueŋi i imäkqaŋga, häukui äqäkqe. Ga *“Aprähamä iqu Goti Iqueqä käyämaqä-queqä”* ätnä.

24 He qätä ae äyä äwiyqä. Quuvqä heqiyqä iinäŋqe, Goti Iqu ämaqä hŋquenyqe, “Iqu ämaqä jänänäŋueqä” matqä danä yänä. Iqu suqä äŋguä itqätaŋguti, ga Goti Iqu iquenyqe, “Ämaqä jänänäŋäqueqe,” qakuä iuta tänä.

25 Ga apäkä Leopä, mbqä metŋqä huiwä yaŋä vqä ii, ikqä-paŋä iiŋi. Ämaqä Josua iqu hiŋuä tämaqä iyŋqä ändowatkqä iquaquiŋi, ii yeeqä ävätmetä, hänaqä huiu-mända ändowatätä ikqeŋqe, Goti Iqu apäkä iinyqe, “Jänänäŋiyqä” ätkqe.

26 Huiwiqu quuvqä maeqe, ii pizqä ae eä. Ii eŋqä-pa, ämaqä hŋqu, suqä äŋgui mimäkqä, quuvqä dinä eqiyätŋqe, iqueqä quuvqä heqiyqe, ii pizqe.

3

Suqä waqiyä miqä danä, tewi äŋguänäŋä miŋqeŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, Goti Iqu suqä du iwäsäutqäŋgaŋi, näqŋqä-vqä iquneŋi, iqu häŋä-häŋä mämäneyqä yäniqe. Ga hesaŋi kuapänäŋä hŋquenä, “Nyi näqŋqä-vqäŋqä emqänä” kŋuä mämeqä pambu.

2 Hea kuapänäŋäŋgaŋi, ämaqä eeqänäŋune qämä-qämä itanä, nätmatqä kuapänäŋäŋqä waqiyä, suqä quvqä du äqutäumautuŋque. Mä ämaqä hŋqu iiŋi miqä, iqueqä tewi äŋguänäŋä äminyätŋqä iqu, iqu iqueqä yukä-hipa-pqe äŋguä iiŋä eä, ikikinyäŋä-queyi.

3 Tewi, tiiŋä eŋqä-payi. Hosi, qu qaŋi ne änenyätaŋgqä du upŋqeŋqe, quvaqä maŋä duŋi ainqä wäŋqä hmbu äyä äktävetuŋque. Quvaqä maŋä duŋi ne ämitaqä dutaŋi, hosi naqä-queŋi iŋgi-iŋgiŋqä mäwqatatuŋquänä.

4 Yimba-pqeŋqä kŋuä mapu. Naqänäŋä eä, yuŋuä naqänäŋä iqu miqaŋgi äwätŋqä-qe, iŋgi-iŋgiŋqä mäwqatqä ipu, aaŋä quvqä wäŋqänäŋäpiyi. Iwä yimba miqä iqu, iŋgi wätŋqä wiŋgaŋgi, nätmatqä wäŋqä ipiŋi iŋgi ämaiqäqe, ga iŋgi wänä.

5 Ga tewä ii-pqä, asä iiŋi. Huiwitaŋä nätmatqä wäŋqänäŋäpu eäqä-qe, ipu hŋgisa itä, kiqä yoqe haqä yätu ämaenätqä. Tä tmŋä wäŋqänäŋä hmbisaŋi, qoä-qamqä* naqänäŋä huiu tä ämänyätä, nätmatqä eeqänäŋi tä nätŋqä diŋqe, kŋuä mapu.

6 Ga tewä ipu, tä piyi. Ipu neyaqä yukä-hipa iutaŋä hmbu eäqä-qe, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkätä, huiwä duŋi, eeqänäŋä quvqä kiyä imätmäkätä, ga quuvqä häŋä-pmeqä iuŋi, tä eŋqä-pa evätäutqäuä. Tä ii, kiqä peŋqä iqueqä tä mäeusqä sqä dutaŋä te.

7 Ämaqe, qu hiveqä-yaqueqä, yŋŋä-täŋä, qämakä, huäŋgä-hämapäkä, guäkiqä imäkquwi, qu qänaknä ipnä.

8 Mä tewi guäkiqä imäkqä-pqe, aaŋqe. Tewä ipu, kukŋuä quvqä duŋqe a makiqätŋqä danä yänä. Nätmatqä quvqä, ämaqä pizqä imäkqä di maŋguä ämnä.

9 Tewä asitäŋi, neqä Goti Apä Ämäneyqä Iquenyqä ‘äŋguiqä’ ätätanä, ga aŋgumä tewä asitäŋi, ämaqä Goti Iqu Iqueqä-kiuä eŋqä-paŋä imäkkqä duŋqe, kukŋuä qui imäkqä ätätuŋque.

10 Tewä asä iquesaŋi, äŋguiŋqätä, qui imäkqeŋqätä, qäquaqu ätimäutqä. Ŋqä nyämaqäuä, iiŋi quvqeqä.

11 Eqä esquä asiquesaŋi, eqä äŋguitä, zä iqetä qäquaqu mapqä yänä.

---

* **2:23** Ipäqäkqä 15:6 * **3:5** Jemisi iqu ‘qoä-qamqä’ maqiyqä ikqe. Iqu ‘qäuqä’ äqäkqe.

12 Ŋqä nyämaqäuä, zä-eaqi, zä-olipqä häukui qiyäniqi? Itaŋga guä-
wainqä-pqe zä-eaqä häukuä qiyäniqi? Itaŋga eqä esquä, zä iqä äpätŋqä
di, aŋgumä eqä äŋgui mapqä yänä.

Suqä, kŋuä äŋguä iwäsäuqäŋqe, haqä yätuta mapiyä

13 Ämaqä hesaŋä hŋqu, suqä, kŋuä äŋguä iwäsäuqetä, näqŋqä
äŋguänäŋitä ämeqä-qu sätäti, ga iiŋä iqu, iu qänaknä itä, iqueqä yoqe
haqä mämaeŋqä danä, iqueqä qaŋi äŋguänä ikiquätŋqe. Iwä ämaqä-pqe,
ique äqumbiyi, iqu iiŋäqu äyä etaŋguti qumbŋqeŋqä.
14 Mä he ämaqä duŋqä äwqä quvqä enyätä, himä quvqä imäkäpu, yoqä
naqä haqä yätuŋi hiqä dinä witŋqä itqäŋuwä iquenä, hiqä näqŋqeŋqä
naqä-naqä ipu, naqä-qakuä duŋi makittqiyeqä iqäpŋqe.
15 Näqŋqä iiŋä ii, qäukuä yätutaŋä maetqe, kiqä qua täutaŋä eä, ga Goti
Iqueqä Dŋä Iqu mävqä danä, ämaqeuqä yäpä imda, dŋä quvqä iquauqä
näqŋqä eŋqä-paŋä eä.
16 Ämaqä, ämaqeuŋqä äwqä quvqä äwinyätä, yoqä naqä haqä yätuŋi
quwqä di, maembŋqä ipiyä-täŋä ii, quamä yasämä mäpmeqä danä, suqä
quvqä äki-äkitaŋi, imäkqäpnä.
17 Mä ämaqä, suqä, kŋuä äŋguä iwäsäuqäŋqe, haqä yätuta ämepiyä-
täŋi, kiyä mätqä hnjua mamäkqä eä. Iwä ämaqä huizi ditä äwqä naqä-
hŋqunä iŋqäŋqä imäkäpu, qeiqi itquepu, qätä ipu, ämaqä duŋqä qeqä
tquaŋguti äŋguä du iwimäkäpu, ämaqä eeqänäŋä duŋi suqä asä inä
itquepu, suqä äŋguä duŋqä maŋinä matqä ipu, iqäpnä.
18 Äwqä naqä-hŋqunä iŋqäŋqä imäkätqäŋuwä ii, äwqä naqä-hŋqunä
imbu, suqä äŋguä jänänäŋi quuvqä tämŋi imäkqäpnä. Ymisaŋä häukuä
äŋguä äqäyqä eŋqä-pa, äŋguänäŋä dinä mitimäunä.

4

Qua täuŋiuŋqä näueqä mimäkqä, Goti Iqueä yäpä imä pmeqeŋqä

1 Heyaqä awä iqiŋi, kukŋuä näŋi-täqi ätäpu, äkasuwä mäkä
äunätqäŋuwi, qakui squäpisa timäutqäuä? Suqä iiŋqä heŋqä di, heyaqä
äwqä imŋi, mäkä qiyäŋgaŋguwä iuta, maeqä inä?
2 He hnjuaŋqä kiiŋä enyätaŋgqä-qe, mämeqä danä itqäŋuwi. Iwä
iiŋi, pizqä päsqä duŋqänä ipu, kukŋuä näŋi-täqi ätäpu, äkasuwä mäkä
äunätqäŋuwi. Nätmaqä he enyätaŋgqä isua, mämeqä danä ipu aaŋqä
eäŋuwi, he Goti Iqueŋi yatŋqä mävqä itqäŋuwiutayi.
3 He yatŋqä vqaŋguwäŋgaŋi, mämeqä danä itqäŋuwi, kŋui qäyasäqi
ämapiyäŋga vqaŋguwä dutayi. Kŋui, äwqä yeeqä iŋqä hiqä iuŋqänä
hiyätaŋgi iyi.
4 Apäkä qokiquau äväma ikitqäŋuwä-pa, he Goti Iqueŋi ii itquetqäŋä!
He änyä maqŋqäta? Qeqä etqe, nätmatqä qua täuŋiŋqä etqäqe, ii Goti
Iquenyqä äwqä wiuŋqä-täŋi. Iwä ämaqä hŋqu näueqä qua täuŋiuŋqä
imäkqe, ii iqu Goti Iquenyqä äwqä wiuŋqä täŋä-qu imäkŋgi.
5 Goti Iqueä bukä iuŋi, kukŋuä tii ätnä. “Goti Iqu quuvqe neyaqä yäpä
tämä äpmuateäŋqä duŋi, hiŋgi ikiqäŋqä mäwqatämäuqä, ne Iqueqänä
hiatuŋquä kiiŋä äwinyä.” He iiŋqe, hiŋgi ätnänä kŋuä eyä?
6 I iäqäqe, Goti Iqu qeqä imäŋqeuta, hiŋgi nätapqä di, aaŋä naqänäŋi.
Iwä Goti Iqueä bukä iuŋi, kukŋui tii äyä ätnä.

*“Goti Iqu, ämaqä yoqä naqä maeŋgaŋguwä duŋqe miqä itä, mä ämaqä yoqä naqä mämaeŋqä iqaŋguwä iuŋi, Iqu iquauŋqe, qeqä imäŋqeuta hiŋgi vänä.”**

7 Iiŋiŋqe he Goti Iquenyqä ipu, Iqueuä yäpä iqi iqäpŋqe. Setänä iquenyqe yäŋänäqŋqä tqäpŋqe. Iwä iqu iqi mikiqä, zä wänä.
8 He Goti Iquenyqä qäqiqi ppŋqe. Ga Iqu henyŋqä qäqiqi pätŋqänä. Kŋuä hŋquaqu-hŋquaqu ämapu, suqä quvqä iqä iquenä, hiqä hipaiŋi, asŋä huätä äqiyämäupu, hiqä qeqä-quuvqä imŋi, ikikinyäŋä imäkmbu.
9 Hiqä suqä quvqeŋqä änä maemäŋqä iqäqe, huäqä-huŋqä ipu, ka ipu, kŋuä qäpŋqe. Tä säwqä itqäŋuwä ii, huätä ätnämäupu, ka ipu, kŋuä qäpŋqe. Yeeqänä itqäŋuwä ii, huätä ätnämäupu, äsmaŋquenä pmetpŋqe.
10 Goti Hanjuwä Iqueuä hiŋuä iqiŋi, yäŋi-yäŋi miqä-quenä, haŋuä pmetpŋqe. He ii iquwi, Goti Iqu he yäŋi-yäŋinyä ipŋqä emäkänä.

Hesaŋä hŋquauŋqe, kukŋuä quvqä hui matqä iqäpŋqe

11 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋquauŋqe, kukŋuä quvqä matqä iqäpŋqe. Ämaqä, hesä quuvqä anä eqiyätŋqä hŋquenyqä kukŋuä quvqä ätätä iqueŋi iwäsäuqe, ii iqu tii iqi. Iqu Goti Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä kukŋuä quvqä ätätä, ga kukŋuä-suqä iqueŋi iwäsäuqi. Iiŋä iqe, iqu kukŋuä-suqä iqueuä yäpä iqi mäpmeqä, ique iwäsäuqä äpme.
12 Kukŋuä-suqä-pqä imäkätä, eätä, iwäsäuqä-pqe, Kiqä Hŋqunäyi. Goti ämaqä duŋi, häŋä iqumuatqä-qu, ä qui imäkqä-qu, Qäquvi. Iiŋä eŋqe, ga ämaqä huizi duŋqä kukŋuä ätätnä iwäsäuqe, tqukiyi?

Hiqä yoqe haqä ämaeŋguwi, ii aaŋä suqä quvqe

13 “Täŋganä-qe, awiŋganä-qe, aŋä-himqä naqänäŋä hŋquenyqä äwätmä, quväukuä äpmamä wäuŋuä itmä, mbqä kuapänäŋä-täŋä himqänä” ätätqäŋuwä iquenä, täŋganŋi nyi qätä nyipu.
14 Iŋi, he hiqä awiŋga pmeqä duŋqe, änyä maqŋqä eŋä. Hiqä quuvqä häŋä-pmeqä ipu, qaquvqä ziŋuitä äwitä, maqänä hma eqä-pa iiŋi.
15 He tiiŋä tpŋqe. “Naqä Iqu äwinyätaŋgutqe, ne häŋä yqänä äpmenä, nätmatqä ne kŋuä ämeŋquä ii, imäkqäwqä-quneyqä” tpŋqe.
16 Mä he, “Ne nätmatqä naqä ii imäkaŋqunä” ätäpu, hiqä yoqe haqä ämaenätqäŋuwi. Suqä hŋgisa iiŋä iqe, ii aaŋä quvqe.
17 Iiŋiŋqe, ämaqä hŋqu äŋguä imäkqä duŋqe, näqŋqä yasämä eäqä-qe, iqu ii miqä iqäqe, Goti Iqueä täŋäŋgisaŋi, ämaqä iqu, suqä quvqä-täŋue.

5

Ämaqä nätmatqä aaŋä kuapä-täŋä iqua, haŋä-iqä naqänäŋä mapŋqäuä

1 Ämaqä nätmatqä aaŋä kuapä-täŋä iquenä, täŋganŋi qätä nyipu. Suqä haŋä-iqä naqänäŋä hemetŋqä iqäqe, kŋuä zä-zääqä ivqänäpu qäyqäpŋqe.
2 Heyaqä nätmatqä kuapänäŋi ae pizqä itä, kukuiŋuä iqäqe. Heyaqä mŋä guäqä qäkämä äŋguänäŋi, imätaŋuä ae äqukqe.
3 Heyaqä golqä-sua, silpa-sua, ikukua iwiqe. Iwä ikukua iwiqä di, ii heyaqä suqä quvqe ätnäŋäqi ämaetä, ga heyaqä huiwä iqueŋi, tä eŋqä-pa henäniqe. Yquayä pŋqä kuapänäŋi, hea yäpaki ae qäqi hetqätaŋga ämäqumuatätqäŋä. 4 Hiŋuä qumbu. Ämaqä heyaqä wäuŋuä du ymisaŋä emiyätqäŋuwä iuqä mbqe, qäyunä mimäkqä iquwä mbqä iqu, Goti Iqu kima etquetŋqä tääqä ätätqäuä. Ga wäuŋuä heyqä iquauä zä-zääqä tqe, Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqueuä qätä huä duŋi, ae äpaquvqe.

---

* **4:6** Quamä-pmeqä 3:34

5 He hea ique-ique qua täuŋi, nätmatqä kuapä-täŋä eäpu, yeeqänä
iqämanätqäŋä. Ymisaŋä änäpu, käta nänyuämäutqätaŋguwäŋga, hea he
pizqä emäkqä iqu, ae qeyi.
6 He ämaqä suqä quvqä miqä, jänänäŋä iqä duŋi, kukŋuä ämitäpu,
pizqä äqäyäpäsäpu itqäŋuwä-qe, qu henyqe hoptäwä miqä itqäŋuwi.

He haŋä-iqä ämepiyä-qe, qundqändqä miqä pmepŋqe

7 Ŋqä nyämaqäuä, he haŋä-iqä qäyä ämepiyä-qe, Naqä Iqu äpqäŋgaŋqä
qundqändqä miqä hiŋuä äqumbu pmepŋqe. He näqŋqä äyuä.
Ämaqä wäuŋuä-täŋä iqu, ymisaŋä naqä yäuä äunyqŋqä hiŋuä äqunä
äpmeqäŋgaŋi, “Piyä qiyäŋqutiyä, äänä yäŋqutiyä” tä, qundqändqä miqä,
iqu qeiqi hiŋuätänä äqunä pmetänä.
8 Iwä Naqä Iqueqä äpätŋqe, ae äpätä qäqi äwiqäqe, he-pqe haŋä-iqä
qäyä ämepiyä-qe, pemä ipu, qundqändqä miqä, hiŋuä äqumbu pmepŋqe.
9 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋquauŋqe tuwäŋgi kukŋuä matuwäŋqä
pambu. Kukŋuä ämetätä iwäsäuqäŋqä-täŋä Iqu, ae qäqi näwi imäknä
ätqäuä!
10 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä, kukŋuä awä-tqä hiŋuiqändqä iqua,
imiŋuwiŋqä kŋuä mapu. Qu Goti Iqueuä yoqeŋqä awä ätpiyäŋgaŋi, haŋä-
iqä quvqä ämepiyä-qe, qu qundqändqä miqä imiŋuwi. He qu imiŋuwä iu
äqunäpu, ii iqäpŋqe.
11 Hiŋuä qumbu. “Qu suqä haŋä-iqä iiŋi qäyä ämepu, yäŋänäqŋqä
ätqäuwa äwätqäŋuwi, qu äŋguänä pmeqä-quayqä” äyä ätätuŋque.
He Jopä iqu haŋä-iqä ämetäqä-qe, yäŋänäqŋqä ätqäuwa wätqätaŋgi,
hituŋuändqäŋi Naqä Iqu nätmatqä äŋguä äwikqeŋqe, näqŋqä äyä eŋä.
Naqä Iqu nenyqä huäqä äwunätä, qeqä äwimänätqäuä.
12 Ŋqä nyämaqäuä, kukŋuä, huiziu ämäwqätäuŋqä iqu, he tii miqä
ipŋqe. He “Nyi naqä-qakuä äktqänä” ätäpiyäŋgaŋi, he hŋqueä yoqeŋqä
matqä iqäpŋqe. Qäukuä iqueqäŋqä, qua iqueqäŋqä, ä hnjua-hnjuaŋqä
matqä iqäpŋqe. Naqä Iqu kukŋuä ämetätä mewäsäuqäŋqe, he “ŋŋqä”
ätquwi, “ŋŋqä” dunä tqäpŋqe, ä “Oeyqä” ätquwi, “Oeyqä” dunä tqäpŋqe.

Ämaqä jänänäŋä iuä tääqä tqä di, aaŋä yäŋänäqŋqä eä

13 Hesaŋi tqu-tqu haŋä-iqä ämetŋqä sätäti, iqu Goti Iquenyqä tääqä
tätŋqe. Hesaŋi tqu-tqu aquvänä itä äpmetäti, iqu Goti Iquenyqä apqä
ätätä, Iqueuä yoqe haqä mamäuquätŋqe.
14 Hesaŋi tqu-tqu täŋä-yaqä-täŋä äpmetäti, iqu quuvqä heqiyqeu miqä
iquauŋi, tääqä tuätumetŋqe. Iwä qu iqueŋi, olipqä eqä aowi äwiquatäpu,
Goti Iqu äŋguä iwimäkätŋqä tääqä tpŋqe.
15 Qu yatŋqe, iquenyqä naqä-qakuä quuvqä eqäpu iquwi, Naqä
Iqu iqueŋi äŋguä iwimäkätä ävauqumuatänä. Ga iqu suqä quvqä
imäkmitätqe etaŋgutqe, Naqä Iqu iqueqä suqä quvqä iiŋi, huätä
ämuämäutä, äwqä haŋuä inyänä.
16 Iiŋä eŋqä-qae, suqä quvqä diŋqe, “Nyi iiŋä itŋqeqä” awä ätnäpu,
Goti Iqu äŋguä emäkätŋqä diŋqe, he Iquenyqä tääqä tqäpŋqe. Ämaqä
jänänäŋä iquauä tääqä tqä di, haŋuä maetqe, aaŋä yäŋänäqŋqä eä,
wäuŋuä itä häukuä qäyänä. 17 Laisa iqu ne eŋqä-pa iiŋäqu eäqä-qe, qua
iuŋi piyi maqiyqä yätŋqe, iqu tääqe enyqä itä, matqä iäŋqe. Ga piyä
maqiyqe, quväukui 3, qaŋui 6 äpäwäŋqe.
18 Ga iqu aŋgumä tääqä tqaŋgi, qäukuä iqu piyä mequatäwatqaŋgi, qua
iuŋi ymisaŋä ekqe.

19-20 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋqu, naqä-qakuänäŋä duŋi, qäyunä
mäpmetaŋgi, ga hŋqu iqueŋi, aŋgumä naqä-qakuiŋqä ätuma äpqäqe,
ii iqu suqä äŋguänäŋä iqi. Kukŋuä tquenyqe, kŋuä äŋguänä eyä.
Ämaqä hŋqu, suqä quvqä imäkqä hŋquenyqä äwätä, iqueqä suqä di
ävquatämäutŋqä yätamäkqä ävqäqe, ga suqä quvqä imäkqä iqueqä
quuvqä ipu, äpäkoŋqä dutaŋi häŋä iqumuatquänä. Iwä suqä iiŋä
dutaŋi, iqu suqä quvqä kuapänäŋi, Goti Iqueuä hiŋuä iqi mäwiqä yätŋqä
imäkquänä.

1 Pitä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Pitä iqu tuwaŋuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä haŋä-iqä naqänäŋä metqätaŋguwä iquauŋqä äqäkqe. Ii iquauqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä iiŋqä. Iqu qu kukŋuä äŋguä Jisasi Kraisi Iqueŋqä kŋuä aŋgumä indqämbŋqä ätukqe. Jisasi Iqu äpäkonätä aŋgumä ävauqetaŋi, Iqu aŋgumä päniqä iiŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqe. Iŋi iqua kukŋuä guä ii ämäsäuekqeŋqä kŋuä indqänäpu, Iqu äpqä iiŋqä hiŋuä äqämbu pmepŋqe.

Ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, haŋä-iqä mapnä. Ii naqä-qakuä etaŋgqä-qe, ii iquauqä quuvqä heqiyqä iuŋi, yamwiqä vätŋqä iuŋqä wimenä. Iiŋä etaŋgi, Kraisi Iqu aŋgumä äpätqäŋgaŋqe, qu quuvqä yäŋänäqŋqä hiqäpŋqe. Itaŋi hea iŋgaŋi, qu kima äŋgui mapnuwäŋqe.

Pitä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Pitä ämaqä Jisasi Kraisi Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunä, he qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ekqä iquenŋqä nyi tuwaŋuä tiiŋä äqiyqä. He aŋä-himqä naqä-qakuä hiqä maitaŋgi, qua Pondisi iu, Galesiya iu, Kapatosiya iu, Eesiya iu itaŋga Bitiniya iu äpmakäwäŋuwä iquenäŋqe.

2 Goti eeqänäŋiuqä Kaniqu, nätmatqä änä timäutŋqä iiŋqä näqŋqä eä, atäuŋuä heyqaŋgi, Dŋä Äŋguä Iqu, he Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä hipŋqä emäkkqe. Iiŋä etaŋgi, he qätä äwiyäpu qänaknä ipu, itaŋga he äŋguänäŋä hipŋqä, Iqu Jisasi Kraisi Iqueä häŋeqetä emŋqäyqäŋqä atäuŋuä ekqe. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä, aaŋä kuapänä etapquä.

Häŋä-pmeqä äŋguänäŋi, qäukuä yäŋi äwiŋqeŋqä

3 Ne Goti Hanjuwä Iqueä yoqe, haqä matnämäuatuŋque. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Iqu eä, Iqu Iqueqä Kaniquvi. Iqu nenyqä qeqä kiiŋä natmäkätŋqä-qae, neŋi änyä-häŋi änanyquäqe. Iqu Jisasi Iqueŋi, qua buta häŋä ävauqumuatkqeta, ne änyä-häŋä iiŋi, nätmatqä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqu nätapäniqŋqä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämenä, hiŋuä äqänanä pmetatuŋquä, änanyquäqe.

4 Nätmatqä äŋguänäŋä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqu hiyaqŋqä qäukuä haqä yätu ämitqäuä. Qäukuä yäŋiŋi, nätmatqä iiŋi, qui mimäkŋqä itä, pizqä miqä itä, qäpu maeqä yäniqe.

5 Heŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä iqu, hiqä quuvqä heqiyqä duŋi, qui mimäkŋqä danä ipŋqä, häŋä iqumuatqä duŋqä ämeyänä. Häŋä iqumuatqe, ae näwi, ätnäŋäqi yäpakäŋga timäunä.

6 He iiŋqe aaŋä yeeqä naqänäŋä äyä itqäŋä. He täŋgaŋi haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä etapätqätaŋguwi, qäyä ämepu, haŋä-iqä iiŋi hŋgaŋqä mämeqä danä, yeeqä yqänä itqäŋä.

7 Haŋä-iqä iiŋi, qu mbqä golqä yamwiqä tä du häkiyä äyäqiyätqäŋuwä-pa, heyaqä quuvqä heqiyqä yamwiqä eyätä, ii emetqäuä. “Naqä-qakuä mbqä golqä tiyä, hui tiyä” tpu, yamwiqä tä du häkiyä qäyä yäqäpqä-qe, qui imäknäniqe. Heyaqä quuvqä heqiyqe, mbqä golqä qui mimäkŋqä äŋguänäŋä ämitqäŋuwä duŋi, ämäwqätäuä. Ga heyaqä quuvqä heqiyqä

yamwiqä iiŋi, tiiŋä mänätquequänä. Jisasi Kraisi Iqu, hiunji yäpakä
ätnäŋäqi äti ätimäutäqäŋgaŋi, henyqä yeeqä naqänäŋä itä, yoqä naqä
etapätä, yäniqä iiŋqe.
8 Hiŋuiqändä, täŋgatäŋi, he Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä ipiyä-qe, hiqä
äwqä imŋi, he Iquenyqä henyätaŋgi, quuvqä eqiyäpu, yeeqä naqänäŋä
äyä itqäŋä. Yeeqä iqä iiŋi, aaŋä naqänäŋi, ämaqäpqä hŋqu, "Iinjqä-
iinjqe" änä mätqä yänä. Ii yeeqä iŋqä qua täuŋi, näwinyä eeqänäŋi
ämäwqätäuä.
9 He hiqä Iquenyqä quuvqä eqiyätqätaŋguwiŋqe, ga Goti Iqu heŋi,
aŋgumä häŋä emäkäqumuatätqätaŋgqeŋqä, he yeeqä iuta itqäŋä.
10-11 Häŋä iqumuatqä tquenyqe, Kraisi Iqueqä Dŋä Iqu, hiŋuä-tqä iquau
änyä, "Kraisi Iqu haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä ämetä, itaŋga qänakndaŋi,
Iqu yoqä naqä meniqeqä" awä näwi ätumiŋqe. I tuätqätaŋga, iqua,
"Goti Iqu heŋi, Iqueqä äwiŋqä duta suqä äŋguänäŋi emäkäniqe-qe" hiŋuä
ätmiŋuwi. Ii ätäpiyä-qe, qu näqŋqä äŋguä mapŋqe, "Iqu äkŋga äpätä,
squäsua timäuŋqutiyä" tpu, qävqä yasämänä imiŋuwi.
12 Qävqä i iqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqu iquauŋi, kukŋuä iiŋä ätäpu,
yätamäkqä quwqä-quwä imbŋqä maetqe, he heyätŋqä iiŋqä ämotquakqe.
Täŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique qäukuä yätuta
dowatämepqaŋgi, ga Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, ämaqä kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋi, awä-tqä iqua, Goti Iqu aŋgumä häŋä equmuatqäqeŋqä, ae
awä äyä etätqäŋuwi. Iiŋqe, eŋätqä iqua-pqe, näqŋqä mapŋqä äwinyä.

Goti Iqu Ikikinyäŋä-qu eŋqä-qae, ne-pqä e pmeqäŋqä

13 Iiŋä etaŋgqä-qae, he hiqä kŋuä indqäŋqe, wäuŋuä iqäpŋqä in-
dqänäpu, hui äpipu hiŋgi päkäpäkä miqä danä ipŋqe. Nätmatqä
äŋguänäŋä, Jisasi Kraisi Iqu ätnäŋäqi äti timäuqaŋga Goti Hanjuwä Iqu
etapäniqä iuŋqä, kŋuä yäŋänäqŋqä iqä ämepu, hiŋuä äqämbu pmepŋqe.
14 He ymeqä qätä ipu, qänaknä iquenjä-qae, he änyä maqŋqä qämä-
qämä ipiyäŋga, qänaknäŋi eŋqä hiqä du imiŋuwä-pa, miqä danä ipŋqe.
15 Ga he tääqä etätmeqä Iqu, suqä ikikinyäŋä imäkätŋqä-pa, he-pqe iunä
imäkqäpŋqe.
16 Nyi iiŋä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, "*Nyi suqä ikikinyäŋä
imäkqunä eŋqe, he-pqe asä iiŋä imäkqäpŋqeqä*,"* tnätaŋgi i etqä.

Goti Iqu, mbqä naqänäŋä itä, neyämakqeŋqä

17 Goti Hanjuwä Iqu, neqä yoqä naqe, himä-huiwä iuta minewäsäuqä
yänä. Iqu ne hŋqunä-hŋqunä, neqä suqä imäkätuŋqueta, asänä
newäsäunä. He Iquenyqä tääqä ätäpiyäŋgaŋi, "Apiqukiyä" äyä
ätätqäŋuwi. Iiŋä etaŋgi, he qua täu yakuä äpmapiyäŋgaŋi, Iqueqä yoqä
naqeŋqä kŋuä indqämbu, suqä äŋguä du pmepŋqe.
18-19 Suqä äŋguä memäkqä, qui emäkqä, hiqä taqä-tawiqukua etapkuwä
du pmetaŋguwäŋga, Iqu aŋgumä etmetŋqä mbqä iqäqeŋqe, he näqŋqä
äyä ämeŋä. Silpa, golqä, nätmatqä quvqä qui imäkŋqä iiŋä itä, maetqe,
Kraisi Iqueqä häŋeqä itä, ne aŋgumä mbqä äneyämakqe. Iqueqä häŋeqä
mbqä iqäŋqe, mbqä dinä homä iqä eä. Kraisi Iqu, sipsipqä meqä, wätaŋqä
yuŋguä squä hnjua maeqä, kiqä ikikinyäŋä eŋqä-paŋä iiŋä-quvi.†
20 Qua tqu änyä etaŋga, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iquenyqä näqŋqä eätä,
atäuŋuä ikqä-qe, hiunji yäpakä täŋgaŋi, henyŋqä ätnäŋäqi äti imäkqi.
21 Iqu yätamäkqä heyqaŋgi, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi, qua buta ävauqumuatätä, yoqä

* **1:16** Hiqäva-imäkqä 11:45; 19:2; 20:7 † **1:18-19** A Täuqä 6:14; Hipru 9:14

naqä vqaŋga, he Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqu äŋguä emäkäniqeŋqä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämapu, hiŋuä äqämbu äpmeŋä.

Hiqä-hiuäŋqä eŋqä di, dŋä huqä ii yqänä iqa uwqäpŋqe

22-23 Täŋganı, he hiqä quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋqe, naqä-qakuä hiqä äwqä imda eŋqä duŋqe, he naqä-qakuänäŋä du qänaknä ipu, akiyä äyä änyämäŋguwi. Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä häŋä hea ique-ique wiqä iqu, heŋi änyä-häŋä enyquäqe. Iŋi he hiqä-hiuäŋqä eŋqä di, qeqä-quuvqä yäpä imda eŋganguti, dŋä huqä ii yqänä iqa uwqäpŋqe. Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä enyquäqä iqu, piikä vowä mäuqä iqutäŋi, asänäŋä ma. Piikä iqu, qui imäkŋqä-quvi. Iŋäqe, Goti Iqueqä kukŋuä iqu, qui mimäkŋqä iquvi.

24 Iiŋqe,

"Ämaqä eeqänäŋi, qätaqä eŋqä-pa yäuä päpnä. Itaŋga quwqä yoqä naqe, qätaqä hutqä eŋqä-pa äteyqiyäuänä.

25 *Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui, qäpu maeqä hea ique-ique wiqeqä*" ätnä.‡

Kukŋuä iqu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä, he ae etätqäŋuwä iquvi.

2

Suqä quvqä huätä vquatämäupu, Goti Iqueqä kukŋuiŋqä kiiŋä eŋguätŋqe

1 Iiŋä eäŋqä-qae, he suqä huiziuŋqä wiuŋqä iqä, suqä quaŋgi iqä, wopqä ipu kukŋuinä tqä, hiŋuä quwä qŋqä, ämaqä hui äkittqiyeqäŋqä, e imäkätqäŋuwi, huätä vquatämäupŋqe.

2 Huätä e vquatämäupiyi, ymeqä änyä nandqä isua kŋui, aŋuiŋqänä ämeŋuwä-pa, he-pqe änyä imäŋguwi, kŋui, quvqä maeqä aŋuä äŋguänäŋä iquenyqänä mapŋqe. Goti Hanjuwä Iqu häŋä imäkäqumuatqä iuŋi, naqä yäŋänäqŋqä änimäŋga uwqäpŋqe, he aŋuä Iqu änätapqä iuŋqänä kŋuä indqäŋgpŋqe.

3 He hiqä-hiuä, Naqä Iqueqä kukŋui yamwiqä ipu, Iqu suqä äŋguä Iqä-qu etaŋgqeŋqä näqŋqä eäŋuwi, ii iqäpŋqe.

Jisasi Iqu, hikä häŋä-pmeqä Iquvi

4-5 Naqä Jisasi Iqu, Hikä häŋä-pmeqä Iquvi. Iquenyqe, ämaqe, "Hikä quvqeqä" tpu, hiŋuinä qunätaŋgä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi, qui mimäkqä, aaŋä äŋguänäŋä Miqä-que äqunä, Iqueŋi i ätekqe. He Naqä Jisasi Iquenyqä pätqätaŋguwäŋga, Goti Iqueqä Dŋä Iqu, he-pqe hikä häŋä-pmeqä eŋqä-pa, Iqueqä aŋäŋqä emäkätqäuä. Iŋi he hiqäva, Goti Iquenyqänä imäkqä iquenä, Jisasi Kraisi Iquesaŋi, hiqäva Goti Hanjuwä Iqu, "Oeyä" matqä itŋqä dunä imäkqäŋqe.

6 Goti Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tii ätnä.

"Häe! Hiŋuä qumbu! Nyi hikä, qui mimäkqä äŋguänäŋä miqäŋqä hŋque ätemi, Sayonä iuŋi, aŋi hiqäva-imäkqä aŋä-zä eŋqä-paŋä, iquesa ämätqa peyqämqä äseqä. Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋä-iqä mämeqä ipŋqeqä*" ätnä.†

7 Iŋi quuvqä eqiyätqäŋuwä iquenäuä hiŋuä iqiŋi, Hikä Iqueŋi, qui mimäkqä äŋguänä miqäŋqä-queqä. Iŋäqe, quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iquauŋqe, tiinji.

---

‡ **1:25** Asayä 40:6-8 * **2:6** Qoqoŋä Sayonä, aŋä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huizi. † **2:6** Asayä 28:16

“Aŋä mätqä iqua, hikä quvqä etaŋgi hiŋuinä äqunätqäŋuwä-qe, hikä iqu, aŋä a yäŋänäqŋqä äqäyäqätäuqämenä.”‡

8 Itaŋga, *“Iqu hikä äqutäumäupu, qua iqi päkŋqä iqueyi.”*§

Qu Goti Iqueä kukŋui hŋgisa itqäŋuwitaŋi, hikä äqutäumäupu äqäyäpäknätqäŋä. Iiŋqe, Goti Iqu, qu iiŋä ipnuwäŋqä ätekqe.

9 Iŋäqe, he, ämaqä Goti Iqu ätekqä iutaŋä himqe. He ämaqeu Miqä Naqä Iqueuätaŋä hiqäva-imäkqä yäŋä iquenji. He ämaqä huizi hŋquenä maetqe, Goti Iqueqä ämaqä yäŋä-quenji. Goti Iqu heawiqä imda, Iqueqä we-huŋqä naqänäŋä iuŋqä, etma äpätä, he Iqueqä suqä äŋguänäŋä iuŋqä awä tqäpŋqä i emäkqe.

10 He naqä-hŋqunä maeqä danä eŋuwi, täŋgaŋi he naqä-hŋqunä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eŋä. Goti Iqueqä qeqä imäŋqeuta yätamäkqe, mämeqä danä eäŋuwi, he täŋgaŋi ii ämeŋä.

Quuvqä maeqiyqä iquauä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋä iqäpŋqe (2:11-3:7)

11 Nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, he aŋä-himqä naqä-qakuä hiqä ma etaŋgi, yakuä aŋä täu äpmapu, qaŋäqŋqä iquenä, nyi he evauqumu-atätmä, tii etqä. Suqä quvqä duŋqä evautä, heyaqä äwqä imŋi mäkä äqiyäuŋguwi, qu mämaequtäuqä ipŋqä, pmua imäkäqumuatpŋqe.

12 Quuvqä maeqiyqä iquauä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋä iqäpŋqe. Iŋi qu henyqe, “Suqä quvqä ii iquenjqä” etmitpqä-qe, äŋguänäŋä itqätaŋgpqä du eqämbqetaŋi, Goti Iqu äpqaŋgaŋi, qu Iqueqä yoqe haqä maepnuwäŋqä.

Ämiqä naqä äki-äkitaŋä äpmeŋuwä iquauä yäpä iqi iqäpŋqe

13-14 He Goti Naqä Iqueqä ämaqä eäŋuwitaŋi, ämiqä naqä äki-äkitaŋä äpmeŋuwä iquauä yäpä iqi iqäpŋqe. Ämiqä iquauqä naqä iquesä, iqueqä yäpä iqiŋä, iqu ätetä ändowatkqä iquau-pqe, qätä äwiyäpu, yäpä iqi vqäpŋqe. Iqu iquauŋi, suqä quvqä imäkqaŋguwä duŋi, haŋä-iqä äväpu, äŋguä iqaŋguwä duä yoqe, haqä ämaepu imäkpŋqä, ätetä ändowatkqe.

15 Goti Iqu, he suqä äŋguä ipiyä iquesaŋi, ämaqä kŋuä äŋguä mämeqä iquauä qui kukŋui äminyeqäŋqä äwinyätqäuä.

16 Goti Iqu he huiziquauqä yäpä iqä mäpmeqä, qanyinä pmeqäŋqä emäkqä-qe, “Ne qanyinä äpmeqetaŋi, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkquatuŋqueqä” kŋuä mämeqä danä ipu, Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqänä pmetpŋqe.

17 Iiŋiŋqe, ämaqä eeqänäŋi äŋguä asänä itquepu, ämaqä quuvqä hesä anä heqiyqä duŋqä qeqä-quuvqä imda eŋgaŋguti itquepu, Goti Iquenyqä zä ipu, Iqueä yäpä iqi ipu, ämiqä iquauqä naqä iqueŋi, suqä äŋguänäŋä du itquepu, iqäpŋqe.

Haŋä-iqä Kraisi Iqi ämakqä-pa ämepu, hiqä naqä iquauqä yäpä iqä pmetaŋgpu

18 Wäuŋuä-wiyqä iquenä, wäuŋuä äwiyäpiyä iquauŋqä zä imäkäpu, yäpä iqi iqäpŋqe. Huäqä äumäkäpu, äŋguä etqueqä iquanä maetqe, huäqä mäumäkqä, quvqä etqueqä iquau inäŋqe.

19 Ämaqä hŋqu, tmi-tmiqä-tqe hiŋgi ämetäqäŋga, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä kŋuä ämetä, äwqä-qeiqi inyä ämeqaŋgutqe, Goti Iqu iquenyqe, yeeqä yänä.

---

‡ **2:7** Apqä Bukä 118:22 § **2:8** Asayä 8:14

20 He quvqä iqaŋgä ämaqe ptqä epäsqaŋguwäŋga, he äwqä-qeiqi
imbu meqaŋgpqe, he nätmatqä äŋgui, äsque mapniqä? Iŋäqe he suqä
äŋgui qäyä imäkqaŋgä, qu tmi-tmiqä-tqä etapqaŋga, he äwqä-qeiqi imbu
meqaŋgpqe, suqä iiŋqe, Goti Iqu yeeqä yänä.
21 Hiŋuä qumbu! Kraisi Iqu he yätamäkqä heyätŋqä, huiwä täŋä-
huŋqä ämakqä-paŋi, he-pqe inä meqäŋqe, Goti Hanjuwä Iqu tääqä ae äyä
etätmakqe. Iŋi he Iqu iiŋä ikqä iuta äqunäpu, asä iiŋä imäkqäpŋqe.
22 Iqu suqä quvqe mimäkqä itä, itaŋga kukŋuä quaŋgä-pqe matque.
23 Ämaqe qu Ique kukŋuä quvqä ätukuwä-qe, Iqu quŋi, kimaŋi
iiŋi mätquä ikqe. Qu Ique tmi-tmiqä-tqä vqaŋguwä-qe, Iqu qu qui
iwimäkqäŋqe matqä itä, Iqueqä-kiuä, Goti Jänänä Iwäsäuqä Iqueqä hipa
iu äwiŋgqe. 24-25 Ne häŋi, suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqä yäpä imä
mäpmeqä danä, suqä jänänäŋä imäkaniquŋquä iunä pmeqäŋqe, Kraisi
Iqu Iqueqä-kiuä neyaqä suqä quvqe ämiwäutä, zä-huätati äyä äuŋgqe. He
sipsipqä eŋqä-ma, im-imä qaŋä hiŋgi dumetaŋguwäŋgaŋi, Iqu ämaqeuqä
hipa iuta tmi-tmiqä ämetä, he aŋguänä pmetpŋqä emäkkqe. Iŋi he
Sipsipqeu Miqä, itaŋga heqä quuvqeu ämitŋqä Ique, aŋgi äyä äwimequwi.

3

Kukŋuä, qokä-apäkä ämaŋqä iuŋqä

1 Asä ii eŋqä-pa, apäkä qokätäŋä iuenä, he hiqä qokiquau qätä
äwiyäpu, iquauä yäpä iqinyä iqäpŋqe. Iwä hiqä qokä iqua, Goti Han-
juwä Iqueä kukŋui hŋgisanä imipqe, quuvqe heqäpŋqeŋqe, he iquauqä
apäkiuenä kukŋuä tquaŋguwä duta maeqiyqä danä, iqua quuvqe, he suqä
äŋguänäŋä iqaŋguwä duta, i heqäpnä.
2 He apäkiuenä, suqä quvqä kiyä mätqä du mäwqä ipu, suqä jänänäŋä
dunä ipu, Goti Iqueä yäpä iqinyä itqätaŋgä eqämbiyä-qae, quuvqä
heqäpŋqe.
3 He qeqätqe, huiwä haqä täŋgisa imäkŋqetä, dä qeqätqä imäknäpu,
gquä yatqä qeqätqä imäknäpu, qäkämä qeqätqä imäknäpiyi, huiwä haqä
täŋgisa mimäkŋqä ipŋqe.
4 He qeqätqe, suqä qae haŋuä pmeqä iqutä, itaŋga äwqä quvqä maqänä
miŋqä iqutä, qeqä-quuvqä yäpä imda qeqätqe, imäkŋgpŋqe. Suqä ii qui
mimäkŋqä itä, Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi ämäwqätäuä.
5 Apäkä hiŋuiqänä, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋä eäpu, Goti Iqu
kukŋuä ätätä ekqeŋqä hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwä iua, qu qeqätqe, suqä
iitä imäkmbu, ga iua iuauqä qokiquauä yäpä iqinyä ipu äpmamiŋuwi.
6 Serai, apäkä iiŋi eä, ii Aprähamä iqueŋi, “Ŋqä naqä iqukiyqä”
ätumiŋqe. He nätmatqä hnjua-hnjuaŋqä zä miqä danä, suqä jänänäŋä
du itquetqäŋuwi, he Serayqä meqäenä eŋä.
7 Asä ii eŋqä-pa, he qokiquenä, hiqä apäkiyqa, qu yäŋänäqŋqe
heyaqetäŋi asänäŋä maetqe, häŋä hea ique-ique pmeqe, hesäŋi iua-pqe
inä mapnuwä etaŋgi, he iuauŋqä kŋuä äŋguänäŋä ämepu, suqä jänänäŋä
du itquepu, iuatä quamä qeiqinyä pmetpŋqe. Iiŋä iquwi, hiqä Goti Iqutä
kukŋuä tqä duŋi, nätmatqä huiu maeqäŋqä yänä.

Suqä jänänäŋä dunä imäkäpiyiŋqä, tmi-tmiqä-tqä meqeŋqä

8 Kukŋuä eeqänäŋä ii ätqa äpätŋqe, qäpuŋi tiiŋä ätätmä himqe. He
qäyqä-qäquenä, äwqä naqä-hŋqunä änyäpu äpmapu, hita-hiŋguäkatä
miŋqä-pa, i äminyäpu äpmapu, Goti Iqueqä ämaqä duŋqe qeqä het-
qaŋguti, hŋgisa ipu yäŋi-yäŋi miquenä, qae haŋuä pmepŋqe.

9 Suqä quvqä etquepu, kukŋuä quvqä isua hetqaŋgpqe, he kima
miqä danä, Goti Iqu quŋi äŋguä iwimäkätŋqä, Ique tquäpŋqe. Goti
Iqu heŋi tääqe, iiŋqä etätmeqe, iwä he Iquesaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi
mapnuwäŋqä.
10 Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä ätnä.

*"Ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe, äŋguä yeeqä iŋqä pmeqäŋqä
äwinyäŋqä iqu, kukŋuä quvqä itä, kukŋuä quaŋgä itä matqŋqeqä.*
11 *Iqu suqä quvqä duŋi, hiŋuinä äqunätä, qänaknäŋi suqä jänänäŋä du
iquätŋqe. Suqä haŋä-iqä maeqä, äŋguänäŋä pmeqä duŋqä itä, ga iqu suqä
iu ändämiqa uwquätŋqe.*
12 *Tiiŋä äyuwä. Naqä Iqu qokä-apäkä jänänäŋä eäŋuwä iuŋi, Iqu ämitä
itaŋga quvaqä Iqutä kukŋuä anä tqä iuŋi, Iqu Iqueqä qäte ävä, mä ämaqä
suqä quvqä imäkqä iuŋqe, Iqu mäwiŋqä danä eä, qätä äyä."**

13 He hiqä eŋqä du, he suqä jänänäŋä dinä imäkpŋqä enyäŋqe, ga heŋi
suqä quvqä etquetä, quiŋi, tqu emäkätŋqe? Aaŋqe.
14 Iŋäqe he suqä jänänäŋä dunä imäkäpiyiŋqä tmi-tmiqä-tqä ämeqäpi,
he, "Neŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä inemäkätqänä" kŋuä heyätŋqe.

*"Zä iiŋqä emäkanä-tpu iquwi, he iiŋqä zä ipu, qundqändqä miqä
pambu."*†

15 Mä he hiqä qeqä-quuvqä imŋi, Kraisi Ique itmepu, Naqe, Iquenyä
imäkpŋqe. Nätmatqä kŋuä yäŋänäqŋqä ämapu äpmeŋuwiŋqä yatŋqä
heyqaŋgpqäŋga, tupŋqä diŋqe, näwinyä imäkmbu pmetpŋqe.
16 He kimaŋi, qae haŋuä ätuäpu, hŋgisa mitqueqä ipŋqe. He
ämaqä jänänäŋä pmepŋqe, hiqä yäpä imŋi, haŋä-iqä hui maeqä,
äŋguänäŋä hetŋqä. Iŋi ämaqe, he Kraisi Ique qänaknä äväpu, suqä
jänänäŋä imäkqaŋguwiŋqä, kukŋuä quvqä etapqä-qua, iiŋqä womba
winyätŋqänänji.
17 Iŋäqe Goti Iqu neqä suqä duŋqä tmi-tmiqä-tqe, qäyä metuŋquä
wiŋgaŋgutqe, tmi-tmiqä iiŋi, suqä äŋguä duŋqä meqe, quvqä iuŋi
ämäwqätäunä.
18 Kraisi Iqu, Ämaqä Jänänäŋä-qu eäqä-qe, Iqu ämaqä jänänäŋä maeqä
quvqä iuqä aŋi ämetä, ga suqä quvqe huätä ämamäutä, i äpäkoŋgqe.
Iqu iiŋi, hui mapäkoŋqä yäniqe, Kiqä Iqunäŋi i qe äpäkoŋgqäqe. Iqueŋi
pizqe, Iqueä huiwi äpäsquwä-qe, Iqu dŋä-qu aŋgumä häŋä eätä, heŋi,
Goti Hanjuwä Iquenyqä etma wätŋqä eqäqe.
19 Iqu dŋä-qu äpme, ga dŋä guä pmetaŋguwä iuŋqä äwätä, Goti Iqueä
kukŋui awä ätukqe.
20 Dŋä ii, quwqä suqä quvqe Noa iqueäŋganŋi, naqänäŋä
timäutqätaŋgqä-qe, Goti Iqu kimaŋi maqänä mitqueqä danä, hiŋuinä
qunätaŋgi, Iqueä kukŋui hŋgisanäŋi, hea Noa iqu iqueqä yimbae qäpu
imäkqaŋganqä iminuwä iyi. Yimba yäŋgisaŋi, ämaqe atäŋqäpu, 8 iqua
äpekuwi. Iwä, Goti Iqu quŋi häŋi, eqeta iqumuatkqe.
21 Eqä iiŋi, Goti Iqu heŋi häŋä di, täŋganŋi asŋä meqaŋguwä duta
emäkäqumuatätŋqeŋqä ekqe. Asŋä ämequwi, hiqä huiwä kiyi huätä
päwätŋqä mämeqä iqä. He asŋä ämequwi, ii Goti Iqueŋi, "Ne saqä hiŋuä
iqiŋi, ämaqä jänänäŋä heatuŋqueqä" ätäpu, ämeqä. Heŋi häŋä di, Goti
Iqu, Kraisi Jisasi Iqueŋi, qua buta aŋgumä häŋä ävauqumuatkqä duta
emäkäqumuatqi.

---

* **3:12** Apqä Bukä 34:12-16 † **3:14** Asayä 8:12

22 Iqu qäukuä yätuŋqä äyäqetaŋi, täŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqueä hipa
ämuaŋgisa äpme. Eŋätqä, dŋä yäŋänäqŋqä äki-äkitaŋä, yoqä naqä äki-
äkitaŋä qoŋqä, qu eeqänäŋi, Iqueä yäpä iqi etaŋgä äpme.

4

Äwqä yäuä iqueqä suqe, ävquatämäupu, suqä huiziuŋqä heŋqe a qätpŋqe

1 Kraisi Iqu, Iqueqä huiwi tmi-tmiqä-tqä ämakqä-qae, kŋuä iqä
yäŋänäqŋqä Iqu ämeŋqä iqueŋi, he-pqe kŋuä yäŋänäqŋqä asä iquenyä
i mapŋqe. Ämaqä, iqueqä huiwiuŋi tmi-tmiqä-tqä ämetqä iqu, iiŋä
ämetqä-qae, suqä quvqä imäkqä duŋqe tuwä qe äwikqe.
2 Iiŋä etaŋgi, he täŋgata tiŋi, qua täu äpmapiyäŋgaŋi, qänaknäŋi suqä
quvqä huiwi iqueqä äwiŋqä du miqä danä, äwiŋqä Goti Iqueqä iunä ipŋqä
diŋqe, kŋuä iqä asä iqueŋi, yäŋänäqŋqä mapŋqe.
3 He suqä, ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä maeqiyä ipiyä i imäkätqäŋuwä
ii, ae imäkqa äpmiŋuwi. Suqä tiiŋä isua äyä imiŋuwi. Huiwä yaŋä hiŋgi
änyäpu, suqä quvqä huiwä iqueqä äwiŋqä du ipu, eqä hiqiiyqä iqe änäpu
hiqiiyqä ipu, ymisaŋä-eqä yäŋänäqŋqä naqänäŋä imäkäpu, ga suqä quvqä
huitaŋä-huitaŋä ipu, iwä iutaŋi, suqä Goti Iqu pmua imäkkqe imäkäpu,
goti quaŋgä iquauä yoqe, haqeqä ämamäupu äyä imiŋuwi.
4 Iwä he täŋgaŋi, suqä quvqä iiŋi, qutä anä mimäkqä
itqätaŋguwäŋgaŋi, henyqe qu “Tä änä-änääŋqä itqäpiyä” tpu ipu, qu
henyŋqä qui emäkpŋqä kukŋuä quvqe i ätätqäŋä.
5 Iŋäqe, Goti, ämaqä häŋä äpmeŋuwitä, pizqä äwiŋuwitä,
iwäsäuniqŋqä näwinyä imäknä äpmeŋqä Iqueä hiŋuä iqiŋi, qu ätqäupu,
“Ne suqä iiŋi, iiŋqä-iiŋqä imäkmiŋqueqä” ätuäpu kukŋuä tpnuwi.
6 Iiŋä etaŋgqeŋqä ämaqä pizqä eäŋuwi, Goti Iqueä kukŋuä we-huŋqä-
täŋi qätä äwikuwi. Qu täkä ämaqä epiyitaŋi, ämaqä eeqänäŋä suqä
iwäsäuqeuŋqä äwätqäŋuwä-pa, qu iu äupiyi, iwä dŋä epiyäŋgaŋi, Goti
Iqu äpmeŋqä-pa, i pmepŋqä diŋqä qätä äwikuwi.
7 Hea nätmatqä eeqänäŋä qäpu hiätŋqe, ae qäqiqiyi. Iiŋqe, he Goti
Iqutä kukŋuä tqäŋqe, hiqä suqeŋqä kŋuä yasämä ämepu, äŋguänä
äminyäpu pmapŋqe.
8 Suqä, huiziu ämäwqätäuŋqä iqu, tiinji. He suqä, hiqä-hiuäŋqä äwqä
imda heŋqä ique, a qätpŋqe. *Suqä iqu, suqä quvqä duŋi, huäqä kiuätenä.*[*]
9 Ämaqä quuvqä heqiyqe emequwi, he quŋqe wiuŋqä miqä, äŋguänäŋä
mipŋqe.
10 Goti Iqu heŋi, wäuŋuä hŋqunä-hŋqunä huitaŋä-huitaŋi qanyinä
etapqä eŋqe, he ämipu, quuvqä heqiyqä huizi duŋi yätamäkqä wipŋqe.
11 Kukŋuä tqäŋqä ämequwi, qu Goti Iqueqä kukŋui, awä tqäpŋqe.
Yätamäkqä iŋqeŋqä ämequwi, qu yäŋänäqŋqä Goti Iqu ävqetaŋi,
yätamäkqä iŋgpŋqe. Iwä Jisasi Kraisi Iqu he iiŋä ipŋqä emäkqetaŋi,
Goti Iqu yoqä naqä meniqe. Yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä, hea ique-ique
Iqueqänä äwi. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Tmi-tmiqä-tqä Kraisi Iqu ämakqä ique ämetqäŋuwiŋqe, he yeeqä iqäpŋqe

12 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, he yamwiqä heyätŋqä suqä
haŋä-iqä tmi-tmiqä-tqä-pqe ämepiyiŋqä, ‘Nätmatqä änyä-häŋä hŋqu
ämequnä’ tpu, miiqä yäŋä ikäpi, oee.

---

[*] **4:8** Quamä-pmeqä 10:12

13 Tmi-tmiqä-tqä Kraisi Iqu ämakqä ique ämetqäŋuwiŋqe, he yeeqä
iqäpŋqe. Iwä Iqueä yäŋänäqŋqetä, Iqueä yoqä naqänäŋitä, ätnäŋäqi
wiqaŋgaŋi, he hiqä äwqe, äŋguänäŋä enyätä, he yeeqä kiiŋä ipnuwäŋqe.
14 He Kraisi Ique qänaki vätqätaŋguwiŋqä kukŋuä quvqä etquwi, he,
"Neŋi Goti Iqu äŋguä inemäkätqänä" kŋuä heyätŋqe. Goti Iqueqä Dŋä,
yoqä naqä-täŋä yäŋänäqŋqä Iqu hesä pmetaŋgi iyi.
15 Hŋquenä ämaqä pizqä äpäsäpu, quwä ämepu, suqä quvqä imäkäpu,
ämaqeqä wäuŋuäŋqä näqŋqä ämenätpu hŋgisanä ipiyita, tmi-tmiqä-tqä
meqäŋqe, äŋguänä mimbu.
16 Mä, ämaqä Kraisi Ique qänaki vätqätaŋgqä hŋque tmi-tmiqä-tqä
äwimeqe, iqu i ämetäqeŋqä, womba miqä yätŋqe. Kraisi Iqueqä yoqä-
täŋä hetaŋgqeŋqe, iqu yeeqä itä, Goti Iqueqä yoqe haqeu maetŋqe.
17 Goti Iqu, ne ämaqä, Iqueqä eäŋquä iqune, kukŋuä mänetätŋqä hea
iqu, ae ätimäuqi. Kukŋui, nesä ganä ämänetäqetaŋi, ämaqä, Goti Iqueä
kukŋuä äŋguänäŋä iuŋi, hŋgisa itqäŋuwitäŋi, kukŋuä mitqe, quta qäpu
hiqaŋgaŋi, qu äänä pmepnuwäti?
18 Goti Iqueqä bukä iuŋi, yatŋqä asä inä tiiŋä ätnä.

*"Ämaqä jänänäŋi, häŋä iqumuatqe ämepiyi, haŋä-iqä qäsä mapŋqäuä.
I etaŋgi, ämaqä Goti Ique tuwä ämuäpu, suqä quvqä itqäŋuwä iqua, äänä
pmepŋqäpiyä?"*†

Qu haŋä-iqä naqänäŋä ämepu pmepŋqäuä.
19 Iiŋä etaŋgi ämaqä, Goti Iqueqä äwiŋqä duta tmi-tmiqä-tqä ämequwä
ii, qu ämaqä huiziuŋi suqä jänänäŋinä itquepu, quwqä quuvqe, Goti
Hanjuwä Inemäkkqä Ique vqäpŋqe. Iqu Iqueqä kukŋuä ätätqä dunä
imäkänä.

5

Quuvqä heqiyqeu miqä iquauŋqä

1 Täŋgaŋi nyi ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä iquenäŋqä, kukŋuä-täŋä
etaŋgi hetmqe. Nyi-pqe he eŋqä-pa, quuvqä heqiyqeu miqä-qunä emä,
Kraisi Iqu tmi-tmiqä-tqä ämakqeŋqä näqŋqä ämamä awä tqunä emä, ga
Kraisi Iqueä yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetä, ätnäŋäqi timäuqaŋgaŋi, ne-pqe
inä ämenique. Nyi he evauqumuatätmä, "Wäuŋuä tiiŋä ipiyä" etqä.
2 Goti Iqu Iqueqä ämaqä heyaqä hipa iqi etapqä duŋi, he sipsipqä-miqä
eŋqä-pa, äŋguänäŋä mipŋqe. Goti Iqu wäuŋuä iiŋi äwqä hŋquaqu imbu
iqäŋqe, mäwiŋqä iŋqä-qae, äwqä yeeqätä iqäpŋqe. He wäuŋuä iiŋi,
mbqäŋqä kŋuä ämapu miqä ipu, hiqä äwqä imdaŋi, wäuŋuä ii imäkqäŋqä
eŋgaŋguti imäkqäpŋqe.
3 Goti Iqu ämaqä heyaqä hipa iqi etapqä i ämipiyäŋgaŋi, he naqä
mimäkŋquenä ämotquapŋqe, qu he iqaŋguwä du eqänäpu, iu ipŋqänä.
4 Iwä sipsipqä-miqä iquauqä Naqä Iqu ätnäŋäqi ätimäutäqäŋgaŋi, he
yoqä naqä qombŋqä motqueniqä diŋqe, Iqu niqauqä qui mimäkŋqä hui
etapäniqeqä.
5 Ii eŋqä-paŋi, hikŋä iquenä, he quuvqä heqiyqeu miqä iquau qätä
äwiyäpu, iquauä yäpä iqinyä iqäpŋqe.

Goti Iqueä hipa yäŋänäqŋqä yäpä iqinyä pmepŋqe

Goti Iqueä ämaqä eeqänäŋuenä, he yäŋi-yäŋi miquenä äkittqänäpu,
yäpä iqinyä iŋgpŋqe. Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋui,

† **4:18** Quamä-pmeqä 11:31

“Ämaqä yäŋi-yäŋi ipu, yoqä naqä ämaenmipqeuŋi, Goti Iqu mändi äkittqiyetä, ämaqä mändi äkittqiyenmipqeuŋi, nätmatqä äŋguänäŋi väŋqiyä” äyä ätnä.*

6 Iiŋä etaŋgi hea Goti Iqu Iqueqä-kiuä ätätä ekqä iqueŋi, Iqu heŋi naqä emäkäniŋqä diŋqe, he yäŋi-yäŋi miquenä äkittqänäpu, Goti Iqueä hipa yäŋänäqŋqä yäpä iqinyä pmepŋqe.

7 Goti Iqu henyqe huäqä äwunätä itŋqä-qae, hiqä haŋä-iqä äki-äkitaŋiŋqä qundqändqä ipu ämeŋuwi, Goti Iqueä hipa iqinyä tnämäupŋqe.

8 Setänä henyqä himä-wiuŋqä iqu, laiyonqä eŋqä-pa, ämaqä hiŋuä äqunäqä duŋi, tä ätäutä äqiyändäutŋqä, häwaqä yäŋänäqŋqä ätäkitŋqä iqueŋqe, he wänä-wänä miqä, näwi imäkmbu, hiŋuä äqumbu pmapŋqe.

9 Iŋi he iquenyqe, hiqä quuvqä heqiyqä duŋi a yäŋänäqŋqä äqätpu, hiŋuinä mäquŋquä, qŋqaŋä hipŋqe. Ämaqä qua äwitqutäŋqä-pa, quuvqe he eqiyätqäŋuwä-pa eqiyätqäŋuwi, qu-pqe tmi-tmiqä-tqe, he ämetqäŋuwä-pa, i metqätaŋguwiŋqe, he näqŋqä äyä etqäŋä.

10 Iŋäqe, Goti qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqäŋqä Quati-qu, he Kraisi Iqutä ämuäŋmbiyitaŋi, Iqueqä yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetä inä ämepu, hea ique-ique pmepnuwäŋqä iuŋqä tääqä etätmakqe. He tmi-tmiqä-tqä hmbu ti meqaŋguwäŋgaŋi, Iqu Iqueqä-kiuä äŋguä emäkätä, hiqä quuvqä heqiyqä imŋi yäŋänäqŋqä emäkätä, he hea ique-ique yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä emäkänä.

11 Yäŋänäqŋqä äki-äkitaŋi, ii Iqueqä eä, hea ique-ique äwi. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukŋuä yäpakiyi

12 Nyi tuwaŋuä wäŋqä täpu, Silasi iqueä yätamäkqeta äwqiyäwatqä. Quuvqä heqiyqäŋgisaŋi, iqu naqä-qakuä neqä tasi-guequ etaŋgi äqunäŋä. Goti Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqeŋqä näqŋqä emä, “Ii naqä-qakuänäŋiqä” ätätmiŋqä äqiyqä. Itaŋga he iu yäŋänäqŋqä tqäpŋqä evauqumuatätmä äqiyqä.

13 Ämaqä aŋä-himqä Bapilonä täu pmeqä, Goti Iqu he atäuŋuä etekqä-pa, ätekqä ii, qu henyqä wiŋgaŋgi, “Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä” etqä, ga nyaqä ymeqä Makä iqu-pqe asä inä etqi.

14 He äminäpiyäŋgaŋi, hiqä eŋqä muätquapŋqe, quneqä iŋgpŋqe. Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋuwä eeqänäŋuenä, Goti Iqu suqä haŋä-iqä maeqä äŋguänäŋä pmepŋqä emäkquä.

---

* **5:5** Quamä-pmeqä 3:34

2 Pitä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Pitä iqu tuwaŋuä tä äqäkqeutaŋä kŋuä indqäŋqä qakui, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, ämotqueqä hŋquauqä kukŋui, qätä mäwiyqä ipnuwä iuŋqeyi. Ämotqueqä iiŋä iqua, huiziuqä quuvqä heqiyqetä, suqä äŋguitä, qui iwimäkpŋqä qaŋä ikipu ätuäkiqä iqua etaŋgi. Ga ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, kukŋuä iquau ätumiŋuwä ii, qu a yäŋänäqŋqä kiqätpŋqä ätukqe. Ii ipiyitaŋi, qu Goti Iquenyqätä, Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqätäŋi, näqŋqä äŋguänä hipŋqäuä. Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, iquauqä hiŋuitä, Jisasi Ique hiŋuä äqunäpu, Iqu näqŋqä motquetqätaŋgi qätä äwimiŋuwi.

Ämaqä hŋqua tiiŋä ätmiŋuwi. “Jisasi Iqu aŋgumä mapqä yäŋqiyä.” Pitä iqu tuwaŋui, tiiŋä ätätä äqäkqe. “Naqä-qakuiqä, äpäŋqiyä.” Iqu maqänä mapqä yäŋqiyä-qe, kiqä qakui tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu qui imäknätŋqä iiŋqe, Goti Iqu mäwiŋqä itä, ämaqä eeqänäŋi kŋuä äkunmäkmbŋqä iiŋqe hiŋuä yqänä äqunä äpmenä.

Pitä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Saimonä Pitä, Jisasi Kraisi Iqu Iqueqä kukŋui awä tuäkiqmqä änändowatqaŋgi, ga nyi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-qunä emä, nyi tuwaŋuä tä äqiyqä. Ämaqä, Jisasi Kraisi neqä Goti ne Häŋä Inequmuatqä Iqu suqä jänänäŋä imäkkqetaŋi, quuvqä heqiyqe, neyaqetäŋi asänäŋä ämeŋuwä iuŋqä äqiyqä.

2 Goti Iquenyqätä, neqä Naqä Jisasi Iquenyqätä, näqŋqä ämequwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä, aaŋä kuapänä etapquä.

Goti Iqueqä äwiŋqä iu pmepŋqeŋqä, yäŋä qäŋgpŋqe

3 Iqueqä yoqä naqänäŋita, Iqueqä yäŋänäqŋqeta, itaŋga Iqueqä suqä äŋguänäŋä suqä huizi du ämäwqätäuŋqä ita, neŋi, tääqä natätmeqaŋgi, ne Iquenyqä näqŋqä i eŋu. Itaŋi Goti Iqu, Goti eä, ga Iqueqä yäŋänäqŋqä iquesaŋi, ne häŋä äŋguä äpmetanä, suqä Iqu äwinyätŋqä di imäkatuŋquä diŋqe, Iqu eeqänäŋi qäyunä änätapkqe.

4 Ga Iqu, “Nyaqä yäŋänäqŋqeta, itaŋga Nyaqä suqä äŋguänäŋita, imäkqaŋgmdi, he suqä qui emäkqä qua täutaŋä hiqä eŋgaŋgqä dunä imäkqä iqueŋi ätuakŋga, suqä, Nyaqä dunä imäkqäpŋqeqä” ätkqe. Kukŋuä tä, nätmatqä aaŋä naqänäŋä, qui mimäkqäŋqä äŋguänäŋä miqä hui eŋqä-pa etaŋgi, ique a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe.

5 Goti Iqu iiŋä inemäkqä-qae, he Iquenyqä quuvqä eqiyquwiuŋi, wäuŋuä tnäŋä ipu, suqä äŋguänäŋä suqä huiziquau ämäwqätäuŋqä iqu itmapŋqe. Iŋi, suqä ique wimetŋqe, Goti Iquenyqä näqŋqä eqä iiŋqe, yäŋä qäŋgpŋqe.

6 Suqä ique wimetŋqe, äwqä evauqaŋgqä iunä mimäkqäŋqä, yäŋä qäŋgpŋqe. Iuta suqä ique wimetŋqe, haŋä-iqä ämepiyä-qe yäŋänäqŋqä tqäuqä iiŋqä yäŋä qäŋgpŋqe. Iuta suqä ique wimetŋqe, he Goti Iqueqä pmeqä-pa pmeqäŋqä yäŋä qäŋgpŋqe.

7 Iuta suqä ique wimetŋqe, he Goti Iqueqä ämaqetä näueqä imäknäpu
pmeqä iiŋqä yäŋä qäŋgpŋqe. Iuta suqä ique wimetŋqe, ämaqeuŋqä kiiŋä
eŋqä iiŋqä yäŋä qäŋgpŋqe.
8 Suqä tquau ämepu, hiqä äwqä yäpä imŋi, naqänäŋä emäkqa
uwqaŋgutqe, neqä Naqä Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iquenyqä näqŋqä
eäŋuwi, hiŋgi qanyinä maeqä, häukuä kuapänäŋä-täŋäŋqe.
9 Mä ämaqä suqä tquau mämeqä ipiyä iqua, qu hiŋuä heawiqä eŋqä-
pa, kiŋänäŋiŋi hiŋuä mäquŋquä danä, Goti Iqu quwqä suqä quvqä
qäŋganä imäkmiŋuwi, huätä ämuämäutä, asŋä äwqiyäumäukqeŋqe, hui
ae imäukuwi.
10 Iiŋä etaŋgi, ŋqä nyämaqäuä, Goti Iqu heŋi ae tääqä etätmetä, he
Iqueqäŋqä atäuŋuä etekqä iuŋqä näqŋqä yasämä hepŋqe, wäuŋuä tnäŋä
iqäpŋqe. He suqä iqua iqäpi, qua iqi mapäkŋqä danä ipnä.
11 Iwä i imipqeŋqe, neqä Naqä Jisasi Kraisi, ne Häŋä Inequmuatqä Iqu,
ämaqe hea ique-ique miqä iu paquvqeŋqä, huäŋqä qŋqaŋi naqänäŋä
euteyäniqe.

12 Nätmatqä eeqänäŋä iiŋqe, “Ii naqä-qakuänäŋiqä” hetqaŋguwitaŋi,
he ae näqŋqä eäpu, iu yäŋänäqŋqä tqäutaŋguwä-qe, nyi kŋuä etesätmä,
aŋgu-aŋgu hetqämqe.
13-14 Neqä Naqä Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iqu, nyi täqi änyä-häŋä
ti hŋgaŋqä mäpmeqä itätmqänä ändkqe. Iwä nyi täqi änyä ti
äpmamäŋgaŋi, nyi aŋgumä kŋuä etesätmä, hetqämqä di, ‘ii äŋguiqä’
kŋuä nyqaŋgiyi.
15 Iiŋä etaŋgi nyi haŋuä mäwiqä itmä, i imäkmitmqe, iwä nyi qui
imäknmqä-qe, nätmatqä nyi etmitmqä iuŋqe, he hea ique-ique kŋuä
meqäpnuwäŋqe.

Kraisi Iqu yoqä naqä ämakqeŋqätä, hiŋuä-tqä iquauqä kukŋuiŋqätä

16 Neqä Naqä Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iqueqä yäŋänäqŋqä
naqänäŋiŋqätä, Iqu aŋgumä päniqŋqätä etkque, ne queai hiŋginä,
ämaqä huiuta ämetanä maetqe, Iqu Goti Iqueä yäŋänäqŋqä naqänäŋi
metaŋgi äquŋgqueŋqä, ii etkque.
17 Goti Apiqu, Iqueŋi yoqä naqä ävätä, we-huŋqä naqänäŋä hŋqu, Iquesa
we naqänäŋä hunätŋqä imäkkqä iŋgaŋi, Goti Yoqä Naqänäŋä-täŋä Iqu,
Jisasi Iquenyqe, tii ätkqe. “Tä Ŋqä Ymeqä Iquvi. Nyi Iquenyqä kiiŋä
nyiŋgaŋgi, yeeqä iqänä” ätkqe.
18 Iwä qoqoŋä Goti Hanjuwä Iqu ii imäkätŋqä ätekqä iuŋi, qäukuä
yätuta kukŋuä ii Jisasi Iquenyqä tqaŋgqe, ne Iqutä anä eanä äwikque.

19 Ne iiŋä äquŋgque, ii Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquauä kukŋuä
duŋi, yäŋänäqŋqä imäkqaŋgi, ne quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyätqäŋu.
Heawiqä imŋi, we äumäkätŋqä tä a yäŋänäqŋqä äqätqäŋuwä-pa,
he iquauä kukŋui äqätqäŋuwi, ii aaŋä äŋguänäŋä eä. Zä hapqä
äwuwätä, we hunätŋqä qätäqueqä iqu, heyaqä qeqä-quuvqä imä we
äumäkqaŋganqeqä. 20 Iiŋä etaŋgi, nätmatqä naqänäŋi, he näqŋqä tiiŋä
duŋqä hepŋqe. Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä ätkuwä bukä du äwiŋqe, kŋuä
indqäŋqetanä, “Kukŋuä ii, iiŋä-iiŋäŋqä ätnänä-qe” hiŋgi matqŋqe.
21 Ämaqä Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqe, qu hiŋui, äwiŋqä kŋuä iqä,
quwqä duta matqä imiŋuwi. Dŋä Äŋguä Iqu quŋi ämitqätaŋgi, ga qu
kukŋui, Goti Iquesa ämepu, awi i ätmiŋuwi.

2

Ämaqä hiŋuä quaŋgä ätäpu, ämotqueqä iquauŋqä

1 Hiŋuiqänäŋäŋganı, ämaqeuä awä imdanı, ämaqä hiŋuä quaŋgä tqe
hŋqua inä ätimäumiŋuwi. Ga ii eŋqä-pa, heyaqä awiqisanı, Goti Iqueqä
kukŋuä duŋqe, quaŋgä ätäpu ämotqueqä hŋqua timäupnä. Qu imä zä
imäkäpu, kukŋuä quaŋgä heyaqä quuvqä heqiyqä du qui imäkqäŋqä
tpnä. Quwqä Naqä Aŋgumä Mbqä Imeqä Iqueŋä-pqe, tuwä äwiyäpu, iwä
iiŋä dutanı, qui imäkŋqä maqänänäŋi quwqä-quwä maembnä.
2 Iwä, ämaqä quuvqä heqiyqä kuapänäŋi, ämotqueqä iiŋä iquauqä suqä
quvqä huiwä iqueqä äwiŋqä du itqätaŋguwä iu äqumbiyi, qu-pqe suqä inä
imäkpnä. Iwä, iiŋä imäkqaŋguwitanı, ämaqä huizi di qu hänaqä naqä-
qakuänäŋä iquenyqe, kukŋuä quvqä tpnuwi.
3 Itaŋga quaŋgä ätäpu ämotqueqä iqua, quwqänä hiätŋqä wiŋganı,
nätmatqä naqänäŋi hesa quaŋgä mapnä. Iŋäqe, Goti Iqu, qu Iqueä hiŋuä
iqi ätqäupu kukŋuä ätäpu, qu mämäwqätäuqä ipnuwäŋqe, qäŋganä
imäkeŋqe. Ga quŋi qui imäkäniqä iqu, hiqaqä mäwitqe, hiŋuä äqänä
äpme.
4 Tiiŋä äyuwä. Aaŋä hiŋuiqänäŋäŋganı, Goti Iqueqä eŋätqä hŋqua,
suqä quvqä iqaŋguwäŋga, Iqu qäyä ipŋqä hiŋuinä mäquŋquä itä, huätä
ändowatkqe. Iiŋä ikqe, Iqu quŋi, kukŋuä mitqäŋganqä, qua hovqä hea
naqänäŋä wiqä iu guä äpmuatekqe.
5 Tii-pqä inäyi. Ämaqä hiŋuiqänäŋäŋga, Goti Iquenyqä hma
imäkätqätaŋguwä iuŋi, Iqu hiŋuinä mäquŋquä itä, quŋi eqä metŋqä
eqä huakä naqänäŋä ätnämäutä, ‘Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋänä
pmapiyä’ ätuätä, awä ätumiŋqä Noa iqutä, ämaqä 7 itä, quŋi Iqu häŋä
iqumuatkqe.
6 Tii-pqä inä äyuwä. Goti Iqu, “Aŋä-himqä Sotomätä, Gomoratäŋi, haŋä-
iqä mayiŋqeqä” ätätä, aŋä-himqä iquaqu wätakinä witäniŋqä äniqäkqe.
Iiŋä imäkkqe, ämaqä Goti Iquenyqä hma imäkätqäŋuwä ii, qu-pqe qui
imäkmbnuwä diŋqä ämaqe näqŋqä meqäpŋqä imäkkqe.
7-8 Iŋäqe, ämaqä jänänäŋä Loti iqueŋi, Iqu huätä itmetä, häŋä
imäkäqumuatkqe. Sotomä pmeqä iuä awä imä äpmeqe, ämaqä iu
pmeqeuqä suqeu qänaknä miqä, qokä-apäkiŋqänä ii itqätaŋguwä iuŋi,
iqu hea ique-ique hiŋuä äqunätä, qätä äwiyätäqetanı, ämaqä jänänäŋä-
qu eäqä-qae, qundqändqä itä, äwqä tmi-tmiqä ämamiŋqe.
9 Neqä Naqä Ämäneyqä Iqu i imiŋqeŋqä, kŋuä tii metuŋque. Ämaqä
Ique qänaknä vqä di, qu ämaqä huiziuqä suqä duta haŋä-iqä yäpä imä
pmetaŋguwä iuŋi, huätä yätumeqäŋqä hänaqe, Iqu näqŋqä eä. Itaŋga
ämaqä suqä quvqä iqä duŋi, Iqu quŋi, kukŋuä mitqäŋganqä haŋä-iqä du
mäqumuateqäŋqä hänaqä-pqe, Iqu näqŋqä eä.
10 Ämaqä suqä kiyä mätqä ipu, Goti Iqueqä ämitŋqä du yäpä iqi
mäpmeqä imipqä ii, Iqu quŋi, haŋä-iqä quvqänäŋä du mäqumuatequänä.

Ämaqä Goti Iqueä kukŋuä iuŋqä quaŋgä ätäpu, ämotqueqä iqua, qu zä
miqä danä hŋgisanä ipu, haqä yätu äpmeŋuwä iquauŋqe, kukŋuä quvqä
ätäpu äkittqiyätqäŋä.
11 Mä eŋätqä yäŋänäqŋqä naqänäŋä-täŋä, quŋi ämäwqätäuŋuwä iqua,
Naqä Iqueä hiŋuä iqisanı, quŋqe kukŋuä quvqä ätäpu, makittqiyqä
itqäŋä.
12 Ämaqä ii, qu suqä, hiveqä-yaqueqä yŋŋä-täŋä eŋqä-pa, kŋuä
maeqä, huiwiqueqä äwiŋqä dunä itqäŋä. Naŋuä iuqä känai, ämaqe qu

änduämipu päkpŋqä änyuekqä-paŋä iquayi. Nätmatqä qu änyä maqŋqä
epiyä duŋqe, hiŋgi kukŋuä quvqä dinä ätätqäŋä. Iwä Goti Iqu quŋi, naŋuä
äpäsätqäŋuwä-pa, ii päsäniqe.
13 Ämaqä du haŋä-iqä ävätqäŋuwi, ga qu-pqe kimaŋi haŋä-iqä
meqäŋqe. Yeeqä naqänäŋä iqäŋqe, 'ymisaŋi, hiunji mäptqä naqäŋga-
pqe inä imäkqäpŋqeqä' kŋuä indqänäpu, ii imäkätqäŋä. Qu ymisaŋi
hesä anä änäpu, ga quaŋgä etquepiyiŋqä yeeqä kiiŋä ipu, heŋi kiyä mätqä
emäkäpu, heyaqä yoqe, quvqä imäkätqäŋä.
14 Quwqä hiŋui, huiziuqä apäkä dunä äqumbu, iuatänä iqäŋqä äqänäŋä.
Suqä quvqä iu imäkqäŋqe, dä yqänä ävä. Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqe,
yäŋä maqŋqä heqiyätqätaŋguwä iuŋi, qäyasäqi ätuma äwätqäŋä. Qu
nätmatqä ämaqeuä duŋqä wiŋgaŋguti, iiŋqä iqäŋqe, qu ae näqŋqä
ämeŋä. Iiŋqe, Goti Iqu quŋi, qui aaŋä naqänäŋä imäkäniqŋqä ätkqe.
15 Hänaqä naqä-qakuänäŋä iuŋi tuwä äwiyäpu, Beo iqueqä hikŋä
Balamä iqu* äukqä-pa, qämä-qämä ipu iu äwätqäŋä. Mbqäŋqä wiŋgaŋgi,
ga iqu suqä quvqä imäkätäqetaŋi mbqä metŋqä, suqä quvqe i imäkkqe.
16 Iqu i iqaŋgqeŋqe, Goti Iqu iquenyqe hoptäwä itä, doŋgi kukŋuä
matqä-qe, Balamä iqueqä iqu, ämaqä-kukŋuä ätätä, äkäsuwä tquaŋgi,
hiŋuä-tqä iqu, iqueqä suqä quvqä qämä-qämä iŋqä imäkmätä ikqä iqueŋi,
mimäkqä ikqe.
17 Ämaqä äti ii, qu aaŋä näwinyä quvqä, eqä esquä ye iŋqä-pa iŋi. Itaŋga
tiwä itäqäŋga, qaquvqä yuŋuä ämamäutŋqä-paŋä iiŋi. Goti Iqu quwqä
aŋi hea mämanä wiqä imä iqiyäwiyqe.
18 Ämaqä ii, quwqä qui kukŋuä tqä iquenyqe, vänyqä ipu ätätqäŋä.
Ämaqä yäpaqäŋgisa äpmeŋuwä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpŋqä änyä
äyapquwä iuŋi, qokä apäkäŋqä ipu, qaŋä hiŋgi ikiqä iuŋqä kukŋui, qeqä
äwuttäkatäupu, iuŋqä äwqä vqaŋguwäŋga, waqiyä ätuma äwätqäŋä.
19 Nätmatqä hŋqu ämaqä hŋque äminyasäuä ämiwiyätŋqä iqu,
ämaqä iqu nätmatqä iqueqä-quvi. Iwä, ämaqä äti ii, "He qänaknäŋi
ne äneyquwi, nätmatqä eeqänäŋä eŋqä hiqä dutanä imäkqäpŋqeqä"
ätuätqäŋuwä-qe, qu quwqä-quwäŋi, suqä quvqä qui imäkŋqä iqueqä
äwiŋqä iunä äpmapu, suqä quvqä iqueqä-quayi.
20 Ämaqä Jisasi Kraisi neqä Naqä Ämineyqä-qu eä, ne aŋgumä Häŋä
Inequmuatqä Iquenyqä näqŋqä epiyitaŋi, qu qua täutaŋä suqä, qui
iwimäkätä kiyä iwitmäukqä iuŋi ämäwqätäupqä-qe, qu aŋgumä suqä
asä iuŋqä äwquwi, suqä iqu quŋi äminyasäuä ämiwiyätqe, qu haŋä-iqä
naqänäŋi meqäŋqe.
21 Qu hänaqä jänänäŋiŋqä näqŋqä mämeqä hiqe, qu haŋä-iqä wäŋqäpu
meqäŋqe. Qu hänaqä jänänäŋiŋqä näqŋqä ae ämepu, Goti Iqueqä
suqä näqŋqä ae ämapiyä-qe, iuŋi tuwä äwiyquwi, haŋä-iqä naqänäŋä
meqäŋqe.
22 Qu i iquwi, ii kukŋuä ktqä tii ätnäŋqevi. *"Hiveqä kiqä qutai ae
ändetqä du, aŋgumä ämanäŋqiyä,"*† itaŋga "Yaqueqä eqä du ae asŋä
äqänätqe, aŋgumä ttakä du iŋgi-iŋgisa hea qäŋguäqiyä" ätnäŋqe, ii naqä-
qakuänäŋä ätnä.

3

Naqä Iqu aŋgi äpäŋqiyä

* **2:15** A Täuqä 22:5-24:25 † **2:22** Quamä-pmeqä 26:11

1 Ŋqä näueqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, tuwaŋuä hŋqu ae äqäkqä, ga tä
huizi iqu äqäyqä. Tuwaŋuä äqäyätmiŋi, kukŋui, nätmatqä tiiŋä duŋqä
kŋuä iqä äŋguänäŋä mapŋqä, evauqumuatätmä äqiyqä.
2 Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua, hiŋuä ätäŋuwä iuŋiŋqätä, neqä
Naqä Ämäneyqä, neŋi aŋgumä Häŋä Inequmuatqäqä Iqueä kukŋuiŋqätä,
hiqä kŋuä iqä imŋi, kŋuä mapŋqä nyiŋgaŋgi iyi. Iqueqä kukŋui,
ämaqä, Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauä maŋä iuta qätä
äwikuwi.
3 Nätmatqä naqänäŋä tiiŋä iquenyqä, näqŋqä yasämä mapŋqe. Hi-
unji yäpakäŋgaŋi, ämaqä, ämaqeuŋqä häŋätamqä tqä-qua ätimäupiyi,
qänaknäŋi huiwä iqueqä äwiŋqä du ipu, henyŋqä häŋätamqä ätäpu, tä
säwqä ipu, tii tpnuwi.
4 “Iqu, ‘Nyi aŋgumä pmniqeqä’ ätkqe, kiqä häukui äŋgi qäyqiyä?
Iqu mapqä danä yäŋqiyä” tpnuwi. “Nätmatqä eeqänäŋä atqä-awäka
äpmetaŋguwäŋga äwämiŋqe, ga iiŋi qäukuä qua imäkätäqäŋga eŋqe,
ii yqänä äwinä” tpnuwi.
5-6 Aiŋga-aiŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu kukŋuinä, ‘Qäukuä eänä’ tqaŋgi,
qäukuä eätä, itaŋga Iqu eqä ämetä, qua imäkätä, itaŋga quae eqä awä iqi
äwätetä, itaŋga aŋgumä qänakndaŋi, “Eqä ätimäunä” tqaŋgi, eqä huakä
naqänäŋä hŋqu, qua täu ätimäutä, qua tqueŋi qui imäkkqeŋqe, näqŋqä
epiyä-qe, qu täwäsi e tpnuwi.
7 Itaŋga Goti Iqu, “Tä näniŋqeqä” ätekqeŋqä, qäukuitä, quaetä, täŋga
tä äwiŋqä tä, iiŋqä pŋqä äwi. Ämaqä Goti Iquenyqä hma imäkätqäŋuwä
ii, qu Iqueä hiŋuä iqi ätqäupu, kukŋuä naqänäŋä ätäpu, näwinyä qui
imäkmbnuwäŋgaŋqä äwi.
8 Ŋqä näueqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, qu täwäsi itqätaŋgpqä-qe,
nätmatqä tiiŋä iquenyqe, hui imäupi. Naqä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, hiunji
kiuänäŋä hŋqutä, quväukuä 1,000täŋi, hŋqu huitaŋä maetqe, qäquaqu
asänäŋi.
9 Iiŋä etaŋgi, Iqu, “Iiŋä timäuŋqiyä” ätätä guä ämäsäuetŋqä-pa,
timäutŋqeŋqe, ämaqä hui, “Iqu hŋgaŋqä itqänä” ätätqäŋuwä-qe, Iqu
hŋgaŋqä miqä itqäuä. Iqu ämaqä hui qui imäkŋqäŋqe mäwinyätaŋgi,
Iqu ämaqä eeqänäŋi kŋuä äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupŋqä
wiŋgaŋgi, maqänäŋi mimäkqe, ii itqäuä.
10 Iŋäqe, Naqä Iqueqä hiunji iqu, ämaqä quwä-meqä eŋqä-pa
timäuniqe. Hiunji iqueŋi, qäukuä iqu häänqä hoaqä naqänäŋä ätätä, tä
änätä, qäpu hiäniqe. Itaŋga nätmatqä qäukuä haqä yätu äwäkäwäŋqe,
te eeqänäŋi qui imäkäniqe. Nätmatqä qua täu äwiŋqetä, qua iqutäŋi,
aaŋqä heniqe.
11 Nätmatqä eeqänäŋi, quiŋä di, ii itä imäknäniqä eŋqe, he ämaqe, suqä
änääqe iqäpŋqe? He hiqä häŋä-pmeqe, Goti Hanjuwä Ique äväpu, itaŋga
he ämaqä huizi pmetaŋguwä-pa mäpmeqä, Goti Iqueqä suqä eeqänäŋi
qänaknä iqäpŋqe.
12 Suqä iiŋä imäkäpu, Goti Iqueqä hiunji iquenyqä hiŋuä äqämbu
äpmapu, hiunji iqu maqänänä timäutŋqänä, wäuŋuä tnäŋä iqäpŋqe.
Hiunji, qäukui te qäpu änätä, itaŋga nätmatqä qäukuä haqä yätu
äwäkäwäŋuwi, tä dŋi, qäŋgaŋga, eqä nyeniqe.
13 Iŋäqe, ne Goti Hanjuwä Iqu, “Nyi qäukuitä, quaetä, änyä-häŋä
imäkmqänä” ätätä guä ämäsäuekqä iuŋqä hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Aŋä
iu pmapqä ii, suqä jänänäŋä dunä ipu pmapnuwi.

Naqä Iqueŋqä hiŋuä äqämbu äpmapu, quuvqä heqiyqe äŋguä mimbŋqe

14 Iwä ŋqä-näueqäuä, he nätmatqä ii timäuqäŋqä hiŋuä äqämbu
äpmapiyäŋganı, he suqä kiyä mätqä hui maeqä, äŋguänäŋä eäpu,
Iqutäŋi äwqe naqä-hŋqunä iŋqä äyä etaŋgpi mequmueniqä duŋqä yäŋä
qäŋgpŋqe.
15 Naqä Iqu maqänä mimäkqä, hiŋuä äqänä äpmeŋqäŋqe, kŋuä tiiŋä
mapŋqä. Iqu iiŋi, ne aŋgumä häŋä inequmuatätŋqä duŋqä itqäuä. Goti
Iqu, neqä tasi-gua kiiŋä änenyätŋqä Poli iqueŋi näqŋqä vqaŋgi, ga iqu
henyŋqä tuwaŋuä asä ii inä äqäyätŋqe.
16 Iqueqä tuwaŋuä eeqänäŋä iquauŋi, iqu tuwaŋui nätmatqä iiŋqä
ätätä, äyä äqäyätŋqe. Tuwaŋuiuŋi, kukŋuä hŋqua yäŋänäqŋqä
etaŋgä, iquauqä quatiŋqä näqŋqä änä yasämäŋä di, maqänä mämeqä
äyä ituŋque. Iŋä-qae, ämaqä näqŋqä maeqä eäpu, quwqä quuvqä
heqiyqäpqe, yäŋänäqŋqä maeqiyqä ipiyä ii, kukŋui wäŋgima näŋi-täqi
ätätqäŋä. Inä maetqe, kukŋuä, Goti Iqueä kukŋuä tuwaŋuä äqänäŋqe,
äkunmäkätqäŋuwä-pa iiyi. Iŋä-qae qu näwinyä qui imäkmbnuwi.
17 Näueqäuä, he iiŋqä ae näqŋqä äyä ämeŋuwä-qae, ämaqä, Goti Iqueä
kukŋuä-suqä duŋi hŋgisa iqä iqua, näŋi-täqi etuma uwqaŋgpqe, hiqä
quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqe, mändi päwiqŋqä äŋguänä mimbŋqe.
18 Jisasi Kraisi neqä Naqä-qu eä, ne aŋgumä Häŋä Inequmuatkqä
Iqueyi. He Iquenyqä näqŋqä änäänä ämaka äwätqäŋuwitä, Iqueqä qeqä
imäŋqeuta hiŋgi etapätŋqetä, ga iquaquisaŋi he yäŋänäqŋqä ämaka
uwqäpŋqe. Täŋga-pqä hea ique-iqueŋä-pqe, Iqueä yoqe naqänäŋä äwi.
Itaŋga ne Iqueä yoqe, haqä yätu matnämäuquatuŋque. Ii naqä-qakuä eä,
qäyä äpmetänä.

1 Jonä
iqu tuwaŋuä kiŋganä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tuwaŋuä tä, kiqä kŋuä indqäŋqä quati, hŋquaquvi. Kiŋganäŋä iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, Goti Iqutä, Kiqä Ymeqä Jisasi Iqutä-pqe, äwqä naqä-hŋqunä imbu, anä pmapŋqä yätamäkqä vqä iiyi. Huiziqu, qu ämaqä hiawiqä imdaŋä iqua, quŋi quaŋgi itqueqaŋgpi, Goti Iqueŋi mävämeqä ipŋqä iiŋqä, hiŋuinä mäquŋquä ipŋqä iiyi.

Ämaqä hiawiqä imdaŋä iqua, tii ätmiŋuwi. Nätmatqä qua täu äwiŋqe, ii äŋguä hma etaŋgqetaŋi, Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-qu eä, ämaqä naqä-qakui änä matimäuqä itä, ne qua täutaŋitä ämuäŋnäŋqu-pa, mamuäŋäŋqä yäŋqiyä. Tiiŋä-pqe inä ätmiŋuwi. Ämaqe, Goti Iqutä anä äŋguänä pmapŋqä wiŋgaŋgpqä iqua, nätmatqä qua täutaŋiŋqä kŋuä mindqäŋqä ipŋqäuä. Suqä jänäŋitä, hŋquauŋqä äwiŋqä itä, ii nätmatqä qua iutaŋiqä. Iiŋä etaŋgi suqä täuŋi, qäyä enä. Ii, ämaqä hiawiqä imdaŋä iquauqä kukŋuä quaŋgä iiyi.

Jonä iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋi, kukŋuä tä qätä mäwiyqä ipŋqä diŋqä äwiŋgqe. Iqu tii ätukqe. Jisasi Iqu ämaqä naqä-qakuänäŋä-qu ätimäukqe. Ga qokä-apäkä Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua, Goti Iquenyqätä, ämaqä huizi iuŋqetä kiiŋä wiŋguätŋqeqä.

Kukŋuä Häŋä-pmeqä-täŋä Iquenyqä

1-2 Ne ätnäŋäqi ätiŋä di, Kukŋuä Häŋä-pmeqä-täŋä Iquenyqä ätätuŋque. Kukŋuä Häŋä-pmeqä-täŋä Iqu, aiŋga-aiŋga äpmamiŋqe. Ne Iqueŋi, neqä qätetä qätä äwiyätanä, hiŋuitä hiŋuä äquŋgque. Quaŋgä maetqe, ne Iqueŋi qävqä yasämä ävätanä, neqä hipaitäŋi Iqueŋi itmaqiyätanä imiŋque. Häŋä-pmeqä Iqu, ätnäŋäqi äti timäuqaŋga, ne hiŋuä äqunäŋquä etaŋgi, ga ne ‘Iinjqä’ ätätanä, Iqu Häŋä hea ique-ique Pmeqä Iquenyqe, ii etätqäŋu. Aiŋga-aiŋgaŋi, Iqu Kaniqutä äpmamiŋqe, iwä ätnäŋäqi äti timäuqaŋgaŋi, ne neqä hiŋuitä hiŋuä äqunäŋque.

3 Ne hiŋuä ae äqunätanä, qätä ae äwiyäŋquä etaŋgi, ga he nesä iquatuŋquä ii etätqäŋu. Ga ne Apiqutä, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, Imätaqisä iqäŋqe.

4 Ga ne henyŋqä tuwaŋuä e ätätanä äqiyququä tä, neqä yeeqä iŋqä du aaŋä naqänäŋä hiätŋqä iuŋqä äqiyqu.

Goti Iqu, we-huŋqä-qu etaŋgi, ne we-huŋqä iu uwquatuŋque

5 Kukŋuä, Ymeqä Jisasi Kraisi Iqu tqaŋgi äwiyäŋquä di, ne heŋi awi, ii etqu. Iqueqä kukŋui tiiyi. Goti Iqu, we-huŋqä-qu eä, Iqutäŋi, hea-pqä hmbu mäwitqe.

6 “Ne Iqutä itqäŋunä” ätätanä, neqä qaŋä di, heawiqä imä äwätuŋque, ne kukŋuä iiŋi, quaŋgä ätätanä, ga suqä naqä-qakuänäŋä iuŋi, miqä itqäŋu.

7 Mä Goti Iqu itŋqä-pa, ne we-huŋqä iu äwquque, naqä-huinyä etaŋguati, Goti Iqueqä Ymeqä Jisasi Iqueä häŋeqe, neyaqä suqä quvqä duŋi, eeqänäŋä asŋä änaqäyämäutä hmbu-pqä iqä mamäkqä inemäkqäŋqe.

8 “Ne suqä quvqä maequneyqä” ätquque, quaŋgä kukŋuä iiŋi, neqä-neuä ätnätanä, ga kukŋuä naqä-qakuänäŋi, nesä mäwiqä danä iqi.

9 Mä, “Ne suqä quvqä iquneyqä” ätätanä, awä ätquque, Iqu ätkqä-pa
itä, suqä äŋguänäŋä dunä Iqä-qu eä, tii yänä. Neyaqä suqä quvqä di qäpu
huätä ämänamäutä, äwqä haŋuä änyä, neyaqä suqä quvqä eeqänäŋi, asŋä
änaqäyämäutä, hmbu-pqä iqä mamäkqä inemäkänä.
10 “Ne suqä quvqä miqä-quneyqä” ätquque, kukŋuä iiŋä iqu, Goti
Iqueŋi, “Si kukŋuä quaŋgä tqukiyqä” ätuätanä, ga Iqueä kukŋuä di, nesäŋi
mäwiqä danä eä.

2

Kraisi Iqu, nenyqä maŋä Mäkä-iqä Iquvi

1 Ymeqä, ŋqä eŋqä-paŋäuä, nyi tuwaŋuä tä he suqä quvqä miqä danä
ipŋqä diŋqä äqäyqä. Iŋäqe ämaqä hŋqua suqä quvqä imäkqaŋguwi, ne
yätamäkqä äneyätä, nenyqä maŋä Mäkä-iqä Iqu, Apiqutä äpme. Iqu,
Jisasi Kraisi, suqä Jänänäŋä Iqä Iquvi.
2 Goti Iqu, neyaqä suqä quvqä huätä ämamäutä, äwqä haŋuä nyätŋqe,
Jisasi Iqu hänaqä äpäkonätŋqä duŋqe, Iqueqä-kiuä äukqe. Neyaqä
duŋqänä hmanji. Ämaqä eeqänäŋä, qua äwitqutäŋqä-pa äpmeŋuwä iuä-
pqeŋqe.

Ämaqe äänä äpmeŋuwiŋqe, quwqä suqä iuta näqŋqä menä

3 Ne Goti Iqueä maŋi qätä äwiyätanä, qänaknä iquque, ii ne näqŋqä
tiiŋä heanä. Ne Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä äyä eäŋunä.
4 Ämaqä hŋqu, “Nyi Goti Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä eäŋänä” ätätä,
Iqueä maŋi qätä mäwiyqä iqäqe, ii ämaqä iqu, quaŋgä-tqä-quvi. Itaŋga
kukŋuä naqä-qakuänäŋi, iqutä mäwiqä danä eä.
5 Mä ämaqä, Goti Iqueqä maŋä duŋi qätä äwiyqäqä iqu, ii iqu Goti
Iquenyqä äwqä ävä, iwä naqä-qakuä Iquenyqä wiŋguänä. Iwä suqä iiŋä
dutaŋi, ne näqŋqe tiiŋä heanä. “Ne Goti Iqutä ämuäŋnäŋunä.”
6 Ämaqä, “Nyi Goti Iqutä, guä ämänäŋänä” ätätqä iqu, iqu qaŋi, Jisasi
Kraisi Iqu äumiŋqä-pa i uwqätŋqe.
7 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, nyi tuwaŋuä äqäyqä tä, kukŋuä-
suqä änyä-häŋä hŋqu ätätmä maqäyqä iqä, oee. He änyäŋäŋga ae
ämamiŋuwä yäuä iqu äqäyqä. Kukŋuä-suqä yäue, ii Goti Iqueqä kukŋuä,
he ae qätä äwimiŋuwä iquvi.
8 Iŋäqe, nyi henyŋqä tuwaŋuä tä suqä yäuä iquesaŋä-qe, änyä-häŋä-
qunä äqäyqä. Itaŋga suqä naqä-qakuänäŋä iqueqä quati, Kraisi Iqu itä,
ämänätqueqäqe. Itaŋga he-pqä i ipu, ämotquetqäŋä. Heawiqä iqu huätä
wätqätaŋgi, we-huŋqä naqä-qakuänäŋä iqu ae we hunätaŋgqä-qae, suqä
iqueqä quati ae ätnäŋäqi ätimäutqäuä.
9 Ga ämaqä hŋqu, “Nyi we-huŋqä du äpmeŋänä” ätätä, iqu ämaqä
quuvqä heqiyqä duŋqä wiuŋqä itŋqe, heawiqä imä yqänä sä äpme.
10 Mä ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä itä, qeqä ätmäkäŋqä iqu, iqu
we-huŋqeu äpme. Itaŋga ämaqä we-huŋqä iqi äpmeŋqä iqu, qua iqi
päknätŋqä imäknätŋqe, suqä hnjua-hnjua miqä yänä.
11 Mä ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä wiuŋqä iqä iqu, heawiqä imä äpme.
Hea iqu iqueŋi, hiŋuä hea iwimäkqä-qae, iqu hänaqä äkiu wätqäŋändiyä-
qe änyä maqäŋqä eä, iqu qaŋi, heawiqä imä äwätqäuä.
12 Ŋqä ymeqäuä, Jisasi Iquesaŋi, Goti Iqu heyaqä suqä quvqä di qäpu
huätä ämaemäutä, äwqä haŋuä änyätaŋgqeŋqä, nyi henyŋqä tuwaŋuä
tä ii äqäyqä.

13 Kanä iquenä, he Ämaqä ipäqäkqäŋgata täŋga-pqä yqänä äpmeŋqä
Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä etaŋguwiŋqä, nyi henyŋqä tuwaŋui ii
äqäyqä.
Hikŋä iquenä, he quvqä iqä iqueŋi, ae ämäwqätäuquwiŋqä, nyi
henyŋqä tuwaŋuä ii äqäyqä.
14 Ymeqä iquenä, he Goti Apiquenyqe näqŋqä äŋguänäŋä
etaŋguwiŋqä, nyi henyŋqä tuwaŋui ii äqäyqä.
Kanä iquenä, he Ämaqä ipäqäkqäŋgata täŋga-pqä yqänä äpmeŋqä
Iquenyqe näqŋqä äŋguänäŋä etaŋguwiŋqä, nyi henyŋqä tuwaŋuä tä ii
äqäyqä.
Itaŋga hikŋä iquenä, he yäŋänäqŋqä ätqäupu, Goti Iqueä
kukŋuä di hesä yäŋänäqŋqä witaŋgi, ga he quvqä iqä iqueŋi, ae
ämäwqätäuquwiŋqä, nyi henyŋqä tuwaŋui ii äqäyqä.
15 Qua täuŋqätä, nätmatqä qua täuŋä iuŋqätä ipu, qeqä matmäkqä
iqäpŋqe. Ämaqä qua täuŋqä itä, qeqä ätmäkäŋqä iqu, Goti Apiquenyqä
di näwinyä qeqä matmäkqä eä.
16 Ämaqä qua täutaŋiuqä suqä duŋqe ne näqŋqe. Qu huiwi iqueqä
äwiŋqeunä ipu, hiŋuä aowä äqänäpu, nätmatqä-täŋä epiyiŋqä yoqä haqä
ämaenäpu itqäŋä. Suqä iiŋi, Goti Apiquesa mapätqe. Ii kiqä suqä qua
täutaŋi.
17 Ga qua tqu qäpu hiqŋqe. Suqä quvqä qua täutaŋä eeqänäŋi, qäpu
qäsäŋqe. Mä ämaqä Goti Iqueä äwiŋqä dunä itŋqä iqu, qäpu maeqä,
yqänä pmetäniqe.

Kraisi Iquenyqä wiuŋqä iqä iquauŋqä

18 Hikŋä ymeqä ŋqä eŋqä-paŋäuä, hea yäpaki, täŋga ae ätimäuqi.
Hiŋuiqänäŋäŋgaŋi, “Kraisi Goti Iqu ätekqä Iquenyqä wiuŋqä iqä hŋqu
timäuniqeqä” tqaŋgä äyä äwikuwi. Ga täŋgaŋi, Kraisi Iquenyqä wiuŋqä
iqä ii, kuapänäŋä qe ätimäuquwi. Ga iiŋä dutaŋi, hea yäpakä ae ätimäuqä
iiŋqe, ne näqŋqä äyä eŋu.
19 Ämaqä iiŋä iqua, nesä äpmamiŋuwä-qe, änävämequwitaŋi, qu naqä-
qakuä, neyaqä mäetqäŋä. Qu nesä naqä-qakuä neyaqä dutaŋä hiqä-säpi,
yqänä pmeqäpniŋgä. Mä qu neŋi, ae änävämequwä-qae, ne näqŋqä
äŋguänäŋä heatuŋque, qu nesä naqä-qakuä maeqä eŋä.
20 Iŋäqe heŋi, Kraisi Iqu Dŋä Äŋguä Iqutä emŋqäyätä äyä etekqe. Iwä
iiŋä dutaŋi, he naqä-qakuiŋqe näqŋqe eŋä.
21 Nyi henyŋqä tuwaŋuä tä äqäyqä tä, he naqä-qakuä iquenyqe, änyä
maqŋqä etaŋgä ma, he iquenyqe näqŋqä etaŋguwiŋqä ii äqäyqä. Iwä he
näqŋqä äyuwä. Naqä-qakuänäŋä iquesaŋi, quaŋgä hui mapqä eä.
22 Quaŋgä-tqä iqu tque? Iqu tiiŋä ätätŋqä iquvi. “Jisasi Iqu, Kraisi ne
mäneyätŋqä Goti Iqu ätekqä Iqu, maetqänä.” Ämaqä kukŋuä iiŋä ätätŋqä
iqu, Apiquenyqätä, Ymeqä Iquenyqätä, tuwä äwiyätä, ga Kraisi Iquenyqä
wiuŋqä iqä iquvi.
23 Ämaqä Ymeqä-quenyqä tuwä äwiyqä iqu, ii Kaniquenyqä tuwä inä
äwiyqi. Ämaqä Ymeqä-que yeeqä itmeqä iqu, Kaniqueŋä-pqä inäyi.

Dŋä Äŋguä Iqueŋqä

24 Kukŋuä änyäŋänga ae qätä äyä äwiyäŋuwi, hiqä kŋuä duŋi, a
yäŋänäqŋqä qätpŋqe. He iiŋä itqäpi, hea ique-ique Ymeqä-quesä,
Kaniquesä, ämuäŋmbu, naqä-huinyä pmepŋqe.

25 Ga Kraisi Iqu häŋä hea ique-ique pmeqä du nätapqäŋqe, kukŋuä guä
ae ämäsäueäŋqe.
26 Nyi henyŋqä tuwaŋuä tä, ämaqä he quaŋgä etqueqä iuqä suqä duŋqä
ätätmä äqäyqä.
27 Mä heŋi, Kraisi Iqu Dŋä Äŋguä Iqutä emŋqäyätä äyä etekqe. Ga
Dŋä Iqu enyätaŋgqetaŋi, ämaqä hŋqu, “Iinjqä-iinjqä” etätŋqä diŋqe,
äwa miqä eŋä. Dŋä Iqu, nätmatqä eeqänäŋqä ämetquetŋqä äyuä. Ga
Dŋä Iqueqä kukŋui, quaŋgä ma, aaŋä naqä-qakuänäŋi. Dŋä Iqu etätä
ämetqueqä-pa, he Kraisi Ique ämuäŋmbu, naqä-huinyä pmepŋqe.

Goti Iqueqä ymeqeŋqä

28 Ŋqä ymeqäuä, he Kraisi Iqutä, yqänä ii pmetaŋgpu. Iwä Iqu ätnäŋäqi
äti timäuqaŋgaŋi, ne Iqueqä hiŋuä iqi tqäuqŋqe, womba itanä, zä miqä
danä, pemä itanä tqäuqŋqe.
29 Kraisi Iqu Jänänäŋä-qu etaŋgi, he näqŋqä äyä eŋä. Iwä he-pqe,
näqŋqä tii hipŋqe. Ämaqä suqä jänänäŋä imäkätqäŋuwä ii, qu Goti
Iqueqä ymeqeqä.

3

1 Häe, hiŋuä äqunäŋä? Apiqu nenyqä wiŋgaŋgi, Iqu nenyŋqä kiiŋä
itä, “He Ŋqä ymeqeqä” änatätqäuä. Ga iiŋi, aaŋä naqä-qakuänäŋä eä,
ne Iqueqä ymeqä eŋu. Ämaqä qua täu pmeqe, qu Goti Iquenyqe änyä
maqŋqä epiyä-qae, nenyqä-pqä di, änyä maqŋqä eŋä. 2 Nyämaqä nyi
kiiŋä änyinätŋqäuä, täŋgaŋi ne Goti Iqueqä ymeqä eŋu. Qänakŋi ne
änääqä pmeniquti? Iiŋqä di ätnäŋäqi ätiŋi, matimäutqe. Mä ne tiiŋiŋqe,
näqŋqä eŋu. Kraisi Iqu ätnäŋäqi äti timäuqaŋgaŋi, ne Iqueŋi hiŋuä
äqunätanä, ga Iqu eŋqä-paŋä heanique.
3 Ämaqä iiŋä timäuniqŋqä hiŋuä äqämbu äpmapiyä di, qu quwqä-quwä,
Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, kiyä mitmäkŋqä pmepŋqä itqäŋä. Ga iiŋi, qu Kraisi
Iqu kiyä mamätqä äpmeŋqä-pa, ii äpmeŋä.
4 Ämaqä suqä quvqä itŋqä iqu, Goti Iqueä kukŋuä-suqä iuŋi, hŋgisa
itquetqäuä. Suqä quvqä iqä di, ii Goti Iqueä kukŋuä-suqä duŋi, hŋgisa
itqueqä äyuwä.
5 Kraisi Iqu, ämaqeuqä suqä quvqe huätä mamäutŋqä, ätnäŋäqi äti
ätimäukqä iiŋqe, he näqŋqä äyuwä. Mä suqä quvqä hui, Iqueuä huiwiuŋi
mamäkätqe, näwinyä aaŋqe.
6 Ämaqä Kraisi Ique ämuäŋnäŋqä iqu, suqä quvqä iuŋi, mandämiqä
danä iquänä. Suqä quvqeu ändämitŋqä iqu, Kraisi Iqueŋi hiŋui
mäquŋquä danä eä, Iquenyqe änyä maqŋqe.
7 Ŋqä ymeqäuä, ämaqä quaŋgä duŋqä etma uwqäŋqe, äŋguä mimbŋqe.
Ämaqä suqä jänänäŋä du ändämitä imäkätŋqä iqu, ii Kraisi Iqu eŋqä-pa,
ämaqä jänänäŋue.
8 Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqu, suqä quvqe aiŋga-aiŋga iŋqä-
qae, ämaqä suqä quvqä dunä imäkätŋqä iqu, Setänä iqueqä-qu eä. Goti
Iqueqä Ymeqä Iqu ätnäŋäqi ätiŋi, ii Setänä iqueä wäuŋui, qui imäkätŋqä
ätimäukqe.
9 Ämaqä, Goti Iqu Iqueqä ymeqä hiätŋqä iwimäkätqä iqu, Goti Iqueqä
quuvqe, ique änyätaŋgutqä-qae, iqu suqä quvqe mimäkqä iquänä. Iqu
Goti Iqueqä ymeqä etqä-qae, suqä quvqä imäkqä iqueqä suqä duŋi,
ändämitä mimäkqä danä yänä.

10 Goti Iqueqä ymeqeŋqätä, Setänä iqueqä ymeqeŋqätä, näqŋqä heatuŋquä, suwä. Ämaqä, suqä jänänäŋä iu ändämitä iu miqä itŋqä iqu, ii Goti Iqueqä ymeqä-qu maetqe. Itaŋga ämaqä, quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä itä, qeqä matmäkqä itŋqä iqu, ii Goti Iqueqä ymeqä-qu hmayi.

Ne neqä-neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque

11 He qäŋganäŋi kukŋui qätä tiiŋä äyä äwikuwi. “Ne quuvqä eqiyätuŋquä iqune, neqä-neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋqueqä” äyä äwikuwi.

12 Ne Kenä* iqu ikqä-pa miqä yatuŋque. Iqu Setänä quvqä iqä iqueqä-qu eä, iqueqä käŋgueque pizqä äyä äpäkkqe. Iqu käŋguequeŋi, pizqä di suŋqä äpäkkqe? Suqä iqueqä imäkmiŋqe, quvqä witaŋgi, ga käŋguequeqä di äŋguä etaŋgqeŋqä, ii äpäkkqe.

13 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä qua täu äpmeŋuwi, henyŋqä wiuŋqä eyqaŋgpqe, “Tä änäänqä inetqueqäpiyä” tpu ipu, miiqä yäŋä mikiqä pambu.

14 Ne suqä äpäkoŋqä iŋgisaŋi ävämetanä, suqä häŋä-pmeqä iŋgisaŋqä ämäwqätäukquä iuŋqä näqŋqe, ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä itanä, qeqä ätmäkätuŋquä iuta eŋu. Ämaqä, quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä itä qeqä matmäkqä itŋqä iqu, ii äpäkoŋqä iŋgisa yqänä äpme.

15 Ämaqä, quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä wiuŋqä itŋqä iqu, ämaqä pizqä päsqä-quvi. Ga he näqŋqä tiiŋä äyä eŋä. Ämaqä du pizqä päsqä iqua, häŋä hea ique-ique pmeqe maeqä-quayi.

16 Ga suqä Kraisi Iqu nenyqä huiwä äwiŋgqä iquesaŋi, ne suqä ämaqä duŋqä itanä, qeqä tmäkqeŋqä näqŋqä äyä ämeŋu. Iiŋiŋqe, ne Goti Iqueqä ämaqä duŋqä itanä, quŋqe huiwi äwiŋguatuŋque.

17 Ämaqä nätmatqä qua täutaŋä kuapä-täŋä hŋqu, quuvqä heqiyqä hŋqu äwa itqätaŋgi äqunäqä-qe, iqu iquenyqä qeqä matmäkqä iiŋqe, ii ne näqŋqä tiiŋä heatuŋque. Goti Iqueqä suqä ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqe, ämaqä iqutäŋi mäwiqä eänä. 18 Ŋqä ymeqäuä, ämaqeŋqä itanä, qeqä tmäkqä iuŋqe, kukŋuinä ätätanä, maŋä dinä matqä iquatuŋque. Ne quŋqä naqä-qakuänäŋä neŋgaŋguti qutä itanä, suqä äŋguä du motquequatuŋque.

19-20 Ne naqä-qakuä Iqueqä ämaqä-qune äyitanä-qe näqŋqe, ne tiiŋä itaqeta heanä. Neqä kŋuä suqä-iwäsäuqä duŋi, “Ne suqä quvqä imäkquneyqä” kŋuä indqänätuŋquä-qe, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, haŋäiqä maeqä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqäŋqe. Goti Iqu neyaqä kŋuä suqäiwäsäuqä iqueŋi ämäwqätäuä, ga Iqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä näqŋqä äŋguänäŋä eä.

21 Ämaqä nyi henyqä itmä, qeqä ätmäkätŋqä iquenä, neqä kŋuä suqäiwäsäuqä iqu kukŋuä mämänetqä iqäqe, ne Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, womba miqä danä, yäŋänäqŋqä tqäuqŋqe.

22 Iqueä maŋiunä qänaknä itanä, ga ne suqä Iqu äwinyätaŋgqä di imäkätaqä-qae, nätmatqä ne Ique yatŋqä ävatquä iuŋi, ii ämequanä.

23 Iqueqä kukŋuä-suqe tiiŋi. Ne Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqueä yoqeŋqä quuvqä heqiyquatuŋque. Ga Kraisi Iqu änatkqä-pa, ne neqäneuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque.

24 Ämaqä Goti Iqueä maŋiunä qänaknä itä, qätä itŋqä iqu, ii Goti Ique ämuäŋnä etaŋgi, ga Goti Iqu ique änyä. Iqu neŋi, änenyäŋqä duŋqä näqŋqe, Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique änätapqä duta eŋu.

---

* **3:12** Ipäqäkqä 4:1-8

4

Dŋä huitaŋä-huitaŋä iquauŋi äwiwäsäupŋqä

1 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, ämaqä hiŋuä quaŋgä tqe,
kuapänäŋi ae im-imä äwquwi. Iiŋiŋqe, ämaqä, “Goti Iqueqä Dŋä Iqu, nyi
kukŋuä ändapqiyä” ätätŋqä eeqänäŋä iuŋqe, quuvqä maeqiyqä pambu.
He dŋä iquauŋi, “Goti Iquesa äpqäpiyä, ä änäändiyä” tpu, äwiwäsäupŋqe.
2 Goti Iqueqä Dŋä Iquenyqe, “Jisasi Kraisi Iqu, täkä ämaqä-qu äpqäqeqä”
tqaŋgutqä iquesa näqŋqä hipnä.
3 Mä ämaqä, Jisasi Iquenyqä kukŋuä iiŋi matqä danä iqäqä iqu, Goti
Iqueä Dŋä-täŋä-qu maetqe, dŋä huitaŋä-täŋä-quvi. Dŋä iiŋi, Kraisi
Iquenyqä wiuŋqä iqä iqueqä dŋä-quvi. “Kraisi Iquenyqä wiuŋqä iqä-qu
äpäniqeqä” tqaŋgä äwimiŋuwä iqu, ae ätimäutä, täŋgaŋi qua täunji.
4 Ŋqä ymeqäuä, he Goti Iqueqänä eäpu, hiŋuä quaŋgä-tqä iquauŋi,
qe ämäwqätäutqäŋä. Dŋä he enyäŋqä Iqu, Dŋä Yäŋänäqŋqä-qu eä, dŋä
ämaqä qua täutaŋä iu änyäŋuwä iuŋi, ämäwqätäutaŋgqä-qae, he iiŋä ii,
ii itqäŋä.
5 Qu qua täutaŋä-qua eäpu, nätmatqä qua täutaŋiŋqä tqaŋgä, ga ämaqä
qua täutaŋä huiziqua, qu tqaŋguwä duŋi qätä äwiyätqäŋä.
6 Mä ne Goti Iqueqä eŋu. Iŋi ämaqä Goti Iquenyqä näqŋqä epiyä ii, qu
ne qätä nepnä. Mä ämaqä Goti Iqueqä maeqä danä ipiyä iqua, qu qätä
mäneyqä danä ipnä. “Dŋä naqä-qakuä iqu, iiŋä äyitanä, ga quaŋgi iqu
äyitanä-qä” di, ne näqŋqe, suqä iiŋä duta heanä.

Goti Iqu, ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqueqä quatä Iquvi

7 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, ne neqä-neuäŋqä itanä, qeqä
tmäkŋguatuŋque. Ämaqä duŋqä itanä, qeqä tmäkqä suqä iqu, ii Goti
Iqueqä suqä etaŋgi, Iquesa äpä. Ga ämaqä, ämaqä duŋqä itä, qeqä
ätmäkätŋqä iqu, ii Goti Iqu Iqueqä ymeqä hetŋqä iwimäkkqä-qu eä, ga
iqu Goti Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä eä.
8 Suqä ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqä iquesaŋä quati, Goti Iquvi. Iiŋä
etaŋgqetaŋi, ämaqä, ämaqä duŋqä miqä danä itä, qeqä matmäkqä itŋqä
iqu, Goti Iquenyqe, änyä maqŋqä eä.
9 Goti Iqu, Iqueqä Ymeqä Kiqä-kiuänäŋä Iqueŋi, qua täuŋqä
ändowatkqe, ii ne häŋä hea ique-ique pmeqä di, Iquesa meqäŋqe. Iqu
iiŋä ikqe, Iqu nenyqä itä, qeqä tmäkqä suqä ique, ätnäŋäqi ämaekqe.
10 Ne Goti Iquenyqä itanä, qeqä ätmäkquque, suqä iiŋä iqueqä quati
maetqe. Goti Iqu nenyqä itä, qeqä ätmäkätä, Iqu Iqueqä Ymeqä Ique
neyaqä suqä quvqe, huätä ämänamäutä, ne Iquenyqä aŋgi inetmetŋqä
ändowatkqe.
11 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, Goti Iqu suqä iiŋä itäqeta, nenyqä
qeqä tmäkqä suqä ique ämänätquakqe. Iiŋä etaŋgi ne neqä-neuäŋqä
itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque.
12 Ämaqä Goti Ique hiŋuä quŋqe, aaŋqä-qe, ne neqä-neuäŋqä itanä,
qeqä ätmäknätuŋque, ii Goti Iqu ne änenyä. Itaŋga Goti Iqu ämaqeuŋqä
itä, qeqä tmäkqä suqä iqueŋi, nesäŋi yäŋänäqŋqä imäkqi.
13 Goti Iqu ne nenyätaŋgi, ne Ique änyäŋquä iiŋqä näqŋqe, äänä
heatuŋque? Ne iiŋqä näqŋqä meqe, Iqu Iqueqä Dŋä Ique änätapkqä iuta
heanä.
14 Apiqu Iqueqä Ymeqä Iqueŋi, ämaqä qua täuŋiu häŋä iqumuatätŋqä
dowatqaŋgi äqunätanä, ne ämaqä iuŋi, awi ii ätuätqäŋu.

15 Ämaqä, “Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-queqä” ätätä, awä ätätŋqä
iqu, ii Goti Iqu ique nyätaŋgi, ga iqu Ique änyä.
16 Goti Iqu ämaqä-qunenyqä itä, qeqä iiŋä änatmäkätŋqä iiŋqe, ne
näqŋqä ämetanä, quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäŋu.
Goti Iqu, ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqueqä quatä Iquvi.
Iwä ämaqä suqä iiŋä iu ämuäŋnä qänaknä itŋqä iqu, ii iqu Goti Ique
ämuäŋnätaŋgi, ga Goti Iqu ique ämäuŋänä.
17 Ne iiŋä äpmetaŋguati, Goti Iqu ämaqeŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä
iqueŋi, nesäŋi yäŋänäqŋqä imäkqaŋgi, iwä hiunji, Goti Iqu kukŋuä
ämänetätä änewäsäuqäŋganı, ne pe-huŋqä tqäuaniquä duŋqä inemäkqi.
Naqä-qakuä ne qua täu äpmeqä-qe, neqä äpmeqä di, Kraisi Iqueä eŋqä-pa
äpmeŋque, ne iiŋqä zä miqä yatuŋque.
18 Ämaqä, iqueqä suqä quvqeŋqä haŋä-iqä meniqeŋqä kŋuä in-
dqänätŋqä iqu, zä itqäuä. Ämaqä, ämaqä duŋqä itä, qeqä ätmäkätŋqä
iqu, zä miqä danä yänä. Ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqu, suqä zä
iŋqä iqueŋi, huätä iwatquänä. Ämaqä zä itŋqä iqu, iquesaŋi suqä ämaqä
duŋqä itä, qeqä tmäkqä iqu yäŋänäqŋqä mäwitqe.
19 Ne ämaqä duŋqä itanä, qeqä tmäkqä suqä iqu ituŋque, Goti Iqu suqä
iqu nenyqä ganä imäkqäqä etaŋgi, ii ituŋque.
20 Ämaqä, “Nyi Goti Iquenyqä itmä, qeqä ätmäkäŋänä” ätätäqä-qe,
ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä wiuŋqä itŋqä iqu, quaŋgä ätqi. Ne iiŋäŋqä
näqŋqe, ii tiiŋi. Ämaqe, ne hiŋuä äqunäŋu. Goti Iqueŋi, iiŋä ma. Iŋi
käta-käŋgua iquenyqä miqä itä, qeqä matmäkqä itŋqä iqu, Goti Iquenyqä
itä, qeqä tmäkqe, iqu miqä danä yänä.
21 Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä-suqä tiiŋä ätätŋqe. “Ämaqä Goti Iquenyqä
itä, qeqä ätmäkätŋqä iqu, ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä-pqe inä itä, qeqä
tmäkquätŋqeqä.”

5

Qua täutaŋä iqueqä mäkä iqeŋi, tqu kittqiyätŋqe?

1 Ämaqe, Jisasi Iquenyqe, “Ämaqä du aŋgumä itmeniqŋqä, Goti Iqu
ätekqä, Kraisi Qäqueqä” kŋuä ämapu, Iquenyqä quuvqä eqiyäŋuwä
ii, qu Goti Iqueqä ymeqä eŋä. Ga ämaqä Kaniquenyqä ipu, qeqä
ätmäkätqäŋuwä iqua, qu Iqueqä ymeqä huizi iquauŋqä-pqe, qeqä inä
tmäkpnä.
2 Ne Goti Iquenyqä qeqä ätmäkätanä, Iqueqä maŋä du qätä äwiyquque,
ne Iqueqä ymeqä huizi iquauŋqä itanä, qeqä tmäkqe qäyunä ituŋqueŋqä
näqŋqä di, suqä ii itanita heanä.*
3-4 Ne Goti Iquenyqä itanä, Iquenyqä qeqä tmäkqe, ii tiiŋi. Ne Iqueqä
maŋä duŋi, qänaknä itqäŋu. Ämaqä Goti Iqueqä ymeqä eŋuwä iqua, ii
qu qua täutaŋä iqueqä suqä iuŋqä mäkä ipu, mändi äkittqiyätqäŋuwi.
Ii ipiyitaŋi, ga Goti Iqueä maŋi, ne haŋä-iqä mänätapqä danä yänä.
Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätaqä dutaŋi, qua täutaŋä iqueä mäkä iuŋi
äkittqiyätuŋque.
5 Qua täutaŋä iqueqä mäkä iqueŋi, tqu kittqiyätŋqe? Ämaqä, Jisasi
Kraisi Iquenyqe, Iqu Goti Iqueqä Ymeqä-qu äyä etaŋgi äqumbu, Iquenyqä
quuvqä eqiyätqäŋuwä iquanänji.

---

* **5:2** Näqŋqätäŋä hŋqua tii ätätqäŋuwi. “Iiŋiŋqe, ne Goti Iquenyqä qeqä ätmäkätanä, Iqueqä maŋä du qätä äwiyätaqäŋganı, ne Iqueqä ymeqä duŋqä-pqä qeqä inä tmäkquatuŋquä, näqŋqä ämenä.”

Goti Iqueqä Ymeqä Iqueŋqä kukŋuiŋqe

6 Jisasi Kraisi Iqu, eqä iqutänä äpkqä maetqe, häŋeqä iqutä, qäsänji.
Iqu qua täuŋqä äpätä, eqetä asŋä ämetä, itaŋga zä-huätati äunätäqäŋga,
Iqueqä häŋeqe äpäwäkqe. Goti Iqueqä Dŋä Iqu, Naqä-qakuiŋqä Quati
etaŋgi, Iqu Jisasi Iquenyqä awi, naqä-qakuänäŋä ätätŋqe.
7 Iŋi "Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-queyqä" awi, hiuaqu-hŋqueŋä iqua
ätätqäŋä.
8 Goti Iqueqä Dŋä Ique, eqä ique, itaŋga häŋeqä ique, iquayi. Iqua
kukŋui, kiqä naqä-hŋqunä asiqunä ätätqäŋä.
9 Ämaqe, "Iiŋä-iiŋiqä" tqaŋguwä duŋi, ne quuvqä äyä eqiyätuŋque.
Mä Goti Iqueä ätätŋqä ii, ämaqeuqä iuŋi, ämäwqätäuänä. Iqueqe,
aaŋä naqänäŋiqä. Goti Iqueqä kukŋui, Iqu Iqueqä Ymeqä Iquenyqä äyä
ätätŋqe. (Iutaŋi, he Iqueqä kukŋui, quuvqä heqäpŋqeqä.)
10 Ämaqä, Ymeqä Iquenyqä quuvqä eqiyätŋqä iqu, ii iqu Goti Iqueä
kukŋui ae ämeqäqä-qae, iqueqä qeqä-quuvqä imä ämnä. Mä ämaqä,
Goti Iqueä kukŋuiŋqä, "Ii naqä-qakuiqä" kŋuä mämeqä iqä iqu, Goti
Iqu Iqueqä Ymeqä Iqueqä suqä duŋqä tqaŋgqä iuŋi, quuvqä maeqiyqä
itqätaŋgqetaŋi, iqu Goti Iqueŋi, "Si quaŋgä tqukiyqä" ätuätqäuä.
11 Goti Iqueqä Ymeqä Iquenyqä kukŋui, tiinji. Goti Iqu häŋä hea ique-
ique pmeqe, äyä änätapkqe. Itaŋga häŋä-pmeqä iiŋi, Iqueqä Ymeqä
Iquesanji.
12 Iŋi Goti Iqueqä Ymeqä Iqu, ämaqä hŋque änyätaŋgutqe, ämaqä
iqu häŋä hea ique-ique pmeqä-täŋä-quvi. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu
mänyätaŋgutqe, ämaqä iqu häŋä hea ique-ique pmeqe, maeqä-quvi.

Häŋä hea ique-ique pmeqä täŋiŋqä, näqŋqä meqeŋqä

13 He Goti Iqueqä Ymeqä Iqueä yoqä duŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä
iquenä, nyi tuwaŋuä tä, he häŋä hea ique-ique pmeqä-täŋuenä
etaŋgqeŋqä, näqŋqä hipŋqä, henyqä äqäyqä.
14 Ga ne Iqueŋqä hiŋgi zä miqä, qäqiqi pemä äwätanä, tiiŋiŋqä näqŋqä
hianä. Ne Goti Iqueqä äwiŋqä dunä qänaknä itanä, nätämatqä hmbiŋqä
yatŋqä ävquque, Iqu ne qätä neyänä.
15 Ne Iqueŋi yatŋqä vqaŋguatqeuŋqä, Iqu qätä äneyätŋqä duŋqe,
näqŋqä eäŋque, iwä ne näqŋqä tiiŋä inä heatuŋque. Ne nätmatqä huiŋqä
yatŋqä ävqäque, ne nätmatqä iiŋi ämeŋqunä.
16-17 Suqä quvqä eeqänäŋä ämaqä-qune imäkätuŋque, ii ne Goti
Iquenyqä hŋgisanä itqäŋu. Suqä quvqä hui, ämaqeqä quuvqe, äpäkoŋqä
duŋqä mätuma mäwqä iqä diŋqä äwi. Mä suqä quvqä hui, ämaqä
iqueqä quuvqe äpäkoŋqä iuŋqä ätuma upnä. Iŋi, hesaŋä hŋqu, quuvqä
heqiyqä huiziqu suqä quvqä imäkqaŋgi äqunäŋqe, iqu Goti Iqu iqueŋi,
häŋä-pmeqä vätŋqänä, yatŋqä vätŋqe. Nyi suqä quvqä iqueqä quuvqe
qui iwimäkätŋqä iqueŋqä matqä iqä. Nyi suqä quvqä, iqueqä quuvqe
äpäkoŋqä iuŋqä änä matimäuqä itŋqä iquenyqänä, ätqä.
18 Ne näqŋqä äyä eŋu. Ämaqä Goti Iqu änyquaŋgutqä iqua, suqä quvqä
dunä mimäkqä iqäpnuwäŋqä. Ga qu qui imäkŋqäŋqe, ämaqä Goti Iqu
änyquäqä iquauŋi, Iqu ämiqa uwquäniqe. Itaŋga dŋä quvqä iqu, quŋi
qui miwimäkqä yänä.
19 Ne näqŋqä tiiŋä-pqeŋqä äyä eŋu. Ne Goti Iqueqä-qune eäŋquä-qe,
ämaqä qua täutaŋä huiziqua, qu dŋä quvqä iqueä yäŋänäqŋqä yäpä iqi
pmetpnuwäŋqe.
20 Itaŋga ne tiiŋä-pqeŋqä näqŋqä eŋu. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu ae
äyä äpkqe. Ga ne Goti Naqä-qakuänäŋä Iquenyqä näqŋqä heatuŋquä,

kŋuä iqä änätapkqeqä. Neqä äpmeqä di, Goti Naqä-qakuänäŋä Iqutä, itaŋga Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, anä ämuäŋnäŋu. Iqu Goti Naqä-qakuänäŋä-qu eä, itaŋga Häŋä hea ique-ique Pmeqä-quvi.

21 Ŋqä ymeqäuä, goti quaŋgä iqua qui emäkqäŋqä, äŋguänä miŋgäpŋqä.

2 Jonä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä aŋä aquväqŋqä iutaŋä miqä hŋqu tuwaŋuä tä äqäkqe. Ämaqä kuapänäŋi kŋuä indqäŋqä iuŋi, tiiŋä ämakuwi. “Iqu apäkä huisä, iiyqä ymeqetäŋqä qäyä ätätä äqäkqä-qe, naqä-qakui iqu tuwaŋui äqäyätä, qokä-apäkä aŋä aquväqŋqä hŋquesaŋä iquauŋqä ändowatkqeqä.” Iqu qu ämaqä hŋquauŋqä-pqe kiiŋä äwinyätŋqä iiŋqä äqäkqe. Itaŋi ämaqä quaŋgä-tqä-pqä iquauŋqe äwimasipŋqä. Ii ämaqä Goti Iqueqä kukŋui qui imäkqä iquayi.

Jonä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwiu miqä iqunä, nyi tuwaŋuä tä, apäkä Goti Iqu atäuŋuä ikikqä iikiŋqä-tä, tqä ymeqeuŋqä-tä äqäyqä. Ne kukŋuä naqä-qakuiu ämuäŋnäŋquetaŋi, henyqä kiiŋä änyinätŋqe. Nyinä maetqe, qokä-apäkä kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä etqäŋuwä iqua-pqe, henyŋqä inä äwinyänä.
2 Ii tiiŋä etaŋgi. Kukŋuä naqä-qakuänäŋä ii, nesä witaŋgi, ga hea iqueique i witäniqä dutayi.
3 Kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutatä, suqä ämaqä duŋqä äwiŋqä iutatäŋi, Goti Apiqutä, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, nemäkqaŋgisi, suqä qeqäimäŋqetä, hiŋgi ävätanä äŋguä itqueqetä, äwqä haŋuä pmeqetä, nesä äpakänä witäniŋqe.

Suqä ämaqeuŋqä äwiŋqeŋqä

4 Apiqu kukŋuä naqä-qakuä-näŋä änatkqä-paŋi, saqä ymeqä hŋqua iu qänaknä itqätaŋguwä iuta näqŋqä ämami, yeeqä kiiŋä änyinätŋqe.
5 Iŋäqe apäkä iiki, nyi himbquenä kukŋuä hŋqu tii etmqe. “Ne hŋqunähŋqunäŋi, neqä-neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque.” Suqä iiŋä iqu, nyi änyä-häŋä mäktapqä iqä. Oee, ne suqä hiŋuiqänä ämakquä iquvi.
6 Suqä ämaqä duŋqä äneŋqä iqu, ii ne Goti Iqueä suqä iu qänaknä itanä, iuta itqäŋu. Hiŋuiqänäŋi, “He ämaqeuŋqä eŋganguti, qutä anä iqäpŋqeqä” tqaŋgä äwiminuwitaŋi, iu qänaknä iqäpŋqe.

Ämaqä quaŋgä-tqä iquau wimasiyqeŋqä

7 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä quaŋgä-tqä kuapänäŋä hŋqua, huiziuqä kŋuä qui iwimäkäpu huäŋqä hui-mända ätuma upŋqä, qua äwitqutäŋqä-pa imimä ikitqäŋä. Ämaqä iqua, Jisasi Kraisi Iqueŋqe, “Täkä Ämaqä-qu äpqäqä maetqenä” tqä iquayi. Ämaqä iiŋä iqua, quaŋgä, Kraisi Iquenyqä wiuŋqä ipu, mändi kittqiyqä iquayi.
8 Iŋi ne nätmatqä wäuŋuä dŋä huqä ituŋquä di, qua iqi mäpäwiqä da, Goti Iqu etapäniŋqä ätkqe, eeqäpnä mapnuwäŋqä diŋqe, hiqä-hiuä hiŋuä yasämä äqunäpu, wa wiyäpu iqäpŋqe.
9 Ämaqä tqu-tqu, Kraisi Iqueqä kukŋuä dunä qänaknä miqä da, kŋuä iqueqä-pqä ditä qäsä ätätäŋqä iqu, Goti Iqu iqutäŋi mäpmeqä eä. Tqu-tqu Kraisi Iqueqä kukŋuinä a yäŋänäqŋqä äqätäŋuwä iquauŋi, Goti Apiqutä, Ymeqä Iqutä, Qämätaqi iquatä naqä-hŋqunä äpmeŋä.

10 Ämaqä kukŋuä iiŋä matqä hŋqu emeqaŋgutqe, he iqueŋi, yeeqä
mävqä ipu, heqä aŋiuŋqä mätuma mäwqä pa iqäpnä.
11 Tqu-tqu, ämaqä iiŋä iqueŋi, yeeqä ävätumeqä iqu, ämaqä iqueä
wäuŋuä quvqä itŋqeuŋi, yätamäkqä ävqi.

Kukŋuä yäpakiyi

12 Nyi kukŋuä kuapänä etmqä etaŋgqä-qe, tuwaŋuä bukiu qäyqäŋqe
manyiŋgaŋgi, emetmäŋganä, kukŋuä anä taniŋqueŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä
ämamä äpmeŋä. Iŋgaŋi ne yeeqä naqänäŋä itanä pmeniŋque.
13 Siqi Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iiyqä ymeqä täqi äpmeŋuwä
iqua, “Ne henyqe, hui mimäuqä iŋunä” etqä.

3 Jonä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iquau miqä hŋqu, tuwaŋuä tä, ämaqä wäuŋuä asä ii imäkmiŋqä huizi, kiqä yoqe Gayusi iquenyqä äqäkqe. Iqu Gayusi iqueqä yoqe haqeu ämamäukqe. Ii Gayusi iqu, ämaqä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iquau yätamäkqä vätqätaŋgi. Itaŋga iqu Gayusi iqueŋi, "Si Diotrepesi iqueŋi, äŋguänä wimasiyä" ätukqe.

Jonä iqu tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwiu miqä iqunä, nyi tuwaŋuä tä, nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä Gayusi iqukiŋqä äqäyqä. Ye kukŋuä naqä-qakuiu ämuäŋnäŋuetaŋi, sinyqä kiiŋä änyinätŋqe.
2 Ŋqä nyämaqä iquki, tqä äpmeqeŋqä, nyi Goti Iqu äŋguä kimäkätŋqä tääqä ätätmä yatŋqä ävätqäŋä. Tqä qeqä-quuvqä imŋi yäŋänäqŋqä imäknnä ätqäuäŋä-pa, tqä huiwä-pqe asä i imäknnä tqäutätŋqe.
3 Neqä neyämaqä hŋqua ätimäupu, siŋqe, "Iqu kukŋuä naqä-qakuänäŋä iuŋi, qänaknä itŋqeqä" dqaŋgä, nyi sinyŋqä aaŋä yeeqä kiiŋä ikqe. Nyi näqŋqe, si hea ique-ique kukŋuä naqä-qakuänäŋä dunä äwätnä, iunä äpmeŋi.
4 Ŋqä ymeqä diŋqe, "Qu kukŋuä naqä-qakuänäŋä iu qänaknä itqäŋäuä" tqaŋgä äwimäŋganı, nyi yeeqä ŋqä hnjua-hnjua imäkätmäŋga itŋqä duŋi, ämäwqätämäŋga, kiiŋä itŋqe.

Kukŋuä awä ätuäkitqäŋuwä iquau, yätamäkqä vqeŋqä

5 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquki, si näueqä Goti Iqueqä kukŋuä awä ätuäkitqäŋuwä iquauŋqä änyä maqŋqä qäyä eänä, yätamäkqä ävätnäŋganı, kukŋuä ätätnä imäkqukiyqae, ii ämänätquetqäŋnä.
6 Iquautaŋä hŋqua, qokä-apäkä Goti Iqueqä yoqeŋqä täqi aquvä äqänätqäŋuwä iu, suqä si quŋqä kiŋgaŋgi yätamäkqä äwikŋiŋqä awä änatkuwi. Qu evämapŋqäŋganı, si Goti Ique yeeqä ävätnä, nätmatqä hnjua, qu qäsä äma upŋqä vqä di, ii äŋguänäŋi.
7 Qu Naqä Iqueqä wäuŋui imäkäkipiyä-qae, ämaqä quuvqä maeqiyqä dutaŋi, yätamäkqä hnjua mämeqä danä itqäŋä.
8 Iutaŋi, ne Goti Iqueqä ämaqä iqune, ämaqä kukŋuä awä ätuäkitqäŋuwä iquauŋi, yätamäkqä vquatuŋque. Ne iiŋä iquque, Goti Iqueä kukŋuä naqä-qakuänäŋä duŋqä wäuŋui, yäŋänäqŋqä anä imäkquneyi.

Diotrepesi iqueqä hŋgisanä iqeŋqä

9 Ämaqä, Goti Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau kukŋuä ätuätmä, tuwaŋuä hui äqäkqä-qe, Diotrepesi, naqä ämiqä pmeqäŋqä äwinyätŋqä iqu, neyaqä kukŋuä tqaŋgquä duŋi qätä miqä itŋqe.
10 Nyi äpätmäŋganı, nätmatqä iqu itŋqä isuauŋqe, eeqänäŋäŋqä awä tmniqe. Nenyqe, mändi nakittqiyätŋqä kukŋuä quvqä ätätŋqä iŋqä-täŋqe. Ga inä maetqe, tasi-guäka awä ätuäkitqäŋuwä iquauŋi, yeeqä mävätumeqä itä, ga yeeqä vätumapŋqä itqäŋuwä iquauŋi, 'qäyä eänä' ätuätä, Goti Iqueä yoqeŋqä aquvä maqŋqä ipŋqä ätuätŋqä iquvi.

Demitriyasi iqueqä suqeŋqä

11 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquki, suqä quvqä itqätaŋgä äqunäŋä iu miqä-pa, mä suqä äŋguä itqätaŋgä äqunäŋä iu, iqaŋgnä. Suqä äŋguä itqäŋuwä iqua, qu Goti Iqueqe. Ämaqe, suqä quvqä itqäŋuwä iqua, qu Goti Iqueŋi, hiŋuä mäquŋquä danä itqäŋuwä iquayi.

12 Ämaqä eeqänäŋi, Demitriyasi iqueä suqä äŋguänäŋä iqaŋgqeŋqä awä äyä ätätqäŋuwi. Ga Goti Iqueqä kukŋuä naqä-qakuänäŋiu-pqe, iqueqä suqeŋqe, äŋguä asä i etaŋgi ämänätqueqi. Ga ne-pqe, iqueqä suqeŋqe, ‘äŋguänäŋiqä’ ätätanä ätätqäŋu. Ga si näqŋqä äyuä, neqä kukŋuä ätätani, aaŋä naqä-qakuänäŋä dinänji.

Kukŋuä yäpakiyi

13 Gayusi iquki, nyi kukŋuä kuapänä ktmqä etaŋgqä-qe, tuwaŋuä bukiu qäyqäŋqe, manyiŋqä iqi.

14 Hea quäuqä mäpäwqäŋga, äkimetmä hiŋuä kqänmqeŋqä, kŋuä yäŋänäqŋqä ämamä äpmeŋä. Iŋga ye anä äpmeta, kukŋuä tenyueŋqe.

15 Goti Iqu äwqä haŋuä kimäkänä. Tqä näueqä iqua, “Ne sinyqe, hui mimäuqä iŋunä” äktqä. Ga ŋqä-näueqä hŋqunä-hŋqunäŋä iquauŋi, “Iqu sinyqe, hui mimäuqä iqiyä” tu.

Jutä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Kukŋui tuwaŋuä tqueŋi, 2 Pitä iqueqetäŋi, asänäŋi. Iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä, ämaqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä iiŋqä mäkä-iqä iquauqä kukŋui, qätä mäwiyqä ipŋqä, ätätä äqäkqe. Tuwaŋui tiiŋä ätnänä. “Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Goti Iqu ämaqä Iqueqänäŋqä atäuŋuä ikqä iqune, quuvqä heqiyatuŋquä änätapkqe. Iwä kukŋuä iqu qui imäkŋqäŋqä, heqä quuvqä heqiyqe a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe.” (Jutä 1:3)

Jutä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä, Jemisi iqueqä käŋgua Jutä* iqunä, nyi tuwaŋuä tä, ämaqä Goti Iqu tääqä etätmakqä, henyŋqä äqäyqä. Henyqe, Goti neqä Apiqu kiiŋä wiŋgaŋgi, ga he Jisasi Kraisi Iquesa qui mimäkŋqä äpmeŋä.

2 Goti Iqu suqä qeqä wutqetä, äwqä haŋuä imbu pmeqetä, itaŋga huiziuŋqä kiiŋä äwiŋqetäŋi, hesä hävemnäqŋqä witätŋqä emäkänä.

Ämaqä, kukŋuä we-huŋqä-täŋä iqutä, mäkä-huŋqä iquauŋqe

3 Ŋqä nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä iquenä, nyi henyqe, tuwaŋui, Goti Iqu ne eeqänäŋi, qui mimäkŋqä aŋgumä häŋä inaqumuatätŋqeŋqä tmqä, aaŋä kiiŋä änyiŋgaŋgi qämätmä itŋqä-qe, iwä täŋgaŋi, nyi kŋui huiziqueŋqä nyiyqaŋgi, yäŋänäqŋqe tii ätätmä äqiyqä. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Goti Iqu ämaqä Iqueqänäŋqä atäuŋuä ikqä iqune quuvqä heqiyatuŋquä änätapkqe. Iwä kukŋuä iqu qui imäkŋqäŋqä, heqä quuvqä heqiyqe a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe.

4 Ämaqä hŋqua, ne iquauqä quuvqä heqiyqe yoqä mäwqueqä iququä iqua, qu ae äyapquwä, ga quuvqä eqiyätuŋquä iquneuä awä imä äpmeŋä. Qu Goti Ique tuwä äwiyäpu, “Goti Iqu nenyqä qeqä wutätä, haŋä-iqä mänätapqä, äŋguinä hiŋgi nätapäŋqiyä” ätäpu, quwqä äwiŋqä duta suqä quvqänäŋä imäkätqäŋä. Ga qu Jisasi Kraisi Iquenyqe, “Neqä Naqä Ämäneyqä Iquenyä qänaknä vqäŋqe, oeyqä” ätätqäŋä. Ämaqä iiŋä iquauŋqe, Goti Iqu qäŋganä, “Nyi quŋi kukŋuä ämitätmä, haŋä-iqä meqä-täŋä iŋgisaŋqä dowatmniqeqä” ätkqe.

5 He näqŋqä qäyu etaŋguwä-qe, nyi he kŋuä aŋgi etäsämäŋqä tii etqä. Naqä Iqu Israitqä iquau häŋä iqumuatätä, Isipäta ätuma qäyä äpkqä-qe, qänakndaŋi ämaqä qutaŋä quuvqä maeqiyqä iqaŋguwä iquauŋi, Iqu qui äyä äwimäkkqe.

6 Huizi, eŋätqä hŋquauŋi, wäuŋuä Goti Iqu äwikqeuŋi mämiqä ipu, quwqä aŋä pmeqe ävämeqaŋguwäŋga, Goti Iqu, guä woyqä mändakmäuqä yäniqetä äkiqiyäutä, heawiqä naqänäŋä imä äpmuatekqe. Iqu quŋi, hiunji naqänäŋä, Iqu eeqänäŋiu kukŋuä mitqäŋgaŋqä, iu äpmuatetä ämitqäuä.

7 Itaŋga qutä asänäŋä huiziqu, ämaqä aŋä-himqä Sotomätä, Gomoratä, ä huizi qäqiqi ämätŋgäwäŋuwä iu pmeqä iqua, suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitaŋä-huitaŋä imäkqa äumiŋuwitaŋi, Goti

---

* **1:1** Matiu 13:55 iuŋi, Nasäretqätaŋä iqua Jisasi Iqueqä käŋgua hŋqueqä yoqe, ‘Jutasi iqueyqä’ änyuätukuwi. Iqu käŋgua asä iqueyi.

Iqu quŋi, Iqueqä kimaŋi, tä hea ique-ique sqä iu pmetpŋqä ändowatkqe. Haŋä-iqä qu ämakuwi äqunätanä, suqä qu imiŋuwä ii, miqä yatuŋquä diŋqä imäkkqe.

8 Ämaqä ii imiŋuwä-paŋä asä iiŋi, ämaqä, neyaqä awä imä äpmeŋuwä iquauŋqä etqä iqua, qu suqä huitaŋä-huitaŋä kiiŋä wiŋgaŋgi imäkäpiyitaŋi, quwqä huiwiuŋi piyaŋä-weqä imäknäpu, huizi iqueqä yäpä imä mäpmeqä, hŋgisa itquepu, ga eŋätqä yoqä naqä-täŋä iquauŋqe, kukŋuä quvqä ätäpu itqäŋä.

9 Eŋätqä iquauqä naqä Maikoli iqu, Setänä Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqutä, “Mosisi iqueä huiwi, tqu metŋqäwä?” ätnäsinyä, maŋä mäkä äunäsiyäŋgaŋi, iqu kiqä-kiuä Setänä ique kukŋuä mitätŋqä, kukŋuä quvqä hui mätquä itä, “Naqä Iqu, Iqueqä-kiuä äkasuwä ktäŋqiyä” ätukqe.

10 Iiŋä etaŋgi, ämaqä iiŋä iqua, nätmatqä äki-äkiŋqä änyä maqŋqä epiyä iqua, qu iuŋi kukŋuä quvqä hiŋgi ätätqäŋä. Mä hiveqä-yaqueqä hiqiyqä kŋuä maeqä iqua eŋqä-pa, qu quwqä kŋuinä indqänäpiyä dunä imäkäpiyitaŋi, qui aaŋä quvqä imäkmbnä.

11 Oänä! Qu qaŋi, huäŋqä Kenä iqu† äukqeu äwätqäŋä. Itaŋga Balamä iqu‡ kŋui mbqeŋqänä ämetä ikqä-pa, nätmatqä äki-äkitaŋä mbqä meqeuŋqä imäkqäŋqe, qu näwi imäkmbu äpmeŋä. Itaŋga Kora iqu§ Goti Iqueŋi hŋgisanä itquetäqeta qui imäkŋgqä-pa, qu-pqe qui asä ii imäkmbnuwi.

12 He naqä-hŋqunä ipu hiqä-hiuäŋqä enyätä, ymisaŋä bŋqä aquvä qäŋgaŋguwäŋga, ämaqä iiŋä iqua, hesä anä äqänäpu, quwqä-quwäŋqänä indqänäpu, ymisaŋi womba miqä yaqäpiqä ipiyi, iutaŋi hiqä aquväqŋqä iuŋi, kukuewä ae itmäkquwä eŋqä-paŋä iquayi. Qu qäukuä zä, piyä maeqä etaŋgi, yuŋui ämamäutŋqä-paŋä, ga ämaqeu yätamäkqä mävqä itqäŋuwä iquayi. Ga qu ze, kiqä häukuä qäyqäŋgaŋi, häukuä maqiyqä etaŋgqeŋqä, ämaqe, kiqä hukä bu qäsä äyakuwitaŋi, ga äpäkoŋqe, hŋquaqu e äpäkoŋguwä-paŋä iiŋä iquayi.

13 Itaŋga eqä huakä yäyäŋi ämŋga äpeyätä, suetä äqäyätäqäŋga, hinoqukuä eqä yäpä mämä äwiŋqe, haqäŋgisaŋqä äma äpeyätŋqä-pa, suqä quvqä ämaqä iiŋä iqua womba miqä imäkätqäŋuwi, quvqe quwqä kŋuä-äwqeuta ätnäŋä iqi timäunä. Itaŋga ämaqä iiŋä iqua, qätäqueqä heawiqä imä qaŋä hiŋgi ikitqäŋuwä-paŋä iiŋä iquayi. Iwä Goti Iqu ämaqä iquauŋqe, aŋä hea ique-ique pmetpnuwäŋqe, hea mämanäwiqe, näwi imäkekqe.

14 Ämaqä asä iiŋä iquauŋqe, Atamä iquesa ti eqaŋi, 7 ekqä Inokä iqu, suqä haŋä-iqä wimeniŋqeŋqä hiŋuä ätätä tii ätääŋqe. “Qätä nyipu! Naqä Iqu, eŋätqä Iqueqänäŋä aaŋä kuapänäŋä-täŋä iquatä quvepäŋqiyä.

15 Iqu ämaqä eeqänäŋä kukŋuä ämitätä, iwäsäutä, itaŋga ämaqä Ique hŋgisa itquepu, suqä quvqä itqäŋuwä iquauŋqe, quwqä suqä quvqä itqäŋuwiŋqätä, kukŋuä quvqä Iquenyqä ätätqäŋuwiŋqätäŋi, näqŋqä qäyä mapŋqä, quŋi haŋä-iqä naqänäŋä meqäŋgisa mäwqatäniŋqä quvepäŋqiyä” ätääŋqe.

16 Ämaqä iiŋä iqua, hea ique-ique nätmatqä hnjua-hnjua wime-qaŋgqeŋqe, äwqä quvqä änyäpu, kukŋuä ämaqä duŋqä ämamäutqäŋä. Qu qänaknäŋi, suqä quvqä quwqä kŋuä-äwqeunä witaŋgqeunä itqäŋä. Qu kukŋuä hämä-hämänä ätäpu, quwqä yoqe, haqeu ämaenätqäŋä. Ga äwiŋqä iquauqä iunä qänaknä wipŋqeŋqä kukŋui, miiqä-eqä-nyqä iquanä ätuätqäŋä.

---

† **1:11** Ipäqäkqä 4:1-16 ‡ **1:11** A Täuqä 22:5-24:25; 2 Pitä 2:15 § **1:11** A Täuqä 16:1-46

Quuvqä heqiyqä a yäŋänäqŋqä äqätpu, iunä imäkŋga peyqäpŋqeŋqä

17 Iŋäqe, ŋqä nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä iquenä, kukŋui, ämaqä,
neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua,
nätmatqä qänaki timäutŋqeŋqä ätäpu ekuwiŋqä, kŋuä mapiyä.
18 “Hea yäpakä iqu timäutŋqä itäqäŋganı, ämaqä kukŋuä naqä-
qakuiŋqä tä-säwqä ipu, Goti Iqueŋi hŋgisa itquepu, qänaknäŋi äwiŋqä
quwqä dunä iqä iqua, timäupnuwiqä” äyä etkuwi.
19 Dŋä Äŋguä Iqu qutä mäpmeqä etaŋgi, qänaknäŋi, kŋuä indqäŋqä
ämaqä qua täutaŋä iquauqenä ipu, ämaqä huizi du awä qäyäpatmbŋqä
imäkqä iquayi.
20 Iŋäqe, ŋqä nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä iquenä, he Dŋä Äŋguä Iqutä
anä äpmepu, Goti Iquenyqä tääqä ätqa äwäpiyitaŋi, quuvqä heqiyqä Goti
Iqu etapqe, a yäŋänäqŋqä äqätpu, iunä imäkŋga peyqäpŋqe.
21 He neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta, heŋi häŋä hea
ique-ique pmeqä hetapäniŋqä hiŋuä äqämbu äpmapu, Goti Iqu henyŋqä
äwinyäŋqä iunä pmetpŋqe.
22 Ämaqä ‘quuvqä heqämqändiyä, ä maeqiyqä imqändiyä?’ kŋuä
ävätŋqä iquauŋqe, qeqä hetätŋqe.
23 Itaŋga tä maisquä duŋqä uwqaŋgpqä iquauŋi, huätä maqänä itmepu,
häŋä iqumuatpŋqe. Ga huiziquauŋqe, qeqä ätumuäkäpu yätamäkqä
äväpiyäŋganı, zätä qäsä ipu, ipŋqe. Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, qu
qänaknäŋi suqä kiyä mätqä iu itqäŋuwä-qae, quwqä qäkämä-pqä kiyä
mätqä eŋqä-qae, he-pqe, kiyä inä emätqŋqä, zätä qäsä ipŋqe.

Ne Goti Iqueä yoqe, haqeu maetuŋqueŋqä

24 Goti Iqu, he qua iqi mäpäkŋqä ipŋqä äŋguänä ämeyätä, he suqä
quvqä maeqä, aaŋä yeeqänänä ipu, Iqueä yoqä naqänäŋä etaŋgi äqämbu
tqäpŋqä, etma uwqä Iquvi.
25 Iqu Goti Kiqä-kionäŋä-qu äpme, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquesaŋi, neŋi
aŋgumä Häŋä Inequmuatqä Iquvi. Ne Iqueä yoqe, haqeu maetuŋque.
Iqu yoqä aaŋä naqänäŋä-täŋä-qu eä, ämiqä naqä iuqä Naqä-qu eä, ga
yäŋänäqŋqä naqänäŋä äme, nätmatqä eeqänäŋä iuqä Ämiqä Naqä Iquvi.
Iqu qäŋganäŋqä, ä täŋganqä, qänakndaŋqä, ii äpmäka wätäniqe. Ii
naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukŋuä zä wiqe,
Ätnäŋäqi itkimäkqeŋqä
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iquauŋi, quvqä itquamiŋuwäŋganŋi, Jonä iqu bukä tä äqäkqe. Qu iquau quvqä itquamiŋuwi, ii iqua Jisasi Iqu, iquauqä Naqä Iqu etaŋgqeŋqä, quuvqä heqiyätqätaŋguwä iutayi. Buki, Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iqua, haŋä-iqä naqä iqueŋi, mändi kittqäpŋqä iiŋqeyi.

Bukä tä, nätmatqä qänaki timäuniqeŋqä ktqä kuapänäŋä-täŋä iiyi. Ämaqä quuvqä eqiyäpiyä iŋga äpmamiŋuwä iqua, kukŋuä ktqä iiŋqe, näqŋqä emiŋuwi. Itaŋgi ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu maqŋqeqä. Kukŋuä ktqä iuŋqä quati, ii tiinji. Jisasi Iqu, Naqä-qu eä, Iqueqä hipaeta, Goti Iqu mäkä eeqänäŋä itä, Setänä ique-pqe, mändi kittqiyäniqeqä. Ga Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋui qäpu imäkqaŋganŋi, Goti Iqu ämaqä quuvqä heqiyqä mävquatämäuqä ipu, yäŋänäqŋqä pmetaŋguwä iquauŋi, nätmatqä äŋguä hui tii äväŋqiyä. Iqu nätmatqä eeqänäŋä änyä-häŋi imäkäniqä iutaŋi, qu Iqutä anä äpmapu, haŋä-iqä maeqä pmepŋqäuä.

Jonä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Kukŋuä Jisasi Kraisi Iquenyqä tqu, zä äwämiŋqetaŋi, Jisasi Iqu ätnäŋäqi ämaekqeŋqeyi. Jisasi Kraisi Iqu, nätmatqä maqänä timäuniqŋqe, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquau ämotquetŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, Ique ganä ämotquakqe. Itaŋi Jisasi Iqu Iqueqä eŋätqä hŋque, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä Jonä iqunŋqä dowatqaŋgi, nätmatqä äki-äkitaŋä timäuniqä iiŋqe, kukŋuä wätqä eŋqä-paŋä iu ämändquakqe.

2 Itaŋga nyi nätmatqä eeqänäŋi hiŋuä äqunmitaŋi, tiiŋä ätukqe. “Tä Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqä-qakui, Jisasi Kraisi Iqu ätqeqä.”

3 Ämaqä, Goti Iqueqä kukŋuä tä, nätmatqä ätimäuniŋqeŋqä a ätäutä, awä ätumitätqä iqutä, ä ämaqä, iqu kukŋuä awä tqaŋgi qätä äwiyäpu, ämepu äpmamitpqä iqua-pqe, nätmatqä tä qäpi ae ätimäutŋqä iqaŋgi, quŋi Goti Iqu äŋguä iwimäkqaŋgi yeeqä ipŋqäuä.

4 Nyi Jonä iqunä tuwaŋuä tä, qokä-apäkä aŋä-himqä 7, qua Eesiya iu Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqä äqäyqä. Goti Hanjuwä Iqu, täŋga äpmeŋqä, qäŋganä äpmamiŋqä, ä qänaki inä pmetäniŋqä-qu eä, heŋi qeqä imäŋqeta äŋguä etapätä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkquä. Itaŋga dŋä 7, Goti Iqu zä-hawä hiqumuaŋä eä pmetaŋgqä iu äpmeŋuwä iqua,* qu-pqe asä ii emäkpnä.

5 Itaŋga Jisasi Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqä-qakuinä awä ätmiŋqä Iqu, ae äpäkoŋgqä iuta ganä ävaukqä Iqu, itaŋga qua täu miqä naqä iquauqä Naqä-qu äpme. Iqu-pqä asä ii emäkätŋqänänji.

Iqu nenyŋqä kuapänä wiŋgaŋgi, Iqueqä häŋeqetä, neyaqä suqä quvqä eeqänäŋä iutaŋi, huätä äyä änewewqatkqe.

6 Iqu ne Iqueqä ämaqä naqä-hŋqunä eätanä, Kanä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva imäkquatuŋquä, inemäkkqe. Iŋitaŋi, yoqä naqetä, yäŋänäqŋqä nätmatqä eeqänäŋä iu miniqŋqetä, hea ique-ique Iqutänä witäniqe. Ii aaŋä naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

---

* **1:4** Itkimäkqä 8:2

7 Hiŋuä qumbiyä! Iqu qaquvqeu pmeqä quvepätŋqä itqäuä.† Itaŋi
ämaqä eeqänäŋi, Iqu äquvepqaŋgutqe, hiŋuä qumbuŋqäuä. Ämaqä
Ique zi äukuwä iqua-pqe, hiŋuä anä qumbnä.‡ Ga ämaqä eeqänä, huiwä
huitaŋä-huitaŋä quaetaŋi, Iquenyqä kŋuä kuapänä qäpnuwi. Naqä-qakui.
Iŋi ätimäuniqe!
8 Goti Naqä, Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu, tii ätqiyä. "Nyi
hiŋuiqäŋqätä, yäpakiŋqätäŋi, Ŋqä-näuänjqä. Nyi täŋga äpmeŋqä,
qäŋganä äpmamiŋqä, ä qänaki inä pmetmniqä Iqunjqä."

Jonä iqu, Jisasi Ique hiŋuä äquŋgqeŋqä

9 Nyi Jonä, heqä heyämaqä iqunänji. Nyitä hesä, ne eeqä Jisasi Iqueqä
eanitaŋi, haŋä-iqä asänä ämetanä, Naqä Iqunä miqeuŋi anä äpmetanä,
iŋi ne eeqä yäŋänäqŋqä ätqäuanä haŋä-iqe äyä ämiwäutqäŋu. Nyi Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqätä, kukŋuä Jisasi Iqu awä ätumiŋqeŋqätä,
tuäkitqätaŋga, qu nyi qua eqä huväkiyä, kiqä yoqe Patmosi iuŋqä huätä
änändowatkuwi.
10 Naqä Iqueqä hiunji eqaŋganji, Dŋä Äŋguä Iqu aaŋä yäŋänäqŋqä
nyimeqaŋga, nyaqä tuwä iŋgisaŋi, ämaqä hŋqu maŋä yäŋänäqŋqä,
häawä eŋqä-pa, tii tqaŋgi äwikqe.
11 "Si nätmatqä äki hiŋuä äqunäŋä etaŋgutqe, bukä iu äqäyätnä,
ämaqä aŋä-himqä 7 iu, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iuŋqä
qäyämävä. Tuwaŋui, aŋä-himqä Epäsäsi, Samina, Pekamumä, Tayätila,
Satisi, Pilendopiya, ä Latisiya iu äqänätqäŋuwä iquauŋqäuä."
12 I tqaŋgi äwimi, "Tqu dqutiyä" tmä äkunmäkŋgqe, golqä hiqi-tä-
tqäuqä 7 hŋqua tqäutaŋgä äquŋgqe. 13 Hiqi-tä-tqäuqä iquauä awä iqiŋi,
ämaqä eŋqä-paŋä Hŋqu, qäkä quäuqä yukä bu eeqä ämäwqätäuqä äyäuä,
Iqueqä quikuä iuŋi, golqä yauqä ipnätaŋgi äquŋgqe.
14 Iqueqä de, qatäwänäŋä aaŋä yäkquänäŋä äui, ga Iqueqä hiŋui, tä
äyänätŋqä-paŋä iiŋi.
15 Iqueqä yukä iuŋi, ämaqä hŋqu hikä hiuisqä äyäŋqä, tä tnäŋä du
imäkävetqä-paŋä iiŋä äyäŋgiyä. Iqueqä kukŋuä-pqä ätätäqe, eqä äkakä
kuapänä äqäŋgqä-paŋä iiŋi.
16 Iqu Iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi, qätäqueqä 7 a äqätä, ŋŋ Iqueqä
maŋitaŋi, näpqä-hionaqä iŋgi-iŋgisa häŋeqä-heŋqe ätimäumiŋqe.
Iqueqä himä-hiqumuaŋitaŋi, mäptqä tnäŋä ätä äyäŋgqä-paŋä iiŋä
äyänätaŋgi äquŋgqe.
17 Ique e äqunmitaŋi, nyi ämaqä pizqä eŋqä-paŋunä, Iqueuä yukä
täŋä iqi päkŋganga, Iqu Iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi, nyaqä huiwä haqeqi
änjiyätä, tii ändkqe. "Zä miqä manä. Nyi hiŋuiqäŋqä qänakŋqä äpmeŋqä
Iqunjqä.
18 Nyi Goti Häŋä Äpmeŋqä Iqunjqä. Nyi hŋqunä äpäkoŋgqe, ga iŋga-
iŋga häŋä yqänä äpmaka uwqämniqä Iqunjqä. Nyi ämaqä äpäkoŋqä
iuŋqätä, ae äpäkombqä iquauqä aŋiuŋqätä, qŋqaŋä hutäuqe,§ a äqätäŋä.
19 Iiŋitaŋi nätmatqä tqä hiŋuitä äqunäŋi, tuwaŋuä bukä iu qäyeyä.
Nätmatqä täŋga ätimäuqeŋqätä, qänaknda-pqä timäuniŋqätäŋi, bukä iu
qäyeyä.
20 Si qätäqueqä, Nyaqä hipa ämuaŋgisaŋä iquatä, golqä hiqi-tä-tqäuqä
iquatä, hiŋuä äqunäŋi, qakui tiinji. Hiqi-tä-tqäuqä iqua, ämaqä aŋä-
himqä 7 iu aquvä äqänätqäŋuwä iqua etaŋga, qätäqueqä iqua, quwqä
eŋätqä 7 iquayqä" ändkqe.

---

† **1:7** Wäuŋuiŋqä 1:9-11 ‡ **1:7** Sakätiyasi 12:10 § **1:18** Itkimäkqä 6:8; 20:13

2

Quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

1 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä tii ätätnä qäyä.

Nyi qätäqueqä 7 iquau Ŋqä hipa ämuaŋgisa äqätmä, Nyi hiqi-tä-tqäuqä 7 iquauä awä iqi iktŋqä Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatqä.

2 Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwi, Nyi näqŋqä eäŋänä. He wäuŋuä tnäŋä ipu, haŋä-iqe qäyä ämepu, yäŋänäqŋqä äyä ätqäutqäŋuwi. He ämaqä quvqä iqä iquauŋi, hesä anä pmapŋqe, hiŋuinä mäquŋquä itqäŋuwi. Ämaqä hesä äpmepu, ‘Goti Hanjuwä Iqu, ne wäuŋuäŋqä änandowatqeqä’ quaŋgä etätqäŋuwä iquauŋqe, he kŋuä äŋguänä iwäsäupu, quaŋgä iquauŋi, ae äyä ämäqumuetqäŋuwi.

3 Ämaqe, he Nyaqä yoqe a qätätaŋgä eqänäpu, ga he quvqä emäkätqätaŋguwä-qe, he yäŋänäqŋqä ätqäupu, haŋä-iqä ii ämepu, wäuŋuä tnäŋä iqueŋqe enyqä miqä itqäŋuwi. He iiŋä itqätaŋguwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä.

4 Iiŋä etaŋgi Nyi hesäŋi, kukŋuä hui täŋunjqä. He Nyinyqä quuvqä kiŋganä eqiyäpiyäŋganji, kuapänä enyämiŋqä-qe, täŋganji iiŋi hmanji.

5 Qäŋganäŋi, he suqä äŋguä inä imäkmiŋuwi, huätä vquatämäupu, qua iqi ae äyä äpäkŋguwi. Iiŋä etaŋgi hiqä suqä qäŋganä imäkmiŋuwiŋqe, kŋuä indqänäpu, hiqä kŋuä äkunmäknäpu, suqä qäŋganä äänä imäkmiŋuwä etaŋgutqe, asä iiŋä imäkqäpŋqe. He iiŋä mimäkqä iqaŋgpqe, Nyi äpätmä hiqä hiqi-tetä kiqä ätqäuqetä, huätä metaumqänä.

6 Ga hiqä suqä äŋguä hŋqu tiiŋi. He Nikolasi ique qänaki itqäŋuwä iquauä suqeŋqe, yasämä maeŋqä eä. Nyi-pqe iquauä suqeŋqe, yasämä manyiŋqä eä.

7 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipŋqe. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi iquauŋi, zä-häukuä häŋä hea ique-ique pmeqä vqe, qäyä dupŋqä hiŋuinä qunmniqeqä. Zä iiŋä iqu, qäukuä haqä Goti Hanjuwä Iqueä wäuŋuä iqi ätqäunä.

Quuvqä heqiyqä Samina iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

8 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Samina iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä tii ätätnä qäyä.

Nyi hiŋuiqäŋqä qänakŋqä äpmeŋqä,* ga hŋqunä äpäkoŋgqä-qe, aŋgumä äväutmä häŋä äpmeŋqä† Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatqä.

9 Nyi he haŋä-iqätä, täŋä-huŋqätä, emetŋqeŋqe, näqŋqä ae emä, ga he nätmatqä qua täutaŋi, maeqä aaŋqä äpmeŋuwiŋqe, nyi näqŋqä ae eäqä. Iiŋä etaŋgqä-qe, he nätmatqä kuapänäŋä-täŋuenä yqänä äpmeŋä. Ämaqä hŋqua, he kukŋuä tuwäŋgisa etätqäŋuwiŋqe, nyi näqŋqä ae eŋä. Ämaqä, ‘Ne Israitqä iquneyqä’ ätätqäŋuwä-qe, oee, qu Setänä iqueqä-quayi.

10 He haŋä-iqä emetŋqä itŋqe, zä miqä pambiyä. Qätä nyipu. Setänä iqu, “He Goti Iquenyqä quuvqä yqänä eqiyätqäŋäpiyä” tä yamwiqä hiyätŋqe, hŋquenä aŋä guä kiqiyäueqä iuŋqä upŋqä emäkänä. I hitaŋgi haŋä-iqä, täŋä-huŋqä ämepu, hiunji 10 eŋqä-pa pmapnuwi. Iiŋä etaŋgi qu he pizqä qäyä hepäkpŋqä-qe, quuvqä heqiyqe, a yäŋänäqŋqä kiqätpiyä. He iiŋi ämäwqätäuqaŋgpqe, Nyi häŋä hea ique-ique pmeqe etapmniqeqä.

---

* **2:8** Itkimäkqä 1:17 † **2:8** Itkimäkqä 1:18

11 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu, Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau
tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipŋqeqä. Ga ämaqä, mäkä
äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, äpäkoŋqä huiziqu‡ qui miwimäkqä
danä yäniqeqä. Aaŋä hma naqä-qakui.

Quuvqä heqiyqä Pekamumä iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

12 Eŋätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Pekamumä iu ämitŋqä iqueŋqe,
kukŋuä tii ätätnä qi.
Nyi näpqä-hionaqä iŋgi-iŋgisa häŋeqä-heŋqä ämeŋqä§ Iqunä, kukŋuä
tä siŋqä ändowatämepqä.
13 He aŋä äpmeŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. Iqiŋi, Setänä
iqueqä aŋä äquatäuqämeŋqä iuyi. Iiŋä etaŋgi he Nyaqä yoqe a
yäŋänäqŋqä äkiqätäpu, hiqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, zä maeqä
itqäŋuwi. Qäŋganäŋi, Andipasi iqu Nyaqä kukŋui qänaknä itä, Nyinyqä
awä-tqä-qu eä, anä äyä äpmamiŋuwi. Qu iqueŋi, aŋä Setänä iqu äpmeŋqä
iqi päsqaŋguwäŋgaŋä-pqe, he Nyi tuwä manjiyqä ikuwi.
14 Iiŋä etaŋgi Nyi hesäŋi, kukŋuä hui täŋunji. Hesaŋä hui, Balamä*
iqueuä suqe, a yqänä äqätpu äpmeŋä. Qäŋganäŋi Balamä iqu, suqä
Israitqä iquau quaŋgä tqueŋqe, Balakä ique ämotqueqaŋgi, qu suqä
quvqeu äpäknäpu, naŋuä goti quaŋgä iuŋqä hiqäva imäkpqe änäpu,
huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä imäkmiŋuwi.
15 Asä iiŋi, ämaqä hesä äpmeŋuwä hui, Nikolasi iqueqä ämaqä iquauä
kukŋuä dunä qänaknä itqäŋä.
16 Ii itqätaŋguwitaŋi, he täŋgaŋi hiqä kŋui äkunmäkmbiyä. Iiŋi
hma etaŋgutqe, maqänäŋi, Nyi heŋqä äquvepätmä, ga Nyi, ämaqä iiŋä
itqäŋuwä iquatä, näpqä-hionaqä yanäqŋquä Nyaqä maŋä täu äwiŋqetä,
mäkä hunanä.
17 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu, Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä
iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki wipŋqänäyi. Ga ämaqä,
mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi buayä Mana† zä
äwiŋqe ämuayätmä, hikä qäpaiqä yoqä änyä-häŋä äqänäŋqä hŋqu-pqe
äwimniqe. Yoqä iiŋä iqueŋqe, ämaqä hŋqu änyä maqŋqä heniqe. Ämaqä,
hikä qäpaiqä ämetqä iqunä, näqŋqä heniqe.

Quuvqä heqiyqä Tayätila iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

18 Eŋätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Tayätila iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä
tii ätätnä qäyä.
Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqunä eämä, hiŋuä tä äyänätŋqä-
paŋitä, yukä hikä hiuisqä äyäŋqä-paŋitä täŋä Iqunä, kukŋuä tä siŋqä
ändowatämepqä.
19 Nyi suqä eeqänäŋä he imäkätqäŋuwiŋqe, näqŋqä ae ämeŋä. He huiz-
iuŋqä heŋgaŋgi, Nyinyqä quuvqä eqiyäpu, ämaqä huizi iquau yätamäkqä
äväpu, itaŋga haŋä-iqä qäyä ämepu yäŋänäqŋqä ätqäuŋuwiŋqe, Nyi
näqŋqä ae eŋä. Hiqä suqä qäŋganä-pqä imiŋuwä eeqänäŋi, aaŋä
äŋguänäŋä ätimäuä.
20 Iiŋä etaŋgi Nyi hesäŋi, kukŋuä hui-pqä inä Täŋunji. Apäkä Jesepetqi
‘Hiŋuä-tqinjqä’ ätätŋqä ii, hesä qäyä pmetŋqä hiŋuinä äqunätqäŋuwiqä.
Apäkä ii, Nyaqä ämaqä wäuŋuä imäkqäpqä iquauŋi, quaŋgä ätuätä, suqä
huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä ämotquetä, naŋuä goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva-
pqä imäkpqe, ämbŋqä ätuätŋqä iiyi.

---

‡ **2:11** Itkimäkqä 20:14 § **2:12** Itkimäkqä 1:16 * **2:14** A Täuqä 22:5-24:25 † **2:17** Aŋgumä Itmakqä 16:21; A Täuqä 11:8; Jonä 6:49

21 Nyi, ‘Iiyqä suqä quvqä hui äkunmäknäŋqutiyä’ tmä, hiŋuinä äqunmä
pmetaŋgä, iiyqä kŋui makunmäkŋqä itä, suqä huiwä yaŋä hiŋgi änäänä
äväkitqänä.
22 E äväkitŋqä-qae, he qätä nyipiyä! Nyi apäkä iiŋi, täŋä-huŋqä
naqänäŋitä, ä täŋä-yaqä naqänäŋitä, metŋqä wimäkmä. Itaŋga ämaqä
iisä hiqaqä anä äwäyäkitqäŋuwä iqua, quwqä kŋui makunmäkŋqä ipu,
iiyqä suqeu qänaki yqänä itqätaŋgpqe, Nyi iquauŋi täŋä-huŋqätä, haŋä-
iqä naqänäŋä wimä.
23 Qokä-apäkä, ymeqä eŋqä-pa ii qänaknä ävätqäŋuwä iquauŋi, eeqänä
pizqä päkmniqeqä. Iiŋä imäkqaŋgqetaŋi, ämaqä Nyaqä yoqeŋqä im-
imä aquvä äqänätqäŋuwä eeqänäŋä iqua, tiiŋiŋqe, näqŋqä mapnuwi.
Nyi ämaqä eeqänäŋä iquenŋqä kŋuiutä, äwqeutä iwäsäutmä, ga he suqä
imäkätqäŋuwä-pa kimaŋi, hŋqunä-hŋqunä e hetapqäumniqe.
24 Iiŋä etaŋgi qokä-apäkä huizi, Tayätila äpmapu, apäkä iiyqä kukŋuiu
qänaknä miqä ipu, itaŋga suqä qu, “Setänä iqueqä kukŋuä ze eä-qä”
ätätqäŋuwiŋqe, näqŋqä mämeqä itqäŋuwä iquenä, Nyi ‘Haŋä-iqä hŋqu
heyaqä haqeqi maeqä ymä’ hitmŋqeqä.
25 I etaŋgi nätmatqä eeqänäŋä he a äqätäŋuwi, Nyi äquvepmqäŋganqä
a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu.
26-27 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäupu, Nyaqä suqeu hiunji
yäpakäŋganqä qänaknä imipqä iqua, iiŋi Nyi iquau-iquauqäŋi, Ŋqä
Apiqu ändapkqä-pa, *qokä-apäkä eeqänäŋä äpmakuwäŋuwä iuqä nyuäŋä
ämiqä pmeniqä iiŋqe, Nyi yoqä wimniqe. Itaŋga ämaqä hŋqu qua qondä
ämisqiyätä, zinaŋuä imäkqä-paŋä iiŋi, iqu yäkqä woyqä a äqätä iquau
ämiŋqiyä.*‡
28 Iiŋä imitätqä iqueŋi, Nyi qätäqueqä ziŋuitä ätimäutä äyänätŋqä iqu§
wimniqe.
29 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau
tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipŋqeqä.

3

Quuvqä heqiyqä Satisi iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

1 Eŋätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Satisi iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä tii
ätätnä qäyä.

Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä dŋä 7 itä,* itaŋga qätäqueqä 7 itäŋä Täŋunä
eämä, kukŋuä tä siŋqä ändowatämepqä.

Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. Qu henyqe, “Häŋä
äpmeŋäuä” ätätqäŋuwä-qe, he ae äpäkoŋguwä-paŋä iquenjqä.
2 Hiqä suqä eeqänäŋä imäkätqäŋuwi, Nyi Ŋqä Goti Iqueqä hiŋuä
iqisaŋi, hŋqu aaŋä jänänäŋä mäquŋquä iŋqä-qae, he hiqaqä äwiŋuwi
ivatuwänäpu, hiqä suqä mapäkoŋqä yqänä äwiŋqe, yäŋänäqŋqä aŋgi
imäkqaŋgpu.
3 Qäŋganäŋi, he kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi qätä äwiyäpu, ae
ämakuwi, he iiŋqä kŋuä indqänäpu, äŋguänä ämipu, hiqä suqä
quvqeŋqe, kŋuä kunmäkmbiyä. He mävauqä ipu, hiqaqä yqänä
äwämitpqe, quwä-meqä hŋqu emeqäŋqe änyä maqŋqä eäŋuwä-pa, Nyi
asä iiŋä emamä.

---

‡ **2:26-27** Apqä Bukä 2:8-9 § **2:28** Itkimäkqä 22:16 * **3:1** Itkimäkqä 1:4

4 Iŋäqe, he Satisi iu äpmeŋuwitaŋä hui, quwqä ämuasmäŋqe, kiyä
mätqä mimäkqä iquwi. Iqua qäyunä epiyitaŋi, ämuasmäŋqä qäpaiqä
ämipnäpu, Nyitä qaŋä anä ikiquatuŋque.
5 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi ämuasmäŋqä
qäpaiqä iiŋi äwiptätmä, iquauqä yoqä bukä häŋä-pmeqä iuŋi, huätä
makutqä imniqe. Oeyqä. Nyi iquauŋqe, Ŋqä Apiqueqä hiŋuä iqisa, ä
Iqueqä eŋätqä iquauä hiŋuä iqisa-pqe, 'Iqua Ŋqeqä' tmniqä iunänji.
6 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau
tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki wipŋqänänji.

Quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

7 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu ämitŋqä iqueŋqe,
kukŋuä tii ätätnä qäyämävä.
Nyi suqä äŋguä jänänäŋä imäkätmä, aaŋä Naqä-qakuä-qunä eämä,
itaŋga Nyi Dewiti iqueqä qŋqaŋä hutäuqe† a äqätäŋqä Iqunji. Nyi aŋä
qŋqaŋä hutemqe, ämaqä hŋqu aŋgi mämäyeqä yäŋqiyä. Itaŋga Nyi aŋä
qŋqaŋä ämäyemqeuŋi, ämaqä hŋqu aŋgi mautäuqä yäŋqiyä. Nyi iiŋä iqä
iutaŋä Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatqä.
8 Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. Hiŋuä qumbiyä.
Hiqä hipeŋuä iuŋi, Nyi qŋqaŋä ae äuteqä-qae, ämaqä hŋqu aŋgi änä
mämäyeqä yänä. Hiqä yäŋänäqŋqe naqä ma, wäŋqäpu witaŋgi, itaŋga
Nyaqä kukŋui, qänaknä ipu, Nyaqä yoqe, imä zä maeqä da itqäŋuwiŋqe,
Nyi näqŋqä ae ämeqe.
9 Ämaqä Israitqä iquautaŋä iqi äpmapu, "Ne Israitqä iqune, Goti Iqueqä
ämaqä iquneyqä" ätätqäŋuwä iquauŋqe, he näqŋqä ae eŋä. Iqua
quaŋgä iiŋä ätäpiyä-qe, naqä-qakui, Setänä iqueqä ämaqä iquayi. I
hitaŋgi qätä nyipiyä! Nyi iquau eyqiyämeqaŋgundi, iqua Nyi henyqä
kuapänä änyiŋgaŋgutqeŋqe näqŋqä epu, hiqä yukä-täŋä qäqi äpäpu,
qoŋä qutaseppnuwi.
10 Nyi yäŋänäqŋqä tqäupŋqä kukŋuä etkqe, he qänaknä itqäŋuwitaŋi,
Nyi ämeyqaŋgundi, ga qokä-apäkä eeqänäŋä qua täu äpmeŋuwä iu
yamwiqä väniqŋqä timäutŋqä itŋqä iqu, he memeqä da yäŋqiyä.
11 Nyi heŋqä maqänä quvepmä. Mä heqä ämäwqutäuquwä yŋŋai‡
ämaqä hŋqu huätä equvqŋqe, nätmatqä he ämeŋuwä ii, a yäŋänäqŋqä
qätätaŋgpu.
12 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumitpqä iqua, Goti Iqueqä aŋä
iuŋi äväma näweqä uwqäŋqe, Nyi iquauŋi, aŋä aŋizä äqutnäŋqä eŋqä-
pa, yäŋänäqŋqä qutemniqe. Iŋi Nyi yoqä hŋquaqu-hŋqueŋä iqua, iquau
pmuatemniqe. Ŋqä Goti Iqueqä yoqetä, Iqueqä aŋä-himqä naqetaŋä
yoqetä, itaŋga Ŋqä yoqä änyä-häŋä iqu-pqä qäsä. Ŋqä Goti Iqueqä aŋä-
himqä iqu, ii Jerusälemä Änyä Häŋä, Iquesa qäukuä yätu äväma päniqä
iquvi.
13 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau
tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipŋqe.

Quuvqä heqiyqä Latisiya iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

14 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Latisiya iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä
tii ätätnä qäyämävä.
Nyi "Ii naqä-qakuiqä" Tqä Iqunä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä awä
ätätmäŋganŋi, Iqueqä kukŋuä eeqänäŋi aaŋä jänäŋä dinä ätätŋqä Iqunjqä.

† **3:7** Asayä 22:22; Itkimäkqä 1:18 ‡ **3:11** Qäŋganäŋi, ämaqä mäkiutä, häŋä tnäŋä wqeutä, ämäwqätäukqe iqu, mbqä mämeqä, yŋŋa ämetä ämäumiŋqe.

Nätmatqä eeqänäŋä Goti Iqu imäkkqetaŋä Qakuä Iqunä, kukŋuä tä sinyqä
ändowatqä.
15 Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. He tnäŋä-qe,
isqä-qe mäpmeqä iŋuwiŋqe, Nyi näqŋqe ae ämeqe. Nyi he tnäŋä-qe,
isqä-qe pmapŋqä änyiŋgiyä.
16 Iŋi he tnäŋäŋqä, isqäŋqä, mäpmeqä, awänä pmetaŋgä eqänätmä,
Ŋqä maŋita quta enjuiyqä.
17 “Ne mbqä kuapä-täŋuneyqae, nätmatqä hävemnäqŋqä ämetanä,
hnjua-hnjuaŋqä äwa miqä iŋunä” ätätqäŋuwä-qe, oeyä. Nyaqä hiŋuiqiŋi,
he aaŋä ququvqä yqänä pmetaŋguwiŋqä, ämaqe, henyqä huäqä kiiŋä
wunäŋqiyä. He nätmatqä hesä näweqä winiqä iqu maeqä, hiŋuä pisqä
äpmapu, itaŋga he huiwinä imbu äpmeŋä. Iwä hiqä-hiuäŋi, iiŋqe änyä
maqŋqä yqänä eŋä.
18 I etaŋgi Nyi kŋuä iqä tii hetapmqe. Golqä, quvqä qäsä maeqä yätŋqä
tä äŋqä hui, Nyita mbqä ipu, mbqä kuapänäŋä-täŋuenä hipŋqänänyä.
Itaŋga ämuasmäŋqä qäpaiqä, hiqä huiwiu ktqä hiqumuätäutŋqe, Nyita
mbqä ipu, ämaqe he huiwinänyqä äpmapu, womba-täŋä pmetaŋgpi,
hiŋuä maiqŋqä ipŋqänänyä. Ŋŋ marasinqä aowä hui, hiqä hiŋuiu
mäuepŋqe, Nyita mbqä ipu, iwä hiqä hiŋui, äŋguä qämbŋqänänyä.
19 Itaŋganŋi Nyi ämaqä huiuŋqä änyiŋgqe, Nyi iquauŋi, quwqä suqä
quvqeŋqä näqŋqä ävätmä, jänä iwimäkätŋqe. I etaŋgi he hiqä suqeŋqe
kŋuä äkunmäknäpu, jänä pmapŋqä tnäŋä imäkŋganŋgpu.
20 He hiŋuä ŋqämbiyä! Nyi aŋä qäŋqaŋä-täŋä iqi ätqäumä, qŋqaŋä
iu ptqä päsqaŋga, ämaqä hŋqu Nyaqä maŋi qätä änyiyätä, qŋqaŋä
noteyätqe, ga Nyi yäpä yäŋgisa äpaquvätmä, ye buayä anä neŋqueä.
21 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyitä
ämiquatuŋquä Nyaqä zä-hawä iuŋi, anä pmenique. Ii, qäŋganä Nyi
mäkä äunätayä iu ämäwqätäutmä, Ŋqä Apiqutä miqueŋqe, Iqueqä
zä-hawä iu anä äpmakueä-paŋä iiyqä.
22 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau
tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipnuwäŋqe.

4

Jonä iqu, nätmatqä qäukuä yätu witaŋgi äquŋgqeŋqä

1 Nätmatqä tä qäpu ae äpäwqaŋga, qäukuä haqä yäŋiŋi qŋqaŋä hŋqu
hutänätaŋgi äquŋgqe. Itaŋga maŋä* nyi qäŋganä hääwä eŋqä-paŋä
tqaŋgi äwikqä iqu, tii ändkqe. “Si täqinyqä yapiyä. Ga Nyi nätmatqä
eeqänäŋä qänaki timäuniŋqe, ämäktquamqänänyä.”
2 Itaŋga Dŋä Äŋguä Iqu yäŋänäqŋqä maqänä nyimeqaŋga, qäukuä haqä
yätuŋi, ämiqä iqueqä zä-hawä hŋqu tqäutaŋgi, ga iqi äpmeŋqä Iqu, tiiŋä
etaŋgi äquŋgqe.†
3 Zä-hawä iu äpmeŋqä Iquesaŋi, qoqiyqä hioätqätä, häŋesqätä,
yänätaŋgi, ga wäpinyiqukuä hŋqu zä-hawä ique awä iqi ämamäuäqe,
kiqä we-huŋqe aaŋä naqänäŋä hunätaŋgi äquŋgqe.
4 Ämiqä Iqueqä zä-hawä iiŋä iqu, hawä 24 huizi iquauä awä iqi
ätqäumiŋqe. Itaŋga zä-hawä iquauŋi, ämaqä naqä iqua hŋqunä-hŋqunä
äpmakäumiŋuwi. Iqua ämuasmäŋqä qäpaiqä-täŋä-qua, itaŋga quwqä
nyuäŋä iuŋi, golqä yŋŋa mäuqä-quayi.

---

* **4:1** Itkimäkqä 1:10 † **4:2** Esekiyäli 1:26-28. Itkimäkqä 7:10 iuŋi, Jonä iqu ‘Zä-hawä iu äpmeŋqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä’ ätkqe.

5 Zä-hawä iiŋä iquesaŋi, we-huŋqe nyuauä iqaŋga, mmqä ätätä käkaqä
tqaŋgi äwikqe. Zä-hawä iqueqä hipeŋuäŋgisaŋi, tä hänaqä 7 äsmiŋuwi.
Tä hänaqä iqua, ii Goti Hanjuwä Iqueqä dŋiyi.‡
6 Zä-hawä iiŋä iqueqä hipeŋuä iqisaŋi, nätmatqä hŋqu äwämiŋqe.
Ii eqä-huäŋä naqänäŋä eŋqä-paŋä iqueyi. Nätmatqä iiŋä iqu, aaŋä
quvanyäqŋqä kiiŋi.
Itaŋga nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä, zä-hawä
hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iu pämä ätqäumiŋuwi. Iqua quwqä
hiqumuaŋäŋgisatä, tuwäŋgisatäŋi, hiŋuä kuapänä äqäŋgäumiŋuwi.
7 Iquautaŋä hiŋuiqäŋä iqu, ii laiyonqä eŋqä-paŋä iquvi. Ga huiziqu,
bulumäka qokä eŋqä-paŋä iqueyqä. Itaŋga huiziqu, iqueqä hiqumuaŋi,
ämaqeuqä eŋqä-pa änyänä. Iwä aaŋä yäpakä äpmeŋqä iqu, ymäuäkä
aaŋä naqänäŋä haqeu äväwa ikitŋqä iiŋä eŋqä-paŋä iqueyi.
8 Nätmatqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä häŋä-pmeqä-täŋä iqua, huqä 6-täŋä
iquayi. Itaŋga hiŋuä kuapänäŋi, quwqä huiwiu, ä quwqä huqeuŋi-pqe inä
ämuäpmuämiŋqe. Iiŋä iqua heatqäŋgatä, hiunjiŋgatä, tii tqäpŋqäuä.

“Naqä Iqu, ii Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu, hŋqutä eŋqä-
paŋä manä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänänjqä. Iqu qäŋganä
äpmamiŋqä, täŋga äpmeŋqä, itaŋga qänaki pmetäniqeqä.”

Qu kukŋuä iiŋä di, mamäwäŋqä danä iqäpnä.
9 Nätmatqä iiŋä iqua, zä-hawä ique äpmeŋqä, ga hea ique-ique
pmetäniqä Iquenyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, ‘äŋguiqä’
tqäpŋqäuä.
10 Iiŋä itqätaŋgpqäŋga, ämaqä naqä 24 iqua, zä-hawä iu äpmeŋqä ga
hea ique-ique pmetäniqä Iqueuä hipeŋuä iqi qoŋä äqutasepäpu, Iqueqä
yoqe haqeu ämamäupu, quwqä yŋŋai equväpu, zä-hawä iqueä hipeŋuä
näŋi eäpu, tii tqäpŋqäuä.

11 “Naqä Iquki, Si neqä Goti Iqukiyqä. Eeqänä ämäwqätäuŋi,
Tqä-täuänänjqä. Itaŋga ämaqä eeqänäŋi, Sinyqä yeeqä ipu, Tqä
yoqe haqeu ämamäupu, ‘Si Yäŋänäqŋqä-kuiyqä’ tqäpŋqäuä. Ii tiiŋä
etaŋgiyi. Nätmatqä eeqänäŋi, Si imäkätnä, itaŋga äkiŋqä Tqä dutanä
imäkqaŋgnä, ätimäutä, täŋganŋi äyä äwinä.”

5

Bukiŋqätä, Sipsipqä Meqä Iqueŋqätä

1 Zä-hawä iu äpmeŋqä iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi, bukä hŋqu witaŋgi
äquŋgqe. Bukä iiŋä iqu quäuqänäŋä-qu eä, qu tuwaŋuä iŋgi-iŋgisa
äqäyäpu, itaŋga äkuäpipu ekuwi. Itaŋga ique a yäŋänäqŋqä kiqätätŋqe,
qu nyuŋuä taki ändäupu, itaŋga kiqä taki bukä iu 7 ändäupu, ämänyäpu,
ekuwinä äquŋgqe. 2 Asä qäŋganŋi, eŋätqä yäŋänäqŋqä hŋqu, maŋä
yäŋänäqŋqä tii tqaŋgi äquŋgqe. “Ämaqä huiziquau ämäwqätäutä,
nyuŋuä takä bukä iu ämänyäpu equwi, aŋgi equvätä ävatätŋqe, äsqukä?”
3 I etaŋgi bukä ävatätä, yäpä iŋgisa hiŋuä qunätŋqe, ämaqä hŋqu
qäukuä yätuŋä, qua täuŋä, ä qua yäpä mäŋgisaŋä-qe, mäpmeqä danä
eänä.
4 Ämaqä hŋqu bukä iqueŋi, ävatätä yäpä iŋgisa hiŋuä qunätŋqä hma
etaŋgi, nyi kŋuä kuapänä äqämiŋqe.
5 Itaŋga ämaqä naqä iquautaŋä hŋqu tii ändqiyä. “Si kŋuä maqiyqä
panä. Hiŋuä qunyä. Laiyonqä Tqu, Jutä iqueqä hueqä-himqeta,* ämiqä
naqä Dewiti iquesaŋä-queqä.† Iqu Iqueqä mäkä-huŋqä iquauŋi mändi

‡ **4:5** Itkimäkqä 1:4 * **5:5** Ipäqäkqä 49:9 † **5:5** Asayä 11:1,10; Itkimäkqä 22:16

ämäuŋguatätä, itaŋga Iqu nyuŋuä takä bukä iu ämäŋnäŋqe, equvätä, buki ävatäŋqiyä.”

6 I dqaŋga, Sipsipqä Meqä Hŋqu pämä tqäutaŋgi äquŋgqe. Iiŋä Iqu tiiŋä-näŋä-queqä. Qu ae pizqä äpäkkuwä-näŋä-quvi. Iqu zä-hawä iqueuätä, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquauätä, ämaqä naqä iquauätä awä iqi ätqäumiŋqe. Iqueqä nyuäŋä hänyeŋätä, ä Iqueqä hiŋuätäŋi, 7 iquayi. Hiŋuä iiŋi, ii Goti Hanjuwä Iqueqä dŋä, qua eeqänäŋä iuŋqä im-imä ändowatkqä iquayi.
7 Itaŋi, Sipsipqä Meqä Iqu, zä-hawä iu äpmeŋqä Iqu-täŋä qäqiqi äpäqe, bukä iqueuä hipa ämuaŋgisa äwiŋqe ämakqe.
8 Iqu bukä ae meqaŋga, iŋganj nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iquatä, ämaqä naqä 24 iquatä, qu Sipsipqä Meqä Iqu-täŋä iqi äpäpu, qoŋä äwoktäukuwi. Iqua gitatä, golqä hevqä suakä jinaŋä-weqä-täŋä itä, a äqätmiŋuwi. Jinaŋä-weqe, ii Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä tääqä tqeyqä.
9 Itaŋganj qu apqä änyä-häŋä hŋqu tii ätukuwi.
“Si bukä ämetnä, nyuŋuä takä iu ämäŋnäŋqe aŋgi equvätnä ävattŋqe, äŋguänäŋä Iqukiyqä. Qu pizqä ae kpäsqaŋguwäŋga, itaŋga Tqä häŋeqeta qokä-apäkä iu itmetnä, Goti Hanjuwä Ique äwikŋä-qae, Si äŋguä Iqukiyqä. Qokä-apäkä Si mbqä imakŋi, qu hueqä-himqä eeqänäŋä iutatä, aŋä-kukŋuä eeqänäŋä iutatä, huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iutatä, itaŋga qua eeqänäŋä iutatä imakŋä iquayi.
10 Si iquauŋi, neqä Goti Iqueŋqä hiqäva-imäkqä imäkqaŋgnä, itaŋga Iqu iquauŋqä ämiqä-qu pmetŋqänänyä. Itaŋga qu qua täu miqäpnuwäŋqänänyä.”

11 Itaŋga nyi hiŋuä aŋgi äquŋgqe, eŋätqä iqua, zä-hawä ique, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iquau, itaŋga ämaqä naqä iquau awä iqi ämamäupu ätqäupu, maŋä tnäŋä tqaŋgä qätä äwikqe. Ynaunjqä maŋä e ätmiŋuwä iqua, aaŋä qäqi hmanji. Qu aaŋä, aaŋä kuapänäŋä, a änä matäuqänäŋi.
12 Qu e ätqäpiyäŋganj, maŋä tnäŋä tiiŋä ätmiŋuwi.
“Sipsipqä Meqä qäŋganä pizqä äpäkkuwä Iqu, yoqä naqetä, nätmatqä äŋguänäŋitä, ä näqŋqä-pqetä, itaŋga yäŋänäqŋqä naqänäŋä-pqetä meqäŋqe, äŋguänäŋi, ii Qäqueqä. Ga Iqu ämaqä eeqänäŋi, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, yeeqä ipu, Iqueŋqä ‘äŋguiqä’ ätäpu, ävätqäŋuwä-pqeŋqe, äŋguänäŋi, ii Qäqueqä.”

13 Itaŋi nyi nätmatqä huitaŋä-huitaŋä Goti Iqu imäkkqe, kukŋuä tqaŋgä qätä äwikqe. Ii nätmatqä qäukuä haqä yätu äwiŋqä, ä qua täu äwiŋqä, ŋŋ qua yäpä mäŋgisa äwiŋqä, itaŋga eqä-pŋä iu äwäkäwäŋqä-pqä iuä. Ŋŋqä, nätmatqä eeqänäŋä, eeqänäŋä iu äwäkäwäŋqe, qu tiiŋä tqaŋgä äwikqe.
“Zä-hawä iu äpmeŋqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutäŋi, Iquaqu ‘äŋguiqä’ eeqänäŋi ämesinyä, itaŋga yoqä naqeu, yeeqä iŋqeu, yäŋänäqŋqeu, kiqä hea ique-iqueŋqä manyiyäŋqä.”
14 Itaŋga nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iqua, “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä” tätqätaŋguwäŋga, ämaqä naqä iqua qoŋä äuktäupu, yoqä naqä äwimiŋuwi.

6

Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä iquau equkqäŋgaŋqä

1 Nyi Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä bukä iu ämäŋnäŋqä iquautaŋä
hiŋuiqäŋä ique, huätä equvqaŋgi äquŋgqe. Itaŋga nätmatqä häŋä-
pmeqä-täŋä iquautaŋä hŋqu, “Si biyä” ätätäqäŋganı, iqueqä quväkitanı
qäukuä mmqä ätqä-pa tqaŋgi äwikqe.
2 Iiŋä äwimitanı, nyi hiŋuä aŋgi äquŋgque, hosi qäpaiqä hŋque
äquŋgqe. Ämaqä, hosiu äpmeqä iqu, yquakä a qätätaŋga, qu mäkitaŋä
ämäwqätäuqä yŋŋai vqaŋguwäŋga, iqu mäkä iuŋi ämäwqätäutŋqä kŋuä
äme, iqäukqe.
3 Iŋganı Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä huizi huätä equvqaŋga,
nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iutaŋä huiziqu, tii tqaŋgi äwikqe, “Si biyä.”
4 Itanı, hosi häŋesqä hŋqu ätimäukqe. Ga ämaqä hosiu äpmeqä iqueŋi,
yäŋänäqŋqä äwikuwi. Yäŋänäqŋqä ii, ämaqeuqä äwqä haŋuä pmeqe
huätä motaumäuqaŋga, iwä ämaqe, quwqä-quwä pizqä päkmbnuwä
diŋqeuä. Itaŋga wäuŋuä ii imäkätŋqe, näpqä-hionaqä naqänäŋä hŋqu,
ique äwikuwi.
5 Iiŋä äqunmitanı aŋgiŋi, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä 3 ique
equvqaŋga, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iutaŋä huiziqu, tii tqaŋgi
äwikqe, “Si biyä.” Itaŋga aŋgŋi, nyi hosi hiawiqä hŋqu timäuqaŋga, ique
äpmeqä iqu, nätmatqä kuä-sŋgumetqä iwäsäuqä hŋqu, iqueqä hipa iu a
qätätaŋgi äquŋgque. 6 Itanı, ämaqä hŋqueqä maŋänäŋi, nätmatqä häŋä-
pmeqä 4 iquauä awä iqisanı, tii tqaŋgi äwikqe. “Ämaqe, ymisaŋiŋqä äwa
ipŋqe, si äwätnä, tqä wäuŋuä imäkiyä. I hitaŋgi ämaqä hiunji hŋque
wäuŋuä ipu, mbqä ämepiyi, mbqä ii, kuä-witqä qondä wäŋqä hmbiŋä-
qe, ä kuä-bali qondä hnjuaqu-hmbiŋä-qeyä. Itanı si olipqä eqä aowitä,
wainqetäŋi, qui mimäkqä panä.”
7 Itanı, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä 4 ique equvqaŋga, nätmatqä
häŋä-pmeqä-täŋä iutaŋä yäpakä iqu, tii tqaŋgi äwikqe, “Si biyä.”
8 Ii äqunmitanı, aŋgi hiŋuä äquŋgqe, hosi kukuatqä hŋque äquŋgqe.
Ga ämaqä hosi ique äpmamiŋqä iqu, iqueqä yoqe Äpäkoŋque. Itaŋga
Äpäkoŋquenyqe, Hikuapqä anä iqu qänaki äpkqe. Ga iquaqu qokä-
apäkä hiqŋqä hŋquaqui-hŋquaqui iwäsäusinyä, hiqŋqä hŋqueŋi, pizqä
päkiyäŋqe, yäŋänäqŋqä äwikuwi. Iquaqu qokä-apäkä iuŋi näpqä-
hionaqä itä pizqä äpäsäsinyä, itaŋga iquaqu buayä dä naqänäŋä
ävqumäkäsinyä pizqä äpäsäsinyä, itaŋga täŋä-yaqä naqänäŋä äväsinyä,
äpäkombŋqä imäkäsinyä, ga naŋuä hiqiyqä quaetanı, pizqä päkpŋqä
dowasiyäŋqinyqä.
9 Iiŋä äqunmitanı aŋgiŋi, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä 5 ique
equvqaŋga, nyi qokä-apäkä, Goti Iqueqä kukŋui a yäŋänäqŋqä äqätpu
awä tquaŋguwiŋqe qu pizqä äpäkkuwä iquauqä quuvqe, hiqäva-qäyqä
ttawä yäpä iqi pmetaŋgä äquŋgqe.
10 Quuvqä iiŋä iqua, zääqä tnäŋä tiiŋä ätmiŋuwi. “Nätmatqä eeqänäŋä
iquauqä Naqä Iquki, Si hŋqutä eŋqä-paŋä manä, Tqä-täuänäŋä Iquki,
itaŋga Tqä suqe, aaŋä naqä-qakuiqä. Si ämaqä qua täu äpmeŋuwä iquau,
kukŋuä ämitätnä, neyaqä häŋeqäŋqä kima wisŋä diŋqe, ne Sinyqä hiŋui,
squäŋganqä äqänanä pmetatuŋquäwä?”
11 Iiŋä tätqätaŋguwäŋga, qokä-apäkä iuŋi ämuasmäŋqä qäpaiqe,
hŋqunä-hŋqunä äväpu, tii ätukuwi. “He hapä wäŋqä hmbu-ganä
pmapiyä. Ämaqä hesä, mäkä-huŋqä iqua epäkkuwä-pa, iqua heqä
wäuŋuä anä itqäŋuwä iquautä, heqä tta-tŋguäkautä pizqä päkpŋqäuä.
Iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ae ekqeqä. Itaŋga qu iquauŋi, pizqä
ae äpäsqaŋguwäŋganı, Goti Hanjuwä Iqu heqä häŋeqäŋqä kima väniqe.”

12 Itaŋi Sipsipqä Meqä Iqu nyuŋuä takä 6 ique equvqaŋga, nyi nätmatqä
tiiŋä timäuqaŋgi äquŋgue. Quaetaŋi, eekä naqänäŋä itä, mäptqe we
mauŋqä, heawiqä ätimäutä, itaŋga qaŋui aaŋä häŋesqä, häŋeqä eŋqä-
paŋä imäkŋgqe.
13 Qätäqueqe, yuŋuä zä-eaqe hiaqusqä ämitä, kiqä häukui qua mäŋi
äpäkŋgqä-pa, qäukuä yätutaŋi e äpäkŋguwi.
14 Qäukui, yquvaŋä äkuäpiquwä-paŋä iiŋi, kuäpiqaŋga, qoqoŋitä, qua
eqä huväkiyitä, quwqä aŋi äväma, nändi-nändi tqäwäwqaŋgä äquŋgqe.
15 Itaŋga qua iutaŋä ämiqä naqä, ämaqä yoqä naqä-täŋä, ä mäkäŋqä
ämiqeutaŋä naqä iquau, ämaqä mbqä-täŋä, ŋŋ ämaqä yäŋänäqŋqä-täŋä
iquau, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä, ä ämaqä huiziquauqä yäpä iqi mäpmeqä
iŋuwä iquau, qu eeqänäŋi, hikä hovqä imä äpmepu, qoqoŋä naqä hikä
qäyätaŋgqä iu zä äpmakäukuwi.
16 Iu äpmakäupiyita, qoqoŋä iquauŋqätä, hikä iquauŋqätä, tääqä tii
ätmiŋuwi. “Ne zä-hawä iu äpmeŋqä Iqueuä hipeŋuiŋqätä, Sipsipqä Meqä
Iqueqä äwqä tnäŋiŋqätä, zä äneŋgqä-qae, he ne zä näpatqäpiyä.
17 Ii tiiŋä etaŋgi. Hiunji Iquaquiyqä äwqä tnäŋä imäkäsinyä, qokä-
apäkä iu kimaŋä quvqä ävqe, ii täŋga ae täsä äpqiyä. Ga Iquaquiuä
yäŋänäqŋqe, huätä ätasämäutä äŋguä pmetŋqe, tqukä?”

7

Israitqä iquautaŋä 144,000, Goti Iqueqä hiqŋqä ämakuwiŋqä

1 Iiŋi ae äqunmitaŋi, nyi ynaunjqä hŋquaqui-hŋquaqui qua hi-
tuŋuä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iu tqäutaŋgä äquŋgqe. Yuŋuä tutqä
qäpu mäquŋquä yätŋqeŋqe, iqua yuŋui hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquisa
timäumiŋqeuŋi, a äqätpu ätqäumiŋuwi.
2 Ynaunjqä iqua quaetä, eqä-pŋiutä, qui imäkpŋqe, Goti Iqu
yäŋänäqŋqe ae äwikqe. Iiŋä äqunmi huizi, ynaunjqä hŋqu mäptqä
timäuqä bu ävämeqe, nätmatqä Goti Häŋä Äpmeŋqä Iqueqä hiqŋqä
imäkqe a äqätqa äyapkqe. Itaŋga iqu ynaunjqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä
iquauŋi, tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukqe.
3 “He qua iu, eqä-pŋä iu, itaŋga zä iu, qui maqänä mimäkqä pambiyä.
Ne neqä Goti Iqueqä hiqŋqe, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauä hipeŋuä iu
ganä qiyeqaŋgua, ga qänakŋi, he nätmatqä qui iŋga imäkqäpŋqä.”
4 Iiŋä äwimitaŋi, qänakŋi nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä hiqŋqä ämakuwiu
atäuŋuä ikuwiŋqä qätä äwikqe. Qokä-apäkä, hueqä-himqä Israitqä
iquesaŋä eeqäpnäŋä iquauä awä iqisaŋi, hävemnäqŋqä, 144,000 atäuŋuä
ikuwi.
5-8 Iiŋä etaŋgi hueqä-himqä Jutä iquesaŋi 12,000, Lupenä iquesaŋi
12,000, Geli iqueui 12,000, asi Aseli iquesaŋi 12,000, ä Näptali iqueui
12,000, Mänasa iquesaŋi 12,000, ŋŋ Simiyonä iquesaŋi 12,000, Lipai iqueui
12,000, Isäka iquesaŋi 12,000, Seplonä iqueui 12,000 inä iqäpiyi, Josepä
iquesaŋi 12,000, itaŋga Benjämenä iquesaŋi 12,000, iqua Goti Iqueä hiqŋqe
ämakuwi.

Ämaqä kuapänäŋä iqua, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiŋuwiŋqä

9 Ii äqunmi qänakŋi, hiŋuä aŋgi äquŋgqe, ämaqä kuapänäŋä hŋqua,
zä-hawä iqueuä hipeŋuä iqisä, ä Sipsipqä Meqä Iqueä hipeŋuä iqisä,
tqäutaŋgä äquŋgqe. Ämaqä iiŋä iuŋi, ämaqä hŋqu a änä matäuqänäŋä
hävemnäqŋqe. Iqua qua eeqänäŋä iutatä, hueqä-himqä eeqänäŋä iutatä,
ä huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iutatä, ŋŋ aŋä-kukŋuä eeqänäŋä

iutaŋä iquayi. Ga ämuasmäŋqe, quäuqä qäpaiqä ämuasmämbu, quwqä yeeqä motquapŋqe, zäwqä tuwä hiiki a qätätaŋgä äquŋgqe.
10 Qu iiŋä ätqäupiyäŋgaŋi, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätmiŋuwi. “Neqä Goti, zä-hawä iu äpmeŋqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, aŋgi inetmesinyä, äŋguä pmetuŋquä inemäkiyi, Iquaqunänjqä.”
11 Itaŋi ynaunjqä eeqänäŋä iqua, zä-hawä ique, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iquau, ämaqä naqä iquau, awä iqi ämamäupu ätqäpiyi, itaŋga qu zä-hawä ique hiŋuä äqumbu, qoŋä oesäpu, hipeŋuä qua bu eäpu, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiŋuwi.
12 Qu ii ipiyäŋgaŋi, tiiŋä ätmiŋuwi.
“Ii naqä-qakuiqä. Ne neqä Goti Iqueŋqä yeeqä aaŋä hävemnäqŋqä itanä, Iqueqä yoqä naqe, awä tatuŋquänänjqä. Iqu kŋuä äŋguä iwäsäuqä-täŋueqä, ga ne Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ ätuätanä, itaŋgaŋi Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuquatuŋquänänjqä. Auqä, Iqu Aaŋä Yäŋänäqŋqä-qu eä, eeqänäŋä iu Miqä-queyqä. Hea ique-iqueŋi, nätmatqä eeqänäŋä tä, ii Goti Iqueqänänjqä. Aaŋä naqä-qakuiqä.”
13 Iiŋä tqäŋguwäŋga, ämaqä naqä iquautaŋä hŋqu, yatŋqä tii änyikqe. “Qokä-apäkä ämuasmäŋqä qäpaiqä ipnäŋuwä tä, ii tqukuakä? Qu äŋgisa äpquwäwä?”
14 Iiŋä dqaŋga, nyi tii ätukqe. “Naqä iqukiyä, si tqä-täuä näqŋqä eäŋinyä.”
Ga iqu tii ändkqe. “Ämaqä tä, qu haŋä-iqä, täŋä-huŋqä naqänäŋä* ämepu äpmamiŋuwä iuta äpquwä iquaeqä. Ga quwqä ämuasmäŋqe, Sipsipqä Meqä Iqueqä häŋeqeu, qäpaiqä imäknätŋqä asŋä äqäyätqäŋuwä iquaeqä.
15 Iiŋä dutaŋi, qu Goti Iqueqä zä-hawä hipeŋuä iqi ätqäuäŋäuä. Qu hiunjiŋgatä, heatqäŋgatä, Iqueqä aŋä iu äpmapu, Iqueqä yäpä iqi pmetaŋgä, Iqu Iqueqä zä-hawiu äpme, quŋi ämitqänä.
16-17 Sipsipqä Meqä zä-hawiuŋi awä iqi äpmeŋqä Iqu, quwqä Ämiqä äpme, iquauŋi eqä esquä hea ique-ique äŋqä duŋqä ätuma wäŋqiyä. Itaŋga Goti Iqu, kŋuä äpakä maqiyqä ipŋqä, quwqä hiŋuä eqä ye esäŋqiyä. Iutaŋi buayä dä miqä ipu, quwqä quväki yäkäŋä mäwiyqä itä, mäptqetä, nätmatqä tnäŋitä, tnäŋä miwimäkqä yäŋqiyä.”

8

Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä yäpakä ique equkqäŋgaŋqä

1 Itaŋgaŋi Sipsipqä Meqä Iqu nyuŋuä takä 7 ique equvqaŋga, qäukuä yätuŋi imäŋgŋgeŋqä hmbu tii imänmiŋqe.
2 Itaŋi qänakŋi ynaunjqä 7, Goti Hanjuwä Iqueä hipeŋuä iqi ätqäumiŋuwä iqua, häähä 7 hŋqua meqaŋgä äquŋgqe.
3 Iiŋä qunätaŋga, ynaunjqä hŋqu äpäqe, suakä äŋguä sisnyaŋä weniŋqä golqä häkä a äqätä, hiqäva-imäkqä ttawä-täŋä qäqiqi ätqepkqe. Qu ynaunjqä iqueŋi, sisnyaŋä-weqä aaŋä kuapänä äwikuwi. Iqu nätmatqä iitä, Goti Iqueqä qokä-apäkä eeqänäŋä iuqä tääqä tqetä qäsä, golqä hiqäva-imäkqä ttawä, Goti Iqueqä zä-hawä iqueä hipeŋuä iqi ätqäuŋqeu, hiqäva imäkätŋqä äwikuwi.
4 Ga jinaŋä-weqä äŋguä iiŋitä, Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä tääqä tqetä, ynaunjqä iqueqä hipa iutaŋi, Goti Iqueä hipeŋuä iqinyqä äminmä äymiŋiyi.

---

* **7:14** Matiu 24:21

5 Itaŋi ynaunjqä iqu, tä hiqäva-imäkqä ttawä iuŋi ioätä, jinäŋäweqä
hevqeu eoquteqe, qua bu ätnämäueqäkqe. Iqu ae ätnämäueqaŋgaŋi,
qäukui mmqä ätätä, käkaqä naqänäŋä äpneqetaŋi, qaquvqetaŋä we-
huŋqe, im-imä äqiyändakqa uwqaŋga, quae eekä ikqe.

Ynaunjqä 4 iqua, quwqä hääwi, hääwä ätkuwiŋqä

6 Ga ynaunjqä 7 hääwä a äqätmiŋuwä iqua, hääwä tpŋqä näwinyä
imäknmiŋuwi.
7 E imäkmbiyitaŋi, ynaunjqä kiŋganäŋä iqu, iqueqä hääwi, hääwä
tqaŋga, hiwiyä häukuitä, tetä, häŋeqä ique yuqui-yaqui imäkmbiyi, qua
bu äpäkŋguwi. Qu quaetä, zä eeqänäŋitä, hŋquaqu-hŋque iwäsekuwä
iutaŋi, te qua iuŋi hŋgiŋinä änätä, zä eeqänäŋä-pqä iuŋi hŋgiŋinä äŋgqe.
Ga qätaqä hioätqä-pqe, te eeqäpnä äŋgqe.
8 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋgqäŋga, nätmatqä
qoqoŋä, naqänäŋä tä-täŋä eŋqä-paŋä iiŋä hŋqu ätimäutä, iqu eqä-pŋä bu
äpäkŋgqe. Qu eqä-pŋä hŋquaqu-hŋque iwäsekuwä iquautaŋä hŋqueŋi,
häŋeqä ätuekqe.
9 Ga qu nätmatqä eeqänäŋä eqä-pŋiu häŋä äpmeŋuwä ii-pqe, hŋquaqui-
hŋque iwäsekuwä iutaŋi, hŋgiŋi eeqä äpäkoŋguwi. Asä yimba ii-pqe,
hŋquaqui-hŋque iwäsekuwä iutaŋä hŋquesaŋi, qui imäkŋguwi.
10 Iiŋi ae äqunmi huizi, ynaunjqä 3 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga,
qätäqueqä naqänäŋä, hiqi-tä äyänätŋqä-paŋä hŋqu, qäukuä haqä yätuta
äpäkŋgqe. Iŋgaŋi qu eqä eeqänäŋi hŋquaqui-hŋque iwäsekuwä iutaŋä
hŋgiŋitä, eqä esquä iquautäŋi, qätäqueqä iqu haqeqi äpäkŋgqe.
11 Qätäqueqä ii äpäkŋgqä iqueqä yoqe, “Marasinqä Zä-iqä Iqueqä.”
Itaŋga eqä, qätäqueqä e äpäkŋgqä iqua, marasinqä aaŋä zä kuapänä iqä
ii ätimäukqe. Ämaqä kuapänäŋi, eqä iquau äŋganŋguwäŋga, eqe, quwqä
äwqe häkiyä yäqiyqaŋgi, qu äpäkoŋguwi.
12 Iiŋi ae äqunmi, eŋätqä 4 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, tiiŋä
ätimäukqe. Qu mäptqeu, qaŋuiu, itaŋga qätäqueqä eeqänäŋä iutaŋi,
hŋquaqui-hŋque iwäsäupu, hŋgiŋi qui imäkkuwi. Itaŋi mäptqä iqutä,
qaŋuä iqutä, iquaquiyqä äyäŋqäŋgaŋi, hŋganŋi mäyäŋqä imiŋiyi. Itaŋga
qätäqueqä iqua-pqe, hŋgiŋi mäyäŋqä imiŋuwi.
13 Ique äqunmi huizi, ymäuäkä naqänäŋä hŋqu qäukuä awä iqä äväwa
päwqaŋgi äquŋgqe. Iqä äväwa äpäwätäqäŋgaŋi, maŋä yäŋänäqŋqä tii
tqaŋgi äwikqe. “Qokä-apäkä qua bu äpmeŋuwä iquenä, oänä, oänä,
oänä!* Ynaunjqä huizi hŋquaqu-hŋqueŋä iqua, quwqä hääwi hääwä
tqaŋguwäŋga, haŋä-iqä naqänäŋi qokä-apäkä iu äwimeŋqiyä.”

9

Ynaunjqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqeŋqä

1 Itaŋi eŋätqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, nyi qätäqueqä hŋqu
qäukuä haqä yätuta äväma, qua täu päkŋgaŋgi äquŋgqe. Itaŋga qu
iqueŋi, qua hovqä täpäuŋuä maeqä iquesaŋä qŋqaŋä hutäuqe äwikuwi.
2 Qŋqaŋä hutäuqe ävqaŋguwäŋga, iqu hovqä iiŋä ique hutäuqaŋga,
suakä, tä naqänäŋä ikeqaŋgä ätimäuqä-pa ätimäukqe. Itaŋgqäŋga
suakä hovqä iiŋä iquesa ätimäukqä iqu, mäptqä ique qaquvqä eŋqä-pa
äkiptaqiyätä, hea iwimäkkqe.
3 Itaŋi, peŋuä kuapänäŋi, suakä ique äväma, yäŋänäqŋqä qänjuekäta
iquauqä eŋqä-paŋi ämapiyi, qua iuŋqä äwekuwi.

---

* **8:13** Itkimäkqä 9:12; 11:14

4 Itaŋi peŋuä iquauŋi, tii ätukuwi. “He qoä-qamqä, zä-yäuŋguä hioätqe,
yuuwä matäuqä pambiyä. Oeyä. He yuuwä täupŋqe, ämaqä, Goti
Hanjuwä Iqueä atäuŋuä iiŋqe, quwqä hipeŋuiu maqŋqä iiŋqä iquaunä
imäkpiyä.
5 He ämaqä iiŋä iquauŋi, qaŋuä 5 täŋä-huŋqä äväpiyä-qe, pizqe
mapäsqä pambiyä.” Itaŋga peŋuä iqua, im-imä äwäpu, täŋä-huŋqä
äwimiŋuwi, ii qänjuekäta ämaqeu täŋä-huŋqä ävquwä eŋqä-paŋi.
6 Ämaqeu iiŋä wimeqaŋgaŋi, qu äpäkoŋqäŋqä qävqä ipiyä-qe,
mapäkoŋqä ipnuwi. Qu äpäkoŋqä iiŋqe, aaŋä kuapänä äwiŋgaŋgqä-qe,
äpäkoŋqä iqu quŋqe, zä wäniqe.
7 Nyi peŋuä iquauŋi, hiŋuä tiiŋä-näŋä äquŋgqe. Qu hosi iqua eŋqä-
paŋä, mäkäŋqä näwi imäkŋgaŋgä, ga quwqä nyuäŋiuŋi, golqä yŋŋa eŋqä-
paŋä ämäupu, itaŋga quwqä himä-hiqumuaŋi, ämaqä änyäŋuwä-paŋä
iiŋä änymiŋuwi.
8 Itaŋi quwqä de, apäkä iuauqä dä eŋqä-paŋä iiŋä äupu, quwqä hiquaŋi,
laiyonqä iqua äuiŋuwä-paŋä iiŋiqä.
9 Itaŋga quwqä quikui, nätmatqä ipŋŋqä woyqä eŋqä-paŋä iiŋä eä,
quwqä huqe, ptäptäukuä äqäyäpiyi, kalisi kuapänäŋä, hosi iqua mäkäŋqä
qaŋä tnäŋä eyqiyämeqaŋga, äkakä äqäŋgqä-paŋä iiŋiqä.
10 Itaŋgqäŋga iquauqä häwqetä, yäŋä marasinqä täŋä-huŋqä quvqä
vqetäŋi, qänjuekäta iquauä eŋqä-paŋä iiŋiqä. I etaŋgi, quwqä
yäŋänäqŋqä, qokä-apäkä iu täŋä-huŋqä quvqe, qaŋuä 5 wipŋqe, ii quwqä
häwqeu äwinä.
11 Iquauqä naqä ämiwiyqä äpmeŋqä iqu, ii eŋätqä qua hovqä täpäuŋuä
maeqä iquesaŋä iqueyqä. Ga Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä iuŋi, eŋätqä
iquenyqe, ‘Abätonäuä’ änyuätkuwi. Itaŋga Grikä iquauqä aŋä-kukŋuä
iuŋi, ‘Apoliyonä’ änyuätkuwi. Yoqä iquaquiyqä qakui, ‘Qui Imäkqä
Iqueyqä’.
12 Itaŋga haŋä-iqä naqä hiŋuiqäŋä iqu qäpu eqäqe, qätä nyipiyä. Haŋä-
iqä naqä hŋquaqu qänaki yqänä äquvepäŋqiyä.*

Ynaunjqä 6 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqeŋqä

13 Itaŋi ynaunjqä 6 iqu iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, nyi maŋä hŋqu
qätä äwikqe. Maŋä tqu, golqä hiqäva-imäkqä ttawä, Goti Iqueä hiŋuä
iqi äwiŋqä iqueqä komqä-hänyeŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquautaŋä yäpä
iqisa tqaŋgi äwikqe.
14 Maŋä iqu eŋätqä 6 hääwä qätätaŋgqä iqueŋi, tii ätukqe. “Eŋätqä
hŋquaqui-hŋquaquiŋä, eqä naqä Yupretisiu guä äqäyämbu äpmeŋuwä
iquauŋi, huätä iwasqiyäwatiyä.”
15 Eŋätqä iiŋä iqua, “Hiunjiŋqä, qaŋuiŋqä, quväukuiŋqä äkŋgaŋqätiyä”
tpu, näwinyä imäkmbu, äpmamiŋuwi. Maŋä iqu iiŋä tquaŋga, iqu
eŋätqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquauŋi, qokä-apäkä iuŋi, hŋquaqu-hŋque
iwäsäupu, iquautaŋä hŋqueŋi, pizqä päkpŋqä diŋqe, iwasqäyäwatkqe.
16 Itaŋga quwqä mäkä-iqä hosiu äpmamiŋuwä iqua, aaŋä kuapänä, 200
miliyänqä äpmamiŋuwiŋqä qätä äwikqe.
17 Itaŋi wätqä eŋqä-paŋi, hosi iquatä, ä hosiu äpmamiŋuwä iquatäŋi,
quwqä suqe, nyi hiŋuä tiiŋä äquŋgqe. Iqua niqŋqä woyqä quwqä
quikuiu ämäŋänmiŋqe, hui häŋesqä, hui heawiqä, ä hui hiuisqe. Hosi
iquauqä nyuäŋi, laiyonqä iquauqä nyuäŋä-näŋiqä. Itaŋga, teu, suakiu,
hikä piyaŋä-weqä tä änätŋqeu, eeqänäŋä iqua, quwqä maŋita ätimäwa
äumiŋuwi.

* **9:12** Itkimäkqä 8:13; 11:14

18 Itaŋga nätmatqä ququvqänäŋä hŋquaqui-hŋqueŋä iqua, ämaqä
kuapänäŋä, hŋquaqui-hŋque iwäsekuwä iquautaŋä hŋqueŋi, pizqä
äpäkkuwi. Ii teu, suakiu, hikä piyaŋä-weqä tä änätŋqe, hosi iquauqä
maŋiuta ätimäwa äukuwä iquayi.
19 Itaŋga hosi iquauqä häwqe, nyuäŋätäŋä qämakä-näŋä eä, ämaqeuŋi
iitä yuuwä ätämiŋuwi. Quwqä yäŋänäqŋqe, maŋiutä, häwqeutä,
äwämiŋqe.
20 Ämaqä huizi, nätmatqä ququvqä hŋquaqu-hŋqueŋä iquautaŋi,
mäpäkoŋqä imiŋuwä iqua, qu nätmatqä quwqä hipaitä imäkmiŋuwä iuŋi,
tuwä mäwiyqä, äwqä yqänä äwimiŋuwi. Auqä, qu dŋä ququvqä iquauqä
yoqetä, goti quaŋgä iquauqä yoqetäŋi, haqeu ämamäupu, qoŋä woktäuqe,
mävquatämäuqä imiŋuwi. Goti quaŋgä golqeu, silpaiu, brasiu, hikiu, zeu,
ga nätmatqä iiŋä iqua, qu hiŋuä-täŋä, qätä-täŋä, qaŋä uwqä-täŋä-qua
hmanji. 21 Ämaqä häŋä yqänä äpmamiŋuwä iiŋä iqua, ämaqä huizi iu
pizqä äpäsäpu, paaqä imäkäpu, ä huiwä yaŋä hiŋgi änyäkipu, itaŋga
nätmatqä quwä hiŋgi ämayäkämiŋuwä-qe, aŋgi kŋuä äkunmäknäpu,
suqä iiŋä iquauŋi tuwä mäwiyqä imiŋuwi.

10

Eŋätqä hŋqu, bukä wäŋqä hmbu, Jonä iqu änätŋqä äwikqeŋqä

1 Nätmatqä iiŋä iqua ae äpäwqaŋga, nyi eŋätqä yäŋänäqŋqä hŋqu,
qäukuä haqä yätuta quvepqaŋgi äquŋgqe. Iqueqä huiwä iuŋi, qaquvqä
patqŋqä, itaŋga wäpinyiqukuä iqueqä nyuäŋä iu okäkasänmiŋqe. Iqueqä
himä-hiqumuaŋi, we-huŋqä mäptqä eŋqä-paŋi ätä, ga iqueqä yukä
iquaqu tä sqä eŋqä-paŋä iiŋi.
2 Ga iqueqä hipa iuŋi, bukä wäŋqä ävatŋqä hmbu, a äqätqa quvepqaŋgi
äquŋgqe. Äquvepäqetaŋi, iqueqä yukä ämuaŋgisaŋi, eqä-pŋä haqeu äui,
qunamäuqäŋgisaŋi, quaeu äumiŋqe.
3 Itaŋi iqu aaŋä maŋä yäŋänäqŋqä, laiyonqä zääqä ätqä-pa, e ätkqe.
Iqu maŋä yäŋänäqŋqä tqaŋga, iŋgaŋi qaquvqä 7 iqua äuesäupu, kukŋuä
ätkuwi.
4 Qaquvqä 7 iqua äpnapiyi, kukŋuä qäpu tqaŋguwäŋga, nyi kukŋuä iiŋi,
tuwaŋuä qämätmä imiŋqe, qäukuä haqä yätutaŋi, maŋä hŋqu tii tqaŋgi
äwikqe. “Qaquvqä 7 iqua kukŋuä ätquwiŋqe, tuwaŋui maqiyqä panä.
Tqä kŋuä iunä äkiyänä.”
5-6 Iwä eŋätqä qonjqä eqä-pŋiutä, quaeutä äuitaŋgi äquŋgqä iqu,
kukŋuä hŋqu guä mäsäuetŋqe, iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi qäukuä haqä
yätu eätä, Goti Aaŋä Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä yoqe ätkqe. Ii
Goti qäukuä iu, qua iu, eqä-pŋä iu, nätmatqä eeqänäŋä iu äwiŋuwä ii
imäkkqeŋqe, Iqueqä yoqe, i ätkqe. I ätätäqäŋganji, tii ätkqe. “Täŋganji
Goti Iqu hiŋuä äqänä mäpmeqä iŋqiyä. Hea qäpu eqiyä.
7 Nätmatqä Goti Iqu imäkäniqä iiŋqä zä emiŋqe, Iqueqä wäuŋuä
äwiyäpu, kukŋuä hiŋuä-tqä iquau ätumiŋqä-pa, qänakŋi ynaunjqä 7 iqu
häähä tätŋqä iqaŋgutqäŋganji, nätmatqä iiŋi, naqä-qakuä timäutŋqä,
imäkäniqe.”
8 Ga nyi maŋä qäukuä haqä yätuta tqaŋgi äwikqä iqu, aŋgiŋi tii ändkqe.
“Si äwätnä, bukä eŋätqä eqä-pŋiutä, qua iutä ätqäunqä iqueä hipaeu
ävatnä äwiŋqe, motayä.”
9 Iiŋä dqaŋga, nyi eŋätqä iqueŋqä äumi, iqueŋi, “Bukä wäŋqä ipu nyi
dapiyä” ätukqe.

Ga iqueuä kima nyi-mändaŋi, tii ändkqe. “Si bukä wäŋqä täpu, ämändautnä äänyä. Ga si ämändauŋi, tptawä äsätnä ändqe, kŋŋuä eŋqä-pa äwi iqaŋgqä-qe, äŋguneqäsqä äwqä bu ämnäqetaŋi, aŋginj kaŋqä eŋqä-pa zä-yäŋqiyä.”
10 Iqu iiŋä ae ändqaŋga, nyi bukä iiŋipu, iqueä hipaeuta ämotaumi, qe äŋgqe. Ga nyi äŋgaŋga, nyaqä maŋiuŋi, kŋŋuä eŋqä-pa äwi ikqe. Iwä ae äŋguneqäqaŋga, äwqä mändaŋi zä ikqe.
11 Iŋgaŋi qu tii ändkuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui, nätmatqä qokä-apäkä kuapänäŋä huiwä huitaŋä-huitaŋä iuta, aŋä huitaŋä-huitaŋä iu pmeqä iuta, aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqä iuta, itaŋga ämiqä naqä kuapänäŋä iuta timäuniŋqeŋqä awä suiyä.”

11

Goti Iqueqä kukŋuä awä suiyqä iquaquinyqä

1 Iwä hŋqu nyiŋi, “Si ävauätnä, Goti Hanjuwä Iqueä hiqäva-imäkqä aŋitä, hiqäva-imäkqä ttawitäŋi, kiqä naqeŋqä iwäsävä” ändätä, iwäsäuqäŋqä yäkqä hŋqu ändapätä, tiiŋä-pqe inä ändkqe. “Ae iwäsäuŋi, qokä-apäkä iqi, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäupŋqä qoŋä äwoktäutqäŋuwä iquauŋi, a tävä.
2 Iiŋä itnäŋgaŋi, si Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä ämätnäŋqä ququawä yäpaqä mäŋgisaŋi, miwäsäuqä pa, hiŋuinä qunyä. Ii tiiŋä etaŋgi. Ququawä iqu ämaqä Goti Iqueŋqä änyä maqŋqä eäŋuwä iquauqä eä, ga qu Goti Iqueqä aŋä-himqä iqueŋi, quwqä äwiŋqä dutanä qui imäkäpu mitqätaŋgpi, qaŋuä 42 päwäniqeqä.
3 Itaŋi ämaqä nyaqä kukŋui awä jiyŋqä hŋquaqui yäŋänäqŋqä vqaŋgä, iquaqu huäqä-huŋqä ämuasmäŋqe äyäunyä, kukŋuä hiŋuä tätqätaŋgisi, hiunji 1,260 iqua* päwäniqeqä.”
4 Ämaqä iiŋä iquaqu zä-olipqä iquaqutä,† itaŋga hiqi-tä-tqäuqä iquaqutä, qua eeqänäŋä iuqä Aaŋä Naqä Iqueqä hipeŋuä iqi ätqäuŋuwä eŋqä-paŋi.
5 Ga ämaqä hui iquaqui ququvqä itquenätpu iqaŋgpqe, te iquaquiyqä maŋita ätimäwaŋi, mäkä-huŋqä iquauŋi tä gaŋguti, qu äpäkombnuwi.
6 Iquaqu kukŋuä awä jiyŋqäŋgaŋi, qäukuä yätutaŋi piyä maqiyqä yätŋqä imäkiyŋqe, yäŋänäqŋqä-täŋä-quaquiyi. Itaŋga eqä häŋeqä-täŋä imäkinyiyäŋqätä, nätmatqä quvqä qua täu qui imäkinyiyŋqätäŋi, yäŋänäqŋqä-täŋä-quaquiyi. Iquaqu nätmatqä iiŋä di, iquaquiyqä äwiŋqetanä imäkinyiyi.
7 Iwä iquaqu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui qäpu tqaŋgiyäŋgaŋi, naŋuä hiqiyqä hŋqu qua hovqä täpäuŋuä maeqä iuta äyapäqe, iquaqutä mäkä humbnuwi. Iquaqu iqueŋi yäŋä mäwqŋqä iqaŋgisi, pizqä päsäniqe.
8 Iquaqui pizqä päsqaŋga, iquaquiuä huiwä pizqe, aŋä-himqä naqä‡ iutaŋä huäŋqä iqi witäniqe. Aŋä-himqä iquenyqe, kukŋuä ktqä “Sotomätä Isipätä eŋqä-paŋiqä” ätkuwi. Iqiŋi, qäŋganä iquaquiuä Naqä Ique, qu äpäsäpu, zä-huätati äuekuwä iqiyqä.
9 Hiunji hŋquaqu-hŋque, itaŋga huizi iqueä, hiunji quemisqä iuŋi, ämaqä huiwä huitaŋä-huitaŋä nyqä eeqänäŋä iutaŋä, hueqä-himqä eeqänäŋä iutaŋä, aŋä-kukŋuä eeqänäŋä tqä iutaŋä, itaŋga qua eeqänäŋä

* **11:3** Qaŋuä 42 iquatä, hiunji 1,260 iquatäŋi, asänäŋi. † **11:4** Sakätiyasi 4:2-14 ‡ **11:8** Näqŋqätäŋä hŋqua tii ätätqäŋä. Jonä iqu aŋä-himqä hŋqueŋqä naqä-qakuä matqä ikqe. Iqu ämaqe quuvqä maeqiyqä ipu, suqä quvqä imäkäpu, Goti Iqueŋi hŋgisanä itquetqätaŋguwiŋqä kukŋuä ktqä e ätätä äqäkqe.

iutaŋä iqua, qu iquaquiyqä huiwi, ämaqä hŋqua ämepu qua qäyä
ptepŋqe, ‘ŋŋqä’ mätquä, hiŋuinä äqumbu pmapnuwi.
10 Kukŋuä awä suiyqä iquaqu qokä-apäkä qua iu äpmeŋuwi, täŋä-huŋqä
quvqe ävätqäŋiyä iutaŋi, iqua, iquaqu e päkoŋgaŋgiyiŋqe, ewiqä ätäpu,
nätmatqä yeeqä vqe, yaŋä imbnuwi.
11 Nyi tiiŋä-pqe wätqä äquŋgqe. Hiunji hŋquaqui-hŋque ae
äpäwqaŋgaŋi, hiunji huizi iqueä hiunji quemisqäŋgaŋi, Goti Iqu
iquaquinyqä yuŋuä häŋä aŋgu ävauqumuatqe, ändowatqaŋga, iquaqu
ävauäsinyä pämä ätqäukiyi. Ämaqe, hiŋuä ii äqumbiyi, zä aaŋä
naqänäŋä ikuwi.
12 Iquaqu ae ävauvi, maŋä hŋqu qäukuä haqä yätutaŋi, tii tqaŋgi
äwikiyi. “Qe täqiŋqä yapinyqä.” Iŋgaŋi iquaqu qaquvqeu, qäukuä
haqä yätuŋqä yqaŋgiyäŋga, iquaquiyqä mäkä-huŋqä iqua hiŋuä
äqunäwatkuwi.
13 Asäŋgaŋi, eekä naqänäŋä hŋqu iiqe, aŋä-himqä 9 iquau hiŋuinä
äqunätä, hiqŋqä huiziqueŋi qui imäkkqe. Iŋga qäŋgaŋi, eekä naqänäŋä
ikqä iqu, qokä-apäkä 7,000 ättqäkqe. Qokä-apäkä huizi iqi äpmamiŋuwä
ii, zä kuapänä wiŋgaŋga, Goti qäukuä haqä yätu äpmeŋqä Iqueqä yoqe,
haqeu ämamäukuwi.
14 Qätä nyipiyä! Haŋä-iqä tquaqu qäpu eqaŋga, itaŋi huizi iqu
timäutŋqe, qäqi-iqiyqä.§

Ynaunjqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqeŋqä

15 Itaŋi eŋätqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, iŋgaŋi qäukuä haqä
yätutaŋi maŋä hui yäŋänäqŋqä tiiŋä ätkuwi.
“Qua eeqänäŋä iu miqe, neqä Naqä Iqueqätä, Iqueqä atäuŋuä ätekqä
Kraisi Iqueqätänyä, näweqä ätimäuqiyä! Itaŋga Naqä Iqu hea ique-ique
miquäniqeqä.”
16 Itaŋi ämaqä naqä 24, Goti Iqueä hiŋuä iqi zä-hawiu äpmeŋuwä iqua,
qoŋä äqutasepäpu, Iqueä yoqe haqeu ämamäupu, tii ätukuwi.
17 “Aaŋä Naqä Iquki, Si Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqukiyqä. Si
täŋga äpmeŋä, qäŋganä äpmamiŋä Iqukiyqä. Si Tqä yäŋänäqŋqä naqe
ae ämetnä, ämitqäŋiŋqe, ne ‘äŋguiqä’ äktqunä.
18 Ämaqä Sinyqä änyä maqŋqä eäŋuwä iqua, äwqä tnäŋä
imäkqaŋguwä-qe, Tqä äwqä tnäŋitä, hea qäyunäŋitäŋi, ae ätimäuqeqä.
Täŋgaŋi ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauŋi, kukŋuä mittŋqäŋganjqä.
Itaŋga-pqe, Tqä wäuŋuä äkiyäpu, kukŋuä hiŋuä-tqä iquauŋitä, qokä-
apäkä Tqäŋqä atäuŋuä ae ikŋä iquauŋitä, ämaqä zä ipu Tqä yäpä iqinyä
äpmeŋuwä yoqä-täŋä, ä yoqä maeqä iquauŋitä, quwqä kima ävätnä
yeeqä iwimäktŋqäŋganjqä. Iwä, ämaqä qua qui imäkätqäŋuwä iquauŋi,
qui imäktŋqe, täŋga täsuwänä.”
19 Ämaqä naqä iqua, kukŋuä iiŋi ae ätqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä
Iqueä aŋä qäukuä haqä yätu ämätnäŋqe, qŋqaŋä hutäŋgaŋga, itaŋgaŋi
qu Goti Iqueuä kukŋuä guä-mäsäŋqä ipŋä iqu hiŋuä qumbŋqä, ätnäŋä
iqi ätqäumiŋqe. Itaŋga qaquvqetaŋä we-huŋqe, im-imä ändakka we-
qaŋguwäŋga, hääŋqä naqänäŋä ätimäutä, qaquvqe osquaŋga, quae eekä
itä, piyä hiwiyä häukuätäŋi, kuapänä äpäkŋgqe.

12

Apäkä iinyqätä, qämakä naqänäŋä iqueŋqätä

§ **11:14** Itkimäkqä 8:13; 9:12

1 Itaŋganı nyi ktqä nätmatqä yäuŋuä iqä hŋqu, qäukuä haqä yätuta tii timäuqaŋgi äquŋgqe. Ii apäkä eŋqä-panıiyi. Iiyqä ämuasmäŋqä eŋqä-panı, mäptqe ktqä pmuätäutaŋga, qaŋuä-pqä iqu, iiyqä yukä yäpä iqi pmetaŋga, qätäqueqä 12 iqua, iiyqä nyuäŋä iuŋı, yŋŋa eŋqä-paŋä ämäuä äpmamiŋqe.
2 Apäkä äwqä-täŋä ii, ymeqä nyuätŋqä itäqäŋganı, täŋä kiŋä wuŋganı, zääqä naqänäŋä ätmiŋqe.
3 Itanı ktqä nätmatqä yäuŋuä iqä huiziqu, qäukuä yätuta tii timäuqaŋgi äquŋgqe. Qämakä häŋesqä naqänäŋä hŋqu äwämiŋqe. Iqu nyuäŋä 7 iŋqä-qu eä, ga kiqä nyuäŋä iquautanı, nyuäŋä komqä-hänyeŋä 10-täŋu emiŋqe. Itanı nyuäŋä eeqänäŋä iquauŋı, ämiqä iquauqä yŋŋa eŋqä-panı äpmakäumiŋqe. 4 Kiqä häwqe, qäukuitaŋä qätäqueqä kuapänäŋı, qua täuŋqä äqutäsitäumepkqe. Qätäqueqä hŋquaqu-hŋqueŋä iquautaŋä hŋquaquiŋı, hiŋuinä äqunätä, hŋquesanı qua täu äpäkŋguwi. Itaŋga qämakä iqu, apäkä ymeqä nyuätŋqä iqaŋgqä iiyqä hipeŋuä iqi ätqäuä, iqu, ii ymeqä ae äyä nyquaŋga, änätŋqä äqunä ätqäumiŋqe.
5 Ga apäkä ii ymeqä e änyuekqä iqu, ii ymeqä yäkqä woyqä a äqätä, qokä-apäkä eeqänäŋä äpmakäwäŋuwä iu mitŋqe, Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iquvi.* Apäkä ii ymeqä ae äyä nyquaŋga, qu iqueŋı haqä yätuŋqä maqänä äma epiyi, Goti Hanjuwä Iqueŋqätä, Iqueqä zä-hawä iuŋqätä ätuma äukuwi.
6 Iu ätuma uwqaŋguwäŋga, apäkä ii aŋä avqŋqä imŋqä zä äukqe. Ga iqiŋı, qu iiŋı ämipu, ymisaŋä äväpu, itqätaŋgpi, hiunji 1,260 päwätŋqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu aŋä ae imäkekqe.

Qu qäukuä yätu mäkä äuŋguwiŋqä

7 Itaŋga qäukuä haqä yätutanı, mäkä naqänäŋä tiiŋä ätimäukqe. Maikoli† iqutä, iqueqä eŋätqä iquatäŋı, qu qämakä naqänäŋä ique päsqaŋguwäŋga, ga qämakä naqänäŋä iqutä, iqueqä eŋätqä iquatäŋı, mäkä kima ikuwi.
8 Ga qu mäkä kima i ikuwi, yäŋänäqŋqä maeqä epu, mäki homä ikuwi. Iiŋä iutanı, qu qäukuä haqä yätuŋı mäpmeqä ikuwi.
9 Itanı Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä iqua, qämakä iqueŋı, qua täuŋqä ämatnämepkuwi. Ii qämakä qäŋgatqä qu, “Setänä, ämaqeu kukŋuäŋqä ätuma uwqä iqueyqä” änyuätmiŋuwi. Iqu qokä-apäkä qua täu äpmakäwäŋuwä iuŋı, quaŋgä tquä iqueyqä. Qu ique qua täu ämatnämepäpiyäŋganı, iqueqä eŋätqä iquauŋä-pqe qäsä ämatnämepkuwi.
10 Itanı qäukuä haqä yätutanı, nyi maŋä yäŋänäqŋqä hŋqu tii tqaŋgi äwikqe.

> “Täŋganı, Goti Iqu Yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, aŋgi ae inätmetä, Iqunä ämäneyätŋqe, ii ätnäŋä iqi ae ätimäuqi. Itaŋga ämaqä Goti Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu aŋgi itmeniŋqä atäuŋuä ikqä Kraisi Iqu, yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä ämetŋqe, ii-pqe ätnäŋä iqi ae ätimäuqi. Ii tiiŋä etaŋgi. Setänä, neqä tatqä-guäkau hiunji heatqä ique-ique Goti Iqueqä hiŋuä iqi kukŋuä ämitätŋqä iqueŋı, bi ämatnämäuquwi.

11 Ga neqä tasi-guäka, iqua Sipsipqä Meqä Iqueqä häŋeqetatä, Iquenyqä kukŋuä awä ätmiŋuwitatäŋı, yäŋänäqŋqä ämepu, mäkä-huŋqä iqueŋı ämäwqätäupu, quwqä häŋä-pmeqä diŋqe kŋuä mämeqä ipu, quwqä mäkä-huŋqä iqua pizqä päsqeŋqe zä miqä danä ikuwi.

---

* **12:5** Apqä Bukä 2:9 † **12:7** Jutä 1:9; Deniyäli 10:13

12 Iiŋä etaŋgqetaŋi, qäukuä iqukitä, qäukuä haqeu äpmeŋuwä
iquendä, he ewiqä tpiyä. Iŋäqe qua iqukitä, eqä-pŋä iqukitä, oänä! Setänä
iqu iqueqä quäuqä pmeqe, homä etaŋgi näqŋqä eä, äwqä tnäŋä imäkätä,
henyŋqä ae äquvepqiyä,” tqaŋgi äwikqe.
13 Ga qämakä iqu, qu iqueŋi, qua bu ae äyä ämatnämäuqaŋgä hiŋuä
äqunäqetaŋi, iqu apäkä ymeqä qokä nyquaŋgqä iiŋi, ändämikqe.
14 Iŋgaŋi, apäkä iiŋi, iiyqä aŋä avqŋqä iuŋqä äväwa wätŋqe, qu
ymäuäkä naqänäŋä iqueqä huqä hŋquaqu ämämuasmewikuwi. Iqiŋi
quväukuä 3 äpäwätä, qaŋuä 6 päwqaŋgaŋqe, ii qämakä iqu-täŋä qäqiqi
mäpmeqä, kiŋä nämä pmetaŋga, qu iiŋi äŋguänä ämipu, ymisaŋä
äväqismiŋuwi.
15 Apäkä ii äväwa uwqaŋga, qämakä iqu, iqueqä maŋita eqä quta
dueqaŋga, ga eqe, aaŋä naqänäŋä imäknäqetaŋi, apäkä ii qänaki äunjqua
ikämiŋqe. Qämakä iqu, eqä tqu apäkä iiŋi, huakä ämetä, qui imäkätŋqä
äwiŋgqe.
16 Eqä iqu e päwqaŋga, qua iqu apäkä iiŋi, yätamäkqä ävätä, eqä
qämakä iqu quta ändomäukqe, hea eŋqä-pa äqäqauäqe, eqä iqueŋi yäpä
imä ämäwqatkqe.
17-18 I iqaŋga, qämakä iqu apäkä iinyqä äwqä tnäŋä wiŋgaŋgi, iqu
äwätä, iiyqä ymeqä huizi iquau mäkä päkmätä ikqe. Qokä-apäkä i
päkmätä ikqä ii, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iu qänaknä ipu,
kukŋuä Jisasi Iqu awä ätkqe, a äqätmiŋuwä iquayi. Itaŋi qämakä iqu,
eqä-huäŋä-täŋä hikä weä iqi, pämä ätqäukqe.

13

Naŋuä hiqiyqä hŋqu ätimäukqeŋqä

1 Qämakä iqu iqi tqäutaŋga, nyi naŋuä hiqiyqä hŋqu, eqä-huäŋiuta
timäuqaŋgi äquŋgqe. Iqu nyuäŋä 7-täŋä-qu eä, itaŋga nyuäŋä komqä-
hänyeŋä 10 hunätaŋgi äquŋgqe. Itaŋi hänyeŋä eeqänäŋä iquauŋi, ämiqä
iquauqä yŋŋa eŋqä-paŋi äpmakäumiŋqe. Itaŋga iqueqä nyuäŋä iquauŋi,
yoqä Goti Iquenyqä äkasuwä quvqä tqäŋqä hui äqänmiŋqe.
2 Ga naŋuä hiqiyqä nyi hiŋuä äquŋgqä tqu, ii lepatqä eŋqä-paŋä iiyi.
Itaŋga kiqä yuki, bea iquauqä eŋqä-paŋi. Itaŋga kiqä maŋi, laiyonqä
iquauqä eŋqä-paŋi. Itaŋi qämakä iqu naŋuä iqueŋi, iqueqä yäŋänäqŋqe
ävätä, yoqä naqäŋqä iwimäkätä, itaŋga ämiqe, iqueqä-kiuä eŋqä-paŋä
pmetŋqä iwimäkkqe. 3 Itaŋga naŋuä hiqiyä iqueä nyuäŋä hŋqueŋi,
wätaŋqä-täŋi. Ii pizqä äpäsanä-tpu ikuwä-qe, wätaŋqä ququvqä iiŋä iqu,
ae äsätä, äŋguä ekqe. Itaŋi qokä-apäkä eeqänäŋi, naŋuä hiqiyqä iquenyqä
yäuŋuä ipu, qänaknä äwikuwi.
4 Itaŋga iqua, qämakä naqänäŋä iqu iqueqä yäŋänäqŋqe, naŋuä
hiqiyqä ique äwikqeŋqä näqŋqä ae epiyitaŋi, qämakä iqueqä yoqe haqeu
ämamäupŋqä qoŋä äwoktäukuwi. Ga iqua, “Naŋuä hiqiyqä tqutä asänäŋi,
tqukikä? Ä mäkä anäŋi, tqukitä hunyiyŋqäwä? Aaŋqeqä” ätäpu, naŋuä
hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu inä qe ämamäukuwi.
5 Iŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu naŋuä hiqiyqä iqueŋi, hiŋuinä qunätaŋgi,
iqu kiqä yoqä haqeu ämamänätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä äkasuwä quvqä
ätätä, ga ämaqeu mitqätaŋgi, qaŋuä 42 äpäukqe.
6 Qaŋuä iiŋä päwätqätaŋga, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä äkasuwä
ätätäqäŋgaŋi, Iqueqä yoqeŋqätä, Iqueqä aŋä qäukuä haqä yätuŋiŋqätä,
ŋŋ iu äpmeŋuwä eeqänäŋä iquauŋqätä, tuwäŋgisa ätmiŋqe.

7 E qäyä ätätqätaŋgi, Goti Iqu iqueŋi, iqu qokä-apäkä Goti Iqu
Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iuŋi äpäsätä, homä qäyä iwimäkätŋqä hiŋuinä
äqunmiŋqe. Itaŋga iqu yoqä naqä ämetä, hueqä-himqä eeqänäŋä iutä,
huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iutä, kukŋuä eeqänäŋä iutä, itaŋga qua
eeqänäŋä iu pmeqä iutä ämitŋqä hiŋuinä äqunmiŋqe.
8 Iutaŋi, ämaqä qua iu pmeqe, Goti Iqu qua mimäkqäŋgaŋi, quwqä yoqe
bukä hea ique-ique pmeqeuŋi maqŋqä imiŋqä eeqänäŋä iqua, qu naŋuä
hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu matnämäupu qoŋä woktäupnuwiqä. Bukä
iqu, ii Sipsipqä Meqä qu qäŋganä pizqä äpäsäŋuwä Iqueqeqä.

9 Ämaqä qätä-täŋu-qu etaŋgutqe, iqu kukŋuä tä qätä äŋguänä äwiyänä.
10 Ga Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋque, guä kiqiyäueqäŋqä atäuŋuä
itqätaŋgutqe, iŋi iqu guä kiqiyäueqä aŋiu guä qiyänätŋqä wäŋqiyä.
Itaŋga Iqu ämaqä hŋque, qu näpqä-hionaqetä pizqä päkpŋqä atäuŋuä
itqätaŋgutqe, ga qu iqueŋi, näpqä-hionaqetä pizqä päkpŋqäuä. Ga suqä
tiiŋä tqu timäuqaŋgaŋi, Goti Iqueqä qokä-apäki, qu yäŋänäqŋqä äpmapu,
quwqä quuvqä heqiyqe, a yäŋänäqŋqä kiqätqäpŋqä.

Naŋuä hiqiyqä hŋquququ ätimäukqeŋqä

11 Itaŋi nyi naŋuä hiqiyqä hŋquququ, qua iunda ävautä äyapqaŋgi
äquŋgqe. Ga kiqä nyuäŋä iuŋi, komqä-hänyeŋä hŋquaqu, sipsipqä meqä
iquauqä eŋqä-paŋä iiŋä äunäqäŋga, kiqä kukŋui, qämakä naqänäŋä
hŋqueqä eŋqä-paŋiqä.
12 Naŋuä hiqiyqä qua iuta ätimäukqä iqu, naŋuä hiqiyqä kiŋganäŋä
iqueqä yäŋänäqŋqeta äkitqäuä, iqueqä wäuŋui imäkmiŋqe. Naŋuä
hiqiyqä kiŋganäŋä iqu, wätaŋqä ququvqä, ique pizqä päkmätä ekqä, ga ae
äskqä iquvi. Itaŋi qua iuta ätimäukqä iqu, qua iu äpmeŋuwä iqua, naŋuä
hiqiyqä kiŋganäŋä iqueqä yoqe, haqeqä ämamäupu qoŋä woktäupŋqä,
wäuŋuä tii iminqe.
13 Iqu suqä naqänäŋä, ämaqä mimäkqänäŋä di huitaŋä-huitaŋä
imäkätŋqä yäŋänäqŋqä ämakqe. Suqä hŋqu tiinji. Qokä-apäkä iuqä
hiŋuä iqiŋi, iqu, tä qäukuä haqä yätuta äväma, qua täu päknätŋqä
imäkmiŋqe.
14 Iqu naŋuä hiqiyqä kiŋganäŋä iqueqä yäŋänäqŋqeta äkitqäuä, suqä
iiŋä iqua qäyä imäkätŋqä, Goti Iqu iqueŋi, hiŋuinä quŋgaŋgqetaŋi, iqu
qokä-apäkä qua täuŋi quaŋgä ätuätä, tii ätumiŋqe. “Naŋuä hiqiyqä,
näpqä-hionaqe qäyä äpäsqaŋgä, häŋä yqänä äpmeŋqä iqueŋi, he iqueqä
ktqe imäkäpu, iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä.”
15 Itaŋi, iqu naŋuä hiqiyqä ktqä iqueŋi, yuŋuä qäyä vätŋqe, Goti
Hanjuwä Iqu hiŋuinä äquŋgqe. Iŋi ktqä iqu, kukŋuä ätätä, ämaqä ktqä
ique qoŋä mäwoktäuqä iqaŋgpqä iquauŋi, qu pizqä päkpŋqä imäkkuwi.
16 Itaŋgaŋi, naŋuä hiqiyqä hŋquaquŋä iqu tqaŋgi, qu qokä-apäkä
eeqänäŋä iuqä huiwiu atäuŋuä vqäŋqä äqäkuwi. Hŋqua quwqä
hipeŋuivqä. Itaŋi hŋquauŋi, hipa ämuaŋgisanjqä. Ga ämaqä hiŋgiŋqä,
ä yoqä-täŋä, ŋŋ mbqä kuapäŋä-täŋä, ŋŋ mbqä-nätmatqä jua-jua maiqä-
täŋä, ä huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä iŋuwä, ä huiziquauqä wäuŋuä
hiŋginäwa äwiyätqäŋuwä-pqä iuŋi-pqeuä, qu eeqänäŋi, atäuŋuä vqäŋqä
kiqä hiqŋqä iutaŋi, äyä ämakuwi.
17 Hiqŋqe, ii naŋuä hiqiyqä iqueqä yoqeŋä-qe, ŋŋ iqueqä yoqä iuta a
täuqäŋqe. Iŋi ämaqä, naŋuä hiqiyqä iqueä hiqŋqä mämeqä imipqä iqua,
qu qokä-apäkä huiziuqä nätmatqe, mbqä miqä da iqaŋgpi, ga huizi iqua-
pqe, quvaqä nätmatqe, mbqä miqä danä ipnuwi.

18 Ga ämaqä hŋqu kŋuä äŋguä-täŋu eäqe, iqu nätmatqä täŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä hetŋqänänjqä. Ämaqä hŋqu näqŋqä-täŋä-qu eäqe, iqu naŋuä hiqiyqä iqueqä yoqeta a täutŋqänänjqä. Ii ämaqä hŋqueqä yoqeuta atäuŋuä eŋqä-paŋiqä. Ii 666 iqeyi.

14

Ämaqä 144,000 iqua, apqä änyä-häŋä ätkuwiŋqä

1 Ga nyi hiŋuä aŋgumä äquŋgqe, Sipsipqä Meqä Iqu qoqoŋä Sayonä yätu tqäutaŋgi äquŋgqe. Itaŋga Iqutäŋi, qokä-apäkä 144,000 iqua, Sipsipqä Meqä Iqueqä yoqetä, Iqueqä Kaniqueqä yoqetäŋi, quwqä hipeŋuiu äqämbu anä ätqäumiŋuwi.

2 Itaŋi qäukuä yätutaŋi, häänqä äŋguänäŋä hui qäŋgaŋgi äwikqe. Ii eqä naqä hŋqueqä häänqätä, qaquvqä naqä hŋqueqä äkakätä, eŋqä-paŋä iiŋä ätätä, ga ämaqä hui gita ätquwä-paŋä iiŋä tqaŋgi äwikqe.

3 Ga qokä-apäkä 144,000 iqua, Goti Hanjuwä Iqueä zä-hawä iqueuätä, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquauätä, ämaqä naqä iquauätä hiŋuä iqi ätqäupu, apqä änyä-häŋä hŋqu ätkuwi. Apqä iqueŋqe, ämaqä huizi iqua-pqe, maqŋqä epnä. Ga ämaqä kuapänäŋä iiŋä iqua, Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä qua täu äpmeŋuwä iuta aŋgi mbqä imakqä iqua, quwqä-quwänä näqŋqä eqäuä.

4 Ämaqä iqua, apäkä iuatä hiqaqä anä äwipu, kiyä imätmäknätqäŋuwä eŋqä-paŋä iiŋä ma, ikikinyäŋä äpmepu, aŋä eeqänäŋä, Sipsipqä Meqä Iqu äwqaŋgqeuŋi, qänaki äwivändätqäŋuwä iquayi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä eeqänäŋä qua täuŋiuqä awä iqisa ae mbqä imetä, iŋi qu Iqueqäŋqätä, ä Sipsipqä Meqä Iqueqäŋqätä, qämätaqiyqä pmepŋqä iiŋqe, qu, qu-ganäŋä eŋqä-paŋä itmakqe.

5 Qu kukŋuä quaŋgä matqä ipu, nätmatqä hnjua mimäkqä itqäŋuwä iquaiqä. Oeyqä.

Ynaunjqä hŋquaqui-hŋqueŋä iquauqä kukŋuiŋqä

6 Nyi iiŋä äqunmitaŋi, huizi, ynaunjqä huiziqu qäukuä awä iqi äväwa päwqaŋgi äquŋgqe. Iqu kukŋuä äŋguä hea ique-ique pmeqe, qokä-apäkä qua täu äpmeŋuwä iuŋi, kukŋui awä tuätŋqä iquvi. Qua eeqänäŋä iutä, hueqä-himqä eeqänäŋä iutä, ä aŋä-kukŋuä eeqänäŋä iutä, ŋŋ huiwä huitaŋä-huitaŋä iutänyä.

7 Iqu maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. “Goti Hanjuwä Iqu, ämaqeuqä suqe kukŋuä tqeuta iwäsäutŋqe, ae ätimäuqiyä. I etaŋgi he Iqueŋqä zä yasämä ipu, Iqueqä yoqe haqeu matnämäupŋqä, qoŋä woktäupiyä. He Goti qäukuiu, quaeu, eqä-pŋiu, itaŋga eqä esquä eeqänäŋä imäkkqä Iqueqä yäpä iqi äpmepu, ‘äŋguiqä’ tpiyä.”

8 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, hiŋuiqäŋä ique qänaki äwivändqa äquvepätä, tii ätukqe. “Aŋä-himqä naqänäŋä Bapilonäŋi, qui ae imäkŋgiyä! Aŋä-himqä Bapilonäŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, wainqä yäŋänäqŋqä vqaŋgi qu änäpu, hiqiiyqä iquwä-pa, kiqä suqä yäŋänäqŋqä iu, huiwä yaŋä hiŋgi imbŋqä iwimäkqeqä. Auä ii qui ae imäkŋgiyä!”

9 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, iquaquisaŋä qänaki äwivändqa äquvepätä, maŋä tnäŋä tiiŋä ätukqe. “Ämaqä, naŋuä hiqiyqä iqueä yoqetä, iqueqä ktqetä, haqeu mamäupŋqä qoŋä äwoktäupu, iqueä atäuŋuä iiŋqe, hipeŋuiuŋä-qe, hipaeuŋä-qe, ämapqä iqua, ii iqua wainqä aaŋä huitaŋä di bŋqäuä.

10 Wainqä ii ämbqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋiyqä. Itaŋi Goti
Iqu wainqä-eqetä, aaŋä eqetä, yuqui-yaqui mimäkqä da yäŋqiyä. Oeyä.
Iqu Iqueqä äwqä tnäŋi, eqä-häkä imäŋqeu iquatimeqaŋguti, ga ämaqä
iqua, iquauqä ququvqeŋqä ämbŋqänänjqä. Ii ämbqe, Goti Hanjuwä
Iqueqä eŋätqä iquauä hiŋuä iqisä, Sipsipqä Meqä Iqueä hiŋuä iqisäŋi,
ämaqä iqua täŋä-huŋqä ququvqe, tä iutatä, hikä piyaŋä-weqä tä änätŋqä
iutatä, mapŋqäuä.
11 Iwä suakä, iquau täŋä-huŋqä e vqä iquesa ätimäuqäqä iqu, iqu äpakä
iquäniqeqä. Ga ämaqä naŋuä hiqiyqä iqueŋqätä, iqueqä ktqeŋqätä,
qoŋä äwoktäupu, itaŋga iqueqä yoqeta atäuŋuä iiŋqä ämequwä iqua, qu
hiunjiŋga, heatqäŋga, hapä pmeqe, mämeqä danä ipnuwä iquayqä.”
12 Itaŋgaŋi suqä iiŋä iqua ätimäuqaŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-
apäkä, Iqueä suqä eeqänäŋi qänaknä ipu, quwqä quuvqä heqiyqe, Jisasi
Iquenyqä a äkiqätäuŋuwä iqua, qu yäŋänäqŋqä pmapŋqäŋganji.
13 Itaŋi qäukuä haqä yätutaŋi, nyi maŋä hŋqu tii tqaŋgi äwikqe. “Si
tuwaŋuä tii qäyä. ‘Ämaqä, qu Naqä Iqueŋqä quuvqä eqiyäpu, täŋgatati
näŋgiŋqä äpäkombnuwä iqua, yeeqä äwinyänä.’ ” Itaŋga Dŋä Äŋguä
Iqu-pqe, tii ätkqe. “Ii naqä-qakuiqä. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Quwqä suqä
äŋguä imäkmitpqä iqu, qutä anä wäniqetaŋi, quwqä wäuŋuä dŋä huqä
itqäŋuwi, huätä ävquatämäupu, hapä pmapnuwiqä.”

Ymisaŋä mmqä iqaŋga, tävqeŋqä

14 Iiŋä äqunmitaŋi, huizi, nyi qaquvqä qäpaiqä hŋque, ämaqä ne
qua täutaŋä eŋqä-paŋä asänäŋä hŋqu pmetaŋgi äquŋgqe. Iqu iqueqä
nyuäŋiuŋi, golqä yŋŋa eŋqä-pa ämäuä, itaŋga iqueqä hipa iuŋi, hionaqä
kuä-tävqä aaŋä yanäqŋque a äqätmiŋqe.
15 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, Goti Hanjuwä Iqueä aŋita yäpaqäŋgisa
ätimäuäqe, ämaqä qaquvqä ique pmetaŋgqä ique, maŋä yäŋänäqŋqä tii
ätukqe. “Ymisaŋä qua bu eŋqä eeqänäŋi, mmqä ae iqä-qae, ga täŋgaŋi
ätävqäŋganjqae,* tqä hionaqetä täwiyä.”
16 I tquaŋga, ämaqä qaquvqä iu äpmamiŋqä iqu, iqueqä hionaqetä,
ymisaŋä ae mmqä itaŋgqä-quau ätäwikqe.
17 Itaŋi eŋätqä huiziqu, hionaqä kuä-tävqä yanäqŋquä a qätqä-qu,
Goti Hanjuwä Iqueä aŋä qäukuä haqä yätu ämätnäŋqetaŋi äväma,
yäpaqäŋgisa ätimäukqe.
18 Itaŋi eŋätqä asä hŋqu hiqäva-imäkqä ttawiuta äväma äpkqe. Iqu tä iu
ämitŋqä yäŋänäqŋqä-täŋä iqueqä. Iqu eŋätqä hionaqä aaŋä yanäqŋquä-
täŋä qätätaŋgqä ique, tiiŋä ätukqe. “Wainqä qua bu eŋqä häukui, mmqä
ae iqä-qae,† tqä hionaqä yanäqŋquetä huätä ätävätnä, naqä-hŋqäqinyä
mäqumuatiyä.”
19 Iiŋä tquaŋga, ynaunjqä iqu iqueqä hionaqetä, wainqä häukuä mmqe
ätävätä, aquvä ämaqäkqe. Itaŋi iqu wainqä häukuä mmqä ätäwikqä ii
ämetä, qonjqä ipu, kiqä eqä mapŋqä hikä hovqä naqä ique ätnämäukqe.
Hikä hovqä iqu, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋiŋqä ätnä.
20 Qu aŋä-himqä yäpaqäŋgisa ätimäupiyi, wainqä häukui, hikä hovqä
ique ätnämäukuwi, qonjqä iqaŋguwäŋga, häŋeqe, hovqä iquesa ätimäwa
yäpaqäŋgisa äpäwäkqe. Häŋeqä i äpäwäkqe, ätuwa äpeyätä, ämaqä iuŋi
ämäpmuäqänäŋä iiŋi, ii huakä eŋqä-pa, kiŋä haqä nämä‡ äquveqäkqe.

---

* **14:15** Itkimäkqä 14:7 † **14:18** Itkimäkqä 14:7 ‡ **14:20** Jonä iqu hiqŋqä 1,600 äqäkqe. Hiqŋqä iiŋiqua, ii 300 kilomita eŋqä-paŋiqä.

15

Eŋätqä 7 hŋqua, nätmatqä ququvqä a äqätäŋuwiŋqä

1 Nätmatqä iiŋi timäuqaŋgi hiŋuä äqunmitaŋi, huizi, hiqŋqä huitaŋä
hŋqu, qäukuä yätuta timäuqaŋgi äqunätmä, “Squä-näŋä äqunäŋundiyä”
tmä ikqe. Nyi tiiŋä äquŋgqe. Eŋätqä 7 hŋqua, nätmatqä ququvqä 7,
qokä-apäkä iu qui imäkpŋqä a äqätpu äpmamiŋuwi. Nätmatqä quvqä
iiŋi, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä tnäŋiuta qäpu ätimäuqä-qae, aŋgiŋi hui
matimäuqä yäŋqiyä.
2 Itaŋi nyi eqä-pŋä naqänäŋä hŋqu, huiwä hiqumuaŋä hiŋuä iqäŋqä-
näŋi, tetä qäsä imäkquwä-paŋä iiŋä äquŋgqe. Itaŋga eqä-pŋä iqueä
maŋä iqiŋi, ämaqe, qu mäkä iuŋi ämäwqätäupu, naŋuä hiqiyqä iquesä,
iqueqä ktqetä, ä iqueqä atäuŋuä iiŋqetä, mändi äkittqukuwä iqua, gita
Goti Hanjuwä Iqu iquau äwikqe a äqätpu ätqäumiŋuwi.
3 Qu iqi ätqäpiyäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä-wiyqä Mosisi
iqueätä, Sipsipqä Meqä Iqueätä, apqä tii ätmiŋuwi.
“Naqä Iqukiyä, Si Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqukiyqä. Si
wäuŋuä yäŋänäqŋqä, ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä di, Imäkqä-quki
etaŋgi, ga ne hiŋuä äqunätanä änevauqumuatqiyä. Ga ämaqä
eeqänäŋä iuqä Ämiqä Iquki, Tqä suqä eeqänäŋi, jänänäŋä eä, ga aaŋä
naqä-qakuänäŋiqä.
4 Naqä Iquki, Si aaŋä pmuai, Tqä-täuänänjqä. Ämaqä hueqä-
himqä eeqänäŋä iqua äpäpu, Sinyqä qoŋä äuktäupu, ‘äŋguiqä’ tp-
nuwäŋqänänjqä. Tqä suqä aaŋä jänänäŋi, ätnäŋä iqi ae ätimäuqeqä.
Tqä suqä iiŋä iquautaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, Siŋqä zä ipu, Tqä yoqe,
haqeu matnämäuqäpŋqänänjqä.”
5 Nätmatqä iiŋä iqua ae ätimäuqaŋga, nyi aŋgi hiŋuä äquŋgqe, Goti
Hanjuwä Iqueqä namnä aŋä qäukuä yätu ämätnäŋqä yäpä imŋi, hiqŋqä
pmua ique hiŋuäquva enmiŋqe, ävatŋgaŋgi äquŋgqe. Namnä aŋä iuŋi,
Goti Iqueqä kukŋuä-suqe, äwämiŋqe.
6 Itaŋi eŋätqä 7, nätmatqä ququvqä 7, qokä-apäkä iu qui imäkpŋqä a
äqätmiŋuwä iqua, hiqŋqä pmua iuta yäpaqäŋgisa ätimäukuwi. Iquauqä
huiwä iuŋi, ämuasmäŋqä kiyä maeqä, aaŋä äyäŋqä ipumbu, quwqä
quikuiuŋi, golqä yauqä eŋqä-pa äyimiŋuwi.
7 Itaŋi eŋätqä iquauŋi, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-
hŋquaquiŋä iquautaŋä hŋqu, golqä hevqä 7, iquau äwikqe. Itaŋga hevqä
iiŋä iquauŋi, Goti Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä äwqä tnäŋi, maŋguä
änyimiŋqe.
8 Itaŋga Goti Yoqä Naqetä, Yäŋänäqŋqetä, Ämeŋqä Iqu pmetaŋgiyqä
kŋuä ävätŋqe, hiqŋqä pmua iuŋi, suakä iqu, äkeikqe. Itaŋga eŋätqä iqua,
quwqä nätmatqä quvqä qäpu equaseqaŋguwäŋgaŋqe, ämaqe hiqŋqä
iuŋi, mäpaquvqä ipnuwiqä.

16

Eŋätqä iqua, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe, equasekuwiŋqä

1 Itaŋi nyi Goti Hanjuwä Iqueä hiqŋqä pmua yäpä yäŋgisaŋi, maŋä hŋqu
tqaŋgi äwikqe. Iqu eŋätqä 7 iquauŋi, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe.
“He äwäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqä 7 iqua, qua bu
eeqänä equasäpiyä.”
2 E tquaŋga, eŋätqä hiŋuiqäŋä iqu, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe,
äma äwäqe, qua haqeqi equasekqe. Ga iŋgaŋi, ämaqä, naŋuä hiqiyqä

iqueqä atäuŋuä imbu, iqueqä ktqeŋqä qoŋä äwoktäumiŋuwä iquauqä huiwiuŋi, wätaŋqä ququvqänäŋi äwimakqe.
3 Itaŋi eŋätqä huizi iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe, eqä-pŋä iu equasekqe. Equaseqaŋga, eqä-pŋi, ämaqä ae äpäkombqä iquauqä häŋeqä eŋqä-paŋä iiŋä ätuekqe. Ga nätmatqä eqä-pŋiu äpmeŋuwi, eeqäpnä äpäkoŋguwi.
4 Itaŋi huizi, ynaunjqä 3 iqu, iqueqe äma, eqä qaŋä äpäwitŋqä iquautä, eqä esquä iutä equasekqe. E equaseqaŋga, eqä iiŋä iqua, eeqä häŋeqä imäŋgqe.
5 Ga iŋgaŋi nyi ynaunjqä eqeu miqä iqu, tii tqaŋgi äwikqe.
“Goti Tqä-täuänä Naqä-qakuä-quki eänä, Qäŋganä Äpmamiŋä, Täŋga Äpmeŋä, Iqukiyqä. Si ämaqä iuŋi, quwqä suqe iwäsäutnä, nätmatqä quvqe wimetŋqä ätŋi, ii Tqä kukŋuä ätŋi waqiyä manä, aaŋä jänänänjqä.
6 Ga ämaqä Tqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquautä, qokä-apäkä Tqäŋqä atäuŋuä ikŋä iquautä pizqä äpäsäpu, quwqä häŋeqe iotŋqä imäkkuwitaŋi, Si häŋeqe ämaqä quvqä tqua bŋqä äwiŋi, ii quwqä kimaŋi, qäyunänjqä.”
7 I tqaŋga, nyi hiqäva-imäkqä ttawä iutaŋi, maŋä hŋqu tii tqaŋgi äwikqe. “Goti Naqä Aaŋä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iquki, Tqä qokä-apäkä kukŋuä mitqe, quaŋgä manä, aaŋä naqä-qakuä jänänäŋiqä.”
8 Itaŋi eŋätqä huizi 4 iqu, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe, mäptqä ique equaseqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu mäptqä iqueqä te, yäŋänäqŋqä ätimäutä ämaqeu tä qäyä nätŋqä, hiŋuinä äquŋgqe.
9 Itaŋi mäptqä iqueqä te, aaŋä tnäŋä imänätä, ämaqä iuŋi häkiyä yäqiyqaŋga, qu Goti Hanjuwä, nätmatqä ququvqä qu äwimeqä ii ämitŋqä Yäŋänäqŋqä-täŋä Iqueqä yoqeŋqä kukŋuä ququvqä ätmiŋuwi. Iiŋä ätäpiyäŋgaŋi, qu Iqueqä yoqe, haqeu mamäupŋqe, kŋui makunmäkŋqä imiŋuwi.
10 Itaŋi huizi, ynaunjqä 5 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe, naŋuä hiqiyqä iqueä zä-hawä iu equasekqe. Itaŋga ämaqä naŋuä hiqiyqä iqueä yäpä iqi äpmamiŋuwä iuŋi, hea iwimäkkqe. Imä e äpmapiyäŋgaŋi, täŋä aaŋä ququvqä wuŋgaŋgi, quwqä tewi huakmä imiŋuwi.
11 Qu quwqä huiwiu täŋä-huŋqätä, wätaŋqetä, wimeqaŋgqeŋqä Goti Hanjuwä Qäukuä Yätu Ämitŋqä Iquenyqä kukŋuä ququvqä ätmiŋuwi. Iiŋä ätäpiyäŋgaŋi, qu quwqä suqä ququvqä imäkmiŋuwi, tuwä äwiyäpu, kŋui makunmäkŋqä imiŋuwi.
12 Itaŋi asä eŋätqä 6 iqu, iqueqä hevqe, eqä naqä Yupretisi ique haqeqi equasekqe. Ga ämiqä naqä mäptqä timäuqä iŋgisaŋä iquauŋqä hänaqe näwenyä imäkätŋqe, eqä naqä iiŋä iqu ye ikqe.
13 Iiŋä iu äqunumi huizi, mätäŋä eŋqä-paŋä dŋä quvqä hŋquaqu-hŋqueŋä iqua, qu qämakä naqänäŋä iqueqä maŋiutatä, naŋuä hiqiyqä iqueqä maŋuitatä, ä hiŋuä-tqä quaŋgä iqueqä maŋiutatä timäuqaŋgä äquŋgqe.
14 Ga dŋä ququvqä iiŋä iqua, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, huitaŋä-huitaŋä imäkäpu, ämiqä qua naqä äwäkäwäŋqä iu äpmeŋuwä iquau äwimayikitqäŋuwä iquayi. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Dŋä iqua ämiqä naqä iquauqä kŋui ävauqumuatqaŋgpi, qu iquauqä mäkä-iqä iquau aquvä ämaqäyäpu, itaŋga hiunji naqänäŋä, Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu atäuŋuä ae ikqä iqueŋi, Iqutä mäkä humbnuwäŋqänänyä.

15 (“Ga he qätä änyipiyä. Nyi henyqä äquvepätmäŋganı, quwä-meqä
iqua äquvepätqäŋuwä-pa, iinä quvepmqänä. I hitaŋgi ämaqä hŋqu,
hiqaqä mäwiqä itä, ga qokä-apäki, iqueqä womba iinqe, ätnäŋäqi iŋga
ikiqaŋguti hiŋuä quŋquä iinqe, iqueqä ämuasmäŋqe, kiuätä qäqiqi
emitätqe, itanı ämaqä iinä iqu, yeeqä iquäŋqä.”)
16 Itanı dŋä quvqä iqua, ämiqä naqä iquauŋı ätuma, aŋä, Israitqä
iquauqä kukŋuä iuŋı, ‘Amaketonäuä’* änyuätkuwä iuŋqä, äquvepkuwi.
17 Itanı eŋätqä yäpakä 7 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä hevqe,
qäukuiu equatekqe. Ae equateqaŋga, Goti Hanjuwä Iqueä aŋitanı, maŋä
hŋqu, zä-hawä iuta yäŋänäqŋqä, “Qäpiyqä!” ätkqe.
18 I tqaŋga, qaquvqetaŋä we-huŋqe, im-imä ändakka weqaŋga, häänqä
naqänäŋä ätätä, qaquvqe osquaŋga, itanı eekä aaŋä naqänäŋä ikqe. Ga
eekä iinä iqu, qäŋganä qokä-apäkä qua täu äpmamiŋuwäŋganı, naqä iinä
di miqä iminqe.
19 Iinä iqetanı, aŋä-himqä naqä Bapilonä ii, hiqŋqä 3 äkutäŋganga,
itanga ämaqeuqä aŋä-himqä huizi-pqe, qui eeqä imäkŋgqe. Goti Hanjuwä
Iqu, aŋä-himqä naqä Bapilonä iiyqä suqeŋqä kŋuä indqänäqe, Iqu
aŋä-himqä iqueŋı, wainqä-eqe, Iqueqä eqä-häkä† imäŋqeu equasimetä,
änätŋqä imäkkqe. Ga wainqä-eqä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä
naqänäŋiyqä.
20 Eekä iqaŋga, qua eqä huväkiyä äwäkäwäŋqä isua eqä
ämäpmuäqaŋga, qoqoŋä-pqe matqäuqä ikuwi.
21 Itanı, hiwiyä häukuä naqänäŋı, qäukuä yätuta äpäkŋgqe. Iquauqä
haŋä-iqe, aaŋä kuapänäŋı 50 kilo tqe. Iŋı ämaqäyqä haqeqi
äqäyäpäknätä, quŋı aaŋä quvqä kuapänä iwimäkkqe. Ququvqä
iwimäkqaŋgqeŋqä, qu Goti Hanjuwä Iqueŋqä kukŋuä ququvqä ätmiŋuwi.

17

Apäkä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä iinyqätä, naŋuä hiqiyqä iqueŋqätä

1 Itanı eŋätqä 7, hevqä a äqätäŋuwä iquautaŋä hŋqu, nyi änyimeqe,
“Anä äwäta, ga apäkä huiwä yaŋä hiŋgi kiinä ikiqä, eqä kuapänäŋä
iquauqä haqeqi äpmeŋqä ii, iiyqä ququvqeŋqä kima metŋqeŋqe,
ämäktquamqänä” ändkqe.
2 “Ga qätä nyiyä. Apäkä iinı, ämiqä naqä, qua täutaŋä iqua ätuma
ikipu, huiwä yaŋä hiŋgi inyäkitqäŋuwiqä. Ga aaŋä ämaqä qua täutaŋä-
pqä iqua-pqe, asä inä inyäkipu, ga eqä yäŋänäqŋqe änäpu, wänä-wänä
iquwä-pa ipu, nätmatqä huiŋqä änyä maqŋqä epiyänä itqäŋäuä.”
3 Kukŋuä iinı ae ändäqe, iqu Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, aŋä
avqŋqä iuŋqä ändma äukqe. Iqiŋı, nyi apäkä hŋqu naŋuä hiqiyqä
häŋesqä hŋqueä haqeqi pmetaŋgi äquŋgqe. Ga naŋuä hiqiyqä iinä
iqueqä huiwä iuŋı, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä tuwäŋgisa tqä yoqenä,
imueqäŋqä iquvi. Ga iqu nyuäŋä 7 änyqä-qu eä, iqueqä nyuäŋä iinä
iquauŋı, komqä-hänyeŋä 10 äunminqe.
4 Ga apäkä iiyqä ämuasmäŋqe, häŋesqätä, ipisqätä, itaŋga golqä
quayuŋuä huitaŋä-huitaŋitä, ä hikä quayuŋuä äŋguänäŋä huitaŋä-
huitaŋitä, wimŋä aaŋä qeqätqä imäkkuwi-täŋä iiyi. Iiyqä hipa iuŋı,
golqä häkä a äqätminqe. Suqä Goti Iqueqä hiŋuä iqi piyaŋä-weqätä, kiyä

* **16:16** Yoqä ‘Amaketonä’ iqueqä quati, ‘Qoqoŋä aŋä-himqä Megito iu ätqäuŋqä’ iquvi. Qäŋganäŋı, Israitqä iqua mäki, iqi äuŋguwi. Tiwiqä hŋqu 2 Ämiqä Naqä 23:29-30 iu äqänä.
† **16:19** Matiu 20:22; 26:39; Jonä 18:11

mätqätä, iiyqä huiwä yaŋä hiŋgi äväkitäqäŋga imäkäkäminqe, häkä iiŋä
ique maŋguä änymiŋqe.
5 Ga iiyqä hipeŋuä iuŋi, qu iiyqä yoqä tii äqäkuwi. “Aŋä-himqä naqä
Bapilonä, apäkä eeqänäŋä, hiŋgi qŋqä iuauqätä, suqä piyaŋä-weqä qua
iu äwiŋqä eeqänäŋä iuqä känaiyi.” Yoqä iiŋä iqueqä qakui, zä äwämiŋqe.
6 Apäkä iiŋä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä, qu Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, äpäkoŋguwä iuqä häŋeqe änätä, ämaqä hŋqu eqä
yäŋänäqŋqe, änätä wänä-wänä ikiqä-pa, e iqaŋgi äquŋgqe. Nyi hiŋuä
iiŋä äqunmi, yäuŋuä itmä, kŋuä kuapänä änyikqe.
7 Kŋuä e änyätqätaŋga, ynaunjqä iqu tiiŋä ändkqe. “Si suŋqä yäuŋuä
inyä?” Iiŋä ändäqetaŋi, tiwiqe tii änyikqe. “Apäkä iisä, naŋuä hiqiyqä,
ii haqeqi pmeqä ätuma äwqä iqu, nyuäŋä 7-täŋä ga kiqä komqä-hänyeŋi,
10 iqutäŋi, iquaquiyqä qakui zä witaŋgqä-qe, nyi ämäktquamqeqä.”
8 Iiŋä ändäqetaŋi, tiiŋä ändkqe. “Naŋuä hiqiyqä si hiŋuä äqunäŋä
iqu, qäŋganä äpmamiŋqä-qe, täŋgaŋi yqänä mäpmeqä enä. Ga iqu qua
hovqä täpäuŋuä maeqä iquesa äväma, yäpaqä täŋgisa yapätŋqä näwi
imäknätqä. Ga, iqu hämä qui imäknäŋqiyä. Qokä-apäkä qua iutaŋä, ga
Goti Hanjuwä Iqu qua mimäkqäŋgatqä quwqä yoqe, bukä häŋä-pmeqeu
maqŋqä iŋqä iqua, naŋuä hiqiyqä ique hiŋuä äqumbiyi, yäuŋuä ipŋqäuä.
Ii tiiŋä dutanji. Qäŋganäŋi iqu äpmamiŋqe, ga täŋgaŋi mäpmeqä iŋqe,
iwä qänakndaŋi iqu ätimäuniqeqä.
9 Ga ämaqä kŋuä indqäŋqä äŋguä-täŋu etaŋgutqe, iqu nätmatqä täŋqe,
näqŋqä äŋguä heŋqiyä. Nyuäŋä 7 iqua, qoqoŋä 7 iquauŋqä atäuŋuä
änyänä. Itaŋga apäkä ii, qoqoŋä iquauä haqeqi äpmenä.
10 Ga aŋgi tiinjqä. Nyuäŋä kuapänä iqua, ämiqä naqä 7 iquauŋqä,
atäuŋuä inä änyänä. Iwä iquautaŋi, 5 iqua qui ae imäkŋgaŋgä, kiuänäŋä
hŋqu yqänä pmetaŋgi, ä huiziqu matimäuqä yqänänjqä. Ga iqu ae
ätimäuqetaŋi, kuapänä mäpmeqä, wäŋqäpu pmeŋqiyä.
11 Ga naŋuä hiqiyqä qäŋganä äpmamiŋqä, täŋga-pqä mäpmeqä da
iŋqä iqu, ii iqu atäuŋui tiiŋiŋqä eänä. Ämiqä 8 iqueyqä. Itaŋgaŋi
ämiqä iiŋä iqu, huizi iquautaŋä anäŋä-qu eŋqä-qae, ga iqu qui hämänä
imäknäniqeqä.”
12 Iiŋä ändäqetaŋi, tii ändkqe. “Komqä-hänyeŋä 10, si äqunäŋä iqua,
ii atäuŋui, ämiqä naqä 10 iquauŋqeqä. Iiŋä iqua, ämiqä naqä ae equwä
ma, naŋuä hiqiyqä iqutä yäŋänäqŋqä anä ämapiyi, ämiqe ziŋuäŋgata ti
mäptqä timäuqäŋgaŋqä wäŋqäpu mipŋqäuä.
13 Ga ämiqä iiŋä iquauqä kŋui, naqä-hŋqunänjqae, quwqä
yäŋänäqŋqetä, ä yoqä naqetä, naŋuä hiqiyqä ique wipŋqäuä.
14 Ga naŋuä hiqiyqä iqutä, ämiqä iquatä, qu Sipsipqä Meqä Iqutä
mäkä äumbiyi, ga Sipsipqä Meqä Iqu, ämaqä naqä iquauqä Naqä-
qu eä, ämiqä iquauqä Ämiqä-qu etaŋgqä iutaŋi, Iqu iquauŋi mändi
äkittqiyätä ämäwqätäuŋqiyä. Itaŋga Iqu mäkä iqaŋgqeu anä iquwä iqua,
ii ämaqä Iqu tääqä ätuätumetä, Iqueqäŋqä atäuŋuä itä, Iquenyqä quuvqä
yäŋänäqŋqä eqiyäpu, kukŋuä qänaknä itqäŋuwä iquayi.”
15 Itaŋi eŋätqä iqu kukŋuä hui inä tii ändkqe. “Eqä naqä, apäkä
huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä ii äpmeŋqä iqi pätqätaŋgi äqunäŋä iqua, ii
atäuŋui tiiŋiŋqä eä. Qokä-apäkä huiwä huitaŋä-huitaŋä iiŋqä, kukŋuä
huitaŋä-huitaŋä mŋqä, qua huitaŋä-huitaŋä iutaŋä iiŋqä, eeqänäŋi aquvä
naqänäŋä äqänäpu, äpmeŋuwä iuŋqä eänä.
16 Itaŋi komqä-hänyeŋä 10 äqunäŋä iquatä, naŋuä hiqiyqä iqutä,
täŋgaŋi apäkä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä iinyqä, himä-wiuŋqä wipŋqäuä. Qu

apäkä iiŋi, iiyqä nätmatqä ämotaupu, qäkä tpqä iwimäkäpu, iiyqä guwä huiwä du ämäkäŋqe änäpu, itaŋga iiŋi, tä hämänä wätakä niqiyätŋqä ikapŋqäuä.

17 Suqä iiŋä imäkpŋqe, tiiŋä itaŋgiyi. Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä timäuniqä iiŋqä qäŋganä ätätä eäŋqeu timäutŋqä diŋqe, Iqu Iqueqä-kiuä ämiqä iquau kŋuä vqaŋgi, ga qu kŋui, naqä-hŋqunä indqänäpu, quwqä ämaqeu miqäŋqä yäŋänäqŋqä eeqänäŋi, naŋuä hiqiyqä ique wipŋqäuä. Qu Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänäŋä ätkqä duŋqe, inyänä iqa uwqäpnuwiqä.”

18 I ändäqe, tii ändkqe. “Apäkä si hiŋuä äqunäŋä ii, atäuŋuä tiiŋiŋqä eänä. Aŋä-himqä naqänäŋä, ämiqä naqä qua iuŋä eeqänäŋä iquau ämitŋqä iinyqä ätnänä.”

18

Aŋä-himqä Bapilonäŋi, apäkä hiŋgi ikiqä eŋqä-paŋä itaŋgi, qui imäkŋgqeŋqä

1 Nyi nätmatqä iiŋä iquauŋqe, qätä ae äwimi, eŋätqä huiziqu qäukuä haqä yätuŋi äväma, quvepqaŋgi äquŋgqe. Iqu aaŋä yäŋänäqŋqä-täŋä-qu, ga iiŋä motquetŋqe, iqueqä huiwiutaŋi, qua iu we äunmiŋqe.

2 Itaŋi iqu maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätkqe.

“Aŋä-himqä naqä Bapilonä ii, aaŋqeqä! Qui ae imäkŋgiyä! Ii dŋä ququvqä iquauqä aŋä ätimäuqe. Dŋä hŋquatä, yŋŋä hŋquatä, naŋuä hiqiyqä hŋquatäŋi, qu Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqi, kiyä imätmäkŋga äwätqäŋuwi, iqi äpmeŋäuä.

3 Ii tiiŋä duta itaŋgi. Ämaqe, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe änätqäŋuwä-paŋä iiŋi, hueqä-himqä eeqänäŋi, iisä huiwä yaŋä kuapänä änyäpu, itaŋga ämiqä naqä, qua iuŋä iqua-pqe, iisäŋi huiwä yaŋä inä änyimiŋuwi. Ga ämaqä quaeutaŋä, mbqä wäuŋuä imiŋuwä iqua, qu mbqä wäuŋuä ipu, iwä mbqä kuapänäŋi, ii suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä womba miŋqä imäkmiŋqeta, ämamiŋuwiqä.”

4-5 Iŋi ae ändqaŋga, nyi maŋä hŋqu-mända qäukuä yätuta tii tqaŋgi äwikqe. “Ŋqä qokä-apäkäuä, aŋä-himqä iuŋi, iiyqä suqä ququvqä aquvä imäkqa-imäkqaŋi, qäukuä haqä täu etqutquiyä. Itaŋi Goti Hanjuwä Iqu, iiyqä suqä ququvqä eeqänäŋä imäkätŋqeŋqä kŋuä indqäŋgiyä. Ga, suqä quvqä ii imäkätŋqetä, iiyqä mbqä quvqä metŋqä-pqe, hesä anä guäyamä maiqiyqe, qäyunä ma, quvqänäŋiqä. Iiŋiŋqe, he aŋä iqiŋi, äväma ppiyä.

6 He apäkä hiŋgi ikiqä ii, huiziquau iwitquetŋqeŋqä kŋuä heyqaŋgutqe, ga suqä asä iiŋi, he witquapŋqeqä. Ii iiyqä suqä quvqe, ämamoŋäka äpäyätŋqä-pa, iiyqä mbqä quvqä metŋqe, ämämonyqa äpäyäpu, kima wipiyä. Iiŋä itäqäŋganŋi, ii eqä yäŋänäqŋqä huitaŋä-huitaŋi, eqä-häkä iŋqeu, huiziquauŋqä guäyamä äqiyimetä ävätŋqä-pa, he eqä aaŋä yäŋänäqŋqänäŋä eqä-häkä iŋqeu guäyamä äqiyimepu, ga ii änätŋqä iwimäkpiyä.

7 Ii iiyqä-kiuäŋqe tii ätnätŋqeqä. ‘Nyi eeqänäŋä iu ämiqä naqä äpmamä, itaŋga ämiqä zä-hawä iu äpmeŋänä. Nyi apäkä yawiqinyä manä. Iwä haŋä-iqä nyimeqaŋgutiyqae, kŋuä qämqä manä. Nyi naqinjqä.’ Ii iiŋä ätnätä, kiqä yoqe haqeu ämamänätä, iiyqä-kiuä äminyätŋqe, nätmatqä kuapänäŋi ämäqumuakka äpäyätŋqeqä. Iiŋä imäkätŋqeŋqä, he apäkä iiŋi, täŋä-huŋqe kuapänä äväpu, kŋuä kuapänä-pqä qiyätŋqä inä iwimäkpiyä.

8 Iiŋä dutaŋi, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋi, hiunji hŋquenyä wimeŋqiyä.
Iwä täŋä-yaqe, hävemnäqŋqä ätimäutä, ämaqä kuapänäŋi, kŋuä
kuapänä äqäyäpu, itaŋga ymisaŋä dä naqänäŋä timäuŋqiyä. Itaŋi aŋä
himqä naqä Bapilonä ii, tä wätakä iqiyämäuŋqiyä. Haŋä-iqe naqänäŋä
iiŋä wimetŋqe, ii Goti Naqä, iiyqä suqe Iwäsäuqä Iqu, yäŋänäqŋqä
eeqänäŋä-täŋä Iquvi.”

9 Itaŋga ämiqä naqä qua iutaŋä, iisä huiwä yaŋä änyäpu, nätmatqä
kuapänäŋi anä ämäqumuakka äpäyätqäŋuwä iqua, iiŋi, tä änätäqeta
suakä timäuqaŋgi äqumbiyi, qu kŋuä huäqä-huŋqä äqäyäpu, äwqä haŋä-
iqä mapnuwiqä.

10 Qu ii täŋä-huŋqä quvqe meqaŋgi äqumbiyi, zä wiŋgaŋgi, iisäŋä qäqi
matqäuqä, kiŋä haqä näŋi ätqäpiyäŋga tpnuwi.

“Oänä! Bapilonä iikinyqä, huäqä kiŋä änauŋgiyä! Si aŋä himqä, aaŋä
naqänäŋä yäŋänäqŋqä iikiyi! Iiŋä etaŋgi, tqä suqä quvqeŋqä kimaŋi,
maqänä äyä äkimeqiyä!”

11 Ga ämaqä qua iutaŋä mbqä wäuŋuä naqä imäkätqäŋuwä iqua,
ämaqä, quwqä yquayä mbqä ipnuwäŋqe, aaŋqä itaŋgi, Bapilonä iinyqä
kŋuä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä mapnuwi.

12 Iquauqä yquayi, tiiŋä iquauŋqeyi. Golqä, silpa, ŋŋ hikä äŋguänäŋä
iu, wimŋä qeqätqä iu, gquä-yatqä hui mimäuqänäŋä äŋguänäŋä iu, ä yuä
qäpaiqä äŋguänäŋä iquau, ä yuä ipisqä iquau, ä yuä häŋesqä, ŋŋ yuä
kakä iquau, ä zä eeqänäŋä huitaŋä-huitaŋä jinaŋä-weqä iquayi. Itaŋga,
nätmatqä huitaŋä qu eläpenqä iquauqä hiquaŋä itä, ŋŋ zä äŋguänäŋä
itä, ä brasi äyäŋqä itä, ainqä änä moquasqänäŋä itä, ŋŋ hikä äŋguänäŋä
tqätqäkä-täŋä itä imäkmiŋuwä iquayi.

13 Itaŋga yquayä hui-pqe, inänjqä. Ii nätmatqä huitaŋä-huitaŋä, buayi
äwi yätŋqä, aŋi jinaŋä-wetŋqä imäkqeu, itaŋga wainqä, olipqä eqä aowä,
ä bretqä imäkätŋqetä. Ga qu bulumäkatä, sipsipqätä, hosi-pqä, ŋŋ kalisi,
hosi iqua eyqiyäma äumiŋuwä iquau, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iqua-pqe,
itaŋga ämaqä mäkiu mändi äkittqiyäpu, ätuma äumiŋuwä iquau, inäŋä-
täŋuai. Nätmatqä eeqänäŋä ii, mbqä ipŋqe, ämaqä hma etaŋgqeŋqä,
äwqä haŋä-iqä mapnuwi.

14 “Nätmatqä si kuapänä äkinyätŋqä ii, eeqänäŋi sitäŋä qäqiqi
mäwiqä, kiŋä nämä äwiqiyä. Huyä-quayuŋuä äŋguänäŋä mbqä haqä
yämä eŋqä tä, eeqänäŋi hma eqäqe, si aŋgiŋi hiŋuä mäquŋquä da
isŋqinyä.”

15 Iŋi, ämaqä, nätmatqä iiŋitä mbqä wäuŋuä imäkäpu, Bapilonä iiyqä
suqä iutaŋi mbqä kuapänäŋä-täŋä emitpqä iqua, ii, täŋä-huŋqä quvqe
meqaŋgqeŋqä zä wiŋgaŋgi, kŋuä huäqä-huŋqä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä
ämepu, iisäŋä qäqi matqäuqä, kiŋä haqä näŋi tqäpnuwi.

16 E ätqäpiyäŋgaŋi, tii tpnuwi.

“Oänä, aŋä-himqä naqä iinyqe, huäqä kiŋä änauŋgiyä! Ii qäkä
qäpaiqä äŋguänäŋi äyäutä, yuä häŋesqätä, ipisqätä ämetä, itaŋga iiyqä
huiwä iuŋi, golqä, hikä hui mimäuqänäŋä äŋguänäŋä, ä wimŋä aaŋä
qeqätqä imäknätŋqeqä.

17 Mbqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, haŋä-iqä ii wimeqaŋganä, qui ae
imäkŋgiyä.”

Ga yimbaeu ämitqäŋuwä eeqänäŋä iquau, ämaqä eeqänäŋä yimba iu
äqämbu, qua eeqänäŋä iuŋqä äwätqäŋuwä iquau, ŋŋ ämaqä eeqänäŋä
yimba iu wäuŋuä itqäŋuwä iquau, ŋŋ mbqä wäuŋuä eqä-pŋä du itqäŋuwä
iqua-pqe, Bapilonä ii-säŋä qäqi matqäuqä, kiŋä näŋi ätqäukuwi.

18 Ga kiŋä näŋi ätqäupu, aŋä-himqä iiŋi, tä gaŋgqä suäki hiŋuä
äqumbiyi, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkuwiqä. “Aŋä-himqe, naqänäŋä
tqutäŋä asänäŋi, hŋqu hmanjqä.”
19 Ga qu qua hiŋä ämepu, nyuäŋiu äuaquvauqumuatnäpu, kŋuä huäqä-
huŋqä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä-täŋä äpmepu, maŋä yäŋänäqŋqä tii
tpnuwiqä.
“Oänä, aŋä-himqä naqä iinyqe, huäqä kiŋä änauŋgiyä! Iiyqä
nätmatqä kuapänä ämäqumuatqa äpemiŋqetaŋi, yimba eeqänäŋä
iquauqä kunuŋua, eqä-huäŋiu ikipu, mbqä kuapänäŋä-täŋä ekuwi.
Haŋä-iqä ii wimeqaŋganä, qui ae imäkŋgqeŋqä, huäqä kiŋä
änauŋgiyä!”
20 “Qäukuä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iquki, haŋä-iqä aŋä-himqä ique i
äwimeqeŋqe, äwqä yeeqä iyä! Itaŋga, Goti Iqueqä qokä-apäkä iquendä,
Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäŋqä endowatkqä iquendä, ŋŋ kukŋuä hiŋuä-
tqä iquendä, he anä yeeqä ipiyä. Ii quvqä etquetŋqeŋqä, Goti Hanjuwä
Iqu ae iwäsäutä, kimaŋi, ävqiyä.”
21 Kukŋuä ii ae ätqaŋga, eŋätqä yäŋänäqŋqä hŋqu, hikä kuä-witqä
quqowä qäyqä eŋqä-paŋä, hikä kätanäŋä hŋqu ämetä, eqä-pŋä bu
ätnämeqäkqe. I imäkätä, tii ätkqe.
“Nyi imäkqä-paŋä iiŋi, qu aŋä-himqä naqä Bapilonä ii, bi yäŋänäqŋqä
tnämeqäqaŋguwäŋga, iwä ämaqe, hiŋuä aŋgiŋi mäquŋquä danä
ipnuwiqä.
22 Iiŋä etaŋgi, Bapilonä iiki, gita päsqä, hääwä-tqä, ga äkakä huitaŋä-
huitaŋä qŋqä huizi iqua, tqä täkŋä yäpä iŋgisaŋi, äkakä maqŋqä da
yäŋqiyä. Ga ämaqä wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqäŋqä näqŋqä ae
ämetqäŋuwä iqua, qu saqä yäpäŋgisaŋi mäpmeqä da ipŋqäuä. Hikä
kuä-witqä quqowä qäyqä iqueqä äkakä-pqe, saqä yäpäŋgisa mäwiqä da
yäŋqiyä.
23 Hiqi-tä iqueqä we-huŋqe, we makuŋqä da yäŋqiyä. Ga qokä apäkä
ämaŋqä kukŋuä ii-pqe, saqä yäpäŋgisa mäwiqä danä yäŋqiyä. Nätmatqä
iiŋä iqua, tiiŋä duta kimeŋqiyä. Ämaqä, tqä mbqä wäuŋuä iqä iqua, qua
täuŋi, ämaqä naqä, yoqä-täŋä-qua äpmamiŋuwi. Ga si paaqä huitaŋä-
huitaŋä imäkätnä, qokä-apäkä qua eeqänäŋä iu qänaknä kipŋqä, quaŋgä
äyä ätumiŋi.”
24 Itaŋga, kukŋuä hiŋuä-tqä iquautä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä
iutä, ga ämaqä eeqä, quaeu mäkä-huŋqä iqua äpäkkuwitaŋi, haŋä-iqä
iqu, Bapilonänä äwiqi.

19

Qu, “Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä” ätkuwiŋqä

1 Iiŋä ae ätimäuqaŋga huizi, nyi maŋä kuapänä qäukuä yätuta tii
tätqätaŋgä äwikqe. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!
Ämaqeu häŋä aŋgi iqumuatqetä, yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetäŋi, neqä Goti
Hanjuwä Iqueqänänjqä.
2 Ii Iqu qokä-apäkä iuqä suqä iwäsäuqäŋganŋi, hmbu kikiyaŋguä miqä,
aaŋä naqä-qakuänäŋä Jänä Iwäsäuqä Iqueyqä. Ga apäkä, huiwä yaŋä
hiŋgi kiiŋä ikiqä ii, qokä-apäkä eeqänäŋä qua iuŋi, iiyqä ii ikiqeta qui
iwimäkmiŋqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, iiŋi iwäsäuqeqä. Ii Iqueqä wäuŋuä-
wiyqä iquau pizqä äpäkkqeŋqe, Iqu iiyqä kimaŋi ävqiyä. Iiŋä iutaŋi, ne
Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”

3 Iiŋä ätpiyi, qu aŋgumŋi tiiŋä ätkuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqe, haqeu ämamäuanä! Ii tä änätäqetaŋä suaki, hea iŋga-iŋgaŋqä iqa
uwquätŋqänänyä!”
4 Iŋgaŋi ämaqä naqä 24 iquatä, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-
hŋquaquiŋä iquatä, qoŋä äqutasepäpu, Goti zä-hawä iu Äpmeŋqä Iqueä
yoqe, haqeu ämamäupu, tii ätkuwi. “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä. Ne
Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”
5 Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä iutaŋi, maŋä hŋqu tii ätkqe. “Goti
Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä imäkäpu, Iquenyqä zä ipu, yäpä iqinyä itqäŋuwä
iquenä, ämaqä hiŋgiŋqä-qe, yoqä-täŋä-qe, eeqänäŋuenä, Goti Hanjuwä
Iqueqä yoqe, haqeu mamäupiyä!”

Sipsipqä Meqä Iqu apäkä metŋqä, ymisaŋä imäkkqeŋqä

6 Itaŋi nyi qokä-apäkä kuapänäŋä hui, kukŋuä ätäpu, aquvä äqämbu
pmetaŋgä-näŋä äwikqe. Wiŋuä ätimäukqä iqu, ii eqä hakuä eŋqä-pa
äqäyätä, qaquvqä osquä-pa, yäŋänäqŋqä iiŋä osquaŋgi äwikqe. Häänqä-
qua e osuäpiyäŋgaŋi, tnäŋä tiiŋä ätkqe.
“Goti, neqä Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu, täŋga aaŋä ämiqä
yäŋänäqŋqä äpmeŋqä-qae, ne Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!
7 Täŋgaŋi ne äwqä äŋguä neŋgaŋguti, aquvänä itanä, ga Iqueqä
yoqe, haqeu mamäuatuŋqueqä. Ii tii etaŋgi. Sipsipqä Meqä Iqu apäkä
metŋqe, qäyu ätimäuqiyä. Ga Iqueqä apäki, näwe imäknä äpmenä. 8 Ga
Goti Hanjuwä Iqu apäkä ii, ämuasmäŋqä qäpaiqä, äŋguä kiyä mamätqä
wenyä-huŋqe ipnätŋqä hiŋuinä äquŋgqe.” (Ämuasmäŋqä qäpaiqä
äŋguänäŋä iiŋi, ii Goti Iqueqä qokä-apäkä suqä jänäŋiu itqäŋuwiyqä.)
9 Iiŋä etaŋgi, eŋätqä iqu tii ändkqe. “Si kukŋuä tii qäyä. Ämaqä,
Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Sipsipqä Meqä Iqueä ämaŋqä ymisaŋä iuŋqä
ppŋqä tääqä ätukqä iqua, yeeqä ipŋqäuä.” Iiŋä ätätäqäŋgaŋi, tii ändkqe.
“Kukŋuä tä, Goti Hanjuwä Iqueqä eä, aaŋä naqä-qakuänäŋiqä.”
10 I dqaŋga, nyi eŋätqä iqueuä yukä-täŋä qäqiqi qoŋä äuktäumi, iqueqä
yoqe haqeu mamäumätmä iqaŋga, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iiŋä
miqä panä! Nyi wäuŋuä sitä, tqä tta-tŋguäka, kukŋuä Jisasi Iqu awä
ätumiŋqeuŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquendä, itqäŋuwä-pa, asä iiŋä
itŋqä iqunjqä. Si yoqä haqe, Goti Hanjuwä Iqueŋqänä mamävä.”
Ämaqe, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä tpŋqä ävauqumuatätŋqe, ii kukŋuä
Jisasi Iqu awä ätumiŋqeyi.

Ämaqä, hosi qäpaiqä ique Äpmeŋqä Iqueŋqä

11 Nyi iiŋä äqunmi, huizi, qäukuä yätuta qŋqaŋä hutäŋgaŋga, hosi
qäpaiqä hŋqu tqäutaŋgi äquŋgqe. Ga Ämaqä, hosi ique äpmeŋqä Iqueqä
yoqe, tiinji. “Ämaqä Naqä-qakuä Ätätä, Imäkqä Iqueyqä.” Iqu qokä-
apäkä iuqä suqeŋqä iwäsäutäqäŋga-pqä, ä mäkä ämivauätäqäŋga-pqe,
Iqu suqä aaŋä jänänäŋiu itä, imäkätŋqeqä.
12 Ga Iqueqä hiŋui,* tä hänaqä äsätä we-huŋgqä-paŋiyi. Iwä Iqueqä
nyuäŋiuŋi, ämiqä iquauqä yŋŋa kuapänä äpmakäumiŋqe. Ŋŋ Iqueqä
huiwä iuŋi, yoqä hŋqu äqänä. Huizi iqua yoqä iqueŋqe, maqŋqä etaŋgä,
Iqueqä-kiuänä näqŋqä eä.
13 Ga Iqueqä ämuasmäŋqä quäuqä iqueŋi, häŋeqe-näŋä
ämuasmäumiŋqe. Ga qu Iqueqä yoqe, tii änyuätkuwi. “Goti Hanjuwä
Iqueqä Kukŋuiqä.”

---

* **19:12** Itkimäkqä 1:14

14 Ga mäkä-iqä qäukuä yätutaŋä iqua, hosi qäpaiqä iu äpmapu, Ique
qänaki äwivändmiŋuwi. Iqua quwqä huiwä iuŋi, ämuasmäŋqä kiyä
mamätqä, aaŋä qäpaiqänäŋinä imäknmiŋuwi.
15 Ämaqä hiŋuiqä äwimeŋqä Iqueqä maŋitaŋi,† näpqä-hionaqä
yanäqŋquä hŋqu ätimäukqe. Hionaqä iqu, hueqä-himqä eeqänäŋä
iu mändi äkittqiyätŋqä iqueyqä. Ga yäkqä woyqä a äqätä, quŋi
ämitŋqänänyä.‡ Itaŋi ämaqe, wainqä häukui hikä hovqä imepu qonjqä
iquwä-paŋi, Iqu suqä iiŋi, qokä-apäkiu asä ii itqueniqe. Kiqä qakui tiiŋiqä.
Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä ätnä.
16 Itaŋga Iqueqä ämuasmäŋqä quäuqeutä, ä hawiutäŋi, yoqä tiiŋä
äqänmiŋqe. “Ämiqä eeqänäŋä iquauqä Ämiqätä, ämaqä naqä iquauqä
Naqä-queqä.”
17 Iŋgaŋi, nyi eŋätqä hŋqu, mäptqä iqueqä haqeqi tqäutaŋgi äquŋgqe.
Iqu yŋŋä eeqänäŋä, qäukuä awä iqä äväwa ikitqätaŋguwä iquauŋqe,
maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. “He, Goti Hanjuwä Iqueqä ymisaŋä naqänäŋä
imäkqaŋgqeŋqä äpäpu, aquvä qämbiyä.
18 Ga ymisaŋä iuŋi, ämiqä iquauqätä, mäkä-iqä iquau miqä iquauqätä,
ämaqä aaŋä yäŋänäqŋqä iquauqätä, hosi iquauqätä, itaŋga ämaqä, hosi
iquau haqeqi äpmeŋuwä iquauätä huiwä iuŋä guwi, he ämbŋqänänyä.
Ga he huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä iŋuwä, ä wäuŋuä-wiyqä
hiŋgi äpmeŋuwä, ŋŋ ämaqä hiŋgiŋqä, itaŋga ämaqä yoqä-täŋä iquatä,
eeqänäŋä iquauqä huiwä iuŋä guwi, ämbŋqänänyä.”
19 Iiŋä äwiyätmäŋganji, nyi naŋuä hiqiyqä iqutä, ämiqä naqä qua
iutaŋä iquatä, quwqä mäkä-iqä iquatäŋi, aquvä ae äqäŋgaŋgä äquŋgqe.
Qu Ämaqä hosi iu äpmeŋqä Iqutä, Iqueqä mäkä-iqä iquatä mäkä
humbŋqänänyä.
20 Iŋganji, qu naŋuä hiqiyqä iquesä, hiŋuä-tqä quaŋgä iquesäŋi, guä
kiqiyäuekuwi. Hiŋuä-tqä quaŋgä iqu, naŋuä hiqiyqä iqueä hiŋuä iqi,
nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di imäkätä, ämaqä naŋuä hiqiyqä iqueä
atäuŋuä iiŋqe ämepu, iqueqä ktqeŋqä qoŋä äwoktäumiŋuwä iquauŋi,
quaŋgä ätukqä iquvi.§ Iquaquiŋi, häŋä yqänäŋä-quaqui ämepu, hovqä
naqänäŋä, hikä piyaŋä-weqä tä nätqätaŋgqä bu ämatnämäukuwi.
21 Ga iquaquiyqä ämaqä mäkä-iqä iquauŋi, hionaqä Ämaqä hosi iu
äpmamiŋqä Iqueqä mäŋita ätimäumiŋqetä, pizqä äpäkkuwi. Itaŋga yŋŋä
eeqänäŋä iqua, mäkä-iqä pizqä e äpäkkuwä iquauqä huiwä iuŋä guwi,
änäpu äwqä änäpäkkuwi.

20

Jisasi Iqu, qua täuŋi, quyäukuä 1,000 miniqeŋqä

1 Aŋgiŋi, nyi ynaunjqä hŋqu, qäukuä haqä yätuta äväma quvepqaŋgi
äquŋgqe. Iwä iqueqä hipa iuŋi, qua hovqä täpäuŋuä maeqä iquesaŋä
hutäuqetä, guä woyqä naqä hŋqutä, a äqätmiŋqe.
2 Iqu qämakä häŋesqä naqänäŋä ique a äkiqätkqe. Ii qämakä
qäŋgatqä, qu, “Setänä, ämaqeu kukŋuäŋqä ätuma uwqä iquvqä”
änyuätmiŋuwi. Iwä iqu quväukuä 1,000 pmetäniŋqä iiŋqe, ynaunjqä iqu
guä woyqetä äkiqiyäuekqe.
3 E äkiqiyäueqetaŋi, iqu iqueŋi qua hovqä täpäuŋuä maeqä ique
ätnämeqäqe, hovqä iqueŋi pmäukuä änä mautäuqä, hutäuqetä aaŋä

† **19:15** Itkimäkqä 1:16 ‡ **19:15** Apqä Bukä 2:9 § **19:20** Itkimäkqä 13:11-17

yäŋänäqŋqä ämäyekqe. Ga iiŋä etaŋgi, Setänä iqu qokä-apäkä hueqä-himqä iuŋi, aŋgiŋi quaŋgä mätquä yätŋqä diŋqäuä. Iqu qua hovqä iqueŋi, quväukuä 1,000 päwqaŋgaŋqä, hiŋuä äqänä pmetŋqänänyä. Ga qänakŋi, iqu yäpaqäŋgisa wäŋqänäŋäpu ikiniŋqe, äwätepnuwi.

4 Nyi iiŋä ae äqunmi huizi, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iu mipŋqä wäuŋuä äwikqä hŋqua, ämiqä iuqä zä-hawä iu pmetaŋgä äquŋgqe. Ämaqä iu äpmamiŋuwä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqe awä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, a yäŋänäqŋqä äqätmiŋuwitaŋi, ämaqä mäkä-iqä iqua, iquauqä nyuäŋi huätä ätäväpu, pizqä äpäkkuwä iquayi. Itaŋga iqua naŋuä hiqiyqä iqueŋqätä, iqueqä ktqeŋqätä qoŋä mäwoktäuqä ipu, naŋuä hiqiyqä iqueqä atäuŋuä iiŋqe, quwqä hipeŋuitä, hipaitäŋi, maqŋqä imiŋqä iquayi. Ga qokä-apäkä ii, qu häŋä-pmeqä aŋgi ämepu, Kraisi, Ämaqä Goti Iqu atäuŋuä ätekqä Iqutä, anä äpmapu mitqätaŋgpi, quväukuä 1,000 päwäniqe.

5 Qokä-apäkä qua äptepqä duta aŋgi vauqe, ii aaŋä kiŋganä änyä qe ätimäukqe. Itaŋga qokä-apäkä ae äpäkoŋguwä huizi iqua, quväukuä 1,000 ae äpäwqaŋgaŋqä, qu häŋä-pmeqe mämeqä danä ipnuwi.

6 Ga qokä-apäkä äpäkoŋguwä iuta kiŋganä aŋgi ävaukuwä ii, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ae ekqä-qua eäpu, yeeqä ipŋqäuä. Ga äpäkoŋqä huizi ätimäutqä iqu, iquauŋi mändi äkittqiyqeŋqä yäŋänäqŋqe, hmayqä. Aaŋä oeyqä. Hiŋuiqä ävaukuwä iiŋä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, Kraisi Iquenyqätä hiqäva imäkäpu wimeqä-qua hipŋqäuä. Ga qu eeqä, Kraisi Iqutä quväukuä 1,000 iuŋi, ämiqä pmapŋqäuä.

Setänä iqueqä mäkä yäpakiyi

7 Iwä quväukuä 1,000 ae äpäwqaŋgaŋi, qu qua hovqä täpäuŋuä maeqä iqueŋi, qŋqaŋä hutäuqaŋgpi, ga Setänä iqu guä äkiqiyänä äpmamitätqä iundaŋi, iŋga ewasqänäniqeqä.

8 Iwä iqu yäpaqäŋgisa ätimäuäqe, Gokä iqueqätä, Maŋgokä iqueqätä, ämaqä eeqänäŋä, qua hituŋuä äwitqutäŋqä-pa äpmeŋuwä iuŋi, quaŋgä ätuätä, mäkä ipäqäpŋqä aquvä maqiyäniqeqä. Ämaqä iiŋä iqua, aaŋä kuapänä, a änä matäuqänäŋä, hikä weä eŋqä-paŋiqä.

9 Qu qua eeqänäŋä äwiŋqä iu ikipu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, aŋä-himqä, Iqu kiiŋä äwinyätŋqä iu pmetaŋguwä iquau qäuiqä ktäuqaŋguwäŋga, qäukuä yätuta te äpätä mäkä-iqä iquauŋi, te aaŋä kuapänä gaŋgi äquŋgqe.

10 Setänä ämaqe quaŋgä ätukqä iqueŋi, qu hovqä naqänäŋä, hikä piyaŋä-weqä tä nätqätaŋgqä, naŋuä hiqiyqä iqutä, hiŋuä-tqä quaŋgä iqutä ae äpmetaŋginyä iu, ämatnämäukuwi. Ga iqua, hiunji heatqeu, täŋä-huŋqä naqänäŋä hea ique-ique inä meqäpnuwi.

Goti Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä suqe, iwäsäukqeŋqä

11 Itaŋi nyi zä-hawä qäpaiqä naqänäŋä hŋqu witaŋgi, ga Zä-hawä Iu Pmetaŋgqä Ique-pqe, äquŋgqe. Iwä quaetä, qäukuitäŋi, Iquenyqä zä äwäsinyä, qäpu ekiyi.

12 Itaŋga, qokä-apäkä ae äpäkoŋguwä, yoqä-täŋitä, yoqä maeqä-täŋitä, eeqänäŋi, qu zä-hawä iqueä hipeŋuä iqi tqäutaŋgä äquŋgqe. Iqi tqäutaŋguwäŋga, eŋätqä iqua quwqä suqä imäkmiŋuwä buki ävatäpu, itaŋga häŋä-pmeqä bukä iqu-pqe inä ävatkuwi. Ga Zä-hawä Iu Äpmeŋqä Iqu, bukiu qänätaŋgqeuŋi hiŋuä äqunäqe, Iqu ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä suqe iwäsäukqe.

13 Ämaqä eqä-pŋä iu äpäkoŋguwä iquauŋi, eqä-pŋä iqu a äkiqätmiŋqe,
ewasqiyäwqatkqe. Äpäkoŋquesä, wavä iquesäŋi, iquaqu-pqe, qokä-
apäkä ae äpäkoŋguwäŋga iquaquiyqä hipa iu äpmamiŋuwä-pqe inä
ewasqiyäwqatkiyi. Itaŋga qu eeqänäŋi, Zä-hawä Iu Äpmeŋqä Iqueä
hipeŋuä iqi tqäutaŋguwäŋga, Iqu ämaqä hŋqunä-hŋqunä quwqä suqä
imäkmiŋuwiuŋqä iwäsäukqe.
14 Ga äpäkoŋqä iqutä, ä wavä iqutä, hovqä tä naqänäŋä äsätaŋgqä ique
ämatnämäukuwi. Hovqä tä naqänäŋä-täŋä iqu, äpäkoŋqä huizi iquvi.
15 Itaŋga ämaqä, quwqä yoqe häŋä-pmeqä bukä iu maqŋqä iŋqä iqua,
qu-pqe hovqä tä naqänäŋä äsäŋqä ique inä ämatnämäukuwi.

21

Qäukuä änyä-häŋiŋqätä, qua änyä-häŋiŋqätä

1 Nyi ii iqaŋgi äqunmi, huizi, qäukuä änyä-häŋä hŋqutä, qua änyä-
häŋä hŋqutä, äquŋgqe. Qäukuä qua hiŋuiqä äwäminiyä iquaqu, hma
ae eqaŋgiyäŋga, ga eqä-pŋä-pqä iqu, yqänä matuqä ikqe.
2 Itaŋga nyi aŋä-himqä Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä,
Jerusälemä änyä-häŋä iuŋi, hiŋuä äquŋgqe. Ii apäkä hŋqu, kiqä qokique
ämuanätŋqä qeqätqä näwi imäkŋgqä-pa, qäkämä qeqätqä iiŋä imäkŋqä,
Goti Hanjuwä Iqutä qäukuä haqä yätu äwiŋqeutaŋi, äväma quvepqaŋgi
äquŋgqe.
3 Itaŋgqäŋga, zä-hawä iutaŋi, maŋä yäŋänäqŋqä hŋqu tii tqaŋgi
äwikqe. “Qätä nyipiyä! Täŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqueqä aŋi, qokä-apäkitä
äpmeqi. Iŋi Iqu quwqä awä iqi pmetäŋqiyä. Ga qu Iqueqä qokä-apäkä
heqaŋgpi, Iqu Iqueqä-kiuä qutä anä äpme, quwqä Goti äpmeŋqiyä.
4 Iqu, kŋuä äpakä maqiyqä ipŋqä, quwqä hiŋuä eqä ye esäŋqiyä. Itaŋga
qokä-apäki, mapäkoŋqä danä iqäpnuwi. Nätmatqä qäŋgatqeta äwäka
äpäŋqe, täŋgaŋi, qäpu iqaŋgqetaŋi, äwqä haŋä-iqä, kŋuä qäyqä, itaŋga
täŋä-huŋqä mäwimeqä da iquäniqeqä.”
5 Iwä Zä-hawiu Äpmeŋqä Iqu tii ätkqe. “Qätä nyipiyä. Nyi nätmatqä
eeqänäŋi, änyä-häŋä imäkqänä.” Ii ätätäqäŋga-pqe, tii-pqe inä ändkqe.
“Si kukŋuä tä tuwaŋuä qäyeyä. Ii, aaŋä naqä-qakuänäŋä etaŋgi, ga ämaqä
eeqänäŋi, iquenyqe quuvqä heqäpŋqänänyä.”
6 Itaŋgaŋi, Iqu tii ändkqe. “Nätmatqä eeqänäŋi ae ätimäuqiyä.
Hiŋuiqäŋqätä, yäpakiŋqätäŋi, Nyi Ŋqä-näuänjqä. Nätmatqä
eeqänäŋiŋqä Qakuä-qunä emä, eeqänäŋi qäpu Imäkqä-qunjqä. Itaŋga
ämaqä hŋqueqä quväki ye ävätŋqe, Nyi iqueŋi, eqä esquä hea ique-ique
pmeqä vqä iquesaŋi, mbqä maeqä, hiŋgi guätŋqä wimqänä.
7 Ga ämaqä hŋqu mäkä äunäpiyä iuŋi ämäwqätäuqaŋgutqe, Nyi iqueŋi
nätmatqä ii ävätmä, ga Nyi iqueqä Goti pmetaŋgundi, iwä iqu Nyaqä
ymeqä pmetäŋqiyä.
8 I etaŋgi, ämaqä pemä miqä itqäŋuwä iquatä, quuvqä maeqiyqä
itqäŋuwä iquatä, suqä aaŋä quvqänäŋä imäkätqäŋuwä iquautä, ämaqä
pizqä äpäsqätqäŋuwä iquautä, huiwä yaŋä hiŋgi äväkitqäŋuwä iquatä,
paaqä imäkätqäŋuwä, ä goti quaŋgä iquauŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä
iquatä, itaŋga kukŋuä quaŋgä ätätqäŋuwä iutäŋi, qu hovqä naqänäŋä
hikä piyaŋä-weqä tä nätqätaŋgqä iuŋqä upnuwiqä. Ii äpäkoŋqä huizi
iquvqä.”

Jerusälemä änyä-häŋä iqueŋqä

9 Asä qäŋganı, eŋätqä hŋqu nyinyqä äpkqe. Iqu eŋätqä 7, nätmatqä
ämaqä qui imäkqä yäpakä hevqä maŋguä iŋqä, a äqätmiŋuwä iquautaŋä
iquvqä.* Itaŋga eŋätqä iqu tii ändkqe. “Si biyä. Nyi apäkä Sipsipqä Meqä
Iqu metŋqä iqäqä iiŋi, ämäktquamqänänyä.”
10 Itaŋi iqu Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, qoqoŋä naqänäŋä haqä
yämŋä hŋqueŋqä änma äukqe. Qoqoŋä yäŋisaŋi, iqu aŋä-himqä, Goti
Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä ätkqä Jerusälemä ii, Iqutä qäukuä haqä yätu
äwiŋqeuta äväma quvepqaŋgi, ämändquakqe.
11 Goti Hanjuwä Iqu anä pmetaŋgi, Iqueqä tä yäŋqä naqänäŋi aŋä-himqä
iisa äyänmiŋqe. Tä iqueqä we-huŋqe, hikä jaspa äŋguänäŋä kiqä mbqä
haqä nändi ikutotqäŋuwä-paŋä, huitaŋänäŋä, aaŋä quvanyäqŋqeqä.
12 Aŋä-himqä iiŋä ii, täkŋä naqänäŋä haqä yämä äqänmiŋqe. Täkŋä
iqueŋi, kiqä hävqä qŋqaŋi, 12 imäknmiŋqe. Ga qŋqaŋä iquau-täŋä
qäqiqiŋi, eŋätqä hŋqunä-hŋqunä ätqäumiŋuwi. Itaŋgqäŋga Israitqä
iquauqä kawäka 12 iquauqä yoqe, hävqä qŋqaŋä iquauŋi, hŋqunä-
hŋqunä äqänmiŋqe.
13 Itaŋga täkŋä iiŋä, mäptqä yapqä iŋgisa äqänmiŋqeuŋi, kiqä qŋqaŋi,
hŋquaqui-hŋqueyqä. Itaŋgqäŋga täkŋä mäwqä hŋgisa äqänmiŋqeuŋi,
asä hŋquaqui-hŋqueyqä. Ŋŋ asä täkŋä mäwqä huiziŋgisa äqänmiŋqeuŋi,
hŋquaqui-hŋquenjqä. Itaŋga mäptqä wiqä iŋgisa äqänmiŋqeuŋi, asä
hŋquaqui-hŋque inänjqä.
14 Aŋä-himqä iiŋä ique täkŋä äqänäŋqe, iwä täkŋä iqu yäŋänäqŋqä
qänätätŋqe, hikä 12 iqua äkŋgäumiŋqe. Itaŋgqäŋga ämaqä 12, Sipsipqä
Meqä Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä yoqe, hikä
iquauŋi hŋqunä-hŋqunä äqänmiŋqe.
15 Eŋätqä nyitä kukŋuä anä ätkueä iqu, aŋä-himqä ii, itaŋga kiqä
täkŋä naqä ique, itaŋga qŋqaŋä täkŋä ique imäknäŋqä iquau, quwqä
quäuqeŋqätä, homäŋiŋqätä iwäsäutŋqä, golqä yäkqe a äqätmiŋqe.
16 Itaŋga aŋä-himqä iutaŋä täkŋä mäwqä iŋgi-iŋgisaŋä hiqŋqe,
asänäŋi. Iiyqä quäuqetä, naqetäŋi, hŋqu mändi ma, iquaquiyqä hiqŋqe
asänänjqä. Itaŋga eŋätqä iqu aŋä-himqä ii, iqueqä yäkqetä hiqŋqeŋqä
iwäsäukqe, kiqä hiqŋqe 2,200† ätimäukqe. Aŋä-himqä iiyqä iŋgi-iŋgisaŋä
iwäsäuqätä, kiqä haqä yäŋiŋitä-pqä qäsä iwäsäukqe, eeqänäŋi hiqŋqe
asänä ätimäukqe.
17 Iqu aŋä-himqä iutaŋä täkŋä äqänäŋqä-pqe iwäsäukqe, iqueqä hiqŋqe
144 ätimäukqe. Hiqŋqä iiŋä iwäsäuqe, ii ämaqä hŋqueqä äquaŋä iutaŋi,
hipa pätäkiqä iuŋqä iwäsäutqutätqäŋuwä ii eŋqä-paŋi. Itaŋga eŋätqä,
täkŋä hiqŋqä ique iwäsäukqä iqu, hiqŋqä ii qesä iwäsäukqe.
18 Ga aŋä-himqä iutaŋä täkŋi, Goti Hanjuwä Iqu hikä jaspaitä täkŋä
äqäyätä, itaŋga Iqu aŋä-himqä iiŋi, golqä itänä ämätkqe. Ga kiqä äyäŋqä
di, huiwä hiqumuaŋä hiŋuä iqäŋqä-paŋä aaŋä quvanyäqŋqeqä.
19 Ga aŋä-himqä iutaŋä täkŋä iquvaŋä buŋi, Goti Hanjuwä Iqu hikä
huitaŋä-huitaŋä, mbqä naqäŋqä äwäminqe, ämetä huyä-quayuŋuä eŋqä-
pa iwimäkkqe. Itaŋga iquvaŋä buŋi, hikä aaŋä äŋguänäŋä jaspa iqu
ganä äsekqe. Itaŋgqäŋga huizi, hikä säpayä ique, äsekqe. Ga hikä huizi
äsekqä yoqe, aketä iquvi. Itaŋga hikä huiziqu iqueqä yoqe, emelatqä iquvi.
20 Ŋŋ, hikä huizi, satonikisi ique äsetä, ä huiziqu, koniliyanä ique
äsekqe. Itaŋga hikä hŋquqququ, klisolaitä iqu etaŋgi, itaŋga huiziqu, kiqä
yoqe, belitä iquvi. Ga hikä huizi iqu, topasi iqu etaŋgqäŋga, ŋŋ hikä 10

* **21:9** Itkimäkqä 15:1-7 † **21:16** Kiqä hiqŋqe 2,200 kilomita. Hänaqä Menyämata Lae buŋqä änyäŋqä iqu, kiqä hiqŋqe, 240 kilomita inänjqä.

iqu, klisoplesi iquvi. Ä hikä huiziqu, hayäsinä iqu etaŋgi, itaŋga yäpaki, amelisi ique, iquau äsekqe.

21 Ga hävqä qŋqaŋä 12 iqua, qu kamä naqänäŋä eŋqä-paŋiqä. Ga kamä iiŋä iqua, mbqä naqäŋqä imäkqä eä, aaŋä qäpaiqänäŋi. Ä hävqä qŋqaŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iquauŋi, kamä hŋqunä-hŋqunä imäknmiŋqe. Ŋŋ aŋä-himqä yäpä yäŋgisaŋqä huäŋqe, golqetänä imäkäŋqe. Ga golqä iiŋi, kiyä mamätqä, aaŋä quvanyäqŋqeqä.

22 Ga aŋä-himqä iuŋi, nyi hiqäva-imäkqä aŋä hŋqu hiŋuä mäquŋquä ikqe. Goti Naqä, Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutäŋi, hiqäva-imäkqä aŋä iquenyqä tŋäŋqä Iquaquvqä.

23 Itaŋga aŋä-himqä iuŋi, mäptqä, ä qaŋuä äyänätä we hunätŋqe, hmanjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä naqä motquetŋqä tä-yäŋqä naqänäŋä iqu, aŋä-himqä iu yäŋguäniqe. Ŋŋ Sipsipqä Meqä Iqu hiqi-tä eŋqä-pa, aŋä-himqä iu äyäwqätä pmetaŋgi äquŋgqe.

24 Iwä qokä-apäkä hueqä-himqä eeqänäŋiutaŋi, qu qaŋi, Tä Iqu yänätaŋgqeu upnuwi. Itaŋgqäŋga qua eeqänäŋä iu ämiqä naqä äpmakäwäŋuwä iqua, nätmatqä äŋguänäŋä quwqä yoqä naqä motquapŋqä isua, iqinyqä äma ppnuwi.

25 Ga heatqä hiawiqe, aŋä-himqä iuŋi, matimäuqä etaŋgi, aŋä-himqä iutaŋä täkŋä hävqä qŋqaŋä eeqänäŋä iquauŋi, mämäyeqä, hiunji ique-ique hutänätäniqeqä.

26 Hueqä-himqä iquauqä nätmatqä äŋguänäŋä, yoqä naqä ävätŋqä eeqänäŋi, qu aŋä-himqä yäpä yäŋgisa äma mipaqupnuwi.

27 Mä nätmatqä, Goti Iqueqä hiŋuä iqi äŋguä maeqä, kiyä mätqä itä, ä ämaqä, suqä aaŋä quvqänäŋä imäkmipqä itä, ämaqä quaŋgä ätmipqä itäŋi, qu eeqä, aŋä-himqä yäpä yäŋgisa mäyqä ipnuwi. Hma naqä-qakuiqä. Ŋŋ qokä-apäkä quwqä yoqe, Sipsipqä Meqä Iqueä häŋä-pmeqä bukä iu äqänäŋqä iqua, qu quwänä aŋä-himqä yäpä yäŋgisa pepnuwi.

22

Eqä häŋä-pmeqä vqeŋqätä, zä häŋä-pmeqä vqeŋqätä

1-2 Itaŋga eŋätqä iqu, eqä naqä häŋä-pmeqä-vqä hŋqu ämändquakqe. Ga kiqä äyäŋqä di, huiwä hiqumuaŋä hiŋuä iqäŋqänäŋä aaŋä quvanyäqŋqä iŋiqä. Eqä iiŋä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqätä, ä Sipsipqä Meqä Iqueätä, zä-hawä iuta ekukua, aŋä-himqä iiyeqä hänaqä awä iqi quvepqaŋgi äquŋgqe. Itaŋga eqä yätäqä iŋgi-iŋgisaŋi, zä häŋä-pmeqä-vqä hui ätqäuŋäuä. Ga zä häŋä-pmeqä-vqä iiŋä iqua, häukuä qaŋuä ique-ique wiquäŋqiyä. Itaŋga kiqä quwqe, qokä-apäkä eeqänäŋä iu äŋguä iwimäkquäŋqiyä.

3-4 Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä, Goti Iqu mäwiŋqä iqäqä iqua, iqiŋi mäwiqä danä eŋä. Goti Hanjuwä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, zä-hawä iu äpmanyä miqiyŋqeqä. Iquaqu pmetaŋgiyäŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuä imäkqä iqua, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, wäuŋui imäkqämanäpu, Iqueqä himä-hiqumuaŋiu hiŋuä qumbnuwi. Itaŋga, iqua quwqä hipeŋuä iuŋi, Iqueqä yoqä-täŋä-quayi.

5 Itaŋga Goti Naqä Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä iuŋi we-huŋqe, Iqueqä-kiuä vqaŋgqetaŋi, heawiqe matimäuqä da itä, hiqi-tetä, mäptqä iqueqä we-huŋqeutäŋi, wäuŋuä imäkqäŋqe, maeqä danä yäniqeqä. Oeyä. Ga qu hea ique-ique ämiqäpnuwi.

Jisasi, si biyä!

6 Iqu iiŋä ämändqueqetaŋi, tii ändkqe. “Kukŋuä tä aaŋä naqä-
qakuänäŋä etaŋgi, ga ämaqä eeqänäŋi, kukŋuä iquenyqe, quuvqä
heqäpŋqänänyä. Goti Naqä Iqu, kukŋuä hiŋuä-tqä iquauqä quuvqe
wivauqumuatqä Iqu, Iqueqä eŋätqä hŋqu, Iqueqä wäuŋuä imäkqä
iquauŋi, nätmatqä eeqänäŋi, maqänä timäutŋqä iiŋqä motquetŋqä,
ändowatkqe.*
7 Jisasi Iqu tii ätkqe.
‘Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvepmqänä.† Ämaqä, kukŋuä nätmatqä
timäuniqeŋqä bukä tque äqänäŋqä iu qänaknä imipqä iqua, Goti Iqu
äŋguä iwimäkäŋqiyä.’ ”‡
8-9 Nyi Jonä, nätmatqä timäuniqeŋqä, qätä äwiyätmä, äquŋgqä
iqunji. Nyi qätä äwiyätmä, hiŋuä ae äqunmitaŋi, eŋätqä nätmatqä
e ämändquakqä iqueuä yukä-täŋä qäqiqi qoŋä äuktäumi, iqueqä yoqe
haqeu mamäumätmä iqaŋga, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iiŋi miqä panä!
Sitä, tqä tta-tŋguäka kukŋuä hiŋuä-tqä iquatä, ämaqä eeqänäŋä, bukä
tque qänaknä itqäŋuwä iquatä, Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqä eŋuwä-pa, nyi
asä iiŋä iqunjqä. Si yoqä haqeu mamäutŋqe, Goti Hanjuwä Iquenyä qoŋä
woktävä.”§
10 Ga hui-pqä inä tii ändkqe. “Kukŋuä nätmatqä timäuniqeŋqä bukä
tque äqänäŋqe, qäqi ae ätimäutŋqä iqä-qae, si imä zä makiptqäyqä panä.
11 Ae ätimäutŋqä iqä-qae, ämaqä suqä quvqä äki-äkitaŋä
imäkätqäŋuwi, quwqä iunä äwäpu, qäyä imäkqa uwqaŋgpu. Ŋŋ
qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä iqaŋgi, suqä jänäŋä iunä
imäkätqäŋuwi, iunä qäyä imäkqa uwqäpŋqeqä.”
12 Jisasi Iqu tii ätqiyä. “Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvepmqänä. Ga
maqänä äquvepätmäŋganji, ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋä iuŋi, quwqä suqä
imäkätqäŋuwä-pa, kimaŋi wimqä iiŋqe, Nyi qäsä äma quvepmqänä.
13 Hiŋuiqäŋqä, qänakŋqä, Nyi Ŋqä-näuänjqä. Nyi ganä äpmamä,
yäpakäŋqä äpmeŋqä Iqunjqä. Nätmatqä eeqänäŋiŋqä Qakuä-qunä emä,
qäpu imäkqä Iqunjqä.
14 Qokä-apäki, quwqä ämuasmäŋqä asŋä äqäyätqäŋuwä iquauŋi, Goti
Iqu äŋguä wimäkqaŋguti, qu zä häŋä-pmeqä-vqä ique änäpu, aŋä-himqä
iutaŋä hävqä qŋqaŋä äutemä yäŋgisa paqupŋqäuä.
15 Itaŋga ämaqä, suqä aaŋä quvqenä imäkqä iquau, paaqä imäkqä
iquau, huiwä yaŋä hiŋgi väkiqä iquatä, ämaqä pizqä päsqä iquau, ä goti
quaŋgä iquauŋqä quuvqä heqiyqä iquatä, ŋŋ suqä quaŋgiuŋqä äwinyätä,
qänaki iqä iquatäŋi, qu eeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä-himqä iuŋi,
yäpaqäŋgisa pmapnuwiqä.
16 Nyi Jisasi Iqunä, Nyi Ŋqä eŋätqe, henyqä ändowatqaŋgä, ga iqu
qokä-apäkä, Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquenä, Nyaqä kukŋuä
tä awä äyä etätŋqeqä. Nyi ämiqä Dewiti iquesaŋä Zä-Hutäknä äuŋgqä
Iqunä,* ga iquesa ätimäukqeqä. Itaŋga Nyi Qätäqueqä ziŋuitä ätimäutä,
äyänätŋqä Iqunjqä.”†
17 Dŋä Äŋguä Iqutä, ä Sipsipqä Meqä Iqueqä apäkisäŋi, tii ätqinyä. “Si
biyä.”
Ga ämaqä eeqänäŋä, kukŋuä tä qätä äwipqä iqua, qu-pqe tii tpnuwi. “Si
biyä.”

---

* **22:6** Itkimäkqä 1:1 † **22:7** Itkimäkqä 3:11 ‡ **22:7** Itkimäkqä 1:3 § **22:8-9** Itkimäkqä 19:10
* **22:16** Itkimäkqä 5:5 † **22:16** Itkimäkqä 2:28

Itaŋga ämaqä äkisqu-äkisqu, quväki ye vqaŋgi, eqäŋqä äwiŋgqä iqu, äpätŋqänänjqä. Ga tqu-tqu eqä häŋä-pmeqä vqe, nätŋqä etaŋgutqe, iqu äpätä mbqä maeqä, qanyä ionätŋqeqä.

Jonä iqueqä kukŋuä yäŋänäqŋqä yäpakiyi

18 Ämaqä eeqänäŋä, kukŋuä nätmatqä timäuniqeŋqä bukä tque äqänäŋqe qätä wipqä iquauŋi, nyi Jonä iqunä yäŋänäqŋqä tii tumqe. Ämaqä hŋqu kukŋuä tqueŋi, hui wiyä iqa uwqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueŋi, haŋä-iqä aaŋä quvqä iiŋqä bukä tque ätä äqänäŋqe, wiyä iqa peyäniqe.

19 Ŋŋ ämaqä hŋqu, kukŋuä nätmatqä timäuniqeŋqä bukä tque äqänäŋqeuta hui huätä mamäuqaŋgutqe, ga Goti Hanjuwä Iqu iqueqä nätmatqä äŋguänäŋä iiŋqä bukä tque ätä äqänäŋqe, huätä mätnämäuŋqiyä. Nätmatqä äŋguä ii, zä häŋä-pmeqä-vqä iqutä, Goti Hanjuwä Iqueä aŋä-himqä iisä, iquaquvi.

20 Ga Ämaqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋqä awä ätätŋqä Iqu, tii ätqiyä. “ ‘Nyi maqänä quvepmqänä-qe,’ naqä-qakuä etkqe.” Auä, yqänä! Jisasi Naqä Iquki, Si maqä quvepiyä!

21 Naqä Jisasi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, nätmatqä äŋguänäŋi hiŋgi vqe, etapquä. Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä.

Kukŋuä huiuqä quatiyi

Bukä tqueŋi, kukŋuä huiuqä quati, ätnäŋiqi itkimäkätŋqeyi.

A

Aŋä aquväqŋqä

Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, Israitqä iquauqä aŋä himqä eeqänäŋä iuŋi, aŋä aquväqŋqä hŋqu-qe ä hŋquaquŋä-qe ämätnmiŋqe. Jerusälemä iuŋi, aaŋä kuapänä ämätnmiŋuwi. Suqä iiŋi, Israitqä iqua qua Bapiloniya iuta aŋgumä äppiyi, iŋganä ipäqäkuwi. Aŋä aquvqŋqä iuŋi, qu Goti Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpu, Iquenyqä tääqä ätäpu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupŋqä aquvä äqänmiŋuwi. Iqiŋi qokä-apäkiuŋi kukŋuä inä ämitäpu, ä ymeqä iqua skutqäŋqä äumiŋuwi.

Aŋi Goti Ique vqeŋqä hiunji naqä

Hiunji naqä tqueŋi, Israitqä iqua, quwqä kawä hŋqu hiqäva-imäkqä aŋi, Goti Ique aŋgi äwikqeŋqä kŋuä indqänäpu, aquvä äqänmiŋuwi. Quwqä mäkä-huŋqä iqua, hiqäva-imäkqä aŋi kiyä-mätqä imäkkuwitaŋi, Jutasi Makäpiyäsi iqu aŋä ique ikikinyäŋä imäkätä, Goti Iqueqä yoqe haqeu mamäupŋqä, Ique aŋgi äwikqe.

Aposälqä, (aposel)

Yoqä iqueqä qakui, ‘ämaqä ändowatqä.’ Bukä täuŋi, si yoqä ‘aposälqä’ qänätaŋgqe, hŋqunä qundnä. Makä 3:14 iunänji. Iqiŋi Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquauŋi, wäuŋuäŋqä ändowatätä, ‘aposälqäuä’ änyuätkqe. Hiqŋqä huiuŋi, ‘Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquä’ qänätaŋgi qundnä. Ä hiqŋqä huiuŋi, ‘Ämaqä Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ändowatkqä iquä’ qänätaŋgi qundnä.

Asŋä-meqäŋqä suqe

Jonä asŋä-qäyqä iqu, qokä-apäkä kuapänäŋä iu, eqä Jotänä du asŋä äqämiŋqe. Iqu quŋi, “Heqä suqä quvqeuta kŋuä äkunmäkmbiyä. Ga he iiŋä iquwiŋqä motquapŋqe, asŋä mapiyä” ätumiŋqe. Asŋä-meqä suqe, Jonä iqu mipäqäyqä ikqe. Jonä iqu matimäuqäŋga, Israitqä iqua qu-ganä ipäqäkuwi.

Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauqä kŋui, tiinji. Ämaqe, hŋqu asŋä meqaŋgi äqumbiyitaŋi, iiŋä iqu quuvqä ae eqiyqiyäqe, näqŋqä mapnä. Asŋä ämeqä iqu, iqueqä suqä quvqeŋqä kŋuä äkunmäknätä, Jisasi, suqä quvqä huätä ämamäuqä Iquenyqä quuvqä eqiyätä, Iqueä kukŋuä du qänaki itŋqä äwinyä.

Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä hŋqua, kŋuä tiiŋä-pqe, inä indqänätqäŋä. Ymeqä dŋi, asŋä meqaŋgpqe, ii Goti Iqueqä-quayqä.

Ä

Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu

Qäŋganäŋi, hiŋuä-tqä Deniyäli iqu, ämaqä, Goti Iqueqä qokä-apäkiu, quwqä suqä quvqeuta huätä ewewatqä iquenyqä ätätäqäŋganaŋi, iqu ‘Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueyqä’ ätätä äqäkqe. Yoqä iiŋä iqueqä quati, ‘Kraisiuä’ ätätuŋquä iqutäŋi asänäŋi. Jisasi Iqu kiqä-kiuäŋqä ätätäqäŋganaŋi, ‘Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueyqä’ ätätä ätkqe. Iqu iiŋä ätätä, ‘Goti Iqu änändowatätä, yoqä naqä ädapkqe. Täkä Nyi ämaqä-qunä eämä, Goti Inäŋä-qunänjqä’ ätkqe.

Äwqä äkunmäkŋqä

Bukä tqueŋi, “Kŋuä äkunmäkŋqä” qänätaŋgqe, ii qundnä.

B

Bapilonä

Bapiloni, ii qua naqä hŋqueqä yoqe. Qäŋganäŋi ämaqä iu pmeqä iqua, Israitqä iquatä mäkä äunäpiyäŋganji, quŋi ämäwqätäupu, quwqä quaiuŋqä wäuŋuä heŋgi wiyqäŋqä ätumä äukuwi. Israitqä iqua iqiŋi, quväukuä 70 äpmakuwi. Pitä iqu aŋä himqä Romä iqueŋqä, kukŋuä ktqe, 'Bapilonäyqä' ätätä äqäkqe. (1 Pitä 5:13) Jonä iqu, bukä Itkimäkqä iuŋi, Bapilonä ätätä äqäkqe, iqu Romäŋqä ätkqäti, ä äsqueŋqä ätkqäti?

Bea

Bea iqua, täŋä aaŋä naqänäŋä, qua huiuŋi, qäuqä imä hiqiyqä ätqäuŋä. Kiqä ktqe, Itkimäkqä 13:2 iuŋi, hiŋuä qunä.

Belsäpulä

Belsäpuli, ii dŋä quvqä hŋqueqä yoqe. Ämaqä Israitqä qäyä hitaŋgi huizi hŋqua, dŋä iqueŋi quwqä goti eŋqä-pa äqunäpu, iqueŋi qoŋä äwoktäumiŋuwi. Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, qu yoqä iiŋi, Setänä, dŋä quvqä iquau miqä ique, änyuätkuwi.

Bretqä yeŋuä qo-matäuqäŋqä hiunji naqänäŋä

Hiunji naqä tqueŋi, Israitqä iqua wikä hŋqunä anä äpmepu, Goti Iquenyqä kŋuä indqänmiŋuwi. Hiunji kiŋganäŋi, hiunji naqänäŋä Pasopa iiyi. Quwqä kaqä-kawäka, Isipä iuta ewewatqaŋguwäŋga, bretqä qo ätäutä änyuämäuqaŋgqe hiŋuä qumbŋqä mäwiŋganji, qo matäuqä yätŋqä yeŋuä häkiyä äyäqäkuwi. Iutaŋi, hiunji naqä iquauŋi, quwqä aŋä iuŋi nätmatqä qo täuqäŋqe pmua imäkäpu, bretqä yeŋuä qo-matäuqä dinä änmiŋuwi.

Bukä

Jisasi Iqu qua täu pmetaŋganji, bukä ne ämeŋquetaŋi, qu mämeqä imiŋuwi. Quwqä tuwaŋui, pipa huitaŋä-huitaŋä iu äqiyäpu, äukuäpämiŋuwi. Ämaqä huizi iqua tuwaŋui hiŋuä äqunäpu a täuqeŋqe, qu nyuŋuä taki ätapiyi, tuwaŋuä äqiyäpu äukuäpipu epqä iu ämäŋämiŋuwi. Pipa iiŋä iqua aaŋä quäuqänäŋäŋga, pipa hituŋuä iŋgi-iŋgisaŋi, huätäkqä hŋquaqu epiyi, pipa iu äkuäpipu, pŋqä emiŋuwi.

Bulumäka iquauqä wäuŋui

Israitqä iqua kuä sŋgumetqäŋqä wäuŋuä ipiyäŋganji, qu yätamäkqä vätŋqe, bulumäka ämimiŋuwi. Hea kuapänäŋäŋganji, nätmatqä haŋä-iqä iqua eyqiyäma upŋqe, bulumäka hŋquaqui zä-quavqä hiŋuä-qoe guä ae ämäseqaŋguwäŋga, bulumäka iquaqu eyqiyäma äumiŋiyi. Goti Iqueqä kukŋuä hŋqu, "Bulumäkai, kuä-witqä wäuŋui yätamäkqä eyqaŋganji, uwqe maŋqä yätŋqe, hiŋguä mäyeqä pambiyä" ätnä. Kukŋuä haqä yeqi ätqä iqueqä ktqe, Matiu 11:29 iutä, 1 Korinä 9:4 iutä hiŋuä qunä.

D

Disaipel

Yoqä 'disaipel' ii wiyä kukŋuä iiyi. Etaŋgi, bukä täu qänätaŋgutqe, mämoqumueqä isnä. Kiqä quati, 'Ämaqä, näqŋqä-vqä hŋqueqä kukŋuä qätä äwiyätä, qänaki itŋqä iqueyi.' Jonä asŋä-qäyqä iqu-pqe, ämaqä asä iiŋä-täŋue. Itaŋga Parisi iqua-pqe, asä kuapänäŋä inäŋä-täŋuai. Iŋäqe Jisasi Iqueuä kukŋuä qätä äwiyäpu, qänaki imiŋuwä iquauŋqe, bukä täuŋi, kukŋuä kuapänä ätä äqänä. Iquauŋqe, 'Ämaqä Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaiqä' kuapänä ätä äqänä. Hiqŋqä huiuŋi, 'Ämaqä wäuŋuä yätquakä iquaiqä' ätä äqänä.

Bukä Matiu, Makä, Lukä, Jonä, iuŋi, qokä-apäkä iquautaŋi, Jisasi Iqu 12 iquau atäuŋuä ikqe. Iquauŋqe, hŋqäqiŋi, 'Ämaqä 12 iquauŋqä' ätä äyä äqänä.

Bukä 'Wäuŋuiŋqä' iuŋi, Jisasi Iqueqä ämaqä eeqänäŋä iquauŋqe, kukŋuä huizi hiŋuä qundnä. Kukŋuä hŋqu, 'Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquauŋqe.' Hŋquqqu, 'Jisasi Iqueqä yoqä-täŋä iquauŋqe.'

E

Eŋätqä

Eŋätqä iqua, ämaqä-qua ma, Goti Iqueqä dŋä-qua epu, Iqutä qäukuä haqä yätu äpmapu, Ique yätamäkqä ävätqäŋä. Quwqä wäuŋuä hŋqu, Goti Iqueqä kukŋui äma äwäpu, ämaqeu tqueyi. Quwqä wäuŋuä huizi, Goti Iqueqä ämaqeu miqeyi. (Hipru 1:14 hiŋuä äqunyä.) Qutaŋä ämiqä iqu, iqueqä yoqe, Maikoli ique. Itaŋä huiziqu, Gapleti ique. Ämaqä kuapänäŋi, eŋätqä iquauŋqe, tii ätätqäŋä. "Qu huqä-täŋä iquayqä." Iŋäqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, eŋätqä iquauŋqe, huqä-täŋiqe matqä eä. Mä täkä, huqä-täŋi, qerupqä iquayi. (Hipru 9:5 hiŋuä äqunyä.)

G

Gita

Gita qu qäŋganä päkmiŋuwi, ne täŋga äpäsätuŋquetäŋi, asänäŋä hmayi.

Grikä

Goti Iqueqä kukŋuä täuŋi, qua Grikä iqueŋqe, kukŋuä kuapänä äqänä. Qua Grikä iqu, Israitqä iquauqä qua iutatä, qua Isipä iutatäŋi, kiŋä nämä qäyä etaŋgi, Jisasi Iqu qua täuŋqä änä mapqäŋga, Grikä iutaŋä iqua qua im-imä ämimiŋuwi. Iutaŋi, qokä-apäkä kuapänäŋi, iutaŋä ma, iquauqä aŋä-kukŋuiŋqätä, suqeŋqätä, näqŋqä ämamiŋuwi. Ga Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, ämaqä näqŋqä-täŋä iqua, 'Grikä iquauqä näqŋqe, äŋguänäŋiqä' kŋuä indqänäpu, quwqä aŋä-kukŋui yqänä ätmiŋuwi. Goti Iqueqä kukŋuä tqueŋi, qu ganäŋi Grikä iquauqä aŋä-kukŋuä du äqäkuwi.

Grikä iquauqä aŋä-himqä naqe, Atenisiyi. Quwqä aŋä-himqä huizi hŋqua, Korinä, Pilipai, ä Tesälonaika iquayi.

H

Hakä

Israitqä iquauqä haki, ymisaŋä pizqä maqänä miqä, äŋguä äpakänä witätŋqä imäkänä.

Hääwä

Israitqä iquauqä hääwi, huitaŋä-huitaŋä iiyi. Hääwä äkaki, hui mäkäŋqä upŋqäŋga, mäkäŋqä miqä iqu, hääwä-tqä ique tquaŋguti, hääwä miqä iqu hääwä tqaŋga, mäkä iqä iqua qätä äwiyäpu, ivatuwänäpu, mäkäŋqä äumiŋuwi.

Hämapäkä qa

Eqä-huäŋä Galili iuŋi, hämapäkä-piqä kuapänäŋä iqua wäuŋuä imiŋuwi. Iqua hämapäkä qae eqä huäŋiu ätnämäuqaŋguwäŋga, hämapäkä qa mŋqe huäŋä mämä änyäqetaŋi, hämapäkiu ämäpmuäqaŋga, hämapäkä piqä iqua guä hämapäkä qa iu ämuäsmänäŋqe yäŋänäqŋqä äkutpäqiyäpu eyqiyämeqaŋguwäŋga, hämapäkä iqua mäwqä ipnä. Itaŋi hämapäki ämepu, yimba iu pŋqä epiyi, qae eqä-huäŋä bu aŋgi ätnämäumiŋuwi.

Heroti

Yoqä Heroti, ii Israitqä iquau miqä hŋquauqä yoqeyi. Kiŋganäŋä iqu, Mäliyai Jisasi Ique ämikqäŋga, qua Jutiya, qua Sämaliya, qua Galili eeqänäŋä iu ämimiŋqe. Iqu Jisasi Iqu ymeqä däŋä-qu hitaŋga äpäkmätä imiŋqä iqueyi. Matiu 2:1-22; Lukä 1:5 iuŋi hiŋuä qunyä.

Heroti huiziqu, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuä imäkmiŋqäŋga, qua Galili iu ämiqä äpmamiŋqe. Iqu iqueqä kätequeqä apäkä, Herotiyasi ii ämetä, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä nyuäŋi tävätŋqä ätukqä iqueyi. Ga hiqäva-imäkqä naqä iqua, Jisasi Ique kukŋuä mitätŋqä, iqueŋqä ätuma äpkuwi. Makä 6:14-29; Lukä 23:6-12 iuŋi hiŋuä qunyä.

Heroti hŋquqqu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä iquau haŋä-iqä naqänäŋä ävätä, Jemisi, Jonä iqueqä käta-käŋgua ique pizqä päsätŋqä ätukqä iqueyi. Wäuŋuiŋqä 12:1-23.

Heroti iqueŋqä äwinyämiŋqä iqua

Ämaqä Israitqä iquautaŋä, ämiqä naqä Heroti iqu äpaknä miquätŋqeŋqä äwinyämiŋqä iquayi.

Hiŋuä-tqä iqua

Hiŋuä-tqä iqua, Goti Iqu kukŋuä äki-äki tuäqaŋgutqe, ämaqeu awä äsuimiŋuwä iquayi. Qäŋganäŋi Goti Iqu hiŋuä-tqä kuapänä ändowatmiŋqe. Iqu Iqueqä kŋuä indqäŋqeŋqätä, Iqueqä äwiŋqeŋqätä kuapänä ämotquetä, itaŋga qänakinda nätmatqä äki-äki timäuniŋqeŋqä-pqe, ämaqeu ämotquamiŋqe.

Jisasi Iqu maquvepqä yqänä hitaŋga, hiŋuä-tqä iqua iqueqä äpäniŋqätä, sqä-sqä imäkäniŋqätä, huizi iqua Ique äki-äki wimäkpnuwiŋqeŋqe, awä äsuimiŋuwi. Itaŋga hiunji yäpakä Jisasi Iqu ämaqeuqä suqä quvqeŋqä iwäsäuätŋqä aŋgi pätŋqä itqätaŋganji, nätmatqä äki-äki timäuniŋqeŋqä kuapänä äsuimiŋuwi.

Hionaqä äkkapiŋqä

Israitqä iqua, iquauqä buayä wäuŋuä duŋi, hionaqä jänänäŋitä matäuqä, äkkapiŋqetä ätäwimiŋuwi. Quwqä hionaqä äkkapiŋqe, aaŋä yanäqŋque.

Hipru

Yoqä Hipru iqu, yoqä Israitqä iqutäŋi, asänänji. Yoqä iiŋi, Aprähamä iqueqä kawä hŋqueqä yoqetanji. Iŋi, ii Aprähamä iqueqä hueqä-himqä iquauqä yoqä yäuä iquvi. Quwqä yoqä änyä-häŋi, Israitqä. Ga quwqä aŋä-kukŋui, kiqä yoqe, Hipru.

Hiqäva-imäkqä aŋä

Hiqäva-imäkqä aŋiuŋi, ämaqe quwqä goti iquauŋqä qoŋä äwokätäupu, hiqäva-äqiyäpu, quŋi yeeqä wimäkpŋqä nätmatqä huitaŋä-huitaŋä äväpu, imiŋuwi. Israitqä iquauqä namnä aŋiŋqä tŋäŋqe, Solomonä iqu hiqäva-imäkqä hikä aŋi, aŋä-himqä Jerusälemä iu ganä ämätkqe.

Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, hiqäva-imäkqä aŋä Jerusälemä iu ämätnmiŋqe, ämiqä naqä Heroti iqu ämätkqe. Ga Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqätä, quwqä hiunji naqänäŋä timäuqaŋgqetäŋi, aquvi iqi äqänmiŋuwi. Kiqä ktqe, bukä tqueqä tuwäŋgisa hiŋuä qunyä. Hikä aŋä iqueqä ququawi 3 iqua imäknätaŋgi qundnä. Israitqä iquautaŋä qäyä hitaŋgi huizi iqua, ququawä kiŋganäŋä ique äpaquväpu ätqäupiyä-qe, ququawä huizi iquauŋqe, mäwqä imiŋuwi. Israitqä iquauqä apäkä iua, qu ququawä 2 iquesanä ikäka äpmiŋuwi. Hiqäva-imäkqä iqua, naŋuä tä ikepu hiqäva imäkpŋqe, ququawä 3 ique ikamiŋuwi. Hikä aŋä yäpä iŋgisaŋi, hiqäŋqä naqe, hŋquaquvi. Hiqŋqä iquaquiyqä awä iqiŋi, yuä naqänäŋä hŋqu äkatnmiŋqe. Yuä iqueqä tuwäŋgisaŋi, hiqŋqä iqu aaŋä

pmua eä, kukŋuä guä ämäsuekqä ipŋä iqu iqi äwämiŋqe. Hiqŋqä ique paquvqe, hiqäva-imäkqä naqä iqunä quväukuä hŋque, hiunji hŋquenyä äpaqutä, Goti Iqueqä hiŋuä iqi ätqäumiŋqe. Yuä iqi äkatnmiŋqä iqu, Jisasi Iqu äpäkoŋganga, hituŋuä yätuta iŋgi-iŋgi äpkŋga äpäwiqe, hŋquaqu imäkŋgqe. Iiŋä ikqe, ne tiiŋäŋqä näqŋqä eŋu. Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua, Goti Iqueqä hiŋuä iqi tqäuqäŋqe, pmua mimäkŋqä eä.

Hiqäva-imäkqä iqua

Hiqäva-imäkqä iqua, Israitqä iquauqä aŋä ämapu, naŋuä äpäsäpu, tä ikepu, Goti Iqueŋqä hiqäva qäpŋqä diŋqe, Goti Iqu iquauŋi atäuŋuä ikqe. Iqu Mosisi iqueqä käta Aronä iqueqä hueqä-himqä iutaŋä iquau atäuŋuä ikqe. Iqua Lipai iquesaŋä hueqä-himqä iquayi. Qäŋganäŋi iqua hiqävai, namnä aŋä iu äqämiŋuwi. Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, iqua hiqävai, hikä aŋä Jerusälemä ämätnäŋqä iu äqämiŋuwi. Iqua hiqäva huitaŋä-huitaŋä imäkäpu, hiunji ique-iqueŋi, naŋuä tä ikamiŋuwi. Ga Lipai iquesaŋä hueqä-himqä huizi iqua, aŋä iquaqui ämimiŋuwä iquayi.

Quväukuä ique-iqueŋi, hiqäva-imäkqä iqua, iquau miqä naqä hŋque atäuŋuä imiŋuwi. Hiqäva-imäkqä naqä iiŋä iqunä, naŋuä äpäsätä, häŋeqe, hiqŋqä qu ‘Goti Iqueqänäŋiqä’ ätmiŋuwä yäpä iŋgisa äma äpemiŋqe. Suqä iiŋi, iqueqä suqä quvqeŋqätä, ämaqeuqeŋqätä, quväukuä hŋqueŋi, hiunji hŋque imäkmiŋqe.

Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, Anasi iqutä, Kayäpasi iqutä, suqä hiqäva-imäkqä naqä iqueŋqä tŋäŋqä imäkqäŋqä ätnäŋqä iqueŋi ävausäsinyä, iquaqunä yqänä äpmaka äumiŋiyi.

Hiqäva-imäkqä ttawä

Qäŋganäŋi ämaqe, quwqä goti iquauŋqä hiqäva tii äqämiŋuwi. Qu quwqä nätmatqä ämepu, tä ikamiŋuwi. Quwqä hiqäva naqe, sipsipqä, meme, ä bulumäkaŋä-qe, itmapiyi, äpäkpiyi, hiqäva-imäkqä ttawiu tä ikamiŋuwi. Qäŋganäŋi, qu hikä pŋqä eqa äpepiyi, ttäwa imäkmiŋuwi. Qänakŋi quwqä goti iquauŋqä hiqäva-imäkqä aŋä imäkäpiyiŋgaŋi, ttawi, hikä qeqätqetä imäkmiŋuwi.

Hiqi-tä iquatä, quwqä ätqäuqetä

Israitqä iqua hiqi-te, qua qondä imäkpiyi, olipqä aowä iu ikamiŋuwi. Quwqä aŋä yäpäŋgisa häuiqä a iuŋi, hevqä imäkäpu, iu ätqätemiŋuwi. Aŋä hiqŋqä naqä äpmeqe iu we hunätŋqe, hiqä-tä tqäuqe kiui ätqätemiŋuwi. Quwqä ktqe, Itkimäkqä 1:12 iuŋi, hiŋuä qunyä. Ga hiqäva-imäkqä aŋä iuŋi, hiqä-tä tqäuqä hŋqu, hänyeŋä-täŋä äwämiŋqe. Kiqä ktqe, bukä tqueqä tuwä iŋgisa hiŋuä qunyä.

Hisopqä

Hisopqä-quwqe, hiqäva-imäkqä iqua änduäpu, eqeunä-qe, häŋeqeunä-qe äyämapiyi, nätmatqä du pŋqä-pŋqä imiŋuwi. Ii nätmatqä iiŋi, Goti Iqueqä hiŋuiqä ikikinyäŋä timäupŋqä iiŋqä imiŋuwi.

Hiunji naqänäŋä

Quväukuä ique-iqueŋi, Israitqä iqua hiunji hui atäuŋuä ipu, aquvä naqänäŋä äqänmiŋuwi. Iqua iiŋä imäkäpu, Goti Iqu qäŋganäŋi, quŋi äŋguä itquetä, yätamäkqä äwikqeŋqä kŋuä indqänmiŋuwi. Qu aquvi, hŋgaŋi, hiunji hŋque äqänäpu, hŋgaŋi, hiunji hatŋä äqänmiŋuwi. Hiunji naqänäŋä hŋquauqä yoqe, ‘Pasopa,’ ‘Ittäŋä aŋä,’ ‘Pendikosi,’ itaŋga ‘Bretqä yeŋuä qo-matäuqä’ iquayi. Hiunji naqä iquauŋi, Goti Iqu Israitqä iquau qäŋga äwikqe. Bukä Hiqäva-imäkqä 23 iuŋi, hiŋuä qunyä.

Hiveqä hiqiyqä

Israitqä iquauqä qua iuŋi, hiveqä hiqiyqä huitaŋä-huitaŋä iqua äpmapu, yŋŋä-täŋä iu ätäupu änmiŋuwi. Qutaŋä hui sipsipqätä, memetä ätäupu änanätäpu iqaŋguwitaŋi, sipsipqä-miqä iqua quwqä sipsipqä iquau äŋguänä ämipu äpmamiŋuwi.

Jisasi iqutä, Polä iqutä kukŋuä ktqä tii ätkiyi. Quuvqä heqiyqä iqua sipsipqä iqua eŋqä-paŋiqä. Ga quwqä himä-wiuŋqä iqua, hiveqä hiqiyqä iqua eŋqä-paŋiqä. (Matiu 7:15; Wäuŋuiŋqä 20:29)

Huiwä häuä ktäuqä

Israitqä iquauqä suqeuŋi, ymeqä qokä eeqänäŋä iquauŋi, kunaqä ae änyuäpu, hiunji 8 päwqaŋga, quwqä hizqä huiwi häuä ktämiŋuwi. Iqua suqä iiŋä imäkqäpŋqe, Goti Iqu Aprähamä ique ätukqe. Ipäqäkqä 17:9-14 hiŋuä qunä. Ii tiiŋi. Ymeqä iqu, Israitqä iutaŋä-queyqä kŋuä mapŋqä diŋqeyi. Ämaqä huizi iqua, Israitqä iquauŋqe, “Huiwä häuä ktäŋqä iquayqä” ätmiŋuwi.

Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iqua, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi qätä äwiyäpu, Jisäsi Iqueŋqä quuvqä eqäpŋqä ipäqäkuwäŋganŋi, Israitqä iquautaŋä hui tiiŋä ätmiŋuwi. “Ämaqä iiŋä iqua, quwqä huiwi häuä-ganä äktämbiyä. Iqua Israitqä-qua ae epiyi, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä-qua iŋganä timäupŋqänä.” Poli iqu, kukŋuä iqueŋqe, aquvänä itä, ŋŋqä matqä ikqe. Iqu tuwaŋuä Galesiya pmeqä iquauŋqä äqäkqeutä, tuwaŋuä huizi iquauŋqä äqäkqeutäŋi, suqä iqueŋqä tii ätätä äqäkqe. “Ämaqä hŋqu iqueqä suqä quvqeuta qui mimäkŋqä häŋä iqumuatnätŋqe, iqu nätmatqä hŋqunä imäkquätŋqe. Ii, iqu Jisasi Kraisi Iqueŋqänä quuvqä eqiyquätŋqeqä.”

I

Ipŋä (kukŋuä guä ämäsäuekqä ipŋä)

Ipŋä tqueŋi, Mosisi iqu, Goti Iqu ätukqä-pa, qäŋganä aŋä-avqŋqä iu imäkkqe. (Aŋgu itmakqä 25:1-22 hiŋuä qunyä.) Iqua zä qeqätqe-tä imäkäpu, golqä eeä ikuwi. Yäpä iŋgisaŋi, hikä tepquva iquaqu kukŋuä-suqä 10 äqŋqä itä, golqä häkä buayä mana hui häkä iŋqä itä, Aronä iqueqä yäkqä zä-hutäknä äuŋgqä itä, imä imänäŋä. Israitqä iqua, ipŋitä, namnä aŋitä, aŋä avqŋqä iu äma ikämiŋuwi. Iqua Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä aŋä näweqä ämätäpiyäŋganŋi, ipŋä iqueŋi hiqŋqä yäpä iŋgisa ekuwi. Ii, iqua Goti Iqueqä kukŋuä guä ämäsäukqeŋqä hui mimäuqä ipŋqä diŋqeyi. Kiqä ktqeŋqe, bukä tqueqä tuwäŋgisa hiŋuä qunä.

Israitqä

Yoqä Israitqä ii, Goti Iqu Aprähamä iqueqä kawä Jekopä ique, äwikqe. Iutaŋi, Jekopä iqueqä hueqä-himqe, Israitqä iquayi. Quwqä yoqä huiziqu, Hipru iquayi.

Jekopä iqueqä ymeqä hitmqä iqueqä yoqe, Jutä iqueyi. Jutä iqueqä hueqä-himqä, Jutä iquayi. Ga quwqä quae, Jutiyayi. Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, yoqä Jutä iqu, Israitqä iquau äpatqämiŋqe. Iutaŋi, Buk Baibel iuŋi, yoqä ‘Israel’ iqutä, yoqä ‘Juda’ iqutäŋi, qäquaqu qundnä. Neqä bukä täuŋi, hueqä-himqä Israitqä iquauŋqe, yoqä Israitqä inä äqänä. Yoqä Jutä iqu, ämaqä hŋquauqä yoqä iiyi. Hŋqu Jekopä iqueqä ymeqä hitmqä iquvi. Hŋquqqu, Jisasi iqueqä käŋgua, tuwaŋuä ämaqeuŋqä äqäkqä iqueyi.

Ittäŋä aŋiu yakuä pmeqäŋqä hiunji naqänäŋi

Hiunji naqänäŋä tqueŋi, Israitqä iqua, kuä huitaŋä-huitaŋä ae yäuä iqaŋgi, ätävätqäŋuwiŋqä, yeeqä ipu aquvä äqänmiŋuwi. Qu ittäŋä aŋä ämätäpu, wikä hŋqunä iu äpmapu, quwqä kaqä-kawäka aŋä avqŋqä iu, namnä aŋä ämätäkämiŋuwiŋqä kŋuä indqänmiŋuwi. Quwqä kaqä-kawäka aŋä avqŋqä iu quväukuä 40 e ämätäkämiŋuwitaŋi, qua Goti Iqu näweqä väniqä ique ätimäukuwi.

J

Jinaŋä-weqä häkä

Jinaŋä-weqä häkä iquauqä wäuŋui, tiinji. Hiqäva-imäkqä iqua sisnyaŋä-weqä ttawä iuta tä-quaŋui iopu, jinaŋä-weqä häkiu äuimepu, hiqŋqä huiu äma äwäpu, sisinyaŋä wetŋqä iwamäkmiŋuwi.

Jinaŋä-weqä ttawä

Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqä aŋä hiqŋqä kiŋganäŋä iuŋi, jinaŋä-weqä ttawä hŋqu imäknmiŋqe. Ttawä iqueŋi, hiqäva-imäkqä iqua nätmatqä huitaŋä-huitaŋä sisnyaŋä wetŋqe, tä ikamiŋuwi. Hiunji ique-iqueŋi, mäptqä timäuqaŋgatä, mäptqä äquveqäŋgatä, ikepu, ga iutaŋä suaki, aŋä ique suakä äketä, sisnyaŋi im-imä äwemiŋqe.

Jutä

Yoqä Jutä ique, ämaqä hŋquauqä yoqeyi. Näqŋqä yasämä matŋqe, bukä tqueŋi, “Israitqä” qänätaŋgqe, ii qundnä.

K

Kametqä

Kametqä iqua, yaqueqä aaŋä naqänäŋä, ämaqeuŋi äma äwätqäŋuwi. Ga yquayä kuapänä-pqe, inä ämetqäŋuwi. Iquauqä aa di, ämaqe qäkämä-pqe inä imäkätqäŋuwi. Kiqä ktqeŋqe, bukä tqueqä tuwäŋgisa hiŋuä qunyä.

Kŋuä äkunmäkŋqä

Ämaqä, iqueqä kŋuä äkunmäknätqä iqu, tii imäkänä. 1) Iqu iqueqä suqä quvqä imäkätäqeŋqä womba ämenä. 2) “Nyi suqä quvqä imäkätŋqe, aŋgi mimäkqä itmä, suqä Goti Iqu äwinyätŋqä iunä imäkmqänä-qe,” iqueqä-kiuäŋi, iiŋä tnänä. 3) Iqu Goti Iqueŋi, “Iyää, Si äwqä haŋuä imäknätnä, nyaqä suqä quvqe huätä manmäuvä” tuänä.

Kraisi

Kukŋuä ‘Kraisiuä’ ätäŋqä iqueqä quatitä, kukŋuä ‘Mäsayäuä’ ätäŋqä iqueqä quatitäŋi, tiinji. ‘Ämaqä iqueqä nyuäŋiu, aowä iquatequwä iqueyi.’ Yoqä ‘Kraisiuä’ ätnäŋqe, ii Grikä iquauqä aŋä-kukŋuivi. Yoqä ‘Mäsayäuä’ ätnäŋqe, ii Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuivi. Goti Iqu ämaqä hŋque, wäuŋuä naqä äki-äkitaŋiŋqä atäuŋuä iqaŋgqeŋqä motquapŋqe, Israitqä iqua olipqä eqä aowi, nyuäŋiu iquateminŋuwi.

Qäŋganäŋi Goti Iqu, “Nyaqä ämaqä iquau qui mimäkŋqä ipŋqä häŋä iqumuatäniŋqe, ämaqä hŋque dowatmniqeqä” ätätä, kukŋuä guä ämäsäuekqe. “Nyinä ämaqä miqe, ämaqä iiŋä iqu, äma päniqeqä” ätkqe. Ämaqä iiŋä iqueŋqe, Israitqä iqua, ‘Kraisiuä’ änyuätäpu, iqueŋqä hiŋuä äpakänä äqumbu äpmamiŋuwi.

Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä-qua

Andiyokä iuŋi, qu ämaqä Jisäsi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu Ique qänaki äwivändkuwä iquauŋi “Kraisi Iqueqä yoqä-täŋuaiqä” iqua-ganä ätipäqäkuwi. Suqä iiŋä iqu, yäŋänäŋqä ätipäqänä äwi. Iŋi wiyä-kukŋuä duŋi, ‘Kristenqäuä’ yqänä ätätqäŋu.

Kuä-witqetä kuä-balitä

Kuä-witqe, ii Israitqä iquauqä buayä kiŋganäŋiyi. Itaŋga kuä-bali, ii huiziquvi. Iqua iquaquiyqä uwqe ämepu, quqowä äqiyäpu, bretqä imäkpŋqä häkiyä äyäqämiŋuwi. Bretqä qu kuä-witqätä äyäqämiŋuwi, kiqä äwiqe, kuä-balitä äyäqäpqä iuŋi, ämäwqätäumiŋqe. Kuä iquaquiyqä ktqe, bukä tqueqä tuwäŋgisa hiŋuä qunyä.

Kukŋuä guä-mäsäuekqä ipŋä

Bukä tqueŋi, “Ipŋä” qänätaŋgqe, ii qundnä.

Kukŋuä-suqä

Kukŋuä-suqe, Goti Iqu Mosisi ique, Israitqä iqua suqä qäyunä imäkqäpŋqä, ätuätä äwikqe. Kukŋuä 10 iqua, Goti Iqu hikä tepquva iquaqui äqiyätä, Mosisi ique äwikqe. Itaŋga Israitqä iqua hŋgisanä iqaŋguwitaŋi, Mosisi iqu, hikä tepquva iquaquiŋi, ämisqäkqeŋqe, ga aŋgi tŋäŋqe, hikä asä iiŋiu äqiyätä, kukŋuä guä ämäsäuekqä ipŋä ique imekqe. Iiŋäqe kukŋuä-suqe, kukŋuä 10 iquaunä ma, kuapänäŋiyi. Israitqä iqua kukŋuä-suqeŋqä ätäpiyäŋganŋi, Mosisi iqu bukä 5 äqäkqä iquauŋqä ätmiŋuwi. Bukä iqua, Ipäqäkqä, Aŋgumä Itmakqä, Hiqäva-imäkqä, A Täuqä, ä Kukŋuä-suqä iquayi.

Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä-täŋä iqua

Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä-täŋä iqua, qokä-apäkiu, kukŋuä Goti Iqu Mosisi ique ätukqeŋqä ämotquamiŋuwä iquayi. Kukŋuä iiŋi, Mosisi iqu bukä 5 iquau äqäkqe.

L

Laiyonqä

Laiyonqä iqua täŋä naqänäŋä, yaqueqä iquau ämäwqätäuŋuwä iquayi. Iquauqä suqe, tiiyi. Pusiketqä iqua mätäkä ändämipu, äpäsäpu, änätqäŋuwä-paŋi, ga laiyonqä iqua, yŋŋä-täŋä, hiveqä-yaqueqä, ä ämaqä-pqeuŋi, ändämipu, ätäupu, änätqäŋuwi. Kiqä ktqe, Itkimäkqä 13:2 iuŋi, hiuŋä qunä.

Lepatqä

Lepatqä iqua, täŋä naqä, laiyonqä iqua eŋqä-paŋä iquayi. Näqŋqä esŋqe, bukä tqueŋi, “Laiyonqä” qänätaŋgqe, ii qundnä. Kiqä ktqe, Itkimäkqä 13:2 iuŋi, hiuŋä qunä.

M

Mäsayä

Bukä tqueŋi, “Kraisi” qänätaŋgqe, ii qundnä.

Mbqä-hikä

Qäŋganäŋi, qu mbqä-yquwqä hma eä, hikinä ämimiŋuwi. Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, Israitqä iqua mbqä-hikä Romätaŋitä, Grikätaŋitäŋi, eeqänäŋä ämimiŋuwi. Hui wäŋqänäŋä, mbqä peni isua eŋqä-paŋi. Huizi golqä itä imäkmiŋuwi, ii 1,000,000 kina eŋqä-paŋiyi.

N

Namnä aŋä

Mosisi iqu Israitqeu aŋä avqŋqä iu ätuma wätqätaŋga, Goti Iqu iqueŋi, “He wäuŋuä naqä hui imäkpŋqä, namnä aŋä hŋqu mätpiyä” ätukqe. Ga tii-pqä inä ätukqe. “Tapätapä äŋguänäŋitä, yaqueqä huitaŋä-huitaŋä iquauqä huiwitä, zä-yäŋänäqŋqetä, golqetäŋi, iiŋä-iiŋä imäkiyä” ätukqe. Namnä iqueqä yäpäŋgisaŋi, kukŋuä guä ämäsäuekqä ipŋitä, hikä tepquva iquaqutä epŋqänänyä.

Iŋi Israitqä iqua, aŋä avqŋqä iu qaŋä ikämiŋuwiuta, Solomonä iqu Goti Iquenyqä hikä aŋä ämätkqäŋganqe, namnä aŋä iu Goti Iqueqä yoqe

haqeqä ämamäupu, Iquenyqä hiqäva imäkmiŋuwi. Namnä aŋä iqueqä ktqe, bukä tqueqä tuwäŋgisa hiŋuä qunä.

O

Olipqä

Olipqe, ii zä hŋqueqä yoqeyi. Ga kiqä häukui, äwiqä kŋŋuä eŋqä-paŋä ma, iŋäqe kiqä aowi, äŋguänäŋä eä, kiqä wäuŋui kuapänäŋä-täŋi. Israitqä iqua olipqä eqä aowitä, häkiyä äyäqämiŋuwi. Quwqä hiqi-teŋqä, ŋŋ huiwä-dä aowä wimäkätŋqä iiŋqätä, ä nätmatqä hnjua-juaŋqätä äyäqämiŋuwi. Aowä iiŋi, quwqä äpmeqä iuŋi, äŋguä wimäkmiŋqe.

Ne kopi wäuŋuä itanä, vowä ikätuŋquä-paŋä iiŋi, Israitqä iqua olipqä wäuŋuä ipu, vowä ikämiŋuwi. Ga Jerusälemä-täŋä qäqä iqiŋi, qoqoŋä zä-olipqä kuapä-täŋä hŋquvi. Kiqä yoqe, qoqoŋä Olipäyi. Kiqä ktqe, bukä tqueqä tuwäŋgisa hiŋuä qunä.

P

Parisi

Parisi iqua, Israitqä iquautaŋä, Goti Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä äŋguänäŋä-täŋä iquai. Qu kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä-vqä iquatä ikämaŋqä imiŋuwi. Israitqä kuapänäŋä iquauqä iwäsäuqeuŋi, Parisi iqua ämaqä jänänäŋä iquayi. Iŋäqe iqua kukŋuä-suqe näqŋqä äväpiyäŋgaŋi, suqä quwqä-pqe, qäsä ämämuänyäpu ätumiŋuwi. Iutaŋi qu, “Ne huizi iquauŋi ämäwqätäuŋunä” kŋuä ämepu, quwqä yoqe haqeu ämamänmiŋuwi. Iiŋä ipiyiŋqä, wopqä ipu, suqä äŋguä iqunä kŋuä wiyqaŋgqä-qe, quwqä kŋui, quvqä yqänä ämamiŋuwi. Iiŋqe, Jisasi Iqu Parisi iquauŋi äkasuwä ätuätä, huizi iquauŋi, “Parisi Iquauŋqe, wawiyäpu, äwimasipiyä” ätumiŋqe. Itaŋga Parisi iqua Ique himä-wiuŋqä äväpu, pizqä päkpŋqä imiŋuwi.

Pasopa

Hiunji Pasopauä äqonäŋqe, ii Israitqä iquauqä hiunji naqänäŋä iiyi. Yoqä iqueqä quati, ‘ävausqä’ iiyi.

Hiunji naqänäŋä Pasopaŋgaŋi, Israitqä iqua, quwqä kaqä-kawäka Isipä iu wäuŋuä hiŋgi wiyqä äpmamiŋuwiuta ävämakuwiŋqä, kŋuä ämepu aquvä äqänmiŋuwi. Iŋgaŋi Goti Iqu, Iqueqä eŋätqä hŋqu, Isipä iquauqä aŋä ique-ique ätimäutä, hitmqä iquauŋi pizqä päsätŋqä ändowatkqe. Israitqä iquauŋi, sipsipqä hui äpäsäpu, kiqä häŋeqe, quwqä aŋä ique-iqueqä hänaqä zä-posi iuŋi eä ipŋqä ätukqe. Iŋi eŋätqä ämaqä päsqä iqu, häŋeqä hiŋuä äqunäqe, aŋä iuŋi kaqä-kawäkauqä hitmqä iquau mapäsqä, ävaukukqe. Tiwiqä ii, Mosisi iqu Israitqä iquau Isipä buta ätuma äyapkqeŋqe, Aŋgumä Itmakqä 12:1-42 hiŋuä qunyä.

Iutaŋi, hiunji naqä Pasopaŋgaŋi, Israitqä iqua quwqä aŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iuŋi, sipsipqä äpäsäpu, änmiŋuwi.

Pendikosi

Hiunji Pendikosiuä äqonäŋqe, ii Israitqä iquauqä hiunji naqä hŋquvi. Yoqä iqueqä quati, 50 iiyi. Hiunji Pasopa iquesa ti, hiunji 50 inä ae päwqaŋga, Pendikosi iŋga timäuminqe. Hiunji naqä iqueŋi, Israiqä iqua kuä-witqä tävqäŋqä yeeqä ipu, ä Goti Iqu Mosisi ique, kukŋuä-suqä qoqoŋä Sänai iu äwikqeŋqä kŋuä indqänäpu, aquvä äqänmiŋuwi. Jisasi Iqu Pasopaŋga äpäkoŋgqeta ti, hiunji 50 päwqaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu quuvqä heqiyqä iquau Pendikosiŋga äwimakqe.

R

Romä

Qua naqä Itali iqueqä aŋä-himqä naqe, Romäyi. Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, ämaqä Romätaŋä iqua, qua naqä kuapänäŋä iuŋi, mändi äkittqiyäpu, ä Israitqä iquauŋä-pqe, asä ii itquepu, quwqä äwiŋqä iunä ämimiŋuwi. Iiŋä dutaŋi, Israitqä iqua, Romä iquauŋi himäwiuŋqä äväpu, huätä päsäwatpŋqä äwinymiŋqe. Iŋi iqua "Kraisi ne ämineyätŋqä Iqu äpäŋqiyä" kŋuä indqänäpiyäŋgaŋi, "Iqu ne Romätaŋä iquauqä yäpä iunda änewewatäniqeqä" kŋuä inä indqänmiŋuwi.

S

Satyusi

Satyusi iqua, Israitqä iquautaŋä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋiuŋqä quuvqä eqämiŋuwä iquayi. Quwqä kukŋuä hŋqu, "Goti Iqueqä kukŋui, bukä 5 Mosisi iqu äqäkqä iquanänji. Apqä bukitä, hiŋuä-tqä iquauqä bukitäŋi, Goti Iqueqä kukŋuä hmanjqä" ätmiŋuwi. Quwqä kukŋuä huizi, "Ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgi mävauqä ipŋqäuä" ätmiŋuwi. Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä naqä huizä kuapänäŋi, Satyusi iquayi. Iquatä, Parisi iquatä kukŋuä mäki, kuapänä äunmiŋuwi.

Sämbatqä

Yoqä Sämbatqe, ii Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä eä, kiqä quati, hapä pmeqe. Bukä Ipäqäkqeuŋi, tii ätnä. Goti Iqu nätmatqä eeqänä imäkätäqäŋga, Iqueqä wäuŋui, hiunji kiŋganäŋä iquesa ipäqiyätä, hiunji 6 duŋqä iqa äpätä, qäpu itquätkqe. Iŋi hiunji 7 iqueŋi, Iqu wäuŋuä miqä, hapä äpmakqe. Iiŋä etaŋgi Iqu Israitqä iquauŋi, "He wäuŋuä asänäŋi, hiunji 6 iunä itquätäpu, 7 iqueŋi hapä Nyi äpmakqäpa äpmepu, Ŋqänä dappnuwäŋqeqä" ätukqe. Iutaŋi, Sämbatqä iqu, naqänäŋä eä, Israitqä iqua hiunji iqueŋqe, suqä kuapänäŋi qänaki ipu, ique äqänmiŋuwi.

Itaŋga bukä Hiqäva-imäkqä 25 iuŋi, Goti Iqu tiiŋä-pqe, inä ätukqe. "Hiqä wäuŋuä iuŋi, quväukuä 6 iunä itquätäpu, 7 iqueŋi Ŋqäŋqä, qua iqu iqueqä hapä pmeqäŋgayi." Ii Sämbatqä quväukuä hapä pmeqä iqueyi. Huizi, Hipru 4:9 iuŋi, Goti Iqueqä ämaqä iquauqä Sämbatqä hapä pmeqä hŋqu matimäuqä änä hitaŋgqeŋqä a ätäutqäŋu. Ii hiunji yäpakäŋga, ne Goti Iqutä hapä näweqä pmetaniqueyi.

Selotqä iqua

Selotqä iqua, gapmanqä Romätaŋä iquauŋqätä, quwqä mäkä-iqä iquauŋqätä, Israitqä iquau ämimiŋuwiŋqä mäwiŋganŋgi, mäkä ipu, iquau huätä päsäwqatpŋqä imiŋuwi.

Setänä

Setänä iqu, dŋä quvqä iquauqä ämiqä, ga Goti Iqueqä mäkähuŋqä iqueyi. Yoqä Setänä, ii Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä eä, kiqä quati, kukŋuä mitqä iqueyi. Iqu ämaqeuqä kŋui, qui imäkätä, qu suqä quvqä imäkpŋqä yamwiqä ävätŋqä iqueyi. Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, quwqä suqä quvqä imäkmiŋuwiŋqä hui mimäuqä ipŋqänä, kŋuä ävätŋqä iqueyi. Iqu iiŋä iqaŋgqetaŋi, iqua, "Goti Iqu neqä suqä quvqe, huätä mämänatnämäuqä iqeqä" kŋuä indqänätqäŋä. Jisasi Kraisi Iqu qua buta aŋgu ävautä, Setänä iqueŋi ämäwqätäukqe. Iutaŋi Setänä iqu, iqueqä yäŋänäqŋqe, näweqä mämeqä eä. Qänakŋi, iqu tä maisquä äsäŋqä duŋqä wäniqe. Ne Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätanä iutaŋi, Setänä iquenyqä zä miqä iquatuŋque.

Sisa

Romätaŋä iqua, quwqä ämiqä naqä iqueŋi, “Sisauä” änyuätmiŋuwi. Täŋgaŋi neqä ämineyqä naqä iquauŋi, ‘Kiŋäuä,’ ŋŋ ‘Kwinäuä,’ ä ‘Presidenqäuä’ äyä ätätqäŋu. Mäliyai Jisasi Ique ämikqäŋgaŋi, Romätaŋä iqua, ämaqä kuapänäŋä itä mäkä äunäpu, ämäwqätäupiyitaŋi, quŋi ämimiŋuwi. Iŋgaŋi quwqä ämiqä naqe, Sisa Okastusi iqu äpmamiŋqe. Jisasi Iqu äpäkoŋgaŋga, Sisa Taipiriyasi iqu äpmamiŋqe.

T

Täua

Jisasi Iqu qua täu pmetaŋga, ämaqä naqä wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imiŋuwä iqua ämaqä huiuqä quvqeutaŋä kimaŋi täua ätäwimiŋuwi. Quwqä täua hui guä yäŋä-täŋitä imäkmiŋuwi. Hui yäŋä-qe, hikä himänyqä-qe ämepu guä äkimäsäumiŋuwi. Goti Iqu Israitqä iquauŋi, “Ämaqä täua ätäväpiyäŋgaŋi, 40 mämäwqätäuqä pambiyä” ätukqe (Kukŋuä-suqä 25:3). Iutaŋi kuapänäŋäŋgaŋi qu ämaqeu äpäsäpiyäŋgaŋi, 39 duŋqänä äpäkämiŋuwi. Romätaŋä iqua Goti Iqu Israitqä iquau ii ätukqeŋqe, qu zä miqä imiŋuwi.

U

Uwqä vowä mäuqäŋqä

Israitqä iqua, kuä-witqetä kuä-balitä, vowä mäupŋqäŋgaŋi, qu qua bu yasämä mamäuqä, bi eŋqä-pa ätnämäwäwqäpnä. Iutaŋi uwqä hui qua äŋguä iu päkŋgaŋga, hui qua quvqä iu äpäknmiŋuwi. Matiu 13:3 iuŋi kitqä hŋque hiŋuä qunyä.

W

Wainqä

Wainqe, ii guä, häukuä äŋguänäŋä qiyqä iquvi. Ne kopi wäuŋuä iuŋi, vowi kuapänä ikätuŋquä-pa, Israitqä iqua guä-wainqä wäuŋuä iuŋi, kuapänä ikäpu, äŋguänä ämimiŋuwi. Guä-wainqä-häukui, qu änduäpu, qonjqä ipu, kiqä eqä äpäwiqaŋgqe ämepu, wainqä-eqä yäŋänäqŋqä timäutŋqä imäkmiŋuwi. Kiqä ktqe, bukä tqueqä tuwä iŋgisa hiŋuä qunä.

Y

Yaqueqä huiwä

Israitqä iqua nätmatqä kuapänäŋi, yaqueqä huitaŋä-huitaŋä iuqä huiwitä imäkmiŋuwi. Huiwä ii, sipsipqä, bulumäka, meme, kametqä iuta imäkmiŋuwi. Jonä asŋä-qäyqä iqueqä aquvi, huiwä iutaŋä ii ämuasämämiŋqe. Israitqä iqua wainqä eqä äma upŋqe, qae huiwä iutaŋä iquatä imäkmiŋuwi.

Iŋäqe Goti Iqu aaŋä yaqueqe, Israitqä iquau pmua iwimäkkqetaŋi, qu aaŋä yaqueqä huiwä iutaŋi, nätmatqä hui mimäkqä imiŋuwi.

Z

Zä-eaqä

Zä-eaqä, Israitqä iquauqä qua iu ätqäumiŋqä iqu, neyaqä täŋga ätqäuŋqe-täŋi, asänäŋä ma. Kiqä häukui, aaŋä äwinyiqä etaŋgi, qu ändäupu änmiŋuwi.

Zä-huätati

Romä pmeqä iqua, ämaqä huiziu pizqä äpäkpqä, ä jävqä äpäsäpu quwä ämawqä iquauqä kimaŋi, tii imäkmiŋuwi. Qu zä-huätati imäkäpu qua iqi epiyi, quvqä imäkqä iqueŋi, hŋgaŋi nitqätä zä-huätati äuemiŋuwi. Ä hŋgaŋi, gue, zä-huätatitä qäsä äkiqiyäuemiŋuwi. Itaŋi zä-huätati iqu, pämä jänä qua-hävqä bu ämatqätepiyi, ämaqä zä-huätati äuänäŋqä iqu, täŋä-huŋqä ämetäqetaŋi, qäyä päkonätŋqä,

hiŋuinä äqunmiŋuwi. Täŋä-huŋqetä, womba iŋqetäŋi, aaŋä kuapänä ämamiŋqe.

Näqŋqä huitaŋä-huitaŋä nätapqä pipa iquayi

Goti Iqu, tiiŋä Iqueyi

Goti Apiqu, tiiŋä Iqueyi.

Makä 10:27
Makä 12:29-30
Lukä 1:37
Lukä 6:35-36
Jonä 4:23-24
Wäuŋuiŋqä 14:14-17
Wäuŋuiŋqä 17:22-31
Romä 1:18-23
Romä 11:33-36
1 Korinä 8:4-6
2 Korinä 1:3
1 Timoti 1:17
1 Timoti 6:15-16
Hipru 4:13
Hipru 10:30-31
Jemisi 1:17
1 Pitä 1:15-17
1 Jonä 1:5
1 Jonä 4:7-12, 16
Jutä 24-25
Itkimäkqä 4:8-11
Itkimäkqä 15:3-4

Goti Iqueqä Ymeqä Iqu, tiiŋä Iqueyi.

Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqe.

Matiu 11:27-30
Matiu 16:13-17
Lukä 1:35
Jonä 1:1-18
Jonä 5:19-29
Jonä 6:35-40
Jonä 8:58
Jonä 11:25-27
Jonä 14:5-11
Jonä 17:1-5
Jonä 20:26-31
Wäuŋuiŋqä 3:13-16
Wäuŋuiŋqä 4:8-12
Romä 1:3-4
1 Korinä 3:10-11
2 Korinä 4:4-6
2 Korinä 5:21
Galesiya 4:4-5
Pilipai 2:5-11
Kolosi 1:15-20
Kolosi 2:9-10
Hipru 1:1-14
Hipru 7:26-28
1 Jonä 2:1-2

1 Jonä 5:20
Itkimäkqä 1:12-18
Itkimäkqä 19:11-16

Goti Iqueqä Ymeqä Iqueŋi, täkä ne eŋqä-paŋä-que ämikqe.
Matiu 1:18-25
Matiu 2:1-23
Lukä 1:26-38
Lukä 2:1-20
Jonä 1:14
Galesiya 4:4-5
Pilipai 2:6-7
Hipru 2:14-18

Jisasi Iqu ämaqeu ämotquetä, täŋä-yaŋä-täŋä iquauŋi, äŋguä iwimäkmiŋqe.
Matiu 4:23-25
Matiu 7:28-29
Matiu 9:35-36
Matiu 11:1-6
Lukä 4:14-44
Jonä 20:30-31
Wäuŋuiŋqä 10:36-38

Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, kuapänä imäkmiŋqe.
Matiu 8:1-17, 23-34
Matiu 9:1-7, 18-33
Matiu 12:9-14, 22
Matiu 14:15-32
Matiu 15:22-28, 32-38
Matiu 17:14-18
Matiu 20:29-34
Matiu 21:18-22
Makä 1:21-28
Makä 7:32-37
Makä 8:22-25
Lukä 5:4-8
Lukä 7:11-15
Lukä 13:10-13
Lukä 14:1-4
Lukä 17:12-14
Lukä 22:50-51
Jonä 2:1-11
Jonä 4:46-54
Jonä 5:5-9
Jonä 9:1-7
Jonä 11:11-44
Jonä 21:4-6
Wäuŋuiŋqä 2:22

Ämiqä iqua, Jisasi Iqu äpäkonätŋqä, guä äkiqiyäupu, kukŋuä ämitkuwi.
Matiu 26:47-68
Matiu 27:1-2, 11-31
Makä 14:43-65
Makä 15:1-20
Lukä 22:47-53
Lukä 22:63 - 23:25
Jonä 18:1-14, 19-24

Jonä 18:28 - 19:16

Jisasi Iqueŋi, zä-huätati äuekuwi.
Matiu 27:32-56
Makä 15:21-41
Lukä 23:26-49
Jonä 19:17-37

Jisasi Iqueŋi, qua äptekuwi.
Matiu 27:57-66
Makä 15:42-47
Lukä 23:50-56
Jonä 19:38-42

Jisasi Iqu äpäkonätä, aŋgi ävaukqe. Ga kuapänäŋi hiŋuä äquŋguwi.
Matiu 28:1-20
Makä 16:1-8
Lukä 24:1-49
Jonä 20:1-21:14
Wäuŋuiŋqä 1:3
Wäuŋuiŋqä 2:24-32
Wäuŋuiŋqä 3:15
Wäuŋuiŋqä 4:8-10, 33
Wäuŋuiŋqä 10:39-43
Wäuŋuiŋqä 13:29-39
Wäuŋuiŋqä 17:2-3,
Wäuŋuiŋqä 17:30-31
Romä 1:4
Romä 4:24-25
1 Korinä 15:3-8, 12-23
Itkimäkqä 1:18

Jisasi Iqu qäukuä haqä yätuŋqä aŋgi ekqe.
Lukä 24:50-51
Wäuŋuiŋqä 1:9-11
Wäuŋuiŋqä 2:32-36
Wäuŋuiŋqä 5:30-31
Romä 8:34
Epäsäsi 1:20-23
Pilipai 2:9-11
Hipru 1:3-4
Hipru 2:9
Hipru 4:14-16
Hipru 7:25-26
Hipru 10:12-14
1 Pitä 3:22

Dŋä Äŋguä Iqu, tiiŋä Iqueyi.
Matiu 28:19
Makä 1:9-11
Makä 3:28-30
Lukä 1:35
Lukä 3:16
Lukä 4:1-2
Lukä 11:13
Lukä 12:11-12
Jonä 1:32-34
Jonä 3:5-8

Jonä 7:37-39
Jonä 14:15-17, 25-26
Jonä 15:26
Jonä 16:6-15
Jonä 20:19-23
Wäuŋuiŋqä 1:4-5, 8
Wäuŋuiŋqä 2:1-18,
Wäuŋuiŋqä 2:38-39
Wäuŋuiŋqä 4:31
Wäuŋuiŋqä 5:3-5
Wäuŋuiŋqä 8:14-17
Wäuŋuiŋqä 10:44-48
Wäuŋuiŋqä 13:2-3
Wäuŋuiŋqä 15:28
Wäuŋuiŋqä 16:7-10
Wäuŋuiŋqä 19:1-7
Romä 5:5
Romä 7:6
Romä 8:9-16, 26-27
1 Korinä 2:4-5, 9-16
1 Korinä 3:16
1 Korinä 6:11, 19-20
1 Korinä 12:1-11, 13
2 Korinä 1:21-22
2 Korinä 5:5
2 Korinä 13:14
Galesiya 3:2-5
Galesiya 4:6
Galesiya 5:16-18, 22-26
Epäsäsi 1:13-14, 17
Epäsäsi 3:16
Epäsäsi 4:3-4, 30
Epäsäsi 5:18-20
Epäsäsi 6:17-18
1 Tesälonaika 1:5-6
1 Tesälonaika 5:19-20
2 Tesälonaika 2:13
Talusi 3:5-6
Hipru 2:4
Hipru 9:14
1 Pitä 1:2, 10-11
2 Pitä 1:20-21
1 Jonä 2:20
1 Jonä 3:24
1 Jonä 4:13
1 Jonä 5:6-8

Goti Iqu, nätmatqä eeqänäŋä imäkkqe.

Matiu 19:4
Jonä 1:3
Wäuŋuiŋqä 14:15
Wäuŋuiŋqä 17:24-26
1 Korinä 8:5-6
Kolosi 1:15-16
Hipru 1:2

Hipru 11:3
Itkimäkqä 4:11

Goti Iqu, nätmatqä eeqänäŋä äŋguä ämitqä.
Matiu 6:25-34
Matiu 10:29-31
Wäuŋuiŋqä 14:15-17
Romä 8:28
Romä 11:36
Kolosi 1:17
Hipru 1:3
Jemisi 4:13-16

Ämaqe, tiiŋiyi

Ämaqä eeqänäŋi, suqä quvqä-täŋi.
Jonä 8:7-9
Romä 3:9-20, 23
Romä 5:12
Galesiya 3:22
1 Jonä 1:8-10

Ämaqä suqä quvqä-täŋi, qu tiiŋi.
Romä 1:18-32
Romä 8:5-8
Galesiya 5:19-21
Epäsäsi 2:1-3
Epäsäsi 5:3-5
Kolosi 3:5-10
Jemisi 4:17
1 Pitä 4:3
1 Jonä 3:4-5

Qokä-apäki quwqä suqä quvqä duta qui imäkŋqäŋqä, yätamäkqä änä miŋqä ipnä. Goti Iqunä yätamäkqä vänä.
Matiu 10:28
Matiu 13:41-42
Jonä 3:18-20, 36
Wäuŋuiŋqä 17:30-31
Romä 1:18-19
Romä 6:23
Galesiya 6:7-8
Kolosi 3:5-6
2 Tesälonaika 1:7-9
Hipru 9:27
Hipru 10:26-31
1 Pitä 1:17
1 Pitä 4:3-5
Jutä 1:7
Itkimäkqä 20:11-15

Goti Iqu, qokä-apäkiuŋi, quwqä suqä quvqä duta qui mimäkŋqä ipŋqä diŋqe, yätamäkqä tiiŋä vänä

Goti Iqu ämaqä eeqänäŋä iuŋqä qeqä äwutätä, häŋä iqumuatätŋqä äwinyä.
Jonä 3:16
Romä 5:8
1 Timoti 2:3-6

2 Pitä 3:9
1 Jonä 4:9-10

Goti Iqueqä Ymeqä Iqu, ne häŋä inequmuatätŋqä diŋqä äpäkoŋgqe.
Makä 10:45
Jonä 3:16
Romä 4:25
Romä 5:8
1 Korinä 15:3-4
2 Korinä 5:19-21
Galesiya 3:13
1 Timoti 2:5-6
Hipru 2:9
Hipru 9:28
1 Pitä 1:18-19
1 Pitä 2:24-25
1 Pitä 3:18
1 Jonä 2:2
Itkimäkqä 5:8-10

Jisasi Iqu äpäkonätä, neqä suqä quvqeutaŋä haŋä-iqe, Iqueqä häŋeqä iokqeta huätä mamäunä.
Matiu 26:26-29
Romä 3:25
Romä 5:9-10
Epäsäsi 1:7
Hipru 9:11-14
1 Jonä 1:6-7
Itkimäkqä 7:14-17

Goti Iqu, Iqueqä äwqä tnäŋi iiqä itmäknätä, neyaqä suqä quvqe huätä ämamäunä.
Wäuŋuiŋqä 5:31
Wäuŋuiŋqä 10:43
Wäuŋuiŋqä 26:18
Epäsäsi 1:7
Epäsäsi 4:32
Kolosi 1:13-14
Kolosi 2:13-14
Hipru 10:17-18
1 Jonä 1:8-10

Goti Iqu, ne Iqueqä hiŋuiqiŋi, jänänäŋä heatuŋquä inemäkänä.
Wäuŋuiŋqä 13:38-39
Romä 1:16-17
Romä 3:21-26
Romä 5:1, 18-19
Galesiya 2:16
Galesiya 3:6-9
Talusi 3:7

Goti Iqu ne häŋä pmeqä änyä häŋä hŋqu nätapänä.
Jonä 3:1-16
Jonä 5:19-29
Jonä 10:10
Jonä 11:25-26
Jonä 14:6
Jonä 17:2-3

Jonä 20:31
Romä 5:21
Romä 6:5-14
Romä 8:10-17
2 Korinä 5:17
Galesiya 2:20
Epäsäsi 2:1-6
Kolosi 2:13
Kolosi 3:1-4
2 Timoti 1:10
Talusi 3:4-7
1 Pitä 1:22-23
1 Jonä 5:11-12

Goti Iqu, Iqueqä ymeqä heatuŋquä nemäkänä.
Jonä 1:12-13
Romä 8:14-17
Galesiya 4:6-7
Hipru 12:5-11
1 Jonä 3:1-3

Ne, Goti Iqu häŋä inequmuatätŋqä äwiŋgaŋgqeŋqä näqŋqä ämenitaŋi, äänä imäkatuŋque?

Ne, neqä suqä quvqeŋqä "oänä" ätätanä, aŋgi mimäkqä yanä.
Matiu 4:17
Makä 6:12
Lukä 13:1-5
Lukä 15:1-31
Lukä 24:45-47
Wäuŋuiŋqä 2:37-40
Wäuŋuiŋqä 3:19-20
Wäuŋuiŋqä 17:29-31
Wäuŋuiŋqä 20:21
Wäuŋuiŋqä 26:19-20
2 Korinä 7:8-11
2 Pitä 3:9
Itkimäkqä 9:20-21

Jisasi Iqu ne häŋä inequmuatätŋqeŋqe, quuvqä eqiyanä.
Jonä 1:12
Jonä 3:14-18, 36
Jonä 6:47
Jonä 14:6
Jonä 20:31
Wäuŋuiŋqä 4:12
Wäuŋuiŋqä 16:30-31
Romä 3:21-24
Romä 10:9-10
Galesiya 2:16
Epäsäsi 2:8-9

Goti Iqueŋqätä, suqä Iqu ne äänä imäkatuŋquä äwinyäŋqä iiŋqätä näqŋqä heatuŋque, Iqueqä bukiuŋi a tuanä.
Matiu 4:1-4
Matiu 5:17-20
Matiu 22:29
Jonä 8:31-32

Jonä 20:31
Wäuŋuiŋqä 20:32
Romä 15:4
Romä 16:25-26
Kolosi 3:16
1 Tesälonaika 2:13
1 Timoti 4:13
2 Timoti 3:14-17
Hipru 4:12
1 Pitä 1:22-25
2 Pitä 1:19-21
2 Jonä 1:9-10
Itkimäkqä 1:3

Ne asŋä mequanä.
Matiu 28:18-20
Jonä 3:22
Jonä 4:1-3
Wäuŋuiŋqä 2:37-41
Wäuŋuiŋqä 8:12, 36-38
Wäuŋuiŋqä 10:44-48
Wäuŋuiŋqä 16:14-15,
Wäuŋuiŋqä 16:31-33
Wäuŋuiŋqä 19:1-7
Wäuŋuiŋqä 22:12-16
Romä 6:1-4
Galesiya 3:26-27
Kolosi 2:12
1 Pitä 3:20-22

Ne quuvqä heqiyqä huizi iquatä, aquvä äqäŋguanä.
Matiu 18:19-20
Wäuŋuiŋqä 2:41-47
Romä 12:3-8
Epäsäsi 1:22-23
Epäsäsi 4:11-16
Kolosi 3:15-17
1 Timoti 4:13
Hipru 10:24-25

Ne quuvqä heqiyqä huizi iquatä äminätanä, Naqä Iqueqä ymisaŋä anä natuŋquänä.
Matiu 26:26-30
Makä 14:22-26
Lukä 22:14-20
1 Korinä 10:14-22
1 Korinä 11:17-34

Jisasi Iqueŋqä quuvqä eqiyätuŋquä iqune, tiiŋä pmetatuŋque

Ne, neqä Goti Apiquesä, Jisasi Kraisi, Naqä Iquesäŋi, yäpä iqinyä vquatuŋque.
Jonä 14:15, 21, 23-24
Jonä 15:10-17
Romä 13:8-10
1 Pitä 1:14-16
1 Jonä 2:3-8
1 Jonä 3:22-24
2 Jonä 1:5-6

Ne Goti Iqueŋqätä, ämaqeuŋqätä äneŋquä.

Matiu 5:43-48
Matiu 22:34-40
Makä 12:28-34
Lukä 10:25-37
Jonä 13:34-35
Jonä 14:21
Jonä 15:12-17
Romä 12:9-10
Romä 13:8-10
1 Korinä 13:1-3
1 Korinä 16:14
Galesiya 5:13-15
1 Tesälonaika 4:9-10
1 Pitä 1:8
1 Pitä 4:8
1 Jonä 2:9-11
1 Jonä 3:11-18
1 Jonä 4:7-21
1 Jonä 5:3

Ne suqä Kraisi Iqu imäkätŋqä-pa, imäkatuŋque.

Jonä 13:34-35
Jonä 14:27
Romä 12:9-13
Galesiya 5:22-26
Kolosi 3:12-17
1 Tesälonaika 5:16-18

Ne Goti Iquenyqä tääqä tquatŋque.

Ne tääqe, änä-änä tatŋque?

Matiu 6:5-13
Matiu 7:7-11
Matiu 18:19-20
Makä 11:24-26
Lukä 11:1-13
Lukä 18:1-8
Lukä 21:36
Jonä 14:13-14
Jonä 15:7
Jonä 16:23-28
Romä 8:26-27
Romä 12:12
Epäsäsi 2:18
Epäsäsi 6:18
Pilipai 4:6-7
Kolosi 4:2
1 Tesälonaika 5:16-18
1 Timoti 2:1-4, 8
1 Timoti 4:4-5
Hipru 4:16
Hipru 10:19-22
Jemisi 1:5-8
Jemisi 4:2-3
Jemisi 5:13-18
1 Pitä 4:7
1 Jonä 3:21-22

1 Jonä 5:14-15

Qokä-apäkä iuqä tääqä-tqe, tiiyi.

Matiu 11:25-26
Matiu 14:23
Matiu 19:13-15
Makä 1:35
Lukä 5:16
Lukä 6:12
Lukä 22:32, 39-46
Jonä 11:41-42
Jonä 17:1-26
Wäuŋuiŋqä 4:24-31
Wäuŋuiŋqä 16:25
Wäuŋuiŋqä 20:36
Wäuŋuiŋqä 21:5
Romä 1:9-10
Romä 10:1-2
Romä 15:30-33
2 Korinä 12:7-10
Epäsäsi 1:15-20
Epäsäsi 3:14-21
Epäsäsi 6:19-20
Pilipai 1:3-5, 9-11
Kolosi 1:9-12
Kolosi 4:3-4
1 Tesälonaika 3:9-13
2 Tesälonaika 1:11-12
2 Tesälonaika 3:1-5
Hipru 5:7
Hipru 7:25

Ne Goti Iqueŋi "Äŋguiqe," änäänä tquatŋque.

Lukä 17:11-19
Jonä 6:11
Romä 1:21
Epäsäsi 5:20
Pilipai 4:4-7
Kolosi 2:7
Kolosi 3:17
Kolosi 4:2
1 Tesälonaika 5:16-18
1 Timoti 2:1
1 Timoti 4:4-5

Ne amaqä huiu yätamakqä vquatuŋque.

Matiu 6:2-4
Matiu 7:12
Matiu 25:31-46
Lukä 3:10-11
Lukä 6:38
Wäuŋuiŋqä 11:27-30
1 Korinä 10:24
2 Korinä 8:1-15
2 Korinä 9:1-15
Galesiya 6:9-10
Pilipai 4:14-19
Hipru 10:24
Hipru 13:1-3, 16

Jemisi 1:27
Jemisi 2:15-16
1 Jonä 3:16-18

Ne mändi äkittqänätanä, qeiqinyä pmetatuŋque.
Matiu 5:3-12
Matiu 18:1-5
Lukä 14:7-11
Lukä 18:9-14
Epäsäsi 4:2
Pilipai 2:3-11
Kolosi 3:12-13
Jemisi 4:5-10
1 Pitä 5:5b-7

Ne mbqä yquayä diŋqänä, kŋuä kuapänä mindqäŋqä iquatuŋque.
Matiu 6:19-21, 24-34
Lukä 12:13-21, 32-34
Wäuŋuiŋqä 20:35
1 Timoti 6:6-10, 17-19
Hipru 13:5-6
Jemisi 2:1-9
Jemisi 5:1-6

Ne suqä kukŋuä mitqeuŋi tuwä vquatŋque.
Matiu 5:25-26, 38-42
Matiu 18:15-17
Romä 12:14-21
1 Korinä 6:1-8

Ne ämineyätqäŋuwä iquauä yäpä iqi pmetatuŋque.
Matiu 22:15-22
Wäuŋuiŋqä 5:27-29
Romä 13:1-7
1 Timoti 2:1-4
Talusi 3:1-2
1 Pitä 2:13-17

Ne goti quaŋgä iquauŋqe, quuvqä maeqiyqä itqäŋu.
Matiu 4:10
Wäuŋuiŋqä 17:22-31
1 Korinä 5:11
1 Korinä 6:9-11
1 Korinä 8:1-13
1 Korinä 10:1-22
2 Korinä 6:14-18
Galesiya 5:19-21
1 Tesälonaika 1:9-10
1 Jonä 5:21
Itkimäkqä 21:8
Itkimäkqä 22:15

Ne suqä paaqä häsuäwä mimäkqä iquatŋque.
Wäuŋuiŋqä 13:4-12
Wäuŋuiŋqä 19:11-20
Galesiya 5:19-21
Itkimäkqä 21:8
Itkimäkqä 22:15

Ne naŋui, hiqäva mimäkqä itŋque.
Matiu 9:13
Makä 12:33
Romä 12:1
Hipru 9:6 - 10:18

Ne suqä huiwä yaŋä-iŋqä, Goti Iqu änätapkqe, tuwä mävqä iquatuŋque.
Matiu 5:27-30
Jonä 8:2-11
Romä 13:8-10
1 Korinä 5:9-11
1 Korinä 6:9-20
Galesiya 5:19
Epäsäsi 5:3
Kolosi 3:5-6
1 Tesälonaika 4:1-8
Hipru 13:4
Jutä 1:7

Ne eqä yäŋänäqŋqe änätanä, hiqiiyqä miqä iquatuŋque.
Romä 13:13
1 Korinä 5:11
1 Korinä 6:9-11
Galesiya 5:19-21
Epäsäsi 5:18
1 Timoti 3:1-3
Talusi 1:7
1 Pitä 4:3-5

Quuvqä heqiyqä iqua anäŋi, tii pmetpŋqe

Quuvqä heqiyqä iqua tiiŋä iquayi.
Matiu 16:13-20
Wäuŋuiŋqä 2:41-42
Romä 12:3-8
1 Korinä 12:12-30
Epäsäsi 1:22-23
Epäsäsi 2:19-22
Epäsäsi 4:1-16
Kolosi 1:18
Hipru 10:24-25
1 Pitä 2:4-10
Itkimäkqä 19:5-10

Ne quuvqä eqiyätuŋquä iqune mineyqeŋqe, ämaqä tiiŋä iquau atäuŋuä yatuŋque.
Wäuŋuiŋqä 6:1-6
Wäuŋuiŋqä 14:23
1 Timoti 3:1-13
Talusi 1:5-9

Quuvqä heqiyqä iquau miqä iqua, tiiŋä pmetpŋqe.
Matiu 28:18-20
Lukä 22:24-27
Wäuŋuiŋqä 20:17-35
1 Tesälonaika 2:1-12
1 Timoti 4:1-16
2 Timoti 2:1-26
2 Timoti 3:10 - 4:5
Talusi 2:7-8

1 Pitä 5:1-4

Ne quuvqä eqiyätuŋquä iquneqä ämineyqä iquauŋi, tiiŋä itquetuŋque.
1 Korinä 9:14
Galesiya 6:6
1 Tesälonaika 5:12-13
1 Timoti 5:17-22
Hipru 13:7, 17

Imbqua tiiŋiyi

Qokä-apäkä ae ämaŋgiyi, tiiŋiyi.
Matiu 19:4-6
1 Korinä 7:1-16
Epäsäsi 5:22-33
Kolosi 3:18-19
Talusi 2:3-5
Hipru 13:4
1 Pitä 3:1-7

Ymeqe, tiiŋiyi.
Matiu 15:3-6
Lukä 2:51
Epäsäsi 6:1-3
Kolosi 3:20
1 Timoti 5:4, 8
Hipru 12:7-11

Kanä-käna eaqu, tiiŋiyi.
Epäsäsi 6:4
Kolosi 3:21
1 Timoti 3:4-5

Yawiqe, ii tiiŋi.
Wäuŋuiŋqä 6:1
Romä 7:2-3
1 Korinä 7:39-40
1 Timoti 5:3-16
Jemisi 1:27

Ämaŋqä suqä iuŋi, apäkä iuatä, qokä iquautäŋi, huätä mändowatŋqä iqäpŋqe
Matiu 5:31-32
Matiu 19:3-9
Lukä 16:18
Romä 7:2-3
1 Korinä 7:10-16

Qokä-apäkä quuvqä heqiyqe, haŋä iqä änäänä meqäpnä

Qu täŋä-huŋqä meqŋqe, näwi imäkmbu pmapnä.
Romä 8:18-25, 28
2 Korinä 1:4
2 Korinä 4:16-18
Jemisi 1:2-4
1 Pitä 1:6-9
1 Pitä 2:19-21
1 Pitä 5:8-10

Qu himä wiuŋqä iqua quvqä witqueqŋqe, näwi imäkmbu pmapnä.
Matiu 5:10-12
Makä 13:9-13

Lukä 12:4-12
Jonä 15:18-21
Jonä 16:1-4
Wäuŋuiŋqä 5:41
Romä 8:35-37
Romä 12:12, 14, 17-21
1 Korinä 4:11-13
2 Korinä 4:8-11
2 Korinä 12:10
Pilipai 1:27-30
2 Tesälonaika 1:3-8
2 Tesälonaika 3:2-4
2 Timoti 3:10-13
Hipru 10:32-39
Hipru 12:3-4
1 Pitä 3:13-17
1 Pitä 4:12-19
Itkimäkqä 2:10

Qu äpäkoŋqäŋqe, zä miqä ipnä.

Jonä 6:39-40
Jonä 11:17-27
Jonä 14:1-4
Romä 8:10-11, 38-39
Romä 14:7-9
1 Korinä 15:12-58
2 Korinä 5:1-10
Pilipai 1:20-24
1 Tesälonaika 4:13-18
Hipru 2:14-15
Itkimäkqä 14:13
Itkimäkqä 21:1-4
Itkimäkqä 22:1-5

Goti Iqu, qutä qäqiqi äpme, yätamäkqä ävätqäuä.

Matiu 18:19-20
Matiu 28:19-20
Jonä 14:16-23
Romä 8:35-39
2 Korinä 6:16-18
Epäsäsi 3:17-19
Pilipai 4:13
Kolosi 2:6-7
2 Tesälonaika 3:16
Hipru 13:5-6

Setänä iqu, quŋi qui iwimäkätŋqä huäŋqäŋqä qävqä itqäuä.

Matiu 13:19
Lukä 4:1-13
Lukä 22:3-4
Jonä 8:42-44
2 Korinä 2:10-11
2 Korinä 4:4
2 Korinä 11:13-15
Epäsäsi 2:2
1 Tesälonaika 2:18
2 Tesälonaika 2:9-12
1 Pitä 5:8-9
1 Jonä 3:8-10

Itkimäkqä 12:7-12
Itkimäkqä 20:1-3, 10

Qu haŋä-iqä äki-äkiuta wimeqaŋgutqä iu äpakänä tqäutpŋqe, Goti Iqu yäŋänäqŋqä ävätqäuä.
Matiu 4:1-11
Matiu 6:13
Lukä 22:31-32
Jonä 17:14-19
Romä 8:31-39
Romä 12:12
Romä 16:19-20
1 Korinä 10:12-13
1 Korinä 16:13
2 Korinä 12:7-10
Epäsäsi 3:20-21
Epäsäsi 6:10-18
Pilipai 4:13
1 Tesälonaika 3:1-8
2 Tesälonaika 3:3
2 Timoti 1:7-8
Hipru 2:18
Hipru 4:14-16
Hipru 12:1-2
Jemisi 4:7
1 Pitä 1:5
1 Pitä 5:8-11
1 Jonä 4:4
1 Jonä 5:3-5
Itkimäkqä 12:7-12

Goti Iqu, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iuŋi, äŋguä wimäkätŋqä yäŋänäqŋqä-täŋue.
Matiu 4:23-25
Matiu 9:35
Matiu 11:2-5
Wäuŋuiŋqä 3:1-6
Wäuŋuiŋqä 8:4-8
Wäuŋuiŋqä 19:11-16
Wäuŋuiŋqä 28:8-9
1 Korinä 12:9, 29-30
2 Korinä 12:7-10
1 Timoti 5:23
2 Timoti 4:20
Jemisi 5:14-15

Qänakŋi squä timäuniqe?

Jisasi Iqu qua täuŋqä aŋgi quvepäniqe.
Matiu 24:29-44
Jonä 14:1-3
Wäuŋuiŋqä 1:10-11
Wäuŋuiŋqä 3:19-21
Pilipai 3:20-21
Kolosi 3:4
1 Tesälonaika 1:9-10
1 Tesälonaika 3:13
1 Tesälonaika 4:13 - 5:11

2 Tesälonaika 1:6-10
2 Tesälonaika 2:1-4
1 Timoti 6:13-15
2 Timoti 4:8
Hipru 9:28
2 Pitä 3:1-18
1 Jonä 3:1-3
Itkimäkqä 1:7
Itkimäkqä 22:12-13

Goti Iqu, ämaqä eeqänäŋä iuŋi, Jisasi Iquesanä iwäsäuniŋqe.

Matiu 7:21-23
Matiu 16:24-27
Matiu 25:31-46
Jonä 3:18-21
Jonä 5:24-29
Wäuŋuiŋqä 17:30-31
Romä 2:1-11
Romä 14:10-12
1 Korinä 3:10-15
1 Korinä 4:5
2 Korinä 5:9-10
2 Tesälonaika 1:5-10
Hipru 9:27-28
Hipru 10:26-31
1 Pitä 1:17
1 Pitä 4:3-5
Itkimäkqä 20:11-15

Ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua, qäukuä haqä yätuŋqä epnuwi.

Lukä 12:32-34
Jonä 14:1-3
2 Korinä 5:1-8
Pilipai 1:23-24
1 Pitä 1:4-5
Itkimäkqä 4:1-11
Itkimäkqä 21:1-4
Itkimäkqä 21:22 - 22:5
Itkimäkqä 22:14-15

Ämaqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iqua, tä maesquä äsäŋqä iqueŋqä upnuwi.

Matiu 10:28
Matiu 13:41-42, 47-50
Matiu 25:41
Lukä 16:23-26
2 Tesälonaika 1:9
Itkimäkqä 20:11-15
Itkimäkqä 21:8